VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

RAŠTAI

4-ASIS TOMAS

ALTORIŲ ŠEŠĖLY

ROMANAS

VILNIUS 1992

VINCAS MYKOLAITIS-PUTINAS

RAŠTAI

TRYLIKA TOMŲ

VILNIUS 1992

UDK 888.2-31
Mi-156

Redakcinė komisija

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ
VYTAUTAS KUBILIUS
JONAS LANKUTIS
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS (pirmininkas)
MYKOLAS SLUCKIS

Komentarus parašė

ROMANA BROGIENĖ

4702390201—043
M ——————— 93—90
M852(08)—92

ISBN 5—415—00280—4 © Romana Brogienė, komentarai, 1991

ALTORIŲ ŠEŠĖLY

AUTORIAUS ŽODIS

Po ilgų svyravimų šių knygų autorius pagaliau ryžosi parašyti tai, kas jam rūpėjo jau nuo daugel metų. Jisai žinojo, kad leisdamas šias knygas, susilauks daug priekaištų iš to luomo, kurio gyvenimo kampelį čia pabandė praskleisti. Šitas luomas, dėl visai suprantamų priežasčių, bodamas labiau negu kiti savo prestižo ir autoriteto, ypačiai jautriai reaguoja į kiekvieną pasikėsinimą parodyti intymaus kasdienio, pasakyčiau, grynai žmogiško jo gyvenimo vaizdą. Jis dar sutiktų būti piešiamas, o gal apsiimtų ir papozuoti kilnioj, šventadieniškoj ir pareiginėj pozoj, bet kasdieniškai — niekados. Tačiau literatūra, siekdama pilno gyvenimo vaizdo ir norėdama atkurti žmogaus arba žmonių grupės ne tik išeiginį veidą, bet ir tamsiausias dvasios užkampes, nenori pripažinti jokių privilegijų nei atskiriem individam, nei grupėm, nei luomam. Nenorėtų tokių privilegijų pripažinti, tarnaudamas literatūrai, nė šių knygų autorius.

Šitas autoriaus nusistatymas dar labiau stiprėja, kai iš bendrųjų sumetimų jis eina į konkrečius lietuvių visuomenės ir literatūros klausimus. Lietuvos kunigija — nes apie ją čia kalbama — labiau negu kuri kita yra susipynusi su visuomenės gyvenimu ir jo įvairiais reikalais ir dėl to labiau negu kur kitur sukasdienėjusi. Lietuvos kunigas buvo ir ūkininkas, ir kooperatininkas, ir finansininkas, ir politikas, ir diplomatas, ir ministeris, ir gydytojas, ir dievai žino dar kas. Jis agitavo mitinguose — jis ir šiandien dar aktyviai dalyvauja politinių partijų rietenose. Lietuvos kunigas buvo taip pat ir literatas: kartais apysakininkas, bet dažniau poe-

tas. Jo kūryba gana įvairi, ne visumet dvasiška, bet visumet su specifišku atspalviu, taip pat kaip ir visas jo veikimas visuomenėj. Lietuvos kunigas, labai dažnai varu atvarytas į seminariją, o kartais įstojęs ten per nesusipratimą, viliojamas svetimų idealų, surinko savyje visokeriopų gabumų ir talentų. Ar jis juos auklėjo, ar žudė? Ar jie jame derinosi, ar pjovėsi? Ar kunigišką jo charakterį jie stiprino, ar skaldė? Kas maitino lig šiolei Lietuvos kunigo idealizmą ir koks tas idealizmas? Kaip eina vyriausiojo tiesioginio kunigo idealo realizavimas Lietuvos bažnyčioje? Kas kartas nuo karto pastūmi vieną kitą gabų Lietuvos kunigą mesti kunigavimą, kaip jis prie to prieina ir koks jo likimas? Štai visa eilė visuomeninių, religinių ir psichologinių problemų, kuriom pravartu pasirodyti ir dailiojoje literatūroje.

Šių knygų autoriui jau nuo daugelio metų ypatingai knietė du klausimai: 1) kunigavimo ir poezijos kūrybos santykis, 2) nukunigėjimas, arba ekskunigo problema. Autoriaus nuomone, šie du klausimai tėra du iš daugelio konkrečių priėjimų prie tos abstraktiškos mįslės, kuri paprastai vadinama pašaukimu. Štai ir sudaro jo knygų idėjinį pagrindą. Tačiau rašydamas jas, autorius nenorėjo nieko įrodinėti; jis norėjo tik kai ką parodyti, kai ką paaiškinti. Jisai žinojo taip pat, kad jo romano vyriausi personažai nėra tipiški, kad jie tėra iš atskirų grupių išsiskirią individai, o gal ir išimtys; autorius sutinka juos laikyti ir tūleriopo negalavimo simptomais. Bet ar ne išimtys gyvenime dažniausiai mus kliudo? Ar ne iš išimčių geriau suprantame dėsnį, ar ne iš simptomų pažįstame ligą?

Be to, ir grynai meniški sumetimai palenkė autorių imti savo veikalui medžiagos iš dvasiškių luomo. Kaip tapytojas ieško savo paveikslam jo kūrybinį pajėgumą žadinančių modelių, įdomių veidų ir peizažų, taip lygiai ir apysakininkas renkasi atkurti tokį gyvenimą ir tokius žmones, kurie duotų jam įdomių situacijų, įspūdingų konfliktų ir drąsių galimybių. Tokis ir yra kunigo gyvenimas. Čia kiekvieną širdies pajudėjimą, kiekvieną sąžinės refleksą, kiekvieną pagaliau

veiksmą vertina daug griežtesni dėsniai, Dievo vardu uždėti, o žmonių sankcionuoti.

Autorius būtų laimingas, jeigu šiuos sumetimus jo knygos bent iš dalies pateisintų.

Nica, 1931 m. Kalėdos

I
BANDYMŲ DIENOS

„Introibo ad altare Dei“

I

Devyni kieti, plieniniai skambalo smūgiai pažadino Liudą Vasarį iš miego. Krūptelėjęs jis atmerkė akis ir valandėlę negalėjo susivokti kame esąs. Buvo lygiai 5 valanda šalto rudeninio ryto. Pro langą sroveno šėma, ūkanota priešsaulėtekio šviesa. Siauras, bet nuostabiai ilgas kambarys skendėjo dar šešėliuose. Tačiau Liudo kaimynai, taip pat kaip ir jisai pažadinti negailestingo skambalo, jau spurdėjo kiekvienas prie savo lovos, ir netrukus subarškėjo metaliniai didžiulės prausyklos kranai.

Ak, juk tai seminarija! Tai jų, naujokų pirmamečių, 17 kambarys, vadinamas „labirintu", kuriame jų ir tilpo taip pat apie septyniolika. Liudas dar tebekovojo su paskutiniu nutraukto miego antplūdžiu, bet jo artimiausias kaimynas Jonas Variokas, kuris paprastai pamesdavo lovą vienas iš paskutiniųjų, jau buvo pakilęs ir praeidamas negailestingai nuplėšė nuo jo antklodę. Vasaris šoko iš lovos ir ėmė paskubomis rengtis. Staiga jis atsiminė, kad šiandien ir diena nepaprasta. Šiandien štai jie baigia ilgas, 5 dienų rekolekcijas ir pirmą kartą užsivilks sutanas. Šita mintis nuvėrė Liudą Vasarį nuo galvos iki kojų, ir jis pasijuto pagautas iškilmingos to ryto nuotaikos, taip pat kaip ir kiti jo draugai. Tuo tarpu visi jie rengėsi dar trumpais, gimnazistiškais savo drabužiais, nes sutanas apsivilks tiktai po meditacijos, eidami klausyti šventų mišių ir pirmą kartą po rekolekcijų priimti šventosios Komunijos.

Greit nusiprausęs ir apsitaisęs, Liudas Vasaris, drauge su kitais skubesniais, spruko į sodą per kelias likusias iki skambučio minutes atsigauti tyru oru ir galutinai nusiblaškyti miegų. Jis, dar tik porą savaičių išbuvęs šituose mūruose, jau suspėjo prisitaikyti prie seminarijos gyvenimo tempo ir tapti vienu rateliu to didžiulio mechanizmo, kur visą gyvenimą skirsto laikrodžio rodyklė ir kietas negailestingas skambalo garsas.

Mokslo metu, paprastomis dienomis, penktą valandą devyni skambalo smūgiai keldavo juos iš miego. Po pusvalandžio 3 skambalo smūgiai šaukdavo juos į koplyčią rytmetinėm maldom ir meditacijai. Pusiau septintą valandą skambindavo mišiom. Iki aštuntos jie turėdavo pavalgyti pusryčius ir dar kartą atlankyti *Sanctissimum**. Nuo 8 iki 12 kas valanda 3 skambalo smūgiai apreikšdavo pamokos pradžią ir galą. 12 valandą jie eidavo į koplyčią trumpai maldai ir sąžinės apyskaitai — *Examen conscientiae*. Po 15 minučių skambindavo pietums. Po pietų jie vėl lankydavo *Sanctissimum*. Iki 2 valandos būdavo laisvas laikas — rekreacija. Antrą valandą vienas skambalo smūgis pranešdavo *silentium***, kuris trukdavo iki 4 valandos ir būdavo skirtas darbui. 4 valandą 5 skambalo smūgiai vėl juos paleisdavo pertraukai, o po pusvalandžio tas pats skambalas sušaukdavo darbui. 6 valandą 3 skambalo smūgiai varydavo juos į didžiąją auditoriją, kur rektorius jiem duodavo gero kunigo elgesio pamokas, dažniausiai jas skaitydamas iš tam tikro vadovėlio, o kartais išbardamas už pastebėtus kolektyvius nusikaltimus ir blogą elgesį. Šią pamoką dažnai pakeisdavo koplyčia ir ražančius. Pusiau septintą valandą 5 skambalo smūgiai šaukdavo juos vakarienės. Pavalgius lankymas Švenčiausio ir rekreacija — pusę valandos žiemos metu bendrojoj salėj, o pavasario metu, kol dar šviesu, sode. 7 valandą 3 skambalo smūgiai šaukdavo juos į koplyčią vakarinėm maldom ir sąžinės perkratymui. Čia pat dvasios tėvas paskaitydavo ryt ryto meditacijos punktus. Po vakarinių maldų ligi 9 valandos būdavo *sacrosanctum silentium*, didelis susikaupimo laikas, skirtas dvasios skaitymui ir darbui. Devintą valandą 9 skambalo smūgiai pranešdavo darbo dienos galą. Tada jie dar kartą trumpai lankydavo Švenčiausią ir eidavo gulti. Prieš užmiegant seminarijos regulos ir dvasinio gyvenimo vadovų jiem buvo patariama prisiminti rytdieninės meditacijos turinį, kurį buvo girdėję koplyčioj.

Ta geležinė dienotvarkė turėjo šiokių tokių variantų. Ne

---

* Švenčiausiąjį (I; taip šiame tome žymimos romano pirmojo leidimo išnašos. *Red.*).

** Tylėjimo laikas, skirtas darbui: negalima kalbėtis nei vaikščioti (I).

mokslo dienomis ir šventadieniais jie keldavosi 6 valandą, 11 val. skambalas šaukdavo juos į Katedrą sumai, o 4 val. mišparam. Advento metu jie eidavo į ankstyvąsias rarotas, o gavėnioj — į be galo ilgus Graudžiuosius verksmus, kuriuos giedodavo kartu su visa bažnyčia. Didžiosios šventės — Kalėdos, Velykos, Sekminės, Dievo Kūno oktava — atnešdavo dar naujų pareigų. Ketvirtadieniais, tuoj po pietų, iki 5 val. juos vesdavo visus kartu pasivaikščioti už miesto plentais arba į miškelį. Pietum tą dieną duodavo kopūstų. Šeštadieniais jie eidavo išpažinties, o po vakarinių maldų būdavo dvasios tėvo konferencija. Kiekvieno mėnesio pradžioj jie laikydavo vienos dienos rekolekcijas, o pradžioj ir pabaigoj mokslo metų, gavėnioj ir prieš šventimus rekolekcijos trukdavo 3—5 dienas.

Liudas Vasaris, vos porą savaičių išbuvęs seminarijoj, viso to režimo dar nepatyrė, bet per tą laiką jau visai priprato prie skambalo balso ir, išgirdęs jį, kildavo ir plaukdavo su visa srove išsiliejusių į koridorių klierikų ten, kur tas balsas šaukdavo. Lig šiol jis negalėjo priprasti tik keliamas iš miego, ir tas ankstybasis skambalo balsas jam vis dar būdavo kaip ir koks netikėtas nelauktas smūgis, nutraukiąs smagiausią jo miego dalį. Ypač pirmomis dienomis jis keldavosi nenoromis, iš lengvo svaigstančia galva ir per rytmetinę meditaciją neužmigdavo tik dėl to, kad jautėsi esąs naujokas.

Liudas jau antrą kartą buvo bežingsniuojąs aplink didoką seminarijos sodą, kai 3 skambalo smūgiai pasuko jį atgal, ir jis drauge su kitais tekinas leidosi į koplyčią, kad nepasivėlintų poteriam. Koplyčioj kiekvienas kursas turėjo savo vietą, ir kiekvienas klierikas žinojo, į kurį suolą jam reikia eiti. Vasario alfabetiška vieta buvo paskutiniame suole.

Koplyčia buvo menkai apšviesta ūkanoto, pro grotuotus langus besiskverbiančio rudens ryto ir dviejų žvakių: vienos prie dvasios tėvo ir vienos prie skaitančio maldas klieriko klaupkos. Prieš altorių raudonoj taurelėj silpnai mirgėjo aliejinė lempa.

Šita koplyčia iš pirmos dienos padarė Liudui Vasariui neišdildomo įspūdžio. Visados švariai laikoma, tyli ir paslaptinga, ji su savo apvalai suskliaustomis lubomis, su mažučiu altorium, su suolų eilėmis, su klausykla ir vargonais buvo tikra

viso seminarijos gyvenimo širdis. Į ją kuone 10 kartų per dieną įplaukdavo ir išplaukdavo tų gyvenimo nepažinusių, bet gyvenimą gydyti besirengiančių jaunuolių banga. Ir tik joj buvo priežastis ir pateisinimas to kieto gyvenimo, kurį jie tuose mūruose leido, išsižadėdami savo laisvės, jaunatvės ir visų pasaulio vilionių.

Liudui Vasariui iš pirmos dienos ypač į akį krito ant išgaubtų koplyčios sienų iš abiejų pusių nupiešti šv. Aloyzo Gonzagos ir šv. Stanislovo Kostkos didesni už natūralų dydį paveikslai. Tai buvo dvasiškos jaunuomenės, klierikų šventieji globėjai. Ir tyliomis dienos valandomis, kuomet koplyčia būdavo tuščia, ir svirduliuojančioj žvakių šviesoj, kada ji būdavo pilnutėlė dvasiškus pratimus atlikinėjančių sutonuotų jaunuolių, tie du keistai išlinkę šventieji su sutanomis ir kamžomis, nekaltais veidais ir aureolių apsuptomis galvomis, būdavo apgaubti kažko nesuprantamo, mistiško, paslaptingo. Liudas Vasaris, įsižiūrėjęs į tuos didžiulius paveikslus, visados pajusdavo gilios pagarbos, bet taip pat ir prietaringos baimės jausmą. Jisai dažnai įsivaizduodavo, kaip tai būtų baisu, jeigu reiktų jam nakčia vienam pasilikti šitoj apytamsėj koplyčioj, tų dviejų didelių, nebylių, šventų jaunuolių draugystėj. Mėgdamas save jaudinti tokiais vaizdais, jis tarsi jautė, kokių didelių dvasios sukrėtimų teks jam ilgainiui patirti šitoj pačioj koplyčioj, tų pačių šventųjų akivaizdoj. Ir jau daugeliui metų praslinkus, kada Liudo Vasario gyvenimas pakrypo visai kitomis vėžėmis, šita koplyčia ir šitie šventieji kartas nuo karto rodydavosi jam sapnuose, primindami naivų, tyrą jaunatvės pasišventimą ir idealizmą.

Visas maldas tada seminarijoj skaitydavo lotyniškai su lenkiškais įterpimais, o meditacijų punktus lenkiškai. Konferencijas taip pat sakydavo lenkiškai. Liudas nei tų maldų, nei tų konferencijų iš pradžios nesuprato. Dėl to šios pirmosios rekolekcijos jiem, aspirantam lietuviam, buvo daugiau laisvo mąstymo ir svarstymo laikas, negu tikrosios rekolekcijos. Tiktai vieną konferenciją dvasios tėvas jiem pasakė lietuviškai. Šitoj konferencijoj jis išdėstė kunigo pašaukimo kilnumą ir motyvus, kurie juos galėjo patraukti į seminarijos sienas.

Motyvai? Tada Liudas Vasaris jais galvos sau daug nekvaršino. Taip reikėjo, kitaip nebuvo galima — ir tiek. Tik po

daugelio metų, kai jisai atsistojo savo gyvenimo pusiaukelėj ir kryžkelėj, kur pašaukimo klausimas buvo jau nebe teoretiško svarstymo objektas, bet širdies krauju aplieta gyvenimo žaizda, tik tada jam galutinai paaiškėjo į seminariją stojimo motyvų vertė. Jie nebuvo žemi nei karjeristiški, bet jie taip pat nedaug ką bendra turėjo ir su tikraisiais tiesioginiais kunigavimo uždaviniais: pastoracija, apaštalavimu, Kristaus mokslo skleidimu, dvasiniu tobulėjimu... Tėvų noras, žinoma, nusvėrė daug. Liudas jau nuo pat mažens buvo skirtas leisti į kunigus. Pabaigęs 5 klases, jis, tylus ir klusnus 16 metų jaunuolis, nė mėginti nemėgino priešintis geležinei, visa nulemiančiai tėvo valiai ir tylios jautrios motinos norui. Bet tai jam nebuvo sunku, nes ir kiti, tik jam pačiam žinomi sumetimai lenkė jį į seminarijos pusę.

1905 metų revoliucija užklupo Liudą Vasarį vienoj iš pirmųjų gimnazijos klasių, bet jos pasėkos lydėjo jį visus gimnazijos mokslo metus. Mokinių tarpe, net ir žemesnėse klasėse, tuo metu buvo pasireiškęs didokas patvirkimas. Ypač du atsitikimai pasibaisėjimu sukrėtė Liudo sielą. Vienas jo draugas kartą iš bažnyčios parsinešė Komuniją reikalauti stebuklo ir įrodyti, kad joje nesą Dievo. Dėl to gimnazijoj ir visame mieste kilo negirdėtas skandalas, plačiai nuaidėjęs visoj apylinkėj. Kiekvienam gimnazistui ta proga iš savo tėvų ir giminių teko prisiklausyti aimanų, bauginimų ir grasinimų daugiau negu reikia. Bet štai netrukus po to antras Liudo draugas nusišovė, susirgęs veneros liga, netekęs, kaip jis sakėsi savo raštely, gyvenimo tikslo ir kad gyventi esą nusibodo. Šitie du įvykiai, kaip du likimo pirštai, Liudo sąžinėj kažkodėl atsikreipė į jį patį. Taip, jis buvo dar tikįs ir Komunijos už nieką pasauly nebūtų išdrįsęs išniekinti. Bet abejonių turėjo. Juk jis vis dėlto buvo laikomas patikimu ir pažangiu draugu. Jis priklausė vienai slaptai lavinimosi kuopelei, kur buvo aiškinamas pasaulio atsiradimas, evoliucija, dar šis tas iš gamtamokslio visai kitaip, negu moko Bažnyčia. Taip bent jam atrodė. Jisai ėjo į religinį krizį ir tikėjimo netekimo kelią. O turimas dar tikėjimas ir tėvų auklėjimo įtaka šaukė jį gelbėtis. Kur? Į seminariją. Be to, tai buvo dar jo lytinio brendimo metai. Jis gaudavo iš vieno savo draugo pasiskaityti pseudomediciniškų brošiūrų, kuriose tie klausimai ir laukia

jaunuolio pavojai buvo atvaizduoti perdėtai ir efektingai. Daugybė jam žinomų pavyzdžių iš mokinių elgesio ir pagaliau draugo nusižudymas tarsi patvirtino tuos išvedžiojimus ir darė gyvenimą juodą, purviną, bjaurų. Jam kartais atrodydavo, kad jis pats jau stovi ant bedugnės krašto.

Iš kitos pusės — jaunuoliškas idealizmas, entuziazmas, didelių darbų noras. Ir Liudą Vasarį tada jau buvo pagavusi pirmoji patriotizmo banga. Dirbti Lietuvai! Ką dirbti? Rašyti! Rašto darbais jis jau buvo pasižymėjęs klasėje. Jis šį tą jau buvo bandęs ir taip sau. Artimesnieji draugai apie jį šį tą jau žinojo ir tikėjosi. Neseniai jis buvo skaitęs Maironio „Jaunąją Lietuvą". Šitos poemos įspūdis jį pavergė ir užbūrė. Maironis jam tapo milžinu, dievaičiu, idealu. O Maironis — kunigas!

Paskutiniųjų atostogų metu Liudui teko būti vieno savo giminaičio, ką tik įšvęsto kunigu, primicijose. Kiek čia buvo džiaugsmo, kiek lietuviškų dainų, kiek kalbų! Paėmė jį jaunasis kunigas už rankos, ir jiedu valandėlę vaikščiojo sodo takeliais.

— Tai ką? Girdėjau, kad jau tėvas į seminariją rengiasi vežti? — paklausė jį kunigas.

— Gal ir teks važiuoti...

— Nebijai?

— Bijot nebijau, bet, sako, ten esą nelengva.

— Niekis! Daug ką perdeda. Nėr taip baisu, kaip sako tie, kurie ten niekados nebuvo. Važiuok, brolyti, neapsigausi. Lietuvai reikia darbininkų. Kovosime su rusais ir lenkais. Rašysime, leisime laikraščius, knygas, steigsime draugijas.

Ilgai dar taip kalbėjo primiciantas ir parodė Liudui kelis ten pat buvusius klierikus, jau šiuo tuo pasižymėjusius. Štai šis garbiniuotas, skardžiabalsis, sveikata ir gyvybe trykštąs raudonikis jau buvo išvertęs ir išleidęs vieną knygelę. Anas tyrinėjąs Lietuvos istoriją, anas gi, aukštas liesas blondinas, gerai pažįstąs literatūrą ir rašąs kritikos straipsnius, o šitas ilgaplaukis gražuolis turįs nemažą beletristo talentą.

Liudas nudžiugo. Vadinasi, teisybė! Štai kur išganymas! Jis jau žinojo, kad beveik visi didžiausi lietuvių literatūros vardai priklauso kunigam. O štai dar kiek jų priaugančių! Ir jau po daugelio metų, kai Liudo Vasario gyvenimas pakrypo

kita linkme, jis, prisimindamas šitą sceną sode ir tuos daug žadančius klierikus, karčiai nusišypsodavo: garbiniuotas raudonikis paskendo alkoholy, istorikas žuvo užkampio parapijoj, kritiką po poros metų išvarė iš seminarijos, o gabusis beletristas, tapęs kunigu, visai metė rašęs. Ogi jis pats, Liudas Vasaris?..

Pasibaigus meditacijai ir maldom, Vasaris tekinas leidosi į viršų vilktis sutaną. Visi jie, pirmamečiai, dabar tuo buvo užsiėmę. Kelnes reikėjo paslėpti kojinėse arba batų auluose, ant krūtinės užsidėti tam tikrą be susegimo liemenę su balta, ne po smakru, bet ant sprando užsegama apikakle, vadinama koloratka, pagaliau užsivilkti sutaną, kalbant tam tikrą maldelę. Atlikęs tai, Liudas išsitraukė gražią tetos padovanotą kamžą ir nuėjo į koplyčią.

Degė visos žvakės. Mišias rengėsi laikyti pats rektorius, visi klierikai vilkosi kamžas ir stojo į eilę priimti Komunijos. Momentas buvo graudus ir iškilmingas.

Liudas Vasaris pamažu artinosi prie Dievo Stalo, o iš abiejų pusių nuo įgaubtų sienų lydėjo jį ramūs, dangiški šv. Aloyzo ir šv. Stanislovo veidai.

Paskui buvo mišios. Daug degė žvakių, daug klierikų jom tarnavo ir švaistėsi apie altorių, kvepėjo smilkalai, giedojo choras, ir visose klaupkose meldėsi jaunuoliai, apsirengę juodomis sutanomis ir baltomis kamžomis.

Liudas Vasaris, po daugelio metų kartais perkratinėdamas savo gyvenimą, kai kada norėdavo surasti jame stiprių religinio pergyvenimo momentų. Šypsodamasis jis atsimindavo pirmąsias savo išpažintis, į kurias besiruošdamas ir jokių nuodėmių neatsimindamas, jas čia pat padarydavo: sukeikdavo vištą, mušdavo šunį, nesukalbėdavo poterių. Atsimindavo jis ir savo pirmąją Komuniją, kurią suaugusieji taip brangina ir jos paveikslėlius saugoja visą gyvenimą. Deja, nė pirmoji Komunija jam gilesnio įspūdžio nebuvo padariusi. Jam berods nuo pat kūdikystės giliau įsmigo į širdį mišparų vargonų gaudesys, negu tas pirmas Dievo į save priėmimas. Nagrinėdavo jis ir tolimesnes savo išpažintis ir Komunijas, bet ir jose rasdavo tik pasitenkinimą dėl atliktos pareigos, o ne religinį džiaugsmą. Priėmus Komuniją, jam visuomet rūpėdavo kuo greičiausiai išeiti iš bažnyčios ir parbėgti namo. Atsimindavo

jis štai ir šitą sutanos užsivilkimo dieną ir ta proga priimtą Komuniją, atlikus viso gyvenimo išpažintį. Nieko. Jį jaudino tik naujumas, tik aplinkybės, tik nusimanymas, kad štai jis dabar tampa klieriku — „kunigėliu". Religinio jausmo, gilesnio dvasios prasiskleidimo kontakte su Dievybe Vasaris neįstengė konstatuoti. O jis buvo tikįs, praktikuojąs, giliai religingų tėvų sūnus. Ir jisai užsivilko sutaną, kalbėdams: *„Dominus pars haereditatis meae"**.

Po pamaldų visi jie išėjo iš koplyčios linksmai nusiteikę. Pagaliau pasibaigė 5 dienų tylėjimas — ir visas rūmas suskambo linksmais jaunais balsais. Pirmamečiai buvo dienos didvyriai ir visų dėmesio centras. Vyresnieji juos sveikino ir bučiavo, linkėdami greitai tapti gerais kunigais. Kiti dalino jiem šventus paveikslėlius su užrašais sutanos užsivilkimo dienai atsiminti. Jie patys buvo patenkinti, kad dabar jau neišsiskirs iš bendro klierikų būrio savo gimnazistiška nunešiota uniforma. Jie vaikščiojo koridoriais patys iš savęs juokdamiesi, kad ilgoj sutanoj painiojasi jų kojos, kad jaučiasi esą kaip supančiuoti — ir vieni kitus iš visų šonų apžiūrinėjo. Iš tiesų jie ir buvo gan juokingi. Retai kuriam tiko prie stuomens ir prie veido tas rimtas kunigiškas rūbas. Juk jie visi buvo toki jaunučiai.

— Liudai, tu pasitaisyk savo koloratką. Žiūrėk, jau vienas galas išlipo iš apikaklės,— įspėjo Vasarį jo draugas Petryla, kai jie sugrįžo į „labirintą".

— O tavo, žiūrėk, nuo apačios jau dvi sagos atsisegė.

— Man kažkodėl čia vis už bato kliūva.

— Ar matei, kaip Balselio viena kelnė išlindo?

— Tai dar nieko, bet aš po Komunijos vos neparvirtau, kai reikėjo atsistoti. Kažkaip primyniau savo sutaną — ir nė iš vietos.

— Bet, žiūrėk, Variokas! O-o! tikras vikaras.

Variokas iš tiesų atrodė geriau negu kiti. Stambesnis, labiau subrendęs, jis pasirūpino, kad ir jo sutana būtų pasiūta tinkamai. Ir jis, galbūt dėl to, kad turėjo dėdę kunigą, mokėjo geriau su ja apsieiti.

---

* „Viešpats mano paveldėjimo dalis". Maldelė, kurią dvasiškiai kalba vilkdamiesi sutaną (I).

— Ech, judu mizerijos! — sušuko jis.— Na, kas judu per kunigai? Komedijos, daugiau nieko! Ot kur, tai bent kunigas! — jis sudavė sau į krūtinę ir išskėtęs rankas sugiedojo: — *Per omnia saecula saeculorum!..** O tas Vasariukas!.. Viešpatie!..— Jis apsuko Vasarį dvi eiles, apžiūrėjo iš visų pusių ir nuėjo toliau kartodamas: — Komedijos, tikros komedijos...

Liudas Vasaris iš tiesų atrodė kaip vienas iš mizerniausių. Liesas, laibutis, visai dar vaikišku veidu, išaugimui pasiūta sutana, jisai buvo panašus į bernioką, apsivilkusį tėvo drabužiais. Ir niekam tuomet nebūtų galėję ateiti į galvą, kad šitam juokingam klierikučiui yra lemta audringa ir garsi ateitis.

II

Seminarija, kaip kiekviena disciplinuota bendruomenė, o ypač bažnytinė, turi ir savo hierarchišką vyresnybę ir įvairiom viešom funkcijom bei pareigom atlikinėti tam tikrus organus ir nuolatinius arba iš eilės kas savaitė skiriamus asmenis.

Pačioj viršūnėj seminarijos vyresnybės, žinoma, stovi vyskupas. Tačiau toj seminarijoj, į kurią įstojo Liudas Vasaris,[1] tiesiogiai vyskupo valdžią klierikai maža jautė. Jisai tik kada ne kada pasirodydavo seminarijoj, ar tai pasakydavo pamokslėlį, ar tai retkarčiais atsilankydavo į pamokas. Jis per didžiąsias šventes laikydavo Katedroj iškilmingas pamaldas, jis pagaliau duodavo įvairius šventimus. Tų pamaldų ir šventimų proga klierikai turėdavo darbo ir rūpesčio iki ausų. Vieniem reikėdavo išmokti labai komplikuotos ceremonijos — *asistuoti* — *tarnauti pamaldom*, kitiem *mokytis tinkamų giesmių*, pagaliau visiem nuvargti Katedroj, šiokiu ar tokiu būdu tose iškilmėse dalyvaujant.

Svarbiausias tiesioginis seminarijos viršininkas — tai Rektorius. Jo butas buvo pačioj seminarijoj, čia pat šalia klierikų kambarių. Jis stropiai sekdavo visą seminarijos gyvenimą,

* Per amžių amžius.

jam buvo duodamos reliacijos iš klierikų elgesio, į jį reikėdavo kreiptis kiekvienu svarbesniu reikalu: išeiti į miestą, pasimatyti su atvažiavusiais tėvais ir giminėmis ar šiaip gauti kokį nors leidimą. Vasario klierikavimo metais rektorium buvo tiesus, žilagalvis, auksuotais akiniais pralotas Valeškevičius, senos kartos ir senų pažiūrų žmogus. Jis, nors ir nebuvo lenkininkas tikra prasme, vis dėlto jaunosios lietuvių kultūros nepripažino, pašiepdavo naują „uodeguotą" rašybą, kauniškę „Draugiją"[2] laikė *bezbožnym pismem** ir su klierikais niekad neištarė nė vieno žodžio lietuviškai. Šiaipjau buvo geras, nors aštrus viršininkas. Klierikai jo bijojo kaip ugnies. Iš tolo išgirdę jo garsų kosėjimą ir krankštimą, sprukdavo kur įmanydami, kad tik nesusitiktų žilos galvos ir akiniuoto žvilgsnio. Jis kartais vakarais lankydavo kambarius pakontroliuoti, ką klierikai dirba. Bet eidamas taip kosėdavo ir trankydavo durimis, kad kiekvienas tuojau būdavo įspėtas ir tinkamai tam vizitui pasiruošdavo.

Visai kitokis buvo antrasis seminarijos viršininkas, inspektorius Mazurkovskis, storas, plikas, plačiaburnis, visados saldžia ir dievobaiminga mina. Bet klierikai kažkodėl netikėdavo nei jo gerumu, nei jo pamaldumu. Kambarius jisai lankydavo iš netyčių ir tylomis, kaip lapė. Niekas nežinodavo ir negirdėdavo, kada jis ateina. Jo butas buvo tame pačiame koridoriuj, kur ir klierikų kambariai. Mazurkovskis buvo tikras lenkas mozūras ir uoliausias lenkiškų tradicijų seminarijoj gynėjas. Sėkmingiau vykdyti savo planam jis pats buvo pramokęs lietuvių kalbos ir lenkus klierikus skatindavo jos mokytis, kad paskum būtų galima juos skirti į lietuviškas parapijas, o lietuvius siųsti į lenkiškąsias. Visoj diecezijoj ir seminarijoj tuo metu virė atkakli kova dėl lietuvių kalbos teisių bažnyčiose. Šitos kovos įkarštis ir atbalsiai kaitino klierikų patriotinius jausmus, bet kartu juos ir demoralizavo, nes naikino pasitikėjimą vyresnybe ir vertė prieš ją konspiruoti. Patriotinis įkarštis būsimo darbo ir kunigo pašaukimo perspektyvose daugeliui seminarijos auklėtinių rodė ne religinius, bet daugiau visuomeninius politinius idealus. Seminarijos vyresnybė, nesugebėdama nuraminti patriotinių klierikų aistrų, nepa-

* Bedievišku laikraščiu.

jėgdama parodyti taip reikalingo čia neitralumo ir tolerancijos, tapo vienu iš demoralizacijos veiksnių.

Didelės įtakos klierikam darė dvasios tėvas, viso jų dvasinio gyvenimo vadovas. Jis kartu su jais kalbėdavo poterius, sakydavo jiem pamokslus, laikydavo rekolekcijas, klausydavo jų išpažinčių. Dvasios tėvas buvo vienintelis iš vyresniųjų žmogus, prieš kurį klierikai nesilankstydavo, pro kurį praeidavo be dirbtinės pozos ir minos ir kurį susitikdavo be sumišimo, nes dvasios tėvas neturėdavo jokių pamokų, nedalyvaudavo posėdžiuose ir nieko negalėjo pakenkti klieriko opinijai ir likimui. Jisai buvo suvaržytas išpažinties sakramento paslaptim. Liudui Vasariui esant seminarijoj, dvasios tėvai keitėsi gan dažnai, ir niekam nebuvo aiški to keitimosi priežastis. Klierikai ir čia įžiūrėdavo tautinės kovos pasėkas, nes dvasios tėvas turėdavo būti lietuvis, kad galėtų klausyti visų klierikų išpažinčių. Jau po daugelio metų Vasaris su tam tikru pietizmu minėdavo savo dvasios tėvus. Visi jie buvo toki geri, malonūs ir nuoširdūs, palyginti su kitais pasipūtusiais, išdidžiais ir šiurkščiais savo tų metų viršininkais. Be to, visi tie dvasios tėvai buvo truputį naivūs, truputį ne šio pasaulio žmonės. Visi jie kalbėdavo monotoniškai — tas veikdavo migdančiai per meditacijas, ir nė vienas neturėjo geros klausos — tas sudarydavo keblumų vargonininkui ir chorui per giedotines pamaldas. Deja, dvasios tėvo įtaka nušviesdavo toli gražu ne visus seminarijos gyvenimo sluoksnius.

Patys kunigai profesoriai į klierikų gyvenimo tvarką nesikišdavo. Jie gyveno atskiruose namuose, apie jų elgesį klierikai maža ką žinodavo, o kai kurias žmogiškas silpnybes atleisdavo, per daug nesipiktindami.

Bet turėjo klierikai viršininkų ir iš savo pačių tarpo. Patikimiausias paskutinio kurso klierikas būdavo skiriamas seminarijos dekanu. Jis turėjo iš arti sekti ir tvarkyti įstaigos gyvenimą. Jis skirdavo, kuriam klierikui kuriame kambary ir su kuo gyventi. Toki skyrimai — „transliokatos“ — būdavo du kartu per metus. Dėl jų nemaža būdavo keblumų. Jos klierikam turėdavo didžiulės reikšmės. Suprantama, kad dėl dekano vietos varžydavosi lietuviai ir lenkai. Be to, dekanas kas vakaras turėdavo duoti rektoriui reliaciją apie dienos įvykius.

Nemaža reikšmės turėjo ir ceremonijų mistras. Jo pareiga būdavo rūpintis visomis iškilmėmis, ar tai Katedroje, ar tai seminarijos koplyčioje. Paprastų šventadienių sumom asista susidarydavo iš diakono, subdiakono, ceremonioriaus, turiferarijaus (kodyluotojo) ir dviejų akolitų, kurie eidavo visų priešaky, nešdami po žvakę didžiulėse žvakidėse. Šie du visuomet būdavo pirmo kurso klierikai. Daug jiem būdavo nepratusiem vargo išmokt su tomis žvakėmis apsieiti, kada kuria ranka jas prilaikyti, kur priklaupti, kur nusilenkti, į kurią pusę katram eiti. Vyskupui celebruojant, asista būdavo gausinga ir ceremonijos labai painios. Atsitikdavo, kad, kuriam suklydus, pralotas oficiolas čia pat iš kapitulos sėdynių išplūsdavo tą asilu arba arkliu. Būdavo tokių nelaimingų, kurie niekaip negalėdavo tų ceremonijų išmokti, ir dėl to nemaža turėdavo nukęsti ir nuo draugų, ir nuo viršininkų.

Vienas klierikas, turįs geresnį balsą ir mokąs kiek muzikos, būdavo skiriamas dirigentu. Jo pareiga buvo mokyti ir vesti, giesmių profesoriui padedant, seminarijos chorą, o per mišparus intonuoti antifonas ir psalmes. Iš viso, giedamoji ceremonijų ir iškilmių dalis būdavo jo žinioje. Taip pat ir seminarijoj rengiamųjų vakarėlių koncertinė dalis. Dirigento pareigos reikalaudavo daug darbo, bet užtat jis būdavo laisvas nuo dalyvavimo asistoj ir ceremonijose.

Turėjo seminarija ir savo vargonininką, nes iš daugelio vis atsirasdavo mokančių kiek skambinti fortepijonu ir sugebančių vargonuoti. Turėjo taip pat ir aptiekininką, nes atsirasdavo ir buvusių vaistinėj arba ragavusių kiek farmacijos mokslo. Iš šitų paprastai išeidavo „daktaraujantieji" parapijų kunigai, taip plačiai žinomi Lietuvos kaime ir turį tokį nepaprastą kaimo moterėlių pasitikėjimą. Seminarijoj jų žinioje būdavo maža vaistinėlė, ir jie globojo susirgusius savo draugus.

Antrojo kurso klierikai kas savaitė paeiliui eidavo kampanarijaus — varpininko — pareigas. Jo žinioje būdavo laikrodis ir skambalas. Kampanarijus keldavo anksčiau už kitus ir per visą dieną duodavo signalus, ką kada reikia daryti.

Bet pirmamečiam svarbiausias būdavo jų artimiausias globėjas ir viršininkas — formarijus. Juo būdavo skiriamas paskutinio kurso vienas pavyzdingiausių ir ištikimiausių klierikų, dažniausiai jau diakonas. Jojo pareiga būdavo artimai

bendrauti su pirmamečiais, juos mokyti tinkamai elgtis, aiškinti regulą, išmokyti skaityti rubricėlę, mišiom tarnauti, žodžiu, visa, kas jaunam seminaristui yra reikalinga. Bet jis turėdavo taip pat juos ir tirti, ar nėra jų tarpe kokio įsibrovėlio, visai netinkamo dvasiškam luomui, ar kas neturi kokių piktinančių įpročių, ar visi rodo reikalingo uolumo eiti savo pareigom. Tuo tikslu formarijus ir gyvendavo su pirmamečiais viename kambary, didžiuliame „labirinte", nors tai ir buvo menkiausias ir nepatogiausias kambarys visoje seminarijoje. Formarijus turėdavo kas šeštadienis raportuoti rektoriui visa, ką jis per savaitę pastebėjo bendraudamas su pirmamečiais.

Patys pirmamečiai, žinoma, jokiais viršininkais niekam nebuvo, bet tam tikras pareigas paeiliui taip pat turėdavo eiti. Taip, vienas anksti rytą turėdavo šluostyti auditorijose nuo suolų dulkes. Kitas turėdavo kasdien dvasios tėvui tarnauti prie mišių. Trečias — plauti savo kambary prausyklą ir prižiūrėti švarą. Du, apsijuosę baltomis prijuostėmis, turėdavo nešioti į stalą valgius, kuriuos tam tikru liftu atkeldavo iš virtuvės, „peklos", tiesiog į refektorių. Jiedu turėdavo žiūrėti, kad vaikščiodami nebelstų kojomis ir nebarškintų indais, nes per pusryčius buvo skaitomas Šventasis Raštas, per pietus kokia nors dvasiško turinio knyga, o per vakarienę Petro Skargos „Šventųjų gyvenimai"[3]. Be to, vienas kuris ar tai auditorijoje, ar koplyčioje sėdėdavo iš krašto ir turėdavo atidarinėti išeinantiem profesoriam duris.

Taip tvarkėsi ir gyveno ta maža jaunų žmonių bendruomenė. Hierarchiška jos santvarka reikalavo iš kiekvieno griežtai laikytis savo vietos ir pareigos, tačiau taip pat žadino didelį norą pakilti į aukštesnį laipsnį. Likti tame pačiame kurse antrus metus seminarijoj buvo daug skaudžiau, negu kurioj nors kitoj mokslo įstaigoj. O gauti kokį paaukštinimą, ypač šventimus, tegu ir žemesniuosius, reiškė ne tik Dievo malonę, bet ir didelės svarbos žingsnį priekin.

Liudas Vasaris jau po daugelio metų su malonumu atsimindavo kai kuriuos seminarijos gyvenimo bruožus ir epizodus. Nors čia buvo palanki dirva augti vergiškumui, pataikavimui ir veidmainystei, tačiau daug buvo taip pat ir valią grūdinančių akstinų. Jis priprato prie punktualumo ir tvarkos,

priprato nebijoti nors nesunkaus, bet vis dėlto juodo darbo. Jis mielai prisimindavo, kaip, prisijuosęs baltą žiurstą, stypčiodamas ant galų pirštų tempdavo didžiulius kruopų arba kopūstų puodus, kaip su trenksmu siųsdavo samtyje atgal į „peklą" rastą kruopose kirminą arba kitą kokį nevalgomą daiktą. Jis mielai atsimindavo ir dulkių šluostymą, ir grindų valymą — ir, reikalui esant, niekad gyvenime tokių darbų nevengdavo.

Šalia maldų, meditacijų ir visų kitų dvasinio gyvenimo pratimų, šalia tvarkos palaikymo ir bendro gyvenimo reikalų, mokslui seminarijoj vis dėlto buvo skiriama daugiausia laiko. Pirmame kurse su kunigiškais mokslais jie beveik dar nė nesusitikdavo, jei neskaitytum kai kurių liturgijos mažmožių. Gyviausias reikalas jiem buvo išmokti lenkų ir lotynų kalbos. Jau iš pirmos dienos visi viešieji reikalai buvo atliekami lenkų kalba. Visos pamokos buvo aiškinamos lenkiškai. Tad jau apie Kalėdas pirmaisiais metais jie imdavo viską suprasti, o metų pabaigoj jau ir patys galėjo kalbėti lenkiškai. Su lotynų kalba buvo sunkiau. Tik po dvejų metų kasdieninių pamokų jie imdavo suprasti filosofijos ir teologijos vadovėlius, Šventraštį ir liturginius tekstus. Bet klasiškoji lotynų kalba taip ir likdavo jiem neprieinama. Pirmame kurse jie eidavo dar visuotinę istoriją. Būdavo dar pora ir lietuvių kalbos pamokų.

Tuo metu seminarijoj dar nebuvo stengiamasi išeiti pilno gimnazijos kurso, ir seminarijos mokslas jokių teisių neduodavo. Dėl to išstojantiem iš seminarijos buvo beveik negalima tęsti mokslą kitur, ir jiem belikdavo vienas kelias — į vaistininko padėjėjus. Užtat baigusiem gimnazijas seminarija duodavo privilegijų ir priimdavo juos išsyk į trečią kursą.

Šalia nustatytos programos reta kuris klierikas imdavo dar ką nors privačiai studijuoti. Nebūdavo tam laiko nei paskatinimo. Vis dėlto vienas kitas mokėsi vokiečių arba prancūzų kalbos, daugiau atsirasdavo norinčių pramokti muzikos — smuiku arba fisharmonija griežti. Tie praleisdavo kambariuose arba salėj didesnę dalį laisvo laiko, nemaža pakenkdami savo sveikatai.

Tokiam tad fone praėjo šešeri Liudo Vasario jaunystės metai ir užsimezgė jo nevykusio gyvenimo drama.

III

Gyvenimas, į kurį pakliuvo Liudas Vasaris seminarijoj, iš šalies žiūrint galėjo atrodyti be galo liūdnas ir nuobodus. Nuo ankstyvo ryto ligi vakaro kas valanda, o kartais ir kas pusvalandis, skambalo garsas, kasdien meditacijos, ilgi poteriai, pamokos, silenciumai,— per savaitę, per mėnesį gali įgristi ligi gyvo kaulo. Tačiau iš tiesų buvo kitaip. Niekur taip greitai laikas nebėgo kaip tuose mūruose, skirstomas ir smulkinamas skambalo. Nuobodžiauti čia nebuvo kada. Ir jeigu atskiri dienos programos punktai dažnai įgrisdavo, tai visa diena, savaitė, mėnesis praeidavo nepastebimai greitai. Pirmamečiam gi tolydžio pasitaikydavo vis kas nors nauja, nepritirta. Taip nejučiomis praėjo Kalėdos su savo iškilmingomis pamaldomis, praėjo gavėnios laikas su ilgais Graudžiais verksmais ir Kryžiaus keliais, kurių metu jie po dvi valandas vargdavo Katedroje, praėjo ir Velykos su dar ilgesnėmis pamaldomis Didžiojoj savaitėj ir Kristaus prisikėlimo iškilmėmis. Gavėnios metu jie turėjo antrąsias ilgas 3 dienų rekolekcijas, kurias Liudas Vasaris jau laikė sąmoningiau, nes, suprasdamas jau lenkų kalbą, galėjo sekti meditacijų ir konferencijų turinį.

Ir štai po visų tų meditacijų, konferencijų, refleksijų, sąžinės perkratymų, po visų tų religinių praktikų, švenčių ir iškilmių, jeigu kas nors būtų paklausęs: koks yra dabar tavo tikėjimas, kaip su abejonėmis, kurias čia atsinešei, ir koks tu dabar žmogus, palyginti su tuo, kas anksčiau buvai? — toki klausimai klieriką Vasarį būtų pastatę į gana keblią padėtį. Lyg jisai žino? Tiesa, jis jau tris kartus per savaitę priiminėjo Komuniją. Bet viskas darėsi savaime. Ar jisai patobulėjo, ar tik vykdė naujo gyvenimo reikalavimus, nejučiomis, pamažu prie jų prisiderindamas?

Stodamas į seminariją jis kiek kitaip vaizdavosi savo suklierikėjimo procesą. Jisai gan naiviai manė, kad pirmiausia juos ims įtikinėti. Manė, kad nesugriaunamais argumentais įrodys, jog yra Dievas. Manė, kad išsklaidys visas jų abejones ir išaiškins priekaištus. Kad dėl to jų tikėjimas pasidarys stiprus ir gyvas. Bet nieko panašaus nebuvo. Niekas jų neįtikinėjo, priekaištų neklausė ir neaiškino. Juos su visais kitais paso-

dino laikyti rekolekcijų ir kalbėti maldų, tartum jie būtų giliausiai visu kuo tikį jaunuoliai. Užuot Dievą įrodinėjus, juos išsyk panardino į patį tą gyvenimą, kurio visa prasmė ir pateisinimas — tai Dievas. Į gyvenimą, kuris be Dievo būtų neįmanomas, absurdiškas ir jaunom jų sąžinėm visai nepakeliamas. Šitas psichologinis, praktiškasis argumentas veikė geriau negu teoretiniai įrodinėjimai ir įtikinėjimai. Jei kas nepasidavė to argumento galiai, bėgo iš seminarijos pirmaisiais arba antraisiais metais. Teoretiniai įrodinėjimai atėjo vėliau. Kad ir jie buvo aiškūs, reikėjo juos mokytis, „kalti". Bet jie didelės įtakos praktiškam tikėjimui jau tada neturėjo. O galbūt ir niekad neturi. Vasaris seminarijoj tolydžio girdėdavo, kad gyvas tikėjimas yra Dievo malonė, kurios reikia Dievo melsti ir kurios galima netekti, Dievui nusidėjus. Vadinasi, teoretinė protinė sistema gyvo tikėjimo nesukurs. Yra, matyti, amžina bedugnė tarp logiškų protinių konstrukcijų ir realybės. Realybei pajusti štai ir reikia malonės, kurią gali turėti kaimo prastuolis, o neturėti mokslininkas.

Tai buvo aišku. Tačiau kitas dalykas kartas nuo karto padrumsdavo klieriko Vasario sąžinę jau pirmaisiais metais. Aiškiai jis to dalyko nemokėjo tada įsivaizduoti ir jo suformuluoti, tačiau vis dėlto jį jausdavo. Būtent, koks yra gyvo tikėjimo sieloje apsireiškimas, požymis, kriterijus? Jis, klierikas Liudas Vasaris, tiki. Bet kaip? Kuo pagrįstas jo tikėjimas? Tėvų įdiegta tradicija? Mirties ir pomirtinio gyvenimo baime? Seminarijos gyvenimo sugestija? Protu? Dievo meile?..

Taip! Gyvas tikėjimas turi būti pagrįstas Dievo meile, nes jis eina iš Dievo malonės. Bet Dievo meilė turėtų būti jaučiama. Juk kiekviena meilė jaučiama. Ji nuolatos mum primena mylimą daiktą, liepia jo pasiilgti, jo netekus liūsti, o jam esant džiaugtis. Meilė mus jaudina, egzaltuoja, priverčia mūsų širdį smarkiau plakti. Iš tiesų, esama tokios ir Dievo meilės. Liudas Vasaris susigraudindamas atsimindavo, kaip ir kokiu jausmu kalbėdavo apie Dievą jo motina. Kaip ji, jau visiem sumigus, vėlais vakarais, klūpodama melsdavosi, kaip ji kiekvieną dalyką ir visą gyvenimą priimdavo savo tikėjimo ir Dievo meilės plotmėje.

O jis, klierikas Vasaris? Niekad ir niekur jis dar nebuvo konstatavęs savyje jokio jausmo, jokios dvasinės šilumos į Die-

vą. Jeigu jis būtų galėjęs kokiais palyginimais aptarti Dievą, kurį jis be jausmų tikėjo, jis būtų galėjęs pasakyti, kad jo Dievas tai kaip atmosfera, kurioj gyvenam, kaip oras, kurį kvėpuojam, kaip šviesa, kurioj regim. Be visų tų daiktų mes gyventi negalėtume, bet į juos jausmu nereaguojam, jų nemylim.

Tas dvasios šaltumas ypač neramindavo Vasarį priėmus Komuniją. O juk jokios nuodėmės jam sąžinė neprikaišiojo, ir jo išpažintys berods būdavo geros. Dėl to jis išdrįso porą kartų pasisakyti dvasios tėvui savo atšalimą ir klaust patarimo. Bet ir čia jis išgirdo tą patį, ką girdėdavo per konferencijas ir skaitydavo dvasios vadovuose: kad nereikia smaguriauti dūšios reikalais; kad nereikia per daug norėti jausminių malonumų ir pasitenkinimo iš dvasiškų praktikų; kad mažas būtų nuopelnas, jeigu mes už tas praktikas tuojau gautume ir atlyginimą; kad Dievas galbūt tokiu būdu bando mūsų tikėjimą ir ištikimybę — ir daug dar panašių raminimų ir aiškinimų. Išvada iš to būdavo visada viena: nereikia paisyti tariamo atšalimo, bet ir toliau visu uolumu, save nugalint ir priverčiant, atlikinėti dvasiškus pratimus.

Bet čia jau dvasios tobulėjimo variklis, pavestas tik valios globai, dažnai visai nustodavo suktis, o dar dažniau bejėgiškai maldavo tuščiose rutinos duobėse, visai nevarydamas dvasiško gyvenimo laivo pirmyn. Neišvengė šito pavojaus nė klierikas Vasaris. Jau pirmaisiais seminarijoj buvimo metais daugelis religinių praktikų ėmė tapti jam negyvu papročiu. Jau pats jų gausumas ir dažnumas lėmė jas tokiam likimui. Reikia nepaprasto uolumo, gyvo tikėjimo ir asketiško palinkimo, kad per dienų dienas laikrodžio tikslumu besikartojančius tuos pačius žodžius ir gestus atlikinėtum vis su gyva sąmone. Taigi per rytmetines arba vakarines maldas Liudas Vasaris, uoliai kartu su visais atsakinėdamas reikalingas vietas arba litanijų *„ora pro nobis"**, mintimis skrajodavo neribotuose plotuose. Tas pat su sąžinės sąskaitomis, tas pat su meditacijomis. Dvasios tėvas skaitydavo jas lėtu, monotonišku balsu, su ilgomis pauzomis, kurios buvo skiriamos pagilinti, apsvarstyti tai, kas buvo paskaityta. Temos būdavo įvairios ir daž-

* Melskis už mus.

niausiai suskirstytos ciklais: tikėjimo tiesos, Kristaus gyvenimas, nuodėmės baisumas, malonės galybė, dorybės ir t.t. Bet čia reikėjo dar kažko ypatinga, ko tūlas jųjų neturėjo — ir ko neturėjo Liudas Vasaris. Užtat labai dažnai, ypač žiemos metu, jeigu jis šiaip kur nesiblaškydavo mintimis, tai snausdavo. Suolas, kuriame jis sėdėdavo, užėjo už prasikišusio sienos kampo — mūrelio, kuris uždengdavo žvakės šviesą ir didelę koplyčios dalį. Dėl šito mūrelio varžydavos visi to suolo įnamiai, kad tik suspėtų anksčiau už kitus užimti vietą už mūrelio. Kiti „medituodavo" stačiai užsikniaubę ant suolo. Uolesnieji, gindamiesi nuo snaudulio, klaupdavo.

Kovoti su šitokiais reiškiniais buvo dvi svarbiausios priemonės: sąžinės perkratymai, daromi du kartu per dieną, ir išpažintys, atlikinėjamos kas savaitė, rečiausiai kas dvi. Deja, ir šios priemonės negalėjo atsilaikyti prieš visa niveliuojančios rutinos kasdieniškumo galybę. Sąžinės perkratymam buvo sugalvojama dar pagalbinių priemonių. Tie perkratymai būdavo skirstomi į dvi dali: *examen conscientiae generale* — bendrai dėl viso elgesio — ir *examen conscientiae particulare* — iš vyriausios savo ydos, kurią norime išnaikinti. Sėkmingesnei su ta yda kovai formarijus jiem sugalvojo dar tokią priemonę: padalino visiem po šniūrelį standžiai suvertų karolėlių, paskirtų skaičiuoti vyriausios ydos pasireiškimam: sugavai save pasiduodant ydai — stumk vieną karolėlį ligi mazgelio.

Liudas Vasaris, geriausiais norais priiminėjęs visokius patarimus, tuo šniūreliu kuo mažiausia pasinaudojo.

Nemaža neramumo teikdavo jam ir išpažintys. Jau nuo mažens išpažinties sakramentas buvo jam apsuptas paslaptingumo ir baimės. Liudukas buvo be galo drovus ir savy užsidaręs vaikas, ir jam reikėdavo panaudoti didelausią valios prievartą pasisakyti kunigui savo nuodėmes. Kas pagaliau tos nuodėmės? Kiekvienas veiksmas, kurį jis žinojo esant blogą, jo pačio padarytas, įgaudavo kažkokį neužčiuopiamą specifišką atspalvį, kurio jis niekaip negalėdavo išreikšti ir kurio — jis tai tikrai jautė — nesugebės įvertinti, o gal ir suprasti klausykloj sėdįs kunigas. Tas jį be galo varžė sakyti ir patį veiksmą, tariant nuodėmę. O pasakius likdavo nepasitenkinimo, kad čia vis dėlto kas nors negerai. Tas nepasitenkinimas ne tik

kad neišnyko, bet sustiprėjo seminarijoj. Kiekvieną šeštadienį jis kartojo dvasios tėvui vis tuos pačius nereikšmingus dalykus: tiek ir tiek kartų buvau išsiblaškęs per meditaciją arba snaudžiau, tiek ir tiek kartų sumelavau, tiek ir tiek kartų buvo užėję blogų minčių...

— Ar noromis jas prisileidai?

— Ne, gyniausi...

— Ką daugiau atsimeni?

Arba:

— Pasakyk kokią sunkesnę nuodėmę iš pereito gyvenimo.

O iš pereito gyvenimo taip pat nepiga surasti. Kas pirma atrodė nuodėmė, dabar išbluko, sumenko.

Jam darėsi nepakenčiamai drovu kas išpažintis kartoti tą patį. Tuomet jis ėmė rūšiuoti savo „nuodėmes". Kai kurias pasilikdavo rezerve kitai savaitei, o tas, kurias dabar sakė, jau kitą savaitę nebekartodavo. Nes jis jau buvo tiek teologas, kad žinojo, jog išpažintis bus gera, nors ir ne visas lengvąsias nuodėmes pasakysi. Jis primygtinai ieškodavo naujų nuodėmių rūšių ir būdavo patenkintas, kai surasdavo. Visame seminarijos auklėjime didžiausia charakterio yda buvo laikoma puikybė. Jeigu rektorius kurį nors išbardamas pasakydavo, kad *„pychę masz"**, tai jau tas turėdavo būti labai atsargus, kad neišlėktų iš seminarijos. Ir štai po kurio laiko Liudas Vasaris ėmė sakyti naują nuodėmę: tiek ir tiek kartų buvau pasikėlęs į puikybę... Nors ta jo „puikybė" būdavo paprasčiausias pasitenkinimo jausmas dėl kokio nors pasisekimo arba nekalta svajonė apie ateitį, tačiau įbaugintas jis ir čia matydavo nuodėmės pavojų. Be to, tai buvo nauja medžiaga išpažinčiai. Po „puikybės" ėmė eiti „pavydėjimas", „vyresniųjų kritikavimas" ir kitos „baisios nuodėmės". Ko ko, bet jau puikybės Vasario sieloj tuo metu nebuvo nė pėdsako.

Jausdamas širdy didelį neramumą ir kartumą dėl tokių išpažinčių, Liudas kartais išsikalbėdavo su savo draugais, ką gi jie sako kas savaitė dvasios tėvui. Pasirodydavo, kad kai kurie lygiai taip pat darydavo kaip ir jis, kai kurie į tokį klausimą nieko negalėdavo atsakyti, kai kurie nepasitenkinę kalbą nukreipdavo į šalį. Matydavo jis, tiesa, prie klausyklos lan-

* Turi puikybės (I).

gelio ir tokių, kurie ten išbūdavo ir 15 minučių, ir pusvalandį, kažką karštai šnabždėdami, kažko su dvasios tėvu ginčydamiesi, kažko klausinėdami. Toki būtent į Vasario klausimus nieko neatsakydavo. Bet visi draugai žinojo, kad tai yra „skrupulatai", ir žiūrėdavo į juos su pasigailėjimu.

Jaunutis pirmametis klierikas Liudas Vasaris tuo metu nežinojo, bet jautriai nujautė, kad tokios išpažintys, kaip jo pačio ir kitų panašių, tai anaiptol nėra dvasinio tobulėjimo priemonė; kad po tais banališkais „sumelavau", „snaudžiau", „supykau"... slepias gili ir tamsi žmogaus dvasios bedugnė, kurioj glūdi didelių ateities ydų šaknys. Ir tikra puikybė, ir gobšumas, ir negailestingumas, ir nesusilaikymas, ir girtuoklystė, ir sukčiavimas, ir hipokrizija, ir kitų sielos puvenų mikrobai, kurie suklestės tik išėjus iš seminarijos, tik po 10 ar 20 kunigavimo metų, galbūt jau dabar, niekieno neužčiuopti, ima leisti pirmąsias šakneles. Seminarijos gyvenimo rutina taip puikiai jas apsaugoja nuo ravėtojo nagų.

Rekolekcijos berods buvo skiriamos įeiti į save, pažinti save, pakontroliuoti savo kelią ir sąžinę. Tiesa, būdavo jose momentų, kuriais lyg kas prasiskleisdavo, lyg kas nušvisdavo. Bet tik momentų. Tuojau ir vėl miities ir sąžinės spindulys buvo sviedžiamas į išorę, į dogmą, į doktriną.

Liudas Vasaris, jau daug vėliau prisimindamas tas seminarijos rekolekcijas, stebėdavos, kaip maža jose būdavo dvasios šilumos, kaip jos būdavo nepsichologiškos ir nepedagogiškos. Visi apmąstymai, svarstymai ir sąžinės perkratymai eidavo dviejų polių, Dievo ir žmogaus tarpusavio santykiavimo ribose. Dievas — begalinė gėrybė, tobulybė ir visų teigiamų atributų suma. Žmogus — begalinė mizerija ir visokių blogybių nešiotojas. Žmogus jau gema nuodėmėj, jo prigimtis linkusi į nuodėmę, ir visas jo gyvenimas — tai begalinė nuodėmių virtinė. O tos nuodėmės didelės ir baisios! Vienai iš jųjų atpirkti būtų per maža visos amžinatvės kentėjimų. Liudui Vasariui jau po daugelio metų vis dar skambėdavo ausyse skurdus dvasios tėvo balsas, baigiąs tą nuodėmių baisumo meditaciją įspūdinga fraze: „*Jaka procesja grzechów!*"* Ir jis puikiai atsimindavo, kad tuomet jam, pirmamečiui klie-

* Kokia nuodėmių procesija!

rikui, visa ta meditacija buvo visiškai tuščia ir neįtikinanti pastanga. Jis jos niekaip neįstengė priderinti prie savęs ir prie tos padėties, kurioje jie visi buvo. Ir niekaip negalėjo atsiginti minties:

— Kam visa tai mum sakoma? Kas mes? Žmogžudžiai? plėšikai? paleistuviai? Ir kas tos per bjaurios nuodėmės, kuriomis mes Dievą taip baisiai užrūstinom?

Tuščios jam buvo ir kitos tų rekolekcijų meditacijos apie atgailą, apie Dievo malonę, apie pragarą, skaistyklą ir dangų. Tai buvo sausos doktrinos, neįstengę jų uždegti, pakelti nei paguosti kuo nors jiem tikrai prieinamu ir atitinkančiu jų sąžinę ir dvasią. Juk jie buvo visi toki jaunučiai, turį daug norų, daug idealizmo, daug vilčių. Jie ilgėjosi, kad ta juose pačiuose rusenanti ugnelė būtų įpučiama, jųjų pasitikėjimas savimi stiprinamas, jųjų gerosios, grynai žmoniškos ypatybės nurodomos ir auklėjamos. Vietoj viso to iš pirmųjų žingsnių jiem priešais ėjo rūsti ir šalta teologija ir rezonavimas, vienus pavergdamas bedvasei rutinai, antrus vesdamas į moralinių kazusų ir sąžinės kančių klampynes, trečius priversdamas trauktis į savo individualybės lukštą ir ten slapta kurtis naujus ir svetimus kunigystei idealus. Ir tik nedaugeliui Dievo išrinktųjų ir globojamųjų buvo lemta išsaugoti gyvas tikėjimas ir uoli apaštalavimo dvasia.

Liudas Vasaris pirmaisiais klierikavimo metais aiškiai nenusimanė dėl savo padėties, kaip ir jojo draugų daugumas. Vieni dalykai jam patikdavo, kiti nepatikdavo, bet ir vienus, ir kitus jis priimdavo kaip gyvenimo būtenybę. Jis nieko čia nepadarys ir nieko kitaip nepakreips. Juoba kad kritikuoti vyresnieji buvo laikoma nuodėme. Ir koks pagaliau jo santykis su visu seminarijos gyvenimu ir koks vyriausias jo pačio, kaip klieriko, charakteristikos bruožas, jis nė pats nežinojo. Bet vienas šiaipjau nežymus atsitikimas trumpam momentui nušvietė jį patį savo akyse.

Būtent, Velykų atostogų metu per vieną pašnekesį jų formarijus, tikrai rimtas, „iš Dievo malonės" klierikas ir diakonas, pasisiūlė kiekvienam iš jųjų pasakysiąs svarbesnius charakterio bruožus ir ydas, kurias jis yra pastebėjęs. Po kelių dienų pasiryžo paklausti apie save formarijaus nuomonės ir Vasaris.

— Apie tamstą aš galiu mažiausia pasakyti,— kiek patylėjęs tarė formarijus.— Tamstą aš mažiausia pažįstu. Tamsta esi per daug užsidaręs, pasislėpęs.

Šitokia charakteristika jam buvo visai netikėta. Iš savo draugų jis niekad nebuvo girdėjęs esąs slapukas. Jis su visais buvo atviras ir nuoširdus. Taip pat jis jautėsi nesislapstęs nė nuo vyresniųjų. Jis buvo net per daug nuolaidus ir klusnus — ir tai ne veidmainiškai, bet visai nuoširdžiai. Ir staiga — „užsidaręs, pasislėpęs"... Tačiau formarijaus žodžiai anaiptol nebuvo jam nemalonūs. Jis pajuto tarsi turįs savy kažką brangaus, ką reikia apsaugoti nuo kitų, pajuto turįs atsparumo nepasiduoti — kam, jis gerai nežinojc, bet kažkam, kas būtinai kėsinsis tą turtą iš jo išplėšti. Ir pirmą kartą jis nujautė, kad jau yra kažkokis skydas tarp jo ir visos seminarijos atmosferos ir kad tas gyvenimas jau niekad nesutaps su intymiu jo širdies ir proto gyvenimu.

Po daugelio jau metų Vasaris, svarstydamas savo likimą, ne kartą padarydavo išvadą, kad tas jo užsidarymas, kilęs ar galbūt, esant palankiom aplinkybėm, tik pasireiškęs seminarijoj, buvo vyriausia priežastis jo išvidinių kovų, jo dvilypumo, jo išgelbėjimo, o galbūt ir žuvimo. Kad ne tas užsidarymo instinktas, seminarija, be abejo, jį būtų arba išmetusi, kaip girnos išmeta nesumalamą žvirgždą, arba sumalusi, kaip sumalė daugelį už jį stipresnių. Jis gi liko ir neišmestas, ir nesumaltas.

IV

Baigėsi paskutinė Velykų atostogų savaitė. Saulėtas, šiltas popietis išviliojo juos į seminarijos sodą. Tais metais Velykos buvo vėlyvos, o pavasaris ankstyvas, tad sodo takai visai jau buvo išdžiūvę, iš žemės kėlėsi jaunos vejos spygleliai, o pabrinkę vyšnių, obelų ir kriaušių pumpurai vienur kitur jau rodė pirmuosius žiedų lapelius. Sėdėjo jie, keli pirmamečiai, ant suolelio saulės atokaitoj ir, ištiesę kojas, atmetę galvas, gerte gėrė drėgną pavasario šilumą ir švelnią, glostančią saulės šviesą.

Kalbėjo jie apie šį ir apie tą — smulkius kasdieninius

reikalus ir įvykius, pagaliau užkliuvo už turtingiausios juokam ir pastabom temos — asistos ir ceremonijų. Antrą Velykų dieną visiem juoko buvo pridaręs akolita Balselis. Turėdamas silpnas akis, jis, per sumą pamokslui gesindamas žvakes, niekaip negalėjo pataikyti užmauti ant jų kaušelio ir, prakišdamas jį pro žvakę, siekė kažkur apie švento Petro statulos barzdą. Tas žvakių gesinimas, matant celebransui, visiem klierikam ir žmonėm, būdavo didžiausia trumparegių kankynė.

— Galiu jus pradžiuginti,— tarė Balselis.— Formarijus sakė, kad daugiau akolitom žvakių nebereiks gesinti. Panaikinta.

— Bijo, brol, kad kitą kartą tu šventam Petrui nosies nenusuktum! — pašiepė jį klierikas Variokas.

— Palauk, palauk, poryt tavo eilė. Pažiūrėsim, kaip pats pataikysi. Tiesa, panaikinta. Gaila. Būtum pažiūrėję.

— Tu manai, kad aš būčiau tokis kvailas kaip tu? — užpuolė jį Variokas.— Pamatyčiau, kad nepataikau, apsisukčiau ir einu sau.

— Bepigu tau dabar girtis, o mum netikėti. Nebebus jau progos įrodyti,— nutraukdamas tolimesnį ginčą, pastebėjo Vasaris.

Su Varioku ginčytis niekas ir nenorėjo — dėl jo nesivaldymo, užgaulingo tono ir neslepiamos paniekos, su kuria jis traktavo savo draugus. Kalba nutrūko. Vienas kitas pasikėlė eiti. Variokas pasislinko prie Vasario.

— Nori? Einam pavaikščiot. Turiu tau šį tą pasakyti.

Variokas ir Vasaris įstojo į seminariją iš tos pačios gimnazijos, bet draugai nebuvo. Variokas gimnazijoj menkai mokėsi, jokioms kuopelėms nepriklausė, mėgo sukinėtis aplink paneles ir buvo didelis dabita. Dėl to jo stojimas į seminariją gerokai nustebino ir Vasarį, ir kitus pažįstamus. Seminarijoj jiedu taip pat nesusidraugavo, tačiau Vasaris pastebėjo, kad Variokas jo ne tik neniekina, kaip kitus draugus, bet kartais tarsi net stengiasi arčiau prie jo prieiti. Taigi ir šis konfidencialus pakvietimas pavaikščioti ir kažką pasakyti nelabai Vasarį nustebino.

— Na, kaip tu? Apsipratai šičia? — pradėjo Variokas.

— Nieko. Jau baigiu priprasti.

— Patinka?

— Su patikimu kitas reikalas. Bet nieko nepadarysi,— nenorom ir nereikšmingai atsakinėjo Vasaris.

Bet Variokas nerimo:

— Kaip nieko? jei nepatinka, tai ir meski.

— Dar per anksti. Reikia palaukti, išbandyti.

— Jei dabar per anksti, tai paskui bus per vėlu. Minėsi mano žodį! — pabrėžė Variokas.— Žinai ką, kalbėkim atvirai,— tęsė jis toliau.— Nors tu ir menkas vyras, bet ne šnipas. Tavimi aš galiu pasitikėti. Tu manim tuo labiau. Sakyk, dėl ko tu stojai į seminariją?

Vasaris į šį klausimą turėjo sau gana aiškų atsakymą, bet pasisakyti Variokui ar kam nors kitam jis ne taip greit būtų ryžęsis. Tokiais atvejais jis, pats to dažnai nenumanydamas, kalbėjo bendrais posakiais.

— Kaip dėl ko?.. Kunigo darbo dirva labai plati. Galima būti naudingu visuomenei daugeliu atžvilgių.

— Taip, taip, kalbi kaip iš rašto,— ironiškai šyptelėjo Variokas.— Tu, žinoma, nuoširdžiai nori būti geras kunigas?

— Visai nuoširdžiai...

Valandėlę jiedu ėjo tylėdami. Bet Variokas vėl pradėjo:

— Sakyk, ar tu pažįsti kunigų gyvenimą?

Ne, Vasaris kunigų gyvenimo nepažinojo.

— Ar tau niekad neteko pagyventi klebonijoj ar bent buvoti kada per atlaidus, šventes?

Ne, Vasaris klebonijoj iš viso niekad nėra buvęs.

Variokas triumfuojančiai švilptelėjo.

— Na, žinoma. Čia daugiausia toki ir eina, kurie nieko nežino ir nepažįsta. O aš, brol, kunigų gyvenimą mačiau. Mane dėdė kunigas ir į mokslą leido. Aš ir šiaip gyvenimą pažįstu daugiau negu jūs čia visi, kartu paimti.

Vasaris žinojo, kad tai nebuvo tuščias Varioko pasigyrimas. Sėdėjęs kuone kiekvienoj klasėj po dvejus metus, Variokas buvo daug už savo draugus vyresnis. Globojamas turtingo dėdės klebono, važinėjo Rusijoj ir Lenkijoj ir kunigų gyvenimą iš tiesų galėjo neblogai pažinti.

— Ir aš jokiomis iliuzijomis savęs neapgaudinėju. Komedijos, brol, viskas komedijos! — su panieka numojo ranka Variokas.

— Kas komedijos? — nesuprato Vasaris.

— Viskas! Šitie poteriai, meditacijos, ceremonijos — viskas komedijos. Sakyk tu man, ar pats gerai atlieki tas meditacijas, sąžinės perkratymus? Ir nesakyk; žinau, kad pusę pramiegi, o kitą pusę prasvajoji. Mažiausia du trečdaliai atlieka taip pat, kaip tu ir aš. O ar tu žinai, kas bus po 10—20 metų iš tos gerų dorų klierikėlių minios?

— Žinoma,— paabejojo Vasaris,— atsiras visokių...

Variokas nusijuokė.

— Atsiras visokių?.. Pusė iš jų piktins žmones kokia nors vieša yda: vieni girtuokliaus, kiti prasiloš kortomis, treti gyvens su kokia nors klebonijos pana arba miestelio poniute. Antra pusė, leiskime, atlikinės gerai kunigiškas pareigas, vadinasi, bus geri bažnyčios valdininkai. Bet iš jų vėl mažiausia pusė neturės nė kibirkštėlės tikrai kunigiškos dvasios. Belieka tau gerų kunigų 25%, bet aš tave užtikrinu, kad tai yra per daug optimistiškas apskaičiavimas.

„Cinikas“,— pamanė Vasaris. Šitokių priekaištų kunigijai jis buvo girdėjęs ir būdamas gimnazijoj, bet visus juos laikė perdėtais, bažnyčios priešų pramanytais.

— Tai ko gi pats stojai į seminariją? — ne be pašaipos paklausė jis Varioko.

Bet šis klausimą priėmė visai rimtai ir tarsi net buvo jo laukęs.

— Aš stojau žinodamas, kad būsiu blogas kunigas, ir norėdamas tokiu būti. Stačiai dėl karjeros. Kunigo gyvenimas neblogas. Pirmiausia, maniau sau, dėdės užtariamas, pateksiu vikaru į gerą parapiją, gal kur nors į miestą. Čia nebūsiu kvailas ir gyvenimą mokėsiu sau maloniai sutvarkyti. Pataikavimas vyresnybei ir veidmainiavimas — tai du patikimiausi dvasiškos karjeros žirgai. Juos, maniau, mokėsiu valdyti. Paskui gausiu kleboniją, paskui tapsiu dekanas, paskui įsisėsiu į kapitulą, o į savo privatų gyvenimą nosies kišti bet kam neleisiu.

Girdint tokius žodžius, Liudą Vasarį pagavo pasibaisėjimas. Štai, manė jis sau, kokių esama mano draugų tarpe. Nejaugi jis rimtai visa tai kalba? O Variokas tarsi įspėjo jo mintį.

— Tiesa, kad aš baisus žmogus? Drauge Liudai! — ir jis paėmė Vasarį už alkūnės.— Visa, ką aš tau sakau, yra teisybė. Ir tu gali manęs neapkęsti. Bet žinok, kad šitokias viltis puoselėja ne vienas, kuriam į altorių beliko vos pora žingsnių. Tik jie nedrįsta patys sau to prisipažinti. Jie manosi esą kitoki, bet jau šitaip elgiasi.

Tuo tarpu juodu aplenkė du penktojo kurso klierikai, kurių vienas, stiprus augalotas vyras, gerai pasiūta sutana, gražiai nukirptais ir sušukuotais plaukais, patenkinta fizionomija, kažką gyvai ir linksmai antram pasakojo. Variokas palydėjo jį paniekos kupinu žvilgsniu.

— Žiūrėk, šitas buliukas. Praloto favoritas. Diakonas. Praeitą vasarą aš buvau susitikęs su juo vienose vestuvėse. Tu būtum matęs, ką jis ten išdirbinėjo išsigėręs. Pradėjo merginas į lovą versti. Paskui ėmė kibti prie mano sesers. Kad dar kiek, būčiau į snukį davęs. O, tas toli nueis! Žinau, kad jis manęs nekenčia. Jis per pralotą, be abejo, pasistengs mane iš seminarijos iškraustyti. Tik, žinoma, pasivėlins.

— Tai ką manai daryti? — paklausė Vasaris.

— Pats anksčiau išstosiu. Nutarta.

Vasaris greitai nerado, ką į šitą prisipažinimą atsakyti. Bet Variokas pats tęsė toliau:

— Pamačiau, brolau, kad mano apsirikta. Kunigu karjeristu galima tapti tik save apgaudinėjant, tik manantis geru esant, tik savo sąžinę užmigdžius. Sąmoningai gi tai nepakeliama. Per sunku. Šešerius metus seminarijos gyvenimo gali pakelti tik tie, kurie nuoširdžiai tiki, tie, kurie save apgaudinėja, arba paskutiniai storžieviai kupranugariai. Aš gi nepriklausau nė vienai tų trijų kategorijų. Aš šitų komedijų neišlaikysiu už jokius pinigus. Kad ir tos ceremonijos! Taip, aš žinau, kad jos reikalingos, bet kai reikia pačiam daryti, negaliu, ir tiek! Čia žvakę imk ta ranka, čia kita, čia priklaupimas, čia inklinacija, čia pasisuk į dešinę, čia į kairę... Ne, tų komedijų negaliu pakelti.

— Ceremonijų ir aš nemėgstu,— prisipažino Vasaris, kuris stačiai su pasibaisėjimu laukė sekmadienio, kada jį paskirs akolita.

— Taigi nemėgsti, o ar girdėjai per rekolekcijas, kad Bažnyčios apeigų pamėgimas yra vienas pašaukimo ženklas?

Vasaris nieko neatsakė.

— Žinai, brolau, gaila man tavęs,— vėl ėmė kalbėti Variokas.— Nu, koks iš tavęs bus kunigas? Kiek tu turi metų?

— Septyniolika,— prisipažino Vasaris.

— Nu, žinoma, vaikas. Daug čia jūs tokių. Aš jus observuoju nuo pirmos dienos. Ir tave observuoju. Nežinau, dėl ko tu man patinki. Tu laikaisi visuomet nuo visų nuošaliai, tu neturi jokių reikalų su formarijum, tavo išpažintys esti nepaprastai trumpos, tu prieš rytmetinius poterius nevizituoji koplyčios, tu atlikinėji tik būtiniausias pareigas... Ne, brolau, seminarija ne tau.

Keistas dalykas, Vasariui patiko tokia Varioko apie jį nuomonė. Bet jis nenorėjo pasiduoti.

— Čia ir būtiniausių pareigų tiek daug, kad nėra reikalo dar naujomis apsikrauti.

— Žinoma, žinoma,— sutiko Variokas,— bet tai pirmamečius charakterizuoja. Juk pirmamečiai į pabaigą metų, sako, esti uoliausi iš visų klierikų. Na, bet tiek to! Tu nepyk, kad aš taip tave egzaminuoju ir net braunuosi į tavo sąžinę. Aš manau, kad ir tau įdomu tokiais klausimais pasikalbėti. Juk tai, brol, viso gyvenimo likimas, tai ateities spėjimas. Ar tu bandei kada aiškiai save įsivaizduoti, sakysim, po dešimties metų?

— Ne. Bet tai juk ir negalima! — sušuko Vasaris.

— Kodėl negalima? Yra keletas variantų. Štai tau vienas. Tu minėjai būtiniausias pareigas. Kokios kunigo būtiniausios pareigos? Brevijorius, išpažintys, mišios, celibatas, sakramentų administravimas, parapinis darbas. Įsivaizduok, kad tu po dešimties kunigavimo metų esi liovęs kalbėti brevijorių, tik *pro forma* atlikinėji išpažintį, pragirtavęs naktį, eini laikyti mišių, visai užmiršęs teologiją klausai išpažinčių, atlikinėji visas kunigo pareigas nusikalsdamas celibatui, pagaliau turi pakankamai drąsos prisipažinti, kad netiki daugelį Bažnyčios dogmų, o gal ir patį Dievą.

Pasibaisėjimo šiurpulys dilgtelėjo Liudo Vasario širdį. Lyg koks žaibas nuvėrė jo sąmonę, bet tik vieną akimirksnį. Juk tai, ką kalba Variokas, yra absurdiška ir visiškai negalima. Ir jis pabandė net nusijuokti.

— Na, čia tai jau tu perdedi. Tokiu kunigu nebūsiu ne

tik aš, bet ir iš viso tokio kunigo nėra visam pasauly — ir būti negali.

Bet dabar karčiai nusišypsojo Variokas.

— Nesiginčysiu. Artimiausia ateitis tau įrodys tai geriau už mane. Bet leiskime, kad kokiu stebuklu tu įsitikintum, kad tavęs pačio laukia tokia ateitis?

— Aš pabėgčiau iš seminarijos, nelaukęs nė vienos dienos. Bet aš neturiu jokio pagrindo manyti, kad tokiu būsiu. Mano norai kuo gryniausi.

— Duok Dieve,— šaltai palinkėjo Variokas,— kad tu būtum tų abejotinų 25 nuošimčių skaičiuj. Tačiau pagalvok. Jei kaip, važiuojam kartu.

Skambutis nutraukė įtvieją pasivaikščiojimą ir pasikalbėjimą.

Po poros dienų Vasaris užklupo Varioką vienoj aulėj vartant didelį iliustruotą „Klosų“[4] komplektą. Variokas pasiūlė pasižiūrėti iliustracijų kartu. Po keliolikos puslapių jiedu atvertė didelį paveikslą, pavadintą *„Branka w jasyrze“* — „Vergė nelaisvėje“, vaizduojantį visai nuogą, jauną, virvėmis surištą moterį. Norint graudus buvo to paveikslo turinys, gražuolės vergės pozą dailininkas padarė viliojančią ir net pikantišką.

— Netikėtas radinys! — sušuko Variokas.— Paprastai tokius paveikslus išrankioja iš klierikam skiriamų knygų.

— Taip, ir aš mačiau,— patvirtino Vasaris,— kad salėj „Tygodnike“[5] dažnai būna kas nors iškirpta arba išskusta.

— Kaip tau patinka ši moteris? — žiūrinėdamas „Vergę“ paklausė Variokas.

Vasariui, niekad tokių iliustracijų nemačiusiam, kartu buvo ir smalsu, ir nepadoru tą paveikslą žiūrinėti, o juoba jį analizuoti. Bet, nenorėdamas pasirodyti neišmanėliu Varioko akyse, abejodamas pratarė:

— Per daug jau laiba. Štai šlaunis storesnė už liemenį.

— Kvailas! — suniekino jį Variokas.— Čia ir yra jos formų turtingumas. Tai rasinga, karštakraujė rytietė.

Šitas pasikalbėjimas buvo pirma Vasario pamoka apie moteries kūno grožį. Bet kitą šeštadienį, per išpažintį, jis prisipažino dvasios tėvui „nesaugojęs akių, žiūrėjęs nepadorių paveikslėlių“. Dvasios tėvas ilgokai jį mokė, kaip tai

pavojinga esą nesaugoti akių, primindamas net karaliaus Dovydo pavyzdį[6]. Po to Varioko autoritetas gerokai pašlijo Vasario akyse. Matai, kas jam rūpi, mąstė sau klierikas Liudas, jis jau gimnazijoj buvo patvirkęs, dėl to ir į kunigiją taip juodai žiūri.

Tačiau daugelis Varioko minčių įstrigo Vasariui į širdį, ir jis ėmė kritiškiau žiūrėti į seminarijos gyvenimą ir į savo draugus. Kildavo jam kartais įvairių klausimų ir abejonių dėl pašaukimo, dėl kunigo pareigų ir gyvenimo, bet dėl savo baugštaus ir pasyvaus būdo jis neprisirengdavo pasikalbėti apie tai su vyresniaisiais draugais. Jis bevelijo visa tai nešioti savyje, kol viskas kažkaip savaime nuslūgdavo, netekdavo aštrumo, ir dienos vėl slinkdavo kaip kokia būtenybė, kurią reikia priimti, prie kurios reikia derintis.

Su kai kuriais savo kurso draugais jis suėjo į artimesnius santykius, bet tikro draugiškumo nesudarė nė su vienu. Visi jie buvo dar per maža apsisprendę, dezorientuoti, kaip avių pulkelis formarijaus priežiūroj. Be to, artimesnis draugavimas, „partikuliarizmas", buvo griežtai draudžiamas seminarijos regulos — ir formarijaus uždavinys buvo žiūrėti, kad tokių susidraugavimų nebūtų. Jeigu kurie du buvo pastebėti kelis kartus iš eilės drauge vaikščiojant, buvo įspėjami daugiau to nedaryti. Ketvirtadienio pasivaikščiojimam regula liepė imti į porą nesirenkant, pirmą pakliuvusį. Su tokiais dažnai visiškai nebūdavo ko kalbėti.

Po pasikalbėjimo su Varioku Liudas Vasaris nejučiomis kritiškiau ėmė observuoti savo draugus ir vyresniųjų kursų auklėtinius. Tikrai pamaldžių klierikų, jam atrodė, buvo visai nedaug. Jų kurse iš 20 koki 4 ar 5. Vyresniuose kursuose jų proporcija nebuvo didesnė. Pamaldieji anaiptol ne visi buvo toki išsilavinę ir taip išmintingai pamaldūs, kaip jų formarijus. Kai kurie atrodė arba juokingi, arba diktokai apriboti. Vasaris žinojo, kad tikrai pamaldžių, be abejo, yra ir tarp tų, kurie tokiais neatrodo, bet dėl daugelio kitų jisai buvo tikras, kad jokio pamaldumo juose nėra — ir tokių, jo nuomone, buvo daugiausia. Ir keista, kad šitokios išvados Vasarį ne tik kad nenugąsdino, bet, atvirkščiai, jį padrąsino ir buvo jam tarsi malonios. Tokio jausmo pagrinde turbūt glūdėjo šitoki neaiškūs sumetimai:

Ką gi? Ne aš vienas tokis. Didelė dauguma — toki kaip aš. Mano intencijos grynos: aš tikrai noriu būti geras kunigas. Kiti taip pat nori. Ir būsime. Tokis pamaldumas kaip mūsų formarijaus arba štai Balselio — tai ypatinga Dievo dovana, tai išimtis. Užtenka turėti gryną intenciją, gerus norus, tvirtą pasiryžimą,— taip ir dvasios tėvas sako.

Tokiu būdu Liudas Vasaris pamažu ėmė prigyti seminarijoj, suaugti su jos gyvenimu, priprasti prie jos atmosferos. Jisai savo nusistatymu ir elgesiu atitiko vidurį, didumą, pusiausvyrą. Reikėjo kažko labai nedaug, kad jisai nuriedėtų arba į dešinę, arba į kairę. Bet tas kažkas, matyt, dar nebuvo jame išaugęs.

V

Praslinko pora savaičių po minėto pasikalbėjimo Vasario su Varioku. Vieną ketvirtadienį, po ilgo pasivaikščiojimo plentu, susirinko klierikų būrelis antrojoj aulėj ir, belaukdami skambučio, baigė rekreaciją šnekėdamiesi ir juokaudami. Staiga durys atsidarė, ir įėjo Variokas. Visi pastebėjo, kad jis buvo nepaprastai sujaudintas. Nutilo kalbos ir juokai, nes Varioko daugelis privengė, o čia dar jaučiama kas nepaprasta. Bet tučtuojau jis pats pradėjo kalbėti:

— Na, vyručiai, šiandien paskutinė mano diena seminarijoj. Ryt išvažiuoju. Gal kuris norit pigiai sutaną pirkti?

Kad Variokas išstos, beveik visi jie žinojo. Vis dėlto šitie jo žodžiai padarė gilų įspūdį... Visi jie subruzdo savo vietose, bet nė vienas nežinojo, ką čia pasakius.

— Nemaniau, kad jau taip greitai,— pirmas prakalbėjo Vasaris.

— Greitai, sakai? Įkyrėjo, brol, iki gyvo kaulo visos tos ceremonijos ir komedijos. Ė, greičiau į laisvę! O tu ką? Nesiryžti?

Draugai nustebo. Argi ir Vasaris būtų manęs apie išstojimą? Ne, jis į tai nepanašus.

— Vasario tu nė su lazda neišvarysi. Toks jau šventuolis,— pastebėjo Petryla.

— Vasaris turbūt nė sapnuote nesapnavo apie išstojimą,— pritarė kitas.

Vasarį erzino tokis draugų atsiliepimas.

— Aš manau,— tarė jis,— kad kiekvienam pirmamečiui išstojimo klausimas kyla gana dažnai.

— Tik jau ne tau,— kibo Petryla.

Bet Variokas nuvėrė jį akimis.

— O tu kas čia per vienas? Tu įlindai į jo sąžinę, žinai jo mintis? Jis padarys taip, kaip norės, tavęs nesiklausęs.

Varioko susierzinimas visus atgrasino nuo tolimesnių klausinėjimų ir kalbų.

— Buvai jau pas rektorių? — paklausė dar Vasaris.

— Buvau.

— Na, ir ką?

— Nieko. Palinkėjo, kad būčiau bent geru žmogumi, jeigu negaliu būti kunigu. O aš manau, kad dėl to ir būsiu geras žmogus, kad negaliu būti kunigu.

Vasaris, jau žinodamas, koki motyvai buvo atvedę Varioką į seminariją, stebėjosi šio posakio teisingumu. Varioko drąsa jam patiko tuo labiau, kad jis savo pačio būde jau ne kartą su pasigailėjimu buvo konstatavęs griežtumo ir drąsos stoką.

Vienas skambalo smūgis paskelbė *silentium*, ir jie išsiskirstė į savo vietas. Bet Varioko žingsnis, jo savim pasitikėjimas, jo rytdieninė laisvė jaudino jų mintis ir neleido įsigilinti į vadovėlių lapus. Tarsi kokia gaivi srovė padvelkė į juos iš anapus tų storų mūrų, iš plačiųjų laukų ir dar platesnio gyvenimo. Gal ne vienam iš jųjų buvo atėjusi į galvą mintis: o kas, jeigu išdrįsčiau?.. čia man ne vieta... čia man ankšta, čia man tvanku. Iš štai dabar jie mato, kad ta mintis, pasiryžus vienam jųjų draugui, tampa veiksmu. Dėl to jie jaudinosi, kad pavojus buvo štai čia pat, jųjų tarpe.

Vasaris tačiau nerimavo mažiau negu kiti. Viena, jis buvo labiau apsipratęs su Varioko išstojimo galimybe, antra — jis buvo palyginęs ir apsvarstęs, kad Variokas — tai ne jis ir ne bet kuris kitas iš jojo draugų. Variokas buvo subrendęs, pažinojo gyvenimą, daug kur buvo buvęs, turėjo pažinčių, turėjo lėšų. O jis, Vasaris, savo gyvenime dar geležinkelio nebuvo matęs ir visiškai priklausė tėvų malonės.

Be to, Varioko pažiūros ir nusistatymai jo išstojimą visiškai pateisino, o Vasario idealizmas rodė kunigo gyvenimą kilnų ir gražų.

Ir net pats likimas tarsi norėjo sustiprinti Vasario dvasią šiuo pavojingu momentu. Nes štai kai jis dar tebesvarstė Varioko ir savo padėtį, atėjo sargas ir pranešė, kad jis turįs svečių — atvažiavo tėvai. Vasariui tai buvo nepaprastas įvykis: pirmas tėvų atsilankymas, pirmas jo, klieriko, su tėvais pasimatymas.

Paprašęs rektoriaus ir gavęs jo leidimą, Liudas nuėjo į parlatoriumą, svečių priėmimo kambarį.

Pirmasis pasimatymas nebuvo toks širdingas, kaip laukė ir tėvai, ir sūnus. Tėvai, pamatę sūnų kunigiškais rūbais, sumišo ir nežinojo, kaip su juo elgtis. Pasisveikinant tėvas buvo beimąs bučiuoti Liudo ranką, nuo ko šiam pasidarė didelė gėda. Abu sumišo ir nežinojo, ką viens kitam sakyti. Motinos akyse pasirodė džiaugsmo ašaros, sūnus puolė prie jos rankos, ir pasisveikinimo apeiga buvo baigta, neištarus nė vieno žodžio.

— Tai kaip atsimainėt, kunigėli... Būčiau nė nepažinus,— susigraudinusiu balsu ėmė kalbėti motina.

— Atrodot kaip ir išaugęs,— pastebėjo tėvas.

— Išaugęs, bet, rodos, dar labiau sumenkęs,— apžiūrinėjo sūnų motina.

— Tai turbūt tik prie ilgo rūbo taip atrodo,— gynėsi Liudas.

Tėvai ėmė klausinėti apie sveikatą, apie seminarijos gyvenimą, jis — kas namie girdėt. Tėvai jį vadino „jūs, kunigėli", ir šita daugiskaita iš pat pradžių kažkaip nepaprastai, kažkaip skaudžiai atsiliepė jo širdy. Šitie tėvo motinos su pagarba tariami „jūs, kunigėli" kiekvieną kartą čaižė jį gėdingu koktumu. Nuo tų netinkamos pagarbos čaižymų jisai traukėsi į save, jisai tramdė savo jautrumą, bet niekaip nesiryžo paprašyti tėvų, kad jį vadintų „tu, Liudai", taip kaip anksčiau. Darėsi kažkoks absurdiškas kontrastas. Jiem, kaimiečiam, tas „jūs, kunigėli" buvo jų pasididžiavimas, visų jų vilčių, visų jų norų pildymasis, o jam tai buvo nieku nenupelnyta, dėl to prikli pagarba, tai buvo degradavimas iš paprastų, nuoširdžių šeimyniškų santykių į oficialumo

formas. Liudas Vasaris jautria savo siela čia pirmą kartą pajuto, kad tarp jo ir tėvų štai atsistojo kažkokia prizma, kuri jų santykius ir jausmus laužia ir reflektuoja nenatūralioj plotmėj. Jau dabar jie išskyrė jį iš brolių seserų tarpo, pastatė ant pjedestalo, papuošė viltimis ir svajonėmis, džiaugiasi, gėrisi ir garbina. Lipti žemyn nuo to pjedestalo, ardyti jų iliuzijas, būtų žiauru ir egoistiška.

Kai visos naujienos jau buvo papasakotos ir kai Liudas baigė supažindinęs tėvus su naujo savo gyvenimo tvarka, per parlatoriumą perėjo Variokas, eidamas, matyt, atsisveikinti su dvasios tėvu, nes jo kambarys buvo čia pat greta. Griebdamasis naujos kalbos temos, be to, norėdamas patirti, ką tėvai pasakys išstojimo klausimu, Vasaris tarė:

— Štai šitas, kur praėjo, vienas mano draugas, išstoja iš seminarijos. Rytoj išvažiuoja.

Liudas pamatė, kaip tėvai, meiliais žvilgsniais nulydėję Varioką, staiga atsimainė. Tėvas metė rūstų žvilgsnį į duris, kur dingo prasikaltėlis, motina su baime pažiūrėjo į sūnų ir sušuko:

— Vajė, vajė! Toks gražus kunigėlis! Gi kas dabar jam pasidarė?

— Matai, kokių dykūnų atsiranda,— piktu balsu pritarė tėvas.— Seminarijoj jam negerai!

— Ne tai kad negerai,— bandė pataisyti Liudas.— Pašaukimo neturi. Ne kiekvienas kunigu gali būti.

— Žinoma, kam Dievas Dvasios Šventos neduoda, iš to nebus gero nei Bažnyčiai, nei žmonėm,— savotiškai paaiškino tėvas pašaukimo stoką.

— Kodėl? — nesiliovė Liudas.— Kunigu nebus, bet gali būti šiaip labai geras žmogus.

— Ė, kunigėli, žinom mes tuos geruosius,— griežtai užginčijo tėvas.— Antai Pakalniškių Kmyno sūnus anais metais jau iš trečio kurso išstojo. Tėvus ubagais paleido. Namus buvo praskolinę. Tėvas pasikart norėjo. Kaimynai vos išgelbėjo. O jis ką? Į aptieką nuėjo. Rusijoj kažkur ir dingo. Jau kas seminariją pameta, tą ir Dievas pameta. Doro žmogaus iš tokio nebus. O tėvam kokia gėda, kur ir akis padėti?..

Motina su meile ir baime tyrinėjo sūnaus išraišką.

— Sakot, jūs draugas, kunigėli? Kad nors jum kokios bėdos nebūtų?..

— Tokis, mama, draugas,— nuramino motiną Liudas.— Viename kurse buvome, kartu mokėmės, ir tiek.

Praėjo dar pusvalandis, bekalbant apie visokius reikalus, ir skambalas suskambino ražančiui. Liudas atsisveikino su tėvais ir suspausta širdimi nuėjo į koplyčią.

— Nesupras, niekad nesupras,— galvojo jis, automatiškai kartodamas sveikamarijų antrąją pusę.— Štai mūsų, kaimo vaikų, likimas! Tarp mūsų ir mūsų tėvų kraunasi visa eilė nesusipratimų, ir jųjų meilė mus kankina, o kartais gal ir žudo.

Šito pirmojo su tėvais pasimatymo įspūdis lydėjo Liudą Vasarį per visą jo seminarijoj buvimą.

Ryt dieną, po pusryčių, prieš pirmą pamoką, susirinko Varioko draugai ir nedraugai į „labirintą" jo išleisti ir, jei bus ką, iš jo nupirkti. Variokas pardavė tik sutaną. Seminarijoj buvo gražus paprotys išstojantį draugą sušelpti surinktomis aukomis. Bet Variokas iš anksto nuo pašalpos atsisakė:

— Per menkas dar aš klierikas,— sakė jisai,— kad galėčiau naudotis klierikų aukomis. Mokėsiu išsiversti su tuo, ką turiu.

Vakar, pranešdamas apie savo išstojimą, jis buvo susijaudinęs, bet šiandien atrodė visai ramus ir net linksmas.

— Ko čia man gailėtis,— kalbėjo jis susirinkusiem klierikam.— Iš viso nereikėjo čia man važiuoti. Pakanka tų komedijų. Geriau eisiu į aptieką, negu *introibo ad altare Dei**, kuris nė kiek ne *laetificat juventutem meam***.

Išgirdę šituos žodžius, klierikai skirstėsi pasipiktinę ir širdy džiaugdamiesi, kad tas akiplėša Variokas pagaliau palieka juos šventoj ramybėj. Variokas širdingai atsisveikino tik su keliais, tarp kurių buvo ir Liudas Vasaris.

— Gal ir gerai, kad tu lieki,— sakė jam spausdamas ranką.— Subręsi kiek, sustiprėsi. O dabar kas iš tavęs per vyras! Na, lik sveikas. Gal dar gyvenime kada ir susitiksime.

---

* Įeisiu prie Dievo altoriaus (I).

** Džiugina mano jaunystę (I).

Ir jis nusekė paskui tarną, kuris nešė jo valizą.

Einant nuo Varioko, prie Vasario prisigretino trečio kurso klierikas Jonelaitis ir, kadangi liko dar 15 minučių ligi pamokos, pasiūlė jam išeiti drauge į sodą pasivaikščioti.

Jonelaitis buvo seminarijos bibliotekos knyginink as, ir Vasariui jau buvo tekę kelis kartus su juo susitikti. Seminarijos tautinės politikos sferose Jonelaitis buvo žinomas kaip stiprus, bet ir labai atsargus, mokėjęs įgyti net rektoriaus pasitikėjimo, lietuvių šulas. Jiem, pirmamečiam, tos politikos klausimai buvo dar labai tolimi, bet į Jonelaitį ir dar į kelis kitus jau ir jie žiūrėjo su pagarba.

— Tai ką? Ne visai rimsti seminarijoj? — pradėjo Jonelaitis, kai jiedu vienu du atsidūrė sode.

— Pagalvoji visaip,— prisipažino Vasaris,— bet pasiryžti ne taip lengva.

— Be abejo. Varioko padėtis visai kitokia, ir į jo išstojimą nereikėtų daug dėmesio kreipti.

— Vis dėlto seminarijos gyvenimas per daug sustingęs, monotoniškas, nors laikas čia ir greitai eina. O gal tik mum, pirmamečiam, taip atrodo?

Jis norėjo pasakyti, kad gailisi neradęs nieko to, apie ką buvo girdėjęs vasarą per giminaičio primiciją. Jonelaitis suprato, kas Vasariui rūpėjo. Taip, ir Jonelaitis pripažino, kad oficialus, viešasis, pareiginis seminarijos gyvenimas iš tiesų monotoniškas ir ne kiekvieną gali patenkinti. Jonelaitis net gana aštriai ėmė kritikuoti daugelį seminarijos dalykų ir profesorių.

— Bet,— kalbėjo jis,— dar lieka plati dirva privačiai iniciatyvai. Reikia skaityti, lavintis, susidomėti kuria nors mokslo šaka ar literatūra, ar visuomenės darbu. Išėjus į parapiją, visa tai bus reikalinga. Čia mes turime tam prisiruošti. Tie, kurie tenkinasi tik pareigų atlikimu ir pamokomis, gyvenimui nebus pakankamai pasiruošę. Jum, pirmamečiam, žinoma, dar sunku ką nors pradėti, bet palauk, kai atvažiuosi kitąmet po atostogų, pamatysi daug ko naujo.

Taip jiedu kalbėjosi ligi pat pamokos pradžios. Šitas pašnekesys pakėlė nupuolusią Vasario dvasią. Jis suprato, kad ne visą seminarijos gyvenimą mato, kad yra dar kažkas

paslėpta nuo viešumos ir kad jis į tą slaptą gyvenimą būsiąs įleistas.

— Čia,— manė jisai,— aš ir rasiu tai, dėl ko į seminariją stojau. Jonelaitis, be abejo, vienas iš tų. Matai, ir jie kritikuoja seminariją, ir jie daug kuo nepatenkinti, o vis dėlto kenčia, dirba ir Lietuvai bus naudingesni negu Variokas ir kiti į jį panašus.

Tą pačią dieną į pavakarę, per trumpąją penktos valandos rekreaciją, klierikas Petras Kasaitis susitarė su keliais draugais užpulti Vasarį, vadinasi, eiti pas jį į svečius.

— Vakar pas Vasarį buvo tėvai ir atvežė visokių gėrybių,— kalbėjo Kasaitis,— o šiandie pietūs buvo menki. Einam, tegu atidaro savo dėžę.

Dėžę atidarant, be pačio Vasario ir Kasaičio, dalyvavo dar du artimesni draugai — Juozas Petryla ir Kazys Balselis. Šitas ketvertas seminarijoj taip susigyveno, kad formarijus jau buvo atkreipęs į juos dėmesį ir vieną kitą įspėjęs dėl partikuliarizmo pavojaus.

Klierikų dėžės ir atliekami daiktai buvo sukrauti viename dideliame kampiniame kambary, kurio vienintelės durys atsidarė į koridorių, ir gana menki laiptai vedė į negyvenamus viršutinius seminarijos mūrų palėpius. Tas kambarys buvo vadinamas „žiurkininku", nes sausainių ir ragaišio trupiniai, dešrų žievės ir visokio riebaus popierio apstumas sudarydavo čia puikias sąlygas veistis pelėm ir žiurkėm. Pro įvairaus dydžio ir visokeriopos išvaizdos dėžes čia vos galima buvo praeiti, nes kuone kiekvienas klierikas turėjo šiokią ar tokią maisto atsargą, dažniausiai sausainių, kuriuos rytais trupindavosi į skystutėles kruopas, kažkodėl vadinamas koše. „Žiurkininką" baigė užkimšti dar kabyklų eilės, kur klierikai laikė viršutinius apsiaustus, atliekamas sutanas ir kitus nereikalingus rūbus. Tarp tų kabyklų ir už jų atsirasdavo jaukių vietelių užkandžiauti, o reikalui esant ir pasislėpti nuo nereikalingų akių.

Draugam susitelkus aplink Vasario dėžę su lenktiniais peiliais rankose, buvo ištrauktas didžiulis pyragas ir atidarytas konfitūrų puodas. Prasidėjo tikra puota.

— Kaip sau norit,— sušuko Petryla,— o seminarijoj, nežiūrint visa ko, yra gera!

— Tau by tik paėst, tai ir gera,— sugėdino jį visuomet pesimistiškai nusiteikęs Kasaitis.

— *O quam bonum et jucundum est, fratres, habitare in unum**,— padeklamavo Balselis, iš visų jų pamaldžiausias ir jau mėgstąs, pasitaikius progai, cituoti lotyniškus tekstus, pats, be to, geras latinistas, dėl to vyresnybės akyse spėjęs įsigyti gabaus klieriko vardą.

Tuo tarpu pasigirdo skambalo balsas silenciumui, ir Vasaris jau buvo bepradedąs užrišinėti puodą, bet Petryla užprotestavo:

— Ką tu, žmogau?! Suerzinai apetitą ir atimi? Statyk atgal!

— Jau buvo skambutis, dar inspektorius užklups,— priminė Balselis, kuris buvo iš jų ir bailiausias.

— Jau būtinai šiandien čia tave Mozūras ir gaudys,— pasipriešino ir Kasaitis.

— Kaip sau norit. Man pagaliau ir gana.— Ir Balselis skubiai išsinešdino.

— Ot, tai bailys! — palydėjo jį Petryla.— Kviesim mes tave daugiau!

Vaišės tęsėsi toliau, bet nepraėjo nė 15 minučių, kaip kažkas kyštelėjo galvą pro duris ir išsigandusiu balsu sušvokštė: „Rektorius!" Atsirasdavo tokių geradarių, kurie, pajutę šoniniu koridorium ateinant rektorių ar inspektorių, suspėdavo įspėti „žiurkininko" lankytojus ir, pasitenkinę įsivaizduojamu tų sumišimu, pasprukti į savo kambarį ar aulę.

Išgirdę baisų žodį, Petryla ir Kasaitis po trumpo svyravimo šoko laiptais į viršų palėpėn, o Vasaris sumišęs taip ir paliko bestovįs prie atidarytos dėžės, atrišto puodo ir pyrago. Tuom tarpu nuskambėjo kosulio aidas, trinktelėjo durys, ir balta praloto galva kyštelėjo pro kabyklą.

— *Ztapalem!*** — sušuko jis, pamatęs nusigandusį Vasarį.— Ką tu čia darai?

— Taip sau... nieko... vakar tėvai buvo... — mikčiojo, nežinodamas kaip teisintis, vargšas klierikėlis.

---

* O kaip gera ir malonu, broliai, gyventi drauge (I)

** Sugavau! (I)

— Kas čia išbėgo ką tik prieš mano atėjimą?

— Atsiprašau kunigą pralotą. Nemačiau, nežinau...

— *Kłamiesz!** Tai jūs čia kartu buvot?

— Ne, aš tik vienas buvau... Gal už tų rūbų...

— O tu nežinai, kad dabar *silentium*, reikia sėdėti savo vietoje ir mokytis pamokas?

Vasaris žinojo, kad vienintelis tokiais atsitikimais išsigelbėjimas — tai bučiuoti rektoriui ranką ir atsiprašyti. Visoki pasiteisinimai pralotą tik erzindavo, ir jis tuomet kaltindavo besiteisinantį klusnumo ir nusižeminimo stoka. Tad ir Vasaris nesiteisindamas bučiavo rektoriui ranką ir atsiprašė.

— Kaip pavardė? — jau minkštesniu balsu paklausė pralotas.

— Vasaris.

— Vasaris? Variokas buvo tavo draugas?

— Taip. Iš vienos gimnazijos.

— Gimnazijoj draugavote?

— Ne, tik šiaip pažinojau.

— Ar tu žinai, kad Variokas buvo bedievis ir puikybės pilnas?

— Ne, nežinojau.

— Taigi matai. O tu su juo vaikščiodavai!

— Atsiprašau kunigą pralotą.— Ir jis antrą kartą pabučiavo rektoriui ranką.

— Eik į savo vietą ir mokykis.

Rektoriui išėjus, nuo viršaus pro skylę pasirodė linksmi Petrylos ir Kasaičio veidai. Vasariui buvo pikta, kam jis davėsi sugaunamas. Jis tikrai būtų spėjęs uždaryti dėžę ir pasprukti laiptais į viršų. Ir jis širdy pasižadėjo kitą sykį ir visados būti atsargesnis. Šitas palyginti menkas įvykis buvo viena iš tų gyvenimo smulkmenų, kurios palenkė Vasarį vartoti tą pačią slapstymosi sistemą, kurią vartojo visi bent kiek prašmatnesni seminarijos auklėtiniai nuo pirmojo ligi paskutinio kurso. Jis darėsi instinktyviai atsargus. Išėjęs į koridorių silenciumo metu, jis pastatydavo ausis, bene nugirs kur rektoriaus ar inspektoriaus žingsnius. Vaikščiojant

* Meluoji! (I)

sode, jam rūpėdavo pamatyti, ar nežiūri Mozūras pro langą. Katedroj, per didžiąsias pamaldas, jis visados įsitikindavo, ar mato rektorius ir inspektorius, ką jis veikia, ir stengdavosi patekti į tokį suolą, kur jis nebūtų matomas... Jeigu jis silenciumo metu norėdavo skaityti tegu ir nekalčiausią knygą, ypač lietuvišką, tai čia pat gulėjo atverstas ir lotynų kalbos vadovėlis. Jeigu tai būdavo *sacrosanctum silentium*, tai atverstas gulėjo Šventasis Raštas arba *„De imitatione Christi"* *. Viskas būdavo paruošta, kad, įėjus viršininkui, būtų galima profaniška knygą momentaliai paslėpti ir dėtis skaitant tai, kas tuo metu buvo tinkama ir viršininko akyse sudarytų tau gerą opiniją.

Opinija — štai didelės reikšmės dalykas seminaristo gyvenime!

— Tu, Liudai, žiūrėk, pagadins tau opiniją tas Variokas,— įspėdavo Vasarį draugai.

Šiandien jis įsitikino, kad tai buvo tiesa. Jo opinija rektoriaus akyse, matyt, jau gerokai buvo pašlijusi, ir tik dėl vaikiškai nekaltos Vasario išvaizdos abejota dėl jo santykių su Varioku.

Po poros dienų du grįžę iš dantistės klierikai visiem pasakojo, kad matę mieste Varioką vaikščiojant su panele. Po to jau niekas nebedrįso tarti apie paklydėlį gero žodžio.

VI

Pagaliau pasibaigė pirmieji mokslo metai, laimingai praėjo egzaminai, ir Vasaris su džiaugsmu rengėsi važiuoti namo atostogų. Tos pirmosios atostogos jį taip jaudino, kaip anksčiau stojimas į seminariją. Kaip jis elgsis namie, ką jis kalbės su buvusiais draugais ir pažįstamais, kaip jis pasirodys viešai savo parapijos bažnyčioj? Jaudinosi jis tuo labiau, kad ir dvasios tėvas per konferencijas, ir rektorius per auklėjimo pamokas atsidėję svarstė atostogų klausimą.

* „Apie Kristaus sekimą" (I).

— Atostogos,— kalbėjo dvasios tėvas,— tai ne vien poilsio, bet ir jūsų bandymo laikas. Namie jūsų nesaugos budri vyresniųjų akis, ir dvasiška parama nebus taip gausiai teikiama kaip čia. Bet jūs nė vieną valandėlę neturit pamiršti, kad jus saugoja dar budresnė ir viską matanti Dievo akis. Atostogų laikas — tai taip pat ir pavojų laikas. Jūs susitiksite su įvairiais žmonėmis, su buvusiais savo draugais, kurie savo elgesiu galbūt jus papiktins, o galbūt net ir tyčia norės pakreipti iš gero kelio. Bet jūs turit žinoti, kad nė vienas pasauliškis negali būti jum pavyzdžiu.

Ilgai dar taip kalbėjo dvasios tėvas, ir, rodos, nebuvo pamiršta nė viena aplinkybė, kur jaunas levitas galėtų rasti savo dūšiai pavojų. Ypač įtikinėjo neapleisti dvasiškų praktikų: poterių, meditacijų, sąžinės perkratymų, išpažinčių ir Komunijų. Taip pat ir rektorius mokė, kaip jie turi elgtis atostogų metu savo šeimoj, klebonijoj, svečiuose, kad visur jie turį būti kuklūs, pamaldūs, visiem duoti gerą pavyzdį. Rektorius rado reikalo įspėti, kad nors parapijos kunigai ir klebonas atostogų metu atstos jiem seminarijos vyresnybę, vis dėlto čia jie turį būti atsargūs, nes kartais galį pamatyti blogo elgesio pavyzdžių ir konfratrų tarpe. Grįždami po atostogų į seminariją, jie turį atvežti rektoriui klebono liudijimą apie gerą elgesį atostogų metu.

Pagaliau mokė juos ir formarijus, duodamas visą eilę praktiškų patarimų, kaip jie turį paskirstyti atostogų laiką, kokias knygas imti, ką skaityti, kaip elgtis bažnyčioj ir šalia bažnyčios.

Atėjus išvažiavimo dienai, seminarijoj prasidėjo tikras sumišimas. Visi bėgiojo, kraustėsi, šūkavo, atsisveikinėjo, dalinosi adresais ir degė noru kuo greičiausiai išsprukti iš tų paniurusių mūrų.

Vasario tėvas, pats atvažiavęs parsivežti sūnaus, patenkintas ir linksmas, tarsi net pajaunėjęs, ir pats norėjo greičiau parvažiuoti namo, nes žinojo, kaip nekantriai laukia motina ir visi namiškiai nepaprasto svečio.

Toli jau pasiliko miestas, miškas uždengė Katedros ir seminarijos bokštus — ir juo giliau jie skendo į giedrią vasaros gamtą, juo karščiau kaitino saulė pro juodą sutaną, juo lengviau darėsi klieriko Vasario širdy ir šviesiau akyse.

Jisai nieko nemąstė, nieko negalvojo, tik visas jojo kūnas tarsi pavirto į vieną jutimą, o visas dvasios gyvenimas į vieną jausmą. Ir jis stačiai svaigo, jis negalėjo pakelti to jutimo ir to jausmo dydžio.

Iš lėto, iš lėto šliaužė pro jo akis laibos ir tiesios pušys, šakotos eglės ir kur ne kur baltaliemeniai beržai. Paskui, išvažiavus iš miško, pasirodė vingiuoti, aukšti Dzūkijos ežerų krantai, paskui vėl skurdūs pušynėliai ir kadugynais apaugę kalneliai. Bet peizažas ir atskiri jo vaizdai slinko pro šalį labai mažai patraukdami Liudo Vasario akis. Jis dabar juto pačią Gamtą, pačią jos visumą, besireiškiančią ir miškais, ir ežerais, ir kalvomis, ir saulės spinduliais, ir žiogelių čirškėjimu, ir paukščių čiulbesiu, ir visokeriopų kitų reiškinių gausumu.

Panašų jausmą gyventų žmogus, ilgą laiką uždarytas tamsoje ir išvestas į puikų vidurdienio saulės nušviestą sodą. Jisai nepastebėtų nei vyšnių žiedų, nei beržo lapų mirgėjimo, nei sprogstančių rūtų, nei plazdančių drugelių, bet jis pajustų visą šito vidurdienio džiaugsmą, ir jis gyventų momentą neapsakomos laimės.

Arba jeigu kurčias staiga išgirstų šimtabalsę daugybės instrumentų simfoniją,— jisai negirdėtų nei smuikų melodijos, nei violončelių raudos, nei triūbų vaitojimo, nei būgnų bei timpanų dūzgėjimo, bet girdėtų vieną didingą harmoniją, ir jam veržtųsi iš krūtinės širdis, pažadinta tų garsų didybės.

Klierikas Liudas Vasaris, važiuodamas namo iš seminarijos, pirmą kartą savo gyvenime taip stipriai pajuto gamtos visumą ir jos atsiliepimą visame savy.

Liudas Vasaris mylėjo gamtą ir jau nuo pat kūdikystės buvo patyręs iš jos neišdildomų įspūdžių. Vienas iš ankstyviausių jo atsiminimų buvo toks. Šienapjūtės metu voliojosi jisai šieno pradalgiuose ir, pargriuvęs aukštieninkas, ėmė žiūrėti į dangų. O dangum plaukė dideli baltų debesų gabalai. Ir pamažu didelė baimė ėmė spausti Liuduko širdį. Persigandęs jisai leidosi bėgti į motiną, pro verksmus šaukdamas: „Mama, dangus bėga!"

Jau paūgėjusį, vieną šiltą vasaros naktį jį tėvas pasiėmė į mišką naktigonės, o miške sukūrė didelį laužą. Tos laužo

liepsnos, tie dūmai, tos kibirkštys, ta kaitra — ir aplinkui glūdi miško tamsuma, nematomų arklių prunkštimas ir kažin koki nesuprantami balsai — ir dar ypatinga susikaupusi tėvo veido išraiška sukėlė Vasario, vaiko, dvasioje pirmą jo gyvenime mistišką įspūdį ir įdiegė miglotą nuovoką, kad gamtoj kažkas yra.

Būdamas gimnazistas, atostogų metu jis kartais saulėteky turėdavo nujoti arklius į mišką, o vidurdienį arba vakare juos parjoti. Jis puikiai dar atsiminė guvią tų pasijodinėjimų nuotaiką, sukeltą rytmetinės arba vakarinės gamtos fono.

Rastų jis ir daugiau artimo bendravimo su gamta valandėlių, bet šitokio jausmo, kurį patyrė dabar, važiuodamas iš seminarijos, jisai nebūtų radęs.

Tas jausmas buvo nudažytas tylaus liūdesio, gilios rezignacijos, nejučiomis per tuos metus susikaupusios jo širdy ir štai dabar apsėmusios jį, pasinėrus jam į giedrią vasaros gamtą.

Liudas Vasaris nemąstė, bet jautė, kad štai jisai, užguitas pirmo kurso klierikėlis, kuriam nuolatos buvo kalbama apie nuodėmes, atgailas ir mortifikacijas, apie pasaulio džiaugsmų išsižadėjimą, apie nusižeminimą ir klusnumą, kuris turėjo visų bijotis ir visų lenktis, štai dabar pasijuto pasinėręs į pačią didelę gamtą, kur tiek laisvės, tiek šviesos, spalvų ir džiaugsmo. Bet jo ištisų metų prityrimas kėlė karčią nuojautą: vis tiek visa tai ne tau... tu grįši į kietos askezos vienumą, tu liksi nuskriaustas ir pažemintas, tu neturėsi jokių didelių ambicijų, tu išsižadėsi meilės ir laimės, tu išsižadėsi pačio savęs... Dėl ko? Kam? Protas jam siūlė visą eilę seminarijoje girdėtų formulų, bet širdis tylėjo.

Klierikas Vasaris, jeigu būtų buvęs vienas, jeigu nebūtų varžęsis savo tėvo, būtų kritęs ant tų dirvonėlių, kvepiančių ramunėlėmis ir čiobreliais, ir verkęs, verkęs.

Taip jau pirmieji seminarijos gyvenimo metai pradėjo pinti tą emocinę pertvarą tarp Vasario sielos ir gamtos bei pasaulio, kuri vėliau tiek daug nusvėrė visoje jo kūryboje. Ideologinė pertvara pynėsi ne taip sparčiai, ir jos daug anksčiau sugebėjo Vasaris nusikratyti.

Į savo kaimą jiedu įvažiavo jau temstant. Kaimynai ir praeiviai, susitikę juos, ėmėsi kepures ir smalsiai apžiūrinėjo.

Visas kaimas žinojo, kad šiandien Vasaris parsiveža iš seminarijos klieriką. Vieni džiaugėsi, kiti pavydėjo.

Liudas jau iš tolo sekė, kada pamatys savo tėviškės trobas, o pamatęs negalėjo atitraukti nuo jų akių. Stovėjo jos prisigūžusios prie kalnelio, aukštais medžiais apaugusios, tokios tylios ir liūdnos. Kieme pasitiko jį motina su džiaugsmo ašarom akyse. Nedrąsiai pasirodė broliai ir seserys. Varžėsi jojo, nežinojo, kaip sveikintis, o pasisveikinę traukėsi į šalį.

— Tai jau sulaukėm kunigėlį,— kalbėjo motina.— Prašom į vidų. Nuvargot per tokią ilgą kelionę.

— Ne, mama. Važiuoti buvo labai smagu. Tokia graži diena,— ramino jis motiną, eidamas į trobą.

Įėjęs pagarbino Kristaus vardu, ko anksčiau niekad nedarydavo,— ir visi pajuto, kad Liudas jau dabar iš tiesų klierikas — kunigėlis.

Susėdo jie visi seklyčioj, vakarieniavo, tėvas pasakojo, ką matė seminarijoj, Liudas šį tą papildė, šį tą paaiškino. Greitai slinko šiltas vasaros vakaras, motina susigriebė, kad jau laikas po kelionės ir pasilsėti — ir dar kartą apžiūrėjo aukštai pagalvių prikrautą lovą.

Ramiu kūdikio miegu užmigo pirmą naktį klierikas Liudas Vasaris savo tėviškėje, džiaugdamasis, kad rytoj 5 valandą nežadins jo devyni skambalo smūgiai.

Po poros dienų jis nuvyko prisistatyti savo parapijos klebonui. Klebonas buvo dar nelabai senas žmogus, vikaro neturėjo, nes parapija buvo maža, taigi priėmė Vasarį kaip laukiamą svečią ir pasiliko pas save ligi sekmadienio. Vienintelė jo pareiga buvo sumos metu, užsivilkus kamžą, rinkti bažnyčioj aukas.

Šitos pirmos atostogos jokių stipresnių pergyvenimų bei prityrimų Vasariui nedavė. Jis stengėsi savo gyvenimą sutvarkyti taip, kaip seminarijoj buvo nurodyta. Jei gyveno pas tėvus, kas rytas eidavo į sodą kalbėti rytmetinių poterių ir laikyti meditacijos. Vakarais ten pat skaitydavo vakarines maldas ir kalbėdavo dalį ražančiaus, kaip buvo seminarijoj įsakyta. Nemaža reikėdavo pastangų šiom pareigom reguliariai atlikinėti, bet pirmamečio uolumas ir įprotis visas pagundas nugalėdavo. Jei kurią dieną to neatlikdavo, saky-

davosi per išpažintį klebonui, kuris, stebėdamasis jauno klieriko uolumu, nežinodavo nė kokią jam atgailą už tokias „nuodėmes“ uždėti. Kas antra ar trečia diena jis eidavo į bažnyčią, tarnaudavo mišiom ir priiminėdavo Komuniją.

Dvi tris dienas per savaitę jis praleisdavo klebonijoj ir klausydavo nesibaigiamų klebono pasakojimų, koks jo laikais seminarijoj būdavęs gyvenimas. Liudas su nusistebėjimu išgirdo, kad tokiam tai kambary vyresniųjų kursų klierikai susirinkdavę girtauti ir kokių scenų įvykdavę, kai užklupdavęs ten juos kuris viršininkas. Į seminarijos sodą buvę galima ateiti ir svečiam civiliam, ir net moterim. Klebonas su smulkmenomis pasakojo, kaip toks tai klierikas susitikdavęs su tokia tai pana iš miesto, kaip jiedu bučiuodavęsi ir kaip rektorius pro žiūronus sykį juodu nužiūrėjęs ir tą patnaktį nusikaltėlį išgujęs. Klebonas dar mėgdavo pasakoti klierikui Vasariui įvairius savo nesusipratimus su parapijonais. Pasakodavo taip pat savo nuotykius ir kitose parapijose ir kokių jis turėdavęs susirėmimų su klebonais ir jų gaspadinėmis, būdamas vikaru.

Iš tų pasakojimų Vasariui šiek tiek paaiškėjo kunigo gyvenimo vaizdas parapijoj, ir tas vaizdas anaiptol nebuvo malonus. Tačiau Vasaris niekados nebuvo bandęs vaizduotis save parapijos gyvenimo aplinkybėse. Visa tai atrodė jam dar nerealu, per toli.

— Taip, kunigėli,— sakydavo jam klebonas,— laimingiausios dienos tai seminarijoj. Kas jum rūpi? Sėdit kaip pas Dievą už pečiaus.

Vasariui klebono kalbos gerokai įgrisdavo, ir jis veržda vos į tėviškę, kur niekas jam nekliudydavo klaidžioti po laukus ir mišką, šildytis saulėje, šį tą skaityti, žodžiu, nevaržomai naudotis atostogų laisve. O atostogos slinko nepaprastai greitai. Gal taip ir būtų jos pasibaigusios, nieku nesudrumstę klieriko Vasario dvasios ir vaizduotės, jeigu klebonas vieną kartą nebūtų įsimanęs nusivežti jo į garsią šv. Lauryno atlaidais Kleviškio parapiją pas ne mažiau garsų vaišingumu kleboną Kimšą. Be to, čia buvo dar Liudo draugo klieriko Petrylos tėviškė.

Nuvažiavo jiedu iš vakaro — pirmiesiem mišparam. Atvyko dar keli kunigai, žmonių buvo daug, ir jau iš vakaro

buvo galima spręsti, kad atlaidai bus tikrai dideli ir žmonių gausumu, ir Dievo malonėmis.

— Gerai, kad atvažiavai, Liudai,— džiaugėsi Petryla, sveikindamasis su draugu.— Atostogos baigiasi, bent paūšim pas mano kleboną. Jis, brol, vaišinti svečius moka.— Ir abudu nuėjo į bažnyčią, nes jau tuoj turėjo prasidėti mišparai.

Jiedu užsivilko gražias kamžas, asistavo kunigui per mišparus ir su degančiomis žvakėmis rankose kartu su kitais kunigais ėjo procesijoj apie bažnyčią. Jiedu jautė, kad žmonių akys daugiausia seka juos, jauniausius iš viso būrio, ir dėl to ėjo tiesiai, kukliai, nesidairydami, taip kaip dera geriem klierikam, kaip seminarijoje juos mokė.

Po mišparų pora jaunesniųjų kunigų vikarų grįžo į klausyklas, kiti vaikštinėjo klebonijos sode, garsiai kalbėdami ir juokaudami. Abudu klierikai turėjo pasilikti vakarienės ir nakvoti klebonijoj, nes tokis buvo griežtas klebono įsakymas. Vakarienės sėdo 10 žmonių, ir klierikas Vasaris nustebo klebono stalo turtingumu. Vyresnieji kunigai gėrė kažkokių gėrimų, kurių vardų Vasaris nežinojo. Klieriko Petrylos pareiga buvo pilstyti stiklelius.

— Daugiau neduok,— įsakė klebonas, vakarienei įpusėjus.— Mūs laukia dar sunkus darbas. O kai nusigers, kas iš jų bus per darbininkai.

Po vakarienės klebonas vėl paliepė klierikui Petrylai ruošti visa, kas reikalinga „darbui". Šis jau žinojo savo klebonijos tvarką, ištraukė į vidurį saliono perlenkiamą, žalia gelumbe išmuštą stalelį, išėmė kreidos, padėjo uždegtas žvakes ir atnešė kortas. Tik dabar Vasaris suprato, kas čia bus per „darbas". Aplink stalelį susėdo pats klebonas ir trys svečiai.

— Na, dabar mes nereikalingi čia,— tarė Petryla Vasariui.— Einam pereisim kiek per sodą, o paskui ieškosim savo nakvynių.

Iš sodo jiedu matė, kad virtuvėj taip pat eina didelis darbas: stuksėjo peiliai, barškėjo indai, kažką čirškino, kažką virė ir kepė.

Vasariui buvo įdomu išgirsti ką nors iš savo draugo apie vietos kunigus ir kleboniją, ir jis, pradėdamas kalbą, tarė:

— Tai štai ir klebonijos gyvenimas, kuriuo taip mane baugino Variokas. Ligi šiol aš nei savo klebonijoj, nei čia nemačiau nieko ypatingo.

Bet Petryla buvo jau kiek kitokios nuomonės.

— Pas savo kleboną tu ir šimtą metų gyvendamas nieko ypatingo nepamatysi. Čia gi, brolyti, kiek kitaip. Aš po atostogų jau grįšiu į seminariją gerokai apsišvietęs. Pagaliau juk ir kunigas žmogus. Ne visi juk gali būti toki šventi kaip tavo klebonas arba Šilučių vikaras...

— Tai kaipgi čia pas jus?

— Et, ką čia tau viską išpasakosi. Pagyvensi, pamatysi,— atsikalbinėjo Petryla.

Bet Vasaris tuo nesitenkino.

— Jei pamatysiu, tai ir tu gali pasakyti. Aš gi tavęs neprašau išdavinėti kokias paslaptis. Šiaip pasidalinti įspūdžiais.

— Matai, pirmiausia yra visa eilė skirtumų. Tavo klebonas negeria, mano geria; tavo klebonas laiko seną gaspadinę — tarnaitę, o mano klebono gaspadinė jauna ir poniška. Pas tavo kleboną negyvena jokia giminaitė, o pas mano — gyvena. Tavo klebonas neturi vikaro, mano gi turi. Iš šitų skirtumų, matai, ir pasidaro daug kas kitaip...

Vasaris pajuto, kad draugo žodžiuose glūdi kažkokių įtarimų, bet klausinėti paaiškinimų ir smulkmenų jam pasirodė būsią nepadoru, ir jie, toliau tą temą tęsdami, neišvengsią apkalbinėjimo ir vyresniųjų kritikavimo. Be to, jisai matė, kad ir Petryla į klausimus nenoromis atsiliepia.

Tylėdami jiedu ėjo toliau taku, iš abiejų pusių apaugusiu aukštais serbentų krūmais. Naktis buvo tyli ir šilta. Pievoj čirškė žiogeliai, klebonijos kieme sugirgždėjo svirtis. Staiga prieš juos netoliese suskambėjo skardus moteriškas juokas.

Abudu klierikai sustingo savo vietose, bet ką kalbėjo žemas vyriškas balsas, jiedu neišgirdo. Petryla tyčia garsiai sukosėjo ir, nutvėręs Vasarį už skverno, nutempė nuo tako į krūmus. Po valandėlės jiedu pamatė, kaip šviesi ir tamsi figūra nuėjo į priešingas puses.

— Trikauskas ir Liucė,— paaiškino Petryla.— Ot, pasiutus merga!..

— Kas ta per Liucė? — paklausė Vasaris, vos galėdamas ištarti žodžius.

— Klebono seserėčia. Augintinė.

Jiedu apgraibomis, kaip vagys, užkopė į klebonijos salką, kur buvo pataisyta nakvynė, ir nedegdami šviesos atsigulė. Vasaris ilgai tą vakarą negalėjo užmigti.

Jis gal būtų ir visai nemiegojęs, jeigu būt nujautęs, kokių dar siurprizų teks jam patirti rytoj.

Tą dieną atsikėlė jiedu gana anksti, stengdamiesi neprisiminti vakarykščio nuotykio, ėjo išpažinties, priėmė Komuniją, pusryčiavo, ir taip nejučiomis atėjo sumos laikas. Atvažiavo dar pora aukštesniųjų kursų klierikų, jie visi sudarė asistą, buvo choras ir orkestras, ne tik bažnyčioj, bet ir šventoriuj didelė spūstis, žodžiu, atlaidai aukščiausios rūšies. Kunigai dirbo prakaituodami, klausyklos braškėjo nuo penitentų, ir tik kelių prityrusių klebonų spartumo dėka tuoj po mišparų pavyko baigti bažnyčioj visą darbą. Kunigai ir klierikai rinkosi į kleboniją, ir vieni salione, kiti gonkose dalijosi įspūdžiais ir juokavo.

— Na, girtuokliai, laikykitės! — sušuko įėjęs vienas mažo ūgio raudonas ir storas klebonas.— Laikykitės! Yra „apaštalas"!

Petryla paaiškino klierikam, kad „apaštalu" klebonai vadina Šilučių vikarą, griežtą abstinentą ir blaivybės platintoją. Tuo metu šis klausimas buvo labai aštrus, ir pačiose klebonijose tarp kunigų kildavo įvairių incidentų.

— Vis tiek! Tegu čia būna ir dešimt „apaštalų",— pareiškė klebonas,— kad po tokios darbymetės žmogus nė atsigerti negalėtum, na tai jau visai svieto pabaiga!

— Che che che!.. — džiaugėsi storulis.— Ką gi, pabandysim, pabandysim...

— Laikysimės, laikysimės! — pritarė ir kiti.

Tuo tarpu atėjo ir pats „apaštalas" — augalotas, stiprus vyras drąsiu, išdidžiu žvilgsniu.

Pakvietė pietų. „Apaštalui", Šilučių vikarui, teko atsisėsti maždaug ties viduriu stalo. Vienam gale, ligi jo, sėdėjo klebonai ir šiaip senyvesni kunigai, kitam gale, nuo jo, vikarai ir klierikai. Ant stalo grožėjosi grafinas degtinės, bonka konjako, keletas bonkų vyno.

Pradėjo nuo užkandžių, ir klierikas Petryla tuoj buvo pristatytas eiti savo pareigų, vadinasi, žiūrėti, kad nebūtų

tuščių stiklelių. Petrylai ėmus eiti savo pareigas, šilutiškis demonstratyviai apvožė savo stiklelius ir garsiai tarė:

— Aš kviečiu jaunąją kartą nesekti senių pavyzdžiu. Šalin degtinė! Ei, Morta, atnešk mum iš šulinio vandenėlio,— kreipėsi jis į tarnaitę.

Bet klebonas Kimša buvo žmogus su ambicija ir smarkus. Leisti, kad kažkieno vikaras šeimininkautų prie jo stalo, jam atrodė ir pažeminimas, ir gėda.

— Klierike Juozai! — sušuko jis Petrylai.— Pilk visiem, kad sakau, neaplenkiant nė Šilučių vikaro.

Seniai klebonai jau buvo išgėrę po vieną. Klierikas Petryla pradėjo pilstyti nuo pradžios, bet kai priėjo prie šilutiškio, šis atėmė iš jo visą grafiną ir pasistatė prie savęs.

— Areštuota! Ir nesikėsink čia daugiau lįsti.

Klebonas piktai žvilgtelėjo į „apaštalą", vėl išgėrė savo stikliuką, barkštelėjo ranka į stalą ir valdydamas pyktį tarė:

— Mano namuose, prie mano stalo aš prašyčiau mielus svečius tvarkos neardyti... Klierike Juozai, pilk aplenkdamas Šilučių vikarą.

Bet „apaštalas" pats kreipėsi į savo kaimyną, jauną lėtą kunigėlį:

— Nori būti liurbis? Lak, pats įpilsiu!

Tas patraukė pečiais, abejodamas, kurią pusę laikyti.

— Nenori! Vyras! — nusprendė „apaštalas", atidėdamas į šalį degtinę.

— Nori! — suriko klebonas.— Pilk, kad sakau!

Bepilant „apaštalas" vėl norėjo atimti grafiną, bet netyčiomis užkliudė kito kaimyno stikliuką ir išvertė jį ant staltiesės. Kilo sumišimas.

— Kunige!.. Kas tai yr?!. — jau nesivaldydamas rėkė klebonas.— Kas tau davė teisę čia šeimininkauti? Tu man ne svečias, bet akiplėša! Aš tave vyskupui įskųsiu — tu mane ant kelių atsiprašinėsi!..

Šilučių vikaras nieko nesakydamas atsikėlė nuo stalo ir išėjęs paliepė kinkyti arklius. Kilo ermyderis. Vieni šoko prie klebono, kiti prie „apaštalo" — taikyti, įkalbinėti, bet viskas buvo veltui. Per daug jau klebonas buvo prisiklausęs apie „apaštalo" darbus, o šis per ilgai dantį griežė dėl klebono

baliukų, kad, pagaliau suradę progą vienas antram įgelti, tuoj ir vėl susitaikytų. „Apaštalas“ išvažiavo klebono neatsiprašęs.

Pasibaigus pietum, svečiai perėjo į erdvų, švarų ir turtingą klebonijos salioną, kur šeimininkas dar visus vaišino cigarais, kava ir likeriais.

Kavą padavinėjo panelė, kurią klierikas Vasaris matė pirmą kartą. Bet kai jis išgirdo ją vadinant Liuce, pajuto keistą nerimastį ir smalsumą. Jis ėmė akyliai į ją įsižiūrėti. Liucė buvo graži mergaitė, apie 20 metų, tamsiaplaukė, saule įdegusi. Truputį kumpa jos nosis ir greitai mėtomi spindinčių akių žvilgsniai darė jos veidą drąsų ir net iššaukiantį. Klierikas Liudas matė, kaip ji, padavinėdama kavą, varsto akimis jaunesniuosius kunigus, kiekvienam ką nors pasakydama, nusišypsodama arba nusijuokdama trumpu, bet skardžiu kaip varpelis balsu. Jisai pastebėjo, kad pora vikarų ir kun. Trikauskas godžiai ją seka akimis — ir atsiminė vakarykštį nuotykį sode. Tas dar labiau žadino jo smalsumą. Jis jau iš anksto jaudinosi, laukdamas savo eilės, kada ji prie jo prieis ir pasiūlys jam kavos. Jis nejučiomis traukėsi į paskutinę vietą, kad šį momentą kiek galima atitolintų.

Pagaliau ji priėjo.

— Tamstai, kunigėli, atnešiau gardžiausios, už tai, kad tamsta paskutinis,— linksmai sučiauškėjo, žybtelėjus į jį akimis.

Vasaris pajuto, kad jis paraudo, net jam šilta pasidarė. Dėdamas cukrų, jis nevykusiai paleido gabalą į puodelį ir aptėškė jai ranką.

— Oi, degu!.. — sušuko ji kratydama pirštus.

Vargšas klierikėlis tuo momentu nuoširdžiai linkėjo sau prasmegti į žemę.

— Bet tai nieko!.. — suramino jį Liucė.— Aš mėgstu viską, kas karšta.— Ir atsisėdo šalia jo.

„Ką aš jai dabar sakysiu?..“ — kvaršino Vasarį įkyri mintis, neduodama rasti jam nė vieno žodžio. Laimei, klebonas šūktelėjo Liucę kažką atnešti, ir tarsi akmuo nusirito nuo jo krūtinės. Bet kartu buvo ir pikta ant savęs: mulkis gi aš mulkis! Juk aš jai nepasakiau nė vieno žodžio. Ką ji apie mane manys? Vasaris jautėsi sugėdintas ir juokingas. Bet jis

ir bijojo, kad ta akiplėša mergiotė vėl pas jį nesugrįžtų. Jis atsikėlė iš savo vietos ir įsimaišė į klierikų tarpą.

Jis parvažiavo namo pailsęs, nuvargintas įspūdžių daugybės. Jisai nieko negalėjo galvoti apie tai, ką matė ir girdėjo. Jis niekuo nesipiktino ir nieko nesmerkė. Bet jis jautėsi tarsi įgijęs savy kokio svorio, kurio niekad anksčiau neturėjo. Patirti įspūdžiai grimzdo gilyn — ir niekas nežinojo, kada jie vėl iškils į jo sąmonę ir sukels gyvesnį jausmų ir minčių bangavimą.

Tėviškės seklyčia, kvepianti obliuotu medžiu, tą vakarą jam buvo maloniausia pasauly vietelė. Ten niekas negalėjo sudrumsti jo nurimstančios po tos dienos triukšmo širdies.

Ir jisai užmigo giliu bręstančios jaunystės miegu.

VII

Per sekančią savaitę šv. Lauryno atlaidų įvykiai gerokai apibluko klieriko Liudo Vasario atminty. Klebono incidentas su Šilučių vikaru, žinoma, buvo labai nemalonus ir piktinąs, bet pagaliau didelės dėmės nė ant vieno nemetė. Vasaris laikė Šilučių vikaro pusę, vis dėlto pripažino, kad jo pasielgimas nebuvo visai taktiškas ir galėjo kleboną užgauti. O kad kunigai per atlaidus mėgdavo išsigerti, tai niekam nebuvo paslaptis, ir žmonės ne per daug tuo piktinosi. Kas ten atsitiko pirmąjį vakarą sode, jiedu su Petryla nieko tikra nežinojo. Vasaris jau buvo linkęs tikėti, kad ten nieko nebuvo, kad jiem šiaip pasivaidino tamsoj. O jei kas ir buvo, tai jau tikrai ne vikaras ir ne Liucė.

Iš visų tos dienos įspūdžių gyviausias jam pasiliko Liucės atsiminimas. Visą tą laiko tarpą nuo pirmo jos pasirodymo ligi išėjimo, klebonui kažkur ją pasiuntus, Vasaris ne tik puikiausiai atsiminė, bet ir gyveno tuo pačiu jausmu: kaip jis nerimastavo jai artinantis, kaip susijaudino jai prašnekus, kaip susigėdo aptėškęs jai ranką ir kaip jam buvo pikta dėl savo idiotiško varžymosi ir nerangumo. Tas nepasitenkinimo jausmas neišnyko per visą savaitę, nuslūgdamas ir vėl pakildamas vis naujais variantais. Paskutinis variantas buvo toks,

kad Vasaris tvirtai pasiryžo, pirmai progai pasitaikius, savo klaidą atitaisyti. Jis piešdavo savo vaizduotėj tą pačią, tik jau pataisytą kavos priėmimo sceną — ką jis pirmiausia pasakytų ir kaip dėtųsi cukrų, ir koks paskui būtų pasikalbėjimas, pramatydamas įvairias galimybes ir aplinkybes. Nejučiomis jisai sceną pratęsdavo toli už ano atsitikimo ribų. Svajingai romantiška Liudo Vasario vaizduotė po vienerių metų klierikiškos askezos grėsė įsiliepsnoti nuo visai menkos kibirkštėlės. Bet visi tie vaizdai buvo toki naivūs ir nekalti, kad jam nė vieną kartą nekilo įtarimo, kad jie gali būti klierikui netinkami arba pavojingi. Tiesa, jie ir buvo sukelti ne tiek erotiško jausmo, kiek jaunuoliškos ambicijos, taip įžeistos per pirmą susitikimą su jauna gražia mergina.

Sukūręs savo vaizduotėj veikimo planą, Vasaris nuoširdžiai gailėjosi, kad atostogos jau visiškai baigiasi, ir jam tik po metų galbūt teks tą planą pritaikyti praktikoj. Dėl to jis nepaprastai nudžiugo, kai, paskutinį sekmadienį nuvykęs į kleboniją, rado klieriko Petrylos laišką ir kai išskaitė, kad draugas prašo išvažiuoti iš namų diena anksčiau, užsukti pas jį išleistuvėm, o jau kitą rytą susidėjus abiem kartu keliauti toliau. Vasaris ilgai negalvojęs pasiūlymą priėmė. Jis neabejojo, kad Petrylos išleistuvėse bus abudu kunigai ir Liucė.

Kad Vasaris būtų bent kiek daugiau pažinęs Liucę, jis, galimas daiktas, nei būtų tiek sielojęsis dėl pirmo pasimatymo, nei būtų taip laukęs antrojo. Bet jis buvo tokio amžiaus ir taip svajingai nusiteikęs, kad greičiausiai jo elgesys nė kiek nebūtų pakitėjęs, jeigu vietoj Liucės būtų buvusi kiekviena kita jauna ir bent vidutiniškai graži mergaitė.

Klebono augintinės Liucijos, kaip ją visi vadino, Liucės, kilmė niekam nebuvo gerai žinoma, niekas, pagaliau, smulkmeniškai apie tai nė nesiteiravo. Klebonas buvo ne to krašto žmogus, giminių nė artimų pažįstamų čia neturėjo, ir patiem kunigam jo biografija atrodė su didelėmis spragomis. Liucė esanti jo mirusios sesers duktė, dar anksčiau netekusi tėvo, klebono priglausta, išauginta ir leista į mokslą. Ir tiek. Pikti liežuviai buvo bepradedą kalbėti, kad Liucė nei veidu, nei temperamentu nepanaši į lietuvaitę, kad klebonas savo jaunystę praleidęs Lenkijoj ir ten artimai pažinojęs vieną linksmą šiaudinę našlelę. Žodžiu, paskui kleboną atskrido šiokių tokių

šmeižtelių, kurie, neturėdami palankių aplinkybių, taip čia ir neprigijo. Liucė, baigusi gimnaziją Vilniuje, kur dėdė apgyvendindavo ją padoriame pensione, pasiliko ilsėtis klebonijoj. Dėdė žvalgėsi jai tinkamos partijos, bet seserėčia apie tekėjimą, matyt, rimtai nemanė. Jai daug geriau patiko švaistytis klebonijoj, ypač kai suėjo į artimesnę pažintį su kunigu vikaru.

Tos parapijos vikaras, kunigas Zigmas Trikauskas, atvažiavo čia prieš metus, kaip tik tą pavasarį, kada Liucė baigė gimnaziją. Jis pats buvo išėjęs tris Peterburgo Dvasinės Akademijos kursus. Dėl ko jis negrįžo baigti mokslo, o buvo paskirtas į šią parapiją, niekas tikrai pasakyti negalėjo. Vieni spėliojo, esą, dėl sveikatos, bet kiti tvirtino, kad vyskupas atšaukęs jį už kokius ten sostinės griekelius. Taigi kunigas Trikauskas buvo dar visai jaunas žmogus, bet kaip „akademikas" žinojo savo vertę ir į paprastus vikarus žiūrėjo iš aukšto. Treji metai, praleisti Akademijoj, vis dėlto niekais jam nenuėjo. Nors jokio mokslo laipsnio jis iš ten neparsivežė, bet užtai parsivežė puikiai pasiūtą sutaną su palerina, lazdą su sidabro rankele ir monogramomis, pensnė ant šniūrelio ir kelias dešimtis operų libretų. Be to, sugebėjo paskambinti pianinu žinomiausias arijas, o kai kurias ir artistiškai sudainuoti, nes balsą turėjo gražų. Su tokiais dvasios turtais, gražiomis manieromis, gera iškalba ir akademinio mokslo įspūdžiais kunigas Trikauskas kur nors mieste, būdamas tegu ir paprastu vikaru, greit būtų iškilęs į drauginio gyvenimo viršūnes. Taigi tepatekęs vien į klieriko Petrylos tėviškės parapiją, jautėsi neteisingai nuskriaustas ir, nežinia kam keršydamas, pasiryžo blogai atlikinėti savo pareigas. Tačiau tos parapijos klebonas, kunigas Kimša, žmogus daug ko matęs savo amžiuje, išsyk kiaurai permatė savo naują vikarą ir taip sugebėjo jo silpnybes panaudoti, kad po kelių savaičių kunigas Trikauskas už akių vadino kunigą Kimšą pavyzdingiausiu dekanato klebonu ir, pats to nenusimanydamas, pildė visus jojo norus. Geriem santykiam sustiprėti nemaža padėjo ir klebono augintinė Liucė.

Kai kun. Trikauskas atvyko vikarauti, Liucė jau buvo parvažiavusi iš gimnazijos ir apsigyvenusi klebonijos salkoje. Pamačiusi simpatišką, gerai apsitaisiusį ir gražių manierų

kunigą vikarą. ji tučtuojau artimai ėmė dalyvauti jo įkurdinime. Tad pirmiausia prikalbėjo dėdę atremontuoti vikariatą, kuris iš tiesų buvo gana apleistas. Trikauskas tuo tarpu apsigyveno klebonijos salione. Pažintis su gražia klebono giminaite sparčiais žingsniais ėjo pirmyn. Abudu mėgo muziką, Liucė visai neblogai skambino, tad dažnai lankydavosi į salioną, kur stovėjo pianinas. Kunigas Trikauskas ištraukė savo operų libretus ir arijas,— tad koncertuodavo, dalindavosi įspūdžiais — ji iš Vilniaus, jis iš Peterburgo, ir tarpusavinės simpatijos jausmas darėsi kaskart stipresnis.

Bet praėjo metai laiko, ir gyvas Liucės charakteris ėmė lenkti ją ieškoti naujų įspūdžių pradėjusiame pilkėti klebonijos gyvenime. Ji ėmė kreipti dėmesį į atsilankančius pas kleboną jaunus kunigus ir klierikus, bet tokių progų buvo nedaug, ir naujos įdomesnės pažinties jai sumegzti nepavyko. Klieriką Petrylą ji paliko ramybėje, nes jis jai atrodė menkai išauklėtas ir iš tiesų buvo nemažas stačiokas. Šiaipgi jai būdavo be galo malonu, jeigu pastebėdavo, kad kam nors „padarė įspūdžio", ir ieškodavo progos tą įspūdį pratęsti ir pagilinti.

Per švento Lauryno atlaidus Liucė puikiausiai pamatė, kad didžiausio įspūdžio ji padarė tam jaunam klierikučiui, kuris iš susijaudinimo jai ranką aptėškė ir negalėjo pasakyti nė vieno žodžio. Klierikutis jai patiko. Sužinojusi, kad jis yra ne per tolimas kaimynas, nutarė jo iš akių nepaleisti, ir jau šis sumanymas jai davė nemaža malonumo.

— Kokių bus svečių per tamstos išleistuves? — klausė ji klieriko Petrylos.— Nuobodu nebus?

Ir išgirdusi, kad, be kitų, atvažiuos ir klierikas Vasaris, pasižadėjo būtinai dalyvauti.

Sutartą dieną klierikas Liudas, atsisveikindamas su namiškiais, lydimas ir laiminamas motinos, prisikroves sausainių ir visokio gero dėžę, sėdo su tėvu į vežimą ir išvažiavo į Petrylus, nuraminęs tėvus pažadu, kad kitąmet išleistuves kelti būsianti jų eilė. Važiuodamas jis mąstė apie galimą susitikimą su Liuce ir ruošėsi į jį kaip į kokius didelius egzaminus. Pirmojoj kelio pusėj jis buvo tikras, kad tuos egzaminus vyriškai išlaikysiąs, bet nuo pusiaukelės jo drąsa ėmė tirpti, jam vis įkyriau vaidinosi aptėkšta panelės ranka, o nerimastis

griovė visus iš anksto paruoštus planus ir absurdais vertė sugalvotus sakinius ir žodžius. Kai iš tolo pasirodė Petrylų viensėdžio medžiai, klierikas Vasaris jau gailėjosi priėmęs draugo pakvietimą. Kaip būt gera, kad nereikėtų dalyvauti šitame triukšme su svetimais žmonėmis!

Įvažiavusius į kiemą pasitiko seniai Petrylai ir pats klierikas kaip ilgai lauktus svečius.

— Dabar mes kaip ir giminės,— kalbėjo senis Petryla, sveikindamasis su seniu Vasariu.— Žiūrėk, vaikai kartu prie altoriaus stos.

— Kad tik Dievas laimintų,— atsakė patenkintas senis Vasaris.— Kai pamanai, kad dar penkeri metai!

— Ar tai truks praeiti,— ramino Petrylienė.— Žiūrėk, dar dveji treji meteliai, ir jau subdiakonai-diakonai, pamokslus sako, Komuniją dalina, mišparus laiko. Na, bet prašome, sveteliai, į vidų...

Seniai nuvažiavo pastatyti arklių ir pažiūrėti kluono, o motina su klierikais nusivedė į seklyčią. Dideliam savo pasitenkinimui klierikas Liudas išgirdo, kad iš klebonijos svečių dar nėra.

Kai liko vieni du, klierikas Petryla sudavė savo draugui per petį ir gudriai šyptelėjęs tarė:

— Tu, Liudai, man žiūrėk! Tu mūsų Liucei į akį kritai. Prisispyrus klausinėjo apie tave.

Petrylos žodžiai buvo taip netikėti, kad Liudas net paraudo ir nežinojo nė ką atsakyti.

— Nu ką jau tu čia!..— gynėsi.— Kažin jau kas labiau į akį krito...

— Aš gi tau sakau, kad ji manęs nekenčia. Ji tik dėl to ir atvažiuoja, kad tave pamatytų.

Liudas žinojo, kad draugas viską sako tik juokais, vis dėlto šie juokai jam pataisė nuotaiką, ir jau jis nesigailėjo čia atvažiavęs.

Sode jau buvo susirinkęs diktokas svečių būrelis. Nuėjo ir jiedu. Klierikas Petryla supažindino klieriką Vasarį su savo kaimynais ir giminėmis, tarp kurių kreipė dėmesį dvi gražios merginos, Juozo pusseserės, ir akiniuotas studentas, taip pat besirengiąs išvažiuoti į Maskvą.

— Ko jūs visi į tą seminariją lendate? — sušuko jis,

pasisveikinęs su Vasariu.— Lietuvai tiek šiandien reikia pasauliškių inteligentų, o jūs vis į kunigus ir į kunigus!

— O ką mum tie pasauliškiai inteligentai duoda? — atkirto vienas dėdė.— Baigęs mokslus arba pats išsidangins į Rusiją, arba rusę pačią parsiveš.

— Taip, dėde, galėjai kalbėti prieš kokią 10 metų, bet šiandien jau mes nesvajojame nei apie Rusiją, nei apie ruses pačias. Šiandien jau mes ir lietuvaičių turime. O kas nežino, kad svietiškio inteligento duona Lietuvoj daug sunkesnė negu kunigo.

— Už tai, kad kunigėliai Dievui tarnauja, tai jų ir duona turi būti lengva,— įsikišo viena tetulė.

Ginčų šitokiomis temomis klierikas Vasaris nemėgdavo, o klausant kaimiečių argumentų ir išvedžiojimų, jam būdavo net gėda. Taigi norėdamas pašnekesį nukreipti į kitą pusę ir užkirsti kelią kaimiškiem samprotavimam, kreipėsi į studentą:

— Bet tamsta sutiksi, kad kunigija daug yra nusipelniusi lietuvių tautai. Valančius, Baranauskas, Maironis...

— Be abejo, sutinku,— perkirto jį studentas.— Bet tai tik viena medalio pusė. Aš tamstai pasakysiu, kad kažin ar Valančių ir Maironių nuopelnai atsveria katalikų kunigijos lenkinimo darbą Lietuvoje. Kas, jei ne katalikų kunigija, per Bažnyčią kartu su bajorija nutautino trečdalį, o gal ir daugiau mūsų tautos? O dar ir šiandien kokia tautinė dvasia oficialiai viešpatauja jūsų pačių seminarijoj? Kas darosi Vilniaus diecezijoj? Taip, vienetos iš jūsų tarpo pasižymėjo, šiandien jau visi stojate į darbą, bet jūs dar negreit galėsite pasigirti atitaisę jūsų pirmatakų padarytas lietuvių tautai skriaudas!

— Pagaliau,— karščiavosi studentas,— pažiūrėkime, kokia jūsų ir kokia mūsų padėtis. Tiesa, jus taip pat valdžia spaudžia, bet jūs vis dėlto liekatės savųjų žmonių tarpe, mum gi nepigu būdavo rasti bent kokią vietelę Lietuvoj. Jūsų — daugybė! Į jūsų luomą tėvai subrukdavo ir dabar subruka kasmet šimtus gabiųjų jaunuolių. Bet iš jūsų tik vienas kitas nenustoja savo individualybės ir kuo nors geru pasižymi. Mes — ant pirštų suskaitomi, prieš tėvų ir giminių norą prasimušdavome į mokslą, džiovos smaugiami, kaip Kudirkos

ir Vaičaičiai, o Lietuvai nusipelniusių nuošimtis iš mūsų tarpo tikrai didesnis! Jūsų pareigos palieka jum begales laisvo laiko, jūsų duona patikrinta,— mes gi turime visą savo energiją išeikvoti darbui, išmaitinti sau ir šeimom. Kas, pagaliau, prikėlė Lietuvą? Ar Valančius su Baranausku? Ne, prikėlė Basanavičius, Jankus, Šliūpas, Kudirka, Vileišis! „Aušra" ir „Varpas" — štai du lietuvių tautos prisikėlimo veiksniai, abudu kunigijos iškeikti. Jeigu versime istorijos lapus atgal, tą patį vaizdą pamatysime 16 šimtmety protestantizmo ir katalikybės kovoj. Kas pirmieji pradėjo spausdinti lietuviškas knygas? Reformatai! Katalikai tik tuomet pradėjo rašyti lietuviškai, kada reikėjo kovoti su reformatais, kada savo kailis parūpo!

Studentas gal būtų ir toliau dar tęsęs savo kalbą didesniam kaimiečių pasipiktinimui, o klierikų susirūpinimui, bet tuo tarpu subarškėjo ratai, ir klebonijos svečiai įvažiavo į kiemą. Vieni ėjo jų pasitikti, kiti šiaip išsisklaidė po sodą. Vasaris pasiliko vienu du su studentu ir taip pat pamažu pasuko į kiemą.

— Matai tamsta,— tarė studentas, imdamas klieriką už rankos,— aš dėl to taip aštriai kalbėjau, kad atsidūriau puolamojo rolėj. Juk čia visi prieš mane. Ir aš taip pat vos nepakliuvau į seminariją. Pagaliau, kiekvienas medalis turi dvi pusi. Ir man jau baisiai įgriso nuolatos girdint, kaip kunigai giriasi Daukšomis, Širvydais, Valančiais bei Maironiais. Tamsta po kiek laiko pats įsitikinsi, kad kunigijoj daug mažiau tėra kūrybinės energijos ir dvasios, negu jūs, jauni seminaristai, manote.

— Tai būtų, žinoma, didelis nusivylimas,— atsakė klierikas Vasaris.— Aš tikiu, kad jaunoji kunigijos karta tos dvasios turi labai daug.

— Linkiu, kad tamsta taip ir tikėtum bent po penkerių kunigavimo metų,— ne be ironijos pastebėjo studentas.

Tuo tarpu priešais juos pasirodė atvažiavusieji: pats klebonas, kunigas Trikauskas, mokytojas ir panelė Liucė, lydimi šeimininkų ir visų kitų. Klierikui Vasariui smagu buvo pasirodyti su tokiu rimtu barzdotu studentu.

Su Liuce jis pasisveikino paskutinis. Ji smarkiai paspaudė jam ranką ir, žybtelėjus akimis, nusijuokė:

— Tamsta taip greitai pabėgai iš mūsų tuomet per atlaidus. Aš nė nepastebėjau. Būčiau neleidus, neleidus...

— Man tą dieną iš viso nesisekė,— atsakė jai klierikas Vasaris.— Tamstai ranką nudeginau. Gal ir dabar dar skauda.

— Štai, žiūrėk! — atkišo jam savo ranką.— Atspėsi, kurioj vietoj?

— Nebėr jokios žymės,— pažiūrėjo klierikas, bet rankos nedrįso paimti. Vis dėlto matė, kad rankutė buvo graži.

Čia senoji Petrylienė paprašė panelę turinti kažką pasitarti dėl valgių, ir Vasaris paliko vienas. Jisai buvo patenkintas savimi. Susitikimas ir pasisveikinimas išėjo sklandžiai, natūraliai.

Kunigas Trikauskas tuo metu jau spėjo su Petrylos pusseserėmis apibėgti sodą ir prikrėsti skaniausių kriaušių, o klebonas, mokytojas ir studentas ginčijosi dėl vaisvynio produkcijos Lietuvoje. Ūkininkai kalbėjo apie derlių ir ateinančią sėją, o klierikas Petryla kažką trūsė klėty apie savo dėžę.

Vasaris niekieno nepastebėtas įspruko į sodą pasigėrėti šituo paskutiniu vakaru ir šilto saulėlydžio tyla. Jį visą buvo pagavusi liūdna atsisveikinimo nuotaika. Atostogos pralėkė kaip trumpas sapnas, ir ryt vakare jisai jau vaikščios apytamsiais, dulkėmis trenkiančiais koridoriais, klūpos ankštoj koplyčioj, matys švento Aloyzo ir švento Stanislovo Kostkos išlenktus paveikslus ir girdės monotonišką dvasios tėvo balsą. Jis, užsirėmęs ant tvorelės, žiūrėjo į besileidžiančią saulę ir pynė atsisveikinimo svajones.

Staiga kažin kieno rankos iš užpakalio užspaudė jam akis taip netikėtai, kad jis net krūptelėjo.

— A!.. Kas?.. Prašau spėti.. — suskambėjo ties pat ausia linksmas, guvus moteriškas balsas, nuo kurio Vasario širdis sustojo plakusi.

— Panelė Liucija...

— Ne!.. Ne taip!.. Neleisiu!..

Jis dabar jautė ne tik jos pirštus ir delnus, bet ir alkūnes, ir krūtinę, ir ją visą, prie jo prisiglaudusią ir alsuojančią visai prie jo veido. Pirmasis malonus jausmas jam greitai pasikeitė gėda ir nemalonumu dėl užspaustų akių, trukdomo kvė-

pavimo ir visos šitos juokingos pozos. Ir jisai nekantriai, beveik maldaujančiu balsu vos tegalėjo ištarti:

— Kaip ne! Aš žinau, kad panelė Liucė... Prašau leisti...

Ji vienu momentu atšoko nuo jo porą žingsnių atgal ir išsišiepusi, pamėgdžiodama jo balsą, praverkšleno:

— Prašau leist!.. Viešpatie, kokia nekaltybė!.. Neprisilytėjimas!.. Fi!.. — Ir apsisukusi kraipydamasi ir išdykaudama nuliuoksėjo į trobą.

Klierikas Vasaris taip ir pasiliko bestovįs, suplotas gėdos ir suniekintas dešimt kartų daugiau negu anuomet, per atlaidus. Šitokios aplinkybės tai jis nebuvo numatęs, ruošdamasis į antrąjį susitikimą su Liuce. Jo susikrimtimas buvo tuo didesnis, kad jis čia nieku nesijautė kaltas. Ką gi jis turėjo daryti, jeigu jam ne tik akis, bet ir nosį pradėjo spausti, ir jis ėmė nebetekti krūtinėje kvapo. Ir ko ji įsižeidė? Ne, čia turbūt koks nors nesusipratimas. Bet įvairūs spėliojimai dėl Liucės pabėgimo priežasties jo nė kiek nenuramino. Jam vis labiau aiškėjo nusimanymas, kad tas „prašau leist" tikrai buvo nevyriškas, mizernas ir juokingas.

Jis nuėjo į kitą sodo galą, žiūrinėjo medžius, ieškojo nukritusių obuolių, bet Liucės niekinantis „fi" jam vis tebeskambėjo ausyse. Jis neišdrįso nė pamanyti, kaip dabar jis ją susitiks ir ką jai sakys.

Klieriko Petrylos balsas nutraukė tą jo klaidžiojimą po sodą.

— Kas gi kunigėliui, kad tokis liūdnas? — susirūpinusi klausė jo Petrylienė.— Prašome gi su mumis pabūti, pasilinksminti.

— Ė, mama, ir tu būtum liūdna, jeigu jo metuose tave į vienuolyną uždarytų! — linksmai sušuko studentas.

Bet Liucė padarė miną, norinti užtarti klieriką Liudą:

— Netiesa! Aš mačiau, kad kunigėlis sode poterius kalbėjo. Ir jam visai negaila į seminariją važiuoti.

Kunigas Trikauskas permetė jį pro savo *pince-nez* nuo galvos iki kojų, patakšnojo plaštaka per petį ir tarė:

— Taip! tik iš šitokių nekaltų bernelių ir išaugs tikri Dievo tarnai. O jau davatkėlėm tai bus kas kankinti. Ne taip kaip mes — viens du trys, ir muškis į krūtinę.

Dabar Liudas Vasaris kaip turklys įsitraukė į savo lukštą,

ir jam jau buvo vis tiek, kas ką apie jį pasakys. Jis matė, kad Trikauskas, o galbūt ir Liucė, laiko jį kvailiuku, ir dėl to būtent jis jautėsi aukščiau stovįs už Trikauską ir už Liucę. Panašiais momentais jis augdavo ir stiprėdavo taip sparčiai, kaip sužeistas, bet giliai šaknimis į žemę įsiėmęs medelis.

VIII

Iš pat pradžių antrųjų mokslo metų seminarijoj Liudas Vasaris pasijuto daug savarankiškesnis ir sąmoningesnis. Jis jau dabar turėjo šiokį tokį prityrimą, šiokią tokią praeitį. Pirmaisiais mokslo metais jisai apsiprato su seminarijos tvarka ir dvasia, ir jokių netikėtų naujybių, kurios jį blaškytų ir palaikytų nusimanymą, jog tu esi vis dar menkas, nieko neišmanąs naujokas, jau dabar bijoti nereikėjo. Apgyvendino jį dabar jau ne bjauriame „labirinte", bet kambary, kuriame iš viso jie buvo tik keturiese. Tiesa, jis į tą kambarį ateidavo tik nakvoti, o dieną turėdavo paskirtą vietą aulėje, bet vis dėlto tai buvo geriau negu „labirintas".

Nebuvo nė formarijaus, kuris juos nuolatos laikydavo akyse, kontroliuodavo, šaukdavo visokiem pasikalbėjimam, pamokymam ir kartais prasimanydavo įvairių įkyrių dalykų. Jiem dabar buvo labai malonu nusimanyti, kad jie jau nebe paskutiniai, kad yra jau kitų už juos žemesnių.

Per pirmąsias atostogas Liudas Vasaris vis dėlto gavo progos bent šiek tiek pamatyti kunigo gyvenimą, ir dėl to įvairios konferencijos jam dabar buvo suprantamesnės, o pamokymai — konkretesni. Pagaliau jo pačio intymūs pergyvenimai, tegu ir negausūs ir ne per stiprūs, vis dėlto labiau sutelkė į save ir įbraukė pirmuosius bruožus, kuriais paskui išsivagojo visas jo sielos gyvenimas.

Pirmąsias trijų dienų rekolekcijas jis praleido atostogų atsiminimų nuotaikoj. Dvasios tėvas skaitė apie baisių nuodėmių procesijas, apie atgailą ir Dievo malonę, apie pragarą ir dangų, o klierikas Vasaris skendėjo saulėtoj vasaros gamtoj, sukinėjosi savo namiškių tarpe, nagrinėjo klebono Kimšos ir „apaštalo" ginčą, disputavo su studentu arba, kas daž-

niausiai atsitikdavo, pindavo visokius atsitikimus ir dialogus su Liuce. Visos šitos vaizdų, minčių ir jausmų nuotrupos tai susmulkėdavo, tai vėl išaugdavo į jaudinančias dramatiškas scenas. Be abejo, Liucės padarytas įspūdis buvo stipriausias iš viso atostogų gyvenimo. Bet kokio pobūdžio buvo tas įspūdis, Vasaris nesirūpino surasti. Greičiausia, kad tai dar nebuvo įsimylėjimas. Tai buvo tik pirmas nenusisekęs jaunuoliškos ambicijos ir vaizduotės pažadinimas. Svajodamas apie ją, Vasaris daugiau svajojo apie save, idealizavo ne ją, bet save, ilgėjosi ne jos, bet savo suvyriškėjimo. Dėl to jis, tais laikais taip dar jautrus savo sąžinės dalykam ir net savotiškai „pasiilgstąs" naujų nuodėmių rūšių savo išpažintim paįvairinti, nė karto nebuvo kėsinęsis sudaryti konfesionalui medžiagos iš savo pažinties su Liuce.

Tačiau taip pat galimas daiktas, kad jis dėl savo neprityrimo vien nenusimanė, kad ta nerimastis, kurią kėlė jo širdy klebono Kimšos giminaitė, buvo pirmas neaiškus moteriškumo pasiilgimas, pirmas erotiško jausmo pasidrumstimas.

Liucė buvo pirmoji moteris, kuri sužadino Vasario vaizduotę ir jo jaunuolišką ambiciją. Būdamas gimnazijoj, jisai niekad su merginom nesusitikdavo ir jokių pažinčių neturėdavo. Moteriškė tuo metu jam būdavo tiktai bendrinė lyties skirtumo sąvoka, jį intriguojanti ir žadinanti jo smalsumą. Liucė gi pažadino ne smalsumą, bet norą pasižymėti, o gal ir patikti.

Sugretindamas save su Liuce, jis matė visą eilę įvykių skirtumų. Ji buvo drąsi, pasitikinti savim panelė; jis — negražus (taip jam atrodė), lėtas, baugštus ir nevikrus klierikėlis. Ji niekuo nesivaržė, niekam nesilenkė, kiekvienam, kuris ją užgaus, buvo pasiryžusi kibti į akis; jis gi prieš visus lankstėsi ir buvo pasirengęs bučiuoti ranką kiekvienam, kuris tik panorės ją atkišti. Bet jis nujautė, kad Liucei vis dėlto patiko, nors ji jį ir pašiepė, ir paniekino. Tad reikia augti, stiprėti, vyriškėti! Ne, ji daugiau negalės jo pašiepti! Pasižymėti Liucės akyse dabar jam atrodė svarbiau, negu įsigyti gerą opiniją seminarijos vyresnybėj. Šitas noras, kaip mestas į palankią dirvą grūdelis, jame pasiliko ir pamažu ėmė leisti šakneles. Nuo to laiko moterų draugystėj, arba,

vaizdžiai kalbant, jų dvasinio spinduliavimo rate, Vasaris jausdavo tūlą dvasios pakilimą, ir jo psichinė energija augdavo greitesniu tempu.

Tokiu būdu, bręstant Vasario asmenybei, vienas galingas šito brendimo veiksnys pasirodė esąs šalia seminarijos auklėjimo numatytų veiksnių, ir dėl to didelė jo sielos gyvenimo dalis ėmė sroventi šalia seminarijos dvasinio gyvenimo vagos. Nes moteries ir jauno dvasiškio santykius emocinėj srity seminarijos mokslas griežtai smerkė kaip pavojingus, o dažnai net ir nuodėmingus. Kunigas, žadąs visą amžių gyventi nekaltybėj ir griežtai laikytis celibato, žinoma, iš tolo turi vengti moteries, kuri gali susilpninti jo valią tiem pažadam ištesėti. Dėl to seminarija ir visi dvasinio kunigų gyvenimo vadovai turi išsidirbę visą sistemą, kaip apsaugoti kunigą nuo moteries ir kaip įskiepyti į jo širdį atsparumo jausmus.

Per kiekvienas beveik rekolekcijas seminarijoj Vasaris girdėdavo vieną punktą, paskirtą nagrinėti dvasiškio santykiam su kitos lyties asmenim. Moteris dūšios atžvilgiu, žinoma, yra lygi vyrui. Krikščionybė esą ne tik išvadavo moterį iš vergovės, bet ir išaukštino ją, pastatydama ant altorių Mariją ir šimtus kitų šventų moterų. Tačiau moteris taip pat yra ir sunkiausių nuodėmių priežastis ir kūno aistrų žadintoja. Klierikas ir kunigas turįs vengti pavojingų pažinčių ir draugavimo su moterimis. „Saugokis moteries ir jos venkie" — tai vyriausias kunigo elgesio įsakymas. Seminarijoj jis būdavo iliustruojamas įvairiais pavyzdžiais iš šventųjų gyvenimo ir kasdieninių atsitikimų. Būdavo kartojamas vaizdingas vieno Bažnyčios Tėvo palyginimas: vanduo — geras daiktas ir žemė — geras daiktas, o kai sumaišome abudu, pasidaro purvas.

Seminarijos gyvenimo įtakoj kunigo ir moteries santykiai klojasi į tokią schemą: religiniame kulte — moteries garbinimas, kasdieniniame gyvenime — moteries neigimas; poetinėse jaunystės svajonėse — moteries idealizavimas, prozinėj gyvenimo realybėj — moteries niekinimas. Tikrovės nuovokos, vidurio čia nėra, dėl to kad nė kunigo gyvenime nėra nuoširdaus, paprasto, natūralaus santykio į moterį.

Seminarijoj uždarytų bręstančių arba ką tik subrendusių jaunų vyrų būry retas kuris šiokiu ar tokiu būdu nebuvo

susitikęs su patinkama moterimi. Patikimiausių draugų tarpe atvirumo valandomis jie apie tai išsikalbėdavo, vienas kitam prisipažindavo, net kartais pagailestaudavo dėl savo, amžinų viengungių, likimo. Pasilikę vieni, savo svajonėse tas „sesutes" vaizduodavosi tobuliausiomis, gražiausiomis, švelniausiomis, angeliškomis būtybėmis, bet didesniame būry viešai kalbai tinkamu tonu ir stiliumi laikydavo drėbti kokį niekinamą posakį ar žodį į „bobų" pusę. Bet tikro cinizmo čia dar nebūdavo. Tikrasis cinizmas atsirasdavo tik vėliau, jau bekunigaujant, ypačiai tarp tų, kurie iš jaunuoliško idealizavimo ir svajonių pereina į praktišką moteries naudojimą ir niekinimą. Toki moterį laiko nieko nevertu, žemu padaru, nieko nereiškiančiu nei kūrybai, nei žmonijos civilizacijai.

Klierikas Vasaris, sėdėdamas pirmąsias po atostogų rekolekcijas ir klausydamas dvasiško skaitymo apie kunigo nekaltybę ir jai gresiančius pavojus, atsiminė, kaip jiedu su Petryla šv. Lauryno atlaidų išvakarėse užklupo tą įtartiną sceną klebonijos sode, ir dvasios tėvo žodžiai tuoj jam įgavo įspėjančios prasmės.

— O jeigu aš būčiau vikaru Trikausko vietoj, koks būtų mano elgimasis? — bandė save klierikas Liudas. Ir jam atrodė, kad jis santykiuos su Liuce taip toli niekad nenueitų. Panašų klausimą buvo uždavęs jam kadaise Variokas, dabar gi jį jau uždavinėjo tikras gyvenimo atsitikimas. Ir Vasaris dažnai save tuo klausimu bandė. Ir visados nusiramindavo, nes dar nežinojo seno filosofinio priežodžio prasmės: *ignoti nulla cupido**. Jis taip pat nežinojo, kokių pavojų slepias jo svajingoj, romantiškoj prigimty. Jo išviršinis kuklumas, lėtumas ir bailumas klaidino ne tik kitus, bet ir jį patį.

Pavyzdžiui, vieną kartą įvyko toks gana smulkus, bet charakteringas atsitikimas. Buvo praėję jau pora savaičių nuo mokslo metų pradžios. Visas seminarijos mechanizmas jau buvo galutinai susitvarkęs, ir Vasaris jau skonėjosi antrojo kurso klieriko padėtimi. Refektoriuj ir koplyčioj jų vietos dabar buvo geresnės, o svarbiausia, nereikėjo gyventi nekenčiamame „labirinte". Kambarys, kuriame dabar apgyvendino Vasarį, buvo visai pakenčiamas, o gyventojai, išskyrus vieną

* Kas nežino, tas negeidžia (I).

lenkelį, visi lietuviai. Kambario viršila buvo penkto kurso klierikas, linksmas ir malonus vyras, kuris gan laisvai žiūrėjo į silenciumus ir į daugelį kitų regulos punktų. Kartais, jau ir sugulę, jie dar pasikalbėdavo arba net padarydavo kokių nekaltų juokų, ypač jeigu nuuosdavo, kad Mozūro tą vakarą nėra namie. Ir štai po dviejų savaičių tokiam idiliškam šio kambario gyvenimui atėjo galas. Grįžo į seminariją, dėl ligos pavėlavęs, vienas trečio kurso klierikas lenkas, ir Vasariui buvo įsakyta užleisti jam savo vietą, o pačiam kraustytis į „labirintą", pas pirmamečius, nors pora pirmamečių dėl kažkokių sumetimų buvo apgyvendinti ne „labirinte", bet kambariuose. Šitas nelauktas ir neteisingas įsakymas sukėlė Vasary dideliausią protesto audrą.

— Kodėl būtent man liepta išsikraustyti? Man, antro kurso klierikui, kai du pirmamečiai lieka kambariuose?! — klausė savęs Vasaris, ir pasipiktinimas stačiai sprogdino jo krūtinę.

— A, turbūt dėl to, kad aš tylus, lėtas ir menkas? — protestavo jo įžeista savimyla.— Žinoma, su manim niekas nesiskaito. Visumet paskutinėj vietoj. Įgrūs kur, ir žinokis. Kitų nenori kliudyti!..

O čia dar draugai kiršina ir kursto:

— Bijo, kad Vasario nesugadintume. Tokis šventas vaikas!

— Matai, Vasarį formarijui grąžina, kad išmokytų mišiom tarnauti,— juokėsi kiti.

— Vargšas Vasaris! — graudino treti.— Teks tau dabar vėl lavatoriumą plauti.

Bet kambario viršila nusprendė, kad čia būsiančios jo priešų lenkų intrigos, arba stačiai Mazurkovskis užsimanė įkišti į jo kambarį šnipą.

— Vasaris buvo geras vyras. Dabar gausime tą palioką, tai nė prasižiot nebus galima. Juk tas bjaurybė ir lietuviškai supranta,— kalbėjo jis savo gyventojam.— Reikia kas nors daryti.

Ir visi ėmė kurstyti Vasarį, kad jis eitų pas inspektorių prašyti, kad jį dėl menkos sveikatos paliktų kambary, o ne keltų į šaltą ir drėgną „labirintą". Vasaris sutiko ir tučtuojau ėmė su visomis smulkmenomis vaizduotis sceną su inspek-

torium, kaip paprastai viską smarkiai perdėdamas ir dramatizuodamas. Jis savo vaizduotėj matė save stačiai didvyrį, su nepaprasta drąsa besiginčijantį su Mazurkovskiu ir pasiryžusį beveik išeiti iš seminarijos, negu pildyti tą neteisingą ir užgaulų parėdymą. Taip kurstęs save visą popietinę rekreaciją, pagaliau plakančia širdžia atsidūrė prie viršininko durų.

Įėjo, pagarbino — ir jau pusė jo pasiryžimo nežinia kur dingo.

— *Co powiesz dobrego, mój drogi?** — susiėmęs rankas ir pakreipęs galvą saldžiu balsu paklausė jį Mazurkovskis.

Vasaris pasijuto, kad skęsta į nevilties bedugnę.

— Aš norėjau prašyti kunigą kanauninką nekelti manęs iš 6 kambario į „labirintą"... — Jo balsas nereiškė nei griežto tono, nei protesto.

— O tai dėl ko? — jau kietai ir su nusistebėjimu paklausė kunigas kanauninkas.

— Esu menkos sveikatos, dažnai galvą skauda ir...

— Niekai! — nutraukė jį inspektorius.— Esi visai sveikas. Per vakarinę rekreaciją, žiūrėk man, kad persikeltum. Na, gali eiti.

Ir klierikas Vasaris, pabučiavęs Mozūrui ranką, išėjo. Kambary jis papasakojo, kad inspektorius smarkiai jį išbaręs ir nė klausyti nenorėjęs jo argumentų.

Vakare jis persikraustė į „labirintą", o atsiguląs į lovą ir vėl perdėtai įsivaizdavęs situaciją, verkė dėl savo skriaudos ir negalės. Po kelių dienų jisai nurimo, ir ta skriauda neatrodė jau tokia didelė. Kitą šeštadienį, eidamas išpažinties, jis suformulavo kažkokį nevykusį prisipažinimą dėl „priešinimosi perdėtiniam" ir išgirdo iš dvasios tėvo porą oficialių pabarančiai pamokomų sakinių. Jo greitas nuolaidumas gelbėdavo jo opiniją viršininkų akyse, o rezignacija savo pačio nuomonėj. Tačiau tuomet jis nematė dar, kad šita rezignacija buvo tik prisitaikymas prie gyvenimo būtenybės ir aplinkybių, o ne išvidinis savęs nugalėjimas. Rakštis pasilikdavo ne ištraukta, o tik apgydyta.

Šitokis jo fantazijos maištingumas, valios nuolaidumas

* Ką gera pasakysi, mano brangus? (I)

ir tik paviršutinis susitaikymas su priešingybėmis buvo ne vien stambi jo charakterio yda, bet ir ypatybė, kuri šalia kitos jo būdo ypatybės, užsidarymo, išlaikė jį seminarijoj ir apsaugojo nuo suvirškinimo.

Keisti dalykai dėjosi jaunučio klieriko Vasario dvasioj. Retas kuris iš jo draugų atrodė nuolaidesnis negu jisai, o tuo tarpu retas kuris buvo taip toli nuo tos principalinės klierikiškos dorybės. Jis nusileisdavo ir rezignuodavo, bet tuo pačiu metu giliai kentė dėl savo pažeminimo, kankindamas save mintimi, kad pasaulis ir visas platus gyvenimas nebe jam, kad nebe jam svajoti apie bet kokį pasižymėjimą — ir kam nors patikti, ką nors sužavėti nebe jam. Ir kai netrukus po to pasireiškė jo talentas, o po kelerių metų jo draugai jį laikė jau pripažintu poetu, jisai pats nedrįso to prisipažinti ir pats sau kartodavo: visa tai ne man. Kodėl iš daugelio tūkstančių tik man, būtent, Dievas būtų davęs talentą?

Jeigu tuo metu niekas nebūtų slopinęs jojo polėkių, jeigu jam būtų įspindęs bent vienas laisvės spindulys iš plačiosios padangės, jeigu jisai būtų įtikėjęs savo talentą, jo gyvenimas ir kūryba būtų nuėję visai kitais keliais.

IX

Artinosi dideli Panos Marijos nekalto prasidėjimo atlaidai, kurie Katedroj būdavo švenčiami su ypatingomis iškilmėmis. Tokiais atvejais klierikam darbo padidėdavo dvigubai. Retas kuris tuo metu neturėdavo paskirtos šiokios ar tokios funkcijos. Pirmieji mišparai, rarotos,— kadangi tai buvo adventai,— suma, kurią rengėsi celebruoti vyskupas,— ir antrieji mišparai reikalavo kelių asistos atmainų. Vasario laimei, jisai antrame kurse nuo asistos jau buvo laisvas. Jis nuo pat pradžių ypač uoliai dalyvavo seminarijos chore, pramoko balsu skaityti gaidas, groti fisharmonija ir tvirtai mokėjo visų choro giedamų dalykų savo balso partiją. Dėl tokių Vasario talentų jį paėmė savo globon giedojimo profesorius ir choro dirigentas — ir išgelbėdavo nuo asistos kaip reikalingiausią choro giesmininką. Tokiu būdu viena nekenčiama

seminarijos našta — ceremonijos — nukrito nuo jo pečių. Choristai turėdavo dar ir tą privilegiją, kad pamaldų metu jie iš viso būdavo laisvesni ir dažnai eidavo ne į presbiteriją, bet prie vargonų, kur jau jokio vargo nereikėdavo kęsti klūpant ir derinantis prie ceremonijų.

Bet choras prieš Nekalto prasidėjimo atlaidus turėjo daugiausia darbo. Jų repertuaras tai šventei buvo labai didelis, jie turėjo išmokti daug naujų dalykų, ir jau seniai iš anksto visos rekreacijos buvo užimtos repeticijomis. Artinantis šventei, darbo tempas smarkėjo, ir iškilmių nuotaika jau iš anksto ėmė juos jaudinti. Tų metų iškilmę didino ta aplinkybė, kad atlaidų diena turėjo būti pirmadienis, vadinasi, šventės seminarijoj turėjo prasidėti jau šeštadienio vakarą.

Šeštadienį atvažiavo daug klierikų giminių. Parlatoriume skambėjo kalbos ir moterų juokas. Vienų seserys kitiem buvo pažįstamos. Tomis dienomis įėjimas į seminariją būdavo laisvesnis ir pasimatymas lengvesnis. Tie, kurie neturėjo svečių, rasdavo priežastį bent pereiti per parlatoriumą ir pamatyti naujų veidų, išgirsti naujų balsų ir jauno mergaičių juoko.

Liudo Vasario nė vienas pažįstamas neatlankė, ir jam buvo liūdna, girdint tuos linksmus balsus ir juoką. Iš anapus mūrų vėl pūstelėjo laisvo gyvenimo srovė — ir vidur žiemos pasivaidino viliojantis vasaros vaizdas. Atminty vėl atgijo Liucės paveikslas, paskutiniais laikais beišnykstąs iš jo minčių ir įvaizdžių rato.

Jis išėjo į sodą. Naujai pasnigtas sniegas minkštai girgždėjo po kojomis, už seminarijos sodo skambėjo rogių varpeliai, kažkas šūkavo, kažkas kalbėjo. Sparčiai žingsniuodamas seminarijos sodo takais, jis atsiminė sceną Petrylos sode, kaip Liucė užspaudė delnais jam akis ir nosį, kaip ji jį pajuokė ir pabėgo. Bet dabar jam, tai atsiminus, jau nebuvo nei gėda, nei pikta, bet juokinga.

— Išdykusi mergiotė,— tarė jis sau, linksmai nusišypsojo ir tęsė toliau savo kelionę aplinkui sodą.

Jis jau buvo išaugęs iš vaikiško bailumo atrodyti juokingam ir turėjo jau daugiau pasitikėjimo savimi. Jam dabar rodėsi, kad, sutikęs Liucę, pats primintų tą sceną ir iš savęs pasijuoktų kartu su ja. Jis norėjo dar pratęsti Liucės atsi-

minimą, sudaryti naujų vaizdų ir scenų, bet šiandien jam tai jau nevyko. Jo mintys spruko tolyn, vaizdai trūko ir maišėsi. Liucės atsiminimas jo nebejaudino ir vaizduotės nebežadino. Tačiau jis pajuto savy kažkokią tuštumą, spragą, nerimastį — ir laukimą kažin kokio susitikimo, naujos nepaprastos pažinties.

Jis vaikščiojo vienas tuščiais sodo takais, o ankstybas žiemos vakaras jau pilku, balzganu melsvumu aptraukė Katedros bokštus ir seminarijos rūmus, ir visa, kas tik buvo prieš jo akis. Pradėjo snaigioti didelėmis, iš reto krintančiomis snaigėmis, kurios sagstėsi prie jo palto ir, švelniai paliesdamos, kuteno blakstienas.

Pamažu jį pagavo svajinga nuotaika. Rodėsi jam, kad jis ne suka aplinkui aukšta siena aptvertą seminarijos sodą, bet eina ir eina vis pirmyn į tą balzganą melsvumą nežinomu, nesibaigiamu keliu. Nušvitusiu veidu ir klaidžiojančiu lūpose šypsniu, jis ne tik svajojo, bet ir gyveno vieną savo skurdžios jaunystės pasaką. Ir rodėsi jam, kad iš ano krašto priešais jį ateina toji Nepažįstamoji, Neregėtoji, kurios prisiartinimą jis štai taip gyvai jaučia.

Šilta malonaus jausmo banga užliejo jo krūtinę, ir tokios laimingos valandos jis neturėjo jau labai seniai. Jisai buvo užmiršęs seminariją ir nekenčiamą „labirintą", ir nuobodžias meditacijas, ir neraminančias išpažintis — ir viską, kas jį varžė ir skyrė nuo plataus gyvenimo ir gražaus pasaulio.

Vėliau Liudas Vasaris, prisimindamas ypatingą to vakaro pergyvenimą, aiškindavo sau, kad tai buvo pabudusio jaunuolio poetiškas idealinės meilės ilgesys. Vasaris tada buvo tokiame amžiuje, kada jaunuolis dar nereikalauja konkretaus savo jausmam objekto arba juo nesitenkina. Jis ilgisi kažkokios idealios būtybės, kuri paliktų pilną laisvę jo lakiai fantazijai. Seminarijos gyvenimo aplinkybės buvo kuo patogiausios susidaryti tokiam romantiškam svajingumui tokio būdo jaunuoly, kokis buvo tuo metu Liudas Vasaris. Ir štai po sunkių darbo dienų, po fizinio ir moralio nuovargio, sulaukus didelės šventės atoslūgio, tas svajingumas išsiveržė su nepaprasta jėga.

Tą minėtą vakarą klierikas Vasaris, grįždamas iš sodo kelionės į seminarijos mūrus, kartu nešėsi ir neaiškią viltį,

bene iš tiesų laukia jojo kokis visai netikėtas susitikimas parlatoriume. Ir jis neiškentė ten nenuėjęs ir nepasirodęs. Jis, žinoma, nieko ten nerado, bet neaiški viltis jojo nepametė.

Rytojaus dieną, sekmadienį, jis visą popietį dalyvavo choro repeticijoj beveik ligi pat mišparų, kuriais ir turėjo prasidėti Nekalto prasidėjimo atlaidai. Belaukdami skambalo balso, jie būriavosi koridoriuj ir tylomis šnekučiavo, jausdami artėjančios valandos iškilmingumą. Jų kamžos daugelio buvo papuoštos plačiais mezginiais, o visų baltos kaip sniegas. Jų galvas dengė juodi keturkampiai biretai su šilkiniu kutu viršūnėje. Rankose jie turėjo brevijorius arba kitokias maldų knygas. Sulaukę ženklo, jie rikiavosi po du, ėjo tylėdami, įžengę į bažnyčią, šlakstėsi švęstu vandeniu ir, priklaupę ties didžiuoju altorium, darė inklinacijas į abi pusi ir ėjo vieni į dešinę, kiti į kairę, vyresnieji aukštyn į klaupkas, jaunesnieji žemyn į paprastus suolus. Gyvomis gėlėmis ir naujomis žvakėmis papuoštas altorius ir minkštu, didžiuliu, raudonu kilimu nuklota presbiterija įspūdingai rodė jiem šios šventės dydį ir kilnumą. Nepratusiem prie ištaigų, jiem buvo keista jausti po kojom tą minkštą pliušą, ir jie atsargiai mynė jo fantastišką piešinį. Paskui juos ėjo kapitulos nariai pralotai ir kanauninkai, ant kamžų užsivilkę šilkines raudonas ir mėlynas keistos išvaizdos togas, kurios darė juos dar storesnius ir nepaslankesnius.

Pagaliau iš zakristijos durų pasirodė celebra. Pirmiausia ėjo du akolitai, abiem rankom nešdami dideles žvakes liktoriuose, paskui turibuliorius su kodylais, po jo ceremoniorius, paskui subdiakonas ir diakonas su albomis ir baltomis, auksu siuvinėtomis dalmatikomis, o ant galo pats celebransas, apsisupęs sunkia kapa, tviskančia šilku, varvančia sidabru ir auksu.

Sugriaudė vargonai, pakvipo smilkalai, ir melsvų dūmų debesys pakilo ties altorium išstatomo Švenčiausiojo Sakramento garbei.

Klierikas Vasaris, sekdamas iš savo vietos tą beišsiplėtojančią iškilmę, jautėsi nešamas bendros, visą bažnyčią gaubiančios nuotaikos. Jis buvo su visais, jis buvo visų ir visuose, kurie tik matė tą altorių, girdėjo tuos vargonus ir kvėpavo

tą smilkalais pakvipusį Katedros orą. Niekas į jį nekreipė dėmesio ir neardė to iškilmingo patoso, kurį kėlė jame visa šventės aplinkuma. Jam rodėsi, kad niekad taip graudžiai nedegė žvakės, kad niekad taip svaiginančiai nekvepėjo smilkalai ir niekad taip galingai negriaudė didžiuliai vargonai. Ir kai atėjo laikas giedoti psalmes, jisai, sėdėdamas savo suole, dideliu pamėgimu ir visu balsu kartu su visais traukė jų vientisą, per posmų posmus besikartojančią melodiją.

Mišparai jau buvo įpusėję, kai jis pakėlė akis ir netyčiomis žvilgterėjo į bažnyčios vidų — į žmones. Ir tai, ką jisai pamatė, vienu akimirksniu nuvėrė jį visą, ir jis skubiai nuleido akis. Bet po trumpos valandėlės, jau pasiruošęs, vėl pažvelgė į tą pačią vietą. Priešais jį, įstrižai, netoli baliustrados, kuri skiria presbiteriją nuo bažnyčios, prie pilioriaus stovėjo viena moteris. Ji buvo per toli, kad Vasaris būtų galėjęs įsižiūrėti jos veido bruožus. Jis sugavo tik bendrą jos vaizdą, o galbūt tik jos įspūdį. Ji buvo dar jauna, bet jau pilno subrendimo amžiuje. Ji buvo aukšta ir liekna, apsitaisiusi tamsiu rūbu, o galvą ir veidą apsigaubusi baltu šaliu. Jos tamsūs plaukai ties kakta ir smilkiniais kontrastu pabrėžė ir to šalio baltumą, ir pailgo jos veido švelnų ir šviesų rausvumą. Vasaris gavo įspūdį, kad jos veidas yra ramus, bet liūdnas, kad jos tamsios akys žiūri tolyn kažkokiu išvidiniu žvilgsniu ir kad ji visai nemato ir nejaučia nieko, kas aplink ją dedas.

Šitas vaizdas svajingam klierikui pasirodė lyg kokia vizija, ištryškusi iš jo pačio sukauptos nuotaikos, kuri jau nuo vakar vakaro buvo apvaldžiusi jį visą. Be abejo, tai buvo jaunuoliško jo ilgesio projekcija į visai galbūt paprastą kasdienišką moterį, vienu kitu bruožu sugebėjusią įsipinti į to ilgesio kuriamą pasaką. Bet Vasaris nenagrinėjo nei kas, nei kaip, nei kodėl. Ta jo dvasios kertelė, apie kurią jau nuo pat jo brendimo pradžios slankiojo neaiškus jaudinąs moteriškumo vaizdas, kertelė, kurią pravėrė Liucė, pati jon neįėjusi, dabar tapo užimta nepažįstamosios. Ir jis papuošė tą Nepažįstamąją visu savo švarios širdies idealizmu, niekad dar nepaliestu nei kasdienės realybės, nei brutalaus cinizmo.

Visa tai buvo taip natūralu ir paprasta, kad jautrios sąžinės klierikas nejautė jokio nepadorumo, bent tuo metu,

kartas nuo karto pažvelgti į pilioriaus pusę ir pamatyti tą moterį vis tokią pat ramią, liūdnai prieš save į tolį bežiūrinčią, su savo baltu šilkiniu šaliu, tamsiu plaukų vainiku ir rausvai baltu veidu. Jam buvo nesunku tai padaryti visai nepastebimai, nes jis sėdėjo netoli grotų, šonu į altorių ir į bažnyčią, ir tokiu būdu jos piliorius buvo beveik visai priešais jį. Tai konstatavęs, jis pasiryžo ir rytoj patekti į tą pačią vietą. Bet jis neturėjo jokio noro atkreipti jos dėmesį į save. Priešingai, jis to net būtų vengęs. Jis tenkinosi pats vienas turįs savy savo paslaptį. Vis dėlto kai jis išėjo į vidurį presbiterijos chore giedoti *„Magnificat"**, jis pajuto krūtinėj daugiau entuziazmo, jo balsas skambėjo pilniau, jis girdėjo naujų sąskambesių ir niuansų, ir visa to himno nuotaika kėlė jame dar nepatirto džiaugsmo.

Kaip vienas akimirksnis pralėkė jam tolimesnė pamaldų tąsa. Iš bažnyčios jis parėjo gerai nusiteikęs ir beveik linksmas. Jis vaikščiojo, kalbėjosi ir juokavo su draugais daugiau negu kuomet nors anksčiau, ir ne vienas, pastebėjęs tai, sakė:

— Žiūrėkit, kaip Vasaris šiandien atkuto! Iš kur tai jam?

— Mūsų Liudas šiandien turbūt svečių turi, kad taip linksmas!

— Žiūrėkit, ir Vasaris kokių šposų moka! Nemaniau!..

O jisai patenkintas šypsojos ir visai nepavydėjo tiem, kurie turėjo svečių, nei pats jų laukė.

Taip pat linksmai praėjo vakarienė. Švenčių dienomis nebuvo skaitomi Skargos „Gyvenimai šventųjų", ir nė vienas iš profesorių nesėdėjo prie atskiro stalelio. Dėl to refektoriuj gaudė triukšmas ir linksmas balsų klegesys. Vakarinės rekreacijos metu jie dainavo dainas — ir Vasaris buvo vienas iš pirmųjų. Išgirdę skambalo balsą vakariniam poteriam, jie giedojo psalmę *„Laudate Dominum omnes gentes"*** ir, stengdamiesi susikaupti, nors dar tylomis juokaudami, ėjo į koplyčią. Po vakarinių maldų laiko tą dieną liko jau nedaug. Klierikas Vasaris nuėjo į aulę, bet kadangi buvo tikra, kad tą vakarą nei rektorius, nei inspektorius nevizituos, tai likusį pusvalandį jis pakuždomis prašnekučiavo su savo draugais.

Sulaukęs devynių skambalo smūgių, jis ėjo į savo šaltą

* Garbina (Marijos himno pirmas žodis).

** Garbinkite Viešpatį visos giminės (I).

„labirintą“ ir, atgulęs lovoje, užmigo, jausdamas malonų nuovargį ir kūne, ir dvasioj. Paskutinis jo sąmonės sušvitimas buvo liūdnas moteriškas veidas, tamsūs plaukai ir baltas šilkinis šalis.

Ant rytojaus, Nekalto prasidėjimo atlaidų dieną, nuo pusryčių ligi sumos jis dalyvavo choro repeticijoj, nes pirmą sykį turėjo giedoti naujai išmoktas mišias. Tą dieną celebravo pats vyskupas. Iškilmė buvo didelė, ir Vasaris nuo vargonų matė žemai bažnyčioje galvų jūrą, toliau, presbiterijoj, iš abiejų pusių baltas klierikų eiles, o prie altoriaus žvakių šviesą, melsvus smilkalo dūmus, sidabru ir auksu siuvinėtus liturginius rūbus ir apskaičiuotus asistos judesius.

Tačiau ką slėpė nuo jo akių storas piliorius, kur vakar jis pamatė savo Nepažįstamąją, jis negalėjo įžiūrėti ir pirmą kartą pasigailėjo esąs ant vargonų, o ne presbiterijos suoluose.

Tą dieną po pietų, kurie praėjo taip pat linksmai ir triukšmingai, kaip ir vakar vakarienė, klierikas Petryla pakvietė Vasarį į sodą pasivaikščiot.

— Žinai ką? Turiu tau pasakyti naujieną,— tarė jis Vasariui.— Gavau laišką nuo klebono. Prieš Kalėdas rengiasi atvažiuoti. Turįs reikalų pas vyskupą. Rengiasi ir mus atlankyti. Atveš lauktuvių nuo tėvų. O su klebonu, žinai, dar kas atvažiuoja?

— Kas gi jau? Tavo sesuo?

— Kur tau sesuo!.. Liucė!

— Ko gi jai čia reikia? — abejingai paklausė Vasaris.

— Norinti nors sykį seminariją pamatyti. Ir tave, žinoma,— kumštelėjo jam į šoną.

— Kam būtinai mane? Kodėl ne tave? — gynėsi šis, bent kiek įsižeidęs draugo pašaipa.

— Aš gi tau sakau, kad ji į tave akį metė,— toliau juokavo Petryla.— Žiūrėk, brol, išves ji tave iš seminarijos. Pasiutus boba.

— Nebijok, nėr jokio pavojaus. Kam klebonas, pagaliau, ją laiko klebonijoj? Už vyro išleistų.

— Žinoma,— sutiko Petryla.— Kavalierių jai nestoka. Matei per mano išleistuves studentą Brazgį? Žinai, tą barzdylą... Iki ausų įsimylėjęs.

Vasaris, žinoma, puikiai atsiminė.

— Ką gi?.. Rimtas vyras, nors ir pirmeivis.

— O ji nė žiūrėt nenori. Jaučia silpnybę prie dvasiškių, ir gana.

— Ir aš iš savo klebono girdėjau, kad esą tokių moterų,— atsiminė Vasaris.

Žinia, kad atvažiuos Liucė, jį vis dėlto suintrigavo. Su ja pasimatyti jam dabar atrodė ne kažin koks sunkus uždavinys atlikti, bet stačiai pažiūrėti, kaip ji dabar atrodo, ką ir kaip su juo kalbės.

Bet artinosi mišparai — ir Nepažįstamosios paveikslas vėl išstūmė iš klieriko Vasario galvos atsiminimus ir mintis apie Liucę. Jis spėliojo, ar pamatys šiandien tą baltu šaliu apsigaubusią moterį, tokią tolimą ir paslaptingą — ir kartu tarsi artimą ir savą. Kai atėjo laikas eiti į bažnyčią, jis prasistūmė į pirmas eiles, kad galėtų užimti vakarykščią savo vietą. Bažnyčioj jis juto, kad jo veidas pamažu ima kaisti, ir jis niekaip nesiryžo dirstelėti į pilioriaus pusę. Tik kai visi klierikai jau suėjo, kai celebransas su asista padarė chorui inklinacijas, o jie atsikreipė lygiai šonu į altorių ir į žmones, Vasaris nežymiai pažvelgė ta kryptimi.

Taip. Jinai ten stovėjo, lygiai taip pat apsitaisiusi ir lygiai tokia pat veido išraiška kaip ir vakar. Klierikui Vasariui krūtinėje palengvėjo. Lūkuriavimas ir viltis jo neužvylė. Jis jautėsi ramus. Jis sekė pamaldų eigą ir pakilusia nuotaika giedojo mišparų psalmes, kartas nuo karto pažvelgdamas pilioriaus kryptim. Tie pažvelgimai darėsi visai savaime, be minties, be prisiruošimo, be valios, tarsi kūdikio šypsnys pro siaurą langelį įkritusiam saulės spinduliui.

Po mišparų turėjo būti iškilminga procesija bažnyčioje. Jie visi su degančiomis žvakėmis rankose lydėjo celebransą, nešantį auksinę sunkią monstranciją, iš abiejų pusių prilaikomą diakono ir subdiakono, po baltu baldachimu, smilkinamą kvepiančiais smilkalų dūmais. Netrukus procesija pasuko pro kampinį piliorių, ir Vasaris augančiu neramumu artinosi prie tos vietos, kur žinojo stovint paslaptingąją Nepažįstamąją. Jisai kaip tyčia ėjo išvidinėj eilėj, nuo pilioriaus pusės, ir žinojo, kad juodu skirs gal tik vienas žingsnis, o gal jis praeidamas net palies jos rūbus. Artinantis į tą vietą,

jį be galo jaudino nusimanymas, kad užtenka jam pakelti akis — ir jis pamatys ją visai iš arti, jos bruožai įsispaus į jo atmintį, ir jis galbūt net susitiks jos svajingą, liūdną akių žvilgsnį. Taip, jis žinojo, kad tikrai tą žvilgsnį susitiks — ir pabūgo ir nesiryžo. Jisai praėjo pro ją nuleidęs galvą, tiktai savo sutana ir balta kamža paliesdamas jos rūbą, vieną momentą svaigstančiai jausdamas jos artumą ir, jam taip rodės, net jos veido šilumą.

Jis tuomet nežinojo, kad tas jojo neišdrįsimas pažvelgti iš arti į jos veidą galbūt apsaugojo nuo kartaus žlugimo gražiausią jo jaunystės viziją, kuri dar ilgai saugojo jautrią ir pavojingą jo dvasios kertelę. Galbūt vietoj idealinio liūdesio, kuriuo jis iš toli apgaubė jos veidą, jis būtų pamatęs gyvenimo nuobodžio įspaustą abejingumą, o vietoj šildančio dvasią gilaus žvilgsnio jis būtų sutikęs nusistebėjimo arba pajuokos šypsnį, iš jo, jaunuolio klierikėlio, taip aiškiai sumišusio, pažvelgus gražuolei.

X

Ryt dieną buvo *quies*, poilsio diena, kada ne kada duodama po didelių švenčių mokslo metu, kad klierikai galėtų kiek atsikvėpti po varginančių asistų ir chorų ir priruošti ateinančiai dienai pamokas. Tokios dienos dažniausiai būdavo pilkos ir nuobodžios, kaip kiekvienos pakilusios, bet jau išeikvotos energijos atoslūgis. Vakarykštė diena atrodydavo kaip koks neįvykdytas pamasinimas, o rytojus jau grasino savo įkyrėjusiu kasdieniškumu. Vis dėlto jie laukdavo šitų „kvijesų", o sulaukę džiaugdavosi. Turėdavo savotiško smagumo ir pilka tų dienų melancholija.

Klierikas Liudas Vasaris tuos „kvijesus" mėgdavo labiau negu pačias šventes. Daugiau negu kiti jo draugai linkęs į svajingumą, į atsiminimus, į patirtų įspūdžių analizavimą, jis „kvijeso" metu pats vienas tyliai dar kartą pergyvendavo vakarykščią dieną, tik jau kitoj plotmėj ir kitokia nuotaika ją nušviesdamas. Šį kartą jis visas gyveno vienintele minčia, vieninteliu jausmu ir vaizdu — nepažįstamos moteries su baltu šaliu. Jisai matė ją savo vaizduotėj lygiai tokią pačią

kaip vakar ir užvakar per mišparus, tik jojo nusiteikimas dabar buvo visai kitokis. Vakar ir užvakar jam buvo guvu ir net linksma. Jis jautė savy pilnesnį gyvenimą, daugiau entuziazmo — ir visa, ką matė aplinkui, jam atrodė malonu ir miela. Dabar gi viskas, kas vakar buvo šviesu,— apsiniaukė, kas buvo malonu,— apkarto, kas kėlė džiaugsmą ir entuziazmą,— slėgė liūdesiu ir apatija. Tarsi kokio burtininko ranka pasuko sraigtą į kitą pusę, ir viskas ėmė niauktis ir keistis, išskyrus tos moters vaizdą. Tas keitimasis jau prasidėjo nuo vakar ir nuo tos valandos, kai procesijos metu jisai praėjo pro tą moterį, nesiryžęs į ją pažvelgti. Jis to nesigailėjo ir savęs nekaltino, bet pats nežinojo, dėl ko jam po to pasidarė liūdna. Galimas daiktas, kad kiekvienas žmogus, pergyvenęs didesnį dvasios pakilimą savo išsvajoto idealo artybėje, reaguoja į tai liūdesiu, kuris duoda pajusti skirtumą tarp to idealo ir tikrovės. Bet galimas taip pat daiktas, kad Vasario liūdesys ėjo iš jo, klieriko — būsimo kunigo, nuojautos, kad kiekvienas džiaugsmas, kyląs iš šiokio ar tokio santykio su moterim, jam yra uždraustas, niekados visa pilnybe nebus patirtas ir negali būti net norimas. Šita nuojauta galėjo nubusti kaip tik tuo metu, kai jis ėjo pro Nepažįstamąją ir kai jo sutana — jo luomo ženklas — palietė jos rūbą. Tą vakarą klierikas Vasaris jau nebedainavo ir nebejuokavo su draugais rekreacijos metu, bet vienas pratūnojo salės kertelėje, vartydamas „Tygodniko" komplektą su išskustomis ir iškarpytomis Varšuvos teatrų gražuolėmis.

Iš ryto jis nubudo kiek nusiblaivęs, bet kiekvieną kartą, kai atsimindavo tą moterį, jo širdis susispausdavo liūdesiu. O atsiminti ėmė kaskart dažniau, kol visa pilka „kvijeso" dienos nuotaika virto gilia melancholija.

Popietinio ilgojo silenciumo metu, atsivertęs prieš akis knygą, jis skendėjo šventės atsiminimuose, užgriebdamas ir taip jau seniai, rodos, praėjusias vasaros atostogas. Atsiminė, kaip jis važiavo iš seminarijos namo šiltą saulėtą dieną, per kvepiančius miškus ir laukus — ir koks jis tuomet pasijuto vienas ir nuskriaustas — ir kaip jam norėjosi verkti. Ir šitai beveik tas pats jausmas dabar. Tuomet — neapimamos gamtos akivaizdoj, dabar — iš tolo sužavėjusios jį moteries sukeltuose vaizduose. Liudas Vasaris jau stovėjo poeto kū-

rybos kely. Dar vienas žingsnis pirmyn, dar vienas polėkis aukštyn — ir tas jausmas apsems visą jo esmę — ir reikš jisai jau nebe tą ar kitą konkretų atsitikimą, bet visą jo santykiavimo su pasauliu pobūdį, apsireiškusį tuo ar kitu atsitikimu. Ir tuomet jau nebus jam drovu išpažinti savo jausmą visam pasauliui, ir jis išdrįs apreikšti jį kitiem prieinama forma.

Ir jis iš tiesų išdrįso. Pirmą kartą pamėgino. Apsikniaubęs savo suole, vogčiomis nuo draugų žvilgsnių, lotyniškų žodžių sąsiuviny jisai parašė pirmąjį savo eilėraštį. Bet tai nebuvo nei moteries grožio apdainavimas, nei savo ilgesio išliejimas, nei vienas iš tų eilėraščių, kuriuos rašo kuone kiekvienas jaunuolis pirmaisiais įsimylėjimo metais. Vasario pirmoji meilės daina buvo bendriausios prasmės elegija, iš kurios tryško jaunuoliška nerimastis, laisvės pasiilgimas, nepasitenkinimas gyvenimu ir susižavėjimas kažkokiu nepasiekiamu idealu.

Pirmojo Vasario eilėraščio bendrumas išskyrė jį iš visų rašančių jaunuolių tarpo ir pastatė išrinktųjų eilėn.

Ilgai jis skaitė savo pirmąjį kūrinį, veltui stengdamasis įspėti jojo vertę. Jis norėjo užmiršti, kad tas eilėraštis jo ką tik dabar parašytas. Jis norėjo į jį pažiūrėti kaip į svetimą ir sugauti įspūdį, tarsi pirmą kartą jį skaitytų. Bet jis jį jau mokėjo atmintinai, jis jam buvo brangus, kaip regimas kelių dienų nerimasties vaisius.

Neaiškių vilčių nubudo tą vakarą klieriko Vasario širdy. Jam buvo dabar gera ir ramu su savo liūdesiu. Nuėjęs vakare gulti į „labirintą" ir susirietęs po šalta savo lovos antklode, jis džiaugėsi gražiomis svajonėmis, kurių nė viena nedrįso tikėti.

Kelios tolimesnės dienos vėl įstatė jį į normalią gyvenimo vagą. Artinosi Kalėdos, darbo buvo daug. Reikėjo ruoštis naujom ilgom pamaldom Katedroje ir pasitaisyti iš kai kurių mokslo dalykų. Antrame kurse jiem prisidėjo vienas sunkus mokslas — filosofija, būtent logika, kuria jie labai didžiavosi, o menkai tesuprato. Ta „filosofija" reikėjo kalti iš lotyniško vadovėlio „*Compendium philosophiae scholasticae*"*, o jie

* Trumpas scholastinės filosofijos kursas.

dar buvo visai menki lotynistai. Profesorius, paaiškinęs keletą paragrafų, turėdavo versti vadovėlio tekstą, o jie sunkesnius žodžius užsirašinėdavo čia pat knygoje tarp eilučių. Jie visi kaip poterį išmoko keletą pirmųjų definicijų, kurios jiem atrodė be galo painios ir moksliškos: *philosophia est scientia rerum per ultimas causas ratione humana cognoscibilium**, o logika tai *scientia directiva ipsius actus rationis per quam homo in ipso actu rationis ordinate, faciliter et sine errore procedit***. Definicijas jie mokėjo, tačiau kas per mokslas ta filosofija ir logika, jiem dar ilgai nebuvo aišku. Vienas trečio kurso klierikas jiem paaiškino, kad, išėję filosofiją ar bent logiką, jie galėsią skaityti, vadinasi, suprasti filosofinio turinio knygas. Jie žinojo, kad logika mokanti teisingai galvoti ir samprotauti. O kai išmoko sustatyti silogizmą ir iškalė jo dėsnius, kai kurie, silpnesnės galvos, pasijuto besą tikri filosofai. Ginčydamiesi su pirmo kurso naujokais, jie įrodinėdavo silogizmais ir pasididžiuodami triuškindavo oponentą baisiu klausimu: kur tavo logika?! Jų filosofinis įkarštis atslūgo, kai antrą pusmetį ėmė mokytis ontologijos ir kai reikėjo profesoriui išaiškinti, kas yra *ens**** ir kodėl kiekvienas *ens* turi būti *unum, verum* ir *bonum*****.

Praslinkus keliom dienom po Nekalto prasidėjimo šventės, klierikas Vasaris nuėjo į seminarijos biblioteką pasiieškoti ką nors skaityti. Bibliotekoj nieko daugiau nebuvo, tiktai pats knygininkas, klierikas Jonelaitis. Berenkant knygas, jis ėmė klausinėti, ką Vasaris labiausiai mėgsta skaityti. Vasaris mėgęs dailiąją literatūrą. Ką jis skaitęs iš lietuvių literatūros? Pasirodė, kad Vasaris pereitais metais suspėjęs jau daug perskaityti. Ar jis sekęs lietuvių spaudą? Taip, per atostogas jis pas kleboną skaitydavęs „Viltį", „Šaltinį"[7] ir „Draugiją", bet seminarijoj laikraščiai esą uždrausti skaityti popiežiaus įsakymu. Į tai Jonelaitis gan skeptiškai nusišypsojo.

---

* Filosofija yra pažinimas dalykų, kuriuos žmogaus protas suvokia pagal jų galutinį tikslą.

** Kryptingas paties suvokimo proceso pažinimas, kuriuo remdamasis žmogus pačiame pažinimo procese teisingai, lengvai ir be klaidos žengia į priekį.

*** Būtis.

**** Viena, teisinga, gera.

— Matai, ne visai taip,— pradėjo jis aiškinti nuleidęs balsą.— Popiežius uždraudė seminarijose tik dienraščius skaityti. Bet mūsų „ponai" nenori įsileisti lietuviškų laikraščių, tai ir dangstosi popiežiaus įsakymu.

Vasaris jau žinojo, kokia tautiškumo politika buvo vedama seminarijoj, ir jam nieko daugiau aiškinti dėl laikraščių uždraudimo nereikėjo. Bet Jonelaitis po trumpo svyravimo tarė:

— Norint ir uždrausta, čia mes vis dėlto tylomis kai ką gauname. Jeigu nori paskaityti, aš galėčiau duoti. Tik jau, žinoma, reikalingas atsargumas.

Čia jis pasivadino Vasarį į kitą kambarį, kur jiedu abudu pervertė keletą naujausių „Vilties" numerių, paskui ištraukė paskutinį „Draugijos" sąsiuvinį, aplenkė lenkišku laikraščiu ir įteikė Vasariui.

— Šitą gali pasiimti. Už poros dienų man grąžinsi.

Ir kai Vasaris, įsikišęs uždraustą vaisių į antį, jau rengėsi eiti, Jonelaitis netyčiomis paklausė:

— O ar pats kartais nemėgini ką nors rašinėti?

Vasaris sumišo. Jam buvo didelė gėda prisipažinti parašius eiles. Kad dar ką kita, bet dabar eiles! Jam tai atrodė nerimta, pretenzionalu, o gal net vaikiška. Jisai užraudo ir bandė atsikalbinėti:

— Ne, nieko. Taip sau, andai buvau truputį pabandęs...

— Reikia bandyti,— padrąsino Jonelaitis.— Visi mes bandome. O kartais, jei kas pasiseka, tai ir į spaudą.

Vasaris žinojo, kad Jonelaitis jau buvo išspausdinęs vienos parapijos istorinę monografiją, ir dėl to žiūrėjo į jo „bandymą" su pagarba.

— Žinai ką? Kai grąžinsi man „Draugiją", atnešk ir ką turi parašęs, pažiūrėsime,— kalbėjo Jonelaitis, išlydėdamas Vasarį.

Šis jautėsi tikrai laimingas dėl tokio parodyto jam pasitikėjimo ir susidomėjimo juo pačiu. Tą patį vakarą, pasinaudodamas *sacrosanctum silentium* ramybe, jisai parašė dar vieną eilėraštį ir po poros dienų, perskaitęs „Draugiją", nuėjo pas Jonelaitį. Šis paėmė eilėraščius, pažadėjo juos parodyti vienam žmogui, kuris daugiau apie tai nusimanąs, ir pranešti Vasariui jo nuomonę.

Jonelaitis gana ilgai nieko nesakė. Vasaris pabaigė įsitikinti, kad jo eilėraščiai niekam neverti, ir gailėjosi, kam juos parodė. Bet štai vieną popietį apsukrusis knygininkas pasiūlė Vasariui užeiti pas jį bibliotekon.

— Turiu tau ką parodyti,— tarė, užsirakindamas paskui save duris ir traukdamas iš kišenės sulankstytą paskutinį savaitraščio numerį.

— Skaityk, ar pažinsi...

Vasaris netikėjo savo akimis. Juk tai jo pirmasis eilėraštis! Išspausdintas! Ne, šitokio siurprizo jisai nelaukė. Dabar jis skaitė tą eilėraštį taip, tarsi tikrai tai būtų ne jojo. Ir dabar jam tos eilutės atrodė visai geros ir gražios. Taip, tai jojo!..

Jonelaitis, pamatęs jo susijaudinimą, pažadėjo kitą kartą plačiau pakalbėti, ir Vasaris, laikraščiu nešinas, išsprūdo atgal. Bet kur eiti, kur pačiam paskaityti ir pasidžiaugti, niekam nematant? Jisai atsiminė „žiurkininką" ir laiptus į seminarijos palėpes. Po poros minučių jau jis atsidūrė ten, kaip vagis, nešinas brangenybėmis. Palėpėse buvo nešvaru, šalta ir tamsu, bet jis dabar būtų nemainęs tos vietos į gražiausią salioną. Priėjęs prie apšalusio stoge langelio, jisai išsitraukė laikraštį ir vėl ėmė skaityti savo eiles. Taip, tai jojo eilės, bet kokiais liūdnais žodžiais jos į jį dabar prakalbėjo ir kokią neatmenamą gyvenimo mįslę jam užminė! Jis nustebo ir nusigando kai kurių posakių, taip aiškiai rodančių jojo nepasitenkinimą, nerimastį ir maištingumą.

Pasikėlęs sutaną, jisai atsisėdo ant dulkėto balkio ir savo papratimu ne tiek mąstė ir svarstė, kiek leidosi nešamas užplūdusios jausmų bangos ir fantazijos vaizdų.

Jame skambėjo atskiri jo eilėraščio posakiai, o jis pats matė save esant menką klierikėlį, nužemintai bučiuojantį ranką ir vyskupui, ir rektoriui, ir Mazurkovskiui, ir dvasios tėvui, ir profesoriam, ir klebonui... Jam vaidenosi rami koplyčia, raudona aliejinė lempa prieš *Sanctissimum*, monotoniškas balsas, tariąs bauginančius žodžius *„jaka procesja grzechów"*, ir choru kalbamos litanijos aidas *„ora pro nobis"*. Koks kontrastas su tuo, ką jis neaiškiai nusimanė esant poetą!

Jisai atsikėlė, įsidėjo laikraštį į kišenių ir sukandęs dantis bei sulaikydamas ašaras tarė:

— Poetas?.. Poezija?.. Ne! Visa tai turbūt ne man...

Taip jaunas poetas Liudas Vasaris atšventė pirmojo savo eilėraščio pasirodymą spaudoje.

Kitą dieną klierikas Jonelaitis vėl nusivedė Vasarį į biblioteką. Tolimesniame kambary jiedu rado dar du klieriku, kuriuos Vasaris pažinojo ir apie kuriuos visa seminarija šnabždėjo, kad jiedu rašą į „Draugiją". Buvo tai trečio kurso klierikas Petras Varnėnas ir ketvirto Matas Sereika. Abudu jiedu draugų buvo laikomi daugiausia žadančiais ateity tėvynės darbininkais, o lietuviai profesoriai ir įtakingesni kunigai jau iš anksto rūpinosi paruošti jiem vietą Akademijoj. Bet abudu kaip tyčia turėjo labai menką opiniją seminarijos viršininkų akyse.

Petras Varnėnas, aukštas, laibas, bent kiek liguistas blondinas, buvo geriausias seminarijoje literatūros žinovas ir, be abejo, daugiausia apie ją nusimanė. Tai liudijo jo etiudai ir recenzijos, spausdinamos didžiausiame to laiko žurnale.

Matas Sereika, jau pilnai subrendęs vyras, rodė aiškų palinkimą į visuomenės mokslus. Turėjo gerą iškalbą ir kietą, bent kiek šiurkštoką būdą. Draugai jo privengė, o viršininkai žiūrėjo kaip į ne visai aiškų tipą, bet prikibti negalėjo, nes Sereika uoliai atlikinėjo visas pareigas ir buvo atsargus.

— A, štai ir mūsų naujas literatas! — aukštu prikimusiu balsu sušuko Varnėnas, pamatęs ateinantį Vasarį.— Na, sveikinu, sveikinu! Pradžia graži.

Matas Sereika sutiko jį rimtu veidu, bet besijuokiančiomis akimis.

— Tik keista, kad pragydai pačiam viduržiemy, kada ne tik lakštingalos, bet ir žvirbliai nečirška. Laikysime tai geru ženklu. Sveikinu ir linkiu!

O Jonelaitis pradėjo pusiau draugiškai, pusiau iškilmingai:

— Taip, dabar dalykas visai aiškus. Nuo šios dienos draugas Liudas Vasaris tampa mūsų „Šviesos" kuopelės nariu. Štai čia mes, visa valdyba, šiandien jį ir priimam savo tarpan.

Priėmimo ceremonija buvo atlikta rankos paspaudimu — ir Liudas Vasaris tapo slaptos lietuvių klierikų draugijos nariu.

Iš tolimesnio pasikalbėjimo jis sužinojo, kad tos draugijos tikslas — lavintis ir ruoštis Bažnyčios ir visuomenės dar-

bui Lietuvoje. Susipažino su įstatais ir nario pareigomis, kurių tarpe žymią vietą užėmė rašto darbai. Paliekant nuošaliai tą tikslą, pareigas ir visa kita, kas paprastai rašoma įstatuose, praktiškai buvo aišku tai, kad „Šviesa" jungia gabesniuosius klierikus, stiprina jų dvasią, kursto patriotiškumą ir atsparumą nepalankioj seminarijos atmosferoj, žodžiu, auklėja ir sąmonina kunigus visuomenininkus, kunigus rašytojus, atskleisdama jų darbo horizontus toli už tiesioginių jų pareigų.

Vasaris taip pat sužinojo, kad nauji nariai į draugiją priimami labai atsargiai. Kad jis pats jau sekamas ir tiriamas nuo pereitų metų ir kad šitą uždavinį buvo pasiėmęs pats „Šviesos" pirmininkas Jonelaitis. Esąs jau ištirtas dar vienas jo kurso draugas, kuris šiomis dienomis taip pat būsiąs priimtas į draugiją. Vasaris buvo įgraudentas elgtis kuo atsargiausiai ir nė vienam, kad ir geriausiam draugui, neprasitarti, ką dabar čia yra sužinojęs.

— Mes esame čia kaip katakombose,— kalbėjo Sereika.— Kiekvienas lenkas čia mūsų priešas, o „ponai" taip pat. Jie kad primanytų — tai mus visus į Mozūrus išsiųstų, o mūsų vietoj pasodintų kunigus lenkus. Lenkinimas per bažnyčią mišriose parapijose eina toliau, nes mūsiškiai neišdrįsta pakelti griežto protesto balso. Organizacinio darbo liaudyje begalės. Reikia spaudos, reikia bendradarbių, reikia žodžio ir plunksnos darbininkų. Mūsų laukia sunkūs ir atsakomingi uždaviniai.

Pakilusia nuotaika paliko Vasaris biblioteką. Petras Varnėnas pasivijo jį ant laiptų ir pasiūlė pereiti keletą kartų per sodą.

— Tavo pirmasis eilėraštis geresnis,— tarė Varnėnas, kai jiedu atsidūrė už seminarijos durų.— Jisai nuoširdus ir gilus. Antras gi atrodo daugiau sugalvotas.

— Taip,— atsakė Vasaris,— ir aš tai jaučiu. Bet ar galima, esant seminarijoj, visuomet nuoširdžiai rašyti!

— Kada negalima, tai visai nerašyk, nes prievarta niekad nieko gera neparašysi.

— Aš iš viso dar abejoju, ar turiu kokių nors gabumų rašyti.

Varnėnas valandėlę pamąstė ir tarė:

— Gabumų tai tu turi, bet svarbu, kad sugebėtum tuos gabumus sunaudoti. Turiu tau atvirai pasakyti, kad seminarijoj ir kunigaujant tai bus nelengva.

Vėliau, atsimindamas šitą pašnekesį su Petru Varnėnu, Liudas Vasaris gailėdavosi, kad jųdviejų keliam buvo lemta taip greitai išsiskirti.

XI

Tų metų gruodžio mėnesis klierikui Vasariui buvo tikrai nepaprastas. Dažnai atsitinka, kad gyvenimas tam tikrais momentais sutirštėja, ir žmogus per vieną savaitę, ne tai kad jau mėnesį, patiria ir pergyvena daugiau, negu kitais atvejais per ištisus metus. Taigi nespėjo dar klierikas Liudas atsipeikėti nuo paskutiniųjų dviejų savaičių įspūdžių, štai paskutinį pirmadienį prieš Kalėdas Petryla pranešė jam, kad atvažiavo, kaip buvo ketinęs, kunigas klebonas Kimša su Liuce. Petryla ir šį kartą nepraleido progos paerzinti Vasarį klebono giminaite.

— Tu, Liudai, žiūrėk,— juokavo jis,— nepaviliok mum Liucės! Duos tau Trikauskas į kailį!

— Eik su savo Liuce ir Trikausku! — supyko Vasaris.— Jeigu tu šitaip, tai aš visai neisiu į parlatoriumą. Kalbėkis tu vienas.

— Na, kas gi pyksta už juokus? Nebūk kvailas! Einame. paplepėsim, bus ir man smagiau. Ką aš vienas tai „bobai" sakysiu? Kleboną jau mačiau. Nuėjo pas rektorių. Paprašys abiem leidimo pasimatyti. Ateis tuoj po pietų.

Vasaris sutiko. Ryt dieną jau pamokų nebuvo, poryt Kūčios, švenčių nuotaika jau buvo jaučiama visoj seminarijoj. Svečiai tokiomis dienomis būdavo visų laukiami. Vasaris, rengdamasis pasimatyti su Liuce, dabar jau visai nesijaudino nei nesirūpino, ką ir kaip su ja kalbės. Ypač kad bus ne vienas. Be to, nuolatinis Petrylos juokavimas, kad jis jai patinkąs, kad ji jį iš kelio išvesianti, kad apie jį klausinėjusi, nors neva erzino ir pykino Vasarį, vis dėlto gilumoj nemaža ir pataikavo jo jaunuoliškai ambicijai. Per ilgesnį laiką toki juokavimai ir erzinimai kad ir kažin kaip kukliam ir atspariam jau-

nuoliui sukelia malonių abejojimų ir vilčių: o gal kiek ir tiesa? gal aš jai iš tiesų patinku? o ji nieko sau mergiotė...

Tokių spėliojimų sukėlė Vasariui ir smulkus jo draugo priekabingumas.

Kai kam gali atrodyti keista, kai kam netikėtina, o kai kas gali ir piktintis, kad dvasinės seminarijos auklėtinio galvoj kyla tokių tuščių ir grynai pasaulietiškų minčių, svajonių ir norų. Arba jeigu tokių dalykų kurio galvoj atsiranda, tai jau tas tikrai ne geresnis už Varioką, ir jo buvimas seminarijoj tegali būt pateisintas bloga valia. Tiesa, tolimesnis Vasario gyvenimas jam pačiam ir kitiem parodė, kad pašaukimo į kunigus jis tikrai neturėjo, tačiau greičiausiai ne dėl to, kad bažnyčioj žvilgčiojo į nepažįstamą gražuolę arba jautėsi ne visai abejingas flirto ieškančiai Liucei. Jeigu net leistume, kad tai jau buvo pirmosios jo nepašaukimo žymės, tai kaltinti jį dėl pasilikimo seminarijoj dar neturėtume teisės.

Antrojo seminarijos kurso klierikas, nors jau gerokai yra susipažinęs su dvasiškio reikalavimais, nors to gyvenimo rutina jau atsiliepia jo galvojimo ir elgimosi būde, tačiau vis dar turi daug tokių valandų, kada jaučiasi niekas kitas, tiktai jaunuolis, norįs mylėti ir būti mylimas. Tai yra visai natūralu, tai yra prigimta. Kas jį gali dėl tokių valandų kaltinti arba reikalauti, kad jis padarytų sunkiausią jo gyvenime žygį — išstotų iš seminarijos? Tokiu būdu kandidatų į kunigus visai nebeliktų, nes visoje seminarijoje kažin ar atsirastų 10 tokių, kurie ar šiaip ar taip nebūtų pasvajoję apie moterį, apie patikimą, apie meilę. Pats Vasaris kartais girdėdavo klierikus arba jaunus kunigus taip kalbant:

— Neįsimylėti? Bet ar tai mūsų valioje? Juk širdis įsakymų ir uždraudimų neklauso.

— Niekas ir nedraudžia mylėti, tik yra visokių meilės rūšių. Skaisti, ideališka meilė yra kilnus jausmas, tik kūniškos reikia neprisileisti.

— Tai berods sunku. Pradeda ideališkai, o baigia visai nebeideališkai.

— Sunku, bet galima. Žmogus ne gyvulys.

Arba:

— Ar manai, kad meilė nuodėmė?

— Žinoma, ne. Bet kokia meilė?

— Kokia! Meilė tik vienokia tegali būti: sielų bendravimas.

Tie, kurie buvo daugiau prityrę, į tokias kalbas nesikišdavo ir taip kalbančius širdy vadindavo mulkiais. Bet Vasaris buvo per jaunas suprasti visam tų kalbų naivumui. Jisai svajojo apie meilę kaip apie kokį angelišką, padangišką dalyką. Pagaliau, mintys apie meilę ir moterį, palyginti su visais kitais reikalais ir su visomis kitomis mintimis, ne taip jau dažnai lankydavos klieriko galvoj. Kasdienių darbų metu jos ateidavo ir praeidavo kaip vėjelio banga per rugių lauką. Nulinko varpos valandėlę, sušnarėjo, sukugždėjo — ir vėl viskas ramu ir tylu.

Po pietų sargas pranešė Petrylai ir Vasariui, kad jiedu kviečiami į parlatoriumą.

— Na, levitai, kaip laikotės? — klausė besisveikindamas klebonas, kai abudu klierikai siekė jam bučiuoti rankos.— Gerai? Tai ir puiku! Užtai ir lauktuvių atvežiau. Na, bet jau lauktuves tegu Liucė paskirstys.

Liucė už dėdės pečių padarė juokingą grimasą ir kažkokį nesuprantamą ženklą, bet tuojau surimtėjo ir, pasisveikinusi su abiem klierikais, matyti, nesiruošė nei dalinti lauktuvių, nei kištis į klebono ir jų pašnekesį. Tačiau klebonas nerimo. Jam reikia dar eiti pas vyskupą ir atlikti daugelį kitokių reikalų. Dėl to, kol sugrįš, jis Liucę paliekąs klierikų globai.

— Užsidegei moterišku smalsumu pamatyti seminariją, tai žiūrėk. Tik aš nežinau, ar tu čia ką daugiau pamatysi, be šitų dviejų kunigiukų. Bet juos tu ir namie matydavai.

Ir jis išėjo atlikinėti savo reikalų.

Liucė tuoj atgijo.

— Dėdė mano, kad čia man labai rūpi ta jūsų seminarija! Aš judu norėjau atlankyti! — sušuko ji, žiūrėdama į Vasarį.

— Tai labai gražu, kad tamsta ne tik savo parapijono, bet ir ne visai artimo kaimyno neužmiršai.

— Artimi kaimynai kartais jau ir per daug įgrysta,— pateisino klierikas Petryla.

Liucė nė nemanė gintis.

— Ot ir teisybė! Kasdieniškumas greit nusibosta. Juk tiesa, Pavasarėli? Bravo! Tai kad pataikiau! Juk netyčia išsprūdo. Aš dabar taip ir vadinsiu tamstą — Pavasarėliu. Nepyksi?

— Anaiptol! — užsigynė Vasaris.— Juk tokia beveik ir yra mano pavardė. Tik vieno mėnesio skirtumas.

— Ach, kaip gražu: parvažiuos Petryla su Pavasarėliu! Per atlaidus bus Pavasarėlis! Cha cha cha! — džiaugėsi ji kaip vaikas netikėtu radiniu.

— Aš jau seniai įtariau,— pašiepdamas atsiliepė klierikas Petryla,— kad panelei Liucei kada nors pražydės vasary pavasarėlis.

Kalambūras išėjo gana sumanus, ir visi juokėsi iš jo patenkinti. O Liudo kaimynas jau buvo bepradedąs niauktis, matydamas tokią aiškią gražios panaitės simpatiją jo draugui. Seminarijos sienose užsidarę jaunuoliai, nejučiomis ir nežiniomis pasiilgę moteriško šypsnio ir žvilgsnio, esti labai jautrūs ir pavydūs, kai tos dovanos, vieną aplenkiant, gausiau tenka kitam. Vasaris nė sapnuote nesapnavo, kad jo draugas Petryla, neva erzindamas jį kartais Liucės tariama simpatija arba juokaudamas ta tema, darė tai iš pradedančio rastis smulkučio, neužčiuopiamo pavydo. Ir kai dabar klebono giminaitės simpatija vis aiškiau linko Liudo pusėn, tas smulkutis pavydas grėsė sudrumsti visą šito gana nepaprasto vizito malonumą, o gal ir mesti tarp jų trijų nesantaikos sėklą. Vasaris tačiau įspėjo, kas kniečia jo draugo širdy, ir ėmė stengtis užbėgti už akių naujiem Liucės simpatijos pasireiškimam ir išlyginti jos atvirumo šiurkštumus. Jis nebuvo dar linkęs rimtai priimti Liucės jam rodomo palankumo, vis dėlto tai jam buvo malonu.

Besitęsiant pasikalbėjimui, jis nejučiomis stebėjo ir gėrėjosi mergaitės grakštumu ir gyvumu. Žiemos drabužis jai labai tiko. Juoda maža kepuraitė su spindinčia šone sagtele puikiai derinosi prie jos juodbruvo drąsaus veido, karšto žvilgsnio ir kumpos nosytės. Juodas paltas su plačia kailio apikakle, grakščiai suėmęs liemenį, rodė moterišką jos graciją ir berniokišką vikrumą. Daug kalbėdama, ji pati jaudinosi ir kaito. Besijuokdama ji plačiais mostais atmetė savo palto skvernus ir atvertė apikaklę. Ji buvo apsivilkus raudonu, juodai išmargintu rūbeliu, primenančiu laukinių aguonų žiedus. Ir nuo jos visos dvelkė laukų oras ir laukų gaivumas.

— Panele Liuce, dabar žiema, bet tamsta atnešei mums

visai vasaros atostogų ūpo! — šitaip išdrįso pagirti ir pasigėrėti ja Vasaris.

— O-o! — sušuko Petryla,— vienai vasary pavasaris pražydo, o kitam gruody vasara pakvipo. Tuojau kalendorių teks visai likviduoti.

— Oi, Dieve gink! — purtėsi ji, nekreipdama dėmesio į kartų Petrylos toną.— Aš tik vieną turiu pereitų atostogų atsiminimą.— Ji užsiėmė sau akis ir, imituodama aną Petrylos sode įvykusią sceną, pamėgdžiodama Vasarį sušuko: — Prašau leist!..

Abudu prapliupo juokais, o Petryla, nesuprasdamas, kas čia darosi, nežinojo nė kaip jam elgtis.

Liucė šito vizito metu negalėjo atsistebėti įvykusia Vasary atmaina, ir tai taip trumpu laiku.

— Iš kur tai jame? — klausė ji savęs.— Juk prieš trejetą mėnesių jisai nemokėjo žodžio ištarti, o dabar jau pats juokiasi, tai prisiminęs.

Ji stebėjosi, nes nežinojo, kad jaunuolio gyvenime esti tokių trumpų laiko tarpų, kada jo patirti įspūdžiai, veikiant palankiom gyvenamojo momento aplinkybėm, tiek praturtina ir pagilina jo sielą, kad jis staiga pasijunta peržengęs sieną, skyrusią du jo brendimo ir vyriškėjimo etapus.

Vasary įvykusi atmaina Liucę ne tik stebino, bet ir patiko jai. Pradžioj jųdviejų pažinties, galima sakyti, ligi šito vizito, drąsios mergaitės širdy, šalia susidomėjimo tuo jaunučiu klierikėliu, buvo ir kiek paniekos. Tos paniekos, kurią jaučia kiekviena mergaitė vienmečiui, bet mažiau subrendusiam ir prakutusiam jaunuoliui.

Dėl ko ji atkreipė savo moterišką dėmesį į Vasarį, būtent, o ne į kurį kitą, labiau subrendusį ir įdomesnį klieriką ar kunigą, ji ir pati būtų negalėjusi pasakyti. Gal čia bus vienas iš tų širdies nelogiškumų ir vingių, kurie tiek daug nulemia gyvenime ir pastūmi elgtis priešingai blaiviam protui. Gal būt, kad gyvą jos vaizduotę pagavo subtili disharmonija tarp kunigiškos sutanos, Vasario išvaizdos ir nebent intuicija įspėjamos jo dvasinės esmės. Gal ją patraukė savotiškas jo tylumas ir užsidarymas, atsispindėjęs jo veido išraiškoj ir einąs iš kažkur giliau, negu jaunuoliška nedrąsa ir nesubrendimas. Atsakymo į tai nerasime.

Taip pat tik spėliojimais galėtume atsakyti ir į kitą klausimą. Dėl ko Liucė, jauna ir graži mergaitė, vos pabudusi gyvenimui ir meilei, iš pat pradžių pajuto patraukimą prie sutanotų dvasiškojo luomo žmonių? Gal būt, kad, nuo pat mažens augdama ir sukinėdamasi kunigų tarpe, prie jų priprato, ir pasauliškiai jai atrodė per daug tolimi ir svetimi. O gal kaip tik dėl to, kad, kvėpuodama bažnyčios atmosfera, į kunigo pareigas ji žiūrėjo kaip į kiekvieną kitą darbą, į kunigą kaip į kiekvieną kitą vyriškį, nes luomo ypatybių charakteris buvo visai nusitrynęs jos sąmonėj. Galėtume rasti ir kitokių spėliojimų, bet greičiausiai ir čia bus tam tikras širdies nelogiškumas, gana dažnai pastebimas kai kuriose moteryse ir ne vienos jųjų sugriovęs gyvenimą.

Kun. Trikauskas buvo pirmas karštesnis Liucės susižavėjimas, bet anaiptol per toli nenuėjęs. Ji nors buvo koketiška, bet dar neišdykusi mergaitė. Iš dalies ji dėl to ir pradėjo vengti kunigo vikaro, kad tas porą kartų per daug neatsargiai ir aiškiai kėsinosi įrodyti klebono giminaitei karštus savo širdies jausmus. Jai, be to, nepatiko tuščias kun. Trikausko išdidumas, dažnai siekiąs net arogancijos. Ir ji ėmė svajoti apie švelnesnę sielą, kuri nenustelbtų jos pačios, bet leistų reikštis jos valiai, o gal ir kaprizam. Ir štai tuo metu pasipynė jai du kandidatai: kiek anksčiau studentas Brazgys, kiek vėliau klierikas Vasaris. Brazgys jai nepatiko dėl tų pačių ydų kaip ir kun. Trikauskas, be to dar, kad buvo įkyrus. Ir štai ji palinko į klieriką Vasarį, visai dar žalią medžiagą, kuria tegali susidomėti arba gerokai jau pagyvenusios koketės, arba štai tokios padykusios lakios fantazijos mergaitės.

Pusei valandos praslinkus nuo klebono išėjimo, jos balsą ir juoką vos galėjo sutalpinti niaurios seminarijos parlatoriumo sienos.

— Pavasarėli! — šaukė ji,— aš noriu pažiūrėti, kaip jūs čia gyvenat. Vesk tamsta mane toliau į seminariją parodyti! Argi čia mes šitoj nejaukioj salėj ir sėdėsime?

— Negalima, panele Liuce! — gynė abudu klierikai.— „Liaikam"* civiliam toliau eiti griežtai uždrausta, o tuom labiau moterim.

---

* *Laik* (lenk. psn.) — pasaulietis.

— Fi! kas tai yra negalima?! Ot, eisiu,ir tiek! Aš žinau, kad jauni man nieko nesakys, o kai pamatysiu kokį senį, dėsiuos, kad klierikas. Jūs manot, kad aš nemoku kunigiškai vaikščiot? Ogi va! — ir ji, paleidusi savo palto skvernus, padarius pamaldžią miną ir pakreipusi galvą, sunkiais dideliais žingsniais ėmė eiti per salę. Visi trys vėl prapliupo juokais.

Po kurio laiko klierikas Petryla pakilo eiti į viršų, sakydamasis norįs paruošti knygas, kurias klebonas buvo prašęs nupirkti, nes tuojau jis galįs ateiti. Bet Liucė užstojo jam duris.

— Sėdėk tamsta čia. Kai išeisi, Pavasarėlis pabėgs nuo manęs. Jis toks nedrąsus. Ach!.. ir apie ką mudu kalbėsime?

Tokiame jos susirūpinime buvo daug komiškumo, bet daug ir tiesos. Ji įspėjo kebliausią jau toli pažengusios pažinties, bet dar tik beužsimezgančio jausmo valandą, kada vienu du staiga pritrūksta drąsos pažiūrėti atvirai į akis, kada paprasti žodžiai per banalūs, o bežodė širdies kalba dar nepribrendus.

Petryla vis dėlto išėjo. Vasaris neramiai sukrankštė, ieškodamas pirmo sakinio, bet situaciją išgelbėjo Liucė.

— Gerai, kad jisai išėjo. Aš to ir laukiau,— tarė ji nuleidusi balsą ir pati jau surimtėjusi.— Aš tamstai atvežiau... Viešpatie!.. Pavasarėli, nedrįstu!.. Fi!.. Kas gi čia man!.. Štai — atvežiau tamstai lauktuvių ir nuo savęs.

Ji pasirausė savo krepšelyje ir ištraukė rankų darbo pirštinaites su gražiais dirbtiniais baronėliais.

— Štai, kad tamsta pirštukų nenušaltum. Nemanyk, kad pirktos. Pati mezgiau. Sakiau, jei būsi geras, tai duosiu, jei ne, parsivešiu atgal. Buvai geras. Še!

Klierikui Vasariui tai buvo stačiai smūgis, nuo kurio jis negalėjo atsipeikėti. Jam nuo Liucės dovanų? Ne! to jis niekad nebuvo tikėjęsis. Jis praburbėjo kažin kokį padėkojimą, paėmė pirštines ir nežinojo nei ką su jom daryti, nei kaip čia pasielgti. Bet Liucė dabar nesijuokė iš jo sumišimo. Ji suprato, kad tas sumišimas yra pateisintas. Ir gerai, kad jis yra. Jis buvo jai meiliausias padėkojimas. Nes galėjo atsitikti, kad tokis Vasaris, kokį ji dabar rado, galėjo dovanos arba visai nepriimti, arba priimti lengvai, su juokais. Ir ji džiaugėsi, kad to neatsitiko.

Kalba jiedviem nesimezgė, kol sugrįžo Petryla. Pirštinės jau buvo žuvę Liudo sutanos kišeniuj. Jie vėl pradėjo juokauti, bet taip linksma kaip pirma jau nebuvo. Tačiau netrukus atėjo ir klebonas. Jis atrodė susierzinęs ir nepatenkintas. Matyt, vizitas pas vyskupą ne visai gerai pavyko. Jis paėmė knygas, iškrapštė klierikam šventėm po penkrublinę, ir jie visi atsisveikino.

Kai Liucė padavė ranką klierikui Vasariui, šis pajuto stiprų jos paspaudimą ir iš po juodos kepuraitės pamatė trumpą, bet drąsų akių žybtelėjimą.

Po šito atsilankymo Vasariui pasirodė, kad Petryla ima jo vengti. Tad vieną dieną tyčia išsivadino jį pasivaikščiot.

— Na, kažin, kaip mūsų svečiai parkeliavo ir kokį įspūdį padarė klebono giminaitei seminarija? — radęs progą pasidomėjo Vasaris.

Petryla dviprasmiškai šyptelėjo:

— Seminarija kaip seminarija, bet tu — tai jau aišku, kad puikiausią. Toks jau nekaltas avinėlis, o žiūrėk, kaip moki patikti panelėm!

— Nieko panašaus! — gynėsi Vasaris.— Jūs gi savi, vienos parapijos, o mane, kaip svetimą, iš mandagumo jautė pareigą palinksminti.

— Žinom mes tokius mandagumus! O žinai ką, Liudai, aš vis dėlto patarčiau tau jos pasisaugot. Kad tu žinotum apie ją tiek, kiek aš žinau...— jis reikšmingai nebaigė sakinio.

— Ką gi tu žinai?

— Išdykus merga, ir tiek! — piktai drėbė Petryla.

Vasario krūtinėj užvirė apmaudas prieš tokią draugo neteisybę, bet jisai susivaldė:

— Na, brolau, čia tai jau tu perdedi.

— Tu manyk, kad aniolas. Man tai absoliučiai vis tiek.

— Pagaliau, žinokis! — numojo Vasaris.— Kas čia man darbo. Ji gi tavo parapijonė, ne mano.

Jis suprato, kokia yra Petrylos piktumo priežastis ir teisingai numanė, kad savo abejingumu geriausiai išvengs tolimesnio su draugu ginčo ir susipykimo.

Iš tiesų, po kelių dienų Petryla paliovė pūtęsis, ir jųdviejų santykiai pasitaisė.

Vasariui gi, maunantis Liucės padovanotas pirštines,

kiekvieną kartą nušvisdavo akys, ir gyventi pasidarydavo gera.

Bet kai po to atsilankymo jis vėl pamatė bažnyčioj savo Nepažįstamąją, nesuprantamas jausmas pagavo jį taip pat kaip pirma — ir kaip kiekvieną kartą, kada tik ją matė. Čia jam prasiverdavo kaip ir kokia gelmė, kuri traukė į save jį visą. Ir kaskart jis gyviau pajusdavo, kaip tylios melancholijos jausmas apsemia jo širdį. Tas giedras ūpas, kurį jis buvo parsinešęs po pirmo jos pamatymo, jau nepasikartojo niekados. Ir jis niekad jau nejautė to didelio noro eidamas procesijoj į ją pažvelgti. Tarsi koks slaptas apžadas draudė jam tuo metu pakelti akis.

Šiokiomis dienomis jis kartais vėl atsimindavo Liucę — ir giedras šypsnys nuskrisdavo jo veidu.

Jis nežinojo, kad Nepažįstamojoj susikaupė visas mistiškas jo ilgesys, kurio nepatenkins nė viena žemės moteris, o Liucė reiškė jam gyvenimo džiaugsmą ir laimę, kiek tiem dalykam dar buvo gyva jo širdis niūriuose seminarijos mūruose.

XII

Nuo Kalėdų iki užgavėnių laikas seminarijoj praeidavo nepaprastai greitai. Karnavalas — išdykavimo, linksmybių ir visokių prašmatnybių dienos — atsiliepdavo ir kietame seminarijos gyvenime. Didžiausias tuo metu smaguriavimas būdavo „ponckos", kuriomis jie vaišindavosi ketvirtadieniais po ilgųjų vaikščiojimų... „Ponckom" pinigų atsiųsdavo baigę pereitais metais draugai kunigai. Antruoju kursu pasirūpindavo buvęs jų formarijus. Mažiausia, žinoma, tekdavo pirmamečiam.

Tuo metu klierikai paprastai suruošdavo bent vieną vakarėlį su šiokiais tokiais vaidinimais, deklamacijomis ir koncertine dalimi. Lietuviai ir lenkai išsijuosę lenktyniuodavo, kad tik geriau per tą vakarėlį pasirodytų. Lietuviškąją dalį sudarydavo „Šviesos" nariai. Vasaris tais metais jau dalyvavo pasitarimuose, sustatant programą ir parenkant tinkamus

„artistus“. Tais metais Varnėnui atėjo į galvą drąsi, bet nelaiminga mintis pačiam padeklamuoti Maironio eilėraštį „Skausmo balsas“. Lietuvių—lenkų santykiai tada buvo ypatingai pablogėję dėl prasidėjusių muštynių mišrose parapijose. Vyresniųjų klierikų tarpe kildavo aštrių ginčų tautiniais klausimais, o seminarijos vadovų autoritetas buvo nupuolęs dėl aiškaus jų šališkumo ir kai kurių paskalų apie ne visai gražius jų darbelius už seminarijos sienų. Visa šita elektrizavo ir jaudino „Šviesos“ narius.

— Mes turime duot suprasti,— įrodinėjo Varnėnas.— kad jaučiame ir matome, kas aplink mus darosi, kad mes tai įvertiname ir dėl to kenčiame. Mes turime priminti savo jauną idealizmą ir pakutenti jų sąžines, taip pat primindami jų oportunizmą ir surembėjimą. Maironio eilėrašty visa tai ir yra.

— Vis dėlto tai pavojinga,— priešinosi Jonelaitis.— Jie, be abejo, supras, į ką tai taikoma, ir tu gali išlėkti iš seminarijos. Čia toki dalykai dovanai nepraeina.

Bet Varnėnas nenusileido:

— Be abejo, supras. Bet apsimes nesupratę. Pagaliau, tai nesvarbu. Aš dėl savo kailio nedrebu. Ir aš tą eilėraštį padeklamuosiu.

Paskirtą vakarą gana erdvioj rekreacijų salėj prieš estradą, pirmose eilėse, susėdo visa diecezijos aukštoji kunigija ir seminarijos profesūra. Pačiame centre pūpsojo storulis pralotas oficiolas šalia tokio pat storulio kapitulos kanauninko. Praloto žemas bosas ir kanauninko aukštas tenoras pakaitomis pasiekdavo klierikų ausis. Iš abiejų pusių sėdėjo rektorius ir inspektorius. Buvo čia ir judrus vyskupo kurijos sekretorius, karštas lietuvis ir klierikų užtarėjas, kurio pagalbos pavojaus valandoj gal kiek ir tikėjosi Varnėnas.

Prasidėjus programai, viskas ėjo kuo puikiausiai. Aukštieji svečiai buvo patenkinti ir garsiai gyrė programos dalyvius. Bet štai į estradą įlipo Varnėnas. Didelis, laibas, į priekį palinkęs, jis jau pačia savo išvaizda patraukė svečių dėmesį. Jo veido išraiška rodė ne tik jo susijaudinimą, bet kartu didelį pasiryžimą ir atkaklumą. Jis buvo tarsi kareivis, einąs pulti priešo.

Vasaris pamatė, kaip neramiai savo fotely subruzdėjo

Mazurkovskis, išgirdo per daug garsų rektoriaus nusikosėjimą ir pastebėjo, kaip reikšmingais žvilgsniais persimetė netoli nuo jo sėdį Jonelaitis ir Sereika. O nuo estrados prikimęs Varnėno balsas metė pirmąjį posmą:

Giedojau meilę, jauną viltį,
Skambėjo stygos man saldžiai;
Šiandieną reikia ar nutilti,
Ar verkt už išgamas skaudžiai.

Paskutinioji eilutė buvo pratęsta ir žodis i š g a m a s pabrėžtas. Pirmose eilėse žiūrovų plikės pamažu pradėjo rausti. Ir su kiekvienu posmu jos raudo vis daugiau.

O jūs, kur man krūtinę jauną
Kas dieną šaldote ledais!
Kuriem maderos gerklę plauna,
Kurie vien augate pilvais!

Nuo tų žodžių salėj pasidarė mirties tyla. Niekas nedrįso nei pajudėti, nei kostelėti, bijodamas tokiu būdu parodyti, kad jis supranta, į ką tie posmai taikomi. Jonelaitis ir Sereika sėdėjo susigūžę savo kėdėse, grauždamiesi, kam jie griežtai nepasipriešino šitam neišmintingam karštuolio žingsniui. O tas tuo tarpu jau rėkė tolimesnius posmus:

Žinau, dabar jums daug nereikia:
Pavalgius atilsio saldaus!
Ir nieko pikto lyg neveikę,
Numirę tikitės dangaus.[8]

Deklamatorius, atlikęs savo numerį, žemai nusilenkė, ir skysti, mandagūs klierikų aplodismentai palydėjo jį nuo estrados. Kiekvienam buvo aišku, kad Varnėnas su savo menku balsu ir deklamavimu tik jau ne dėl meno išėjo į estradą. Ir eilių turinys visai lengvai davėsi transponuojamas į seminarijos gyvenimo aplinkybes.

— *Czyje to wierszydła?** — subaubė pralotas oficiolas.

— Programoj parašyta, kad Maironio,— plonai atsiliepė kapitulos kanauninkas.

---

* Kieno tie eilėgaliai? (I)

— *Co za jeden ten Maironis?** — teiravosi oficiolas.

Visi pralotai ir kanauninkai traukė pečius, kraipė galvas, ir nė vienas negalėjo pasakyti, kas per vienas tas Maironis.

— *Socjalista, anarchista i ateista!* — nusprendė oficiolas.

— Atsiprašau kunigą pralotą,— įsikišo vyskupo kurijos sekretorius.— Maironis — tai Žemaičių seminarijos rektorius, buvęs Petrapilio Dvasinės Akademijos profesorius. Parašė dar *„De justitia et jure"*...

— *Kłamiesz!.. Nu, co dalej następuje?***

Po vakarėlio kelias dienas visi „Šviesos" nariai laukė, kada prasidės tardymas dėl Varnėno numerio, bet niekas nieko nesakė. Varnėno spėjimas tarsi išsipildė. Tačiau vėliau pasirodė, kad ne.

Po kurio laiko pasišaukė jį rektorius ir, badydamas pirštu vieną „Draugijos" straipsnį, paklausė:

— Tavo tai?

— Mano,— atsakė Varnėnas.

— Kaip tu gali dalyvauti užgintoj spaudoj?

— Bet atsiprašau kunigą pralotą — juk tai „Draugija".

— *Ty myślisz co?* — nustebęs sušuko rektorius.— *„Draugija" to jest bezbożne pismo!**** Bet ar tu nežinai, kad iš seminarijos nei vienas laiškas, nei vienas raštas negali išeiti be mano žinios? Tu prasižengei regulai!

— Aš tai parašiau ir išsiunčiau dar atostogų metu.

— Klierikam iš viso draudžiama spaudoj dalyvauti. Tu tai žinojai ir dėl to pasirašei slapyvardžiu.

— Ne, aš to nežinojau,— atsakė Varnėnas.

— *Pychę masz!* — buvo paskutiniai rektoriaus žodžiai.

Visą šitą sceną Varnėnas pasakojo „Šviesos" narių būrely, ir Vasariui, beklausant jo žodžių, drumstėsi krūtinėj maištingi jausmai. Iš Varnėno jie visi daugiausia tikėjosi, Vasaris jį laikė žymiausiu visoj seminarijoj žmogumi — ir štai dabar ties juo pakibo aštrus Damoklo kardas.

— Kaip sau nori,— kalbėjo vieną sykį Vasaris savo draugui Kasaičiui, kuris beveik tuo pačiu metu buvo priimtas į

* Kas per vienas tas Maironis? (I)

** Meluoji!.. Na, kas toliau eina? (I)

*** Tu manai ką? „Draugija" tai bedieviškas laikraštis! (I)

draugijėlę,— jeigu Varnėną išvarys, tai pasirodys, kad tikrai talentingam žmogui išlikti seminarijoj nėra lengva.

— Man tai seniai aišku,— pritarė Kasaitis.— Jeigu žinotų, kas yra Jonelaitis, kas yra Sereika, manai, kad juos laikytų seminarijoj?

— Bet man štai kas rūpi. Leiskime, kad nėra tautinio klausimo, o rektoriaus ir inspektoriaus vietoj sėdi naujesnių pažiūrų žmonės. Ar manai, kad tokių Varnėnų seminarijoj nepersekiotų?

— Už ką? — nustebo Kasaitis.

— Stačiai už jų gabumą.

Kasaičiui, kuris į seminariją iš viso jau buvo pradėjęs nusiteikti gana skeptiškai, Vasario klausimai pasirodė gana įdomūs, bet jis nieko tikra atsakyti nemokėjo.

— A, čia visko galima laukti...— ir numojo ranka.

— O ar tu tikrai esi įsitikinęs, kad menininko, pavyzdžiui, poeto, beletristo talentas ir darbas suderinamas su kunigo pašaukimu ir darbu?

Ir į šį klausimą Kasaitis nieko atsakyti negalėjo. Bet tuomet dar pačiam Vasariui ne tik atsakymas, bet ir klausimas nebuvo aiškus. Jis jo dar nebuvo suformulavęs. Jis jį vos dar matė toli toli, tarsi pro tirštas ūkanas ateities kryžkelėj bestūksantį. Ir jis nežinojo, kad toj kryžkelėj jam kaip pasakos karžygiui yra įrašyta fatališka dilema: jei eisi į kairę, pats pražūsi, jei eisi į dešinę, pražudysi savo talentą.

Tuo metu klierikas Vasaris iš savo labai neturtingo prityrimo tegalėjo tik susiprotėti, kad tokį klausimą kelti galima. Ir ilgi ilgi metai praėjo jam besinarpliojant tos problemos pinklėse.

Antro kurso klieriką, jį labiau domino jų kasdienio gyvenimo aktualijos, tautiniai santykiai, pamokos, jų kuopelės veikimas.

— Ė, po šimts toks gyvenimas! — kalbėjo jam kitą kartą Kasaitis.— Kad turėtum kur pasidėti, spjautum į viską ir eitum sau. Žinai, kad rektorius šaukė Marčiulį už vakarykščią rekreaciją, išrėkė kiek tik lindo ir pabaigė, kad „*pychę masz*". Supranti, kuo tai kvepia?

O vakar vakaro rekreacijos metu buvo įvykęs toks incidentas. Lietuviai klierikai pradėjo dainuoti lietuviškai. Tai

nebuvo draudžiama. Bet užsimanė dainuoti ir lenkai. Pradžioj dar lenktyniavo pakaitomis: viena daina lietuviška, viena lenkiška. Bet netrukus lenkai užsimanė nebeduot lietuviam laiko ir, pabaigę vieną dainą, tuojau stvėrė kitą. Lietuviai nutarė neapsileist ir, sulaukę posmo pabaigos, sutartinai užtraukė „Žirgelį". Kilo sumišimas lenkų pusėj, ir tuo momentu salės duryse pasirodė rektorius.

— *Co tu za halas?** — piktai žybtelėjo akiniais.

— *Litwini nie dają nam śpiewać***,— pasiskundė lenkai.

Rektorius žengė į lietuvių pusę, ir iš jo minos buvo matyti, kad tas, kurį jis nustvers, atsimins gimtąją dieną. O nustvėrė jis trečio kurso klieriką Marčiulį, stipriausią lietuvių tenorą, stovėjusį pirmoj eilėj ir iš visos krūtinės atlikinėjusį patriotinę savo pareigą. Šita ir buvo Kasaičio tos dienos pesimizmo priežastis.

Bet Vasaris į tokius dalykus žiūrėjo kitaip.

— Ne,— atsakė jis į Kasaičio nusiskundimą,— šitie persekiojimai man nekelia noro bėgti iš seminarijos. Atvirkščiai, netgi paskatina likti. Jie rodo, kad mes čia esam reikalingi ir būsim reikalingi, iš čia išėję. Žinoma, vienam tą viską kęsti, be abejo, būtų sunku, bet dabar, kai mes esam vis dėlto šiokios tokios organizacijos nariai, tai visai pakeliama.

Klierikas Vasaris iš tiesų buvo patenkintas, kad „Šviesos" kuopelėj matė įvykstant bent dalį tų vilčių, kurių vedamas stojo į seminariją. Moraliai jis dėl to jautėsi daug stipresnis ir atsparesnis. Slapta gaunami kai kurie laikraščiai — ir dėl to uoliai skaitomi — supažindino jį su lietuvių tautos reikalais ir literatūra. Tais ir kitais metais jis sekdavo kiekvieną naujai pasirodžiusį spaudoje vardą, pirkdavo kiekvieną išeinančią knygą. Liudo Giros „Dul-dul-dūdelė", „Žalioji pievelė", „Vilty" pradėtas spausdinti V. Krėvės „Šarūnas", taip pat kaip vėliau S. Čiurlionienės-Kymantaitės „Lietuvoje", buvo tikri įvykiai jų uždarame gyvenime. Jie džiaugėsi ir didžiavosi, sulaukę pirmųjų Šimkaus dainų ir Č. Sasnausko „Lietuviškos muzikos" numerių. Jie surado Vinco Kudirkos šokius ir chorui dainas, išsirašė Naujalio ir Miko Petrausko kompozicijas. Jie kartais ištisas rekreacijas prasėdėdavo prie

* Kas tai per triukšmas? (I)

** Lietuviai neduoda mum dainuoti (I).

išgverusios fisharmonijos, kad suvoktų tų dainų, tų kompozicijų bent dalelę prasmės. Jie susikūrė savo kultūros kampelį, kurį saugojo, prie kurio šildėsi ir gaivinosi. Jiem ten buvo jauku, jie ten dirbdavo ir svajodavo, o visa kita darės tolima ir dar labiau svetima.

Vasaris vėliau pavydėdavo sau anų laikų sugebėjimo tenkintis ir žavėtis tais plonučiais šviesos spindulėliais, kurie tuo skaidriau spindėjo, kuo aplinkui buvo tamsiau ir nykiau. Juk taip maža reikia nieko plačiau nepatyrusiam ir nemačiusiam jaunuoliui, patekusiam į siaurą seminarijos mūrų pasaulį. Jie ir susivokt negalėjo, kokia siaura vaga teka jų gyvenimas. Dėl to jie kai kada ir savo pačių darbus bei raštus įvertindavo perdėtai, taikydami mažutį savo gyvenimo ir supratimo mastelį. Liudas Vasaris tik vėliau suvokė, kad daugelis jo pirmųjų silpnų bandymų draugų buvo priimti kuone su entuziazmu tik dėl pačio jų gyvenimo ir reikalų siaurumo.

Ko reikia ieškoti literatūroje ir ko iš jos reikalauti, nė vienas jųjų, išskyrus gal Varnėną, nežinojo. Pasaulinė literatūra jiem buvo žinoma tik iš atsitiktinai nugirsto vieno kito vardo. Seminarijos mokslo programos ji neprofanavo. Lenkų literatūra buvo einama netikusiu metodu. Jie žinojo platesnį ar siauresnį autorių bei veikalų katalogą, keletą biografinių nuotrupų, kai kurių veikalų parašymo progą, keletą atpasakotų turinių, keletą anekdotų. Jie žinojo, pavyzdžiui, kad Kochanovskis, verkdamas savo dukrelės, parašė „*Trenus*", kad Krasickis buvo supasaulėjęs vyskupas, kad grojant fleitai Mickevičius imdavęs improvizuoti, kad Sirokomlė nepaprastai lengvai rašęs eiles ir kad Vincentas Polis vienam dvieily davęs giliausią lietuvio charakteristiką:

Jak litwina kto zahaczy,
*To i w grobie nie przebaczy.**

Į rusų literatūrą, kadangi tai buvo „kazionščina", policinis programos numeris, jie maža kreipdavo dėmesio, o viena ausia nugirstos nuotrupos sudarė visą jų literatūrinį bagažą.

Antrame kurse jie jau baigė mokytis lotynų kalbą, bet mažiau jos išmokdavo negu gimnazijoj, nors jau filosofija, o toliau teologija, kanonų teisė, liturgika ir kiti dalykai buvo

* Kai lietuvį kas užkabins, tai ir karste nedovanos (I).

einami lotynų kalba. Bet tai buvo suprastinta viduramžių kalba su savo elementariškomis konstrukcijomis ir filosofiškai-teologiškai-liturgišku žodynu. Klasikinės lotynų kalbos jie seminarijoj neišmokdavo. Tik su dideliu vargu paskaitydavo Cicerono, Cezario ir Tito Livijaus nuotrupas. Dėl to ir klasikinės literatūros turtai jiem liko visai uždaryti. Nė vieno poeto jie kurse neskaitė, nieko apie juos negirdėjo, o jei kuriam pakliuvo į rankas klasikinės poezijos tekstas, tai jo nesuprato.

Tokiu būdu bendrame jųjų išsilavinime, kur tiek daug nulemia pasaulinės literatūros pažinimas, visam amžiui pasiliko didelė spraga. Užpildyti šią spragą privatine lektūra seminarijoj jiem nepavykdavo net ir esant geriem noram, nes nebuvo tinkamos tam bibliotekos, nebuvo nusimanymo, ką skaityti, pagaliau, nebuvo laiko, kada skaityti. Tie, kurie skaitydavo, pamokų atžvilgiu stovėdavo ne per aukštai, nebent kuris turėdavo nepaprastą atmintį ir gabumus.

Liudas Vasaris nuo antro kurso įstengdavo gauti lygiai tokius laipsnius, koki leisdavo be pataisų persiristi į kitą kursą. Tokiu būdu, šalia lietuviškų spaudinių, jam pavyko susipažinti bent su kai kuriais žymesniais lenkų literatūros senesnio laikotarpio rašytojais.

— Vis dėlto Dievas pagailėjo gabumų tam Vasariui,— kalbėjo sykį vienas lenkelis į Kasaitį.

— Kodėl tamsta taip manai? — nustebo šis.

— Aš jį visuomet matau užgulusį ant knygos, o žiūrėk, kaip jis atsakinėja!

Antrasis to kurso pusmetis praėjo ramiai ir tyliai, neįnešęs nieko naujo nei į Vasario, nei į jo draugų gyvenimą. Po Varnėno ir Marčiulio incidentų jie pasidarė dar atsargesni. Susirinkimų nedarydavo, tik atskirai pasikalbėdavo pasivaikščiojimo metu ir tai tik retkarčiais, nes žinojo, kad buvo sekama, kas su kuo vaikščioja.

Vasaris tūnojo sau tylus ir užsidaręs, nekreipdamas į save niekieno dėmesio. Skambalo balso jis jau priprato klausyti visai automatiškai: nemąstydamas kilo ir ėjo į koplyčią, į refektorių, į pamoką ar kur kitur, žiūrint, koks kada buvo signalas. Nuo pat silenciumo pradžios jis jau sėdėdavo savo vietoje ties atversta knyga. Bet svajinga jo siela ne visuomet

noromis sekdavo tais išviršiniais veiksmais. Nuėjęs į koplyčią jis tęsdavo toliau skaitymo metu kilusias mintis arba aulėj, atsivertęs vadovėlį, svajodavo apie kokį malonų anksčiau patirtą įspūdį. Ir nežinia, ar tai buvo išsiblaškymas, ar gal greičiau jo vidaus gyvenimo pagilinimas. Tokiomis valandomis jį atlankydavo ir Katedros Nepažįstamoji, kurią jis kartais matydavo sekmadieniais vis toj pačioj vietoj, ir Liucė, kurios dovanotos pirštinaitės su baronėliais ligi atšylant kasdien ją primindavo.

Išaušus pavasariui, sužydėjus sodui,— o jis buvo gražus ir didelis,— Liudas surizikuodavo po vakarinių maldų nebeiti į žibalinėmis lempomis trenkiančią aulę, bet pasprukti į kvepiančią, svaiginančią vakaro gamtą, kiek tik jos tilpo tame mūro sienele aptvertame plote. Susprogę ir sužydėję medžiai vakaro prieblandoj atrodydavo dar tankesni ir vešlesni negu dieną — ir jis, eidamas pro juos, visa krūtine gerdavo iš jų žiedų trykštančią gamtos gyvybę.

Paskutinę tų mokslo metų dieną, taip visų svajotą ir lauktą, Vasariui ir kitiem jo draugam aptemdė liūdnas įvykis: Varnėnui „dėl stokos pašaukimo" buvo patarta po atostogų nebegrįžti į seminariją.

— Katalikų Bažnyčiai,— kalbėjo jam rektorius,— reikia kunigų, atsidavusių jai visa širdimi ir visu protu. Reikia kunigų dorų, klusnių ir nusižeminusių, kuriem nerūpėtų pasaulio tuštybės, aistrų kovos, tautinės ambicijos, tuščia garbė ir panašūs dalykai. Tu tokis kunigas nebūsi. Tu esi gabus literatas, kritikas, galbūt poetas — arba lyg aš žinau dar kas... Pasauly visa tai branginama ir aukštinama, bet Bažnyčiai tie dalykai neturi vertės. Atvirkščiai: jie slepia daug pavojų. Įsigilinęs į pasaulinės literatūros studijas, tu pats supasaulėsi. Tu užsikrėsi tais mikrobais, kuriais knibžda net ir didžiausių rašytojų veikalai. Ne be reikalo daugelį jųjų šventa Bažnyčia įtraukė į draudžiamųjų knygų indeksą. Tu gal sulauksi pasisekimo, ir tavo širdy išbujos garbės troškimas ir išdidumas, kurio šaknis aš jau esu pastebėjęs tavo veiksmuose čia seminarijoj. Tavo kritiškas protas ims nebesitenkinti literatūra, ir tu jį nukreiptum, ko neduok Dieve, į pačios Bažnyčios mokslą. Garbės troškimas, išdidumas, ambicija ir išbujojęs kritiškumas — štai tau visų erezijų ir apostazijų šaltinis. Dėl to ir tavo

dūšios išganymui, ir Bažnyčios labui bus naudingiau, jeigu nesikėsinsi brautis į tą luomą, kurio pareigų pildyti tave Dievas nėra pašaukęs.

Baigęs šią prakalbą, rektorius pabučiavo Varnėną į kaktą ir išlydėjo pro duris žodžiais: „Tegul Dievas tau padeda ir tave saugoja".

Atpasakojęs rektoriaus žodžius „Šviesos" ratelio draugam, Varnėnas atrodė visai ramus ir beveik patenkintas įvykusiu faktu.

— Ką gi? Senis pasakė daug tiesos. Kunigas tai kunigas, literatas tai literatas,— pabaigė jis savo pasakojimą.

Bet nė vienas iš draugų nenorėjo su tuo sutikti. Varnėno išvarymą jie laikė skaudžiu lietuviam smūgiu, o jį patį nekalta persekiojimo auka.

— Čia daugiausia kalti tavo neišmintingi išsišokimai,— apgailestaudamas prikaišiojo Jonelaitis.— Tas deklamavimas jokios naudos **niekam** nedavė, tik parodė jiem, kad tu esi „maištininkas". Ir pradėjo uostinėti. Štai ir suuostė. Mes turime būti atsargūs ir neduoti be reikalo progos prikibti. Nes kitaip visus išmėtys, ir kam bus iš to naudos?

— Pirmąsyk girdžiu,— karščiavosi Sereika,— kad literatūros kritikas negalėtų būti kunigu. Kodėl literatūros kritika negali būti pagrįsta krikščioniška filosofija ir estetika? Aš esu tikras, kad tokių literatų reikia ir visai katalikijai, ir Bažnyčiai. Jie turėtų džiaugtis, kad štai vienas tokis atsirado seminarijoj, o ne mesti jį lauk. Bijoti ambicijos, išdidumo, kritiškumo? Nejaugi čia vieta tiktai liurbiam ir neišmanėliam?! Ne, čia priežastis ta, kad tu lietuvis ir jau dalyvauji lietuvių spaudoj, štai kas!

Vasaris nieko nesakė. Jo galvoj buvo chaosas. Ir rektoriaus žodžiuose, ir Sereikos priekaištuose buvo daug tiesos. Kaip juos suderinti? Tik vėliau jis suprato, kad rektoriui rūpėjo konkretus psichologinis kazusas: kunigo charakteris ir darbas santyky su literato charakteriu ir darbu, o Sereika klausimą ėmė visai abstraktiškai: ar literato ir kunigo sąvokos viena kitą neigia?

Vasaris, paskutinį kartą spausdamas Varnėnui ranką, tarsi paveldėjo iš jo šitą dvilypį klausimą. Jis tapo jam viso gyvenimo klausimu.

XIII

Sunkus įspūdis, kurį klierikas Vasaris išsivežė iš seminarijos, atsisveikinęs su Varnėnu, aptemdė jam antrųjų atostogų pradžią. Varnėno išvarymas Vasariui buvo daugiau negu gero draugo netekimas. Jisai numanė, kad čia turima reikalo ne su intrigomis, ne su tautiniu klausimu, ne su kerštu, bet su svarbia kunigavimo problema, kurią sprendžiant negali būti jokių asmeniškų sumetimų, jokio pasigailėjimo.

Varnėno pavyzdys rektoriaus žodžių šviesoj rodė, kad anaiptol ne kiekvienas idealizmas gali būti suderintas su kunigavimu. Juk nė pats rektorius turbūt neabejojo, kad Varnėnas idealistas. Gali atsitikti, kad vienam asmeny, nusiteikusiam kuo ideališkiausiai, pavyzdžiui, patriotinėj, meninėj, kūrybinėj srity, įskiepytas kuniginis idealizmas bus tokis fermentas, kuris sugriaus visą kūrybinį pajėgumą, energiją ir entuziazmą, nelyginant kaip skirtingos rūšies kraujas, įleistas kad ir sveikiausiam žmogui, sugriautų visą jo organizmą ir atneštų mirtį. Vasaris tai nujautė, bet nepakankamai aiškiai, kad būtų galėjęs jau tuomet suprasti, kaip jisai klydo manydamas, kad būti geru kunigu pakanka geros valios, grynos intencijos, kilnių norų, išganingų tikslų, žodžiu, idealizmo. Jis tai ne tik suprato, bet ir pamatė po daugelio metų savo pačio gyvenimo pavyzdy.

Atsisveikinęs su Varnėnu, jis tos nuojautos rakštį nešiojo kuone pusę atostogų. Jis buvo taip susirūpinęs ir nesavas, kad motina dažnai su baime klausdavo:

— Kodėl jūs, kunigėli, šįmet tokis nelinksmas parvažiavote? Ar gal nesveika kas?

— Nieko, mama,— atsakydavo jis, darydamas nerūpestingą veidą.— Nespėjau dar atsigauti po seminarijos. Šįmet buvo sunkesni metai...— Ir eidavo kur nors į laukus, kur jo niekas nematytų ir nekalbintų.

Savo tėviškės laukuose jis labai mėgo vieną kalnelį, kurį visi vadino Aušrakalniu ir kuris buvo aukščiausia visoj apylinkėj vieta, toli nuo bet kokios trobos ir bet kokio kelio ar tako. Ant šito kalnelio Liudas ir praleisdavo didesnę dienos dalį. Jis, kaip ir visi svajingo ir kontempliatyvaus būdo žmonės, mėgo plačius reginius, panoramas, kur žvilgsnys nekliu-

domai skrenda viršum visų daiktų ligi tolimųjų melsvomis ūkanomis apsiūkusių horizontų. Tokia panorama prieš jį atsiskleisdavo nuo to kalnelio.

Iš pietų pusės, pro tėviškės trobas, anapus kaimo, buvo matyti miškas. Besitęsdamas į kairę ir pusračiu apsupdamas reginį iš užpakalio, jis vėl tolėjo ir tolėjo, kaskart vis labiau mėlynuodamas ir toli rytuose tapdamas siaura, tarp žemės ir dangaus ištiesta juosta. Persimesdamas į dešinę, jis vėl ėjo artyn, kol anapus kito kaimo, šiaurės pusėje, giliame slėny virto nunykusių pušaičių ir laibų kreivų berželių giraite, kur augdavo daug mėlynių ir veisdavosi gyvačių. Už giraitės, anapus, toli toli, buvo matyti vėl aukšti derlingi laukai, medžiais apaugę viensėdžiai ir tolimų bažnyčių bokštai.

Tos pusės vaizdas Liudui buvo įkritęs į atmintį iš pat mažens. Giedromis rudenio dienomis, kai į rugienas aplink kalnelį piemuo išgindavo kaimenę, Liuduką visuomet traukdavo pas jį nubėgti ir užlipti į Aušrakalnį. Kalno viršūnė, niekad nei ariama, nei sėjama, buvo apaugusi keista sausa žole, kvepiančiais čiobreliais ir geltonomis kačpėdėlėmis. Dangum plaukdavo atskiri balti debesėliai, ir nuo kalnelio gražiai būdavo matyti, kaip tamsūs dideli šešėliai šliaužiavo dirvomis, arimais, pievomis, kalvomis ir slėniais.

Bet Liudukas observuodavo vaizdą į dešinę, pro giraitę. Atsitikdavo, kad diktokas debesio gabalas juodu šešėliu nuklodavo visus laukus ligi pat giraitės, o anapus, už jos, kaip kokia pasaka viskas šviesdavo ir tviskėdavo saulės spinduliuose. Ir jis negalėdavo atitraukti akių nuo to saulėto tolimo vaizdo, atskirto giraitės, kurioj veisėsi gyvatės, buvo tamsu, baugu ir drėgna. Anas saulėtas vaizdas atrodė jam kaip ir kitas pasaulis. Jis ten matė kažin kokius baltus rūmus, kokių šioj pusėj nebuvo, medžius, kurie nebuvo panašūs nei į tėviškės gluosnius, nei į kaimynų beržus, ir bažnyčios bokštus, kurie, saulei leidžiantis, blizgėjo ir švietė.

Tą vaizdą ir dabar mėgo klierikas Vasaris, tačiau jo akys vis labiau krypdavo į vakarų pusę, kur tęsėsi plati lyguma ir nei jokis miškas nei pakilumas netrukdė matyti tolimiausių horizonto vietų. Čia jis žiūrėdavo, kaip leisdavosi saulė — raudona ir didelė — ir joj, lyg kokiam stebuklingam žiūrone,

jis matydavo kažin kokius aukštus medžius, kurių kitu metu niekad neįžiūrėdavo.

Ant šito tėviškės kalnelio, bežiūrėdamas į tuos tolimus miškus ir tylius saulėleidžius, Vasaris nejučiomis pratinosi matyti gamtą pro savo jausmą ir nuotaiką, o jis jautė ją baiminga, disciplinuojama ir marinama seminaristo širdim. Jis nejučiomis sau kūrėsi panoraminę gamtos schemą, kuri ilgą laiką buvo jam fonu pagrindinės nuotaikos variacijom reikšti.

Saulei nusileidus, aplink kalną žemose pievose, o kartais ir laukuose, nuo miško kairėj ligi giraitės dešinėj, pasklisdavo tiršti balzgani rūkai. Jei tai būdavo mėnesiena, jie atrodydavo kaip koks didžiulis ežeras, o tėviškės ir kaimynų trobos ir medžiai kaip kokios salos, paslaptingos ir nykios. Nyku darydavos ir klierikui Vasariui, vis dar nuo kalno bežiūrinčiam į baigiančius gesti vakarus,— ir jis rasotu takeliu grįždavo namo.

Rengdamasis gulti girdėdavo dar, kaip motina, atsiklaupus savo kambarėly, atsidusdama šnabždėdavo ražančių.

Aušrakalnį klierikas Vasaris įprato lankyti kiekvieną dieną, kada tik būdavo namie. Tų atostogų metu čia telkėsi visas jo proto ir širdies gyvenimas.

Kartais, grįžęs nuo kalnelio ir įsižiebęs žvakę, jis pabandydavo rašyti. Plati saulėleidžio panorama dar stovėdavo jo akyse, ir kalnely išugdyta nuotaika dar gaubdavo jį visą. Tada jis parašė keletą geresnių to laiko eilėraščių, kiek leido neišsirutuliojęs jo talentas ir literatūrinio išsilavinimo neišmiklinta nuovoka.

Jausminės emocijos stiprumas sudarė visą tų eilių esmę ir vertę. Gamtos elementas jo to laiko poezijoj buvo tas pats, kurį jis matė nuo savo tėviškės kalnelio, keletas panoraminės schemos bruožų: raudonas saulėlydžio dangus, mėlynos sutemos, balzganos ūkanos, žvaigždėtas dangus, mėnesiena. Jausminis elementas buvo tokis pat nesudėtingas, platus ir bendras: liūdesys dėl praeinančios jaunystės, ilgesys plataus gyvenimo, laisvės, meilės, kartais atvirkščiai — tylos ir ramybės; nusiskundimas dėl amžinos vienatvės, kartais atvirkščiai — vienatvės pasiilgimas ir jos apoteozavimas.

Žengiąs į kūrybos kelią jaunas poetas Vasaris tada nenumanė, kad kuo plačiau jis apima reginį nuo savo tėviškės

kalnelio ir kuo labiau jis sujausmina visus savo vidaus gyvenimo momentus, tuo labiau siaurėja jo kūrybos plotas. Įsižiūrėjęs į toly mėlynuojančius miškus, kasdien tuos pačius, į žėruojančius saulėlydžius, kasdien tokius didingus ir melancholiškus, jisai nematė, kad čia pat prie jo kojų gyvena ir knibžda stebuklingai gražus to pačio kalnelio pasaulis, kur spalvų gausumas ir formų įvairumas tokis subtilus, o jų keliamos emocijos tokios paprastos, bet naujos ir įdomios. Bet ar jis kaltas, kad gyvenimas, į kurį jis taip anksti pateko, auklėjo jame emocinį patosą, nesveiką svajingumą, melancholiją ir pesimizmą — ir kad niekas jo nepamokė, kad gausios poetui medžiagos gali duoti ir kukli ramunė, ir mėlyna rugiagėlė, ir kvapus čiobrelis, ir vėjo siūbuojama smilga.

Ant to kalnelio Liudas dažnai permąstydavo kai kuriuos seminarijos įvykius, ypač Varnėno išvarymą. Ta proga jis stengdavosi įžvelgti ir į savo pačio širdį ir paspėlioti, kas per kunigas gali iš jo išeiti. Bet šitie įžvelgimai ir spėliojimai tuo metu didesnio neramumo jam nesukeldavo. Labai bendro pobūdžio neaiški nuovoka, ypač esant tam tikram „saulėlydžio ūpui", šnibždėdavo į širdį, kad seminarijoj jam ne vieta, bet kai tik imdavo svarstyti klausimą konkrečiai, tvirtesnio abejonėm pagrindo nesurasdavo. Savo talentą jis taip mažai vertino, kad iš to didesnių konfliktų savy nelaukė. Jo intencijos buvo grynos. Tiesa, jis buvo ne per uolus klierikas, bet tokių buvo daug, jis su tuom apsiprato ir įvairiem „skrupulam", kaip mokė dvasinio gyvenimo vadovai, nenorėjo pasiduoti.

Jis žinojo, kad kunigo pašaukimui didelis pavojus grėsė iš moterų pusės. Čia irgi jo sąžinė buvo rami. Jo susižavėjimas Nepažįstamąja buvo toks platoniškas, kad į realaus gyvenimo sritį beveik visai ir neįėjo. Jo pažintis su Liuce buvo tokia paviršutiniška, kad dėl jos mesti seminariją būtų buvę ne tik juokinga, bet ir kvaila. Liucę, tiesa, jis pasvajodavo dažnai ant to kalnelio. Tik gal jau tokia žmogaus prigimtis, kad kaip tyčia didžiausia silpnybė esti praeinama nepastebėta arba pateisinama net ir rūsčiausiai save analizuojant bei smerkiant.

Šitos silpnybės neįvertino nė Vasaris. O juk čia jis turėjo reikalą ne su nežemiška beveik Nepažįstamąja, į kurią jis nė

karto iš arti nebuvo pažvelgęs, bet su gyva, temperamentinga, kaip Petryla sakydavo, „pasiutusia", klebonijos mergiote, kuri jį nusižiūrėjo, o jis to nesigynė. Tiesa, į pabaigą mokslo metų Liucės atsiminimai jam gerokai išbluko, o Varnėno išvarymas pirmomis savaitėmis ir visai ją išstūmė iš jo minčių. Tačiau praėjus vienam atostogų mėnesiui, klierikas Vasaris vis dažniau ėmė galvoti, kad jau būtų laikas atlankyti savo kaimyną ir draugą Petrylą. O rūpėdavo jam ne Petryla, bet Liucė.

Klierikas Vasaris žinojo, kad Petrylos parapijoj kiekvieno mėnesio pirmasis sekmadienis būdavo švenčiamas bent kiek iškilmingiau ir suma būdavo su Šv. Sakramento išstatymu. Šita aplinkybė davė jam progos atlankyti savo kaimynus, ir jis nutarė tai padaryti ateinantį pirmą rugpjūčio sekmadienį. Nuvažiavo jis jau gana vėlai, pačiai sumai, ir Liucę teko pamatyti tik prieš pat pietus.

— A, tamsta dar gyvas? — sušuko ji, sutikusi juodu su Petryla klebonijos sode.— O aš maniau, kad jau tamsta nusibaigei besimelsdamas. Toks menkutis...

Iš pirmųjų jos žodžių klierikas Vasaris suprato, kad ji jam prikaišioja ilgą neatsilankymą, ir buvo bepradedąs teisintis, bet Liucė staiga jį perkirto:

— Anaiptol! Mes tamstos nelaukėm anksčiau kaip per šventą Lauryną, kaip pernai, atsimenat? — ir, juodu palikusi, ji nusiskubino savais keliais.

Vasariui pasidarė gėda.

— Iš tiesų, ko aš čia atlindau? — manė jis sau, eidamas į kleboniją ir mąstydamas, ką pasakys klebonui, jeigu ir tas parodys savo nusistebėjimą, jį pamatęs. Bet klebonas nesistebėjo.

— A, ir mielas kaimynas čia? — ištiesė jis ranką Vasariui.— Gerai, gerai, kad nepamiršti mus aplankyti. Seniai taip reikėjo padaryti. Na, kaip laikaisi?

Vasaris atitoko. Klebono salione, be kunigo Trikausko, kuris šįmet jau ne taip iš aukšto į klieriką žiūrėjo, buvo dar ir studentas Brazgys. Vasaris jį vos pažino, nes buvo nusiskutęs barzdą, apsikirpęs plaukus ir jau ne su studentiška uniforma, bet su civiliu šviesiu kostiumu.

— O, tamsta šįmet jau vyriškiau atrodai,— prašneko jis

į Vasarį besisveikindamas.— Pernai aš bijojau, kad seminarija tamstos visai nepribaigtų.

„Juk tai beveik Liucės žodžiai... keista...“ — pamanė klierikas Liudas ir garsiai tarė:

— Vis dėlto aš turbūt ne tiek atsimainęs kaip tamsta. Išsyk nė nepažinau. Bene tik būsit baigę?

— Dar vieni metai,— atsakė studentas,— ir kadangi tai jau labai trumpas laikas, nutariau iš anksto pratintis prie buržujiškos išvaizdos.

— Ir prie jaunos žmonos, pone Jonai, ar ne tiesa? — pridėjo kunigas Trikauskas ir garsiai nusijuokė.

— Kol kas tik simpatijos...— kukliai pataisė studentas.

„Liucė...“ — dilgtelėjo Vasariui mintis, ir jo ūpas dar labiau ėmė gesti.

Netrukus įėjo į salioną ir ji pati. Ji buvo apsivilkusi tamsia šilkine suknele, ir tokios puošnios bei elegantiškos Liudas dar nebuvo jos matęs. Atrodė, kad dabar ji buvo dar gražesnė negu pernai ir kai matė ją seminarijoj. Studentas tuoj atsidūrė šalia jos, abudu daug kalbėjo ir juokėsi. Vasaris atsargiai sekė jos žvilgsnius, bet ji nė karto į jį nepažiūrėjo.

„Tartum čia manęs nė nebūtų“,— pamanė jis, vis labiau gailėdamasis savo žygio.

Pietų metu ji atsisėdo šalia Brazgio, o Vasarį pasodino iš kitos pusės stalo, arčiau prie klebono. Kun. Trikauskas sėdėjo *vis-à-vis*, o klierikas Petryla iš kairės. Užkandžiaudami abudu kunigai ir studentas išgėrė po porą stiklelių, ir kalba pasidarė gyvesnė. Brazgys su pasigailėjimu pažiūrėjo į abu klieriku ir tarė:

— Nėr pasauly nelaimingesnio sutvėrimo kaip seminaristas. Nu, aš suprantu kunigą. Kunigas tai kunigas. Jam daug ko, tiesa, negalima, bet dar daugiau galima. Išgerti jis pajėgia tiek, kiek Dieve duok kiekvienam. Vest negalima, ot čia tai aiškus minusas, bet... bet... ką čia pagaliau kvailas žmogus Dievo galybę išmanysi, kur čia minusas, kur čia pliusas... Tiesa, kunige daktare? — atsikreipė jis į kunigą Trikauską.— Bet štai seminaristai, kunigėliai levitai, tai jau tikrai nepavydėtini. Nieko, niekur ir niekad jiem negalima. Išgert negalima, rūkyt negalima, mylėt negalima, paflirtuot negalima. Vieš-

patie! Ir tai svarbiausia, kad ne kunigai, o štai tik dar koki jaunuoliai! Dievaži, ir ko jie į tą seminariją lenda?

— Jei tamsta manai, kad be gėrimo, rūkymo ir flirtavimo nėra išganymo, tuomet, žinoma, į seminariją stoti neverta,— drąsiai atkirto Vasaris, bet pats tuoj susigėdo, kam jis taip klierikiškai, šabloniškai pasakė: nėra išganymo.

— Be ko nėra išganymo, jūs, žinoma, geriau išmanote negu aš,— nerimo studentas.— Bet antai Adomas Mickevičius yra pasakęs, kad kas gyvendamas nebuvo nusileidęs į žemę, tas po mirties ne iš karto pataikys į dangų.

Jis išgėrė dar vieną stiklelį ir savimi patenkintas tęsė toliau:

— Bet aš vis dėlto netikiu, kad jūs būtumėt tie, kuriem Mickevičius grasina. Aš manau, kad jūs iš karto pataikytumėt į dangų, nes į žemę kartais nusileidžiate, jei ne darbais, tai bent mintimis. O aš girdėjau, kad teologija nedaro skirtumo tarp darbų ir minčių. Mintimis gi, aš manau, kad jūs maža kuo skiriatės nuo mūsų, prastų mirtingųjų. Tiktai ką mes darome viešai, jūs slepiate savy. Mintimis jūs ir mylite, ir flirtuojate, ir gražiomis mergaitėmis pasidžiaugiate...

Klierikas Vasaris apsikniaubė į savo lėkštę, kad nuslėptų paraudimą, nes jam pasirodė, kad šitie žodžiai stačiai į jį buvo taikomi. Ar tik ne Liucė bus studentui ko nors prikalbėjus? Studentas Liucę įsimylėjęs ir dabar turbūt iš pavydo ar keršto, ar stačiai dėl juoko nori jam įgelti.

Bet didžiausią nemalonumą Vasaris kentė dėl to, kad ironiškus Brazgio žodžius girdėjo pati Liucė ir galbūt širdy jam pritarė. Jis neiškentė vogčiomis į ją nežvilgterėjęs. Iš tiesų klebono giminaitė į jį žiūrėjo. Bet žiūrėjo tokiomis pajuokiančiomis akimis, kad jam pasidarė jau visai karšta, ir jis nežinojo nei kaip sėdėti, nei kaip valgyti. Jam atrodė, kad ne tik Liucė, bet ir Trikauskas, ir klebonas, ir Petryla numano, kad studentas paskutinius savo žodžius taikė į jį, Vasarį. Bijodamas antrą kartą pažiūrėti į klebono augintinę, jis puikiai jautė, kad ji ir dabar jį seka, mato jo susigėdinimą ir žino to susigėdinimo priežastį.

Visiem kitiem, išskyrus Vasarį, pietūs praėjo su gera nuotaika. Klebonas nuo klierikų kalbą nukreipė į kitas temas, studentas buvo patenkintas tuo, ką pasakė, o Liucė

buvo linksma ir puikiai nusiteikus. Į klieriką Liudą ji daugiau jokio dėmesio nekreipė, iš tiesų tartum čia jo visai nė nebūtų.

Po pietų jis tuoj ėmė visus atsisveikinėti, teisindamasis tuo, kad tėvai norį greičiau parvažiuoti namo. Liucė abejingai padavė jam ranką ir toliau tęsė su studentu pradėtą kalbą. Išlydėjo jį vienas Petryla ir gonkose, akimis parodęs į salioną, tarė:

— Matei, kas darosi su Liuce? Ne be reikalo Brazgys paaukojo barzdą ir plaukus. Sulauksime vestuvių, pamatysi.

— Pats laikas,— atsakė klierikas Liudas.— Jei toliau mokytis neina, ko jai čia prie klebono švaistytis...

Jis parvažiavo namo dar toli prieš saulėlydį. Tėvas išjojo pasiganyti arklius, motina atsigulė pasilsėti, visuose namuose buvo tylu, tuščia ir nyku.

Liudas, pasiėmęs knygą, išėjo į savo kalnelį. Ramus šventadienio vakaras darė tą vietą dar jaukesnę ir malonesnę negu paprastai. Klierikas Vasaris, išsitiesęs ant kvepiančio viršukalnio dirvono saulės atokaitoj, kartojo savo nepavykusio vizito visas smulkmenas ir darė išvadas. Mintis, kad Liucė rengiasi tekėti už Brazgio, tik pirmu momentu jį buvo dilgtelėjus. Dabar tai jam atrodė visai paprastas dalykas. Bet už ką ji ant jo buvo supykusi, už ką jį taip aiškiai ignoravo, jis niekaip negalėjo įspėti. „Parvažiuos Pavasarėlis“,— skambėjo jam ausyse linksmas jos balsas ir juokas. Štai tau ir meiliai sutiko tą „Pavasarėlį“!

Tačiau nemaloniausias tos dienos įspūdis buvo ne šaltas Liucės sutikimas, bet studento žodžiai. „Mintimis jūs ir mylite, ir flirtuojate, ir į gražias mergaites pasižvalgote... Tai, ką mes darome viešai, jūs slepiate savy...“ Jis girdėjo tuos žodžius, lyg jie čia pat būtų buvę tariami į pačią jo ausį. Štai kas įsibrovė į jo širdį — Brazgys! Bet kokią išvadą padarė iš jo — ramaus ir tylaus, į sutaną įsprausto jaunuolio — pirmų, nedrąsių širdies virpėjimų!

Tą dieną klierikas Vasaris pirmą sykį pajuto svetimo žmogaus jam padarytą priekaištą dėl sunkiausios dvasiškiui nuodėmės — moteries. Priekaištas buvo menkių menkiausias, bet klieriko Vasario sąžinė, svetimo paliesta, darėsi dešimteriopai jautresnė. O šitas pats palietimas taip jį gėdino ir žemino! Juk, studento akimis žiūrint, iš tiesų koks jis turi at-

rodyti menkas, mizernas ir juokingas su savo svajonėmis — apie moterį, apie Liucę, apie Katedros Nepažįstamąją!..

Ilgai tą vakarą save kankino klierikas Vasaris įvairiausiomis tos pačios temos atmainomis ir, parėjęs namo, atsigulė su tokia išvada: Brazgys sakė tiesą. Tu esi menkas ir juokingas. Tu esi seminaristas, klierikėlis, levitas — ir žinok savo vietą. Svajonės apie gyvenimo džiaugsmą, laimę, mergaitės šypsnį — ne tau! Kiekvienas turi ir turės teisę brautis į tavo sąžinę, jas išvilkti, pajuokti ir paniekinti, nors jos būtų ir nekalčiausios.

Porą savaičių sirgo klierikas Vasaris šita išvada ir to sekmadienio atsiminimais. Per kitas porą savaičių jis pradėjo tai pamiršti. Tiek dar buvo jame jaunuoliško gajumo, o aplinkui vasaros saulės, giedro dangaus, žydinčių gėlių ir gyvenimo meilės, kad tas incidentas negalėjo ilgiau pasilikti gyvas jo sąmonėj. Jis nugrimzdo į jos dugną, pasislėpė, nors neišnyko, kaip neišnyksta niekas, kas kartą yra buvęs.

Atėjus šventam Laurynui, jis į Kleviškį nevažiavo. Ir klebonas kvietė, ir tėvai norėjo, bet jis pasiliko namie. Tą dieną jis jautėsi nuskriaustas, bet kartu ir išdidus savo vienatvėje.

— Tesižinai! — mąstė jis vienas sau.— Jie mano, kad čia man labai reikalinga jų draugystė. Apsieisiu ir be jų...

Keliom dienom praslinkus po švento Lauryno, vieną gražią popietę sėdėdamas ant Aušrakalnio, jis pamatė vienu arkliu užkinkytą bričkelę pasukant iš vieškelio į jų kelelį. Liudas paspėliojo, kad greičiausiai kuris nors iš draugų sumanė jį atlankyti, ir pasileido nuo kalnelio namo. Bet svečiam įvažiavus į kiemą, jis iš nustebimo nerado nė ką besakyti. Bričkelėje sėdėjo Kleviškio vargonininkas ir Liucė.

— Cha cha cha! — skambiai sukvatojo ji, šokdama iš bričkelės.— Aš matau, kad šitokių svečių tai jau tamsta nesitikėjai. Mes tyčia ir norėjom tamstą nustebinti. Neišvarysit atgal?

— Netikėti svečiai dvigubai malonūs. Turbūt iš kur nors toliau važiuojate? Gerai, kad užsukot atlankyti kaimyno.

— Įsivaizduok tamsta, kad ne. Važiuojam iš Kleviškio ir tyčia į jus.

— Nelabai norėčiau tikėti,— abejojo Liudas.— Bet prašau į vidų. Tamsta gerokai sudulkėjus.

Tuo tarpu ir motina išėjo sutikti viešnios, nes klebonijos panelė tegu ir ne kunigas, bet vis dėlto jos atsilankymas — namam garbė.

— Matot, mamute,— kalbėjo jai Liucė, vedama į seklyčią,— kad nesistebėtum tokiais svečiais, pirmiausia pasakysiu reikalą. Kaip netolimi kaimynai, sužinojome, kad jūsų sode esą ankstyvų saldžiųjų kriaušių. O mūsų gaspadinei be galo jų prireikė. Jeigu duosite, einame, jeigu ne, sėdame ir važiuojame atgal.

— Prašome, kiek tik norite, panele,— skubinosi užtikrinti Liudo motina.— Dabar jų pats sunokimas, o jos taip greitai praeina.

— Dėdės šiandien nėra namie, tai aš štai vargonininką ir prikalbėjau pasivažinėti.

Tuojau atsirado ir senis Vasaris, parėjęs iš laukų pažiūrėti, kas čia per svečiai bus atsilankę taip netikėtai. Sužinojęs, kokiu reikalu atvažiavo Kleviškio klebono giminaitė, senis buvo labai patenkintas. Jam nebuvo didesnio malonumo, kaip patirti, kad kas pagirdavo jo sodą, kurį jis pats buvo suskiepijęs ir išauginęs. O čia dar tokio garsaus klebono auginti nė! Tad pats tuojau vedėsi visus į sodą parodyti tų saldžiųjų kriaušių, papasakoti jų istorijos ir toliau tokiu pat būdu apeiti kiekvieno medžio. Liucė pasirodė puikiai mokanti palaikyti kalbą apie vaismedžius ir seniui Vasariui kaip medum per širdį tepė.

— Ot panelė, kad ir poniška, kad ir mokyta, bet su sodu apsieiti mokėtų,— gyrė ją Liudo tėvas.— Ak teisybė, kad ir Kleviškio klebono gražus sodas. Turbūt ir panelė padedat prižiūrėti?

— O taip, mudu su dėde kiekvieną medelį pažįstam,— patvirtino ji.

Pabaigęs rodyti medžius, tėvas vedėsi juos prie bičių. Bet jau čia Liucė pasipriešino.

— Bijau, bijau! — šaukė ji mosuodama rankomis.— Negaliu suprasti, dėl ko manęs bitės nemėgsta. Štai ir vakar kad kirto viena! — Ir čia pat atsismaukusi rankovę parodė aukščiau alkūnės įkirstą vietą. Bet nei Liudas, nei niekas

kitas ant apvalios, lygios, baltos rankos nepamatė jokio įkirtimo ženklo.

— Jau ir dėmė išnyko! Ak, kaip gerai! — džiaugėsi ji.

Bet bičių mėgėjas pasirodė esąs vargonininkas.

Senis Vasaris, laimingas, radęs klausytoją, vedėsi jį prie avilio, į kurį per šventą Antaną keistu būdu pats savaime susimetė spiečius.

— O mes eisime pažiūrėti to gražaus kalnelio, ant kurio aš mačiau tamstą atvažiuodama,— pasiūlė Liucė klierikui Liudui.

— Nieko ten ypatingo. Tai visai paprastas kalnelis,— atsikalbinėjo Liudas.

Ji matomai užsigavo tuo abejingumu.

— Tamsta nenori? — paklausė, primygtinai į jį žiūrėdama.

— Aš su mielu noru. Tik bijau, kad tamsta išpeiksi mano mėgstamą vietelę.

Eidami į kalnelį, jiedu kalbėjosi apie paprasčiausius dalykus. Paskui ji pradėjo klausinėti, kaip jis praleidęs atostogas, ar jam nebuvę nuobodu vienam pas tėvus ir pas seną kleboną. Jis sakėsi jautęsis labai gerai, ir anaiptol nuobodu nebuvę: jis mėgstąs būti vienas.

— Žinoma. Dėl to tamsta ir į Kleviškį buvai užmiršęs atsilankyti,— pastebėjo ji prikaišiodama.

Klierikas Liudas pasižiūrėjo į ją nustebęs:

— Kaip užmiršau? Juk tamsta puikiai žinai, kad aš buvau Klevišky pirmą rugpjūčio sekmadienį.

— Sakyk, Pavasarėli, ar tamsta labai tada supykai ant manęs?

Jos tas klausimas Liudui pasirodė toks nuoširdus, kaltas ir kartu atsiprašąs.

— Už ką aš turėjau pykti? Tamsta buvai kitu kuo užimta, manęs nepastebėjai, ir tiek. Be to, aš pamačiau, kad tą dieną buvau nelauktas svečias.

— Visa tai, Pavasarėli, aš dariau tyčia. Aš nežinau, kokis kipšiukas pagundė mane tada taip elgtis. Be to, aš ant tamstos buvau truputį pikta, kad taip ilgai mūsų neatlankei,— štai ir viskas! Bet oi, kaip aš to gailėjausi, kai išvažiavai! O kai neatvykai į šventą Lauryną, tai jau visai nuliūdau.

Liudui šitie pasiaiškinimai buvo be galo malonūs, ir jis visu kuo tikėjo, bet dėjosi abejojąs.

— Tamsta tik dabar taip kalbi, panele Liuce. Aš mačiau, kur buvo visas tamstos dėmesys.

— Brazgys? — sušuko ji.

— Žinoma.

— Visa tai komedija! Turėjau gi aš su kuo nors kalbėtis!

— Bet tamsta už jo ištekėsi,— nedrąsiai pastebėjo klierikas.

Liucė nusikvatojo visu balsu.

— Negi tamsta, Pavasarėli, mane vesi?

Liudui pasidarė gėda, ir jis nieko nesakė.

Jiedu jau lipo į kalnelį. Šlaitas iš tos pusės buvo gana status, ir ji pasigelbėdama nusitvėrė klieriko ranką. Užlipo abudu uždusę, bet dėl to dar maloniau buvo atsikvėpti viršukalny.

— O, kaip čia gražu! — sušuko, besigėrėdama atsidengusiu reginiu.— Ir kaip toli matyti! Nesistebiu, kad tamsta taip mėgsti šį kalnelį.

Jiedu atsisėdo saulės atokaitoj, kur buvo taip šilta, kvepėjo žolės ir čirškė nematomi žiogeliai. Ji skynė čiobrelius ir geltonas kačpėdėles, kur augo čia pat prie jos kojų; vartė, gėrėjosi ir derino į pluoštą.

— Parsivešiu gėlių nuo Pavasarėlio kalnelio. Tai bus bent atsiminimas! O kačpėdėlės nevysta. Išsaugosiu ligi kitos vasaros. Tada tamsta turėsi man naujų atvežti.

Nepatirtas dar jausmas užliejo klieriko Vasario krūtinę. Jis niekad dar nebuvo buvęs vienu du taip arti su jauna gražia mergaite, kuri jam kalbėjo tokius širdį kutenančius žodžius.

Staiga jis atsiminė Brazgio pašaipą.

— Panele Liuce,— tarė jis staiga,— ar tamsta kalbėjai kada nors apie mane su ponu Brazgiu?

— Žinoma! Aš taip jam tamstą gyriau!

Klierikas Vasaris atsistojo kaip spyruoklės pakeltas.

— Panele Liuce, laikas mudviem grįžti. Motina tikrai jau laukia su pavakariais. O tamsta, be abejo, išalkus.

Jo balsas išdavė jo susijaudinimą. Liucė pažvelgė į jį nustebusi.

— Kas tamstai yra, Pavasarėli?

— Nieko,— atsakė jis kietai.— Aš tik atsiminiau, kad netrukus reiks į seminariją grįžti.

Iš jo balso Liucė nujautė tų žodžių prasmę. Ir jai nebuvo jau noro juokauti.

— Neužmiršk manęs, Pavasarėli, seminarijoj,— tarė ji vos girdimai.— Žinok, kad aš tavęs dažnai pasiilgstu.

Tą vakarą, svečiam išvažiavus, klierikas Liudas dar kartą buvo ant savo kalnelio ir parėjo gulti labai vėlai.

XIV

Jisai sugrįžo į seminariją, kartodamas jos žodžius: „Neužmiršk manęs, Pavasarėli, aš tavęs labai pasiilgstu...“ Šitie žodžiai ilgą laiką buvo jo vidaus atspara ir jo optimizmo šaltinis. O tokia atspara tada jam buvo labai reikalinga.

Patalpino jį tais metais vienam kambary su keturiais lenkais. Visi jie į Vasarį žiūrėjo iš aukšto, su nepasitikėjimu ir neslėpdami savo nedraugiškumo. Kambario viršila buvo penktojo kurso klierikas, didelis dabita, norįs visur vaidinti lenkų aristokrato rolę. Kiti trys jam pataikavo ir stengėsi išlaikyti tą patį toną. Vienas iš jų buvo Vasario kurso draugas, bet tai buvo dar blogiau, nes kiekvieną jo nepasisekimą per pamokas arba šiaip kokią nemalonią jam smulkmeną tuojau referuodavo kambario kolegom, kad visi turėtų progos iš jo pasijuokti. Vasaris į tą kambarį ateidavo tik nakvoti, bet ir tos 15 minučių prieš sugulimą užteko, kad per porą savaičių tas gyvenimas jam apkarstų kaip karčiausi pipirai.

Dažniausiai atsitikdavo, kad, įėjus jam į kambarį, lenkeliai nutraukdavo kalbą pusėj sakinio, ir porą minučių darydavos nejauki tyla. Tuo jam rodydavo savo nepasitikėjimą. Paskui, jei tai būdavo jo dežuravimo savaitė, viršila, pabarškinęs praustuvo kranus, piktai sakydavo:

— *Księże** Vasaris, šiandien praustuvas vėl blogai išvalytas!

— Aš jį valau kas rytas, kaip ir visi. Jei jį kas priteršė, ne mano kaltė,— atsikirsdavo Vasaris.

* Kunige.

— O kas, tamstos nuomone, jį galėjo priteršti? — ironiškai klausdavo viršila. O priteršdavo visuomet — jis pats.

— Tie, kurie kambary sėdi. Aš čia nesėdžiu.

— Prašau mandagiau atsakinėti! — jau piktai sušukdavo lenkas.— Tamstai stoka gero išauklėjimo! O aš reikalauju, kad nuo šios dienos prausykla būtų švari!

Kitą kartą, Vasariui įėjus į kambarį, jie imdavo kalbėti apie riaušes mišrose parapijose, iškraipydami statistiką, faktus, kaltindami ir niekindami lietuvius. Kartais jie rasdavo progos pasityčiot iš lietuvių kalbos, iš dainų ir spaudos — ir iš visko, kas Vasariui buvo brangu ir ko jis negalėjo nuo tų akiplėšų apginti. Bet dažniausiai bandydavo jam įskaudinti, paimdami ant liežuvio jį patį.

— Ot, šiandien mūs Vasaris kad rėžė iš Introdukcijos! — panašiu šūksniu pasitikdavo jį kurso draugas.— Bet visų pranašų vargšas vis dėlto neįstengė išskaityti. O kanoniškumo klausimu paėmė tylėjimo rekordą. Na, bet dvejetą jam vis dėlto turbūt parašė iš mizerikordijos.

Ir jie dar ilgai linksmindavosi, komentuodami jo nepavykusius atsakymus.

Jisai degdavo apmaudu, viso to klausydamas, bet jausdamasis negalėsiąs atsikirsti aštraliežuviam lenkeliam, pasirinko absoliutinio tylėjimo taktiką, apsimesdamas visiškai ramus.

Tautinė kova seminarijoj juos visus, tiek lenkus, tiek lietuvius, darydavo egoistus ir net kietaširdžius. Pats Vasaris su savo draugais, būdami jau paskutiniuose seminarijos kursuose, pasijutę stipresni, beveik tokiu pat būdu persekiojo vieną lenkelį, Mazurkovskio favoritą, pramokusį lietuviškai, pravardžiuodami jį *cudne dziecko** ir visokeriopai jam įskaudindami.

Vasariui bent tiek buvo lengva nukęsti liežuvingų lenkelių persekiojimą, kad jisai žinodavo, jog jie jo nepažįsta ir nesupranta. Jiem nė į galvą nebuvo atėję, kad jų pajuokiamas Vasaris priklauso kažkokiai slaptai lavinimosi kuopelei, kad jisai blogai atsakinėja dėl to, jog skaito ką kita, domisi kuo kitu. Šita savijauta duodavo klierikui Liudui atsparumo ir

* Stebuklingas vaikelis.

kantrybės nukęsti daugeliui seminarijoje patirtų nepasisekimų.

Dažnai jį taip pat guosdavo ir Liucės prisiminimas. Nors jis čia nepuoselėjo jokių ypatingų vilčių, bet vis dėlto mintis, kad jis patinka gražiai Kleviškio klebono giminaitei, jam buvo ir paguodžianti, ir padrąsinanti. Kartais net jo geriausi draugai, kur nors bejuokaudami moterų pavojaus tema, sakydavo:

— Kam kam, bet jau Vasariui tai jokio pavojaus iš moterų negresia. Jisai neprisileis moteries nė iš tolo arba pabėgs kur kojos neša.

Tada tik vienas Petryla įtariamai į jį pažiūrėdavo. Jis gi pats atsimindavo visą savo pažinties su Liuce istoriją ir vienas sau šypsodamasis manydavo:

— O vis dėlto aš patinku tokiai puikiai mergaitei, kuri nė į vieną iš jūsų gal nė pažiūrėt nenorėtų.

Ir jis jausdavosi esąs prašmatnesnis už savo draugus, nes tokio amžiaus jaunuolio širdy, kad ir gerokai apmarintoj seminarijos režimo, vis kada ne kada suplazda romantiškų polėkių ir noro būti patraukiančiam, „nerimtam" ir „išdrįstančiam".

Toki polėkiai ir norai atbusdavo ypatingai atostogų metu, vieną kitą visai išviliodavo iš dvasiško luomo, bet dar dažniau atlydėdavo į seminariją kartu su maloniais žodeliais, reikšmingais pažvelgimais, o kartais ir dovanėlėmis, monogramomis, skarelėmis ar šiaip kokiu moteriškų rankų darbo dalykėliu. Bet tuojau penkių dienų rekolekcijos primindavo jiem tikrąjį jų charakterį, pareigas ir vietą gyvenime. Jie eidavo išpažinties, daugiau ar mažiau nuoširdžiai gailėdavosi savo širdies paklydimų, jų išsižadėdavo ir stengdavosi juos pamiršti... ligi kitų atostogų.

Pats Vasaris, nors laikydavo rekolekcijas blogiau už daugelį kitų, nors atsimindavo savo pavojaus progas ne tiek jų gailėdamasis, kiek apie jas svajodamas, tačiau ir jis galų gale, ruošdamasis išpažinties, pajusdavo savo padėties dvilypumą, savo svajonių ir jausmų nesiderinimą su kunigišku jo drabužiu ir kunigystės siekiančio levito charakteriu. Ir tais metais taip pat jis skundė save per išpažintį ir dėl pavojingų minčių, ir dėl akių nesaugojimo, ir dėl per artimos pažinties su

kitos lyties asmeniu. Bet daugiau negu meditacijos, sąžinės „egzaminai" ir išpažintys marino jo širdį Brazgio žodžiai ir jo pačio rezignacija: visa tai ne man.

Praėjus rekolekcijom, po kelių dienų vėl prasiblaivydavo ūkanos, jis pamatydavo savo kalnelį, pakvipdavo čiobreliai ir kačpėdėlės, ir Liucės balsas kuždėdavo: „Neužmiršk manęs, Pavasarėli, seminarijoj; aš tavęs labai pasiilgstu".

Bet čia imdavo slinkti pilko, darbingo ir beveik mechaniško gyvenimo dienos, tokios nepanašios į nieką, kas yra ar buvo anapus sienų. Dienos, kurių atmosfera kaip koki dezinfekcijos garai pamažu persunkia širdį ir naikina visa, kas ten buvo įdiegta saulėtomis valandomis, žydinčioj gamtoj ir plačioj laisvėj. Be to, dar kas mėnuo rekolekcijos, o gavėnioj vėl jų penkios dienos — ir ilgi klūpojimai, ir Graudūs verksmai.

Trečiame kurse ir mokslas jau buvo daugiau dvasiškas. Iš filosofijos, be psichologijos ir kosmologijos, jie ėjo dar etiką ir teodicėją, kur buvo nagrinėjamas Dievo esimo klausimas, šv. Tomo Akviniečio argumentai, Dievo prigimtis ir Jo atributai. Jie mokėsi dar Bažnyčios istorijos, įvado į Šv. Raštą, liturgikos, pamokslų sakymo iškalbos, ir pagaliau trečiame kurse jau prasidėjo moralinės teologijos studijos. Šis dalykas jiem buvo sunkiausias. Be pačio mokslo painumo, be veikalo kalbos sunkumo, juos vargino dar pats profesorius, geras dalyko žinovas, bet smulkmeniškas ir priekabingas. Į moralinės pamokas jie visuomet eidavo drebėdami, sėdėdavo kaip zuikiai suglaudę ausis, bailiai laukdami, kurį čia šiandien ištrauks atsakinėti. Kai ištraukdavo, visi laisviau atsikvėpdavo, nes paprastai vieno užtekdavo visai pamokai. Atsitikdavo, kad mokinys ir profesorius ištylėdavo visą valandą: mokinys — nežinodamas, ką atsakyti į klausimą, profesorius — belaukdamas ir bauginančiai mažais žingsniais trypdamas aplinkui.

Tokių baisių valandų teko pergyventi ir klierikui Vasariui. Jie tada jau buvo perėję pagrindinius traktatus *„De actibus humanis"* ir *„De peccatis"** ir ėjo iš toliau paimtą traktatą *„De sexto et nono"***. Šitas traktatas apie nuodėmes

---

* „Apie žmogišką veikimą" ir „Apie nuodėmes" (I).

** „Apie šeštą ir devintą Dievo įsakymą" (I).

prieš skaistybę laikomas pavojingiausiu klierikiškam kuklumui, dėl to, jį skaitant, buvo patariama imtis tam tikrų atsargumo priemonių nugalėti galinčiom kilti pagundom — sukalbėti maldą, mąstyti apie Kristaus kančią arba klūpoti viso skaitymo metu. Moralinė teologija buvo einama tam, kad vėliau tą mokslą būtų galima pritaikyti klausant išpažinčių, nes per išpažintį kunigas esąs teisėjas: jis turi žinoti nusikaltimo pobūdį ir dydį, jis turi susiorientuoti, buvo padarytas nusikaltimas ar ne, jis turi atitaisyti individualinės sąžinės sprendimus, galinčius susidaryti ar dėl nežinojimo, ar dėl skrupulatiškumo, ar dėl per didelio nejautrumo. Jis turi išvesti aiškią liniją tarp gero ir blogo. Jis turi uždėti pareigą atitaisyti padarytą neteisybę ar skriaudą. Jis susidurs su šimteriopais viso plataus gyvenimo nuotykiais, nusikaltimais ir skriaudomis. Į jį kreipsis žmonės, aklai juo pasitikį ir pasiryžę jo klausyti. Kokia milžiniška nuodėmklausio pareiga ir atsakomybė! Dėl to jiem tolydžio buvo sakoma, kad savo pajėgomis ir savo protu žmogus čia nieko negalįs padaryti. Čia reikalinga esanti Dievo pagalba, malonė ir apšvietimas, kurio Dievas uoliam nuodėmklausiui niekados neatsakąs.

Šitam uždaviniui jie ruošdavosi ne tik teoretiškai eidami moralinę teologiją, bet ir praktiškai per pamokas gvildendami kai kuriuos sąžinės kazusus. Jiem užduodavo klausyti improvizuotos išpažinties.

Ir štai vieną kartą Vasariui teko tokis kazusas.

Atėjo profesorius į pamoką blogai nusiteikęs, o gal ir skaudamu dantim. Visi atsiklaupę sukalbėjo maldą — tai darydavo prieš ir po kiekvienos pamokos. Po maldos profesorius nelipo į katedrą, bet žengė į klausytojų suolus. Visi, nedrįsdami pakelti akių, bet stengdamiesi neparodyti baimės, laukė nelaimingojo pavardės.

— *Dominus** Vasaris,— nuskambėjo auditorijos tyloj.

Vasaris atsistojo. Profesorius, susimetęs už nugaros rankas, perėjo porą kartų per aulę ir įsmeigęs į jį akis tarė:

— Prašau, *domine*, praktiškai išnagrinėti tokį elementarinį kazusą: ateina pas tave išpažinties Kajus ir sako: „*Osculavi Caiam...*“** Nu?

* Ponas.

** Pabučiavau Kają.

Kazusas iš tiesų buvo paprastas, bet dėl savo paprastumo ir keblus. Praktiškai, klausykloj, kokis nors klebonas ar vikaras daug sau galvos dėl to nesuktų. „Ar tuo ir pasibaigė? — paklaustų,— o daugiau nieko nebuvo? Kiek kartų?“ — ir eitų toliau. Ir klierikam buvo patariama: kai dėl *sexto et nono*, į smulkmenas nesileisti, geriau per maža paklausti, negu per daug, kad penitento nepapiktintum ir neišmokytum to, ko jis dar nežinojo. Bet čia klausimai vis dėlto buvo reikalingi, ypač pamokai. Reikėjo parodyti mokėjimas ir metodas.

Visa eilė teoretiškų sumetimų užplūdo Vasario atmintį. Ar čia *materia gravis*, ar *levis*? Jei *levis per se*, tai gal *gravis per accidens* arba *ex circumstantiis** — ir atvirkščiai? Kas buvo ta Kaja? Mergaitė, ištekėjusi ar vienuolė?.. O kas Kajus?.. Koks buvo pabučiavimas? — ne, šito klausti negalima: gali papiktinti. Ar buvo nuodėmė?.. Trys sunkiosios nuodėmės sąlygos: *cognitio intellectus, deliberatio voluntatis, liberus consensus...***

— Pirmiausia reikia sužinoti,— pradėjo Vasaris,— ar čia *materia gravis*, ar *levis*...

— Ką?! — sušuko profesorius,— tu jam taip sakysi per išpažintį? Praktiškai! *Osculavi Caiam* — nu?

Vasaris ieškojo pirmo derančio klausimo, o profesorius nekantravo ir trypė:

— Nu nu nu!.. *Pytaj, pytaj, pytaj!..**** *Osculavi Caiam!..* Nu?

— Kas ta Kaja? — pagaliau išdrįso „konfesarijus“.

— Mano virėja!.. ha... mano virėja.

Blogai, pamanė sau Vasaris, jeigu virėja, tai jau bus *materia gravis*. Kazusas komplikuojasi.

— Dėl ko tu ją bučiavai? — klausė toliau.

— Dėl ko?.. Na... kad iškepė gerus blynus... Gardūs buvo blynai...

---

* Ar nuodėmės medžiaga sunki, ar lengva? Jei lengva savaime, tai gal sunki atsitiktinai arba dėl aplinkybių (I).

** Protinis pažinimas, valios pasirinkimas ir laisvas sutikimas (I).

*** Klauski, klauski, klauski! (I)

Ačiū Dievui, pamanė Vasaris, *osculum non ex libidine — nullum peccatum**. Kazusas baigtas.

— Tokiu būdu, čia jokios nuodėmės nebuvo,— nusprendė garsiai.

Bet profesorius pašoko kaip įgeltas.

— Ką? tu manai, kad po gerų blynų negalima nusidėti?! Neduok penitentui save suklaidinti! Ko dabar dar turi paklausti?

Vasaris atsiminė, kad esti penitentų, kurie, išpažindami šios rūšies nuodėmes, kartais bando nuslėpti jų sunkumą, iškeldami kokią neva nekaltą aplinkybę, vartodami dviprasmiškus posakius arba sakydami tik vieną savo nuodėmės dalį. Ir jis tuoj pasitaisė:

— Ar vien tik už blynus ją bučiavai?

— O!.. Tai ne vien... kad Kaja graži... ji man labai patinka...

— Ar daugiau nieko nebuvo, tik pabučiavimas? — klausė toliau įsidrąsinęs „nuodėmklausys".

— Tai buvo ir daugiau, dvasiškas tėveli...

Prapuoliau, pamanė vargšas klierikas, jis kazusą vis labiau komplikuoja.

— Kas buvo daugiau? — klausė jau desperatiškai.

— Sunkiai nusidėjau, dvasiškas tėve, prieš nekaltybę...

— Kiek kartų?

— Neatsimenu.

— Kaip dažnai tai galėjo būti?

— Kas savaitė... ne, dažniau...

Ilgai dar jis tokiu būdu tąsė Vasarį po visą traktatą, kol pagaliau skambutis nutraukė to begalinio kazuso nagrinėjimą.

Vyresniuose kursuose kazusai būdavo daug sunkesni. Atsitinka, kad dėl kai kurių nuodėmių pobūdžio arba sunkumo ginčijasi ir didieji teologijos autoritetai. Vienų nuomonės būva laikomos kaip *sententia probabilis***, kitų — *sententia probabilior****. Kai kuriais atsitikimais būva lei-

* Pabučiavimas ne iš aistros — nėra nuodėmės (I).

** Nuomonė panaši į tiesą (I).

*** Nuomonė panašesnė į tiesą (I).

džiama sekti *probabilem sententiam,* kituose patariama *tutiorem partem sequendam esse*.*

Toliau, kaip prie visko seminarijoje, taip ir prie moralinės teologijos mokslo jie priprasdavo ir žiūrėdavo į jį kaip į dalyką, iš dalies, tiesa, reikalingą, bet iš dalies kaip į teoretinę mankštą, kaip į seminarijos programos punktą, kurį, išėjus iš seminarijos, bus galima pamažu likviduoti. O jeigu to ir nemanydavo, tai praktikoj labai dažnai taip atsitikdavo. Po penkerių kunigavimo metų išpažintys dažniausiai jau esti klausomos vadovaujantis „sveiku protu", neatsižvelgiant nei į *probabilem,* nei į *probabiliorem,* nei *ullam aliam sententiam**.* Bet pradžioje, trečiame kurse, moralinė juos prislėgdavo kaip koks košmaras. Jų tarpe atsirasdavo keisčiausių nuomonių, baidykliškų komentarų ir tokių pat veiksmų. Kas vieną darydavo skrupulatu, kitą pastūmėdavo į laksizmą.

— Kaip jum atrodo,— kalbėjo sykį Vasaris savo kurso draugų būrely,— juk sunkiai nusidėti tai nėra jau taip lengva. Antai kiek įvairių sąlygų priskaito teologija.

— O-o! — užprotestavo Balselis,— visos tos sąlygos labai lengvai išpildomos. Kiekvieną savo veiksmą mes ir gerai pažįstame, ir laisvai pasirenkame, ir darome jį be jokios prievartos. O jeigu veiksmas bus *in materia gravi,* štai tau ir sunki nuodėmė.

— O aš manau, kad tokį veiksmą žmogus darydamas visuomet jaus svyravimą, baimę, pasipriešinimą, o jeigu padarys, tai tarsi kokios būtenybės verčiamas,— filosofavo Vasaris,— štai tau ir nėra *liberus consensus,* vadinasi, nei *peccatum mortale***.*

— Tai, pasak tavęs, ir žmogžudys, eidamas plėšti, gali neturėti *liberus consensus?*

— O ar tu gali įlįsti į žmogžudžio ar apskritai į kieno nors sąžinę ir žinoti, dėl ko jis tai daro? Jis ir pats galbūt nežino dėl ko... Aš kažkur skaičiau, kad, pavyzdžiui, teismuose dabar labai į tai atsižvelgiama.

---

* Eiti tikresniu keliu (I).

** Jokią kitą nuomonę (I).

*** Mirtina nuodėmė.

Tokia prasme ginčas tęsdavosi ir toliau. Sykį po tokio ginčo skeptikas Kasaitis priminė jiem anekdotą apie grįžusį iš dangaus vienuolį, kurį kitas klausinėjo, kaip ten danguj atrodąs teologijos mokslas, palyginus su mūsuoju.

— *Frater carissime**,— atsakė vienuolis,— *dogmatica aliqualiter aliter, moralis autem totaliter aliter* — dogmatinė šiek tiek kitaip, o moralinė visiškai kitaip.

Vėliau Vasaris, prisimindamas savo ketverių metų teologijos studijas, stengdavosi surasti, kokios įtakos yra jam padaręs tas rūstus žmogaus sąžinės mokslas. Ir surasdavo, kad ta įtaka buvo gana nežymi. Moralinė teologija gal kiek pagilino jo introspekciją, autoanalizę, į kurią stipriai lenkė kitos dvasinio gyvenimo praktikos: meditacijos, sąžinės nagrinėjimai, išpažintys, rekolekcijos. Šiaipjau jis pasiliko to mokslo nepaliestas.

Net ir jo pačio išpažintys nepakitėjo, norint pirmaisiais dvejais metais, nepatenkintas savo nuodėmėmis, jis teologijos laukdavo kaip vienintelės toj srity pagalbos. Tegu, ramindavo jis save, pasimokysiu teologijos, pažinsiu geriau savo veiksmus ir žinosiu, kaip juos įvertinti, aptarti ir tinkamai per išpažintį išreikšti. Deja, nieko iš to mokslo jis prie savo sąžinės pritaikyti nesugebėjo. Riba tarp nuodėmės ir nenuodėmės jo sąžinėj ir toliau pasiliko neužčiuopiama, neaiški. Mokslo apie protinį pažinimą, valios pasirinkimą ir laisvą sutikimą jis niekaip negalėjo pritaikinti prie savo veiksmų. Jis ir toliau išpažinties reikalui vertindavo savo veiksmus abejingu objektyviu mastu, nebūdamas giliai įsitikinęs, kad tie veiksmai iš tiesų nuodėmingi,— ir išpažindavo juos vis tomis pačiomis šabloniškomis formulėmis.

Nusivylęs teologijos reikšme savo pačio sąžinės reikalam, jis tuoj visiškai atšalo šitam mokslui. Jį erzindavo tie ploni skirtumai tarp įvairių sentencijų — nuomonių, tas kazusų nagrinėjimas, sausas ir pedantiškas, tartum gyvo žmogaus siela būtų kokios mašinos mechanizmas, kuriame galėtume išmatuoti kiekvienos spyruoklės jėgą, kiekvieno ratuko dydį ir transmisiją. Niekas jam nebuvo taip svetima, kaip teisti, mokyti, moralizuoti.

---

* Mielasis broli.

Tais metais iš viso Vasaris buvo nepatenkintas. Jis jautė, kaip aplink jį darosi kažkokia tuštuma, kuri čiulpia iš jo pajėgas, pasitikėjimą, optimizmą. Nauji mokslo dalykai atimdavo iš jo visą laiką, neduodami jokio pasitenkinimo. „Šviesos" kuopelės veikimas buvo gana sustingęs. Pagaliau, nelikdavo nė laiko dar kam nors skaityti arba kam nors rašinėti. Kuopelėj buvo kilęs sumanymas rašyti bent dienyną, ir Vasaris tą sumanymą ėmė vykdyti. Tai buvo pavojingas dalykas, nes dienynas galėjo kada netikėtai atsidurti rektoriaus ar Mazurkovskio rankose. Bet pavojus tą rašymą darė dar įdomesnį ir bent kiek paįvairino pilką jų gyvenimo tuštumą. Savo dienyną jis laikydavo dažniausiai „žiurkininke", užrakinamoj maisto dėžėj, vienintelėj maždaug saugioj vietoj. Išsiėmęs atsinešdavo jį antyje į aulę ir, atsargiai išsitraukęs bei apsisaugojęs, imdavo rašyti dienos įspūdžius. Slopinamas nepasitenkinimas, naivi jauno klieriko kritika su pasiteisinimu, su savo kaltės prisipažinimu buvo slepiama į to sąsiuvinio lapus.

XV

Štai ką trečio kurso klierikas Liudas Vasaris rašydavo vakarais savo dienyne, kurį saugodavo „žiurkininke" sausainių dėžėj.

Šeštadienis prieš Verbas

Ačiū Dievui, galima laisviau atsikvėpti. Mokslas pasibaigė, ir turime dvi savaites švenčių. Įgriso iki gyvo kaulo. Ne tik pamokos, bet ir visas gyvenimas pasidarė baisiai nuobodus. Kasdien tas pats ir tas pats. Mes čia tapsime kažkokiais automatais. Juk kaip maža kiekvienam iš mūsų gyvos širdies arba įdomesnės minties. Koki mūsų pasikalbėjimai, juokai rekreacijų metu? Gerai, kad atsiranda koki nors šposininkai, kaip šiandien Zubrius su Plikausku — tai ir kvailioja visą vakarą, o kiti, aplinkui sustoję, nors nenoromis, neva juokiasi. Ir kur dings, kad niekur iš tos tvankios salės išeiti negalima? Kai nebuvo gavėnia, tai bent padainuoda-

vom, bet ir tos dainos pagaliau įgrysta. Retas kuris iš mano draugų ką nors skaito. Bet nėr nė laiko. Juk be pamokų, kurios šįmet sunkios, geras klierikas dar privalo skaityti Šventąjį Raštą ir kokią nors dvasišką knygą. O čia skambutis prie skambučio. Et, jau ta kritika! Žinau, kad negerai, bet neiškenti žmogus nepaaimanavęs. Na, nieko! Per šventes atsigausim.

Verbų sekmadienis

Nukankino mus ši diena. Per sumą ilgiausia Pasija — gerai dar, kad chore turiu šiokio tokio įvairumo, bet kaip tiem vargšam asistoj? Bet vis dėlto suma nepalyginti geriau negu po mišparų Graudūs verksmai. Stačiai alpsta keliai nuo klūpojimo. O tas giedojimo tęsimas — nežmoniškas! Gal kai visa bažnyčia gieda, nė negalima greičiau, vis dėlto tai nuobodu.

Štai tau klieriko mintys! Geras klierikas, pasakytų kas nors, paskaitęs šiuos žodžius. Ką gi! kad aš ne per daug „gorlyvas" klierikas, tai ir pats žinau. Bet antra vertus, daryti išvadą apie uolumą ir pamaldumą iš to, kad patinka ar nepatinka viešos ir dar varginančios pamaldos, būtų neteisinga. Melstis, Dievą garbinti galima tik susitelkus, vienystėje ir tik tada, kai to reikalauja širdis. O viešos ceremonijos ir iškilmės, man atrodo, tai tik paviršutiniški paradai, kurie reikalauja daug dėmesio, įpratimo, bet ne susitelkimo ir širdies. Žmonėm jie patinka, o gal ir sužadina tikrą maldingumą, nes žmonės retai tas iškilmes mato ir patys jose nedalyvauja, o vien žiūri. Bet dvasininkui tai tik oficialė pareiga, o ne malda.

Mačiau, ir šiandien prie pilioriaus vis toj pačioj vietoj stovėjo N. Tik apsigaubus ne baltu, bet tamsiu šaliu. Kiekvieną kartą, kai ją pamatau, aš jaučiuosi lyg paaugėjęs, aš noriu būti reikšmingesnis, kuo nors pasižymėti, ką nors nuveikti. Bet paskui ir vėl liūdesys pagauna. Kuo tu čia pasižymėsi, sėdėdamas seminarijoj ir moralinę teologiją kaldamas! O vis dėlto mes dar pakariausim!.. Kokis rusų rašytojas taip sušuko? Pakariausim! Kada, su kuo? Ar aš žinau... Dėl savo ateities aš dabar visai nesirūpinu... Nuo likimo nepa-

bėgsi. Lemta būti kunigu, tai būsiu! Ir noriu būti geru kunigu. Jokių užpakalinių oportunistiškų norų, kaip sako Sereika, mano širdy nėra. Beje, andai dvasios tėvas per konferenciją išvedžiojo, kad jau pats mūsų buvimas čia seminarijoj yra mūsų pašaukimo ženklas. Dėl ko iš tiek daug besimokančios jaunuomenės tik mes čia atsidūrėme? Dievas taip surėdė. O jeigu yra keli įsibrovėliai, tai ligi šventimų juos išsijos. Juk antai Varioko jau seniai nebėr. O jeigu koks įsibrovėlis ir liko, tai kodėl juo būtinai turiu būti aš? O Varnėnas? Ir tą išsijojo. Na, tegu sijoja ir mane. Nieko prieš tai neturiu ir neveidmainiauju. Bet pats nesitrauksiu. Kur pagaliau dingčiau?

Pirmadienis (tęsinys iš vakar)

Su dingimu tiek jau to! Tai irgi oportunistiškas motyvas. Bet iš viso neverta. Nepatinka man seminarija? Daug kam nepatinka. Aš esu oziębły — atšalęs klierikas? Dauguma toki. Aš bent už juos ne blogesnis. Nesigiriant aš turiu dar gal daugiau idealizmo, sumanymų ir pasiryžimo dirbti negu tie gerieji, pamaldieji ir kalikai. Leiskim, būsiu vikaras. Atliksiu savo pareigas bažnyčioj ir namie, važinėsiu pas ligonius, suorganizuosiu kokią draugiją, chorą, jei bus mišra parapija, kovosiu su lenkais, platinsiu blaivybę, spaudą, o gal šį tą galėsiu ir rašyti. Naudingo darbo visados atsiras.

Svarbiausia išsisaugoti gėrimo, kortų ir moterų. Pirmųjų dviejų nemėgstu visiškai ir esu tikras, kad nepasiduosiu. Kai dėl trečio, tiesa, pasvajoju, bet nieko ypatingo sau prikišti negaliu. Pasvajoti — dar ne nuodėmė. Aš juk jokių šventimų dar neturiu. Pagaliau, sako, ir mylėt galima, kad tik padoriai. Aš nelabai tuo tikiu, bet manau, kad lengvai galima apsieiti ir be to.

Iš viso su moterim baigta, kad visoki Brazgiai neturėtų progos daryti per didelių išvadų. O vis dėlto gaila! Tikri mes nuskriaustieji. Nuo 16—17 metų numarinti ne tik širdį, bet ir svajonių išsižadėti. Tegu sau ką nori kalba per rekolekcijas ir meditacijas apie geidulių tenkinimo žemumą, apie žmogaus prigimties gyviuliškumą ir t. t. — manęs tai visai nejaudina ir neįtikina. Ir kam čia geiduliai ir gyvu-

liškumas? Argi visi, kurie mylisi ir vedasi, tai vien geidulius ir gyvuliškumą tenkina? Juk meilės apskritai Bažnyčia nelaiko nuodėme.

Pagaliau, kam aš čia maištauju? Nieko tuo aš nepadėsiu. Ne taip jau ir svarbu. Nors gaila, bet gyventi ir dirbti be to galima. Sako, net geriau. Šventas Jonas evangelistas dėl to pasiekęs tokias išminties aukštybes, kad visą amžių išgyvenęs skaistybėje. Bet man atrodo, kad čia kažkas ne taip. Kur pagaliau skaistybės ribos?

Didysis ketvirtadienis

Didžioji savaitė, ypač antroji jos pusė — tai mum sunkiausios metų dienos. Ir priešpiet, ir popiet Katedroj. Bet tai nieko. Čia pamaldos kad ir ilgos, bet įdomios. Gerai šiandien sugiedojom „Miserere". Bažnyčia apytuštė — puikiai skamba. Bet Lamentacijos nekaip pasisekė mūsų solistams.— Nieko negaliu šiandien rašyti. Galvoj tuščia, tuščia, tuščia...*

Velykų antroji diena

Šiandien pagaliau galima atsikvėpti. Šventės su visomis savo ceremonijomis ir giedojimais taip kaip baigtos. Juk tai linksmosios Velykos! Kur ta linksmybė? Aš bent jos nepatyriau. Tarpais buvo įdomu ir įvairu, dėl to kad nekasdieniška. Bet kad širdy būtų džiaugsmo? Ne. Atvirkščiai, gal kartumo. Šventės niekad manęs ypatingai nepradžiugindavo ir nesuramindavo, bet šitos nė tiek.

Ak, kaip aš norėčiau nors kartą pajusti gyvą religinį džiaugsmą arba susijaudinimą Dievo akivaizdoje ir Jo artybėje! Tai būtų atspirtis, tai būtų tvirtybės šaltinis ilgam laikui, o gal ir visam gyvenimui. Bet ne, nė karto! Tai ima mane slėgti, ima mane kankinti. Ypač tai jaučiu per didžiąsias šventes, kada, rodos, viskas prisisunkę religinės nuotaikos, kada pačios pamaldos tokios prasmingos. O jeigu ne pamaldos, tai ir be jų yra momentų, kada, rodos, turėčiau išgirsti Dievo balsą.

---

* Pasigailėk

Štai ir aną naktį turėjau valandą klūpoti prie Grabo. Mėgstu tą klūpojimą. Buvo jau po vidurnakčio. Žmonių bažnyčioje nelabai daug. Susitelkimas, tyla. Bažnyčia apytamsė, tik prie Kristaus Grabo eilės žvakių, kurių mirganti šviesa neardo nei tų sutemų, nei to susitelkimo. Ji tirpsta žalumynuose, gėlėse ir Grabo papuošimuose. Klūpodamas aš laukiau, aš tikėjausi, kad pagaliau nors kartą suplazdės mano širdis gyvu čia esančio Kristaus nujautimu, ir aš patirsiu Dievą aiškiau negu iš 5 šv. Tomo kelių, kurių mokomės teodicijoj. Iš pradžių aš bandžiau pasyviai pasiduoti visai aplinkumos nuotaikai, susilieti su ta tyla, su ta apytamsa, su tuo žvakių mirgėjimu, su gėlių bei žalumynų kvapais. Aš taip pat stengiausi įsijausti į visą tą Kristaus Grabo Vaizdą ir neapimamą tos nakties paslaptį. Bet gėda prisipažinti: aš pajutau... kad imu snausti.

Tada pradėjau aktyviai valios pastangomis daryti tikėjimo aktus. Aš ėmiau mąstyti Kristaus kančią, stengdamasis gyvai įsivaizduoti visą jos baisumą, aš svarsčiau begalinę Dievo meilę žmonėms, aš bandžiau atsiminti ir gyvai įsivaizduoti visas girdėtas per rekolekcijas, meditacijas ir konferencijas mintis, vis tiek laukiamo rezultato nepasiekiau. Aš likau šaltas kaip buvęs, sunkiai gindamasis nuo pašalinių minčių ir vaizdų ir slopindamas pradedantį atbusti kažkokį pikto prieštaravimo balsą. Pagaliau ėmiau skaityti „Apie Kristaus sekimą"[9], tą didžiausią dvasinės literatūros šedevrą, kuriuo, sako, gėrisi net ir netikį Dievą žmonės. Bet ir čia aš veltui bandžiau įeiti į savo rolę ir padaryti ją savo širdies balsu. Ne, aš skaičiau gražius žodžius, bet man svetimus ir šaltus.

Taip besikankinant, praėjo mano klūpojimo valanda. Jei tikėt dvasinio gyvenimo vadovam, tai tokiomis pastangomis aš turėjau daug Dievui nusipelnyti. Tą patį moko ir šv. Tomas à Kempis. Bet ar aš kaltas, kad mano pačio širdis sako, jog tai nebuvo malda, nes nebuvo jokio santykiavimo su Dievu.

Kai aš šitai rašau, man ateina į galvą mintis apie daugelį kartų girdėtus kunigo pašaukimui pavojus, kurie eina iš blogų knygų, iš blogų draugysčių, iš blogų žmonių, iš moterų, iš įvairių pasaulio tuštybių. Mano pašaukimui didžiau-

sias pavojus turbūt eina iš manęs pačio: kad aš Dievo nejaučiu. Visi kiti gali būti tiktai šito pasėka. Pamąstęs matau, kad šį trūkumą aš jaučiau nuo pat mano įstojimo į seminariją. Kas bus? Gal kitus metus dogmatinė teologija išsklaidys mano baimę? Skambina...

Velykų trečioji diena

Šiandien po pietų turėjome ilgą pasivaikščiojimą. Gera išeiti į laukus prasiblaivyti po švenčių darbo ir įspūdžių. Bet laukuose dar šalta, vietomis dar yra sniego, keliu purvynas, bet klierikas kaip kareivis: eik, kur veda, ir tiek. Vaikščiojau su draugu Eiguliu. Jisai priklauso kuopelei, tad kalbėjomės visai atvirai. Neiškentęs pasakiau jam, kas many kelia nerimasties, kai imu sekti savo dvasinį gyvenimą. Bet ir jisai pagiedojo tą patį:

— Nenorėk tu būti šv. Tomas à Kempis ar kuris kitas mistikas, kuris Dievą tiesiogiai jautė savo ekstazėse. Tu per daug nereikalauk nei iš savęs, nei iš Dievo. Jeigu tu eini išpažinties nenuslėpdamas nuodėmių, priimi Komuniją, pamąstai, sutinki su visomis tikėjimo tiesomis, tai to ir pakanka. Tai turėdamas, tu būsi geras eilinis kunigas, o pakliūti į šventuosius turbūt nė pats neturi pretenzijų.

— Betgi sutiksi,— atsakiau aš,— kad kasdien stovėti prie altoriaus ir vien šaltai atlikinėti pareigą kaip kokiam valdininkui — tai nepakenčiama!

— Žinai, brolyti,— atsakė jis,— tavo skrupulai man visai svetimas dalykas. Aš dar mišių nelaikau, tai nežinau, kaip ten bus, bet štai, priėmęs Komuniją, dažnai jaučiu pasitenkinimą, dvasios šilumą, be to, žinau Komunijos reikšmę, tikiu tuo ir jokių ekstazių nereikalauju.

Pamačiau, kad būtų bergždžia toliau su juo ginčytis ir įtikinėti, kad aš nejaučiu nei dvasios šilumos, nei pasitenkinimo.

Kurį laiką ėjome tylėdami.

— Žinai, ką aš tau pasakysiu,— pradėjo jis,— varyk tu tokias mintis nuo savęs kuo toliausia. Jos tau atims daug laiko, gadins ūpą, grauš sąžinę, padarys skrupulatu, o neduos nieko gero. Tu nieko neboki. Esi geras klierikas ir būsi geras

kunigas. Tik daugiau dirbki. Tu, rodos, dabar nieko neberašai?

— Sunkūs šįmet metai,— atsakiau.— Pagaliau, iš to mano rašymo vargu ar kas išeis. Ne man poetu būti...

— Jeigu tu dabar nuoširdžiai kalbi, tai klysti. Ne tik mes, tavo draugai, bet ir žmonės, kurie tavęs visai nepažįsta, paskaitę tavo eiles, sako, kad turi talentą. Aš tai girdėjau per pereitas atostogas. Tu būtinai turi rašyti.

Šitie jo žodžiai mane pradžiugino. Jau nuo Kalėdų aš ne tik nieko nebandžiau rašyti, bet ir įtikinėjau save, kad iš tų mano bandymų nieko neišeis. Norėjau dar toliau šiuo klausimu tęsti kalbą ir išgirsti Eigulio nuomonę.

— O kaip tau atrodo tos eilės? — paklausiau jo.— Sakyk visai atvirai — aš neužsigausiu. Matai, kad aš didelių pretenzijų į poetus neturiu.

— Man patinka,— atsakė Eigulys,— skambios, lengvos, nuoširdžios... tik jau, žinai, per daug pesimistiškos.

— Kitokių aš tuomet parašyti negalėjau. O dabar ir visai nežinau, apie ką rašyti. Pagaliau, įsitraukęs gal ką ir surasčiau, bet kai pamąstau, kad aš klierikas, nesinori, netinka.

— Tai tau ir gražiausia! — nustebęs sušuko jis.— Kad poetas neberastų ko rašyti! Tiek gražių, kilnių minčių ateina į galvą. O mūsų idealai — tautiniai ir religiniai? Žadinimas tų idealų meilės jaunimo širdyse! Pasitikėjimo, entuziazmo kėlimas! O, kad aš galėčiau eiliuoti! Žiūrėki, Maironio „Užtrauksim naują giesmę, broliai" kiekvienas beveik moksleivis šiandien moka. Ji skamba jau ir kaimuose. Rašydamas, brolyti, atsimink, kad tavo eiles pirmiausia skaitys jaunimas, kuris laukia kilnių jausmų, gražių minčių ir karšto, žadinančio žodžio!

Šitą visą mūsų pašnekesį aš puikiai atsimenu ir čia jį sau įsirašau atsiminimui, nes laikau jį gana svarbiu. Iš tiesų lig šiol aš nė karto nebuvau manęs, kokis gi turi būti mano poezijos tikslas. Rašiau taip sau, kas rašėsi,— ir tiek. Aš visai nesirūpinau nei kas mano eiles skaitys, nei kaip tas skaitymas atsilieps. Draugas Eigulis iškėlė man naujų klausimų, apie kuriuos reikia pagalvoti. Iš tiesų, jeigu pabandyčiau rašyti, vaduodamasis tam tikromis idėjomis... E, skambina!

Balandžio 28 d.

Buvo atvažiavęs tėvas. Atvežė sausainių ir visokių kitokių gerų daiktų. Galėsiu padaryti „žiurkininke" balių. Man sunkiausias viso atsilankymo momentas — tai kai reikia pinigų prašyti. O nemaža reikia!.. Aš matau, kaip tėvui sunku jų duoti. Kiekvieną kartą atsidūsta, paaimanuoja, kad ūkyje esą sunku, drebančiais, nuo darbo atgrubusiais pirštais skaito „bumaškas", o aš kaip koks kaltininkas nedrįstu akių pakelti. Puikiai žinau, kad jeigu nebūčiau seminarijoj, tai negaučiau nei vienos tos „bumaškos" — ir niekaip neįtikinčiau, kad tiek daug reikia. Bet viltis turėti sūnų kunigą viską padaro galimą.

Papasakojo apie namus ir visokių naujienų iš apylinkės. Sykį, atsitiktinai važiuodamas per Kleviškį, susitikęs klebono giminaitę. Labai išgyrusi kriaušes, kur tuomet išsivežė, klausinėjusi apie mane, ką aš rašąs laiškuose, kaip man sekasi mokslas. Prašius ir nuo jos nuvežti labų dienų. Tėvas visa tai pasakojo kaip paprasčiausius dalykus, o aš taip pradėjau neramiai jaustis, kad net bijojau, ar jis to nepastebi. Keistas dalykas. Apie Liucę štai jau kuris laikas nė nepagalvodavau, o tėvui priminus, taip pradėjau jaudintis. Anksčiau tikėdavau Petryla ir manydavau, kad ji padykusi mergiotė, bet dabar manau, kad ne. Šiaip sau gyvo, linksmo būdo. Tuomet ant kalnelio ji buvo tokia rimta. O kaip ji nuoširdžiai sakė tuos žodžius: „Neužmiršk manęs, Pavasarėli, aš tavęs labai pasiilgstu..." Padykusi taip nemokėtų pasakyti. Na, bet ką aš čia niekus imu svajoti! Gana! Baigta!

Gegužės 1 d.

Šiandien — pavasario šventė. Iš tiesų diena puikiausia. Dabar jau galima ir po vakarienės eiti į sodą, tad pasibaigė rekreacijos įkyrėjusioj tvankioj salėj. Bevaikščiojant po sodą, man atėjo į galvą kai kurie ankstyvesni gegužės 1 dienos atsiminimai. 1906 metais mes, mokinių būrelis, gegužės 1 dieną šventėme gražiuose Šešupės krantuose. Revoliucinė nuotaika mumyse tuomet dar buvo labai gyva. Dar, rodės, tik vakar mes matėme pro gimnazijos langus iš salės, kur skam-

bėjo karštos mitingo kalbos, kazokų šautuvus ir baisius durklus. Mum, žemesnių klasių mokiniam, visa tai padarė neišdildomą įspūdį, sustiprintą entuziazmo ir baimės. Sugulę gražioj Šešupės pakrantėj, mes dalinomės tų dienų atsiminimais. Diena buvo tokia pat šilta ir saulėta kaip šiandien. Mes raičiojomės ant vos tik sužėlusio dirvonėlio ir, nepaisydami revoliucinių atsiminimų, jautėmės patenkinti savimi ir gyvenimu. Tuomet mes buvo pasiryžę jį reformuoti ir drąsiai traukėme savo dar vaikiškais balsais revoliucinę 1 gegužės dainą.

Kitais metais visa eilė įvykių išblaškė mano revoliucinę nuotaiką ir pagaliau atvedė štai į seminariją. Bet 1 gegužės daina ir šiandien dar skamba mano ausyse, ir šiandien dar aš ją moku ir niūniuoju, o niūniuodamas jaučiuosi gyvesnis esąs. Ir šiandien štai aš esu būry tų, kurie nori jei ne reformuoti, tai bent taisyti gyvenimą — ne materialinį, bet dvasios gyvenimą, o tai dar svarbiau. Šiandien aš šitos reformos ar taisymo tikslą ir priemones daug geriau suprantu negu tuomet, ant Šešupės krantų. Bet kur šiandien tas pasiryžimas ir entuziazmas, kurio buvo tiek daug ten? 1 gegužės giesmė, kurią šiandien niūniavau, žadina many drąsą. Bet kokia beprasmiška ta drąsa šiuose mūruose ir kaip ji greit praeina! Vis dėlto turbūt many dar liko anų laikų revoliucinės ugnies kibirkštėlė, kuri ir neleidžia man galutinai sutapti su seminarijos gyvenimu.

Gegužės 25 d.

Jau beveik visas mėnuo, kaip buvo atvažiavęs tėvas ir atvežęs nuo Liucės labų dienų. Ar užbūrė ji tas labas dienas, kad nuo to laiko gana dažnai apie ją pamąstau! O gal čia pavasaris kaltas? Štai ir šiandien man ji iš galvos neina. Gėda prisipažinti, kad per vakarinę rekreaciją tyčia išėjau vaikščioti vienas ir vengiau, kad kas nors neprikibtų, nes norėjau pasvajoti apie ją. Ką aš svajojau? Grynus niekus. Kaip vaikas pats sau sekiau pasaką, kuri neturi nieko bendro su tikruoju gyvenimu. Niekados nedrįsčiau čia apie tai rašyti, jeigu manyčiau, kad šis dienynas kada nors paklius į bent vieno svetimo žmogaus rankas. Užrašysiu ir tą „pasaką“,

kad pats kada, sulaukęs senatvės, turėčiau progos nusišypsoti ir prisiminti, koks aš kartais būdavau vaikiškas.

Taigi rodės man, kad važiuoju iš seminarijos namo, atostogų. Bevažiuojant užklumpa mus naktis, dangus apsiniaukia, pakyla vėjas, ir mes, pasukę ne tuo keliu, paklystam. Važiuojame važiuojame, o vietos vis klaikesnės. Aplinkui nei vieno žiburio, nei vienos trobelės. O čia jau siaučia tikra audra. Staiga pamatom tolumoj žiburį. Pasukame į tą pusę ir netrukus privažiuojame didelį dvarą. Prie rūmų niekas mūsų nepasitinka. Tėvas važiuoja prie klojimų arklių pastatyti, o aš einu į rūmus. Durys atidarytos. Pasidedu apsiaustą ir einu toliau. Įžengiu į puikią šviesią salę, bet ir čia nėra nė vieno žmogaus. Staiga priešais prasiskleidžia durys, ir aš pamatau Liucę.

— Pavasarėlis! — sušunka ji nudžiugus.— Aš taip seniai tavęs laukiu! Bet tamsta sušalęs ir nuvargęs. Toliau važiuoti negalima. Tamsta apsirgsi. Turi nakvoti čia.

Mudu ilgai vaikštinėjam po tuos rūmus, juokaujam ir kalbamės. Pagaliau ji parodo man paruoštą kambarį ir palieka. Aš gesinu šviesą ir žiūriu pro langą. Audra jau praėjus. Pro debesis pasirodo mėnuo. Aš matau puikų parką. Plačiai išsimėčiusios medžių grupės, pievelės ir dideli takai. Mėnesienos šviesoj blizga fontanas ir baltuoja marmuro statulos. Ir štai, matau, pasirodo Liucė ir eina taku prie fontano ir statulų. Aš noriu su ja dar pasivaikščioti tame stebuklingame parke ir einu paskui. Ji nusistebi, mane pamačius, ir kartu nudžiunga. Mudu vaikščiojam lygiais šviesiais takais ir gėrimės pasakiška mėnesienos naktimi.

Aš sužinau, kad šitas dvaras esąs jos motinos. O jos motina — tai ne klebono sesuo, bet turtinga lenkų grapaitė. Kaip ji pateko pas kleboną, ji nežinanti. Dėdė vertęs ją tekėti už Brazgio, bet ji jo nemylinti. Dėl to ji ir pabėgusi į savo motinos dvarą. Mudu prieiname parko galą, ir aš pamatau didžiulį ežerą. Sėdame į laivelį ir iriamės mėnesienoj, pro nusvirusius gluosnius, per ramų kaip veidrodis vandenį.

— Pavasarėli,— sako ji,— ar tu žinai, kad aš tave myliu? Mesk tu tą seminariją, ir mudu būsime čia laimingi visą amžių.

Bet man staiga pasirodo, kad aš jau nebe klierikas, bet

kunigas. Ir čia iš idilijos mano fantazija pakrypsta į dramą ir tragediją. Mano širdis blaškos tarp pareigos ir meilės...

Aš fantazijuoju tol, kol skambalo balsas pašaukia mane į koplyčią vakarinėm maldom.

Štai dabar, nė valandai nepraėjus, visa tai aš rašau, pats iš savęs pasijuokdamas. O tų svajonių metu aš tikrai jaudinausi, džiaugiausi ir liūdau. Kaip į tai žiūrėti? Ar tokios svajonės — tai nekaltas vaikiškas žaismas, ar charakterio yda? O gal tai nuodėmė? Nieko nepadoraus jose nebuvo. Aš atsispyriau pagundai ir kunigo (įsivaizduojamo) pareigom nenusidėjau. Vis dėlto per išpažintį pasisakysiu, kad užsiėmiau „tuščiomis mintimis".

Sekminių antroji diena

Šiomis dienomis turime šiek tiek daugiau nuliekamo laiko. Atsiminęs savo pasikalbėjimą su Eiguliu apie rašymą ir poeziją, ryžausi pabandyti. Parašiau porą eilėraščių taip, kaip jis manė, ir parodžiau jam. Jis sakė davęs juos paskaityti dar kai kam ir tikrina, kad visiem labai patikę. Sereika, nors sakąsis apie literatūrą nieko neišmanąs, bet šitų eilių gražias mintis labiau vertinąs negu ten kokias meilės dainas arba gamtos grožybių aprašymus. Eigulis tikrina, kad šitos eilės tinka į spaudą ir kad aš turiu daugiau tokių rašyti. Ypač jam patikęs tas karštas, kaip jis sako, entuziastiškas jaunystės skatinimas siekti idealo, neatsižvelgiant į jokias kliūtis, aukojant viską, net ir gyvybę.

Žinoma, ne man spręsti apie savo eilių vertę. Aš tik žinau, kaip jaučiausi, rašydamas ankstyvesniąsias savo eiles ir dabar štai šias. Man atrodo, kad anksčiau aš rašydamas kartu svajodavau, liūsdavau, nerimaudavau ir jaudindavausi — ir man tai buvo galų gale malonu, smagu. Dabar gi vien mąsčiau, galvojau ir dirbau tarsi kokį uždavinį. Iš tiesų, kaip tai išėjo, aš ir pats nežinau, kad eilės, sako, karštos, entuziastiškos, o aš nei jas rašydamas, nei dabar skaitydamas nejaučiu savy jokio karščio nei entuziazmo. Man atrodo, tarsi tai būtų kokia svetima rolė, kurią aš parašiau, norėdamas, kad ji būtų entuziastiška. Pasirodo, kad pasisekė. O mano pirmosios eilės man ir dabar artimos, savos ir brangios.

Aš ir dabar jas skaitydamas jaučiu kaip ir kokią šilumėlę krūtinėj — ir nors eilės, kaip sako, liūdnos ir pesimistiškos, bet man jas skaitant smagu ir gera. Pažiūrėsiu, kaip toliau atrodys. Mano pačio nuomonė gali būti labai klaidinga.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Po daugelio metų Liudas Vasaris, vartydamas savo dienyno lapus, ne kartą mąstydavo:

— Štai mano dabarties embrionas. Kaip daug nedrąsių šitam sąsiuviniui patikėtų spėjimų pasirodė esą tikri, kiek daug nujautimų ir nugąstavimų išsipildė su kaupu. Iš tiesų turbūt yra kažin kokis žmogaus likimas arba kažin kokia nenumaldoma gyvenimo logika, iš kurios nubrėžto kelio mes nepajėgiame iškrypti. Mes vykdome kaip ir kokį buities silogizmą, kurio premisos mum pasidaro aiškios tik tuomet, kai patiriame išvadą ir kai jokio kelio atgal nebėra. Štai mano, jauno seminaristo klieriko, mintys ir jausmai. Šiandien aš juose skaitau savo nepavykusio gyvenimo vieną premisą. Bet ar galima mane kaltinti, kad aš jau tuomet nepadariau išvados ir nemečiau klaidingo kelio? Taip, jei aš būčiau tuomet žinojęs šių lapų prasmę, kaip šiandien ją žinau. O šiandien ją žinau tik dėl to, kad gyvenimas atvertė antrosios premisos neįspėtąjį *atqui* — kadangi. O galbūt taip ir reikėjo. Galbūt geriausių savo gyvenimo metų kaina vidaus kovoj pats su savim sunaikinęs geriausią kūrybinių pajėgų dalį, aš vykdau kokį nors man nežinomą dėsnį, statau naują premisą, kurios išvada šiandien dar man yra paslaptis.

Taip kartais mąstydavo po daugelio metų L. Vasaris, vartydamas tą nenuginčijamą liudijimą savo nuoširdumo, savo gerų norų ir didelio savo apsirikimo.

XVI

Netrukus po Sekminių ramų seminarijos gyvenimą sukrėtė vienas įvykis, kuris netiesiog palietė ir klieriką Liudą Vasarį. Būtent, baigiantis mokslo metam, buvo numatyta

duoti aukštesnieji subdiakono šventimai keletui vyresniųjų kursų auklėtinių, jų tarpe ir penktojo kurso klierikui Broniui Radastinui. Jau viskas buvo paruošta, jau išrinktieji už poros dienų turėjo sėsti rekolekcijų laikyti, kaip štai vieną popietį pasklido žinia, kad Radastinas ne tik neleidžiamas laikyti rekolekcijų, bet ir iš viso pašalinamas iš seminarijos. Iš seminarijos būdavo pavaromi arba patys išstodavo du trys klierikai kuone kasmet — ir tai nedaug ką stebindavo. Bet kad išvarytų penkto kurso klieriką ir tai kuone nuo subdiakonato slenksčio, beveik iš po vyskupo rankos, tokių atsitikimų būdavo reta. Tai jau buvo panašu į skandalą. Geriau informuoti draugai pasakojo, kad rektorius, norėdamas to skandalo išvengti, siūlė Radastinui pačiam išstoti, bet šis atkaklus užsispyrėlis, jausdamasis neva nekaltas, su tuo nesutiko, o įsakytas išsikraustyti, pats dėl to daugiausia triukšmavo.

Radastiną geriau pažinojusių draugų nustebimas dėl jo išvarymo, tiesą pasakius, buvo labiau panašus į pasitenkinimą negu į pasipiktinimą ar užuojautą. Jau nuo antro kurso jisai buvo pradėjęs kopti į seminarijos aristokratų viršūnes. Turtingų tėvų sūnus, jisai turėjo iš ko gražiai apsirengti ir gerai pavalgyti, ir pasmaguriauti mokslo metu, kiek tai buvo galima seminarijos sienose, o per atostogas — kiek leisdavo aplinkybės ir saugumas. Jo sutanas ir apsiaustus siūdavo geriausias miesto siuvėjas, o batai būdavo tokios švelnios odos, kad jeigu kartais per ketvirtadienių pasivaikščiojimus nenumatytai patekdavo į purvą arba užeidavo lietus, tai jis su didžiausia širdgėla šaukdavo: „Oi mano giemzos, giemzos, giemzos!“ Ir tame aimanavime nesunku buvo išgirsti pasigyrimo gaidelę. Jo draugų būrelis buvo labai negausingas ir susidarė iš tokių pat dabitų kaip ir jis pats arba iš pataikautojų, norėjusių jam įtikti. Visų kitų jisai nemėgo, žiūrėjo į juos iš aukšto ir bendravo tik tiek, kiek seminarijoj tai buvo būtina.

Paskutinių atostogų metu Radastinas, numatydamas, kad netrukus jau jį paguldys prieš altorių subdiakonatui ir amžinai skaistybei priimti, gerokai paūžė. Su vienu savo draugu jis sumanė pasivažinėti po artimesnes ir tolimesnes parapijas, atlankyti pažįstamus vikarus, per atlaidus suorgani-

zuoti iškilmingas asistas, o po atlaidų paviešėti pas savo kurso ir ne savo kurso draugus klierikus. Akylesnieji pastebėjo, kad Radastinas ypač rinkdavosi paviešėti pas tuos draugus, kurie turėjo gražių seselių ir kur žmonės būdavo meilesni. Tada niekas tuo nesipiktino: linksmi, sakydavo, kunigėliai, ir tiek. Bet seminarijos vyresnybė turbūt kitaip į tai pažiūrėjo, o gal ir kokį riebesnį faktą sužvejojo, kad taip kategoriškai, galima sakyti, prieš pat nosį užtrenkė Radastinui kunigystės duris.

Bet ne čia dar to skandalingo įvykio galas. Nusikaltėliui palikus seminarijos sienas, rektorius, pasišiaušęs kaip vanagas, piktai trepsėjo koridoriuj, griausmingai kosėjo, trankė duris, vizituodamas kambarius ir aules, ir aštriu žvilgsniu varstė kiekvieną, o ypatingai buvusius Radastino draugus. Šie ūmai pasidarė nužeminti, kuklūs ir švelnūs kaip avinėliai. Tokia įtempta padėtis truko porą savaičių. Ir štai vieną kartą rektorius, atėjęs į gražaus elgesio pamoką, taip prabilo:

— Prieš porą savaičių jus turbūt labai nustebino, o gal ir sujaudino vieno jūs draugo pašalinimas. Jūs žinote, kad tas jūsų draugas jau rengėsi priimti subdiakonato šventimus. Tačiau Dievo Apveizda, kuri ypatingu būdu rūpinasi savo Bažnyčios tarnais, atėjo į pagalbą mum, seminarijos vadovam, ir pataisė tai, ką mes per savo žmogišką silpnybę, neapsižiūrėjimą ir nežinojimą būtume padarę bloga. Beveik paskutiniu momentu mes gavome neužginčijamų įrodymų, kad minėtasis jūsų draugas nebuvo vertas eiti prie Dievo altoriaus, ir mūsų šventa pareiga buvo jo ten neleisti. Lig šiol aš negalėjau jum paaiškinti to griežto mūsų pasielgimo motyvų, nes nesijaučiau turįs teisę viešai kalbėti apie intymius, svetimo žmogaus asmenį liečiančius dalykus. Bet kad jūs būtumėt įtikinti dėl mūsų pasielgimo teisingumo, o taip pat kad būtumėt įspėti, koki pavojai laukia jūsų pačių, tos pačios Dievo Apveizdos pagalba štai pateko į mano rankas vienas dokumentas, kurį aš čia jum paskaitysiu.

Čia rektorius išsitraukė iš kišenės lapelį popieriaus ir pakeitė akinius. Didelėj, sausakimšai prisigrūdusioj auditorijoj buvo tokia tyla, kad kiekvienas aiškiai girdėjo, kaip sučežėjo išskleidžiamas lapelis ir barkštelėjo rektoriaus akinių makštys. Klierikas Vasaris sėdėjo kaip apmiręs, laukdamas,

kad dabar išgirs ką nors nepaprastai nemalonaus. Sėdėjęs šalia jo Kasaitis kumštelėjo alkūne jam į pašonę, ir šitas gestas jį nuvėrė nuo galvos iki kojų, tarsi jis išgirs skaitant kažką labai artimai liečiantį jį patį.

Rektorius, pasikeitęs akinius, parodė lapelį auditorijai ir tarė pabrėždamas žodžius:

— Tai yra Radastino laiškas, rašytas vienam iš jūsų, kuris čia sėdi šitoj auditorijoj ir girdi mano žodžius. Kuriam būtent, aš nepasakysiu nei viešai, nei privačiai. Šis laiškas dar nebuvo pasiekęs adresato ir jį pasieks tik dabar, man paskaičius. Mes nutarėm dar palikti jį seminarijoj išbandyti, tuo labiau kad tas laiškas galėjo būti adresuotas ne jam vienam... Tad šie mano žodžiai tegul būva jam ir kitiem viešas, nors ne vardinis, įspėjimas, kad tučtuojau mestų visokias dvasiškiui netinkamas pažintis ir draugystes, nes mes dabar budėsime dvigubu jautrumu, kol piktas nebus išrautas su šaknimis. Bet paklausykit, ką rašo kandidatas į kunigus:

Brangus Drauge,

Štai jau baigiasi antra savaitė, kaip atsisveikinau su seminarija. Tu manai, kad labai gailiuos? Nieko panašaus. Žinoma, apsitupėjus šiltoj gūžtelėj, buvo nemalonu išvytam kaip šuniui trenktis į nežinomą pasaulį. Bet, kaip matai, nepražuvau ir spjaunu į barzdą visiem jūsų rektoriam ir vicerektoriam. Dabar, kad ir prašytų grįžti į tą kalėjimą, už jokius pinigus nebegrįžčiau. Vis dėlto man būtų įdomu išgirsti, už ką jie galų gale mane išvijo. Jei sužinosi, būtinai parašyki. Rektorius man pasakė labai ilgą pamokslą, daug prikalbėjo visokių niekų, esą mano elgesys paskutinių atostogų metu buvęs nepadorus ir net nuodėmingas, bet nieko konkretaus nepasakė. Kai aš to paklausiau, jisai reikšmingai tarė: už ką, tu pats žinai, jei tavo sąžinėj tebėra dar gyvas bent kokis nuodėmės pajautimas. Kas mano sąžinėj yra, tai mano dalykas. Tik aš manau, kad jie jokiu būdu to negalėjo sužinoti, nors ir turi puikių šnipų. Daugių daugiausia, ką jie galėjo patirti, tai tą incidentą dvariuke, apie kurį aš Tau pasakojau. Galėjo įskųsti tos panos kavalierius, taip gavęs per nosį. Kas kaltas, kad jo sužadėtinė pati ant kaklo

kabinosi? Kai dėl poros nuotykių, kurie iš tiesų buvo „warte grzechu", tai jų visi galai vandeny, ir dėl to esu visai ramus. Dabar, žinoma, visa tai neturi jokios reikšmės, bet man vis dėlto įdomu. Intriguoja, taip sakant. O žinodamas žmogus turėsi daugiau eksperiencijos. Jau sakiau Tau, kad savo likimu nesiskundžiu. Vietą gavau pakenčiamą — apie tai vėliau parašysiu, o naudotis gyvenimu tai galima kiek tik nori. Kunigui, žinoma, progų taip pat nestoka, bet nepatogumų begalės: slapstykis, bijoki, veidmainiauki — nei šis, nei tas. O kokių mergelių, brolyti, yra! Tai ne jūsiškės ten mazgotės! Gražios, inteligentiškos ir pasiutiškai drąsios! Bet nepiktinsiu Tavęs daugiau jų aprašymu, nes ne juokais pagundos užpuls, o Tu vis dėlto dar padorus berniukas. Na, lik sveiks! Rašyk, ką apie mane pletkuoja ir šiaip kas naujo.

Tavo Bronys

Rektorius vėl pasikeitė akinius ir valandėlę tylomis žiūrėjo į klierikus. Efektas buvo neapsakomas. To laiško akiplėšiškas cinizmas vienus prislėgė, kitus sugėdino, trečius nugąsdino. Ne vienas pasibaisėdamas mąstė, kad laiškas galėjo būti adresuotas jam. Dar daugiau buvo tokių, kurie ir patys per atostogas buvo šiuo tuo nusikaltę, ypač jeigu pažiūrėsi rektoriaus akimis. Daugeliui visai nekalti dalykai dabar ėmė niauktis nusikaltimo šešėliu. Net skeptikas Kasaitis, kuris į viską buvo pratęs žiūrėti abejingai, dabar pasijuto tarsi stovįs prieš labai rimtą klausimą. Jonelaitis ir Sereika širdy nugąstavo, kad vyresnybė nesuuostų ir jų kuopelės pėdsakų, nes po tokių sukrėtimų ji tapdavo labai atsargi ir uoli, o skundimų ir įdavimų skaičius žymiai padidėdavo.

Vasaris jautėsi visai sutriuškintas. Kai kurie to baisaus laiško žodžiai tarsi skundė ir jį patį. Jam atrodė, kad Petryla tai jau tikrai pamąstė apie jį ir Liucę. Pasirengęs greitai save pasmerkti, jis laukė, ką dar pasakys rektorius.

O rektorius, dar laikydamas drebančioj iš susijaudinimo rankoj laišką, vėl prabilo:

— Tai štai ką rašo tas, kuris visiem jum kalbėjo, kad yra neteisingai šalinamas iš seminarijos. Aš manau, kad jūs dabar pakankamai esate įtikinti dėl to pašalinimo motyvų. O kokia yra svarbiausia priežastis to nelaimingo klieriko

nuopuolio? Tai jo supasaulėjimas, tai jo nesisaugojimas pavojingų pažinčių, ypač su antrosios lyties asmenimis.

Ligi galo pamokos kalbėjo jiem rektorius apie tų pažinčių pavojus, apie dvasiškiui privalomas dorybes ir kaip jie turi elgtis besiartinančių atostogų metu. Graudeno, barė ir baugino, kad jei kas jaučiasi kaltas, pasitaisytų arba pats išeitų iš šių mūrų, nes vėliau tokiam jokio pasigailėjimo nebūsią.

Šitas laiškas kelias dienas buvo svarbiausia klierikų pasikalbėjimo tema. Visi smerkė jį ir jo autorių. Tik vienas kitas iš buvusių Radastino draugų puse lūpų pastebėdavo, kad Radastinas tame laiške žymiai perdėjo savo žygius ir pats save tarsi net apšmeižė, norėdamas savo draugų akyse pasirodyti smarkiu vyru. Jis dažnai esą mėgdavo vaidinti tokią rolę. Toki aiškinimai šiek tiek atitaisė Radastino opiniją bent mažiau skrupulatiškų klierikų akyse.

— A, didelis čia daiktas! — kalbėjo sykį Kasaitis, vaikščiodamas su Vasariu.— Kai klieriką sugavo, tai padarė baisiausią skandalą, o kai kunigai pridaro ne tokių dalykų, tai nė lapė neloja!

— Na, jau geriau neteisink! — nesutiko Vasaris.— Dėl to ir reikia šalinti blogus klierikus, kad nebūtų blogų kunigų.

— Tai nieko nereiškia,— ginčijosi Kasaitis.— Kol mes esame seminarijoj, niekas jokiu būdu neišpranašaus, koki iš mūs bus kunigai.

— Tai tu manai, kad Radastiną reikėjo šventinti?

— Aš nieko nemanau. Aš tik keliu klausimą ir abejoju, ar ta istorija buvo verta tokio triukšmo.

Bet Vasariui giliai įkrito į širdį ir Radastino išvarymas, ir to išvarymo priežastys, ir rektoriaus žodžiai. Tą įspūdį dažnai panaujindavo ir dvasios tėvas, kuris per konferencijas ir meditacijas toliau rutuliojo rektoriaus mintis, nudažydamas jas religiniu atspalviu, statydamas savo klausytojus Dievo akivaizdoj ir rodydamas jiem ne tik šio, bet ir amžinojo gyvenimo perspektyvas. Dažnai po tokių apmąstymų klierikas Liudas gėdindavosi ir prisiminti, kad jis sėdėjo su Liuce ant kalnelio arba svajodavo apie ją visokius niekus. Jojo pasiryžimas nutraukti šitą pavojingą pažintį buvo visai nuoširdus ir tvirtas.

Čia prisidėjo dar viena nauja aplinkybė. Būtent, vy-

resnybės buvo nutarta ir vyskupo patvirtinta visam trečiam kursui duoti keturis žemesniuosius šventimus. Žemesnieji šventimai praktiškam gyvenime jokios reikšmės neturėjo, nes jokiais apžadais dar jauno levito nevaržė. Jisai dar laisvai galėjo tapti pasauliškiu ir vesti žmoną. Seminarijoj visiem gerai buvo žinomas posakis, kad *„quattuor minores ducunt uxores"* *, ir jie dažnai juokaudami tai kartodavo. Vis dėlto teoretiškai ir iš tradicijos šitie šventimai jau įvesdavo į dvasiškių luomą, suteikdami net kai kurių jo privilegijų. Dėl to ir į šiuos šventimus prisirengti jiem buvo paskirtos rekolekcijos ir patariama atlikti viso gyvenimo išpažintis.

Sėdėdamas šias rekolekcijas, klierikas Vasaris vėl skendo savy, vėl bergždžiai lūkuriavo religinio dvasios pakilimo ir vėl raminosi autoritetų posakiais ir ateities viltimis. Į šventimus jis ėjo geriausiais pasiryžimais, nes svarbiausią, kaip jam dabar atrodė, savo ydą — pavojingą pažintį su „kitos lyties asmeniu" — jis laikė nugalėta.

Patys šventimai tačiau praėjo nežymiai ir nepadarė jokio įspūdžio. Sustojo jie presbiterijoj prieš altorių po du ir po tam tikrų maldų iš eilės artinosi prie vyskupo, ėmė jo palaiminimą, davė kirpti nuo viršugalvio plaukų kuokštelę ir atlikinėjo tam tikrus veiksmus, iš Bažnyčios tradicijos įgijusius simbolinės reikšmės: lietė ampulas, smilkino, skambino varpeliu ir sukinėjo raktą zakristijos duryse. Šitie veiksmai buvo linksmasis šventimų numeris. Jie observavo, kaip kuris skambins varpeliu ir kaip sukinės raktą, negalėdami kartais sulaikyti šypsnio dėl veikiančiojo draugo minos arba savotiškai atliekamo veiksmo.

Grįžę po šitų šventimų, jie buvo visų dėmesio centras, kaip ir minėtiną sutanos apsivilkimo dieną. Vyresnieji ir jaunesnieji draugai juos sveikino ir vėl dalino paveikslėlius atsiminti *quattuor minorum ordinum*** priėmimo dienai. Paskui jie prašė kurio nors vyresniojo draugo, kad pirmą kartą išskustų tonsūrą. Šitas darbas nebuvo lengvas ir reikalavo tam tikro patyrimo. Buvo seminarijoj keli tonsūrom skusti specialistai, kurie išskusdavo jas nei per aukštai, nei per žemai, nei

* Turį keturis žemesniuosius šventimus dar gali vesti pačias (I).

** Keturi žemesnieji šventimai.

į dešinę, nei į kairę, nei per dideles, nei per mažas ir visai tobulai apskritas, o tai buvo labai svarbu. Dažniausiai toj vietoj pakirpdavo plaukus ir, pridėję sidabrinį rublį, apibrėždavo pieštuku būsimos tonsūros, dvasiškojo luomo ženklo, ribas.

Kiekvienas džiaugėsi savo tonsūra, jausdamasis pakilęs seminarijos hierarchijoj vienu laiptu aukštyn ir padaręs visai realų žingsnį kelyje prie Dievo altoriaus. Tolimesnieji subdiakonato šventimai jau galutinai nulems jų ateitį, atskirs nuo pasaulio ir uždės skaistybės apžadus visam amžiui.

Tą patį vakarą klierikas Jonelaitis, sutikęs Vasarį sode, papasakojo, kad gavo laišką nuo Varnėno.

— Gerai, kad jis adresavo ne stačiai į seminariją, bet per vieną pažįstamą kunigą, kuris jį man įteikė. Greičiausia, kad laiškas būt buvęs atplėštas. O ten ir apie tave kalbama. Bet Varnėnas atsargus. Pavojingų laiškų jis į seminariją neadresuos.

— Ką gi rašo Varnėnas?

— Rašo, kad skaitė tavo paskutines eiles. Sako, kad eiliavimas patobulėjęs, bet pačios eilės šaltokos, nors jose ir daug patoso.

— Kaip tai patoso? — nesuprato Vasaris.

Bet ne ką galėjo paaiškinti ir Jonelaitis.

— Jis turbūt norėjo pasakyti — iškilmingumo, entuziazmo.

— Jei taip, tai būtų labai gerai. Ir Maironis taip rašo. Aš sykį kalbėjau tuo klausimu su Eiguliu. Jis mane skatino tik taip ir rašyti.

— Man irgi patinka tavo paskutinės eilės. Rašyk toliau, ir tiek! — padrąsino jį pirmininkas.

Varnėno laiške išreikšta nuomonė apie Vasario eilių „šaltą patosą" taip ir pasiliko nesuprasta. Ir taip pačioj pradžioj savo literatūrinio darbo, galima sakyti, pirmaisiais bandymais, jis užkliuvo už pavojingos seklumos — ideologinių obalsių ir tariamai kilnių, o iš tiesų plokščių ir nuvalkiotų minčių eiliavimo. Seminarija jokios kitos medžiagos jo bundančiam talentui nedavė. Tai, kas buvo tikrasis jo sielos gyvenimas su jo svajonėmis ir lūkesiais, prieštaravo jo, kaip klieriko, gyvenimo formom, ir jis stengėsi jį nuslopinti, jo išsižadėti ir pamiršti.

Nuo gamtos jis buvo atskirtas tos pačios seminarijos mūrų ir juose sustiprėjusio sentimentališkai abstraktiško gamtos traktavimo. O seminarijoj skelbiamą ideologiją, geriau sakant, teoriją, paversti gyva minties ir jausmo persunkta išmintimi jis neįstengė ir negalėjo įstengti. Tam jis buvo per jaunas, o gal ir iš viso nelinkęs. Dėl to jis visai teisingai savo intuicija pradėjo nuspėti, kad, eidamas seminarijos rodomais keliais, jis turi išsižadėti ne tik pasaulio tuštybių, ne tik meilės ir moteries, bet taip pat ir poeto jį viliojančios kūrybos.

Priėmęs keturis žemesniuosius šventimus ir išsiskutęs tonsūrą, klierikas Vasaris žengė vieną žingsnį artyn prie Dievo altoriaus ir vieną žingsnį tolyn nuo poeto kelio. Paradoksališkas ir tragiškas gyvenimo uždavinių kelias: Dievas jam dovanojo poeto sielą. Jis ėjo Dievui tarnauti ir dėl to turėjo žudyti savy Dievo dovaną.

Paskutinį sekmadienį prieš atostogas jisai matė Katedroje savo Nepažįstamąją. Atsitiktinis momentų sutapimas padarė tai, kad saulė, įspindusi pro Katedros vitražą, apipylė ją įvairiaspalvių spindulių srovėmis, ir Vasariui ji atrodė kaip kokia vizija, visai nustojusi žemiškos moteries realumo. Jisai žiūrėjo į ją, ir jo sąžinė neprikaišiojo jam tų pažvelgimų. Rengdamasis prie savo išpažinčių, jis nė karto nematė jos savo nuodėmių šešėly. Jis kovojo dėl Liucės ir buvo pasiryžęs jos išsižadėti. Bet šitos jis neišsižadės niekados.

Ir jeigu jam būtų kas nors pasakęs, kad ši yra priežastis, o ana tik jos pasėka, kad ši yra versmė, o ana tik maža srovelė, kad ši yra esmė, o ana tik vienas iš tūkstančio pavidalų — ir kol jis neišsižadės šitos, tol bergždžias bus išsigynimas anos, kaszin, ar jis būtų tuo patikėjęs. O jei būtų patikėjęs, tai ar būtų žengęs į Dievo altorių?

XVII

Vieną sykį, prieš pat atostogas, klierikas Jonelaitis išsivadino Vasarį į sodą pasivaikščioti, žadėdamas papasakoti vieną sumanymą.

— Tu poetas,— tarė jam,— tau reikia naujų įspūdžių.

Tu niekur nesi buvęs ir nieko nematęs. Šįmet mano paskutinės atostogos. Važiuokime į Vilnių. Pakeliui sustosime Kaune, o grįždami užsuksime į Trakus. Pamatysime daug brangių istoriškų vietų. Man tai įdomu kaip istorijos mėgėjui, o tau sukels daug minčių ir jausmų. Turėsi naujų įspūdžių ir temų eilėm.

Šitas pasiūlymas Vasariui sukėlė tikro entuziazmo. Keliauti į Vilnių! Jam, kuris dar niekad traukinio nebuvo matęs! Atlankyti Trakus, jų ežerą ir pilį, kurią taip skambiai apdainavo Maironis! Pamatyti Gedimino kalną, Aušros Vartus ir daugelį kitų to didžiojo miesto vietų! Liudas tokio džiaugsmo nebuvo nė sapnavęs. Jie susitarė dvi savaites praleisti savo tėviškėse, paskui Vasaris nuvyks pas Jonelaitį, ir tuoj abudu pradės kelionę.

Važiuodamas iš seminarijos namo, Vasaris kūrė savo fantazijoj stebuklingus tos kelionės vaizdus ir nuotykius. Būsimos laimės ratas besiplėsdamas pagavo į savo ribas tas dvi laukimo savaites jį patį ir ne vien tik jį vieną: iš atsiminimų ir sielos gelmių svajonių valandomis vėl jam pradėdavo vaidentis gražiosios kaimynės paveikslas.

Parvažiavęs į tėviškę, jau iš pirmos dienos jis vėl ėmė lankyti Aušrakalnį. Pereitos vasaros atsiminimai, mintys ir jausmai pasitiko čia jį kaip seniai lauktą svečią. Pasiilgęs jo žvilgsnis klaidžiojo po tolimo horizonto plotus, viršum laukų, medžių ir sodybų, ten, pačiu mėlynuojančiu pakraščiu, kur driekėsi siaura šilų juosta ir už giraitės dunksojo nežinomo krašto medžiai ir rūmai.

Vieną tylų vakarą kaip paprastai sėdėjo jis ant kalnelio ir žiūrėjo į besileidžiančią saulę. Pereitos vasaros atsiminimai tą vakarą atgijo jame nepaprastai ryškiai. Paskutinis Liucės atsilankymas ir įųdviejų čia praleista kartu valandėlė jaudino jį taip kaip tuomet. O jo ausyse nuolatos skambėjo mielas, nuoširdus balsas: „Neužmiršk manęs, Pavasarėli, aš tavęs labai pasiilgstu...“

Paskui jam rodėsi, kad jiedu skrenda triukšmingu traukiniu nepažįstamų žmonių minioj, paskui — kad stovi Gedimino kalno viršūnėje ir gėrisi Vilniaus miestu, paskui — kad iriasi Trakų ežero bangomis ir vaikščioja Pilies salos griuvėsiuose.

Bet staiga jis atsiminė Radastino laišką, rektoriaus žodžius, savo šventimus, tonsūrą ir pasiryžimą viską baigti. Pakriko svajonės, liūdesio banga pūstelėjo per širdį, ir jis pamatė, kad vakaruose vietoj saulės plūduriuoja tik keli raudoni debesėliai. Dešinėj paslaptingai juodavo giraitė, o iš pievų jau pradėjo kilti balzganas rūkas.

— Laikas jau namo...— tarė jis sau, leisdamasis nuo kalnelio.— Ir visos tos mano svajonės — gyvi niekai. Reikia pagaliau nors sykį nuo jų atprasti. Baigta tai baigta. Išvažiuoju į Vilnių, paskui atlankysiu draugus — visas atostogas nebūsiu namie. Į Kleviškį nuvažiuoti nebus nei progos, nei laiko. Grįšiu namo tik paskutinę atostogų savaitę. Šįmet kriaušių ji turbūt neatvažiuos. Tai jau būtų nei šis, nei tas. Tikrai neatvažiuos: ji išdidi ir kerštinga...

Tokiu būdu kelionė į Vilnių buvo pasirinkta kaip geriausia priemonė nutraukti tai pavojingai pažinčiai. Ligi kitų atostogų bus praėję dveji nesimatymo metai. Per tą laiką daug kas bus pamiršta. Liucė gal ištekės, išsikels kur kitur, ir jau jokis pavojus jam nebegrės.

Greitai prabėgo dvi savaitės, ir klierikas Liudas išvyko pas Jonelaitį. Viskas sekėsi kuo puikiausiai. Pasirodė, kad Jonelaitis prikalbino važiuoti kartu ir Kasaitį, kuris atvyko pas jį tą pačią dieną, kaip ir Vasaris.

— Na, vyrai,— kalbėjo jiedviem vyresnysis draugas,— ekskursiją padaryti tai mes padarysime — ir neblogą... Bet ką pasakys rektorius, jei sužinos? Juk kelionės dvasiškiam nepatariamos: *qui saepe peregrinantur, raro sanctificantur**. Kad nebūtų ir mum taip kaip Radastinui.

— Negi mes pas mergas važiuojame! — sušuko Kasaitis, mėgstąs kartais stiprius posakius.

— Mes gi nedažnai keliaujame,— atsiliepė Vasaris.— Aš iš viso pirmą sykį į traukinį sėsiu.

Nusiramino ir Jonelaitis.

— Pagaliau, jeigu sakys ką, pasiaiškinsime, kad sumanėme atlankyti Aušros Vartų stebuklingąją Dievo Motiną. Tai nebus melas, nors ir tiesos tik pusė.

Porą dienų paviešėję pas Jonelaitį, vieną gražų rytmetį

---

* Kurie dažnai keliauja, retai tampa šventi (I).

jie visi trys jau sėdėjo traukiny ir skrido Kauno link. Jų nuotaika buvo puiki. Jie jautėsi kaip paukščiai, ištrūkę iš narvo. Ypač džiūgavo Vasaris, kuris, be paprasto kelionės malonumo, jautė joje dar ir moralinį savo žygį — išvengti pavojingo pasimatymo su Kleviškio klebono giminaite.

Jonelaitis, jau ne kartą važinėjęs traukiniu ir daugiau prityręs, pasakojo jiem visokių atsitikimų. Ir čia kalba užkliuvo už moterų. Traukiniuose jų esą pasitaiko visokių, ypatingai svetimtaučių. Jos čia esančios nepaprastai drąsios. Atsiranda akiplėšų, kurios, turbūt norėdamos pasijuokti iš dvasiškio, elgiasi taip, tartum jo ir nebūtų. Čia jis papasakojo vieną atsitikimą, kaip kartą vienoje kupė sėdėjęs jis ir kažin kokios dvi rusės. Viena jųdviejų, atidarydama bonką limonado, apšvirkštė savo draugę. Tuomet ši, neva norėdama nusikratyti lašus, ėmus taip aukštai kelti sijoną, kad jis turėjęs išbėgti iš kupė į koridorių. Jį palydėjęs linksmas abiejų begėdžių juokas.

— Turbūt norėjo mane išgyvendinti iš kupė, tai ir griebėsi tokios savotiškos priemonės,— baigė Jonelaitis savo pasakojimą.

— Nemanau; tu gi jom nieko nekenkei,— abejojo Vasaris.

— Yra žmonių, kuriem niekad nėra malonu matyti kunigą, ir jie visuomet stengiasi juo nusikratyti. Nešiodamas sutaną, brolau, tu ne kartą būsi išskirtas iš žmonių ir gyvenimo be jokios kitos priežasties ir kaltės.

Šitie Jonelaičio žodžiai nustebino Vasarį. Jis dar niekad nebuvo pagalvojęs apie tai, kad kas nors galėtų nekęsti kunigo vien dėl to, kad jis kunigas. Tas jam pasirodė labai skaudu, užgaulu ir neteisinga. Ir jam buvo smagu, kad jų kupė nėra nė vieno svetimo žmogaus. Jis jau buvo linkęs įtarti kiekvieną nepažįstamą, kad tas jo vengia arba nori juo nusikratyti. Ilgainiui dėl šito jautrumo Vasariui teko nemaža graužtis ir kentėti.

Kelionė nuo Kauno iki Vilniaus jiem buvo dar įdomesnė, nors ne taip patogi. Žmonių traukiny buvo daug, ir jie negalėjo nevaržomai dalintis savo mintimis ir įspūdžiais. Vasaris beveik visą laiką stovėjo koridoriuj prie lango ir žiūrėjo į plaukiančius pro jo akis reginius. Jo mintys, taip pat kaip ir

jo žvilgsnis, slidinėjo nuo vienų daiktų prie kitų, jis davėsi liūliuojamas monotoniško bildesio, ir jokis artimesnis rūpestis netemdė jo pirmosios kelionės nuotaikos. Visuomet jautrus didelių plotų ir erdvės įspūdžiam, jis visa savo siela tenkinosi ir gėrėjosi šiuo visai realiu didelių plotų aprėpimu. Po seminarijos režimo, fizinio ir moralinio ankštumo, plačių erdvių jutimas jojo pergyvenime kėlė ne tik didybės ir laisvės, bet taip pat atsparumo ir pasipriešinimo jausmą. Stebint tą širdį keliantį greitį, matant zvimbiančius atgal telegrafo stulpus, mirgančius pro vienas kitą medžius, pasikeičiančias vietomis tolimas sodybas ir kalvas, jam augo dvasia, drąsėjo norai ir stiprėjo dar jam nežinomų, vos užsimezgančių pajėgų atsarga.

Klierikas Vasaris, pasiryžęs tapti geru kunigu, bėgo nuo gresiančio pavojaus, o tuo tarpu jame, lyg kokiam transformatoriuj, kiekvienas stipresnis įspūdis keitėsi į neigiamą dvasiškio charakteriui energiją.

Į Vilnių jie atvažiavo jau vakare. Nerviškas stoties gyvenimas ir didelio miesto ūpas iš pat pradžių sukėlė juose nerimasties. Savo lagaminėliais nešini, jie leidosi pro šūkaujančias vežikų eiles pėsti į Aušros Vartų pusę. Artindamiesi prie stebuklingos vietos, jie jau iš tolo nusiėmė skrybėles, o praėję vartų arką, pasijuto pagauti mistiškos pagarbos ir baimės. Atsigręžę jie pamatė viršuj koplytėlę ir raudonai spindinčią aliejinę lempą, bet visa kita skendo tamsoje. Gatvėj, pasieniais klūpojo žmonių eilės — ir jie visi trys taip pat suklaupė pasimelsti stebuklingajai Lietuvos Dievo Motinai. Gatvė čia buvo grįsta medžiu, dėl to nei pėsti, nei važiuoti nekėlė jokio bildesio. Ir žydai, ir rusai, ir visi, kurie tik čia pakliuvo, ėjo pro šią vietą ramiai ir nudengtomis galvomis. Turbūt ne vienas buvo girdėjęs šiurpių legendų, kaip Dievas kartais nubaus davęs tuos, kurie čia nepagerbdavo Jo Motinos: kaip vienam vokiečiui sudaužė galvą į sieną, kaip vienam žydui atsuko veidą į užpakalį arba kaip vienam nedoram katalikui atėmė regėjimą dėl to, kad jis, pažiūrėjęs į paveikslą, nusijuokė.

Jie pasiėmė kambarį viename viešbuty, kur paprastai, kaip sakė Jonelaitis, sustodavo kunigai. Pavakarieniavę jie dar paklaidžiojo po miestą, ir kai sugrįžo į savo kambarį nakvynei, buvo jau vėlokas laikas. Jie jautėsi nuvargę, bet pa-

tenkinti savo kelione ir pirmaisiais Vilniaus įspūdžiais. Atsigulę jie dar ilgai kalbėjosi ir svarstė rytdienos planus.

Kitą dieną jie aplankė daug žymių Vilniaus vietų. Jie nė vienas nesugebėjo tinkamai įvertinti tų vietų reikšmės lietuvių tautai, bet patriotinis jausmas ir nusimanymas, kad jie lanko savo tautos didybės lopšį, savo krašto kultūros židinį, atstojo jiem teoretinių žinių ir mokslinio įvertinimo stoką. Jie didžiavosi to miesto grožiu, garbe ir dydžiu, bet kartu ir liūdo, kad tiek maža jame matyti gyvų lietuvių tautos reiškinių.

Lankydami gražiąsias Vilniaus bažnyčias, jie visur matė svetimus parašus ir girdėjo svetimą kalbą. Jiem buvo gerai žinoma, kokį vaidmenį suvaidino šitam kraštui nutautinti tų gražiųjų bažnyčių atstovai ir jų priemonės skelbti Dievo žodžiui. Jie su širdgėla mąstė, kad katalikų tikėjimas plito Lietuvoje, naikindamas lietuvių kalbą, kultūrą ir laisvę. Ir seminarijos rūmuose juos buvo pasiekę kruvinų riaušių aidai šito krašto bažnyčiose dėl teisės garbinti Dievą senolių kalba. Jie žinojo, kad čia nebuvo duodama išrišimo tiem, kurie išpažino savo nuodėmes lietuviškai. Jie buvo skaitę lietuvių sudėtą popiežiui memorialą ir jame surašytus tragikomiškus neva poterius, kuriuos lenkiškai kalbėjo kaimo žmonės, nesuprasdami nė vieno tos kalbos sakinio. Kiek neteisybių ir skriaudų atėjo į galvą tiem jauniem klierikam, lygiai kaip ir kiekvienam lietuviui, beminant Vilniaus akmenis ir jo bažnyčių slenksčius! Ir kokių skaudžių paradoksų! Atlankė jie Katedrą, kurios rūsy tebėra dar prieš amžius čia stovėjusios šventovės aukuro žymės, kurios kriptose ilsisi Vytauto Didžiojo kūnas.

— Tai iš čia,— tarė klierikas Jonelaitis, rodydamas Vyskupų rūmus,— eina aplinkraščiai ir dekretai, naikindami „pagonišką“ lietuvių kalbą ir kruvinomis riaušėmis norėdami ją išguiti iš bažnyčių.

— Seminarijoj kala mum aklą klusnumą, o paskui daro savo politikos įrankiais. Juk tokių vyskupų, koki sėdėjo čia, turbūt niekur kitur pasaulis nematė,— karščiavosi net ir flegmatikas Kasaitis.

Po pietų jie lipo į Gedimino kalną. Pilies bokštas, apleistas ir apgriuvęs, liūdėjo, žiūrėdamas į apačioj prisiglaudusios Katedros stogus ir Lietuvos žemės syvais išaugusį Gedimino miestą. Buvo vėjas, dangum plaukė palšvi debesys, ir tolimi

miesto pakraščiai skendo ūkanose ir fabrikų dūmuose. Koks savas ir lietuviškas atrodė tas miesto vaizdas, padengtas ūkanoto dangaus, apsuptas savo krašto laukų, kalvų ir miškų! Čia, ant šito kalno, nebuvo svetimų žmonių nei svetimos kalbos. Prie Gedimino pilies bokšto kiekvienas lietuvis visa savo širdimi pajunta, kad Vilnius yra brangiausia jo nuosavybės dalis.

Keturias ištisas dienas jie išbuvo Vilniuj ir apžiūrėjo viską, kas jiem atrodė įdomu ir buvo prieinama. Paskutinį vakarą jie, sugrįžę į savo viešbutį, apgailestavo, kad jau rytoj reiks palikti šis senasis Gedimino miestas, davęs jiem tiek neužmirštamų įspūdžių.

— Na, Liudai, dabar žiūrėk, kad parašytum ką nors apie Vilnių. Minčių ir jausmų čia galėjai pasisemti kiek tik norėjai,— kalbėjo Jonelaitis, kraustydamas savo lagaminėlį.

Kasaitis gulėjo lovoj dar nenusirengęs ir skaitė tos dienos „Vilties" numerį.

— Tu bent vienose eilėse iškeik gerai lenkus! — kreipėsi jis į Vasarį.— Tokis mano didžiausias noras, išvažiuojant iš Vilniaus. Paklausykit, ką rašo „Viltis" apie naujus skandalus bažnyčiose.

Ir jis ėmė skaityti jaudinantį straipsnį.

Vasaris gulėjo kitoj lovoj ir skaitymo neklausė. Jonelaitis siūlo rašyti. Taip, rašyti reikia, bet ką? Jis jau ne kartą ieškojo motyvo, iš kurio galėtų susipinti eilės.

Jis ėmė galvoti apskritai apie miestą. Ar jis bent kiek jį pažinó? Ne. Jis matė tik namus ir žmones. Kokis tuose namuose eina gyvenimas, ką kalba ir mąsto visi tie žmonės, tos puošnios moterys ir vyrai, turtuoliai ir driskiai elgetos? Jis ne tik nežinojo jų vidaus gyvenimo, bet ir paviršium negalėjo jų observuoti. Klierikiškas kuklumas liepė jam saugoti akis. Seminarijos koplyčioj ir gero elgimosi pamokose jis daug apie tai buvo prisiklausęs. Eidamas Jurgio prospektu, jis matė didžiulius kavinių langus, kur jam įeiti būtų nepadoru. Jis matė Vasaros teatro afišas, kurios jam priminė „Tygodnike" atvaizduotas dekoracijas ir scenas, bet lankyti teatrą jam buvo uždrausta, ne tik dabar, bet ir visą gyvenimą. Vakar vakare, eidamas pro Katedrą, jis girdėjo Bernardinų sode tokią muziką, kokios dar niekad nebuvo girdėjęs. Bet jam, sutanotam, ten vaikštinėti netiko. Nuo visa to skyrė jį sutana — ir skyrė

griežčiau negu kavinių langų stiklai, negu teatro sienos, negu sodų užtvarai. Jis jau pamažu ėmė patirti, kad jam, sutanotam, visas gyvenimas ir visas pasaulis rodo save netikroj šviesoj, kad sutanos atspalvis krinta jam ir ant akių, ir ant širdies, ir ant visos sielos.

Kur buvo vyriausias jo kūrybos motyvas, kurio jis ilgėjosi ir ieškojo visą savo gyvenimą? Galimas daiktas, kad to motyvo neleido prie jo anas sutanos atspalvis, taip kaip tūli stiklai neleidžia prie mūsų akies kai kurių spalvų ir spindulių.

Rytojaus dieną jie išvažiavo į Trakus. Mėlynos ežero bangos kilnojo ir supo jų luotelį plaukiant į salą, kur baigė griūti pelėsiais ir kerpe, pasak Maironio, apaugusi garbinga Trakų pilis. Tik vėjo siūbuojamos nendrės čežėjo aplink salą, tik menki krūmokšniai veisėsi pilies griuvėsiuose.

Trys klierikai tylėdami laipiojo po akmenų krūvas ir vaikštinėjo pasieniais, stengdamiesi suvokti praeities vaizdą. Bet praeitis buvo jau tokia tolima, o dabartis tokia liūdna, kaip ir tos griūvančios sienos.

Paskui jie susėdo ant kalvelės, užuvėjoj, saulės atokaitoj, ir kiekvienas savaip jautė tos vietos grožį ir prasmę. Kalbėt čia nebuvo kas. Prieš jų akis mėlynavo gilus ežero vanduo, o anoj pusėj, prie pat ežero, medžiuose paskendę grožėjosi savo baltu grakštumu grafo rūmai.

— Žiūrėkit,— prabilo Jonelaitis,— griūvant mūsų pilim, kaimynystėj vis įsikuria koki nors palociai, lenkiškos kultūros lizdas. Tautos syvai, pakreipti kitomis arterijomis, maitina išsigimusius didžiūnus. Mum, atgimstančios Lietuvos vaikam, belieka pilių griuvėsiai. Štai mes čia jaučiamės kaip namie, o į aną pusę, į tuos rūmus, tik pasižiūrėti tegalime.

— Tai kokia iš to išvada? — paklausė Kasaitis.

— Jokia. Aš tik konstatuoju faktą.

— Faktas ir be konstatavimo yra faktas, o išvados ne visiem aiškios.

— O aš manau jeigu mes įsisąmoninsime faktus, tai išvados pasisiūlys pačios — ir ne vien žodžiu bet ir darbu.

Jie paliko Trakus jausdamiesi atlikę lietuvio patrioto pareigą, atlankę tas vietas, iš kurių dar garsiausiai byloja praeitis ir kurios liudija apie įspūdingiausius tos praeities momentus. Jie važiavo atgal kaip koki piligrimai iš šventų

vietų, pagerbę senovės liekanas, susimezgę su tradicija ir pasiryžę eiti naujais tėvynės keliais.

Seminarija juos ruošė būti kunigais, jie patys dar su didesniu uolumu ruošėsi būti jaunosios Lietuvos darbininkais. Kaip turi tie du uždaviniai tarpusavy santykiauti, jie dar nesirūpino susekti. Pats gyvenimas tada kunigo patriotinį ir visuomeninį darbą laikė gan siaurose ribose. O jie nebuvo pranašai ir nežinojo, kas atsitiks po dešimties metų.

Liudas Vasaris, paviešėjęs kurį laiką pas Jonelaitį, sugrįžo savaitei namo ir vėl išvažiavo pas Kasaitį. Gyvenant tėviškėj, pavojus pasimatyti su Liuce buvo gan didelis. Jis dažnai pajusdavo stiprų norą pamatyti savo gražiąją kaimynę. Jis dabar turėjo tiek naujų įspūdžių, kad stačiai jautė reikalą su kuo nors jais pasidalinti..O dalintis nenorėjo su nieku kitu, tik su ja viena. Jau jis gyvai imdavo vaizduotis tuos pašnekesius, jau mintyje improvizuodavo dialogus, jau fantazija pradėdavo piešti romantiškas tų pašnekesių aplinkybes, kaip staiga iš kažkur išsinerdavo arba piktas rektoriaus veidas, grūmojąs Radastino laišku, arba suskambėdavo monotoniškas dvasios tėvo balsas, arba kas nors kita, kas primindavo jam jo luomą, jo pareigą ir jo pasiryžimą. Tuomet jis vėl nusikratydavo apnikusiomis pagundomis ir su gailesiu bei rezignacija imdavo ką nors skaityti arba dirbinėti.

Namo jisai sugrįžo tiktai paskutinę atostogų savaitę, kai šv. Lauryno atlaidai Klevišky jau buvo praėję. Tėvai buvo nepatenkinti, kad jis taip maža laiko praleido namie ir tik apie trejetą šventadienių pasirodė savo parapijos bažnyčioj.

— Šįmet, kunigėli, tai jau mes jūs kaip ir visai nematėme,— skundėsi motina.— Nueini į bažnyčią, tai žmonės net klausinėja, kur jūs prapuolėte.

— Ką padarysi, mama, kad šįmet taip jau buvau susitaręs su draugais. Kitus metus jau būsiu namie, ir jie pas mane atvažiuos.

O tėvas, atsiminęs saldžiąsias kriaušes, pasiūlė:

— Gal būtum kurią dieną dar pavažiavę į Kleviškį? Kriaušių nuvežtume, o aš klebono skiepų pažiūrėčiau.

Bet klierikas pasiskubino pasipriešinti:

— Ką čia mes, tėte, siūlysim savo kriaušes! Kai pernai reikėjo, tai atvažiavo. Šįmet gal nė nereikia. O skiepų pažiū-

rėsit kada, kai pro šalį važiuosit. Dabar dar vis tiek neskiepinsit. Kelios dienos beliko, aš dar turiu šiokio tokio darbo.

Senis Vasaris nieko nesakė, bet buvo nepatenkintas, kad negali sudaryti progos arčiau susipažinti su Kleviškio klebonu ir apžiūrėti jo sodą ir bites. Bet Liudas didžiavosi, kad pajėgė atsispirti paskutinei pagundai, kuri būtų niekais pavertusi visų atostogų pastangas.

Paskutines dienas jis praleido nervingu ūpu. Jis kartu bijojo ir laukė, ar neišgirs kada atbarškant klebono bričkelės su jo giminaite saldžiųjų kriaušių pasiskinti. O tos dienos slinko taip pamažu! Pirmą sykį jis laukė greičiau išvažiuoti į seminariją. Jis dabar dažnai atsimindavo koplyčią, vakarines pamaldas dviejų žvakių šviesoj, choru kalbamus poterius, sutartinus litanijų *„ora pro nobis"* — ir visa tai jam dabar atrodė kaip kokia priegloba pabėgti nuo vasaros vilionių ir nuo savęs pačio. Ir jis norėjo pabėgti — kuo greičiausiai, desperatiškai.

XVIII

Apie Liucę jisai gavo šiek tiek patirti, būdamas jau vėl seminarijoj. Sykį, vaikščiodami su Petryla, jiedu kalbėjosi, kaip kuris praleido atostogas. Petryla jam prikaišiojo, kad jis nė karto nebuvo atsilankęs Klevišky.

— Matai gi pats,— teisinosi Vasaris,— kad negalėjau. Tik porą šventadienių buvau tėviškėj. Na, o kaip ten pas jus šįmet?

— Nuobodu, žinai, buvo. Klebonas man ne kompanija, Trikauskas per didelis ponas — prie jo neprieisi, be to, Liucė gadindavo visiem ūpą kiekvieną šventadienį. Ji šįmet pasidarė baisi pikčiurna. Pikta kaip ragana.

— Keista. O buvo tokia linksma panelė. Kas gi jai?

— Tekėti laikas, o vyro neranda.

— Ogi Brazgys. Jau šįmet, rodos, turėjo baigti?

— Baigė ir sukosi apie Liucę kaip išmanydamas. Bet vargšui daugiausia nuo jos ir nukęst tekdavo.

— Tai kaip bus su vedybom?

— Nežinia. Jisai norėjo jau šią vasarą sužieduotuves padaryt, bet Liucė atsisakė. Tegu, girdi, pirma kur nors įsikuria, o paskui žiūrėsime.

— Tai vis dėlto kas nors išeis?

— Gal ir išeis.

Klierikas Vasaris nuo seniai buvo apsipratęs su mintimi, kad Liucė greičiausia ištekės už Brazgio, bet kada tik išgirsdavo tą žinią iš kitų, ji kiekvieną kartą skaudžiai gnybteldavo širdį. O juk jis buvo pasiryžęs net nutraukti jos pažintį ir pats norėjo, kad iki kitos vasaros ji ištekėtų už Brazgio. Ir atvirkščiai, jam buvo malonu išgirsti, kad Liucė per vasarą buvusi blogai nusiteikus, nes jautėsi pats esąs to priežastis. Klieriko Vasario elgesy ir jausmuose reiškėsi visa eilė prieštaravimų, kurie rodė, kad pavojingoji pažintis anaiptol dar nėra baigta, o juo labiau išgyventa ir pamiršta. Apie tai nusimanė ir jis pats, bet, turėdamas prieš akis ilgus mokslo metus, tikėjosi, kad iki ateinančių atostogų viskas bus baigta ir išgyventa. To jis nuoširdžiai sau linkėjo.

Kartą jis, nerimasčio pagautas, svarstė, kaip nepaprastai greitai, beveik nepastebimai, išėjo jau pusę seminarijos. Net daugiau negu pusę, nes paskutinieji metai nepilni, visas mokslas išeitas, daugelis to kurso klierikų jau būva priėmę aukštesnius subdiakonato arba diakonato šventimus, išrinktieji išvažiavę į Akademiją, o likusieji jau jokių atmainų savo pašaukimui nelaukdavo.

— Vadinasi, man paliko vos dveji pilni metai,— mąstė vienas sau klierikas Liudas.— Viešpatie, kaipgi tad? Kas gi aš per kunigas? Juk many beveik nėra jokios atmainos...

Ir jis nutarė paimti save į rankas.

— Reikia mesti viskas,— tarė jis sau,— kas blaško mano dvasią ir kliudo susitelkti religiniam gyvenimui. Per atostogas aš ištesėjau savo pasiryžimą ir žengiau gerą žingsnį priešakin. Dabar reikia irtis pirmyn. Nes dvasinio tobulinimosi kely sustojimų nėra: kas neina pirmyn, tas rieda atgal. Lig šiol aš vaduodavausi tik greit praeinančiais momento užsidegimais, bet nebuvau pasiryžęs ilgam ir atkakliam budėjimui. Pradėdamas antrąją seminarijos mokslo pusę, aš tokį pasiryžimą laikau pirmuoju savo uždaviniu.

Ir jis pradėjo uoliai šį nutarimą vykinti. Jis stengėsi gerai

atlikti visus dvasiškus pratimus: meditacijas, sąžinės perkratymus, išpažintis, maldas. Nelengvai jam tai duodavos. Kaip anksčiau, taip ir dabar jisai nejausdavo dėl to jokios paguodos, jokio dvasios pasitenkinimo. Tai buvo pareiga, darbas. Sunkus darbas, daugiau nieko. Jis vargino save, stengdamasis sukoncentruoti dėmesį į skaitomų meditacijų punktus, kurie jo protui ir širdžiai nieko nesakė, nes visa tai jau buvo girdėjęs daugelį sykių. Bet kartu jį mokė, kad tos tiesos ir paslaptys esą tokios gilios, jog per visą gyvenimą negalima būtų išsemti vis naujo jų grožio ir dvasinio peno.

Ir jį kankino klausimas: kodėl jis nieko to neranda? Jis jau paliovė per išpažintį klausti dvasios tėvo patarimo, nes atsakymas jau per gerai buvo žinomas. Bet savo širdy jis negalėjo su tuo sutikti.

Vadinasi, ką? Dievas jį bando ar nori daugiau nuopelnų jam sutaupyti? Ne. Dievas galėjo bandyti šventą Tomą, šventą Ignacijų ar kurį nors kitą žmonijos pavyzdį, bet kad jį, Liudą Vasarį, Dievas tyčiomis bandytų, jis nenorėjo tikėti. Jis Dievą suprato kaip begalinį dvasinės šviesos, šilumos, meilės ir visokio gėrio šaltinį. Kas prie jo artinasi, savaime turi jausti tą šilumą ir šviesą. Jis to nejautė, vadinasi, jo siela dieviškiem dalykam buvo nejautri. Koks iš jo tad bus kunigas?

Bet štai vieną kartą atėjo jam į galvą mintis, kad ir jis savo tikėjimui pažadinti turi griebtis visai išimtinų, individualinių priemonių.

Keletą kartų atsitiko, kad šeštadieniais, kada klierikai eidavo išpažinties, Vasaris atlikdavo tą pareigą beveik paskutinis, ir jam tekdavo likti koplyčioj visai vienam. Jis ir anksčiau jau buvo pastebėjęs, o dabar visai aiškiai patyrė, kad tuščia koplyčia turi savotiškos nuotaikos, kuri apsemia širdį maloniu jaukumu ir ramybe. Ir štai tuo metu, kai jis buvo ypatingai susirūpinęs auklėti savy pamaldumą ir kovoti su dvasios atšalimu, subrendo jame sumanymas panaudoti tą tuščios koplyčios nuotaiką religiniam sentimentui pakelti.

Po vakarinių poterių, prieš einant gulti, kokiu pusvalandžiu anksčiau jisai grįždavo į koplyčią ir, atsisėdęs kur nors tamsiausioj kertelėj, lūkuriavo stipresnių emocijų. Ir sulaukdavo. Visa koplyčia skendėjo apytamsoj. Vienintelės prieš altorių aliejinės lempos šviesa tiesiogiai siekė tiktai lubas

bet, tuojau sulaikyta raudono stiklo, skleidėsi po erdvę švelniais pustoniais, vos vos praskiesdama nakties tamsą. Tik pripratusi akis galėjo išskirti atskirus daiktus. Čia ir dieną būdavo tylu kaip kape, o vėlyvo vakaro metu ta tyla virsdavo jau stačiai tylos simfonija. Milžiniško storumo senovės vienuolyno sienos ir gaubti skliautai saugojo ją nuo kievieno laukujo garso. O jei kuris tolimas aidesys ir užklysdavo, tai tik tam, kad ta tyla atrodytų dar gilesnė, dar paslaptingesnė ir būtų dar jautriau jaučiama.

Toji apytamsa ir tyla veikdavo nervus, ir klierikas Vasaris po trumpo laiko pajusdavo savy susijaudinimą ir pakilusią nuotaiką. Dažniausiai jo dėmesys būdavo nukreiptas į didžiulius šv. Aloyzo ir šv. Stanislovo paveikslus, kurie nuo pirmos dienos kadaise buvo padarę jam neišdildomą įspūdį. Svirduliuojant aliejinės lempos liepsnelei, tie šventieji tarsi atgydavo, o jų veidai, čia nušvisdami, čia apsiniaukdami, gaudavo naujos, dieną nematytos išraiškos.

Klierikas Liudas, sėdėdamas savo kertelėj, stebėdavo tuos šventuosius, gyvendavo tų šešėlių ir tos tylos įspūdžiais, gal nejučiomis gėrėdavosi ir savo tokio elgesio nepaprastumu. Jokia mintis nedrumsdavo tos jo pasyvios kontempliacijos, padailintos prislopinto emocijų žaismo. Taip jis prasėdėdavo čia ligi paskutinio skambučio, kada į koplyčią vėl imdavo rinktis klierikai prieš pat gulimą dar kartą atlankyti Švenčiausiojo. Tuomet jis eidavo į savo celę, tylomis nusirengdavo ir jau atsigulęs stengdavosi atsiminti iš vakaro koplyčioj girdėtus rytdienos meditacijos punktus, kaip liepdavo regula ir patardavo visi dvasinio gyvenimo vadovai.

Tuo metu jis uoliai ėmėsi studijuoti ir dvasiškus mokslus, ypač dogmatinę teologiją, iš kurios tikėjosi paramos savo tikėjimui atgaivinti ir pamaldumui sustiprinti. Pralenkdamas einamą kursą, jis ėmė skaitinėti jam rūpimas vietas iš traktatų *„De Redemptione"*, *„De sacramentis"*, *„De gratia"* *. Deja, jis greitai su nusivylimu pastebėjo, kad kaip moralinė teologija maža tepadėjo jo sąžinei, taip dogmatinė — jo tikėjimo gyvumui. Bažnyčios mokslas jam aiškėjo, argumentai gausėjo, bet visa tai sielos nešildė ir širdies nevirpino. Dėl ko, jis

* „Apie atpirkimą", „Apie sakramentus", „Apie malonę".

negalėjo įspėti. Galbūt dėl to, kad jis visiškai savęs nenugalėjo? Gal neprieinamuose jo dvasios užkampiuose slapstėsi puikybės dvasia, maišto demonas, pasaulio tuštybių mikrobai? Bet jis to nežinojo. Jis pavartojo daug priemonių sau nugalėti, jis daug kovojo ir net kentė. Jo norai buvo geri — dėl ko gi Dievas jam nedavė malonės?

Visą pirmąjį pusmetį, kankinamas abejonių ir savo pačio valios prievartos, jis nė karto nepasidžiaugė jokia šviesesne viltimi, jokia giedresne prošvaiste. Visas jo gyvenimas buvo liūdnas ir niūrus, jis pats dar labiau užsidaręs savyje, tylus ir atšiaurus. Artimesnieji jo draugai stebėdavosi jo tokia nuotaika ir kartais jį užjausdavo.

— Kas tam mūsų Liudui šįmet? Jis visai į save nepanašus...

— Tu, Vasari, žiūrėk. Dar toli galas. Šitaip neišveši.

Bet kartais ir pašiepdavo.

— Mūsų Liudas be juokų šįmet atvažiavo įsimylėjęs. Žiūrėk, kaip kenčia vargšelis.

— Krito į akį kokia Vilniaus gražuolė. Kam trankosi kur nereikia!

— Ne, jisai šįmet pasidarė labai pamaldus. Pamatysit, už poros metų bus formarijum.

Mintis, kad Vasaris bus formarijum, visus gerokai palinksmindavo.

Visą pirmąjį pusmetį jis buvo metęs viską, kas nesirišo su tiesioginėmis pareigomis. Jis neperskaitė nei vieno literatūros veikalo, neparašė nei vieno eilėraščio. Dienoraštį — ir tą buvo visai užmetęs, o kurį laiką buvo galvojęs jį net sunaikinti.

Jo abejingumas buvo pasiekęs tokį laipsnį, kad net Katedros Nepažįstamoji jo nebedomino. Retą kurį sekmadienį jisai žvilgteldavo į pilioriaus pusę, o ją pamatęs, pajusdavo širdy vien kartumą ir neviltį. Jo elgesys buvo panašus į kerštingą vengimą, kuriuo įsimylėjęs jaunuolis nori įskaudinti ir sau, ir savo mylimajai, kai suabejoja savim arba pamato, kad visos jo viltys, lūkesiai ir džiaugsmai žūva kaip šalnos pakąstos gėlės.

Pavyzdingu klieriku per prievartą Liudas Vasaris ir teišbuvo tik tą pirmąjį pusmetį. Papūtus pirmiem pavasario vė-

jam, jo religinė nuotaika ėmė sklaidytis ir jo užsispyrimas tirpti kaip pavasario sniegas. Jau po Kalėdų jis ėmė rečiau vaikščioti vakarais į koplyčią, o nuėjęs vis rečiau susidarydavo tą sentimentališko religingumo nuotaiką. Jis jau buvo tiek pripratęs prie apytamsos ir tylos, kad koplyčioj jausdavosi taip pat ramiai, kaip ir savo kambary. Pagaliau, jis jau nejautė jokio patraukimo daryti tuos netekusius savo žavingumo pratimus. Jis ėmė vėl blaiviau žiūrėti ir į savo pašaukimą, ir į savo tikėjimo bei uolumo klausimą.

Galimas daiktas, kad jeigu Liudas Vasaris būtų ištvėręs šitoj visokio džiaugsmo abnegacijoj, iš jo būtų išėjęs arba didelis asketas, arba negailestingas fanatikas, o gal ir eretikas.

Tuo laiku ėmė švisti pirmosios pavasario dienos. Kaskart ilgiau ir šilčiau kaitindavo saulutė, ir į dulkėtas seminarijos aules, celes ir koridorius pro nebesaugojamas duris kaskart dažniau įsprusdavo gaivinančios tyro oro srovės. Popietinių rekreacijų metu visi klierikai išgarmėdavo į sodą, ir takuose jų minamas sniegas dar greičiau tirpo, ir kiekvienoj pėdoj likdavo vandens latakėlis. Kiekvienas jautė, kaip jam lengva krūtinėj, matant tuos ankstyvojo pavasario ženklus. O skambalo vėl suvaryti į aules ir celes, tūli dar pro langus žiūrėdavo, kaip eina lauke pavasario darbas.

Vasaris nė pats nežinojo, kaip tai atsitiko, kad vieną tokią popietę nuo jo krūtinės tarsi nusirito koks akmuo, jo širdis suvirpėjo džiaugsmu, ir jis nusišypsojo pavasario saulei, mėlynam dangui ir tirpstančiam sniegui. Tą dieną jisai vienas vaikščiojo nuošaliu taku, veltui stengdamasis sugauti kažkokią mintį, kažkokį jausmą ar atsiminimą, kuris įkyriai suko aplinkui, vis tolydžio išsprukdamas iš sąmonės skritulio. Ir staiga iš aukšto, ties jo galva, pasipylė skardus linksmas vyturiuko čirviravimas. Vasaris sustojo. Pirmoji vyturio giesmė turėjo ilgas tradicijas jo emocijų gyvenime. Nuo pat kūdikystės dienų jis kasmet laukdavo šito momento ir džiaugsmingai jį sutikdavo. Galbūt jis jo laukė ir dabar, o sulaukęs užmiršo viską, kas jį slėgė ir vargino. Jeigu čia būtų buvusi jo motina, jis, be abejo, tučtuojau būtų ėjęs pasidalinti su ja linksma naujiena: mama, vyturiukas!

Nuo tos dienos klierikas Vasaris nebėjo daugiau vakarais skendėti mistiškoj koplyčios apytamsoj. Parsinešęs iš lauko

daugybę atbundančios gamtos įspūdžių, o sutaną pakvipusią pavasario oru, ar galėjo jisai tūnoti koplyčios kertelėj, kur smilkalų ir vašķo žvakių kvapas jam dabar priminė greičiau kapą, negu Visagalintį gyvybės Dievą?

Jau seniai Vasaris nebuvo taip gyvai jautęs gamtos grožio ir meilės, kaip tą pavasarį. Jisai kasdien kruopščiai sekė ir registravo savy kiekvieną naują pavasario apsireiškimą. Jisai žinojo, kur ir kiek dar yra sniego sode, ir buvo numatęs laiką, kada kur jis turi ištirpti. Jis žinojo, kur pasirodė pirmoji žolė ir ant kurio sodo medelio prasiskleidė pirmieji žiedai. O kai pagaliau sužydo visos vyšnios ir obelys, ir kriaušės, jisai stengėsi visą laisvą laiką praleisti sode, gėrėdamasis pavasario gamtos dovanomis. Ir vakarais, eidamas gulti, atsidaręs savo kambario langą, jis ilgai dar iš viršaus žiūrėdavo į tą žiedų ir sprogstančių lapų jūrą, užsnūdusią ir kvepiančią, ir jaudinančią jį dabar stipriau ir kitaip, negu koplyčios paslaptinga tyla.

Pamažu jame pradėjo atgyti visa, ką jis buvo apmarinęs. Jis tapo judresnis ir linksmesnis, jis vėl pradėjo domėtis spauda ir knygomis, o vakarais, išsitraukęs savo dienoraštį, užrašinėdavo dienos įspūdžius.

Sulaukęs sekmadienio ir nuėjęs į Katedrą, jis pasistengė užimti vietą kairėj, iš kur buvo matyti piliorius. Ji atėjo pavasariškai apsirengusi, ir Vasario susijaudinimas buvo beveik tokis, kaip kitados pirmą kartą ją pamačius. Jam atrodė, kad pavasario džiaugsmas nušvietė ir jos ligi tol liūdną veidą. Jau jis dabar nejautė kartumo į ją žiūrėdamas. Jam buvo ramu ir lengva, tarsi pašalinus kokį įkyrų nesusipratimą, kuris grėsė juodu atskirti amžinai.

Ir taip pamažu klierikas Liudas atgavo savo dvasios pusiausvyrą, ne visai nė nusimanydamas, kad jis tapo kitokis. Pirmojo pusmečio bandymas jam be žymės neišnyko. Viena to neišlaikyto bandymo pasėka buvo ta, kad Vasaris, pats to nenorėdamas, iš tiesų įsigijo vyresnybės akyse uolaus klieriko opiniją. Jo pastangos gerai atlikinėti dvasinius pratimus ir gerai mokytis nepraėjo nepastebėtos. Nuo jo nusigręžė budri, tirianti rektoriaus ir inspektoriaus akis. Jis buvo įskaitytas į ištikimųjų skaičių. Ta aplinkybė suvaidino gan žymų vaidmenį netolimoj jo ateity.

Bet pačiam Vasariui daugiau reikšmės turėjo antroji paseka. Jis būtent pasijuto dar labiau izoliuotas iš seminarijos gyvenimo. Jis didžiausiomis pastangomis buvo norėjęs įeiti į askezą, susilieti su ja ir ją pamilti. Jam tai nepavyko, ir jis dar labiau užsidarė savyje, nepamesdamas pasiryžimo tapti geru kunigu ir tepasitikėdamas dabar savo vieno pajėgomis.

XIX

Atsitiesęs po to nevykusio bandymo, atsigavęs pavasario gamta, pasitikėjęs tik savo pačio pajėgomis, Vasaris tapo žymiai drąsesnis ir griežtesnis. Dabar jis nebuvo vien klusnus kitų valios vykintojas, bet ir pats stengdavosi įvertinti padėtį ir reikalą. Jis nesivaržė kartais ir gana aštriai atsiliepti apie savo vyresnybę. Vieną kartą, jau visai atšilus ir išdžiūvus, berods birželio mėn. pradžioj, per ketvirtadienio vaikščiojimą juos nuvedė į miškelį, kurį jie visi labai mėgo. Čia vieni mušdavo sviedinį, kiti prasimanydavo kitokių žaidimų, o dar kiti, susidarę jaukią kompaniją, kur nors nuošaliau susisėsdavo, suguldavo ir kalbėdavosi ligi pat ėjimo namo. Tą kartą susimetė visai patikimi žmonės, daugiausia „Šviesos" nariai: Jonelaitis, Kasaitis, Eigulis, Vasaris ir dar pora kitų. Netrukus kalba užkliuvo už aktualios tuo metu temos — naujo profesoriaus, kunigo Vingelevičiaus.

— Vyručiai! — sušuko Eigulis,— ar girdėjote, kad šiandien Vingelevičius antrame kurse vėl papiktino klierikus?

— Ar vėl anekdotą papasakojo?

— Ne, dar geriau. Įsivaizduokit, kad, iššaukęs vieną kuklų klierikėlį, prisispyręs ėmė klausti, kuo skiriasi višta nuo gaidžio savo esme ir prigimtimi...

Visi pasileido juokais, paskui, kuris ką žinodamas, ėmė pasakoti ir kartoti naujo profesoriaus netaktiškus išsišokimus ir anekdotus, kuriais tas iš tiesų piktino jaunesniuosius. Kai kurie stebėjosi, kaip jis pakliuvo į profesorius, nes lig šiol, rodos, buvo tik paprastas, nieku nepasižymėjęs vikaras.

— Pasižymėjo tuo,— aiškino Vasaris,— kad puikiai proferansą žaidžia, o vikaru buvo rektoriaus parapijoj. Rektoriui prireikė partnerio, štai ir pasikvietė profesoriauti.

Šitas aiškinimas nebuvo Vasario prasimanymas, bet iš miesto į seminariją prasiskverbusi visuomenės nuomonė.

Bet vienas skeptiškai paabejojo:

— Argi jau taip ir žaidžia?..

— Kad žaidžia, tai dar nedidelė bėda, bet kad tokį Vingelevičių čia atgabeno, tai jau negerai. Pagaliau, ne vienas Vingelevičius toks...

— Na jau neperdėk,— įsikišo Jonelaitis,— tokio cinizmo viešai dar niekas kitas lig šiol neparodė.

— Tiesa, cinizmo neparodė,— sutiko Vasaris, bet tik žodžiais.

Jis žinojo, kad kitas jų profesorius vos paneša savo fanaberiją ir yra žinomas kaip didelis dabita, trečias mėgsta pasisukinėti apie dailiąją lytį, ketvirtas... bet ką čia visų supaisysi! Vasaris jau žinojo ir tai, kad tikrai pavyzdingų kunigų, *kapłanów według serca Chrystusowego**, kaip sakydavo mokydamas juos Mazurkovskis, iš tiesų yra nedaug.

Draugai tuo tarpu jau pradėjo kedenti patį Mazurkovskį, kuris, dėstydamas dogmatinę, mėgdavo kalbėti su dideliu aplombu, kaip puikus dalyko žinovas, tuo tarpu nuolatos „traukdavo" iš knygos, neva nekaltai žiūrėdamas į praskėstus savo rankos pirštus.

Vasaris, matydamas savo viršininkų ydas, dabar jau nelabai piktinosi.

— Jie sau, mes sau,— mąstydavo jisai.— Jie yra arba lenkai, arba senosios kartos žmonės, prasikortavę, prasigėrę, suponėję, nutautę, arba karjeristai, kuriem, be savo asmens, joki kitoki idealai nerūpi. Su jais baigta. Mes turime žiūrėti, kad jaunoji karta neitų jų pramintais keliais. Mes turime saugoti savo idealus ir jų siekti.

Taip mąstydamas, jisai turėdavo galvoj pirmiausia „Šviesos" būrelio narius ir jų darbo programą.

Dvasinis atsiskyrimas nuo seminarijos bendruomenės, kurį dabar dar gyviau pajuto klierikas Vasaris, skatino jo pasiryžimą dirbti, norint ir kokios būtų kliūtys, bet kartu jam buvo ir skaudu. Jisai, į kurį seminarijos vyresnybė žiūrėjo dabar visai palankiai, jautėsi seminarijoj tarsi koks našlaitis.

---

* Kunigų pagal Jėzaus širdį.

Anksčiau jis, tiesa, taip pat nebuvo visai sutapęs su šitos įstaigos dvasia, bet taip skaudžiai to neatjautė, kadangi to sutapimo nebuvo ieškojęs nė norėjęs. Bet štai kai jis pasiryžo be atodairos nutraukti visus ryšius su daugeliu nekaltų jį viliojusių dalykų, kai jis panoro gyvo tikėjimo ir uolumo, kuris turėjo padaryti jį seminarijos židinio ne posūniu, bet tikru sūnumi — ir kai visa tai jam nepavyko, ir kai jis visu tuo nusivylė, jo sielą apsėmė skausmas ir kartumas. Jis pasijuto esąs nuskriaustas posūnis, nes jam atsakyta tai, ko jis turėjo teisės reikalauti ar bent nusipelnyti.

Tiktai tokiu būdu galima išaiškinti tą keistą nuotaiką, kuri pagavo klieriką Vasarį ketvirto kurso pabaigoj ir kuri ryškiai atsispindėjo jo dienorašty. Čia ir entuziazmo kupinas pasiryžimas dirbti, čia ir aštri vyresnybės kritika, čia ir samprotavimai dėl savo pašaukimo, čia ir pasididžiavimas savo vienatve, čia pagaliau ir kartūs nusiskundimai dėl tos vienatvės ir savo slapuko dalios.

Tuo metu ėmęs vėl domėtis literatūra ir poezija, jis iš kažkur gavo Tiutčevo eilių tomelį. Paskaitęs pirmą sykį eilėraštį *„Silentium"*, jis nebegalėjo suvaldyti savo susijaudinimo ir entuziazmo. Tie žodžiai buvo išvogti iš jo pačio širdies ir atvejų atvejais atjausti ir išgyventi. Tą patį vakarą, parafrazuodamas šitą eilėraštį, jis parašė porą karčiausių savo dienoraščio lapų...

Tylėk, dangstykis ir paslėpk
Svajones savo ir jausmus...

Štai kur netikėtai suradau geriausiai išreikštą viso savo seminarijos gyvenimo buitį! Argi tai nebuvo nuolatinis tylėjimas ir savo svajonių bei jausmų slapstymas?.. Dėl ko taip atsitiko ir lig šiolei tebesitęsia, aš nemoku sau tinkamai išaiškinti. Aš tik viena žinau, kad kitaip būti negalėjo ir negali. Kai aš dabar įsivaizduoju, koks aš būčiau buvęs, jeigu nieko nebūčiau slėpęs, tai man daros ir baugu, ir malonu. Aš beveik nieko nebūčiau perskaitęs, visai nieko nebūčiau rašęs, nebūčiau priimtas į „Šviesos" kuopelę, nebūčiau važinėjęs į Vilnių, nebūčiau kalbėjęs ir mąstęs daugybės dalykų. Bet užtai gal būčiau buvęs pavyzdingiausias klierikas, o gal ir mano tikėjimas, ir mano uolumas būtų liepsnojęs kaip ug-

nis... Bet ar aš galėjau visa to nedaryti? Ir ar taip jau bloga, jeigu dariau?.. Kam tad visa tai draudžiama?..

Bet čia tik pirmasis, daugelio mūsų praktikuojamas, slapstymosi laipsnis. Čia slepiami dalykai ir elgesiai gana paviršutiniški. Bet yra ir antras laipsnis — tai visos savo dvasinės esmės, savo asmenybės ir visų su ja artimai susijusių dalykų slėpimas, gal geriau, užsidarymas. Man pačiam tik dabar tai ima aiškėti. Kitados formarijus man tai prikišo, bet aš tada jo žodžių nebojau — ir viskas darėsi savaime. Aš juk neveidmainiavau ir niekad nieko nedariau, kad atrodyčiau geresnis, negu iš tiesų esu. Aš tik buvau pasislėpęs, instinktyviai savy susitraukęs. Ir štai vyresnybė dėl manęs aiškiai klysta, draugai pažįsta geriau, bet ir tie menkai.

Greičiausia, ne mano vieno tokis likimas. Mano draugai, be abejo, taip pat turi paslėptą savo asmens dalį. Tik skirtumas gal tas, kad jų ta paslėptoji dalis derinasi su regimąja ir ją papildo, o manoji nuolatos maištauja, prieštarauja, griauja... Kaip man susiderinti savyje, aš nežinau, o kiek kartų bandžiau, neįstengiau. Galbūt dėl to, kad ir aš pats savo paslėptosios dalies negaliu sučiupti. Juk štai mano išpažintys. Aš jau dabar teologas, o kai tik noriu pasakyti savo nuodėmes, išeina nei šis, nei tas. Gėda ir sakyti. Čia tai jau tikriausia tiesa, ir mano ne kartą patirta, kad

Mintis gi žody taps melu.

O jeigu taip, tai tiesa yra nepasakomoj, neišreiškiamoj minty, mūsų neprasklеidžiamoj dvasios kertelėj — ir juo giliau, juo geriau. Jeigu taip, tai mano instinktas neklydo, ir aš galiu džiaugtis, kad tai, kas yra manyje paslėpta, maištauja prieš tai, kas yra reiškiama, vadinasi, prieš melą.

Bet kam čia man leistis į tą filosofiją, kuri, nevykusiai čia mano išreikšta, taip pat gal yra melas. Ar negana man to, kad per ketverius praleistus seminarijoj metus aš, pats to nežinodamas, išsaugojau daug ką, kas yra slėptina, o man brangu.

Dabar man beliko seminarijoj mažiau negu dveji metai. Ar aš turiu išsižadėti savęs ir pasmerkti šitą išminties įsakymą:

Tylėk, dangstykis ir paslėpk
Svajones savo ir jausmus.

Žinau, kad tai būtų bergždžia pastanga, nes savo prigimties nenugalėsi. Bet aš to nė nenoriu. Aš pildysiu tą įsakymą sąmoningai. Nes ką man seminarija gali įdiegti vietoj išsižadėtų „svajonių ir jausmų"? Pataikavimą, veidmainystę, karjerizmą, siaurumą, aptingimą ar cinizmą? Tokių „dorybių" dvasiškam luome aš matau labai daug. O gal gyvą tikėjimą, pamaldumą, apaštalavimo dvasią, uolumą? Ne! Aš įsitikinau, kad šitas dovanas Dievas duoda tiesiogiai ir anksčiau, negu rektorius nuspręs, yra kas jų vertas ar ne. Išrinktuoju aš nesu ir gal nebūsiu, bet eiliniu kunigu darbininku galiu būti. Dievas geriau mane pažįsta negu vyresnybė ir aš pats. O kiek aš pats save pažįstu, kol kas nebijau žengti prie Dievo altoriaus.

Numanau, kad ir išėjus iš seminarijos taip pat reiks

tylėt, dangstytis ir slapstyt
svajones savo ir jausmus,

nes jie pasakyti turbūt niekad nesiderins žmonių akyse su dvasiškio charakteriu. Nes tai, kas viduj, manyje, yra gražu ir kilnu, viršuj, „žodyje", kitiems atrodys bjauru ir žema. O jeigu ir neatrodys, tai atsiras tokių, kurie pasistengs subjaurinti ir pažeminti. Vadinasi, visą gyvenimą

tylėk, dangstykis ir slapstyk
svajones savo ir jausmus!

Visas tavo gyvenimas bus ilgas silentium ir vienatvė. Gal tai ir gražu. Ta tema daug galima fantazijuoti ir poetizuoti. Bet ar ištversiu? Ar ne per sunkus tai bandymas? Juk ir dabar jau kartais taip skaudu! Skaudu gal ne dėl pačios vienatvės, bet dėl nusimanymo, kad taip yra, o galėtų būti kitaip. Ir jei būtų kitaip, būtų geriau. Kodėl aš negalėčiau džiaugtis gyvenimu, mylėti ir būti mylimas ir duoti pasauliui bent kiek šviesos ir džiaugsmo? Ė, bet gal aš klystu ir be reikalo save kamuoju? Viena tik aišku:

Tylėk, dangstykis ir paslėpk
Svajones savo ir jausmus.

Taip įvertindamas save, savo padėtį seminarijoj ir savo ateitį, vienur jis sprendė teisingai, kitur klydo.

Jis gana teisingai analizavo savo santykį su seminarija, jis gerai charakterizavo paslėptąją savo asmenybės dalį. Bet jis klydo pirmiausia nepakankamai įvertindamas seminarijos įtaką sau pačiam. Vėliau jis įsitikino, kad ta įtaka buvo žymiai didesnė, negu jis manė. Bet jis dar daugiau klydo, optimistiškai nusistatydamas dėl savo ateities. Ir čia jau per vėlai jis suprato, kad be visiško savęs išsižadėjimo, be visiško sutapimo su seminarijos mokslu ir dvasia, visiškai nesunaikinus savo išdidumo, savo maištavimo, savo „svajonių ir jausmų", negalima ryžtis stoti Bažnyčios išrinktųjų eilėn.

Bet jis save ramino viliojančiu jį kunigo patrioto, kunigo literato, kunigo visuomenininko darbu. Jam davė drąsos jo nieku nesutepta praeitis, o jis nežinojo, ko iš tiesų pareikalaus iš jo gyvenimas, kokių reiks išlaikyti bandymų ir kaip augs ir rutuliosis jo charakteris, pažiūros ir gabumai.

Į metų pabaigą jis visai aprimo ir sutvirtėjo. Daugeliui varginusių jį klausimų jis buvo radęs šiokį ar tokį atsakymą. Jis susikūrė aplink save tam tikrą sistemą, kuri seminarijos gyvenimo bandymam buvo pakankamai atspari.

Jis kaip sugebėjo, taip atlikinėjo dvasinius pratimus, mokėsi geriau negu vidutiniškai, uoliai rengėsi egzaminam, o atliekamu laiku šį tą skaitė, šį tą rašinėjo. Aplinkybes tam turėjo visai palankias. Dabar jau jis ir miegojo, ir dirbo kambary, kuriame pats buvo vyriausias. Tarp jo ir koridoriaus dar buvo vienas pereinamasis kambarys, tad, reikalui esant, visuomet buvo galima suspėti paslėpt nelegalią knygą arba rankraštį. Be to, ilgas prityrimas kaip daugelį kitų, taip ir jį išmokė visokių atsargumo priemonių. Knygą ar laikraštį jis skaitydavo dažniausiai įsidėjęs į stalčių, kurį atsistojant buvo galima momentaliai ir nepastebimai uždaryti.

Pasinaudodamas šitomis aplinkybėmis, antrą pusmetį Vasaris parašė apie dešimtį eilėraščių, kurie visi buvo išspausdinti kuriame nors katalikiškam laikrašty. Jo slapyvardis jau daugeliui pasidarė žinomas. Tie, kurie skaitė jo eiles, tikėjosi iš jo daugiau, negu jisai manė. Bet ir tų metų eilės buvo nors sklandžios ir skambios, bet dirbtinės ir šaltos. Daugiausia vietos jose turėjo ideologiniai motyvai, kilnios mintys, jau-

nimo skatinimas. Tik porą kartų leido Vasaris laisvai prabilti sau pačiam, bet eilės išėjo tokios karčios ir maištingos, kad jis nesiryžo siųsti jų į jokį laikraštį.

Kartais vakarais žiūrėdamas pro langą į užsnūdusį sodą, jis pajusdavo savy daug ilgesio ir nerimasties, bet jis vengdavo šia nuotaika rašyti eiles, nes žinojo, kad jos bus maištaujančios ir susijusios su šiokiu ar tokiu meilės ir moteriškumo motyvu. Jis gėdinosi savo draugų, savo skaitytojų, pagaliau savęs pačio — sutanoto klieriko, rašančio apie Moterį. Jam tai atrodė nestilinga, net karikatūriška.

Tokiu būdu užgniaužęs savo amžiui natūralų širdies balsą, jis neteko priemonės reikšti savo lyriniam nuoširdumui. Jį žemino ir kankino nusimanymas, kad čia jis yra bejėgis, nuskriaustas, neturįs teisių į pilnutinio žmogaus išgyvenimus ir jausmus. Tas nusimanymas gramzdino jį į apatiją ir slėgė poetinius jo vaizduotės polėkius labiau negu pats seminarijos režimas.

Berods jis neklydo manydamas, kad išsaugojo nepriklausomą savo asmenybės dalelę. Bet jis per maža kreipė dėmesio į tai, kad užtvaras, skiriąs jį nuo pasaulio, nuo gamtos, nuo žmonių, pagaliau ir nuo savo pačio jausmų, vis auga ir auga ir kaskart vis ankštesniu žiedu veržiasi aplinkui. Jis nematė, kad jam gresia pavojus uždusti su savo užsidarymu, su savo laisvomis mintimis ir gražiais manymais.

Katedros Nepažįstamoji, ilgą laiką teikusi jam nors ne gyvenimiškų, bet vis dėlto gyvų emocijų, tų metų pabaigoj ėmė virsti iš įpročio garbinamu dalyku. Jisai dar vis nepraleisdavo progos įsitikinti, ar ji yra įprastoj vietoj, bet žvelgdavo į ją kaip į kokią negyvą statulą, reiškiančią labai kilnią idėją, bet gyva jausmo banga iš jo širdies jau nepakildavo. Jisai, kaip koks viduramžių trubadūras, garbinąs savo nepasiekiamą širdies damą, vadavosi ankstyvesniais jausmais ir kulto papročiais.

Kleviškio klebono giminaitės pažintis buvo visai gyvenimiška ir dvasiškiui pavojinga. Vasaris su ja kovojo ir dabar jautėsi nugalėjęs. Šitas laimėjimas davė jam nemaža pasitikėjimo savimi ir drąsos žengti toliau į kunigystę. Bet jeigu jisai būtų rūpinęsis ne vien savo, kaip kunigo, bet ir savo, kaip poeto, pašaukimu, tuo laimėjimu jis būtų nemaža susi-

rūpinęs. Jis būtų pamatęs, kad tokis žiaurus pirmojo jaunuoliško širdies suvirpėjimo užspaudimas klierikui buvo žingsnis pirmyn, bet tokio kaip jis pobūdžio poetui — žingsnis atgal, jei ne visiškas kūrybos išsižadėjimas. Laimei, ir čia jis klydo. Jo „laimėjimas" dar nebuvo baigtas, o gražios kaimynės „pavojus" laukė atgaivinti jo širdį kartu su vasaros laisve, su plačiųjų laukų vėjais ir saulėlydžių svajonėmis.

Su dideliu dėmesiu klausė klierikas Vasaris paskutinių dvasios tėvo įspėjimų apie gresiančius atostogų metu pavojus.

Ir niekad jis taip nuoširdžiai nekalbėjo „Itinerariumo"* maldų, kaip paskutinę tų mokslo metų dieną.

— *Mitte nobis, Domine, auxilium de sancto,* — meldė prie altoriaus klūpodamas dvasios tėvas.

— *Et de Sion tuere nos,*— pritarė jie choru iš savo klaupkų.

— *Nihil proficiat inimicus in nobis.*

— *Et filius iniquitatis non apponat nocere nobis.*

— *Utinam dirigantur viae nostrae.*

— *Ad custodiendas justificationes tuas.*

— *Angelis suis Deus mandavit de te.*

— *Ut custodiant te in omnibus viis tuis.*

— *Procedamus in pace.*

— *In nomine Domini. Amen.***

XX

Jei Liudas Vasaris būtų daugiau domėjęsis savo išvaizda arba jeigu jis būtų sugebėjęs iš šalies į save pažvelgti, tai jis, be abejo, būtų maloniai nustebęs, matydamas, kokią atmainą jame padarė ketveri seminarijoj praleisti metai. Iš menko,

---

* Kelionės.

** Pasiųsk mum, Viešpatie, pagalbą iš šventybės.— Ir iš Siono saugoki mus.— Nieko tenepasinaudoja priešas iš mūsų.— Ir niekšybės sūnus tenesiryžta mum kenkti.— Idant būtų pakreipti keliai mūsų.— Saugoti tavuosius parėdymus.— Savo angelam Dievas pavedė tave.— Kad saugotų tave visuose tavo keliuose.— Eikime ramybėje.— Vardan Viešpaties. Amen. (I)

paliegusio bernioko jisai pasidarė nors laibas, bet tiesus ir aukštas vaikinas, gana gražus ir iš sudėjimo, ir iš veido. Sutana ant jo dabar jau nebekarojo kaip ant žagaro, bet, gerai pasiūta, lygiai ir gražiai gulėjo apėmus jo stuomenį. Dėl to kai jisai vėl pasirodė parvažiavęs savo parapijos bažnyčioj, davatkos, kaimynai ir pažįstami nusprendė, kad iš Vasariuko išeis gražus kunigėlis. O kur nors per atlaidus, kur jam tekdavo būti, prašmatnesnės mergelės, ypač turėjusios artimesnių pažinčių su dvasiškiais ir klebonija, leisdamos per akis procesijos dalyvius, meiliu žvilgsniu palydėdavo tą laibą, aukštą, melancholiško veido jauną kunigėlį.

Bet pats Liudas Vasaris ilgą laiką ir apie savo išvaizdą buvo tokios pat menkos nuomonės, kaip ir apie viską, kas eina iš jo paties ir yra jo paties. Šitas nepasitikėjimas savim turbūt buvo susijęs dar su ankstyvaisiais vaikystės atsiminimais ir įspūdžiais, kurie paveikė jo didelį, kuone liguistą jautrumą. Jis ilgą laiką atsimindavo, kaip jį, dar visai mažą, šventadieniais tėvai vesdavosi į bažnyčią ir takeliu liepdavo eiti pirm jųjų. Jis jausdavo ant savęs kritiškus tėvų žvilgsnius, jam darydavos nepatogu, jis netekdavo judesių laisvumo, jis įtraukdavo galvą, jis nežinodavo, ką daryti su rankomis ir kaip statyti kojas. Ir tuomet tėvų pašnekesys jį visiškai pribaigdavo.

— Dievas žino, kas išaugs iš to mūsų vaiko,— susirūpinusiai sakydavo motina.— Menkas, liesas, nei jis paeiti moka, nei jis nieko...

— Netikėlis, kas išaugs! — piktai atsiliepdavo tėvas, jau aiškiai kreipdamasis į Liuduką.— Antai kitų vaikai — net miela žiūrėti: linksmi, greiti, bėgioja, šneka,— o čia kaip koks senis ar paliegėlis!..

Mažas Liudukas tada nekęsdavo savęs ir savo nevikrumo, bet jis jokiomis pastangomis negalėdavo nusikratyti jį apėmusio sustingimo. O tėvam nematant jis būdavo greitas ir vikrus vaikas. Bet jis to nežinojo, nes tuomet jo niekas nepagirdavo. Iš savo gerų, jį mylinčių, bet rūsčių tėvų jis beveik niekad nėra girdėjęs pritariančio, padrąsinančio žodžio, o nė viena proga nebuvo praleista jam išbarti, prikišti jo nepasisekimam ir tariamam jo menkumui.

Pirmieji dveji treji seminarijoj praleisti metai šitą jo

charakterio bruožą dar labiau pagilino. Niekad Vasario širdy nebuvo taip gyvai jaučiamas savo menkumo jausmas kaip tais metais. Tas fizinis ir moralinis lankstymasis prieš vyresnįjį, ta puritoniškai skiepijama nuodėmės baimė, ta visomis spalvomis piešiama žmogaus gyvenimo menkystė, tas antprigimtinių veiksnių absoliutinimas — visa tai jo trapiai kompleksijai būtų buvę nepakeliama, jeigu ne jo sugebėjimas pabėgti į save, izoliuotis, maištauti ir svajoti.

Ketvirtaisiais metais įvykęs jame persilaužimas davė jam daugiau iniciatyvos ir pasitikėjimo savimi, bet savo išvaizdą jis ir toliau menkai vertino. Kai kada pamąstęs apie tai, jis klausdavo savęs, kaip galėjo atsitikti, kad Kleviškio klebono giminaitė, tikra gražuolė, parodė jam, o ne kam kitam, tiek daug simpatijos. Ir dabar, dvejiem metai praslinkus po paskutinio jų pasimatymo, jis buvo linkęs manyti, kad tai buvo vien tik jos vaikiškas žaidimas, jei ne klasta.

Bet netolimi tos vasaros įvykiai parodė, kad jis klydo, taip įvertindamas ir ją, ir save, ir jųdviejų santykius.

Antrą atostogų sekmadienį klierikas Vasaris gavo nuo Kleviškio klebono pakvietimą atsilankyti pas jį per šventą Oną, nes tą dieną bus švenčiamos jo 50 metų amžiaus ir 25 metų kunigavimo sukaktuvės. Reikalas buvo rimtas. Kunigas klebonas Kimša buvo garbės žmogus ir neatsilankymą į tokią iškilmę, be abejo, palaikytų įžeidimu.

— Štai kada būtų buvę pravartu keliauti į Vilnių! — manė sau klierikas Vasaris.— Na, bet nieko nepadarysi, teks važiuoti. Pagaliau ką? Šventė, daug svečių, nebus progos jokiom intymiom su „ja" kalbom. Pasisveikinsim, tarsim porą sakinių, įsimaišys kas nors trečias, ir atlikta. Tai ne dviese ant kalnelio arba sodely.

Jis važiavo į Kleviškį rūpestingiau apsitaisęs, užsimovęs mankietus ir užsidėjęs naują, ne ant sprando, bet po kaklu susegamą apikaklę. Tokias apikakles išdrįsdavo užsidėti tik vyresnių kursų pažangesnieji klierikai, ir tai tik atostogų metu.

Kelyje jo nuotaika buvo pakilusi. Jis negalėjo atsiginti minčių apie Liucę. Pasimatyti su ja jis ir bijojo, ir norėjo. Veltui jis stengėsi save nuraminti ir pažiūrėti į tai kaip į paprasčiausią kasdienišką dalyką, o į jų pažintį kaip lengvą

ir greit praeinamą linksmo momento žaismą, vaikiškumą arba daugiausia kvailystę. Atmintis ir širdis liudijo jam visai ką kita. Ir prieš porą metų jos tarti ant kalnelio žodžiai vėl ėmė skambėti Vasario ausyse.

Klebonijoj pasitiko jį klierikas Petryla, vyriausias klebono „pilstytojas" — taip vadino jį juokaudami svečiai.

— O, Liudas! Sveikas gyvas, seniai pas mus nematytas! Na, kaip tau patinka šiandien Kleviškis?

Kleviškis tikrai buvo nepaprastai pasipuošęs. Šventoriaus ir bažnyčios durys — apipintos vainikais, o klebonija stačiai skendėjo žalumynuose ir gėlėse. Nors tai buvo ne atlaidai, tik paprastas sekmadienis, bet viskas atrodė dar iškilmingiau negu per didžiausius atlaidus.

Vasaris tuoj nuėjo sveikinti klebono ir pareikšti savo linkėjimų.

— Neužmiršk,— įspėjo jį Petryla,— kad mano klebonas nuo šiandien kanauninkas.

Iš tiesų, sukaktuvių proga vyskupas apdovanojo kunigą Kimšą garbės kanauninko titulu.

Jubiliatas buvo puikiai nusiteikęs ir Vasario atsilankymu, sveikinimais bei linkėjimais atrodė labai patenkintas.

— Ačiū, ačiū! — kalbėjo, neduodamas bučiuoti rankos, bet pats apglėbdamas Vasarį.— Na, gerai, kad nepasididžiavai atsilankyti. Juk, brač, pasirodo, tu esąs poetas! Ir pats skaičiau. Bravo, bravo! Na, na, nėr ko čia gėdintis! Myliu visokius artistus, literatus ir poetus. Pats kadaise, būdamas tavo metų, bandžiau.

Vasaris tikrai susigėdo šitokiu viešu jo paslapties atidengimu. Jam atrodė, kad ir klebonas, ir visi kiti širdyje juokiasi iš jo poezijos ir pretenzijų: irgi mat atsirado poetas!..

O klebonas gyrė jį toliau:

— Išaugai ir sutvirtėjai! Ir mina jau neblozna, kaip prieš dvejetą metų. Ė, per jaunas tu stojai į seminariją, o dar su talentu. Reikėjo bent gimnaziją baigti, apie panaites pasisukti, ot, tada tai būtum buvęs poetas!

Šitie linksmi žodžiai pataisė Vasario ūpą, ir jisai, norėdamas padaryti klebonui malonumą, tarė:

— Matau, kad ir man, išsižadėjus poezijos, teks sekti kunigo kanauninko pavyzdžiu.

Bet kanauninkas nusitvėrė Vasarį už rankos, reikšmingai mirktelėjo viena akim ir prabilo pusiau rimtai, pusiau juokaudamas:

— Sekti mano pavyzdžiu, brač, tau nepatariu. Nes, užuot tapęs garbės kanauninku, gali visą amžių pasilikti be garbės vikaru.

Tuo tarpu įėjo naujų svečių, ir Vasaris pasitraukė į šalį. Buvo čia keli jam pažįstami kunigai, pora klierikų, keletas niekad nematytų ponių ir ponų, iš toliau atvykusių dalyvauti klebono sukaktuvių šventėj. Bet Liucė nė karto nepasirodė.

Netrukus suskambino sumai, ir visi ėjo į bažnyčią. Celebravo pats jubiliatas, klierikai sudarė asistą, bet Vasaris laimingai išsisuko nuo bet kokios pareigos prie altoriaus. Jis klūpojo klaupkoj prie zakristijos ir sekė iškilmingų pamaldų eigą. Kitoj pusėj, prieš jį, klausė mišių garbingesni parapijonys ir atvykę iš toliau svečiai.

Čia Vasaris pamatė ir Liucę. Ji atrodė gerokai pasikeitusi, labiau subrendusi ir surimtėjusi. Visų pamaldų metu ji nė sykio nepažvelgė į Vasario pusę. Jisai gi ir nenorėdamas matė ją prieš save. Nežinia, ar dėl šios, ar dėl kurios kitos priežasties jis jautėsi išsiblaškęs ir niekaip negalėjo susitelkti, kaip to reikalavo vietos ir momento šventumas.

Nejučiomis jo mintyse atgijo visa susitikimo ir pasisveikinimo su jubiliatu scena klebonijoje. Praėjus pirmajam drovumo jausmui, kanauninko pagyrimas jam dabar buvo jau malonus. Jį pavadino poetu... Liucė, be abejo, irgi žino, kad jis rašinėja ir spausdina eiles. Vikaras kunigas Trikauskas taip pat... Trikauskas dabar jau nežiūrės į jį iš aukšto pro savo pensnė ir netakšnos per petį... Be to, jis, Liudas, dabar jau penkto kurso klierikas, ne koks pirmametis... Klebonijose jį laiko jau beveik tikru kunigu.

O klebonas kanauninkas vis dėlto simpatingas žmogus. Bet ką reiškia jo tas žvilgsnis ir tie, rodos, rimti, tik juoko pridengti žodžiai: „sekti mano pavyzdžiu tau nepatariu, nes, užuot tapęs garbės kanauninku, gali visą amžių pasilikti be garbės vikaru“?.. Dėl ko? — klausė savęs klierikas Liudas. Kas per paslaptis glūdi jubiliato praeity? Pora paskalų apie kunigo Kimšos praeitį buvo pasiekę ir Vasario ausį, ir dėl

to kanauninko žodžių mįslė darėsi dar painesnė. Gal jis turėjo minty savo pamėgimą išgerti? Vasaris pažinojo porą tokių amžinų vikarų alkoholikų. Bet ne, čia turėjo būt kas kita. Kanauninkas Kimša sakėsi, jaunas būdamas rašinėjo eiles... Bet koki dar galėjo būti jojo nusikaltimai, kuriais jis nepatarė Vasariui sekti?..

Paskui klieriko atminty suskambėjo kitas klebono sakinys: „reikėjo bent gimnaziją baigti, apie panaites pasisukti, ot, tada tai būtum buvęs poetas!..“ Keistas senis!.. Lengva pasakyti: reikėjo...

Čia Vasaris atsiminė, kad jo draugai dabar jau antro kurso studentai,— ir jam pasidarė gaila prarasto laisvo ir įdomaus studentiško gyvenimo, apie kurį jis girdėjo ir skaitė įvairių pasakojimų ir anekdotų.

Per visą sumą sukosi klieriko Liudo galvoj tokios mintys, o prieš akis kartas nuo karto pasirodydavo gražus klebono giminaitės profilis.

Po sumos ir pritaikyto iškilmei pamokslo jubiliatas su svečiais grįžo į kleboniją. Liucė šį kartą buvo salione. Vasaris matė ją besikalbančią su nepažįstama ponia ir laukė progos pasisveikinti. Visos jo baimės dingo, ir apie jokį pavojų jis daugiau nemąstė. Su ja pasisveikinti ir pasikalbėti jam atrodė visai paprastas ir net reikalingas dalykas.

Pagaliau ji pasitraukė nuo ponios, ir Vasaris žengė priešais.

— Panele Liuce, mačiau tamstą bažnyčioj, bet pasisveikinti dar neturėjau progos. O taip seniai matėmės! Kaipgi tamsta gyvuoji?

Jis manė, kad ji ims prikaišioti dėl ilgo neatsilankymo arba kaip kitaip parodys jų buvusios pažinties artimumą, bet ji visai atvirai padavė jam ranką ir maloniai, šiltai šyptelėjo.

— Ačiū tamstai. Gyvuoju neblogai. Nors per daug girtis negalėčiau. Būdavo visokių valandų. Mūsų gyvenimas iš viso čia gana skurdus ir neįdomus. O kaipgi tamsta laikaisi? Juk beveik dveji metai, kaip nesimatėme.

Jos veide ir šypsny buvo daug paslėpto liūdesio, o balsas skambėjo gilesniais, anksčiau negirdėtais tonais. Vasaris nustebo tokia atmaina. Jis buvo pasiruošęs gintis nuo jos šiokių

ar tokių, gero ar blogo ūpo užpuldinėjimų, bet kaip reaguoti į šitokį nuolaidumą, jisai nežinojo. Pripratęs ją matyti ir vaizduotis padykusiai linksmą arba užgaulią ar net piktą, jis dabar varžėsi jos švelnumo ir melancholiškos nuotaikos.

Ji nustebo išgirdusi, kad Vasaris pereitas atostogas labai trumpai buvo namie, kad važinėjo į Vilnių ir į Trakus. Jiedu kalbėjosi kaip du ilgesnį laiką nesimatę pažįstami, bet niekas iš to pasikalbėjimo nebūtų galėjęs spręsti, kad jųdviejų pažintis buvo jaudinusi ir tebejaudino jųdviejų širdis ir kad jiedu tiek daug buvo apie vienas kitą svajoję.

Tuo tarpu paprašė pietų.

— Tamsta būsi netolimas mano kaimynas, tik kitoj pusėj stalo,— parodė jam vietą valgomajam.

Taip susėdę, kalbėtis jiedu negalėjo, nes ji buvo arčiau prie savo dėdės. Užtat Vasaris, kartu su kitais domėdamasis, kas dedasi aplink jubiliatą, nuolatos matė ją prieš save, tuo tarpu kai ji, norėdama pamatyti Vasarį, turėjo truputį grįžtelti atgal.

Ir grįžteldavo. Klierikas Liudas kartas nuo karto pro stalo gėlių bukietą susitikdavo su jos žvilgsniu ir kiekvieną kartą įsitikindavo, kad šitokio jos žvilgsnio seniau jis nebuvo matęs. Jos akyse buvo ir liūdesio, ir nerimasties, ir atvirumo, ir varžymosi. Kai kada jos žvilgsnis, susitikęs Vasario akis, tučtuojau pabėgdavo, kai kada jose pasilikdavo tol, kol jis nukreipdavo savąjį.

Taip ji intrigavo jį per visus pietus, ir jam tapo aišku, kad pirmojo jųdviejų pasikalbėjimo mandagus oficialumas buvo dirbtinis ir vargiai galės pasikartoti, vėl abiem susitikus.

Pietūs tęsėsi ilgai. Daug buvo kalbų, sveikinimų ir linkėjimų, bet Vasario dėmesio visa tai netraukė. Jisai sprendė klausimą, kaip grąžinti Liucei gerą nuotaiką, ką jai pasakyti, kad ji būtų vėl linksma ir nebeliūdėtų. Jis sielojosi, matydamas ją kenčiančią, ir kažkodėl jautėsi dėl to esąs pats kaltas. Šitokiai situacijai Liudas Vasaris nebuvo pasiruošęs. Ir tas jausmas, ir Liucės elgesys jam buvo nauji dalykai — ir dėl to jis nė nepasijuto, kaip „pavojingoji pažintis" veržėsi į jo širdį pro kitas duris. Jis galėjo atstumti Liucę flirtuojančią, prisimeilinančią, šiaip ar taip jį atakuojančią, bet Liucės nuliūdusios, kenčiančios, baikščios jis nepajėgė atstumti.

Per pietus gerokai gerta. Nuotaika kilo. Lėkščių ir peilių barškėjimas darėsi garsesnis, kalbos gyvesnės. Klierikas Petryla, pripildęs svečiam nežinia kelintą kartą ištuštintus stiklelius, prisėdo valandėlę prie Vasario ir, kumštelėjęs į šoną, parodė akimis klebono giminaitę:

— Ar tu pastebėjai, Liudai, kokia Liucė šiandien apsiblaususi?

— Tiesa,— tarė Vasaris,— ji labai pasikeitusi. Ji dabar visada tokia?

— Beveik. Jau ji nuo pernai vasaros kaip nesava. Aš manau, kad viską tos vedybos daro.

— Kaip tai?

— Daktaras Brazgys, matai, nori klausimą galutinai išaiškinti ir šį rudenį gal jau ir susituokti. O ji nieko aiškaus neatsako. Vis vilkina.

— Matyt, nemyli,— nejučiomis išsprūdo Vasariui.

— Na, prisipažink, Liudeli,— neatstojo Petryla,— juk judu vis dėlto simpatizuojatės. Dabar gali pasisakyti, kada jau viskas baigta, tiesa?

— Žinoma...

Bet Liucė pajuto, kad jiedu apie ją kalba, paėmė stiklą vyno ir, tarsi tyčiomis demonstruodama Petrylai, kilstelėjo Vasariui, nusišypsojo ir nugėrė pusę.

— O, o! Laikykis, Liudai! — sušuko Petryla.— Dar, matyt, ne viskas baigta! — ir nuėjo papildinėti stiklų.

Vasaris į užgėrimą atsakė ir išlenkė savąjį iki dugno. Ilgas žvilgsnis ir meilus nusišypsojimas buvo geriausias jam už tai padėkojimas. Linksma puotos nuotaika ir pro gėlių bukietą siunčiami žvilgsniai jau buvo pradėję jį sukti į linksmo nerūpestingumo sūkurį. Sugavęs momentą, jis jau nuo savęs kilstelėjo jai stiklą, ir jiedu vėl išgėrė sutartinai. Šitas susigėrimas ištirpdė paskutinius klierikiško baikštumo ledus. Jis tuoj pamatė, kad Liucės veidas atgijo. Jis jautė krūtinėj malonią šilumą ir norėjo, kad tie pietūs nesibaigtų kuo ilgiausiai.

Bet pietūs jau tuoj turėjo baigtis. Jubiliatą sveikinti atsistojo apysenis ponas ir pabaigė savo kalbą, kviesdamas sudainuoti „Ilgiausių metų“. Kažkas užtraukė „Ilgiausių metų“, kiti pritarė, o pabaigę su vyno stiklais rankose apspito

kanauninką asmeniškai su juo susidaužti ir palinkėti ilgo amžiaus, geros sveikatos ir laimės.

Visiem nurimus, kalbėjo pats jubiliatas. Jis dėkojo už linkėjimus ir padarytą jam garbę, įskaitė save jau į senių skaičių, pasakė komplimentų jaunimui, suramino senius, įpindamas vienur kitur jumoro ir sąmojo sakinį. Kanauninkas Kimša kalbėti mokėjo. Taręs savo žodį, jis jau nebesėdo, bet paprašė svečius malonėti pereit į salioną atsigerti kavos.

Visi subruzdo keltis, ir bendrame sumišime klierikas Vasaris nė nepajuto, kaip atsirado šalia kanauninko giminaitės.

— Na, kaip? Tamsta nesigaili atvažiavęs? — prakalbino ji.

— Ką tamsta!? — gynėsi jis.— Tokios smagios dienos dar niekad per atostogas aš nesu turėjęs.

— Tiesa? O aš maniau, kad tamsta tiktai sunkią pareigą eini.

— Anaiptol. Man labai malonu atlankyti kaimynus, ypač taip seniai čia nebuvus.

Jis vėl pamatė liūdesį jos veide, kai, pažvelgus į jį, paklausė:

— Na, ir ką tamsta naujo pastebėjai pas mus?

— Pirmų pirmiausia tai, kad tamsta labai atsimainiusi. Jūs kažko liūdite, panele Liuce. Seniau to jumyse nebūdavo.

Ji dar labiau surimtėjo.

— Taip, tamsta. Aš stoviu kryžkelėj ir tiriu save. O gal ir ne save vieną. Manau, kad tamstai turbūt bent kiek pažįstamas tas jausmas. Juk tamsta, be abejo, taip pat tiri savo pašaukimą?

— Taip, tiriu,— tyliai prisipažino Vasaris.— Tai yra labai sunkus dalykas. Na, bet aš nemaniau, kad tamsta ketintum į vienuolyną stoti? — juokais pridėjo.

— Iš kur tamsta žinai? Gal ir apie tai aš mąsčiau... O tamsta jau išsprendei savo pašaukimo klausimą?

— Dar ne visai...

Vėliau jis gailėjosi šitų žodžių. Iš tiesų, kam jis taip pasakė? Juk jis jau buvo tvirtai pasiryžęs tapti kunigu. Be to,

šitokis neaiškus atsakymas galėjo duoti progos vėl tvirtėti pavojingai pažinčiai.

Tolimesnis jų pasikalbėjimas nutrūko, nes klebono giminaitė nuėjo pilstyti svečiam kavos. Prie Vasario priėjo kunigas Trikauskas ir neva prikaišiojančiu tonu sušuko:

— O, nesuk tamsta mūsų Liucytei galvos! Juk ją, vargšę, ir be to jau apnyksta neišaiškinami ilgesiai... Ak, tie poetai! Ir kas galėjo prieš porą metų tikėtis? O moteriška širdis vis dėlto įspėjo.

Liudui buvo nemalonu kalbėti su Trikausku šia tema, o dar labiau nemalonu patirti, kad ne tik Petrylos, bet ir vikaro akis, matyt, seka jo pažintį su Liuce. Brazgys, be abejo, taip pat šį tą nujautė. O gal ir klebonas numano, kur linksta jo giminaitės simpatijos? Iš tiesų, mažam bažnytkaimio, o dar mažesniam klebonijos pasauly vienintelės jaunos ir gražios mergaitės kam nors jaučiama simpatija negalėjo būti paslėpta nuo pavydžios vyriškių akies. Nė vienas iš jų, be abejo, jokių išvadų iš to nedarė. Tai buvo tik taip sau juokavimo arba pasierzinimo tema, įkyri patiem kaltininkam, o ypač jautriam Vasariui. Ir kad jis būt žinojęs, kad, jam nesant, Trikauskas, Petryla ir pats Brazgys dažnai juo pašiepdavo Liucę, jis nebūtų išdrįsęs čia nė atvažiuoti.

Netrukus Liucė atnešė jiem kavos. Trikauskas, nuėjęs ieškoti cigaro, kažkur užkliuvo, ir jiedu vėl pasiliko dviese.

— O tamsta šįmet taip pat atsimainęs,— kalbėjo ji, permetusi Vasarį akimis.— Tamsta ir pirmiau buvai nieko sau, tik labai dar vaikiškas, nepyk tamsta. Bet dabar jau nebeliko nė tos ydos. Kad nebūtum klierikas, visos mergaitės įsimylėtų.

Vasaris nusijuokė:

— Vadinasi, gerai padariau, kad įstojau į seminariją.

— Argi tamsta taip bijaisi meilės?

Vasariui apie meilę buvo drovu kalbėti, ir jis nieko neatsakė. O Liucė, žiūrėdama į jį, tarė:

— O vis dėlto viena tamstą įsimylės ir turbūt bus labai nelaiminga.

Kai ji tai sakė, jos balse suvirpėjo tokis tonas, nuo kurio jis staiga nebeteko drąsos. Jis nuleidęs akis maišė savo kavą, nerasdamas jokio tinkamo žodžio nutraukti nejaukiai tylai.

Ir vėl pirmoji prabilo Liucė:

— Rodos, dar taip neseniai aš tamstą pažinau tokį nedrąsų pirmo kurso klierikėlį, o dabar štai tuoj baigsi seminariją. Juk šįmet beveik paskutinės atostogos...

— Ne, dar ne paskutinės,— pataisė Vasaris.— Dar bus vienos, pereinant į šeštą kursą.

Bet ji tik ranka numojo:

— Ė, tokios ten ir atostogos. Tamsta parvažiuosi jau gal koks diakonas, per dienas brevijorių skaitysi, o jokios moteries nė iš tolo neprisileisi!

— Ne, dar nebūsiu nė subdiakonas,— gynėsi jis.

— Kodėl? Juk penktame kurse daugelį šventina. Petryla sakosi jau būsiąs.

— Manęs taip greit nešventins...

— Kodėl?

— Aš nelabai pamaldus ir ne visai ištikimas.

Ir dėl šito atsakymo jis vėliau graužėsi. Jis būtų turėjęs patvirtinti, kad kitąmet tikrai viskas jau bus baigta.

— Tiesa, gi tamsta poetas! — sušuko Liucė, bet tuoj pasigailėdama pridūrė: — Bet tai tamstai nesudarys jokių kliūčių. Tamstos ir eilės vis tokios rimtos, kilnios, apie idealus, apie tėvynę...

Gėdos banga užliejo Vasario veidą, bet Liucė negailestingai kamantinėjo toliau:

— Kodėl tamsta nieko nerašai apie meilę? Juk tai gausiausias poezijos šaltinis. Arba šiaip ką nors paprastesnio ir artimesnio mūsų širdžiai. Dabar vis tik idealai, idėjos, kaip kokiam pamoksle...

Vasaris nusiminęs sriūbčiojo savo kavą, pasirengęs išsižadėti tų nelaimingų eilių, kurios jam dabar atrodė menkiausios, kokios tik gali būti.

Bet ji pamatė jo susirūpinimą ir švelniai pasiteisino:

— Bet tamsta nepyksi, tiesa? Aš su tamsta esu atvira, nes žinau, kad esi geras.

Ir staiga Vasaris pats pajuto reikalą būti atviram ir pasidalinti su ja savo mintimis ir abejonėmis apie daugelį daugelį dalykų. Bet kaip? Šitam triukšmingam prirūkytam salione, kur kiekvienas galėjo prie jų prieiti arba bent iš tolo akimis juodu sekti. Ir jis iš tiesų pamatė iš anapus saliono pajuokiantį kun. Trikausko žvilgsnį. Susitikt vieniem?.. Bet

draudžiamas dvasiškos disciplinos pirštas skaudžiai padrumstė Vasario atminty ir sąžinėj. Jo širdį sugniaužė šalta rezignacija, ir jis pamanė: ė, visa tai ne tau. Nei poeto kelias, nei intymus širdies praskleidimas, nei padrąsinąs meilės žodis ne tau. Tu liksi vienas, ir niekas tau nepadės nei džiaugtis, nei liūdėti.

— Apie ką tamsta taip susimąstei? — paklausė ji.

— Aš kažkodėl prisiminiau seminariją. Ten aš įpratau su nieku nesidalinti savo mintimis. Šiandien aš ėmiau šito įpročio gailėtis.

— Kam tamsta taip greit jau seminariją atsimeni? Dar vos pusė atostogų praėjo. Beje, kodėl tamsta nė karto mūs nepakvietei į išleistuves?

Ir staiga ji atgijo. Vasaris pamatė jos veide tą pačią išdykėlės išraišką ir šypsnį, tą patį juodų akių žybtelėjimą, kurs jį nuverdavo ir nudegindavo kaip žarija.

— Žinai ką, Pavasarėli, šįmet galbūt paskutinė laisva tamstos vasara, o mano taip pat. Padaryk mum išleistuves, o paskui tebūnie, kas turi būti! Gerai?

Vasarį pagavo keistas entuziazmas.

— Puiku, panele Liuce!

— Vadinasi, sutarta? Žodis?

— Sutarta! Žodis!

Jis grįžo namo iš to pokylio kaip apsvaigęs. Jo galvoj nebuvo nė vienos aiškios minties. Jis sukosi kažkokių miglotų lūkuriavimų chaose, bet tai buvo laimingiausia jo atostogų diena.

Jis dar nemąstė apie tai, kaip vienu momentu gali sudužti per ilgą laiką kruopščiai statyta užtvanka, kuria jis norėjo sulaikyti savo širdies polėkį.

XXI

Po klebono Kimšos sukaktuvių šventės tolimesnės klieriko Vasario atostogų dienos pasidarė neramios ir nelygios: vienos pilnos nerimasties ir apgailestavimo, kitos — maištingų jausmų, kitos — lūkesio ir svajonių. Paviršium jis sten-

gėsi laikytis tos pačios gyvenimo tvarkos, kaip ir anksčiau. Šeštadienį jis vykdavo į savo parapijos bažnyčią ir likdavo pas kleboną. Sekmadienį eidavo prie Komunijos, prieš sumą skaitydavo žmonėm rytmetinius poterius ir maldas, per sumą rinkdavo bažnyčioj aukas, o po mišparų vėl skaitydavo vakarines maldas ir intonuodavo „Viešpaties angelas". Po pietų kai kada pamokydavo parapijos „kantarus" ir „kantarkas" giedoti lotyniškas bažnytines giesmes. Pirmadienį, kartais antradienį vėl grįždavo į tėviškę ligi kito šeštadienio. Ir čia, niekieno nevaržomas ir netrukdomas, jis duodavo laisvės savo mintims, nuotaikai ir vaizduotei.

Pirmiausia prikaišiojo sau, kad taip greit ir lengvai atnaujino pažintį ir netgi tarsi žengė toliau, negu anksčiau buvo nueita. Tai jam atrodė ne tik pavojinga, bet ir negarbinga. Ir jis pats tyčiojosi iš savęs:

— Pereitą vasarą lakstei iš namų, važinėjai į Vilnių, seminarijoj į mistiką šokai, kryžiavojaisi — ir štai po kelių pasimatymo valandų viso to kaip ir nebūta... Geras tu būsi kunigas, Vasari!.. Piktinaisi iš Radastino, o pats ką darai?..

Tačiau kitą dieną jis taip aiškiai atsimindavo klebono Kimšos sukaktuvių paveikslą, kad iš naujo dar kartą pergyvendavo visą tos pažinties atnaujinimo eigą. Sėdėdamas kur nors ant Aušrakalnio arba vaikščiodamas laukų ežiomis, jis tuo pačiu metu sėdėjo Kleviškio klebonijoj prie pietų stalo, matė pro gėlių bukietą atsimainiusį turiningą Liucės žvilgsnį, gėrė į jos užgėrimą, kalbėjosi salione...

Ne, jis dabar tą viską matė dar aiškiau, o jųjų pašnekesys buvo dar reikšmingesnis ir išvados dar labiau įtikinančios, nes Vasario vaizduotė visa tai gražino, didino ir malonino. Čia nebuvo nei įkyraus Petrylos, nei pašaipininko Trikausko, nei įtarinėjančio Brazgio, nei varžančių svečių. Ir kai galų gale jo vaizduotėj atgijęs jos balsas linksmai sušukdavo: „Žinai ką, Pavasarėli, šįmet tavo paskutinės laisvos atostogos, o mano taip pat. Padaryk mums išleistuves, paūšim, palydėsim savo laimę, pamiršim, kas mus graužia ir slegia. o paskui tebūnie, kas turi būti!" — tada staigi nerūpestingo pasiryžimo banga nuplaudavo visas abejones, priekaištus ir susigraužimus. Ne, geresnio argumento niekas pasaulyje nebūtų galėjęs sugalvoti! Vasaris pašokdavo ir padvigubinta

energija imdavo vaikščioti, jau svajodamas apie tų paskutinių išleistuvių smulkmenas.

Šitas „pavojingosios pažinties" atnaujinimas ir tų jaudinančių išleistuvių laukimas gerokai išsiūbavo jo dvasios gyvenimo pusiausvyrą. Jam dabar nerūpėjo niekur nuvažiuoti, nei savo draugų atlankyti, nei jų pas save pakviesti. Jis vaikščiodavo po laukus pasirinkdamas vietas, kur niekas jo nemato, iš tolo vengdamas ką nors susitikti, gulinėdavo atokaitose, šį tą skaitinėdavo, bet dažniausiai neveikdavo nieko. Jis stengėsi pripildyti visą savo buitį „paskutinių laisvų atostogų" svajonių ir nuotaikos. Jis laikinai tarsi išjungė save iš įprasto gyvenimo mechanizmo ir iš jo reikalų. Juk jis atnaujino pažintį, kova su kuria buvo tapus viena iš to mechanizmo spyruoklių.

Ir dvasiškus savo patarimus jis ėmė atlikinėti nebe taip uoliai. Rytais paskubomis — ir tai ne visuomet — paskaitydavo meditacijų punktus, jų nepagilindamas, vakarines maldas atkalbėdavo kur nors ant kalnelio, besigėrėdamas saulėlydžiu, o dvasišką skaitymą, Šventąjį Raštą ir ražančių jau visai apleisdavo.

Klierikas Vasaris tuo metu, dažnai atsimindamas gražiąją klebono giminaitę, atsimindavo ir tą atmainą, kurią joje pastebėjo per sukaktuves. Ir jei ne ta atmaina, galimas daiktas, kad viskas būtų pakrypę kitaip. Tiesa, jam buvo patikusi ir anoji vėjavaikiškai linksma Liucė su savo juodų akių žybčiojimais ir baltais dantimis prasišiepusiose lūpose, bet šitos gilus pažvelgimas ir lėtas šypsnis jį stačiai už širdies stvėrė.

Iš tiesų, Liucė per porą jų nesimatymo metų pasikeitė gerokai. Pirmiau ji buvo nors ir subrendusi, bet vis dar vaikiškais ir gimnazistiškais įpročiais gyvenanti mergaitė. Dabar gi ji buvo jau tokio amžiaus, kada imama galvoti ir jausti giliau, kada pajuntama savo asmenybė ir kada susirūpinimas dėl ateities išblaško vaikiško amžiaus likučius.

Dėdė ją mylėjo, bet dėl to ir rūpinosi jos likimu. Jis norėjo ją greičiau išleisti už vyro, nes gerai suprato, kad jos buvimas klebonijoje sudaro daug keblumų ir pavojaus. Brazgį jis laikė tinkamiausiu Liucei vyru.

— Ko tu iš jo nori? — kalbėjo jai dažnai.— Tiesa, jis kiek cicilikuoja, bet tai tik daugiau dėl fasono. Tas praeis.

Šiaipjau vyras rimtas, išsilavinęs. Su žmonėmis moka apsieiti, bus neblogas gydytojas. Žodžiu, tai žmogus su ateičia. Aš padėsiu įsikurti. Ko tau dar reikia?..

— Nemyliu! — atkakliai sušukdavo giminaitė.

— Tai pamylėk! — atkirsdavo dėdė, pats matydamas savo žodžių tuštumą.

— Pamylėt tą kudlių, susivėlėlį? Niekados!

— Tai nukirpk ir nuskusk, jei nepatinka.

— Fi!.. — sušukdavo ji ir išdulkėdavo iš kambario.

Ar ji kalta, kad ją intrigavo dvasiškiai? Iš pirmo pamatymo susidomėjusi Vasariu, ji nei į Brazgį, nei į kurį kitą savo širdies palenkti negalėjo. Tačiau jos jausmas Vasariui dar nebuvo meilė. Jiedu išsyk pajuto vienas kito patraukimą, bet jųdviejų padėtis buvo tokia skirtinga ir abudu buvo taip neprityrę, kad tie keli reti pasimatymai tegalėjo sukelti vien miglotą simpatijos nujautimą. Be to, Vasaris tuoj pamatė savo pašaukimui pavojų ir paskelbė jai kovą. Tačiau Liucė jokio pavojaus nepaisė ir per dvejus nesimatymo metus „kaimyno" nepamiršo. Praktiški gyvenimo klausimai jai tada dar nebuvo labai aktualūs. Be to, ir ji nors buvo gyvo temperamento, bet turėjo svajingą sielą. Geltonos kačpėdėlės, kurių ji prisiskynė ant Aušrakalnio, sėdėdama greta „Pavasarėlio", visą žiemą puošė jos kambarėlį, primindamos tą kuklų, jautrų, sutanotą jaunuolį.

Atėjo vasara, parvažiavo klierikas Petryla ir baigęs mediciną Brazgys, bet Pavasarėlis nesirodė. Ji laukė jo visą vasarą, kiekvieną šventadienį, niekam apie tai neprasitardama. Jos nuotaika gedo. Ji erzindavosi ir pykdavo ant visų be jokios priežasties. Trikauskas, vis dėlto priežastį įspėjęs, mėgdavo ją paerzint Vasariu. Petryla ir pats Brazgys padėdavo.

— Pana Liucija, ar *jo* nė šiandien nėra? — pradėdavo Trikauskas, kai klebono nebūdavo kambary.

— O tamsta labai pavydi?.. Ką?.. — atsikirsdavo ji.

— Nepavydžiu, Liucyte, bet užjaučiu... Tik jau skonio nepagiriu. Tokis dar bloznelis...

Ji piktai žybteldavo akimis.

— Prašau mano skoniu nesirūpinti!

— Tas ir mane suklaidino,— įsikišdavo Brazgys.— Aš

ir barzdą, ir ūsus paaukojau, kad tapčiau panašesnis į dvasiškį. O viskas perniek.

— Tamsta pabandyk stoti į seminariją ir užsivilkti sutaną. Liucytė klierikėlio tikrai pagailės... — patardavo jam Trikauskas.

Bet Brazgys liūdnai atsiliepdavo:

— Deja, kunige daktare! Kad tai aš būčiau tokis nekaltas vaikelis kaip tas Pavasarėlis! Bet kas praėjo, to nebesugrąžinsi...

— O gal važiuosime saldžiųjų kriaušių pasiskinti?

Liucė stverdavo kas pakliuvo į ranką ir sviesdavo į pašaipininkus arba pati išbėgdavo iš kambario. Kartais tokios scenos baigdavos bendrais juokais, kartais ašaromis.

Taip praėjo atostogos, kada Vasaris važinėjo į Vilnių, o Brazgys su didele kantrybe tęsė toliau savo pastangas laimėti turtingo klebono gražios giminaitės širdžiai ir rankai. Be pašaipų, kuriose dalyvaudavo tik retkarčiais, jis mokėdavo ją ir paguosti, ir palinksminti, ir prisitaikyti prie visokių jos kaprizų. Ir tai jai patikdavo. Ir nors jausdavo, kad širdis linksta į „Pavasarėlį", bet kai pamąstydavo apie vedybas, pripažindavo, kad dėdė jai kalbėdavo tiesą.

Pasibaigus atostogom, Brazgys, gerų vilčių lydimas, išvažiavo į Maskvą dar pasipraktikuoti klinikose, ir Kleviškio klebonijoje apie Liucę viskas nurimo. Ilgais rudenio ir žiemos vakarais, dirbdama kokį rankdarbį, ji, taip pat kaip ir Vasaris, gyvendavo atsiminimais ir praeities įspūdžiais. Bet jai nebuvo reikalo nei jų išsižadėti, nei su jais kovoti. Jai buvo smagu atsiminti visi pažinties su „Pavasarėliu" momentai,— ji juos ir atsimindavo. Tačiau ir jos atsiminimus lydėdavo jei ne kova, tai nusimanymas, kad iš to nieko nebus. Ji žinojo, kad nepajėgs Vasario iš seminarijos ištraukti. To pagaliau ir nenorėjo. Jos jausmas nebuvo dar tiek stiprus ir visai neturėjo gyvenimiško pobūdžio. Šiuo atžvilgiu klierikas Vasaris jai buvo beveik tas pats, kas jam Katedros Nepažįstamoji. Ji tikrai buvo jo pasiilgusi ir, atėjus atostogom, visą vasarą jo laukė. Nesulaukusi ilgais rudenio ir žiemos vakarais ji įsirausė į nemenkas dėdės knygų lentynas, daug skaitė, o kai ką ir studijavo. Kartais gi savo atsiminimuose ji paieškodavo „Pavasarėlio", svarstydavo jo padėtį, svyruodavo

tarp jo ir Brazgio. Visa tai įdiegė į jos charakterį daugiau susimąstymo, rimties ir melancholijos.

Bet štai vėl atėjo atostogos. Sugrįžęs Brazgys įsikūrė artimame apskrities mieste, ir į pakartotinus jo ir dėdės klausimus jos atsakymas nors nebuvo aiškus, bet reiškė daugiau taip negu ne.

Pagaliau per dėdės sukaktuves ji vėl pamatė Vasarį. Jo regimas subrendimas palietė dar vieną stygelę vėl suskambėjusiame simpatijos akorde. Ji žiūrėjo į tą klieriką, kurs pasirodė esąs dar ir poetas, sumišusiu jausmu, norėjo įspėti tikrąją jo pabėgimo priežastį ir ištirti jo širdį. Ir nudžiugusi pamatė, kad jis vėl atsiliepė į jos artumą. Ji nusitvėrė išleistuvių progos, kad dar kartą galėtų patirti tą malonų, švelnų jausmą, tą giedrią nuotaiką, kuri atsirasdavo, jam kartu esant,— kad galėtų palydėti paskutinę laisvą jų jaunystės vasarą.

Besibaigiant atostogom, klierikas Vasaris vieną sekmadienį atvažiavo į Kleviškį pakviesti visus į savo išleistuves. Tą dieną kun. Trikauskas buvo išvykęs kažkur į atlaidus, tad klebonas pats turėjo laikyti ir sumą, ir mišparus. Vasaris tuoj po pamokslo nuėjo į kleboniją. Liucė valgomame dangstė stalą, bet, išgirdusi svečią, tuoj išbėgo jo pasitikti.

— Kaip gerai, kad tamsta šiandien atvažiavai! Aš visuomet džiaugiuosi tamstą matydama.

Ir, pastebėjusi Vasario nusišypsojimą, apgailestaudama pridėjo:

— Taip, tamstai juokas iš manęs. Bet aš tiesą sakiau tada ant kalnelio, kad tamstos pasiilgstu.

— Aš maniau, kad panelė Liucė seniai užmiršo tą kalnelį.

— Ne, Pavasarėli, tų vietų, kur mes buvom kartu, aš niekad nepamiršiu.

Ji tai pasakė atsimainiusiu balsu ir taip tyliai, kad klierikas suprato, jog ji nebejuokauja.

— O tamsta jau pamiršai? — paklausė, nenuleisdama nuo jo žvilgsnio.

— Ne, nepamiršau nė aš.

— Aš dar tebeturiu ir kačpėdėles nuo to kalnelio. Pamanyk, dveji metai! Einam parodysiu.

— Kur jos?

— Mano kambary — kurgi daugiau? Einam.

Vasaris svyravo. Eiti su ja į jos kambarį jis varžėsi. Bet ji neatstojo:

— Iš tiesų koks tamsta bailus! Fi!.. Ko gi tamsta bijaisi?

Jis nenorėjo jos užpykdyti arba pasirodyti juokingas. Tas „fi!" buvo jam taip pažįstamas! Jiedu nuėjo į jos kambarį, ir Vasaris pamatė gelsvų sudžiūvusių Aušrakalnio kačpėdėlių pluoštą, užkištą už paveikslėlio ties jos lova. Ji paėmė pluoštelį į ranką, ir sausi šiaudiniai žiedukai sučežėjo jos pirštuose.

— O tamsta naujų man vis dėlto neatvežei?

— Per išleistuves eisime pasiskinti,— teisinosi jis.

— Bet tamstos atvežtos man būtų buvę daug brangesnės.

Tačiau klierikas ėmė jau varžytis šito pašnekesio ir nerimauti panelės kambary.

— Dabar matau, kad panelei Liucei tos gėliukės tikrai patinka,— kalbėjo jis, žengdamas prie durų.

Bet Liucė aplenkė jį ir, atsilošusi į duris, pastojo jam kelią. Jos akys vėl žybtelėjo kaip kadaise, ir ji sušuko išdykaujančiu balsu:

— A, Pavasarėlis nori jau nuo manęs pabėgti? Ot, neleisiu! Būsi mano kalinys, gerai?

Ji domiai sekė svečio veido išraišką. Ji, matyt, jau mokėjo skaityti iš jo veido kaip iš knygos, nes tuoj atsitraukė nuo durų, paėmė jį už rankos ir staiga surimtėjusi tarė:

— Na, nepyk ant manęs, Pavasarėli. Kartais aš dar nejučiomis mėgstu vaikiškai pajuokauti. Ir tai tik su tamsta. Nieko kito aš į savo kambarį neleisčiau.

Vasariui šitas pasiteisinimas patiko. Jiedu sugrįžo į salioną. Pro atdarus langus iš bažnyčios sklido vargonų balsai. Prasidėjo mišparai. Mišparus jam, kaip svečiui, galima ir praleisti. Liucė uždarinėjo saliono langus ir atsisėdo priešais jį fotely. Ji rankoj dar laikė vieną kačpėdėlę, kuria laikas nuo laiko paliesdavo savo lūpas.

— Na, papasakok, Pavasarėli, kaip leidi atostogas?

Bet ar jis galėjo apie tai pasakoti? Ar jis galėjo prisipažinti, kaip jam gaila šios vasaros ir kaip jis dažnai atsimena ją pačią? Ir jis prasilenkė su klausimu:

— Kiekvienos atostogos dažniausiai praeina nežymiai. Nieko gero nepadarai,— žiūrėk, jau ir vėl reikia atgal važiuoti.

— Abu mudu toki. Nė aš šįmet negaliu susitvarkyti, nors mano gyvenimas apskritai tuščias. A, kitąmet bus kitaip.

— Kas bus kitaip?

— Tamsta būsi subdiakonas, o aš ištekėjusi. Tai ir bus kitaip.

Didelis liūdesys skambėjo žemuose jos balso tonuose, bet ji buvo rami ir nesiskundė. Tai jam patiko. Bet jis dar paklausė, norėdamas įsitikinti:

— Ar tamsta kitąmet jau tikrai ištekėsi?

— Taip, tikrai. Ir būsiu ponia Brazgienė. Tamsta atvažiuosi pas mus į svečius.

Šitai jam buvo netikėta. Jam atrodė, kad kai ji ištekės, tai viskas bus baigta amžinai, ir jis niekad jos nebepamatys.

— Nežinau... — nedrąsiai paabejojo.

Bet dabar ji nustebo:

— Kodėl ne? Juk mudu ir toliau galėsime pasilikti geri pažįstami ir net draugai.— Ji jau ne kartą buvo mąsčiusi, kad kunigas Vasaris bus artimiausias jų namų svečias.

— Taip, galimas daiktas,— tik lūpomis pritarė klierikas. Bet mintis jam buvo dar visai svetima.

Jie dar kalbėjosi apie vasarą ir bendrus pažįstamus, kol prieškambary išgirdo Petrylos žingsnius.

— A, štai kur jiedu burkuoja! — sušuko tas, įėjęs į salioną.— Oi, panele Liuce, nesuk mūsų Liudui galvos!

Bet ji rimtai atšaldė jo norą juokauti:

— Būk geras, kunigėli Juozai, nekalbėk niekų bent prie dėdės. Gana jau jis prisiklausė jūsų pasakų.

Netrukus atėjo ir pats kanauninkas. Jis buvo neblogai nusiteikęs ir per pietus pasakojo daug atsiminimų iš savo jaunystės. Vasariui jis kaskart labiau ėmė patikti. Iš kai kurių klebono posakių Liudas spėjo jį turėjus audringą jaunystę ir karštą širdį.

— Juk tai tas pats žmogus, iš kurio aš, pirmametis klierikas, buvau kadaise piktinęsis,— pamanė jis vienas sau.— Štai ką reiškia pažinti žmogų. O gal aš pats pasikeičiau?

Paskui jis kvietė kanauninką ir panelę Liucę, ir draugą Petrylą su tėvais atsilankyti į jo išleistuves paskutinį atostogų sekmadienį. Visi pasižadėjo atvažiuoti. Kunigui Trikauskui jis paliko laiškelį. Atsisveikinant kanauninkas įsuko jam bonką „Šustovo", kad išleistuvės tikrai būtų smagios ir šeimininkam, ir svečiam.

Važiuodamas namo, klierikas Liudas jautėsi patenkintas, atlikęs svarbų žygį. Jo nusistatymas dėl Liucės vienu atžvilgiu lengvėjo, kitu atžvilgiu komplikavosi. Dabar buvo aišku, kad ji ištekės, vadinasi, jam pavojus nebegresia. Seniau ta mintis pripildydavo jį liūdesio ir gailios rezignacijos. Ištekėjusią Liucę jis vaizdavosi arba nelaimingą, arba stačiai jam nebeegzistuojančią, ir jis jausdavosi dėl to be galo nuskriaustas. Bet šiandien štai ji kalbėjo apie savo ištekėjimą kaip apie paprastą reikalą, kuris jų pažinties ne tik nenutrauks, bet gal net sustiprins. Ir jam vėl ėmė kilti nerimastis, kad pavojingoji pažintis nebus nutraukta nė Liucei ištekėjus. Jį ramino tik ta aplinkybė, kad jis tuomet jau bus baigęs seminariją, gal gaus vietą kur tolimoj parapijoj, gal jiedu susitiks labai retai, pagaliau, apie kunigo laukiančius pavojus jam, klierikui, iš viso sunku buvo spręsti.

Po kurio laiko jis visai apsiprato su mintimi tą pažintį pratęsti jai ištekėjus, o jam įsišventus kunigu. Kartais jau jis ir pasvajodavo, kaip ponia Brazgienė priiminėja savo salionėly svečius, tarp kurių esti ir kunigas Vasaris.

Jis žinojo iš kitų pasakojimų ir nusiskundimų, kad jauno kunigo padėtis parapijoj be inteligentiškos draugijos esanti nepavydėtina. Kunigas imąs apsileisti, pasidaręs storžievis, virstąs prasčioku. Reikia būtinai palaikyti santykius su inteligentais. Vasaris atsiminė vieno savo draugo pasakojimus, kaip tos parapijos vikaras mokąs tokius santykius palaikyti ir koks jis esąs inteligentiškas, mandagus, gerai išauklėtas ir visų mylimas. Nuo ponių jis gaudavęs net prezentų. Viena dvarininkė Kalėdom atsiuntusi jam savo išsiuvinėtą labai gražų paravanėlį pridengti krosnies durelėm. Bet vargšas vikaras, norint ir inteligentiškas, niekad nebuvo tokio daikto matęs ir pastatė jį ne ties krosnim, bet lange.

Čia klierikas Vasaris vėl atsiminė, kaip ne kartą rektorius ir dvasios tėvas graudendavo juos vengti tokių santykių, fa-

miliariškumų, o ypač kaip ugnies saugotis visokių dovanėlių nuo moterų. Tai esąs jau pirmas žingsnis į nuopuolį. Tačiau jis jau žinojo, kad seminarijoj tie pavojai rodomi jiem pro didinamąjį stiklą. Žinoma, apie jokias dovanėles jis nesvajojo. Liucės numegztos kadaise pirštinaitės buvęs tik vaikų žaislas. Išėjus į viešą gyvenimą, jųdviejų pažintis būsianti kaip ir kiekviena kita, kurių niekad negalima išvengti, turint santykių su žmonėmis.

Taip klierikas Vasaris rutuliodavo naują „pavojingosios pažinties" motyvą. Ir tokia stipri buvo jo apsigavimo galia, kad juo tie variantai buvo pavojingesni, juo pati pažintis jam atrodė nekaltesnė.

XXII

Klierikas Vasaris rūpinosi, kad vienintelės jo išleistuvės nepadarytų jam nei jo tėviškei gėdos. Jis prisikvietė daug svečių. Be artimųjų giminių ir apylinkės gerų pažįstamų, pažadėjo atvažiuoti ir jo draugas Kasaitis, ir prieš pat atostogas įšvęstas kunigas Jonelaitis, ir du buvusieji gimnazijos draugai, dabar jau studentai, Gudžiūnas ir Krapaitis. Ketino atvykti ir tolima Vasario giminaitė, kursistė Murmaitė, su viešėjusia pas ją kažkokia klierikui nepažįstama drauge. Žodžiu, svečių būrys turėjo būti ne tik gausus, bet ir įvairus.

Visa savaitė prieš išleistuvių sekmadienį Vasarius pagavo triūso, rengimo ir rūpinimosi karštis. Nutarta svečius laikyti per naktį, nes važiuoti į seminariją reikėjo tik pabaigoj savaitės, tad visiem buvo laiko pasilikti ir pasiruošti. Rengtasi kaip vestuvėm, krikštynom ar kuriam kitam dideliam kaimo baliui. Tik pačios primicijos ateity turėjo pranešti šias gana netikėtas išleistuves. Vasario tėvam jos ir buvo kaip ir mažas primicijų bandymas. Nors klierikas jiem nieko tikro nepasakė, bet jie iš klebono girdėjo, kad Liudas kitus metus tikrai parvažiuos jau subdiakonas, nes seminarijos vyresnybė gerą turinti apie jį nuomonę. Ne tik tėvai, bet ir kiti šituo pranašavimu tikėjo; Vasarių klierikas ir bažnyčioj, ir žmonėse elgėsi, kaip dera tikram dvasiškiui.

Išleistuvių pokyliui viskas buvo numatyta ir viskuo pasirūpinta. Valgių kaimo vaišėse visuomet esti gausu, daugiau negu reikia,— o čia Vasario motinai ketino patalkinti pačio klebono gaspadinė! Gėrimų senis Vasaris nemėgo, bet griežtai nekentė tiktai degtinės. Užtat labai vertino obuolinį vyną, o pernykštis buvo pasisekęs gerai. Džiaugėsi senis galėsiąs pasigirti dar viena savo sodo gėrybe.

Pats klierikas rūpinosi, kad visur būtų švaru ir gražu. Padedamas brolių, jis šlavė kiemą, valė sodą ir kartu su seseria tvarkė jos darželius. Nebuvo užmirštas nė Aušrakalnis, į kurį buvo numatyta pasivaikščioti su jaunesniaisiais svečiais.

Pagaliau atėjo laukiamasis sekmadienis. Vasarių namuose visi priruošiamieji darbai buvo baigti, ir jau nuo pat ryto susidarė laukimo nuotaika. Liudas su tėvais parvažiavo iš bažnyčios pirmieji ir kartu parsivežė klieriką Kasaitį ir studentą Gudžiūną. Paskui juos tuojau pasirodė dėdės Murmos brička, kurioj šalia dėdienės ir dukters kursistės sėdėjo ir jų skrybėliuota viešnia. Pamažu rinkosi ir kiti svečiai, sveikinosi, pažinosi, šnekučiavosi. Kiekvienas žiūrėjo, kur jam patogiau dėtis, kur jam bus suprantama šneka ir lygūs bendrakalbiai. Daugelis susitiko čia pirmą kartą, dėl to vieni kitų varžėsi. Kalbos buvo lakoniškos, o juokai dirbtiniai. Klierikai nedrįso panelių, šios varžėsi klierikų ir nežinojo, ką su jais kalbėti. Visi dar kažko lūkuriavo ir tikėjosi, kad tie, kurie atvažiuos, įneš daugiau drąsos ir gyvumo. Nieko negelbėjo Liudo pastangos išjudinti pirmąjį savo svečių sustingimą.

Pagaliau į kiemą įvažiavo parapijos klebonas, o netrukus Petrylai su studentu Krapaičiu. Nuotaika pradėjo taisytis. Jau susidarė diktokas būrelis gerų pažįstamų, kurie, tarp savęs nesivaržydami, drąsino ir kitus ar bent atleido juos nuo pareigos ką nors kalbėti. Du studentai ir trys klierikai, kadaise geri tos pačios klasės draugai, per kelerius metus nutolę, dabar vėl ėmė atrasti anuomet jungusius juos ryšius. Dvi panelės pasijuto turį po asistentą, ir dvasiškių draugystė jau jų nebevaržė. Seniai Petrylai ir Vasariai vėl giminiavosi ir džiaugėsi, kad jau matyti „to vargo" galas ir kad kitą vasarą jų sūnūs jau bus galutinai surišti su Bažnyčia. Pagaliau klebonas su savo plačiais interesais tiko prie kiekvienos grupės.

Seniui Vasariui jau seniai knietė vestis svečius apžiūrinėti sodą ir bites, bet jis vis dar lūkuriavo kleviškiečių, kurie jo akyse daugiausia apie tai nusimanė. Bet saulė slinko vakarop, ir jis ryžosi pasiūlyti bent esamiem paragauti tokių ten obuolių ir kriaušių. Visi leidosi į sodą, kas klausyti šeimininko aiškinimų, kas krėsti ir rinkti vaisių, kas šiaipjau pakrikai su kuo pasikalbėti ar pasivaikščioti.

Jau pusė sodo buvo apžiūrėta, kai keleliu pasirodė dar vienas tirštai prisėstas vežimas. Šį kartą tikrai buvo jie, kleviškiečiai. Šeimininkai ir kai kurie svečiai ėjo į kiemą jų pasitikti, mažiau pažįstami pasiliko sode arba iš tolo sekė atvažiavusius.

Didelis buvo klieriko Liudo nustebimas ir džiaugsmas, kai, be kanauninko ir Liucės, pamatė bričkoj dar kun. Jonelaitį ir Varnėną. Vasaris žinojo, kad Varnėnas neva dėl ligos buvo gavęs leidimą išvažiuoti į užsienį ir studijavo viename Vokietijos universitete, bet paskutiniais metais maža apie jį turėjo žinių.

— Matai, kokį netikėtą svečią aš tau sugavau,— kalbėjo sveikindamasis Jonelaitis.— Vargiai būtum ir pažinęs. Visai nepanašus į buvusį klieriką Varnėną.

Laimei, šiuos žodžius girdėjo tik Liudas ir atvažiavusieji, kitaip Varnėno opinija kaimiečių akyse būtų buvusi pagadinta nebepataisomai. Jonelaitis ir pats susigriebė netaktą pasakęs, ir visi susimerkė apie tai daugiau nė žodžio.

— Nemaniau, kad pateksiu į šitą kraštą,— teisinosi Varnėnas Vasariui.— Teks dabar tau mane atgal vėžinti trejetą mylių.

Bet čia įsikišo pats kanauninkas:

— Myliu visokius literatus, poetus ir artistus! Tuomi jau aš pats pasirūpinsiu. Paviešėsi dar pas mane keletą dienų. „Giedojau meilę, jauną viltį...“ — tas tai man patinka! Ot, tai vyras! Nepadarytum taip?.. Ką?.. Nors tu ir poetas,— sudrožė jis klierikui Vasariui per petį.

Šis pamatė į save įsmeigtas Liucės akis ir sumišęs nežinojo, ką atsakyti. Bet tuo tarpu seniai Vasariai pasisveikinę ėmė kviesti svečius toliau, ir visi ėjo į vidų, kur jau laukė paruošti pavakariai.

Liudas džiaugėsi, kad svečių susirinko net daugiau, negu jis buvo numatęs, o neatvyko Trikauskas, kurį kvietė tik iš mandagumo. Jis su savo fanaberija būtų tik kitiem nuotaiką gadinęs. Gerai, kad nėra nė Brazgio. Tas ir nekviestas būtų atlydėjęs Liucę, jeigu tą dieną būtų pasisukęs Klevišky.

Erdvi Vasarių seklyčia buvo pilna svečių. Vieni užkandžiavo, kiti gėrė arbatą ar alų, vieni sėdėjo, kiti šiaip sukinėjosi po seklyčią. Bet niekas dar nenorėjo likti viduj, kai lauke buvo taip gražu ir šilta. Jaunimas pirmiausia atsirado vėl sode ir tarėsi, ką čia sudainavus ar kaip kitaip davus valios savo energijai ir geram ūpui.

— Į kalnelį! — sušuko staiga suplojus rankomis Liucė.— Ten tai kad uždainuosim! Visa apylinkė skambės! Tegu čia seniai sau vieni po sodelį vaikštinėja.

— Į kalnelį! Į kalnelį!.. — šaukė ir kiti. Tai buvo panašu į obalsį, kuris visiem patiko.

— Vesk mus tamsta į kalnelį!..

Ir pro vartus keleliu visi pasileido į galulaukę.

Ar yra kas nors gražiau, kaip šiltos ankstyvos rudenio popietės? Saulei jau neliko nė ketvirtadalio dangaus kelio, ir ji iš šono atsargiai šildo jum veidą. Jūs nejaučiate ore vasaros tvanko, bet vien lygią, ramią šilumėlę, kuri jus gaivina, kuri jus skatina judėti, juoktis ir dainuoti. Suartos rugienos kvepia drėgna žeme. Nuganytos pievos sausai atsiliepia po jūsų kojomis. Jūs galit eiti kur akys neša — niekas nieko jum nesakys, ir niekur jūs nerasite jokios kliūties. Kur ne kur parudavusių linų ruožas, kur ne kur pajuodavusių dobilų sklypas, kur ne kur dar tebežaliuojančių bulvių laukas; bet ir per jį žengdami didelės skriaudos nepadarysite. Rudenio laukų laisvė — plati ir miela, kaip jūsų norai, kaip jūsų svajonės.

Kai išėjo jaunimas į galulaukę, įsidrąsino ir pagyvėjo net ir labiausiai nedrąsūs. Kaimo berniukai ir mergaitės pasijuto, kad čia jie yra savose dekoracijose, prie kurių jie derinas geriau negu panelės, ponaičiai ir kunigėliai. Kaimo jaunimo balsam tik laukuose skambėti, ir kaimo dainas tik čia bedainuoti.

Ir uždainavo. Aukštai aukštai vedė pirmasis Vasarių kaimyno sūnaus balsas. Tokiam balsui muzikos terminolo-

gijoj nėra tinkamo aptarimo, nes tokį balsą gamta rezervavo skambėti tik savo estradoje. Jo nepavadinsite nei tenoru, nei falcetu, kaip nepavadinsite sopranu čiulbančios lakštingalos arba altu vinguliuojančios volungės.

Visi kiti tik pritarė. Jų buvo daug. Ir juo buvo jų daugiau, juo geriau harmonizavosi ir gražiau skambėjo pirmojo balsas. Visas kaimas klausė jų dainos ir žinojo, kad Vasarių klieriko išleistuvėse yra daug svečių.

Dainos nutrūko tik priėjus prie Aušrakalnio. Reikėjo kopti į viršų, visi pasisklaidė, vikresnieji bandė užbėgti vienu užsimojimu, kiti kabinosi į jų skvernus, čiuožė atgal,— klyksmo ir juoko buvo pilni laukai. Mergaitės, ieškodamos atramos, taikė nusitverti už rankos to, kuriam jautė daugiausia simpatijos. Tokiu būdu lipimo momentas buvo visiem labai smagus, o daugelio būtų mielai pratęstas arba pakartotas.

Liucė pagavo ranką klieriko Vasario ir ne tiek naudojosi jo pagalba, kiek išdykavo ir kliudė kopti. Šiandien ji buvo vėl ta pati linksmoji nenuorama Liucė, kurią jis pažino prieš trejetą metų. Ji visa virpėjo džiaugsmu, jos veidai degė, o akyse žybčiojo skaidrios ugnelės. Liudas jautė stiprų jos šiltos kietos rankos paspaudimą, ir džiaugsmo banga kartas nuo karto siūbtelėdavo per širdį. Niekas į juodu nekreipė dėmesio, nes čia nebuvo nė vieno nuskriausto ar nepatenkinto.

— Pavasarėli,— po klyksmo ir juoko nuleisdama balsą kalbėjo jam Liucė,— aš esu labai patenkinta tamstos išleistuvėmis ir labai tau dėkinga. O tamsta?

— O, panele Liuce, aš juo labiau! Tai tamstos sumanymas. Tikrai džiaugiuosi, kad paklausiau tamstos.

Jųdviejų pašnekesys darėsi labai lakoniškas ir žodžiais nereikšmingas. Bet koks turiningas nujaučiama prasme! Jiedviem, galbūt kaip kadaise pirmykštiem gamtos žmonėm, pakako persimesti po vieną žodį, po vieną emocinį šūksnį — ir viskas buvo pasakyta ir suprasta.

— Smagu?

— Puiku!

— Ū-ū?

— A-ū!

Kurie jau buvo užlipę į viršų, žvalgėsi aplinkui, gėrėjosi plačiais reginiais, giliai alsavo ir jautė smagų lengvumą krūtinėse.

— Visai kaip kalnuose! — stebėjosi Varnėnas.— Svarbiausia, toli matyti. Kas iš to, kad liptum kilometrą ir daugiau, o aplinkinės uolos vis tiek užstotų tau reginį. Čia palypėjom nedaug, o matom pusę pasaulio!

Visiem buvo linksma dėl šitokios hiperbolės. Kiti stengėsi įspėti, kokias vietas jie mato ir kokių bažnyčių bokštai žiba anoj pusėj giraitės. Vieni susėdo, kiti sugulė ant sausos viršukalnio žolės, kur kvepėjo čiobreliai ir žydėjo nevystamos šiaudinėmis galvelėmis kačpėdėlės.

Vasaris klausinėjo Varnėną apie užsienio gyvenimą ir mokslą, bet į jų tarpą tuoj įsimaišė Liucė.

— Kaip įdomu, kad tamsta mokaisi užsieny! — sušuko ji su sau įprastu gyvumu.— Pasiimk tamsta su savim štai ir Pavasarėlį. Juk tamsta turbūt žinai, kad jis poetas, o seminarijoj jis neturi apie ką rašyti! Jisai gali imti pamokslus eilėmis rašyti! Tamsta skaitei, kokios jo eilės kilnios ir graudžios?

— Kokia tamsta žiauri, panele Liuce,— nusiskundė Vasaris.

Bet Varnėnas įdomiai pasižiūrėjo į tą linksmąją panelę ir sudavė Vasariui per petį.

— Kritikai, mano mielas, visuomet esti žiaurūs. O panelė, matyt, yra geras kritikas.

Bet ji protestavo:

— Netiesa, ponas Petrai! Aš ne kritikė, bet tik išdykus skaitytoja. Aš nenoriu, kad mane mokytų. Aš noriu džiaugtis, mylėti, verkti arba nekęsti, kuo nors gėrėtis, ką nors vaizduotis — o čia vis idealai! Fi!

Varnėnas džiūgavo.

— Vasari! — sušuko jis,— jeigu tu turi tokių skaitytojų kaip panelė Liucė, tai būk poetas. Kai rašysi, pamanyk, kad ji tai skaitys.

Bet Vasaris žiūrėjo į vakarus ir nieko nesakė. Saulė jau buvo visai netoli laidos, iš pažemių driekėsi siauros debesėlių juostos, kurių kraštai jau ėmė rausti.

Liucė atsiminė kačpėdėles:

— Pavasarėli, padėk man jų priskinti. Tamsta žinai, kur jų daugiausia auga.

Jis apsižvalgė, ką daro kiti svečiai. Bet visi buvo kuo nors užimti. Petryla sukinėjosi dviejų studentų ir dviejų panelių draugijoj, Jonelaitis su Kasaičiu kažką pasakojo kaimo jaunimui.

Vasaris, Varnėnas ir Liucė leidosi ieškoti kačpėdėlių.

— Tamsta nepyksti ant manęs už tokią aštrią kritiką? — klausė ji Vasario.

— Ne. Tamsta sakei tiesą. Bet seminarijoj kitaip sunku. Arba taip, arba nieko.

— Ak, ta seminarija! Palauk, netrukus ją baigsi. Tuomet tai parašysi mum geriau už patį Maironį!

Varnėnas, girdėdamas tai, nusišypsojo, bet jis nenorėjo ardyti savo draugo, o greičiau panelės Liucės iliuzijų.

Bet netrukus vėstąs vakaro oras vėl ėmė skatinti visus burtis draugėn, judėti ir triukšmauti. Kažkas šūktelėjo „ratelį", ir tuoj platokoj Aušrakalnio viršūnėj susidarė gyvas, šokantis ir dainuojantis vainikas. Tie naivūs tautiški žaidimai, būtinas kiekvieno didesnio susibūrimo pasismaginimas, duoda tokių gerų progų viešam, nekaltam flirtui!.. Tas už rankų laikymasis, tas „rožių darže" vaikščiojimas, tie pasisveikinimai ir atsisveikinimai, tie į ratą sukimai — taip lengvai tampa reikšmingi, kai berneliui arba mergelei pavyksta sučiupti norimąjį. Tie žaidimai taip pat vienintelė proga klierikam ir jauniem kunigam pasisukti su mergaitėmis, nieko nepiktinant. Petryla, Kasaitis, Jonelaitis ir Vasaris stojo į ratelį lygiomis teisėmis su studentais ir kitais jaunuoliais. Jų pasisekimas buvo dar didesnis, nes daugelis mergaičių turėjo didelį norą pasisukti su kunigėliais. Petrylą uoliai stvarstė Murmaitės draugė, o Vasario nepaleido iš akių ir iš rankų kanauninko giminaitė.

— Smagu?

— O, kaip puiku!

— Uždusau!.

— Mirštu!..

Bet niekas nemirė, tik sūkuriavo dar didesniu uolumu. Dvasiškių sutanos pažemiais plačiu ratu skriejo aplinkui. Atrodė, tarsi jie, džiaugsmo pagauti, norėjo pasprukti iš to

asketiško rūbo, o jis kaip juodas sparnas vijosi paskui, pančiodamas kojas ir plakdamas kulnus.

Jie grįžo nuo Aušrakalnio, kai jau saulė buvo seniai nusileidus. Nuriedėję pakalnėn, jie pajuto vėsią pievų drėgmę, ir vakaro šešėliai buvo tirštesni susiaurėjusiame akiraty.

Jų šūkavimai klaikiai aidėjo ūkanose, o jie patys atrodė kaip koki pabaldūnai, ardą vakaro rimtį. Bet jie to nejautė. Jie skubėjo namo, nes buvo išvargę ir išalkę, bet linksmi. Prie trobų juos vėl apsėmė šilto oro srovė, jie erzeliuodami suvirto į kiemą ir pasklido apie darželius ir tarpdures. Sėniai jau buvo viduj ir jų laukė. Vakarienė buvo paruošta. Visi Vasariai ėmė rankioti svečius į seklyčią ir sodinti juos prie didžiulio stalo. Visi aprimo. Vieni pusbalsiai šnekučiavo su savo kaimynu, kiti tylėjo. Buvo lyg ko nedrąsu. Bet, be Kleviškio konjako, atsirado dar dėdės virtos degtinės. Vasario vynai buvo čia pat, o kas norėjo, galėjo atsigerti ir alaus. Po valandėlės jau daugiau balsų skambėjo prie stalo, artimesnieji kaimynai kalbėjosi žodžiais ir stikleliais, o tolimesnieji žvilgsniais, šypsniais ir taip pat stikleliais. Niekas per daug neišgėrė, bet visiem buvo linksma.

Garbingose vietose sėdėjo abu klebonai, seniai Petrylai, dėdė su dėdiene, kun. Jonelaitis, mokytojas ir klieriko tėvas. Toliau ėjo inteligentiškas jaunimas: studentai, panelės, klierikai, kaip kam pakliuvo. Šalia Liucės sėdėjo Varnėnas, o priešais, kitoj pusėj stalo, klierikas Liudas. Pagaliau visi kiti svečiai užėmė likusias vietas.

Liudo motina nenurimdama vaikštinėjo aplinkui, skatindama valgyti. Čia prisėsdama, čia vėl bėgdama į virtuvę, ji neturėjo laiko nė kąsnio į burną paimti.

— Vargšė mama,— mąstė žiūrėdamas į ją klierikas.— Kiek ji šiandien privargs, prisikamuos... Bet jai tai laimė. Sūnaus klieriko išleistuvės... Grįš subdiakonas...

Jis dirstelėjo prieš save. Jam šypsojosi gyvos juodos akys, o balti dantys pabrėžė sveiką lūpų rausvumą. Liucė šį vakarą jam atrodė gražesnė negu kada nors anksčiau. Aušrakalnio žaidimų įrausvintas veidas žibalinės lempos ir žvakių šviesoj šešėliavo visais jaunystės, sveikatos ir džiaugsmo tonais.

— Žiūrėk, ponas Petrai,— kalbėjo ji Varnėnui, žvilg-

čiodama iš šono į Vasarį,— kas galėjo tikėtis iš Pavasarėlio tokių šaunių išleistuvių? Juk jis atrodo visai ne šios žemės tuštybėm sutvertas.

Varnėnas abudu permetė akimis.

— Panelė gi esi jo kaimynė. Gali jį prilaikyti truputį ir prie žemės tuštybių. Tas jam nieko nepakenktų.

— Bandau, ponas Petrai, bet viskas perniek. Tamsta netikėsi, kad jis dvejus metus kojos nekėlė į Kleviškį.

— O, tai aš savo žodžius atsiimu,— sušuko juokdamasis Varnėnas.— Ne iš gero, panele, ne iš gero! Tikrų tikriausia, jisai bėgo nuo pagundų. Tikėk tamsta manim, aš pažįstu seminarijos metodus.

— Pavasarėli, ar tai tiesa, ką sako ponas Petras?

Liudui nuo šito pasikalbėjimo kažkas skaudžiai pasidrumstė sąžinėj. Jisai pasilenkė per stalą ir su neįprastu sau griežtumu tarė:

— Panele Liuce, aš šiandien pamirštu, kas buvo, ir nemąstau, kas bus. Tokia, rodos, buvo ir tamstos mintis.

Varnėnas domiai pasižiūrėjo į juodu.

Prie stalo galo, kur sėdėjo klebonai, tėvai ir dėdės, senis Petryla, padrąsėjęs ir palinksmėjęs nuo konjako ir virtinės, kreipėsi į kanauninką Kimšą:

— Prašau pasakyt, klebonėli, o kokį mokslą turi išeiti, kas nori būti pralotas? Aš visuomet sakau savo Juozeliui, kad ne seminarijoj dar galas.

Kanauninkas garsiai nusikvatojo.

— Pralotas? Pralotui nereikia jokio mokslo. Jokio, brač, mokslo nereikia! Tai Dievo dovana, tėvai. Dievo skreplelis. Žiūri ponas Dievas iš dangaus į mus, savo tarnus, ir kai kada neiškentęs nusispjauna. Į kurį pataiko, štai tas ir pralotas.

Studentai čia taip nusikvatojo, kad net visi svečiai sužiuro. Niekas nesitikėjo iš klebono tokio aštraus sąmojo. Petryla tik mirkčiojo akimis, nežinodamas, kaip čia dabar tai suprasti, o senis Vasaris buvo patenkintas, kad kleviškietis jo „giminę" juokam pastatė. Kam per daug kelia nosį!

Klebono pavyzdys užkrėtė ir kitus. Juokai ir išdykavimai nenutilo iki vakarienės galo.

Buvo jau vėlokas laikas, bet skirstytis dar niekas nenorėjo. Vieni šnekučiavo seklyčioj, kiti kieme arba sodely gė-

rėjosi nakties gražumu. Jaunimas užsimanė pašokti. Atsirado armonika, ir netrukus keletas porų dundėjo toj pačioj seklyčioj.

— Bet tu, brolyt, visai tartum vestuves keli,— juokėsi iš Liudo Jonelaitis ir Varnėnas.— Žiūrėk, kad ta juodžiukė tavęs nesuviliotų.

Bet Vasariui buvo liūdna.

— Ė, paskutinės atostogos! Mane gal įšventins, o ji išteka. Tai tokios vestuvės...

Prie jų priėjo klebonas Kimša.

— Ak, jaunimas, jaunimas! O aš jum pasakysiu, kad prieš 25 metus ir aš buvau jaunas, ir aš buvau poetas, ir aš „giedojau meilę, jauną viltį". O šiandien kas? Dievo skreplelis, taip, Dievo skreplelis! *Vanitas! Omnia vanitas!..**

Ir jis nuėjo toliau pasigėrėti mėnesiena.

Vasario klebonas pirmas užsimanė važiuoti namo ir, nebodamas šeimininkų prašymo, liepė kinkyti arklius. Jau ir kitiem daug kam parūpo namai. Dar valandėlę pasisekė apraminti sukilimą, dar armonika užtraukė naują šokį, bet nuotaika jau darėsi nerami.

Kai jau baigiantis kalbom ir energijai pakrikę svečiai stovinėjo seklyčioj pasieniais, klierikas Liudas ir Liucė netyčiomis pasijuto vienu du tarpdury į sodą.

— Palydėk mane, Pavasarėli,— prašė ji,— aš, rodos, pakalnėj ant suolelio užmiršau savo skarą.

Jiedu greit spruko pro dureles ir staiga sustojo, sužavėti nakties gražumo.

Bet kas nėra gėrėjęsis ankstyvo rudenio mėnesienomis ir kas nepažįsta šitų stebuklingų naktų, kuomet „aukštai dangus, šviesios žvaigždės, didelės ir mažos", ir šviesus kelias berneliui joti pas mergelę, kaip sako liaudies daina. Daina, tiesa, nemini mėnulio, o tūlas gudruolis jį mėgsta pašiepti... Bet ar būtų be jo tas šviesus kelias, tas minkštas dangaus balzganumas, tas laukų ir miškų peizažas, pridengtas smulkiausio švelnumo sidabro dulkelių? Ar būtų tie sodrūs sodo medžių šešėliai, ar būtų ta rimtis ir melancholija, kuri sujaudina jus ligi širdies gilumos?

---

* Tuštybė! Viskas tuštybė!.. (I)

— Viešpatie, kas per gražumas! — sušuko ji, netyčiomis pagaudama Vasario ranką.

— Nuo Aušrakalnio dar gražiau,— tarė jis svajodamas.

Valandėlę pastovėję, leidosi jiedu takeliu žemyn, ieškodami jos skaros. Rado ją ant suolelio aikštelėje, kurios pačiame vidury kabojo tas stebukladaris mėnulis.

— Apsupk mane, Pavasarėli,— vos girdimai paprašė.

Jis apsupo ir stebėjosi jos veido baltumu ir jos akių ypatinga šviesa. Ji nutvėrė abi jo rankas ir žengė porą žingsnių atgal. Jis nusigando, kad ji neparpultų, bet ji atsirėmė į obelį ir pritraukė jį prie savęs. Prisiglaudusi ji apsikniaubė veidu ant jo peties, ir jos kvapūs plaukai kuteno jam veidą ir lūpas. Paskui ji pakėlė galvą ir žiūrėjo jam į akis tokiu keistu žvilgsniu, kokio jis dar niekad nebuvo matęs. Ji buvo taip arti, kad jis jautė jos kelius, visą jos kūną ir veido šilumą. Ir visa tai, kas kitam būtų uždegę kraują ir aptemdę sąmonę, Vasarį atšaldė ir prablaivino. Tas fiziškas jo idealizuojamos mergelės artumas, tas jos susijaudinimas, tas pabučiuoti galėjimas buvo nepakeliamas jo klierikiškam drovumui ir kuklumui. Jis nuėmė jos ranką nuo savo peties, pakėlė nukritusią skarą, apgobė jos pečius ir tyliai pavadino:

— Panele Liuce, einam jau.

Ji pagavo jo ranką, prispaudė ją prie savo kaktos ir degančių skruostų, paskui atmesdama papurtė galvą, tarsi nusikratydama kokį įkyrų dalyką, ir žengė takeliu į viršų. Ant kalnelio netoli durų ji stabtelėjo, padavė jam ranką ir tarsi atsisveikindama tarė:

— Būk tamsta kunigu, Pavasarėli. Tamsta būsi geras kunigas.

Ir, palikusi jį bestovintį vietoje, greitai įbėgo į trobą.

Svečiai išsiskirstė jau po vidurnakčio, kiti pasiliko nakvoti. Kai užvažiavo Kleviškio klebono brička ir klierikas Vasaris atsisveikindamas paspaudė Liucės ranką ir susitiko su jos liūdnu, beveik rūpestingu žvilgsniu, jo širdį suspaudė tokis nerimas, kad jis vos sulaikė ašaras. Jis manė, kad visam amžiui atsisveikina pirmąjį savo jaunystės susižavėjimą, tokį kuklų ir tokį teisėtą, o tačiau jau pareikalavusį iš jo ne vieno sąžinės priekaišto, ne vieno kompromiso ir vingio.

Likusias savo atostogų dienas jis jautėsi kaip po laido-

tuvių. Jam vis tebeskambėjo Liucės žodžiai: „Būk tamsta kunigu, tamsta būsi geras kunigas“. Kartais jis norėjo įžiūrėti tuose žodžiuose kokią pašaipą, bet ne, jie buvo nuoširdūs. Berods klierikas, pasiryžęs tapti kunigu, turėjo džiaugtis tokiu padrąsinančiu pranašavimu. Bet esti pagyrimų, kurie kai kada labiau mum nemalonūs negu papeikimai. Toks Vasariui buvo ir šis Liucės pagyrimas. Jam būtų buvę smagiau, jeigu ji būtų pasakius: oi, nebūk tamsta kunigu, nes būsi blogas kunigas. Tokiu papeikimu ji netiesiog būtų pripažinusi, kad jis turi moteris patraukiančių ypatybių, vyriškiui brangintinų, bet kunigui pavojingų. Tokis jos papeikimas būtų buvęs beveik lygus prisipažinimui: nebūk tamsta kunigu, nes aš tave myliu.

Taip, ji būtų tai pasakiusi, jei jis būtų ją pabučiavęs. Dabar jis tai žinojo. Ir jis pyko, kam ji pasirinko tokią priemonę jam išbandyti. Greičiausia, kad ir tuomet jis į seminariją būtų grįžęs ir kunigu tapęs. Bet kokia tai būtų buvusi jo brėstančiam vyriškumui atrama! Jis būtų, be abejo, daug kentęs, tačiau kentęs ne dėl nuovokos ir fantazijos vaizdų, bet dėl realios, prisipažintos ir gyventos meilės.

Bet nieko to nebuvo. Jis ir toliau pasiliko šiapus slaptingos uždangos, už kurios jautė sūkuriuojantį gyvenimą, didelius jausmus ir norus, už kurios slapstėsi jo pačio ateitis ir tikrasis, nepažintasis jis pats.

XXIII

Kiekvieną kartą, kada tik Vasaris grįždavo po atostogų į seminariją, įsitikindavo, kad tuose mūruose yra susidaręs visai kitokis pasaulis negu saulėtoj vasaros gamtoj, kvepiančiuose laukuose ir žydinčiose pievose. Kas viename buvo natūralu, suprantama ir neišvengiama, tai kitame atrodė nepaprasta, keista ir net nuodėminga. Dėl to tad, sugrįžęs į seminariją, jis visuomet atgailaudavo dėl vasaros paklydimų. Bet ir be atgailojimo atostogų nuotaika ir atsiminimai čia gesdavo savaime, kaip gęsta nemaitinamas žiburys arba tvankiame ore palikta žvakė. Vasaris, vaduodamasis seminarijos doktrina, kaltindavo save, kad jis per greit palinksta

į atostogų silpnybes ir pagundas, bet jam tada dar neateidavo į galvą mintis, kad tai gal nebuvo palinkimas į pagundas, bet grįžimas į tikrąjį savo gaivalą ir į pirmykštę savo prigimtį.

Tais metais tačiau jam vyko daug sunkiau užmiršti atostogų įspūdžius ir išgyvenimus. Per daug jau skaidriomis gijomis įsiaudė į jo smegenis kanauninko giminaitės paveikslas ir per daug jau gyvai buvo pajaustas jos žavesys, kad visa tai išskustų netekusios aštrumo meditacijos, rekolekcijos arba išpažintys. Vasaris, tiesa, kovojo su atsiminimais, bet kovodamas pats juos ir gaivino.

Gyviausiai gi jo atmintyje žaidė mėnesienos scena sode. Po kurio laiko jo pažiūra į tą sceną pamažu ėmė keistis. Kaltinimas, kuriuo jis buvo pridengęs savo pačio klierikišką kuklumą, kam būtent Liucė „bobišku" įpročiu tuoj užsimanė bučiuotis, išnyko, o savo nevyriškos nedrąsos nusimanymas pasiliko. Pamažu ėmė nubusti jame pasigailėjimas, kam jis jos nepabučiavo. Toliau tas pasigailėjimas augo ir sąmonėjo, nors vargšas klierikas visaip stengėsi juo atsikratyti. Jis negalėjo sau dovanoti, kad atstūmė mergaitę, kuri tuomet klausė tik savo širdies balso. Jis praleido vienintelę savo gyvenime progą patirti tai, apie ką bijo net svajoti. Ir dėl ko? Juk jis dar ne subdiakonas. Dabar jau viskas baigta — jis jos nepabučiuos jau niekad, niekad... Jam galva svaigo nuo minties, kad jis galėjo pabučiuoti Liucytę pasakišku mėnesienos vidurnakčio metu — ir kad jau tai nepasikartos niekad, niekad...

Šalia šitų svajonių — minčių, kurios jį atlydėjo iš atostogų, vargino jį dar daug ir kitokių rūpesčių, kilusių seminarijos tyloj susikaupimo valandomis. Jį baugino nusimanymas, kad jis jau penktam kurse ir kad metų pabaigoj iš tiesų jau gali jį pašaukti prieš altorių subdiakonato šventimam.

Plėšiamas į dvi priešingas puses, jis tapo dar labiau užsidaręs negu anksčiau. Net artimesniem draugam, pasilikus su juo, darydavos nejauku, nes kiekvienas jautė, kad čia turima reikalo su kažkokiu labai jautriu ir opiu dalyku.

Ir štai tuo metu Vasaris vėl pabandė rašyt. Tačiau šį kartą jis jau nesiėmė kalti sausų eilėraščių apie idealus, bet nepasekė nė Liucės noru rašyti apie meilę. Jis stačiai rašė sau pačiam. Rašė tai, kas jam rūpėjo, kas jam buvo skaudu.

Taip rašydamas jis norėjo tarsi išsivaduoti iš įkyrios nerimastiės, kuri jį grauždavo kartais ištisas dienas. Tų metų jo eilėraščiuose atsispindėjo jo vidaus gyvenimas, įvairių priešginybių drumsčiamas. Jo lyrikoj skambėjo jau ne vien jaunuoliškas maištingumas, liūdesys ir rezignacija, bet ir skaudus susikrimtimas dėl priešingų pradų, kurie leido šaknis į jo širdį, o jis jautėsi neturįs jėgų juos išrauti.

Čia jau užsimezgė tie jo poezijos motyvai, kuriuos vėliau jis išreiškė su didesniu pajėgumu ir gilesniu išgyvenimu. Čia taip pat jau buvo žengtas lemiamas žingsnis į tą pavojingą kelią, kuriuo eidamas poetas taip save sugraužia ir iščiulpia, kad jam nebelieka nei kūrybos motyvų, nei kūrybinių pajėgų. Bet Vasariui poetui beliko vienintelė laisva meniško eksploatavimo sritis — tai jis pats. Visa kita buvo jau arba aptvarstyta, arba savaime neprieinama. Vis dėlto tų metų eilėraščiai, kuriuos jis paskelbė spaudoj, dėl jų stipraus emocingumo ir išraiškos pagarsino jauną poetą plačiau, negu jo draugų ir pažįstamų būrys.

Tais pačiais metais jis gavo pakvietimą bendradarbiauti literatūros žurnale. Visa tai jį pakėlė jo pačio akyse, tačiau jo likimas jau buvo išspręstas. Išstoti iš seminarijos jis jau nebesvajojo. Literatūros darbo jis manė imsiąsis atliekamomis nuo kunigo pareigų valandomis.

Mokslo atžvilgiu penktasis kursas nieko naujo jam nedavė. Didžiausio susirūpinimo kėlė valstybiniai rusų literatūros ir istorijos egzaminai, laikomi baigiant penktąjį kursą. Jie atstodavo matūrinius gimnazijos egzaminus, ir be jų nė vienas kunigas negalėjo būti patvirtintas šiokiom ar tokiom pareigom. Rusų literatūra ir istorija, vyriausybei reikalaujant, būdavo einama nuo pirmo ligi penktojo kurso. Šiuos dalykus dėstė ateinąs iš miesto civilinis mokytojas. Į jo pamokas klierikai žiūrėdavo kaip į nereikalingą dalyką. Ne visi jas lankė, o retas kuris klausė. Tik paskutiniais metais subruzdavo vartyti vadovėlius ir laužyti galvas, kaip čia sužymėjus bilietus, prisirašius į programas arba ištraukus iš konspekto. Egzaminai būdavo iškilmingi, dalyvaujant pačiam gubernatoriui ir kitiem aukštiem valdžios atstovam. Jei ne puota, kurios metu valdžios atstovus gerokai nugirdydavo, retas kuris klierikas tuos egzaminus būtų išlaikęs.

Vėliau Liudas Vasaris tas pašiepiamas rusų literatūros pamokas minėdavo kaipo vienintelę literatūrinę prašvaistę visame 6 metų seminarijos moksle. Ir nuoširdžiai apgailestaudavo, kad per maža jomis domėjosi. 10 temų, kurias jis pats apdirbo, ruošdamasis baigiamųjų rusų literatūros egzaminų rašto darbui, buvo vienintelis jo įsigilinimas į literatūros mokslą. Kiti nė tų 10 temų patys nerašydavo: užsakydavo jas pažįstamiem gimnazistam arba studentam. Egzaminų rašto darbui traukdavo vieną iš tos 10 temų. Jos būdavo žinomos jau nuo pradžios mokslo metų. Eidami į rašto darbą, jie visas jau iš anksto parašytas temas susikaišiodavo į batų aulus arba į kojines. Vienintelis rūpestis būdavo atrinkti reikalingąją temą ir be klaidų ją perrašyti į egzaminų popierį. Varžytis daug nereikėdavo, nes dežuruodavo „savas žmogus".

Nežiūrint tų priešginybių, kurios kovojo Vasary ir su kuriomis jis kovojo, savo klierikiškų pareigų jis stengėsi neapleisti. Pagaliau tai nė nebuvo labai sunku. Didesnio valios įtempimo reikėjo tik pamokom ruošti. Visa kita ėjo savaime gan sklandžiai. Jis buvo punktualus į pamokas ir į koplyčią. Vyresnybei atrodė, kad jis neturi jokios puikybės. Tiesa, kad jis buvo užsidaręs ir tylus. Tiesa, kad jis vengė savo vyresniųjų ir nė į vieną profesorių nebuvo kreipęsis dėl jokio patarimo. Tačiau niekas nieko blogo apie jį negirdėjo. Po kiekvienų atostogų klebono liudijimai apie jo elgesį būdavo kuo geriausi. Visa to pakako, ir jau penktame kurse klierikas Vasaris be jokių pastangų turėjo beveik puikią opiniją vyresnybės akyse.

Stengdamasis gerai atlikinėti savo pareigas, jis tuo pačiu jau kovojo ir su vasaros atsiminimais, ir su maištinga, vis dar jame glūdinčia priešingybės ir kriticizmo dvasia. Tačiau šitos mintys ir pagundos jį apnikdavo tik poilsio, švenčių dienomis, ir tai kaskart silpniau. Seminarijos atmosfera, kaip kasmet, taip ir tuomet, jau nuo gavėnios spėjo apmarinti visus pavojingus atsiminimus ir rūpesčius. Tyli rezignacija ir savo menkystės nusimanymas vėl įsigyveno Vasario mintyse ir jausmuose. Ir jis manė esąs visai pasirengęs stot prieš Dievo altorių.

Vieną vakarą, kai jis savo kambary kaip tyčia skaitė mora-

linę, virstelėjo durys, ir jis nė nepasijuto, kaip šalia jo atsistojo Mazurkovskis, ir saldus balsas paklausė:

— Ką, *domine* Vasari, studijuoji?

— Moralinę teologiją.

— Gerai, labai gerai. Pasiruošk. Rytoj galėsi pradėti rekolekcijas — prieš subdiakonatą.

Ir jis išėjo, pasakęs *„Laudetur Jesus Christus"**.

Visa tai įvyko taip staiga, kad Vasaris nespėjo nė susiorientuoti, kas čia pasidarė. Jis pasiliko stovįs nutirpęs, nustebintas. Jo kambario ir stalo draugas šoko jo sveikinti dėl tokios nepaprastai malonios naujienos. Tik pamanyk — Vasaris tuojau subdiakonas! Kiekvieno seminaristo akyse jo reikšmė išaugo dvigubai. Tą vakarą klierikai tik ir tekalbėjo vien apie būsimuosius šventimus ir apie kandidatus į subdiakonus. Tačiau Petrylos kandidatų tarpe nebuvo. Vasarį tai nemaža stebino, o Petrylai kėlė nepasitenkinimo ir pavydo.

— Sveikinu, sveikinu, Liudai. Nesitikėjau, kad tu turi tokią gerą opiniją. Na, bet tu visiem moki patikti...— karčiai juokaudamas kalbėjo kaimynas.

Vasariui tai buvo labai nemalonu, ir jis su mielu noru būtų pasikeitęs su Petryla vietomis. Bet ne nuo jo tai parėjo. Jį numatė vyresnybė, per kurią pats Dievas reiškia savo valią, ir apie jokį pasikeitimą čia negalėjo būti nė kalbos.

Kitą dieną, vakare, jie pradėjo rekolekcijas. Po vakarinių maldų, kai visi klierikai išsiskirstė, jie, keturi būsimi subdiakonai ir du diakonai, dar pasiliko koplyčioj. Drauge su dvasios tėvu jie atkalbėjo *„Veni creator Spiritus"*** ir išklausė trumpos jo konferencijos apie šių rekolekcijų ir besiartinančio momento svarbą. Aidėdamas tuščioj koplyčioj skambėjo lygus dvasios tėvo balsas, ir jiem buvo labai keista tik šešiem klausyti tos konferencijos. Šita aplinkybė dar labiau pabrėžė valandos nepaprastumą. Jie dar gyviau pajuto esą išskirti ne tik iš pasaulio, bet ir iš seminarijos gyvenimo svarstyti savo dūšios reikalų, nagrinėti savo sąžinės ir pasiryžti neatšaukiamam žygiui, negrąžinamam žingsniui.

— Dievas jus pašaukė, mieli broliai,— kalbėjo dvasios tėvas,— būti Jo Bažnyčios tarnais. Didelis tai pašaukimas,

* Garbė Jėzui Kristui (I).

** Ateik, Šventoji Dvasia (I).

atsakinga tarnybą. Nes jūs eisite tarnauti karalių Karaliui, viešpačių Viešpačiui. Bet jūs žinote, kad Jo karalystė yra ne šiame pasauly: *regnum meum non est ex hoc mundo**. Ir jūs, tarnaudami Jam, rūpinsitės ne kūno, bet dūšios reikalais, o šis pasaulis su visomis savo aistromis, turtais, garbe ir linksmybėmis turės būti kaip anam Senojo Įstatymo išminčiui: *vanitas vanitatum et omnia vanitas***. Kristus jus pašaukė būti savo Bažnyčios ne tik tarnais, bet ir vadovais: į jūsų rankas bus atiduotas tūkstančių dūšių išganymas. O, mieli broliai, kokia tai baisi pareiga, kokia tai sunki našta! Ir kas išdrįstų ją imti, jeigu ne pats dieviškasis Išganytojas to norėtų ir jeigu ne Jis pats būtų taręs kiekvienam iš jūsų, kaip kadaise tarė apaštalam: *sequere me****. Ir štai kur mūsų visų pajėgų šaltinis ir ištesėjimo garantija: sekti Kristumi.

Toliau dvasios tėvas kalbėjo apie tobulybę, kurios siekti įsakė Kristus, apie dorybes, kuriomis turi pasižymėti kunigas, apie pavojus, kurie tom dorybėm gresia, ir apie Dievo malonę, kuri esti suteikiama kiekvienam jos prašančiam, o ypatingai kunigui.

Jis baigė konferenciją, skatindamas šios dienos išrinktuosius visu atsidėjimu svarstyti savo pašaukimo klausimą ir ruoštis tinkamai priimti aukštuosius šventimus, po kurių jau kelio atgal nebesą.

— Jūsų vyresnybė iš daugelio jūsų draugų tuo tarpu išrinko tik jus, mieli broliai. Jūs neturit tuo didžiuotis, bet priimkit tai nusižeminę, kaip Dievo malonės ženklą. Tačiau panagrinėkit savo sąžines, ar esate pasiruošę tą malonę priimti: ar jūsų intencijos grynos, o ne per stiprūs ryšiai jungia dar jus su pasauliu, ar jūs esate pasiryžę imtis ant savo pečių visas kunigo luomo sunkenybes. Jei taip, tai dar labiau stiprinkite savo valią, išraukit iš širdies paskutinius pasaulio piktžolių diegus, užmirškite tuos žmones ir tas vietas, kur grėsė jum pavojus, ruoškitės atlikti viso gyvenimo išpažintį ir apgailėkite savo nuodėmes. Dievo malonės pastiprinti, eikite prie altoriaus ir, priimdami tuos šventimus, paveskite save šventos Bažnyčios globai ir didesnei Dievo garbei.

---

* Mano karalystė ne iš šio pasaulio (I).

** Tuštybių tuštybė ir viskas tuštybė (I).

*** Sek mane (I).

Visos šitos konferencijos mintys jau ne kartą buvo girdėtos, ir pati jų dėstymo schema gerai žinoma: pirmiausia uždavinio sunkumas, atsakomybė, kliūtys, nuodėmės, paskui vilties sužadinimas, pasiryžimas, priemonės, pagaliau Dievo malonė, Kristaus nuopelnai, šventųjų užtarimas ir pačiam gale konkliuzija ir praktiškos išvados.

Bet šį kartą visos tos atmintinai žinomos mintys vėl žadino jų jausmus, dilgino sąžines ir gaubė rimties nuotaika. Jiem beliko keturios dienos ligi šventimų. Kazusas buvo naujas ir rimtas. Juose staiga atgijo visa tai, kas seminarijos gyvenimo rutinos per ilgą laiką buvo apmarinta ir atbukinta. Atgijo ne tik uolumas dvasiškiem reikalam, bet ėmė lįsti iš pakampių ir visokios abejonės, prieštaravimai ir pagundos. Tartum koks stiprus smūgis paardė susigulėjusį klodais lizdą — ir prasidėjo visų jo įnamių kova dėl savo teisių, dėl šiltesnės vietelės ir dėl valdžios. Kova žūtbūtinė, lemiama ir paskutinė. Priėmęs subdiakonatą, jau nebėgiosi į Romą, kad tave paleistų atgal į pasaulį, kad galėtum sudaryti savo šeimą ir gyventi kaip kiekvienas kitas geras krikščionis. Visa tai tau būtų gėda ir nuodėmė, visuomenės panieka, Bažnyčios pasmerkimas ir amžinos kančios po mirties. O Roma pavydi ir negailestinga savo išrinktiesiem: jos palaiminimas esąs pažymėtas amžinybės ženklu.

Šeši išrinktieji šventimam per 4 rekolekcijų dienas buvo išskirti iš seminarijos gyvenimo ir palikti jų pačių ir dvasios tėvo nuožiūrai. Kai kiti klierikai būdavo pamokose, jie laikydavo meditacijas arba nagrinėdavo savo sąžinės dalykus. Dvasios tėvas su jais atlikdavo kasdien tik po vieną meditaciją ir pasakydavo po vieną konferenciją. Visa kita jie darydavo patys: sąžinės apyskaitas, dvasišką skaitymą ir meditacijas koplyčioj, refleksijas po meditacijų — vaikščiodami sode arba salėj. Be to, jie bendrai kalbėdavo kasdien visus kunigiškus poterius, kurie subdiakonui jau yra privalomi taip pat kaip kunigui. Per rekolekcijas jie pratinosi prie šitos pareigos, nes brevijorius tai gana paini knyga, o kunigiški poteriai — kasdien vis kitoki ir ilgi. Parapijos kunigai, tiesa, atbarškina juos beveik per valandą laiko, bet kandidatam į subdiakonus dėl neįpratimo ir uolumo reikėdavo apie 3 valandų. Tad beveik visas jų laikas buvo užimtas, o kas nebu-

vo užimta, turėjo būti skirta ruoštis išpažinčiai iš viso gyvenimo.

Trečią rekolekcijų dieną Liudas Vasaris jautėsi jau gerokai nuvarginęs ir kūną, ir dvasią. Visus savo pašaukimo klausimus jis buvo dar kartą apmąstęs ir persirgęs. Sukilusias abejones ir baimes jis suspėjo vėl persvarstyti, ir jos nuslūgo, neišlaikę jo kritikos ir artėjančios šventimų būtenybės. Iš tiesų, anapus visų abejonių jam nuolatos švietė nusimanymas, kad jis šventimus priims ir kunigu bus. Po penkerių metų mesti seminariją? Ne, tai jam buvo taip pat neįvykdoma, kaip jūrininkui, perplaukusiam audringą vandenyną, pasukti atgal arba šokti į bangas ir nusiskandinti. Išbuvus penkerius metus seminarijoj, gerų norų klierikui tapti kunigu jau yra beveik psichologinė būtenybė. Tiesa, esti atsitikimų, kad per subdiakonato šventimus kandidatas pabėga jau paguldytas prieš altorių, pačiu kritiškiausiu momentu. Bet taip padaro arba skrupulatai, kurie, vieną ar du kartu pabėgę, galų gale įsišvenčia, arba toki kanditatai, kurie niekad nė neabejodavo, kad kunigo darbui jie visai nėra tikę.

O Vasaris nebuvo nei iš pirmųjų, nei iš antrųjų. Ir vis dėlto jam teko išgyventi per tas rekolekcijas tokį dvasios sukrėtimą, kokio jis niekad nepatyrė nei anksčiau, nei vėliau.

Trečią rekolekcijų dieną jis nors buvo nusilpnėjęs ir per galvą kartas nuo karto pereidavo keistas svaigulys, bet dėl savo likimo jautėsi visai ramus ir be baimės mąstė apie būsimuosius šventimus. Rekolekcijos ėjo sklandžiai, sąžinės nagrinėjimas taip pat. Lapelis, kuriame jis žymėjosi viso savo gyvenimo nuodėmes, kad kartais per išpažintį nepamirštų, buvo pripildytas jau ir paskutinių metų nusikaltimų. Beliko pasižymėti tik tai, kas dar bus atsiminta ligi išpažinties.

Taigi tą dieną jo dėmesys ir uolumas buvo šiek tiek atslūgęs. Jisai gan pasyviai atlikinėjo visus dvasiškus pratimus, girdėjo ne visą meditaciją, per dvasiškąjį skaitymą buvo išsiblaškęs, kalbėdamas poterius klydo brevijoriaus lapuose ir apsileidęs privačiai nesukalbėjo ražančiaus. O kaip tik tokiomis valandomis amžinas dūšios išganymo priešas, velnias, *tamquam leo rugiens, circuit, quaerens quem devoret**. Ir

* Suka aplinkui kaip staugiantis liūtas, ieškodamas ką praryti (I).

pirmiausia puola jis tuos, kuriuos randa apsileidusius ir apsnūdusius.

Tą dieną po bendrųjų vakarinių maldų, kai visi klierikai išsiskirstė, jie šešiese kaip paprastai pasiliko išklausyti trumpos dvasios tėvo konferencijos. Dvasios tėvas kalbėjo apie rytdieninės jų išpažinties svarbą. Bet Vasaris nugirdo tik porą pirmųjų sakinių. Paskui jo mintys kažkodėl nuslydo atgal, ir retai kada prisimenamas Variokas kaip gyvas stojo jo vaizduotėj ir ciniškai šypsodamasis tarė:

— Komedijos, viskas komedijos...

Kadaise, pirmame kurse, buvęs įjudviejų pasikalbėjimas seminarijos sode ėmė atgyti Vasario atminty. Varioko priekaištai kunigam ir jo pačio prisipažinimai netiko tų rekolekcijų aplinkybėm, ir Vasaris vėl pakreipė savo mintis į konferencijos žodžius. Jo galva iš lengvo svaigo, bet jis aiškiai girdėjo, kaip dvasios tėvas sakė:

— Kūno pageidimai, *concupiscentia carnis*, yra didžiausias ir pavojingiausias dvasinio gyvenimo priešas.

Ir tuo pačiu metu, kaip magiškų liepsnų nušviestas, Vasario vaizduotėj pasirodė nuogas „Klosų" vergės paveikslas, o jo pačio balsas kalbėjo:

— Per daug laiba: šlaunis storesnė už liemenį.

— Kvailas! — atsiliepė Varioko balsas.— Tai puikios, rasingos, karštakraujės rytietės formos.

Vasaris net galvą pakratė, gindamasis nepadoraus vaizdo, ir vėl nugirdo dvasios tėvo žodžius:

— O, mieli broliai, tegu jus Dievas saugoja nuo tokios nelaimės! Jauno kunigo padėtis parapijoj tada tampa...

Bet „vergė" iš Vasario vaizduotės nesitraukė. Jis pamatė, kad jos laibas liemuo buvo taip persilenkęs, kad aukščiau klubo susidarė trys švelnios kūno garankštėlės. Jis visas savo mintis ir žvilgsnį kreipė į dvasios tėvą, bet „vergės" liemuo neišnyko. Ir juo jis labiau stengėsi ja nusikratyti, juo ji darėsi ryškesnė ir kaip koks antkrytis vis plačiau siaubė jo mintis.

— Viešpatie! — mąstė klierikas,— kas gi man čia dabar? Niekad šito su manim nebūdavo.

Konferencijai pasibaigus, jis tuoj išėjo iš koplyčios, tikėdamasis, kad vietos atmaina išblaškys tą nepadorų vaizdą. Jisai žinojo iš dvasiško gyvenimo vadovų, kad su pagunda

iš pradžių nereikia kovoti, bet nuo jos bėgti. Ir jisai štai bėgo. Jis bandė mąstyti apie paprasčiausius dalykus, bet pagunda vijosi paskui, užbėgdama už akių. Jis stabtelėjo ties langu pažiūrėti, koks lauke oras, o lango stikle jau buvo „vergė". Nebesurakinta grandiniais, bet laisva stovėjo prieš jį visu stuomeniu ir, rodydama save, begėdiškai šaipėsi.

Tai buvo baisu, Vasaris pajuto savy iš tolo ateinantį norą pasižiūrėti į tą paveikslą, pasigėrėti tuo jaunu kūnu... Tai jau būtų sutikimas, nuodėmė, ir gal sunkioji... Ir jis bėgo toliau. Jis sugrįžo į savo kambarį ir pasiėmė skaityti Šventąjį Raštą. Bet raidės liejosi jo akyse ir, tarsi kokia jo vidų užsukta spyruoklė, nedavė nusėdėti vietoj. Jis išėjo į koridorių ir vaikščiodamas pasistengė mąstyti ką nors malonaus, kas jį atitrauktų nuo tų pavojingų vaizdų. Jis ėmė svajoti apie tėviškę, kaip džiaugsis tėvai ir visi namiškiai, kai jis parvažiuos jau subdiakonas.

— O Liucytė?..

Ką gi, nieko ypatinga. Juk ji tam jį ir išleido — ir net patarė būti kunigu.

— Kam aš jos tada nepabučiavau? Vieninteli kartą visam gyvenime. Juk aš dar nebuvau subdiakonas...

Jis nė nepasijuto, kad jau gėrėdamasis ir apgailestaudamas svajoja apie nederamą ir nuodėmingą dalyką. Jau jis ne kartą ir anksčiau buvo pamanęs, kad jeigu jiedu tuomet būtų bučiavęsi, tai tas pabučiavimas greičiausiai būtų buvęs nuodėmingas. Susigriebęs, kad ir svajonės apie Liucę dabar eina jau iš pagundos, Vasaris pabandė bėgti ir nuo jų. Bet pabėgti nuo Liucės buvo dar sunkiau. Jo vaizduotėj atgijo ne tik ji pati, bet ir visi jo lūkesiai, visi švelnūs, bet galingi, nes iš pačios prigimties einą jo širdies suvirpėjimai. Tai atsitikdavo ir anksčiau, bet tą vakarą, be šitų tyrų jaunuoliškos sielos polėkių, ėmė drumstis kažkas žema, kažkas geidulinga ir kūniška, ko anksčiau nebūdavo.

Dabar jam vaizduotė ėmė piešti Liucę gašliomis, nešvariomis spalvomis. Jis atsiminė, kaip kadaise, jiem sėdint ant Aušrakalnio, pro pasikėlusią suknelę jis pamatė jos koją truputį net aukščiau kelio. Tuomet jis labai susigėdo ir daugiau į tą koją nė nepažvelgė. Dabar gi tas įvaizdis, kažkodėl atgijęs, drumstė jo mintis ir jaudino neapsakomu aistrumu. Taip pat

jis atsiminė, kad Liucės krūtys buvo lengvai įspėjamos pro jos lengvą vasaros rūbelį — ir kad jos lūpos rausvos, lygios ir švelnios. Praleistas Liucės pabučiavimas jį degino dabar kaip pelenuose užsilikusi ir atpūsta žarija.

Jis žingsniavo koridoriuj, leidosi į salę ir vėl lipo aukštyn, bet pašėlę vaizdai, kaip kokiam demoniškam kine, knibždėte knibždėjo jo įvargusiose smegenyse. Ir vėl „vergė", ir vėl Liucė... Ir abidvi kartu, priimdamos viena kitos pavidalus...

Devyni skambalo smūgiai nuaidėjo tuščiais koridoriais — ir Vasaris kartu su užplūdusia klierikų banga vėl atsidūrė koplyčioj paskutinį kartą atlankyti *Sanctissimum*. Tai truko penketą, dešimtį minučių, koplyčia greit ištuštėjo, bet jis bijojo eit gulti. Jo fantazija ir mintys buvo taip įsisiūbavę, kad jis tikrai žinojo negalėsiąs užmigti. Jis pasiliko klūpoti vienas tuščioje koplyčioje, apšviestoje tik raudonos aliejinės lempos. Pernai jis talp praleido čia ne vieną valandą, bet tai būdavo ramios kontempliacijos, o paskui stačiai tuščio sėdėjimo valandos.

Dabar gi jis visas virpėjo ir degė, apimtas nesuprantamos aistros. Čia, šitoj šventoj vietoj, prieš *tabernaculum Sanctissimi**, raudonoj lempos šviesoj jis jautė kažkokią baisią būtybę, tykojančią jo pražūties. Ir jis su didžiausia išgąstim pamąstė, kad, nė kartą gyvai nepajutęs Dievo, jis štai jaučia velnią. Įbaugintas liguistos fantazijos, jis bijojo pajudėti ir apsižvalgyti aplink save. Du įgaubtoj sienoj įlinkę šventieji, paprastai toki ramūs, dabar baugino jį savo nebylumu, savo sutanomis, savo kamžomis, savo aureolėmis ir pačiu savo nerealumu.

O vaizdai vis siautė ir siautė. Ką tik jis nejučiomis kada buvo matęs nekuklaus, dabar augo į šlykščius nepadorumo pavidalus. Jis atsiminė kitą dvasiško gyvenimo vadovų patarimą, kad, norint atsiginti pagundas, jeigu nepavyksta pabėgti, reikia prieš jas statyti priešingus dalykus, geriausia Kristaus kančios vaizdus. Jisai apsikniaubė ant suolo ir stengėsi vaizduotis visą Kryžiaus kelią, kaip yra antrojoj ražančiaus daly. Tam buvo reikalinga gilaus susikaupimo ir didelių valios pastangų. Štai pagaliau kala Išganytoją prie kryžiaus ir stato ant kalno viršūnės. Bet, o šventvagystė! Vietoj kenčian-

* Švenčiausiojo tabernakulą (spintelę, kur laikomas Šv. sakramentas).

čio Kristaus ant kryžiaus begėdiškai šaiposi laibaliemenė „vergė".

Vasaris pajuto, kad jis grimzta į juodą, baisią bedugnę, ir kažkieno šaltas dvelkimas papūtė jam į pakaušį. Jisai nematė, bet tikrai jautė, kad užpakalỳ jo kažkas stovi. Jisai išgirdo, kaip brakštelėjo grindis ir užpakaliniam suole sučežėjo nematoma būtybė. Jis norėjo melstis, bet gaivališka baimė sukaustė ne tik jo lūpas, bet ir širdį ir valią. O būtybė jau lenkiasi prie jo ausies, ir jis mato, kad tai tarsi būtų Variokas, bet ne Variokas, tik kažkas be galo šlykštus, ir ima kuždėti:

— Komedijos, komedijos, komedijos...

O iš antros pusės jau lenkiasi kitas ir šnibžda dar bjauriau:

— Jūs kaip mes: ir į mergeles pasižiūrit, ir pasibučiuoti norit, norit, norit...

Pirmasis gi padaro šlykščią šypseną ir pajuokdamas sako:

— Būk, Vasari, kunigu, būk, būk, būk... Geras būsi kunigas, geras, geras, geras...

Vasariui tampa taip baisu nuo jų svilinančio žvilgsnio ir to pekliško kuždesio, kad jis, sukaupęs visas pajėgas, sugeba dar sunkiai, skaudžiai sudejuoti. Ir tuo momentu kažkieno ranka nustveria jį už peties. Jis pašoka suole ir raudonoj lempos šviesoj pamato prieš save aukštą juodą pavidalą.

— Ko gi tamsta neini gulti? — sako jam dvasios tėvas.— Šitaip negalima save varginti. Tamsta blaškeisi ir dejavai kaip ligonis. Gal negera kas?

Jis sunkiai suvokia, kas čia darosi, galva jam svaigsta, bet jam lengva, kad nieko to nebėr. Ir jis nebežino nė kaip teisintis:

— Ne, nieko... Aš buvau tik valandėlę pasilikęs, ir taip kažkas užėjo...

Per rekolekcijas dvasios tėvas, eidamas gulti, dirsteldavo į koplyčią, ar neras kokį neramuolį, besikankinantį neišrišamu pašaukimo klausimu.

Vasaris tą naktį miegojo numirėlio miegu, o ryt rytą jam iš lengvo svaigo galva, ir pirmąją meditaciją jis prasnaudė su atviromis akimis.

Tą dieną į pavakarę jis atliko viso gyvenimo išpažintį. Jis stengėsi būti atviras ir sakė savo nuodėmes, gal net bent kiek jas sutirštindamas. Jis ilgai ieškojo priemonių, kokiu bū-

du išreikšti savo silpnybę „antrosios lyties asmenim“, bet niekaip jų negalėjo rasti. Taip pat jis nesugebėjo parodyti nė savo atšalimo dūšios reikalam. Šiuo atžvilgiu jis savo išpažintim nelabai buvo patenkintas, bet šiaipjau jokios nuodėmės nenuslėpė. Jis taip pat papasakojo vakarykščias savo pagundas ar klajojimus. Dvasios tėvas išaiškino, kad tai buvęs nuovargio ir nervų priepuolis. Jis laukė, kad nuodėmklausis smarkiai jį išbars už tokią „nuodėmių procesiją“ ir užduos didelę atgailą, bet dvasios tėvas, dideliam penitento nusivylimui, ne tiek jį barė, kiek gyrė.

— Dėkoki Dievui, mielas broli, kad Jis tave saugoja nuo sunkių nuopuolių. Didelė Dievo malonė padarė tai, kad tu tyra širdimi gali priimti subdiakonato šventimus. Žinoma, tu turi budėti, kad ir toliau neprarastum nei Dievo malonės, nei doro gyvenimo. Žmogus yra silpnas, o gyvenimas pilnas pavojų,— ir t.t.

Ir uždavė jam atgailą — sukalbėti Visų šventųjų litaniją ir psalmę *„Miserere“*. Vasaris iš teologijos žinojo, kad tokia atgaila gali būti duodama ir už sunkiąsias nuodėmes, bet vis dėlto tikėjosi daugiau.

Po išpažinties jis jautėsi atlikęs svarbiausią ir nemaloniausią rekolekcijų pareigą. Jam buvo kiek neramu, kad jo išpažintis teišėjo daug trumpesnė negu kitų draugų. Jis niekaip negalėjo sumesti, ką jie taip ilgai ten gali kalbėti. Tas klausimas nuo pirmųjų ligi paskutiniųjų metų jį intrigavo ir pasiliko be atsako.

Dabar jis raminosi tuo, kad dvasios tėvas jo išpažintimi regimai buvo patenkintas. Konfesarijaus gi pareiga, klausinėjant penitentą, išaiškinti neaiškumus. Jo nieko neklausinėjo, vadinasi, viskas buvo aišku ir gerai.

Nurimęs jis laukė rytojaus — svarbiausios jo gyvenimo likimui dienos.

XXIV

Tą dieną Liudas Vasaris atsikėlė visai ramus, kartu su visais kalbėjo rytmetinius poterius ir atliko meditaciją. Šventimai turėjo prasidėti 10 val., taigi liko dar apie 3 valandos

laiko paskutiniem prisiruošimam. Kartu su kitais jis naujai išsiskuto tonsūrą ir paskutinį kartą peržiūrėjo šventimų ceremonijas. Kiekvienas stengėsi jiem patarnauti ir parodyti kuo daugiausia dėmesio ir palankumo. Jaunesnieji žiūrėjo į juos su pagarba ir smalsiai laukė skirtos valandos. Daugelis tyrinėjo jų veidų išraišką, norėdami įspėti, kaip jie jaučiasi, ar yra jau galutinai pasiruošę, ar nebijo, ar nepabėgs kuris paskutinėj valandoj, suabejojęs dėl savo pašaukimo. Draugai klausinėjo jų apie tai, vieni padrąsindami, kiti juokaudami, kiek tai leido jų susikaupimas ir artėjančio momento svarbumas.

Vasaris, anksčiau išgyvenęs tiek daug abejonių ir svyravimų dėl savo pašaukimo, dabar laukė lemiamos valandos nė kiek nesijaudindamas. Gal būt, kad jo nervus nuvargino sunkios rekolekcijų dienos, gal būt, kad jo ramumas ėjo iš nuojautos, jog pagaliau, žengus lemiamą žingsnį, visos tos abejonės ir kovos nebeteks prasmės, ir jis ras dvasios pusiausvyrą, ramybę bei giedrą.

Tačiau vis dėlto vienas reikšmingas mažmožis sudrumstė tą ar iš nuovargio, ar iš rezignacijos, ar iš gerų vilčių ėjusį jo ramumą ir dar kartą parodė, koks jautrus ir trapus yra jo dvasinio gyvenimo rūmas.

Iki šventimų jau buvo likę tik apie pusantros valandos laiko. Vasario kambarỹ susirinko keletas jo draugų. Kasaitis skuto jam tonsūrą, Petryla vartė ceremonijų aprašymą, pora kitų sėdėjo ant lovos ir žiūrėjo į visą tą ruošą.

— Štai netrukus tu jau ir baigtas žmogus,— kalbėjo Kasaitis,— su mumis gi visaip dar gali atsitikti...

— Nebijok,— atsiliepė Petryla.— Jeigu jau Liudas štai laimingai prisiyrė ligi subdiakonato, prisiirsime ir mes. Reikia būti atsargesniem už Radastiną.

Vienas, sėdėjęs ant lovos, Petrylos žodžiais pasipiktino:

— Tai kad pasakė! Čia ne atsargumo, bet elgesio klausimas. Kas vien per atsargumą pasiekia šventimų, iš to, vyruti, maža paguodos.

— Ir pagaliau lyginti Vasarį su Radastinu! Ė, Petryla, tu kartais nušneki kaip iš bato,— protestavo kitas.

— Aš visai ir nelyginu,— gynėsi Petryla.— Aš tik norėjau pasakyti, kad Liudas atsargus, ir tiek.

Radastino priminimas Vasariui niekad nebūdavo malonus, o dabar pasirodė stačiai skaudus. Jam buvo aišku, kad Petrylos žodžiai buvo taikomi į jo pažintį su Liuce ir kad dėl tos pažinties jis štai jau beveik lyginamas su Radastinu.

Tuo tarpu tonsūra buvo išskusta, ir jis pats dabar užsimanė perversti Pontifikalo* rubrikas. Petryla atkreipė jo dėmesį į vieną vietą:

— Matai, vyskupas kreipiasi ne tik į archidiakoną, klausdamas, ar jūs esate verti priimti šventimus, bet taip pat ir į žmones: „*Si quis habet aliquid contra illos, pro Deo et propter Deum cum fiducia exeat et dicat*"**. Kaip tau tai patinka?

„Ko jis prie manęs šiandien kimba?" — pamanė Vasaris ir, menkai slėpdamas savo kylantį susierzinimą, tarė:

— Kas gi čia man gali patikti arba nepatikti? Ir kodėl tu manęs šito klausi? Jeigu nori, kai ateis laikas, galėsi tuo ceremonijų punktu pasinaudoti, bet dabar palik mane ramybėje.

Petryla susigriebė padaręs netaktą ir ėmė atsiprašinėti:

— Na, nepyk, Liudai. Tu žinai, kad aš mėgstu kartais pajuokauti, o kaip kaimynai, mudu vienas antro paslaptis ir silpnybes žinom. Bet tu pralenkei mane visais atžvilgiais.

— Jei tai nuo manęs pareitų, aš mielu noru pasikeisčiau su tavim vietomis.

— Nejaugi?! Turbūt kai ko gaila...— šyptelėjo Petryla ir išėjo iš kambario.

Šita scena visai sugadino Vasario nuotaiką. Jisai žinojo, kad jo draugas taktu ir švelnumu niekad nepasižymėjo. Greičiausia, kad ir šitos nevykusios aliuzijos į Vasario ir Liucės pažintį ėjo tik iš draugo stačiokiškumo arba menko pavydo. Vis dėlto jo žodžiai Liudui buvo skaudūs ir kartūs. Savo nekaltą pažintį su Liuce jis jautėsi išpirkęs visa eile didelių valios pastangų, neramumų ir net kentėjimų. Ir štai prieš svarbiausią jo gyvenimo valandą artimas draugas dar jam kažką dviprasmiškai prikaišioja!

---

* Vyskupiškųjų apeigų knyga.

** Jei kuris ką prieš juos turi, dėl Dievo, tegu su pasitikėjimu išeina ir pasako (I).

Kadaise panašiais priekaištais padilgino jo sąžinę Brazgys — ir kaip tuomet, taip ir dabar Vasaris pajuto širdy didelį pažeminimą ir kartumą. Taip! Vien tik dėl to, kad jis užsivilko sutaną, vien tik dėl to, kad jis štai ryžtasi stoti prieš Dievo altorių, kiekvienas jaučiasi turįs teisę lįsti į jo sąžinę, vaduodamasis išviršinėmis, menkomis, nereikšmingomis gyvenimo smulkmenomis. Šita karti nuojauta taip jį slėgė ir gramzdino į apatiją, kad prieš ją smulkėjo net ir artėjančio momento dydis.

— Štai kur aš einu,— mąstė rengdamasis į šventimus Liudas Vasaris.— Aplink mane niekad nebus stoka įtarinėjančių Brazgių ir Petrylų — ir tai šimtą kartų smulkesnių, piktesnių ir kvailesnių už Brazgį ir Petrylą. Man reiks vengti ir saugotis visa to, kas jiem pasirodys įtartina. Kitaip — papiktinimas, *scandalum!* Kas tuomet man galima, o ko negalima? Juk tokiu būdu sąžinės principų nepakanka mano elgesiui tvarkyti. O aš vis dėlto turiu šiokį tokį talentą. Ar jis neuždus many kaip žvakė be oro?

Vėliau Vasaris, atsimindamas tą slegiantį kartumą dėl Brazgio ir Petrylos priekaištų, manydavo, kad tai buvo stačiai pranašinga nuojauta. Bet seminarijos gyvenime jai suklestėti ir įsisąmonėti neleido pats to gyvenimo siaurumas, apsaugojęs jį nuo daugybės progų išgirsti panašių priekaištų. Subdiakonato gi priėmimo dieną Petrylos žodžiai spėjo vien apkartinti jo širdį, bet nepastūmėjo susidaryti jokios praktiškos išvados.

Pusiau dešimtą valandą Vasaris su kitais kandidatais buvo jau Katedros zakristijoj ir vilkosi ilgas plačias albas, kuriomis apsirengę jie turėjo priimti šventimus. Be kartaus liūdesio, jokio kitokio jausmo jo širdy nebuvo.

Bertainis prieš dešimtą Katedroj suskambėjo „*Ecce sacerdos magnus*"* giesmė: ženklas, kad atėjo vyskupas.

„Jau",— pamanė klierikas Liudas. Jie visi šeši persimetė žvilgsniais, ir kiekvienas vėl paskendo savy. Netrukus davė ženklą eiti į bažnyčią. Jie ėjo laikydami rankose dideles vaško žvakes. Tuo pačiu metu vyskupas žengė prie altoriaus pradėti mišių, o jie trimis poromis išsirikiavo presbiterijoj.

---

* Šitai didysis kunigas (himnas. kuris giedamas sutinkant vyskupą, einantį iškilmingų mišių).

Atėjus ceremonijų rubrikos numatytam momentui, dar prieš Evangeliją, vyskupas pertraukė mišias, ir archidiakonas, kuriuo buvo pats seminarijos rektorius, pašaukė juos aiškiu balsu:

— *Accedant, qui ordinandi sunt subdiaconi**.

Ir ėmė šaukti juos kiekvieną vardu pavarde.

— *Vasaris Ludovicus.*

— *Adsum***.

Jisai, priklaupdamas prieš altorių, praėjo pro vyskupą ir vėl sugrįžo į savo vietą.

Vėliau draugai jam pasakojo, kad jis tuomet atrodė labai išblyškęs ir susirūpinęs, bet jis pats nejautė savy jokios atmainos. Jo sąmonė buvo taip atšipusi, kad patys svarbieji šventimų momentai praėjo kaip ir nepastebėti. Tuo tarpu vyskupas lotynų kalba iš Pontifikalo skaitė jiems paskutinį įspėjimą: „Mylimieji sūnūs, kurie tuoj būsite pakelti į šventą Subdiakonato laipsnį, pakartotinai turite apsvarstyti, kokios naštos šiandien panorote. Nes lig šiol dar laisvi esate ir, jeigu norite, galite grįžti į pasaulio gyvenimą. Tačiau jeigu šiuos šventimus priimsite, jau nebebus jum galima nuo apžadų atsisakyti, bet Dievui, kurio tarnyba lygi karaliavimui, reikės amžinai tarnauti ir, Jam padedant, skaistybę laikyti, o taip pat Bažnyčios reikalam visuomet būti atsidavusiem. Dėlei to, kol dar laikas, apsisvarstykite ir, jeigu šventame pasiryžime ištesėti norite, čion prisiartinkite!.."

Bet retas kuris šiuos bauginančius žodžius į širdį ėmė, nes tai buvo vien negyva formulė, o jų pasiryžimo motyvai jau buvo suvesti į vieną nenumaldomą „taip reikia". Ir Liudas Vasaris tų žodžių klausė kaip kiekvienos kitos formulės, nesigilindamas nei į jos prasmę, nei į artėjančio momento svarbumą.

Paskui jis kartu su kitais kniūpsčias atsigulė ant žemės ir girdėjo, kad vyskupas su asista kalba ties jais Visų šventųjų litaniją.

Žiūrovam buvo tai įspūdingiausias šventimų momentas. Daugelis graudinosi, matydami tuos jaunuolius, laibus ir

---

* Teateinie, kurie turi būti įšvęsti subdiakonais (I).

** Esu (I).

liesus, apvilktus ilgomis albomis, kniūpsčius parkritusius ant žemės. Kiekvienas jautė, kokia sunki našta užkraunama ant jų nepritvrusių pečių visam gyvenimui. Jaunos moterys negalėdavo sulaikyti ašarų, jautriau už kitus nujausdamos visą tos scenos prasmę ir pasėkas.

Tuo tarpu vyskupas šaukė šventųjų vardus, ir su kiekvienu *„ora pro nobis"* tarsi augo dangiškų liudininkų būrys ties ta gyva visokeriopa išsižadėjimo ir įsipareigojimo auka. Svarbusis momentas artinosi, bet Liudas Vasaris tebepaliko glūdįs savo sustingime. Vėliau jis labai gyvai atsimindavo daugelį ankstyvesnių savo jaunystės momentų, bet šventimų scena taip ir pasiliko pridengta tiršto, neperregimo rūko. Jis net nebuvo tikras, ar girdėjo svarbiausius pirmosios šventimų formulės žodžius, kai vyskupas, pakilęs nuo klaupkos ir atsigręžęs nuo altoriaus, su mitra ant galvos ir pastoralu kairėj rankoj, drebančia dešine darydamas ties gulinčiais kryžiaus ženklus, tris kartus kalbėjo: *„Ut hos electos benedicere, sanctificare et consecrare digneris"*. O choras meldė: *„Te rogamus audi nos"**.

Šitie žodžiai nebuvo dar svarbiausioji galutinė šventimų formulė, dar apeigos tęsėsi ir toliau, bet faktinai po jų pabėgti jau nebuvo galima. Visi klierikai žinojo anekdotą, kurį jiem pasakodavo pats inspektorius Mazurkovskis, kaip vienas baugštus kandidatas į subdiakonus, gulėdamas litanijos skaitymo metu, kartas nuo karto pakeldavo galvą, vis rengdamasis bėgti. Bet tuo tarpu vyskupas ištarė anuos žodžius, ir vargšas su rezignacija atguldamas sušuko: *„Zdechł pies!"***

Po litanijos vyskupas vėl skaitė iš Pontifikalo apie subdiakonų pareigas. Iš amžių glūdumos pirmykštės Bažnyčios tradicija skambėjo šitoj vyskupo instrukcijoj — maldoj. Subdiakonas turįs paruošti vandenį altoriaus apeigom, tarnauti diakonui, padavinėti jam kieliką ir pateną, rūpintis suaukota duona ir tik tiek jos padavinėti į altorių, kiek bus reikalinga tikintiesiem, kad likučiai nepūtų sakrariume. Subdiakono pareiga — plauti altoriaus baltinius. Čia buvo primenama,

* Idant šiuos išrinktuosius palaiminti, pašventinti ir pašvęsti teiktumeis.— Tavęs meldžiame, išklausyk mus (I).

** Nustipo šuo! (I)

kaip jis turi tą šventą darbą atlikti ir kur dėti suvartotą vandenį.

Šių dienų subdiakono pareigos yra tik tolimi atsiminimai, tik simboliai anų, kadaise realių veiksmų. Bet ir anuos realius veiksmus, lygiai kaip ir visą regimosios Bažnyčios santvarką, šventųjų tėvų mokslas aiškina simboline prasme, kaip mistiškojo Kristaus Kūno apsireiškimus. Toj pačioj pamokančioj vyskupo maldoj subdiakono pareigos ir veiksmai jau rodomi šv. Jono Apokalipsės šviesoj: altorius esąs pats Kristus, altoriaus baltiniai — tikintieji, vanduo, kuriame jie plaunami,— dieviškasis mokslas. Iš čia subdiakono šventumas, kad jis tiktų tarnauti Bažnyčiai, mistiškajam Kristaus Kūnui.

Paskui vyskupas kiekvienam davė prisiliesti dešine tuščią kieliką ir pateną, kalbėdamas esminę šventimų formulę: „Veizdėkite, kieno tarnyba jum pavedama; dėlei to įspėju jus, idant taip elgtumėtės, kad Dievui patikti galėtumėt". Po to su tinkamom maldom jiem buvo įteiktos subdiakonato laipsnio reikmenys: manipulum, tunika ir epistolių knygos.

Baigiantis mišiom, jie priėmė Šventąją Komuniją.

Kai po šventimų jie sugrįžo į seminariją, draugai puolė *jų sveikinti ir linkėti, kad paskutiniai metai jiem būtų trumpi* ir laimingi. Paskui jie ėjo dėkoti vyskupui, rektoriui, inspektoriui ir dvasios tėvui už šventimų suteikimą, globą ir tėvišką rūpestingumą. Paskui prasidėjo pirmosios jų aukštesniame dvasiškumo laipsny dienos su naujomis pareigomis ir didesniu rimties nusimanymu. Jie uoliai atlikinėjo naują šventimų jiem uždėtą pareigą — kasdien kalbėti brevijorių, ir jiem buvo smagu net rekreacijos metu išsiskirti iš draugų ir, kur nors nuošaliai vaikštinėjant, vartyti plonučius tos paauksuotos maldaknygės lapus ir dėlioti spalvotus jos kaspinėlius. Juk tai buvo dar nauja, rutinos nepaliesta pareiga!

Liudas Vasaris po tų šventimų jautėsi visai ramus. Pereitos vasaros atsiminimai buvo jau nebetekę jautrumo, kaip sudžiūvusios pernykštės gėlės netenka kvapo ir sulčių. Nusimanymas, kad jis peržengė lemiamą dvasiško luomo ribą, išblaškė svyravimus ir abejones dėl pašaukimo. Pagaliau mokslo metai jau visai baigėsi, ir reikėjo smarkiai dirbti, ruošiantis valdiškiem rusų istorijos ir literatūros egzaminam, o šiem laimingai praėjus, laukė dar visa eilė kitų egzaminų.

Visų šitų įspūdingų įvykių ir rūpesčių metu kartas nuo karto atlankydavo jį Liucės atsiminimas, bet jo vaizduotė jau pasilikdavo pasyvi, jis nebekurdavo jokių scenų, nebeimprovizuodavo jokių dialogų ir nebejausdavo jokio susijaudinimo nei dvasios pakilimo. Kartais tik palydėdavo tą atsiminimą švelnus liūdesys, bet tuoj vėl viskas nurimdavo, ištirpdavo.

Artimiausią sekmadienį po subdiakonato šventimų jis pamatė Katedroj Nepažįstamąją. Ji buvo tokia pati kaip visuomet, ir jokio naujo įspūdžio Vasaris iš jos nepatyrė. Jis jau buvo seniai susidaręs savy nesikeičiamą jos vaizdą, kuris kaip koks giliai prasmingas simbolis ilgiem metam įsistiprino jo sąmonėj. Keitėsi aplinkui gyvenimo aplinkybės, keitėsi pats Vasaris, keitėsi ir jo pažintys — ir ne viena moteris, slenkant metam, buvo palietusi jo širdį ir žadinusi vaizduotę. O Katedros Nepažįstamoji pasiliko vis ta pati, su tamsiu rūbu, baltu šaliu ir melancholišku į tolį bėgančiu žvilgsniu. Ji nebekėlė jame naujų nusiteikimų, tačiau, ją atminus, Vasario širdį tarsi perpūsdavo vėsi, švari, gaivinanti rytų vėjelio srovė. Jis tuomet pajusdavo naivaus savo jaunatvės idealizmo ilgesį ir grožį. Ir jojo naujos pažintys Nepažįstamosios simbolio šviesoj įgaudavo kitokios prasmės, negu praeinama kasdienio gyvenimo menkystė.

Po to sekmadienio Vasaris daugiau nebematė Katedroj tos moteries. Jis niekad nesužinojo, kas ji buvo. Jis niekad iš arti nebuvo į ją pažvelgęs.

Bet jis visą gyvenimą manė, kad ji buvo jo pirmoji meilė ir jo pirmoji daina.

Paskutinį sekmadienį prieš atostogas jam, kaip subdiakonui, teko dalyvauti asistoj ir giedoti epistolą. Nepratęs prie ceremonijų ir jų nemėgstąs, jis jaudinosi savo rolėj, varžėsi ir klydo, čia ne laiku pakeisdamas savo vietą, čia priklaupdamas ne ten, kur reikia, ir viską darydamas nesklandžiai, be įsitikinimo, be judesių laisvumo. Jausdamas, kad visi jį observuoja, kritikuoja, o gal ir pašiepia, jis dar labiau varžėsi, kaito ir šilo ligi nuovargio, ligi kančios. Tai buvo pirmą kartą taip įkyriai pajustas subdiakonato naštos sunkumas. Tačiau jis raminosi ceremonijas išmoksiąs, įprasiąs, ir viskas būsią

gerai. Pagaliau, asistoj jam reiksią dalyvauti tik kas šeštas sekmadienis, o gal ir rečiau.

Paskutines dienas prieš atostogas jis praleisdavo dažniausiai vienas, vaikščiodamas nuošaliais sodo takais. Brevijorius buvo gera priemonė pabėgti nuo draugų.

— Na, bet reikia eiti. Mano „horos" dar nesukalbėtos,— sakydavo jis, jei būdavo priešpiečiai. O jeigu į pavakarę, tai kalbėti reikdavo „Mišparai", *„Completorium"* arba *„Matutinum"** kitai dienai.

Kartais kuris nors iš jo draugų pasiūlydavo kitiem:

— Einam pas Vasarį, papolitikuosime. Jis gauna laikraščių. Į jo kambarį Mozūras neateis.

Bet kuris nors tuoj sutramdydavo:

— Ė, Vasaris, mačiau, nuėjo brevijoriaus kalbėti.

— Ką jis amžinai su tuo brevijorium! — stebėdavosi kiti.— Juk, rodos, ne skrupulatas. Antai vargšas Balselis, tas tai kamuojasi.

Balselis, įšvęstas subdiakonu kartu su Vasariu, dėl brevijoriaus tikrai kamavosi nežmoniškai, vis abejodamas, ar jis gerai tą pareigą atlieka. Teologija mokė, kad brevijorius turi būti kalbamas ne vien *mentaliter*, bet ir *oraliter*, vadinasi, ne tik mintimi, bet ir lūpomis tariant žodžius. Be to, reikėjo kalbėti sąmoningai, vadinasi, bent žinoti, kuri vieta šiuo momentu yra kalbama. Už nesukalbėjimą gi kurios nors dalies be svarbios priežasties grėsė *peccatum mortale*, sunkioji nuodėmė. Ir štai vargšui Balseliui nuolatos rodydavosi, kad jis kalba negerai. Baigdamas vieną psalmę, jis staiga suabejoja, ar kalbėjo *oraliter*, ar gal tik *mentaliter*,— ir pradeda vėl nuo pradžios. Baigdamas kurią nors „horą", jis vėl suabejodavo, ar kalbėjo pakankamai sąmoningai ir su reikalaujamu dėmesiu — ir vėl viską pradeda iš pradžių.

Vasaris tokių skrupulų dėl brevijoriaus neturėjo. Po kurio laiko jis įprato apsidirbti su juo gana greitai, bet, norėdamas pasilikti vienas, dažnai apsimesdavo einąs melstis. Po subdiakonato šventimų jis dar labiau nugrimzdo į save, užsidarė ir kartais stačiai jausdavo reikalą būti vienas. Tokiomis valandomis kai kada jis gardžiuodavosi ta dvasios ramybe, kuri įvyko jame po šventimų.

* Kunigų poterių, brevijoriaus, dalys.

— Viskas baigta,— mąstydavo jisai.— Ir gerai, kad baigta. Prieš kiekvieną svarbų pasiryžimą kiekvienas žmogus ilgai svyruoja ir abejoja. Bet pakanka vieną kartą pasiryžti — ir štai viskas aišku ir ramu. Dabar jau tikrai žinau, kad būsiu kunigas, tad turiu daryti viską, kad būčiau geras kunigas. Dabar savo energijos neeikvosiu tuštiem svyravimam, bet visą ją pakreipsiu į šį svarbiausią tikslą.

Kai kada vienatvės valandomis jis svarstydavo įvairias savo gyvenimo aplinkybes ir ateities perspektyvas. Jis dabar gyvai jautė, kad visą savo elgesį, visas mintis, visus jausmus ir veiksmus, žodžiu, visą gyvenimą reikia suderinti su subdiakonato, arba jau tiesiog kunigystės principu. Įvykę šventimai šį reikalą darė visai konkretų ir neatidėliotiną. Tiesą pasakius, nedaug kas jam reikėjo ir derinti. Visą seminarijoj girdėtą Bažnyčios mokslą jis pripažino, nuslopindamas kai kurias abejones. Nepatiko kai kurie dvasinio gyvenimo metodai, kai kurie disciplinos nuostatai, bet visa tai jam atrodė trečiaeilės svarbos dalykai. Savo charaktery jis matė ydų, bet jis taip pat turėjo gryną intenciją ir daug gerų norų, o koki galimumai glūdi jo sielos dugne, jis negalėjo nė susivokti. Savo atšalimą pamaldumui ir dūšios reikalam paskutiniais laikais jis tarėsi nugalėjęs ir stojęs į gerą kelią. Pagaliau, jam atrodė, kad jis visur ir dėl visko yra pasiryžęs nusilenkti ir klausyti Bažnyčios autoriteto.

Beliko nusistatyti dėl dviejų, bet gyviau už kitus jaudinamų dalykų: dėl santykių su Liuce ir dėl literatūrinių savo gabumų.

Pirmasis dalykas, teoretiškai galvojant, jam neatrodė sunkus. Jis liks pažįstamas su Liuce kaip ir kiekvienas kitas, bet ši pažintis būsianti normuojama teologijos dėsnių: jis vengsiąs pasilikti su ja vienu du, saugosis nerimtų pašnekesių, familiariškumų. Deja, iš patyrimo jis jau žinojo save šiuo atžvilgiu esant gana silpną, bet čia jis tikėjosi pagalbos iš palankių ateities aplinkybių: Liucė ištekėsianti, o ji pateksiąs į kokią nors tolimą parapiją.

Didesnių keblumų jam kilo nagrinėjant antrą klausimą, dėl savo talento likimo. Stengdamasis kritiškai įvertinti savo poeziją, jis matė, kad geresnieji jo eilėraščiai labai sunkiai, o kartais ir visai nesiderina su kunigystės dvasia. Vienuose

yra erotiškų motyvų, kituose reiškėsi jo nepasitenkinimas, nusivylimas ir maištingumas, trečiuose tuščios arba dvasiškiui neleistinos svajonės. Autoriaus patyrimu ir klieriko teologo nuovoka jisai žinojo, kad ši poezijos srovė trykšta anaiptol ne iš dvasiškiui privalomų dorybių, bet iš nuodėmių mikrobais užkrėstų pasaulio verpetų. O tie jo eilėraščiai, kurie derinosi su kunigo dorybėmis ir charakteriu, buvo tokį menkučiai, kad Vasaris gailėjosi juos parašęs. Jam keista atrodė ir tai, kad net paskutiniaisiais metais, kada jis manė padaręs pažangą dvasiškame gyvenime, jo poezijoj atsispindėjo ne šie laimėjimai, bet visa tai, kas buvo slopinama, su kuo jis kovojo, kas drumstėsi jo sielos dugne dvasios nuopuolių ir abejonių valandomis. Konstatavęs šiuos reiškinius, Liudas Vasaris pakibo tarp kelių galimumų, kurių nė vienas jam nelipo prie širdies.

Pirmasis galimumas buvo visai mesti tą poeziją ir visas tas svajones. Tai būtų tinkamiausias ir paprasčiausias klausimo išsprendimas. Bet Vasaris nujautė, kad jis vargu pajėgs išsižadėti tų vilčių, kurios iš dalies jį į seminariją atvedė. Seminarijos gyvenimas, tiesa, gerokai jas apgriovė, tačiau tuo pačiu metu jisai vis dėlto pamatė turįs talentą. Ir dabar visko išsižadėti? Ne, tai negalimas daiktas...

Antrasis galimumas siūlė jam suderinti kūrybą su kunigišku gyvenimu. Bet kaip? Lig šiol jam tai nepavyko. Jis žinojo ir tikėjo, kad Dievas yra visokios tobulybės, grožio ir kilniausios poezijos šaltinis. Bet kodėl visi religiniai, doroviniai, amžinosios tiesos, gėrio ir grožio motyvai jį palikdavo šaltą kaip ledą, o kūrybinis lyrinis susijaudinimas vesdavo į gyvenimo žabangas ir pavojus? Jam beliko vienintelė viltis, kad, išėjus iš ankštų seminarijos sienų, iš jos tvankios atmosferos ir priespaudos, atsigavus laisvesniu gyvenimu ir plačiau atsikvėpus, viskas pakitėsią ir tie visoki disonansai išsilyginsią...

O trečiasis galimumas tuo metu jam buvo dar tik pradėjęs aiškėti. Jo pačio praktika rodė jam, kad „kunigavimas" ir „poetavimas" yra du visai skirtingi, jeigu ne priešingi, pašaukimai. Tad kam juos būtinai jungti? „Kaip kunigas, aš ne poetas, o kaip poetas, aš ne kunigas." Štai formulė, kuria Liudas Vasaris save apgaudinėjo ilgą laiką. Šito psicholo-

ginio sofizmo, įvairiomis atmainomis gyvenime sutinkamo gana dažnai, jisai nusitvėrė kaip skęstąs šiaudelio. Šita iliuzija ilgus metus laikė jį paviršiuj, jis „kunigavo“ ir „poetavo“, o tuo tarpu kunigas ir poetas varė jame žūtbūtinę tarpusavio kovą. Jisai užfiksavo daugelį šios kovos momentų ir manė, kad kuria poeziją. Tuo tarpu jis tik rašė savo žuvimo kroniką, vienur kitur pamargintą tikru kūrybos žiedu — liūdnu jo talento liudininku.

Bet visa tai buvo vėliau. Įsišventusiam subdiakonu Vasariui šitas pasivaidenusis galimumas atskirti kūrybą nuo kunigavimo atrodė kaip koks išgelbėjimas.

Taip esti priimami kompromisai ir sofizmai, kai gyvenimas įspaudžia mus į negailestingos dilemos reples.

XXV

Tą vasarą Liucė būtų nesulaukusi jį atsilankant į Kleviškį, nes jis ištikimai pildė savo pasiryžimą — be svarbaus reikalo su ja nesimatyti. Tačiau jos vedybos buvo reikalas pakankamai svarbus duoti progai jiedviem susitikti ir dar viena grandim sustiprinti jųdviejų pažintį, tuo tarpu kai gyvenimas ir vieną, ir antrą stūmė į dvi priešingas puses.

Po pernykščių išleistuvių Liucės simpatija klierikui Vasariui nesumažėjo, bet gavo kiek kitokio atspalvio ir pasisuko kita kryptim. Ligi tų išleistuvių ji manydavo Vasarį vis dar slepiant savyje kažką, ko jis nedrįso prisipažinti nei sau, nei jai. Ji nejučiomis kažko lūkuriavo, kažko tikėjosi. Per išleistuves gi ji pamatė, kad klierikas Liudas nei drąsa, nei sumanumu, nei iniciatyva nesiskiria nuo kiekvieno kito jaunuolio. Vadinasi, tas „kažkas“ turėjo įvykti. Ne koketiškų sumetimų, bet gyvo širdies impulso stumiama ji palinko prie jo tą mėnesienos vidurnaktį sode, aukodama pirmąjį meilės pabučiavimą. Bet jis ją atstūmė,— taip ji aiškino jo elgesį,— ir lūkuriavimo iliuzijos žuvo kaip sapnas.

Jei taip būt pasielgęs kiekvienas kitas vyriškis, ji būtų pasijutusi pažeminta, įžeista, ji pati būtų jį paniekinusi ir niekad tos kaltės nebūtų jam dovanojusi. Bet Vasaris buvo

klierikas. Ji nusimanė jam patinkanti — ir daugiau negu patinkanti. Ir jeigu tą stebuklingą mėnesienos vidurnaktį jis jos nepabučiavo, tai vien tik dėl to, manė ji, kad jis klierikas, kad jis vykdęs rūstų ir kietą klierikiško elgesio dėsnį. Didelis susivaldymas, didelė moralė jėga jai suimponavo taip, kaip kitai suimponuotų didelė drąsa arba didelė aistra. Vienu momentu ji nugalėjo savo įžeistą moterišką savimylą, ir jai pasivaideno, kad prieš ją stovi kažkas didesnis už jos „Pavasarėlį", ko jai niekad nėra lemta pasiekti. Ir ji ištarė tą linkėjimą, kuris reiškė jai didelę auką, o jam didelę pareigą: „Būk tamsta kunigu, tamsta būsi geras kunigas".

Ligi to įvykio Liucė, domėdamasi Vasariu ir norėdama jį patraukti prie savęs, neklausė nei kam visa tai, nei dėl ko, bet sekė vien savo širdies palinkimu. Dabar gi ir jai pačiai kilo klausimas, kas toliau? Jai dabar buvo aišku, kad jųdviejų santykiai jau nebeturės jokios gyvenimiškos praktiškos reikšmės, kad jų gyvenimo keliai krypties nepakeis ir nesutaps niekados.

Vis dėlto ji anaiptol nenorėjo tų santykių nutraukti. Ruošdamasi tekėti už Brazgio, ji guodė save viltimi, kad kunigo Vasario pažintis bus jai moralė atrama ir papildymas tos širdies gyvenimo spragos, kurią nujautė prasiversiant po jungtuvių su Brazgiu. Ji sutiko tekėti geriau už daktaro negu už kurio kito, nes jis jai buvo geras, ji prie jo priprato, o meilės ji daugiau jau nebelaukė.

Daktaro Brazgio reikalai ėjo visai gerai. Šventadieniais kartais jis atvažiuodavo į Kleviškį, vis lūkuriuodamas, kada pagaliau klebono giminaitės širdis palinks į jo pusę. Jos surimtėjimą jis laikė palankiu sau ženklu.

Vieną kartą tokio vizito metu, kai jiedu, pats klebonas ir kun. Trikauskas po pietų salione gurkšnojo kavą, ji staiga pasisuko į daktarą ir tarė:

— Tai kada darome vestuves?..

Visi įtarė, kad ji sako tai nerimtai. Daktaras subruzdėjo savo fotely ir nežinojo, kaip čia pasielgus.

— Dėl manęs tai nors ir šiandien! — sušuko.

— Šiandien negalima,— ramiai tarė ji,— bet po mėnesio aš esu pasiruošus.

Daktaras pašoko ir stvėrė bučiuoti jos ranką.

— Liucyte! Nejaugi tai tiesa?

— Kunige klebone, šampano! — sušuko Trikauskas.

Klebonas vienu matu išgėrė savo kavą ir atsistojo.

— Juokai šalin! Jei rimtai sakote, laiminu, ir tegu Dievas jum padeda!

Kun. Trikauskas spaudė Brazgiui ranką:

— Sveikinu, ponas daktare! Aš dažnai manydavau, kad panelė Liucė padarys kada nors tamstai tokį siurprizą. Taip ilgai slėpdama savo meilę, ji tamstą tiktai bandė, ar būsi patvarus ir ištikimas.

Brazgys švitėjo džiaugsmu, bet Liucė, neatimdama savo rankos ir žiūrėdama jam į akis, tarė:

— Nemyliu, bet tekėsiu!..

Niekas šių žodžių nesuprato ir nežinojo, kaip juos reiktų aiškinti. Brazgio veidas apsiniaukė, bet tik vieną momentą.

— Myliu ir pasitikiu! — sušuko daktaras, bučiuodamas jos ranką. Trikauskas vėliau tikrino, kad Liucės akyse tuomet pastebėjęs ašaras.

Tą pačią dieną jie susitarė, kad vestuves padarys rugpjūčio 15 dieną, per Žolinę. Klebonas Kimša buvo labai patenkintas tokiu staigiu savo giminaitės pasiryžimu ir greitu tolimesnių įvykių tempu. Mėnesis laiko — visai nedaug atlikti reikalingiem pasiruošimam.

— Na, dabar daryk savo kraičio reviziją,— kalbėjo jis seserėčiai.— Ko stoka, viską tau papildysiu.

Tačiau ji jokios revizijos nedarė ir nieko daugiau iš dėdės nereikalavo. Atrodė, kad besiartinančios sutuoktuvės jai visai ne galvoj. Ji jų laukė kaip seniai apgalvoto ir nutarto dalyko. Vis dėlto, jei kas būtų galėjęs įžvelgti į jos sielą, būtų pamatęs, kad ten ne viskas taip paprasta ir ramu, kaip atrodė iš viršaus. Paskyrusi savo vestuvių terminą, ji dabar gardžiavosi paskutinėmis mergautinėmis dienomis taip pat, kaip Vasaris pernai paskutinėmis laisvomis atostogomis.

Jai nereikėjo rūpintis jokia ruoša, nes žinojo, kad viską sutvarkys dėdė ir klebonijos gaspadinė. Tad nuo ryto ligi vakaro ji turėdavo pakankamai laiko pasilikti su savo mintimis ir svajonėmis. Prieš pietus ji siuvinėdavo kokį rankdarbį, skaitydavo knygas arba rausdavosi kur nors klebonijos sode, po pietų klaidžiodavo klebonijos ir dvaro laukuose arba eida-

vo į netolimą miškelį. Jokių klausimų ji tuomet nesprendė. Ji gėrėjosi vien malonia, lengva laisvės savijauta, kuri esti ypatingai gyvai jaučiama, kai žmogus neturi jokių įkyrių pareigų, bet jau numato tų laimingų dienų galą.

Dažnai atsimindavo ji ir klieriką Vasarį, kurį jau žinojo esant įšventintą subdiakonu. Ta kilnumo aureolė, kuria ji apgaubė klieriką Liudą nuo pernykščių išleistuvių, negeso nė paskutinėse jos svajonėse. Su tylia rezignacija, giedriu šypsniu ir savotišku pietizmu mąstydavo ji apie „Pavasarėlį" ir ryškesnius jųdviejų pažinties momentus. Gaji moteriška širdis, nujausdama ateinančią meilę, tokiu būdu moka apsaugoti savo jausmą, moduliuodama jį visokiais pavidalais ir prisiderindama prie stipresnės už ją gyvenimo būtenybės. Liucės širdis buvo gaji, jausmas lankstus, o ji pati nė nežinojo visų savo prigimties ypatybių.

Kai beliko vos pora savaičių iki sutarto laiko, ji sumanė pati pakviesti Vasario kleboną ir jį patį į savo vestuves. Subdiakono tą dieną klebonijoj nerado ir nutarė pravažiuodama užsukti į jo tėviškę, nes proga buvo pakankamai rimta. Vasaris jau žinojo apie Liucės pasiryžimą ištekėti už Brazgio ir tuoj sumetė šito vizito priežastį. Vis dėlto jo nebuvo laukęs. Pamatęs jos bričkelę kieme, jis išsiskubino viešnios pasitikti, tačiau stengėsi paslėpti savo džiaugsmą mandagumo žodžiuose.

— A, panelė Liucija! Labai malonu!.. Prašom, prašom!.. Iš kurgi taip netikėtai?

— Stačiai iš jūsų klebono. Negerai, kad tamstos ten neradau. Štai kokis vingis reikėjo iš kelio daryti!

— Iš tiesų. O aš tik vakar parėjau namo. Na, bet tikiuosi, kad didelio nemalonumo tamstai šitas vingis nepadarys?

— Anaiptol! Tik nenorėjau tamstos trukdyti. Juk dabar gal viskas kitaip... O aš vis tokia nerimta... Štai dar tamstos nė nepasveikinau šventimų... Petryla pasakojo... Na, viso geriausia!

Liudas paprašė viešnią į seklyčią, kur buvo vėsiau negu lauke. Visa šeimyna po pietų jau buvo išėjusi į galulaukę kirsti rugių, ir namuose buvo tuščia ir tylu.

Ji nusimetė savo sudulkėjusį apsiaustą ir nusiėmė skrybėlaitę. Ta tyla, tuštumas ir nusijautimas vienu du esant mato-

mai varžė juodu abudu. Be to, abudu jautė savo pakitėjusią padėtį ir nežinojo, kaip kreiptis ir kokiu tonu tęsti tolimesnį pasikalbėjimą.

— Net keista, kaip čia pas tamstą ramu ir tylu,— tarė ji, žvalgydamasi aplinkui.— O pernai kiek čia buvo triukšmo per tamstos išleistuves!

— Taip. Daug kas atsimainė nuo pernai... Šįmet tamstos eilė kelti triukšmui, panele Liuce. Girdėjau, kad tamsta rengi vestuves. Tiesa?

— Tiesa. Aš dėl to ir atvažiavau, nors nuotakai tai ir nedera, kviesti kleboną ir tamstą į savo vestuves. Penkioliktą rugpjūčio, per Žolinę. Tikiuosi, kad neatsisakysite?

— Mielu noru. Tai bus ne tik vestuvės, bet ir išleistuvės. Tamsta visai išskrisi iš mūs padangės.

— Taip. Bet į savo primicijas tamsta vis dėlto mane pakviesi?

— Žinoma, žinoma. Tik kažin ar bus taip linksma, kaip pernai per išleistuves...

Liucė liūdnai palingavo galva.

— Ir aš manau, kad ne. Juk primicijos daug ką bendro turi su vestuvėmis...

Jiedu sėdėjo prie stalo, kur buvo sukrautos Vasario knygos ir įvairūs popieriai. Čia pat gulėjo naujas, paauksuotais kraštais brevijorius. Susidomėjo knygomis ir Liucė. Ji mėgo skaityti ir, turėdama daug laiko, perskaitė viską, ką rado įdomesnio dėdės lentynose. Ji, be abejo, daugiau buvo perskaičiusi negu klierikas Liudas. Jis žinojo tai ir bijojo, kad jo knygos atrodys jai menkos ir nereikšmingos.

Bet ji kaip tyčia paėmė jo taip mėgstamą Tiutčevo eilių tomelį. Knyga pati vožėsi toj vietoj, kur buvo eilėraštis *„Silentium"*, pabraukytas ir išmargintas pastabomis. Vasaris matė, kad Liucė suprato, jog tas eilėraštis turi jam ypatingos reikšmės. Ji godžiai įknibo jį skaityti, o Liudui buvo smagu, kad tokiu netiesioginiu būdu, be žodžių, jis gali pradaryti jai vieną savo širdies kertelę.

Ilgai ji skaitė tą eilėraštį — ilgiau negu reikia. Pagaliau, nepakeldama nuo knygos akių, paklausė:

— Tamsta seki šio eilėraščio mintimis?

— Seku? Ne. Aš tik stebiuosi jo išmintimi. Aš jį labai

mėgstu, nes mano gyvenimo aplinkybėse jis mane dažnai paguodžia ir sustiprina.

— Sutinku. Vis dėlto tamsta toks, kaip čia parašyta. Ir aš visuomet manydavau, kad yra

Pasaulis visas tavyje
Slaptingų žavinčių svajų.

— Ne, panele Liuce,— tarė jis, slėpdamas staiga kylantį susijaudinimą.— Mano sielos gyvenimas skurdus ir neturtingas. Aš negaliu jo papuošti nė viena „slaptingai žavinčia svaja". Pasaulis — mano priešas. Dėl to man ir brangus patarimas „mokėk gyvent pats savyje..."

— Vis dėlto tamsta niekam nepraveri savo širdies? Kai kam gal ten labai būtų gražu ir miela...

Jos balse skambėjo intymumo ir prisipažinimo gaidelės, bet Vasaris jau traukėsi atgal į save. Subdiakonato apžadai darė jaučiamą kiekvieną širdies pajudėjimą, ir jis jau pradėjo prikaišioti sau šitą intymų *tête-à-tête* su jauna gražia moterim, kurios vengti buvo jo pareiga. Ir jis kietai tarė:

— Ne, panele Liucija. Nuo šiol mano kelias — vienatvė. Niekam su manim ne pakeliui, ir niekas neįeis į mano pasaulį, vis tiek, ar jis būtų ubagiškai skurdus, ar karališkai turtingas.

Ji atmetė knygą į šalį ir primygtinai žiūrėjo jam į veidą. O kai prakalbėjo, jos balsas buvo tylus ir žemas:

— Kalbėkim atvirai: nė viena moteris ir niekad?

— Nė viena... niekad...

— Šiandien — taip. Bet dėl ateities tamsta per daug savim pasitiki.

— Panele Liucija, kaip aš galėčiau eiti kunigystėn, abejodamas dėl savo ateities?

Liudas pakilo iš savo vietos ir perėjo porą kartų per seklyčią. Jis laukė, kad pakils ir Liucė. Tuomet jis būtų pakvietęs ją eiti į sodą, į Aušrakalnį arba pasižiūrėti, kaip kerta rugius. Bet ji pasiliko besėdinti prie stalo ir nekreipė nė mažiausio dėmesio į klieriko nerimavimą. Po ilgokos nejaukios pauzos ji vėl prabilo:

— Taip, taip... Vienystės apoteozavimas... Ką gi? Poezijoj tai gražu ir kilnu. Net ir didinga. Bet gyvenime visa

tai kitaip atrodo. Tamsta juk žinai, kad ir tų eilių autorius gyvenime anaiptol nebuvo į save nugrimzdęs atsiskyrėlis, bet nepaprastai draugingas, kalbus ir sąmojingas žmogus, vienystės nekenčiąs ir negalįs jos pakelti. Jo eilėraštis — galbūt momento nuotaika, filosofinis aforizmas, kontrastų žaismas, poetinė poza, o tamsta daraisi iš jo elgimosi kodeksą!

Niekad Vasaris dar nebuvo girdėjęs iš Liucės tokių griežtų ir rimtų žodžių. Tai jau buvo panašu į puolimą. Ir jis pasiryžo gintis.

— Kodėl tamsta būtinai manai, kad aš elgiuosi pagal kokį nors kodeksą, o ne iš savęs ir savaime? Kad tamsta pažintum tą gyvenimą, kuriame aš praleidau jau penkerius, galbūt jautriausius savo amžiaus metus, ir kad pažintum geriau mane patį, tikrai taip nemanytum.

Ji karčiai nusijuokė.

— Geriau pažinti tamstą patį? Labai ačiū! Bet kokiu būdu, prašau? Juk tamsta nuo manęs giniesi kaip nuo maro!

Liudas nieko neatsakė. Jis žiūrėjo pro langą į sodą, kur iš vakarų įstriži jau saulės spinduliai lietė medžių kamienus ir glostė apgeltusią veją.

O Liucė vėl pradėjo kalbėti:

— Leiskime, kad tamsta iš prigimties užsidarėlis arba kad seminarija tokį padarė. Bet su tuo reikia kovoti, kunigėli Liudai! Ar tamsta nebijai, kad dar po keliolikos metų tokio gyvenimo pasidarysi atsiskyrėlis, originalas, apkartęs, vengiąs žmonių pesimistas arba netekęs širdies užkietėjėlis? Ir dabar tamsta dažnai esi nedrąsus kaip vaikas ir bailus kaip zuikis, nežiūrint vis dėlto didelės pažangos, kurią tamsta padarei paskutiniaisiais metais. Prašau dovanoti už tokius palyginimus ir visą mano akiplėšiškumą. Bet man gaila tamstos, gaila tamstos gabumų!

Jisai atsitraukė nuo lango ir atsistojo kitame stalo gale.

— Aš žinau, kad kunigystė pareikalaus iš manęs didelių aukų. Bet į savo ateitį aš žiūriu šviesiau negu tamsta. Aš pažįstu kai kurias savo silpnybes ir žinau, kad mano išsigelbėjimas išsižadėjime ir vienystėj.

— Tokiu būdu stok tamsta į vienuolyną. Ten galėsi graužtis ir kentėti niekieno nekliudomas ir apsaugotas nuo

pasaulio pagundų. Čia gi reikia tokių kunigų, kurie jaustųsi pakankamai stiprūs palaikyti santykiam su žmonėmis, kurie nebijotų paguosti savo artimą, nors tuo artimu būčiau ir aš pati. Jeigu tamsta bėgsi nuo žmonių ir kentėsi dėl kiekvieno menkniekio, koks iš tamstos bus kunigas?

— Panele Liuce! Kunigo užsidarymas nuo pasaulio ir jo vienystė nekenkia jo darbui žmonėse. Jis gali teikti krikščioniškos paguodos kiekvienam, neprarasdamas dvasiškiui tinkamos ir privalomos pozicijos.

Bet ji nenorėjo su tuo sutikti.

— Ar ne per daug teoretiškai galvoji, kunigėli Liudai? Tikėk tamsta, kad aš esu gana pastabi ir, ilgą laiką gyvendama klebonijoj, mačiau, kaip kunigo pareigos atsiliepia į jo gyvenimą. Tamsta vaizduojiesi, kad tai, ką atlikinėsi kaip kunigas, nelies tamstos kaip žmogaus — kaip jauno žmogaus, be to, gana gražaus, simpatiško, įdomaus ir dar poeto, turinčio jautrią širdį, svajingą sielą ir lakią vaizduotę?

Liudas nekantriai patraukė pečiais:

— Jeigu taip ir būtų, tai kas iš to?

— Iš to tas, kad tamstos darbas bus šimteriopai sunkesnis ir pavojingesnis, o tamstos pasirinktoji išsižadėjimo ir vienystės taktika — nepakankama, klaidinga. Pavyzdžiui, taip: tamsta bijai moterų — taip, bijai — ir manęs bijai! O dėl savo ypatybių turėsi jų aplink save daugiau negu reikia. Šių dienų gyvenimo aplinkybės leidžia jom brautis į visas gyvenimo pozicijas — įsibraus ir į tavąsias. Leiskime, kad viena iš tų akiplėšų įsimyli tamstą. Ji ima ieškoti susiartinimo su tamsta pirmiausia dvasiškų reikalų srity: dažnos išpažintys, abejonės, patarimai, gailestingumo darbai, organizacijos, choras — viskas, kur tik siekia tamstos kunigiškos pareigos ir veikimas. Tamsta savo penitentės reikalais pirmiausia rūpinsies kaip kunigas, bet, parėjęs namo, imi ją prisiminti kaip jaunas žmogus ir kaip poetas. Štai tamstai pradžia kovos, kurią vargu atlaikys išsižadėjimo ir vienystės tvirtovė.

— Visa tai spėliojimai, panele Liucija. Visa tai gali būti, bet gali ir nebūti. Apie tai aš esu girdėjęs ir seminarijoj. Ten mus ir mokė, kaip su tokiais pavojais kovoti. Būtų man įdomu išgirsti ir tamstos patarimas.

Liucė pažiūrėjo į subdiakoną nustebusi ir šyptelėjo.

— Patarimas?! Viešpatie!.. Cha cha!.. Ar nenori tamsta ir mane į dvasiškus tėvus įrašyti? Jei taip, tai štai mano patarimas. Mesk tamsta tą savo užsidarymą, tą liūdesį, tą nusižeminimą ir baimę! Eik į gyvenimą pakelta galva ir atvira širdžia. Savo širdies vis tiek nenumarinsi. Priimk gyvenimą kaip būtenybę, bet manyk, kad geriau nė negalėjo būti. Nieko nesibijok, nieko nesigailėk ir dėl nieko nesisielok. Tai nėra mano pačios rastos mintys, bet manau, kad jos būtų tamstai naudingesnės negu Tiutčevo *„Silentium"*.

Niekad Vasaris nebuvo girdėjęs tokių patarimų. Seminarija jį mokė, kad nuo pasaulio reikia atsiskirti, o nuo pavojų bėgti arba kovoti su jais malda ir pasninku. Jisai atsiskyrė nuo pasaulio, nuo pavojų bėgo ir su jais kovojo, bet viename savo sielos klode jis užsidarė ir nuo seminarijos mokslo. Ten pasislėpė ir jo pasaulio ilgesys, ir laisvės geismas, ir meilės svajonės, ir daugelis maištingų minčių. Eit į gyvenimą su atvira širdžia? Bet tuomet visa tai prasiverš kaip pavasario upė ir jo kunigiško charakterio bruožus nuplaus kaip smėly išbraižytą piešinėlį.

Liudas Vasaris nuleidęs galvą stovėjo prie galo stalo, o auksuotas brevijoriaus kampas dvilypavosi ir slidinėjo jo akyse. Paskui jis pasižiūrėjo į Liucę, kuri domiai sekė jo išraišką, ir tarė lėtu, bet tvirtu balsu:

— Per vėlu.

Tą dieną jiedu jau nepasakė vienas antram nieko reikšmingesnio. Ji išvažiavo, dar kartą prašydama jį atsilankyti į jos sutuoktuves. Jis pasižadėjo.

Sutuoktuvės įvyko sutartą dieną, iš anksto numatyta tvarka. Svečių kviesta nedaug. Liucė spyrėsi, kad jų būtų kuo mažiausia.

Šeštą valandą būrelis žmonių, pusbalsiu šnekučiuodami, iš klebonijos patraukė į bažnyčią. Visą bažnytkaimį momentaliai apskrido žinia, kad „jau". Pusė bažnyčios prigužėjo smalsuolių pažiūrėti tokio garsaus šliūbo.

Zakristijonas, laužydamas aiškų jaunosios įsakymą ir rizikuodamas savo ausimis, padarė viską, kad bažnyčia darytų didelės iškilmės įspūdį. Visoki atliekami klebonijos audiniai bei mezginiai, net kilimėlis iš klebono palovės, dekoravo

presbiteriją. Altorius skendėjo gėlėse, ir visoj bažnyčioj degė tiek žvakių, kiek pavyko surankioti žvakidžių. Du stiprūs vyrai buvo pristatyti prie vargonų dumplių, o pats vargonininkas su surdutu ir baltu kaklaraiščiu, atidaręs visų balsų registrus, laukė tik ženklo užgulti klaviatūrai.

Liucės akys žybtelėjo pykčiu, bet komiškasis visos tos ruošos bruožas paėmė viršų. Ir ji pasitenkino rūgščia grimasa:

— Kaip pirmos rūšies egzekvijos... Fi!

Bet visi matė, kad ji nepyksta. Daktaro Brazgio ir zakristijono širdis užplūdo džiaugsmo banga. Klebonas Kimša jau vilkosi kamžą ir dėjosi kapą, o klierikas Vasaris vartė ritualo lapus.

Jaunieji ir keletas palydovų jau stovėjo prie altoriaus. Liucė buvo apsirengusi paprastu juodu kostiumu ir su juoda kepuraite. Tas be galo stebino visus bažnytkaimio smalsuolius, o davatkas net piktino. Be baltos suknelės, be veliono ir vainikėlio — ir dar klebonijos panelė! Nusivylimas buvo didelis.

Bet dar didesnis nusivylimas buvo stebėtis, kad iš jaunosios akių neišriedėjo nė viena ašara. Smalsuoliam atrodė, tarsi ji neatsisveikintų su savo mergyste, tarsi ji nepriiminėtų sakramento, o atlikinėtų tik kokį paprastą, kasdienį reikalą.

Po sutuoktuvių visi juodu sveikino, linkėjo daug laimės, ilgo gyvenimo ir visokių Dievo gėrybių.

Liudas Vasaris, dėdamasis prie anksčiau išreikštų linkėjimų, paspaudė jai ranką nieko netardamas.

Per vakarienę kartu su kitais jis gėrė tostus jaunųjų laimei.

Parvažiavęs namo, jis jautė savyje ir apie save didelę tuštumą. Jis apatiškai leido dieną po dienos, bijodamas gilintis į save ir paieškoti tos keistos savijautos priežasties. Jis neteko entuziazmo ką nors dirbti, kam nors pasiryžti. Ir jis lūpomis skaitė savo brevijorių, ne visuomet žinodamas, ką jisai skaito.

Ir tą vasarą jis laukė, kad greičiau pasibaigtų atostogos. Jis norėjo grįžti į seminariją.

XXVI

Kitais metais, prieš Velykas, jis buvo įšventintas diakonu. Jokių gilesnių įspūdžių šį kartą jam neteko patirti. Po subdiakonato priėmimo visas jo gyvenimas jau buvo suimtas į siaurą ir tiesią vagą, kuri būtinai turėjo išplukdyti jį iš seminarijos į pasaulį jau kunigą. Kaip anksčiau jis noromis kapstydavosi savo sąžinėj ir visokiose abejonėse, taip dabar stačiai instinktyviškai viso to vengė. Vieną kartą, šešto kurso pradžioje, klierikas Kasaitis, norėdamas sužinoti jo savijautą, paklausė:

— Sakyk, Liudai, kaip tu dabar jautiesi? Prieš šventimus tu buvai pilnas visokių skrupulų.

— Nieko, gerai.

— Ir tu nesigaili padaręs šitą žingsnį?

— Ne. Kitaip nebuvo nė galima.

— O jeigu būtų buvę galima?

— Kas būtų buvę, jei būtų nebuvę... žinai, aš nemėgstu tokių bergždžių klausimų.

— Tai kalbėkim iš esmės. Kaip tau dabar atrodo tolimesnis literatūrinis tavo darbas? Tu sakydavai, kad kunigas negalįs būti poetu.

— Aš manau, kad kunigas ir poetas gali turėti po atskirą sritį, vienas antram nekenkdamas. Pagaliau, šitie klausimai dabar man nerūpi.

— Vis dėlto įdomu,— nesiliovė Kasaitis,— koki klausimai dabar labiausiai tau rūpi?

Vasaris valandėlę susimąstė ir mostelėjo ranka:

— Žinai, kad beveik joki. Gyvenu, ir tiek. Laukiu galo.

Taip „laukdamas galo" jis nežymiai leido dieną po dienos, savaitę po savaitės, mėnesį po mėnesio. Beveik visas programinis seminarijos mokslas buvo jau išeitas. Dabar jie tik papildinėjo kai kuriuos dogmatinės ir moralinės teologijos traktatus, baigė kanonų teisę. Tais metais jie turėjo keletą sociologijos ir estetikos pamokų. Šiais dalykais jie domėjosi su tikru atsidėjimu. Kai kuriuos ypatingai traukė estetika ir menas, bet ir čia jie tuoj pajuto dėstytojo savotišką tendenciją, atsargumą nepasakyti ir neparodyti ko nors per daug... Keletą kartų profesorius, norėdamas supažindinti juos

su kai kuriais meno pavyzdžiais, atsinešė porą iliustruotų leidinių ir albumų. Besklaidant juos pasirodė, kad daugelis paveikslėlių buvo kruopščiai paslėpti prilipdytais popierėliais.

— Po galų tokį mokslą! — sušuko Kasaitis, pasibaigus pamokai.— Kad mum, baigiantiem seminariją, dangstytų figos lapeliais moksliško leidinio iliustracijas!

— Saugoki, broli, akis,— pajuokavo kitas.— Mortifikacija didelė dorybė...

— Šitaip saugodamas akis tu tikriausiai pataikysi į balą!

— Na, palauk, tuoj baigsim seminariją! — nežinia, džiaugdamasis ar grasindamas pridūrė trečias.

Taip, tik baigę seminariją jie pamažu turės pasirodyti kas esą ir pažinti patys save.

Ir tais metais Liudas Vasaris šį tą rašinėjo. Vengdamas gilintis į save, jis grįžo vėl prie idėjinių motyvų. Jis norėjo, kad jo poezija būtų tyra, skaisti, giedra, kad joj atsispindėtų amžinasis gėris, grožis ir tiesa. Apie tai jis girdėjo estetikos pamokose, kur šalia grožio ir meno metafizikos dar buvo sprendžiami meno ir moralybės, nuogumo mene ir kitoki kilnūs klausimai... Jis svajojo apie džiaugsmą, saulę, giedrą ir žvaigždėtą dangų, kiekvieną reiškinį norėdamas suprasminti ir suprasti kaip idėjos atsispindėjimą. Bet jo širdy nebuvo nei džiaugsmo, nei simbolinės daiktų esmės nujautimo. Jis tuomet dar nenuvokė, kad simbolio pagrindas tegali būti gyvas ir konkretus realybės patyrimas, o ne doktrina,— ne idėja, ne abstrakcija. Bet savo širdimi ir sau įgimtu būdu patirti realybę jis vengė, o daugeliu atvejų ir negalėjo. Jam prieinamos realybės plotas buvo tokis siaurutis. Dėl to ir jo eilės išeidavo be išgyvenimo, sausos ir šaltos, nes jam buvo svetima tai, ką jis rašė. Pagaliau, nedaug nė rašė.

Visas atliekamas jo laikas paskutiniame kurse buvo skiriamas mokytis administruoti sakramentus ir laikyti mišias... Reikėjo atmintinai išmokti gana daug formulų ir maldelių, o apeigos buvo painios ir reikalavo įgudimo. Jie „krikštydavo“ samčius ir šaukštus, pratindamiesi lieti vandenį, tariant sakramentalinius žodžius, tepti aliejais ir įdėti kūdikiui į burną druskos. Vieni kitiem jie duodavo paskutinį Patepimą ir jungdavo moterystės ryšiais. Taip pat jie duodavo begales išrišimų įsivaizduojamam penitentui ir per dieną atlaikydavo po ke-

letą mišių — skaitytinių ir giedotinių, kasdienių ir iškilmingų. Rekreacijos metu visa seminarija skambėdavo nuo įvairių *„Oremus"** prefacijų ir visokeriopais tonais sukinėjamų *„Ite Missa est"***.

Sekminių oktavoj juos turėjo įšvęsti kunigais. Po įprastų rekolekcijų Liudas Vasaris kartu su kitais savo kurso draugais vėl rengėsi į šventimus, šį kartą jau paskutinius.

Vėl jie ėjo iš zakristijos apsivilkę ilgomis albomis, su stulomis per petį ir degančiomis žvakėmis rankose. Vėl vyskupas klausė, ar jie yra verti priimti kunigystės sakramentą, vėl skaitė ilgas maldas — pamokymus apie jų elgesį ir pareigas, ir vėl jie gulė kniūpsti prieš altorių, o vyskupas su choru kalbėjo Visų šventųjų litaniją. Paskui apvilko juos arnotais, tepė šventais aliejais delnus, davė liesti kieliką su vynu ir pateną su hostija. Apeigos buvo ilgos ir ėjo pakaitomis su mišių dalimis. Jiem buvo suteikta didžiausia pasauly galybė: duoną ir vyną pakeisti Kristaus kūnu ir krauju, atleisti nuodėmes, būti dalintojais Dievo malonės žemėje, atidaryti arba uždaryti dangaus vartus. Už tai jie žadėjo vyskupui *pagarbą ir klusnumą, o Dievui skaistybę ir pasaulio išsižadėjimą.*

Liudas Vasaris po šventimų kurį laiką dar negalėjo save įtikinti, kad jis tikrai kunigas. Jis norėjo sučiuopti savy bent kokią atmainą, bent kokią žymę — ir negalėjo. Jam buvo keista ir baugu įsivaizduoti, kad dabar užtenka jam ištarti sakramentalinius žodžius ties baltu plotkelės skritulėliu — ir ten atsiras gyvas Kristus Dievas. Užtenka ištarti ties nusidėjėliu kitus žodžius — ir bus atleistos sunkiausios nuodėmės. Kai jis gyvai tai įsivaizduodavo ir paklausdavo savęs, kaip ir kada galėjo tai su juo atsitikti, kokiu momentu ir kieno galybe, jo mintys pasidrumsdavo, žemė pašlydavo iš po kojų, ir jis pasijusdavo tarsi krentąs į kokią juodą bedugnę. Ir jis vengė tokių klausimų, bet stengėsi įsistiprinti naujoj nuovokoj: aš esu kunigas, kunigas, kunigas... *Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech... Accipe spiri-*

* Melskimės.

** Eikite, mišios baigtos.

*tum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt...**

Kai jis parvažiavo namo, visų namiškių džiaugsmas buvo neapsakomas. Jų Liudas pagaliau štai jau tikras kunigas! Motinai alpo širdis, pamąsčius apie pirmąsias savo sūnaus mišias — ir kad ji priims iš jo rankų šventą Komuniją — ir kad jis jai pirmai duos savo primicianto palaiminimą. Tad kitą dieną, ilgai nelaukę, visi ėmė tartis apie primicijas. Liudas norėjo nukelti jas net į rugpjūčio mėnesį, bet tėvam, visiem namiškiam ir giminėm atrodė, kad tai būsiąs labai nepatogus laikas.

— Rugpjūčio mėnesį pati darbymetė, kunigėli,— dejavo tėvas.— Visi javai nuo lauko valytí. O su primicijomis trūso bus ir mum patiem, garbė Dievui, ir svečiam sugaišimas. Skirkit, kunigėli, prieš šventą Oną. Šienai jau suimti, o rugiapjūtė dar bus neprasidėjus.

— Kam čia jum laukti taip ilgai, kunigėli? — pritarė ir motina.— Jau parsilaukėm ir mes patys, ir giminės, ir kaimynai. Rodos, kad tik greičiau...

Tad paskyrė per šventą Mariją Magdaleną. Laiko liko nebedaug, o kunigas Vasaris dar nesijautė tvirtai mokąs mišių apeigas, klydo priklaupimuose ir inklinacijose. O primicijos turėjo būti iškilmingos ir su asista.

Tuo tarpu jau laikas buvo kviesti svečiai ir rūpintis jų priėmimu. Vieniem jis siuntinėjo pakvietimus raštu, pas kitus lankėsi pats. Ilgai svyravo dėl daktaro Brazgio ir jo žmonos, ponios Liucijos. Norėjo juos pakviesti laišku, bet nežinojo, kaip ir kokiu tonu jiem rašyti: oficiališkai ar draugiškai? Tad nutarė būsią paprasčiau atsilankius ir pakvietus žodžiu, ypač kad turėjo ir daugiau reikalų mieste.

Ponia Brazgienė sutiko jį maloniai nustebusi:

— O, svečias nebuvėlis! Na, bent kartą! Prašom, prašom! Tamsta neįsivaizduoji, kokia man laimė pamatyti žmogų iš ano krašto!

---

* Tu esi kunigas per amžius Melkizedecho tvarka. Imki Šventąją Dvasią; kam atleisi nuodėmes, tiem bus atleidžiamos; kam sulaikysi, tiem bus sulaikomos (I).

— Gražu, kad ponia neužmirštate mūsų apylinkės ir savo buvusių kaimynų. Aš dėl to ir išdrįsau sutrukdyti tamstą ir poną daktarą dėl vieno reikalo...

Bet ji nekantriai sumosavo rankomis:

— Viešpatie! Tuoj su reikalais. Nejaugi tamsta nelaikai reikalu mus atlankyti be jokio reikalo?

— Beveik taip ir išeina,— teisinosi Vasaris.— Atvykau pakviesti tamstos ir pono daktaro į savo primicijas. Per šventą Mariją Magdaleną. Tikiuosi, neatsisakysite?

— Jau ir primicijos! Vadinasi, tamsta jau nebe kunigėlis, bet tikras kunigas? Būtinai atvažiuosime. Tamsta buvai mano vestuvėse, aš būsiu tamstos primicijose.

Jiedu sėdėjo mažame, gana kukliame salionėlyje ir kalbėjo apie bendrus pažįstamus ir naujienas. Daktaras buvo išvykęs pas ligonį, bet tuoj ketino grįžti. Kunigas Vasaris besikalbėdamas nežymiai tyrinėjo ponios Liucijos išvaizdą ir nuotaiką. Didelės atmainos jis joje nepastebėjo. Sakydama ką nors įdomesnio arba juokingesnio, ji taip pat žybčiodavo akimis arba nusijuokdavo trumpu, dviskiemeniu cha cha, bet klausydama jo ji momentaliai surimtėdavo, ir Vasaris sugaudavo jos žvilgsny taip jam pažįstamą paslėpto liūdesio šešėlį.

Ji taip pat observavo kunigą Vasarį. Jis jai atrodė gerokai pasikeitęs: labiau sumenkęs ir išblyškęs, bet užtat jo bruožai įgavę daugiau vyriško kietumo, o veido išraiška — subrendimo ir savim pasitikėjimo. Tačiau jo rimtumas besitęsiant pasikalbėjimui jau beveik buvo pradėjęs ją varžyti. Ji pastebėjo, kad kun. Vasaris nė sykio laisvai nenusijuokė, o jo nusišypsojimai buvo atmiešti kažkokio kartumo ir ironijos. Šito ji niekad anksčiau nebuvo pastebėjusi nei jo išraiškoj, nei žodžiuose. Jai atrodė, kad Vasaris dabar pasidarė tarsi kalbesnis, bet visi jo žodžiai labai atsargūs, apgalvoti ir sunkiai duoda suprasti, ką jis pats savyje mano.

— O, aš puikiai numanau, kaip tamsta patenkintas galų gale ištrūkęs iš tos seminarijos. Šešeri metai tokio gyvenimo — man ir pagalvot baugu,— bandė sužadinti savo svečio atvirumą ponia Brazgienė.

Bet jo atsakymai nė kiek nepraplėsdavo pasikalbėjimo temos.

— Iš tiesų,— sutiko jis,— be galo patenkintas. Kartais įkyrėdavo ne juokais...

— O vis dėlto gal ir gaila kiek. Juk kiekvienoje vietoje, kur mum tenka ilgiau pagyventi, mes paliekam savo širdies, savo sielos dalelę. Aš kai skyriausi su pensionu arba štai su Kleviškiu, žinai tamsta, apsiverkiau niekam nematant. O juk, rodos, nepanaši į tokią, tiesa?

— Be abejo, per ilgą laiką žmogus pamyli ir savo vargą. Ir man pačiam gaila daugelio smagiai seminarijoj praleistų dienų.

Ponia Brazgienė tikėjosi ir net laukė, kad Vasaris ims ją klausinėti apie dabartinį jos gyvenimą, pareigas ir rūpesčius, bet jis atkakliai tokių klausimų vengė ir jau iš tolo suko kalbą į kitą pusę. Pagaliau ji pati neiškentė ir, žiūrėdama jam į akis, tarė:

— Bet tamsta visai nepaklausi, kaip aš čia gyvenu ir kaip jaučiuosi. Argi tamstai visa tai nė kiek neįdomu? Juk, rodos, buvome toki geri pažįstami, kunigėli Liudai.

Jis suprato, kad jos priekaištas buvo pelnytas, ir ėmė teisintis, bet gana banališkai ir neįtikinamai:

— Neklausiau, nes esu tikras, kad tamsta puikiai jautiesi. Aš apie tai girdėjau ir iš kanauninko Kimšos. O dabar ir pats pamačiau: atrodote labai gerai.

— Ačiū tamstai. Atrodau puikiai ir jaučiuosi labai gerai...

Kun. Vasaris pajuto, kad ją įžeidė, bet jokia pastanga nesugebėjo savo klaidos atitaisyti. Jis norėjo rasti, ką galėtų šiuo momentu jai pasakyti, kad išblaškytų tą slegiantį ūpą, bet nerado. Tarsi kokia užtvara atsistojo tarp jo minčių, jausmų ir žodžių — ir jis kalbėjo ne tai, ką mąstė ir jautė.

Netrukus grįžo daktaras Brazgys, ir Vasaris, gavęs abiejų pasižadėjimą atvykti į primicijas, atsisveikino. Blogas ūpas nepaleido jo visą kelią ligi pat namų. Jis jautėsi ne tik kaltas, bet ir nuskriaustas, kad tas pirmas susitikimas su ponia Brazgiene jam ir jai sukėlė kažkokio kartumo ir nepasitenkinimo.

Tolimesnės dienos jį vėl paskandino į primicijų ruošos rūpesčius. Jis atsidėjęs darė iškilmingų giedotinių mišių repeticijas, viskas jau, rodos, ėjo gana sklandžiai, bet kai tik įsivaizduodavo tikrąsias mišias, prie išpuošto altoriaus, degant

žvakėm ir kvepiant smilkalam prie išstatyto Švenčiausio Sakramento, akivaizdoj daugelio kunigų, tėvų, pažįstamų ir pilnutėlės bažnyčios žmonių, jam širdis pradėdavo plakti iš susijaudinimo ir nerimasties.

Jau porą dienų prieš šventą Mariją Magdaleną klebonijoj, šventoriuj ir bažnyčioj prasidėjo kun. Vasario primicijų ruoša. Iškilmė turėjo būti tokia, kokios tos parapijos žmonės dar niekad nebuvo matę. Tad bažnytkaimio davatkos, kantarkos ir visi klebonijos patarnautojai rinko žalumynus, pynė vainikus ir puošė kaip išmanydami bažnyčią ir šventorių. Ne mažiau triūso buvo tėviškėj, nes svečių per kunigėlio primicijas turėjo suvažiuoti be skaičiaus...

Primicijų išvakares kun. Liudas praleido namie, nes tėvai norėjo, kad pirmųjų mišių laikyti jis važiuotų su jais iš pat namų. Didelis rūpestingumas, rimtis ir džiaugsmas spindėjo tėvų veiduose, kai jie visi susėdo į bričką ir senis Vasaris persižegnojęs pavarė arklius. Bažnytkaimy visi juos sveikino, rodė vieni kitiems ir lydėjo pagarbos ir smalsumo žvilgsniais.

Klebonijoj buvo jau daug svečių, kunigų ir klierikų. Netrukus atvažiavo ir daktaras Brazgys su žmona. Kunigas Vasaris nustebęs ir beveik nusigandęs pamatė, kad ponia Liucija atvažiavo be skrybėlaitės, bet su baltu šilkiniu šaliu ant galvos. Ji buvo taip panaši į Katedros Nepažįstamąją! Kas per kaprizas pagundė Liucę apsigaubti tuo šaliu?

Sumišęs jis ėjo jos pasveikinti.

— Labai malonu, kad tamsta atvažiavai, ir dar taip nepaprastai pasipuošusi,— tarė jis, žiūrėdamas į jos šalį.

— Vieninteli kartą gyvenime. Skrybėlė man atrodė taip banalu tokiai šventei.

— Ačiū, panele Liuce,— tarė jis tyliai ir labai susigėdo, susigriebęs, kad pavadino ją panele.

Ketvirčiu valandos prieš sumą jis paliko svečius klebonijoj ir ėjo į bažnyčią sukalbėti „*Praeparatio ad Missam*"*. Šventoriuje buvo daug žmonių. Davatkos ir šiaip kaimo moterėlės stvarstė jo rankas, stengdamosi pabučiuoti į delną, nes žinojo, kad kunigo delnus per šventimus vyskupas patepa šventais aliejais. Jam darėsi šlykštu nuo tų pabučiavimų, ir

* Pasiruošimą mišioms.

išraudęs jis skubino pasiekti bažnyčią. Tvanki šiluma, vystančių vainikų ir gėlių kvapas trenkė jam į veidą, žengus pro zakristijos duris. Jis pasijuto prislėgtas tos iškilmių atmosferos, jo nuotaika pradėjo kristi ir drąsa mažėti. Bet kelio atgalios nebeliko, ir jis atsiklaupė kalbėti preparacijos.

Jis jautė viską, kas aplink jį dedasi. Zakristijonas varstė stalčius, dėliojo arnotus ir albas. Klapčiukai triukšmavo už spintos, pešdamiesi dėl raudonų palerinų ir krūminių skambučių. Brostvininkai barškino liktarnomis ir rikiavosi aplink baldakimą, o šveicorius šūkavo ir daužė lazda, darydamas tvarką presbiterijoj, kur spūstis ėjo kaskart didyn.

Netrukus suskambino sumai, ir paskutinė ruoša užvirė nervišku skubotumu. Zakristiją užplūdo kunigai ir klierikai. Visi jie vilkosi kamžas dalyvauti procesijoj ir asistoj. Diakonas ir subdiakonas jau dėjosi dalmatikas, o kun. Vasaris vis dar klūpojo prie preparacijos lentelės. Klebonas palietė jo petį:

— Na, kunige primiciante, prašom rengtis. Jau metas.

Vasaris kilstelėjo kaip paleista spyruoklė, nusiplovė rankas ir ėmė rengtis. Bet rengdamasis jis nesukalbėjo nė vienos tam reikalui skirtos maldelės. Susijaudinimas ir rūpestis, ar nesuklys celebruodamas pirmąsias mišias, nedavė jam tinkamai susikaupti. Visa jo viltis buvo archidiakono pagalba. Archidiakonu gi rengėsi kanauninkas Kimša.

Pagaliau viskas buvo paruošta. Jis nusilenkė kryžiui ir, praleisdamas pro save asistą, žengė į bažnyčią.

Eidamas pro zakristijos duris, vieną momentą kilstelėjęs akis, presbiterijoj, priešais, jis pamatė ponios Liucijos šalį ir jos veido profilį. Ji žiūrėjo į tolį, ir jos panašumas į aną Nepažįstamą Katedros moterį dar kartą sukėlė jam keistos nerimasties.

Nuleidęs akis, jis priėjo prie altoriaus laiptų, giliai nusilenkė ir pradėjo savo pirmąsias mišias:

— INTROIBO AD ALTARE DEI.

Ženeva—Nica
1931.IX—XII

II
EINA GYVENIMAS

„Quia peccavi nimis...“

I

Kalnynų parapijos vikariate ėjo skubus remonto darbas. Reikėjo paruošti porą kambarių naujai paskirtam antrajam vikarui, o bus jau kokia 10 metų, kai Kalnynuose antrojo vikaro nėra buvę. Jo kambariai, vasarą nevėdinami, o žiemą nekūrenami, ilgą laiką stovėjo užversti visokiais atliekamais rakandais, dėžėmis ir sunešiota klebonijos manta. Tad juos atremontuoti nebuvo lengvas darbas. Nuolatos atsirasdavo vis naujų trūkumų ir lopytinų vietų. Suvarvėjusios pro skylėtą stogą lubos pasirodė kai kur apipuvusios, grindys įlūžusios, tinkas apibyrėjęs, langai plyšėti. Oras trenkė drėgme ir pelėsiais.

Klebonijos tarnaitė Julė, apie 35 metų dar nebjauri merga, uoli davatka, atitrūkdama nuo darbo, kur buvus nebuvus, tolydžio sukinėjosi apie remontuojamą vikariatą. Ji jau girdėjo, kad atvažiuos jaunas, vos šįmet įšvęstas kunigėlis, tad kiek galėdama rūpinosi remontu ir įprašinėjo meisterį viską daryti kuo geriausiai.

— Tai jau nekoks čia bus gyvenimas tam kunigėliui,— kalbėjo ji vieną kartą, atėjusi pasirinkti skiedrų.

— Pamatysi, skambės kaip stiklinė,— gyrėsi meisteris.— Kad tik klebonas lentų nepasigailėtų. Langus reikia daryti visai naujus ir didesnius.

— Sušals čia žiemą tas kunigėlis,— nesiliovė gailestavusi Julė.— Krosnis niekam netikusi. Koklinės reiktų.

— Ė, bus gera ir plytinė. Koklių klebonas neduos.

— Tai jau šykštus mūs klebonėlis...

Tuo tarpu iš sodo pasirodė pats klebonas, ir Julė, sterble skiedrų nešina, spruko į šalį.

Kalnynų parapijos klebonas kun. Platūnas antrojo vikaro paskyrimu buvo labai nepatenkintas. Jo parapija turėjo tik apie penketą tūkstančių dūšių, tad klebonas niekaip negalėjo išmanyti, kam čia reikalingas dar trečias kunigas. Kalnynuose nesą pakankamai nei darbo, nei pajamų. Prieš

trejetą savaičių gavęs raštą apie antrojo vikaro paskyrimą, jis netikėjo savo akimis ir tą pačią dieną parašė į kuriją, išdėstydamas motyvus ir įrodinėdamas, kad jam visai pakanka vieno vikaro.

Netrukus atėjo atsakymas ir konfidencialus kanclerio laiškas, kad antrojo vikaro paskyrimas į Kalnynus yra dalykas apgalvotas ir nutartas, kad parapija čia esanti turtinga, kad Kalnynuose esąs erdvus vikariatas, kad paskutiniaisiais metais kunigų skaičius gerokai padidėjęs, dėl to, kol aplinkybės pakitėsią, čia būsią skiriami du vikarai. Be to, kancleris savo laiške atsargiai, bet aiškiai davė klebonui suprasti, kad jo parapijoj tikinčiųjų dvasios reikalai esą kiek apleisti, nes klebonas užsiėmęs diktoku savo ūkiu, o pirmasis vikaras kooperatyvu ir kitokiais pasaulinių organizacijų darbais. Dėl to antrasis vikaras būsiąs labai naudingas pagalbininkas bažnyčioj. Šitie paskutinieji motyvai kun. Platūną visai suerzino.

— Kunige Jonai,— pasitiko jis ateinantį vakarienės vikarą,— vis dėlto tą bloznelį mudviem skiria! Štai laiškas nuo jo malonybės kanclerio. Skandalas! Pasirodo, kad mes turime blogą opiniją kurijoj. Aš ūkininkas, o tamsta visuomenės veikėjas! Reikia esą kunigo *secundum cor Dei**. Na, ir surado apaštaliuką. Laikykimės, kunige Jonai!

Tačiau vikaras, kun. Jonas Stripaitis, į antrojo vikaro paskyrimą žiūrėjo daug šalčiau. Išlaikymo, virtuvės ir vikariato remonto reikalai jam nerūpėjo, o trečio kunigo buvimas siūlė ne vieną patogumą. Jis tuoj sumetė, kad pamokslas dabar teks sakyti tik kas trečias sekmadienis, pas ligonius važinėti teks nepalyginti rečiau, o katekizaciją, išpažinčių likučius ir visą eilę kitokių smulkių, bet įkyrių darbų bus galima užkrauti „jaunukui". Dėl to į nerviškus klebono žodžius atsakė juokaudamas:

— O, kunige klebone, nepasiduosime! Dykai jis pas mus duonos nevalgys. Užkrausime jam visas davatkas ir visokias „pliugactvas" — tegu murdosi. Nėr uolesnio pavaduotojo, kaip neopresbiteris.

— Taip, bet jis, žiūrėk, ir riebiausias obligacijas sušluos

* Pagal Dievo širdį (I).

sau į kišenių. Žinau ir aš, kas yra *neopresbyter**! Ogi remontas, remontas! Vis dėlto neuždarysime jo į tą tvartą. Žiūrėk, šimtą rublių ištrauks kaip nieko!

Vikariato remontas kleboną labiausiai erzino. Tie kambariai buvo be galo patogūs visokiam senam trantui sukrauti. Dabar gi nei jo išmesti, nei kur kitur padėti. Pyko jis ir dėl nereikalingų, pasak jo, išlaidų. Pats kontroliavo remontą ir nerimavo, kad kaskart atsiranda vis naujų taisytinų dalykų.

— Na, pone meisteri, kada gi bus galas? Ė, bet tu čia užsimanei, brolyti, palocius padaryti! — šaukė jis, pamatęs išimtus sutrūnijusius langus.— Aš gi tau sakiau, kad naujų langų neduosiu. Ar negalėjai tu šituos pačius aptaisyti? Tik leisk jum prikišti nagus, tai viską iš pamatų išgriausite, sienojus remontuot užsimanysite! Ir sakyk tu man dabar!..

Meisteris šoko bučiuoti klebonui rankos, teisintis ir įrodinėti, kad senieji langai jokiu būdu negalėjo pasilikti gyvenamuose kambariuose ir kad jis remontuojąs tik būtiniausiai reikalingas vietas. Klebonas, prieštaraudamas ir pykdamas, nusileido, bet kitą dieną ginčas prasidėjo iš naujo.

Vieną popietę klebonas mostelėjo vikarui neseniai iš pašto parneštu laišku.

— Kunige Jonai, Vasaris rašo!

— Kas rašo? — išsyk nesuprato kun. Jonas.

— Vasaris. Gi naujas mūsų vikaras. Apaštaliukas.

— A, buvau ir pamiršęs... Na?

— Klausia, kada galėsiąs atvažiuoti.

— Matot, kokis uolus! Veržte veržiasi į Dievo avinyčią!.. Ką gi? Remontas jau baigtas, tegu važiuoja. Pamatysim, kas jis per paukštis.

Staiga kun. vikaras kažką atsiminė:

— Vasaris... Vasaris... Liudas Vasaris?.. Kur aš apie jį girdėjau? Ė, kunige klebone! Juk jis berods literatas, poetas! Į laikraščius rašo. Atsiminiau. A, tai mes gauname garsenybę, kunige klebone. Pagarsės mūsų Kalnynai!

Bet klebonas buvo piktas:

— To dar betrūko!.. Ir sakyk tu man dabar!.. Poetas... Tuoj matyt, kad bloznelis. Nemėgstu aš tų visokių plunksnagraužių. Įsivaizduoja Dievas žino ką.

* Naujai įšvęstas kunigas.

— Jaunystė, kunige klebone, jaunystė,— guosdamas jį kalbėjo kun. Stripaitis.— Pabus porą metų parapijoj, visa poezija išrūks iš galvos. Mes vieną tokį turėjom ir savo kurse. Rašė, svajojo, padangėmis skraidė, o šiandien toks pat vikaras, kaip ir visi. Kelis kartus nudegs sparnelius, ir pabaigta.

Kalnynų parapijos klebonas ir vikaras sutardavo daugeliu klausimų ir iš viso sugyveno neblogai. Parapijos pareigas dalinosi pusiau, vienas kitą suprato ir į kits kito reikalus nesikišo.

Klebonas Platūnas artinosi jau į šešiasdešimtus savo amžiaus metus, bet buvo dar visai stiprus ir pajėgus senis. Nuo daugelio kitų klebonų skyrėsi tuo, kad nebuvo nei storas, nei asketiškai liesas, nei plikas, nei šiaipjau „kleboniškas". Nuostabu ir tai, kad kun. Platūnas, nors buvo žmogus jau gan vėlyvo amžiaus, neturėjo savo veide tos specifiškai kunigiškos išraiškos, kuri viena labai dažnai išskiria dvasiškį iš pasauliškių tarpo. Galimas daiktas, kad tą išraišką sunaikino gausios raupų žymės. Nuo jų patamsėjusi veido cera atrodė dar tamsesnė dėl visiškai baltų, trumpai kirptų ir „ežiu" šukuojamų jo plaukų. Jeigu Kalnynų kleboną apvilktum civiliniais rūbais, tai niekas nedasiprotėtų jį esant kunigą, bet manytų, kad tai koks provincijos pusinteligentis: girininkas, felčeris, dvaro akamonas arba net pasiturįs ūkininkas. Šis paskutinysis spėliojimas būtų bene teisingiausias, nes klebonas Platūnas iš tiesų daugiau buvo atsidavęs ūkiui negu parapijai ir bažnyčiai.

Prieš dešimtį metų atkeltas į Kalnynus, kun. Platūnas rado savo pirmatako pastatytą gražią mūro bažnyčią, bet visiškai apirusius klebonijos trobesius ir menkai išdirbtą lauką. Naujasis klebonas dideliu uolumu kibo į ūkį. Po trejeto metų klebonijos žemė ėmė duoti visoj apylinkėj negirdėtą derlių. Bet žemės buvo nedaug, o klebono ūkiški užsimojimai kaskart ėjo platyn. Laimei, pašonėj buvo dvaras, ir Platūnas gavo geromis sąlygomis išsinuomoti vidutinio ūkio dydžio geros žemės sklypą.

Kitais metais nauju klebono kluonu stebėjosi visa parapija. Dar po metų išaugo toki pat tvartai ir klėtis, o po poros metų nauja graži klebonija. Parapijonų aukos, mezliavos ir talkos — visa, ką tik abudu kunigai pajėgė išspausti per pa-

mokslus, kalėdodami ir lankydami ligonius, padėjo klebonui taip greitai atsistoti ant kojų. Kun. Platūnas savo konfratrų ir kurijos akyse apsigaubė puikaus administratoriaus garbe.

Toki intensyvūs darbai ūkio srity negalėjo nepadaryti įtakos kunigiškom klebono pareigom, jo gyvenimo tvarkai ir net visam charakteriui. Ne per aukštos inteligencijos žmogus, gana godus žemiškų gėrybių, nemėgstąs knygos, nejaučiąs savy jokių kilnesnių aspiracijų, jis greit palinko į žemę, ir pro liesėjantį jo dvasinės kultūros klodą ėmė reikštis visi jo atkaklaus, egoistiško charakterio rupumai.

Klebonas Platūnas jokio ūkvedžio nelaikė ir visus ūkio reikalus tvarkė pats, padedamas savo sesers, kuri pas jį gaspadinavo. Ūkio priežiūra privertė kleboną laikytis gana griežtos tvarkos. Išaušus pavasariui, per visą lauko darbų sezoną jis keldavosi kasdien su saule. Išsiuntęs visą šeimyną į darbą ir sužiūrėjęs galvijus, jis tuoj eidavo laikyti mišių, greitai apsidirbęs bažnyčioj, pusryčiaudavo ir, paėmęs į vieną ranką lazdą, į kitą brevijorių, leisdavosi į tvartus, į kluonus arba į laukus, žiūrint kur koks ėjo darbas. Prižiūrėdamas darbą, protarpiais davinėdamas įsakymus, darydamas pastabas ir apibardamas ką nors, esant reikalui, jis sukalbėdavo brevijorių ir sąžinėj jausdavo didelį pasitenkinimą, kad, turėdamas tiek darbų ir reikalų, niekad šitos didelės pareigos nėra apleidęs.

Parėjęs pietų, imdavo prie stalo stiklelį degtinės, užkąsdavo druska apibertos duonos riekele ir cibuliu, valgydavo visuomet su geru apetitu kaimiškai pagamintus pietus, o pavalgęs ilsėdamasis, tikrindavo parapijos ir klebonijos sąskaitas. Paskui vėl eidavo žiūrėti ūkio reikalų ligi vakarienės ir tuo metu sukalbėdavo vakarinę brevijoriaus dalį. Po vakarienės dar valandėlę dalindavosi su kunigu vikaru dienos įspūdžiais. Tada dar kartą apeidavo kiemą ir įsitikinęs, kad karvės uždarytos gerai, arkliai pašerti ir kiaulės suvarinėtos, grįždavo į savo miegamąjį, nusirengdavo ir, jau lovoj kalbėdamas „*Maria mater gratiae, mater misericordiae*"*, užmigdavo.

Taip klebonas Platūnas, tvarkydamas ūkį ir garbindamas

* Marija — malonės motina, gailestingumo motina.

Dievą, darbavosi savo ir Bažnyčios naudai. Ir labai jis būdavo nepatenkintas, jei darbymetės dienomis ne laiku atveždavo į krikštą arba reikalaudavo pas ligonį. Pykdavo tada klebonas ir prikaišiodavo, kad su krikštu nepalaukė sekmadienio, o pas ligonį vežti atvažiavo kaip tyčia tokią dieną, kada darbo daugiausia.

— Ir sakyk tu man dabar! — stebėjosi bardamasis klebonas.— Tokiu laiku sirgti! Tik tinginiai dabar serga. Ar jau taip silpnas tas jūsų ligonis? — dešimtą kartą klausdavo atvažiavusį. Ir dešimtą kartą išgirdęs, kad labai silpnas ir jau žmonių nepažįstąs, dar skeptiškai mojuodavo ranka: — Jum visuomet taip. Pilvą paleido, tai jau ir žmonių nepažįstąs. O nuvažiuok, tai kaip niekur nieko. Gyva sugaištis...

Vis dėlto, jei negalėdavo pasivaduoti vikaru, važiuodavo, nes iš patyrimo žinojo, kad jeigu jau drįsta kreiptis į kleboną, tai reikalas, matyt, tikrai svarbus. Nemylėjo žmonės savo klebono, bet jo bijojo ir savotiškai gerbė. Platūnas nors buvo kietas ir sunkiai sukalbamas, bet teisingas.

Kalnynų parapijos vikaras kun. Jonas Stripaitis daugeliu atžvilgių nuo savo klebono skyrėsi, bet daugeliu atžvilgių buvo į jį ir panašus. Penkeri kunigavimo metai jau spėjo padengti stambų jo stuomenį geroku riebumo sluoksniu. Raudonas apskritas jo veidas, kaip mėnulis pilnaty, buvo taip tipiškai kunigiškas, kad jokis kostiumas nebūtų galėjęs nuslėpti šitos dvasiško luomo žymės. Plaukus jis visuomet trumpai kirpdavo mašinėle, ir dėl to kiekvienam krisdavo į akis dvi riebios ant jo sprando garankštys, susidariusios nuo kietos sutanos apikaklės.

Kun. Stripaitis buvo giedrios nuotaikos žmogus, mėgdavo pakalbėti, pajuokauti ir nepraleisdavo neprašnekinęs nei pažįstamo, nei nepažįstamo. Dėl to parapijoj jis buvo labai populiarus. Žmonės sakydavo, kad tai bent ne puikuolis kunigėlis, o moterys stačiai negalėdavo juo atsigėrėti.

Šita kun. Stripaičio būdo ypatybė buvo jam labai naudinga, ėmus darbuotis visuomeninėj dirvoj. Kunigų visuomeninis veikimas tuomet jau buvo pradėjęs reikštis gana plačiai. Jau buvo pajustas reikalas atsispirti visokio plauko „cicilikam" ir pirmeiviam. Kunigų organas „Vadovas"[10] davinėjo specialų tam reikalui priedą „Pirmeivių žiedus".

Kun. Stripaitis, šiaipjau nelabai mėgstąs lektūrą, „Pirmeivių žiedus“ uoliai skaitydavo, kurstydamas save į kovą su Bažnyčios priešais. Jis pirmas visoj apylinkėj suorganizavo savo parapijos ūkininkus ir įkūrė „Žagrės“ skyrių. Nesitenkindamas tuo, Kalnynų vikaras įvedė dar vieną naujenybę — suorganizavo vartotojų „Laimės“ draugiją ir atidarė kolonialinių prekių krautuvę.

Kaip klebonui ūkio reikalai, taip vikarui visuomeninis veikimas prarydavo visą energiją ir laiką. Kun. Stripaitis pats vienas atstodavo visą „Žagrės“ ir „Laimės“ valdybą. Jis faktinai buvo ir pirmininkas, ir iždininkas, ir sekretorius. Be to, jam tekdavo važinėti į miestą pirkti prekių, pavasarį užsakinėti trąšas, rudenį organizuoti javų pardavimą, kasdien suvesti krautuvės sąskaitas ir pačiam ištisomis valandomis stovinėti krautuvėj prie pardavimo stalo. Atsitikdavo, kad pats kunigėlis pilstydavo žibalą, sverdavo cukrų, vyniodavo silkes, pardavinėdavo degtukus, druską, pipirus arba cinamonus.

Bažnyčios darbą kun. Stripaitis dirbdavo nuostabiai greitai. Sėsdamas klausyti išpažinčių, jis apžvelgdavo penitentų eilę ir apytikriai sumesdavo, per kiek laiko su jais apsidirbs. Baigęs patikrindavo, ar sumetimas buvo tikslus, ir jei pasirodydavo, kad užtruko ilgiau, negu buvo numatęs, prikaišiodavo sau, kad per ilgai šį kartą terliojos. Tad klausydamas išpažinties nekantraudavo, jeigu penitentas delsdavo, pasakodamas smulkmenas, arba stabteldavo pamąstyti, ar ko nepamiršo.

— Ką daugiau atsimeni?.. Viskas?.. Istorijų nepasakok!.. Sakyk nuodėmes!.. Gerai, gerai — žinau — toliau!.. Kiek kartų?.. Ką dar atsimeni?.. Ko čia žliumbi!.. Atsimink, kad Dievas visur tave mato, o po mirties atsakysi už visus savo darbus. Už pakūtą vieną kartą apeisi Kryžiaus kelius, tris kartus sukalbėsi ražančių ir penkis kartus po penkis poterius į Dvasią Šventąją. Atsiminsi?.. Gailiesi už griekus? Prižadi pasitaisyti?.. Klaupk ir muškis į krūtinę... — ir kadangi, jo nuomone, darbo tą dieną buvo ypatingai daug, duodavo išrišimą sutrumpintąja formule.

Kun. Stripaičiui, klausant išpažinčių, viskas būdavo aišku, jokių sąžinės kazusų jis neanalizuodavo, o svarbesniais at-

sitikimais penitentui sugraudinti ir pabarti turėdavo keletą aštrių formulių — už nuodėmes prieš skaistybę, už keiksmus ir vaidus, už vagiliavimą, už pirmeiviškų raštų skaitymą, už kunigų apkalbinėjimą — ir, esant reikalui, jas kiekvienam kartodavo.

Kalnynų vikaras sparčiai atlikinėdavo ir kitas bažnyčios pareigas: krikštus, laidojimus, egzekvijas, o gedulingas mišias, kadangi jos esti trumpesnės, atlaikydavo per 15 minučių.

Klebonas Platūnas ir vikaras Stripaitis vienas antrą gerai suprato, vienas antram pasipasakodavo savo rūpesčius — vikaras kai kada lydėdavo kleboną į laukus pažiūrėti, kaip atrodo pasėliai, klebonas kartais užeidavo į krautuvėlę ko nors nusipirkti, bet vienas į kito reikalus nesikišo. Ir buvo jiem gera gyventi Kalnynuose. Jiedu nujautė, kad trečias čia bus ir nereikalingas, ir įkyrus. Ypač kad tas trečias, vos išleistas iš seminarijos neopresbiteris, be abejo, nesupras jųdviejų reikalų, o iš daugelio dalykų gal net ir pasipiktins. Nes kas pagyvenusiam kunigui atrodo visai paprasta, naujokui gali pasirodyti keista arba smerktina.

Šita aplinkybė truputį drumstė ir kun. Stripaičio ramybę, ypač dėl kai kurių tik jam vienam žinomų priežasčių.

Tad abu Kalnynų kunigai neprietelingai pasišiaušę laukė jaunojo savo konfratro.

II

Vieną dieną rudeniop du, matyt, iš toli atvažiavę vežimai patraukė viso Kalnynų bažnytkaimio dėmesį. Pirmame lengvame vežimėlyje sėdėjo apysenis kaimo žmogus ir jaunas kunigas, o antrame pirmiausia krito į akį didžiulis baltas ryšulys, matyt, patalynė, stalas, pora kėdžių, lova, diktoka dėžė ir keletas smulkesnių rakandų. Kalnynų gyventojai tuoj susiprotėjo, kad atsikraustė jaunasis kunigėlis, apie kurį davatkos jau buvo sugaudę šiek tiek žinių.

Vežimai iš tiesų pasuko į klebonijos kiemą, ir piktas kaip slibinas šuo, draskydamasis prie tvartų ant grandinės, pirmas pranešė apie kunigo Liudo Vasario atvykimą. Kun. Liudas iššoko iš vežimo ir, jausdamas lengvą nerimastį, žvalgėsi, į ką

čia pirmiausia kreiptis ar eiti stačiai į kleboniją. Bet tuo tarpu iš kluono, kur staugė kuliamoji, pasirodė sudulkėjęs klebonas ir, pamatęs svečius, leidosi jų pasitikti.

Vasaris prisistatė, kas esąs, ir ėmė teisintis, kad visą savaitę pavėlavo atvažiuoti, nes turėjęs pavaduoti susirgusį savo parapijos kleboną. Bet kun. Platūnas tuoj jį perkirto:

— Tamsta sakai, pavėlavai? Nė kiek! Aš nė nemaniau, kad jau taip greit atvažiuosi. Kai dėl mūsų, tai galėjai atostogauti nors ir visą žiemą. Aš ir kurijai rašiau, ir tamstai kartoju, kad Kalnynuose trečiam kunigui nė darbo nėra. Na, bet jeigu jau tokia Ekscelencijos valia, labai prašome. Viskas paruošta, vikariatas tamstai specialiai atremontuotas — prašome!.. Suk, tėvai, arklius,— kreipėsi jis į senį Vasarį,— nėr ko laikas gaišinti. Jule! Jule! — sušuko jis staiga, lazda barškindamas į tvorą.— Parodyk kunigui jo kambarius ir sakyk, kad šiandien pietų virtų trim.— Ir jis nuėjo atgal į kluoną.

Julė, ūmai pripuolusi, pabučiavo kun. Vasariui ranką ir su perdėtu mandagumu bei lipšnumu ėmė tauškėti:

— Prašom, prašom, kunigėli, aš parodysiu. Mūsų klebonėlis taip apsikrovęs tais visokiais darbais. Būtinai nori iki sekmadienio visus kviečius iškulti. O kunigėliui kambarėliai jau pereitą savaitę buvo gatavi. Vis laukėm ir laukėm kasdien. Kunigėlis Stripaitis tai vis tame kooperatyve vargsta. Rytoj, girdėjom, ketina į miestą važiuoti. Sako, reikia apie kviečių kainas pasiklausinėti. Ak, nė jam reiktų tų rūpesčių, nė ką... Vis tos „Žagrės" reikalai... Tai ar iš toli, kunigėli, atvažiuojate?

Šnekios tarnaitės tauškalai ir klausimai truputį išblaškė kun. Vasariui tą nemalonų įspūdį, kurį padarė pirmasis susitikimas su klebonu. Jaunasis kunigėlis pajuto, kad jis čia nėra laukiamas svečias nei reikalingas pagelbininkas, ir jo širdį suspaudė nieko gera nežadąs nujautimas. Tokis pat jausmas sugadino nuotaiką ir kunigėlio tėvui. Neišlipęs nė iš vežimo, jis plačiu ratu apsigręžė kieme, apmaudingai šmėkštelėjo botagu piestu atsistojusį šunį ir nuvažiavo, kur vedė tarnaitė. Antras vežimas, kurį valdė jaunesnysis kunigėlio brolis, nebuvo nė įsukęs į klebonijos kiemą.

Vikariato trobesys stovėjo netoliese, tik anapus klebo-

nijos sodo. Ties namo viduriu buvo gonkos su bendru prieangiu, iš dešinės kunigo Stripaičio butas, iš kairės — kunigo Vasario. Sąžiningas meisteris pasistengė padaryti viską, kas tik buvo galima, kad kambariai būtų įmanomi gyventi. Vasaris nieko geresnio nė nesitikėjo ir beveik su pasididžiavimu įžengė į pirmąją savo savarankiško gyvenimo buveinę. Jis turės prieškambarį ir du kambariu!.. Obliuotų lentų, tinko ir dažų kvapas sutiko jį meiliau, negu rūškana klebono mina ir jo kartūs žodžiai.

— Na, tėte, pastogė čia ne blogiausia,— džiaugėsi kun. Liudas tėvui.— O visa kita pareis nuo manęs pačio. Kraustykim mantą, ir atlikta.

Sukrausčius mantą, kambariai atrodė jaukesni, nors daug dar ko buvo stoka jiem papuošti. Žengusiam pirmą žingsnį į gyvenimą jaunam kun. Vasariui jau vaidinosi visa virtinė kasdieninės apyvokos ir komforto dalykų, prie kurių buvo pripratusi jo akis, lankantis klebonijose ir vikariatuose. Ten jis matydavo ir gražių langam užtiesalų, ir kilimėlių, ir minkštų baldų... Seminarijoj jiem skelbdavo kietą gyvenimą, marinimąsi ir ubagystę. Gyvenime tačiau jis nedaug matė kunigų, kurie vykdytų tokį rūstų idealą. O jei kuris ir vykdė, tai vaduodamasis toli gražu ne Evangelijos dvasia; dažnai tai būdavo šykštuoliai seniai, apie kuriuos visi žinojo, kad krauna pinigus.

Kunigas Vasaris šį klausimą buvo išsvarstęs ir nutaręs laikytis vidurio: prabangos jis vengsiąs, bet savo kambarius apstatysiąs padoriai. Juk namie vienų vienas jis turėsiąs praleisti visą nuo bažnyčios darbo atliekamą savo laiką. Jis įsigysiąs daug knygų, išsirašysiąs visus katalikiškus lietuvių laikraščius ir dar kokį nors rusų ar lenkų iliustruotą žurnalą. Dažnai pas kunigus jis matydavo fisharmoniją ir nutarė, sutaupęs pinigų, ir sau tą instrumentą įsitaisyti. Pinigų jis tikrai sutaupys, nes štai per du mėnesius nuo primicijų vien už mišias jis gavo apie 100 rublių. Dabar, būdamas vikaru gana turtingoj parapijoj, jis gausiąs ne tik po pusantro rubliaus už giedotines mišias, bet pasitaikysią ir egzekvijų po 3 ir 5 rublius. Būsią ir kitokių pajamų.

Šitoki sumetimai praskrido kun. Vasariui per galvą, dėliojant negausų atsivežtą turtą, žingsniuojant iš vieno kambario

į kitą ir žiūrinėjant pro kiekvieną langą. Tarnaitė jau buvo išėjusi atgal į kleboniją, ir jie trise — kunigėlis, brolis ir tėvas — jautėsi visų pamiršti ir apleisti šitam pustuščiam vikariate.

— Pastogė, tiesa, ne blogiausia,— susirūpinęs tarė senis Vasaris,— bet Dievas žino, kunigėli, kaip čia jum seksis. Klebonas nupuikęs...

— Nieko, tėte!.. Pagyvensim, pamatysim. Jeigu čia paskyrė, tai, matyt, reikia. O iš pirmo susitikimo dar sunku ką nors apie žmogų spręsti.

— O aš vis manydavau, kad taip Dievas duotų pas Kleviškio kanauninkėlį Kimšą...

Taip, pas kan. Kimšą būtų kas kita! Bet kun. Vasaris ten jautė kitokių pavojų. Ponia Liucija Brazgienė gan dažnai lankosi pas dėdę — ir jųdviejų pažintis galėtų tapti pavojinga. Kun. Liudo ausyse ilgą laiką skambėjo ponios Liucijos žodžiai, kai ji per jo primicijas, po vieno smagaus ratelio „Puikios rožės gražiai žydi", atsisveikindama nuvėrė jį spindinčiomis akimis ir spausdama ranką sušuko:

— Kodėl vyskupas nepaskyrė tamstos į Kleviškį? Ak, kaip būtų buvę gera!

Ir tūleriopa šitų žodžių prasmė, keletą kartų persivertusi kun. Vasario refleksijose, tapo Kleviškio pasmerkimu ir išsižadėjimu. Ne, geriau, kad jis buvo paskirtas į Kalnynus! Tiesa, į Naujapolį, kur gyveno daktaras Brazgys, iš Kalnynų buvo ne taip jau toli — vos trejetas mylių, ir kartas nuo karto teks ten buvoti. Bet dėl šitos aplinkybės kun. Vasaris daugiau džiaugėsi, negu liūdo. Visai nutraukti pažintį su ponia Liucija jis irgi nenorėjo.

Tuo tarpu Julė atėjo prašyti kunigėlį pietų. Kaipgi su tėvu ir broliu? Savo parapijos ir Kleviškio klebonai senį Vasarį dažnai sodindavo prie stalo. Čia, kaip vikaro tėvas, jis turėjo į tai neabejotinų teisių. Bet visi girdėjo, kaip klebonas įsakė pietus virti tik trim, o kun. Stripaitis buvo namie.

Julė, pamačiusi kunigėlio svyravimą, vėl nutvėrus pabučiavo jo ranką ir sutarškėjo:

— Labai atsiprašau, kunigėli. Jūsų tėveliui ir broliui aš atnešiu čia pavalgyti. Mūsų klebonėlis labai skubina. Kunigėlis tai jau kaip savas. O svečiai tai vis jau, matai,

svečiai — ir pataikyt reikia, ir ką... Ak, vis tie darbai ir rūpesčiai...

— Mūsų jau nežiūrėkit, kunigėli,— atsiliepė tėvas.— Mudu dar turime ir krepšy šio to užsikąsti. Jei žinočiau, kad užtruksite, tai jau dabar ir atsisveikintum.

Bet kun. Liudas ketino neužtrukti ir suspausta širdimi, palikęs tėvą, nuėjo į kleboniją.

Kleboną ir pirmąjį vikarą jau radō valgomajam.

— A, štai ir mūsų jaunukas! — sušuko klebonas.— Na, prašom prie stalo. Dirbęs nedirbęs, o pavalgyt reikia.

Pasirodė, kad kun. Stripaitį Vasaris truputį pažinojo, nes vienerius metus jiedu buvo kartu seminarijoj. Stripaitis Vasario neatsiminė, nes į tuos pirmamečius jis tuomet nekreipė dėmesio. Bet vis dėlto seminarijoj kartu buvimo faktas abu vikarus šiek tiek suartino, ir pirmoji pažintis tapo nuoširdesnė.

Klebonas jau buvo išgėręs savo stiklelį degtinės, ir visi pradėjo pietus nuo kopūstų su bulvėmis.

— Ir sakyk tu man dabar! — po kelių tarpusavy pasikeistų sakinių sušuko klebonas.— Pagedo kuliamoji! Rato trys krumpliai išteškėjo. Jeigu nespėsiu iškulti ligi sekmadienio kviečių, turėsiu žymių nuostolių. Kainos kris.

— Kris, be abejo,— patvirtino Stripaitis.— Nors į pavasarį gali dar aukščiau pakilti. Bet rizikinga laukti.

— Jeigu pakiltų ir visa dešimčia procentų — ir tai neapsimokėtų laukti. Pinigas ir gulėdamas auga, o javas barstosi ir genda. Ir niekuo negarantuotas. Išsiunčiau į dvarą, gal ką nors sugalvosime.

— Rytoj aš važiuoju į miestą. Netekome zuperio, ir „Laimės" lentynos jau gerokai aptuštėjo.

— Į miestą tai į miestą,— staiga susirūpino klebonas,— bet aš buvau ir pamiršęs, kad ryt laidotuvės su pamokslu. Kad ne ta mašina, tai dar nieko, bet dabar tai jau aš negalėsiu. Tikra sugaištis.

— Gi antrasis vikaras kam? — mostelėjo Stripaitis į Vasarį.— Tegu pratinasi į darbą iš pirmos dienos...

Klebonas permetė Vasarį abejojančiu žvilgsniu.

— Ar tik pataikys?

— Ko nepataikys?.. Nuvest į kapus? Vargonininkas pa-

dės. O pamokslas ką jam reiškia, poetui! Ateis įkvėpimas — *dabitur in illa hora!**

Klebonas pritarė storu juoku, ir buvo nuspręsta, kad laidotuves rytoj atliks naujasis vikaras.

Kun. Vasariui užvirto tarsi kalnas ant krūtinės. Laidotuvės su pamokslu! Tam jis turėtų ruoštis bent keletą dienų. Išstudijuoti apeigas, pasirašyti ir išmokti pamokslą. Juk ką jis pasakys ekspromtu?! Bet nieko nepadarysi. Negi kelsi vaidus iš pirmos dienos, ypač po to, kai klebonas davė suprasti, kad jis čia iš viso nelabai reikalingas.

Po pietų susirūpinęs jis sugrįžo į savo kambarius. Ir kaip tyčia pataikyk atvažiuoti tokią dieną! Tėvą ir brolį rado jau pavalgiusiu, ir Julė, atnešusi jiem pietus, naudojosi proga išgauti kuo daugiausia žinių apie kunigėlį ir jo namiškius.

Pašnekučiavę dar valandėlę, tėvas su broliu pakilo važiuoti namo.

— Tegu Dievas jum padeda, kunigėli,— atsisveikindamas sūnų, susigraudinęs kalbėjo senis Vasaris.— Parašykite tuoj bent laiškelį. Motina rūpinsis.

Jie išvažiavo — ir jaunasis kamendorius šoko raustis savo knygų dėžėj ieškoti laidotuvių apeigų ir gedulingo pamokslo pavyzdžių. Vartė ir skaitė, kol pradėjo temti. Šviesos jis neturėjo, ir nutarė pats nueiti į kooperatyvą nusipirkti žvakių. Po visų girdėtų kalbų ir Julės informacijų ten tikėjosi rasiąs ir kun. Stripaitį. Iš tiesų, pirmasis Kalnynų vikaras, padedamas zakristijono, pasilypėjęs ant suolelio, patikrinėjo lentynose saldainių dėžes ir šiaip įvairias prekes, pasižymėdamas, ko ir kiek rytoj turės mieste nupirkti.

— A, prašau į talką! — sušuko jis, pamatęs įeinantį Vasarį.— Dar lieka sužiūrėti keturios lentynos ir stalčiai. Kibk į šias skardines ir versk visus saldainius į dėžę.

— Ne,— pasipriešino Vasaris.— Aš atėjau nusipirkti žvakių. Man šį vakarą darbymetis. Aš ceremonijų niekad gerai nemokėjau, o pamokslas tai jau tikra bausmė.

— Nebijok, eisim pas mane, aš tau surasiu trumpą ir graudų pamoksliuką, perskaitysi porą kartų, ir atlikta. Bėdoj reikia mokėti verstis. Užtai padėk man. Kuo greičiau baigsim, tuo tau pačiam geriau.

* Tą valandą bus duota (I).

Vasaris ėmė tuštinti skardines, paskui, nurodomas Stripaičio, sverti likusį cukrų ir surašinėti, jam diktuojant, kokių dar prekių reikės parvežti iš miesto.

Jau baigiant darbą, į krautuvę įėjo dar nesenas, gal 40 metų ūkininkas, gana gerai apsitaisęs, matyt, pasiturįs ir prasilavinęs. Pilkas švarkas su atlosine apikakle, pakirpti ūsai, smaila geltona barzdelė ir žydiška marga kepuraitė vietoj skrybėlės buvo ryškiausios jo kaimiško inteligentiškumo žymės.

— Labas vakaras,— tarė jis švelniu, bent kiek prisimeilinančiu balseliu.

— Per amžių amžius! — atšovė iš palubės kun. Stripaitis.— Na, pone Žodeli, ar vilkas čia tave atvijo taip vėlai?

— Kad dar nė nevėlu, kunigėli. Gi apsižiūrėjom, kad žibalo neturim, o vakarai jau vis dėlto gerokai ilgesni. Tai ir užbėgau, kaip netoliese...

Jis pastatė skardinę ant stalo ir ėmė kimšti pypkutę.

— Tai nemaniau, kad kunigėlis taip gerai mokės prekiauti. Icikas skundžiasi, kad jam visai duoną paveržėt. O dabar dar dviese kai stosite! Tai ir kunigėlis turbūt Kalnynuose apsigyvensite? — kreipėsi jis į Vasarį.— Girdėjau, kalbėjo, kad ir antrą jaunuką paskyrė. O reikėjo, reikėjo... Imkim, kad ir šita krautuvėlė. Rodos, nekas, o matai, ir priežiūra, ir knygos, ir kasa, ir atsiskaitymas, ir prekių surašinėjimas, gali sakyt, ir pardavimas — viskas ant kunigėlio pečių. O kur dar „Žagrės“ reikalai? Dviem bus lengviau.

Vasariui pasirodė, kad šituose žodžiuose slepias gerokai ironijos, o iš gudrių „barzdelės“ akučių, kurios smalsiai bėgiojo po visus krautuvėlės užkampius, trykšta pašaipos ugnelės.

— Petrai, įpilk jam žibalo! — sušuko Stripaitis zakristijonui.

— O susirinkimėlį, kunigėli, ar tuoj sušauksite? — nežymiai pasiteiravo Žodelis, degdamasis pypkutę.

Stripaitis sutrinksėjo skardinėmis, atsikrankštė ir piktai dirstelėjo pro petį.

— Susirinkimo niekas daugiau nereikalauja, tik tu vienas, ponas Žodeli!

Žodelis liūdnai nusišypsojo ir mostelėjo ranka, tartum jis čia niekur nieko.

— Kunigėlis vis ant manęs bėdą verčiate. O aš tik turiu drąsos pasakyti kunigėliui į akis tai, ką kiti už kunigėlio akių šneka ir daro. Dėl manęs tai to susirinkimo gali ir visus metus nebūti. Kas man rūpi?

— Žinau, žinau, kaip tau nerūpi. Ir pereitą sekmadienį dar agitaciją varei pas Iciką.

— Kunigėli, aš pereitą sekmadienį pas Iciką nė kojos nebuvau įkėlęs! Kas man rūpi? Bet pajininkai, kunigėli, patys visko prišneka. Jie mano, kad čia kažin kokis pelnas iš tos krautuvėlės. Ana Icikas, sako, iš krautuvės namus pasistatė, o mes, sako, dividendo nė po 10 rublių negauname. Apie dividendą, kunigėli, šneka. Kas šneka? Mulkiai šneka! Lyg aš nežinau, kokis čia pelnas gali būti iš tokios krautuvėlės! Icikas — žinai, žydas. O tada dar nė konkurencijos nebuvo. Tegu pabando dabar namus pasistatyti!.. Aš kunigėliu tikriausiai pasitikiu, ir ką čia man gali rūpėti tie keli skatikai dividendo?

Žodelis kalbėjo tai net karščiuodamasis ir pabaigęs ėmė intensyviai pešti dūmus iš savo pypkelės. Kun. Stripaitis uždarė paskutinį stalčių ir, matyt, nė kiek nepatikėjęs savo oponento žodžiais, pliaukštelėjo jam per petį ir tarė:

— Tu, Žodeli, žiūrėk, prieš mane neagituok! Aš tave pažįstu kiaurai, kaip falšyvą pinigą. Aš tau sakau, tu prisėsk savo uodegą ir nekaišiok man tarp durų, nes aš tau ją taip priversiu, kad eisi per laukus kniaukdamas kaip morčinis katinas!..

Patenkintas savo sąmojum kun. vikaras nusikvatojo visu balsu, ir jam vėl sugrįžo gera nuotaika. Pritardamas smulkučiu juoku sukreteno ir Žodelis.

— Jūsų valia, kunigėli, jūsų valia. Jei kaišiosiu, tai ir verkit, nesigailėkit. Bet agituot aš prieš jus, kunigėli, neagituoju... Tai kiek už žibalą?

— Dvylika kapeikų.

Jis sumokėjo pinigus, pasiėmė skardinėlę ir, mandagiai atsisveikinęs, išėjo.

— Tai tikras gyvatė,— aiškino Stripaitis Vasariui.— Tu jį dar pažinsi ir pamatysi, kas tai per intrigantas. Pirmeivis,

cicilikas, „Lietuvos ūkininką“[11] prenumeruoja, o žiūrėk, dedasi švelnus kaip avinėlis. Aš žinau, kad jis prieš mane varo pašėlusią agitaciją. Julė sakė, kad pereitą sekmadienį pati girdėjo.

— Varo, kunigėli, tikrai varo,— įsikišo ir zakristijonas.— Pas Iciką ir sumas, ir pamokslus prasėdi.

— Jau pereitą kartą kalėdodamas aš jį aplenkiau ir per pamokslą buvau užvažiavęs... Bet jeigu nesiliaus — vardu pavarde iššaukdinsiu.

— Už ką gi jūs taip susikivirčijot? — susidomėjo Vasaris.

— Jau gana to, kad jis cicilikas. Bet svarbiausia tai dėl vartotojų draugijos ir krautuvės. Pernai pavasarį jis su keliais sėbrais buvo sumanę patys steigti kooperatyvą. Ne, sakau, brolau, ne taip greitai. Cicilikiško kooperatyvo aš savo parapijoj nepakęsiu. Sušaukiau susirinkimą, nutarėm, viską padarėm, kas reikia, nuvažiavau pas viršininką, patepiau — ir katalikiškas kooperatyvas netrukus atsidaro. Žodelis gavo per nosį. Na, nuo to ir prasidėjo... Bet tu pamatysi pats, koks čia gyvenimas verda. Su „Žagre“ taip pat istorija. Stačiai per kovą atmušėm iš cicilikų.

Jie išėjo iš krautuvės, užrakino duris ir patraukė į kleboniją vakarienės. Lauke jau buvo visai tamsu. Lynojo. Šventoriaus liepos gūdžiai ošė, o prieš akis stūksojo didelė juoda bažnyčios masė. Tik ties presbiterija pro langą mirguliavo raudona aliejinės lempos šviesa. Du kunigai tylėdami perėjo šventorių ir paskendo klebonijos sode.

Tą vakarą kun. Vasaris, nors buvo išvargęs po ilgos kelionės arkliais, ilgai nėjo gulti. Jis mokėsi iš lenkiško rinkinio gedulingą pamokslą tema: *Et omnis qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet* — kiekvienas, kuris tiki mane, nors būtų ir numiręs, gyvens.

Kai jis pagaliau, užgesinęs žvakę, atsigulė į lovą, visos dienos įspūdžiai vienu momentu užplūdo jo sąmonę: kelionė, scena su klebonu kieme, besiveržiąs nuo grandinės šuo, Julė, Stripaitis, Žodelis — ir kartas nuo karto, automatiškai kartojami žodžiai: *Et omnis qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.*

Bet po valandėlės gilus ir sunkus miegas nutraukė visas jo mintis ir įspūdžius.

III

Kun. Liudas Vasaris, per šv. Magdaleną atlaikęs pirmąsias savo mišias, ligi išvykimo į Kalnynų parapiją turėjo porą mėnesių laisvo laiko, per kurį jis pusėtinai įprato atlikinėti bent kai kurias kunigiškas pareigas. Tos pareigos iš pradžių jam darydavo daug rūpesčių ir nemalonumų. Pirmąsias savo mišias jis laikė be galo ilgai, nesklandžiai ir su klaidomis. Čia ne vietoj priklaupdavo, čia pamiršdavo pabučiuoti altorių, čia ne į tą pusę apsisukdavo, o vieną kartą, atsigręžęs į žmones, vietoj *„Dominus vobiscum"* užgiedojo *„Oremus"*.

Kiekvieną kartą, padaręs klaidą, jis susigriebdavo negerai padaręs, rausdavo, karščiuodavosi ir painiodavosi dar labiau. Dėl bažnyčios tvankumo ir išvidinio karščio jis taip sušilo, kad prakaitas bėgo per veidą, o kai po mišių nusirengė, tai albos pažastys ligi juostos buvo nudažytos permirkusios prakaitu sutanos.

Tos dienos pamokslas buvo pritaikytas iškilmei, bet taip netaktiškas ir neskoningas, kad vargšas primiciantas, klausydamas jam adresuotų pamokslininko apostrofų, aliuzijų, sušukimų ir jau stačiai ranka rodomas visai bažnyčiai, neturėjo kur akių dėti ir jautėsi kaip ant lėtos ugnies kepamas vėžys. To pamokslo žodžiai ilgą laiką kaip gyvi skambėjo jo ausyse.

— O, laimingas jaunikaiti,— šaukė pamokslininkas griausmingu balsu,— ar ne apie tave Kristus yra pasakęs, kad tu esi žemės druska, kad tu esi pasaulio šviesybė? Taip, tu šiandien pirmą kartą sušvitai dangiška ugnim, aukodamas šventųjų mišių auką. Tu sušvitai savo tėveliam ir šeimynėlei, tu sušvitai savo giminėm, kaimynam ir visai šiai laimingai parapijai, ir duok Dieve, kad tu sušvistum ir mūsų šventai motinai Bažnyčiai, kaipo pavyzdingas ir šventas altoriaus tarnas.

Bažnyčioj jau pasigirdo jautrių moterėlių šniurkštėjimas, ir lengva buvo įspėti, kad pamokslininkas ruošiasi patetiškiausiais žodžiais sutriuškinti klausytojų širdis — ir pasiekti įspūdingiausią didžiųjų atlaidų efektą — pravirkdinti ir suklupdyti visą bažnyčią. Vasaris su koktumu laukė šio momento. Jis žinojo, kad to pamokslo klauso daug kunigų, klauso keletas studentų, jo buvusių gimnazijos draugų, klauso daktaras Brazgys, kadaise prikaišiojęs jam mintis apie mergeles,

klauso pagaliau ponia Brazgienė, kuri tikrai juokiasi iš to „laimingo jaunikaičio, žemės druskos ir pasaulio šviesos".

Pamokslininkas tuo tarpu nušvietė savo veidą maldingo susižavėjimo ekstaze ir, tiesdamas rankas į primiciantą, saldžiu balsu pragydo:

— Pažvelkit, pažvelkit į šį Kristaus kareivį, kuris, palikęs savo tėvelius, brolius ir seseles, išsižadėjęs turtų ir garbės, eina kovoti dėl Dievo Bažnyčios, eina skelbti švento tikėjimo paklydusiam pasauliui — pasauliui, kuris juodame jo rūbe norės įžiūrėti juodų gyvenimo dėmių...

Čia pamokslininkas vėl užsidegė rūstybe, ir jo balsas sugriaudė dar galingiau negu pirma:

— Bet tu, jaunasis kunige, argi išsigąsi nuodėmingojo pasaulio žabangų ir pragaro vartų galybės?! Tu, kurį mes visi neseniai štai matėme čia prie altoriaus liepsnojantį maldos ugnimi, tu neišsigąsi! Tu šiandien aukojai savo pirmąsias sventas mišias už visus tikinčiuosius ir paklydėlius — ir mes štai, puolę ant kelių, meldžiame dangiškąjį Tėvą, kad jis duotų tau malonę ištverti iki galo. O, Švenčiausioji Panele, Dievo Motina!..

Čia jau iš tiesų prasidėjo balsingas ašarų liejimas, ir visa bažnyčia krito ant kelių. Presbiterijoj susitelkę inteligentai svyravo, kaip čia jiem pasielgus, ir žvilgčiojo į primiciantą. Vienas kitas turstelėjo ant vieno kelio. Bet primiciantas neklaupė ir išraudęs, nunėręs galvą laukė tos kančios galo.

Ilgai dar žmonės minėjo garsų kunigėlio Vasario primicijų pamokslą, o pačiam primiciantui jis pasiliko atminty visą amžių.

Laikyti mišias jis įprato palyginti gana greitai. Po poros savaičių jis jau maža kuo skyrėsi nuo kiekvieno kito kunigo. Jam tik nejauku būdavo išeiti iš zakristijos, kai visi žmonės į jį žiūrėdavo, o davatkėlės sutikdavo tirpstančiais iš pasigėrėjimo žvilgsniais ir maldingais atsidūsėjimais.

Slėgė jauną kunigą Vasarį ir išpažinčių klausymas. Po primicijų pirmą penktadienį klebonas paprašė, ar negalėtų jis jam patalkinti, nes penitentų tą dieną buvo daugiau negu paprastai. Kun. Liudas, atkalbėjęs tinkamą maldelę į Šventąją Dvasią ir keletą kartų patikrinęs, ar nepamiršo absoliucijos, žengė į klausyklą. Davatkėlės, o ir šiaip daugelis penitentų,

kurie nuo ankstyvo ryto buvo apgulę klebono klausyklą, pamatę, kad išpažinčių eina klausyti ir jaunasis kunigėlis, kaip avių būrys puolė paskui ir apspito jį iš visų pusių, o prie klebono liko vos tik keletas žmonių.

Pirmoji jo penitentė buvo apysenė moterėlė. Nuo pirmų žodžių ji tuoj pradėjo verkšlendama skųstis, koks jai sunkus esąs gyvenimas su girtuokliu vyru ir kaip ją kas vakaras varginąs dieglys po krūtine. Įspėta, kad sakytų nuodėmes, ji ėmė skųsti savo kaimynę, vagilką ir suvedžiotoją, ir guostis, kiek dėl jos turinti kęsti skausmo ir rūstinti Dievą barniais ir piktumais.

Paklausęs valandą tokių išpažinčių, Vasaris pajuto, kad jo dėmesys ima atbukti, kad penitentai panašūs vienas į kitą, kad kaskart sunkiau surasti naujų žodžių jiem pamokyti ir atgailų, tinkamų jų nuodėmėm. O jis dar nebuvo susitikęs nei su vienu metiniu arba daugelmetiniu atsilikėliu, nei su vienu svetimoteriautoju, nei su vienu recidyvistu, nebuvo pakliuvęs į nagus nei vienai iš tų davatkų isterikių, kurios bando jaunus kunigėlius, prasimanydamos baisiausių nuodėmių.

Per atostogas teko Vasariui dar ir krikštyti, ir moterystės sakramentan sutuokti. Bet neteko pamokslo sakyti, nes jis visaip nuo to išsisukinėdavo. Neteko nei pas ligonį važiuoti, nei laidoti numirėlio.

Tad pirmą savo kamendoriavimo naktį Kalnynuose jis miegojo gana blogai, o ir sapnuose jo neapleido rytdienos pareigos nuovoka — laidotuvės su pamokslu! Rytą jis pakilo anksčiau negu reikia ir dar kartą permetė laidotuvių rubrikas ir pakartojo pamokslą. Nabašninką turėjo atlydėti tik 10 val., tad laiko buvo pakankamai.

Nerimdamas savo kambary, 9 val. jis nuėjo į bažnyčią. Klebonas ir pirmasis vikaras buvo jau po mišių, bažnyčia buvo visai tuščia, ir tik pora bobelių sėdėjo suoluose.

Pirmas šios bažnyčios pamatymas jaunajam kunigui padarė nekokį įspūdį. Apdulkėję langai, nusitrynusios sienos, apspurę altoriaus užtiesalai, nešluotos grindys liudijo, kad šitie Dievo namai ir yra pavesti tik Dievo Apveizdai.

Zakristijoj apsileidimo žymės buvo dar įkyresnės. Visi rakandai, matyt, jau seniai nebuvo nei naujinami, nei valomi. Kunigas atsidarė murziną, girgždančiomis durimis spintą ir

pamatė, kad albos buvo taip sunešiotos, kad nė šitas vardas jom nebetiko. Kaipgi tokią nešvarią albą vilkdamasis kalbėsi simboliškus žodžius: *Dealba me Domine?** Jis apžiūrėjo smulkiuosius altoriaus skalbinius ir pasipiktino, radęs purifikatorius panašius į virtuvės mazgotes. Kielikai buvo blogai valomi ir, matyt, jau labai seniai auksuoti, nes visiškai išsitrynę ir netinką liturgijos reikalam. Ampulos, prigliaumijusios nuo paliekamo vandens ir vyno, stovėjo neužkimštos nešvarioj surūdijusioj tacoj. Jis atsikimšęs pauostė mišių vyno bonką — vynas kvepėjo actu, ir jo vertė buvo labai abejotina.

Jaunasis kunigėlis, apžiūrėjęs šituos ir daugelį kitų nevalyvumo ženklų, pajuto širdy didelį kartumą. Jam jau buvo tekę matyti visokių bažnyčių ir zakristijų, bet šitokią jis užkliuvo pirmą kartą. O klebonas šiandien visą dieną sugaiš dėl išlūžusių kuliamosios rato krumplių, o kamendorius visą dieną pirkinės trąšas, žibalą, cukrų, saldainius ir visokius niekniekius. O kitas dienas klebonas kuls kviečius, paskui juos parduos, vėl sės, kirs, kuls ir vėl parduos ir dirbs daugelį kitokių darbų — abu tik paskubomis užbėgdami į bažnyčią ir neturėdami laiko ją apžiūrėti ir apkuopti.

Ir čia nesą darbo? Ir jis, Vasaris, čia nereikalingas? Taip, iš tiesų jis čia turbūt nereikalingas. Nes ką jis, jaunas, vos įšvęstas bailus kunigėlis, galės padaryti prieš dviejų sutartinai surembėjusią vyresniųjų valią?

Tad kaip nusistatyti ir kaip elgtis?

Jis išėjo iš bažnyčios, apžiūrėjo šventorių, pavaikščiojo sode, parėjo namo, norėjo dar sykį pakartoti pamokslą, bet nusivylimo jausmas ir juodos mintys nustelbė visą jo susirūpinimą dėl tų laidotuvių ir pamokslo. Jam taip pat norėjosi į viską numoti ranka ir prisiderinti prie bendro toj bažnyčioj įsigalėjusio apsileidimo. Bet tai buvo tik trumpo momento nusivylimas. Tuoj jame pabudo protesto balsas.

Dešimtą valandą jis vėl nuėjo į bažnyčią. Zakristijonas dėliojo pamaldom rūbus: sudėvėtą albą, juodą apglamžytą arnotą, kapą, stulą.

— Klausyk, Petrai,— kreipėsi į jį kunigas.— Dėl ko čia viskas taip nešvaru? Reikia grindis iššluoti, dulkes nuvalyti, ampulas išmazgoti. Negalima šitaip.

* Išbaltink (apvalyk) mane, Viešpatie (I).

— O kad, kunigėli, laiko nėr. Reikia tuoj bėgti prie darbo. Klebonas barasi. O ir kunigėliui Stripaičiui reikia dar padėti. Kur jau čia, kunigėli, švara prisirūpinsi! Ar ne vis tiek? Ot, špitolninkė arba ir aš pats perbraukiam kada atitrūkę — ir gerai.

— Tu vis dėlto išplauk ampulas. Žiūrėk, kokios nešvarios.

Zakristijonas perliejo indelius vandeniu, bet jie pasiliko tokie, kaip ir buvę.

Tuo tarpu bažnyčioj jau atsirado daugiau žmonių. Keletas stovėjo prie klausyklos. Nabašninko dar nebuvo, tad kun. Vasaris nutarė juos išklausyti.

Po kelių moterėlių ir vieno vyro prie langelio pasilenkė augalotas bernas šlakuotu veidu, rudais, menkai sušukuotais plaukais, apsivilkęs aptrintu švarku.

Kunigas jį peržegnojo ir pridėjo ausį prie langelio. Bernas sunkiai alsavo, bet nesakė nė žodžio. Luktelėjęs valandėlę, kun. Vasaris nutarė jam padėti:

— Sakyk „Garbė Jėzui Kristui"...

— Ant amžių amžinųjų,— prašvokštė bernas.

— Kada buvai išpažinties paskutinį kartą?

— Nežinau...

— Ar Komuniją priėmei?

— Nežinau...

— Atgailą atlikai?

— Nežinau...

Ką su juo daryti? Pavaryti, kad prisiruoštų? Tuščia viltis. Kunigas nusprendė jį dar pakamantinėti.

— Sakyk, kokias nuodėmes atsimeni?

Bernas tylėjo.

— Kuo nusidėjai?.. Kokius griekus atsimeni?

— Neatsimenu,— papūtė į ausį.

— Taip jau nieko ir neatsimeni? Gal buvai su kuo susipykęs, susimušęs?

— O ko jis lindo prie Marės! — jau piktai suurzgė balsas.

— Kas lindo?

— Gi tėvas!

— Prie kokios Marės?

— Gi prie mergos. Tarnauja pas mus.

— Tai ką tu? — kunigas nebežinojo nė kaip jo klausti.

— Gi kad rėžiau per ausį!.. Motka visą dieną plūdo. Ėst neduoda. Išpažinties išvarė.

— Už ką tu taip?.. Kaip tai galima?..

— O kad Marė su manim gulėdavo.

Šaltas prakaitas išmušė kunigo kaktą. Jis ėmė kvosti toliau — ir kaip pragaras juoda žmogaus širdies bedugnė ir šiurpi gyvenimo drama pradėjo aiškėti iš tų pusiau idiotiškų, bet žiauriai teisingų prastuolio atsakymų. Tai buvo pirmas painus kazusas kunigiškoj Vasario praktikoj. Kazusas tuo painesnis, kad penitentas neturėjo jokio apie savo veiksmus sprendimo ir nežinojo, ko kunigas iš jo reikalauja ir kam čia jį taip ilgai kamantinėja.

Netrukus iš lauko pasigirdo giedamos Visų šventų litanijos garsai — ženklas, kad atlydėjo nabašninką. Kun. Vasaris, kvosdamas savo penitentą, girdėjo, kaip atidarė šventoriaus vartus, kaip keli žmonės paėmė iš bažnyčios morus, kaip šventoriuj pasidarė subruzdimas, pasigirdo šūkavimai ir verksmas.

— Mažeika, prilaikyk iš šitos pusės! — šaukė vyriškas balsas.— Kelk, kelk!.. Dar truputį!.. Jurai, calūną patiesk... Calūną, calūną!.. Ties viduriu!..

Staiga visu balsu sukliko moteriška. Jai atsiliepė antra ir trečia.

— Petreli mano, sūneli mano, vai kam tu mus apleidai vargdienėles...— suokdamas ėmė raudoti pirmas balsas.

Tai buvo baisus fonas tai baisiai išpažinčiai. Jaunajam kunigui rodės, kad jis primanytų, tai pabėgtų nuo tos raudos ir nuo to rudo berno niurnėjimo. Bet išpažintis dar nebuvo baigta, ir išjudintas bernas jau pats pasakojo savo nelaimingus žygius:

— O Marė pasakė, kad turės vaiką. Ji baisiausiai keikė ir varė mane į Gudiškių Daratą, kad parneščiau tokių žolių. O Darata norėjo 7 rublių, tai aš pavogiau iš tėvo kišeniaus. O tėvas marė, kad motka paėmė, ir ją mušė.

Galų gale kun. Vasariui paaiškėjo, kad duoti išrišimą šitam penitentui jis negali ir dėl rezervuotų kazusų, ir dėl dispozicijos stokos. Jis pamokė jį, kad ateitų po savaitės, kad

dabar jam išrišimo neduos, kad Komunijos jis dėl to priimti negali. Bet dalindamas Komuniją kunigas pastebėjo, kad bernas kartu su kitais Švenčiausią priėmė. Neduoti jam Komunijos kunigas negalėjo, nes tai būtų buvęs netiesioginis išpažinties paslapties išdavimas.

Įvedęs nabašninką į bažnyčią, kun. Vasaris sėdo su vargonininku giedoti egzekvijų. Vargonininkas skubino tartum plakamas: kunigui vos įpusėjus posmą, jis jau stverdavo savąjį ir, kažką paburbuliavęs, nutęsdavo į gaidą tik paskutinį žodį arba skiemenį. Protarpiais buvo galima išgirsti slopinamą moterų verksmą.

Po mišių turėjo būti pamokslas. Jaunasis Kalnynų kamendorius pirmą kartą įlipo į sakyklą. Bet vos tik jis spėjo ištarti savo pamokslo motto: „Kiekvienas, kurs tiki mane, nors būtų ir numiręs, gyvens", sutartinis trijų moterų verksmas pripildė bažnyčią. Kun. Vasaris žinojo, kad nabašninkas buvo pasiturįs jaunas ūkininkas, palikęs seną motiną, jauną našlę ir seserį. Visų trijų skausmas buvo neabejojamai didelis. Tas jų širdį veriąs raudojimas pačiam kunigui spaudė iš akių ašaras. Jis pasijuto bejėgis nuraminti tą gilų skausmą, paguosti tas balsu verkiančias moteris. Ar nebus piktas pasityčiojimas deklamuoti jom sausus, tuščius, iš knygos išmoktus žodžius? Kokia mizerija tas jo pamokslas ir pats pamokslininkas.

Bet sakyti reikėjo, ir jis sakė. Sakė be įsitikinimo, varžydamasis ir pats savęs gėdindamasis. Jam atrodė, kad visi jį kaltina nenuoširdumu ir klasta ir prikaišioja jam blogą savo pareigos atlikimą. Jis pabaigė tą pamokslą šabloniška formule ir nulipo nuo sakyklos savo negalės slegiamas.

Po pamokslo jis su vargonininku prie karsto giedojo „Liberą". Šitą didingos nuotaikos ir prasmės kupiną responsoriumą jis labai mėgo ir bent jį būtų pagiedojęs gražiai, bet vargonininkas, pripratęs skubėti, peršokdamas gaidas ir paveržda mas iš jo žodžius, karikatūrino ir melodiją, ir tekstą.

Pagaliau atgiedojo, nulydėjo, užbėrė saują žemių — ir tos dienos darbas buvo baigtas.

Pietūs praėjo labai nejaukiai. Stripaitis buvo išvažiavęs į miestą, klebonas sėdėjo pasipūtęs ir piktas, kad nepavyko sutaisyti kuliamosios. Abu tylėdami krimto kietą mėsą ir laukė nesulaukdami pietų galo.

Po pietų klebonas, pasikėlęs sutaną, išsitraukė iš kelnių kišeniaus piniginę, atskaitė tris rublius ir pastūmėjo Vasariui:

— Šitiek tamstai priklauso nuo manęs už šios dienos darbą. Už šviesą išskaičiau. Vargonininkas ir zakristijonas tamstos sąskaiton.

Parėjęs į savo kambarį, kun. Vasaris krito aukštieninkas į lovą ir išgulėjo atviromis akimis ligi temstant.

Prie tos užuomazgos, kuri atsirado jo sieloj, pamačius Kalnynų bažnyčios nešvarumą, prisidėjo dar rudo berno išpažintis, trijų moterų raudojimas, egzekvijos, nevykęs pamokslas ir klebono sumokėti trys rubliai.

Sutemus įsižiebė žvakę ir ėmė kalbėti brevijorių.

IV

Parvažiavęs iš miesto, kun. Stripaitis papasakojo daug naujienų. Pirmiausia jis nuramino kleboną, kad kviečių kainos laikosi tvirtai ir net turi tendencijos kilti.

— Kilti? — nustebo klebonas.— Ir sakyk tu man dabar!.. Gal ir gerai, kad išlūžo tie trys krumpliai. Ak, kiek tai kartais žmogus prisinervini visai be reikalo... O pas pralotą buvai?

— Buvau. Seną giesmę gieda. Nereikia jam nei kooperatyvo, nei „Žagrės". Ir klebono ūkis seniui ramybės neduoda. Ė, tikri nesusipratėliai! Žiūrėtume, kas liktų iš katalikiškos Lietuvos, jeigu mes socialinį veikimą ir ekonomines organizacijas paleistume į pirmeivių nagus!

— Apie mano ūkį tegu jis nesirūpina! — pyko klebonas.— Ne jo kišeniaus padedamas aš atsistojau ant kojų. Parapijai aš skriaudos nedarau. Bažnyčios reikalam ir iš savo pačio kišeniaus nemaža prikišu. Ir savo pareigas kaip klebonas, ačiū Dievui, ne blogiau atlieku už jį patį.

— Atsilikęs senis, aiškus dalykas,— pritarė vikaras.— Jie negali suprasti, kaip svarbus yra visai apylinkei pavyzdingas ūkis.

— Sakei, kad atvažiavo tas bloznelis?

— Sakiau. Bet iš pirmų žodžių pamačiau, kad pralotas jo pusėj. O-o, pasirodo, kad Vasaris turi už savęs pečius!

— Nejaugi?! Kas gi tad?

— Yra ten visa kompanija adoratorių ir patarėjų. Pralotas nė kalbėti nenori. Pagaliau, ne tą, tai kitą. Reikalingas, sako, Kalnynuose trečias kunigas, ir tiek.

Klebono veidas apsiniaukė. Jis buvo žmogus atkaklus, bet vyresnybę užgauti bijojo. Jeigu jau Naujapolio pralotas užtarinėja Vasarį, tai klebonui Platūnui savaime siūlėsi išvada: keisk taktiką! Nes Naujapolio pralotas — tai ne bet kas! Tu savo pakluonėj su kun. Stripaičiu gali ant jo urzgėti ir kalnus griauti, bet jam priešintis — pavojinga.

Šitas Kalnynų klebono ir pirmojo vikaro pašnekesys ėjo iš tiesų klebonijos pakluonėj, kur abudu kunigai, susėdę ant rąstų saulės atokaitoj, pro atdaras duris žiūrėjo, kaip dvaro kalvis darbavosi prie kuliamosios. Kun. Stripaitis neseniai buvo atėjęs iš krautuvės nuraminti klebono dėl kviečių kainų ir pasidalinti įspūdžiais. Pataikė jis ateiti prieš pat pietus, nes abiem kunigam laikas buvo pinigas tikrąja tų žodžių prasme. Iš tiesų, vos spėjo pasikeisti keliais sakiniais apie Naujapolio pralotą ir kun. Vasarį, per kiemą tekina pasirodė Julė.

— Prašom, kunigėliai, pietų!

— Jaunuką pašaukei? — grįžtelėjo klebonas.

— Jau laukia, klebonėli.

— Jule, Jule! — šūktelėjo Stripaitis.— Patinka tau jaunukas?

— Kur nepatiks, kunigėli! Tokis geras kunigėlis! Išpažinčių tai jau kad klauso! Vakar nubėgau į bažnyčią, kai atlydėjo nabašninką. Sakau, pažiūrėsiu, ar labai verks Motūzų moterys savo Petrelio. Ak tu Dievulėliau, kad verkė, tai verkė — net širdis plyšo žiūrint. O labiausiai tai senė Motūzienė žodžiais pradėjo raudoti. O kunigėlis Vasaris, žiūrau, išpažinčių klauso. Nepatikėsit, kunigėli, Piktupio Andrius — tas rudis! Net sušilo kunigėlis Vasaris — labai ilgai jį mokė. Mačiau, prie Komunijos ėjo. Tyčia žiūrėjau.

— Tu darbo neturi šnipinėti apie klausyklas! — subarė ją klebonas.— Tu pati spaviedokis dėl savo ilgo liežuvio ir tinginiavimo.

— Eisiu, klebonėli, eisiu! Abidvi su Agnieška susitarėm. Jau labai norim išgirsti, kaip kunigėlis Vasaris per išpažintį mokina.

Čia kunigas Stripaitis mirktelėjo klebonui ir tarė:

— Žinai tu ką, Jule? Tu patark visom davatkom, tegu eina išpažinties pas Vasarį. Dabar kunigai pirmus metus po įsišventimo išrišimą duoda su 7 metų atlaidais.

— O Dievulėliau! Paskelbkit, kunigėli, ir iš sakyklos.

— Ne, skelbti to negalima. Tai tik artimųjų privilegija.

Julė su linksma žinia nudulkėjo į virtuvę.

Pietūs šį kartą buvo jaukesni. Pats klebonas pora sakinių prakalbėjo į Vasarį. Stripaitis gi, pataikęs patogų momentą, paslaptingai šyptelėjęs, taip pat kreipėsi į jaunąjį savo kolegą:

— Kunige Liudai, bet kokių lauktuvių aš tau parvežiau iš Naujapolio, tu nė neįspėtum.

— Lauktuvių?.. Man?.. Iš tiesų nesitikėjau.

— Taip, taip: labų dienų iš vienos labai gražios poniutės.

Liudas pajuto, kaip jam stuktelėjo širdis ir kad jis nesulaikomai ima rausti. Mažos, aptukusios Stripaičio akutės, pamačiusios Vasario sumišimą, dar labiau sumažėjo, ir visas jis pradėjo kratytis nuo tylaus, sulaikomo juoko.

— Kaip paraudo vargšelis! Na, nieko, nieko... poniutė *warta grzechu*, dargi *śmiertelnego**. Kai pasakiau, kad Vasaris Kalnynuose, tik suspindėjo akutės... Tuoj ir man palankesnė pasidarė.

— Na, na, kas tai per romansai? — susidomėjo klebonas.

— Dabar jau tegu pasakoja pats Vasaris. Mano rolė atlikta.

Bet Vasaris gynėsi tikrai nežinąs, nuo ko tos labos dienos. Naujapoly jis turįs ne vieną pažįstamą, tad galįs ir apsirikti spėdamas.

— Neapsirinki, brolau, galvą guldau, kad dabar mąstai apie ponią Brazgienę.

— Kas ta ponia Brazgienė? — vėl įsikišo klebonas.

— O, kunige klebone, tai pirmoji Naujapolio gražuolė ir kun. Vasario simpatija.

Čia Julė, kuri tuo tarpu padavinėjo į stalą, garsiai sutrinksėjo lėkštėmis, tarsi reikšdama pasipiktinimą tokiomis dvasiškų tėvelių kalbomis. Vasariui pasidarė drovu, bet vyresnieji kunigai nekreipė į tai jokio dėmesio.

---

* Verta nuodėmės, dargi mirtinos.

— Ir sakyk tu man dabar! — nustebo klebonas.— Simpatija!.. Kaip tai simpatija?..

— Labai paprastai. Kodėl jauna graži ponia negali jausti simpatijos jaunam gražiam kunigėliui — ir atvirkščiai? Juk štai Julė prisipažino, kad ir jai kunigėlis patinkąs. Tiesa, Jule?

Bet Julė trinktelėjo durimis ir tik anoj pusėj kažką atsakė.

— Nepiktinkit tarnaitės, kunige Jonai,— pastebėjo susigėdęs Vasaris.

— Na, brolau, Julė greičiau papiktins tave, negu tu Julę.

— Kurgi jūs susitikote su ponia Brazgiene?

— Pas ją pačią. Atėjo man į galvą laiminga mintis. Reikia, sakau, pasipažinti su daktaru Brazgiu. Jis dabar išrinktas į „Žagrės" centro valdybą. Reikės turėti santykių. Aš ir nusprendžiau eit pasigydyti. Viršikinimas kažko netvarkoj. Nuėjau. Žmonių laukiamajame gana daug, bet mane, kaip kunigą, nuvedė į salioną. Čia ir gavau truputį šnektelėti su ponia Brazgiene. Ir su daktaru sutarėm kuo puikiausiai. Jis, sako, cicilikavotas, bet poniutė kunigėlių, matyt, visai nesišalina.

— O tamsta iš kur ją pažįsti? — kreipėsi klebonas į Vasarį.

— Kaimynai buvome, kunige klebone. Ji — Kleviškio klebono, kanauninko Kimšos seserėčia. Prieš ištekėjimą ten ir gyveno. Per atostogas tekdavo kartais atsilankyti.

— Kimšos? — susiraukė klebonas.— Nemėgstu to komedianto. Ir nesuprantu, už kokius nuopelnus jį kanauninku padarė. Be to, tai kunigas su abejotina praeitimi...

— Bet jo seserėčia, klebone, nu labai simpatiška,— nesiliovė žavėjęsis kun. Stripaitis.

— Tai ką daugiau girdėjai Naujapoly?

— A-a! 4 spalių Naujapoly šventas Pranciškus. Pralotas sakė, kad iš Kalnynų vieno lauks būtinai.

— Kokia tai diena?

— Trečiadienis.

— Negalėsiu. Važiuokit judu katras.

— Deleguosime, klebone, Vasarį. Jaunas, uolus, ką jam reiškia!

— Dėl manęs vis tiek,— sutiko klebonas.— Tik jei bus

į ligonį, kunige Jonai, iš anksto įspėju, kad turėsi pats važiuoti. Rinkis.

— Nebus! — nusprendė Stripaitis.

Tokiu būdu buvo nutarta, kad į šventą Pranciškų važiuos kun. Vasaris.

Po pietų klebonas sėdo prie sąskaitų, o Stripaitis pareiškė noro atlankyti Vasarį jo naujame bute.

— Tai ką? Jau įsikūrei? Na, kaip jautiesi? — klausė, permetęs akia tuščius kambarius.

— Nieko, priprasiu. O įsikūrimas, kaip matot, dar nekoks.

— Žinoma. Visi mes pradedame nuo lovos, stalelio ir kėdės. Pamažu apsistatysi, praturtėsi. Kambariai ne blogiausi.

— Prašom sėsti.

— Dėkui. Bet aš pasiūlyčiau eiti pas mane. Bus kiek jaukiau. Pašnekėsime apie šį, apie tą. Turi laiko?

— Turiu.

Kun. Stripaičio kambariai iš tiesų buvo jaukūs. Pirmame, gana erdviame kambary kampe stovėjo gėlėtu pliušu aptraukta sofa ir pora tokių pat minkštų kėdžių. Prie sofos — raudona pliušine staltiese apdengtas stalelis, ant kurio buvo padėta pora albumų su atvirutėmis ir fotografijomis. Prie sienos tarp dviejų langų stovėjo rašomas stalas, netoli nuo jo — spinta su knygomis. Kambarį puošė langų uždangalai, pora šventų paveikslų ir kilimėlis ties sofa.

— Sėsk ir jauskis kaip namie,— kvietė Stripaitis savo svečią, rodydamas jam sofą ir fotelius.— Pakalbėsime, kaip dera geriem konfratram ir kaimynam.

Stripaitis buvo, matomai, gerai nusiteikęs ir pasiryžęs sumegzti su Vasariu kuo geriausius santykius. Pasodinęs svečią, jis nuėjo į antrą kambarį ir grįžo iš ten nešinas bonka vokiško likerio, dviem stikleliais ir lėkšte pyragaičių.

— Po pietų tas, žinai, kartais pravartu... Tikiuosi, nesi griežtas abstinentas?

Ne, Vasaris abstinentas nebuvo. Šeimininkas įpylė, ir abu ėmė ragauti.

— Na, kaip vakar pasisekė pirmasis pamokslas? — užvedė šneką Stripaitis.

— Ė, nekaip. Menkai buvau pasiruošęs. Ir iš viso, iš knygos pamokslai tokiem atsitikimam sunkiai gali būti pritaikomi.

— Per daug dar tu jautrus, brolau. Tu manai, kad žmonės ten gilinasi į tai, ką tu sakai? Turinys jiem visai nesvarbu. Tik mokėk gerai valdyti balsą. Paspausk, kur reikia,— ir nuo paprasčiausių žodžių bažnyčia ims verkti.

Čia Stripaitis papasakojo atsitikimą, kaip vienas garsus apylinkėj pamokslininkas pravirkdė klausytojus, piešdamas Kristaus kančią. Pastatė, sako, ant kalno Kalvarijos kryžių trijų dešimtų pėdų aukščio. Klausytojai pravirkę dėl to, kad žodžiai „trijų dešimtų pėdų" buvę pasakyti griausmingu balsu.

Vasaris nenorėjo sutikti, kad žmonės jau taip paviršutiniškai žiūrėtų į pamokslus, o jeigu kur taip ir yra, tai čia pačių pamokslininkų kaltė. Bet Stripaitis jo nuomonę išvadino seminaristišku idealizmu ir pranašavo, kad pats Vasaris po metų pamokslui nesiruoš ilgiau kaip 15 minučių.

— Pagaliau,— nusileido vyresnysis vikaras,— tai yra individualus dalykas. Vienas gali ruoštis trumpiau, kitas ilgiau, o efektas pareis nuo gabumo.

— Rūkai? — atvožęs portsigarą, pasiūlė Vasariui.— Imk, bus smagiau. Po metų vis tiek rūkysi. Parapijos darbas, brolau, per daug nuobodus ir nervingas, kad iškęstum bent papiroso nepakramtęs. Aš štai jau šešti metai grumiuosi. Turiu truputį praktikos.

— Tamstą, rodos, daugiau visuomeninis darbas domina.

Stripaitis padarė rimtą miną ir reikšmingai krestelėjo galvą.

— Reikia, brolyti. Nori nenori, bet dirbti reikia. Prieš mus, jaunuosius kunigus, atsidaro nauja darbo dirva. Kooperatyvai ir ūkio rateliai turės pakelti Lietuvą ekonomiškai ir išvaduoti iš žydų vergovės. Bet jeigu visa tai paims į savo rankas pirmeiviai, tai, bėgdami nuo vilko, teksime meškai. Čia mes ir turime parodyti savo veiklumą.

— Tamstai, rodos, gerai sekasi?

Stripaitis pripylė po antrą stikliuką ir, susidaužęs su savo svečiu, sušuko:

— Mesk, žinai, Liudai, mane „tamstavęs". Vadinkimės stačiai „tu". Aš taip ir pradėjau. Kam čia tos ceremonijos? Klausi, ar sekasi? Taip, organizuot sekasi, bet kovot ir dirbt vienam vis dėlto sunku. Atsiranda priešų, kurie kiekvienam

žingsny koją kaišioja. Kad ir tas velnias Žodelis... Įsikando tą dividendą ir susirinkimą — ir agituoja kaip pasiutęs. Ot, dėl to, žinai, aš ir norėjau su tavim pasikalbėti ir stačiai prašyti tavo pagalbos.

— Kuo gi aš čia galėčiau padėti? Šitų reikalų aš visai neišmanau.

— Matai: Žodeliui lengva prieš mane agituoti, kadangi aš vienas. Dvi draugijos — ir abiejose aš atstoju visą valdybą. Revizijos komisija nė pasirašyt gerai nemoka, o nė vieno ciciliko niekur neįsileidom. Lengva tokiu būdu agituoti. Bet jeigu mes būtume dviese, dalykai visai pakitėtų. Sakysime, tu kooperatyvo pirmininkas, aš kasininkas, tu „Žagrės" sekretorius arba kasininkas, aš pirmininkas.

Vasariui Stripaičio pasiūlymas visai nelipo prie širdies, ir kitokiomis aplinkybėmis jis būtų tuojau atsisakęs, bet dabar jis varžėsi, taip maloniai priimamas ir vaišinamas.

— Nežinau,— tarė jis abejodamas,— kaip aš čia susitvarkysiu. Buvau manęs užsiimti su choru. Be to, norėčiau šį tą ir rašinėti. Ir pasiskaityti šį tą reikėtų.

— Nu, brolau, čia tau ne seminarija. Čia dirbti reikia, o ne mokytis. Pagaliau, galėsi sau ir rašyti, ir skaityti. Kooperatyvas ir „Žagrė" tau laiko daug neatims. Aš pats vesiu viską, kaip ir vedęs. Aš jau turiu praktikos ir tą darbą mėgstu. Tu tik formaliai. Kur reikės, pasirašysi, į susirinkimą ateisi, šį tą pakalbėsi... Svarbu, kad neatrodytų, jog viską aš vienas dirbu. Kai dalyvausi ir tu, Žodelio kompanijai bus daug sunkiau suagituoti žmones. Tu dar esi čia naujas, niekam neįkyrėjęs, visų simpatijos bus tavo pusėj, ir tavim labiau pasitikės. O jeigu suorganizuosi chorą, bus dar geriau. Mum svarbu turėti savo rankose kuo daugiausia žmonių. Ir per chorą galėsime veikti. Atsimink, kai ateis rinkimai į Dūmą, pasirodys, ką reiškia organizacijos!

Bet Vasaris vis dar svyravo:

— Vis dėlto atidėkime šį klausimą dar kokiam mėnesiui. Aš turiu dar kiek apsidairyti... Pažiūrėsiu, koks bus mano tiesioginis darbas. Jei pamatysiu, kad galiu, tai padėsiu ne tik formaliai, bet ir iš tiesų.

Stripaitis siauromis akutėmis tiriamai pažiūrėjo į savo svečią ir pats tarsi suabejojo.

— Matai, ekonomines organizacijas kaimo gyvenimo aplinkybėse geriausiai gali vesti vienas žmogus, viską turėdamas savo žinioj. Kitaip reiks įvesti begales formalumų ir kanceliariško darbo, o kas tuo užsiims ir kam to visko reikia? Pelno mes vis tiek neturime. Ir mum rūpi ne pelnas, bet pats principas. Tai dėl to aš ir noriu, kad tu tik formaliai įeitum į mūsų valdybas ir per susirinkimus tartum vieną kitą žodį. Štai ir viskas, kuo tu gali man padėti.

Tačiau Vasary vis labiau stiprėjo nujautimas, kad čia su tomis ekonominėmis organizacijomis dedasi kažkas negera ir kad Stripaitis nori arba juo prisidengti, arba įvelti į kokią jam dar neaiškią istoriją. Juk ir seminarijoj ne kartą juos įspėdavo, kad kunigas su ekonominėmis organizacijomis turįs būti labai atsargus, saugotis kasininko pareigų ir visokių piniginių reikalų. Ir jis nutarė būti atsargus.

— Vis dėlto palaukime dar, kunige Jonai. Pirmiausia turiu apsibūti. Nežinau, kaip dar bus. Klebonas, matyt, nepatenkintas, kad mane jam primetė. Netrukus gal reiks kitur dangintis.

— Nebijok,— nuramino jį Stripaitis,— paskyrė, tai ir būsi. Kai pasakiau, kad Naujapolio pralotas tave užtaria, klebonas tuoj sušvelnėjo. Jis narsus tik ant savo mėšlyno.

Vasaris pakilo, perėjo porą kartų per kambarį ir stabtelėjo ties knygų spinta. Bet čia buvo sukrauti tik seni seminarijos vadovėliai, lenkiškų pamokslų rinkiniai, „Vadovo" ir „Šaltinio" komplektai ir dar keletas knygų iš visuomenės mokslų srities. Kun. Stripaičio biblioteka nebuvo nei gausi, nei įdomi.

— Na, bet mano brevijorius šiandien dar nejudintas,— tarė Vasaris, pažiūrėjęs į laikrodį.— Reik eiti. Ačiū už vaišes, kunige Jonai.

— Nėr už ką. Einu ir aš. Dirstelsiu į krautuvėlę, kaip ten Petras sudėstė parvežtas prekes. Ateik pažiūrėti, pamatysi, kokių spilkų bobom parvežiau. Sekmadienį mergų neapsigin-sime.

Pasiėmęs brevijorių, kun. Vasaris išėjo į sodą, bet graži, saulėta rudenio popietė traukė žvilgsnį ne į maldaknygės lapus, bet į apsiūkavusius laukus, į parudavusį netolimo dvaro parką, į pamiškį ar paežerį — žodžiu, kur nors toliau nuo tos taip nevaišingai priėmusios klebonijos ir nuo tų konfratrų,

kurie ir savo darbais, ir dvasia jam buvo visai svetimi. Vasaris nutarė eiti pasivaikščioti kur nors toliau ir susipažinti su naujos savo buveinės apylinkėmis.

V

Išėjęs iš klebonijos sodo, jis pasuko dešinėn link dvaro, nes čia kelias buvo geresnis ir vietos gražesnės. Jis žinojo, kad už dvaro ras ežerą ir pušynėlį — ir šitą vietą jo vaizduotė piešė romantiškiausiais gamtos vaizdų dažais.

Dvaras, pro kurį jam reikėjo eiti, buvo tas pats, iš kurio Kalnynų klebonas nuomojo lauko. Klebono nuomone, dvaro reikalai buvo gerokai pašliję, dėl to jis metai iš metų lūkuriavo, ar negaus visai atpirkti nuomojamą sklypą.

Dvaras priklausė surusėjusiam baronui fon Reinekei, kurį žmonės vadino stačiai Rainakiu — ir tai jam labai tiko, nes akis turėjo iš tiesų rainas. Pats baronas, sako, išgirdęs sulietuvintą savo pavardę, buvo ja visai patenkintas. Rainakis, jam atrodė, skamba visai graikiškai, rimtai, tuo tarpu vokiška pavardė primena populiarią pasaką „*Reineke-Fuchs*“... Iš tiesų, licėjuje ir vėliau Miuncheno universitete, ypač pirmą semestrą, Rainakučiui jo draugai nuolatos įkyrėdavo, pravardžiuodami „*Reineke-Fuchs*“, „*Reineke-Fuchs*“... Trečiame semestre jis dėl to pravardžiavimo turėjo dviková ir gavo rapyros smaigaliu geroką brūkšnį per žandą. Šitos žaizdos randas jam garbės nepadarė, ir jis vengdavo aiškinti, kad dvikova buvusi dėl „*Reineke-Fuchs*“.

Pramintas Rainakiu, jis pajuto simpatijos lietuvių kalbai, staiga tapusiai jo akyse taip panašia į garbingas klasiškosios senovės kalbas. Netrukus po to iš Kalnynų klebono, dar Platūno pirmatako, jis gavo Neselmano išleistą su vokišku vertimu Duonelaitį ir su malonumu jį perskaitė. Jis išmoko keletą dešimtų lietuviškų žodžių ir nepaprastai mikliai mokėdavo jais operuoti, kai tekdavo šnekėtis su dvaro žmonėmis arba šiaip, progai esant, pasigirti lietuvių kalbos mokėjimu. Baronas Rainakis turėjo savo charaktery šiek tiek komiškų ir maniakiškų bruožų, bet užtat buvo niekam nekenksmingas

ir geros širdies žmogus. Kalnynų dvarą jis paveldėjo iš savo viengungio dėdės keleriais metais anksčiau, negu kun. Platūnas atsikėlė į parapiją klebonauti, bet jiedu pasipažino tik tuomet, kai klebonas ėmė intensyviai ūkininkauti. Javų ir gyvulių veislės gerinimo reikalai paštūmėjo kleboną susinešti su dvaro ūkvedžiu, o per jį ir su pačiu ponu. Bet pažintis ilgą laiką pasiliko gana tolima. Ponas buvo nekatalikas, retai dvare sėdėdavo, o reikalam atlikti dažniausiai pakakdavo ūkvedžio.

Bet štai vieną vasarą baronas parvažiavo į dvarą su jaunute gražia žmona. Ponia baronienė buvo lenkaitė ir katalikė, išauklėta religijos formose ir kartas nuo karto pasigendanti dvasiško maisto. Palaikyti santykius su Bažnyčia jai buvo gero išauklėjimo ir poniško stiliaus reikalas. Tad ponai baronai, kada tik parvažiuodavo į dvarą, vizituodavo kleboną, gausiai aukodavo bažnyčiai ir kviesdavo kunigus pietų arba vakarienės. Jeigu Kalnynų klebonas būtų buvęs mažiau šykštus, o labiau kultūringas, tai santykiai su dvaru būtų susidarę ne vien korektiški, bet ir draugiški.

Kun. Vasaris iš zakristijono ir Julės jau žinojo, kad ponai baronai, važiuodami žiemai į šiltus kraštus, užsuko į dvarą ir kad netrukus turbūt atsilankys klebonijoj. Eidamas pro dvaro sodą, jis smalsiai žvilgčiojo į aną pusę tvoros, bene pamatys paslaptinguosius ponus baronus ar bent kokį jų gyvybės ženklą. Dvaras ir jo gyventojai Vasariui visados atrodydavo apsupti kažkokio paslaptingumo ir romantikos. Sode jis nieko ypatinga nepastebėjo. Sodas buvo didelis, iš kraštų apaugęs aukštomis liepomis, viduj obelys ir kriaušės linko nuo vaisių daugybės. Priėjęs vidurinę alėją, jis pamatė dviejų aukštų mūrinio rūmo fasadą. Jam pasirodė, kad sodas buvo švariai laikomas, o rūmai stilingi ir gražūs.

Toliau kelias, aplenkdamas dvarą, sukosi į dešinę ir kilo į kalnelį. Kunigas peršoko grabę ir padirvio taku leidosi tolyn Jis jautėsi kaskart guvesnis, tartum kiekvienas žingsnis jį vis labiau skyrė nuo naujo gyvenimo nemalonumų. Šita giedri rugsėjo pabaigos diena kėlė jame tą giedrą, lengvą nerūpestingumą, kuriuo gamta apdovanoja ją mylinčius žmones, nors jie būtų ir didžiausių rūpesčių slegiami.

Kunigo Liudo Vasario kunigavimo karjeroj patirti rūpes-

čiai ir nemalonumai, tiesa, dar nebuvo labai dideli, vis dėlto ir po jais jau slėpėsi ne vienas svarbus vyriausiojo bandymo klausimas: kaip tu priimsi ir nugalėsi savo pašaukimo pareigas ir sunkenybes, kaip tu priimsi gyvenimo reiškinių įvairybę, kokia nusistos tavy pagrindinė nuotaika, kiek tu būsi atsparus laukujam pasauliui ir vieningas savy,— toks tu būsi ir kunigas.

Vasaris, seminarijoj daug kankinęsis ir abejojęs dėl savo pašaukimo, savo kunigavimo pradžios bandymam buvo ypatingai jautrus. Jis žinojo, kad dabar jau visos svarbiausios jo likimo spyruoklės yra užsuktos ir paleistos į darbą. Ir štai dabar pamažu iš įvairių sukrėtimų, smūgių ir vingių jam teks konstatuoti, ar tų spyruoklių veikimas yra suderintas ir eina viena kryptimi, ar jos neužsiteršia šiukšlėmis ir ar turi pakankamai tamprumo.

Seminarijoj viskas buvo pagrįsta teorija, geromis viltimis ir norais, apsaugota izoliavimu ir drausme. Čia gi bus ne tik bandymas, bet realus ir ilgas gyvenimo darbas, praktika, kurią išlaiko tik tie, kurių pajėgos suderintos, koordinuotos ir atitinka vykdomą uždavinį ir siekiamą tikslą. Nei geri norai, nei laisva valia, nei nusikaltimas ir nuodėmė čia neturi lemiamos reikšmės. Nes jeigu du lygiai paruošti ir lygiai gerų norų kunigai po 30 metų vienas tampa vyskupu, o antras slaptu ateistu arba ekskunigu, tai nejaugi čia nuopelno ar nuodėmės, stiprios ar silpnos valios klausimas? Kur tie momentai, kurie antrojo kelią pakreipė priešinga linkme? Dėl ko įvyko pirmasis momentas, esant dar geriem noram ir tvirtam pasiryžimui ištverti? Dėl valios silpnumo, dėl Dievo malonės stokos? Bet juk tai ne nuo mūs pareina. Vadinasi, taip turėjo būti. Ir jeigu nenorime tapti fatalistais, turime pasakyti, taip įvyko dėl to, kad antrojo pajėgos ir visa jo esmė nebuvo suderinta su tikslu ar bent jo siekiamomis priemonėmis.

Jeigu jaunam kunigui Vasariui jo kamendoriavimo pradžioj būtų kas iškėlęs fatališką dilemą arba-arba, greičiausiai jis būtų atsakęs, kad tai kunigų kategorijai, kurią ta dilema liestų, jis nepriklausąs; kad jis gal nepasieks kunigiško tobulumo, kad jis gal sustos pusiaukelėj, kad jis gal pražudys savo talentą, bet atgal, priešinga kryptim, nepasuks. Iš tiesų gi jau vien dėl to, kad jis budriai sekė savo vidaus gyvenimą ir kva-

lifikavo įspūdžius, jie savaime krovėsi į tos dilemos svarstykles: arba tavo siela atitinka kunigystės tikslą ir tu liksi geru kunigu ligi galo, arba neatitinka — ir tu pasuksi atgal, bet nesustosi pusiaukelėj.

Kun. Vasaris nė nepasijuto, kaip sparčiais žingsniais pasiekė kalnelio viršūnę. Jis sustojo, giliai atsikvėpė ir, nusiėmęs skrybėlę, apsidairė aplinkui, gėrėdamasis apsupančiu jį reginiu. Atsigrįžęs atgal, jis pamatė pakalnėj visus dvaro trobesius ir sodą, toliau pro medžius kyšojo klebonijos stogai, Kalnynų bažnytkaimis ir už viską apylinkėj aukštesnis bažnyčios bokštas. Pasisukęs vėl į tą pusę, kur ėjo kelias, kunigas netoliese kairėj pamatė nedidelį ežerėlį, kurio vanduo iš tolo atrodė dar mėlynesnis negu giedras to popiečio dangus. Anoj ežerėlio pusėj kalvos ir kalneliai su ūkininkų trobesiais ir medžiais siaurino reginį, ir pats ežerėlis dėl to atrodė mažesnis, negu buvo iš tiesų. Priešais, prie kelio tarp dvaro laukų ir kaimo, driekėsi nedidelis pušynėlis, o iš dešinės dvaro laukai ėjo ligi pat miško, kuris kaip kokia tamsi siena baigė reginį.

Klaidžiodamas akimis nuo ežerėlio per pušynėlį ir dvaro laukus ligi pat miško, ant vienos kalvos kunigas pastebėjo tris keistos išvaizdos raitelius. Iš pradžių jis pamanė, bene bus tai koki kareiviai ar policininkai, bet tuojau įsitikino, kad ne. Raiteliai buvo apsivilkę tamsiais, o gal ir visai juodais drabužiais, bet jų baltos krūtinės švietė iš tolo. Du dėvėjo apskritas, mažais bryliais skrybėlaites, o trečias, iš pažiūros stambiausias, pilką kepuraitę. Jie visi trys ant gražių sartų arklių pamažu leidosi vieno kalnelio šlaitu, ir kun. Vasaris atsidėjęs sekė šitą dar niekad nematytą vaizdą.

Nusileidę nuo kalnelio, jie stabtelėjo ir apie kažką tarėsi, mostaguodami rankomis. Staiga vienas skrybėliuotas, kurio krūtinės baltumas ir liemens laibumas krito kunigui į akis, sudrožė, suskatino arklį, ir šuoliu kaip pasiutęs leidosi lėkti per gryną lauką. Vasaris nuo savo kalnelio matė, kad raitelis leikia stačiai ant plataus griovio, iškasto nubėgti vandeniui iš dirvų į ežerėlį. Raitam peršokti griovį atrodė nemenkas daiktas, bet raitelis dar labiau suplieke arklį, kilstelėjo pavadžiais ir laimingai perskrido į kitą griovio pusę. Šis, matyt, ir buvo jojimo tikslas, nes raitelis sustojo, atsigręžė į paliktuosius savo draugus ir, takšnodamas arkliui per sprandą, laukė jų atjojant.

O šie, mojuodami skarelėmis, ristute leidosi į tą pačią vietą. Truputį toliau per griovį buvo tiltelis, ir visi trys, vėl susijungę, nujojo į kelią, kuriuo reikėjo eiti ir kunigui Vasariui.

— Kas per tipai? — stebėjosi kunigėlis, eidamas tolyn keliu, kur turėjo sutikti raitelius.

Bet raiteliam artėjant, jo nustebimas augo kaskart didyn. Jis ėmė įžiūrėti, kad du su vyriškomis kietomis skrybėlėmis tai buvo berods moterys, kurių viena, laibaliemenė, lėkė per lauką ir šoko per griovį.

Ji jojo iš Vasario pusės, ir kunigas spėjo pamatyti, kad tai buvo jauna ir labai graži ponia. Jis taip pat spėjo pamatyti, kad vyriško fasono skrybėlė puikiai tiko prie gyvo, įrausvinto jos veido, kad ji buvo apsivilkusi juodu vyriško kirpimo surdutu ir kad jos apikaklė buvo parišta baltu plačiu kaklaraiščiu. Tik šis plevėsuojantis kaklaraištis, aukšta krūtinė ir laibas liemuo davė moterišką akcentą jos rūbam ir stuomeniui. Likusios gi jos tualeto dalys vėl buvo vyriškos: dryžos languotos kelnės ir ligi kelių aukštais aulais, lakieruoti batai. Ir ant arklio ji sėdėjo vyriškai, stypčiodama balno kilpose ir gerai valdydama pavadžiais karšto arklio kaprizus. Kunigas dar spėjo pastebėti, kad antra ponia buvo kiek senyvesnė, stambesnė ir ant arklio sėdėjo moteriškai: pusiau šonu, abi kojas laikydama vienoj pusėj. Vyriškis, kurio aprėdalas skyrėsi nuo ponių vien tik kepure, siauru kaklaraiščiu ir mažesniu krūtinės iškirpimu, buvo jau senyvas ponas, visai skustas, kumpanosis, su širmais iki žandų užleistais bakenbardais.

Kun. Vasaris jau susiprotėjo, kad čia bus dvaro ponai, baronai Rainakiai, ir, kaip nepažįstamas, norėjo nežymiai praeiti pro šalį. Bet jaunosios ponios arklys, ar tai dėl to, kad Vasaris tuo tarpu pasirodė pro medį, ar dėl to, kad vėjas suplazdeno kunigo sutaną ir paleriną, staiga taip siūbtelėjo į šalį, kad tik ponios meistriškas įgudimas jodinėti išgelbėjo ją nuo maudynės pasitaikiusioje toj vietoj baloje. Vasaris sumišo ir nusigando, bet ponia linktelėjo jam galva, linksmai nusišypsojo ir sušuko lenkų kalba:

— Prašau kunigo nenusigąsti. Tai niekniekis. Aš jodau kaip amazonė, ir manęs jokis arklys neišmes iš balno.

Vasaris nusiėmė skrybėlę ir jau norėjo atsiprašyti, bet ponia, pertraukdama jį, paklausė:

— Kunigas iš toli?

— Aš čia pat iš Kalnynų, ponia.

— Iš Kalnynų? Kaip tai gali būti, kad aš tamstos nepažįstu?

— Aš dar tik kelios dienos kaip Kalnynuose.

Čia ponas mandagiai kilstelėjo kepurę ir prisistatė:

— Malonu pasipažinti. Baronas Rainakis, ponia baronienė,— jis linktelėjo į jaunąją ponią,— ir ponia Sokolina, mano sesuo,— jis linktelėjo į vyresniąją ponią.

— Kunigas Vasaris, Kalnynų vikaras...

Ponas baronas, išgirdęs tai, atrodė labai nustebęs:

— Kaip kunigas pasakei?.. Vasaris?.. Vasaris?

— Taip, tokia mano pavardė,— savo ruožtu nustebęs patvirtino kunigas.

Baronas, matyt, norėjo jam dar kažką pasakyti ir pasuko arklį į tą pusę, bet arklys susimuistė ir skersomis ėmė trauktis atgal.

— Tikimės su kunigu arčiau susipažinti. Ligi pasimatymo! — tarė ponia baronienė, gražiai šyptelėjo ir suplakė arklį.

— Aš moku lietuviškai! — šūktelėjo atsigrįžęs baronas, ir visi trys nujojo savais keliais.

Vasaris nužingsniavo tolyn. Šitas nepaprastas susitikimas pakėlė jo nuotaiką, ir jis visas paskendo savo vaizduotėj, benarpliodamas naujos pažinties įspūdžius. Dvaras jam visuomet atrodydavo apgaubtas romantiško paslaptingumo ir viliojančio grožio. Dvaras jį traukė kaip kokia užburta pasakos pilis, kurioje piktas raganius slepia ir auksą, ir sidabrą, ir deimantus, ir žemčiūgus ir kalina gražuolę karalaitę.

Vasaris, nekultūringo kaimo vaikas, apdovanotas jautria menininko siela, poeto talentu ir dideliu įspūdingumu, instinktyviai ilgėjosi kultūros, meno ir aristokratiškos atmosferos, kurioje pagyventi jį taip traukė, kaip paliegėlį traukia saulės šiluma ir sultingas šilo kvapas. Jis žinojo, kad Lietuvos dvarai slepia didelius kultūros lobius, bet kad tie lobiai tebeglūdi tobulai izoliuoti ir neprieinami jiem, išsiilgusiem kultūros šiaudinės pastogės vaikam. Tie lobiai buvo užkeikti svetimu žodžiu.

Važinėdamas į seminariją ir iš seminarijos, pakelėj jis

matydavo ne vieną dvarą — ir kiekvienas žadindavo jo smalsumą ir vaizduotę. Beveik visi jie būdavo apžėlę aukštais medžiais,— sodais ir parkais, beveik visų jų rūmai slėpdavosi tų medžių paunksmėse, beveik visi jie atrodydavo tylūs ir apmirę. Apie dvarus jis buvo nuo mažens prisiklausęs visokių pasakojimų dar iš baudžiavos laikų, o vėliau girdėjęs ir šiaipjau įvairių romantiškų nuotykių. Pakliūti į dvarą buvo jo ilgametė svajonė.

Ir štai dabar ta svajonė ima realizuotis. Jis pasipažino su ne bet kuo! Su pačiais baronais — aukštos kilmės aristokratais! Baronas, matyt, originalus žmogus, o baronienė — moteris reto grožio ir nepaprasto temperamento! Kunigui nuolatos stovėjo prieš akis vaizdas, kaip ji raita skrido per lauką ir šoko per griovį.

Taip svajodamas ir mąstydamas apie šį nuotykį ir būsimą vizitą į dvarą, jaunasis Kalnynų vikaras pasiekė šilelį. Čia, užuvėjoj, buvo taip tylu ir šilta, kad visai dar nebuvo jausti melancholiškos rudens nuotaikos. Guviai zvimbė muselės, šmėkštelėjo tarp medžių voverė, toli kažkur visa gerkle raliavo piemuo, nė kiek tačiau nekenkdamas ramiai šilelio nuotaikai ir tylai.

Vasaris paėjo toliau ir pasirinko vietą, iš kur buvo matyti ežerėlis, o pro jį Kalnynų dvaras ir bažnytkaimis. Vietelė buvo jauki ir reginys gražus. Kunigas pasitiesė apsiaustą ir pusiau gulsčiomis parvirto ant kvepiančios, saulės sušildytos žemės. Štai pagaliau jis vienų vienas, su savo mintimis ir savo atskiru pasauliu — ir jis gali dabar į tą pasaulį pažvelgti ir jame pats su savim pabūti — niekas jo nepasaugos, niekas nesutrukdys.

Tokiais momentais Vasaris jausdavosi, tartum būtų išsinėręs iš visų laikinų savo gyvenimo aplinkybių ir pasiekęs savo pačio žmogiškąją esmę. Reti tai būdavo momentai, bet jam brangūs ir reikalingi. Tokiais momentais jis pajusdavo save patį kaip kokią nepaliestą versmę, kurioje glūdi dar daug niekam nežinomų pajėgų. Tuomet jis įtikėdavo savim ir gerbdavo save. Tokiomis valandomis jis tarsi nuplaudavo nuo širdies visą per dienų dienas prisirinkusį kartumą, kai jis būdavo paprastas nusižeminęs kunigėlis, kuriam bobelės geisdavo pabučiuoti į delną, o vyresnieji konfratrai traktuodavo bent kiek iš aukšto, su protekcija arba nebojimu.

Tokis momentas prasiskleidė jam sėdint šilely, iš kur buvo matyti ežerėlis, dvaro liepos ir Kalnynų bažnyčios bokštas. Kun. Vasaris žiūrėjo į tą bokštą, prie kurio jį rišo vikaro pareigos, bet jo sąmonėj dabar nebuvo jokio savo kunigystės nujautimo. Ir jeigu kas būtų staiga tą nujautimą pažadinęs, jis sunkiai būtų galėjęs apsiprasti su mintimi, kad jis iš tiesų kunigas — *sacerdos in aeternum**, kad jis kasdien duoną ir vyną paverčia Kristaus kūnu ir krauju, kad jis atleidžia nuodėmes ir dalina žmonėm Dievo malones. Jis — Liudas Vasaris? Ne, tai turbūt negalimas daiktas. Juk jis štai dabar jaučia taip paprastai, žmogiškai — ir jis nori toks pasilikti — ir jis bijo viso to, kas nepaprasta, kilnu, šventa — kaip tad jis gali būti *sacerdos in aeternum?*..

Jis apsivertė aukštielninkas — ir kasdieniškoji realybė visai ištirpo mėlynose dangaus erdvėse, praskydo baltuose debesėliuose, išsisklaidė lengvuose pušų aromatuose. Vasaris jaučia, kad jis poetas, menininkas, kad jis patiria savy slaptą gamtos gyvenimą, ir jo pačio siela jungias su gamta, su pasauliu. Jo vaizduotė gyva ir laki. Jis sugeba gyventi ir jaudintis savo fantazijos padariniais. Tiesa, jis nieko gero dar lig šiol nesukūrė. Dar jis neranda tinkamų savo išgyvenimam motyvų nei formų. Dar tarp jo ir realybės kabo lyg kokia tiršta rūkų uždanga. Dar jis negali meniškai observuoti tikrovės ir susivokti savo pačio emocijų gausybėj.

Bet svarbiausia tai, kad jis jaučia savy Dievo kibirkštį, talento sąmonę, ir tas nujautimas stiprėja jame diena iš dienos nuo to laiko, kai jis galutinai išėjo iš seminarijos mūrų. Per tą laiką jis, tiesa, neparašė nė vieno eilėraščio, bet ir tas nerašymas ėjo daugiau iš talento nuovokos negu iš negalės. Jis nerašė, nes dar nespėjo susivokti nei savyje, nei aplink save. Jame nespėjo dar susikaupti naujo gyvenimo nuotaika, o seminarijos mūrų dvasia liko anapus jo primicijų šventės.

Kun. Vasaris, paskendęs vakaro gamtoj, visomis galiomis rausėsi savo individualybės nuovokoj, instinktyviai geisdamas kuo giliausiai joje įsistiprinti. Šalia meniškosios individualybės nuovokos jo sąmonės periferijose skraidė dar pusiau abstraktūs, pusiau konkretūs tūli moteriškumo pavidalai. Jis

* Kunigas amžinai.

buvo jaunas 23 metų vyras, ir jokia askeza negalėjo numarinti jautrumo antrajai lyčiai. Be to, jis turėjo gyvą vaizduotę, karštą širdį ir poetišką sielą. Meniškieji ir erotiškieji jo sielos polėkiai visuomet jungdavos į vieną neišskiriamą viso jo emocinio gyvenimo veiksmą.

Dar seminarijoj būdamas jis įsižiūrėjo Katedroj pamaldų metu vieną moterį, kurią jis apgaubė visais idealaus, abstraktaus, simbolinio moteriškumo bruožais. Tuo pat metu jis sutiko Liucę, dabar jau ponią Brazgienę, kuri tapo pirmųjų bundančių jo vyriškų jausmų žadintoja, o šiandien štai jis pasipažino su gražia, drąsia, pasaulietiška ponia baroniene — ir nauji neaiškūs lūkesiai kaip melsvos pavasario ūkanos jau draikėsi jo minčių ir jausmų horizontuose.

Kun. Vasaris, nepaisant didelio savo kuklumo ir seminarijos disciplinos, jautė, kad jis moterim patinka, ir tas nusimanymas buvo jam taip pat malonus ir stiprinąs, kaip ir talento nujautimas. Jis nujautė, kad pašnekesys ant kelio ir pažintis įvyko baronienei norint. Tą jis susiprotėjo iš jos akių ir malonaus nusišypsojimo: tarp jųdviejų nusitiesė pirmasis, kaip voratinklis plonas, simpatijos siūlas.

Galbūt jei šitas susitikimas būtų įvykęs kitu metu ir esant kitokiai nuotaikai, kun. Vasaris būtų baronienės pažintį pasmerkęs ir nuo jos bėgęs, kaip anksčiau bėgo nuo Liucės pažinties. Bet tą dieną jo kunigiška nuotaika buvo ištirpusi giedrioj rudenio popietės gamtoj, ir jis, ilsėdamasis šilely, jautė, mąstė ir gyveno kaip kiekvienas kitas 23 metų amžiaus vyriškis ir dar poetas.

Tokiu būdu ir po juoda kunigo sutana kartais beprotiškai suplazda širdis, rudenio saulė sviedžia pavasariškai karštą spindulį, ir moteries burtai priverčia žavėtis neišmintingomis svajonėmis.

Kun. Vasaris, tą vakarą parėjęs namo, gana smulkiai klausinėjo kun. Stripaitį apie dvarą ir jo ponus. Stripaitis su įprastu cinizmu painformavo savo kolegą, kad Rainakiai — „velnias žino, kas per tipai", kad dvare kartais esti „pasiutusių orgijų", kad parko alėjose porelės taip flirtuodavo, kad „net tvoros braškėdavę",ir kad baronienė turbūt esanti „ne vieno murdyta bestija", bet vis dėlto katalikė, nes eina išpažinties, duoda mišiom ir kasmet ką nors dovanoja bažnyčiai.

Vasaris netikėjo savo kolegos apibūdinimais, nes jau žinojo jį esant palaido liežuvio ir stačiokiškos dvasios žmogų.

Bet tą naktį jis miegojo neramiai.

VI

Artimiausiomis dienomis kun. Vasaris nutarė apkopti bažnyčią. Vieną sykį per pietus jis tarė:

— Mūsų bažnyčioj jau gerokai prisirinko dulkių. Reikia nuvalyti altorius — jie visai kitaip atrodytų. Purifikatorius ir korporalus taip pat jau laikas plauti. Švarių, rodos, jau visai nė nėra.

Klebonas, valandėlę patylėjęs dėl didesnio savo žodžių svarumo, pagaliau atsiliepė:

— Kaip mum, prastuoliam, buvo gerai ir taip. Kristus gimė tvartely, o pirmieji krikščionys Jį garbino dar labiau dulkėtuose požemiuose. Bet jeigu tamsta būtinai nori poniškai, gali sau dulkes šluostinėti. Laiko, rodos, turi daugiau kaip mudu štai su kun. Jonu.

— Taip,— pritarė Stripaitis,— bažnyčią pavalyt reikėtų. Ir purifikatorių nebėr. Jule, šūktelk porą davatkų kunigėliui į talką. Žinok, kad už tai gaus 50 dienų atlaidų. Ką dykos bebizninėja aplink bažnyčią, čia gerą darbą padarys.

Vasariui užvirė krūtinė, kad klebonas savo apsileidimą ir nevalyvumą bando dar pateisinti kilniais pavyzdžiais, bet nieko nesakė. Gana, kad bent tokiu būdu buvo gautas klebono sutikimas išvalyti bažnyčią.

Ryt dieną Julė pristatė jam visą būrį moterėlių, sutikusių pasidarbuoti Dievo namų labui. Zakristijonas ir pati Julė, atitrūkdami iš klebonijos, užsikrėtę valymo įkarščiu, taip pat padėjo šluoti, dulkinti ir mazgoti. Visą dieną ėjo darbas. Pats Vasaris pirmiausia susirūpino altoriaus skalbiniais — purifikatoriais ir korporalais. Liturgika reikalauja, kad per du vandenius juos plautų diakonas arba pats kunigas. Tad pripylęs du bliūdu vandens, jis visą valandą niurkė nešvarius skudurėlius ir tik paskui nusiuntė juos į virtuvę galutinai išskalbti. Paskui jis valė ampulas ir tacas, sutvarkė zakristijos

spintą ir stalčius ir šluostė dulkes visur, kur tik galima buvo pasiekti.

Kitą dieną klebonas pirmas atėjo laikyti mišių ir vos galėjo pažinti savo bažnyčią. Pro numazgotus langus gražiai švietė mėlynas dangus, kaip nauji reljefiškai skyrėsi nuvalyti nuo dulkių altoriaus ornamentai, spindėjo paauksinimai ir nikelinės žvakidės. Zakristijoj viskas buvo švaru ir tvarkinga. Bet klebonas pasijuto nesavas ir suvaržytas to tvarkingumo ir švaros. Reikėjo prie to prisiderinti, pačiam būti švariam ir elgtis tvarkingai.

Tačiau klebonas Platūnas buvo atkaklus ir kieto sprando žmogus. Jis nutarė nekreipti dėmesio į antrojo vikaro padarytą tvarką. Rengdamasis mišiom, jis tirštai atsikrankštė ir, nusispjovęs ant išmazgotų grindų, batu ištrynė skreplį. Tiesdamas ant kieliko kaip sniegas baltą purifikatorių, jis pamatė, kad jo rankos nešvarios, o panagės juodos. Išėjęs laikyti mišių prie nuvalyto altoriaus, jis pastebėjo, kad jo batai purvini ir dulkėti, nes jis buvo jau apvaikščiojęs visas pakluones ir patvartes. Ir piktą apmaudą pajuto klebonas Platūnas savo širdy. Lyg kokia rakštis įsmigo jam į sąžinę, bet jo nepasitenkinimas krypo ne į save patį, tik į kunigą Vasarį, tos reformos kaltininką.

Per pietus tą dieną klebonas vėl buvo piktas ir pasišiaušęs kaip vanagas, o kun. Stripaitis pjaustė ir vartė naują „Vadovo" numerį su „Pirmeivių žiedais". Julei jau seniai niežėjo liežuvis užvesti šneką apie bažnyčios išvalymą, ir ji neiškentusi pradėjo:

— Tai jau dabar mūsų bažnytėlėj taip gražu, kaip Šlavantuose. O Šlavantų tėvelis vis sakydavo: tai tie Kalnynai! turi tokią puikią bažnyčią, bet kad apleista, purvina, sudulkėjusi. O kad taip aš, sako, tokią bažnyčią turėčiau, aš ją kaip stiklinę laikyčiau. Man Marijona pasakojo. Ji pati girdėjo, kaip Šlavantų tėvelis taip kalbėjosi su Naujapolio pralotu. Tai jau dėkui kunigėliui, kad...

— Lėk tu Šlavantų tėveliui pasigirti, ne man! — piktai perkirto ją klebonas.— Tavo Šlavantų tėvelis tik ir moka dulkeles šluostinėti. Visi jūs tokie! Darbo dirbt nenorit nė reikalų neišmanot. Iš svetimo kišeniaus gyvenant, lengva ir švariam būti.

Julė giliai atsiduso ir, trinktelėjusi durimis, išbildėjo į virtuvę.

Kun. Vasaris niekados nebuvo manęs, kad bažnyčios išvalymas taip jautriai atsilieps ne tik klebonijoj, bet ir visoj parapijoj. Tai pasirodė jau artimiausią sekmadienį.

Parapijoj jau buvo pasklidusi žinia, kad atvažiavo jaunas kunigėlis. Daugelis ėjo į bažnyčią, tikėdamiesi jį pamatyti, o gal išgirsti jau ir pamokslą sakant. Tačiau tą sekmadienį Vasaris ne pamokslą sakė, bet laikė sumą. Ir dėl to būtent netyčiomis prisistatė savo parapijonam palankiausiomis aplinkybėmis ir geriausiu atžvilgiu.

Įvykusioji bažnyčioj atmaina tuojau krito žmonėm į akis. Susirinkę čia iš tamsių ir žemų savo pirkių, jie nušvitusiomis akimis klaidžiojo po didelius, švarius, spindinčius bažnyčios langus, po apvalytas nuo dulkių ir voratinklių sienas. Bet užvis labiau jų akį traukė didysis altorius. Jis buvo padarytas iš tamsaus poliruoto ąžuolo su vingiuotais raižiniais ir gausiais paauksinimais aplink kolonėlių kapitelius, raižinių briaunas ir prašmatnius cimborijos pagražinimus. Kalnynų bažnyčios altorius buvo padarytas liaudies skoniui.

Lig šiol visa tai buvo apnešta pilku dulkių sluoksniu. Bet dabar, dulkes nuvalius, viskas spindėjo ir mirgėjo jau seniai nematytu naujumu. Kapitelių raityti lapai, tiesios kolonėlių briaunos, archangelų sparnai, suglausti į cimborijos stogelį, švento Povilo kalavijas, o švento Petro raktai ir knyga švietė sidabru ir auksu, reljefiškai išsiskirdami iš tamsaus ąžuolo fono. Panelės Švenčiausios paveikslas altoriaus vidury atrodė kaip gyvas — tokios ryškios buvo jo spalvos, nuvalytos nuo dulkių. Tą sekmadienį žmonės daug gyviau pajuto, kad jie yra Dievo namuose, kur viskas taip švaru, gražu ir šviesu, beveik kaip danguj.

Tą sekmadienį Kalnynų bažnyčioj giesmės skambėjo garsiau, vargonai gaudė iškilmingiau ir maldos buvo karštesnės. Žmonių simpatija nejučiomis palinko į jaunąjį kunigėlį, kuris tą dieną gražiai giedojo sumą. Po pamaldų šventoriuje ir rinkose jie vieni kitiem pasakojo savo įspūdžius ir pastabas apie pagražėjusią bažnyčią ir naująjį kamendorių. Netrukus jau visi žinojo, kaip kunigėlis pats dirbo bažnyčioj, kaip laipiojo kopėčiomis valyti altoriaus ir kaip pats plovė ne tik kie-

liko rūbelius, bet ir kamžas ir albas. Žinojo taip pat, kad kunigėlis davė po auksiną bobelėm, kurios padėjo šluoti ir valyti bažnyčią. Tą dieną tačiau jis gavo mišiom intencijų net po 2 rubliu.

Kai visas tos dienos darbas bažnyčioj jau buvo baigtas ir kun. Vasaris ėjo po mišparų namo, šventoriuj jį pasivijo du ūkininkai, kurių vieną jis tuoj pažino; tai buvo Žodelis. Sveikindamasis su kunigu, jis linktelėjo visu kūnu, bet rankos nebučiavo. Antrasis norėjo ranką bučiuoti, bet pats kunigas nedavė.

— Tai jau apsipratote, kunigėli, Kalnynuose? — prašnekino Žodelis.— Nieko, kunigėli, žmonės čia ne blogiausi. Sugyvensime.

— Net ir bažnytėlė pajaunėjo, kunigėliui atvažiavus. Didysis altorius tai jau visai kaip vakar dirbtas. Mes sakom, kad kunigėlis turbūt tyčia liepėt paauksinti,— kalbėjo antrasis ūkininkas.

— Matot, kaip dulkės gerai apsaugojo paauksinimą,— juokavo kunigas.— Kad dažniau būtų buvęs valomas, tai ir auksas būtų nusitrynęs. Na, bet nebijokit, ne kasdien nė aš valysiu.

Žodelis atsikrankštė, tarsi rengdamasis ką svarbaus pasakyti, ir susirūpinęs pradėjo:

— O mudu štai su Borvikiu norėjom su kunigėliu čia tokiais reikalais pasikalbėti ir, jei galima, patarimo prašyti.

— Kad aš dar nespėjau nė apsidairyti, o jūs jau tuoj su reikalais,— gynėsi kunigas.

— Tai jau neatsisakykite, kunigėli,— prašė ir Borvikis.— Mes sakome, net geriau, kad kunigėlis čia naujas ir į tuos reikalus neįsipainiojote. Atsiprašau, kunigėli, gal ir negerai pasakiau, bet kad taip jau pas mus yra.

— Tai ką gi? Einame pas mane, pasikalbėsime.

Bet Žodelis eiti pas kunigą nenorėjo.

— Kam čia mes kunigėlį trukdysime... Iš to tik visoki liežuviai paskui. Ana, sakys, Žodelis su Borvikiu jau ir pas jaunąjį kunigėlį landžioja... Geriau jau pasišnekėtume čia po liepom, jei leisite, kunigėli.

— Tai kas gi čia per reikalas — ir dar toks slaptas? — susidomėjo kun. Vasaris, pasukdamas po liepom.

Žodelis vėl atsikrankštė ir, iš pradžių dar painiodamasis, bet toliau vis labiau užsidegdamas, ėmė kalbėti:

— Matot, vis su ta vartotojų draugija, kunigėli... Vis dėl tos krautuvėlės... Jau andai patys girdėjote, kunigėli, kaip kunigėlis Stripaitis ant manęs užsipuolė, kad aš, sako, agituoju... Kunigėlis Stripaitis mane ir bedieviu laiko, ir kalėdodamas aplenkė, ir išrišimo ketina neduoti. Bet aš, kunigėli, tikrą teisybę sakau — aš ne bedievis ir neagituoju. Tegu štai Borvikis pasako, ar aš bedievis, ar aš agituoju?

Borvikis, stambus 50 metų vyras nudribusiais ūsais, nusiėmė kepurę ir perbraukė delnu per plikę.

— Gana jau, gana, kunigėli, koks jis bedievis! Ir į bažnyčią žmogus eina, ir iš knygų poteriauja... Ir nei agituoja, nei ką. Ką čia agituosi, kunigėli, kad ir patys matom, kad negerai.

— Negerai, tikrai negerai, kunigėli,— nustvėrė Žodelis.— Kaipgi čia gali būt, kunigėli? Pritraukė, prikalbėjo, pajus surinko, žadėjo ir nuošimčius, ir dividendą, o dabar niekur nieko... Ak mes nežinom, kunigėli, gal būt, kad ten to pelno ne kažin kiek. Galbūt tas pelnas eina į apyvartos kapitalą, bet kodėl kunigėlis Stripaitis nieko mum nesako, prie nieko neprileidžia? Štai ir Borvikis valdybos narys, o ką jis žino? Nieko nežino!

— Tikra tiesa, kunigėli,— patvirtino Borvikis.— Pereitą sekmadienį mudu su Kavolium — jis, matai, neva sekretorium buvo išrinktas — nuėjom pas kunigėlį Stripaitį pasikalbėti. Tai nė nekalbėjo, kunigėli. Ką jūs, sako, durni žmonės, išmanot? Man jūs pinigų nereikia, ir aš, sako, žinau, ką darau. Kai bus tiek pelno, kad bus galima dalinti, tai ir padalinsiu. Čia, sako, reikia vienos galvos, bet išmintingos. O dešimt kvailų ir vieną išmintingą sukvailins.

— Tai ko gi jūs, vyrai, iš manęs norit? — nesuprato Vasaris.— Jūs turite draugijos įstatus, turite valdybą, aš gi su tais reikalais visai dar nesu susipažinęs. Ką gi aš galiu patarti?

— Mes prašome,— tarė Žodelis,— kad kunigėlis patartute kun. Stripaičiui sušaukti susirinkimą. Visi nariai to reikalauja. Ir tegu parodo knygas ir duoda apyskaitą — kaip ir ką. Kitaip, kunigėli, gero nebus. Aš jum pasakysiu, kunigėli,— čia Žodelis priėjo artyn ir nuleido balsą,— kad yra

žmonių, kurie nori rašyti ant kun. Stripaičio skundą viršininkui. Ir parašys, jeigu taip bus, tikrai parašys.

— Ir „Žagrės" reikalai, kunigėli, ne geresni,— tęsė toliau Borvikis.— Žmonės šneka, kad už zuperį permokėję po 10 kapeikų maišeliui. Ir vėl nežinia, kur tie narių mokesčiai eina.

Ilgai dar abudu ūkininkai skundėsi dėl kooperatyvo ir „Žagrės" reikalų, ir kai jie pagaliau atsisveikino, Vasaris grįžo namo prislėgta nuotaika. Jis pamatė, kad žmonės įtarinėja jo kolegą, esą jis krautuvėlės pelną ir narių mokesčius pasiimąs į kišenių, o gal net ir sukčiuojąs, imdamas už zuperį daugiau, negu reikia.

Ir Vasaris ėmė svarstyti klausimą, dėtis jam į tas draugijas, kaip buvo pasiūlęs Stripaitis, ar ne. Nepritypęs ir tų reikalų neišmanąs, jis bijojo įklimpti į kokią painiavą ir užsitraukti žmonių įtarimų. Antraip vertus, dalyvaudamas draugijose, gal jis nesusipratimus išsklaidytų ir parodytų žmonėm, kad nė Stripaitis nieku nekaltas. Bet ar Stripaitis prileis jį prie draugijos reikalų ir sąskaitų? Ar jo dalyvavimas nebus tik taip sau, dėl žmonių akių, Stripaičiui naudinga priedanga, kaip buvo galima spėti ir iš jo pasiūlymo?

Svarstydamas šiuos klausimus ir savo pasikalbėjimą su ūkininkais, kun. Vasaris ilgokai žingsniavo per abu apytuščiu savo kambarių. Staiga jis išgirdo lauke dundėjimą ir pamatė, kaip Julė tekina šmėkštelėjo pro jo langus, įbėgo į gonkas ir įsmuko į kun. Stripaičio butą.

Vasaris, dar vos tik savaitę išbuvęs Kalnynuose, jau spėjo pajusti antipatiją šitai mergai, nors ji jam visaip gerinosi ir stengėsi įtikti. Ateidama tvarkyti kambarių arba šaukti pietų, ji papasakodavo visas klebonijos ir bažnytkaimio naujienas ir paskalas, tuo pat metu stengdamasi išgauti kuo daugiausia žinių apie jį patį.

Jaunam kunigui pasirodė, kad Julė tarsi net bando savotiškai su juo flirtuoti ar koketuoti. Sutvarkyti kambarius ji visuomet stengdavosi ateiti tokiu metu, kada kunigas būdavo namie. Kiekvieną kartą ji stverdavo bučiuoti jam ranką ir tai darydavo su tokiu malonumu ir pasigardžiavimu, nuo kurio jam tapdavo koktu ir pikta. Ji kalbėdavo prisimeilindama ir balsu, ir visa savo išvaizda.

O buvo ji sveika ir gana graži merga, geltonplaukė, skaisčios ceros, stačios krūtinės ir lygių blauzdų, kurių ji nesidrovėdavo rodyti, pasikaišydama sijoną, jei darbas to reikalavo.

Vieną vakarą Vasaris pastebėjo, kad Julė atėjo pakloti Stripaičiui lovą gana vėlai, ir nematė, kada ji išėjo. Žinoma, ji nuo gonkų nuėjo turbūt į kitą pusę, bet jaunam kunigui nepadorus įtarimas savaime skverbėsi į galvą. Nuo tos dienos jis prieš savo valią, savaime, nejučiomis pajusdavo keistą neramumą, kai tik pamatydavo Julę einant į kun. Stripaičio kambarius.

Bet šį kartą nerimauti nebuvo priežasties. Laikas dar buvo gana ankstyvas, o ir Julė neužtruko. Po kelių minučių kunigėlis išgirdo varstant duris ir pamatė, kaip ji vėl tekina nurūko atgal į klebonijos sodą. Netrukus pasibeldė į duris, ir įėjo pats kun. Stripaitis su kepure ant galvos ir milžiniška gumbuota lazda rankoje.

— Tai ką čia trypi taip susirūpinęs? — tarė jis sėsdamas, nenusiėmęs kepurės ir nepadėjęs lazdos.

— Nieko. Medituoju apie gyvenimo menkniekius.

— Tu man geriau papasakok, ką tau kalbėjo tiedu cicilikpalaikiai?

— Kas? — nustebo Vasaris.

— Na, na, nesigink. Tas velnias Žodelis jau į savo pusę patraukė ir Borvikį. Matai, kad aš viską žinau. Na, pasakok, labai mane keikė?

— Keikt nekeikė, bet vis dėlto atrodo, kad dalykai gana prasti su tuo jūs kooperatyvu ir „Žagre". Žmonės nepasitiki. Reikėtų jiem dokumentaliai įrodyti, kaip apversti jų pajai, narių mokesčiai, kiek pelno, kam jis naudojamas ir t.t.

Stripaitis ironiškai šyptelėjo:

— Tai ką? Gal jau ir pats manai, kad aš pajus ir pelną sau į kišenių susižėriau?.. Jie kvaili nesupranta, kad pajai reikalingi kreditui gauti, o pelnas eina krautuvei praplėsti, aptarnavimui apmokėti, inventoriui amortizuoti ir kitiem reikalam. Pabandyk tu jiem tai išaiškinti! Manai, kad jie ką nors supranta apie kreditą? Geriau nė nekalbėk. Kaimo žmogus kredito bijo kaip velnias kryžiaus. Jeigu jie žinotų, kiek prekių yra paimta į skolą pajininkų atsakomybe, jų ir blusos iš baimės numirtų. O parodyk jiem pelną, tai užsimanys jį kas

mėnuo dalintis. Žodelis ir dar vienas kitas cicilikas tai supranta, bet jiem tik ir rūpi katalikiškas įstaigas sugriauti.

— Galbūt... Aš pats tų reikalų visai neišmanau. Bet ar nereikėtų daugiau atsargumo? Jie sakė, kad kažkas ketinąs rašyt net skundą viršininkui ar kam...

— Ot, velniai! — nusikeikė kun. Stripaitis, regimai susirūpinęs.

— Gal ir geriau būtų sušaukus susirinkimą, kaip jie nori, ir viską išaiškinus.

— Išaiškinus!.. Sukvailintam mužikui nieko neišaiškinsi. Jau jie ir be manęs daro susirinkimus. Einam, užklupsim tuos velnius iš netyčių!

— Kur?

— Julė man tik dabar pranešė, kad jie visi susirinkę pas Vingilą alinėj laka ir mitinguoja. Žodelis su Borvikiu ten kaip pasiutę agituoja. Einam, pakalbėsim, jei kalbės žmoniškai. Jei ne, išvaikysim ir kailį išpersim.

Jis grasinančiai pakratė savo gumbuotąją lazdą, ir buvo matyti, kad tikrai nepabijotų, reikalui esant, paleisti ją į darbą. Vasaris svyravo ir spyrėsi, bet Stripaitis pats užvožė jam skrybėlę, įbruko į ranką kitą lazdą ir išsivedė pro duris.

Šventoriuj jau nebuvo jokio žmogaus, bet rinkoj dar stovėjo keli vežimai ir vienur kitur šnekučiavo pasivėlavę parapijonys. Kunigai tuoj pastebėjo, kad ties Vingilo aline iš tiesų neramu. Pro atdarą langą skambėjo traškios kalbos, tarpdury pasirodydavo ir vėl dingdavo įkaušę veidai, bet kas ten darėsi viduj, nuo šventoriaus nebuvo galima nei įžiūrėti, nei išgirsti.

— Jeigu eisime stačiai į alinę,— samprotavo Stripaitis,— pamatys bjaurybės ir išbėgios. Reikia juos užklupti iš netyčių. Būtų gera nugirsti, ką jie ten pliauškia ir kas ten už nosies vedžioja tuos mulkius.

Bet iš šventoriaus jokio aplinkinio kelio į rinką nebuvo, tad nutarė eiti pirmiausia į kooperatyvą, o iš ten pro užpakalines duris lengva buvo, niekam nematant, aplenkti rinką iš kitos pusės ir pro galą namo atsidurti ties pat alinės durimis.

— Eikim kaip niekur nieko,— mokė Stripaitis.— Visi žino, kad aš krautuvėj ilgai užtrunku. Jei pamatys mus einant į krautuvę, jie jausis dar ramesni.

Kun. Stripaičio strateginis planas pavyko puikiai, ir po valandėlės abu kunigai jau stovėjo ties Vingilo smukle. Laimei, nė vieno žmogaus tarpdury nebuvo, nes visus, matyt, sutraukė į vidų kalbėtojas, kurio kiekvienas žodis buvo girdėti net lauke. Abu kunigai įžengė į priemenaitę ir, prisiglaudę prie sienos, klausė oratoriaus kalbos.

— Ar tai kunigų darbas šinkuoti žibalą ir vynioti silkes? — šaukė oratorius.— Ar mes patys nebūtume galėję suorganizuoti kooperatyvo? Juk mes pirmieji buvom šį sumanymą iškėlę. Kam kamendorius pasiskubino sugaudyti jus ant savo meškerės? Ar mes būtume griovę tikėjimą, pardavinėdami druską ir pipirus? Ne, jam ne tas rūpėjo! Kunigėliui rūpėjo pasipelnyti! Jis vienas aprėpė visas valdybos pareigas, jis neprisileidžia nei revizijos komisijos, nei šaukia susirinkimo, nei duoda apyskaitos!

— Kas kalba? — paklausė pakuždomis Vasaris.

— Mokytojas,— atsakė Stripaitis.

Kalba buvo aiškiai demagogiška, ir susirinkusieji į ją reagavo įvairiai. Vieni pritarė, kiti neigė ir ginčijosi tarp savęs, o protarpiais skambėjo stiklai, linkėjimai sveikatos, dėkojimai ir pasigardžiavimo garsai, išmetus stiklinę alaus.

— O kaip su tuo dividendu? — šūktelėjo kažkas.

— Dividendas tuoj bus,— atsakė oratorius.— Tik dalins ne pinigus ir ne tau, bet dalins paskutines tavo kelnes kooperatyvo kreditoriam.

— Na, kad pasakė!.. Ką dalins?.. Kokiem kreditoriam?..— šaukė nustebę balsai.

— O jūs nežinot, kad jūsų pajai ir pelnas guli banke ant kunigo vardo, o visos prekės imamos skolon? O kiekvienas kvailys supranta, kad už draugijos skolas atsako visi nariai!

Čia jau pakilo toks klegesys, kad nebuvo galima nė suprasti, kas ką sako. Bet oratoriaus balsas tuoj perrėkė visus:

— Vyrai, nutilkit!.. Vyrai, klausykit!.. Kas nori, kad mes pareikalautume iš kunigo apyskaitos, tegu pakelia ranką!

Čia Stripaitis žengė porą žingsnių priekin, pokštelėjo lazda į duris ir griausmingu balsu subaubė:

— Aš noriu!

Visi kaip vienas grįžtelėjo į duris.

— Vajėzau, kunigas! — suklykė kažkieno persigandęs balsas. Tuo pačiu momentu dzingtelėjo stiklai, ir pora vyrukų kūliais išsirito pro langus laukan. Karčemoj pasidarė tylu kaip bažnyčioj per pakylėjimą. Visi grūdosi į pasienius, ir alinės vidurys tuoj pratuštėjo.

Stripaitis žengė į vidurį, bet nuo durų nesitraukė. Jis greitai apmetė akim susirinkusius ir pamatė visus savo atkakliausius priešus. Šalia mokytojo prie galo stalo stovėjo Žodelis, už jo stengėsi pasislėpti Borvikis. Kitoj pusėj sėdėjo pats Vingilas, šlubis kriaučiukas ir žinomas visoj apylinkėj muzikantas Skripkelė. Kampe, priešais, aplink tirštai nustatytą stiklinėmis ir alaus bonkomis stalą, sėdėjo bernų kompanija, tarp kurių Vasaris pamatė ir aną rudąjį berną, kuris priėmė Komuniją, negavęs išrišimo.

Stripaitis regimai didžiavosi savo teatralinio įžengimo efektu, ir jo veidas švytėjo piktu džiaugsmu.

— Tai ką, vyrai, mitinguojate? — prašneko jis po valandėlės, kai jau įspūdis pradėjo slūgti.— O policijos leidimą turite?.. Na, nebijokite, tęskite toliau. Kas čia pirmininkas? Ponas mokytojas?

Mokytojas, drąsus vyrukas, jau atsipeikėjo nuo nustebimo ir pasiryžo laikytis savo pozicijos. Jis žengė žingsnį priešais ir drąsiai atrėžė:

— Čia ne susirinkimas, kunige, ir jokio pirmininko čia nėra. Tai tamsta turėtum šaukti susirinkimą! O jeigu to nedarai, tai mes patys turime teisę pasitarti savo reikalais. Mes turime žinoti, kur eina žmonių pinigai.

— O tamstai kas darbo? — sušuko Stripaitis.— Tamsta daug savo pinigų esi įdėjęs į mūsų organizaciją?

— Tai kas, kad aš neįdėjau! Kiekvienas turi teisę žiūrėti, kad žmonės nebūtų apgaudinėjami!

— Įkišk tamsta savo teisę katei į uodegą! Ir prašau išsinešdinti! Kas bus reikalinga, aš ir pats išaiškinsiu.

Bet mokytojas nenusileido:

— Ne kunigas čia mus sušaukei, ne kunigas ir aiškinsi! Kai kunigas sušauksi susirinkimą, tai galėsi ir aiškinti... O čia mūsų reikalai! Šeimininke, porą bonkų alaus!

Stripaitis pamatė, kad dalykai krypsta į blogą pusę. Savo šalininkų jis nematė nė vieno. Pasieniais jau prasidėjo bruz-

dėjimas ir šnekos. Kriaučiukas ir muzikantas degėsi papirosus ir kažką kuždėjo viens kitam į ausį. Bernų kompanija kampe ėmė barškinti stiklais ir bonkomis, rimtesnieji ūkininkai slinko prie durų, rengdamiesi išeiti.

Vasaris nei pagautas, nei paleistas stovėjo priemenėj ir pro atviras duris matė visą tą bjaurią sceną.

Žodelis su Borvikiu pagaliau išdrįso prisiartinti prie kun. Stripaičio, norėdami incidentą likviduoti.

— Tai jau labai atsiprašom, kunigėli,— nedrąsiai pradėjo Žodelis.— Ot, užbėgom po mišparų, vienas žodį, kitas žodį — ir įsikarščiavo žmonės. Bet jei kunigėlis ateinantį sekmadienį susirinkimą sušauktumėt, viskas būtų gerai...

Bet Stripaitis, netaręs į tai nė žodžio, atgalia ranka nustūmė sau nuo kelio abu ūkininku ir susiraukęs žengė į tą kampą, kur kaskart vis labiau buvo ėmę triukšmauti bernai. Priėjęs sučiupo du pirmuosius už pakarpų ir sviedė į pasienį. Kiti patys ėmė trauktis nuo stalo. Tuomet kunigas plačiu mostu pabraukė per stalą savo didžiule lazda — ir visos bonkos ir stiklai, žvangėdami skeveldromis ir šukėmis, su didžiausiu trenksmu pasklido po visą alinę.

Kilo išgąstis ir sumišimas. Suklykė moterys ir pirmos puolė į duris. Bet kartu skverbėsi išbėgti ir vyrai. Gal visas skandalas tuo būtų ir pasibaigęs, jeigu smuklės šeimininkas, aršus Stripaičio priešas. nebūtų užsimanęs protestuoti ir jeigu bernai būtų mažiau išgėrę. Storulis Vingilas, pripratęs prie visokių smuklės incidentų, trinktelėjo kumščiu į stalą ir ėmė rėkti prikimusiu balsu:

— Kunige, tai jau per daug!.. Tai jau, atsiprašant, tikra kiaulystė!.. Daužyti stiklus čia niekas neturi teisės. Aš tamstą į teismą patrauksiu. Vyrai, būsite liudininkais. Aš turiu leidimą pardavinėti alų!.. Aš pildau įstatymus. Daužyti stiklus!.. tai jau tikra, atsiprašant, kiaulystė!..

Niršo ir apygirčiai bernai. Protesto balsai drąsėjo:

— Mes ne už kunigo pinigus geriam!.. Daužys mūsų alų!.. Tegu kunigas žiūri bažnyčios, ne karčemos!.. Davatkas spaviedot!..

O rudasis bernas, Piktupio Andrius, nusišluostęs rankove alum aptaškytą veidą, išsiskyrė iš būrio ir svirduliuodamas žengė į kun. Stripaitį. Nežinia, ką jis būtų jam daręs, bet

kunigas pirmas pastvėrė jį už krūtinės, apsuko pusratį, išneše atbulą pro duris ir stūmė į lauką. Berno kojos užkliuvo už slenksčio, jis griuvo aukštielninkas, pokštelėjo galva į akmenį ir pasiliko begulįs.

Pasidarė dar didesnis sumišimas. Sukliko daugelis balsų. Iš smuklės išbėgo Vingilas, kriaučiukas ir Skripkelė, sustvėrė berną už pažastų ir kaip maišą įvilko į vidų.

Kun. Vasaris stovėjo prisiglaudęs prie sienos, nusigandęs ir prislėgtas to nematyto skandalo. Stripaitis paėmė jį po ranka ir nusivedė namo.

— Žinos dabar, kaip lakti ir mitinguoti,— kalbėjo nugalėtojo tonu.— Seniai jau aš rengiausi juos užklupti.

— Ne, tai jau per daug,— protestavo Vasaris.— Šitokis kovos būdas kunigui absoliučiai neleistinas. Juk tu galėjai žmogų užmušti!

— Gaila, kad pasipynė tas idiotas, o ne ponas mokytojas arba Žodelis. Aš juos būčiau kitaip palamdęs.

— Juk ir tam gal perskėlei galvą. Griūdamas į akmenį pataikė. Ne, žinai, man baisiai neramu. Mudu nuėjom, palikę gal mirštantį žmogų.

— Cha, cha!..— nusijuokė Stripaitis,— ir bailus gi tu, Vasari! Ten, kur girtas griūva, velnias paduškėlę pakiša. Tokių tipų nė su vėzdu nepribaigtum... O tai gyvenimas, brolau! Visa ko tenka pritirti. Ir susipykti, ir susimušti, ir vėl susitaikinti. Pagyvensi — pamatysi... Apsiprasi...

Vakare Julė jaudindamasi pasakojo, kad Vingilas tikrai ketina traukti kun. Stripaitį į teismą ir surašinėjo liudininkus. Piktupio Andrius krisdamas labai prasimušęs galvą, bėgę daug kraujo, jis nieko nekalbėjęs, ir jį nuvežę namo.

Kunigas Stripaitis, atvėsęs po kovos įkarščio, klausydamas šių žinių, nors stengėsi save raminti ir drąsinti, bet vis dėlto jautė, kad iš tos istorijos gali išeiti jam daug nemalonumų.

Nepagyrė peštynių ir kun. klebonas. Jam labai nepatiko, kad tokiais kivirčais parapijonys atgrasinami nuo klebonijos ir bažnyčios. Užuot laikęs žmones savo organizacijomis kunigų įtakoj, Stripaitis didinąs pirmeivių šalininkų eiles.

Vasaris tą vakarą negalėjo atsipeikėti nuo tų bjaurių įspūdžių. Rudojo berno išpažintis ir jo praskelta galva pakaitomis vargino kunigo vaizduotę.

VII

Naujapolio šv. Pranciškus būdavo tarsi atlaidų sezono užbaigimas visoj plačioj apylinkėj. Jeigu kuriais metais dėl pabjurusių kelių ar blogo oro žmonių suvažiuodavo ir nelabai daug, tai jau kunigų visuomet susirinkdavo tiek, kiek niekur kitur netekdavo matyti. Naujapolio pralotas Asyziečio proga stengdavosi sutraukti kuo daugiausia konfratrų, ir tai būdavo kaip ir kokie neoficialūs beveik viso dekanato kunigijos suvažiavimai. Klebonija buvo didelė, o pralotas — vaišingas šeimininkas ir svečius mėgo. Tad maža rasdavos tokių kunigų, kaip Kalnynų Platūnas su Stripaičiu, kurie būtų vengę važiuoti į šv. Pranciškų.

Kun. Vasaris išsirengė gana anksti ir atvyko į Naujapolį dar gerokai prieš sumą. Vienintelė jo pareiga tą dieną buvo padėti klausyti išpažinčių, ir jis uoliai ėmėsi darbo. Jis išsėdėjo klausykloj ligi pat pietų ir tik atėjęs į valgomąjį galėjo pamatyti kitus svečius ir pasisveikinti su pačiu šeimininku.

Naujapolio pralotą Girvydą Vasaris pažinojo jau anksčiau, ir porą kartų atostogų metu per atlaidus teko pas jį svečiuotis. Pralotas gi žinojo apie Vasario poetinius gabumus, skaitydavo jo eiles ir tikėjosi, kad tai bus žmogus, kuris palaikys kunigijos garbę ir prestižą lietuvių literatūroje.

Pralotas Girvydas buvo šviesus ir plačių pažiūrų žmogus, bet atkaklus savo luomo garbės ir reikalų gynėjas. Jis visa širdžia geidė, kad kunigija įsistiprintų visose gyvenimo pozicijose, tačiau kritiškai svarstė, ar kai kurių pozicijų užgrobinas nėra tik laikinas laimėjimas ir ar neišeis galų gale pačios kunigijos ir Bažnyčios nenaudai. Taip kritiškai jis žiūrėjo ir į kunigų laimėjimus ekonominio gyvenimo srity. Kunigai ūkininkai, kooperatyvininkai, krautuvių ir ūkio ratelių vedėjai kėlė pralotui Girvydui daug abejonių. Jisai matė, kad čia kunigas labai dažnai pameta pusiausvyrą, pasitikėjimą ir gerą vardą. Pagaliau iš tų praturtėjusių ir sušykštėjusių klebonų ūkininkų kunigijai ir Bažnyčiai maža yra naudos, nes iš jų būdavo sunkiausia išspausti skatikas bendriem vyskupystės reikalam.

Dėl to pralotas kreivai žiūrėjo ir į Kalnynų kleboną, kurio šykštumas ir sumužikėjimas kompromitavo dvasiškiją. Krei-

vai pralotas žiūrėjo ir į kamendorių Stripaitį, kurio neteisėti darbeliai jau buvo pasiekę praloto ausį. Jis jau iš anksto pyko, nujausdamas, kad Kalnynuose kada nors pribręs skandaliukas. Bus tada apie ką rašyti pirmeivių laikraščiam!

Tad pralotui buvo įdomu išgirsti ką nors apie Kalnynus iš pirmos burnos, ir jis, nusivedęs Vasarį nuošaliai prie lango, ėmė klausinėti:

— Nemanyk, kad čia koks tardymas,— tarė jam,— bet sakyk man visą tiesą. Aš žinau, kad tavo parapijoj ne viskas gerai. Nieko nepadarysi. Tu dar jaunas — ir nieko nėši matęs, bet gyvenime sutiksi visa ko. Reikia stengtis bent, kad visokios šiukšlės pasiliktų vien mūsų tarpe, kad jos nepasklistų į žmones, viešumon, ir neterštų kunigo garbės. Na, kaip ten kun. Stripaitis su savo kooperatyvais? Žmonės patenkinti?

Vasaris dar nebuvo atpratęs nuo seminaristo taktikos — kuo mažiausia būti atviram su vyresnybe, dėl to ir į praloto klausimus atsakinėjo labai atsargiai. Jam atrodė, kad, sakydamas visą tiesą, jis skųs ir įdavinės savo kolegą.

— Aš dar taip neseniai Kalnynuose, kunige pralote,— išsisukinėjo jis,— kad dar nespėjau susipažinti su žmonėmis ir parapijos reikalais.

— Privirs jis ten košės su tais kooperatyvais ir „Žagrėmis". Tu nesikišk! Dirbk savo drabą, ir tiek. Turi talentą — lavinkis, rašyk. Mum reikia gabių ir talentingų kunigų. Ar ne garbė, kad mes turime Maironį? Ką reiškia prieš jį visi tie pirmeivių rašytojėliai ir poetėliai! Literatūroj kunigija užkariavo garbingas vietas. Laikykime jas!

Pralotą pagavo net entuziazmas. Jis pliaukštelėjo Vasariui per petį ir sušuko:

— Vasari, būk vyras! Užimk Maironio vietą! Ė, kad tu, šelmi, būtum geriau mokinęsis, aš būčiau tave į akademiją ištaikęs!

Tuo tarpu daugelis kunigų, ypač vyresniųjų, nežymiai lankėsi į praloto kabinetą, kur buvo paruoštas bufetėlis su išgėrimu ir užkandžiais. Pralotas pietum į didįjį stalą degtinės neduodavo, nes jaunesniųjų būry atsirasdavo atkaklių abstinentų, tačiau atskirame kambary leido ištroškusiem atsigauti ir pataisyti po darbo nukritusią nuotaiką.

Pralotas Girvydas iš viso mokėjo suprasti žmonių silpnybes ir jas atleisti, tačiau viena sąlyga: kad jos pasiliktų tarp keturių aklų ir kurčių privataus gyvenimo sienų, kad jos neišeitų viešumon, nepiktintų žmonių ir nežemintų kunigo vardo.

— Et,— sakydavo jis savo ištikimiem artimiesiem,— žmogus vis pasilieki žmogumi, tačiau žinok, kur ir kaip elgtis. Savo tarpe mes galim ir šiaip, ir taip, bet viešai — basta! Bažnyčios tarnas žmonių akyse turi atrodyti švarus kaip drobė.

Iš kur kitur buvo žinoma, kad pralotas gailestingai numodavo ranka net į tokias kai kurių konfratrų silpnybes, kaip, pvz., per didelį jautrumą dailiajai lyčiai, jei tik visa tai buvo pakankamai paslėpta arba pridengta padorumo formomis. Sako, pats pralotas mielai svečiuodavęsis pas vieną teologijos daktarą, pas kurį susirinkdavęs linksmų giminaičių ir gerų pažįstamų būrys. Į pabaigą vaišės virsdavo mažomis orgijukėmis, bet piktintis ten nebūdavę kam.

Užtai viešai nusikaltusiem kunigam praloto Girvydo širdy nebuvo jokio pasigailėjimo. Jis buvo pasirvžęs ištremti juos kur į Siberiją, jeigu tai būtų jo galioje, arba net ir visai sunaikinti. Nekentė pralotas ekskliérikų, o jau apie ekskunigą, gink Dieve, negalėjo ramiai nė vieno žodžio pasakyti.

Ekskunigas anais laikais, bent toj diecezijoj, buvo daugiau abstraktinė sąvoka negu realus faktas, vis dėlto tuo metu ėmė plisti gandų, kad vienas kunigas, prieš keletą metų išvažiavęs į Ameriką, dabar metė kunigystę ir vedė žmoną. Pralotas Girvydas neseniai buvo gavęs žinių, kad tai tikra tiesa. Niekam jis tų žinių neskelbė, nenorėdamas garsinti skandalingo įvykio, bet negalėjo susilaikyti bent bendrais posakiais nepareiškęs savo pasipiktinimo ir paniekos panašiem atskalūnam, paleistuviam, išgamom ir velnio išperom.

— Aš suprantu, kad kunigas gali nusidėti ir labai žemai nupulti,— kalbėjo pralotas per pietus, atsiliepdamas į prasidėjusią šneką apie kunigus nevykėlius.— Aš suprantu, kad galima ir pasigerti, ir prasilošti, ir netgi prieš celibatą nusidėti — *peccare humanum est**,— bet prieiti ligi to, kad mest sutaną, ne! Kaip sau norite, šitai netelpa mano galvoj.

* Nusidėti — žmogaus ypatybė (I).

— Bet, kunige pralote! — atsiliepė vienas svečias.— Ar Bažnyčiai ir kunigijai nėra naudingiau, jeigu vienas kitas, per klaidą patekęs į dvasišką luomą, pats iš jo pasitraukia? Kam jam pačiam kankintis ir dar kenkti visam luomui?

Pralotas, išgirdęs šiuos žodžius, vos neužspringo nekramtytu kąsniu ir net pašoko savo kėdėje.

— Kaip tai?! Tamsta turbūt nepamąstei, geradėjau, kokias erezijas ir nesąmones skelbi! Aš jau nekalbėsiu, ką reiškia paminti kunigystės sakramentą dogmatiniu ir moraliniu atžvilgiu. Tai kiekvienam teologui gerai žinoma. Bet tamsta klausi, ar nebus naudingiau Bažnyčiai ir pačiai kunigijai? Kur ta nauda, prašau parodyti, meldžiamasis! Ar kad bus griaunama Bažnyčios disciplina, piktinami tikintieji, duodamas blogas pavyzdys konfratram? Ar kad bus išvelkamas luomo gyvenimas į pasaulėlius ir išduodamos jo paslaptys? Ne, sykį tapai kunigu, per klaidą ar ne per klaidą — vis tiek basta! Kentėk, melskis, dirbk, keik, raitykis kaip kirminas, galų gale griešink, bet neapostazuok!

Daugelis kunigų garsiai nusikvatojo — vieni iš šito paradokso, kiti iš praloto įsikarščiavimo. Bet praloto oponentas pasiryžo tęsti ginčą toliau ir tarė:

— Sutinku, kunige pralote, kad, žiūrint teologo akimis, mesti kunigystę iš tiesų yra didelė nuodėmė. Sutinku, kad ir Bažnyčios disciplinai tas gali atsiliepti labai neigiamai. Bet kai dėl pačio ekskunigo, imant jį, taip sakant, subjektyviai, jo sąžinės šviesoj, aš nenorėčiau su kunigu pralotu sutikti. Juk dogmatiniai principai saisto tik tuos žmones, kurie tuos principus tiki. Bet kunigas, kuris jau ryžtasi mesti kunigystę, aš manau, kad yra paliovęs tikėti tuos principus, vadinasi, jie jo nebesaisto.

— Užtat ir niekšas! — sušuko pralotas.— Kaip kunigas gali liautis tikėjęs Bažnyčios mokslą?!

— Bet, kunige pralote, žmogaus pažiūros, o kartais ir tikėjimas, ne visuomet pareina nuo žmogaus valios. Jaunuolis, neturėdamas pašaukimo, tapo kunigu. Kunigo darbas netinka jo palinkimam, gabumam ir charakteriui. Jis kankinasi, ima abejoti, jis bręsta, ir jo pažiūros keičiasi. Jis nebetenka tikėjimo jei ne Dievu, tai bent Bažnyčios disciplinari-

niais nuostatais. Ir štai jis meta kunigystę, sudaro šeimą ir dorai gyvena. Ar tokį žmogų mes turime smerkti kaip niekšą ir išdaviką?

— Turime, turime ir dar sykį turime! — duodamas kumščia į stalą šaukė pralotas.— Ištvirkimas, daugiau nieko! Kiekvienas ištvirkėlis teisinasi pažiūrų pasikeitimu!

— Tai tie mūsų konfratrai geresni, kurie, naktį pragirtuokliavę, eina mišių laikyti arba lenda prie svetimų žmonų ir griauna šeimynas? — karščiavosi ir oponentas.

— Aš jų negiriu!.. Aš jų negiriu! Bet jeigu jie mestų kunigystę, būtų dar didesni niekšai!..

— Nebijokite, kunige pralote! Toki nemes!

— Ir gerai, kad nemes. Tam yra atgaila, išpažintis, Dievo malonė!..

Kažin, kuo būtų tas disputas pasibaigęs, bet oponentą jau kumščiavo į pašones jo draugai, o pralotą ramino kaimynai. Ginčas pasibaigė dar viena smarkia praloto replika prieš apostatus ekskunigus, kuriuos reikią ekskomunikuoti ir išmesti iš visuomenės kaip raupsuotuosius.

Kun. Vasaris sekė šį ginčą su dideliu susidomėjimu. Čia pirmą kartą jam teko susidurti su ekskunigo problema. Klausimas atrodė pavojingas ir tamsus kaip bedugnė, bet užtat ir traukė į save kaip bedugnė. Ekskunigas!.. Jam, vos tik palikusiam seminarijos mūrus, šitas žodis reiškė gyvenimo katastrofą, visą tragediją, visų idealų žlugimą, gėdą ir nuopuolį. Bet taip pat ir didelį pasiryžimą, ir didelę kovą dėl kažkokio naujo gyvenimo ir naujų siekimų.

— Kas tas kunigas, kuris ginčijosi su pralotu? — paklausė Vasaris kaimyno.

— A, tai kunigas Laibys, Naujapolio gimnazijos kapelionas,— paaiškino kaimynas.— Drąsus vyras. Ne kiekvienas ryžtųsi su pralotu taip diskutuoti.

Kunigą Laibį Vasaris pasižymėjo savo atminty kaip žmogų, iš kurio galima išgirsti naujų ir drąsių minčių.

Tuo tarpu kalba nukrypo į kunigų elgesį. Kalbėta atvirai, nes desertas jau buvo paduotas, tarnaitė ir lekajus pasišalinę, o klierikų taip pat nebuvo nė vieno. Kai kurie jau ir senyvi kunigai nenorėjo sutikti, kad esama tokių dvasiškių, kurie, pasak Laibio, pragirtuokliavę naktį, eitų mišių laikyti arba

juo labiau sukinėtųsi apie svetimas žmonas. Kiti tikrino, kad tokių iš tiesų esama, dar kiti nieko nesakė, tik reikšmingai šypsojosi.

— Iš kur tokis nuomonių skirtumas? — vėl kreipėsi Vasaris į savo kaimyną.- Juk patiem kunigam, ir dar pagyvenusiem, dvasiškių gyvenimas turėtų būti lygiai gerai pažįstamas.

— O, toli gražu ne,— atsakė kaimynas.— Yra tokių šventų tėvelių, kurie per visą savo amželį mano, kad visi jo konfratrai gyvena taip šventai, kaip ir jie patys. Žiūrėk, tokiam Šlavantų tėveliui nė į galvą neateina, kad praloto kabinete buvo galima paimti po burnelę ir kad jo kaimynai paėmė ne vieną. Ką tad kalbėti apie svarbesnius dalykus! Matai tamsta, kunigėliai iš viso atsargūs, o laidokai dvigubai. Laidokai į savo kompaniją neištikimo nepriims, o naivūs šventuolėliai dažniausiai nemato, kas čia pat jų pašonėj dedasi. Laidokas pas tokį nė išpažinties neis. Pasirinks šiam reikalui konfesarijų „su plačiomis pažiūromis", tokį kaip jis pats. Dėl to, matai tamsta, ir kyla pažiūrų skirtumas. Ir vyskupėliai, ačiū Dievui, dažnai gyvena *in ignorantia invincibili**. Tiesa, daug ką sužino iš skundų ir popierių, bet jų nei ausys negirdėjo, nei akys neregėjo, kas dedasi Dievulio avinyčiose.

— Argi ir mūsų pralotas iš tų, kurie nepažįsta?

— O ne! Pralotas dvasiškų tėvelių gyvenimą gerai pažįsta!.. Pralotas žino, kad *peccare humanum est*...

Tuo tarpu pietūs jau buvo baigti, visi sustojo, pralotas atkalbėjo maldą ir paprašė svečius į salioną. Vasaris nuo kavos atsisakė ir priėjo atsisveikinti praloto, teisindamasis norįs dar atlankyti savo pažįstamus, nes šiaipjau retai pasitaiko proga atvykti į Naujapolį.

— Atvažiuok dažniau,— kvietė pralotas.— Man visuomet bus miela tave pamatyti. O į tuos visokius kooperatyviškus biznius nesidėk. Tuščia jų! Pamatysi, neišeis iš to nieko gera.

Vasariui jau panižo liežuvis papasakoti apie muštynes karčemoj, bet jis susilaikė, atsisveikino pralotą ir išėjo. Jis

* Nenugalimam nežinojime (I).

buvo pasiryžęs atlankyti ponią Brazgienę, kurios po primicijų dar nebuvo matęs.

Klebonijos prieškambary prisivijo jį kapelionas Laibys.

— Kaip? Tamsta jau namo taip anksti? — nustebo kapelionas.

— Ne visai. Noriu dar nubėgti čia pas vienus pažįstamus.

— Jei pas ponią Brazgienę, tai taip ir sakyk. Prašė, kad tamstos nepaleisčiau iš akių ir jai pristatyčiau. Eiva.

— Ten aš ir rengiausi...

Priėmė juos viena ponia Brazgienė, nes daktaras buvo išėjęs į susirinkimą. Ji buvo gerai nusiteikusi, ir jos veidas švytėjo džiaugsmu.

— Kunige daktare,— kreipėsi ji į kapelioną,— žinok tamsta, kad kun. Vasaris — mano jaunų dienų simpatija ir pirmoji meilė, kuri tebetveria lig šiol. Aš jį vadindavau Pavasarėliu, o jis mane Liuce. Aš jį norėjau kartą pabučiuoti, bet jis pabėgo. Žinau, kad paskui pats to gailėjosi. Apskritai, jis visą laiką nuo manęs bėgo. Štai dabar tamsta žinai padėtį ir prašau tai turėti galvoj.

Vasaris matė, kad visa tai sakoma juokais, bet kartu juk tai buvo ir teisybė. Juokai — kun. kapelionui, o teisybė — jam. Jis raudo ir dėl jos žodžių teisumo, ir dėl džiaugsmo ją matyti ir tokius žodžius girdėti.

Kunigas Laibys nusišypsojo ir tarė:

— Aiškios situacijos daro aiškius draugus, ponia. Iš savo pusės aš turiu prisipažinti tamstai,— kreipėsi jis į Vasarį,— kad išeikvojau daug pastangų laimėti ponios Liucijos palankumui, bet veltui. Dabar žinau priežastį ir būsiu lojalus.

Vasaris, nugalėjęs savo drovumą ir prisiderindamas prie užvesto kalbos tono, juokavo taip pat:

— Ponia Liucija sako tikrą tiesą. Jeigu aš būčiau nebėgęs, tai ji mane, be abejo, būtų pagavusi. Taip, taip... po laiko daug ko tenka gailėtis, nors, apskritai, nepataisomų dalykų gailėtis neverta.

— Kodėl nepataisomų? — nustebo Laibys.— Iš ponios žodžių matyt, kad niekas čia nė nebuvo pagedę. Tik dabar sveikas neturi bėgti, kad nereiktų jau tikrai, ir šį kartą galutinai, gailėtis.

— O tamsta pats per pietus ką sakei apie svetimų žmonų viliotojus?

— Pavasarėlis — svetimų žmonų viliotojas! Cha cha cha! — poniai ši mintis pasirodė tokia paradoksališka, kad jai nuo juoko net ašaros pasirodė akyse. Juokėsi ir abudu kunigai.

Kapelionas pasirodė esąs žmogus draugiškas ir linksmas, dar nesenas, bet jau ir nebejaunas. Jis buvo baigęs savo studijas viename Vakarų Europos universitete ir gavęs filosofijos daktaro laipsnį. Diecezijos vyresnybė ir griežtesnieji kunigai, ypač tie, kurie turėjo Peterburgo akademijos magistro laipsnį, žiūrėjo į kapelioną Laibį su nepasitikėjimu ir laikė jį modernistu. Jo pažiūros daugeliu klausimų, tiesa, buvo savotiškos, bet elgėsi jis, kaip dera geram kunigui, ir niekas nieko blogo jam prikišti negalėjo. Pas Brazgius jis lankydavosi gana dažnai ir buvo laukiamas jų svečias.

Kun. Laibys pažinojo Vasarį iš jo eilių, buvo girdėjęs apie jį šį tą iš jaunesniųjų kunigų, bet pats savo nuomonės apie jį neturėjo. Kun. Laibys niekad nieko nespręsdavo apie žmogų, jo nepamatęs. Ir turėjo jis tokį ypatingą gabumą atspėti kiekvieną iš jo išvaizdos, išraiškos, eisenos ir viso laikymosi, kad visai nė nekreipdavo dėmesio į jo reiškiamas mintis ir pažiūras.

— Gudriai pakalbėti gali ir kvailas,— sakydavo jis.— Tai pareina nuo įgudimo, nuo sekimo kitais, o kartais ir nuo pačio kvailumo, nes ir kvailumas kartais mum gali atrodyti gudrus ar bent įdomus. Bet išraiška, eisena, laikymasis visados esti sutapę su tikrąja žmogaus esme. Nuo to nepabėgsi ir niekuo neapsimesi, nes ir pats apsimetimas tave išduos.

Kun. dr. Laibys buvo puikus fizionomistas.

Ponia Liucija, pasijuokusi iš Pavasarėlio — „svetimų žmonų viliotojo", puolė kapelioną:

— Bet papasakok, ką gi tamsta pasakei apie svetimų žmonų viliotojus, kad net nekaltą kun. Liudą nugąsdinai. Jisai jau pasiruošęs vėl bėgti nuo manęs.

— Ničnieko, ponia,— atsakė kun. daktaras, komiškai pakeldamas antakius.— Svetimų žmonų viliotojas kunigų

tarpe — labai retas paukštis. Tikėk manim, ponia, kad mus svetimos žmonos dažniau vilioja negu mes jas.

— Ir visas tamstos prakeikimas, žinoma, tom akiplėšom!

— Anaiptol. Ponios, kurios vilioja kunigus, atlieka didžiai naudingą darbą.

— Mažiau įkyri savo vyram?

— Tai viena. O antra, štai dėl ko, tamstos sutiksite, kad tom meiliom viliokėm vieni kunigėliai atsispirs, kiti pasiduos. Tie, kurie atsispirs, turės daugiau nuopelnų danguje. Tie, kurie pasiduos, vėlgi bus dvejopos kategorijos: vieni pasiduos lepšiškai, vergiškai, įklimps kaip musės į medų ir žus; o kiti pasiduos kovodami, ir toje kovoje ras ir stiprins save. Šitų kelias, ponia, laisvė! Jų niekas nesulaikys. Jie eis ir toliau kovodami ir maištaudami — ieškoti naujų idealų, naujų tiesų.

Šitą kalbą dr. Laibys pradėjo aiškiai komišku tonu, bet su kiekvienu sakiniu jo pakelti antakiai sviro žemyn, pailgas juodbruvas veidas rimtėjo, ir, jau tariant paskutinius žodžius, vietoj horizontalinių dvi vertikalinės raukšlės įsibrėžė į kaktą. Buvo aišku, kad jis nebejuokauja. Surimtėjo ir ponia Liucija, o kun. Vasaris stebėjosi ir kalbėtojo fizionomijos žaismu, ir tokiu nelauktu kalbos prasmės pakrypimu.

— Aš neseniai esu paleistas iš seminarijos,— tarė jis,— ir šitie klausimai man yra visai nauji. Seminarijoj mus mokė moterų saugotis kaip ugnies.

— Vadinasi, rodė tikriausią kelią į moterį. Nes juo mes daugiau ko saugojamės, juo mažiau išsisaugojam. Nes mes dažnai, kaip tyčia, padarome tai, ko labiausiai saugojamės. Ir tuomet klaida esti daug sunkiau atitaisoma. Išvengti moteries yra vienintelis kelias — vesti ją. Žmona nebetenka tos bandomosios lemiamos reikšmės, kurią turi šiaip moteris. Tarp vyro ir žmonos nesprogsta kūrybinės fantazijos žiežirbų. Gera žmona — gyvenimo komfortas, palanki aplinkybė, padės vyrui realizuoti tai, kas jame yra, kas jame subrendo; bloga žmona — gyvenimo skaudulys, liga, naikins vyro pajėgas, o gal ir visai jį pražudys. Ir viena, ir kita yra nuosavam vyro jausmų, minčių, reikalų, interesų skrituly. Dėl jų vyras gali tik smagiai arba nesmagiai jaustis. Bet kūrybinis įsitempimas tegali būti tarp dviejų atskirų polių: tarp vyro ir siekiamos, bet nepasiekiamos moteries. Dėl to Bažnyčia, jeigu tikrai norėtų

apsaugoti kunigus nuo moteries arba jeigu jai rūpėtų kunigų dora, turėtų panaikinti celibatą. Juk šiandien daug kam aišku, kad vedę vyrai savo norais, mintimis ir vaizduote skaistesni už nevedusius, ypač prievarta nevedusius. Teologų ir asketų argumentai apie skaistybės kilnumą šauna pro šalį. Taip, skaistybė dėl susiturėjimo yra kilni, bet tai yra tokia pat dovana, kaip geniališkumas, talentas, žodžiu, tai, ko surekrutuotai jaunuolių miniai antmesti negalima.

— Vis dėlto Bažnyčia celibato nenaikina ir, mano nuomone, gerai daro. Vedusioj kunigijoj nebeliktų kūrybos, fantazijos, užsidegimo ir nebeliktų bandomojo veiksnio. Dabar kunigijos gyvenimo centre stovi moteris, tada atsistotų žmona. Kunigijos dorovingumas pakiltų, bet kūrybingumas, lankstumas, tamprumas nusmuktų. Bažnyčia, kaip ir kiekviena organizacija, yra egoistiška: individualines sąžines ji aukoja bendruomenės tikslam. Tiesa, ji stengiasi bent kiek už tai atsilyginti — ne per skaudžiai plaka griekelius *contra sextum* ir toleruoja net aukštuose hierarchijos laipsniuose gana menkos doros žmones, kol tai nesukelia viešo skandalo. Girdėjai, Vasari, šiandien žodžius: griešink, bet neapostazuok! Nes griešindamas, jeigu nebūsi lepšys, tu kursi, ir tavo kūryba eis kunigijos balansan.

— Kodėl būtinai griešindamas? — suabejojo Vasaris.

— Nebūtinai, bet taip jau dažniausiai esti. Jeigu tu nori būti poetas, tai moteries bandymo, brolau, neišvengsi. Ar tu gali įsivaizduoti Dantę be Beatričės, Petrarką be Lauros, Gėtę be Šarlotės, Kristinos, Ulrikės, Mickevičių be Marilės? Taip ir kiekvienas poetas. Neišvengsi, brolau, moteries nei tu. Bet palauk! Aš juk skaičiau tavo keletą eilėraščių ir supratau, iš kur tai visa kilo. Moteris! Moteris, brolau, ar šiokiu, ar tokiu pavidalu. Nesigink! Jeigu dar nebūtum buvęs dvasiškis, gal būtum suradęs ir daugiau savo kūrybos akstinų. Bet dabar visam kitam tu esi aklas ir kurčias. Tavyje liko gyva vien tai, kas yra vyro prigimty gajausia ir gaivališkiausia: jautrumas moteriai. Tai kiekvieno talentingo kunigo išgelbėjimas. Kitaip jis uždustų. Bet čia ir nuodėmės pradžia. Ar tu manai, kad, jausdamas ties savim moteries šmėklą, ramiai nešiosi sutaną, kalbėsi brevijorių, spaviedosi davatkėles ir būsi pavyzdingas kunigas? Ne, brolau! Tu svajosi, kankinsies, maištausi ir imsi

nekęsti savo vardo. Kitaip tu nebūsi poetas. Jau ir šitą aš pastebėjau tavo eilėse. Dėl to aš tikiu tavo ateitim... Kuo tu baigsi, aš nežinau. Bet baik nebanališkai!

Tuo tarpu ponia įpylė kavos, ir jie visi trys gurkšnodami dar kurį laiką kartojo ir diskutavo kapeliono mintis. Ponia Liucija sunkiai slėpė savo pasitenkinimą, o kun. Vasaris jame sukilusį įvairių jausmų mišinį. Kun. Laibys, išgėręs savo puodelį, dirstelėjo į laikrodį ir pakilo eiti: artinosi valanda, kurią jam būtinai reikėjo būti namie. Kun. Vasaris valandėlę dar pasiliko, nors jau ir jam buvo metas važiuoti namo.

Atsisveikinę su kunigu Laibiu, jiedu jau nebegrįžo prie tų pačių kalbos temų, nors abudu jautė, kad kapeliono žodžiai juodu kaip ir suartino, surišo. Abudu numanė, kad kapelionas, kalbėdamas apie moteries reikšmę kunigo gyvenime ir apie moterį, kuri neva jau esanti jaučiama Vasario poezijoj, turėjo galvoj ją, ponią Liuciją. Ir abiem buvo smagu dėl tokio manymo.

— Sakyk man, kunigėli Liudai,— po kurio laiko kalbėjo ponia Liucija,— juk dabar mudu jau nebe vaikai: aš — ištekėjusi moteris, tamsta — kunigas, taigi galim pakalbėti atvirai. Na, prisipažink, ar aš tamstai patikdavau bent kiek anais laikais, ar buvai bent truputį mane pamilęs?

— Nejaugi ponia to nematei? — nustebęs klausė kunigas.— Juk aš visą seminarijos laiką sirgau jumis. Aš prasimanydavau visokių priemonių pabėgt nuo tamstos, ir vis dėlto tai man blogai pasisekdavo. O tamsta?

— Ak, kam dar klausti? Juk išleistuves ir sodelį atsimeni? Aš norėjau, kad mane pabučiuotai, o tamsta mane atstūmei.

— Koksai aš mulkis tuomet buvau ir kiek dėl to paskui graužiausi! Bet ką!.. Aš tuomet buvau tokis dar vaikiškas...

— O aš tai palaikiau stačiai didvyriškumu, kietos dvasiškos disciplinos dabojimu. Ir tariau: Pavasarėlis ne man. Gal ir geriau, kad taip išėjo. Kas aš tamstai būčiau?.. Komfortas?.. patogi aplinkybė?.. O gal gyvenimo liga, vėžys?

— Ponia Liucija, apie tai dabar nėr prasmės galvoti,— atsakė Vasaris.— Aš vis tiek išstoti iš seminarijos negalėjau.

Jiedu nutilo abudu, paskendę dar tokios netolimos, bet jau nebegrąžinamos praeities atsiminimuose. Dabar jau suvaržyti griežtų pareigų, jiedu laisvai žarstė tuos atsiminimus, bet nė vienas neišdrįso pastatyti klausimo dėl dabarties. Ponia Brazgienė stengėsi būti gera savo vyrui žmona, bet dvasinės šilumos tarp jųdviejų nebuvo. Jos širdis linko į kunigą Vasarį, ir šitos spragos jai niekas negalėjo užpildyti. Kun. Liudas savo simpatijas poniai Liucijai suprasmino, pasiremdamas kapeliono žodžiais. Ir to jam pakako duoti jausmam daugiau laisvės ir pasižiūrėti į buvusią kaimynę smalsesne akimi.

Ponia Liucija buvo pražydusi jam vėl nauju grožiu. Ji truputį papilnėjo, dėl to jos oda pasidarė dar švelnesnė ir skaistesnė, negu buvo pirma. Jos kūno formos, bruožai ir judesiai galutinai susiharmonizavo. Ji pati tapo dar labiau moteriška, jautri, pastabi, viską suprantanti, viskam atsiliepianti. Kun. Vasariui smagu buvo papasakoti savo naujojo gyvenimo įspūdžius, patyrimus ir pasidalinti savo mintimis.

— Ech, ponia Liucija,— kalbėjo jis susijaudinusiu balsu,— štai dar tik trys mėnesiai, kaip aš kunigas, ir trys savaitės, kaip vikaras, o jau kartais imu abejoti, ar neapsirikau dėl pašaukimo. Ponia, esti momentų, kada aš visai nesijaučiu esąs kunigas, ir esti momentų, kada aš jaučiu vien kunigavimo naštą. Aš bijau, kad tik tiek esu kunigas, kiek mane saisto dvasiškio rūbai, išviršinės pareigos, darbas, parapija. Ir tos pareigos man sunkios. Mišias laikyti jau įpratau, bet išpažintys, ypač pamokslai, Viešpatie! Man skelbti Dievo žodį, mokyti žmones, barti už paklydimus, vesti į tiesos kelią? Ne, tai jau praneša mano visas pajėgas! Negaliu!.. Žodžiai stringa gerklėj. Daros nenatūralu, netikra. Gaila, kad išėjo kun. Laibys. Žiūrėčiau, ką jis į tai pasakytų.

Ponia Liucija klausė jo domiai, užuojautos pilnu žvilgsniu, bet ką ji į tai galėjo pasakyti? Ir jis buvo dėkingas, kad ji nieko nesakė, kad ji nei sklaidė jo abejonių, nei dar daugiau jų kėlė. Jis matė, kad ir jai jis atrodė taip, kaip sau pačiam.

Pagaliau laikas buvo važiuoti namo, ir kun. Vasaris atsisveikino. Jokių sentimentalių žodžių jiedu viens kitam nepasakė, bet abu žinojo, kad kito pasimatymo lauks su vienodu nekantrumu.

Mieste kun. Vasaris sutiko daktarą Brazgį, skubantį namo. Daktaras apgailestavo, kad, sutrukdytas „Žagrės“ susirinkime, negalėjo su maloniais svečiais namie pasivaišinti.

— Na, kaip Liucė? Neblogai atrodo, ką? — girdamasis klausė daktaras.

— Ką ir besakyti! Puikiai. Geriau kaip Klevišky.

— Bet sakyk, kunige Liudai, kas per tipas tas jūsų Stripaitis ir kaip jis ten veda tas draugijas? Šiandien čia girdėjau pasakojant, kad jis žmogų užmušęs. Nejaugi tai tiesa? Be to, prieš jį skundas ruošiamas. Jis mum visiem pakenks.

— Visa tai papasakos tamstai ponia. Kai dėl draugijų, atsiųskit revizorių. Sudie, ponas daktare. Turiu skubinti. Namai toli.

Daktaras Brazgys nusiskubino pas žmoną, bet kun. Vasaris nerado jam savo širdy jokių nepalankių jausmų. Jųdviejų santykiai į ponią Liuciją buvo tiek nepanašūs, kad vienas antram jiedu visai nekenkė. Bet ponios Liucijos vyras vargiai su tuo būtų sutikęs.

VIII

Naujapolio įspūdžiai paskatino Vasarį galų gale imtis plunksnos. Kapeliono Laibio žodžiai tarsi įpylė jam energijos, o pasimatymas su Liuce pažadino tiek daug užsnūdusių jame atsiminimų ir lūkesių.

Parvažiavęs iš atlaidų, kitą dieną jau nuo pat ryto jis rausėsi savy, ieškodamas temų ir stengdamasis sudaryti poezijos nuotaiką. Į pavakarę, kai visi dienos darbai jau buvo baigti, jis užsidarė savo kambary ir sėdo rašyti. Bet rašyti nesisekė. Jis vieną po kito bandė visus į galvą atėjusius motyvus, bet nei vienas jo nejaudino, nei vienas nežadino jo vaizduotės, nei vienas nesidavė suimamas į eilėraščio formą. Tas pats bandymas pasikartojo po vakarienės,— jis pasikamavo dar porą valandų, kol galutinai įsitikino, kad šiandien jis rašyt negali...

Ar vien tik šiandien? Ne, jis nerašo jau gana seniai; jau antri metai, kai jis neberašo. Dėl ko? Juk jis jaučiasi jėgų turįs, ir poeto sąmonė jame gyva. Tada jis veltui ieškojo atsa-

kymo į klausimą, dėl ko jis negali rašyti. Tik po daugelio metų Liudas Vasaris, analizuodamas savo gyvenimą ir savo kūrybą, manė tą atsakymą radęs. O atsakymas buvo toks.

Rašytojas, poetas savo kūrybai pajėgų ir medžiagos semia iš dviejų šaltinių: iš savo asmenybės ir iš aplinkinio pasaulio. Bet reikia, kad asmenybė būtų stipri ir vieninga, o pasaulis, gyvenimas, tikrovė jaučiama tiesiogiai ir gyvai. Vasaris, patekęs į seminariją tuo metu, kada jo talentas vos pradėjo busti, buvo atskirtas nuo gyvenimo ir pasaulio, ir palinko analizuoti vien savo pačio jausmus ir mintis.

Tas atskyrimas nuo gyvenimo ir įsivilkimas į dvasiškio rūbą kėlė jame daug vidaus kovų. Tad seminarijoj, nors ir kaip neturtingas buvo jo minčių ir jausmų pasaulis, nors ir kaip neįvairi buvo jo kūrybos medžiaga ir negausūs motyvai, jis vis dėlto šį tą rašė, šį tą kūrė.

Bet štai po subdiakonato šventimų jo likimas buvo nulemtas, jis paliovė priešinęsis nugalėjusiai jį kunigystei, jis pasislėpė su likučiais maištingosios savo prigimties giliausiame dvasios kampely ir aprimo. Nuo pasaulio jis ir toliau liko atskirtas, o emocinis gyvenimas, nebežadinamas kovos, apsnūdo. Ką ir kaip tad jis galėjo kurti?

Su žmonėmis jis santykių neturėjo, visuomenės reikalų jis nepažinojo, nuo moteries meilės jis pabėgo, gamtą jis įprato matyti tik pro savo jausmą. Ką ir kaip tad jis galėjo kurti? Dvasinio gyvenimo motyvus? Kokius? Askezai jis nebuvo linkęs, pasaulėžvalgos temom jis buvo per jaunas, savo ideologijos jis nebuvo dar išgyvenęs. Tiesa, seminarijoj jis parašė daug idėjinių eilėraščių, bet jie buvo tokie plokšti ir menki, kad, daugiau subrendęs, jis nebegalėjo prie tų temų grįžti. Nebetenkino jo nei jausminis patosas, nei saldus sentimentalizmas.

Seminarijoj ir visame dvasinio gyvenimo lobyne turėjo jis tik vieną didelį poezijos šaltinį ir pavyzdį — Bibliją. Bet, deja, dvasinių praktikų rutina ir teologijos mokslas darė jį Biblijos poezijai nejautrų, o pats Šventraštis būdavo komentuojamas visai kitais atžvilgiais. Iš pat pirmųjų dienų, dar nesuprasdami lotyniškai, jie jau pratinosi kalbėti Dovydo psalmes kaip maldos formules — poterius, visi kartu, choru, griežtai nustatytu laiku, automatiškai. Jų dėmesys tučtuojau

atbukdavo ir retai kada pasiekdavo turinį, prasmę. Tas pats būdavo ir vėliau, kalbant brevijorių. Reikėjo jis kalbėti, sugriebus laisvą valandą, sparčiai ir, svarbiausia, lūpomis, *oraliter*, ir vis su ta pačia maldos nuotaika. O maldos nuotaika jei ir būdavo sudaroma, tai daugiau pačiu meldimosi veiksmu kaip kalbamų žodžių turiniu.

Studijose Biblija jiem būdavo aiškinama kaip įkvėptas Dievo žodis, dažnai simboline prasme, taikant prie mistiškojo Dievo kūno — Bažnyčios, vaduojantis dogmatiniais arba doroviniais tikslais. Tokiu būdu Biblijos metaforos, hiperbolės, palyginimai ir visos kitos poetiškojo stiliaus priemonės arba visai nebūdavo keliamos, arba komentuojamos teologijos šviesoj. Jiem niekas nebandė nuplėšti nuo Biblijos maldos formulių trafareto ir parodyti, kad ji yra ne tik dieviško, bet ir poetiško įkvėpimo kūrinys. Jiem buvo svetima Pentateucho epika, Pranašų ekstazė, Giesmių Giesmės erotika, Psalmių lyrika, Apokalipsės fantastika.

Tik po daugelio metų Liudas Vasaris įstengė nusikratyti tuo visokeriopu rutinos lukštu ir pažiūrėti į tą nuostabią knygą kaip į tiesioginį žmogaus širdies balsą, bylojantį į mus iš amžių glūdumos, iš tolimųjų Oriento kraštų. Tuomet Biblija tapo jam mėgstamiausia didelės išminties ir poezijos knyga.

Paskutiniai seminarijos ir pirmieji kamendoriavimo metai buvo tas laikas, kada Liudas Vasaris jautėsi arčiausia sutapęs su kunigyste. Bet savo viduje jis anaiptol nesijautė tiek stiprus, kad būtų galėjęs reikštis kūrybiškai. Priešingai: niekad Liudo Vasario asmenybė nebuvo taip silpna, kaip tais metais.

Prieš subdiakonato priėmimą jis buvo brėstantis vyriškis ir bundantis poetas. Jis jautė, kad kunigystė — jo prigimties ir jo talento priešas, prieš kurį jis kovojo, kaip galėjo. Bet jo klaida ir aplinkybės, atvedusios jį į seminariją, buvo stipresnės kaip jo pasipriešinimas. Seminarijos auklėjimas metai po metų spaudė jį į vis ankštesnį ratą — ir jis pagaliau pasidavė. Jis kapituliavo, jis pasislėpė. Bet ar jis tapo kunigu visa savo siela, ar jis visomis savo mintimis ir visais jausmais įsiėmė kunigo idealu? Ar jis subūrė visą savo dvasios gyvenimą apie vieną vyriausią kunigo uždavinį? Ne, jis to negalėjo padaryti. Jis priėmė vien formą be turinio.

Dvasios atslūgimo momentais jis net nejausdavo savęs kunigu, o poniai Brazgienei jis skundėsi nugąstaudamas, ar tik ne išviršinės pareigos ir aplinkybės riša jį su kunigyste? Tikrai taip ir buvo. Jis savąją asmenybę apmarino — ir ji nušvisdavo tik pasyviais užsimiršimo momentais, bet jokiu kūrybiniu veiksmu pasireikšti negalėjo. Jis tapo bedvasiu kunigu, dėl to jam kunigo pareigos atrodė tokios sunkios. Nors jis stengėsi būti uolus, bet dirbo iš inercijos ir įsikalbėjimo, iš reikalo, padariusio jį kunigu. Ką ir kaip tad jis galėjo rašyti?

Tačiau šitokis Liudo Vasario dvasios būvis negalėjo ilgai trukti. Išleistas iš seminarijos ir patekęs į gyvenimą, tegu ir netriukšmingą, bet vis dėlto gana įvairų, pamažu jis ima atsigauti ir vėl grįžti į save. Tai, kas buvo pasislėpę giliausiame jo dvasios klode, patyrus kai kurių nepasisekimų, susitikus su kai kuriais žmonėmis, suskambėjus kai kuriem žodžiam, ima kilti į viršų ir rodyti pirmuosius gyvybės ženklus. Ir čia Vasario dvasioj prasideda ilgas kovos procesas, panašus į pirmąjį, tik atvirkščias. Jame atbus poetas, bet ir kunigas nenorės išsižadėti savo teisių. Jo sąžinė taps skaudžių konfliktų arena. Pažadintas kovos, jis vėl ims rašyti, bet dar ilgai analizuos vien save; ilgėsis plataus pasaulio, bet dar ilgai nedrįs ar gal negalės į jį žengti.

Visa tai Liudas Vasaris suvokė po daugelio metų, kai jo bandymų ir kovų kelias jau buvo išeitas. Tada jam visa atrodė paprasta ir natūralu. Tačiau tą vakarą, kai jisai po Naujapolio atlaidų, bergždžiai prisikamavęs, įsitikino, kad negali iš savęs išskelti jokios kūrybinės kibirkštėlės, jo negalėjimo priežastis jam nebuvo aiški, ir jis nemaža dėl to kentė.

Iš Naujapolio jis parvažiavo pakilusia nuotaika, nes visa, ką jis per tuos atlaidus patyrė, skatino jį dirbti, kurti ir prasimušti į pirmąsias gyvenimo eiles. Pralotas Girvydas daug iš jo tikėjosi ir buvo pasiryžęs jam padėti, kapelionas Laibys sukrėtė jį savo drąsiomis mintimis, o ponia Liucija sušildė jo užmarintą širdį savo švelniu moteriškumu.

O jis štai pasirodė bejėgis, šaltas, be jausmo ir be fantazijos plunksnagraužis, nesugebėjęs parašyti nė vieno eilėraščio, kuriuo jis turėjo įrodyti visiem, o svarbiausia sau pačiam, kad tikrai padarys tai, ko iš jo laukia.

Sunki depresija ėmė slinkti į Vasario širdį. Jeigu jis ne poetas, tai jo drąsios mintys, kapeliono žodžiai ir Liucės pažintis — viskas nuodėmė ir beprotybė.

Pagautas nerimasties ir negalėdamas nusėdėti nejaukiame kambary, jis užsimetė apsiaustą, užsidėjo skrybėlę ir, atsargiai varstydamas duris, išslinko į sodą. Buvo beveik vidurnaktis. Nei klebonijos, nei Stripaičio languose šviesos nebuvo. Visas bažnytkaimis skendėjo tamsoj.

Apgraibydamas lazdele taką, kunigas žengė į tamsų klebonijos sodą.

Kokis turėjo būti šio vėlyvo pasivaikščiojimo tikslas, jis ir pats nežinojo. Jis stačiai jautė reikalą eiti ir daryti ką nors nepaprasta.

Klebonijos sodas buvo didelis, vienu šonu liečiąs šventorių, kitu vieškelį, kuriuo jis andai vaikštinėjo pro dvarą į ežerėlį ir šilelį.

Naktis buvo vėjuota ir tamsi. Švokštė šventoriaus liepos, ir jau prikritusių lapų sluoksnis šlamėjo po kojomis. Kraupu buvo žengti vis tolyn į juodą sodo gilumą, bet šis kraupumas ir paslaptingumas taip dilgino nervus, taip jautrino visus jutimus, kad jaunas kunigas, tarsi kokios nesuprantamos jėgos traukiamas, ėjo vis tolyn ir tolyn.

Štai pagaliau šventorius.

Jis pastumia dureles ir įeina į šventorių. Čia šviesos daugiau, matyti pakraščiais švokščiančių liepų siluetai ir tamsi bažnyčia su aukštu bokštu ir rausvai mirgančiu langu ties altorium.

Šventoriaus kampe jis įžiūri juodą kryžių. Jis žino, kad toj vietoj palaidotas klebonas, pastatęs šią bažnyčią. Vasariui daros šiurpu, prisiminus tą kapą ir gulintį jame kleboną, bet jis sukaupia didelę valios pastangą ir eina stačiai į kapą. Jo kūną nuveria šiurpulių banga, jis pajunta ant veido tarsi kokį žvyną, bet, konvulsyviai sukandęs dantis, žengia toliau.

Štai kapas, aptvertas geležine tvorele, su kryžium ir akmeniu, o akmeny vos vos marguliuoja paauksuotos raidės. Nusiimt kepurę, klauptis ir sukalbėti *Requiem aeternam**? Ne, jis kepurės nesiima, nesiklaupia ir poterio nekalba.

* Amžiną atilsį.

Valandėlę pastovėjęs, jis apsisuka ir eina atgal. Vėjas pašėlusiai drasko jo apsiausto skvernus ir paleriną.

Jei kas jį būtų matęs, būtų sakęs, kad senas klebonas atsikėlė iš kapo ir eina pažiūrėti savo buvusios žemiškos buveinės.

Bet tai ėjo tik jaunas kunigas poetas Vasaris, varomas nerimasties vieną klaikią rudenio naktį.

Jis sugrįžo į sodą, pro kitus vartelius išėjo į vieškelį ir pasuko į dvarą. Tai buvo beprotiškas noras. Ką pamanytų kas nors, pamatęs jį vieną tokiu metu einantį iš klebonijos į dvarą? Ar gal nelabasis jį veja, drumsdamas jo mintis ir piktus jausmus keldamas krūtinėj?

Kunigas kaip šmėkla jau eina pro parką ir godžia akim tiria jo paslaptingą tamsą. Jo ausyse skamba ciniški Stripaičio žodžiai:

— O, tas sodas matęs pasiutusių orgijų...

— Baronienė? Ė, turbūt ne vieno murdyta bestija!..

Štai centrinė alėja ties rūmais. Kas tai? Vienam lange šviesa. Tai, be abejo, jos langas. Ką ji veikia taip vėlai?

Kunigas valandėlę stabtelėja ir nori ją atsiminti. Štai ji kaip gyva su savo viliojančiu šypsniu, balta krūtine ir lakieruotais batų aulais.

Vasaris dabar žino, kur eina. Jis dabar eina ten, kur ją pirmą sykį pamatė. Jis jaučia, kad tai yra absurdiškas sumanymas. Jis gali ką nors susitikti, jį gali užpulti dvaro šunes, jį gali užklupti lietus. Bet jis užsispyrė ligi tos vietos nueiti, ir nueis.

Šaltas rudens vėjas pučia jam į veidą, net kvapą užimdamas. Jo apsiaustas ir sutana lupa jį atgalios ir pančioja kojas. Bet jis, visu kūnu svirdamas į priekį, žengia vis tolyn ir tolyn. Jame kyla energija, užsidegimas, azartas. Jam savotiškai smagu grumtis su vėju ir atlikinėt šią beprasmišką kelionę.

Ar tikrai beprasmišką? Jam, kunigui, kurio kiekvienas žingsnis turi būti racionalus ir Dievo garbei skirtas, ši kelionė — tai didelis žygis, tai maištas prieš savo pasyviškumą, nusižeminimą ir prieš kasdienišką pilkumą, kurs jį slopina ir smaugia.

Jis panoro atsikvėpti.

Jo fantazija ištiesė vieną sparną į tą tamsią vėjuotą spalių mėnesio naktį...

O gal tai gražiosios ponios baronienės žvilgsnis traukia jį kaip nusikaltėlį į nusikaltimo vietą? Nes ponia baronienė — tai nuodėmė. Ji graži ir viliojanti, bet ne taip, kaip ponia Liucija. Baronienės grožis — tai rafinuotos koketės viliojimo priemonė. Jos pažvelgimas ir nusišypsojimas apnuodinti nuodėmingų pažadų.

Kun. Vasario sąžinėj kruta vienas mažas kirminėlis: dėl ko jis, pasakodamas poniai Liucijai Kalnynų įspūdžius ir įvykius, nė vienu žodžiu neprasitarė apie atsitikimą su ponia baroniene ir būsimą vizitą į dvarą? Jis žino, kad sąmoningai tai nutylėjo. Dėl ko?..

Štai jau ir kalnelis, nuo kurio jis observavo tris keistus raitelius. Dabar jis nemato tų vietų, nes visi laukai paskendę neperregimoj tamsoj, bet jis mato, kaip laibas baltakrūtinis raitelis šuoliu lekia per lauką ir kaip paukštis skrenda per griovį.

Kunigas leidžiasi nuo kalnelio toliau.

Štai medis, pro kurį jis ėjo, kai pasibaidė baronienės arklys. Kunigas sustoja — ir visa scena dar sykį kartojasi jo atminty.

Baronienė, gracingai nusišypsojusi, nujoja, bet jis dar valandėlę stovi toj pačioj vietoj, tarsi ko laukdamas.

Čia, pakalnėj, vėjas mažesnis, bet užtat dar aiškiau jaučiamas jo stiprumas kalnely ir visoj apylinkėj. Gūdžiai ošia medžiuose, staugia nuo ežerėlio, švilpauna ir dunda laukų tamsumoj.

Jisai stovi, nesiryždamas pajudėti iš vietos. Visi jo pajautimai įsitempė kaip styga. Jo klausa ir žvilgsnis taip užsiaštrino, kad jis išskiria daugybę tonų ir balsų toj triukšmingoj rudens nakties simfonijoj. Jis įžvelgia įvairių pavidalų ir pačios tamsos niuansų.

Pagaliau jis žengia atgal.

Vėjas, pralenkdamas jį, suduoda į pečius, raitoja ant galvos paleriną, užbėgęs priekin, pūstelėja į veidą ir kūliais verčiasi tolyn į dvaro parką, į klebonijos sodą, į visą miegantį Kalnynų bažnytkaimį.

Dvaro parkas ošia jaukiu namų artumu.

Rūmų lange jau nebėr šviesos: ponia baronienė jau užvožė galantiško romano lapus, paliepė kambarinei išnešti penkiastrėles žvakides, apsivertė ant kito šono ir užmigo minkštame patale.

Kunigas įėjo į klebonijos sodą.

Jo nervai atslūgo, jis jaučia didelį nuovargį ir, atsirėmęs į tvorą, ilsisi, gardžiuodamasis laimingai pasibaigusiu žygiu.

Paskui jis eina į savo kambarius, sunkiai rasdamas taką tamsiame klebonijos sode.

Šį kartą jis nepastebėjo savo kambarių nejaukumo. Jeigu jo vargingas butas būtų virtęs ištaigingiausiu rūmu, išklotu minkštais kilimais ir išpuoštu brangiais meno kūriniais, jis ir to nebūtų pastebėjęs.

Užmigdamas jis pamąstė, kad, nuėjęs su vizitu į dvarą, kalbėsis su ponia Rainakiene kaip su gera pažįstama, nes štai jau du kartu buvo ją susitikęs kely.

IX

Netrukus po šių įvykių baronas Rainakis atlankė Kalnynų kleboną, o kitą dieną visi trys kunigai gavo ponios baronienės pakvietimą atsilankyti į dvarą išgerti arbatos. Klebonas Platūnas nelabai šituos vizitus mėgo, bet matė gyvą reikalą palaikyti gerus santykius su ponu.

— Et, nieko nepadarysi. Reikia atlikti tą baudžiavą,— kalbėjo jis kun. Stripaičiui.— Užveizda ir ūkvedys kitaip skaitosi, kai pamato, kad buvojame pas baronus. Nauda iš to aiški... Kad ne tas, ko aš tenai eičiau?

— Dėl barono, žinoma,— pritarė Stripaitis.— Pravoslavas ar liuteris — tas pat velnias... Jis gal ir pats santykių su mumis nepalaikytų. Bet baronienė, klebone, vis dėlto praktikuojanti katalikė. Nieko nepadarysi; lenkiškose aristokratijos tradicijose religija giliai įleidus šaknis. Nors šiaip aš nė kiek netikiu jos dorybėm.

— Jos aristokratiškumas labai dar abejotinas. Dabar, žinoma, ji aristokratė, bet kilmė ne taip jau labai poniška. Ūkvedys man sykį pasakojo, kad baronienė, prieš ištekėda-

ma, buvusi paprasta Varšuvos kafešantano aktrisa. Nuvažiavo baronas į Varšuvą paūžti — ir apipainiojo lenkaitė. Tokios moka. Štai tau ir aristokratė.

— Juo didesnis aristokratas, juo skandališkesnė žmona,— samprotavo Stripaitis.— Pasitaiko, kad kunigaikščiai veda ne tik kafešantanų artistes, bet ir cirko akrobates. Kafešantane tai tik kojas parodo, o cirke, bestijos, tai visai nuogos raitosi.

Klebonas iš pasipiktinimo nusispjovė ir pataisė:

— Ne nuogos. Įstatymai draudžia. Turbūt apsitempusios tokiu mezginiu.

— Lyg ne vis tiek! Iš tolo atrodo kaip nuogos.

— Bene pats matei?

— Ot ir mačiau. Aš kunigu šventinausi ne kur kitur, kaip tik toj pačioj Varšuvoj. Pas mus tada vyskupo nebuvo, tai, ot, mane ir nusitempė vienas vietinis konfratras. Buvom ir kafešantane, ir cirke. Žinai, klebone, kad ryt dieną turėjau išpažinties eiti. Niekad tokių mergų nemačiusiam pasiutiškai veikia... Na, bet ką aš čia pliauškiu! Štai Vasaris jau ir pasipiktino.

— O tamsta kaip? Nori taip pat eiti į dvarą? — kreipėsi klebonas į Vasarį.

— Noriu nenoriu, bet jeigu kviečia, tai neiti būtų nemandagu,— šiurkščiai atsakė Vasaris. Jo širdy jau ėmė kauptis prieš kleboną piktų jausmų.

— Bet juk tamsta nepažįstamas!

— Tai susipažinsiu. Pagaliau, ne taip jau ir nepažįstamas. Andai buvau susitikęs juos visus už dvaro jodinėjančius. Susipažinome.

— A, tamsta, laiko turėdamas, mėgsti vienas vaikštinėti... Cha cha!..

Vasaris staiga blykstelėjo kaip ugnis ir, sunkiai valdydamasis, drebančiu balsu tarė:

— Atsiprašau. Kodėl klebonas jau kelintą kartą man prikaišiojat ypatingą laiko turėjimą? Aš, rodos, savo pareigas bažnyčioj atlieku lygiomis su visais. Gal net daugiau. Išpažintys beveik tik man vienam užkrautos...

— Apsidirbdavom mudu ir dviese, kai tamstos nebuvo,— suniurnėjo klebonas.

— Tai prašau kleboną apie tai parašyti kurijai. Kai gausiu kitą vietą, aš iš čia išvažiuosiu tą pačią dieną, nė kiek nesigailėdamas.— Ir, nelaukęs klebono atsakymo, jis pakilo ir išėjo, vos nugalėjęs norą trinktelt durimis taip, kad net langai sudrebėtų.

Šį kartą jis dar susivaldė, bet jautė, kad jo krūtinę stačiai plėšia pagieža dėl klebono priekabumo, smulkmeniškumo, šykštumo, storžieviškumo ir nepagrįstų užgauliojimų. Šį kartą jis susivaldė, nes jo kantrybė dar nebuvo trūkusi, bet ar ilgam?

Tas mažas incidentas su klebonu pagadino nuotaiką prieš patį vizitą į dvarą. Vasaris išbėgo, kai dar nebuvo susitarta nei kaip jie eis, nei kada. Būtų, be abejo, tinkamiausia nueiti visiem trim kunigam kartu. Bet ar klebonas su Stripaičiu jį kvies? Jis gi pats nutarė nieko neklausinėti ir į jų kompaniją nesisiūlyti. Jeigu jo nepakvies, tegu eina sau dviese. Jis ras kelią į dvarą ir vienas.

Baronienė kvietė 5 valandai, laiko liko nebedaug, ir Vasaris ėmė rengtis. Jis rūpestingai nusivalė batus, apsivilko naują sutaną, užsimovė mankietas ir užsidėjo priešais skeltą apikaklę, kaip didžiausią dabitiškumo ženklą.

Besirengiant pagieža prieš kleboną neatslūgo, bet nukrypo į kitą pusę. Gerai! Klebonas su Stripaičiu jį užgaulioja ir niekina ir gal net nueis, jo nepakvietę? Tiek to! Jis ras kelią į dvarą ir vienas — ir mokės pasirodyti geriau ir už kleboną, ir už Stripaitį! Ir jam jau kilo nuotaika, vaizduojantis, kaip jis kalbėsis su ponia baroniene ir kaip bus nemaloniai nustebę abu vyresnieji kunigai.

Tačiau prieš 5 val. atėjo Stripaitis ir pavadino jį eiti kartu. Būsią nepatogu, jeigu jis nueis vėliau. Reiksią aiškintis... Iš viso, kunigai turį būti solidarūs ir neparodyti, kad tarp jų esama kokių nors nesusipratimų. Vasaris sutiko, bet jo apmaudas neatlyžo, ir visą kelią jis kurstė savy pasiryžimą pelnyti ponų baronų dėmesį ir palankumą, tartum tai būtų didžiausias kerštas klebonui.

Dvaro rūmų prieškambary sutiko juos drąsi kambarinė, paėmė apsiaustus ir paprašė į salioną. Ponas baronas ir ponia baronienė tuoj ateisią.

Salionas buvo didžiulis kambarys, beveik salė, menkai

apšviesta rudenio prieblandos, dėl to gana nejauki ir paslaptinga. Trys kunigai nežinojo nė ką jiem daryti tame apytamsiam salione. Klebonas, daugiau pratęs vaikštinėti apie kluonus ir tvartus negu salione, iš pirmų žingsnių užkliuvo kojomis už kilimo ir vos neapvertė kėdės. Vasaris, taip pat nepratęs buvoti ponų salionuose, kad ir kaip buvo pasiryžęs, varžėsi ir nerimavo, laukdamas pirmo su šeimininkais susitikimo. Laisviausiai berods jautėsi kun. Stripaitis. Jis dėl savo storžieviškumo niekur nieko nesivaržė ir savo elgesio nekontroliavo.

Jisai skersai ir išilgai peržingsniavo per saliona, įsitikino, kad krosnis jau buvo kūrenta, apžiūrėjo paveikslus, pakilnojo ant fortepijono gaidas, paskui sėdo į fotelį prie stalelio, užsimetė koją ant kojos ir užsirūkė papirosą.

Tačiau netrukus virstelėjo šoninės durys, ir pasirodė baronas.

— *A, Reverendissimi!* — sušuko jis, su išskėstom rankom eidamas į savo svečius.— *Mille excuses, mille excuses! On vous laisse seuls dans les ténèbres!..* Tai dėl to, mano gerbiamas kunige klebone, kad jau ruduo. *Der Sommer mag verwelken, das Jahr vergeh'n!..* Taip dažnai dainuoja mano žmona. *Nu, kak vy sebia čuvstvujete, gaspadin nastojatel?**

Baronas turėjo keistą paprotį daryti kratinį iš visų kalbų, kurias tik jis mokėjo, visai nesirūpindamas, ar jo užkalbintasis supranta, ką jis sako, ar ne. Pasisveikinęs su klebonu, jis grįžtelėjo į Stripaitį.

— *Quelle marque de cigarettes est-ce que vous fumez, Monsieur l'abbé? Darf ich Sie bitten von den meinigen zu versuchen? Ce sont les cigarettes de qualité...*** Na, kaip einas?

Kun. Stripaitis atkišo jam dešinę, kurią baronas paspaudė, ir, iš visos kalbos supratęs vienintelį žodį „sigaret", papurtė galvą:

---

* A, gerbiamieji kunigai!.. Atsiprašau tūkstantį kartų!.. Jus čia paliko vienus tamsybėse!.. Vasara apsiniaukia, ir praskrenda metai!.. Na, kaip jaučiatės, kunige klebone? (I)

** Kokius cigaretus tamsta rūkai, kunige? Ar galiu aš pasiūlyti savųjų? Tai yra puikūs cigaretai... (I)

— Ne, cigarų aš nerūkau. Per daug dvokia.

— Dvokia?.. Dvokia?.. *Qu'est-ce que ça veut dire?** — nustebęs žvalgėsi aplinkui ir, pamatęs prie lango stovintį Vasarį, vėl puolė išskėstomis rankomis:

— *Ah, le voilà! Mon cher ami, madame la baronne sera très contente de vous voir ici.***

— Atsiprašau, ponas barone, aš labai gailiuosi, kad nesuprantu prancūziškai,— pasiteisino Vasaris.

— Tamsta nesupranti prancūziškai? Niekis, *mon ami!* Aš ir pats nemėgstu prancūzų kalbos. Nemėgstu, nemėgstu... O tamsta vadiniesi *Vasari*? Taip? *Parla italiano?.. Non?**** Juk tamsta vadiniesi *Vasari?*

— Vasaris.

— Tai tamsta turi būti italas, *Reverendissime!*

— Ne, ponas barone. Aš lietuvis. Mano pavardė grynai lietuviška. Yra ir toks mėnesis vasaris — *februarius.*

— O tamsta žinai, kas buvo Vasari?.. Ne?.. Vasari tai buvo pirmas italų meno istorikas. Gyveno Renesanso gadynėj... Dėl to aš tamstos pavardę kai tik išgirdau, tai ir atsiminiau. Bet, mano ponai,— kreipėsi jis jau į visus kunigus kartu,— tai naujas lietuvių kalbos gražumo įrodymas. Nes italų kalba, mano ponai... — ir baronas leidosi į filologinius samprotavimus apie kalbų skambumą, turtingumą ir senoviškumą. Kunigai padėjo jam, kur klausimai siejosi su lotynų ir lietuvių kalbomis.

Tuo tarpu kambarinė įžiebė didelę gražią lempą ant stalo, aplink kurį susėdo svečiai, ir dvi žvakides su daugeliu žvakių abiejuose saliono galuose. Tuoj pasidarė linksmiau ir jaukiau.

Pagaliau vėl atsidarė durys, ir šį kartą pasirodė baronienė su ponia Sokolina. Su klebonu ir kun. Stripaičiu ponios jau buvo pažįstamos iš anksčiau, o Vasarį atsiminė iš susitikimo kely. To „promenado" atsiminimai ir buvo pirmoji bendros kalbos tema.

---

* Ką tai reiškia?.. (I)

** A, štai ir jis! Mano drauge, ponia baronienė bus labai patenkinta, kad tamsta atsilankei (I).

*** Jūs kalbate itališkai?.. Ne?..

Kun. Vasaris, pamatęs baronienę saliono duryse, be galo nustebo ir ilgą laiką negalėjo dar atsistebėti įvykusia jos atmaina. Juk jis taip puikiai sugebėjo ją įsivaizduoti, kad, rodos, būtų pažinęs ją visur ir visuomet. O štai dabar beveik netikėjo savo akim. Jis berods laukė, kad pamatys baronienę kitaip apsirengusią, nes ponios namie negi nešioja vyriškus jojamuosius kostiumus, bet tokios didelės atmainos nebuvo tikėjęsis. Jam atrodė, kad pasikeitė ne vien drabužiai, bet ir visa ta moteris.

Jis pamatė liekną aukštą ponią, už Liucę didesnę, o turbūt ir gražesnę. Ji žengė lengvai, grakščiai, išdidžiai pakėlusi galvą, bet truputį šypsodamasi. Jos plaukai buvo įmantriai sušukuoti ir suvingiuoti, o ausyse karojo brangūs pašveitalai, kurie ją labai puošė. Jos tamsus rūbas neturėjo jokių ypatingų pagražinimų, bet buvo puošnus ir elegantiškas.

Kunigam jis pasirodė tuo nepaprastas, kad apie kaklą ir ant krūtinės tiek daug iškirptas, jog kartais, kai ponia baronienė sėdėdama pakrypdavo į vieną šoną, vienas petys beveik visai išsinerdavo. O kai ji bent kiek pasilenkdavo į priekį, kunigų kuklumas reikalavo tučtuojau kreipti akis nuo jos krūtinės į šalį, o mintis į dangiškus ir amžinuosius dalykus. Bet pikčiausia, kad ant baronienės kaklo, plonučiu retežėliu paristas, kabojo mažutytis kryželis, nusileisdamas lygiai ligi tos vietos, kurios pamatymas galėjo sukelti pikčiausių pagundų.

Rodos, niekas nebūtų tikėjęs, kad šita didelė elegantiška ponia galėtų mūvėti dryžai languotomis kelnėmis ir batais su lakieruotais aulais, kad ji, apžergusi arklį, galėtų trankytis po laukus ir šokinėti per griovius. O tačiau tai buvo ji pati. Vasaris pažino tik jos akis ir nusišypsojimą, kuriuo ji tuomet jį atsisveikino, o dabar pasisveikino.

Tas nusišypsojimas buvo vienintelis jaunam kunigėliui padrąsinimas, be kurio jis nebūtų žinojęs nei kaip prie tos didelės ponios prisiartinti, nei ką jai sakyti.

Bet ponios baronienės akys ir nusišypsojimas turėjo tą ypatybę, kad kiekvienas jautresnis vyriškis tuoj pajusdavo noro ir drąsos jos draugystėj nesivaržyti ir pasirodyti jai geriausiu, kokiu tik galima, atžvilgiu. Dėl to, kur tik baronienė pasisukdavo, vyriškių asistentų niekur jai nebūdavo stoka.

Bet tą vakarą Kalnynų dvare tik vienas kun. Vasaris patyrė šią nepaprastą baronienės nusišypsojimo ypatybę.

Pasikeitus pirmomis nereikšmingomis konversacijos frazėmis ir paskutinių dienų naujienomis, kai kambarinė padavė arbatą su saldžiais užkandžiais, visa kompanija pasiskirstė taip: klebonas su baronu kalbėjosi apie šių metų derlių, javų kainas ir ateinančių metų perspektyvas, greta kun. Stripaičio sofoje sėdėjo ponia Sokolina ir ginčijosi, dėl ko katalikų kunigai negali žmonų vesti, o Vasaris ir baronienė atsidūrė prieš viens kitą, atskirti žemučio staliuko, ant kurio jie dėjosi arbatos puodelius.

Kompanija nebuvo tiek pakrikusi, kad nebūtų buvę galima sumegzti bendros kalbos arba persimesti sakiniu su tolimesniu kaimynu, bet, pradėjus gerti arbatą, nuotaika susidarė tokia, kad kalbos pasiskirstė. Vasaris, jausdamas glostantį baronienės žvilgsnį ir skatinantį nusišypsojimą, tarė:

— Šis vakaras, ponia, didelis mano gyvenimo įvykis. Aš esu pirmąkart dvare — ir tai ne bet kokiam, bet tikram aristokratiškam dvare. Apie tai jau aš seniai svajodavau. Vieną kartą, kai aš dar nebuvau kunigas...

— O tamsta jau seniai kunigas? — pertraukė baronienė.

— Vos keletas mėnesių, ponia.

— A, tai tamsta dar visai naujokas gyvenime. Aš manau, kad pirmieji kunigavimo, panašiai kaip ir pirmieji po ištekėjimo, metai yra kupini uolumo, ekstazių ir nusivylimo. Bet aš tamstą pertraukiau.

— Taigi aš vieną kartą susvajojau ištisą pasaką apie dvarą — labai romantišką ir naivią.

— Galima ją išgirsti?

— Nedrįsčiau ponios baronienės varginti. Aš tik norėjau pasakyti, kaip dvaras žadindavo mano vaizduotę.

— Tikrių tikriausiai toj pasakoj buvo įmaišyta moteris.

— Nesiginsiu. Bet ji nebuvo iš dvaro, o aš tuomet dar nebuvau kunigas.

— Tamsta ją tebemyli?

— Ponia, juk aš kunigas!

— Tai kas iš to? Juk tamsta nepaliovei buvęs vyriškis! Aš esu gera katalikė, priiminėju sakramentus, bet nė kiek nesipiktinu, jei kunigas myli moterį. Aš galiu tamstai pasi-

girti, kad pati vieną tokį kunigą pažinojau Varšuvoj. Jis buvo mane įsimylėjęs kaip paprastas mirtingasis. Aš esu tikra, kad patyrusių meilės kunigų yra labai daug.

— Nesiginčysiu, ponia, nes nežinau,— paabejojo Vasaris.— Bet meilė meilei nelygu. Aš esu girdėjęs ir iš pačių kunigų, kad mylėti esą galima, bet tik siela, dvasia, platoniškai, kaip sakoma.

Ponia baronienė nusišypsojo ir, žiūrėdama į kunigą, paklausė:

— Tamsta tiki, kad galima vien platoniškai mylėti?

— Tikiu, ponia.

— O aš ne.— Ji pasislinko arčiau į jo pusę ir tylesniu balsu, kad tik jis vienas girdėtų, tarė:

— Mane kas tik mylėjo, pirmiausia norėjo mylėti kūniškai. Kai buvau jauna panelė, tuo piktindavausi. Dabar gi manau, kad tai visai natūralu. Juk žmogus turi sielą ir kūną. Sielą mes vien tikime, o kūną ir matome. Argi tad ne natūralu, kad kūną mylime labiau negu sielą? Tiesa, kunige?.. Pagaliau, jeigu ir pripažinsime dvasišką sielų meilę, tai ją galima pasiekti tik per kūno meilę. Tiesa?.. — Ir, nelaukdama atsakymo, ji pakilo papildyti arbatos.

Liudas Vasaris, kitą dieną namie atsimindamas tą pasikalbėjimą, stebėjosi, kaip baronienė, tokia aukšta ponia, kalbėjo jam, pirmą sykį sutiktam kunigui, tokius konfidenciališkus žodžius. Stebėjosi ir savimi. Kalbų meilės temomis jis visuomet vengdavo, varžydavosi ištarti žodį „meilė“ ir su jokia moterim, net ir su ponia Liucija, nebūtų taip atvirai to klausimo diskutavęs. Bet ponia baronienė pati kalbėjo taip laisvai su vos vos jaučiamo flirto atspalviu, kad jis buvo paskatintas prisitaikinti prie jos tono nei pats varžydamasis, nei ja piktindamasis. Baronienė turėjo daug prityrimo ir takto vesti kalbą taip, kad jauno kuklaus kunigėlio fantazija nuolatos būtų dilginama lengvos erotikos, vengiant per didelio atvirumo ir aiškumo.

Papildžiusi arbatos, ji sugrįžo į savo vietą, laikydama rankoj papirosų dėžutę. Ji paėmė vieną pati ir pasiūlė Vasariui. Bet šis atsisakė, nerūkąs.

— Prie cigareto, žinai tamsta,— aiškino ji, užsitraukusi dūmą,— arbata gauna ypatingo malonaus prieskonio. Ypač

kai tabakas geras, o arbata aromatiška ir stipri. Cukraus daug nereikia. Nuo to daros priklu. Prašau kunigą pabandyti. Jei nepatiks, numesite.

Vasaris paėmė papirosą. Rūkyti jis šiek tiek mokėjo ir paspringti dūmu nebijojo. Papirosas buvo malonus ir kvapus, o arbata iš tiesų pasirodė skanesnė.

— Štai jau ir išmokiau tamstą vienos nuodėmės,— juokavo ji, pamačiusi, kad svečias cigareto nemeta.

— Jeigu ponios visos nuodėmės tik tokios kaip šita, tai aš ir toliau apsiimčiau būti tamstos mokiniu.

Baronienė šyptelėjo:

— Tikėk tamsta, kad iš visų mano nuodėmių rūkymas yra sunkiausia, nes jis kenkia plaučiam, gadina dantų spalvą ir palieka nemalonų kvapą. Kitos mano nuodėmės tokių blogų pasėkų neturi. Tad kunigas drąsiai gali mokytis ir kitų, nes pradėjai nuo blogiausios.

— Ponios baronienės kriterijus nuodėmėm rūšiuoti yra gana savotiškas. Deja, teologui jis nebūtų priimtinas.

— Mano pažįstamas kunigas Varšuvoj, kurį tamstai minėjau, su manim sutikdavo. Bet jis turėjo vieną didelę ydą: buvo baisiai atkaklus. Nemyliu atkaklių žmonių. Bet ką aš čia norėjau pasakyti? A-a, štai! tamsta esi nepaprastai į tą kunigą panašus. Stačiai nepaprastai. Kai anądai mes susitikome kely, aš tyčia tamstą užkalbinau, norėdama įsitikinti, ar tai ne jis.

— Ir ponia, be abejo, nusivylė, kad tai buvo ne jis, o aš.

— Atvirkščiai. Pamaniau, kad antrasis egzempliorius gal bus už pirmąjį geresnis. Dabar viskas pareina nuo tamstos. Gerus kaimyniškus santykius aš brangiu pirm visa ko.

— Laikyčiau didžiausiu nusikaltimu ponios baronienės pasitikėjimą užvilti. Ponai pabūsite ilgiau Kalnynuose?

— Mažiausia ligi lapkričio mėnesio. Mūsų reikalai šiek tiek susikomplikavo, ir negalėsime išvažiuoti numatytu laiku.

— Nuobodus laikas — ruduo.

— O, kunige, visur ir visuomet, visokiomis aplinkybėmis reikia mokėt sudaryti maksimumą malonumų. Kitaip, jeigu mūsų laimė pareitų nuo sezono, nuo vietos, nuo gero ar blogo oro, žinai tamsta, gyvenimas pasidarytų nepakenčiamas. O, aš moku aplinkybėm nepasiduoti! Nėr tokių ap-

linkybių, kurių aš neišnaudočiau savo malonumui. Sakysim, čia: jodinėjame, medžiojame, žuvaujame, kai blogas oras, skaitom, vizituoju kaimynus, pati priiminėju. Būsiu atvira ir pasisakysiu, kad kunigas taip pat esi įtrauktas į mano programą.

— Vadinasi, kaip koks žaislas, vien tik malonumui? — nustebo ir beveik įsižeidė Vasaris.

Bet baronienė nė nemanė savo žodžius atšaukti.

— Ak, kokia tu vyrų ambicija! — sušuko ji.— Ir kaip jie visi bijosi ir laiko negarbinga būti žaislu moteries rankoje! Su moterim tai jie mielai kiekvienas pažaistų. Aš gi pripažįstu lygias teises abiem pusėm. Jeigu aš žaidžiu, tegu ir manim žaidžia. Tik abipusinis žaismas ir yra malonus. Tamsta su tuo nesutinki?

Vasaris pajuto, kad baronienė kėsinasi jį įtraukti į dviprasmiškų ir jam blogai suprantamų minčių klampynes. Jis bijojo atsakyti ir taip, ir ne. Jis maišė šaukšteliu arbatą, įsmeigęs akis į blizgančią baronienės cigaretų dėžutę. Baronienė pastūmėjo ją arčiau, ir jis vėl užsirūkė. Atrodė, kad abiem pritrūko kalbos, ir, norėdami tai paslėpti, ėmė klausyti ponios Sokolinos ir kun. Stripaičio ginčo.

— Nekalbėk, kunige, nekalbėk! — šaukė mojuodama rankomis ponia Sokolina.— Aš žinau, kad katalikų kunigam tarp moterų pasiutusiai sekasi. Peterburge mano pačios dvi draugės pravoslavės bėgdavo į Maltos bažnyčią, kur pamaldas laikydavo Dvasinės akademijos auklėtiniai. Na, žinai tamsta, aš jomis nė kiek nesistebiu. Sykį buvo ir mane nusivedę. Mišias giedojo jaunas kunigas, stačiai gražuolis. Ir giedojo artistiškai. Balsas, gestai... Ir kai žinai, kad jis nevedęs, kad jam ir jį uždrausta mylėti, kad jis gal niekad dar nėra pažinęs moteries, stačiai sunku, aš pasakysiu, visai negalima suvaldyti fantazijos... Aš supratau, aš puikiai supratau savo drauges. Nevedęs kunigas šimtą kartų įdomesnis už pravoslavų popą arba protestantų pastorių. Ir jeigu aš kalbėjau prieš celibatą, tai išeidama daugiau iš jūsų Bažnyčios interesų. Mum, moterim, celibatininkai yra įdomiausi pasaulyj vyriškiai. Jeigu Katalikų Bažnyčia panaikintų celibatą, moterys netektų labai rafinuotos pramogos.

— Tai jūsų bobiški reikalai! — atkirto Stripaitis.—

Mum kas rūpi! Mes už tai neatsakome! Vesti pačią? Pfui!.. Kam man jos reikia? Per dienų dienas galvą graužtų! Dabar aš pats sau ponas. Ką noriu, tą darau. Pati ir šeimyna mus supančiotų, pavergtų civilinei vyriausybei. Ne! celibatas — tai Katalikų Bažnyčios stiprybė.

— Nekalbėk, kunige, nekalbėk! — vėl kaip malūnas sumojavo rankom ponia Sokolina.— Negaliu pakęsti šitų utilitaristiškų argumentų. Tamsta man parodyk celibato naudą moraliniu atžvilgiu, tada aš įtikėsiu.

— Tamstai įdomu tas ginčas? — paklausė baronienė Vasarį.

— Man įdomu ponios Sokolinos priekaištai. Iš kanonų teisės ir teologijos aš žinau visus argumentus už celibatą. Iš tų pačių šaltinių žinau ir daugelį priekaištų prieš celibatą. Bet ponia Sokolina argumentuoja gana savotiškai.

— Pavyzdžiui?

— Pavyzdžiui, kad, panaikinus celibatą, moterys netektų labai rafinuotos pramogos...

Ponia baronienė šyptelėjo:

— Šitą argumentą aš palaikau. Nors, tiesą pasakius, aš netikiu jokiais argumentais nei priekaištais. Ir šitą ginčą taip pat nulems ne argumentai.

— Kas gi?

— Laikas, gyvenimas. Kaip paprastai.

Toliau ponios Sokolinos ir kun. Stripaičio kalba nukrypo į Katalikų Bažnyčios apeigas ir pasidarė bendra. Baronas su klebonu jau buvo baigę svarstyti ūkio ir laukų klausimus, o baronienė su kun. Vasariu taip pat jautė reikalo įsimaišyti į bendrą kalbą.

Po valandėlės baronas pakilo ir pasiūlė pereiti į jo kabinetą. Jis turįs parodyti senoviškų pištalietų ir rapierų kolekciją, kurios apžiūrinėjimu paprastai baigdavosi kiekviena vizita.

Kabinete jis pasakojo kiekvieno ginklo istoriją ir su juo surištus nuotykius bei dvikovas. Bet Vasaris smalsiau žvilgčiojo į lentynas knygų negu į barono pištalietus. Tai pastebėjusi, baronienė tarė:

— Aš matau, kad kunigas domiesi knygomis. Tamsta mėgsti skaityti?

— Taip, ponia,— atsakė jis.— Aš mėgstu literatūrą, bet seminarijoj nebuvo laiko skaityti. Čia, Kalnynuose, laiko, rodos, turėsiu pakankamai, bet nebus knygų.

— Man būtų labai miela tamstai patarnauti. Aš, atvažiuodama į dvarą, visuomet atsivežu dėžę knygų. Per keletą metų jų prisirinko visa rietuvė. Be to, ir nuo seniau dvaras turėjo didoką biblioteką. Tamsta gali jas skolintis, net be pareigos grąžinti. Tačiau turiu įspėti, kad tai nebus labai dorovingos knygos. Moderniški rašytojai, žinai, kunige, ne visuomet pasižymi kuklumu. Bet tamsta rasi čia ir pirmaeilės vertės veikalų.

— O, būsiu labai dėkingas poniai baronienei,— nudžiugo kunigas.— Tikiuosi, kad ponios knygos manęs neišves iš kelio. Aš būtinai noriu susipažinti ir su moderniąja literatūra.

— Prašau ateit kurį nors priešpietį, kai bus šviesu. Apžiūrėsime knygas, ir tamsta galėsi pasirinkti, kas patiks. Visą šią savaitę aš būsiu namie.

Netrukus kunigai atsisveikino.

Grįždami namo, jie maža kalbėjo. Tik Stripaitis bandė pasidalinti įspūdžiais.

— Prikibo velnias boba su savo celibatu. Na, bet porą sykių aš jai gerai užvažiavau! Norėčiau aš dirstelėti į tas Peterburgo gražuoles, kurios, pamatę kunigą, gatavos kniaukti kaip morčinės katės... Na, bet žinai, Vasari, ką tu ten su baroniene visą laiką apie meilę burkavai? Rodos, toks tylutis, o žiūrėk, kai paspirgino boba, tuoj atgijo rupūžiukas... cha cha cha... Oi, saugokis!

Bet niekas nieko jam neatsakė, ir parėję visi išsiskirstė į savo kambarius.

X

Kun. Stripaičio incidentas Vingilo alinėj plačiai nuskambėjo ne tik Kalnynų parapijoj, bet ir visoj apylinkėj. Žmonės visaip į tas muštynes žiūrėjo. Ištikimi dvasiško luomo gerbėjai ilgai negalvoję nusprendė, kad jeigu kunigėlis taip darė,

tai, vadinasi, taip ir reikėjo. Kai kurie, ypač moterėlės, atvirai džiaugėsi: tai bent kunigėlis!.. Išvaikė girtuoklius iš karčemos, ir tiek! O kad primušė tą paleistuvį „razbainiką" Piktupių Andrių, tai jam ir gerai: tokius pats Dievas baudžia.

Tačiau kiti kunigo žygį aštriai kritikavo: tegu kunigas mokąs bažnyčioj iš sakyklos, per išpažintis ir geru pavyzdžiu, bet eiti į karčemą muštis su bernais kunigui netinką. Juk ar daug reikėjo, kad būtų vietoje užmušęs žmogų! Ir tai dar nežinia, kas su juo bus... Galva pramušta, smegenys sutrenkti, sunkiai sergąs. Nepasitenkinimas buvo tuo didesnis, kad visi jautė, jog Stripaitis muštynes pakėlė ne dėl krikščioniško uolumo, ne dėl blaivybės, bet dėl krautuvės reikalų, norėdamas keršyti savo priešam — tiem, kurie reikalavo šaukti pajininkų susirinkimą. Ypač gi bruzdėjo pats Vingilas ir jo šalininkai. Jis su liudininkais iš tiesų surašė skundą ir pats, sako, nuvežė vyskupui. Pirmeiviai ir cicilikai pakėlė galvas ir jau iš anksto džiaugėsi nusikratysią kunigu visuomeninmku. Pirmeivių laikrašty pasirodė bjauri korespondencija, kur sutirštintomis spalvomis buvo aprašytos muštynės ir visos tikros ir netikros kun. Stripaičio neteisybės.

Klebonijoje darėsi įtempta nuotaika. Klebonas bijojo, kad ta proga cicilikai neimtų užkabinėti ir jo. Ir reikėjo čia prasidėti su tom krautuvėm, draugijom ir muštynėm! Vasaris jautėsi ir pats pasyvus to skandalo dalyvis. Pirmomis dienomis po to jam buvo koktu ir bažnyčioj pasirodyti. Ir kai per išpažintį išgirsdavo nuodėmę, kad „blogai kalbėjau apie kunigėlius" arba „pasipiktinau iš dvasiškų asabų", pats jausdavosi kaltas ir nežinodavo nė ką tokiam penitentui sakyti; barti už tokią „nuodėmę" jis nebegalėdavo. Pats Stripaitis stengėsi visai nekreipti dėmesio į tą „istoriją", kurią jis laikė vienu nereikšmingu visuomeninio darbo epizodu.

— Spjaut man į visą tą cicilikų sukeltą triukšmą! — kalbėjo jisai.— Didelis čia daiktas, kad girtas bernas griūdamas prasimušė pakaušį! Ar aš kaltas, jei bjaurybė nusilakęs negalėjo savo kojų sutavalioti?.. Aš nieko nebijau! Ir vyskupas būtų kvailas, jeigu klausytų visokių karčeminin kų skundų.

— Sukėlei, panie, skandalą ant visos Lietuvos,— mur-

mėjo klebonas. Dėl tavęs gali ir nekaltiem kliūti. Girdėjau, kad mokytojas jau šnipinėja, kiek aš prikūlęs kviečių ir kokias algas mokąs darbininkam. Ė, nebus iš to nieko gera...

Savo širdy kaskart labiau nerimavo ir pats Stripaitis. Kad „nebus iš to nieko gera" — ir jam jau darėsi kaskart aiškiau. Ir vieną kartą jis vėl užkalbino Vasarį:

— Žinai, bralau, jau man ima įkyrėti visi tie šmeižtai ir pletkai dėl krautuvės. Ateinantį sekmadienį paskelbsiu, kad po savaitės šaukiu susirinkimą. Apsiimk eiti į valdybą. O gal ir pirmininku išrinksim. Aš liksiu paprastas reikalų vedėjas arba, daugių daugiausia, kasininkas.

Bet Vasaris griežtai atsisakė:

— Į susirinkimą ateisiu. Bet renkamas į valdybą neapsiimsiu jokiu būdu. Šitiem reikalam aš jaučiuosi visai netikęs.

— Tai kam tu tikęs, po velnių! — pyko Stripaitis.— Su bobomis seilėtis? Eiles kalti? Tai kokiem galam dar į kunigus ėjai?

Bet jau tą pačią dieną Stripaitis vėl buvo priverstas kreiptis į Vasarį ir prašyti pagalbos. Po pietų, vos tik kunigai pakilo nuo stalo, įbėgo Julė ir pranešė, kad atvažiavo vežti pas ligonį. Tą dieną buvo Stripaičio eilė, ir jis, pasiraivęs ir kaip paprastai paaimanavęs, kad su tais ligoniais ir galo nebūsią, išėjo į prieškambarį pasiteirauti, kas per ligonis, kur ir kaip.

Prieškambary jis pamatė klumpėtą, apnešiota miline apsivilkusį žmogų ir tuojau pažino senį Piktupį. Blogas nujautimas dilgtelėjo per kun. Stripaičio širdį, kai senis, sulenkęs nugarą, bučiavo jam ranką. Bet blogą nujautimą jis tuoj sutramdė kita minčia. Piktupiai buvo garsūs visoj apylinkėj muštynėmis ir nesantarve. Gal senis prilupo savo bobą, o ta, dėl didesnio skandalo, išreikalavo kunigą su šventais sakramentais.

— Na, tėvai, ar tik ne bobą susirgdinai, kad ateini čia mūsų trukdyti?

Piktupis stovėjo panėręs galvą ir nė nepažiūrėjęs į kunigą tarė:

— Tai jau atsiprašau, dvasiškas tėve, ne boba... Sūnus prie mirties...

— Katras gi sūnus? — dar bandė suktis Stripaitis.

— Tik vieną turiu namie, dvasiškas tėve... Andrius...

— Tai tau dailiausia! Buvo vyras kaip ąžuolas. Ir išsigert, ir pasipešt mėgdavo... Kokia gi liga?

— Tai jau pats žinot, dvasiškas tėve. Nuo to sekmadienio. Kai parvežė su pramušta galva, tai ir nesikėlė. Klajoja, rėkia... Motka kunigo išvarė.

— Eik, taisyk arklius,— nupuolusiu balsu paliepė kun. Stripaitis, o pats nuėjo į kambarius.

Seniai jis nejautė savy tokio nesmagumo, kaip tuomet. Važiuoti jam su sakramentais pas mirštantį Piktupių Andrių, kurį jis primušė?.. Ką gi jis jam sakys, kaip jį sugraudins gailėtis už nuodėmes, kokią atgailą užduos? Ne, šitokios situacijos nepakėlė nė kun. Stripaičio sąžinė. Ir jisai pasibeldė į Vasario duris.

— Žinai ką, brolau,— tarė prisigerindamas,— pavaduok tu šiandien mane pas ligonį. Piktupis atvažiavo. Sūnus serga. Tu pats supranti, kad man nepatogu važiuoti... Dabar, žinoma, ant manęs kaltę verčia...

Vasaris susitraukė kaip ežys, pajutęs pavojų. Jis žinojo, kas per penitentas — rudasis bernas. Jo išpažintis ir šventvagiška Komunija kaip kokia rakštis buvo įstrigusi į jauno kunigo atmintį. Jis instinktyviai kratėsi ir vengė antrą kartą nugrimzti į tą klaikią sąžinę, ir tai dar mirties akivaizdoj! Bet jokios išeities nebuvo. Stripaitis, žinoma, važiuoti negalėjo. Vasaris suspausta širdžia nuėjo į bažnyčią paimti Komunijos, šventų aliejų paskutiniam patepimui ir visų reikalingų tam daiktų.

Į Piktupį buvo apie 5 kilometrai kelio, ir važiuoti reikėjo visą valandą. Arkliai buvo menki, o iš nakties palijo. Kun. Vasaris, įsisupęs į apsiaustą nuo žverblaus vakarų vėjo, mintimis kartojo ligonių lankymo apeigas ir spėliojo įvairias šio vizito galimybes. Viena galimybė buvo tokia, kad, jam nuvažiavus, ligonis bus jau miręs. Nuo šitos minties lengvėdavo kunigo krūtinėj, kad nereiks atlikinėti sunkios pareigos, bet ir pasibaisėjimas nuverdavo širdį, atsiminus ligonio padėjimą ir šiurpią jo ligos priežastį.

Pagaliau atvažiavo. Moterys, pamačiusios, kad kunigas jau kaime, tekinos bėgo į Piktupių kiemą pasitikti Švenčiausiojo. Be krikščioniškų jausmų, jas traukė dar ir didelis smal-

sumas, nes ligonis buvo nepaprastas ir ar ne pats kun. Stripaitis atvažiuos jo prirengti į amžinąjį gyvenimą? Žmonių prigužėjo pilnas kiemas. Kunigui pasirodžius vartuose, visi puolė ant kelių ir užgiedojo „Tegul bus pagarointas Švenčiausias Sakramentas".

Kun. Vasaris dar nebuvo pratęs važinėti pas ligonius, o pas sunkiai sergantį dabar atvyko pirmą kartą. Kad ligonis serga sunkiai, buvo galima pajusti vos tik įvažiavus į kiemą. Tai rodė susirinkusių gausumas, jų žvilgsniai, jų veidų išraiška ir ta visa įtempta laukimo nuotaika, sprogusi jiem puolus ant kelių ir užgiedojus šventą giesmę.

Kunigas išlipo iš vežimo ir susijaudinęs žengė į trobą. Jį pasitiko priklaupdama senė Piktupienė ir atidarė duris. Kunigas, kalbėdamas *„Pax huic domui"**, pašlakstė švęstu vandeniu. Troba buvo tamsi ir žema. Priešais, ant baltai apdengto stalo, stovėjo medinis kryželis ir degė dvi žvakės. Kunigas padėjo Komuniją, aliejus ir davė ženklą, kad jį paliktų su ligoniu vieną. Kampe stovėjo lova, ant kurios gulėjo žmogus su aprišta galva. Kunigas Vasaris sunkiai galėjo jį pažinti. Jis buvo sulysęs, pajuodęs ir apžėlęs neskusta ruda barzda. Gulėdamas aukštielninkas, su apraišiota galva, užmerktomis akimis ir įkritusiais veidais, jis jau dabar buvo panašus į numirėlį.

Kunigas prisislinko suolelį ir atsisėdo pradėti išpažinties. Bet ligonis nejudėjo. Iš jo alsavimo buvo galima spėti, kad jis miega. Kas daryti? Žadinti? Bet pats kunigas žadinti ligonį bijojo. Jis pravėrė duris ir pašaukė jo motiną.

— Ar seniai ligonis miega?

— Nuo pietų, kunigėli. Tėvas jau buvo išvažiavęs, kaip užmigo. Visą priešpietį daužėsi ir klajojo... Andriau!.. Andriau!.. — ėmė žadinti ji sūnų,— kunigėlis atvažiavo su Švenčiausiu. Spaviedokis, vaikeli!

Andrius praplėšė blakstienas, bet buvo matyti, kad jis nesusivokia, kas apie jį darosi. Jis pablūdusiai vedžiojo aplinkui akimis, bet nieko nesakė.

— Spaviedokis, vaikeli. Kunigėlis atvažiavo su Švenčiausiu,— kartojo motina, judindama jo ranką.

---

* Ramybė šiem namam (I).

Kunigas vėl paprašė palikti jį vieną su ligoniu ir pasislinko arčiau. Bet ligonis vis tylėjo. Kaip jį prakalbinti, kas jam sakyti? Visos kasdienės išpažinties formulės čia atrodė menkos, netinkamos. Čia reikėjo gilaus, nuoširdaus, įtikinančio, bet ir autoritetingo žodžio. Štai kur kunigo gabumų ir kunigiško uolumo bandymas! Čia reikėjo apaštalauti, čia reikėjo rasti raktas į nusidėjėlio širdį.

Kunigas Vasaris pradėjo kalbėti:

— Klausyk, brolau. Aš atvažiavau tau padėti. Tu sunkiai sergi. Dievas duos, pasveiksi. Bet vis dėlto pasiruoški. Atlik išpažintį, ramia sąžine priimk Komuniją, kad galėtum visai atsiduoti Dievo valiai...

Jis kalbėjo ir jautė, kad kalba ne tai, kas reikėtų. Jam pačiam tie žodžiai buvo svetimi ir taip neįtikinamai skambėjo jo lūpose. Tad ar galėjo jie paveikti penitentą? Ligonis pažiūrėjo į kunigą drumstu žvilgsniu ir prašvokštė vienintelį žodį:

— Nemirsiu...

— Ką gi žinai, brolau, kad nemirsi? Ne šiandien, tai ryt visi mes mirsime. Nelauki paskutinės valandos. Sakyki, kokias nuodėmes atsimeni. O gal ir pereitos išpažintys nebuvo geros? Ar pereitą kartą išrišimą gavai?

— Nemirsiu,— atkakliai kartojo ligonis,— nenoriu...

— Vis dėlto pabandyki. Ar seniai buvai išpažinties?

— Nežinau...

— Ar išrišimą gavai?

— Nežinau...

— Ar kunigas leido priimti Komuniją?

Ligonio veidas iškrypo, ir jis sunkiai sudejavo sukandęs dantis.

Kunigą Vasarį apėmė desperacija. Kas bus? Argi reiks taip ir grįžti, nieko nelaimėjus? Jis buvo girdėjęs kunigus kalbant, kad beveik nesą tokių užkietėjėlių, kurių sunkioj ligoj, o ypač prieš mirtį, negalima būtų sugraudinti ir į Dievą pakreipti. Tik reikia mokėti. Tad kun. Vasaris, norėdamas laimėti ligonio palankumą, ėmė klausinėti apie jo ligą.

— Ką tau skauda, brolau? Galvą? Labai skauda? Aš palūkėsiu. Tu pamąstyk ir, ką atsimeni, man sakyki.

Bet berno akys staiga žybtelėjo pykčiu, ir jis net dantimis grikštelėjo.

— Vis tiek aš jam nedovanosiu... Paminės jis mane... — sumurmėjo raukdamas antakius.

— Kam nedovanosi?.. Kas paminės?..

— Didelis daiktas, kad jis kunigas!.. Man vis tiek... Jei lenda muštis, tai ir gaus...

— Ką tu čia kalbi? — sušuko išsigandęs Vasaris.— Tu guli mirties patale ir galvoji apie kerštą? Kristus įsakė dovanoti savo priešam, ir pats dovanojo. Paliki Dievui teisti kitus, o pats savim rūpinkis.

Jis vėl pajuto, kad kalba neįtikinamai, ir nutilo, nes pamatė, kad ligonis ima jaudintis ir pykti. Kraujas mušė jam į veidą, akys degė nesveiku karščiu, jis sunkiai alsavo ir nervingai gniaužė kumštis. Kun. Vasaris su didėjančia nerimastim žiūrėjo į savo penitentą, bijodamas, kad jis vėl neimtų klajoti.

— Nusiramink, nusiramink,— kartojo kunigas.— Gal vandens išgersi?

Bet bernas nusitvėrė rankomis už lovos kraštų ir atsisėdo. Valandėlę jis žiūrėjo įbedęs akis į nuodėmklausį ir staiga stvėrė jį už krūtinės. Jam pasivaidino kun. Stripaitis.

— A, nedovanosiu!.. Tu mane primušei!.. Dividendas!.. Jonai, rėžk buteliu!.. Vyrai, laikykit! — rėkė jis, vis stipriau įsikirsdamas nagais į kunigo kamžą ir sutaną.

— Žmonės!.. Pagalbos!.. — sušuko persigandęs kunigas.

Durys atsidarė, į pirkią įbėgo tėvai ir kaimynai ir su dideliu vargu paguldė ligonį atgal į jo guolį. Du vyrai turėjo laikyti jo rankas, kol pamažu aprimo.

— Jis dažnai, kunigėli, taip klajoja,— pasakojo motina.— Vis kunigo Stripaičio negali užmiršti. Grasina, kad atkeršys, ir gana. Ak tu Dieve, Dieve!.. Susimilk ant mūsų, nusidėjėlių!..

Apie išpažintį tokiose aplinkybėse negalėjo būti nė kalbos. Bet motina nerimastavo:

— Kaipgi su sakramentais, kunigėli? Gali ir numirti vargšelis...

Bet kunigas svyravo:

— Negalima, motin... Išpažinties nenorėjo, atgailos nedaro...

— Vaje, kunigėli, tai jis tik iš karščio taip. Tik dabar jam tokis blūdas užėjo. Nuo ryto jis pats kunigo šaukėsi. Ir išpažintį norėjo atlikti, ir paskutinį Patepimą priimti.

Kun. Vasaris, nors abejojo dėl penitento nusiteikimo, vis dėlto nutarė jam išrišimą duoti *sub conditione**. Ligonis dabar gulėjo visai nurimęs, užsimerkęs ir sunkiai alsuodamas. Nežinia, ar jis girdėjo kunigo žodžius ir šabloniškus graudenimus, kuriuos tas skaitė iš *„Vade mecum"*.

Davė ir paskutinį Patepimą. Šventais aliejais darė kryžiaus ženklus ant akių, ausų, nosies, burnos, rankų ir kojų, kalbėdamas sakramentalinę formulę, kurioj buvo meldžiama, kad Dievas atleistų tais organais padarytas nuodėmes. Ligonis visą laiką gulėjo nejudėdamas. Viskas buvo atliekama labai atsargiai, kad jis vėl neimtų triukšmauti. Komunijos jam kunigas nedavė ir širdy džiaugėsi, kad, imdamas atgal su savim Švenčiausią, jis išvengia pasikalbėjimo su ligonio tėvais ir kaimynais. Jis trumpai vien išreiškė vilties, kad ligonis dar pagysiąs ir antrą kartą šaukti kunigo nereiksią.

Važiuodamas atgal, kun. Vasaris skendėjo liūdnose refleksijose dėl šio vizito ir apskritai dėl pastoracijos darbo Kalnynų parapijoj.

Buvo jau visai tamsu. Arkliai žingine klampojo kelio purvyną, vežimas krypuodamas slinko pirmyn iš lėto, nuobodžiai. Jauno kunigo širdy buvo kartu ir tuščia. Šitas svarbus žygis pas ligonį, į kurį jis atvyko taip nerimastaudamas, štai pasibaigė visišku nepasisekimu, pralaimėjimu. Ligonis jį atstūmė, išniekino, neparodė jokių atgailos ženklų, o jis davė jam išrišimą ir paskutinio Patepimo sakramentą. Kitaip jis ir negalėjo pasielgti, bet kas iš to? Tai buvo vien gryna formalybė, tuščia, nereikšminga. Ligonio sąžinės nei širdies jis nepalietė, su Dievu nesutaikė, mirti neparuošė. Kas kaltas? Ligonio atkaklumas? Ligos sunkumas? Stripaičio įžūlumas? Jo, nuodėmklausio, nesugebėjimas? Viskas kartu. Pagaliau, vis tiek kas kaltas, šis nepasisekimas kaip sunkus akmuo užgulė jaunam kunigui ant krūtinės.

Antrą kartą susidūręs su ta neapšviesta sąžine, su tuo begaliniu moraliu skurdu, kun. Vasaris pajuto visą savo

* Lygtinai.

pašaukimo sunkumą ir atsakomybę. Ir jam vėl atsistojo žutbūtinis klausimas: ar tesėsiu?.. Pastoracijos darbas tamsioj užkampio parapijoj pareikalaus iš jo visų pajėgų, viso laiko. Kunigas lydi žmogų nuo užgimimo ligi mirties, per visą gyvenimą. Ar jis, poetas Vasaris, bus palydovu ar klaidintoju?.. Bažnyčios įstatymai, tradicija ir papročiai yra nustatę keleriopas pastoracijos formas. Sakramentų teikimas, pamaldos, pamokslai, katekizacija, parapijos lankymas — visa tai apaštališko darbo formos.

Dar būdamas aukštesniuose seminarijos kursuose jis ne kartą pastebėdavo, o dabar ir visai aiškiai patyrė, kad tos formos labai dažnai esti tuščios arba su tokiu turiniu, kuris netiko Bažnyčios minčiai. Sakramentai teikiami skubotai, pamaldos be pamaldumo, pamokslai — ak, tie pamokslai! Tas viešas Evangelijos ir Dievo žodžio profanavimas iš sakyklos! Kokių tik mizerijų ir nesąmonių galima išgirsti Lietuvos bažnyčiose!.. Katekizacija — paviršutiniška ir nepedagogiška. Seminarijoj juos mokydavo įvairių katekizavimo metodų, bet parapijoj visa tai pritaikyti „nėra laiko". Lankymas parapijos virto žeminančiu kalėdojimu ir esti atliekamas ne su tikslu pažinti dvasinį, dorovinį parapijos būvį, bet pasirinkti daugiau kalėdos, pasipelnyti, pasivaišinti.

Svarstydamas tokias mintis, jaunas kunigas Vasaris pirmą kartą pajuto savo širdy piktą jausmą ne vien kunigam ūkininkam, visuomenininkam ir politikam, bet ir apskritai visam luomui, neišskiriant nė savęs pačio.

— Kuo aš geresnis už juos,— mąstė jis vienas sau.— Juk ir aš norėjau būti ne tiek kunigu, kiek literatu, poetu. Aš kartais nė nesijaučiu esąs kunigas. Mane masina poeto laisvė, pasaulis, moterys... Kaipgi man gali sektis pastoracijos darbas?..

Mintis, kad jis gali tapti kunigu nevykėliu, užklysdavo ne kartą jam į galvą, ir jis nerasdavo savy atspirties tai minčiai nugalėti.

XI

Po to keletą dienų jis vaikščiojo užsidaręs savy, paniuręs ir susikrimtęs.

Jis keldavo anksti, vienas laikydavo meditaciją, kalbėdavo reikiamą brevijoriaus dalį, paskui eidavo į bažnyčią ir iki mišių klausydavo išpažinčių, prisiversdamas būti kantrus ir mokydamas penitentus, dažniausiai davatkas ir moterėles, pasakojančias vis tas pačias nuodėmes. Jam darydavosi bloga ant širdies nuo tų amžinų nusiskundimų, verkšlenimų, šnirpštimo ir blogo kvapo. Jį erzindavo minkštaširdės penitentės, kurios į jo klausimus arba pastabas tuoj prapliupdavo garsiu raudojimu. Ne kartą išvestas iš kantrybės, jis norėjo daužyti kumštimis ir trypti kojomis, bet valdėsi ir kalbėjo paguodžiančias frazes. Dėl to davatkos jį dievino ir ėmė eiti net iš svetimų parapijų.

O kai nuvargęs jis grįždavo į zakristiją, klebonas ir Stripaitis sutikdavo jį pajuokiančiais žvilgsniais, iš kurių jis suprasdavo, kad vyresnieji konfratrai laiko jį nelaimingu skrupulatu, o gal ir apribotu kvailiuku. Jis atkakliai tylėjo, pats savo širdy telkdamas dar didesnį kartumą ir niūrumą. Jis pasmerkė paskutinį, vos bepradėjusį aiškėti savo gyvenimo pragiedrulį — ponios baronienės pažintį. Jis nutarė neiti į dvarą ir jos siūlomų knygų neimti.

— Kam man tos knygos,— mąstė jis.— Iš baronienės žodžių galima spėti, kad nieko kunigui tinkamo aš jose nerasiu. Atvirkščiai, ten knibždėte knibžda pasaulio tuštybėmis užnuodintų minčių ir vaizdų.

Ir jis atsiminė visus seminarijoj girdėtus įspėjimus prieš blogų ir pavojingų knygų skaitymą. Bet kartu jam buvo skaudu tos pažinties ir tų knygų išsižadėti. Jis vėl jautėsi išskirtas ir nuskriaustas,— pasmerktas visą gyvenimą vartyti brevijoriaus lapus, dvasiškus skaitymus ir rūsčios moralės išrašytus traktatus. Sutarta su baroniene savaitė pasibaigė, o jis į dvarą nenuėjo.

Tolimesnės dienos slinko pilkos ir nuobodžios, vakarai ilgėjo, ir jis nežinojo, ką čia nusitvėrus ir kaip čia praleidus atliekamą laiką. Netrukus jis ėmė gailėtis praleidęs puikią progą pasinaudoti Rainakių knygomis, tačiau eiti į dvarą

nesiryžo, juoba kad baronienė jau turėjo būti išvažiavusi.

Bet štai vieną popietį į jo kambarį įsmuko drąsioji dvaro kambarinė, padavė laišką ir, žybtelėjusi akimis, išdūmė atgal. Kunigas atplėšė voką. Švelnus kvepalų aromatas pasklido asketiškame kambary, ir Vasaris tuoj pažino, kad tai buvo tie patys kvepalai, kuriuos jis buvo gėręs kartu su baronienės cigareto dūmais.

„Primenu kunigui,— rašė ponia,— kad knygos, apie kurias mes kalbėjome, laukia tamstos dėmesio. Aš dabar, netu-rėdama ką veikti, tvarkau dvaro biblioteką ir kai ką jau esu tamstai išskyrus. Bet bus geriausia, jei pats kunigas pasirinksi tą nors tinkamiausia savo skoniui. Ryt arba poryt priešpiečiais lauksiu tamstos savo bibliotekoj. J. R."

Jis įsidėjo tą raštelį į kišenių ir ligi vakaro perskaitinėjo jį gal kokį 10 kartų. Rytoj, žinoma, jei tik nereikės važiuoti pas ligonį, jis į dvarą eis ir knygų parsineš. Antrą kartą nepaklausyti ponios baronienės tokiu nekaltu reikalu būtų didžiausias nemandagumas.

Kitą dieną jokių kliūčių nebuvo, ir jis apie 11 val. pasibeldė į dvaro rūmų duris. Įleido jį ta pati kambarinė ir pro daugelį durų nuvedė pas ponią baronienę. Ponia iš tiesų jo laukė tvarkydama ir dėliodama knygas. Gana erdviame kambary pasieniais stovėjo keletas spintų ir lentynų, tuščių ir prikrautų tomų tomelių, o ant grindų dar riogsojo rietuvės knygų ir žurnalų. Prie vienos dėžės, ant žemos kėdutės sėdėjo ponia baronienė, paskendusi popieriuose ir spalvotuose iliustruotų žurnalų ir knygų viršeliuose.

Pamačiusi įeinantį kunigą, ji pasikėlė ir šypsodamasi ištiesė jam ranką.

— A, štai pagaliau ir tamsta! Bet kunigas turbūt nesi toks didelis knygų mėgėjas, kaip sakeisi, kad turėjau net priminti mūsų susitarimą.

— Prašau dovanoti, ponia,— teisinosi Vasaris.— Pirmą savaitę visi priešpiečiai buvo užimti parapijos reikalais, o paskui maniau, kad tamsta išvažiavusi ir dar negrįžusi.

— Na, gerai, kad tamsta pagaliau atsiradai. Esu tikra, kad būsi patenkintas, susipažinęs su šitų bjaurių lentynų ir dėžių įtalpa. Žinoma, čia begalės ir šlamšto. Būčiau labai

dėkinga, jei tamsta, besirinkdamas knygas, padėtum man jas kaip nors sutvarkyti ir susortiruoti. Prašau pažiūrėti, ko tik čia nėra šitoj dėžėj!.. Zose, paduok kunigui kėdutę!

Zosė padavė kėdutę, ir jis atsisėdo prieš ponią kitoj pusėj dėžės.

— Peržiūrėkim šitą dėžę, ir šiai dienai pakaks. Paskui aš parodysiu, ką esu atidėjus tamstai. O anoj štai spintoj mano rinktinė literatūra. Norėčiau, kad kunigas ją aprobuotum.

Vasaris, ėjęs čia su tūleriopa nerimastim, pasijuto baronienės draugystėj visai laisvai, kaip ir ano pirmojo vizito metu. Jis vartė žurnalus, dėliojo knygas, keitėsi pastabomis su šeimininke ir nejučiomis ją observavo.

Baronienė, ar tai dėl ankstyvo meto, ar tai dėl darbo dulkėtuose popieriuose, buvo apsirengusi gana keistai, tikriau sakant, buvo dar neapsirengusi paprastais dienos drabužiais. Ji dabar dėvėjo vien šilkinį gėlėtą peniuarą, kuris dėl savo spalvotumo kunigo akim atrodė prašmatniau už puikiausią baliaus tualetą. Bet kai ponia pakilo dėlioti knygų į lentyną, kunigas negalėjo nepastebėti intymiųjų to jos tualeto ypatybių. Pernelyg plačios apsiausto rankovės smuko atgal, atidengdamos ne tik rankas, bet ir pažastis. Priešais nesusiūtas ir nesusegtas, tik pajuostas per liemenį kaspinu, tas apsiaustas tolydžio prasiskleisdavo tai ties krūtine, tai ties kojomis, ir kunigas susigėdęs pamatė, kad baronienė ant savo kūno neturėjo nieko daugiau, tik šilkinius rausvus marškinėlius, papuoštus mezginiais.

Sugavusi jo gėdingą žvilgsnį, ji standžiau įsisupo į savo peniuarą ir, nuo to tapusi dar lieknesnė, šypsodamasi pasiteisino:

— Atsiprašau, kad kunigą priimu rytmetiniu negliže. Priešpiet pas mus taip priprasta. Pagaliau, šitose dulkėse nieko padoresnio nė negalima užsivilkti. Patarčiau ir tamstai mesti savo sutaną. Mano pažįstamas kunigas Varšuvoj, apie kurį jau, rodos, pasakojau, kad buvo nuostabiai panašus į tamstą, pas mane visuomet būdavo be sutanos. Aš jam duodavau vieną savo peniuarą, taip ir sėdėdavom. Nuostabiai jam tikdavo mėlynas peniuaras, išsiuvinėtas skaisčiai raudonu šilku su baltais atlosiniais apvadais. Esu tikra, kad ir tamstai jis taip pat nuostabiai tiktų.

— Ponia baroniene, bet kunigui uždrausta kitokis rūbas nešioti, kaip tik sutana. Vienas mano pažįstamas klierikas per atostogas sykį persirengė trumpais dviračiu pasivažinėti, tai jį už tai iš seminarijos išvarė.

— Ak, kokia žiauri ta jūsų seminarija! O antai Vokietijoj kunigai trumpais nešioja. Man, tiesą pasakius, sutana nepatinka. Kažkoks nevykęs mundieriaus ir sijono junginys. Bet žinai, kunige, yra moterų, kurios dėl sutanos iš proto eina. Jom atrodo pikantiška, kai nemato vyro kojų. Įsivaizduoja Dievas žino ką... Ne, tai jau patvirkimas arba nenormalumas, aš pasakysiu... Taip pat kai kuriem vyram atrodo labai pikantiška, kai moteris apsimauna kelnėmis. Žinoma, tai menkniekiai. Bet, mano išmanymu, geriausia taip: vyras vyriškai, moteris moteriškai.

Taip jiedu kalbėjos įvairiomis temomis, į nieką per daug nesigilindami, slidinėdami nuo vieno dalyko prie kito, nieko galutinai neišspręsdami, bet dažniausiai nesutikdami nuomonėmis, nes ponios baronienės nuomonės kunigui atrodė per daug jau paradoksališkos. Vis dėlto kai kurios pastabos, mestos tarsi netyčiomis, lengvai, pusiau juokais, lydimos žavingo šypsnio, giliai įstrigo į jo sąmonę.

Bet dar didesnio įspūdžio jaunam kunigui darė tas lengvas, jumoro atmieštas nerūpestingumas, su kuriuo ji lietė visus, net ir rimčiausius dalykus. Seminarijoj apie viską buvo kalbama graudenančiai, rimtai, su patosu ir perdėtu iškilmingumu: apie nuodėmę ir pragarą su pasibaisėjimu, apie Dievo malonę ir dangų graudžiai, ašarotai, apie žmogaus menkystę, elgesį ir pasaulio tuštybes rūsčiai, niekinančiai. Vis būdavo paliečiama viena ar kita jausminė styga. Tad kun. Vasarį iš pradžių gerokai šokiravo baronienės įprotis apie viską kalbėti lengvai ir dar su pašaipa. Bet greitai jis prie to priprato, ir jos kalbos nuotaikoj daugelis dalykų jam ėmė atrodyti tarsi kitaip nušviesti.

— Žinai, kunige,— tarė ji, vartydama vieną iliustruotą žurnalą,— aš netikiu, kad Dievui būtų reikalinga ta jūsų askeza. Juk tai yra aiškus nusižengimas grožiui. Pažiūrėk tamsta, kokie seniau buvo gražūs žmonės. Kaip dievai!..

Ji padavė kunigui žurnalą, kur buvo atvaizduotos nuogos statulos ir scenos iš antikinio pasaulio.

— O kaip atrodo krikščionių asketai? Vieni kaip giltinės, kiti kaip penimukai. Ar tamsta negalėtum man išaiškinti, dėl ko askeza vienus per daug liesina, kitus per daug tukina?.. Juk tai aiškus prasižengimas prieš dievišką aukso vidurio dėsnį. Ir pamanyk tik, kad tie išdžiūvėliai ir storuliai pripildys dangų! Ach, kokia kompanija!.. Laimei, aš netikiu, kad kūnai keltųsi iš numirusių. Žinau, kad tai nuodėmė, bet netikiu, ir gana... Jeigu tikėčiau, aš nenorėčiau amžino gyvenimo. Juk tiek rūpesčių surišta su šituo nuodėmingu kūnu: frizuok plaukus, valyk dantis, priiminėk vonias, daryk masažus... Ach, kaip tai kartais įkyru!.. O tamsta kaip norėtum?

Vasaris žvilgtelėjo į ponią ir nusišypsojo:

— Dėl savęs sutikčiau amžinai pasilikti žemės dulkėse, bet dėl ponios baronienės — ne. Aš norėčiau, kad tamsta keltumeis iš numirusių. Grožis turi būti amžinas kaip ir siela.

— O-o! — linksmai sušuko baronienė,— bet tamsta jau daraisi galantiškas! Vis dėlto, *mon ami*, jeigu myli grožį, patarčiau nelaukti amžinojo gyvenimo, o pasinaudoti laikinuoju.

Ji šypsodamasi žiūrėjo į kunigą, bet tas nuleidęs akis vartė žurnalą ir nieko neatsakė. O baronienė nesiliovė:

— Šiaip ar taip, tamsta pripažinsi, kad grožis suteikia mums smagumo net ir pomirtiniame gyvenime. Bet ar kunigas esi kada pagalvojęs, kiek daug reiškia pats smagumas šiame gyvenime? Mano nuomone, smagumas tai yra vienas iš galingiausių veiksnių, kurie valdo visus mūsų pasielgimus. Net ir religija yra surišta su smagumu. Tamstai, kaip kunigui, bus įdomu tai išgirsti. Štai aš tikiu ir atlikinėju beveik visas religijos praktikas pirmiausia dėl to, kad tai man malonu, smagu. Ir tokių kaip aš yra milijonai.

— Bet, ponia, religija uždeda ir nemalonių pareigų. Sakysime, išpažintys...

— Tamsta randi, kad eiti išpažinties labai nemalonu? Aš nepasakyčiau. Žinoma, reikia, kad kunigas būtų inteligentiškas ir neturėtų blogo kvapo. Išpažinti savo nuodėmes — tai reiškia dar kartą jas pergyventi. O aš darau tik malonias nuodėmes. Be to, parodyti save visam nuogume, žinoma, dvasios nuogume, inteligentiškam nuodėmklausiui — tai labai rafinuotas smagumas! Aš kartą nueisiu ir pas tamstą išpažinties.

Kun. Vasaris išsigandęs pažiūrėjo į baronienę, norėdamas įspėti, ar ji juokauja, ar rimtai kalba. Bet apsimetęs, kad neatkreipė dėmesio į paskutinius jos žodžius, tarė:

— O aš manau, ponia, kad pareigos nujautimas yra galingesnis ir tikresnis veiksnys gyvenime. Tik pareiga, ne malonumas, gali pastūmėti žmogų ligi heroizmo.

— *Mon ami*, herojų mūsų tarpe tiek nedaug, kad galime palikti juos ramybėje. Atmeskime ir tuos pareigos veiksmus, kuriuos atliekame niurnėdami arba bijodami dar didesnio nemalonumo, nes tokių vertė visai menka: jais reiškiasi mūsų vergiškumas. Visi kiti žmogiški laisvi veiksmai eis iš aiškaus ar paslėpto noro patirti smagumo. O išvada iš to tokia: praplėskime, paįvairinkime savo smagumo sritį, tapkime jautresni, noringesni smagumui — ir tuo pačiu mes tapsime turiningesni, veiksmingesni, vadinasi, ir tobulesni.

— Bet, ponia, jūsų teorija nepilna ir pavojinga: smagumas smagumui nelygus.

Bet baronienė nekantriai sumojavo rankomis:

— Gana, mano drauge. Nesileiskim į scholastiškas distinkcijas ir kazuistiką. Visa kita savaime suprantama. Malonėk man paduoti anas knygas. Taip. Bet ką gi aš čia dar norėjau tamstai pasakyti?.. A-a, štai ką: žmonės, kunige, yra egoistai ir smaguriautojai, ypač savo vidaus gyvenime, nes čia mes esame laisvi ir skriaudos niekam nedarom. Dėl to ir religija, jeigu ji neteikia malonumo arba per maža jo teikia, dažniausiai esti likviduojama. Taip pat ir daugelis pareigų. Pats gyvenimo instinktas jau taip surėdo, kad mes nejučiomis vengiame nesmagumų, o linkstame į malonumus kaip gėlės į saulę.

Nuo šių žodžių kun. Vasariui kažkas dilgtelėjo širdy, nes jis pats jau ne kartą buvo konstatavęs, kad kunigavimas ir visas dvasinis gyvenimas neduoda jam jokio pasitenkinimo. Argi ir jis ims to vengti?

Tuo tarpu dėžė buvo ištuštinta, ir joje buvusios knygos sutvarkytos. Baronienė nusikratė dulkes ir linksmai sušuko:

— Na, šios dienos darbas bibliotekoj baigtas! Dabar prašau pas mane. Aš tamstai parodysiu keletą knygų. Jei tos nepatiks, pasirinksi kitokių.

Jiedu pasikėlė į antrąjį aukštą, ponia atidarė savo buduaro duris, ir jiedu įėjo. Tokio ištaigingo kambario kun. Vasaris dar nebuvo matęs. Kokie tame kambary buvo daiktai, jis išsyk nė nepastebėjo, bet jį tuojau pavergė bendras įspūdis ir nuotaika.

Tai buvo išlepintos ponios kambarys, prisisunkęs kvepalų ir brangių cigaretų aromato, išklotas minkštu kilimu, su minkštais baldais, veidrodžiais, užuolaidomis ir daugybe daiktelių, kurių reikšmės kunigas nežinojo. Ponia pasodino jį į minkštą fotelį, o pati atsisėdo priešais ir paėmė čia pat iš lentynėlės knygą.

— Ar kunigas mėgsti poeziją?.. Taip?.. Na, tai ir puiku. O kaip tamstai patinka Tetmajeris?

Bet Vasaris Tetmajerio žinojo tik vieną vardą, ir jam buvo gėda tai prisipažinti.

— Nenuostabu,— pateisino jį baronienė.— Ta poezija ne seminaristam. O vis dėlto kunigas sutiksi, kad tai gražu.

Ir ji, atsilošusi fotely, ėmė skaityti, į ritmą judindama koja, apauta šilkine kurpaite:

Esi tu didžiausia jėga, kuri viską pavergia,
o meile!
Gyvenimas — geismas, o tu iš geismų galingiausia,
be geismo gyventi.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Gamtos žavesiai ir grožybės,
kur jum prilygti
meilės grožybėm ir burtam?
Kur jum, radasto lapeliai,
prieš mylimos lūpas!
Kur jum, padangių safyrai ir jūrų melsvume,
prilygti akim mylimosios!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ji skaitė tą meilės himną, tą moteries kūno poeziją ir plastiką, tokią svajingą ir kartu tokią ryškią, kad kunigui darėsi net drovu, klausant tolimesnių, kaskart vis drąsesnių palyginimų ir paralelių. Be to, šitoj prabangos aplinkumoj jis jautėsi kaip sugautas. Jis čia varžėsi ne tik baronienės ir jos skaitymo, ne tik savęs pačio, bet ir viso to kambario ir jo praśmatnių

daiktų. Baronienė greit pastebėjo jo sumišimą ir, pabaigusi eilėraštį, nusijuokė:

— Matau, kad kunigas pirmą kartą esi damos buduare. Prašau jaustis kaip namie. Juk sielų ganytojo neturėtų varžyti jokios aplinkybės.

Šituose žodžiuose jis pajuto pašaipos. Jis pamatė, kad baronienė laiko jį menku „sielų ganytoju", ir norėjo pasiaiškinti. Jis negalėjo sutikti, kad šita moteris laikytų jį vien nepriaugėliu rimtam kunigo darbui arba lengvabūdžiu, greitai pasiduodančiu gražuolės žavesiam. Jam sugrįžo pirmykštė drąsa, ir jis, tvirtai žiūrėdamas į baronienės veidą, tarė:

— Ponia turit teisę vadinti mane nevykusiu sielų ganytoju, ir galbūt neklystate. Kitaip aš nesėdėčiau jūsų salione ir neklausyčiau meilinės poezijos. Dėl to aš noriu poniai pasiteisinti.

— Bet, kunige,— nustebo baronienė,— aš tamstai nedarau jokių priekaištų. Tamsta dar toks jaunas, kad būtų neteisinga reikalauti iš sveiko ganytojiškų kvalifikacijų. Prašau neimti mano žodžių per rimtai. Aš mėgstu pajuokauti.

Tačiau jauno kunigo poeto ambicija buvo užgauta. Ne vien ambicija, bet ir sąžinė. Jis buvo ne vien kuklus, bet ir išdidus. Jis norėjo, kad baronienės nuomonė apie jį būtų teisinga. O galbūt jis tikėjosi iš jos išgirsiąs kažką, kas jį nuramintų ir pateisintų jo pačio sąžinėj. Ir jis tarė:

— Ne, ponia. Mano vidaus gyvenime ne viskas eina gerai. Mano kunigavimo pradžia kelia man daug neramumo. Aš jus neseniai pažįstu, bet nežinau, dėl ko jaučiu jum didelio pasitikėjimo. Aš norėčiau, kad ponia suprastum, dėl ko ir kaip aš tapau kunigu.

Baronienė patogiai įsisėdo į fotelį ir užsirūkė cigaretą, o kunigas ėmė pasakot, dėl ko jis stojo į seminariją, kaip pradėjo rašinėti poezijas ir kokių abejonių kildavo jam dėl savo pašaukimo. Jisai buvo atviras ir nuoširdus.

Vėliau, atsimindamas tą sceną, jis pats stebėdavosi, iš kur jam atsirado pasiryžimo mažai dar pažįstamai, aristokratiškai poniai taip be atodairos atverti savo širdį ir sąžinę. Ir manydavo, kad tai buvo lyrinis jo poetiškos prigimties veiksmas, gražiai moteriškei sužadinus jo vaizduotę, pasitikėjimą ir palietus skaudamą jo širdies vietą.

Baronienė susidomėjusi išklausė jo kalbos, kai kada nutraukdama ją savo pastabomis ir klausimais. Paskui, norėdama pakreipti tolimesnį pasikalbėjimą į lengvesnę nuotaiką ir linksmesnį toną, tarė:

— Aš buvau ketinusi eiti pas tamstą išpažinties, bet štai mudu pasikeitėm rolėmis. Na, *chèr ami*, aš nesu labai rūstus nuodėmklausys. Štai prašau užsirūkyti papirosą ir atsakyti į vieną klausimą. Įsivaizduok tamsta, kad esi turtingas, nesuvaržytas jokių materialinių aplinkybių, gali išvažiuoti kur tik nori ir veikti ką tik nori,— išdrįstum mesti kunigystę ar ne?

— Ne, ponia! Niekados, niekados! — sušuko Vasaris ir susijaudinęs net pakilo iš vietos.

Ponia baronienė palingavo galva:

— Gerai. Šitai mes atsiminsim. Tamsta sunkiai nusidėjai, mano drauge, bet išrišimą aš tamstai duodu, kartu su vienu patarimu: jeigu nori ištesėti tai, ką esi man dabar pasakęs, eik ir linksmai gyvenk. Vaduokis smagumų ieškojimo dėsniu. Kitaip netesėsi.

— Ponia baronienė iš visko leidžia sau juokauti,— liūdnai pastebėjo kunigas.

— Tai gerasis mano charakterio bruožas. Bet šitai aš tamstai sakau visai rimtai.

Jau buvo pietų metas, ir kun. Vasaris, paėmęs ryšulį knygų, jų nė nepažiūrėjęs, su baroniene atsisveikino.

— Aš labai esu patenkinta šiuo priešpiečiu,— kalbėjo ji, išleisdama svečią.— Prašau lankytis dažniau. Tikiuosi, kad ir tamsta dabar suprasi mano pasakymą, kad išpažintis gali suteikti savotiško malonumo. Juk tą patį, ką tamsta pasakojai man, galėtum papasakoti ir savo konfesarijui. Iš jo, be abejo, išgirstum kitokį pamokymą, bet esu tikra, kad manasis išganingesnis. Prašau tai nepamiršti. Na, ligi pasimatymo!

Vasaris išėjo apsiniaukęs. Paskutiniai baronienės žodžiai vėl padrumstė jo sąžinę. Jis žinojo, kad tai poniai buvo atviresnis negu savo nuodėmklausiui. Kokia galia užčiaupia jam burną per išpažintį? Kas kliudo praskleisti širdį, o tenkintis vien šaltu teologišku nuodėmių išpažinimu? Dėl ko iš konfesionalo pūtė į jo širdį šaltis ir atgrasa? Ne, jis jautė, kad iš ten sau pagalbos nesulauks.

O ponia baronienė po valandėlės kalbėjo Sokolinai:

– Žinai, drauguže, turėjau svečią. Pagaliau atėjo tas jaunas kunigėlis. Aš jau tau sakiau, kad buvau numačius truputį su juo pažaisti. Nėr nieko įdomiau, kaip observuoti kuklų kunigėlį, kai jisai susitinka su moterim, nuo kurios gresia nuodėmė. Ak, tu būtum mačius, kaip jis raudo, kai truputį per daug prasiskirdavo mano peniuaras!

— Ak, esi nepataisoma, mano drauge! — piktinosi ponia Sokolina.

Atvirkščiai, *chère amie*, jau pasitaisiau. Pamačiau, kad tas kunigėlis turi didelių aspiracijų, komplikuotą sielą ir sugeba save analizuoti. Jis turi artisto, poeto, menininko prigimtį, o pakliuvo į sutaną. Ne, juo aš turiu rimtai susidomėti.

– *A la bonne heure, chère amie!..** Aš visuomet sakydavau, kad tu esi labai linkusi į dvasinius reikalus.

Ponia baronienė, niūnuodama Solveigos dainą, grįžo į savo buduarą.

XII

Ateinantį sekmadienį turėjo įvykti kun. Stripaičio pagaliau sušauktas vartotojų draugijos narių susirinkimas. Po peštynių karčemoj Stripaičio populiarumas parapijoj vis mažėjo ir mažėjo. Vingilas, mokytojas ir Piktupis su savo sėbrais nepraleido nė vienos progos mesti piktą žodį ant savo priešo.

Jų įtaka pasidarė jaučiama ne tik krautuvėj, bet ir bažnyčioj. Prisiklausius įvairių kalbų, žmonėm būdavo nedrąsu eiti į „kunigėlio krautuvę", ir jie patraukdavo pas Iciką. Bažnyčioj, kai kun. Stripaitis pasirodydavo sakykloj, bernai ir „pirmeiviai" imdavo grūstis prie durų. Piktupių Andrius, tiesa, pasveiko, bet dėl to reikalai nepagerėjo. Gal net pablogėjo, nes apie jį dabar susispietė būrys pramuštgalvių, kurie viešai girdavos kunigui atkeršysią.

* Na, ir laimingai, brangi drauge!.. (I)

Klebonijoj jau ir taip įtemptą nuotaiką dar labiau drumsdavo Julė, pasakodama įvairias nugirstas šventoriuj arba rinkoj paskalas. Vieną kartą ji uždususi įbildėjo į kleboniją popiergaliu nešina ir, skėstelėjusi rankomis, prapliupo:

— Ak tu Dievulėliau!.. Kas čia dabar darosi! Tie bedieviai visai jau pasiuto, kaip juos ir žemė nešioja!.. Einu per rinką, gi žiūriu, ką čia vienas prie stulpo kala, o kiti apspitę skaito ir kvatoja. Aš tuoj supratau, kad čia vėl kokia nauja ant kunigėlių blevyzga. Prieinu arčiau ir klausau. Ogi kaip! Ak tu Viešpatie mieliausias!.. O vienas toks snarglius pusbernis dar lenda: Jule, Jule, sako, paklausyk, ką gazietose apie Stripaitį rašo! Kad rėžiau atgalia ranka, gerai, kad pasitraukė, būčiau snukį sugurinus! Dar tąsykis paskui po teismus su tokiu!.. O tą gazietą vis dėlto spėjau nuplėšti. Tai kad ėmė rėkti neprieteliai, vos pasprukau į šventorių! Prašau, tėveli, paskaityti, ką čia rašo.

Bet klebonas nuo kurio laiko jau nieko nė girdėt nenorėjo apie tą istoriją ir piktai suriko:

— O tu nelandžiok, kur tau nereikia, ir visokio šlamšto čia man į kleboniją nevalkiok! Visur tavęs pilna! Darbo tu neturi!.. Teprasmenga su savo gazietom! Nori ir pati dar pakliūti?

Susirinkimo dieną Julė vėl parnešė žinių, kad cicilikai pas Vingilą geria, o Piktupių Andrius plūsta kunigėlį paskutiniais žodžiais. Bet susirinkimas pasibaigė taip, kaip niekas nesitikėjo. Kun. Stripaitis patiekė smulkią apyvartos apyskaitą, iš kurios buvo matyti, kad pelnas buvo sunaudotas inventoriui ir kitom reikalingom išlaidom, kad draugija skolos, tiesa, turi, bet supirktos prekės ją išlygins ir kad narių pajam jokis pavojus negresia. Išdėstęs visa tai, kun. Stripaitis pranešė, kad jis visai nuo draugijos veikimo pasitraukia, ir prašė susirinkimo išrinkti į jo vietą kitą, labiau patikimą žmogų.

Po tokio netikėto pareiškimo opozicija staiga atslūgo ir susigėdo. Pasigirdo balsų, kad kunigėlis Stripaitis ir toliau pasiliktų draugijos vedėju, kad nereikia esą užsigauti dėl kelių rėksnių sukelto triukšmo... Bet kunigas piktai užvožė knygas, ir iš jo žodžių visiem pasidarė aišku, kad jis draugijoj nepasiliks. Tačiau kito tinkamo į jo vietą neatsirado, nes čia reikėjo žmogaus mokyto ir turinčio daug laisvo laiko. Tad

susirinkimas nieko kito neišgalvojo, kaip tik draugiją likviduoti. Tam tikslui buvo išrinkta komisija, ir visi išsiskirstė, nežinodami, ar liūsti, ar džiaugtis.

Kun. Stripaitis jautėsi moraliai laimėjęs, nes niekas prie jo prikibti negalėjo, vis dėlto atrodė palaužtas ir nuliūdęs.

— Tai matai, kokis atlyginimas už tiek darbo ir rūpesčių,— skundėsi jis Vasariui, grįždamas iš susirinkimo.— Kiek vargo turėjau, kol suorganizavau, pats per dienas krautuvėj stovėdavau, į miestą važinėdavau, naktų nemiegodavau — ir štai kokis galas! Tesižinie!.. Vis tiek man čia neilgai būti.

Iš tiesų, po poros dienų atėjo iš kurijos raštas kun. Stripaičiui per savaitę laiko palikti Kalnynus. Jis buvo skiriamas į vieną tolimą parapiją, o į jo vietą atkeliamas kun. Ramutis, apie kurį nei klebonas, nei Vasaris nieko nebuvo girdėję. Tik Stripaitis jį pažinojo dar iš seminarijos laikų, bet nieko charakteringa apie savo įpėdinį pasakyti negalėjo.

Klebonas vėl niurnėjo, kad trečias kunigas čia esąs visai nereikalingas, nes Vasaris geras darbininkas bažnyčioj, atstojąs du, nors ir nemokąs greitai išpažinčių klausyti. Bet toks jau, matyt, buvo kurijoj nusistatymas — daryti nesmagumus Kalnynų klebonui...

Visą tą savaitę kun. Stripaitis jokio parapijos darbo jau nedirbo, bet buvo paskendęs savo transliokatos ruošoj. Tvarkė vartotojų draugijos ir „Žagrės" knygas, porą kartų važinėjo į miestą, dirbdinosi iš lentų dėžes, į kurias krovė savo daiktus, žodžiu, rūpesčių turėjo ligi ausų.

Vieną dieną vikariato gonkose netikėtai pasirodė Žodelis ir Borvikis. Abudu buvo šventadieniškai apsirengę, o veiduose turėjo iškilmingumo ir susirūpinimo išraišką. Patrypę prieangy, jiedu pasibarškino į kun. Stripaičio duris ir nedrąsiai žengė į vidų.

Stripaitis, Vasario padedamas, kraustė į dėžę knygas. Abu kunigai truputį nustebę pažiūrėjo į atvykusius ūkininkus, kurie, pagarbinę Kristaus vardu, nesiryžo eiti tolyn.

— Na, malonūs prieteliai,— pašiepiamai prabilo Stripaitis,— turbūt atėjote įsitikinti, ar tas nevidonas tikrai kraustosi iš Kalnynų? Nebijokit, tikrai, tikrai! Daugiau jūs manęs nematysit! Galėsit cicilikavot kiek norėsit!..

Čia Žodelis žengė artyn, sugavo Stripaičio ranką ir ją pabučiavo. Tą pat padarė ir Borvikis.

— Matai, matai? Ponas Žodelis kunigui ranką bučiuoja? — stebėjosi Stripaitis.— Bene tik prieš gera tokis nusižeminimas?

O Žodelis kilstelėjo antakius, greitai sumirksėjo akimis ir prabilo saldžiu balseliu:

— Prašom atleisti, kunigėli... Atėjom atsiprašyti... Visaip būdavo... Kartais ir tekdavo kokį žodį pasakyti. Bet nei aš, nei štai Borvikis niekad ant kunigėlio nieko blogo nekalbėdavom. Dar ir kitus sudrausdavom. Tik dėl to susirinkimo, tiesa...

— Žinau, žinau,— perkirto jį Stripaitis.— Dabar jūs visi šventi ir geri! Paspaudėt uodegas kaip katinai, pieną palieję... O anksčiau tai kaip ciuckiai lojote!..

Bet visi pajuto, kad, nors žodžiai buvo pikti, kun. Stripaičio širdis minkštėja. Tad ūkininkai toliau teisinosi padvigubintu uolumu, o Stripaitis ilgai dar šiaušėsi, kol galų gale sutiko atsiprašomas ir maloniai davė pabučiuoti ranką. Paskui ištraukė dar nesukrautą butelį vyno, ir visi susitaikinimo ženklan išgėrė po stiklą. Ūkininkų vizitas baigėsi tuo, kad jiedu pasisiūlė nugabenti kun. Stripaitį su visu jo lobiu į naują parapiją.

Jiem išėjus, Stripaitis patenkintai nusišypsojo ir tarė:

— Vadinasi, atsiskyrėm krikščioniškai ir garbingai... Na, Borvikiu tai aš tikiu. Tas stuobrys geros širdies ir kvailokas: ką mąsto, tai ir daro. Bet Žodelis čia politikuoja. Šito nesuprasi. Pagaliau, kas žino?.. Gal ir jo, velnio, sąžinė sunerėjo. Vis dėlto, ar šiaip, ar taip, dar mūsų žmonės kunigą gerbia...

Vakare, prieš išvažiavimą, Stripaitis vėl pakvietė Vasarį pas save. Kambarys jau buvo prišiukšlintas, paveikslai, langų užuolaidos ir visi pagražinimai nuimti, prie durų stovėjo pora medinių dėžių, beliko stalelis ir sofa, ant kurios jis turėjo pramigti paskutinę naktį. Buvo tuščia ir nejauku. Tačiau vis dėlto ant stalelio atsirado vyno, lėkštė biskvitų, dėžutė papirosų. Abu kunigai susėdo sofoje, ir Stripaitis pripylė stiklelius. Atrodė, kad jis buvo žymiai susijaudinęs.

— Ech, Liudai,— tarė jis, susidaužtdamas su Vasariu,— velnias tave žino! Aš tave neseniai pažįstu, o gal ir visai ne-

pažįstu, nes tu murksai sau vienas kaip katinas. Bet aš tave pamilau, brolau. Tu nežiūrėk, kad aš stačiokas ir storžievis — turiu širdį ir aš. Tu manai, man nieko, kai aš tada praskėliau galvą tam rudžiui? Iš pradžių nieko, bet paskui, kai atvažiavo tėvas pas ligonį vežti, nutirpau kaip pagalys. Naktį nemiegojau, ant sienų lipau... Bet aš moku save valdyti. Pro mano lašinius, brolau, širdies nepamatysi. Ne taip kaip tu: kad tik kas — tuoj ir užsiplieskė kaip degtukas... Baronienę atsimeni, ką?.. Che che che!.. Nieko, verta grieko, bestija!..

Vasaris nustebęs klausė šitos kalbos, o Stripaitis nugėrė pusę savo stiklelio ir vėl surimtėjo.

— Taip, brolau, pašėlęs gyvenimas! — tęsė jis toliau.— Tu manai, jei aš turiu kvailą apvalią fizionomiją, tai jau esu ir patenkintas? Tu manai, kad man buvo labai smagu pardavinėti bobom pipirus ir silkes?.. Bet ką darysi? Juk kitaip pasiusti reiktų iš nuobodumo. Štai tu dar tik pirmi metai parapijoj, o aš jau šešti — vis užkampiuose su senais surembėjusiais klebonais. Didelių gabumų aš neturiu, sėdėti prie knygos neištveriu, parapijos darbas įgriso, štai ir nusitvėriau visuomeninio veikimo. Čia vis tik šis tas yra. Ir reikalinga. Menkas aš kunigas, bet cicilikų nekenčiu kaip velnių. Štai ir dirbau. Kad ne tas, turbūt būčiau ėmęs gert, kortuot arba su mergomis trainiotis. Ir tokių gyvenime sutiksi. Bet nesiskubink į juos akmenį mesti. Kunigo kelias, brolau, tai būtinumo kelias, vis tiek, kur jis vestų.

— Aš manau,— pradėjo Vasaris, jausdamas reikalą ką nors pasakyti,— kad mes per maža kreipiame dėmesio į pastoracijos darbą. Be šito jokia kova su cicilikais nieko nepadės. Ir iš viso kunigui gal neturėtų būti nei cicilikų, nei jokių kitokių padalinimų. Visi, kurie tik nori naudotis tikėjimu ir Bažnyčios patarnavimu, turėtų būti jo vienodai priimami.

— Kalbi, brolau, seminarijos išmintim... Lengva pasakyti — pastoracija, apaštalavimas!.. Bet kas, jeigu mes ne visi tam apaštalavimui ir pastoracijai esame tikę? Aš pamačiau, kad esu netikęs, ir jeigu tu mane pasodinsi tik prie pastoracijos, tai aš tau sakau, kad imsiu gerti arba pas mergas vaikščioti. O tu ar tikęs? Tiesa, tu dabar ištisas valandas tupi klausykloj dėl kvailos bobos arba apdujusios davatkos plepalų. Bet ar ilgai tupėsi? Toliau. Pamokslų tu sakyt nemoki ir nie-

kad jų gerai nesakysi. Ne toks notūras! Su ligoniais turbūt ne puikiausiai einas? Palauk, dar paragausi katekizacijos. O evangeliškai pavargėlių globai tikęs? Visam tam, matai, be gerų norų, reikia dar kažko. O mes to kažko dažnai neturime. Dėl to ir einame vieni į krautuves, kiti į literatūrą, treti į stikliuką, ketvirti į sijoną, žodžiu, po velnių!.. Bet parapijoj ištverti sunku! Aš manau, kad tau greit nusibos tos knygos ir poezijos. Bėk, brolau, iš parapijos! Daryk ką nori, bet bėk! Po kelerių metų, jeigu neturi to kažko, ko reikia pastoracijos darbui, tapsi tokiu pats stuobriu kaip ir aš...

— Ne visi gi parapijoj žūva. Kuo pagaliau laikytųsi tikėjimas žmonėse?

— Tikėjimas laikosi pačiu tikėjimo reikalu, tradicija, apeigomis... Jeigu žmonės tik tiek tikėtų, kiek mes to tikėjimo duodame, tai jie greitai visai paliautų tikėję. Žinoma, yra ir kunigų. Atlankyk kada Šlavantų tėvelį. Pamatysi tokį kunigą, kuriuo ir tikėjimas laikosi.

Jiedu išsėdėjo ligi vėlyvos nakties. Kun. Stripaičio stačiokiška kalba keistai derinosi su jo nuomonių tiesumu, ir Vasaris negalėjo atsistebėti, pamatęs jame tarsi visai kitą žmogų.

Ryt rytą atvažiavo Žodelis ir Borvikis stipriais vežimais ir gerais arkliais, sudėjo visą kun. Stripaičio mantą, jis pats, storai ir šiltai įsivilkęs į erdvius kunigiškus apsiaustus, užsirito ant sėdynės, ir vežimai išriedėjo iš kiemo. Visas klebonijos personalas buvo susirinkęs jo atsisveikinti. Klebonas ir Vasaris mojavo jam kepurėmis, moterys braukė ašaras, o Julė balsu pradėjo raudoti.

Važiuojant per bažnytkaimį, visi gyventojai juos lydėjo akimis. Prie alinės lango stovėjo Vingilas ir stebėjosi, kad kunigą veža ne kas kitas, bet Žodelis ir Borvikis.

Netrukus kun. Vasariui pasitaikė proga atlankyti ir Šlavantų tėvelį, kurį jau kelis kartus jis girdėjo minint. Pasitaikė, kad jį nuvežė pas ligonį į patį kraštą parapijos, visai netoli nuo Šlavantų, ir jis nutarė padaryti vizitą savo kaimynui.

Šlavantai — nedidelė parapijukė, Naujapolio filija, turėjo tik apie pusantro tūkstančio dūšių, tad vikaro joje nebuvo, ir tėvelis pats vienas sugebėdavo aprūpinti visus reikalus. Savo energija, sumanumu ir darbštumu jis įstengė pastatydinti

gražią pusiau akmenų, pusiau plytų bažnyčią, kuria didžiavosi visa parapija.

Įvažiavęs į bažnytkaimį, nežinia, ar tai dėl sugestijos iš girdėtų pasakojimų, ar dėl ko kito, Vasaris pajuto malonią tvarkingumo ir ramybės nuotaiką. Bažnytkaimio rinka ir trobos atrodė švaresnės negu kitur, kapinės ir šventorius gražiai aptvertas, klebonijos trobesiai mažučiai ir jaukūs. Nei didžiulio kluono, nei tvartų, nei kieme piktų šunų.

Sutiko jį jau gerokai senyvas, bet dar tiesus ir tvirtas kunigas, vidutinio ūgio, nuplikusiu viršugalviu ir visai jau žilas. Vasaris pasisakė kas esąs ir kad tyčia užvažiavęs prisistatyti ir atlankyti savo kaimyno. Tėvelis, išgirdęs tai, neapsakomai nudžiugo ir ištiesė jam abi rankas.

— A, kun. Vasaris iš Kalnynų! Girdėjau, girdėjau... Labai malonu, kad neužmiršai manęs, senio. Svečias į namus — Dievas į namus. Na, prašau gi toliau. Nusibodo vežime pūpsoti, juk gabalas kelio.

Viduj klebonija pasižymėjo asketiška švara ir paprastumu. Salionėly sofa svečiui pernakvoti, stalelis, kietos kėdės, Kristaus paveikslas; miegamam, kuris buvo kartu ir darbo kambarys, liesai paklota lova ir didelis stalas, apkrautas knygomis ir papuoštas krucifiksu. Neištaiginga buvo nė Kalnynų klebonija, bet ten buvo jaučiamas šykštumas, čia gi kieta askeza ir evangeliška ubagystė.

Po trumpo pasikalbėjimo tėvelis paprašė svečią atlankyti bažnyčią. Per švarų, nuvalytą šventorių jiedu priėjo prie viešųjų durų, kurios per dieną būdavo nerakinamos, ir įžengė į vidų. Jau iš pirmų žingsnių krito į akį tos bažnyčios švara. Niekur ant grindų purvo, niekur dulkių nei voratinklių. Zakristijoj pavyzdinga tvarka. Tėvelis parodė svečiui visą nedidelį, bet puikiausiai laikomą savo bažnyčiukės turtą. Visur buvo jaučiama budri klebono akis ir rūpestinga priežiūra.

— Neturtinga ir nedidelė mano parapija,— kalbėjo tėvelis, darinėdamas spintą ir stalčius,— bet reikalingiausių daiktų, ačiū Dievui, turime. Ir žmonėmis negaliu nusiskųsti. Geri žmonės. Kitur, kaip girdėt, visokių peštynių, barnių, girtavimų. Pas mus gi šventa, ramu.

Sugrįžus jiem į kleboniją, tėvelis pasodino svečią sofoj,

pats atsisėdo ant kėdės ir ėmė klausinėti, kas girdėti Kalnynuose, nes pats niekur nevažinėjąs ir pas jį reta kas užklystąs Vasaris papasakojo savo įspūdžius, paskutinius įvykius ir kun. Stripaičio iškėlimą. Tėvelis klausė nepertraukdamas, susirūpinęs ir susikaupęs.

Vienas Dievas žino, kas čia dabar ima darytis su tais visuomeniniais veikimais ir nesantaikom,— prabilo jis, kai Vasaris pabaigė savo pasakojimą.— Nė aš žinau, katrie mano parapijoj tie cicilikai, katrie pirmeiviai. Man visi lygūs vaikai, aš visiem tėvas. Aš rupinuos lygiai visais, kurie į mane kreipiasi. Kam manęs ir bažnyčios nereikia, tesižinie!.. Į tikėjimą, brolau, nieko prievarta neatversime. Mes tik galime patraukti ta šviesa ir šiluma, kurią sugebėsime įkurti savo bažnyčiose. Visos mūsų pajėgos, visos mūsų mintys turi būti sutelktos bažnyčioj tinkamai skelbti Dievo žodį, aiškinti tikėjimo tiesas, mokyti artimo meilės, šelpti pavargėlius ir patiem būti visų dorybių pavyzdžiu. Visa kita savaime ateis. Čia tiek sunkaus darbo, kad niekam kitam nebelieka nei laiko, nei pajėgų. O kurgi dar savo asmens tobulinimo reikalai — malda ir mokslas?..

Tėvelis, tai kalbėdamas, ėmė pamažu atgyti ir net tarsi jaudintis. Vasariui buvo malonu išgirsti iš jo lūpų kai kurias savo pačio nuomones, ir jis norėjo pasikalbėjimą tęsti toliau.

— Bet, tėveli,— tarė jis,— dabar, sako, toki laikai. Reikia liaudį sąmoninti, ją organizuoti ir vadovavimą imti į savo rankas. Jeigu nepaimsim mes, tai paims Bažnyčios priešai.

Tėvelis liūdnai palingavo galva.

— Kokį vadovavimą? Kame? Vartotojų draugijose, „Žagrėse"?.. Gi tegu ima, Dieve padėk! Mum kas iš to? Bažnyčios darbas turi būti sutvarkytas taip, kad jie patys, tie mūsų tariami priešai, būtų perėję per Bažnyčią. Mes turime užkariauti sielas, o jie paskui tegu užkariauna turtus. Nuo čia mes turime pradėti. Nuo katekizacijos, nuo širdžių valymo, nuo sielų krikščioninimo. Tegu mūsų parapijos taps didžiulėmis mokyklomis, kur mes sugebėsime kiekvienam kūdikiui įskiepyti krikščioniškas dorybes, tada užaugę jie nebus mum pavojingi. Ir mum nebus reikalo kištis į jų partijas ir į jų barnius. Mes tik mokėkime apaštalauti iš sakyklos, iš konfesionalo

ir visomis tomis priemonėmis, kurias turime bažnyčioj. Bet mes pradedame iš kito galo. Mūsų pastoracijos ir apaštalavimo darbas žemiau kritikos, mes auginame bedievius ir pagonis, o paskui bėgame iš bažnyčios į rinkas ir karčemas nuo jų gintis!

Jis stabtelėjo, tarsi duodamas progos pasisakyti savo svečiui, bet, šiam tylint, kalbėjo toliau:

— Sakai, reikia liaudis sąmoninti ir organizuoti... Žinoma, reikia. Čia ir yra mūsų kunigijos nelaimė, kad jai viskas reikia. Jai reikia dirbti ne tik bažnytinį, bet ir tautinį, ir visuomeninį, ir politinį darbą. Iš pradžių tas dar nieko, bet kaskart tampa pavojingiau. Mūsų kunigija pripranta gyventi svetimais idealais, sirgti svetimomis ligomis. Ji nutolsta nuo savo tikslo. Ji pamiršta savo tiesiogines pareigas. Išėjus iš bažnyčios, jai bus nelengva vėl į bažnyčią grįžti. Jos ambicija ir supasaulėjimas ims keroti kaip dvi piktžolės Viešpaties vynyne. Ji užsimanys vadovauti ten, kur jos pašaukimas nesiekia. Gims klerikalizmas, žalingas ir visuomenei, ir pačiai Bažnyčiai. Nes niekas taip nesukelia pasaulio neapykantos prieš Bažnyčią, kaip per dideli kunigijos apetitai ir bandymai atsisėsti į žemės kunigaikščių sostus.

Valandėlę jiedu tylėjo, paskendę savo mintyse. Diena jau slinko vakarop. Salionėly, kurio langus buvo apgulę dar ne visai rudens apnuoginti sodo medžiai, šešėliai tirštėjo. Tik balta tėvelio galva ryškiai skyrėsi iš tamsiai pilko sienų fono. Vasariui jau buvo laikas važiuoti namo, bet jam rūpėjo dar vienas klausimas, ir jis pradėjo kalbą vėl:

— Tėvelio nuomonės labai griežtos, ir jomis pasekti gyvenime nelengva. Mudu su Stripaičiu andai priėjome maždaug panašias išvadas. Bet jisai sako, kad jeigu kunigus parapijose pasodintų tik prie siaurai bažnytinio darbo, tai daugelis neištesėtų ir nueitų dar pavojingesniais keliais. Kaip tėvelis į tai žiūrite?

— Kristus yra pasakęs, kad *messis quidem multa est, operarii autem pauci** ir tarp tų pačių dar *pauci sunt electi***. Daug yra kunigų be pašaukimo, kiti įstoja klaidingais sumeti-

---

* Pjūtis didelė, o darbininkų maža (I).

** Maža yra išrinktų (I).

mais, kiti nuklysta dėl minkšto būdo. Ką gi padarysi, brolau? Tai yra būtina blogybė, nes kitaip kas gi sakramentus administruotų ir pamaldas laikytų? Tokiu būdu aprūpinama bent apeiginė religijos dalis. Kaip su ta blogybe kovoti — ne mano silpnai galvai rūpintis. Aš tik viena tau pasakysiu: mes visur ir visuomet turime priminti viens kitam grynąjį kunigo idealą — *pastor animarum, servus servorum Dei**. Jaunam seminaristui turėtų būti visu griežtumu įkalta, kad jis negaivintų jokių iliuzijų ir nepuoselėtų jokių kitokių ambicijų. Tada jis, patekęs ir į visokias gyvenimo aplinkybes, žinos savo vietą. Ir nepašauktų tuomet bus mažiau, ir pašauktieji atsparesni. Tie pirmiausia ir nueina blogais keliais, kurie nusivilia savo viltimis ir darbu. Kunigo gyvenimas, brolau, nuolatinis išsižadėjimas savęs pačio ir pasaulio. Kunigas — Kristaus kareivis, kuris kovoja ne dėl šios žemės karalystės. Dėl to jis yra sielų gydytojas ir apaštalas. Žemiškoj kovoj — agituoti, politikuoti, gintis ir pulti — užtenka ko nors neapkęsti. Bet apaštalauti — reikia visus mylėti.

Kun. Vasaris susitelkęs klausė lygaus tėvelio balso ir tų kietų žodžių, ir jam atrodė, kad kalba jau nebe tėvelis, bet pats jo pašaukimas, pati pareiga ir visa jo gyvenimo prasmė. Jis dirstelėjo į laikrodį ir subruzdo keltis važiuoti, bet tėvelis dar jį pasodino ir jau minkštesniu balsu paklausė:

— Na, o sveikas kaip? — ir, nelaukęs Vasario atsakymo, pats jo vietoj ėmė kalbėti, atsimindamas, matyt, savo jaunystę: — Ak, pirmieji kunigavimo metai! Kas gali būt gražesnio gyvenime? Išeini iš seminarijos kupinas entuziazmo, uolumo, skaisčiausių vilčių, neturėjęs dar jokių nusivylimų, jokių kartumų. Arba pirmoji šventų mišių auka! Kada pirmą kartą gyvenime atlieki tą didžiausią paslapčių paslaptį ir Kristų savo rankomis nešioji! Aš štai jau po 35 metų dar taip gyvai atsimenu tą iškilmingą valandą. Pirmoji Komunija ir pirmosios mišios — tai du gražiausi, švenčiausi man gyvenimo momentai. Ak, laimingi jūs neopresbiteriai! — švento pavydo pagautas sušuko tėvelis.

O Vasariui nuo tų žodžių šiurpuliai perėjo per kūną ir didelis kartumas pakilo širdy. Jeigu tai būtų kalbėjęs ne tė-

* Sielų ganytojas, Dievo tarnų tarnas (I).

velis, bet kas kitas, kas jo, Vasario, pažinojo intymiausius pergyvenimus, jis būtų pamanęs, kad tai pikta ironija, noras jį įskaudinti arba į nusiminimą įstumti. Bet ne, tai kalbėjo nuoširdus, naivus Šlavantų tėvelis, kuris jį matė pirmąsyk savo gyvenime. Ir Vasariui užėjo piktas noras ar tai pagriauti tėvelio iliuzijas, ar tai save pažeminti ir paplakti — ir jis, karčiai nusišypsojęs, tarė:

— O, tėveli, ne visi toki laimingi kaip jūs! Aš, deja, neturiu tokių šviesių įspūdžių nei iš pirmosios Komunijos, nei iš pirmųjų mišių. Ir visi šie pirmieji mano kunigavimo mėnesiai, oi, kaip sunkūs... Na, bet nieko... Raminuosi tuo, kad įsitrauksiu į darbą, priprasiu...

Tėvelis sumišo, pažiūrėjo į jį nustebusiomis akimis ir bejėgiškai skėstelėjo rankomis:

— Na, ką čia sveikas kalbi?! Netikiu, netikiu! Kaip galima, kad toki momentai nepasiliktų širdy amžinai šviesūs?! O kai dėl pripratimo, tai aš nežinau... Žinoma, apeigas priprasi kiek sklandžiau atlikinėti, bet saugokis, brolau, priprasti prie tų apeigų esmės, saugokis apsiprasti su savo pareigomis ir visu kunigavimu. Kai kunigas prie visko pripranta ir apspranta, tai jau ženklas, kad jo dvasia apsnūdus, o gal ir apmirus. Kunigas visą gyvenimą turi liepsnoti gyva ugnim. Kiekvienos šventos mišios, kiekvienas pamokslas, kiekviena išpažintis, kiekvieno sakramento administravimas — viskas turi būti vis nauja kibirkštis Dievo garbei ir naujas dvasios gyvybės ženklas.

— Na, bet sveikam Dievas davė jautrią širdį, gyvus jausmus, grožį mylinčią sielą,— pridėjo jis, atmainęs balsą ir ranka paliesdamas Vasario kelį.— Sveikas juk poetas iš Dievo malonės. Skaičiau, skaičiau ir aš. Labai gražiai sveikas rašai; eilutės — lengvos, skambios, jausmingos. Ir man štai kas atėjo į galvą, brolau. A, kad tu sueiliuotum mūsų giesmes!.. Į ką jos panašios? Šventos atminties vyskupas Baranauskas padarė gražią pradžią. Bet tai lašas jūroje. Kunigėli Vasari! paklausyk manęs senio, perredaguok mūsų giesmynus, rašyk bažnyčiai tinkamų giesmių. Tuo sau amžiną paminklą pastatysi, ir Dievas tau gausiai atlygins.

Tai buvo blogiausia, ko Vasaris galėjo laukti. Šitas šventas naivus tėvelis skaitė jo eilėraščius! Jau vienas tų eilėraščių

prisiminimas šiose aplinkybėse, šio pasikalbėjimo kontekste taip nesiderino, taip netiko, kad jaunam kunigui pasidarė neapsakomai koktu ir gėda. Tėvelio pasiūlymas rašyti giesmes vėlgi buvo taip svetimas išvidinei Vasario nuotaikai ir taip negailestingai neigė visą jo kūrybą, kad jis, atsakęs kažką neaiškaus ir nesuvokiamo, atsistojo ir, atsisveikinęs tėvelį, pasiskubino išvažiuoti.

Jau temo. Bokšte vienąs varpas liūdnai skambino „Angelui Viešpaties". Vasaris, pravažiuodamas pro šventorių, matė, kaip tėvelis skubinosi į bažnyčią — turbūt paskutinį kartą atlankyti *Sanctissimum* ir uždarinėti duris.

Išvažiavus iš bažnytkaimio, kelias ėjo per lygius ir tuščius kažkokio dvaro laukus. Jaunas kunigas, irdamasis rudenio sutemose ir laukų pilkumoj, kaip anuomet grįždamas nuo Piktupių Andriaus, vėl skendėjo savo buities klausimuose. Tuomet jis pamatė begalinio moralio skurdo ir sunkaus kunigiško darbo pavyzdį, šiandien jis pamatė kunigiško idealizmo pavyzdį. Jo protas, jo pačio idealizmas sakė jam, kad jeigu jau būti kunigu, tai būti tokiu, kaip Šlavantų tėvelis. Ir neatidėliojant, šiandien jau reikia į tą kelią stoti. Reikia išmesti iš galvos ir iš širdies visas puoselėtas viltis ir iliuzijas apie suderinimą poezijos kūrybos ir kunigavimo, reikia išsižadėti baronienės pažinties ir jos bibliotekos, nes iš čia jam grėsė daug didesnis pavojus, negu seminarijos laikais iš Liucės.

Įspėdamas savo prigimtį, jis jautė, kad dviem keliais — kunigo ir poeto — jis eiti negalės. Šita nuojauta, atsiradusi jame dar seminarijoj, dažnai jį vargindavo tyliomis jo sąžinės bandymų valandomis. Bet jis stengdavosi ją nugalėti, kartais ieškodamas kompromisinio kelio, kartais gi išsižadėdamas poeto svajonių ir pakrypdamas vien į kunigo idealus. Tokią vidaus kovą jis gyveno ir tą vakarą, grįždamas po pasikalbėjimo su Šlavantų tėveliu.

Irdamasis krypuojančiam vežime per tuščius laukus į kaskart vis labiau tamsėjančią naktį, jis dešimtą kartą kėlė sau klausimą: ar jis nuoširdžiai nori eiti pasaulio išsižadėjimo keliu ir būti niekas kitas, kaip tik kunigas — *pastor animarum — servus servorum Dei — sacerdos in aeternum?*

Ir dešimtą kartą jo iš seminarijos išsineštas pasiryžimas,

jo ištikimybė Bažnyčiai ir kunigystės apžadam vertė jį atsakinėti „taip".

Bet jo prigimtis, jo širdis, jo fantazija, visi jo jaunystės polėkiai, kurių svaigulingą žavesį jis ne kartą jau buvo patyręs, atkakliai jam kuždėjo „ne".

XIII

Gautas iš baronienės knygas jis jau buvo perskaitęs prieš vizitą Šlavantų tėveliui. Šis vizitas padėjo jam galutinai susiformuoti kunigo idealą, kurio jis privaląs siekti. To idealo šviesoj baronienės knygos atrodė smerktinos ir nuodėmingos. Jos atrodė kaip kokie pasaulio nuodai, galį apkrėsti jauno kunigo sielą visokeriopais negalavimais, atgrasinti nuo dvasinių dalykų ir patraukti į pasaulio tuštybes. Tos knygos tai buvo pora moderniškų romanų su gausiomis ir vaizdžiai nupieštomis erotinėmis analizėmis ir Tetmajerio poezijų tomelis.

Nieko panašaus Vasaris ligi tol nebuvo skaitęs. Jis prarijo tas knygas su keista nerimastim, save kaltindamas ir teisindamas, kartu bijodamas jų nuodėmingo, kaip jam atrodė, aistringumo ir varomas lakios fantazijos ir jaunuoliško smalsumo. Jeigu jis save kaltino kaip kunigas, tai teisino kaip poetas, nes juk tai buvo literatūra, o Tetmajeris — net didelis poetas. Ir, užsimiršdamas esąs kunigas, jis žavėjosi nepaprasta to poeto drąsa, jo vaizdų ryškumu, jo išsireiškimų galia ir jaudinosi jo sukeltomis emocijomis, kurios dažniausiai sukosi aplink moterį, aistringai mylimą, geidžiamą, pasiekiamą ir glamonėjamą.

Bet jis čia rado taip pat ir niūrios nusivylimo poezijos. Poezijos, kuri savo maištingumu, savo viską griaunančia neigimo galia jį žavėjo kaip koks demonas ir viliojo į juodas naktis, į tolimus pasviečius, kur jam, kunigui, buvo uždrausta žengti. Skaitydamas tas sielvartingas „Preliudijas", jis rado posmų, kurie jo paties padėtį, jo mintis ir nuotaikas rodė juodam nusivylimo fone nušviestas aitriai plazdančių liepsnų

ir atošvaistų. Kartais, vaikščiodams po savo kambarį, jis garsiai deklamuodavo, parafrazuodamas sau tinkamas vietas:

Numeskim tą kaukę, kur smaugia ir varžo,
kurią reikia mautis ant veido, kad žmonės
į sielą nelįstų — — — Mes esam vienatvėj
ir apgaulę galim sutrempti ir melą.

Mes esam — kas esam: ir nieks mum nerūpi,
ir nieko neturim, kas verta branginti,
ir nieko nejaučiam — tik nuovargį sunkų,
tik karčią ironiją — panieką — grasą.

Po pasikalbėjimo su Šlavantų tėveliu ir po daugelio apmąstymų apie kunigo pašaukimą ir idealus jam liko širdy lyg kokių karčių nuosėdų, kurios jam niekur nedavė ramybės. Ir atsiminęs jis deklamuodavo jau kitus „Preliudijų" posmus:

Su pajuoka šalta reik slėpti tą gėlą,
kur dūšią pripildo niekingo kartumo,—
ir rasti savy ištvermingų pastangų,
ir reikiant nevengti mirties būtinumo.

Ir reikia sukaupti savy didžią galią,
kad nykioj padangėj sparnai nenusvirtų,
o neštų per juodą gyvenimo naktį,—
bet ko lėkt ieškoti ir kur man kas skirta?..

Baronienė ar tai moterišku patyrimu, ar tai intuicija buvo gera psichologė, kai ji patarė Vasariui linksmai gyventi ir vaduotis smagumų ieškojimo dėsniu, jei jis norįs ištesėti kunigystėj. Jeigu jis būtų nestatęs sau nepasiekiamų tobulo kunigo idealų, jeigu jis būtų vien džiaugęsis tuo, ką duoda jam gyvenimas, jis, be abejo, nebūtų sau ilgai kvaršinęs galvos dėl knygų skaitymo, nebūtų graužęsis dėl savo širdies polėkių ir susižavėjimų. Jis būtų sau taręs: įdomu, tai ir skaitau, patinka, tai ir žaviuosi. Galimas daiktas, kad, taip nusiteikęs, jis ilgainiui būtų tapęs kanauninku arba pralotu, o drauge gal ir dideliu poetu. Bet jis įkurdino savo sąžinėj rūstų teisėją — idealą, ir nuo to laiko visas jo vidaus gyvenimas ėjo konvulsyviškais sukrėtimais, nuopuoliais, atgailomis ir susigraužimais.

Po kurio laiko jis vėl nuėjo į dvarą, nes reikėjo juk knygas grąžinti. Bet jis jautė norą pamatyti ir ponią baronienę. Šita graži aristokratiška moteris jau baigė išstumti iš Vasario širdies Liucės paveikslą. Bet ar jis kaltas, kad ponia Brazgienė buvo toli, o šita čia pat pašonėj? Ar jis kaltas pagaliau, kad brendo ir vyriškėjo ir kad pirmoji jo jaunuoliškų sentimentų žadintoja nebegalėjo konkuruoti su šita, kurios keliamų vilčių jis nedrįso dar įsisąmoninti.

Ponia baronienė, be to, jį, nuolatos besiblaškantį ir besigriaužiantį, traukė savo nerūpestingumu, jumoru, giedria nuotaika, savim pasitikėjimu ir pastovumu. Tad nors „kunigiškais" momentais jis pasiryždavo vengti pažinties su baroniene, kaip kadaise su Liuce, šito pasiryžimo neištesėjo, nes širdis visuomet mokės apgauti ir gudriausią protą, ir kiečiausią valią.

Šį kartą baronienė sutiko jį kaip seną gerą pažįstamą — draugiškai ir net familiariškai. Šį kartą ji jau nebesidarbavo bibliotekoj ir buvo apsivilkusi nebe peniuaru, bet paprastu kasdieniu rūbu, nes ketino eiti į parką pasivaikščioti. Pasivaikščiojimo ji nenorėjo išsižadėti nei kunigui atėjus, bet pasiūlė jam eiti kartu. *Ji turinti parodyti retų vėlyvų rudens gėlių.*

— Be to, tamsta turi sueiti į artimesnę pažintį ir su baronu, kaip ir dera geram namų draugui,— šypsodamasi pridėjo.

Jiedu nuėjo į barono kabinetą, bet baronas buvo įsigilinęs į kažkokius senoviškus žemėlapius ir planus, kuriuos jis rado dvaro archyve, ir nenorėjo to darbo nutraukti. Ponia Sokolina taip pat trūsėsi savo kambary, tad jiedu išėjo dviese.

Buvo graži, saulėta spalių mėnesio diena. Parko takai margavo nuo apsčiai prikritusių lapų. Baronienė išdykavo ir žaidė, šiurendama ir žarstydama juos kojomis, o gražesnius rinkdama į bukietą. Medžiai jau buvo beveik pliki, ir saulė laisvai švietė pro didžiulių liepų šakas.

— Žinai, kunige, aš visai nesigailiu, kad man tenka praleisti ruduo šiame užkampy. Mūsų reikalai taip susidėjo, kad čia teks išbūti dar ir lapkričio mėnuo. Taip ir geriau. Į Rivierą anksčiau kaip gruody nė nepatogu važiuoti. Užtat tamstai aš spėsiu įgristi gerokai: atsiminsi mane. Bet tamsta nebūk

nei bailus, nei pedantiškas; ateidinėk į mus tokiomis dienomis ir valandomis, kada tik užeis noras.

— Dėkui, ponia baroniene. Bet mano pareigos neleidžia jus dažnai lankyti. Dabar likomės tik dviese su klebonu. Darbo daugiau. Be to, ir šiaip kai kam gali keista pasirodyti...

— Kad tamsta su manim flirtuoji?.. Na, mielas kunige... atsiprašau, kaip kunigo vardas?

— Liudas.

— Na, mielas kunige Liudai, tokia mintis nebent tik tamstai pačiam gali ateiti į galvą! Sveikas visai nepažįsti draugijinio gyvenimo papročių. Pas mus geri prieteliai laiko savo pareiga bent kas antra diena užbėgti pasakyti „labą dieną", ir tai niekas nesako, kad jie flirtuoja arba meilikauja, o tamsta ateini valandėlę kas antra savaitė ir jau bijaisi!.. Kas gi čia gali kam pasirodyti, jei į tokį užkampį likimo nusviesti keli inteligentai nori palaikyti pažintį ir pasikeisti mintimis?! Juk gi mes ne trapistai[12], meldžiamasis!

— Taip, ponia,— vis dar svyravo kunigas,— bet mūsų, dvasiškių, elgesys normuojamas kitokiais dėsniais. Mes turime vengti kiekvieno pavojaus.

— Bet tamsta įžeidi mane, gerbiamasis! — sušuko nustebusi baronienė.— Argi kunigas manai, kad aš kėsinsiuos į sveiko nekaltybę?! Cha cha cha!.. Na, jeigu taip, tai prašom eiti namo. Aš nenoriu, kad ant mano sąžinės gulėtų tamstos dūšios likimas.

Vasaris galutinai sumišo ir nerado nė žodžių, kaip iš tokios keblios padėties išeiti. Poniai baronienei jo pagailo, ir ji skardžiai nusijuokė:

— Viešpatie, koks tamsta dar vaikas, kunige Liudai! Man stačiai pikta ant tų šventų dvasiškų tėvelių, kurie, patys linksmai praleidę savo jaunystę, kala į galvą jaunuoliam tokias siauras pažiūras ir daro iš jų, prašau dovanoti, karikatūras. Juk ar tamsta žinai, kas esi, kunige? Tamsta esi gabus ir net talentingas jaunas žmogus, prieš kurį tyso visas gyvenimas ir šimtai visokių galimybių. Tamsta gali būti poetas, rašytojas, literatas, gali būti pralotas ar vyskupas,— vis tiek tamstai reikia tas gyvenimas bent kiek pažinti. Argi sveikas manai taip ir ištūnėti keturiose savo kambario sienose nuo

ankstyvos jaunystės ligi karsto lentos?! Bet juk tai absurdas! Į ką gi tamsta pavirsi, kunige Liudai?

Jisai, klausydamas tų žodžių, pamanė: ji kalba tą patį, ką kadaise Liucė kalbėjo. Ta buvo šiaipjau prašmatni mergaitė, šita — didelė, daug ko patyrusi ponia. Iš kur jom atėjo į galvą tokios panašios mintys? Turbūt, objektyviai svarstant mano padėtį, taip ir yra, kaip jos sako...

Baronienei kalbant toliau, o jam vis silpniau ginantis, pamažu jo rūsti, asketiška nuotaika ėmė tirpti kaip sniegas, užkaitinus pavasario saulei. Jame vėl ėmė atgyti jaunuoliški polėkiai, pasaulio ir moteries pasiilgimas ir noras pažinti visą tą įdomų, jo nepatirtą gyvenimą, apie kurį, kaip apie kokią būtenybę, kalbėjo baronienė.

Toliau jiedu apžiūrinėjo puikias gėles, kurios augo prašmatniai sudarytose klombose ir kokių jis niekad dar nebuvo matęs. Kartu jis observavo tą gražią elegantišką ponią — ir jos gracija, jos ramūs, saikingi, plastiški judesiai, žodžiu, visa, ką ji darė ir kalbėjo, strigo į jo vienišą alkaną sielą.

Tuo tarpu baronienė vėl atgavo savo lengvą, nerūpestingą nuotaiką ir, grįžtant atgal, taip kalbėjo:

— Kunigas, be abejo, pastebėjai, kad gamtoje yra daug dalykų, iš esmės skirtų vien tik grožiui, papuošalui, kitaip sakant, mūsų malonumui. Štai kad ir gėlės. Aš griežtai įsakinėju sodininkui ir nurodinėju, kaip klombos turi būti padarytos ir apsodintos. Baronas tam reikalui pastatydino net oranžerėją ir išleidžia nemaža pinigų. O kam? Vien tik dėl to, kad mum ir mūsų svečiam būtų malonu pasižiūrėti. Bet ar tamsta pagalvojai, kad yra ir žmonių, kurių vienintelis paskyrimas — puošti pasaulį ir daryti kitiem malonumą? Kunigas dar, žinoma, neturėjai progos tokių žmonių sutikti, bet, be abejo, sutiksi. Jie bus gerai išauklėti, malonūs, turės geras manieras, bet absoliučiai niekam nenaudingi. Jie neturės jokių pareigų ir nedirbs jokio darbo. Nedarydami niekam naudos, jie nedarys niekam nei žalos. Ir į klausimą, kokis tų žmonių buvimo pateisinimas, kunigas nerasi kitokio atsakymo, kaip vien tai, kad jie puošia pasaulį. Kai kas tokius žmones vadina visuomenės parazitais. Bet aš protestuoju prieš tokį jų įžeidimą. Atvirkščiai. Aš manyčiau, kad tokius žmones turėtų išlaikyti valstybė savo lėšomis, kaip aš išlaikau

savo gėles. Prisipažinsiu tamstai, kad aš ir save pačią įskaitau į tokių žmonių kategoriją. Aš niekam nesu padariusi nieko bloga, nenudirbusi jokių didelių darbų, bet davusi daug malonumo. Net kunigas, kurį aš esu mylėjusi Varšuvoj, sakydavo, kad aš papuošiau jo gyvenimą neužmirštamo džiaugsmo valandomis.

Kunigas Vasaris būtų suradęs aibę priekaištų šitokiom ponios pažiūrom, bet jis žinojo, kad ginčas neduotų jokių vaisių, nes jo priekaištai eitų visai iš kitos, jai iš principo nepriimtinos, o gal ir nesuvokiamos plotmės. Tačiau šitokios baronienės kalbos jį giliai stebino. Štai, manė jisai, kaip keistai žmonės mąsto, gyvena ir yra laimingi!.. Be to, ponios Rainakienės pažiūros kėlė jam tokių tolimų, miglotų nujautimų, kad paspėliojus jam susidrumsdavo mintys, ir jis jausdavo krintąs į kažkokį svaigulingą, šiurpiai malonų chaosą.

Tą dieną jis vėl pasiėmė knygų ir godžiai jas ėmė skaityti. Šį kartą jis pasirinko tik žinomus jam iš literatūros kurso vardus. Kadangi jis pats buvo kunigas ir literatūrinės ambicijos jame vėl buvo bepradedą atgyti, jis po kiekvienos knygos sprendė klausimą, ar kunigas taip galėtų parašyti. Ir, didžiai nusivylęs, kiekvieną kartą turėjo prisipažinti, kad ne, kunigas taip parašyti negalėtų. Jis jau tiek pažinojo kunigišką pasaulėžvalgą ir nuotaiką, kad tas dalykas jam buvo visiškai aiškus. Prie visų jo žinomų ir dabar skaitomų autorių pridėjus žodelį kun., išeidavo tikrai hibridiška nesąmonė: kun. Mickevičius? kun. Slovackis? kun. Tetmajeris? kun. Gėtė? kun. Hugo? kun. Šekspyras? Viešpatie apsaugok!..

Į kunigų stoką naujojoj Europos literatūroj jau kažkas jam buvo atkreipęs dėmesį. Bet dabar jis norėjo pats tą klausimą panagrinėti. Sykį, nuėjęs į dvarą, jis paprašė baronienės, ar ji neturinti žymesnių kunigų autorių raštų. Ponia valandėlę pagalvojo ir tarė:

— Šiuo momentu aš neatsimenu nė vieno. Tiesa, 18 amžiuj lenkų literatūra turėjo du vyskupu literatu, kurių vardus tamsta, be abejo, žinai: Naruševičius ir Krasickis. Pirmasis, didelis karaliaus ir dvariškių pataikūnas, rašė panegirikas, odes karaliaus tabakinei, vienos didelės ponios rogėm, sentimentališkas idiles ir didesnės vertės turinčias pasakėčias. Antrasis, linksmos nuotaikos žmogus, žiūrėjo į gyve-

nimą palankiom akim ir tokiais skrupulais, kaip tamsta, be abejo, nesikankino. Jei sveikas nori linksmai praleisti laiko valandėlę, pasiskaityk jo „Monomachiją“. Aš tikiu, kad ši knyga bent kiek pragiedrins asketišką tamstos rūstumą. Tiesa, tame pačiame šimtmety dar vienas prancūzų dvasiškis *l'abbé Prévost* parašė vieną šedevrą *„Manon Lescaut“*. Na, bet kaip dvasiškis, deja, jis negali būti sekimo pavyzdys ir daug mažiau kukliam kunigui, kaip sveikas. Europos literatūrose garsių dvasiškių vardų tamsta sutiksi dar Renesanso gadynėj. Bet žiūrėk, ten Renesansas, čia Švietimo amžius! Vis tai tokie laikotarpiai, kada žmogaus dvasia ir papročiai buvo atpalaiduojami nuo daugelio suvaržymų, kada buvo artėjama į gamtą arba bent stengiamasi vaduotis savo prigimtim ir protu. Be abejo, jeigu mes paieškotume atsidėję, rastume ir daugiau kunigų rašytojų. Nestoka jų ir šiais laikais. Bet vis tai tokie vardai, kuriuos literatūros istorija minės smulkiomis raidėmis, o gal ir visai neminės.

— Kaip ponia baronienė aiškinate tokį reiškinį? Juk buvo ir yra labai daug kunigų, kuriem kunigystė yra tik luomo žymė. Kunigavimas jiem neatima nei laiko, nei jokių kitokių aplinkybių būti rašytoju. Yra labai daug kunigų, kurie verčiasi taip, kaip nori, nors, mano nuomone, taip neturėtų būti.

Baronienė nusijuokė, paskui padarė dirbtinai nepatenkintą veidą ir šmėkštelėjo jam astru, kuriuo žaidė, per ranką:

— Bet tamsta esi nepataisomas, meldžiamasis! Sveikas įtrauki mane į tokias rimtas diskusijas, tarsi aš būčiau koks senas profesorius. Nieko taip nebijau, kaip rimtos ponios išvaizdos. Mano kaktoj atsiras raukšlių, ir jei ko gero, aš imsiu ginčytis ir karščiuotis!.. Juk tai būtų baisu, kunige Liudai! Be juokų, aš iš tamstos paskui pareikalausiu atlyginimo — ko nors labai smagaus ir malonaus. Na, bet šį kartą aš sveikam atsakysiu. Taigi aš manau, kad čia turbūt ne laiko ir ne aplinkybių, bet dvasios, pasaulėžvalgos ir nuotaikos klausimas. Menas, mano bičiuli, yra platus kaip gyvenimas, o dvasiškis siauras kaip... Ne, aš nenoriu tamstos įžeisti ir palyginimų vengsiu. Menas verda, kunkuliuoja visais žinomais širdies jausmais ir aistromis žmoniškumo ribose, o kunigo širdis — apmarinta ir suvaržyta griežtomis

normomis ir dėsniais. Tikėk tamsta manim: aš esu pažinus keletą labai inteligentiškų kunigų ir sugebu žmones observuoti. Kunigas negali tiesiogiai, natūraliai pažvelgti į gyvenimą. Arba jis per griežtai smerks, arba pernelyg girs. Arba per daug liūs, arba per daug džiaugsis, nes kunigas visus reiškinius yra pratęs vertinti dorovinių blogio ir gėrio mastu, dėl kurio jis ir pats negali likti indiferentiškas. Šitas, mano nuomone, kunigui ir kenkia pasireikšti meno srity. Jam visuomet stoka arba kūrybinės medžiagos, arba meniško blaivumo. Antraip vertus, meniški gabumai verčia kunigą supasaulėti. Šitokia mano nuomonė iš dalies pagrįsta observavimu, iš dalies teorija, iš dalies intuicija. O konkrečių pavyzdžių tamsta pats pasiieškoki.

Parėjęs namo, jis pervertė lietuvišką kunigiškąją literatūrą ir įsitikino, kad baronienės žodžiuose buvo daug tiesos. Duonelaitis ir Valančius rašė didaktiniais tikslais. Baranausko poezija, parašyta dar dvasiškos karjeros pradžioj, paskui negrąžinamai nutrūksta. Vienažinskis — sentimentalus meilės dainius — pirmas aprauda savo kunigišką „stoną" ir apvaisina lietuvių lyriką liūdesio, ilgesio, ašarų ir siauro asmeniškumo motyvais. Maironis — poetas pilietis, patriotas. Grynoji jo lyrika taip pat sentimentali, patetiška ir siaura. Vasariui, dabar jau skaičiusiam ne tik Mickevičių, Puškiną, Tiutčevą, bet ir Kasprovičių, ir Tetmajerį, pradėjo aiškėti, kad visos tos mūsų kunigų poetų „sesutės", liūdesiai, ilgesiai, ašaros, visi tie švelnūs jausmai yra kilę iš suvaržymo vaizduotės, išgyvenimo ir išsireiškimo.

Ir čia pirmą kartą įkrito jam noras praplėsti savo patyrimų sritį, „pažinti gyvenimą" dėl kūrybos, nes pamažu vis labiau ėmė jame įsigalėti nuojauta, kad jis poetu ar apskritai rašytoju bus. Ir jeigu jau rašys, tai rašys drąsiai, tai, ką matys ir jaus. Įkrito jam noras rašyti taip, kad jo raštuose nebebūtų daugiau „kunigiškos dvasios", didaktikos, sentimentalumo, patoso ir visų to stiliaus pažymių.

— Aš pasistengsiu būti kunigu be priekaištų,— tarė jis sau,— ir visas savo luomo pareigas atlikinėsiu gerai. Bet poezijoj aš būsiu vien tik žmogus.

Beveik tuo pačiu metu ir kitas noras nukrito į jo širdį, ir vis ponios baronienės dėka.

Vieną kartą jis ėjo parko alėja, o baronienė sėdėjo prie lango ir jį matė. Kai atėjo ir pasisveikino, ponia kritiškai permetė jį akimis, nusišypsojo ir tarė:

— Žinai, mano prieteliau, kad tamsta dabar buvai tapęs mano ne visai diskretiško observavimo objektu. Kartais aš mėgstu žaisti, stebėdama žmonių eiseną, fizionomiją ir iš to spręsdama apie jų gyvenimo aplinkybes ir charakterį. Ir esu padariusi šioj srity jau nemažą pažangą. Sveikas, pavyzdžiui, savo veido išraiška atrodai esąs dar tik klusnus klierikėlis, bet specifiškai kunigiškos fizionomijos dar neturi. Tačiau eisena jau darosi kunigiška. Esama kažko ypatinga kunigo eisenoj, nors ir ne tiek daug, kaip fizionomijoj. Tiesą pasakius, aš nenorėčiau matyti ant tamstos veido tos ypatingos kunigiškos maskės, kuri taip niveliuoja individualų žmogaus charakterį ir slepia jo nuoširdumą. Sveikas, pavyzdžiui, retai juokiesi, bet taip juoktis tipiškas kunigas jau nebegalėtų. Tarp kitko, tamstai juokas labai tinka... *Charmant, charmant!..**

Taip, jo eisenoj turbūt kažkas pasikeitė, nes jis atsiminė, kaip pirmą sykį apsivilko sutaną, ji be galo varžė jo žingsnius, pynėsi kojose, vis atsimesdama ir pasilikdama užpakaly. Paskui jis įprato, ir sutana jau nepančiodavo jo kojų. Baronienės pastaba nemaloniai jam dilgtelėjo širdį, ir nuo to laiko jis nejučiomis ėmė valdyti savo judesius ir veido išraišką, kad neatsirastų specifiškų kunigiškų bruožų.

Tuo metu jis daug skaitė ir gana dažnai ėmė lankytis į dvarą. Baronas Rainakis taip pat jį pamėgo ir vėl, susiradęs Duonelaičio „Metus", skaitydavo jam apie gerąjį poną amstrotą, ir abudu komentuodavo vietas, už kurių užkliūdavo barono dėmesys.

Klebonijoj jau žinojo, kad kunigėlis įprato vaikščioti į dvarą. Kai kada nė vakarienės nepareidavo. Vasaris per pietus kartais papasakodavo girdėtas dvare naujienas, bet klebonas į tai teatsiliepdavo vienu kitu žodžiu, ir sunku buvo numanyti, ką jis apie tuos vizitus mano. Tik Julė negalėjo paslėpti didelio savo nepasitenkinimo, kad kunigėlis vaikščioja

* Žavinga, žavinga!..

į dvarą, kur ponas eretikas, o ponia, nors kas sekmadienį ir stypso bažnyčioj, bet šiokiom dienom, apsimovus kelnėmis, kaip ragana po laukus trankosi.

XIV

Gal kun. Vasario ir baronienės Rainakienės pažintis taip būtų ir pasilikusi vizitų ir lengvų pasikalbėjimų ribose, jeigu nebūtų atsiradę naujų veiksnių, kurie tą pažintį pastūmėjo toliau, negu jaunas kunigas norėjo. Kai dėl ponios baronienės, tai jokie principai, tiesa, jos nevaržė pažaisti su gražiu simpatišku kunigėliu ir eiti taip toli, kiek tik leis jo atsparumas.

Tačiau ji greit pamatė, kad Vasaris nėra lengvabūdis sutanotas fatas, kaip anas jos varšuviškis prietelius, bet talentingas ir giliai jaučiąs jaunuolis. Ji matė, kokia sunki kova eina jo viduj tarp griežtų kunigiško luomo dėsnių ir jo prigimties palinkimų.

Ji nutarė jam padėti atsipalaiduoti nuo kai kurių, jos nuomone, per ankštų dvasinės disciplinos ryšių, pažadinti jame norą ryžtis pakovoti dėl savo gabumų ir teisių, bet vengti visokių drastiškumų ir nevilioti jo į pavojingo flirto tinklą. Tas galėtų jį arba atbaidyti, arba žiauriai nutrenkti jo gražias svajones apie pasaulį, gyvenimą ir žmones. Ponia baronienė buvo susivaldanti moteris ir jautė kunigui Vasariui nuoširdžios ir gilios simpatijos.

Bet štai kokie įvykiai įjudviejų santykiam turėjo lemiamos reikšmės. Vieną dieną baronai sulaukė svečių. Pakeliui taip pat į užsienį atvažiavo iš Lenkijos tolima baronienės giminaitė ponia Kozinskienė su dukterim, suaugusia jau pana, ir sūnum, apie 30 metų amžiaus kavalierium.

Kai Vasaris, nieko dar nežinodamas apie atvykusius, nuėjo į dvarą pasikeisti knygų, baronienė tuojau jį supažindino su naujais savo svečiais. Buvo popietis, ir visi susirinko salione išgerti kavos. Vasaris, nepratęs buvoti žmonėse, varžėsi naujųjų pažįstamų ir buvo nepatenkintas, nujausdamas, kad dabar jau nebegalės su baroniene laisvai pabūti ir pasikalbėti.

Jo ūpas dar labiau gedo, matant, kad baronienė, atvirkščiai, atrodė labai patenkinta savo svečiais. Vasaris jau tą pirmą dieną pastebėjo, kad ji daug dėmesio kreipia į jaunąjį poną Kozinskį ir labai yra jam palanki.

O Kozinskis Vasariui pasirodė nesimpatingiausias pasauly žmogus. Pirmiausia kunigui į akis krito jo juodi, į viršų sušukuoti ir pomada ištepti plaukai. Jie taip blizgėjo, tarsi franto galva būtų buvusi poliruota, ir žvakių šviesa atsispindėjo nuo jos lygiai taip pat kaip ir nuo indo, iš kurio baronienė pilstė kavą. Iš jo pilno raudono veido švietė didelis savim pasitikėjimas, kurį dar labiau kėlė aikštėn ploni, juodi, į viršų pariesti ūseliai.

Iš visos jo figūros aiškėjo dabitiškumas, savęs įsimylėjimas ir noras užimponuoti elegancija ir mandagumu. Jo drabužiai buvo be priekaišto. Nuo švarutėlių popietinio vizito batų ligi spindinčiai baltos apikaklės, kuri pagal to laiko madą laikė parėmusi jo smakrą, viskas buvo nauja ir suderinta. Dryžo kaklaraiščio perlas akcentavo pono Kozinskio turtingumą. Kalbėjo jis aukštu prikimusiu tenorėliu su vingiais, pratęsimais ir pabrėžimais, tarsi tai, ką jis sako, būtų nenuginčijamos svarbos dalykas.

Jis su dideliu atsidėjimu asistavo baronienei ir nepraleido nė vienos progos jai kuo nors patarnauti arba pasakyti komplimentą. Pakakdavo jai dirstelti į cukrų, jau Kozinskis stverdavo cukrinę ir su nuolankiu šypsniu siūlė pasisaldinti. Ji tik paliesdavo savo sidabrinį senoviško darbo portsigarą, jau jis puldavo prie degtukų uždegti jai cigaretą. Žodžiu, visas pono Kozinskio dėmesys buvo sukoncentruotas įspėti jos mintis ir užbėgti už akių jos noram.

Erzino Vasarį ir tai, kad tas dabita lygiu paslankumu patarnaudavo ir jam, kai tik pamatydavo, kad pati baronienė nori ar pastumti cukrų, ar pasiūlyti biskvitų. Net kai ji kreipdavosi į kunigą, prašydama ką nors paduoti, Kozinskis su dideliu vikrumu suspėdavo pirmas tai padaryti, pridėdamas *„a, pardon, pardon“*, tarsi tik jis vienas būtų monopolizavęs pareigą ir teisę patarnauti namų poniai. Kunigas jautėsi stačiai įžeistas, prislėgtas ir sunaikintas to akiplėšos. O baronienė atrodė visu tuo patenkinta ir dėkojo įkyriam nuobradui žavingiausiais šypsniais.

Išgėręs kavą, Vasaris pakilo, rengdamasis išeiti, ir paprašė ponios baronienės leisti pasiimti dar porą knygų.

Kozinskis ir čia įsiterpė.

— A, ponia baronienė turi, be abejo, labai įdomių knygų? Ponia baronienė leis, kad ir aš kartu su kunigu atlankyčiau jos biblioteką?

Vasaris nenorėjo, kad Kozinskis matytų, kokias knygas jis ims skaityti, ir ieškojo būdo, kaip čia tuo palydovu nusikračius.

— Tamstai bus patogiau dieną susipažinti su ponios baronienės knygomis,— tarė jis.— Dabar tamsta visko nė nepamatysi.

— *A, pardon, pardon!..* — sušuko tas ir stvėrė žvakę, pamatęs, kad baronienė jau tiesia ranką jai paimti.— Laikau savo užvis maloniausia pareiga patarnauti poniai baronienei!

Kunigas, nuėjęs su įkyriu palydovu į biblioteką, ilgai nesirinkęs, paėmė porą knygų ir išėjo namo.

Tą vakarą jis negalėjo nei skaityti, nei nieko kito dirbti. Vargais negalais pabaigęs kalbėti brevijorių, jis visą laiką prasiblaškė čia sėdinėdamas, čia vaikštinėdamas, kol pagaliau atsigulė, bet ir atsigulęs ilgai negalėjo užmigti. Viskas, ką jis matė ir patyrė šį popietį pas baronienę, rutuliojosi jame toliau, ligi paskutinių galimybių, ir kaip kokios žarijos degino jo savimylą. Jo širdy ėmė kilti didelis apmaudas ne tik Kozinskiui, bet ir baronienei.

— Štai kas yra moterys! — karčiai rezonavo jis savo nykiame kambary.— Vos tik spėjo pasisukti kvailas išsipomadavęs frantas — ir visas kilnumas, visas aristokratiškas subtilumas išnyko kaip dūmas nuo vėjo. Nieko sau!.. geras smagumų ieškojimo teorijos prítaikymas...

Jis jau buvo linkęs beveik taip pat niekinti baronienę, kaip kadaise Stripaitis: ė, turbūt ne vieno murdyta bestija!..

Bet toliau jis bandė save tramdyti ir šaltai į visą tą nesusipratimą pažiūrėti.

— O tau kas? — barė jis pats save. — Jie elgiasi kaip nori, ir tiek... Ji nori smagumų, tai jų ir ieško. Tu jai Kozinskio neatstosi. Tu esi kunigas ir jokių teisių nei pretenzijų čia negali reikšti...

Taip save įtikinėdamas, jis grimzdo į kurčią rezignaciją,

išsižadėjimo ir apatijos bedugnę. Bet jauno vyriškio paneigta teisė ir įžeista ambicija staiga vėl išmesdavo jį į viršų — graužtis ir maištauti.

— Ech, likimas!.. Vienišo dalia!.. — graudenosi jis toliau.— Seminarijoj kankinausi dėl Liucės. Ta ištekėjo už Brazgio — ir laiminga sau. Ir gerai, kad taip atsitiko. Negi aš ją būčiau vedęs. Bet štai baronienė. Į jokį netinkamą flirtą aš su ja nesileidau. Ar man negalima pasikalbėti ir pabendrauti su išlavinta, įdomia, gerų manierų moterim? Tačiau reikėjo tik pasipainioti tuščiam dabitai — ir tu vėl vienas, niekam nereikalingas ir neįdomus...

Ir, prisiminęs jos svaidomus tam dabitai žvilgsnius ir šypsnius, vėl pradėdavo nuo pradžių regzti savo protesto jausmus.

Daug tą vakarą visokių sumetimų ir minčių atėjo į galvą kun. Vasariui, tik neatėjo vienos paprasčiausios: kad jis baronienę yra jau įsimylėjęs, kad jame sukilo pavydas dėl Kozinskio ir kad dėl to visos tos pastabos ir išvados buvo perdėtos ir išpūstos.

Po poros dienų buvo sekmadienis, bet jis į dvarą nėjo, nors paprastai sekmadieniais nueidavo. Jis net manė, ar nenusiuntus knygas per tarnaitę, o pačiam ten daugiau nė kojos nekėlus. Bet praslinko dar pora dienų — ir jis jau pajuto nenugalimą norą pamatyti baronienę, tegu nors ir tam, kad įsitikintų jos lengvabūdiškumu ir piktai pasidžiaugtų Kozinskio pasisekimu. Šitą norą jis savy sutramdė, bet vis dėlto iš namų išėjo.

Buvo popietis, jis nutarė pasivaikščioti ir pasuko keliu pro dvarą. Parkas buvo tuščias, ir jis praėjo niekieno nepastebėtas. Jis nužingsniavo toliau, bet, priėjęs kalnelį, kur ją susitiko pirmą kartą, pastovėjo, apžvelgė apylinkę ir pasuko atgal.

Kai jis vėl pasiekė parką, staiga vienam take ties vartais pasirodė baronienė su Kozinskiu. Linksmai, matyt, šnekučiuodamiesi jiedu ėjo į kelią. Susitikimas turėjo būti neišvengiamas. Kunigas pajuto, kad jo širdis taip smarkiai pradėjo plakti, kad jis beveik nustojo žado. Apsimesdamas nieko nematąs, jis žingsniavo toliau, bet baronienė jau iš tolo jį šūktelėjo:

— A, gi štai mūsų mielas kun. Vasaris!

Jis sustojo ir laukė įųdviejų prisiartinant. Ponia, maloniai šypsodamosi, ištiesė jam ranką. Kozinskis rafinuotai nusilenkė ir kilstelėjo skrybėlę.

— Kaip gerai, kad mes tamstą sutikome,— kalbėjo baronienė.— Nors kunigas, be abejo, šiomis dienomis dar būtum mus atlankęs, bet jau dabar pasakysiu tamstai mūsų sumanymą. Šeštadienį ruošiame balių. Taip, tikrą balių su daugeliu svečių ir šokiais. Gaila, kad tamsta kunigas ir negalėsi manęs pašokinti... Na, bet čia sveiką pavaduos ponas Kozinskis.

Kozinskis nuvožė skrybėlę ir, dėdamas ranką prie širdies, žemai nusilenkė.

— Taigi tikiuosi,— tęsė baronienė,— kunigas būsi toks malonus ir neatsisakysi šeštadienį paįvairinti mano svečių būrį.

Bet kunigas dar nesusigriebė, kaip čia jam pasielgus, ir atsakė svyruodamas:

— Nežinau, ponia baroniene. Bet darbas, pareigos... Pagaliau, aš vienas dvasiškis — nepatogu...

— Tik neišsikalbinėk, meldžiamasis! — nutraukė baronienė.— Ačiū Dievui, jau tamsta buvai truputį pripratęs nesibaidyti žmonių. Be to, kunigas nebūsi vienas. Kviesime kleboną ir kunigą kapelioną iš Naujapolio. Jis atvyks su vieno mūsų kaimyno sūnum, baigiančiu gimnazistu. Jaunas vaikinas, bet jau ir pernai gerai šoko. Tai bus mūsų atsisveikinimo balius. Tiesa, dar kunigui nesakiau, kad po savaitės rengiamės išvažiuoti.

Paskutiniai žodžiai nuvėrė kiaurai Vasarį, ir jis daugiau jau nebegalėjo svyruoti. Jis pasižadėjo ateiti.

— Tamsta jau namo? — paklausė, ištiesdama jam ranką.— O aš dar noriu parodyti ponui Kozinskiui mūsų ežerėlį. Bet prašau kunigą dar ir prieš balių kurią dieną mus atlankyti. Na, lig pasimatymo! — Ir jiedu nuėjo savais keliais.

Vasaris grįžo namo visai pairusia nuotaika. Prie apmaudo dėl Kozinskio akiplėšiškumo ir baronienės „neištikimybės" prisidėjo gailesys, kad ji greitai išvažiuoja. Pora mėnesių pažinties su šia gražia ir įdomia moterim pažadino jauno

kunigo poeto sieloje daug tokių stygų, kurios jo siauro gyvenimo aplinkybėse gal būtų palikusios rūdyti dar ilgus metus. Jis neaiškiai nujautė vykstantį jame procesą, jo bijojo, bet kartu ir ilgėjosi. Jis ilgėjosi dar kažko ir daugiau, kažko uždrausto ir svaiginančio, kas artėjo nenumaldomai, būtinai, bet kas neateis jau niekados, nes ji štai išvažiuoja.

Prieš balių jis nespėjo nueiti į dvarą. Buvo darbo bažnyčioje, ir reikėjo važinėti pas ligonius. Be to, vieną dieną prieš pat balių atvažiavo naujas vikaras, kun. Petras Ramutis.

Naujo konfratro atvykimas šiek tiek išblaškė pesimistišką Vasario nuotaiką. Reikėjo padėti kraustytis, tvarkytis, painformuoti apie parapiją, papasakoti Stripaičio istoriją. Dabar jo kaimynystėj atsirado nors dar maža pažįstamas, vis dėlto jau artimesnis žmogus — kolega, ir Vasaris džiaugėsi, kad per pietus ir vakarienę nereiks ant savęs vieno nešti sunkios tylėjimo naštos. Klebonas jau, matyt, buvo apsipratęs su mintimi laikyti du vikaru ir Ramučiui neparodė tokio atšiauraus nepalankumo, kaip kadaise Vasariui. Tiesa, kad Stripaičio įpėdinis ir šiaip savo kvalifikacijomis vertė kleboną laikytis bent jau mandagumo ribose.

Kun. Ramutis buvo jau pagyvenęs kunigas ir pats jau kandidatas į klebonus. Dvasinė vyresnybė turbūt jį ir atkėlė čia tam, kad jis atitaisytų Stripaičio padarytas blogybes. Iš tiesų naujasis vikaras, rodos, geriausiai tam galėjo tikti. Buvo jis vienas iš tų kunigų, kuriais laikosi tikėjimas ir Bažnyčios autoritetas. Vasaris, pirmą kartą jį pamatęs, jau tai pajuto.

Iš kun. Ramučio veido ir iš viso jo asmens spinduliavo ypatinga dvasios pajėga, rimtis ir ramybė, kurią turi grynos sąžinės žmonės, patenkinti savo darbu, pasitikį savo pajėgomis ir savo idealų kilnumu. Be to, kunigo Ramučio veide švietė tikras kunigiškumas. Nebuvo jame tų tipiškai kunigiškų bruožų, tos maskės, kuri kiekvienam krinta į akis ir kurią pašiepė baronienė, bet buvo tiesiog dvasinio gyvenimo, jo mistiško santykiavimo su Dievu atsispindėjimas. Tokią dvasingumo išraišką Vasaris buvo pastebėjęs dar seminarijoj kelių tikrai pamaldžių klierikų veiduose.

Šiaipjau kun. Ramutis iš pažiūros nieku ypatingu nepasižymėjo. Buvo vidutinio ūgio, vidutinės kompleksijos blondinas, truputį pablyškusiu veidu, švariai, bet ne dabitiškai

apsirengęs, kuklus, tačiau neužguitas ir be jokių serviliškumo bei pataikavimo žymių.

Vasaris, padėdamas kraustyti savo kolegos knygas, stebėjosi jų gausumu. Tai buvo ištisa biblioteka. Tačiau dailiosios literatūros kūrinių jis nepastebėjo. Vis tai buvo knygos, turinčios šiokį ar tokį santykį su Bažnyčia, su teologija, su pasaulėžvalga, su kunigo pareigomis ir darbu, su askeza ir apskritai dvasiniu gyvenimu. Kilnojant šias knygas, kaip ir koks šaltis padvelkė į Vasario širdį, tiek jose slėpės rimtumo, kietų principų ir pasaulio tuštybių neigimo.

Nešiodamas tas knygas ir skaitydamas viršeliuose ir nugarėlėse jų vardus, Vasaris jau ėmė privengti savo kolegos. Juk ar ne iš mėgstamųjų knygų pažįstame žmogų? Ir jaunajam kunigui vėl pasidrumstė sąžinėj, atsiminus, kokiomis knygomis jis pats mito paskutiniuosius porą mėnesių. Viešpatie, argi jis amžinai pasmerktas nerimauti, graužtis, kankintis dėl savo literatūrinių palinkimų ir dėl profaniškų kūrinių pamėgimo?

Tačiau pats kunigas Petras Ramutis, nors jo biblioteka buvo tokia rūsti, neatrodė labai rūstaus būdo žmogus. Atvirkščiai, jis buvo gana kalbus, mėgo ir pajuokauti. Iš viso, jo veido išraiška buvo rami, giedra. Bet jo elgesys jau iš pirmos dienos Vasariui pasirodė kietas. Prieš pietus ir po pietų prie stalo jis meldėsi ne iš pripratimo, kaip klebonas, Stripaitis ir pats Vasaris, bet iš jaučiamo reikalo ir iš širdies. Tai buvo aiškiai matyti jo veide.

Po pietų Vasaris nusivedė jį aprodyti bažnyčią. Ir čia jis susitelkęs ilgokai paklūpojo ant altoriaus laipto. Tą pačią dieną, nors buvo išvargęs nuo kelionės ir kambariuose dar daug liko darbo, jis atkalbėjo ne tik brevijorių, bet ir ražančių, kaip pataria visi dvasiško gyvenimo vadovai. Malda, matyt, jam buvo ne sunki pareiga, ne sausas įprotis, bet gyvas ir gaivinąs dvasios veiksmas, siekimas ko aukštesnio.

Vasaris, jau pirmą dieną observuodamas savo vyresnįjį kolegą ir intuityviai įspėdamas jo dvasinę nuotaiką, pajuto nuo jo einant kaip ir kokią srovę, kurios pūstelėjimą kartas nuo karto jis užčiuopdavo ir savo širdy. Ir jam darės kažko neramu, kažko gaila, kartu ir liūdna. Ir tą pačią dieną Vasaris užčiuopė savy bundant kaip ir kokią antipatiją naujam

kolegai. Jis nujautė, kad kažkas tarp jųdviejų stovi ir kad jųdviejų aspiracijos nesutaps niekados.

Šeštadienį nuo pat ryto Vasario galva buvo užimta baronienės balium. Jis bijojo, kad neatsirastų kokios nors kliūties, bet viską buvo pasiryžęs nugalėti. Klebonas nors buvo kviestas, bet atsiprašė negalėsiąs.

— Ko aš ten eisiu? — kalbėjo jis per pietus.— Žiūrėti, kaip dykūnai baliavos, o ponios nuogas krūtis rodys?.. Santykius palaikyti reikia, bet pasikeitėm vizitomis, ir pakanka. Ir tamstai nepatarčiau, kunige Liudai. Pasigers, dar nesmagumų turėsi.

— Gal ir neičiau,— atsakė Vasaris,— bet ten bus ir kapelionas Laibys iš Naujapolio. Gal reiks jį nakvot parsivesti.

Klebonas susiraukė.

— A, tas masonas! O tas ko čia trankosi?..

Po pietų, grįžtant į vikariatą, Vasaris tarė Ramučiui:

— Gaila, kad tamsta dar nespėjai susipažinti su mūsų baronais. Jie mėgsta pažintį su kunigais. Tikrai būtų pakvietę į balių. Dviem būtų buvę smagiau.

Bet Ramutis nustebęs pažiūrėjo į jaunesnįjį kolegą:

— Aš?.. Į balių?.. Ne, mano vieta ne ten...

Jis tai pasakė lėtu, paprastu balsu, bet Vasaris nugirdo tarsi kokį priekaištą sau pačiam. Ir antagonizmo kirminas vėl sujudėjo jo širdy.

O Ramutis kaip niekur nieko paėmė jį po ranka ir pasuko takeliu į bažnyčią.

— Eiva, atlankysim *Sanctissimum*.

XV

Kai Vasaris įžengė į didįjį Kalnynų dvaro salioną, svečių dar buvo nedaug, ir pasilinksminimo nuotaika dar nebuvo susidariusi. Jis pamatė, kaip visų smalsūs žvilgsniai atsigręžė į jį, ir skubiai žengė pirmyn, slėpdamas savo varžymąsi.

— A, štai ir mūsų mielas kun. Vasaris,— pasitiko jį baronienė, tuo pačiu pristatydama nepažįstamiem.— Gaila, kad tamsta tik vienas atstovausi Kalnynų dvasiškijai, na, bet užtai turėsi mus kalbinti už tris...

— *Bonjour, mon cher ami,*— sveikinosi baronas.— *Wie geht es? Nil novi sub sole, n'est-ce pas?** O Christianą Donalicijų mes dar baigsime studijuoti, a?..

Kai kurie svečiai susidomėjo, kas tas *Christian Donalitius* — ir kalbai tema buvo surasta.

Tuo tarpu Vasaris spėjo mestį akį į visus susirinkusius. Ponia baronienė buvo pasipuošusi kaip didelei šventei, ir nė viena kita moteris čia negalėjo su ja lygintis nei parėdais, nei elegancija, nei grožiu. Kozinskis rijo ją akimis, ir iš visų vyriškių jam būtų tekusi elegancijos pirmenybės palmė. Panelė Kozinskaitė atrodė grakšti ir simpatiška. Apie ją sukinėjosi jaunas kaimynas dvarininkas, kurį kunigas matė čia pirmą kartą. Nuošaliai sofoj, prie stalelio, senoji ponia Kozinskienė dėstė pasiansą, o ponia Sokolina nuobodžiaudama ją sekė.

Bet netrukus, kaip susitarę, ėmė važiuoti nauji svečiai. Kuone iš trejetos apskričių skrido panelės, ponios ir ponai, įnešdami gyvumo, naujų kalbų ir įspūdžių. Atvažiavo iš Naujapolio ir kun. Laibys su dviem vyresnių klasių gimnazistais, jau vyrais po ūsu. Salione dabar skambėjo traškios kalbos ir juokai. Kiekvienas rado progą pamesti nusibodusį kaimyną ir prisidėti prie kitos grupės. Sveikinosi, susipažindinėjo.

Svečiam kiek aprimus, buvo atidarytos durys į valgomąjį, kur stovėjo užkandžių ir gėrimų apkrautas bufetas, ir ponia baronienė pasiūlė, kas iš kelionės išalkęs, pasistiprinti.

Kun. Laibys, atvežęs du kavalieriu šokėju, tuojau laimėjo ponių simpatiją ir palankumą. Jis čia buvo pirmą kartą ir tik dabar pasipažino su šeimininkais, tačiau iš pirmo žingsnio pasijuto kaip namie. Savo nesivaržymu, aštria kalba ir sąmoju jis tuojau patraukė į save baronienės dėmesį.

— Štai pagaliau kunigas, kuris pratęs buvoti draugystėje,— pasigėrėdama kalbėjo ji poniai Sokolinai.

Tuo tarpu kai kurie svečiai jau pradėjo naudotis bufeto gėrybėmis. Vieni užkandžiavo ten pat stati, kiti susimesdami aplink staliukus. Buvo pradėtas pilstyti konjakas ir atkimštas vynas. Kalbos ir juokai ėmė garsėti. Prasidėjo tikras provin-

* Labą dieną, mano prieteliau. Kaip laikaisi? Nieko naujo pasauly, tiesa? (I)

ciališkas dvaro balius su gausiais užkandžiais ir išgėrimais, nes iš tolo atvykę svečiai, kad ir norėdami, nebūtų galėję išlaikyti miestiško etiketo reikalavimų. Ponia baronienė, sekdama savo principu visur ir visuomet dalykus imti tik iš gerosios pusės, stengėsi kuo linksmiausiai nusiteikti ir smagiai praleisti laiką su šita provinciališka kompanija.

Kun. Vasaris tuoj įsitikino, kad šį vakarą jis galės tik iš tolo sekti baronienę, tiek ji buvo užimta svečiais, o ponas Kozinskis ja. Bet sekdamas iš tolo jis dar geriau matė, kokia ji graži ir žavinga kiekvienu judesiu, kiekvienu mostu.

Deja, netrukus jam ėmė rodytis, kad šį vakarą ji beveik visai jo nė neatsimena. Visos jo niūrios mintys pabudo, ir jį ėmė siaubti liūdesys, kad viskas taip greit ir pilkai turi baigtis. Vengdamas blogos nuotaikos, jis norėjo prisiartinti prie kapeliono, su kuriuo būtų radęs ką kalbėti, bet tas buvo užimtas ne mažiau kaip baronienė. Kur tik kapelionas sustodavo, tuojau aplink jį pasidarydavo ratas norinčių paklausyti jo sąmojingų kalbų ar ginčų.

O jis, Vasaris, niekur negalėjo pritapti, su nieku rasti tinkamos kalbos. Jam ėmė atrodyti, kad jis čia visai nereikalingas, kad Kozinskis žiūri į jį su pajuoka, vyresnieji svečiai nekreipia į jį dėmesio, o jaunesnieji vengia. Tokia padėtis jį slėgė tuo labiau, kad jis jautėsi savo tariamu menkumu žeminąs kunigo orumą ir rimtį. Jis, kunigas, turi čia slankioti aplink kitus, niekur tinkamai neprisiderindamas!

Jis jau buvo ėmęs galvoti, ar nepasprukus jam namo, bet tuo tarpu ponia Sokolina ėmė skambinti šokius — ir atmosfera palengvėjo. Pirmon poron išėjo baronienė su Kozinskiu, o paskui juos kitos ir kiti, kas tik galėjo sudaryti porą. Tik dabar Vasariui pavyko prisigretinti prie Laibio.

— Numaniau, kad tamstą čia rasiu,— tarė kapelionas, kai jiedu pasirinko vietą, iš kur buvo geriausia observuoti šokius.— Na, žinai, kaimynus turi vykusius ir be reikalo atrodai toks apsiblausęs. Ė, kad taip man tavo metai ir tokia kaimynystė! Neduočiau aš tam frantui taip suktis apie baronienę!

Vasaris matė, kad kapelionas juokauja ir, vengdamas tolimesnių jo pašaipų, paklausė, kas girdėt Naujapoly ir kaip laikąsi ponai Brazgiai.

— O, visai gerai,— atsakė kun. Laibys.— Jis turi gerą praktiką, ponia nebloga šeimininkė. Papilnėjus, bet dar graži. Gyvena ir džiaugiasi.

Vasaris dabar klausinėjo ir kalbėjo apie Liucę kaip apie kiekvieną kitą pažįstamą ponią. Kaip jis nutolo nuo jos per paskutiniuosius du mėnesius!.. Argi čia būtų kalta jo pažintis su baroniene? Bet jis šito klausimo niekad dar nebuvo bandęs analizuoti ir dabar tuojau užmiršo Liucę, nes prieš jo akis valso sūkurys atnešė baronienės ir Kozinskio porą.

— Labai rafinuota moteris,— nusprendė kapelionas, perleidęs ją akimis,— bet žinai, Vasari, tu jos saugokis!.. Dėl šitokių moterų istorijos eiga kartais pakrypsta į kitas vėžes, dėl šitokių moterų kuriamas menas ir poezija, dėl šitokių atliekami didvyriški darbai ir nusikaltimai. O, baisi yra moteries galia!..

— Tamsta, kiek aš pastebėjau, esi linkęs labai aukštai vertinti moteries vaidmenį gyvenime.

— Tiesa, atsimenu. Mudu vieną kartą šį klausimą jau lietėme. Bet tuomet aš kalbėjau abstraktiškai, o dabar turime pavyzdį. Štai jis! — parodė akimis baronienę.— Ponia Brazgienė— ne. Kol buvo netekėjusi, gal ir ta svilino dūšią, bet dabar — ne. Nes matai, yra moterų, kurios ištekėjusios tampa garbingomis matronomis ir motinomis, o yra moterų, kurios ištekėjusios tampa kurtizanėmis. Kol mergelės — jų dar neišskirsi. Tik ištekėjimas atpalaiduoja prigimtį.

Vasario ausį žiauriai užgavo pavadinimas „kurtizanė", kurį Laibys, matyt, taikė ir baronienei. Tai pasirodė jam įžeidimu, ir jis ryžosi protestuoti.

— Argi tamsta ir šių namų šeimininkę drįstum laikyti kurtizane?.. Juk tai įžeidimas, kunige daktare!

Kapelionas pakėlė antakius, ir jo akys žybtelėjo ironijos liepsnele.

— Tamstos krūtinėj plazda riteriški jausmai. Tai pagirtina... Bet, mielas prieteliau, aš nekaltas, jeigu gražiausios, įdomiausios, labiausiai viliojančios ir gyviausiai žadinančios fantaziją moterys turi kurtizanės prigimtį. Aš nesakau, kad jos būtinai ištvirkauja. Ne. Bet jos negali būti ištikimos, jos negali nė nuoširdžiai, giliai mylėti. Jos tegali žaisti meile — ir pasiutiškai tai moka daryti. Čia jų ir galybė. Nes rafinuotu

žaidimu moteris vyrą daug toliau nuves negu nuoširdžia meile. Mylėdama ji pati bus gailestinga ir silpna, o žaisdama gali būti žiauri ir klastinga.

Vasariui pasidarė gaila, kad jo idealios pažiūros į moterį ir meilę taip negailestingai dabar griaujamos. Bet kapeliono žodžius jis jau buvo linkęs taikyti baronienei, nes kaip galų gale išaiškinti jos miglotus prisipažinimus apie praeities flirtus ir dabartinį jos elgesį su Kozinskiu?.. Tačiau taip greit nusileisti jis dar nenorėjo.

— Tamsta esi žiaurus realistas,— tarė jis Laibiui,— ir matai tik juodąją reiškinių pusę. Aš gi būčiau linkęs manyti, kad gyvenime didžiausi žygiai atliekami ne dėl kurtizanių žaidimo, bet dėl nuoširdžios meilės. Aš, pavyzdžiui, pamatęs, kad moteris manim vien tik žaidžia, o ne myli, mesčiau ją be jokio susigraužimo, tuo tarpu mylinčios būtų sunku išsižadėti.

Kapelionas vėl ironiškai pakėlė antakius.

— Tai rodo, kad esi dar nekaltas jaunuolis ir nežinai, ką reiškia gyvenime aistra. Tikinu tamstą, kad gali būti atsitikimų, kada matysi kaip ant delno, kad esi tik vienas iš daugelio pajacų moteries rankose, o vis dėlto vartysiesi dėl jos kaip kepamas ungurys... O kitas eis deginti ir žudyti... Norėčiau, kad su tavim baronienė padarytų bent vieną eksperimentą.

Vėliau atsimindamas tą pašnekesį, Vasaris stebėdavosi Laibio akylumu, žmonių pažinimu ir sugebėjimu išsyk įvertinti situacijas. Nes eksperimentas, kurio linkėjo Laibys, jau buvo prasidėjęs ir gerokai užgriebęs Vasario širdį. Tą vakarą sparčiais šuoliais jis ėjo pirmyn.

Baronienė jau pereitą kartą pastebėjo, kad Kozinskio rodomas jai palankumas gadino Vasariui ūpą. „A, — pamanė ji,— tai kunigėlis vis dėlto nėra tokis abejingas, kaip stengiasi dėtis. Jei taip, tai tegu apsvyla truputį plunksneles... Jam tai eis į sveikatą, ir bus kitiem nusidėjėliam nuolaidesnis...“

Tat visą savo dėmesį ji tyčia nukreipė į poną Kozinskį, kuris ją dar juokino savo perdėtu mandagumu ir ne mažesniu kvailumu. Jai buvo linksma observuoti, kaip kunigėlis atsargiai, bet nuolatos juodu seka ir kaip kaskart vis tamsiau

niaukiasi jo veidas. Ir ji iš anksto jau džiaugėsi, numatydama, kaip jį apsvaigins nelauktas tų kančių finalas.

Pasibaigus valsui, baronienė prisėdo prie abiejų kunigų, ir, apsimesdama nustebusi, sušuko:

— Viešpatie! Kas gi tamstai yra, kunige Liudai? Tamsta atrodai, tarsi būtum ne baliuje, bet šermenyse! Ir kodėl sveikas nė kiek nesidomi panele Kozinskaite?.. Ji stačiai susižavėjusi tamsta. Suvesk juodu draugėn, kunige kapelione!.. O kol kas palydėkite mane ligi bufeto ir išgersime po stiklą vyno.

Ji susidaužė su Vasariu, tarpydama jį tokiu reikšmingu žvilgsniu, kad kunigo širdį užliejo džiaugsmo banga.

— Ne,— manė jisai,— šita ponia neturi jokių blogų intencijų. Ji nenori įžeisti nei manęs, nei to nepakenčiamo nuobrado. Ar ji kalta, kad jis neatstoja nuo jos nė per žingsnį?

Prašvitusiu veidu jis jau buvo betiesiąs ranką papildyti baronienės stiklą, bet staiga atsiradęs Kozinskis pirmas sučiupo bonką.

— *A, pardon, pardon*!.. Ponia baronienė bus maloni ir su manim išgerti gurkšnelį vyno?

Ir ponia baronienė „buvo maloni"... Vasaris matė, kad tokis pat reikšmingas žvilgsnis teko ir pomaduotam frantui. Jiedu išgėrė ir, susikibę už rankų, juokaudami įsisuko į naują šokį.

Ne, tai buvo nepakenčiama!.. Tarsi kokie plėšrūs nagai susmigo į kun. Vasario krūtinę. Jis nebesitvėrė savy, matydamas, kaip jiedu šoka, linksmi ir laimingi, kartas nuo karto kažką pratardami ir paskui patenkinti juokdamiesi.

O Laibys, tarsi akompanuodamas audringiem savo jaunesnio konfratro jausmam, vis bambėjo į ausį:

— Ne, brolau, sakyk ką nori, bet tai yra kurtizaniškos sielos moteris. Aš ją matau pirmą kartą ir esu jau nebejaunas žmogus, o žinai, kipšas širdį kutena, matant, kaip ji su tuo raudonikiu šoka. O įsivaizduok, kad būtum ją įsimylėjęs ir matytum ne tai kad šokant su kitu, bet visiškai tave į jį išmainant, ką tu pasakytum, a?.. Na, Vasari, jeigu tu, čia gyvendamas, jos neįsimylėjai, tai esi šventas žmogus arba turi žuvies kraują. O jeigu įsimylėjai, tai dėkok Dievui, kad

šiandien esi atsisveikinimo baliuj ir po savaitės jos nematysi. Tada galėsi rašyti poezijas... O kaip dabar? Rašai ką nors?

— Nieko. Lig šiol daug skaitydavau.

— Klebonas turi gerą biblioteką?

— Ne. Iš čia imdavau.

— A, tai visai kas kita!.. Matau, kad čia tave Apveizda aprūpino visais reikalingais daikteliais išbandyti tavo pašaukimui ir talentui. Gyveni užkampy, lankaisi pas gražią ponią ir naudojiesi jos biblioteka... Jeigu po viso to netapsi žymiu poetu, būsi pats kaltas. Na, bet eikim pažiūrėti, kaip ponui baronui sekasi proferansas. Sprendžiant iš ponios baronienės pasisekimo tarp vyriškių, jam turėtų pasiutiškai sektis prie žaliojo stalelio.

Jiedu nuėjo į barono kabinetą, kur buvo susidariusi lošėjų kompanija.

Bet ne tik du kunigai ir Kozinskis žavėjosi ponia baroniene. Ji buvo patraukusi dėmesį visų, kas tik dalyvavo tame baliuj, išskyrus nebent savo vyrą, kuris žaidė kortomis, visai nesirūpindamas nei žmona, nei svečiais. Ponios ir panelės sekė akimis baronienę, pavydėdamos jos papuošalų ir smerkdamos jos elgesį, vyrai žavėjosi ja, kaip elegantiškiausia ir gražiausia moterim, kuri, be to, anaiptol neatrodė neprieinama...

Ypač nenuleido akių nuo baronienės jaunas, vos baigęs mokslus inžinierius Gruberis, atsitiktinai patekęs į tą balių, kaip ir kapelionas Laibys. Gruberis matė baronienę pirmą kartą, bet tučtuojau įspėjo jos charakterį ir tiksliai įvertino pasisekimo šansus. Kozinskio meilinimasis baronienei jam taip pat nepatiko, kaip ir Vasariui, ir jis tik laukė patogios progos pasiųsti frantą velniop ir pačiam laimėti ponios palankumą. Ir tokia proga netrukus pasitaikė.

Balius jau buvo pasiekęs aukščiausią linksmumo laipsnį. Buvo gerokai suvalgyta ir dar daugiau išgerta. Svečiai jau buvo spėję tarpusavy gerokai susibičiuliauti, o jaunų vyrų galvoj blykčiojo drąsių norų, besišvaistant apie paneles ir jaunesniąsias ponias. Staiga baronienė pastebėjo, kad nuo jos batelio nutrūko sagtukė su brangiu akmenėliu, ir prasitarė apie tai ponui Kozinskiui.

— Tučtuojau paliepsiu kambarinei, kad man ją suieškotų, nes šokant lengvai gali sutrypti.— Ir ji jau buvo bešaukianti Zosę.

— *A, pardon, pardon, madame la baronne,*— galantiškai užprotestavo Kozinskis.— Laikau savo malonia pareiga pats suieškoti tamstos sagtelę, tikėdamasis, kad už tokį nuopelną ponia teiksies mane pirmą paskelbti sagtelės ordino kavalierium!..

Ir jis leidosi ieškoti sagtelės.

Po trumpos valandėlės visi svečiai žinojo apie nuotykį. Ponas Gruberis suplojo rankomis ir paskelbė:

— Ponai, dangus mum siunčia progą pelnyti ponios baronienės malonei. Argi mes apsileisime ponui Kozinskiui! Kas ras sagtelę, tas šį vakarą ponios baronienės riteris ir jos grožio skelbėjas! Ponia baroniene! Aš visų ponų vardu prašau jūsų malonaus sutikimo leisti visiem šia proga išbandyti savo laimę.

Vyrai šiuos žodžius palydėjo entuziastišku plojimu ir pasigėrėjimo šūksniais.

Baronienei patiko, kad mažas nuotykis leidžia svečiam paįvairinti laiką ir linksmai pažaisti. Ji pagyrė inžinieriaus pasiūlymą — ir tuojau prasidėjo uoli sagtelės medžioklė. Jaunesniesiem tai davė progos ieškoti ko nepametė apie jaunųjų damų kojytes, kuo šios nelabai piktinosi, nes visų nuotaika buvo linksma ir žaisminga.

Staiga ponas Gruberis, vis laikęsis netoliese nuo pono Kozinskio, ištiesė pirštą į kampą, kur ant tam tikros kolonėlės stovėjo didžiulė žvakidė, ir džiaugsmingai sušuko:

— Gi štai kur ji blizga! — ir dėjos bepuoląs brangiosios sagtelės pagriebti.

Bet tuo pačiu momentu Kozinskis, šaukdamas „*a, pardon, pardon*", kaip bomba puolėsi nurodyta kryptim. Jis bėgo taip smarkiai, kad laiku nespėjo susilaikyti, paslydo ir, šmėkštelėjęs rankomis, išsitiesė ant parketo. Griūdamas jis kojomis paspyrė kolonėlę taip nelaimingai, kad žvakidė su trenksmu atsidūrė ant nelaimingo dabitos, o visos 10 žvakių aptirpęs stearinas baltais ruožais numargino jo kelnes ir fraką.

Pasidarė didelė maišatis. Ponios persigando ir suklykė, kai kas puolė gesinti žvakių, kiti kelti nelaimingo sagtelės

ordino kavalieriaus. Jis atsikėlė pats, bet atrodė taip sumišęs su savo suardyta šukuosena ir stearino suteptais drabužiais, kad visi pasileido juokais, o gimnazistai kuone raičiodamiesi klykė iš džiaugsmo. Pati ponia baronienė negalėjo sulaikyti šypsnio, o baronas, atsiradęs kabineto tarpdury, nežinodamas tos scenos priežasties, nusprendė, kad vienas svečias bus jau per daug įgėręs, ir, grįždamas prie kortų, pasipiktinęs murmėjo:

— *Ah, du lieber Gott!.. Voilà encore un, qui ne sait pas garder sa mesure... Ah, malheureux pochard!.. Continuons, messieurs!..**

— Na, tai kur sagtelė, mielas ponas Kozinski? — paklausė baronienė, sulaikydama juoką.— Vis dėlto tamstos uolumas nenuėjo niekais?

Bet Kozinskis tik vedžiojo aplinkui akimis, o Gruberis nusilenkė poniai ir, ištraukęs iš savo liemenės sagtelę, tarė:

— Štai ponios baronienės sagtelė. Aš ją radau pirma, negu pradėjome ieškoti. Ponia teiksis man atleisti šią nedorą klastą, bet ieškojimas žadėjo būti taip žaismingas, kad aš negalėjau atsispirti pagundai. Berods nė nenusivylėme,— pridėjo jis, žvilgtelėjęs į Kozinskį.

Šis pagaliau susiprato tapęs juokinga apgaulės auka, užsidegė kerštinga apmauda ir, prišokęs prie Gruberio, sušuko:

— Pone!.. Tai yra... tai yra... negarbinga!.. *Pardon!..* Šitaip iš savęs tyčiotis aš neleisiu!.. Aš reikalauju satisfakcijos!..

Bet Gruberis permetė jį šaltu žvilgsniu ir nesikarščiuodamas atrėmė:

— Visų pirma, pone Kozinski, patarčiau tamstai nueiti į virtuvę ir nusivalyti kelnes. Tada mudu galėsime pakalbėti. Tuo tarpu gi šitą konfliktą išspręsti aš atiduodu ponios baronienės teismui.

Visi palaikė inžinieriaus pasiūlymą, nes Kozinskis kiekvienam jau buvo įkyrėjęs savo pomaduota galva ir perdėta elegancija. Baronienė padarė dirbtinai rūstų veidą ir tarė:

---

* Ak, tu mielas Dieve!.. Antai dar vienas, kurs neturi saiko... Ak, nelaimingas girtuoklis!.. Tęskime, ponai!.. (I)

— Už tokią klastą esi vertas didelės bausmės, ponas Gruberi. Aš išsyk net nesusiorientuoju, kokios. Dėl to rezervuoju sau teisę vėliau nubausti tamstą. O tuo tarpu malonėk įnerti sagtelę į jos vietą ir būk šį vakarą mano riteriu. Aš savo pažadus ištesiu.

Visi vyrai triukšmingai pritarė ponios baronienės žodžiam. Tuoj vidury saliono pastatė fotelį, į kurį atsisėdo baronienė. Vienas plikas druckis priklaupęs pasiūlė savo kelį atremti jos kojai, ir Gruberis ėmėsi įverti sagtį į prašmatnaus batelio kaspiną, turėdamas progos pasigėrėti gražuolės kojos grakštumu ir kojinės šilko švelnumu.

Pasibaigus šiai ceremonijai, ponia Sokolina sukirto per fortepijono stygas tokį triukšmingą mozūrą, kad bematant salionas sudundėjo šokančių poromis. Pirmoj poroj ėjo ponia baronienė su Gruberiu. O vargšas Kozinskis nužingsniavo į bufetą nuraminti nervų. Jis paėmė porą stiklelių konjako, bet tuojau pasijuto ne visai sveikas ir, prisilaikydamas sienos, išėjo pro duris.

— Darai man gėdą!..— sušvokštė ponia Kozinskienė, kai jis praeidamas užkliuvo už jos fotelio.

Panelė Kozinskaitė vos neverkė iš apmaudo dėl brolio, bet Naujapolio gimnazistas mokėjo tuoj sugrąžinti jai gerą nuotaiką. Kozinskis tą vakarą daugiau nesirodė.

Abudu kunigai matė tą sagtelės komediją. Laibys su neslepiama ironija žvalgėsi į abudu konkurentu ir nesivaržydamas laidė aštrias pastabas ne tik įjudviejų, bet ir baronienės adresu:

— A-a, ponas inžinierius užsimanė pakreipti ponios baronienės malonių tėkmę į savo pusę!.. Puikiai, puikiai sugalvota!.. A, ir poniai baronienei jau įkyrėjo Kozinskio pomadų kvapas!.. Na, žinoma, inžinierius galų gale užimponuos kiekvienai moteriai. Pažiūrėk tamsta, kiek pas jį vyriškumo ir energijos, nors atrodo šaltas kaip uola... O-o! pakliuvus į šitokio nagus, nelengva bus paukštelei pasprukti!.. Gali būti visaip ir su ponia baronienė!.. Tai ne minkštakošis Kozinskis!

Vasariui šitokios pastabos jau buvo ėmę įkyrėti, o paskutinioji įgėlė kaip pikta vapsva. Iš pradžių jis buvo nudžiugęs, kad atsirado kas pagaliau sutramdė nepakenčiamą Kozinskį, bet tuojau ir vėl ėmė nerimauti. Jis visai apsiniaukė, pamatęs,

kad baronienė veržiasi į flirtą su Gruberiu kaip musė į medų. O sagtelės įvėrimo scena galutinai parodė, kad Laibys kalbėjo tiesą. Šitokią nekuklią, tiesiog kabaretišką sceną kunigas galėjo nebent įsivaizduoti iš perskaitytų romanų.

O ties ausim vėl bumbėjo Laibio balsas:

— Štai, Vasari, buvo ir tau proga įsiteikti baronienei. Kodėl tu neradai sagtelės? Tik kažin ar tu būtum sugebėjęs tą progą išnaudoti?..

— Kaipgi čia kunigas atrodytų tokiose scenose? — jau susierzinęs atkirto jis Laibiui.

— Gi visai paprastai. Tik reikia drąsos, ūpo, energijos, fantazijos! Šokt mozūro, tiesa, tu su ja neitum, bet riterio rolę galėtum puikiai vaidinti. O, kokių čia triukų galima iškrėsti!.. Aš tau sakau, kada nors gailėsiesi tokių progų, bet jau bus per vėlu. O jeigu tu kiekvienam žingsny kelsi klausimą, kaip čia kunigas atrodys, tai tas kunigavimas tau pasidarys tokia našta, kad ant lygaus kelio suklupsi. Na, bet matau, kad aš tau imu jau įgristi... Eiva geriau, išgersim po stiklą vyno.

Jiedu nuėjo prie bufeto, kur rinkosi ir daugiau ištroškusių. Vasaris matė, kaip atėjo ir baronienė su savo „riteriu“ ir kaip jiedu gėrė, ir kaip abudu atrodė linksmi, stačiai laimingi...

Bet baronienė, pamačiusi Vasarį, ir pati nežymiai pasislinko į jo pusę. Paskui ji ilgai pažiūrėjo į kunigą, o jam pasidarė aišku, kad tas žvilgsnis ne be reikalo buvo tokis ilgas. Staiga visas jo dėmesys susikaupė, ir jis išgirdo ją sakant Gruberiui:

— Na, dabar, taurusis mano riteri, aš tamstai duodu valandėlę laisvės. Aš eisiu į biblioteką, kur užmiršau vieną puikų valsą, kurį mum ponia Sokolina tuoj paskambins.

Pasisukdama eiti, ji vėl metė žvilgsnį Vasariui. Šiurpi banga perliejo kunigą nuo galvos iki kojų. Jis pajuto, kad mainosi jo veidas ir, norėdamas paslėpti savo sumišimą, paėmė stiklą ir visą išgėrė. Paskui jis dirstelėjo į Gruberį. Ne, tas, matyt, nepastebėjo nieko. Laibys jau buvo įsigilinęs į kalbą su savo kaimynu. Kunigas nesutiko nė vieno įtariamo žvilgsnio.

Dabar reikėjo pasiryžti — eiti ar ne. Ir pasiryžti tučtuojau, negalvojant, nesvarstant, nes kiekvienas momentas buvo

brangus. Bet priešginingos mintys atakavo jo smegenis ir paraližavo valią. Pagaliau atėjo išgelbėjimas. Kaip žaibas švystelėjo toks sumetimas: man jau metas namo; pasinaudodamas proga, aš einu atsisveikinti su namų ponia. Tai visai natūralu. Tą aš galiu padaryti ir savo noru.

Jis perėjo per valgomąjį, salioną, atsidūrė erdviame prieškambary, nieko nesusitiko ir mažu koridorėliu prisiartino prie bibliotekos. Stabtelėjęs prie durų, paklausė ir, neišgirdęs jokio balso, paspaudė rankeną.

Ant stalelio degė žvakė, o pasieny, kanapoj atsišliejusi ir susinėrusi virš galvos rankas, sėdėjo baronienė. Jos akys buvo užmerktos, o visa poza atrodė kaip po didelio nuovargio atsikvėpusio ir savo poilsiu besigėrinčio žmogaus. Išgirdusi kunigo žingsnius, ji pravėrė akis ir prašneko labai lėtu, pailsusiu balsu:

— A, tai mielas kunigas Vasaris. Gerai, kad atėjai tamsta. Mes galėsime čia pabūti trumpą valandėlę. Čia taip gera po to nepakenčiamo triukšmo.

— Aš atėjau ponios baronienės atsisveikinti. Man jau metas namo.

— Gerai, mano prieteliau... Prisėsk čia šalia manęs. Ak, kaip aš jaučiuosi nuvargusi po tų visų negudrių juokų, banališkų komplimentų ir paviršutiniškų žmonių!..

Kunigas nedrąsiai prisėdo ant krašto kanapos.

— Bet tamsta visą laiką atrodei toks paniuręs, be ūpo... Kas tamstai yra, mielas kunige Liudai? — klausė ji pilnu užuojautos balsu ir net savo ranką padėdama ant jo rankos.

Šis prisilietimas jam buvo kaip koks stebuklingas vaistas, bet paskutiniais blogos nuotaikos likučiais jis dar karčiai atsakė:

— Aš jaučiausi čia niekam nereikalingas... Tas linksmumas, kuris apie jus siautė, man tik ūpą gadino. Aš negalėjau prie nieko prisitaikinti...

— Ir tamsta gailiesi čia atėjęs ir sugadinęs sau vakarą?

— Prisipažinsiu: buvo momentų, kada nuoširdžiai gailėjausi...

— O dabar?

— Ne, dabar nieko nesigailiu...

— Ak, koks tamsta neištikimas ir nepastovus prietelius,— švelniai prikaišiojo ji, laikydama jo ranką.— Gyvenime esti visokių valandų, visokių situacijų ir visokių pareigų, mano drauge. Kartais tenka vienaip jausti, o kitaip kalbėti, veidu juoktis, o širdimi liūsti — ir atvirkščiai. Bet esant pokyly, reikia prisiderinti prie bendros nuotaikos, reikia viskas užmiršti, reikia išsižadėti savęs, savo simpatijų, savo jausmų ir daryti tai, kas tinka bendram ūpui. Ypač tai namų ponios pareiga.

— Man atrodė,— pratarė Vasaris,— kad ponia baronienė į mane nė mažiausio dėmesio nekreipė...

— Iš ko gi sveikas taip sprendi?

— Tamsta buvai užimta pirmiausia Kozinskiu, o paskui inžinieriumi...

Staiga ji išsitiesė kaip spyruoklė ir skambiai nusijuokė:

— Cha cha cha!.. Tas tai man patinka!.. Mielas kun. Vasaris manęs pavydėjo Kozinskiui!.. Už šitą naujieną aš jam turiu padėkoti.

Ji stvėrė jo galvą ir smarkiai pabučiavo į lūpas. Paskui nuogomis rankomis apsivyniojo apie kaklą ir dar sykį pabučiavo — ilgai, svaiginamai. Paskui pagriebė nuo stalelio gaidas ir išeidama šūktelėjo:

— Ateik ketvirtadienį po pietų! Atsisveikinsim! Labanakt!.. Pasapnuok mane!..

Kai jis suvokė, kas čia atsitiko, baronienės jau nebuvo kambary. Ant savo kaklo jis dar jautė šiltą jos nuogų rankų prisilietimą, lūpose degė jos pabučiavimas, apie jį sklaidėsi švelnus kvepalų aromatas, o ausyse skambėjo paskutiniai jos žodžiai.

Einantį pro duris, jį lydėjo melancholiškai linksmos muzikos bangos. Salione šoko valsą — ir jis žinojo, kad šiuo momentu baronienė sukasi šokio sūkury, vedama stiprios inžinieriaus Gruberio rankos. Bet jam dabar nebuvo pavydu. Jis kažką įtikėjo, kas darė ją skaisčią, teisingą ir jokiem įtarimam, jokiem šmeižtam nepasiekiamą.

Šalta giedri rudenio naktis perliejo jį gaivinančia tyro oro srove, ir jis sparčiai ėmė žingsniuoti, mindamas pirmųjų šalnų pasidabruotą taką.

XVI

Ketvirtadienį baronienė laukė jo ir spėliojo, ar jis ateis, ar ne. Ar jis nenusigando jos per drąsaus žingsnio? Ar kunigiška sąžinė nenugalės jaunuoliško susižavėjimo? Ponia Rainakienė jau seniai buvo išmokusi į santykius su vyrais nebedėt širdies, nes iš to paskui išeinąs tik susigraužimas ir nemalonumai. Tačiau paskutiniu laiku pati nustebo, užčiuopusi savy kaip ir kokią nerimastį prieš kun. Vasario vizitus. O dabar, kai ji pabučiavo jo lygias rausvas lūpas, jau jai nebuvo vis tiek — ateis jis atsisveikinti ar neateis. Šitas jausmas jai priminė jau gan tolimus pirmosios jaunystės metus — ir ji šypsodamasi tarė poniai Sokolinai:

— Žinai ką, *ma chère amie,* aš manau, kad imu įsimylėti tą kunigą. Aš nieko neturėčiau prieš, jei mūsų išvažiavimas susitrukdytų dar kokį mėnesį. Per tą laiką mano susidomėjimas juo jau būtų praėjęs, ir aš išvažiuočiau rami, kad šitam užkampy nieko įdomaus daugiau nebeliko. O dabar, žiūrėk, ko gero, besišildant žydriojoj Rivieros pakrantėj, atskris sutanotas šiaurės atsiminimas, ir aš melancholingai susisvajosiu. Kaip tau tai patinka?

— Šį kartą nepagiriu tavo pasirinkimo ir stebiuos tavo širdies kaprizu. Iš to kunigėlio tu nesulauksi jokio stipresnio išgyvenimo. Esu tikra, kad jis nė bučiuotis nemoka. Tu būtum daugiau laimėjusi, jeigu likimas būtų tave suvedęs su kapelionu. Jo bruožai skulptūriškai ryškūs, jis moka nuostabiai žaisti fizionomija, turi daug ironijos, ir jo patyrimų horizontas turbūt toks platus, kaip ir tavo.

— Ak, niekados, niekados, *chère amie,*— protestavo baronienė.— Aš tų skluptūriškų bruožų, tų judrių fizionomijų, tos ironijos ir sąmojo jau tiek daug turėjau gyvenime!.. Visi tie vyrai yra jau per daug vyriški, ir moteriai nelieka jokios iniciatyvos. Mane dabar ima dominti kuklus, lėtas, švelnus, nekaltas vyras, kurį aš pati galėčiau vesti pavojingu meilės patyrimų keliu. Kunigas Vasaris štai tokis ir yra.

— Sensti, mao drauguže, štai ką aš tau pasakysiu! Tavy ima atbusti motiniški jausmai, ir tau reiktų turėti kūdikis. Aš visuomet sakydavau, kad, nežiūrint visa ko, tu esi linkusi į ramų šeimynos židinį! Kaip gaila, kad mano brolis tau per senas...

— Ak, kas per mintys! — piktinosi baronienė.— Tu visuomet pribaigi mane per toli siekiančiomis išvadomis.

Kun. Vasaris atėjo 5 val., kada paprastai baronai su savo svečiais gerdavo kavą. Jis tyčia pasirinko tokią valandą, vengdamas susitikti vieną baronienę. Jis nežinojo, kaip jai pažiūrės į akis ir ką pasakys. Salione iš tiesų jis rado abu šeimininkus, ponią Sokoliną ir visus tris Kozinskius. Baronienė pasisveikino su juo kaip niekur nieko, labai paprastai ir atvirai šypsodamasi kaip visuomet. Jam padavė kavos ir jis pamažu gurkšnojo, rūkydamas baronienės cigaretą ir įsiterpdamas į bendrą kalbą apie kelionę į pietų kraštus. Su dideliu pasitenkinimu jis pastebėjo, kad Kozinskis jau žymiai atšalęs nuo baronienės. Jis taip įkyriai jau nešokinėjo su savo *„pardon, pardon“* ir nepuldinėjo su patarnavimais.

Po pusvalandžio kunigas pakilo atsisveikinti. Visi su juo buvo labai mandagūs. Ponas baronas džiaugėsi, padaręs pažangą lietuvių kalboj. Ponia Sokolina linkėjo jam per žiemą pasitaisyti ir pastorėti, o Kozinskiai tikrino, kad buvę labai malonu su juo pasipažinti. Ponia baronienė turėjo jį dabar palydėti į biblioteką, nes jis atnešė perskaitytas knygas, o ji norėjo duoti jam kai kurių nurodymų; jis galėsiąs naudotis biblioteka ir baronam išvažiavus.

Įėję į biblioteką, jiedu dėstė atneštas knygas, o baronienė kalbėjo:

— Aš jausiuosi bent kiek gero padariusi, kad sveikas turėsi ką skaityti per visą žiemą. Be to, šis kambarys — tai vienintelė vieta, kurioj aš galėsiu tamstą gyviausiai įsivaizduoti. Nes aš tamstą vis dėlto atsiminsiu. Šitam kambary mes praleidom turbūt daugiausia laiko. Na, jeigu ne daugiausia, tai bent jau maloniausiai... Tamsta nepyksti ant manęs už pereitą kartą?.. Ne?.. Bet juk esti tokių impulsų, kada žmogus negali nė susivaldyti...

— Nežinau, ponia. Kai dėl manęs, jaučiu, kad širdis pareikalavo savo teisių. Man būtų didelis nusivylimas, jeigu pasirodytų, kad tamsta norėjai tik linksmai pažaisti arba įpainioti mane į meilės pinkles, kaip esti romanuose. Tokius pasielgimus galima pateisinti vien tiktai jausmu, širdies reikalu... Pagaliau ar ne vis tiek?.. Šiokis ar tokis bus mūsų pažinties galas, jis visuomet bus beprasmiškas...

— Visų pirma, mielas prieteliau, tamstos pažintis davė man nemaža malonumo. Bet dabar pamačiau, kad į ją įdėjau ir širdies, kaip tamsta sakai. To man jau seniai nebuvo atsitikę. Be to, turiu sveikam pastebėti, kad meilė niekad nebūna beprasmiška.

Ji valandėlę patylėjo, tarsi ką svarstydama, paskui nusišypsojo ir tarė:

— Tiesą sakant, tai tik pradžia. Na, bet jeigu mumyse neįvyks kokios nenumatytos atmainos, pavasarį, kai parvažiuosim iš Rivieros, galėsime tęsti mūsų pažintį toliau. Mes grįšime gegužės mėnesį. Sakoma, kad tas mėnuo geriausiai tinka meilei, nors aš manau, kad žiemą meilė esti karščiausia.

Vasariui nepatiko, kad ji kalba apie meilę kaip apie kokį programinį gyvenimo reikalą, kurį jie pavasarį galėsią tęsti toliau. Jis pats suprato meilę kaip nesuvaldomą, būtiną širdies prasiveržimą, kurio negali nei numatyti, nei suvaldyti. Jo, kunigo, sąžinė priešinosi iš anksto numatytam, apgalvotam meilės priėmimui, nes tai juk būtų nuodėmė. Jam iš viso buvo drovu kalbėti apie jausmus ir minėti meilės žodis, taip svetimas kunigo charakteriui. Bet jis padarė dar vieną pastangą pasiaiškinti:

— Nežinau, ponia... Visa, kas lig šiol įvyko, atsitiko kažkaip nejučiomis, savaime. Aš gal buvau neatsargus, bet nesusivilioti tamstos palankumu aš negalėjau. Man reikėjo nei tų knygų neimti, nei čia nesilankyti. Bet tokis išsižadėjimas pranešė mano valios jėgas. A, pagaliau, vis tiek... aš to nesigailiu... Bet dėl ateities aš negaliu nieko tikėtis nei laukti. Man gana to, kad žinosiu, jog kartą ir aš turėjau vieną tokį momentą, kuriuo žavisi poetai, ir kad kitokiose aplinkybėse aš taip pat galėčiau paimti iš gyvenimo savo laimės dalį.

Baronienė buvo stačiai sujaudinta tokia jo rezignacija ir didesnių vilčių išsižadėjimu. Bet ji taip pat numanė, kad jis greičiausia klysta, nežinodamas savo dvasios jėgų santykio ir įvairių jį veikiančių veiksnių pajėgumo.

— Jeigu,— manė ji,— šis jaunas kunigas, turėdamas tokį aukštą kunigystės idealą, tokią tyrą širdį ir tokią jautrią sąžinę, vis dėlto nepajėgia atsispirti pasaulio traukimui, tai matyt, kad jo paskyrimas yra kitokis, negu altoriaus tarnyba. Trumpu laiku jis įsitikino, kad galėtų paimti iš gyvenimo savo

laimės dalį. Šitokis įsitikinimas bergždžias nepasilieka. O jeigu dar, be to, šis sutanotas jaunuolis turi talentą, anksčiau ar vėliau jis suras savo tikrąjį kelią. Bet aš jo iliuzijų negriausiu. Tegu viskas darosi savaime.

Jam jau buvo laikas eiti, bet jis vis dar lūkuriavo, nesiryždamas pakilti. Baronienė jam pasakojo apie užsienio miestus ir kurortus, kuriuose ji buvo anksčiau ir vėl ketino praleisti šią žiemą. Ji pasakojo apie jų turtus, pramogas, ištaigingą gyvenimą, kuriuo naudojasi susirinkęs ten visų kraštų aristokratijos ir meno elitas. Iš jos žodžių laki kunigo poeto vaizduotė piešė stebuklingus saulėtus vaizdus ir romantiškus nuotykius. Kokia laimė būtų, jei jis nors kartą gyvenime galėtų su šita gražia ponia pavaikštinėti tų mėlynų jūrų pakraščiu po lieknomis plačialapėmis palmėmis arba pasišvaistyti po tas aukštas veidrodžių sales, grojant muzikai ir žėrint vakaro žiburiam...

Ji, matyt, įspėjo jo svajones, nes, paėmusi jo ranką, nusišypsojo ir pridėjo:

— Taip, mielas prieteliau. Aš tamstai berods jau sakiau, kad menas yra platus kaip gyvenimas, o gyvenimas yra įvairus ir įdomus. Gyvenimas duoda turtingiausios kūrybai medžiagos. Jeigu nori būt rašytojas — pažink ir studijuok gyvenimą. Jokios knygos ir joki pasakojimai neatstos realybės. Nuo tamstos pasiryžimo ir drąsos pareis tamstos likimas.

Jis pakilo eiti. Baronienė ištiesė jam ranką ir staiga, lyg kokio impulso pastūmėta, pritraukė jį prie savęs ir pabučiavo. Šitas staigus impulsas pasirodė jam neapgalvotu nuoširdumo ženklu ir jo širdį užliejo džiaugsmo banga.

Sugrįžusi į salioną, baronienė kalbėjo:

— Šiais laikais jeigu dar galima kur rasti pasitikėjimo, naivių vilčių ir grynos romantikos, tai pirmiausia jaunų kunigų tarpe. Mūsų mielas kun. Vasaris yra vienas iš tokių. Ak, jūs būtumėt matę, kaip jis klausė mano pasakojimų apie didmiesčių ir kurortų gyvenimą! Tas nuobodžias ir banališkas vietas jis vaizduojasi kaip tikrą Eldoradą!

— *Mais vous le menez à la perdition de son âme, ma chère amie!** — priekaištingai sušuko baronas.

---

* Bet tamstą vedi jį prapultin, mano brangi drauge! (I)

— *Soyez tranquille, mon frère. Ce petit abbé n'a point de sang dans les veins**,— pastebėjo ponia Sokolina.

O baronienė pareiškė:

— Vis dėlto aš su juo praleidau keletą malonių valandėlių. Šitas rodo, kad jis turi nemaža šansų pasisekimui.

Šiais ponios žodžiais susidomėjo ir ponas Kozinskis, bet baronienė daugiau ta tema kalbėti nenorėjo.

Kun. Vasaris parsinešė į vikariatą daug iš baronienės pasakojimo sukurtų vaizdų, jos impulsyvų pabučiavimą ir jaudinančią viltį, kad pavasarį ji vėl sugrįš,— o kartu su ja sugrįš ir tos jo niūraus gyvenimo prošvaistės, kurių jis dabar nustoja.

Tą vakarą, parėjęs namo, jis ypatingai skaudžiai pajuto kontrastą tarp visa to, ką jam teko patirti dvare, ir tarp savo vikariškos buities. Ten pasiliko komfortas, jauki šiluma, įdomūs, originališkai mąstą ir gyveną žmonės, čia — du šalti tušti kambariai, stačiokiškas šykštus klebonas, svetimas, neįspėtas kun. Ramutis, kvaila Julė ir kietos kunigo pareigos, kurios kasdien jam teikdavo daug rūpesčio, o jokio susiraminimo.

Klebonijoj jau buvo žinoma, kad dvaro ponai rengiasi išvažiuoti. Tat per vakarienę klebonas dirstelėjo į Vasarį ir paklausė:

— Tai kada išvažiuoja Rainakiai?

— Pirmadienio rytą.

— Tamsta, žinoma, buvai atsisveikint?

— Taip. Ne per seniai parėjau iš dvaro.

— Hm... Susibičiuliavote!..

Vasaris nieko neatsakė. Bet po valandėlės nejaukios tylos klebonas vėl pradėjo:

— O aš maniau, kad ta bičiulystė geru nepasibaigs...

— Kodėl gi kunigas klebonas taip manėte? — paklausė jis, jausdamas puolimą ir atkakliai pasiryždamas gintis.

Klebonas ironiškai šyptelėjo.

— Netaikydamas į tamstą, turiu pasakyti, kad jaunų dvasiškių buvojimas pasauliškių draugystėj, kur, be to, yra jaunų moterų ne geriausios reputacijos, *nota bene*, visumet baigiasi papiktinimu ir skandalu.

---

* Būk ramus, broli. Tas kunigėlis visai bekraujis (I).

— Klebonas vis dėlto į mane taikote. O ta ne geriausios reputacijos moteris, klebono nuomone, tai turbūt ponia baronienė. Aš turiu pasakyti, kad nieko bloga ten nepatyriau...— Bet jis atsiminė baronienės pabučiavimus ir sąžinėj pajuto prieštaravimo balsą.

O klebonas atkirto:

— Tamsta dar tik neseniai palikęs seminarijos suolą, o jau nori apie žmones spręsti. Iš viso per anksti pradedi, kunigėli, štai ką aš noriu tamstai pasakyti! Jauniem kunigam reiktų daugiau laikytis savo konfratrų draugystės, o ne liaikų ir dar nekatalikų!

Gal kun. Vasaris būtų ir tylomis praleidęs šitą klebono admoniciją, jeigu ne paskutinieji žodžiai.

— Atsiprašau, kunige klebone,— pradėjo jis, valdydamas savo įsikarščiavimą,— bet tamstos patarimas laikytis konfratrų draugystės yra visai beprasmiškas. Prašau atsiminti, kaip jūs mane priėmėt į savo draugystę. Jūs priėmėt mane kaip savo priešą... Jūs nepasakėte man nė vieno prietelingo žodžio... Jūs mane vaišinot vien tiktai sarkazmu ir panieka. Kur aš turėjau ieškoti jūsų draugystės? Laukuose, kluone ar krautuvėj?.. O tie, pasak jūsų, įtariamos reputacijos žmonės parodė man daug geros širdies. Iš jų aš esu patyręs vien tik gera. Jeigu aš suklydau, tai bent jūs neturite jokios teisės man to prikaišioti.

Klausydamas šitos replikos, klebonas netikėjo savo ausimis. Sutikęs tokį griežtą vikaro pasipriešinimą, jis staiga atlyžo, bet, pakilęs nuo stalo, dar pridėjo:

— Į ginčus aš su tamsta neisiu. Aš savo pareigą atlikau tamstą įspėdamas. Žinokis!.. Kaip pasiklosi, taip išsimiegosi...

Kun. Ramutis, girdėjęs šį susirėmimą, po vakarienės eidamas su Vasariu į vikariatą, atsargiai klausinėjo apie santykius su klebonu, apie dvaro ponus ir kai kurias Kalnynų gyvenimo smulkmenas. Jis užėjo ir į Vasario kambarius, nežymiai apžiūrėjo jo knygas, paveikslus. Išėjus iš kalbos, paklausė, ar jis skaitęs tokį ir tokį veikalą. Paskui jiedu ėmė kalbėtis apie seminarijos laikus. Čia vėl Ramučiui buvo įdomu sužinoti, kaip Vasaris mokėsi, su kuo draugavo, ką veikdavo per atostogas, kur važinėjo ir svečiavosi.

Pasikalbėjimas ir klausimai buvo labai atsargūs, diskretiški, neva kylą savaime. Tačiau Vasariui, nelinkusiam į prisipažinimus ir pasipasakojimus, šitas kun. Ramučio susidomėjimas pasirodė įtartinas. „Jis nori mane ištirti,— pamanė vienas sau,— o gal stačiai šnipinėja; toki šventuoliai dažnai būva į tai linkę. Arba jis bando nustatyti mano dvasinio gyvenimo diagnozą, o paskui pradės gydyti". Per savaitę laiko neišaiškinamos antipatijos jausmas savo vyresniajam kolegai jau buvo gerokai sustiprėjęs, nors Vasaris ir nenorėjo to prisipažinti.

Pasikalbėjęs dar valandėlę, kun. Ramutis išėjo, o Vasaris tos dienos likučius praleido atsimindamas dvarą ir jame išgyventus įspūdžius. Bet kai jo atminty atgijo atsisveikinimo scena ir pasibučiavimas su baroniene, sąžinėj prabilo teologo balsas. Ar tai buvo nuodėmė — ir kokia? Juk ryt jis turės klausyti išpažinčių, dalinti Komuniją ir laikyti mišias. Jeigu jis tai darys būdamas sunkiai nusidėjęs, visų tų sakramentų administravimas bus šventvagiškas, ir jis nugrims į baisių nuodėmių bedugnę. Šis klausimas jau buvo jam kilęs tuoj po ano baliaus, kai ji pirmą sykį jį pabučiavo. Bet tuomet jam buvo lengva nuspręsti, kad tas pabučiavimas nebuvo nuodėmingas, nes jis beveik nė nepasijuto, kaip tai įvyko: jo nei valia, nei pažinimas tame veiksme nedalyvavo. Bet šį kartą buvo kitaip. Jis tą pabučiavimą beveik pramatė, jis jo norėjo, jis ir pats baronienę bučiavo ir jautė didelį pasigėrėjimą, tai darydamas. Vadinasi, buvo tai *osculum cum libidine*, aistringas pabučiavimas.

Jis atsivertė moralinės teologijos skyrių, kur kalbama apie pabučiavimus ir jų rūšis, ir visą domiai perskaitė. Ne, tas pabučiavimas savaime dar nebūtų sunkioji nuodėmė, bet yra dvi sunkinamos aplinkybės: jis — kunigas, o ji — ištekėjusi moteris. Vis dėlto ir čia, panagrinėjęs valios, pažinimo, laisvo sutikimo ir aistringumo klausimą, jis nusprendė, kad mirtinosios nuodėmės nebuvo. Tiesa, tą kazusą reiktų per išpažintį pasisakyti ir duoti nuodėmklausiui jį galutinai išspręsti, bet pas ką eiti išpažinties? Pas kleboną ar kun. Ramutį? Bet jiedu tučtuojau supras, kad čia kalbama apie baronienę, ir įsivaizduos Dievas žino ką... O klebonas tai jau tikrai piktai džiūgautų, sužinojęs tokią pikantišką „naujieną".

Galų gale vargšas kun. Vasaris nusprendė taip: kadangi tas pabučiavimas buvo tik *peccatum veniale**, tai jis dabar per išpažintį jo nesakys, o palauks pirmos progos, kai pasitaikys koks tolimesnis, mažiau pažįstamas kunigas. Nes kokią jis turi teisę, pagaliau, išpažindamas savo nuodėmę, netiesiogiai įduoti ir baronienę?.. Ji niekad jam to nedovanotų...

Vėliau Vasaris juokdavosi iš tų vaikiškų savo sąžinės išsisukinėjimų, vingių ir skrupulų. Bet tada juk jis buvo dar neseniai iš seminarijos paleistas teologas, dar per maža patyręs, kaip įstatymo negyva raidė sunkiai esti suderinama su gyvu žmogaus širdies pajudėjimu.

Sekmadienį jis dar sykį pamatė ponią Rainakienę bažnyčioj, pamaldų metu. Tą sekmadienį buvo jo eilė laikyti sumą. Užintonavęs *„Asperges me"***, jis atsisuko šlakstyti švęstu vandeniu žmones ir pamatė ją įprastoj vietoj, presbiterijoj, netoli zakristijos durų. Ji kaip visuomet atrodė labai elegantiška su brangia kailine apikakle. Ji viena skyrėsi savo poniškumu iš visos bažnyčios, ir žmonės ją sekė akimis labiau negu kunigą prie altoriaus.

Klebonas, nors laikė ją abejotinos reputacijos ponia, kai pats giedodavo sumą, šlakstydavo ją atskirai, stabteldamas ir vieną atsargų krapylo mostą specialiai jai skirdamas. Ji tuomet persižegnodavo, o klebonas, linktelėjęs galva, eidavo toliau, jau plačiai leisdamas vandens sroves viršum tikinčiųjų galvų. Žmonėm tas pagarbus klebono dėmesys labai patikdavo, visi to momento laukdavo ir patys persiimdavo pagarba. Dėl to paskui, matydami baronienę raitą laukuose, nesipiktindavo, bet laikydavo tai šiaipjau poniška pramoga ir prašmatnybe.

Kun. Vasaris baronienės specialiai nešlakstydavo, bet ji visuomet kartu su kitais persižegnodavo. Persižengojo ji ir tą paskutinį sekmadienį, visai į jį nepažvelgusi, rimta ir susitelkusi. Jis nesutiko jos akių nė kai sykį nežymiai žvilgtelėjo į ją nuo altoriaus. Jam labai patiko, kad ji laikosi taip rimtai ir abejingai, nes šioje vietoje iš tiesų neturi būti jokių pažinčių nei profaniškų atsiminimų. Jis susikaupė ir jau ramiai tęsė pamaldas ligi galo.

* Lengvoji nuodėmė (I).

** Apšlakstyk mane.

Daugiau prieš išvažiavimą jis jos nebematė. Kai po sumos jis ėjo į kleboniją pusryčių, jos bažnyčioj jau nebuvo.

Pirmadienį, apypietėj, jis išėjo pasivaikščioti keliu pro dvarą. Buvo pašalę ir iš nakties truputį pasnigę. Išmargintas sniego parkas su juodais medžių stagarais atrodė negražus ir nejaukus. Rūmų langai buvo uždarinėti langinėmis. Kunigui širdį suspaudė liūdesys, pamačius tuos uždarinėtus langus. Iš jų suprato jis, kad ponios baronienės jau nebėra.

Jis ėjo keliu tolyn ir rado pašalusiame purvyne plačiai ir giliai įrėžtas ratų vėžes, kurios ėjo iš dvaro kiemo. „Tai čia ji išvažiavo“,— pamanė jis, žiūrėdamas į tas tiršto purvo provėžas.

Jis bandė eiti dar toliau, bet užkaitino pro debesį pasirodžiusi saulė, ir kelias pasidarė neįmanomas.

Jis grįžo atgal, šlitinėdamas ir sunkiai vilkdamas purvinus batus.

XVII

Dabar kun. Vasariui ėmė slinkti sunkus ir nuobodus laikas — niūrios, pilkos rudens dienos ir ilgi tamsūs vakarai. Buvo jau prasidėjęs adventas. Artinantis Kalėdom, darbo bažnyčioj daugėjo, bet ligi pietų jis visuomet būdavo baigiamas. Pabjurus oram, dažnai tekdavo lankytis ir pas ligonius. Vis dėlto laisvo laiko jis turėdavo gana daug. Išvažiavus baronienei, jis ilgai negalėjo imtis jokio darbo. Skaityti ir tai jam nesisekdavo. Jis neištesėdavo pusvalandžio ramiai pasėdėti prie stalo. Nerimasties varomas, jis žingsniavo po savo kambarius, nerasdamas vietos. Jis nieko negalvodavo. Vien jo atmintis kartodavo čia kapeliono Laibio, čia baronienės, čia Šlavantų tėvelio žodžius. Kartodavo nuotrupomis, be logiško ryšio, be tvarkos. Kartais jis imdavo svajoti, vaizduodamasis esąs įvairiose gyvenimo aplinkybėse, piešdamas savo ateitį, nušviestą įvairių idealų. Jis matydavo save pavyzdingu kunigu kokioj nors užkampio parapijoj, kur visi žmonės dori, teisingi ir blaivūs.

Bet dažniau jis mėgdavo svajoti apie savo būsimus literatūros laimėjimus, apie veikalus, kuriuos jis parašys, ir kaip

dėl to pakilsiąs baronienės akyse. Kai kada jis mėgdavo įsivaizduoti save nebe kunigą ir nukildavo į tuos nuostabius kraštus, apie kuriuos jam pasakojo baronienė. Ten jis pasijusdavo kaip kokioj pasakoj, nevaržomas jokių kasdieninių gyvenimiškų aplinkybių. Kun. Vasario sieloj maišėsi ir fermentavosi daug viena kitai priešingų minčių ir įspūdžių, kurių jis taip gausiai gavo patirti pirmaisiais savo kunigavimo mėnesiais.

Vienintelis žmogus, kuris dabar juo domėjosi ir nejučiomis jį observavo, buvo kun. Ramutis. Vasaris visai teisingai įspėjo, kad jo kolega nori jį pažinti ir surasti jo dvasinio gyvenimo prognozą. Ramutis kadaise buvo formarijum, dėl to visą laiką buvo linkęs sekti jaunesniuosius konfratrus, mokėjo tai daryti atsargiai, tuo pačiu metu stengdamasis taisyti jų ydas ir padėti, kur jo pagalba buvo reikalinga.

Jis buvo skaitęs visas Vasario eiles ir iš jų susidaręs gana teisingą nuomonę apie jaunąjį poetą. Dėl to jis nemaža nudžiugo, patekęs į vieną parapiją su Vasariu. Ramutis nujautė, kad čia bus reikalingas, ir iš pirmų dienų įsitikino, kad tikrai taip. Sužinojęs apie Vasario pažintį su dvarininkais, apie jo dažną lankymąsi į dvarą, apie imamas skaityti knygas, o ypač pamatęs pačią baronienę, jis suprato, kad jo kolega yra atsidūręs dideliame pavojuje. Baronam išvažiavus, keista Vasario nuotaika buvo geriausias tų susiprotėjimų įrodymas. Kun. Ramutis nutarė veikti, bet laukė, kol jo draugas aprims ir taps palankesnis dvasiškai pagalbai priimti.

Vasaris po kurio laiko iš tiesų aprimo. Jis ėmė vėl daugiau skaityti ir vieną dieną sumanė nueiti į dvarą pasiimti knygų. Šeimininkė įleido jį į tuščius nekūrenamus rūmus, atidarė bibliotekos langinę, ir jis pasiliko vienas šaltame, nejaukiame kambary. Sofa stovėjo aptraukta audekliniu apvalkalu, ant stalo gulėjo pilkas dulkių sluoksnis. Kunigas sunkiai galėjo save įtikinti, kad šiame pačiame kambary prieš porą savaičių buvo gera ir jauku ir kad čia jis yra praleidęs daug gražių valandų, klausydamas lengvų ponios baronienės kalbų. Jis pasiėmė keletą knygų ir išėjo namo. Ta pakitėjusi jo mėgstamo kambario nuotaika kaip koks šaltas rūkas apklojo dar taip netolimos praeities įspūdžius. Pirmą sykį baronienė pasirodė jam taip tolima ir nepasiekiama.

Aprimęs jis panoro vėl grįžti prie poezijos. Visi dvaro įspūdžiai ir atsiminimai po atsilankymo į biblioteką jau ėmė jam atrodyti tam tikroj perspektyvoj, atskirti nenumaldomos būtenybės, pridengti praeities dulkių sluoksnio, pusiau realūs, pusiau fantastiški. Jo, poeto kunigo, vaizduotė buvo drąsesnė atkurti pusiau realius praeities išgyvenimus, negu vaizduoti gyvenamojo momento tikrovę. Jis veltui žavėjosi Tetmajerio drąsa, jo lyriniu emocijų tiesumu ir išsireiškimų stiprumu, duodančiu ne tik plastišką vaizdą, bet siekiančiu jausmo ir minties gelmių. Kai tik jis paėmė plunksną į rankas, jis tuoj suprato, kad taip rašyti jis niekad negalės. Baronienė teisybę sakė: jam buvo stoka medžiagos ir atviro tiesioginio įspūdžių priėmimo. Jis pasijuto vis dėlto esąs kunigas. Kaip seminarijoj, taip ir dabar apie meilę ir moterį rašyti tiesioginiai jam buvo koktu.

Bet jam taip pat buvo koktu gaminti ir pseudoerotinę lyriką, kaip darė prieš jį kiti kunigai poetai, prisidengdami „sesutėmis", liaudies dainų stiliaus „mergelėmis", saldžiu idealizmu ir sentimentalizmu. O vis dėlto jis norėjo rašyti apie meilę ir moterį. Jis ėmė tad ieškoti netiesioginių priemonių savo lyriškom emocijom išreikšti. Tada jo fantazijoj susikūrė, o gal tik atgijo, tolimos, nepasiekiamos Nepažįstamosios vaizdas, Nepažįstamosios, kurią jis, dar būdamas klieriku, matydavo Katedroj per pamaldas, bet niekad nesužinojo, kas ji buvo.

Dabar apie tą Nepažįstamąją ėmė telktis visa, ką jis gavo patirti, bendraudamas anksčiau su Liuce, vėliau su baroniene. Ir Liucė, ir baronienė dabar jam buvo tolimos, pridengtos praeities dulkių, nerealybės ūkanų. Dvaro rūmai dabar jam tapo aukšta paslaptinga pilim, pietų kurortai, kur išvažiavo baronienė — mėlynais toliais, pasakiškais kraštais, o jis pats — keleiviu klajūnu arba pasakos karžygiu, tamsią naktį vykstančiu į aukštą pilį arba į tolimus pasviečius ieškoti Nepažįstamosios. Arba dar jis rašė apie šviesią Žvaigždę, nušviečiančią klajūnui kelią ir vedančią jį per audringą jūrą, arba apie Saulę, kuri gaivina visus žiedus ir kurios glamonėjimai kaitina kraują ir svaigina širdį.

Iš šitokių ir panašių motyvų susidarė ankstyboji poeto Vasario simbolika. Ji susidarė ne kūrybiškai, bet daugiau automatiškai sukeičiant ir alegorinant sąvokas, abstraktinant

ir apibendrinant išgyvenimą ir turinį. Nes tuo metu jo išgyvenimai dar nebuvo tiek gilūs ir platūs, kad taptų simboliais, o antraip vertus, jo gamtos reiškinių jutimas nebuvo toks gyvas, kad savaime galėtų sukelti tas emocijas, kurios buvo reiškiamos jo eilėse. Bet pats Vasaris nematė savo kūrybos kelio klaidingumo ir ilgai juo ėjo, nes tai buvo vienintelis kompromisinis kelias, kuriuo jis, kaip kunigas, galėjo eiti.

Parašęs pirmąjį ciklą, jis pasiuntė jį į žurnalą, ir artimiausiame numeryje eilės buvo išspausdintos. Vasario draugai ir visi, kurie žinojo jį esant kunigą, stebėjosi jo drąsa, kad jis taip atvirai rašo „apie meilę". Simbolinis atspalvis erotinio jo lyrikos pobūdžio nepaslėpė. Buvo aišku: Kalnynų vikaras arba yra jau įsimylėjęs, arba bent apie moterį svajoja ir jos ilgisi. O smalsuoliai pradėjo spėlioti, kas ta Ji, Nepažįstamoji, Karalaitė, Žvaigždė ir Saulė.

Kun. Ramutis, perskaitęs eiles, susirūpino labiau negu kiti. Jam buvo aišku, kas ta Pilis ir ta Nepažįstamoji. Ir kadangi jis turėjo aiškių davinių, jam atrodė, kad Vasariui gresia tikrai didelis pavojus. Juk ta moteris pavasarį grįšianti. Ir vienose eilėse, kaip tyčia, buvo kalbama apie Jos grįžimą — ir kokia tada būsianti didelė šventė... Kun. Ramutis nutarė veikti ir visa savo įtaka traukti jauną konfratrą nuo pavojingo kelio. Juk ar jis negalėtų rašyti apie tėvynės meilę, kaip Maironis, arba apie gamtos grožybes, kaip Baranauskas „Anykščių šilely"? Geriausiai jam tiktų atsigaivinti Dievo meile ir Bažnyčios apeigų grožiu arba tikėjimo tiesų kilnumu ir kurti religinę poeziją, giesmes. Tegu pagaliau rašytų poemas, tai bent apie kitus. Bet dainuoti apie moterį ir meilę kunigui — tai jau mažų mažiausia netaktiška...

Vieną gražų žiemos priešpietį, kai Vasaris, atlikęs darbą bažnyčioj, parėjęs namo šildėsi prieš pakurtą krosnį, atėjo kun. Ramutis ir pavadino jį išeiti pasivaikščiot.

Buvo viena iš tų giedrių, saulėtų viduržiemio dienų, kurios taip džiugina širdį, kelia noro gyventi, pasiryžimo dirbti ir energijos ištesėti. Abudu kunigai perėjo per bažnytkaimį ir pasuko keliu į miškelio pusę, kuris, iš nakties apšarmojęs, atrodė pasakiškai gražiai. Ligi miškelio kelias buvo nusodintas aukštais beržais, ir jų plonos, žemyn nusvirusios šakos kybojo kaip švelniausio balto šilko girliandos, įmantriai suke-

dentos ir suraizgytos apie aukštus, didžiulius stiebus. Miškely buvo dar gražiau. Plačios smailaviršūnės eglės atsargiai laikė ant savo palinkusių garbanotų šakų minkštas sniego gniūžtes, o skėsti aukštastiebių pušų vainikai tarsi milžiniški papurę balti žiedai reljefiškai skyrėsi iš mėlyno padangės fono. Nebuvo jaučiama nė mažiausio vėjelio pūstelėjimo. Atrodė, kad pati gamta sulaikius kvapą gėrisi savo padariniais, kurie buvo tokie švelnūs ir trapūs, kad bematant pairtų nuo mažiausio sukrėtimo. Tik savaime nukritusios nuo viršūnių šen ten skraidė lengvutės snaigės, arba nuo eglės šakos atitrūkusios dulkėmis byrėjo sniego gniūžtės.

— Ne, kaip sau norit,— sušuko Vasaris,— tokio fejeriško grožio vasaros gamtoj mes nematome. Vasaros grožis yra pastovus ir priprastas, o čia tik vienas šyptelėjimas, kaprizas arba tarsi tyčiomis vienam momentui pritaikytas papuošalas mums padžiuginti. Juk štai užkaitins saulė, pūstelės vėjelis — ir viso to kaip nebūta.

— Aš kai matau tokius puikius vaizdus kaip šitas,— kalbėjo kun. Ramutis,— visuomet gailiuosi, kad nesu dailininkas arba poetas. Juk jei pasisektų gyvai atvaizduoti arba aprašyti tokį paveikslą, tai jau tik turbūt išeitų arciveikalas.

— Nežinau. Man atrodo, kad poezijai nepakanka aprašinėti gamtos grožį. Čia dar reikia jausmo, širdies. Aš manau, kad santykiai su žmonėmis poetui duoda daugiau medžiagos negu gamta. Dėl tų santykių ir pati gamta įgauna kitokios prasmės.

— Na, pats geriau žinai,— sutiko Ramutis.— Bet ar kartais neapsirinki, taip jau labai vertindamas santykius su žmonėmis. Juk giliausi žmonijos protai bėgdavo nuo žmonių. Manau, kad tas pat ir su dideliais poetais. Ar ne Horacijus yra pasakęs: „*Odi prophanum vulgus*“*.

— *Prophanum vulgus,* taip. Bet reikia bendrauti ne su minia, tik su rinktiniais žmonėmis, į kuriuos širdis linksta. Man vienas kunigas rimtai įrodinėjo, kad ypač moterys sužadiną poetų kūrybą.

— Na, na!.. Kad tokius niekus skelbia pasauliškiai, norėdami pateisinti savo nusižengimus moralybei, tai visai suprantama, bet kad kunigas tai įrodinėtų, nesinori tikėti.

* Nekenčiu neišmanančios minios (I).

— Bet literatūros istorija tai patvirtina,— spyrėsi Vasaris.

— Ką patvirtina? Literatūros istorikas gali tik konstatuoti, kad, sakysime, toks poetas buvo įsimylėjęs tokią moterį ir dėl to parašė tokias eiles arba veikalą. Bet istorikas niekados negali pasakyti, ką tas poetas būtų parašęs, jei nebūtų buvę tos moteries. Gal jis būtų parašęs dešimt kartų kilnesnį veikalą ir jau tikrai būtų pakilęs aukščiau prie amžinosios tiesos, gėrio ir grožio.

— Tai vien spėliojimai. Tas manęs visai neįtikina. Kas būtų buvę, jei nebūtų buvę, niekam nežinoma. Tokių pavyzdžių literatūros istorijoj mes neturime.

— Dėl to, kad literatūros istorijos, kurias, deja, priima ir katalikai, yra sudarytos nekatalikų, arba jei katalikų, tai per maža susipratusių pasauliškių. Jie nutylėjo arba tinkamai neįvertino krikščioniškosios literatūros genijų, o į padanges iškėlė klaidatikius ir abejotinos doros rašytojus. Atsimink šv. Joną, šv. Augustiną, šv. Tomą à Kempis, šv. Tomą Akvinietį, šv. Pranciškų, didžiuosius mistikus! Ar gali su jais lygintis net ir Šekspyrai, Gėtės ir Mickevičiai? Ne, mes turime ir genijų, turime ir talentų, bet minios, žinoma, jų negarbins ir aikštėse paminklų nestatys, nes jie nepataikavo minių geismam. Jų literatūra ir poezija garbina Dievą, vieninteli grožio šaltinį. Tik Dievo grožis nesužavi tų, kurie jau yra susižavėję nuodėmės pseudogrožiu.

Šitokio diskusijos pakrypimo Vasaris nebuvo laukęs. Toliau jis ginčytis negalėjo, nes pamatė, kad Ramutis literatūros ir poezijos sąvoką staiga iškėlė iš paprastos žmogiškos plotmės į nepasiekiamas aukštybes, kur veikia nebe žmogiški, bet dieviški malonės ir inspiracijos veiksniai.

Vis dėlto Ramučio žodžiai privertė jį susimąstyti. Prieš jį atsistojo nauja dviejų literatūrų — dieviškosios ir žmogiškosios — problema. Jis staiga suvokė, kad yra Dievo ir pasaulio poetai. Bet tik vėliau svarstydamas tą problemą jis išsiaiškino, kad Dievo poetai tai yra šventieji, turį ypatingą malonę įkvėpimo ekstazėje regėti Dievo tiesą ir grožį, dėl to galį išsižadėti pasaulio ir gyvenimo. Pasaulio gi poetai mato grožį tiktai jo atsispindėjime įvairiuose pasaulio daiktuose ir reiškiniuose. Jų kūryba yra vingiuota ir aistringa kaip žmogaus širdis. Dėl

to ji taip plačiai prieinama ir branginama. Pirmųjų poezija yra apreiškimas, garbinimas ir malda, antrųjų — ieškojimas, kentėjimas, kūryba.

To pasivaikščiojimo metu Vasaris nespėjo nagrinėti klausimo, kuriai gi poetų kategorijai jis pats norėtų priklausyti. Bet ir be nagrinėjimo jo viso dvasinio gyvenimo patyrimas, visi jo palinkimai sakė jam, kad jo kūrybos kelias eina per žmogaus širdį ir pasaulį ir kad maldingosios poezijos jam niekados nėra lemta sukurti.

Kun. Ramutis, padrąsintas Vasario tylėjimo, nusprendė, kad dabar yra patogus momentas iš principinių klausimų pereiti į pačio Vasario raštus ir pradėt kreipti jį iš klaidingo į gerą kelią. Tad po valandėlės tylos atsiliepė:

— Dabar aš imu suprasti ir tavo pačio daugelį, kaip čia pasakius, na, gana savotiškų eilių... Tu, be abejo, buvai suviliotas pasauliškių literatūros arba ir to keisto kunigo, kaip sakei, nuomonės apie moterų reikšmę kūrybai. Atrodo, kad ir sveikas, rašydamas kai kurias, ypač paskutiniąsias, savo eiles, pasekei tomis teorijomis.

Nuo tų žodžių Vasaris sukruto, tarsi ant skaudamos vietos pajutęs svetimą ranką.

— A, palikime ramybėj mano eiles! — susiraukė jis ir, norėdamas paslėpti savo sumišimą ir apmaudą, pagriebė pasitaikiusį ant kelio pagalį ir sviedė į papurusią pušies viršūnę. Juos apdulkė visa pūga smulkutėlio sniego, bet Ramučio pasiryžimo tas neišblaškė.

— O kodėl mudu negalime atvirai pasikalbėti kad ir apie tai? Kunigam naudinga pasikeisti mintimis apie vienas kitą. Tokiu būdu mes galim išvengti daug nemalonių klaidų. Sakysime, jeigu tu man duotum paskaityti savo eiles prieš siųsdamas į spaudą, būtų labai naudinga ir tau pačiam. Jei kas netinkama, aš pastebėčiau, tu pataisytum, ir viskas būtų puiku. Mes, kunigai, turime būti labai atsargūs, kai einame į viešumą.

Vasaris patraukė pečiais:

— Aš, rodos, nieko piktinančio lig šiol neišspausdinau...

— Piktinančio, tiesa, dar ne. Bet vis dėlto kai kas buvo neatsargu, netinkama — *quod sacerdoti non decet**. Imkime

* Kas kunigui netinka (I).

kad ir paskutiniąsias tavo eiles. Jos labai gražios, žiūrint pasaulio akimis. Jeigu būtų pasauliškio parašytos — *transeat**, bet dvasiškiui — ne.

— Kaip poetas, aš ne kunigas! — sušuko Vasaris ir pagriebė antrą pagalį sviesti į nukarusias nuo sniego eglės šakas.

Ramutis iš nusistebėjimo net stabtelėjo.

— Turbūt nerimtai tai sakai?

— Visai rimtai. Aš prie to priėjau ilgai mąstęs ir svarstęs. Kitaip aš negaliu.

— Bet tik pagalvok, juk tai absurdas! Tiesa, psichologija žino asmenybės skilimą, arba dvilypes asmenybes. Bet tai nelaimingi nenormalūs žmonės. Tu juk ne toks. Tu kiekvienu momentu turi sąmonėj visus savo veiksmus. Tu įsikalbi sau labai pavojingą iliuziją.

— Tegu ir iliuziją, bet ji man reikalinga.

— Bet tik pagalvoki, kas iš to išeis. Gerai, leiskim, tu rašai, neatsižvelgdamas į tai, kad esi kunigas. Bet kiti vis tiek žiūrės į tavo raštus kaip į kunigo. Juk nepasislėpsi. Ir bus papiktinimas. Bažnyčios priešai ims tyrinėti, kas ir kaip. Juk, tarp mūsų kalbant, rašydamas paskutiniąsias eiles, tu turėjai galvoj šitą dvarininkę, ar ne tiesa?.. Mum, vietiniam, tai gana aišku. Ir išeis taip, kad vienas Kalnynų vikaras sukiršino parapiją piniginiais reikalais ir muštynėmis, o antras sukinėjasi apie dvaro ponią ir, galbūt ją įsimylėjęs, eiles rašo. Bet tu nepyk, kad aš taip atvirai kalbu...

— Tik prašau neperdėti...

— Tiesa, aš truputį perdedu. Bet perdėję mes geriau, kaip pro didinamąjį stiklą, matome savo elgesių pobūdį. Gera atrodys dar geriau, bloga — dar blogiau.

Ramutis argumentavo toliau, o Vasario atsparumas mažėjo. Atsistojęs į kunigo ideologijos plotmę, jis Ramučio argumentų atremti jau negalėjo.

— Pagaliau atsimink dar ir tai,— jau grįžtant kalbėjo Ramutis,— kad tu esi dvasiškių luomo narys. Dėl to kiekvienas tavo veiksmas bus įskaitomas ne vien tau, bet ir visam luomui. Ką padarė pasauliškis, tai jo vieno dalykas, bet ką padarė kunigas, eina į visos Bažnyčios sąskaitą. Bažnyčios

* Tiek to (I).

priešai tuoj įžiūri krislą mūsų akyse, o vienam iš mūsų nusikaltus, šaukia: „Visi jie toki".

Šitie žodžiai vėl pataikė į jautrią Vasario vietą ir jį pribaigė galutinai. Grįždamas atgal, jis visą kelią tylėjo, nors Ramutis jau kalbėjo apie ką kita ir net stengėsi jį suraminti ir palinksminti. Artinosi jau pietų metas, pasikopėjusi saulė šildė smarkiau, ir iš vakarų kilo lengvas vėjelis. Daugumas medžių jau stovėjo be rytmetinių papuošalų, o nuo kitų baigė kristi kaip dulkės smulkios snaigutės. Vasaris, žiūrėdamas į tą nykstančią žiemos grožio pasaką, jautė, kad ir jo pačio poetinės būklės pasaka yra tokia pat švelni ir trapi ir žūva nuo kiekvieno realybės pūstelėjimo.

Kun. Ramutis, pamatęs, kad jo žodžiai padarė Vasariui didelį įspūdį, nutarė nebeatlyžti ir šitą svyruojantį konfratrą stiprinti ir kvėpti jam kunigiškos dvasios. Tad netrukus po to pasivaikščiojimo ėmė įkalbinėti, kad Vasaris daugiau knygų iš dvaro nebeimtų. Ta proga jis visu savo iškalbingumu piešė lektūros reikšmę ir knygų įtaką. Ramutis visu griežtumu smerkė ypač beletristiką. Tai esąs kiaurai pasauliškas žanras, beveik be išimties kunigui nepriimtinas. Net ir geriausiuose romanuose pasitaiką netinkamų aprašymų, ir niekas taip neužteršią vaizduotės, kaip toki aprašymai. Romanai kaip kokiais mikrobais nuodiją ir mūsų pasąmonę, dėl to mes nė negalime, esą, žinoti visos jų pragaištingos žalos.

Vasariui nebuvo sunku atsisakyti nuo dvaro bibliotekos, nes beveik viską, ką ten rado vertingesnio, jis jau buvo perskaitęs. Dabar Ramutis užvertė jį savo knygomis. Pirmiausia jam davė skaityti tokius veikalus, kurie turi šiokio tokio santykio su menu ir literatūra. Ypač rekomendavo vyskupo Niedzialkovskio, šito „vyskupo literato, vyskupo menininko ir kritiko", raštus, nagrinėjančius meno ir moralybės klausimus.

Tuo pačiu metu Ramutis sumanė atnaujinti ir dvasinio Vasario gyvenimo praktikas. Vieną kartą, ilgokai kalbėjęs apie meditaciją reikšmę, jis pasiūlė tokį sumanymą:

— Žinai ką, Liudai, būtų labai gražu, jei mudu meditacijas kartu laikytume. Klebono aš jau nejudinu, nes jis turi savo senų įpročių ir metodų — su juo nesusikalbėsime. Bet mudu kas kita. Aš jau ne vienoj vietoj esu taip praktikavęs.

Visi būdavo patenkinti. Kolektyvi malda — kunigo gyvenime didelė parama.

Vasaris buvo individualistas ir viską mėgdavo daryti vienas. Kolektyvinės meditacijos seminarijoj jam retai kada pavykdavo. Dažniausiai jis jas prasnausdavo arba mąstydavo ką kita. Tad Ramučio pasiūlymą priėmė labai nenoromis. Bet pasipriešinti dievotam kolegai nebuvo kaip.

Ramutis turėjo nusistatęs gana griežtą dienotvarkę, kurią pasiūlė priimti ir Vasariui. Keltis 6 val., pusiau septintą meditacija, rytmetiniai poteriai, *Prima* ir *Tertia*. Paskui darbas bažnyčioj ir mišios. Po pusryčių darbas namie, teologinės studijos, kai kada ilgesnis pasivaikščiojimas, reikalingas sveikatai ir susipažinti su žmonėmis. Priešpiet sukalbama *Sexta* ir *Nona*. Po pietų atlankyti *Sanctissimum* ir pasivaikščioti. Paskui kalbama *Vesperes* ir *Completorium*. Iki vakarienės darbas namie. Po vakarienės skaityti Šventąjį Raštą ir dvasinio turinio knygas, sukalbėti *Matutinum* ir *Laudes** kitai dienai. Į šią dienotvarkę įeidavo dar ražančius, kurį galima atkalbėti pasivaikštinėjant, važiuojant pas ligonį arba šiaip laisvu laiku.

Šios dienotvarkės kun. Ramutis griežtai laikydavosi ir Vasariui įrodinėdavo, kad tvarkingas laiko suvartojimas yra geriausia priemonė grūdinti valiai, lavinti charakteriui ir išvengti dvasinio ir fizinio ištižimo. Vasaris daug buvo prisiklausęs apie tai seminarijoj ir žinojo, kad tai tiesa. Tačiau praktikoj įvykdyti tai buvo nelengva, ypač kišantis Ramučiui.

Lygiai pusiau septintą tas jau barškindavo į duris, kviesdamas medituoti. Būdavo dar tamsu ir šalta. Ramučio kambary ant stalo degdavo lempa. Jiedu klaupdavo iš abiejų šonų, kalbėdavo „*Veni sancte Spiritus***, sėsdavo ant kietų kėdžių, ir Ramutis, kartais klūpodamas, imdavo skaityti meditaciją. O Vasarį apnikdavo nenugalimas snaudulys... Kitą dieną jau jis skaitydavo meditaciją, o klausydavo Ramutis. Kitus dienotvarkės punktus jiedu atlikinėdavo jau kas sau, bet Vasaris nuolatos jausdavo ant savęs budrią kolegos globą, kartais gi išgirsdavo priminimą, kad dabar jau metas esą daryti tai ir tai...

* Visa tai kunigiškų poterių, brevijoriaus, dalys (I).

** Maldelė „Ateik, šventoji Dvasia“ (I).

Praslinkus porai savaičių, Ramučio globa jam pasidarė jau nepakenčiamai įkyri. Kiekvienas per daug uolus kolegos įsikišimas ėmė jį erzinti ir pykinti. Laikydamiesi dienotvarkės, jiedu turėjo gulti 10 val. Bet Vasaris kartais įsiskaitęs prasėdėdavo ligi vidurnakčio. Žiemą keltis 6 val. jam buvo nepakeliama, ir jis pasilikdavo gulėti. Tuomet Ramutis rūpestingai klausdavo, ar jis nesergąs, o patyręs tokio nepunktualumo priežastį, nuliūsdavo ir jau visą dieną būdavo melancholiškai nekalbus. Kartais Vasario brevijorius nuo pat *Matutinum* likdavo nekalbėtas ligi vakaro, ir jis, bėgdamas į savo kambarį, sušukdavo:

— Oi, dar manęs brevijorius laukia nuo *„Alperi Domine"**, reikės pasiskubinti...

Tuomet Ramutis imdavo jam švelniai prikaišioti tokį apsileidimą, o Vasaris vis dažniau pajusdavo piktą norą paerzinti pamaldųjį kunigą. Antipatijos jausmas, užkritęs pirmomis dienomis į Vasario širdį, dabar kerojosi kaskart vis plačiau. Ramutis ėmė tai pastebėti, liūdo, bet nežinojo, kuo tą jaunojo draugo atšalimą išaiškinti.

Jis dar labiau susirūpino, kai pamatė, kad Vasaris išpažinties eina rečiau kaip dvi savaitės, ir vieną kartą ėmė įrodinėti, kaip tai esą bloga, jei kunigas per ilgai atidėlioja išpažintį. Bet Vasaris atkakliai tylėjo ir tų įrodinėjimų, matyt, visai neėmė į širdį. Pagaliau vieną kartą kun. Ramutis pamatė jį vėl pareinant iš dvaro su knygų ryšulėliu po pažaste. O tiek daug gerų rimtų veikalų iš Ramučio spintos tas užsispyrėlis dar nebuvo nė palietęs...

XVIII

Praslinkus porai mėnesių po baronienės išvažiavimo, kun. Vasariui atminty vėl ėmė atgyti ponios Brazgienės vaizdas.

Tyliais ilgais žiemos vakarais ilsėdamasis po asketiškų kun. Ramučio kalbų, jis atkurdavo savo vaizduotėj tiek daug švel-

* „Atidaryk, Viešpatie, lūpas mano" — maldelė prieš kunigiškus poterius (I).

nių ir gražių momentų iš savo klierikavimo metų, kada juodakės išdykėlės Liucės pažintis taip jį jaudindavo, sukeldama daugybę naivių svajonių, sąžinės priekaištų ir susikrimtimų. Mėgdavo jis atsiminti ir savo paskutinį atsilankymą pas ponią Brazgienę Naujapoly. Kaip gyva ji stodavo kunigo atminty — truputį papilnėjusi, bet dar gražesnė, meilesnė ir atviresnė. Atsimindavo jis ir ten išgirstas kapeliono Laibio nuomones — ir dabar jau jos neatrodydavo jam tokios paradoksališkos kaip tuomet.

Paskui jis atsidurdavo dvare ir įsivaizduodavo baronienę šalia Liucės, lygindavo jas, bet ir viena, ir antra jam buvo savotiškai brangios. Baronienė dabar jam atrodė įdomesnė, labiau viliojanti, ir kiekvieną kartą, ją atsiminęs, pajusdavo nerimastį ir norą ją vėl pamatyti. Bet ponia Brazgienė traukė jį kaip labai malonus praeities išgyvenimas, kaip draugiška, sava, prietelinga siela. Dabar baronienei išvažiavus, jis jautėsi Kalnynuose vienų vienas ir ėmė išsiilgti ko nors, su kuo galėtų būti atviras ir nevaržomas. Tokis žmogus buvo tik ponia Brazgienė. Ir jis ėmė laukti progos nuvažiuoti į Naujapolį.

Proga pasitaikė apie užgavėnes. Jis išsirengė į miestą kaip į kokią didelę šventę, kaip į pramogą, kokios jau seniai neturėjo supilkėjusiame Kalnynų gyvenime. Tos dienos įspūdžiai ilgam laikui įsirėžė į jo atmintį.

Buvo dar žiema, bet jau visa gamta jautė artėjančio pavasario dvelkimą. Dangus atrodė gilesnis ir mėlynesnis, oras minkštesnis, ir saulė jau, per 10 valandų šviesdama, spėjo nuleisti sniegą nuo kalnelių viršūnių ir atokaitų. Buvo tos gražios, nerūpestingos užgavėnių dienos, kada lengvas rogių kelias vilioja jaunimą „povelių vaikyti“, o senius, užsimetus skrandą, išeiti užuvėjon į saulę, pasižvalgyti į dangų ir atsigauti viltimi dar kartą sulaukti pavasarėlio išaštant.

Kun. Vasaris, šiltai įsivilkęs, sėdėdamas rogėse observavo reginį ir skaičiavo artėjančio pavasario laiką. Minkštas drėgnas vakarų vėjas dar šiurkštokai galando veidus, bet tai jau nebuvo aštriai kerpąs viduržiemio pūtimas. Dar vienas mėnuo — ir vietoj sniego dangos pasirodys pirmieji žalumynų daigai.

Atvažiavęs į Naujapolį, kun. Vasaris jautė pareigą atlankyti pralotą Girvydą, kuris niekados nepraleisdavo progos

kiekvieną atvykusį iš tolimesnių parapijų kunigą apklausinėti, kaip eina reikalai.

Pralotas, kaip visumet, priėmė Vasarį labai maloniai, pasisodino savo kambary, pasiūlė papirosą ir pradėjo kalbą nuo „kaip laikaisi“ ir „kas girdėti“.

— Na, o kun. Ramutis kaip? — klausė toliau pralotas.— Sugyvenate?

— Taip, kunige pralote. Ramutis pavyzdingas kunigas.

Praloto veidu nuskrido pašaipos šypsnys.

— Te... Kunigas tai jis pavyzdingas, tik jau per daug, kaip čia tau pasakius, padangiškas. O šiais laikais reikia kunigų, kurie jaustų gyvenimą, kurie ir žemėje tvirtai laikytųsi. Jei visi tokie būtume kaip Ramutis arba Šlavantų tėvelis, Bažnyčia netektų gyvenime visų pozicijų ir ore pakibtų.

Vasarį nemaloniai nustebino tokis praloto atsiliepimas apie Šlavantų tėvelį ir Ramutį, kurio nors nemėgo, bet laikė kuone kunigo idealu parapijoj, kaip ir tėvelį. Dėl to atsiliepė abejodamas:

— Bet, kunige pralote, man neaišku, kas būtų galima prikišti tokiam Ramučiui?

— Siaurumas, mano brangus, štai kas! Ramutis su šlavantiškiu tiktų vienuolynui, kontempliatyviam ordinui, bet ne parapijai. Dėl to Ramutis lig šiol nė negauna parapijos. Kur jį padėsi? Pirmiausia, pas jį nepabus joks vikaras. Jis klebonijoj norės įvesti regulą kaip seminarijoj, ir, žinoma, nieko iš to neišeis. Toliau, jis visai nesirūpins visuomeniniais reikalais, jis nusileis visokiem cicilikam, pirmeiviam! Ateis, sakysime, rinkimai į Dūmą, tai jo parapijonus kiekvienas agitatorius nuves už nosies balsuoti už bedievį. Katalikų veikimas šiandien šakojasi, ir kunigas visur turi būti aktyvus. Bet čia reikia didelio takto, o kartais ir gudrumo. Ne taip, kaip tas stuobrys Stripaitis — įsipainiojo į krautuvėlę ir visą parapiją sukėlė. Šiandien jeigu kunigas tikrai nori būti Bažnyčiai naudingas, turi kuo plačiausiai siekti ir kuo nors pasauliui užimponuoti. Štai kad ir pats. Visuomenininku, politiku tu greičiausia nebūsi, bet esi poetas. Ir žiūrėk, kad neužviltum! Parodyk, kad kunigas gali ir literatūroj stoti į pirmąsias eiles.

Šitie ir tolimesni praloto žodžiai gerokai apgriovė idealistinę Vasario pažiūrą į Bažnyčios vyresnybės reikalavimus

kunigam, jos tikslus ir priemones. Jis ir anksčiau jau buvo girdėjęs tūlų skeptikų nuomonę, kad geri, tylūs, pamaldūs kunigai nesą jau taip labai branginami, dėl to ir sėdį mažose užkampių parapijose arba visai parapijos negauną, nekalbant jau apie aukštesnes hierarchijos vietas. Ir atvirkščiai: gudrūs karjeristai, miklūs pataikūnai ir tokie, kurie gali „kuo nors užimponuoti pasauliui", jei tik pasilieka ištikimi Bažnyčios disciplinai ir sugeba laviruoti viešosios opinijos jūroj, sparčiai iriąsi pirmyn. Žinoma, ne be išimčių. Dabar jau jis buvo linkęs skeptikam pritarti.

Šitokios ir į jas panašios mintys, atėjusios į galvą besikalbant su pralotu, Vasariui pasirodė tiek įdomios ir svarbios, kad jis nutarė atlankyti kapelioną Laibį ir išgirsti jo nuomonę. Tačiau išėjęs iš Naujapolio klebonijos, pirmiausia jis pasuko į daktaro Brazgio butą.

Daktaras su ponia labai nudžiugo, jį pamatę. Šiaip ar taip, juos visus tris jungė visa eilė gražių atsiminimų iš netolimos dar praeities, iš giedrių, nerūpestingų mokslo dienų. Be to, Vasaris Naujapolio inteligentijoj jau pradėjo įgyti pripažinto poeto vardą. Paskutiniu laiku jo išspausdintos eilės visiem patiko. Gimnazistai jas išmokdavo ir rašinėdavo į panelių albumėlius. Ponios sakydavosi norį su juo susipažinti ir klausinėdavo, kas jis per vienas. O išgirdusios, kad jis kunigas, nustebdavo, bet tas jų smalsumo nemažindavo. Kai kas žinojo, kad jis geras ponios Brazgienės pažįstamas, mokslo metų draugas, ir dėl jos vos nepametęs seminarijos. Ponia Brazgienė tuos gandus savo pažįstamom užginčijo, bet taip ypatingai šypsodamasi, kad ja niekas nepatikėjo. Dėl to turėti Vasarį svečiu buvo ir malonu, ir prašmatnu.

— Tiesą pasakius, aš netikėjau, kad tamsta išeisi į poetus,— draugiškai kalbėjo ponas Brazgys.— Sveikas buvai per daug jau lėtas ir tylus. Bet dabar, žiūrėk, per tokį trumpą laiką kaip atkutai. Tie Kalnynai puikiai paveikė tamstą.

— O aš visuomet manydavau, kad iš Pavasarėlio bus žmogus,— gyrėsi ponia Liucija.— Dėl to aš jam taip simpatizuodavau, kad tu net pavydėdavai...

— Na jau neprasimanyk, brangioji,— gynėsi daktaras.

Vasaris tuoj pastebėjo, kad Liucės santykiai su vyru yra artimi, šilti, draugiški, visai ne toki, kaip galima buvo spėti

iš ankstyvesniųjų jam žinomų aplinkybių. Dabar besikalbėdamas jis keletą kartų sugavo reikšmingus žvilgsnius, kuriais pasikeitė daktaras ir ponia. Vasariui pasirodė, kad jiedu žino kažką ypatinga ir tą slepia nuo jo kaip koki sąmokslininkai.

Nuo tų žvilgsnių jam pasidarė net nejauku. Jis pasijuto svetimas, išskirtas iš jųdviejų tarpo. Jis sutelkė savo dėmesį, norėdamas rasti to priežastį. Jis pamatė, kad ponia Brazgienė yra gerokai papilnėjusi ir jau ne tokia graži kaip anksčiau. Kai ji atsisuko į šviesą, kunigas pastebėjo, kad jos cera yra netekusi to skaistaus švelnumo ir lygumo, kuriuo jis taip žavėjosi anksčiau. Jos veidas buvo lyg papurtęs, lūpos tarsi pastambėjusios, o akys, kuriose anksčiau žybčiodavo kaitrios liepsnelės, prigesusios. Ji dėvėjo ilgą palaidinį rūbą, slepiantį jos liemens lankstumą ir visas seniau taip grakščios figūros linijas.

Konstatavęs šiuos Liucės pakitėjimus, kun. Vasaris pasijuto gerokai nusivylęs. „Gerai sakė Laibys,— manė jis vienas sau,— kad moterys tik po ištekėjimo pasirodo tikrai kas esančios. Kas galėjo tikėtis iš išdykėlės Liucės tokios matronos? O kas bus dar po kelerių metų? Baronienė visai kas kita..."

Išgėręs puodelį kavos, daktaras išėjo prie pacientų. Ponia Brazgienė pakilo persėsti į jo vietą ir, praeidama pro fotelį, prisiglaudė prie stalelio briaunos. Vasaris vienu žvilgsniu apėmė jos figūrą ir staiga suprato viską: ponia Liucija buvo nėščia. Šitas atidengimas, matyt, taip aiškiai atsispindėjo jo veide, kad ponia, pastebėjusi tai, net nusijuokė:

— Taip, taip, tamsta neklysti, kunige Liudai, tik nesi pastabus, jeigu neįspėjai iš pirmo pamatymo... Laukiu vieno iš dviejų: arba sūnaus, arba duktės.

Jis sumišęs atsakė kažką nesuprantama, o ji tęsė toliau:

— Mudu su vyru taip jau nutarėm: krikštys dėdė, kanauninkas Kimša, o tamsta būsi kūmas. Kūmą turėsi labai įdomią ponią, kuri, dar nepažindama, jau yra tamstą įsimylėjusi. Gerai?

— Sutinku, ponia Liucija. Jei tik klebonas išleis...

— Na jau, na!.. Juk ne seminarijoj esi. Ir ne bet kas, o poetas Vasaris! Dabar tai jau tamsta rašai visai kitaip. Bet prisipažink, kokia ten gražuolė tuose Kalnynuose taip sužа-

vėjo tamstą?.. Oi, oi!.. Turėsiu aš kada nuvažiuot pažiūrėti, kas ten darosi.

Bet jis išsisukdamas gynėsi.

— Jokios ten gražuolės nėra. Žiemos vakarais atlankydavo kartais seni atsiminimai. Štai ir viskas.

— Na jau, na, meldžiamasis, nesiginki. Kun. Laibys mum šį tą jau papasakojo. Yra ten tokia gražuolė ponia baronienė, aristokratė! Kur jau čia mes, provincijos poniutės...

Bet ponios Liucijos žodžiuose nebuvo nei priekaišto, nei pašaipos. Ji dabar buvo užimta visai kuo kitu ir jau nepretendavo, kad „Pavasarėlis" ja domėtųsi ir jai poezijas rašytų. Jis tai suprato, ir jam palengvėjo, tarsi kokio nemalonaus pasiaiškinimo išvengus.

Dar pabuvęs valandėlę, jis pakilo eiti, suprasdamas, kad būtų netaktiška tokiose aplinkybėse vizitą per ilgai tęsti. Ponia atsiprašė negalinti jo ilgiau sutrukdyti ir reiškė vilties, kad, kitą kartą jam atsilankius, viskas būsią kitaip. Jis atsisveikino ir išėjo. Per visą šį vizitą ji nė karto nebandė paliesti jo jausmų stygelės, atgaivinti praeities atsiminimų arba pažadinti ateities vilčių. Išėjęs jis suprato, kad dabar jau visi jųdviejų širdies reikalai baigti. Ji tampa motina, ir būtų kažkaip šventvagiška svajoti apie ją kaip apie moterį, kuriai galima turėti kitokių jausmų, negu pagarba ir prietelingumas.

Iš Brazgių jis nuėjo atlankyti kapeliono Laibio. Kun. daktaras sutiko jį kaip seną pažįstamą ir gerą prietelį. Kambarys, kuriame jiedu susėdo, Vasariui pasirodė paslaptingas, kaip kokia senovės mokslinčiaus buveinė. Buvo apytamsu. Aplink sienas stovėjo juodos, stiklais blizgančios spintos ir lentynos, prikrautos storų knygų. Viename kampe juoda politūra ir balta klavišų eile žibėjo pianinas. Ant sienos kabojo keistas paveikslas, kurio turinio Vasaris nesuprato. Ant vienos lentynėlės stovėjo paprastas juodas medinis kryžius be mūkos, o šalia baltavo žmogaus kaukolė, iš karto kritusi jaunam kunigui į akis. Kambarys buvo išklotas kilimu ir gerai prikūrentas. Kvepėjo kažkoks sunkus, tarsi tabako, tarsi smilkalo, mišinys. Žodžiai ir kiekvienas garsas čia tuoj užgesdavo be skambumo, be rezonanso.

Kai Vasaris išdėstė savo pasikalbėjimą su pralotu, neslėpdamas nustebimo ir nusivylimo, kun. Laibys pakėlė antakius, ironiškai pažiūrėjo į poetą ir sušuko:

— Vyre, nebūki naivus! Bažnyčios, kaip dvasinės bendruomenės, laikai, kada buvo vaduotasi Kristaus aptarimu — *regnum meum non est ex hoc mundo**, buvo gana trumpi, ir jie jau seniai praėjo. Šiandien tuo aptarimu kurstomas tik seminaristų idealizmas, o kas gyvenime juo seka, tai ir pasilieka *sicut parvulus*** — užguitas kur nors Šlavantuose arba Pipirmėčiuose. Modernioji Bažnyčia, nors ji šį žodį pasmerkė, deda dideliausių pastangų įsistiprinti *in hoc mundo*. Jai reikia gabių politikų, diplomatų, administratorių ir valdininkų. O kas kaltas, jei tokių gabumų neturi nei Šlavantų tėvelis, nei tavo Ramutis, nei kiti toki? Lenktyniuodama su valstybe, ji turi išlaikyti pasaulišką prestižą ir dekorą. Reikia daug ne vien šilko ir aukso, bet ir brangių akmenų tiarom, mitrom, pastoralam, kryžiam ir žiedam. Puošniose procesijose eina pralotai ir kanauninkai, frakuoti ponai ministeriai ir generolai, kurių krūtinės spindi ordinų žvaigždėmis ir medaliais. Bet tai jiem nekenkia, sugrįžus į savo kabinetus, leisti blogus įstatymus, skriausti pavargėlius, lėbauti, būti egoistam, šykštiem, neteisingiem, kietaširdžiam ir ištvirkusiem...

— Vasari, nesipiktink ir nesiskubink to smerkti. Visa tai yra natūrali dalykų eiga. Ar Bažnyčia, iškovojusi laisvę, neturi teisės džiaugtis ir triumfuoti? Ar puošnumu ir prabanga negalima garbinti Viešpačio? Ar nekalbi brevijoriuj:

Laudate Dominum in cymbalis benesonantibus,
Laudate eum in jubilatione,
Laudate eum in voce tubae,
*Laudate eum in chordis et organo****.

— Be to, žinok, kad tas dekoras ir jubiliacijos suges-

* Mano karalystė — ne iš šio pasaulio (I).

** Kaip mažytis (I).

*** Šlovinkite Viešpatį gražiai skambančiais cimbolais,
Šlovinkite jį džiūgaudami,
Šlovinkite jį triūbos garsu,
Šlovinkite jį *stygomis ir vamzdžiais*.

tionuoja minias ir laiko jas sužavėtas, kaip žaltį fakyro dudelė. Šita priemonė yra lengvesnė ir veikia sėkmingiau negu evangeliška ubagystė, savęs išsižadėjimas, gailestingumo darbai ir kitos krikščioniškos dorybės. Kam aš tai kalbu? Gi tam, kad tave svyruoklį sustiprinčiau kunigiškoj dvasioj. Mokėk blaiviai pažiūrėti į dalykus, susiorientuoti ir rasti sau tinkamą vietą...

Jis aštriu, bandančiu žvilgsniu žiūrėjo į Vasarį, o šis nežinojo, kokia prasme suprasti tuos žodžius.

Jeigu pralotas Girvydas būtų girdėjęs kapeliono kalbą, jis būtų už galvos nusitvėręs dėl tokių erezijų. Bet tarp jųdviejų buvo stiprus logiškas ryšys, ir Vasario sąmonėj praloto ir kun. Laibio žodžiai susijungė kaip dvi silogizmo premisos.

Bet artimiausiomis dienomis jis daugiau mąstė apie Liucę, savo vaizduotėj atkurdamas dvejopą jos vaizdą: gyvos, drąsios, žaismingos jį beįsimylinčios panelės ir rimtos, apglebusios, jam visai abejingos, nėščios ponios Brazgienės. Jis jautė, kad dabar užverčia vieną brangų savo jaunystės lapą, kuriame buvo įrašyti jo pirmieji drovūs, skaistūs ir svajingi susižavėjimai moterim — toki realūs, bet nė karto nenusileidę ligi kasdieniškumo prozos. Ir jam pasidarė gaila tos vikrios, juodbruvės, su žybčiojančiomis akimis panelės, kuri praminė jį Pavasarėliu, laukė parvažiuojančio iš seminarijos ir belaukdama saugojo geltonų kačpėdėlių pluoštelį, skintą jo pamėgtame tėviškės kalnely.

Keletą dienų jis gyveno šitais atsisveikinimo įspūdžiais, o vieną vakarą pradėjo rašyti ilgą eilėraščių ciklą, kuriame simboliniais vaizdais nužymėjo visas savo jausmo peripetijas. Jis buvo jau tiek susipratęs ir jautė savy tokį stiprų lyrinį susijaudinimą, kad nutarė nekreipti dėmesio į tai, kaip bus jo eilės suprastos, ką dėl jų pasakys kun. Ramutis, pralotas Girvydas arba Naujapolio ponios.

XIX

Parapijos darbas kun. Vasariui buvo labai sunki pareiga nuo pat jo kunigavimo pradžios. Pirmaisiais mėnesiais jis vis dar tikėjosi priprasiąs, bet laikas bėgo, o jis jokio palengvėjimo nejautė. Priešingai, kažkas dar tarsi pasunkėjo. Išpažin-

čių klausyti iš pradžių jį skatino neopresbiterio uolumas, o iš dalies ir smalsumas. Bet greitai jis patyrė visus svarbesniuosius išpažinties variantus ir nuodėmių rūšis. Smalsumas buvo patenkintas, o darbo sunkumas, penitentų nepasiruošimas ir pats laikas šaldė uolumą.

Šlavantų tėvelis visai teisingai jį įspėjo dėl apsipratimo pavojaus. Šis pavojus pirmiausia jo tykojo vienoj iš svarbiausių pastoracijos darbo sričių — klausykloj. Pamokslai vienodai tebevargino jį visą laiką. Neva apsipratęs, jis kartais iš apsileidimo, kartais dėl kokios nors priežasties rizikuodavo lipti į sakyklą pamokslo nepasirašęs ir neišmokęs. Jokios improvizacijos dovanos jis neturėjo. Reikalas žūt būt ką nors sakyti iššluodavo iš jo galvos visas mintis, ir jis desperatiškai stvarstydavo žodžius, pats gerai nenusivokdamas, kas iš to išeis. Visos bažnyčios įsmigusios į jį akys kliudydavo jam susikaupti, ir nieko negelbėdavo kadaise girdėtas iškalbos profesoriaus patarimas — įsivaizduoti prieš save turint kvailų avinų kaimenę.

Vieną kartą staiga susirgus kun. Ramučiui, kuris turėjo sakyti pamokslą, reikėjo tą pareigą atlikti Vasariui. Pasiruošti jis gavo ne daugiau kaip valandą laiko. Karščiuodamasis jis puolė skaityti pamokslą iš „Vadovo sakyklai", ant lapelio žymėdamasis smulkų jo planą. Lapelį jis įsidėjo į Evangelijos knygas, tikėdamasis kritiškam momente juo pasinaudosiąs. Bet, nelaimei, atėjus kritiškam momentui, neatsargus rankos judesys nubraukė lapelį nuo knygos, ir jis kaip balta plaštakė zigzagais nuplazdėjo ant klausytojų galvų. Tą sekmadienį kun. Vasario pamokslas truko 5 minutes. Per pietus klebonas, išgėręs savo degtinės stiklelį ir užkandęs pasūdytos duonos kąsniu, pervėrė pamokslininką ironišku žvilgiu ir tarė:

— Taip... Anekdotas apie bambizą šiandien puikiai tinka mūsų poetos pamokslui. Mes, seniai, tegu nors iš tvartų arba kluonų įlipę į ąmboną, dėkui Dievui, randame ką pasakyti. Taip... dvaro poniutės knygelės ir eilių rašymas pamokslam tinkamų minčių, matyt, neįkvepia... che che che...

Po Kalėdų prasidėjo naujas parapijos darbas — kalėdojimas. Laimei, jam šio darbo teko ne daugiausia, nes palyginti nedidelėj Kalnynų parapijoj šią pelningą pareigą

pasiskirstė klebonas ir pirmasis vikaras. Vis dėlto porą kaimų teko apkalėdoti ir Vasariui.

Iš klebonijos kiemo išvažiuodavo trejos rogės. Pirmose sėdėdavo kunigas su vargonininku, antrose zakristijonas ir špitolninkas, o trečios buvo skiriamos kalėdai vežti — grūdam, audeklam, verpalam ir kitokiem panašiem daiktam. Kalėdininkai paprastai būdavo gerai nusiteikę ir linkę įvairiem šposam. Kartais vežėjas ir patį kunigėlį išversdavo į minkštą pakelės pusnyną. Linksma nuotaika pakildavo ypač į pavakarę, nes kiekvienuose namuose kalėdininkus vaišindavo, o vežėjam ir palydovam tekdavo paragauti vienur karčiosios, kitur saldžiosios, trečiur alaus.

Vieną kartą, kalėdojimui įpusėjus, sekmadienį per vakarienę klebonas kreipėsi į Vasarį:

— Rytoj tamstai teks mane pavaduoti. Mano apskaitymu, šiomis dienomis Dryžė turėtų apsiveršiuoti. Tai mano geriausia olandų veislės karvė. Turiu namie pasilikti, kad kas neatsitiktų. Tokiais atvejais tik iškelk koją iš namų, tau visados kas nors pasidarys ne taip. Kaip tyčia...

— Į kokį kaimą? — paklausė Vasaris.

— Į Paliepius. Nemėgstu aš ten tos cicilikijos. Pernai Stripaitis Žodelį buvo net aplenkęs. Bet tamsta važiuoki. Pirmas sykis tai ir patogiau. Be to, girdėjau, kad tie cicilikai gerai apie tamstą atsiliepia. Mokytojas ten mum visiem opiniją sudaro.

Ryt rytą, anksčiau atsilaikęs mišias, Vasaris su vargonininku sėdo į pirmąsias roges, ir kalėdininkai leidosi į Paliepių kaimą. Linksmas varpelių skambėjimas skelbė visiem, kad jie jau atvažiuoja.

Užsakytame kaime tą dieną paprastai būdavo tikras sumišimas. Šeimininkas pilstydavo javus ir skaičiuodavo, ko kiek kam duoti: bažnyčiai, vadinasi, klebonijai, kalėdojančiam kunigui, vargonininkui, zakristijonui, špitolninkui ir vežėjam. Šeimininkė su mergomis šluodavo ir mazgodavo trobą, prausdavo ir rengdavo vaikus ir rūpindavosi, kuo čia kunigėlį ir kitus kalėdininkus pavaišinus. Jaunimas — merginos, piemenys ir vaikai — drebėdavo iš baimės, nes kunigas klaus poterių ir katekizmo, o tik paskui apdovanos šventais paveikslėliais ir saldainiais. Dažnai atsitikdavo, kad pas

pirmuosius kaimo gyventojus ta ruoša dar būdavo nebaigta, kai iš tolo pasigirsdavo varpelių skambėjimas ir prie vartų dežuravęs piemuo galvatrūkčiais įvirsdavo į vidų, rėkdamas, kad „jau". Tuomet kildavo panika ir sumišimas, ir kalėdininkam tekdavo matyti juokingų scenų.

Tą dieną kun. Vasariui, rodos, viskas gerai sekėsi, bet tas bjaurus kalėdos rinkimas ir pinigų ėmimas jam buvo tokis koktus, kad kiekvienoj pirkioj tekdavo išgyventi visą gamą nemaloniausių jausmų.

Vos įvažiavę į kaimą, jie sustojo ties neturtingo kampininko trobele. Duryse juos pasitiko skurdžios išvaizdos šeimininkai, tuoj puldami bučiuoti kryžių ir kunigui ranką. Kun. Vasaris pašlakstė švęstu vandeniu, o vargonininkas užtraukė „Sveikas, Jėzau mažiausias". Likusieji jam pritarė, ir visa goveda suvirto į priemenėlę. Pirkia regimai vos tik dabar buvo baigta šluoti, nes dulkės kuteno nosį ir vertė čiaudėti. Kampe prie krosnies grūdosi trys išsigandę vienmarškiniai vaikiūkščiai, bailiomis akutėmis sekdami kiekvieną kunigo gestą.

Reikėjo kaip nors tuos žmones prakalbinti, ką nors tiem vaikam pasakyti — ir tai taip, kad tiktų šiai progai ir šiom aplinkybėm. Bet kun. Vasaris, nors pats iš kaimo kilęs, su kaimo žmonėmis laisvai elgtis nemokėjo. Jis varžėsi, o jo dar labiau varžėsi. Jis kažką pasakė, vos įsiūlė vaikam po saldainį, padėjo ant stalo porą paveikslėlių ir jau rengėsi išeiti. Čia šeimininkas, bučiuodamas ranką, įspaudė jam pusrublį smulkiais ir ėmė teisintis:

— Daugiau neišgalim, dvasiškas tėveli... Nėr iš ko pinigo padaryti. Vos prasimaitinu su šeimynėle. Nemaža, dėkui Dievui, o naudos jokios...

— Nereikia, nereikia,— gynėsi kunigas.— Pasilikite sau. Aš ne dėl to, kad pinigus rinkčiau.

Bet jie suprato, kad „dvasiškas tėvelis" neima dėl to, kad per mažai duoda. Tat vėl ėmė teisintis šeimininkė:

— Tikrai neturime, kunigėli. Prašom neatsisakyti. Vis jau Dievui ant garbės.

Kunigas paėmė pinigus, tartum tai būtų buvę degančios žarijos, ir žengė atgal pro duris.

— O mum tai nereikia? — sušuko jį praleisdami var-

gonininkas, zakristijonas ir špitolninkas.— Pažįstame mes jus! Uždarbiaujat per ištisus metus. Jūs daugiau pinigų turit kaip kitas ūkininkas. Bažnyčios tarnai tai badu dvės?

Vasaris išdalino jiem gautąjį pusrublį, ir visi nuvažiavo toliau.

— Jūs jais netikėkit, kunigėli,— mokė vargonininkas.— Pinigų jie turi, tik šykštūs. Pamatė jauną kunigėlį, tai ir užsimanė prigauti. O-o!.. prie Stripaičio arba klebono taip nebūdavo.

Toliau jie atlankė pasiturintį ūkininką, kur viskas ėjo sklandžiau. Po giesmės, šlakstymo ir kryžiaus bučiavimo kunigą su vargonininku tuoj nuvedė į seklyčią, o kitus kalėdininkus į pirkią. Vienus ir kitus pradėjo vaišinti užkandžiais ir saldžiąja. Šeimininkė čia buvo drąsi, apsukri moteris, ir iš jos globos nelengvai pavykdavo išsisukti. Vasaris pabandė jaunesniuosius paklausinėti katekizmo, bet šeimininkė tuoj viską pavertė juokais, pati įsikišdama į „egzaminą".

— Na, kiek yra dievų? — klausė kunigas berniuko, kuris jau buvo išėjęs katekizmo kursą ir priėmęs pirmąją Komuniją.

Berniukas pastatė akis ir ėmė kalbėti vienu balsu, kaip poterį, klausimus ir atsakymus:

— Kiek yra dievų, vienas yra Dievas trijose asabose Dievas Tėvas, Dievas Sūnus ir Dievas Dvasia šventa. Kur yra Dievas, danguj, ant žemės ir visose vietose. Kas tave sutvėrė Dievas Tėvas, kas atpirko Sūnus Dievo, kas apšvietė Dvasia šventa,— neatsikvėpdamas išdrožė, matyt, atmintinai išmokęs pirmąjį katekizmo puslapį.

Visi ėmė juoktis iš tokio uolaus atsakymo, o motina dabar jau klausinėjo pati:

— Kazeli, o kas darosi, kai griaudi ir žaibuoja?

— Alijošius po dangų važinėja ir pypkę rūko.

— O kas darosi, kai kunigėlis per mišias Švenčiausią pakelia?

— Čyščiaus vartai atsidaro, ir viena dūšelė į dangų skrenda.

— Kazeli,— įsikišo jaunesnysis broliukas,— o kas yra danguj su uodega?

— Dvasia šventa paveiksle balandėlio!

Čia vėl visi ėmė juoktis, o šeimininkė jau nustūmė vaiką atgal, ir pati atsistojo jo vietoj.

— Moka, viską moka, kunigėli, ir poterius, ir prisakymus, ir sakramentus, ir devynis darbus mielaširdingus, ir septynis griekus smertelnus, kaip riešutą kremta. Bet gana jau bus tų poterių, kunigėli! Prašom pasistiprinti. Jau tokį galą atvažiavote!

Ir, bučiuodama jam ranką, stūmė į užstalę. Jeigu Vasaris, vargonininko padedamas, jėga nebūtų išsiveržęs iš vaišingos šeimininkės globos, tai tos dienos kalėdojimas čia pat būtų ir baigęsis. „Ant kryžiaus" jis gavo du rubliu, o visi jo palydovai taip pat buvo patenkinti ir toliau važiavo jau beveik dainuodami.

Laimei, tolimesni Paliepių kaimo ūkininkai pasirodė mažiau vaišingi, ir kalėdininkai galėjo sparčiau atlikinėti dvasines vizitas. Pietūs buvo numatyti pas vieną turtingą ūkininką, geriausią parapijos kantarą, brostvininką, ištikimą klebonui žmogų. Bet jo kaimynas Žodelis, iš pat ryto sužinojęs, kad vietoj klebono kalėdoja kunigėlis Vasaris, nutarė neapsileisti ir pietus iškelti pas save. Tai buvo lengva padaryti, nes kalėdininkai pakeliui pirma turėjo atvažiuoti pas jį, o jau paskui vykti pas brostvininką.

Žodelis buvo turtingiausias ūkininkas visame Paliepių kaime. Jo trobos buvo gerai pastatytos ir apžiūrėtos. Gyvenamasai namas dengtas čerpėmis, klėtis guntais, o kluonas ir tvartai skarda, kas tais laikais buvo dar retenybė. Lauką jis dirbo moderniškai, berdavo trąšomis ir ne tik kūlė, bet ir pjovė ir grėbė mašinomis. Ūkio srity Žodelis konkuravo su klebonu ir gal būtų jį pralenkęs, jeigu būtų turėjęs bent pusę tos paramos, kurią klebonas gaudavo iš parapijos. Žodelis taip ir sakydavo savo kaimynam, o kartais pakalbėdavo ir Kalnynų rinkoj arba šventoriuj.

Šitos kalbos pasiekė klebono ausį, ir jis nutarė, kad Žodelis jam pavydi ir nori sukiršinti parapiją nevažiuoti talkų ir mažiau aukoti bažnyčiai. Iš čia ir prasidėjo Žodelio neištikimybė bažnyčiai. Kun. Stripaičio taktika ir veikimas draugijose antagonizmą padidino. Paliepių turtuolis buvo apšauktas pirmeiviu ir ciciliku. Atkaklaus ir savim pasitikėjusio

ūkininko ambicija buvo užgauta, bet kartu ir paskatinta. „Pirmeivis“, nors kunigų ujamas, vis dėlto skambėjo naujoviškai, prašmatniai. Žodelis išsirašė „Ūkininką“, atsiželdė barzdelę, ėmė nešioti žydišką kepuraitę ir rūkyti trumpą, inteligentišką pypkutę. Kadaise jis svajodavo praturtėti, išleisti sūnų į kunigus ir sėsti už vieno stalo su klebonu, bet dabar jis tapo „pirmeiviu“ ir sūnų ketino padaryti daktaru arba inžinierium.

Vis dėlto klebonijos pasmerkimas kankino jį kaip koks slogutis, ypač nuo pereitų metų, kai Stripaitis kalėdodamas jį aplenkė. Tai buvo sensacija visai parapijai. Daugelis pradėjo jo vengti, o moterys kartais ir į akis išvadindavo bedieviu ciciliku. Jis gi gilumoj širdies pasiliko toks pat tikintis ir truputį prietaringas kaimietis, kokis buvo anksčiau. Klebonija jį viliojo, ir savo sūnų jis būtų mieliau matęs kunigu negu inžinierium arba daktaru. Dėl to, iškeliant kun. Stripaitį, jis taip norėjo su juo susitaikinti ir visiem tai pademonstruoti. Dėl to ir dabar, išgirdęs, kad kalėdoja kun. Vasaris, nusprendė žūt būt pietus iškelti pas save. Nes kelti kalėdininkam pietūs buvo didelė garbė, ir visa parapija žinojo, pas ką kuriam kaime ta iškilmė įvykdavo.

Kai kalėdininkai atvažiavo pas Žodelį, beveik jau ir buvo pietų metas. Vasaris manė ilgai čia neužtruksiąs. Dienos liko trumpa, ir jis pamatė, kad ligi vakaro vos spės apsidirbti. Tačiau Žodelis su Žodeliene pradėjo jį trukdyti nuo pat pirmųjų žingsnių. Kunigas turėjo pagrindinai išklausinėti poterių ir katekizmo berną, mergą, piemenį ir visus vaikus.

— Ne, ne! Prašome dar paklausinėti, kunigėli,— spyrėsi Žodelis,— kad paskui nesakytų kas, kad mano vaikai katekizmo nemoka. Tai kas, kad aš pirmeivis. Kas reikia, tai reikia...

Pasibaigus katekizmo egzaminui, paveikslėlių ir saldainių dalybai, įėjo iškaitusi Žodelienė.

— Na, dabar, kunigėli, po tokio darbo laikas ir pasistiprinti. Labai prašome pasilikti pas mus pietų. Stengėmės paruošti kuo geriausiai.

— Bet su pietumis mūs laukia jūsų kaimynas,— nustebo Vasaris.— Kas gi dabar bus?

— Tegu sau laukia, kunigėli. Atėjo laikas pietų, tai mes ir prašome. Ir be pietų neišleisime,— kategoriškai pareiškė abu šeimininkai ir tuojau pradėjo dengti stalą.

Čia ėmė protestuoti ir vargonininkas, kuris laikė brostvininko pusę, bet Žodelis mirktelėjo jam akimi, įrodinėdamas nustvėrė už rankos ir mikliai įbruko į delną rublinę. Tas, pajutęs saujoje šeimininko žodžių svarumą, ėmė nusileisti ir abejoti, gal taip būsią ir geriau: pas Žodelį pietūs, o pas kaimyną — pabaigtuvės. Su tokia žinia ir pasiuntė vaiką.

Pietūs buvo gerai pagaminti ir paduodami visai kaip klebonijoj. Prie užkandžio šeimininkas atnešė ant šaknelių užpiltos degtinės „vaistam", ir kunigas turėjo išgerti po vieną su juo ir su šeimininke. Vargonininkas nusprendė, kad tokia trejanka, panie, geresnė už Šustovo konjaką, ir gėrė su kiekvienu, kas tik palietė stiklelį.

Sėdus pietų, netikėtai atvyko mokytojas, didelis klebono priešas. Vargonininkas, pamatęs jį, susiraukė kaip kartųjį pipirą kandęs ir ta proga ištuštino stiklelį.

— Prašau gerbiamąjį kunigą ir ponus šeimininkus dovanoti, kad įsibraunu čia nekviestas,— teisinosi mokytojas.— Pamačiau Kalnynuose išeinantį iš krautuvės jūs berniuką ir sužinojau, kad ruošiate pietus kun. Vasariui priimti. Aš ir pasinaudojau šia proga su gerbiamu kunigu susipažinti. Į kleboniją eiti man nepatogu, o čia, taip sakant, neutrali vieta.

Šeimininkai pasodino jį prie kunigo, užgėrė ir paprašė užkąsti.

— Aš esu didelis tamstos gerbėjas,— kalbėjo jis Vasariui.— Prisipažinsiu, kad aš kunigus nelabai myliu, bet aš skaičiau daug tamstos eilių ir tariau sau: šitas tai kas kita! Už šitą tai aš galvą guldysiu! Aš laimingas, kunige, šia proga ir geriu tamstos sveikatai!

Šeimininkai ir kiti stebėjosi, kad kunigėlis rašo į laikraščius, kuriuos ir mokytojas skaito. Visi dar atsiminė, kaip pernai kun. Stripaitis iškeikė tokius laikraščius ir tuos, kurie į juos rašo. Bet vargonininkas kitam gale stalo išaiškino, kad kunigėlis rašo tik į „geruosius" laikraščius.

Po pietų kalėdininkai išsiskubino toliau. Žodelio kaimynas buvo labai įsižeidęs, kad kunigėlis „taip padarė“, o jo žmona, neva nusižemindama, karčiai kalbėjo:

— Ką jau čia mes!.. Žodelis turtingesnis, mokėjo geriau kunigėlį priimti. Lyg aš būčiau pataikiusi paruošti tokių skanių valgių, kaip Žodelienė paruošė?..

Brostvininkas ir jo namiškiai ne visai atlyžo nė kai vakare, grįždami namo, kalėdininkai užsuko pas juos vakarienės. Visi buvo be ūpo, nors šeimininkė ir dėkojo, kad kunigėlis nepasipuikinęs bent ant galo priimti jų, prastuolių, vaišių.

Kai pagaliau pasibaigė visi tos dienos rūpesčiai ir kun. Vasaris, sėdęs į roges, išvažiavo į lygų kelią, jis atsikvėpė pilna krūtine, kaip žmogus, atlikęs ilgą nemalonų darbą. Tokiais atvejais jis paprastai sutelkdavo savo įspūdžius, juos analizuodavo ir vertindavo. Bet šį kartą, visą dieną praleidęs su svetimais žmonėmis, vienur baugščiais, kitur akiplėšiškai drąsiais, trečiur pretenzionaliais ir veidmainiškais, jis jautėsi taip pavargęs, toks tuščias, kad gyveno vieninteliu jutimu — baigta!..

Jie greitai važiavo lygiu kaip stalas keliu, guviai skambėjo varpeliai, sutartinai kirto arklių kanopos baltą kelią, ir atskeltos sušalusio sniego skeveldros lakstė į šonus. Buvo tyli, šalta, skambi žiemos mėnesiena. Vasaris, įsisukęs į kailinius, pasistatęs apikaklę, žiūrėjo į trumpus vežėjo ir arklių šešėlius, į balzganus laukus, į svaiginančiai gilų dangų, kur mirgėjo nesuskaitoma daugybė žvaigždžių, didelių ir mažų, tylių ir mirgančių, susibūrusių draugėn ir amžinai vienišų toj nuostabioj nakties padangėj.

Šita kelionė buvo jam vienintelis atlyginimas už visus tos dienos nemalonumus.

XX

Ryt dieną jis turėjo pakankamai laiko apsvarstyti pirmojo savo kalėdojimo įspūdžiam. Jis įsitikino, kad toks parapijos lankymas, kaip kalėdojimas, labai maža turi bendra su pas-

toracija. Turtingiem — tai proga pasivaišinti, o vargšam — reikalas atiduoti sunkiai sutaupyto skatiko dalį. Kai dėl savęs pačio, jis pamatė, kad jo literatūrinis darbas, jo poezijos siekia plačiau, negu jis norėjęs. Pasirodė, kad jo eiles skaito mokytojas, gali paskaityti Žodeliam ir kitiem kaimo pažįstamiem. Čia jos gali būti suprastos visai netinkamai. Jis atsiminė Ramučio žodžius ir susirūpino. Kiekviename žingsnyje, visokiomis aplinkybėmis jis gauna pajusti kunigo ir poeto konfliktą. Tiesa, mokytojas jam pareiškė savo susižavėjimą ir palankumą, bet ar ilgam? Pagaliau, ar mokytoją patraukė kunigiškos jo, Vasario, dorybės? Ne. Kaip kunigas jis mokytojo nieko nepaveikė, prie bažnyčios jo nepriartino...

Pagaliau, tas kalėdojimas turėjo dar vieną pasėką: Vasaris įsigijo parapijoj priešų. Brostvininkas, o ypač jo žmona, pradėjo visiem pasakoti, kad jaunukas kunigėlis pas Žodelį baliavojęs su visokiais bedieviais, kad kažin ką rašąs į gazietas ir kad mokytojas tuo atsidžiaugt negalėjęs. Klebonui tai labai nepatiko, ir vieną kartą jis ėmė garsiai reikšti savo nepasitenkinimą:

— Tamsta dar jaunas, tai visur laikytumeis nustatytos tvarkos. Kur pietūs buvo numatyti, ten reikėjo ir valgyti. Dabar iš to tik intrigos ir nesantaika. Mokytojas kunigui draugas nebuvo ir nebus. Pirmai progai pasitaikius, kokią šunybę padarys... Et, iš tų tamstos poezijų neišeis nieko gera!..

Vasarį paėmė piktumas, kad klebonas tokius žodžius kalba girdint Julei. Tad, jai išėjus iš kambario, tarė:

— Aš labai prašyčiau kunigą kleboną man pastabų nedaryti, esant tarnaitei arba kuriam kitam pašaliečiui. Aš manau, kad šio mano prašymo motyvai jum gerai suprantami.

— Aš bevelyčiau, kad man visai nereiktų daryti tamstai pastabų,— atsikirto klebonas ir paliko jį vieną.

Julė, porą kartų nugirdusi tokias kalbas, tuoj suprato, kad klebonas Vasario nemėgsta ir norėtų juo nusikratyti. Šitas įnešė nemaža painiavos į jos širdį. Ji visą savo simpatiją buvo nukreipusi į jaunąjį kunigėlį, ypač kai išvažiavo kun. Stripaitis. Jis gi ne tik nekreipė į ją nė mažiausio dėmesio, bet aiškiai vengė ir stačiai nemėgo. Tokis kunigėlio elgesys užgaudavo jos širdį ir keldavo pavydą. Ji ėmė nejučiomis, bet

uoliai Vasarį sekti. Jai labai nepatiko, kad kunigėlis lankydavosi į dvarą, o dabar štai dedasi su pirmeiviais cicilikais. Iš klebono pastabų jį įsitikino, kad neklysta. Jai buvo gaila kunigėlio, ir ji norėjo, kad klebonas jį atverstų į gerą kelią. Dėl to ji dar uoliau ėmė jį sekti ir, ką nugirdusi ar mačiusi, tuojau patiekdavo klebonui.

O Vasaris iš tiesų ėmė jos nekęsti. Jos rūpestingumas buvo jam koktus nuo pirmųjų dienų. Ji ėmė eiti pas jį išpažinties iš pradžių kas antra savaitė, vėliau kas savaitė, o dabar jau atbėgdavo po du kartu per savaitę. Jis griežtai uždraudė jai tai daryti, bet visai nusikratyti ja negalėjo. Jos išpažintys būdavo nenuoširdžios, nuodėmės pramanytos. Jis aiškiai matė, kad ji nori savo išpažintimis jį paveikti.

Vieną sykį ji skundėsi, kad, pamačiusi baronienę su kelnėmis ir raitą, pasipiktino ir nusikeikė „kad tave taip velnias jodytų". Paskui ji sapnavusi sapną ir mačiusi, kaip baronienę velnias jodo. Iš to ir pati turėjusi blogų minčių ir pagundų. Kitą kartą ji skundėsi, kad pasipiktinusi iš kunigėlio, kam jisai į dvarą vaikščiojąs... Nes po paskutinio jo atsilankymo, valydama jo išeiginę sutaną, ji pajutusi parfumų kvapą, ir ją vėl apnikusios blogos mintys... Kartais ji pasakodavo visokius savo sielvartus, sapnus, pagundas, visokias absurdiškas mintis ir ką kur buvo girdėjusi kalbant. Arba vėl klausdavo visokių patarimų, užduodavo visokių kazusų ir prašydavo išrišti smulkmeniškas nesuskaitomų brostvų ir atlaidų painiavas. Paskutiniaisiais mėnesiais Julė nuodijo jam gyvenimą įkyriau negu klebono atšiaurumas ir Ramučio globa.

Atėjus gavėniai, darbo bažnyčioj padaugėjo. Dažniau pasitaikydavo egzekvijų. Tuomet jis sėsdavo su vargonininku giedoti *Nocturnum* ir *Laudes*. Tai buvo gal vienintelė bažnytinių apeigų dalis, kurią jis mielai atlikinėjo. Jam patikdavo tos rūsčios gedulingos psalmės, tos lyriškos antifonos, tie graudūs responsorijai. Giedodamas tas liūdnas giesmes, jis jausdavo tarsi kokį anapusinį šaltą mirties kvėpimą, visi jo gyvenimo rūpesčiai mažėdavo, ir nuo kraupių žodžių į širdį skverbdavos baimės jausmas.

— *Domine, quando veneris judicare terram, ubi me abscondam a vultu irae tuae? Quia peccavi nimis in vita mea.*— Viešpatie, kai ateisi teisti žemės, kur aš pasislėpsiu nuo

tavo rūstybės veido? Nes per daug esu nusidėjęs savo gyvenime.

Čia jis gailėdavosi savo silpnybių ir netesėjimų ir vėl, sekdamas archajiškomis kancionalo gaidomis, vedžiojo nesudėtingą melodiją:

— *Delicta juventutis meae et ignorantias meas* ***ne*** *memineris, Domine.*— Mano jaunystės nusikaltimų ir nežinojimų neatminki, Viešpatie.

Jis bundančia viltimi giedojo stiprinančius paguodos žodžius:

— *Ego sum resurrectio et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit et credit in me, non morietur in aeternum.*— Aš esu atsikėlimas ir gyvenimas: kas tiki mane, nors būtų ir numiręs, gyvens: ir kiekvienas, kurs gyvena ir tiki mane, nemirs amžinai.

Ir baigdavo tas liūdnas apeigas gilios sielvartos malda:

— *De profundis clamavi ad te, Domine: Domine, exaudi vocem meam.*— Iš gelmių šaukiuosi į tave, Viešpatie: Viešpatie, išklausyk mano balso.

Ne, jis visą gyvenimą nežinojo gražiau sugalvotų pamaldų, kaip šitas „*Officium defunctorum*"*. Dėl to jis atsidėjęs mokė vargonininką ir prašyte prašė, kad tas pamestų savo bjaurų paprotį skubinti, praleisti žodžius, kunigui dar nebaigus posmo, jau stverti savąjį, improvizuoti melodijas arba pritarinėti kunigui antru balsu.

Po gedulingų mišių jis eidavo baigti išpažinčių, o užsakiusieji egzekvijas su savo giminėmis ir kaimynais sėsdavo giedoti uždūšinio ražančiaus. Šitas ražančius išvesdavo Vasarį iš kantrybės ir išblaškydavo visą jo maldingą lyrinį nusiteikimą. Klausydamas penitento kuždesio, jis girdėdavo, kaip vyriški ir moteriški balsai pakaitomis kartoja vis tą patį amžinai nesibaigiantį posmą:

— Jėza-au, sūnau Dovydo, susimilk ant dū-ūšių!

Šitie žodžiai uždūšiniame ražančiuj atstodavo „Sveikamarijas". Vasariui atrodydavo, kad vyrai ir moterys tuo posmu vieni kitus pamėgdžioja ir erzinasi kaip išdykę vaikai. Jis užsidengdavo laisvąją ausį, kad negirdėtų tos parodijos, o

* Maldos už mirusius.

baigęs išpažintis, skubindavosi išbėgti iš bažnyčios. Bet visą dieną jam skambėdavo ausyse įkyrus posmas:

— Jėza-au, sūnau Dovydo, susimilk ant dū-ūšių.

Artinantis Velykom, darbo bažnyčioj buvo vis daugiau ir daugiau. Žmonės plaukte plaukė velykinės išpažinties. Sekmadieniais visi trys kunigai keldavosi dar neprašvitus ir sėsdavo į klausyklas. Kol visus išklausydavo, ateidavo ir vakaras. Ir išpažintys dabar buvo sunkios. Dabar ėjo ne pamaldžios moterėlės, kurios pasakodavo vienus niekus, bet „rimti" penitentai, kurie eidavo išpažinties du, tris arba vieną kartą per metus. Ateidavo jie menkai pasiruošę, jiem reikėdavo viską priminti, įspėti, iškvosti. Bernai ir mergos išpažindavo kai kurias savo nuodėmes taip suktai, kad jaunas kunigas vos galėdavo susiprotėti, ką jam nori pasakyti, o gal nuslėpti. Paskutinėmis gavėnios dienomis klausyklos būdavo apgultos nuo ryto ligi vakaro.

Gavėnios metu kun. Vasaris neturėjo nei laiko, nei noro imtis kokio kitokio darbo. Jis nieko neberašė ir nieko nebeskaitė. Jam likdavo lygiai tiek energijos, kiek reikėdavo sukalbėti brevijoriui. Bendrąsias meditacijas su Ramučiu jis jau senokai buvo nutraukęs. Nelaikydavo jų nė pats vienas. Darbas, kuriam jis nebuvo linkęs, sparčiu tempu ėmė jį smaugti ir demoralizuoti. Jis pradėjo virsti automatu, Bažnyčios valdininku tarnybos pareigom atlikinėti.

Po Velykų jis lengviau atsikvėpė. Darbo sumažėjo, bet jo pirmykštis uolumas nebegrįžo. Jis užsimanė visą savo laiką tvarkyti savo nuožiūra. Su kun. Ramučiu jo santykiai buvo šalti. Niekas jųdviejų neberišo, jiedu neberado bendros kalbos. Vasaris gerbė savo vyresnįjį kolegą ir tebelaikė jį pavyzdingu kunigu, bet anaiptol juo nesekė. Nesuprantamo prieštaravimo jausmas lenkė jį kartais elgtis, kaip tyčia, priešingai. Jam nepatikdavo, kam Ramutis po mišių taip ilgai daro *Gratiarum actionem**, o po pietų *Visitationem Sanctissimi***, nors ir žinojo, kad tai yra gera ir gražu. Savo kolegos uolumą, nuolankumą, pamaldumą ir giedrią nuotaiką jis kartais jau buvo linkęs laikyti dvasios siaurumu. Jis jau visai

* Padėkos maldos.

** Švenčiausiojo lankymas.

įsitikino, kad tokiu kunigu, kaip Ramutis, jis niekados nebus. Dėl to Ramutis jam tapo kaip ir kokiu gyvu sąžinės priekaištu, kurio kiekvienas veiksmas keldavo širdy nerimastį ir gadindavo ūpą.

Vieną kartą, perkratinėdamas savo sąžinę, jis konstatavo, kad ligi Ramučio atvažiavimo jis degė uolumu dirbti Bažnyčiai, nors tas darbas jam ir tuomet nebuvo malonus. Kas tad atsitiko? Nejaugi jis taip greit pailso, apsileido? Ir štai, analizuodamas save, jis tarėsi radęs paaiškinimą: ankstyvesnysis jo uolumas ėjo taip pat iš prieštaravimo. Tuomet jis matydavo apsileidusį kleboną ir kun. Stripaitį ir iš opozicijos jiem darė priešingai. Bet kodėl dabar jį ima noras stoti į opoziciją prieš kun. Ramutį?

Susikrimtęs ir paniuręs jis vaikščiojo po savo du kambariu arba mindavo jau pradžiūvantį vieną sodo taką. Klebonas smalsiai žvilgčiodavo į jį per pietus, o kun. Ramutis susirūpinęs spėliojo, kuo ir kaip jam padėjus. Julė, ateidama tvarkyti kambarių, kiekvieną kartą atsidusdavo trilypiu užuojautos atsidūsėjimu, o jis tuojau imdavo skrybėlę ir, nė žodžio netaręs, eidavo į lauką.

Pavasarėjant jis vis dažniau žvilgčiodavo į dvarą, o pradžiūvus keliui, eidavo pasivaikščioti pro parką į ežerėlio pusę. Dvaro rūmai stovėjo dar kurti ir akli su uždarinėtomis langinėmis.

XXI

Šiltos, pavasariškos gegužės mėnesio dienos, kaip visuomet, taip ir tais metais, atnešė Vasariui daug svajingos nuotaikos, giedro džiaugsmo ir noro gėrėtis pasauliu ir gyvenimu. Visi trys Kalnynų kunigai dabar ėjo kiekvienas savo keliu. Klebonas ištisas dienas praleisdavo kieme arba laukuose su lazda vienoj rankoj ir brevijorium kitoj. Bardamasis ir melsdamasis jis prižiūrėjo ūkio darbus. Vasaris laisvą laiką praleisdavo sode arba šilely, o kun. Ramutis katekizavo vaikus ir rūpinosi gegužinėmis pamaldomis.

Vaikų katekizaciją Ramutis laikė labai svarbiu uždaviniu ir pats mėgdavo juo užsiimti. Šitam darbui jis turėjo visas gerąsias ypatybes. Jis buvo nuoširdus, paprastas, gerai nusiteikęs, mokąs prisitaikyti prie vaikų proto, pažįstąs gerai katekizavimo metodus ir turįs nemaža prityrimo. Vaikai jį mėgo ir išsižioję klausė, kaip jis pasakodavo Šventosios Istorijos įvykius arba aiškindavo tikėjimo tiesas. Keletą kartų pabandė katekizuoti ir Vasaris, bet jam sekėsi nekaip. Sklandžiai pasakoti jis nemokėjo, o svarbiausia, nesugebėjo sudaryti tokios nuotaikos, kurioje vaikai jaustųsi laisvi, sudominti, jo nebijotų ir nesivaržytų ko paklausti arba klausiami atsakyti. Bailieji jo vengdavo ir varžydavosi, išdykėliai gi tuoj pradėdavo neklausyti, pešioti mažuosius, stumdytis ir kelti triukšmą.

Gegužinės pamaldos buvo antras kun. Ramučio rūpestis. Paskutinę balandžio mėn. dieną pamaldžios Kalnynų moterėlės pynė vainikus, nešė žolynus ir gėles dangaus ir pavasario Karalienės garbei. Altorius su Panos Marijos paveikslu skendėjo pirmuose pavasario žieduose ir žolynuose. Ramutis turėjo rimtą susirėmimą su klebonu, kol išgavo tiek žvakių, kad pamaldos džiugintų širdis ir keltų sielas. Kiekvieną dieną po mišių, prieš Panelės Švenčiausios litaniją, uolusis kunigas pasakydavo po trumpą pamokslėlį, kuriuo stengdavosi įskiepyti į klausytojų širdis visas sektinas Dievo Motinos dorybes. Kalnynų parapijos žmonės seniai nebuvo matę savo bažnyčioj tokių gražių gegužinių pamaldų ir gausiai ėmė jas lankyti.

Mėgdavo šias pamaldas ir kun. Vasaris. Dažniausiai abu su Ramučiu jas ir laikydavo. Vasaris giedodavo mišias ir litaniją, o Ramutis skaitydavo maldas ir sakydavo pamokslėlį. Šitos pamaldos buvo gražus religinio gyvenimo epizodas, apsaugotas nuo kasdieniškumo rutinos. Vasariui tiko tas Nekaltosios Mergelės kultas su jo simbolika ir ekspresyviomis, keistomis litanijos invokacijomis. Gaudžiant vargonam, su visa žmonių minia jis giedodavo pilnu balsu, jausdamasis išnykęs toj gaudžiančioj garsų jūroj.

— Mistiškoji Rože, Dovydo Bokšte, Bokšte balčiausias, Namai aukso, Sandoros Arka, Dangaus Vartai, Aušros Žvaigžde, Nusidėjėlių Užtarytoja, Nuliūdusiųjų Ramintoja — melskis už mus!

Su aštriu alyvų žiedų kvapu maišėsi vaško žvakių ir smilkalų kvapas, ir buvo beveik svaigulinga alsuoti tais aromatais, giedant mergelių Karalienės garbei.

Atliekamu laiku kun. Ramutis ką nors dirbdavo savo kambary arba vaikščiodamas šventoriuj kalbėdavo ražančių, o Vasaris, vengdamas su juo susitikti, eidavo kur nors toliau, į gamtą.

Dažniausiai jį matydavo popiečio metu žingsniuojant keliu į mišką arba į ežerėlį už dvaro. Čia ir ten jis stebėdavo augalus, paukščius ir vabalus, gėrėdavosi dangaus mėlynumu ir atsispindėjusiais ežerėly medžiais. Vienur įsižiūrėdamas, kitur įsiklausydamas, jis stengėsi kuo jautriausiai širdimi pajusti gamtos atbudimą ir šimteriopus jos gyvenimo reiškinius.

Dažnai, radęs jau sausą, jauna tankia žole apaugusią vietelę, jis nusivilkęs tiesdavosi sutaną, guldavos aukštieninkas ir, sunėręs po galva rankas, ištisą valandą skendėdavo pasyvioj kontempliacijoj. Gėrėdamasis jautė, kaip jį dabar perpučia minkštas kvapus vėjelis ir kokia malonia šiluma glosto jo kūną saulės spinduliai.

Po tokių pasivaikščiojimų jis grįždavo nurimęs, susitelkęs, jausdamas savy tylų džiaugsmą ir pasitenkinimą. Vakarais jis vėl eidavo į sodą. Pirmiausia tirštai sužydėję žiedai, o paskui vešliai susprogę lapai, atėjus nakčiai, rodos, tyčia telkdavosi apie jį, uždengdami dangų ir apsupdami minkšta, švelnia mase. Jis atsargiai eidavo taku ligi šventoriaus ir tik čia išvysdavo tamsiai mėlyną, gilų, žvaigždėtą dangų.

Atsidaręs dureles, jis žengdavo į šventorių. Nuo bažnyčios į jo veidą padvelkdavo sauso šilto oro srovė. Nusiėmęs skrybėlę, jis eidavo aplink bažnyčią. Ties bažnyčios galu, kur buvo didysis altorius su Švenčiausiu ir pro langą mirgėjo raudonos lemputės šviesa, kartais jį apimdavo mistiškas pusiau baimės, pusiau pamaldumo jausmas. Jis sustodavo, apsižvalgydavo ir, įsitikinęs, kad niekas jo nemato, klaupdavosi abiem keliais ir, apsikniaubęs ant lazdos, valandėlę rymodavo. Tai būdavo vienintelis religinio jo gyvenimo veiksmas, kuris paliesdavo širdį.

Vakarais kai kada jis rašydavo. Gyvendamas su gamta, jis iš gamtos daugiausia ir sėmėsi įkvėpimo. Tuo metu gamti-

nė jo lyrika padarė geroką žingsnį priekin. Seniau jis bandydavo arba aprašyti gamtos grožį, atkurti peizažą, arba išlieti savo pačio jausmus gamtos fone. Nes seniau ir jis pats arba vien gėrėdavosi gamta, arba gamtos akivaizdoje jausdavo save, savo vienumą, savo prigimties paneigimą, o kartais kokį tikrą arba išsvajotą laimėjimą. Tad gamtoje jam būdavo dažniausiai liūdna, o kartais linksma.

Dabar gi jis ėmė jausti jau ne vien save, bet ir pačią gamtą. Jo organai tarsi paaštrėjo, o įspūdžių priėmimas pasidarė jautresnis ir siekė giliau. Jis patyrė, kad pati gamta turi savo gyvenimą, savo sielą ir savo kalbą. Meilės gyvenimui atbundančios gamtos kuždesiai buvo jam dabar suprantamesni, nes ir jis pats buvo pabudęs tam pačiam gyvenimui. Jau įpratęs simboliais reikšti savo mintis ir jausmus, jis tom pačiom priemonėm norėjo kurti ir gamtos poeziją. Pakeisdamas sąvokas, iš realaus peizažo jis kūrė simbolinį paveikslą — gamtos rūmą ir šventovę, gyvenamą paslaptingų būtybių, kurios myli, kovoja ir kenčia, valdomos negailestingo likimo. Bet netrukus jo poetinė nuovoka ir intuicija ėmė teikti jam paprastesnių motyvų ir nuoširdesnių žodžių jiem išreikšti.

Kartais jis bandydavo suvokti gamtos gyvenimo ritmą, jo sielą ir nuotaiką. Jis ėmė ieškoti tokių žodžių, sąskambesių ir ritmų, kurie tiktų išreikšti nepasakomam ir pasakyti neišreiškiamam. Jis mėgindavo save nustatyti kaip stygą, kuri skambėtų tais pačiais tonais, kuriuos jis buvo sugavęs bendraudamas su gamta. Tas jo eiles dabar ne visi suprasdavo, bet daugelis jautė, kad jose „kažkas yra".

Vieną kartą, eidamas į šilelį pro dvaro parką, jis pamatė, kad visi rūmų langai atdarinėti, baldai išnešti į lauką, ir keletas žmonių trūsia aplinkui, dulkindami kilimus, valydami rakandus ir kasinėdami gėlynus.

Jis norėjo eiti ir paklausti, kada parvažiuos ponai baronai, bet susivaldė ir nėjo. Ar ne įdomiau diena iš dienos tikėtis ir lūkuriuoti, negu, žinant terminą, turėti priešaky tuščią, nuobodų laiko tarpą? Tą dieną jis ilgai gulėjo ant ežerėlio kranto, sekdamas iš vakarų plaukiančius debesėlius, o atsisėdęs vėl matė juos atsispindėjusius lygiame vandens paviršiuje. Vakare jis parašė eiles apie užkeiktus rūmus, kuriuose po ilgo miego atbunda karalaitė. Čia įpintas dangum plaukiančių ir vande-

nų gelmėj atsispindėjusių debesų motyvas turėjo simbolizuoti jo pačio laukimo nuotaiką.

Baronienei dar negrįžus, jis gavo laišką iš Naująpolio. Ponai Brazgiai kvietė jį atvykti į jų sūnelio krikštynas ir būti jo krikšto tėvu. Jis važiavo nenoromis, nes visos jo mintys dabar sukosi aplink baronienės parvykimą. Be to, būti kūmu jam atrodė ir juokinga, ir prozaiška.

Nuvažiavęs jau rado ten kanauninką Kimšą. Senis nudžiugo, pamatęs Vasarį, ir sveikindamasis pabučiavo jį į abu veidu. Paskui atstūmė nuo savęs ir, laikydamas rankas ant pečių, visą apžiūrėjo.

— Na, Platūno duona į kūną neina. Nesutvirtėjai... Pablyškęs. Veidas suvyriškėjęs, bruožai aštresni, akyse įkvėpimas. „Giedojau meilę, jauną viltį...“ Ech-och!.. Na, eik susipažink su būsimuoju krikšto sūnum.

Ponia Brazgienė dabar atrodė visai kitaip negu per paskutinį įudviejų pasimatymą. Ji tapo vėl beveik pirmykštė Liucė. Ji buvo vėl tiesi ir liekna, jos veidas spindėjo jaunyste ir skaistumu, o akyse švietė džiaugsmas ir laimė.

— Tamsta pamatysi, jis jau visai ne toks mažytis,— kalbėjo ji, vesdama Vasarį pažiūrėti sūnaus.— Jis auga bematant. Jonas sako, būk jis esąs panašus į tėvą, o man rodos, kad į mane. Na, į katrą gi jis panašus?

Vasariui atrodė, kad jis nepanašus į nieką, bet, norėdamas pataikauti motinai, pasižiūrėjęs į ją ir į sūnų, patvirtino:

— Na, žinoma, į tamstą! Veido apskritumas ir lūpos...

— Ir akys, svarbiausia, akys! Tegu tik jis pabus. Tamsta pamatysi!

Vaikiukas gulėjo mažutytėj lovelėj, paskendęs patalėliuose ir mezginiuose. Jis miegojo ramiu kūdikystės miegu ir buvo juokingas su savo mažutyte nosiuke, atkištomis lūpelėmis ir švelnučiais plaukeliais, resvai dar padengusiais galvytę. Motina neiškentė nepataisius antklodėlių ir patalėlių — ir vaikutis pabudo. Jis sučepsėjo lūpomis, praplėšė akis, susiraukė ir padarė grimasą, panašią į nusišypsojimą.

— O-o, mano vyras juokiasi! Jis visuomet juokiasi, kai gerai išsimiega...— ir ji ėmė jį kalbinti tokiais žodžiais, kurių gali rasti vien jauna motina savo pirmajam kūdikiui.

— O dabar tamsta palik mus vienus,— kreipėsi ji į Vasarį.— Mudviem reikia pasistiprinti prieš tokį sunkų darbą...

Ji savo sūnų maitino pati. Vasaris išėjo.

Krikštas turėjo būti čia pat namie, prieš pietus. Ėmė rinktis svečiai. Viena iš pirmųjų atvyko kūma. Netrukus pasirodė kapelionas Laibys ir pralotas Girvydas. Atėjo dar keletas pažįstamų ponų ir ponių — ir ne per erdvus daktaro salionėlis jau buvo pilnas.

Vasaris tuoj buvo supažindintas su kūma. Jį jau seniai intrigavo ponios Brazgienės pažadas, kad kūma būsianti nepaprastai simpatinga ir graži ponia, kuri esanti įsimylėjusi, dar jo nepažindama. Ir štai jis pamatė, kaip į salioną įriedėjo dar nesena, bet nepaprastai stora moteris. Ji buvo apsirengusi juoda suknele, papuošta juodais blizgučiais. Dėl to jos ceros baltumas atrodė stačiai popierinis. Visi, matyt, ją pažinojo, su visais ji elgėsi šeimyniškai, ir, jai atėjus, gyvumas salione tuoj padidėjo. Kai daktaras Brazgys pristatė jai kun. Vasarį, kūmą, ji pradėjo reikšti savo pasitenkinimą taip garsiai, tarsi norėdama, kad kiekvienas jos žodis būtų išgirstas visų to namo gyventojų.

— Ak, kun. Vasaris!.. Poetas!.. Kokia laimė!.. Aš taip seniai norėjau tamstą pažinti!.. O dabar kūmai!.. Pamislykit! Giminės!.. Tamsta turėsi mum pasakyti eiles!.. Improvizaciją!.. Tokia iškilmė!..

Vasaris raudo, nežinodamas, kaip jam reaguoti į tokius agresingus kūmos komplimentus ir išsisukti iš komiškos padėties. Jam jau buvo pikta, kad ponia Liucė sumanė suvesti jį į porą su šita balsinga storule. Bet krikšto valanda artinosi, ir kūma nuriedėjo į miegamąjį rengti mažyčio.

Krikšto ceremonija, atliekama privatiškai, atrodė daug iškilmingesnė negu bažnyčioj. Salione ant stalelio buvo sudėti reikalingi krikštui daiktai. Kanauninkas Kimša, apsivilkęs puikią megztinę kamžą ir užsidėjęs šilko siuvinėtą stulą, laukė kūmų su mažyčiu. Visi svečiai telkėsi pasieniais. Pagaliau atsidarė valgomojo durys, ir pasirodė kūmai. Kun. Vasaris laikė ant rankų mažytį, o kūma nešė baltą krikšto rūbelį. Visos apeigos ėjo sklandžiai. Kanauninkas Kimša aiškiu balsu klausė:

— Vytautai Kazimierai,— nes toks buvo tėvų išrinktas dvilypis tautinis vardas,— ko geidi nuo Dievo Bažnyčios?

— Tikėjimo,— atsakė abu kūmai už Vytautą Kazimierą.

— Tikėjimas ką tau duoda?

— Gyvenimą amžiną.

— Jei nori tat įeiti į gyvenimą, pildyk įsakymus: mylėsi Viešpatį Dievą tavo iš visos širdies tavo, iš visos dūšios tavo ir iš visų mislių tavo, o artimą tavo kaipo patsai save.

Bet štai atėjo momentas, kada kanauninkas įdėjo Vytukui Kazimierui į burnytę „išminties druskos". Šis, matyt, pajutęs neįprastą skonį, taip suklykė ir suviburiavo rankomis ir kojomis, kad kūmas net išsigando. Vaikiūkštis rėkė per visus „nešvariosios dvasios" ir „prakeiktojo velnio" egzorcizmus, o kanauninkui paklausus „Ar atsižadi šėtono?", suklykė padvigubintu smarkumu.

Bet kūma, nustelbdama krikštosūnį ir kūmą, atrėžė:

— Atsižadu.

— Ir visų darbų jo?

— Atsižadu.

— Ir visos puikybės jo?

— Atsižadu.

Tuomet kanauninkas, pakeitęs mėlyną stulą balta, tepė jį šventais aliejais ir vėl klausė:

— Vytautai Kazimierai, ar tiki į Dievą Tėvą Visagalintį, sutvertoją dangaus ir žemės?

— Tikiu,— atsakė kūmai.

— Ar tiki į Jėzų Kristų, Sūnų Jo vienatinį, Viešpatį mūsų, gimusį ir nukankintą?

— Tikiu.

— Ar tiki į Dvasią šventąją, šventą Katalikų Bažnyčią, šventųjų bendravimą, nuodėmių atleidimą, kūno iš numirusių prisikėlimą ir gyvenimą amžiną?

— Tikiu.

— Vytautai Kazimierai, ar tu nori būti apkrikštytas?

— Noriu,— kūmų lūpomis atsakė Vytukas Kazimieras.

Tuomet kanauninkas, kryžium pildamas vandenį ant jo galvutės, kalbėjo sakramentalinius žodžius, ir Brazgių Vytukas iš pagonies tapo krikščioniu kataliku. Paskui jį dar sykį tepė aliejais, davė baltą rūbelį — nekaltybės ženklą ir

degančią žvakę — uolumo simbolį ir palydėjo į gyvenimą skatinančiais žodžiais:

— Vytautai Kazimierai, eiki ramybėje, ir Viešpats tebūnie su tavim. Amen.

Krikštas buvo baigtas. Tebeklykiantį Vytuką perėmė kūma su motina ir išgabeno į miegamąjį. Kanauninkas nusivilko kamžą, zakristijonas suėmė šventus daiktus, ir salione vėl prasidėjo linksmos kalbos ir juokai.

Netrukus kambarinė pranešė, kad pietūs paduoti. Visi svečiai, šeimininkų skatinami, sugužėjo į valgomąjį. Prie ponios Brazgienės iš vienos pusės sėdėjo pralotas Girvydas, iš kitos kanauninkas Kimša. Abudu kūmai turėjo sėdėti greta ir susiglaudę, kad vaikučio dantukai nebūtų reti. Pietūs buvo puikūs. Gerai valgyta ir gerta. Vis kas nors pakeldavo tostą čia už Vytuką, čia už tėvus kartu ir atskirai, čia už kūmus. Paskui jau pradėta linkėti daugiau įpėdinių ir avansu gerta į jų sveikatą. Kūma į kiekvieną tostą atsiliepdavo ir savo stiklą išlenkdavo iki dugno, priversdama tą patį daryti ir kūmą.

Kalbėta įvairiomis temomis. Pralotas Girvydas buvo žinomas kaip karštas politikas. Jis uoliai sekė didžiąją Rusijos spaudą ir išsirašinėjo vieną įtakingą vokiečių dienraštį. Europos politinės konsteliacijos jam buvo gerai žinomos. Pabaigęs aiškinti Santarvės ir Sąjungos tikslus ir planus, pralotas nurodė keletą reikšmingų politinio gyvenimo simptomų ir, pakėlęs pirštą, padarė sensacingą išvadą:

— Europoj, mano ponai, pakvipo paraku. Sulauksime karo.

Bet kanauninkas Kimša buvo pacifistas ir ėmė griauti praloto išvedžiojimus. Pralotas gynėsi karščiuodamasis, net jo žiupsnys plaukų ties kakta atsistojo. Paskui, leidus, kad karas kada nors galįs kilti, imta ginčytis, kas nugalėsiąs. Pralotas laikė rusų ir prancūzų pusę, bet kapelionas Laibys, baigęs mokslus Vokietijoj, pasirodė esąs germanofilas ir pergalę pranašavo vokiečiam. Buvo neaišku, kaip laikysis Anglija. Paskui iškilo klausimas, kas būtų vienu ir kitu atveju su Lietuva. Germanofilų ir rusofilų aistros čia ėmė įsidegti, ir ginčas pasidarė jau visai karštas.

Visi šitie klausimai Vasariui ir daugeliui kitų svečių buvo visai nauji ir neturėjo didelės reikšmės. Kam čia kvaršinti

galvas ir karščiuotis dėl kažkokių galimybių, pagrįstų visai nerealia karo hipoteze. Vasaris, nedalyvaudamas ginčuose ir protarpiais išsivaduodamas iš kūmos globos, observavo ponią Liuciją.

Šitie pietūs jam taip gyvai priminė vienus pietus Klevišky per atlaidus, kuomet panelė Liucė pro gėlių bukietą varstė jį, klieriką Liudą, reikšmingais svilinančiais žvilgsniais. Kaip viskas pasikeitė! Dabar štai jau jis kunigas, o ji ponia Brazgienė, Vytuko motina... Pagražėjusi ir sumenkusi, ji tapo taip dabar panaši į anų laikų Liucę, bet nė vieno koketiško žvilgsnio ji Vasariui nepasiuntė. Dabar jos visa siela buvo pas Vytuką. Per pietus ji kelis kartus kėlėsi ir bėgo pažiūrėti sūnaus. Ir Vasaris dar kartą įsitikino, kad tarp jųdviejų visi širdies dalykai dabar jau baigti.

Kūma jau seniai kentė dėl per ilgai užsitęsusio politinio ginčo, nemokėdama jame dalyvauti. Tad sučiupus progą šūktelėjo sudainuoti Vytukui „Ilgiausių metų". Nespėjo svečiai susėsti ir atsikvėpti, kažkas vėl šūktelėjo „ilgiausių metų" Vytuko tėveliam. Dar atsirado dosnus „ilgiausių metų" linkėtojas ir kūmam, bet kadangi pietūs jau buvo baigti, pralotas garsiai persižegnojo ir stodamas ėmė kalbėti maldą po valgio.

Po kavos tuoj visi ėmė skirstytis namo, nes jau artinosi vakaras.

— Na, dabar, kunige Liudai, prašome nepamiršti krikšto sūnaus,— kalbėjo, išlydėdami jį, ponai Brazgiai.— Kai tik būsite Naujapoly, atsilankykite.

O kūma šaukė:

— Kunigėli Vasari!.. Poete!.. Nepamirški atlankyti kūmos! Amžinai supyksiu!..

Bet važiuodamas namo jis gyviausiai atsiminė pralotą Girvydą su pasišiaušusiu plaukų žiupsniu, pakėlusį pirštą ir sakantį:

— Europoj, mano ponai, pakvipo paraku. Sulauksime karo.

Karo? Vasaris niekaip negalėjo įsivaizduoti karo Lietuvoj. Karas gali būti kur nors Mandžiūrijoj, Afrikoj, Amerikoj, bet čia Lietuvoj, kur visur išdirbti laukai, kur ūkis prie ūkio, žmogus prie žmogaus,— kaip čia gali būti karas?..

Ir jam buvo keista apie tai galvoti.

XXII

Baronienė parvažiavo birželio mėnesio pradžioj. Į kleboniją pirmoji šią žinią parnešė Julė. Padavinėdama pietus, ji čerkštelėjo peiliais ir paskelbė:

— Rainakienė su Sokolina jau parsitrenkė, o pono dar nėra. Per žiemą persiėdęs, nuvažiavo į Germaniją pilvo gydyt. Nebebūk prūsas!

— Kas sakė? — flegmatiškai žiobtelėjo klebonas.

— Buvau nubėgusi pas Iciką druskos. Ten dvaro vežėjas ir pasakojo. Vakar važinėjo į stotį. Arklių vos neužplakęs. Vis rėkusi greičiau važiuot. Po užsienius, sako, makabiliais pripratusi... Tai vėl dabar trankysis raita po laukus!..

— O kas tau galvon? Žiūrėk savęs pačios... Darbo tu neturi kištis į kitų reikalus?

— Papiktinimas, klebonėli, tai ir skauda širdį...— ji matė, kaip Vasaris užraudęs pasilenkė ant lėkštės, ir, nubraukusi ašarą, išdrumbėjo į virtuvę.

Dirstelėjo į Vasarį ir klebonas, šį tą pamanė ir kun. Ramutis, bet ta tema nieko daugiau nebuvo pasakyta. Tačiau Vasaris nujautė, kad dabar jo žingsniai į dvarą jau bus sekami. Julė jį šnipinės iš pavydo, klebonas norės jį įskaudinti, o gal ir įskųsti, o kun. Ramutis saugos jį nuo pavojaus ir norės atvesti į gerą kelią. Iš tiesų, šis nujautimas įvyko anksčiau, negu jis tikėjosi. Jau pirmasis jo pasimatymas su baroniene buvo užnuodytas pavydulingo Julės uolumo.

Ponia baronienė, parvažiavusi į dvarą, tuoj atsiminė jauną poetiškos sielos Kalnynų kunigą. Iš ūkvedžio žmonos ji sužinojo, kad jis kartais lankydavosi į biblioteką. Ji ir pati pamatė, kad knygos buvo sutvarkytos taip, kaip ji norėjo. Pasilsėjusi po kelionės, ji užsimanė pasimatyti su „mielu kunigu Vasariu“, pasidalinti įspūdžiais ir sutvarkyti laiką taip, kad nereiktų nuobodžiauti. Ilgai negalvojusi, ji sėdo prie stalo ir pabrėžė tokį laiškelį:

Mielas kunige Liudai,

Malonu man pranešti Tamstai, kad aš jau vėl esu tapusi jūsų kaimyne ir norėčiau greitai Tamstą pamatyti. Tikiuosi,

kad kunigas galėsi atlankyti mane jau šiandien arba rytoj tokią valandą, kuri Tamstai bus patogiausia. Grįždama aš pagalvojau apie Tamstą ir parsivežiau pluoštą spaudinių, kurie bus sveikam įdomūs.

Baronienė R.

Šitą laiškelį ji padavė savo kambarinei, kad nuneštų kun. Vasariui į jo butą. Bet tuo tarpu Vasario namie nebuvo, o Julė plovė jo kambarių grindis. Kambarinė įteikė jai laiškelį ir paprašė padėti kunigui ant stalo. Julė laiškelį padėjo, bet kambarinei išėjus, ėmė jį apžiūrinėti. Juk tai buvo laiškelis nuo tos raganos... Jis ir kvepėjo panašiai kaip kunigėlio sutana, kadaise parėjus jam iš dvaro. Ji piktai numetė laiškelį ant stalo, bet pabaigusi darbą, vėl jį paėmė į rankas. Dar kartą pauostė — ir nuo to kvapo pajuto širdy žaizdą. Laiškelis kaip koks gyvas kipšiukas spurdėjo jos rankose, bet davatka nesiryžo jo paleisti. Tuo tarpu prieškambary sutrinksėjo kunigėlio žingsniai. Julė paslėpė ranką su laišku po žiurstu ir išdyrino iš kambario. Kipšiukas jau dabar spurdėjo jos sąžinėj, bet ji tuoj nusiramino, sumesdama, kad atiduoti kunigėliui nuodėmingą raganos laišką būtų vienas iš devynių griekų svetimųjų. Jos galvoj greit kilo viena mintis. Ji jau žinojo, ką su tuo laišku padarysianti.

Baronienė vieną ir kitą dieną veltui laukė kun. Vasario. Ji visą laiką sėdėjo namie, kadangi valanda nebuvo paskirta. Antrąjį vakarą ji skundėsi poniai Sokolinai:

— Žinai, mano miela, aš pasiunčiau kun. Vasariui laiškelį, kad jis mus atlankytų, o jis neateina. Ką tai galėtų reikšti? Jis jau buvo bepradedąs tapti visai pakenčiamu kompanionu. Aš maniau, kad jis bent kiek manęs pasiilgo ir, gavęs žinią, tučtuojau atsiskubins. Nejaugi jis vėl suklierikėjo, ir reiks viską pradėti iš naujo? Bet svarbiausia, kad aš štai dvi dienas jo belaukdama nuobodžiavau ir pamečiau gerą nuotaiką. Niekad su manim to nebūdavo...

— Ak, mano drauge,— ramino ją ponia Sokolina.— Argi tu dar nežinai, kad dvasiškiai, lygiai taip pat kaip ir kariškiai, yra labai nepastovūs. Aš manau, kad, tau nesant, tą kunigą bus įsimylėjusi kokia davatka ir jį tau paveržusi.

— *Pas des bêtises, ma chère!..** Aš šiandien visai neturiu noro juokauti...

Ji užsidarė savo kambary ir jau tą vakarą nesirodė. Jos ambicija buvo įžeista. Ji prikaišiojo sau, kam neapsigalvojusi rašė tą laiškelį, ir pyko ant Vasario, kam jis jos nepaklausė ir kviečiamas neatėjo. Atguldama į lovą, ji nutarė jam atkeršyti ir dar vieną kartą jį išbandyti.

Vasariui žinia apie baronienės parvažiavimą sukėlė visą audrą jausmų ir minčių. Jis tarsi atgijo po ilgo žiemos letargo ir lepaus pavasario svaigulio. Jis pasijuto vėl žengiąs į tikrą, įdomų gyvenimą, kur jo laukia daug nuotykių ir naujienų. Jis akyliau apsižvalgė aplink save ir ėmė tvarkytis, tarsi laukdamas kokios didelės šventės ar brangaus svečio. Jis pasišaukė zakristijoną, kuris buvo laikomas geriausiu visam bažnytkaimy kirpėju, ir liepė apkirpti apaugusius ant sprando plaukus. Jis ėmė dažniau skustis ir geriau prižiūrėti savo rūbus, kad sutanų pažemiai nebūtų purvini ir pabrizgę. Jis tvarkingai sudėliojo knygas ir kritiškai apžvelgė savo kambarių rakandus. Jo turtas jau buvo padidėjęs. Sofa, apskritas stalelis, knygų lentyna, langų užuolaidos ir pora paveikslų puošė jo pirmąjį kambarį.

Pirmomis dienomis po baronienės parvažiavimo jis neaiškiai lūkuriavo nuo jos kokios žinios ar ženklo. Jis nebuvo tikras, kaip ji pasielgs ir kaip jam pačiam reikia elgtis. Jis net vengė vaikščioti pro dvaro parką. Bet žinios nebuvo, ir po kurio laiko jis nutarė pats atsilankyti. Vieną popietį jis išėjo pasivaikščioti į ežerėlį, o grįždamas tarėsi užsuksiąs į dvarą. Einant jam pro parką, iš rūmų skrido fortepijono garsai.

Grįždamas nuo ežerėlio jis jau vaizdavosi, koks bus jųdviejų pirmas susitikimas, bet štai ant kalnelio pamatė atjojant du raiteliu. Jis tuoj pažino, kad tai buvo abidvi dvaro ponios. Jau iš tolo nusivožęs skrybėlę, nušvitusiu veidu jis laukė jų prisiartinant, manydamas, kad jos tikrai sustos, prakalbins ir užkvies jį į dvarą. Poniom prisiartinus, jis net ranką kilstelėjo jas sveikindamas. Bet ponia baronienė žvilgterėjo į kunigą šaltomis akimis, tarsi pirmą kartą jį matydama, nežymiai linktelėjo galva, paskui abidvi suplakė arklius ir, linksmai kvatodamos, nulėkė savais keliais.

* Nekalbėk niekų, mano brangi!.. (I)

Vasaris pasiliko bestovįs su sustingusiu šypsniu veide ir tokiu jausmu, tarsi jį būtų kas partėškęs į purvyną. Jo ausyse dar skambėjo linksmas nujojusių ponių juokas.

Parėjęs namo, jis ilgai negalėjo atsipeikėti nuo to smūgio, o atsipeikėjęs suprasti, dėl ko taip atsitiko. Argi baronienė jį būtų taip pamiršusi, kad net nepažino? Ne, tai netikėtina. O jei pažino, tai argi jis jai pasidarė toks abejingas, kad nė vieno žodžio nevertas? Jo širdis protestavo visomis galiomis, bet negailestingas faktas niekaip kitaip nesidavė aiškinamas. Jis parėjo namo nusiminęs ir visą vakarą prameditavo apie tuos kartumus, kurių jam jau teko patirti — klierikaujant iš Liucės, o kunigaujant iš baronienės. Jis mąstė, kad jeigu būtų galima neįsileisti į jokias pažintis su moterimis arba žavėtis moterim iš tolo, kaip jis pats kadaise žavėjosi Katedros Nepažįstamąja, tai gyvenimas būtų daug giedresnis.

Netrukus po to, vieną rytą, prieš mišias, Vasaris, kaip paprastai, nuėjo klausyti išpažinčių. Kai paskutinis penitentas jau buvo baigiamas klausyti, jis pajuto, kad iš kitos pusės dar kažkas priėjo prie langelio. Nežiūrėdamas jis peržegnojo ir pridėjo ausį. Staiga į jį padvelkė stiprus kvepalų kvapas. Kunigą nusmelkė žiaurus susiprotėjimas ir perliejo karščio banga. Tuo pačiu momentu jis išgirdo lenkiškai tariamą pagarbinimą. Be abejonės, tai buvo baronienė. Jis atsakė „per amžių amžius“ ir laukė, ką ji pasakys. Žaibo greitumu per jo galvą perskrido keli sumetimai: kitoj bažnyčios pusėj klauso išpažinčių kun. Ramutis ir baronienę tikrai mato. Klebonas, baigęs mišias, ateis prie katafalko giedoti „Libera“ ir ją taip pat pamatys. O jei ne, tai papasakos Julė, nes nuo tos akių nepaspruks tokia sensacija — baronienė buvo išpažinties pas kunigėlį Vasarį! Bet labiausiai jį baugino mintis, ką gi jis tokiai penitentei sakys, kaip jos klausinės, kaip mokys ir kokią skirs atgailą?

Ji pradėjo išpažintį kaip ir visi kiti, bet jos žodžiai kunigą nugąsdino:

— Išpažinties buvau prieš dvejus metus, Komuniją priėmiau, bet atgailos nepadariau.

— Dėl ko? — paklausė jis ir tuo tarpu sumetė, kad dvejus metus neiti išpažinties yra mirtinoji nuodėmė ir kad ši išpažintis turbūt bus labai ilga ir paini.

— Dėl to,— aiškino penitentė,— kad kunigas man buvo liepęs sukalbėti ražančių, o aš jokiu būdu neįstengiu 50 sykių kartoti tuos pačius žodžius.

— Ar jau galiu sakyti nuodėmes? — paklausė ji po trumpos pauzos.

— Prašau,— tarė kunigas.

— Dvasiškas tėve, aš esu didelė nusidėjėlė, bet nežinau, nuo ko pradėti.

— Prašau sakyti paeiliui...

— Pirmiausia turiu prisipažinti, kad nemyliu savo vyro. Jis yra man per senas ir šeimyniškam gyvenimui visai netikęs. Aš negaliu būti jam ištikima, nes esu dar jauna ir nepajėgiu atsispirti savo noram.

Ji nutilo, matyt, laukdama klausimo.

— Ar teko nusidėti šeimyniniam ištikimumui? — paklausė kunigas.

— Taip. Po paskutinės išpažinties visus metus aš turėjau meilužį.

Kun. Vasaris tik iš perskaitytų romanų nusimanė, ką reiškia turėti meilužį. Iš teologijos jis žinojo, kad tokiais atvejais, kada nuodėmingas gyvenimas trunka ilgesnį laiką, šiaip ar taip, reikia susivokti apie atskirų nuodėmių pobūdį ir skaičių. Tad jis vėl klausė:

— Kaip dažnai pasitaikydavo nusidėti?

— Kaip tai? — nustebo baronienė.— Aš nesuprantu klausimo.

Kunigas pasigailėjo jos to paklausęs, bet nebuvo kas daryti. Reikėjo aiškintis ir toliau.

— Aš norėjau paklausti, kaip dažnai tekdavo nusidėti su kitos lyties asmeniu kūniškai.

— Ar tai būtinai reikalinga?

— Reikalinga.

— Paprastai susitikdavome du tris kartus per savaitę. Bet atsitikdavo ir dažniau.

Šio pasikalbėjimo metu kun. Vasaris visomis savo valios pajėgomis stengėsi nepasiduoti grynai žmogiškiem jausmam ir mintim. Kaip geram baronienės pažįstamam, jam buvo smalsu sužinoti jos intymaus gyvenimo smulkmenas. Kaip bepradedąs ją įsimylėti vyriškis, jis jautė kylantį pavydą ir

nusivylimą, kad ji pasirodo esanti menkesnė, negu jis buvo manęs. Bet jis žinojo, kad jeigu tik nusileis nuo oficialios nuodėmklausio plotmės, viskas bus pagadinta, jis įsipainios į pavojingas pinkles, o gal ir apsijuokins. Konfesarijaus pareiga tačiau leido jam užduoti dar vieną klausimą, kuris buvo svarbus jam, kaip pažįstamam ir įsimylėjusiam vyrui:

— Ar jūs visa tai darėt laisva valia ir nusimanymu?

— Taip, kunige. Tai buvo laimingiausi mano gyvenimo metai. Aš gyvenau kaip gražiam sapne. Aš žinojau, kad tai nuodėminga, bet ką tai reiškia nuodėmė laimėje? Tik kai visa tai praėjo, aš pajutau gailestį. Aš žinau iš Bažnyčios mokslo, kad nusidėjau sunkiai, bet to nejaučiau. Aš nepadariau niekam jokios skriaudos. Net nė savo vyrui. Jis nuvokė apie mano gyvenimą, bet buvo diskretiškas. Jis nėra pavydus ir duoda man daug laisvės. Vis dėlto aš gailiuosi nusidėjus ir prašau išrišimo.

Kunigui atrodė, kad iš dvejų metų laikotarpio turėtų atsirasti ir daugiau nuodėmių, o ir dėl pasakytųjų dar daug kas reiktų išsiaiškinti. Bet kaip prie jos prieiti? Nė vienas klausimas jam nelindo pro lūpas iš baimės įkliūti į kokias jam nežinomas žabangas arba pasirodyti naiviam ir smulkmeniškam. Ir jis tepasitenkino vienu:

— Ar daugiau nieko neatsimenat?

— Nežinau, ar tai nuodėmė: du kartu pabučiavau kunigą.

Vasaris nutirpo. Nesugriebdamas jokios aiškesnės minties, jis paklausė:

— Kodėl?

— Jis man labai patiko. Aš jį pradėjau įsimylėti. O, prašau nesmerkti. Tai buvo visai švarus jausmas. Aš manau, kad paskutiniais laikais jis mane apsaugojo nuo didesnių nuodėmių. Šią žiemą aš būčiau vėl turėjusi meilužį. Aplinkybės tam buvo labai patogios. Bet atsimindama tą kunigą, aš nenorėjau jokių meilės santykių.

Vasaris žinojo, kad kunigas, kuris duoda išrišimą asmeniui, kartu su juo dalyvavusiam lytinėj nuodėmėj, užsitraukia didžiausią Bažnyčios bausmę — ekskomuniką. Bet baronienės pabučiavimas buvo tik lengvoji nuodėmė. Tad, nesigilindamas į šią smulkmeną, ėjo toliau:

— Ką dar atsimenat?

Bet penitentė dar nenorėjo eiti toliau.

— Aš tą kunigą ir dabar tebemyliu. Prašau pasakyti, ar tai nuodėmė?

Vasaris atsakė taip, kaip būtų atsakęs ir kiekvienas kitas jo vietoje. Tačiau jis jautė, kad tas atsakymas suriša juodu nauja gija:

— Mylėti ne nuodėmė, bet tai pavojinga. Ką dar atsimenat?

Bet ji daugiau nieko neatsiminė. Ji pripažino tik dvi nuodėmių rūši: neleistinos meilės ir kitiem blogo darymo. Pirmąsias ji mielai atmindavo ir apgailestaudavo tik iš krikščioniškos pareigos. Antrųjų ji vengdavo ir dėdavosi išvengianti. Visas kitas nuodėmes ji arba laikydavo tiek vulgariškomis, kad aristokratiškai išauklėtai moteriai veik nė neprieinamomis, arba stačiai nelaikydavo nuodėmėmis. Tad jos išpažintys visuomet būdavo paprastos ir trumpos. Į kunigo pastabą, kad eiti išpažinties rečiau kaip kartą per metus yra sunki nuodėmė, ji nustebusi atsakė:

— Ak, kunige, bet pirmuosius metus aš nesuradau jokios nuodėmės. Tiesa, aš turėjau meilužį, bet, jį mylėdama, nesijaučiau blogai daranti. Aš vis tiek būčiau negalėjusi jo pamesti. Kaip tad aš galėjau eiti išpažinties?

Kunigas, pamatęs, kad čia turi reikalą su visai savotiškai susiformavusia sąžine, nutarė išrišimą duoti. Kitaip ar jis būtų turėjęs drąsos pavaryti nuo klausyklos ponią baronienę?! Ji atsiklaupusi mušėsi į krūtinę, o jam pabaršKinus, atsikėlė ir siekė bučiuoti nuodėmklausiui rankos. Vasaris manė sudegsiąs iš gėdos ir vos spėjo pakišti pabučiuoti stulos kryžių. Ji buvo apsirengusi juodai, kukliai, veidą pridengusi mažu vualiu. Netrukus kun. Ramutis pradėjo dalinti Komuniją. Ji pamaldžiai prisiartino prie Dievo stalo, priėmė Švenčiausią, paskui, atsiklaupus nuošaliai, meldėsi iš maldaknygės. Visos davatkos smalsiai sekė kiekvieną jos judesį. Išklausiusi mišių, ji išėjo iš bažnyčios ir pėsčia grįžo į dvarą.

Parko sode pasitiko ją ponia Sokolina.

— Ak, mano miela! Aš maniau, kad tave pagrobė čigonai arba pabėgai su kokiu paslaptingu meilužiu. Aštuntą valandą

jau tavo ir lova buvo atšalusi. Aš taip nusigandau! Ką gi reiškia šitas ankstyvas promenadas?

— Nesirūpink, brangioji, aš buvau išpažinties. Štai ir viskas.

— Pas kun. Vasarį?

— Žinoma. Pas ką gi daugiau?

— Ak, aš turėjau tai susiprotėti. Mano draugė katalikė Peterburge sakydavo, kad šitie dvasiškieji *rendez-vous* esą kartais būva labai įdomūs. Na, papasakok.

— Čia nėr ko pasakoti, mano miela. Jis buvo labai oficiališkas, uždavė vieną klausimą, kurio, tiesą pasakius, aš iš jo nesitikėjau, liepė sukalbėti Visų Šventųjų litaniją ir davė išrišimą.

— Tai ir viskas? — nusivylė ponia Sokolina.

— Dar sakė, kad mylėti kunigą ne nuodėmė, tik esą pavojinga.

— Tokia yra ir mano nuomonė. Juk jie taip pasiilgę moteries.

— *Pas de blagues, mon amie!..** Aš esu priėmusi Komuniją ir turiu būt susikaupus.

Susiėmusios už rankų, juodvi nuėjo pusryčių.

Kunigui Vasariui ši išpažintis visam laikui pasiliko mįslė. Ne kartą jis bandė atsakyti į klausimą, kokių motyvų vedama ponia baronienė atėjo pas jį išpažinties. Ta išpažintis, tiesa, buvo savotiška, bet laikyti ją vien tik komedija, kaprizu, užgaida arba flirtu jis neturėjo pagrindo. Nuodėmes ji išpažino, elgėsi rimtai, jokių dviprasmiškų dalykų nekalbėjo. Greičiausia, manė jis, tai buvo savotiškas religinis aktas Bažnyčios tradicijose išauklėtos ir religinio smaguriavimo užsimaniusios ponios. Bet jis nesigailėjo šį malonumą jai suteikęs.

Ta išpažintis, vis tiek, ar baronienė turėjo kokį pašalinį tikslą, ar ne, juodu suartino ir surišo stipriau negu visi ligšioliniai jųdviejų susitikimai. Vasaris dabar tarėsi pažįstąs intymųjį baronienės gyvenimą: ji nemylinti vyro, nesanti jam ištikima ir užpernai visus metus turėjusi meilužį. Šitos žinios žemino baronienę jo akyse, bet kartu jį ir intrigavo, jaudino. Nuodėmė suteikė tos moteries grožiui kaip ir kokio

* Nejuokauk, bičiule!

naujo, ypatingo atspalvio. Ji pati ir visi jos veiksmai dabar žybčiojo jo fantazijoj kaip juodas deimantas, sukinėjamas prieš kaitrią demonišką liepsną. Baronienė — raita skrendanti per griovį, baronienė — pusnuogė su savo šilkiniu peniuaru, baronienė — ekscentriška baliaus viliokė, baronienė — gyvenanti su meilužiu, baronienė — klūpanti prie klausyklos, baronienė — priimanti Komuniją, Viešpatie, kas per svaiginąs kaleidoskopas!

Ir baronienė prisipažino jį mylinti... Turbūt tai tiesa, nes tai buvo pasakyta per išpažintį. Ar ji verta mylėti? Gal ir taip. Ji turėjo meilužį tada, kai jo, Vasario, dar nepažinojo. Be abejo, taip... Jį pažinusi ir pamilusi, ji naujo nuopuolio jau išsisaugojo.

Padaręs tokių išvadų, Vasaris ėmė ieškoti progos vėl su ja susitikti. Jį gerokai varžė išpažintis, bet pagaliau kas? Išpažintis — tai bažnyčios dalykas, stovįs šalia kasdienių reikalų ir draugiškų santykių. Reikalui esant, jis dėsis nieko nežinąs ir savo penitentės visai nė nepažinęs. Jis nutarė, kad jam reikia nueiti į dvarą nelaukiant jokio pakvietimo, remiantis vien buvusia pažintim.

Ir nuėjo. Birželio saulė per juodą sutaną kaitino jam nugarą, vėjelis taršė plaukus, parke čirškė paukščiai ir kvepėjo sultingas vasaros pradžios žalumas. Dabar jis ėjo jau atsargiai, mėtydamas pėdas, nes žinojo, kad iš klebonijos gali būti sekamas. Jis praėjo pro dvarą į ežerėlio pusę, paskui pasuko atgal ir iš kito šono pateko į parką.

Prieš rūmus, aikštelėje, kur buvo daugiausia saulės, jis iš tolo pamatė baronienę. Ji tysojo audeklinėj atlošiamoj kėdėj ir, matyt, tyčia kaitinosi saulėje. Nuo jos rūbo baltumo net raibo akyse, o veidas, kaklas, dekoltuota krūtinė ir plikos rankos buvo beveik bronzinės spalvos. Išgirdus žingsnius, ji kilstelėjo galvą ir, pamačiusi kunigą, apsitvarkė rūbus.

— A, mano mielas kaimynas,— sveikino jį, ištiesdama ranką.— Kaip negražu, kad tamsta taip ilgai manęs neatlankei ir nesusidomėjai nė lauktuvėmis, apie kurias sveikam net laišku pranešiau. Iš to padariau išvadą, kad tamsta mane pamiršai, o skaityti knygas atpratai.

Jis nustebo, išgirdęs apie kažkokį jos laišką, ir savo ruožtu nustebino baronienę. Buvo iškamantinėta kambarinė, ir po

to Vasaris suprato, kad laišką bus kur nudėjusi Julė. Baronienė atrodė patenkinta:

— Na, jei taip, tai pusė tamstos kaltės krinta ant tarnaitės. Nebūčiau tikėjusi, kad tokiu būdu gali žūti mano laiškas. Gerai dar, kad tai nebuvo meilės laiškelis!

Ji pasisodino kunigą greta savęs, klausinėjo, kaip jis praleido laiką, ir papasakojo apie savo keliones ir buvimą šiltuose kraštuose.

Jei kokis tapytojas būtų pamatęs juodu toj saulėtoj aikštelėj vešlių parko medžių ir šešėlių fone, būtų buvęs nustebintas kontrastų žaismo ir to vaizdo plastiškumo: baltas kaip sniegas moteries rūbas ir juoda kaip anglis kunigo sutana; ji nudeginta ir užgrūdinta vasaros saulės, jis — pablyškęs, tarsi iš skliautų ir šešėlių į saulę išėjęs kalinys. Jei tokis vaizdas būtų nupieštas drobėje, mes sakytume, kad tai yra simbolis, reiškiąs du priešingu gyvenimo poliu, viens kitą neigiančiu, bet ir nesulaikomai viens kitą traukiančiu. Tikrovėje gi buvo daug paprasčiau. Ten sėdėjo du žmonės — vyras ir moteris — jis apsivilkęs juodu, ji baltu rūbu. Jiedu vienas kito neneigė, bet jautė tarpusavio simpatiją ir kalbėjosi kaip žmonės, viens kitam patinką.

Besikalbėdami jiedu viens kitą observavo ir viens kitu gėrėjosi. Baronienei, apsipratusiai galantiškų, drąsių, bet dažniausiai tuštokų vyriškių kompanijoj, tas kunigas patiko ir fiziniais, ir dvasiniais savumais. Jos žvilgsnis, glostyte glostė taisyklingus jo švaraus veido bruožus, jo lygias, gal dar niekieno nebučiuotas lūpas, jo tankius banguotus plaukus, jo stiprų, bet lankstų, sutanos suspaustą stuomenį.

Ją intrigavo jo neprityrimas, jo susivaldymas, jo suvaržyta, bet regimai maištaujanti dvasia. Jai užeidavo pasiutiškas noras paskandinti pirštus jo plaukuose, pripulti prie jo lūpų, apimti jį visą ir sukrėsti taip audringai, kad visas jo varžymasis ir užsidarymas subyrėtų kaip koks lukštas ir jis pagaliau pasirodytų, kas esąs. Tuomet jos akyse suspindėdavo kaip ir kokia žiaurumo liepsnelė, ir šitas žvilgsnis, kurio Vasaris anksčiau nebuvo pastebėjęs, jį kartu gąsdino, jaudino ir drąsino.

Vasaris tokių drąsių norų neturėjo, bet ir jis smalsiai žvilgčiojo į ponią. Jos grožis jau buvo giliai įstrigęs jam į širdį.

Dabar gi jis pamatė dar vieną jos grožio variantą — vasarišką grožį. Pietų saulės nubronzinta jos cera taip tiko prie to balto rūbo! Rankovių nepridengtos jos rankos atrodė lygios ir kietos, bet kartu tokios moteriškos ir švelnios. Nuo jos visos dvelkė sveikata, subrendusi jaunystė, džiaugsmas, pasitikėjimas. Kunigas atsiminė jos išpažinties žodžius, kad meilėje esą negalima mąstyti apie nuodėmę, ir jam atrodė, kad joje jis mato šio pavojingo dėsnio įvaizdavimą. Ir ši moteris sakėsi mylinti jį, kunigą. Jis, į ją artėdamas, nuodėmės nejaučia. Ar pajus kada?

Po kurio laiko baronienė, kai liepos viršūnės šešėlis palietė jos krūtinę ir veidą, pakilo ir pakvietė Vasarį į vidų pažiūrėti naujų knygų, žurnalų ir kelionės vaizdų. Ji nusivedė kunigą į salioną, kur ant atskiro staliuko buvo sukrauti visi jos kelionės suvenyrai. Jiedu vartė albumus ir žurnalus, dažnai susiliesdami rankomis ir taip iš arti pažvelgdami viens į kitą.

— Ar tamsta atsimindavai kartais mane? — klausė ji pamačiusi, kad jis jau pripranta prie jos artumo.

— Man nereikėjo nė atsiminti: aš niekad nebuvau tamstos užmiršęs. Ponia tai jau tikrai apie mane turbūt nė karto nepamąstėte.

— Ak, koks tamsta skeptikas! Argi aš neaiškiai išsireiškiau?

— Kaip?.. Kada? — nesuprato kunigas.

— O per išpažintį, mano drauge.

Ak, per išpažintį!.. Jis apsiniaukė, perbraukė ranka per kaktą, tarsi ką nutrindamas, ir nupuolusiu balsu tarė:

— Kas buvo per išpažintį, ponia, aš nieko nežinau.

Ji paglostė jį paguodžiančiu žvilgsniu, perbraukė ranka per plaukus, atlošė jo galvą ir pasilenkė prie lūpų.

Ji pajuto, kaip jo ranka stipriai apkabino jos liemenį. Bet tučtuojau ji išsivadavo iš jo rankų ir šypsodamasi tarė:

— Tikiuosi, kad mano žodžiam paremti to gana. O dabar, mano mielas, palik mane vieną ir ateik rytoj.

Daugiau jiedu nieko nesiaiškino ir apie jausmus viens kito neklausinėjo.

XXIII

Tą pačią dieną, vakare, kai Julė atėjo pakloti jam lovą ir atsidūsėdama pureno pagalves, jis nutarė ją iškvosti.

— Jule, ne per seniai dvaro tarnaitė man čia buvo atnešusi laišką. Kur tu jį padėjai?

Julė užraudo kaip žarija, bet, matyt, pasiruošusi tokiam klausimui, drąsiai atkirto:

— Dievulėliau, kunigėli, nieko nežinau!

— Nesigink. Tu buvai tada kambary, plovei grindis ir matei, kaip dvaro kambarinė padėjo laišką ant stalo. Aš parėjęs dar radau tave čia, o laiško jau nebuvo. Kur jis dingo?

Matydama, kad neišsisuks, Julė pradėjo teisintis:

— Atsiprašau, kunigėli... Tokia jau nelaimė atsitiko. Aš tik norėjau pažiūrėti, kas tai per laiškelis, kad taip kvepia, taip kvepia... Aš tik ėmiau nuo stalo, o jis pliumpt į viedrą ir įkrito. Nė pati nežinau, kaip tai atsitiko... Tai ir nedrįsau nieko sakyti kunigėliui. Prašau dovanoti, kunigėli...— ir ji stvėrė bučiuoti rankas.

Visa tai pasirodė kunigui įtartina, ir jis tardė toliau:

— Geriau nemeluok! Aš tuomet pareidamas mačiau, kad viedras stovėjo gonkose, o ir sušlapintą laišką vis tiek turėjai man atiduoti. Tas laiškas buvo labai svarbus. Kur tu jį padėjai? Baronienė ketina pati ateiti pas kleboną, kad jis tą reikalą ištirtų. Bus visiem nemalonu...

Šį kartą merga išsigando.

— Dievulėliau, kunigėli, aš tą laiškelį padaviau klebonui. Maniau, kad jum atiduos...

Tą pačią dieną kun. Vasaris, pamatęs kleboną vieną, laistantį darže agurkus, priėjo ir tarė:

— Kunige klebone, prieš kurį laiką Julė jum padavė man adresuotą laišką. Jūs turbūt pamiršot ir jo man neįteikėt. Aš norėčiau jį gauti bent dabar.

Klebonas šyptelėjo ir patraukė pečiais:

— Kam?.. Pasirodo, kad ir be laiškelio tamsta puikiai susižinai su ta poniute...

— Ne tai svarbu. Laiškas rašytas man, ir jūs neturite teisės jo sulaikyti.

— Teisių, kunigėli, manęs nemokyk! Aš žinau, ką darau!..

— Tai klebonas negrąžinsite man laiško?

— Ne, kunigėli. Laikau savo pareiga saugoti tą laišką pas save kaip tam tikrą dokumentą... Tamsta netrukus jį gausi oficialiu keliu.

Vasariui dabar buvo aišku, kad klebonas rengiasi skųsti jį diecezijos vyresnybei ir tą laišką pridėti kaip kaltės įrodymą. Jis visą dieną pravaikštinėjo neramus, spėliodamas, kas jo laukia artimiausioj ateity, ir visa piešdamas niauresnėmis spalvomis, negu iš tiesų galėjo būti. Jam grėsė pirmoji bausmė už nusikaltimą kunigiško elgesio dėsniam. Kokia bus ta bausmė? Greičiausia admonicija ir transliokata — perkėlimas į kokią kitą, tolimą parapiją, iš kur jis negalėtų susisiekti su baroniene.

Bet jaunam jautriam kunigui buvo svarbu ne tiek bausmės dydis, kiek pats baudimas. Jis jautėsi ujamas, šnipinėjamas, skundžiamas, nekenčiamas ir štai pagaliau baudžiamas. Už ką?.. Dabar, nagrinėdamas šį klausimą, jis pajuto savo padėties dvilypumą aštriau negu kada nors anksčiau. Kaip jaunas vyriškis, pamatęs, kad moterys juo domisi, ir kaip poetas, turįs karštą širdį ir lakią vaizduotę, jis jautėsi galįs naudotis ponios baronienės pažintim, neperžengdamas padorumo ribos. Bet kaip kunigas jis žinojo, kad elgiasi netinkamai, ir bausmė, kuri jo laukia, bus pelnyta ir teisinga. Būsimos *bausmės* nuojauta stiprino jame *kaltės* nuovoką. Jeigu jis ir nebus baudžiamas, jis visuomet jausis kaltas, sekdamas poeto prigimtim ir laužydamas siauras kunigiško elgesio normas. Tokiu būdu stiprindamas savy *kaltės* nusimanymą, jis jau *baudė* save žiauriau negu visos galimos jo vyresnybės bausmės. Jis žengė į klaikų nuolatinio baudžiamojo — vergo kelią.

Taip nusiteikęs, jis nėjo į dvarą keletą dienų, nors žinojo, kad baronienė jo laukia ir turbūt pyksta. Vieną vakarą, parėjęs po vakarienės į savo kambarį, jis tysojo ant sofos ir gėrėjosi artėjančių sutemų ramybe. Saulė dar ką tik buvo nusileidus, ir pro atvirą langą buvo matyt tamsiai žalia sodo medžių masė, o žemiau, pro šakas, šviesaus raudono dangaus sklypas. Retas garsas užklysdavo čia nuo kelio ir nuo klebonijos kiemo, bet aiškiai buvo girdimas kiekvienas sodo medžių šlamesys. Kunigas Vasaris pažinojo kiekvieną šitos aplinkumos garsą ir mėgo nieko nemąstydamas jų klausytis.

Bet štai jis išgirdo, kaip virstelėjo sodo durelės nuo kelio, ir po valandėlės lengvi žingsniai ėmė artėti sodo taku. Niekas klebonijoj tokiais žingsniais nevaikščiojo... Taip, kažkas ėjo čion, į vikariatą... Be abejo, moteriškas... Štai jau pro langus mina tie smulkūs, lengvi žingsniai. Kunigas vienu šuoliu stryktelėjo nuo sofos... Argi?!. sudundėjo gonkos, pabarškino į duris, ir į kambarį įžengė ponia baronienė.

— Na, gerai, kad tamstą bent namie radau,— tarė ji, paduodama kunigui ranką.— Nesulaukdama tamstos, nusprendžiau, kad sveikas lauki mano revizito. Štai ir atėjau. Juk vedusi ponia gali leisti sau tokį laisvumą — vieną gražų vasaros vakarą atlankyti simpatišką kunigą... Ar ne tiesa?

Jos atsilankymas buvo toks netikėtas, kad kunigas iš karto nesusigriebė nė kaip ją priimti.

— Taip... be abejo... Nors, tiesą pasakius, mano nesilankymo priežastis buvo kita, bet aš labai džiaugiuosi, ponią čia matydamas... Prašau sėsti...

Baronienė domiai permetė jį akimis.

— Bet kas tamstai yra? — sušuko ji, pamačiusi sutaršytus jo plaukus ir sumišusią veido išraišką.— Ar sveikas kartais nesergi?

Jis liūdnai šyptelėjo:

— Beveik, ponia. Šiomis dienomis aš turėjau šiokių tokių nemalonumų, ir daug nesmagių minčių buvo atėję į galvą...

— Vėl kokie skrupulai?

— Šį kartą blogiau, ponia. Klebonas jei dar neapskundė, tai rengiasi skųsti mane vyskupui... Man gresia bausmė ir iškėlimas į kitą parapiją.

— Už ką gi? — nekantraudama sušuko baronienė.

Bet Vasaris svyravo.

— Bijau, kad ponia šių reikalų nesuprasite. Kartą jūs mane jau pajuokėt, kai aš prasitariau, kad mano lankymasis į dvarą gali sukelti įtarimų ir kalbų. Štai dabar tas ir atsitiko. Klebonas pasakė, kad ponios laiškelis pasieks mane tik per vyskupą.

— Na ir puiku. Tas laiškelis buvo pakankamai korektiškas ir šaltas.

— Vis tiek, ponia. Esama dar ir kitokių įrodymų.

Tai sakydamas, jis manė apie savo eilėraščius, bet ponia pakreipė jo žodžius kita prasme.

— Įrodymų, kad tamsta nekaltas, taip. Tamsta ir iš tiesų esi dar kūdikis... Na, bet vis tiek, kaip ten bebūtų, iš anksto rūpintis tuo aš nepatarčiau... Aš gyvenime seku tokiu dėsniu: niekad nesisieloti dėl praeities ir nesirūpinti ateities galimybėmis, ypač tokiomis, kurios mūsų valios nepriklauso. Patarčiau ir kunigui taip daryti.

— O vis dėlto gaila būtų Kalnynus palikti! — sušuko jis, gailesio pagautas.

— Mano drauge, tuomet ir galėsi gailėtis, kai reiks palikti. O gal ir nereiks palikti? Kas tada tamstai atlygins už šį per ankstyvą gailesį? Bus išmintingiau, jei tas gresiąs iškėlimo pavojus paskatins tamstą išnaudoti visa, ką ši vieta gali dar duoti gera. Sakysim, mano naujausių knygų dar sveikas neperskaitei. Be to, dabar vasara. Reikia linksmiau nusiteikti ir pasiieškoti gyvenime džiaugsmo, šviesos, meilės. Mes tik kartą gyvename, mielas kunige Liudai, o jaunystė taip greitai praeina. Aš netikiu, kad Dievui būtų reikalingi visi tie sveiko liūdesiai, skrupulai, gailesiai ir sielvartai. Aš manau, kad tai net nuodėmė, nes jaunam žmogui nenatūralu, eina prieš prigimtį. O! — jei kunigas ateitum pas mane išpažinties, aš sveiką negailestingai išbarčiau ir užduočiau tokią atgailą: kaitintis saulėje, jodinėti, žaisti tenisą, buvoti linksmų žmonių draugystėje, o pirm visa to lankyti tokias geras kaimynes, kaip mudvi su ponia Sokolina.

Taip ji ramino jį ir guodė, kaip motina pravirkusį vaiką. O jam iš tiesų pradėjo švisti akys ir atsirasti noro pasinerti į tą šviesų vasaros ir meilės džiaugsmą, apie kurį taip paprastai, bet įtikinamai kalbėjo ponia baronienė.

Kambary sutemos tirštėjo, bet šviesos jis nedegė. Ponia jau rengėsi išeiti, o ta vakaro prieblanda buvo tokia jauki ir raminanti. Pro atvirą langą pūstelėjo vėjelis, pakvipo jazminai, sušlamėjo sodo medžiai. Bet kunigui pasirodė, kad jis štai jau antrą kartą nugirsta lyg kokį įtartiną čežėjimą po galiniu savo kambario langu. Jis priėjo uždaryti lango ir, iškišęs galvą, pamatė Julę, kuri, prisiglaudus prie sienos, klausėsi, kas kambary buvo kalbama. Kunigui subarškinus langą, ji susimetė į kuprą ir dingo už namo kampo. „Šnipinėja,—

pamanė kun. Vasaris,— bėgs dabar klebonui papasakoti...“ Ir piktas apmaudas sukėlė atkaklų pasiryžimą priešintis.

Ponia baronienė po valandėlės pakilo eiti namo. Buvo susitarta, kad ryt po pietų kun. Vasaris atsilankys į dvarą, o ponios jau bus sumaniusios kokią mažą pramogėlę.

Ryt dieną per pietus klebonas, išgėręs savo degtinės stiklelį, atrodė geriau nusiteikęs kaip paprastai. Pabaigęs užkandį, kaip niekur nieko jis kreipėsi į Vasarį:

— O tamsta vakar vakare, girdėjau, svečią turėjai?

— Turėjau, klebone,— trumpai atsakė Vasaris.

— Draugas koks atlankė?

— Draugas...

— Che... O aš maniau, kad tai Rainakienė. Na, bet ta moka, kai reikia, ir kelnėmis apsimauti. Gali tada ir draugą pavaduoti. Tik ar ne per maža šviesos buvo kambary?..

— O, kunige klebone, Julė palangėj žibino geriau už žvakę... Jokio pavojaus nebuvo... Bet jūs jau taip puikiai apie viską painformuoti!..

— Gerai, gerai, kunigėli... Prašome tęsti... Tik ant manęs paskui nerūgoki, meldžiamasis...

Kun. Ramutis didžiai susirūpinęs klausė šito smailo dialogo, o po pietų pakalbino Vasarį eit į miškelį pasivaikščiot, bet tas atsisakė, turįs kitokių reikalų, ir Ramutis išėjo vienas.

Sulaukęs ketvirtos valandos, Vasaris patraukė į dvarą. Dabar jis ėjo tiesiai, nesislapstydamas, tarsi keršydamas klebonui, Julei ir visiem, kas jį įtarinėjo ir piktinosi. Po pasikalbėjimo su klebonu jis žinojo, kad jo likimas jau nulemtas. Baronienės atsilankymas davė klebonui argumentą, kuris įtikins vyresnybę, kad jauno kunigo poeto buvimas Kalnynuose virsta viešu papiktinimu.

Ponias jis rado parke, kroketo aikštelėj. Jam tuoj davė kūjelį ir ėmė aiškinti žaidimo taisykles. Ir čia jis pasirodė gabus mokinys, gerai sugebąs apskaičiuoti kryptį ir smūgio stiprumą. O kai laimingai pervarė kamuolį per vidurinius vartus, ponia Sokolina pasigėrėdama sušuko:

— Bet, kunige, jeigu tamstos smūgiai visada tokie taiklūs, tai su tamsta žaisti gana pavojinga!

Baronienė taip pat jį gyrė, ir jam buvo guvu sukinėtis saulėtoj aikštelėj, dviejų ponių draugystėj. Baigę žaidimą, jie

visi trys ėjo į salioną išgerti kavos. Paskui ponia Sokolina pasitraukė į savo kambarį, o baronienė pakvietė kunigą pas save pažiūrėti naujų knygų. Eidamas jis spėliojo, ar ir šis vizitas pasibaigs pasibučiavimu su baroniene. Jo širdis smarkiai ėmė plakti, bet jis įsikalbinėjo būsiąs atsargus ir vengsiąs sėdėti greta ponios. Bet šį kartą ir pati baronienė nebuvo linkusi išdykauti. Turbūt numatydama greitą šitos platoniškos, kaip ji sakydavo Sokolinai, pažinties galą, ji taip pat svarstė rimtas mintis. Ji norėjo įkvėpti tam jaunuoliui daugiau pasitikėjimo, didesnių norų ir ambicijų, o pirm visa ko pripratinti giedresniu žvilgsniu žiūrėti į gyvenimą.

— Na, štai mes kiek ir pažaidėm,— kalbėjo ji, patogiai įsisėsdama į fotelį,— ir tamsta tuoj pasidarei gyvesnis. O kelis kartus nusijuokei stačiai iš širdies gilumos. Šitokį tai aš tamstą myliu. O, kad kunigas ilgiau su manim padraugautum, tuoj pajustum širdy daugiau šviesos, džiaugsmo ir energijos!

— Tiesa, ponia baroniene,— atsakė jis, sedėdamas kitoj stalelio pusėj.— Bet tuomet man sunku būtų išsilaikyti savo pašaukimo ribose.

— Ak, nors valandėlę negalvok apie tą savo pašaukimą! Kiti moka puikiai suderinti ir pašaukimą, ir pasaulio malonumus...

— Aš ne iš tokių, ponia.

Ponia pažvelgė abejodama.

— Mielas kunige Liudai, ar sveikas kartais neapsigauni... Skirtumas tarp anų ir tamstos gal tik toks, kad anie, paėmę iš gyvenimo savo dalį, džiaugiasi, o tamsta, paėmęs savo dalį, graužiesi ir kankiniesi. Ne per žiauriai išsireiškiau?

— Ačiū už atvirumą, ponia. Tamsta tą skirtumą laikai, matyt, nesvarbiu, o man jisai esminis. Kiekvienas mano klaidingas žingsnis bus išpirktas vidaus kančia. Kas to nežinos, galės mane laikyti nerimtu, lengvabūdžiu. Klebonas jau ir dabar taip mano...

— Mielas prieteliau, aš suprantu, kad ta išpirkimo kančia turi tamstai psichologinės vertės. Bet šiaip ji niekam nereikalinga — nei Dievui, nei žmonėm.

— Be jos, ponia, aš liaučiau pats save gerbęs,— nupuolusiu balsu ištarė kun. Vasaris, žiūrėdamas pro atdarą langą

į tolį, kur pro vešlias parko liepas švietė giedras dangus ir nardė linksmos smailasparnės kregždės.

Tą dieną jis parėjo namo patenkintas savim ir ponia baroniene, ir jo sąžinė buvo rami. Jame buvo ėmusi tvirtėti nuovoka, kad jis eisiąs savo keliu, kančia išpirkdamas paklydimus ir nieko nebodamas, kas ką apie jį manytų arba sakytų. Taip nusistatęs, jis ir toliau vaikštinėjo į dvarą, nors ir jautė, kad klebonija seka ir smerkia kiekvieną jo žingsnį.

Jo santykiai su baroniene pasidarė draugiški. Ji pasipasakojo kunigui daugelį intymiškojo savo gyvenimo nuotykių, o jis rodė jai savo eiles, kai kurias vietas versdavo ir jai skaitydavo. Jis patyrė daug džiaugsmo, matydamas, kad baronienė pripažino jam talentą. Per tokius literatūrinius pasikalbėjimus ponia nepraleisdavo progos skatinti jauno poeto vilčių.

— Gaila, kad tamsta kunigas,— kalbėjo ji vieną kartą,— ir dar, be to, tokis jautrus kunigas. Aš, tiesą sakant, bijausi, kad tamstos, kaip poeto, kūrybinius veiksmus neimtų tramdyti kunigiška sąžinė. Šitos pavojingos ligos simptomų aš matau ne tik tamstos nuomonėse, bet ir tose eilėse, kurias man išvertei. Aš norėčiau, kad sveikas kuo giliausiai įsisąmonintum, kad pirmiausia esi poetas, o tik paskui kunigas. Nes poetu tamstą sutvėrė pats Dievas, o kunigu padarė tik seminarija ir vyskupas. Be to, aš norėčiau, kad būtum gimęs didelėj tautoj. Ten poetui platesnis kelias, ir kunigystės kevalas būtų greičiau pramuštas. Bet ir mažoj tautoj didelių ambicijų sveikas neišsižadėk. Mažoj atbundančioj tautoj dar daugiau reikia optimizmo ir savim pasitikėjimo. Kunigų jūs turit daug, o poetų maža. Esi poetas, tai šalin visokie kompromisai!.. Na, o dabar eiva pažiūrėti, kaip pražysta mano ankstyvosios nuostabios arbatinės rožės.

Šitokios kalbos iš tiesų tuščiai nepraskambėdavo. Po seminarijos įskiepyto savęs niekinimo, po parapijos darbe patirto nusivylimo baronienės žodžiai jį gaivino ir ugdė kaip giedrios, saulėtos srovės iš plačiosios padangės. Dėl to per trumpą laiką jis priprato ir prisirišo prie ponios Rainakienės kaip prie gero, reikalingo draugo. Jei dvi tris dienas jos nematydavo, pajusdavo savy nerimastį, tuštumą ir reikalą ją atlankyti. Seniau jis manydavo, kad meilė tai yra širdies, jausmų dilginimas, erotika arba kažkoks idealus, padangiškas

susižavėjimas ir garbinimas. Dabar gi jis pamatė, kad meilė, be visa to, yra visai reali gyvenimo parama, nors vis dar bijojo prisipažinti, kad myli ponią Rainakienę. Jis sakydavo sau, kad baronienė yra jam labai gera ir kad jis nori ją pamatyti tokiu arba kitokiu reikalu. Jis ir pats nežinojo, kas jį labiau traukia: jos grožis ir moteriškumas ar ta dvasinė nauda, kurios jis gauna su ja bendraudamas.

Erotinis elementas įųdviejų meilėj taip ir pasiliko paskutinėj vietoj. Kunigas Vasaris jo tyčiomis vengė, o neturėdamas jokio patyrimo meilėj, nė nejautė didelio patraukimo į erotiką. Be to, ponios baronienės jis vis dėlto varžėsi, ir pats nebūtų išdrįsęs parodyti čia reikiamos iniciatyvos. Ponia gi rado savotiško malonumo ir naujumo žaisti tais jausmų pustoniais, ir niuansais, tuo tarpu kai visa kita meilės gyvenime jai buvo žinoma pernelyg gerai. Be moteriško susidomėjimo jaunu kunigu poetu, ji iš tiesų jautė jam tarsi kokį motinišką rūpestingumą. Jai buvo gaila po kiekvieno laisvesnio jausmų prasiveržimo matyti jo susigraužimą ir einančią jame kovą. Aukščiausias jų flirto laipsnis būdavo pasibučiavimai, kartais pusiau juokais, žaismingi, kartais nuoširdūs, spontaniški, bet niekados neiną ligi apsvaigimo ir visados tokiais psichologiškais momentais, kad jaunas kunigas, nagrinėdamas savo sąžinę, niekaip negalėdavo sutikti padaręs mirtingąją nuodėmę.

Nors ir daug nemalonumų apkartino Vasariui šią pažintį, nors savo sąžinėj jis jausdavo kaltės rakštį, vis dėlto tos kelios savaitės buvo laimingiausias jo pirmųjų kunigavimo metų laikas.

Vėliau jis manydavo, kad ponia baronienė buvo likimo moteris jo gyvenime. Jis atsimindavo kapeliono Laibio žodžius, kad dėl šitokių moterų istorijos eiga kartais pakrypstanti į kitas vėžes, dėl šitokių moterų esąs kuriamas menas ir dėl jų esą daromi nusikaltimai. Ir jis manydavo, kad kapelionas sakė teisybę.

XXIV

Vieną kartą, parėjęs iš dvaro, kun. Vasaris rado laišką. Pralotas Girvydas kvietė jį kaip galima greičiau atvažiuoti į Naujapolį pasikalbėti vienu svarbiu reikalu. Vasaris numanė,

kas tai per reikalas. Greičiausia, klebono skundas buvo pavestas ištirti pralotui Girvydui, ir šis dabar šaukė pasiaiškinti. Jei taip, tai būtų gal ir gera, spėliojo „nusikaltėlis“, nes pralotas — plačių pažiūrų žmogus, palankus jam, o kreivai žiūrįs į kleboną Platūną.

Ilgai nelaukęs, Vasaris išsirengė į miestą. Pasirodė, kad jo neklysta. Pralotas sutiko jį rūsčia mina, su pasišiaušusiu ties kakta plaukų kuokštu, kuris nelėmė nusikaltėliui nieko gera. Nusivedė jį pralotas į savo kabinetą, uždarė paskui jį duris, pasisodino priešais save ir, tirdamas rūsčiu žvilgsniu, ėmė kalbėti, pabrėždamas žodžius:

— Ar žinai, kunige, kam aš tamstą čia pakviečiau? Prieš tamstą yra paduotas vyskupui skundas! Taip, skundas!.. Tamsta palaikąs santykius su kokia ten dvaro poniute! Tamsta per dienas sėdi dvare, nežiūrai darbo ir piktini žmones. Ji tau rašo laiškelius, o tu ją priiminėji savo kambary!.. Visa tai *sacerdoti non licet!** Man pavesta ši byla ištirti. Kaltinimai sunkūs. Na?..

Vasaris jau buvo bepradedąs aiškintis, bet staiga rūstus praloto veidas plačiai prasišiepė, jo gudrios akutės tankiai sumirksėjo, ir jis sukreteno ilgu smulkučiu juoku.

— Išsigandai, geradėjau, a?.. Kaltinimų visas maišas, o be to, dar ir ponios laiškelis! — Jis ištraukė iš stalčiaus lapelį ir pagrasino Vasariui.— Na, betgi ir stuobrys tas Platūnas! Žinojau, kad jis skersuoja į tave ir kokią šunybę padarys. Vis dėlto šioks toks pagrindas, matyt, yra. Na, pasakok, kokie ten tavo reikalai su ta poniute? Ir kokį čia jis vizitą mini savo skunde?

Pralotas perbraukė delnu per plikę, ir plaukų kuokštas išnyko. Vasaris, paskatintas tokio palankumo, ėmė pasakoti apie baronienę ir apie savo vizitus į dvarą. Bet tai buvo kaltinamojo pasiteisinimas. Dėl to pralotas iš jaunojo kunigo žodžių gavo tokį vaizdą: baronienė, jau ne pirmos jaunystės rimta ponia, gera katalikė, kartas nuo karto kviesdavo Kalvynų kunigus į dvarą. Sykį jie ir buvo atsilankę visi trys. Bet Vasaris, kaip literatas, susidomėjo dvaro biblioteka ir, gavęs ponų pritarimą, ėmė lankytis dažniau pasiimti knygų. Be to,

* Kunigui nedera.

jis mokęs baroną lietuvių kalbos. Sykį ponia, eidama pro šalį, saulei leidžiantis, užsuko valandėlę į vikariatą pažiūrėti, kaip jis gyvena. Dvaro parke porą kartų jie žaidė kroketą. Štai ir viskas...

Pralotas buvo patenkintas Vasario pasiaiškinimu.

— Aš taip ir maniau,— kalbėjo jis,— kad čia Platūno bus iš adatos vežimas priskaldytas. Na, į smulkmenas nesileisim. Gal ta baronienė ir nori tave į savo pinkles pagauti... Jos laiškelis dar ir dabar kvepia pagunda... Ką čia supaisysi... Būva ne tokių istorijų! O pats, be to, poetas, ne koks stuobrys... Bet būk atsargus. Tavo eilės galėtų tave apskųsti labiau negu Platūnas. Na, bet šito klausimo niekas dar nekelia, nekelsiu nė aš. Tik žiūrėk, kad nebūtų viešo papiktinimo parapijai!

— Tai kaip, kunige pralote?.. Galėsiu pasilikti Kalnynuose?

— Ot čia tai ir nežinau, kaip bus. Jeigu jau klebonas taip užsisėdo, gal ir geriau būtų tave perkėlus į kitą parapiją. Tau pačiam bus geriau.

— Nieko, kunige pralote... Kalnynuose apsipratau... Dvaro biblioteka...

Bet pralotas gudriai šyptelėjo:

— Biblioteka... hm... Kad kartais nepasidarytum per gudrus, tą biblioteką bestudijuodamas...

Vasaris pajuto įtarimą ir nebesispyrė. O pralotas, pabaigęs „tardymą", brūkštelėjo ranka per plikę — ir plaukų kuokštas ties kakta vėl pasišiaušė. Jo veidas surūstėjo, ir Vasaris net susigūžė, laukdamas kokio naujo, netikėto puolimo.

— Taip, čia mes planuojame, o kas bus rytoj, vienas Dievas težino,— iškilmingai pradėjo pralotas.— Jūs ten Kalnynuose negirdit, kas darosi pasauly. Žiūrėk, užvakar Serbijoj užmuštas Austrų sosto įpėdinis su žmona...— Ir jis išskleidė plačiai laikraštį ant stalo.

— Balkanai vis neramūs,— pritarė Vasaris, dirstelėjęs į laikraštį.

— Balkanai!.. Čia, geradėjau, jau visos Europos, ne Balkanų reikalas. Supranti, kuo tai kvepia? Austrija paskelbs karą Serbijai. Už Serbiją stos Rusija. Su Austrija eis Vokietija. O prancūzam tik to ir reikia. Ne be reikalo Puankarė lankėsi Petrapily. Čia vienintelė proga atgriebti Elzas-Lotaringi-

jai...— Ir pralotas, iš kampo į kampą trypdamas po savo kabinetą, leidosi į painius Europos politikos samprotavimus. Pabaigęs jis stabtelėjo ties savo svečiu ir, pakėlęs pirštą, tarė:

— Europoj pakvipo paraku, geradėjau! Sulauksime karo...

— Kaipgi tada mes, kunige pralote?..— sunerimavo Vasaris, atsiminęs, kad jau antrą kartą girdi šį pranašavimą.

— Che... ar aš žinau?.. Bus baisu, bus baisu... Kitiem gal teks ir į Rusiją bėgti... Jum, jauniem, bepigu, o mes, seniai, to viso jau neišgyvensim...

Staiga praloto galvoj sušvito nauja mintis, ir jis net pliaukštelėjo Vasariui per petį.

— Ė, bet klausyk, geradėjau, kas man atėjo į galvą! Jei bus karas, dumk į Rusiją ir stok į Akademiją! Išrūpinsiu vyskupo leidimą. Apsieisime čia ir be tavęs. Turi talentą — tau reikia mokslo.

Vasaris net suvirpėjo nuo šitų žodžių. Baisi karo galimybė jam nešė didelę šviesią viltį, o gal ir išsivadavimą. Ir jis nežinojo, ar nugąstauti dėl karo pavojaus, ar džiaugtis pasivaidinusia išvažiavimo proga. Bet visa tai tuomet atrodė dar taip nerealu. Jis atsisveikino pralotą, nieko aiškaus nenusitvėręs.

Kaip paprastai, jis nuėjo atlankyti ponų Brazgių. Ponia Liucija tuoj parodė jam sūnų ir smulkiai papasakojo, kaip sparčiai jis augąs ir kokis imąs darytis gudruolis...

Neramios žinios ir baugios praloto pranašystės jau buvo pasiekusios ir daktaro ausį. Žmonai jis nieko nesakė, nenorėdamas pirma laiko jos gąsdinti, bet kai ponia išėjo atnešti kavos, neiškentė nepasidalinęs su kunigu savo rūpesčiu.

— Jei tikrai įvyktų karas,— kalbėjo jis,— mane tuč-tuojau sumobilizuotų. Su šautuvu, tiesa, man eit nereikėtų, bet fronte gydytojui toks pat pavojus kaip ir kareiviui. Net baisu, kai pamąstau, kas tuomet atsitiktų su Liuce ir Vytuku.

— Ė, daktare,— ramino jį Vasaris,— visi tie spėliojimai apie karą greičiausia pasibaigs niekais. Argi tamsta gali įsivaizduoti karą Europoj, kur ištisai kaimai, miestai ir kiekviename žingsny knibžda žmonės?

— Tam ir karas, kad praretintų tą knibždėlyną. Įsivaizduoti, tiesa, sunku, bet jei pralotas Girvydas taip tuo persi-

ėmęs, tai pavojus, matyt, rimtas. Jis gudrus žmogus ir geras politikas. Jei mane paimtų, Liucytei su Vytuku tektų kraustytis pas kanauninką Kimšą.

Grįžus poniai į kambarį, ši kalbos tema staiga nutrūko, ir Vasaris pajuto, tarsi iš tiesų kokia kraupi šmėkla praskrido pro jaukų jų trijų, palyginti laimingų žmonių būrelį.

Parvažiavęs namo, jis su nieku nesidalino įspūdžiais. Klebonas žinojo jo kelionės priežastį ir stebėjosi, kad jis grįžo gerai nusiteikęs. „Aš to ir bijojau,— mąstė Platūnas,— kad čia neįsiterptų pralotas ir viso reikalo nepagadintų... Taip ir išėjo... Gerai globoja savo pupilį...“

Ryt dieną, nuėjęs į dvarą, Vasaris papasakojo baronienei viską, ką girdėjo Naujapoly. Ponia džiaugėsi, kad jokia bausmė jam nebegresia, bet praloto išvedžiojimais apie karą netikėjo.

— Tų senių politikos mėgėjų galvos visumet pilnos visokių fantazijų apie karus,— juokavo ji.— Naivūs provincijos diplomatai kitaip negali įsivaizduoti karalių, kaip puotaujančių arba kariaujančių. Bene bus toks ir tamstos pralotas... Kad jis pataria tamstai išvažiuoti, tai pagirtina. Bet jei lauksite karo, tai esu tikra, kad jis pirma numirs, o tamsta tapsi pralotu jo vietoj.

Nejučiomis praslinko dar pora savaičių. Gyvenimas ėjo paprastai, kasdieniškai. Jokios neramios žinios nedrumstė giedrios Kalnynų padangės. Vasaris, nenukentėjęs dėl klebono skundų ir nejusdamas dabar noro tyčiomis jam priešta-rauti, tapo atsargesnis ir vizitus į dvarą stengdavosi nuslėpti nuo nereikalingų akių.

Atėjo Panelės Švenčiausios Škaplierinės atlaidai — didžiausi Kalnynų parapijoj. Klebonas Platūnas, nors šykštus, šitiem atlaidam nepasigailėdavo kelių dešimtų rublių grynais pinigais. Visa kita paimdavo iš ūkio arba sunešdavo parapijonys.

Privažiavo daug kunigų. Iš tolimesnių parapijų atvyko ir du Vasario mokslo metų draugai — Petryla ir Kasaitis. Įdomu buvo jiem pasimatyti po vienerių kunigavimo metų. Petryla atrodė jau tipiškas vikaras — stambus, raudonas, aptukęs. Vaikščiojo jis dideliais žingsniais, greitai, mostaguodamas rankomis, ir atsegiotos sutanos skvernai plačiai plevė-

savo pažemiu. Jis mėgo kalbinti bučiuojančias jam ranką moterėles ir nesivaržė juokais drėbti kokį kaimišką sąmojį. Petryla savo likimu, matyt, buvo visai patenkintas.

Kun. Kasaitis, atvirkščiai, atrodė užguitas, prislėgtas ir baugštus. Ir seminarijoj jis buvo skeptikas ir pesimistas, o vieneri kunigavimo metai įspaudė į jo širdį ir veidą mizantropijos žymę. Vasariui buvo gaila žiūrėti į savo draugą. Jis nežinodamas nujautė, kad ir Kasaičio dvasioj kraunas viena iš tų gyvenimo tragedijų, kurios vyksta — ne visuomet pastebimos, o dar rečiau suprantamos — altorių šešėly. Prieš pietus jie visi trys susimetė Vasario kambary, bet atviros, nuoširdžios kalbos nerado. Petryla pradėjo juokauti, kibdamas prie paskutiniųjų Vasario eilių ir neva girdamas jį už drąsą. Bet pastebėjęs jo sumišimą, stvėrėsi už Kasaičio,— dėl ko tas esąs toks paniuręs ir apsiblausęs. Vasaris ir Kasaitis nors pyko ant Petrylos, bet vengė vieni du pasilikti, nes žinojo, kad neprisivers pasisakyti, kas guli abiem ant širdies.

Į atlaidus atvažiavo ir Šlavantų tėvelis. Per pietus, tyčia ar netyčia, pasitaikė taip, kad tėvelis atsisėdo prie kun. Vasario. Platūnas pastatė degtinės ir konjako. Kai kurie jaunesnieji kunigai demonstratyviai apvožė savo stiklelius, bet skandalo nekėlė. Šlavantų tėvelis, matyt, norėjo įtraukti Vasarį į nuoširdesnį pasikalbėjimą, bet tas laikėsi atsargiai, numanydamas, kad Ramutis greičiausia bus taręsis su tėveliu apie reikalą pakreipti jį į gerą kelią.

— Dėl ko gi, kunigėli Liudai, neatsilankai daugiau į Šlavantus? — klausė tėvelis.— Mes anuomet taip gražiai pasikalbėjome. Rastume ir dabar ką pasvarstyti. Kunigo gyvenimas, darbas parapijoj kasdien iškelia daugybę visokių klausimų. Labai naudinga juos panagrinėti ir pasidalinti mintimis. Ilgai nelaukę, atvažiuokite kurią dieną abu su kun. Ramučiu.

— Nežinau, tėveli... Sunku išsirengti... Tai pas ligonį, tai šiaip kokio darbo... Nepasijunti, kaip praeina laikas.

— O ką sveikas dirbi? Rašai vis dar poezijas?

— Rašinėju šį tą...

— Gal jau ir giesmelę kokią sudėjai?

— Bandžiau porą kartų, bet neišeina...

— O kai skaitai tamstos eilutes, atrodo, kad sveikas labai lengvai eiliuoji,— švelniai paabejojo tėvelis.

— Aš kažkur skaičiau, kad giesmių ir dainų stilius esąs kitokis, negu šiaip poezijos. Jom rašyti reikia ypatingo gabumo.

— O man rodos, jeigu poetas nori rašyti giesmes Dievo garbei, tai Dievas jam nė to gabumo nepašykštės. Na, bet tegu tik sveikas pakunigausi kelerius metus, įsigilinsi į tas malones, kurių Dievas teikia uoliam kunigui — ir nejučiomis pradėsi giedoti Jo garbę.

Vasariui dabar buvo aišku, kad tėvelis laiko jo poeziją jaunystės paklydimu ir linki, kad tas paklydimas greičiau pasibaigtų. Jis gi pats jau buvo įsitikinęs, kad jei tėvelio linkėjimas išsipildys, tai jis, tiesa, nebedainuos pasaulio tuštybių, bet negiedos nė Dievo garbės.

Per tuos atlaidus Vasaris pamatė, koks jis tapo svetimas savo luomo reikalam ir žmonėm. Labiau svetimas negu anksčiau. Jį, klieriką, su dvasiškių luomu rišo būsimo darbo viltys, numatomi bendri reikalai, visa tai, ko jis dar nežinojo, bet laukė ir tikėjosi. Dabar juo mažiau liko laukti ir tikėtis, juo daugiau jis jautėsi svetimas šitoj aplinkumoj. Kunigų luomo specifiniai bruožai — teigiamieji ir neigiamieji — jį dabar erzino ir stūmė. Jis neturėjo nė vieno draugo kunigo, su kuriuo jį būtų rišę šioki ar toki kunigiški, dvasiški reikalai. Per atlaidus jis nė su vienu nerado bendros kalbos. Jis matė, kad daugelis jo vengia, nežino, ką su juo kalbėti, o kiti laiko pasipūtėliu arba tuščiu, Dievas žino ką įsivaizduojančiu lengvabūdžiu. Jam norėjosi bėgti nuo tų sutanotų, kaip ir jis pats, bet jau kitaip mąstančių ir kitaip jaučiančių žmonių į tokią gyvenimo aplinkumą, kur valdo paprastesni, žmoniškesni dėsniai. Taip narpliojosi ir trūkinėjo tos išvidinės gijos, kuriomis poetas Vasaris buvo suaustas su dvasiškių luomu. Bet laukujės formos dar buvo kietos ir tvirtos.

Netrukus po tų atlaidų vieną gražų popietį Vasaris nuėjo atlankyti ponių. Saulė kaitino nepakenčiamai — ir jie visi trys, susėdę liepų paunksmėj, tingiai persimesdavo vienu kitu sakiniu apie nereikšmingus dalykus. Pro parką keliu girgždėjo didžiuliai šieno ir dobilų vežimai, ir aitrūs sudžiūvusių žolių aromatai sklaidėsi tvankiame ore. Staiga iš rūmų pro stiklinę verandą iššoko kambarinė Zosė ir, mojuodama popierio lakšteliu, pribėgo prie ponios.

— Telegrama!

Baronienė žvilgtelėjo į lapelį ir nustebusi sušuko:

— Nelaukta naujiena!.. Rytoj parvažiuoja baronas ir prašo atsiųsti į stotį arklius. Ką gi reikštų šis netikėtas parvykimas?

— *Non, c'est étonnant!..** Ar tik nebus jo sveikata pablogėjusi? — susirūpino ponia Sokolina.

— Negali būt, mano miela. Juk aš tik užvakar gavau jo laišką. Jis rašė puikiai jaučiąsis ir dar nemanąs greitai namo grįžti.

O Vasariui dilgtelėjo į galvą naujas susiprotėjimas.

— Ar tik ne karas, ponios!

— Ak, negąsdink mūs, mielas kunige,— susierzino ponia Sokolina.

Šį kartą ir baronienė jau nesijuokė iš karo. Užtrukęs serbų—austrų konfliktas vis plačiau skleidė baisią nuojautą. Žinia apie pono parvažiavimą sukėlė dvare visokių gandų...

Vasaris tą ir kitą dieną negalėjo rasti sau vietos, nekantraudamas ir nežinodamas, kokių naujienų parveš baronas Rainakis. Trečią dieną jis jau buvo nutaręs eiti į dvarą, bet tuoj po pietų, kai kunigai vos tik dar kėlėsi nuo stalo, užduses įvirto į kambarį pats baronas. Vos spėjęs pasisveikinti, visų kalbų mišiniu jis ėmė pasakoti baisias žinias. Vakar, liepos 28 d., Austrija paskelbė Serbijai karą. Nesą jokios abejonės, kad šiandien ryt Rusija paskelbsianti karą Austrijai, o Vokietija Rusijai. Tad jis, baronas, kaip rusų pilietis, vos spėjęs ištrūkti ir beveik paskutiniu traukiniu pasiekti sieną.

— *Ach, du lieber Gott!.. C'est incroyable... incroyable!..* — stverdamasis už galvos šaukė baronas.— *Padumajte, vied eto bezumije... C'est la guerre!.. enfin c'est la catastrophe, meine Herren!**

Trumpu laiku išliejęs visą savo susijaudinimą ir nebegalėdamas nustygti vietoje, jis išsiskubino atgal.

Barono atsilankymas ir jo atneštos žinios nuaidėjo klebonijoj kaip perkūnas iš giedro dangaus. Pirmąsyk visi trys kunigai pasijuto vieningi, bestovį prieš kažką baisų, ne-

* Ne, tai nuostabu!.. (I)

** Ak tu mielas Dievel.. Tai neįtikima, neįtikima!.. Pamanykit, juk tai beprotybė... Tai karas!.. pagaliau, tai katastrofa, mano ponai!.. (I)

žinomą. Pirmąsyk Platūnas be paniekos ir pašaipos klausė Vasario, kuris tik dabar ėmėsi atpasakoti praloto Girvydo išvedžiojimus, sustiprindamas nuomonę, kad karas tikrai bus. Klebonas, pamąstęs apie savo mūru stovinčius javus, apie kaimenę galvijų ir apie visokios gėrybės prikrautą klėtį ir įsivaizdavęs, kad visa tai gali sunaikinti karas, atsimainė veidu — ir jam jau buvo vis tiek, pasiliks Vasaris Kalnynuose ar ne. O kun. Ramutis nuėjo į bažnyčią atlankyti *Sanctissimum* ir sukalbėjo dalį ražančiaus, kad Dievas atitolintų tą baisią karo šmėklą.

Po poros dienų bažnytkaimy buvo didelis sujudimas. Buvo paskelbta visuotinė mobilizacija, ir jauni vyrai, pėsti ir važiuoti, visais keliais traukė į valsčių. Daugelį lydėjo tėvai, žmonos ir vaikai, išsigandę, susirūpinę, apsiverkę. Kai kurie užsukdavo į bažnyčią, kai kurie eidavo išpažinties.

Po pietų stovėdamas ir observuodamas rinkoj klegančius žmones, Vasaris pamatė daug pažįstamų. Pamatė jis ir smuklininką Vingilą, ir muzikantą Skripkelę, ir rudąjį berną, Piktupių Andrių,— visi jie buvo pašaukti į karą. Buvo pašauktas ir zakristijonas Petras.

Kai Vasaris vėl atsilankė į dvarą, Vokietijos ir Rusijos karas jau buvo paskelbtas. Ponios labai nerimavo ir norėjo kuo greičiausiai važiuoti į Peterburgą. Bet baronas dar vis delsė. Pavojus jį užhipnotizavo, pakirto jo valią, ir jis nesiryžo nieko pradėti. Vasaris jį rado pasitiesusį ant stalo didelį Europos žemėlapį ir darantį visokias strategines kombinacijas, puolimo ir gynimosi planus. Kitokio darbo jis dabar neturėjo.

Palikę baroną kabinete, ponios ir kunigas išėjo į parką. Netoliese birzgė mašina, buvo prasidėjusi rugiapjūtė. Staiga į parką per tvorą kūliais įsivertė piemuo ir atbėgęs klupdamas ėmė pasakoti, kad pilnas plentas kareivių. Ponios ir kunigas išėjo už dvaro į kalnelį, iš kur buvo matyti plentas, pažiūrėti, kas ten darosi. Iš tiesų, lygiomis eilėmis į vakarus šliaužė pilkos, vientisos kareivių masės, o paskui kleksėdami ėmė traukti vežimų vežimai. Ilgai ėjo kareiviai ir ilgai kleksėjo vežimai. Visi, kas tik buvo laukuose, metė darbus ir, prisidengę delnais akis, žiūrėjo į plentą. Visiem buvo neramu ir keista, ir smalsu, jaučiant artėjantį siaubą.

Ponios ir kunigas, grįždami atgal, maža kalbėjo.

Ties parko kampu jie atsisveikino.

— Na, sudie, mielas kunige Liudai,— tarė baronienė.— Kada gi sveikas vyksi pas savo pralotą dokumentų? Patarčiau ilgai nelaukti. Bandysiu prikalbėti baroną, kad jau šią savaitę važiuotume į Peterburgą. Ar tamsta nespėtum su mumis?

Kaip ir koki sparnai suplazdėjo jo krūtinėj, ir atsisveikinęs jis greitai nužingsniavo namo.

XXV

Ponų Rainakių išvažiavimo diena pagaliau buvo paskirta. Baronas, ilgą laiką kažko lūkuriavęs ir delsęs, vieną rytą įsakė rengtis į kelionę — ir tai paskubomis. Paskutinį vakarą Vasaris atėjo atsisveikinti. Rūmai jau buvo priteršti, prišiukšlėti. Salione be tvarkos riogsojo visokių dėžių ir lagaminų. Baronienė, o ypač ponia Sokolina, pasirūpino sukrauti viską, ką tik buvo galima paimti.

Arbatą davė atviroj verandoj, nes vakaras buvo tylus ir šiltas. Visi jautėsi prislėgti, paniurę, be ūpo. Baronas kraupiai tylėjo, kairiąja ranka kartas nuo karto darydamas kažkokius nesuprantamus gestus. Ponia Sokolina galvojo, ar nepamiršo ko nors įkrauti į dėžes. Viena baronienė stengėsi nepasiduoti melancholiškai nuotaikai ir net bandė juokauti, kiek tai buvo tinkama tokiose aplinkybėse.

— Aš jau beveik apsipratau su karu,— kalbėjo ji.— Šitie kareiviai, kur vakar apsistojo dvare, sako, darys čia kažkokius apkasus ir spygliuotų vielų tvoras. Aš norėčiau pažiūrėti, kaip visa tai atrodys. Ne, karas jau ima mane intriguoti. Ar tik nepasidarius man gailestingąja sesele? Kaip manai, kunige Liudai, ar tiktų man baltas gobtuvas ir baltas rūbelis su raudonu kryžium ant krūtinės?

Bet Vasaris visai nebuvo linkęs juokauti. Atsisveikinimo nuotaika visuomet esti liūdna, o ką gi kalbėti apie šitokį atsisveikinimą? Ponia baronienė rytoj išvažiuoja — kas žino? — gal amžinai... Jis mąstė, kad vėl pasiliks vienišas, neturįs kam žodžio tarti nei iš ko išgirsti padrąsinančios minties. Jis jautė, kad šviesioji jo sielos dalelė, susitelkusi

aplink baronienę, jai išvažiavus, ištirps, išblės, ir jį vėl apsiaubs pilkas kasdieniškumas ir apatija. Ir, žiūrėdamas į nusišypsojusį, bet liūdną ponios veidą, į jos dideles, rūpestingai žvelgiančias akis, jis pajuto sunkią nerimastį ir skausmą. „Ryt vakarą,— mąstė jis,— šiuo metu ją neš traukinys kur toli į šiaurę, į triukšmingą sostinės miestą, o aš slampinėsiu nykiam Kalnynų vikariate, nežinodamas, kas su manim bus po dienos kitos; ne, aš turiu iš čia paspukti! Ji man parodo kelią — aš ją pasivysiu!"

Tuo tarpu pradėjo temti. Vakarų dangus raudonavo visomis saulėlydžio spalvomis. Buvo tylu kaip kiekvieną giedrą ramų vasaros vakarą.

Staiga vakaruose toli toli pasigirdo lyg koks prislėgtas urzgimas, lyg koks dundėjimas, tartum pirmieji tolimo griausmo atbalsiai. Bet danguj nebuvo jokio debesėlio. Visi susitelkė ir įsiklausė. Po valandėlės dundėjimas pasikartojo — tolimas, bet galingas ir grasinantis. Baronas atsimainė veidu ir, judindamas kairiąją ranką, pašnibždomis ėmė sakyti:

— *Voilà... voilà... voilà... la canonnade... ça commence... Ach, du lieber Gott!..** — jis pakilo ir skubiai nuėjo prie savo žemėlapių.

Atsisveikino kunigą ir ponia Sokolina, susirūpinusi baigt kraustyti dar kai kuriuos mažmožius. Baronienė pasiūlė Vasariui pereiti su ja porą kartų per parką. Vakaras buvo toks gražus, o ta atsisveikinimo nuotaika tokia melancholiška ir švelni... Jiedu pasuko vienu šoniniu taku, apžėlusiu plačiais serbentų krūmais, kurių kvapas gaivinančiu gajumu dilgė krūtinę.

Baronienė pirmoji pradėjo kalbėti:

— Štai, mielas kunige Liudai, mūsų kuklios pažinties ir galas. Karas, jeigu jis įsiliepsnos, yra toks negailestingas despotas, kad sutrauko daug stipresnius ryšius negu mudviejų. Po karo gal ir susitiksime, bet kažin ar panorėsime tęsti šį mūsų tokį idilišką draugiškumą?

— Kodėl ne, ponia? Aš manau, jei pateksiu į Peterburgą, gal ir ten susitiksime.

Ponia nusijuokė.

* Matai... matai... matai... kanonada... jau prasideda... Ak tu mielas Dieve!.. (I)

— Mano drauge, Peterburgas tai ne Kalnynai!.. Na, bet jeigu sveikas ateisi į Maltą laikyti mišių, visaip gali būti.

Vasariui nepatiko, kad baronienė riša jųdviejų pažintį su kunigiškomis jo pareigomis, ir, staiga apsiniaukęs, tarė:

— Pagaliau, kas iš to?.. Ateičiai aš neturiu teisės gaivinti jokių vilčių. Gana to, kas yra įvykę iki šiandien. Susitiksime kada ar ne, aš ponią vis tiek minėsiu kaip šviesiausią mano gyvenimo pragiedrulį.

— Ar man pirmai tamsta kalbi šitokius žodžius? Prisipažinsiu, kad aš jau esu juos girdėjusi ne vieną kartą ir ne iš vieno. Dėl to galiu sveikam išpranašauti, kas bus toliau. Man išvažiavus, tamsta atsiminsi mane kasdien, paskui kartą per savaitę, paskui kartą per mėnesį — ir tuomet jau aš būsiu gal vis dar malonus, bet jau nebegyvas atsiminimas. Mano vietą užims kita — ir viskas prasidės *da capo**, tik kita tonacija. Nes aš manau, kad be moteriškos draugystės sveikas vis dėlto nepasiliksi.

— Ne, ponia,— protestavo Vasaris.— Tamsta vienintelė ir paskutinė moteris, dėl kurios aš kartais pamiršdavau, kas esu...

Jis norėjo dar toliau įtikinėti, bet atsiminė ponią Liuciją, ir, pajutęs sau pačiam priekaištą, nutilo. Bet jis nuoširdžiai tikėjo, kad daugiau su jokia kita moterim jis į tokius artimus santykius neįsileis.

Jiedu vaikščiojo serbentomis kvepiančiu taku, ir baronienė paskutinį kartą kalbėjo jam apie norą gyventi, apie drąsą ir pasiryžimą laimėti ir apie kelius, kuriais jis gali savo laimę vytis. O iš tolo, iš raudonuojančių vakarų, kartas nuo karto piktai dundėjo armotų šūviai.

— Nuostabiai gražus mūsų atsisveikinimui akompaniamentas,— kalbėjo ponia, įsiklausydama į tuos tolimus dundėjimus.— Ir reikšmingas. Ilgai jį atsiminsime. Berods ir visa mūsų pažintis buvo nekasdieniška, nes jau per daug nekalta. Prisipažinsiu, su manim seniai to nebuvo. O tamsta nusivylei savo svajonėmis apie dvarą?

— Ne, ponia. Būdavo, tiesa, momentų, kada jausdavau sąžinėj sunkių priekaištų ir skaudžių konfliktų; bet, girdėdamas tą armotų grūmojimą, aš visu tuo džiaugiuosi. Pasi-

* Iš pradžios.

sakysiu poniai, kad karo pavojus kelia many keistą maištingumą. Man atrodo, kad turi įvykti kokia katastrofa, kažkas turi sprogti, prasiveržti, išsilieti ir nuplauti viską viską. O paskui bus kitokis gyvenimas — šviesus, laisvas, gražus ir didingas. Tamstos pažintis, ponia, paruošė mane tai katastrofai ir tam gyvenimui.

Baronienė stebėjosi, matydama tokį jo pasiryžimą ir entuziazmą. „Tas kunigas,— manė ji,— slepia savy dar tokių savybių, kurių aš jame nepastebėjau. Įdomu būtų jį sutikti po dešimties metų."

Tuo tarpu pradėjo temti. Pusė dangaus dar švietė vakarų žara, bet parke šešėliai tirštėjo, ir ties pievelėmis darėsi lengvučiai, balzgani, padrikę rūkų debesėliai. Padvelkė vėsa ir drėgmė.

— Na, mielas kunige Liudai,— tarė baronienė,— palydėk mane ligi verandos, ir sudie. Nykstant dienos šviesai, mudviejų atsisveikinimas gali tapti sentimentalus ir melancholiškas, o aš noriu išsaugoti savo atminty tą energišką tamstos veido išraišką, kurią mačiau prieš valandėlę.

Verandoj ji šypsodamasi padavė jam ranką. Jųdviejų akys susitiko, ir, vienos minties, vieno jausmo pastūmėti, jiedu paskutinį kartą palinko prie vienas kito. Jiedu atsisveikino kaip du viens kitą mylį geri draugai prieš ilgą atsiskyrimą, pasiryžę eiti savais ir gal skirtingais keliais.

Baronienė, daugiau nė žodžio netarusi, dingo saliono duryse, o Vasaris per parką leidosi namo. Dvaro kumetynuose, kur buvo apsistojusi kuopa kareivių, spiegė armonika, skambėjo dainuškos, kvatojo mergos. Dulkėtu keliu skubino pavėlavusios laukuose moterys.

Tą naktį Vasaris ilgai nėjo gulti. Vakarų žara jau seniai buvo pasislinkusi į rytus, ir vyturiai jau čiulbėjo blankiame priešsaulėtekio ore, kai jis atsigulė ir užsnūdo jautriu neramiu miegu.

Kitą dieną Kalnynų apylinkėj buvo neramu. Iš aplinkinių kaimų suvarė daug žmonių, vyrų ir moterų, kartu su kareiviais, kurie buvo apsistoję dvare, kasti apkasų. Kalbėjo, kad jei ateis germanai, čia būsiančios pozicijos ir dideli mūšiai. Per keletą dienų didžiuliais grioviais išvagojo dvaro laukus. Gilų apkasą išvarė ir per klebono avižas ir miežius.

Ilgai prašė klebonas vyresniojo, kad palauktų dar porą dienų ir leistų suimti javus. Nieko negelbėjo. Viską ištrempė, su žemėmis sumaišė. Nusiminęs vaikščiojo klebonas, žiūrėdamas į tą darbą ir skaičiuodamas nuostolius. O prieš apkasus, per pievą, kareiviai nutiesė daug eilių spygliuotų užtvarų, prikalstė baslių ir prinarpliojo vielų. Visai sugadino pievą, kur augdavo trąši žolė su smilgomis ir baltaisiais dobilėliais.

Vieną kartą į bažnytkaimį atvažiavo automobilis, pilnas kariškių, ir sustojo prie klebonijos. Karininkai pasisakė norį apžiūrėti bažnyčią. Pats klebonas juos nuvedė. Jie laipiojo į bokštą, matavo, skaičiavo, žiūrėjo pro žiūronus į apylinkę, paskui važinėjo už ežerėlio ir keliu pro mišką, sugrįžę vėl tarėsi ir pagaliau pranešė klebonui, kad bažnyčios bokštą reiksią susprogdinti, nugriauti. Jei pozicijos bus kada atkeltos į šią apylinkę, bokštas padėsiąs germanams orientuotis ir taikyti iš armotų į rusus.

Artėjančio karo nelaimės kaip kalnas ėmė gulti ant klebono Platūno pečių. Diena iš dienos jis darėsi abejingesnis ūkio reikalam. Kviečiai stovėjo nekulti, dobilienos neartos. Jis staiga kažkaip palinko, susimetė į kuprą, pradėjo vėliau kelti, ilgiau užtrukdavo bažnyčioj ir prieš pietus ne visuomet atsimindavo išgerti degtinės stiklelį.

Į Vasarį jis dabar jau nebešnairavo. Pats jį kartais prakalbindavo, vadindamas vardu „kunige Liudai".

Kun. Ramutį, rodos, mažiausiai palietė visos tos neramios žinios ir baugūs įvykiai. Jis vis tokiu pat atsidėjimu dirbo bažnyčios darbą ir taip pat uoliai laikėsi savo dienotvarkės. Tik įvedė naujas kasdienines pamaldas: iš pradžių noveną, o paskui ražančių, kad Dievas atitolintų karo nelaimę.

XXVI

Netrukus po to, kai buvo nutarta susprogdinti bažnyčios bokštą, Vasaris išsirengė į Naujapolį pasikalbėti su pralotu Girvydu apie savo išvažiavimą į Akademiją. Buvo jau pats laikas rūpintis vyskupo leidimu ir reikalingais dokumentais.

Pralotas savo nuomonės, kad Vasariui reikia išvažiuoti, nebuvo pakeitęs, ir pats pažadėjo išsirūpinti visa, kas reikalinga.

— Važiuok, geradėjau, važiuok,— kalbėjo jam pralotas.— Kalnynuose dabar tu iš tiesų nereikalingas. Apsieisime ir be tavęs... Dievas žino, kas dar bus... Gal teks ir visiem dangintis į Rusiją...

Vasariui rūpėjo sužinoti praloto nuomonė apie karą.

— Bet, kunige pralote, rusai stumia vokiečius gilyn. Gal pas mus mūšių nė nebus?

Pralotas niekinamai numojo ranka.

— Rusai lenda gilyn, nes reikia atitraukti vokiečius nuo vakarų fronto. Ten prancūzam jau visai riestai. O kai atitrauks, tai nė nepasijus, kaip atsidurs prie Kauno. Dėl to būk pasiruošęs ir, gavęs dokumentus, nedelski.

Atlikę kas reikia ir atsisveikinęs pralotą, Vasaris išėjo į miestą. Gatvėse buvo daug kareivių, sunkiai brazdėjo dideli vežimai, vienur šūkavo ir keikėsi, kitur juokavo.

Staiga iš užpakalio kažkas sustvėrė jį už rankos. Atsigrįžęs pamatė kun. Stripaitį.

— Na, brolau, kur taip skubi? Vos pavijau,— kalbėjo sušilęs Stripaitis.— Užsukim čia truputį į sodą. Pasilsėsim ir pakalbėsim. Seniai nesimatėm.

Jiedu pasuko į miesto sodą ir, radę pavėsy suolelį, atsisėdo.

— Ot, velniai vokiečiai! — nusikeikė Stripaitis.— Kariaut užsimanė! Superetins rusus, kaip manai?

— Pralotas Girvydas sako, kad rusai iš Vokietijos gaus bėgti. Frontas būsiąs čia, Lietuvoj.

— Ką pats manai daryti?

— Ketinu į Akademiją važiuoti. Pralotas pritaria. Jau parašiau vyskupui prašymą.

— Bravo!.. Vyras!.. — pagyrė jį Stripaitis.— Žinai, kad ir aš į Rusiją bėgsiu. Velniam čia aš reikalingas!.. Pamatysi, pusė Lietuvos išbėgs. Man vienas karininkas sakė, kad kur bus mūšiai, gyventojus prievarta išgabens. Rusijoj veikti bus plati dirva. Cicilikų ten knibždėte knibždės. Na, kas Kalnynuose girdėt? Platūnas vis dar skersuoja?

— Nieko. Sušvelnėjo. Miežius ir avižas sunaikino. Apkasus išvarė...

— Rainakiai turbūt tuojau išsinešdino.

— Ne, dar ne per seniai. Baronas suglebo kažkaip...

— O baronienė?.. Graži bestija boba!.. Na, ar paromansavai kiek?

— Ei, ką jau čia... Nė laiko nebuvo, jei ir būčiau norėjęs... Ne per seniai iš užsienio grįžo...

— Gaila, gaila... Norėčiau, kad mes visi susitiktume kur nors Rusijoj. Gal dar kokią protekciją padarytų.

Valandėlę taip pasikalbėję, abu kunigai atsisveikino ir nužingsniavo savais keliais.

Dabar Vasaris ėjo į Brazgius. Jam rūpėjo sužinoti, sumobilizavo daktarą ar ne. Ir jei taip, tai ką mano daryti ponia Liucija. Bet priėjęs prie durų pamatė, kad daktaro kortelės jau nebėra. Nerimastaudamas jis paspaudė skambutį. Ilgai skambino. Pagaliau pasirodė kaimynų tarnaitė ir papasakojo, kad daktarą paėmė į karą. Ponia atsisveikindama labai verkus. Klykęs, tarsi suprasdamas nelaimę, ir mažasis Vytukas. Kunigėlis pasivėlinęs: ponia dar tik užvakar išsikrausčiusi pas savo dėdę kleboną.

Nuliūdęs dėl tokių naujienų, Vasaris leidosi pas kapelioną Laibį, tikėdamasis išgirsti smulkesnių žinių apie paskutinius įvykius.

— A, poetas!.. — pasitiko jį kapelionas, keldamasis nuo stalo.— Nerangus tu, gerbiamasai, atlankyti savo prietelių. Bent porą dienų anksčiau būtum galėjęs nudžiovinti poniai Liucijai keletą ašarų.

— Ogi tamsta, kunige daktare? Filosofiškas gyvenimo vertinimas, sako, esanti geriausia paguoda skausmuose.

Kunigas Laibys pakėlė antakius:

— Iš šitų žodžių galėčiau padaryti išvadą, kad tamstai visai nerūpi ponia Liucija. Bet neapsigauki. Jaunuoliška meilė greitai atpučiama.

Ėmęs rimtai kalbėti, kapelionas papasakojo viską smulkiai apie daktaro mobilizavimą ir ponios išvykimą. Paskutinį laišką daktaras rašęs jau važiuodamas į austrų frontą. Jis pats pataręs žmonai tuoj kraustytis pas dėdę, kur jai būsią saugiau.

Išgirdęs, kad Vasaris rengiasi į Akademiją, Laibys padarė rūgščią miną.

— Važiuok! — bumbtelėjo jis, neskaniai nusišiepdamas.— Išeisi antrą seminariją!.. Nežinau, kam tau bus rei-

kalinga hebrajų kalba, pagilinta moralinė, dogmatinė ir scholastika... Literatūros ten neparagausi. Na, bet jei baigsi, gal bent iš parapijos išsigelbėsi. O gal ir prasitrinsi akis... Pamatysi didelį miestą, žmonių... Važiuok!..

Skeptiški kapeliono žodžiai Vasariui buvo mielesni ir labiau jį žadino negu praloto Girvydo viltys.

Parvažiavęs į Kalnynus, jis jau nerimastavo ir nuolatos laukė žinių iš karo lauko ir vyskupo atsakymo. Po poros savaičių gavo pagaliau sunkų voką iš kurijos. Voke jis rado vyskupo leidimą išvažiuoti, visus reikalingus liudijimus ir dokumentus. Dabar jis buvo jau tik svečias Kalnynuose. Vasara baigėsi, ir mokslo metų pradžiai jis turėjo būti jau Peterburge.

Bet reikėjo dar atlankyti tėviškę, atsisveikinti tėvus ir namiškius. Ta proga jis nuvažiuos ir į Kleviškį pasimatyti su kanauninku Kimša ir ponia Brazgiene.

Kai jis parvažiavo namo, tėvų džiaugsmui nebuvo ribų. Bet kai papasakojo savo sumanymus, visi nusiminė, o motina pradėjo raudoti:

— Vajė, vajė, kunigėli, kam jum dabar to rūpesčio? Paliksite mus vienus, gal jau nė nepasimatysime...

Bet tėvas tuoj susigriebė.

— Dievo valia, motin... Ten kad ir bus vargo, bet gyvybė apsaugota. O čia nežinia, ko gali susilaukti.

Jis ramino tėvus, kad nei ten, nei čia jokio pavojaus nebūsią, bet kad jam reikią dar didesnio mokslo. Taip ir vyskupas norįs.

Kitą dieną jis nuvyko į Kleviškį. Pasimatymas su kan. Kimša ir ponia Liucija buvo labai nuoširdus. Jie daug kalbėjo, politikavo ir spėliojo apie karą. Raminosi, kad ligi žiemos, vėliausiai ligi pavasario, viskas pasibaigsią. Ponia Brazgienė jau buvo aprimusi pas dėdę. Vyrui, Dievas duos, nieko blogo neatsitiksią: juk jis ne kareivis, bet daktaras. Taip ir jis pats guodė ją laiškuose.

Atsisveikindamas su tėviške, Vasaris sumanė iškelti mažas savo išleistuves. Sekmadieniui jis pasikvietė parapijos klebonį, kan. Kimšą, ponią Brazgienę, keletą artimesnių giminių. Visi dar gyvai atsiminė, kaip linksmai čia šventė klieriko Liudo išleistuves prieš trejus metus. Dabar daug kas pakitėjo,

ir niekam nebuvo linksma. Kiekvienas jautė iš tolo grasinančią karo šmėklą, kiekvienas nugąstavo, ko sulauks rytoj. Ar pasimatys dar kada visi tie, kurie čia susirinko atsisveikinti?

Ponia Liucija panoro pasivaikščioti į Aušrakalnį, kurį ji taip mielai minėjo iš Liudo klierikavimo metų. Ir dabar išėjo abudu. Lipant į kalną, ji nusitvėrė jo ranką, ir šitas prisilietimas abiejų širdyse atsiliepė kaip buvusių dienų aidas. Viršūnėj taip pat kvepėjo čiobreliai ir žydėjo geltonos kačpėdėlės, kaip anuomet. Bet jiedu vengė kalbėtis apie atsiminimus, nors abudu jais dabar gyveno. Ji rankiojo žiedus, jis pasakojo apie Kalnynų gyvenimą, rūpestingai vengdamas minėti ponią Rainakienę.

Staiga jų dėmesį patraukė kažkoki ypatingi garsai nuo vieškelio. Įsiklausę ir įsižiūrėję jiedu pamatė, kad vieškeliu iš vakarų barškėdami traukia daug vežimų ir eina pakrikę žmonių būreliai.

— Lyg būtų kareiviai,— spėliojo Liudas.

— Bet kodėl jie grįžta? Juk frontas ten, vakaruose...

— Ar tik nebėga atgal?

Jiedu pamatė nuo vieškelio ateinantį žmogų ir greitai nusileido nuo kalnelio. Taip. Žmogus kalbėjosi su kareiviais ir pats matė: rusai bėga. Vokiečiai pralaužė frontą. Rusų armija sunaikinta. Daugybė užmuštų ir paimtų į nelaisvę.

Kai jiedu, parėję namo, papasakojo šias žinias, visi nusigando. Jaunieji bėgo į Aušrakalnį pažiūrėti, kas darosi vieškely. Gurguolės tebeėjo.

Svečiai, nelaukę vakaro, ėmė rengtis namo. Atrodė, kad čia pat, netrukus, išgirs armotų griausmą. Poniai Brazgienei parūpo Vytukas, ir ji pirmoji atsisveikino. Išleisdamas ją, Liudas Vasaris su užuojauta spaudė jai ranką, tarsi nujausdamas, kokių gyvenimo smūgių teks jai pakelti netolimoj ateity.

Ryt dieną jis išvažiavo į Kalnynus, graudžiai atsisveikinęs su tėvais ir namiškiais. Reikėjo skubinti, kad karas nesuardytų visų jo planų ir vilčių.

Kalnynuose jis rado dar didesnį sąjūdį. Dvare stovėję kareiviai buvo gavę įsakymą paskubomis kasti naujus ap-

kasus. Plentas buvo užgrūstas vežimų, automobilių, pėstininkų ir raitelių.

Julė nuolatos parnešdavo į kleboniją naujų žinių. Ji pati mačiusi, kaip į dvarą atvažiavo didžiuliai automobiliai su baltomis būdomis ir raudonais kryžiais. Vakare pasigyrė mačiusi ir sužeistųjų.

Vasaris nutarė ilgiau nebedelsti. Kitą dieną jis paliko Kalnynus. Kun. Ramutis ir klebonas Platūnas atsisveikino jį kaip kokį giminę ir draugą, atsiprašydami ir linkėdami laimingai pasimatyti. Julė prijuostės kampu braukė stambias ašaras.

Prieš pat jo išvažiavimą skubiai atvyko keli kariškiai ir pranešė, kad yra įsakymas tučtuojau susprogdinti bažnyčios bokštą. Klebonas su tarnais puolė kraustyti iš bažnyčios nors brangiausius daiktus, nes nebuvo tikra, ar negrius ir visa bažnyčia. Pavojus grėsė ir artimesniem namam. Visam bažnytkaimy kilo panika.

Vasaris išvažiavo keliu pro mišką į rytus.

Ant vieno kalnelio, nuo kurio paskutinį kartą buvo matyti Kalnynai, jisai liepė sustoti. Čia buvo aukščiausia visoj apylinkėj vieta, ir jis norėjo atsisveikindamas pasigėrėti to krašto reginiu. Kalnynai jau buvo likę toli, bet dar visai aiškiai buvo matyti ir dvaro parkas, ir klebonijos trobos, ir aukštai viršuj šventoriaus liepų iškilęs bažnyčios bokštas.

Staiga kunigas pamatė, kaip bokšto viršūnė kryptelėjo į šoną ir smuko žemyn. Tuo pačiu momentu pakilo į viršų milžiniškas dūmų ir dulkių debesys ir pridengė visą bažnytkaimį. Siūbtelėjo trenksmas, nuo kurio sudrebėjo žemė.

Kaip ir kokį smūgį pajuto Liudas Vasaris savo krūtinėj. Griuvėsiais virto bokštas, su kuriuo jungė jį jo kunigavimo pareigos, rūpesčiai ir sielvartai. Jam atrodė, kad griuvo ne vien tik bokštas, bet griuvo daug jaunystės iliuzijų ir idealų, kurių vedamas jis atėjo į tą vietą.

Ilgai jis negalėjo atitraukti akių nuo dūmais ir dulkėmis pasruvusio Kalnynų bažnytkaimio.

Pagaliau įsisuko į apsiaustą ir nuvažiavo tolyn.

Kaunas
1932.III—X

III
IŠSIVADAVIMAS

„Mea maxima culpa...“

I

Greitasis Berlyno—Kauno—Rygos traukinys tingiai persirito per Lietuvos sieną ir, neturėdamas kur įsibėgėti, šniokšdamas sustojo Virbalio stoty.

Liudas Vasaris, stovėjęs prie vagono lango ir godžiai sekęs akim pirmuosius Lietuvos žemės vaizdus, iššoko iš vagono ir, smalsiai žvalgydamasis, kartu su kitais keleiviais leidosi į didžiulius stoties rūmus. Viskas čia jam buvo keista, viskas įdomu. Vos prasidėjus karui, jis išvažiavo iš Lietuvos ir štai dabar po 10 metų pirmą kartą grįžta atgal. Per tą laiką daug kas pasikeitė visame pasauly, o Lietuva, perleidusi per save karo bangą, nusikračiusi visokiais okupantais, štai tapo nepriklausoma valstybe. Kiekvienam, kuris, palikęs dar čia Rusiją, grįžo atgal į Lietuvą, buvo smalsu ir įdomu apčiuopiamai patirti ir pajusti, kas būtent pasikeitė ir kaip tie nauji reiškiniai atrodo.

Bet Virbalio stoty naujumo buvo nedaug. Tie patys prieškariniai didžiuliai Rusijos muitinės pastatai, dabar per erdvūs, tuštoki ir apleisti, tos pačios geležinkelio bėgių eilės, dabar per gausios, nes toliau žole apžėlusios, tie patys turbūt ir tarnautojai, tik dabar aprengti kitokia uniforma. Vasaris su dideliu pasipiktinimu girdėjo, kaip jie, reviduodami bagažą, su keleiviais kalba rusiškai, o ir savo tarpe taip pat mielai tą kalbą vartoja.

Tačiau, išskyrus nebent tą svetimą kalbą, viskas jam buvo brangu ir miela. Pradedant nuo lietuviško stoties pavadinimo VIRBALIS, baigiant tarnautojų uniforma, viskas žadino jame pasididžiavimą ir nusimanymą, kad jis grįžta į Lietuvą ne kaip carinės ar kaizerinės monarchijos įnamis, bet kaip laisvas savo tautinės respublikos pilietis.

Į pakitėjusią laisvą Lietuvą jis grįžta berods ir pats pakitėjęs. Prieš 10 metų pirmaisiais karo mėnesiais išvažiavo jis į Rusiją kaip Kalnynų parapijos vikaras, tiesa, jau kiek

prakutęs ir įgijęs gana plačiai žinomą poeto vardą, bet be gyvenimo patyrimo, be didelių sumanymų ir vilčių ateičiai. Grįžta gi daug ko matęs ir išmokęs. Teko jam pasibastyti po visą plačią Rusiją ir buvoti visose didesnėse Europos valstybėse. Savo bagažo dėžėse jis vežėsi daug knygų, portfely filosofijos daktaro diplomą, kišenėj kelias dešimtis banknotų įvairių kraštų valiutos, o galvoj neramių minčių ir rūpesčių.

Buvo jis apsirengęs civiliniais gana gerais drabužiais, ir iš jo išvaizdos niekas nebūtų galėjęs pasakyti, kad jis — kunigas. Apsiaustą ir skrybėlę jis paliko vagone, nes rugpjūčio saulė tą dieną dar kaitino visai vasariškai, o didelės stoties aplinkuma dar labiau didino šilumą ir tvanką.

Nervišku rankos mostu nubraukdamas tolydžio ant smilkinio nusvyrantį gelsvų plaukų pluoštą, Liudas Vasaris vaikštinėjo po stotį ir peroną, laukdamas, kada pagaliau traukinys eis toliau. Visos formalybės su bagažu ir pasu jau buvo atliktos, jis spėjo apžiūrėti viską, kur tik galėjo įeiti, išsikeitė litų, o traukinys vis dar nesirengė važiuoti.

Į peroną tuo tarpu ėmė rinktis daugiau keleivių. Vasaris pamatė prieš save ateinant du kunigu, kurių vienas pasirodė jam tarsi pažįstamas. Jis jau norėjo pasukti atgal arba lipti į vagoną, nes pabijojo, kad iš pasikalbėjimo su pažįstamu gali paaiškėti pašaliečiam ir jo paties luomas. Bet nepasuko ir nelipo, tik, apsimetęs tarsi to kunigo visai nepažįstąs, kaip niekur nieko praėjo pro šalį. Vis dėlto, vengdamas dar kartą jį susitikti, įlipo į vagoną ir, susiradęs savo vietą, ėmė skaityti laikraštį.

Tačiau jau iš pirmųjų žingsnių Lietuvoj jam, matyt, buvo lemta įsitikinti, kad pasislėpt savo tėvynėj yra kur kas sunkiau negu bet kuriame Paryžiaus bulvare. Beliko vos pora minučių iki traukiniui išeinant, kai į tą patį vagoną, kuriame jis sėdėjo, paskubom įsirito apystoris, nedidukas, nuo galvos iki kojų juodai apsirengęs vyriškis. Jo išvaizda, manieros ir skusto apskrito veido išraiška sakyte sakė jį esant kunigą.

Įkišęs galvą į kupė, kur sėdėjo Vasaris, jis iš pradžių tarsi nenorėjo tikėti savo akim.

— Atsiprašau, čia laisva vieta? — atsargiai paklausė.

Vasaris kilstelėjo galvą, ir įėjusiam, matyt, nebeliko abejonės.

— Iš tiesų Liudas! — sušuko jis, išskėsdamas rankas.— O kad tave bala! Vos pažinau!.. Na, tai pagaliau parsibaladoji? Duokš gi žandą — išbučiuosiu iš to džiaugsmo kaip seną prietelį!..

Vasaris šį kartą nudžiugęs pašoko nuo sėdynės, nes kun. Antanas Meškėnas iš tiesų buvo jo geras pažįstamas ir net draugas iš Akademijos laikų. Vasariui šyptelėjo laimė iš Petrapilio išvažiuoti į Vakarų Europą, o Meškėnas, baigęs Akademiją, tuoj po karo grįžo į Lietuvą.

Abu draugai pasisveikinę pradėjo viens kitą klausinėti ir pasakotis apie paskutiniųjų metų įvykius ir ką kuriam teko išgyventi. Bet kun. Meškėnui dėl jo gyvo būdo, matyt, ne tiek rūpėjo sužinoti apie Vasarį, kiek pačiam išlieti savo jausmus ir kuo vaizdžiausiai nupiešti savo nuotykius Rusijoj po bolševikų revoliucijos ir grįžtant su tremtinių ešalonais į Lietuvą. Vasaris širdy džiaugėsi draugo kalbingumu, nes toj pačioj kupė sėdėjo dar du nepažįstamu, kuriem girdint jis nenorėjo būti tokis atviras, kaip Meškėnas.

— Na, tai kaip gyvuoji Lietuvoj? Gerai įsikūrei? Kuo vertiesi, kur darbuojiesi? — klausinėjo jis toliau draugą, norėdamas, kad tas pasakotųsi kuo ilgiausiai.

— Nieko, neblogai,— patenkintas savo likimu šypsojosi Meškėnas.— Profesoriauju universitete. Darbo ligi ausų, bet nieko. Smagu, žinai, palaikyti kontaktą su jaunimu.

Jis šnekėjo toliau apie savo darbus ir pareigas, truputį pridėdamas jom svorio, kad ir pats draugo akyse pasirodytų reikšmingesnis. Iš tiesų, nusiskųsti gyvenimu kun. prof. Meškėnas neturėjo jokio pagrindo. Dėstė jis universitete ne pirmaeilės svarbos teologiškus dalykus, algą ėmė didoką, jokių ypatingų rūpesčių neturėjo, o viešojo visuomeninio gyvenimo aplinkybės kėlė optimistišką nuotaiką.

Valdė tuomet Lietuvą antrojo seimo pastatyta krikščioniška vyriausybė, ir patys kunigai turėjo daug žymių vietų valstybės aparate. Prof. Meškėnas, tiesa, vyriausybei tiesiogiai nepriklausė, bet vis dėlto, valdant saviem žmonėm, ir jam gyvenimas atrodė giedresnis ir savo asmens reikalai saugesni.

— Na, o tu pats kaipgi laikaisi? — susigriebė pagaliau Meškėnas.— Grįžti, matau, vienas. O pas mus, žinai, buvo pradėję kalbėti, kad tu ten vedęs kažkokią prancūzę!

Nepažįstamieji, taip pat susidomėję, dirstelėjo į Vasarį, o jis vėl nusigando, kad iš tolimesnės kalbos nepaaiškėtų, kas jis per vienas.

— Ė, kur jau čia? — nusijuokė, mostelėjęs ranka.— Rodos, nebuvo nė pagrindo tokiom kalbom...

— Taigi aš ir maniau,— pritarė Meškėnas,— kad tu tokios kvailystės nepadarysi.

Nepažįstamiem turbūt atrodė, kad tas kunigas kvailyste vadina ne vedybas apskritai, tik eventualų prancūzės vedimą, ir klausė pašnekesio toliau.

— Žinoma, tarsi šiais laikais nebūtų lietuvaičių,— patvirtindamas jų mintį, juokais kalbėjo Vasaris.

Bet Meškėnas taip garsiai nusikvatojo, kad nepažįstamieji nustebę pamanė tą kunigą esant iš viso vedybų priešą.

— Ot juokdarys! — sušuko jis, pliaukštelėjęs Vasariui per kelį.— Na na, palauk, tegu tik parvažiuosi, tuoj įsitikinsim, kas tu per paukštis!.. Na, tai pasakok, kur prasibastei tiek metų? — klausė jis, staiga pajutęs kylantį smalsumą.

— O gal pereisim į vagoną restoraną? — pasiūlė Vasaris.— Paimsim ko nors vėsinančio. Ir erdviau bus.

— Ot, alaus tai aš su mielu noru!

Restorane iš tiesų buvo erdviau, ir niekas įudviejų kalbos nesiklausė. Gurkšnodami alų, jiedu šnekučiavo toliau. Meškėnas, patyręs bendrais bruožais visą Vasario istoriją, tarė:

— Paskalos apie tavo vedybas, žinoma, absurdas. Aš nė vieną momentą jom netikėjau. Na, bet kaip su kunigyste? Iš tavo pasakojimo apie paskutiniuosius metus, praleistus Paryžiuj, aš gaunu neaiškų įspūdį.

— Nieko, po senovei... — žiūrėdamas kažkur į tolį, atsakė Vasaris.

Kun. Meškėnas nudžiugo:

— Na, jei po senovei, tai man nieko daugiau nė nereikia. Suprantu, kad, gyvendamas užsieny, dirbdamas kitokį darbą, galėjai kiek ir supasaulėti ir nuo kunigiško gyvenimo atprasti. Bet svarbiausia — principas, nusistatymas, kaip da-

bar pas mus sako. Visa kita sugrįš. Mes čia tuoj tave įtrauksim į katalikišką akciją — nė nepasijusi, kaip visos tavo erezijos išgaruos. Na, *prosit,* Liudai! — sudaužė jis alaus bokalais.

— Ė, kas aš per visuomenininkas! — gynėsi Liudas.— Jei bus atliekamo laiko, rašysiu šį tą. Į visuomeninį darbą aš nesu linkęs.

— Nieko, įsitrauksi! Aš taip pat nelinkęs, o vis dėlto dirbu. Dabar, matai, tokie laikai, kad be to negalima. Tu manai, kad mes lengvai laimėjom rinkimus į Seimą? O-o!.. Teko ir man pačiam ne kartą ant bačkos lipti.

— Aš tai jau nelipsiu.

— Ir nereikia. Šiandien jau bus kas ir be mūsų lipa. Studentai pavaduos. Bet dirbti vis tiek reikia. Kabinetinis darbas, pažintys, privatūs santykiai — viskas svarbu. Žinok, kad jeigu kartą pralaimėsime ir paleisime valdžią iš savo rankų — amen! Negreit ją vėl paimsim.

Vasaris nieko nesakė į draugo išvadžiojimus, nes visi tie reikalai jam buvo gana svetimi. Jis išsiblaškęs klausė Meškėno kalbų, pro vagono langą sekdamas pravažiuojamas vietas. Jame ėmė nubusti daugelis prieškarinių atsiminimų, daugelis tų rūpesčių ir klausimų, kuriais jis tuomet sielodavosi ir sirgdavo. Kartu su Lietuvos oru, su jos laukų reginiais, su jos žmonėm į jo sielą pamažu grįžo kažkokia ypatinga nuotaika, kokios paskutiniaisiais metais jis nejausdavo. Kalbėdamasis su Meškėnu, jis nesutiko su jo pažiūrom, širdy peikė jo klerikalizmą ir šaipėsi iš jo luominio partikuliarizmo, bet vis dėlto juto, kad ir jis pats dar tebėra kunigas, to pačio Meškėno ne tik draugas, bet ir konfratras. Keista ir neramu jam buvo visa tai savy užčiuopti.

Bet štai stotis, kuri dar gyviau sujaudina Vasario dvasią. Nedidelė geležinkelio stotis, iš kurios jis lygiai prieš 10 metų išvažiavo į tolimą Rusiją ir į platųjį pasaulį. Tuomet čia buvo didžiulis žmonių knibždėlynas. Visi keliai buvo užgrūsti pėsčių, raitų ir važiuotų. Vargais negalais įsigrūdo jis tada, vieno karininko užtariamas, į vagono platformą ir paliko Lietuvą štai ligi šios dienos. Viskas dabar atgyja jo sujaudintoj vaizduotėj.

O antai kelias į Kalnynus. Už penketo mylių ir dabar tebestovi bažnytkaimis ir dvaras. Vasaris dabar vėl gyvena tą klaikų įspūdį, kai nuo kalnelio pamatė griūvantį bažnyčios bokštą, kai nuo trenksmo sudrebėjo žemė. Dvaras su parku ir gražiais rūmais... Ir baronienė Rainakienė... Kur ji dabar?.. Rusijoj jis apie ją nieko negirdėjo. O klebonas Platūnas, vikaras Stripaitis, Ramutis? Beje, Stripaitis — jis skaitė laikraščiuose — dabar Seimo narys.

Ir Vasaris kreipiasi į aptilusį Meškėną:

— Sakyk, ar nepažįsti kartais Seimo atstovo Stripaičio? Bene tai bus tas pats, su kuriuo aš prieš karą čia vikaravau vienoj parapijoj?

— Be abejo, tas pats. Kito Stripaičio aš negirdėjau. Jonas vardu. Didelis stačiokas, bet naudingas žmogus.

— Susitinki su juo?

— O, gana dažnai.

— Įdomu būtų ir man su juo pasimatyti. Kaip jis atrodo? Buvo didelis kooperatyvininkas.

— Taip, jis ekonomistas. Sakosi, karo metu Kijevo universitete net paskaitų klausęs.

— Būtinai susirasiu.

— Kaune tai nesunku. Nereiks nė ieškoti. Bet palauk... Žinai ką? Ateik rytoj vakare pas mane. Būsi jau pasilsėjęs. Išgersim arbatos. Pasikviesim Stripaitį, dar porą pažįstamų. Tuoj jaukiau pasijusi.

Vasaris sutiko. Ėmė kalbėti apie kitus bendrus pažįstamus. Pasirodė, kad Meškėnas gerai pažįstąs ir docentą Varnėną, literatūros istoriką, ir advokatą Indrulį. Šis, nors ir pirmeivis, bet kaip giminaitis taip pat lankąsis pas profesorių. Su Indruliu Vasaris kadaise mokėsi vienoj gimnazijos klasėj, o prieš kelerius metus susitikdavo Ženevoj, kur tas studijavo teisę.

Pravažiavę Kazlų Rūdos stotį, abu draugai grįžo į savo kupė. Artinosi Kaunas, ir sėdėti restorane jau nusibodo. Prof. Meškėnas teisinosi negalįs apgyvendinti Vasarį pas save, nes pats turįs tik pusantro kambario, be to, dar visoki valdybų posėdžiai, pasitarimai. O dėl butų krizės Kaune niekaip negalįs erdviau įsikurti. Liudui būsią geriausia kol kas sustoti „Rūtoj" arba „Birutėj", o paskui pažiūrėsią.

Pagaliau pasirodė Nemunas, traukinys sugriovė per geležinį tiltą ir po valandėlės sustojo Kaune. Prof. Meškėnas padėjo savo prieteliui iškraustyti bagažą, įsodino į vežiką ir atsisveikino ligi rytojaus.

Nepaprastai menkas ir nuskuręs pasirodė Vasariui Kaunas po užsienio miestų. Žemutė stotis, duobėta aikštė ir kreivų, į žemę sulindusių, kiaurais stogais medinių lūšnų gatvė su kuprotu grindiniu. Iš šalių — gilūs purvini grioviai. Jis skaito parašą — Vytauto prospektas... „Prospektu" liesas kuinas, barškindamas pasagom ir klupdamas, pakniupstom velka užkeltą ant bėgių medinę dėžę, prisėstą nuskurusių piliečių. Ties pasisukimu jo vežėjas pralenkia tą krypuojantį „vienos arklio jėgos" tramvajų ir toli jį palieka užpakaly. Užsieniečiui miestas atrodo kaip išmiręs. Nei vikriai zujančių automobilių, nei blizgančių autobusų, nei įkyrių motociklų, nei nervingai skubančių praeivių. Lėtas tempas, lėtas gyvenimas. Vis žemi, prie žemės priploti namukai, kurių eilėj retas trijų aukštų pastatas džiaugiasi neaprėpiama erdve ir iš niekur neužstojama saule. Mediniai apiplaušėję stulpai abiem gatvės šonais apkrauti elektros ir telefono laidų tinklu. Audrai užėjus, jie turbūt gresia nugriūti, įpainioti praeivį į vielų voratinklį ir nužudyti stipraus įtempimo srove. O kai vėjas pūstelėja iš šoninės gatvės, pilkas dulkių ir šiukšlių debesys užberia akis ir uždengia tą skurdų reginį.

Žiūri Vasaris į tuos laikinosios sostinės vaizdus ir ima ironizuoti pats save. Kur tu čia dingsi su savo paryžietiškais įpročiais, su maištingom mintim ir atskalūniškais norais?.. Jo nuotaika krinta, ir kažkas pilka, nuobodu ir liūdna ima skverbtis į širdį.

Jis žino, kad tai tik pirmojo momento įspūdis. Jis žino, kad tokį Kauną paliko mum rusai, kad sostinę Vilnių pagrobė lenkai, kad pagaliau ir tuose neištaiginguose namuose kunkuliuoja didelis tautos ir valstybės kūrimo darbas. Jis žino, kad ir jam pačiam reiks stoti į tą darbą, kuriame negali būti nei apatijos, nei ištižimo, nei blogo ūpo. Jis visa tai žino, bet jausmai žinojimo neklauso.

Pagaliau, jis žino ir tai, kad grįžta į Lietuvą, nešdamasis savo dvasioj sunkų moralinį negalavimą, savo silpnumo ir pesimizmo šaltinį.

Bet štai ir „Rūtos" viešbutis. Jis pasiima kambarį, išsidėlioja reikalingiausius daiktus ir apsitvarkęs išeina į miestą pasižvalgyti. Įspūdis vis toks pats sunkus, slegiantis. Šoninės gatvės tuščios ir nykios, grindinys duobėtas, namai purvini, suodini, apsilupinėję. Krautuvės jau uždarytos, o jų durys ir langai uždengti lentom, geležinėm štangom ir užrakinėti didžiulėm kabančiom spynom. Jau temsta, bet gatvėse žiburių nėra, ir užsieniečiui baugu pasieniais slenkančių šešėlių. Tik Laisvės alėjoj stumdosi praeiviai ir erza svetimų kalbų mišinys.

Vasaris grįžta į savo viešbutį, gula į abejotinos švaros lovą ir pirmą naktį užmiega neramiu miegu.

Jis sapnuoja, kad savo gimtinėj parapijoj laiko mišias, kad pilna bažnyčia žmonių, o netoli altoriaus stovi jo tėvas ir motina. Jis atlaiko mišias iki evangelijos, bet pamiršta, kas reikia toliau daryti. Jis lipa atgal ir pradeda iš naujo, bet dabar pamiršta *Confiteor** ir kartoja tik tuos vienus žodžius: *Mea maxima culpa, mea maxima culpa, mea maxima culpa...*** Jis mato, kad klapčiukai iš jo juokiasi, o tėvai žiūri nusigandę ir liūdnai linguoja galvom...

Jis pabunda tarsi kokį akmenį jausdamas ant savo krūtinės, ir girdi, kaip kažkurioj bažnyčioj skambina ankstybosiom mišiom.

Visą dieną šitas sapnas lyg kokia rakštis maudė jo širdy.

II

Vakare jis nuėjo pas profesorių Meškėną. Vos tik įžengė į kambarį, šeimininkas ir atstovas Stripaitis, kurį Liudas vos pažino, šoko jo pasitikti su išskėstom rankom.

— Na, štai jis pagaliau, mūsų europietis! — sušuko šeimininkas sveikindamasis.— Einam, pasimatysi su senais pažįstamais. Ta proga ir išgersime po stiklelį kitą.

---

* Išpažįstu.— Pirmasis maldos-išpažinties žodis.

** Mano didžiausia kaltė, mano didžiausia kaltė, mano didžiausia kaltė.

Bet Stripaitis nustūmė profesorių į šalį ir pats apkabino svečią, karštai jį sveikindamas ir bučiuodamas:

— Na, brolau, nesitikėjau, nesitikėjau,— kartojo jis, turbūt nė pats nežinodamas, ko nesitikėjo.— Ot, tai seniai nesimatėm!.. Kalnynus atsimeni?.. Ir atrodai pasiutiškai išsifrantinęs! Tikras paryžietis! Tik jau šėrė, velniai, turbūt pekliškai blogai,— pridėjo jis, įsižiūrėjęs į pablyškusį svečio veidą.

O Vasaris apžvelgė buvusio Kalnynų vikaro figūrą ir stebėjosi ne mažiau kaip tas:

— Bet ir pats, kaip matau, gerokai sueuropėjęs. Vos pažinau.

Stripaitis iš tiesų atrodė gana juokingas su savo nelygintom kelnėm, apsitempusiu apie storą liemenį švarkučiu ir kreivai paristu blogu kaklaraiščiu. Jis vis taip pat trumpai mašinėle kirpo plaukus, ir ant jo sprando tebesirangė dvi sutanos apikaklės subrauktos garankštys.

Bet atstovas Stripaitis, matyt, buvo savim visai patenkintas.

— Dirbant visuomeninį, valstybinį darbą,— ėmė aiškinti jis,— sutanoj žmogus jautiesi kaip supančiotas. Nuvažiuosi į mitingą, kunigo daug kas nė klausyt nenorės, o kitas ir nušvilps, ir nuo bačkos nuvers, velniai! Nė prasižiot neduoda. Tu, sako, kunigas, tai kitaip nė kalbėt negali! Kas kita, jeigu pasauliškis prabyla katalikiškai! Tuoj žmonės kitaip klauso. Vienoj vietoj vis dėlto įtarė, kad aš kunigas. Pasiutiškai susiėdėm! Paso pradėjo reikalauti. Vos išsisukau!

Jis būtų ir ilgiau savo nuotykius pasakojęs, bet šeimininkas užprotestavo:

— Leisk jam bent su kitais pasisveikinti, atstove! Turėsi dar laiko jį visuomeniškai apšviesti ir agitacijos gudrybių išmokyti.

Vasaris sveikinosi su kitais profesoriaus svečiais, kurių tarpe buvo ir advokatas Indrulis. Didelės simpatijos Vasaris jam nejautė, nes Indrulis buvo žmogus gana smulkmeniškas ir priekabingas, tačiau turėjo tą gana sunkiai suderinamą su savo būdu įpatybę, kad mėgo kiekvienam kuo nors pasitarnauti ir dėl to jaustis turįs teisę į kitų dėkingumą. Jis sveikino Vasarį kaip nuoširdų prietelį ir draugą.

— Nesiduok tu, Liudai, įtraukiamas į šitų klerikalų pinkles,— juokaudamas kalbėjo jis Vasariui ir Stripaičiui.— Geri jie žmonės, ir aš su jais sėbrauju, bet tik prie stiklelio. Jie Lietuvą nori pavergti Vatikanui!

— Tamsta pats netiki, kad Vatikanas galėtų mus kokiu nors būdu pavergti,— prieštaravo Stripaitis.— Ot, jūs jeigu paimtumėt valdžią į savo nagus, tai jau tikrai į Maskvą nuvažiuotumėt.

Indrulis ironiškai šyptelėjo ir, staiga susierzinęs, atrėžė:

— Maskva tik neišmanėliam baubas! — Dabar kas ne su jum, tai su Maskva! Prašau parodyti man nors vieną konkretų pavyzdį, kur kairysis sparnas buvo nusižengęs tautinei politikai?

— Visokis liberalizmas, socializmas, ateizmas,— buvo bepradedąs Stripaitis, bet prof. Meškėnas šeimininko teisėm įsibrovė tarp judviejų ir visą beužsimezgantį ginčą pavertė juokais:

— Nagi ir peštukai, tegu juos bala! Tik suleisk abudu, tuoj už čiuprų! Meskit ginčus, eikim geriau užkąsti. Prašau prie stalo!

Prie stalo šalia Vasario atsisėdo Stripaitis, o priešais Indrulis. Iš profesoriaus gėrimų ir užkandžių galima buvo spręsti, kad gyvenimas Lietuvoj ne tik pakenčiamas, bet ir visai geras. Šeimininkas akyliai žiūrėjo, kad stikleliuose gėrimas per ilgai negaruotų, kad kiekvienas išgertų savąjį ligi dugno, o tuščius vėl tuoj pripildydavo. Tat svečių nuotaika kilo kaip ant mielių. Stripaitis gėrė nesiraukydamas, Indrulis „palaikė kompaniją", stengėsi neatsilikti nė Vasaris.

Pajutęs savo širdy visiem simpatijos antplūdį, jis gyrė Meškėną, kai tas priėjo papildyti stiklelį:

— Puikus tu žmogus, Antanai! Ne be reikalo į profesorius pakliuvai. Kadaise ir aš turėjau profesorių, kuris dėstė filosofiją, bet tikroji jo specialybė, sako, buvusi vinosofija ir vintologija.

— O tau nereikėjo ligi šiol bastytis po užsienius,— kalbėjo Indrulis.— Būtum ir pats į profesorius pakliuvęs. Bedėstytum kokią teologiją ar kitokį šventą mokslą. Kuo tu blogesnis štai kad ir už Meškėną?

Vasaris garsiai nusijuokė:

— Aš teologiją?.. — bet staiga susilaikė, paėmė savo stiklelį ir užsivertė ligi dugno.

— Velniškai pasikeitęs,— observuodamas jį, vis dar stebėjosi kun. Stripaitis.

— Pasikeitęs?.. Galbūt... Juk aš ir mano karta esame dviejų epochų žmonės. Aš žengiau į gyvenimą pačiu persilaužimo momentu. Prieš karą aš nespėjau surembėti to laikotarpio formose. O paskui daug kas pasikeitė. Taip sukrėtė, kad daug kas dulkėm virto!

— Nefilosofuok! — nutraukė Stripaitis.— Geriau papasakok, kur tu basteisi tiek laiko?

— Ar ne vis tiek! Pažinojai mane vienokį, dabar matai kitokį. Bet kažin? — suabejojo jis pats.— Iš esmės gal aš nė nepasikeičiau. Anais laikais jūs manęs iš viso nepažinojot. Gal ir aš pats nepažinojau... Tik kartais nujausdavau. Kas tuomet buvo paslėpta, dabar iškilo į viršų. Per tą eilę metų aš pats save suradau. Štai kas yra!..

— Velnią tu suradai! — skeptiškai sumykė Stripaitis.— Išsipagiriosi, apsimausi sutaną, atsisėsi parapijoj ir būsi koks buvęs...

— Nu ne!.. — jis sutraukė antakius, piktai pažiūrėjo į Stripaitį ir nerviškai nubraukė nuo kaktos neklusnių savo garbanų pluoštą.— Į parapiją aš neisiu.

— Kiek laiko, kaip tu kunigas? — susidomėjo Indrulis.

— Kiek laiko?.. Palauk... Dvylika metų,— pabrėždamas žodžius, atsakė Vasaris. Jo balse skambėjo nusistebėjimas ir gailestis, kad tiek daug ir taip greitai prabėgo gražiausių jaunystės metų.

Tą vakarą toliau jis gėrė tik zelterį. Vakarienė truko ilgai. Pakilus pagaliau nuo stalo, svečiai susimetė į kitą kampą, ant sofos ir fotelių aplink apskritą stalelį. Gėrė kavos su benediktinu, rūkė, ginčijosi, juokavo.

Bet Vasaris pamažu jau ėmė gesti. Nerimastis, kuri jį užpuldavo paskutiniaisiais metais, ypač po keleto linksmiau praleistų valandų, štai ir dabar ėmė kilti jo širdy. Jis išsiblaškęs klausė, ką jam kalbėjo prisėdęs prie šalies kapelionas, ir ne tuoj susivokdavo atsakyti į klausimus.

Tuo tarpu laikas bėgo. Vasaris dirstelėjo į laikrodį — buvo jau keliolika minučių po dvylikos. Jis pakilo, perėjo į kitą kambario galą, apžiūrėjo profesoriaus knygas ir jau rengėsi atsisveikinti. Bet prie jo prisiartino pats prof. Meškėnas ir draugiškai paėmė už alkūnės. Jis buvo žymiai susirūpinęs ar kuo nepatenkintas.

— Klausyk, Liudai, ar po dvylikos tu nieko negėrei?

— Nieko. O kas?

— Na, tai ačiū Dievui! — lengviau atsikvėpė profesorius.— Aš, matai, neapsižiūrėjęs ne per seniai išmaukiau zelterio stiklą. O ryt, supranti, turiu gregorijanką*. Jau tik dvi dienos beliko. Pavaduok mane, brolyti,— atlaikyk rytoj ta intencija mišias.

Tarsi koki nagai sugniaužė Vasario krūtinę. Prašymas buvo toks netikėtas, kad jis nesusigriebė nė ką atsakyti. Juk jis nė pats nežino, kada paskutinį kartą laikė mišias.

— Ogi kapelionas? — švystelėjo paskutinė viltis.

— Deja, kapelionas taip pat gėrė. Bet kodėl gi pats negalėtum? Darbo berods dar jokio nedirbi, gali sau išsimiegoti ligi 9 ar 10 val., nueisi į Katedrą — ir po pusvalandžio grįžti namo. Argi jau taip sunku?

Tuo tarpu Vasaris pasiryžo.

— Čia ne sunkumo klausimas, profesoriau. Bet tikėk manim, kad negaliu. Išsiversk kaip nors kitaip.

— Hm... — neatlyžo profesorius.— Aš nemaniau, kad turėtum tokį rimtą *casus conscientiae***. Bet jeigu ir taip, tai galėtum ta proga ir išpažintį atlikti. Juk jei ne ryt, tai poryt mišias vis dėlto laikysi. O gal nenori vilktis sutanos? Tai gali eiti taip kaip dabar, trumpais. Seimo atstovai irgi taip eina.

Bet Vasaris atkakliai laikėsi savo:

— Negaliu. Manyk, ką nori, prašyk, ko nori, bet šito — ne.

Jis matė, kad profesorius įsižeidė ir supyko.

— Negali tai negali... Matyt, Vakarų Europa taip sustiprino principus... Na, teks gregorijanką iš naujo pradėti. Nieko nesubankrutysiu... — ir jis nuėjo prie kitų svečių.

---

* Visą mėnesį kasdien laikomos mišios.

** Sąžinės dalykas.

Vasaris pasiliko besėdįs su apsiniaukusiu veidu, su nudribusiu per smilkinį plaukų pluoštu. Nužiūrėjęs momentą, jis atsisveikino šeimininką. Profesorius šaltai jam padavė ranką.

Laiptuose pasivijo jį Indrulis.

— Ir aš pabėgau. Nusibodo. Tu kur apsistojęs?

— „Rūtoje".

— Na, tai galiuką paėjėsime kartu. Bet kodėl viešbuty?

— Kol kas neilgam Kaune. Po trejeto dienų važiuoju į tėviškę.

— O paskui?

— Paskui grįžtu į Kauną. Ketino mane skirti naujai steigiamos gimnazijos direktorium. Bet dar rašto neturiu. Gal žinai kur kambarį?

— Tas tai nelegva. Bet palauk, kol kas galėsi pas mane apsigyventi. Aš turiu vieną laisvą. Paskui pamažu susirasi. Sugrįžęs važiuok tiesiog pas mane.

— O, labai ačiū! Puiku!.. Vienas gyveni? Nevedi?

— Žinai, kad rengiuosi.

— Pats laikas. Įsimylėjęs?

— Ne be to... Ką padarysi... Kiekvienas tą ligą persergam...

— Kas ji?.. Graži ir turtinga?

— Amerikietė, brolau!.. Pamatysi pats. Supažindinsiu. Turtuolė! Tėvas pastatė trijų aukštų mūro namus, o ji vienturtė duktė! Supranti, ką tai reiškia?

— Na, žinoma, kur čia nesuprasi!.. — dviprasmiškai nutęsė Vasaris. Jam nepatiko, kad Indrulis, matyt, labiau susižavėjęs tais trijų aukštų namais negu sužadėtine.

— O ji pati kaip? — klausė vėl.

— Nieko, graži,— gana šaltai gyrė ją Indrulis.— Kojas turi puikias: pėdos mažutės, blauzdos kaip nutekintos... Tik, ot, krūtinė per menka! Žinai, aš mėgstu moteris su pilnu biustu, nors tokios dabar ir ne madoj. Bet dovanok, brolau, nesipiktink,— susigriebė jis.— Aš buvau ir pamiršęs, kad tu kunigas.

Vasariui net pagailo vargšės amerikietės, taip ciniškai savo sužadėtinio analizuojamos. Bet, tęsdamas kalbą, klausinėjo toliau:

— O šiaip inteligentiška? Prasilavinus?

— Net ir per daug! — sušuko advokatas.— Su aukštuoju mokslu, be to, muzikė! Tiesą pasakius, man tai mažai rūpi. Aš nemuzikalus. O mokytos moterys šeimynos gyvenime dažnai esti arba per šaltos, arba nesukalbamos.

— Bet, kaip matau, tu nelabai žaviesi savo sužadėtine? — juokėsi Vasaris.

— Kodėl?.. Anaiptol!.. Ji man labai patinka — ir aš ją myliu. Tik, matai, jau nebesu jaunuolis ir moku blaiviai įvertinti tokius dalykus. Be to, žinai, šalia sentimentų subrendusiam žmogui daug nusveria ir praktiški sumetimai. Tokia partija ne kasdien pasitaiko.

Dabar Vasaris jau turėjo savo nuomonę apie Indrulio meilę ir būsimų jo vedybų priežastį.

— Žinai ką? Aš norėčiau, kad kas paveržtų tavo amerikietę, jeigu ji to verta,— erzino jis Indrulį.— Tu gi susirasi mažiau mokytą ir nemuzikalią paną su keturių aukštų namais.

— Na, na, nesityčiok! — protestavo Indrulis.— Kai pažinsi ją, įsitikinsi, kad jos meilė verta daugiau negu vieno aukšto. Puiki moteris!

Nutilo abudu.

— Na, o tu kaip? — kreipėsi advokatas.— Rašai ką nauja?

— Rašau. Pradėjau didelį veikalą. Dramą.

— Istorišką ar iš gyvenimo?

— Iš praeities ir iš fantazijos. Bus ten rizikingų dalykų.

— Paskaitysi kada. Aš nors juristas, bet literatūrą mėgstu.

— Pažiūrėsim...

Ties Ukmergės plentu jiedu atsisveikino.

Parėjęs į savo viešbutį, rengdamasis gulti, Vasaris mąstė apie Indrulio sužadėtinę ir spėliojo, kas ji per viena, jei negalinti suprasti tikrųjų advokato „meilės" tikslų. O dar mokyta ir muzikė!.. Paskui mintys nukrypo į rašomąjį veikalą, ir jis paskendo pusiau realybės, pusiau sapno vaizduose.

III

Rytą jis pabudo gana anksti, ir pirmoji jo mintis buvo vakarykštis Meškėno prašymas atlaikyti mišias. Vasaris pajuto smagų lengvumą ir džiaugsmą, kad profesoriaus prašymą atsisakė patenkinti ir kad šitos nemalonios pareigos šiandien jam dar nereikės atlikinėti.

Bet ar pati pareiga — mišios — jam buvo nemaloni? Ne, jis stačiai nenorėjo viešai pasirodyti esąs kunigas. Ir ne tik viešai, bet ir sau pačiam buvo kažkaip drovu, koktu ir baugu vėl įsisąmoninti savo kunigystę — ir įsisąmoninti didžiausia kunigo pareiga — šv. mišių laikymu. Ir taip staiga, netikėtai, nepasiruošus!

Tebepasilikdamas gulėti lovoje ir vis dar tebejausdamas malonų pasitenkinimą, kad išvengė tos pareigos, jis pabandė prisiminti, kur ir kada paskutinį kartą jis laikė mišias. Paskutiniuosius dvejus metus jis praleido Paryžiuj. Ne, Paryžiuj jis necelebravo nė karto. Anksčiau pusę metų jis gyveno Romoje. Taip, čia jis mišias dar laikė, nors ne kasdien. Čia tad ir bus jo paskutinės mišios.

Paskui jo mintys nuslydo atgal į pirmuosius emigracijos laikus, į Rusiją. Čia jis išgyveno trejus metus. Rusijoj, daugiausia Petrapily, mišias laikydavo dar kasdien. Jis mokėsi Dvasinėj Akademijoj, kur disciplina buvo beveik tokia pat, kaip ir seminarijoj. Bet jau čia, nepaisant disciplinos, kunigiška jo dvasia pradėjo blėsti. Akademijos auklėtiniai, daugiausia jau kunigai, nepabijodavo retkarčiais tą discipliną sulaužyti.

Vasaris, susitaręs su kuriuo nors draugu, kartais nesiprašęs išsprūsdavo į teatrą. Kartais, kai juos visus vesdavo pasivaikščioti sostinės gatvėm arba apžiūrėti kokio muziejaus ar parodos, jis su draugu smukdavo į šalį ir grįždavo į Akademijos rūmus tik apie vidurnaktį. Jie vaikščiodavo Nevos prospektu, apžiūrinėdavo vitrinas, įsisukdavo į didžiuosius magazinus, o vakare eidavo į svečius pas kurį pažįstamą Petrapilio tautietį, kur neretai rasdavo ir daugiau svečių. Vienas kitas akademikas turėdavo ir civilinius rūbus, kuriuos, reikalui esant, paskolindavo ištikimiem draugam. Trumpais apsirengę, jie išvengdavo daug nemalonumų, nes sutanotus

vežikai ir chuliganai dažnai išplūsdavo jėzuitais ir palydėdavo trilypiais rusiškais keiksmais.

Akademijoje Vasariui konfliktas tarp kunigo ir poeto ėjo vis aštryn. Seminarijoj ir pirmaisiais kunigavimo metais tas konfliktas dažniausiai pasilikdavo jo viduj, jo sąžinėj, retai kada jo veiksmus ir elgesį iškreipdamas iš dvasiškojo luomo nuostatų. Čia gi, Rusijos sostinėj, tokių iškrypimų pasitaikydavo gana dažnai. Visa, kas buvo jam naudinga ir reikalinga kaip poetui: teatras, plati lektūra, santykiai su žmonėm,— visa tai jam, kaip dvasiškiui, buvo draudžiamas vaisius, kurio kiekvienas kąsnis pamažu dildydavo kunigiškus jo charakterio bruožus. Nejučiom jis ėmė atsipalaiduoti nuo kai kurių dvasiškų pareigų. Jis išgavo vyskupo leidimą ilgą ir painų brevijorių pakeisti daug patogesniu ražančium, kurį gali atkalbėti, ranką įsikišęs į kišenių, važiuodamas tramvajuj arba eidamas gatve. Meditacijas jie visi laikydavo kartu koplyčioj, bet skaitydavo jas kiekvienas iš savo knygos. O tos knygos ne visuomet būdavo tam tikslui tinkamos. Mišiom laikyti altorių ir laiko būdavo maža, o kunigų daug. Jie skubindavo ir stačiai lenktyniuodavo, kuris greičiau pabaigs.

Trejų metų, praleistų Akademijoj, visiškai pakako, kad ne per gilus dvasinis Vasario gyvenimas apsitrauktų stora rutinos žieve ir taptų beveik automatiškai kartojamų įpročių eile.

Paskui jam pasitaikė proga išvažiuoti į užsienį. Drąsių ir maištingų minčių sukilo tuomet jo galvoj. Pirmąsyk jam pasivaideno išsivadavimas. Nuo ko išsivadavimas? Jis aiškiai nežinojo. Gal nuo tos rutinos, gal nuo tų įpročių tuštumo, gal nuo tų vidaus konfliktų, gal nuo to liūdesio ir pesimizmo, kuris jį apsiaubdavo įsimąstymo ir įsijautimo valandom.

Ir jis išvažiavo į tolimus, nežinomus kraštus ieškoti mokslo ir išsivadavimo. Skandinavija, Anglija, Prancūzija, Šveicarija ir Italija buvo tie kraštai, kurie per 10 metų pavadavo jam tėvynę. Jis mokėsi ir dirbo belaisvių šelpimo komitetuose, o paskui lietuvių pasiuntinybėse ir atstovybėse. Jis apsiprato su svetimais žmonėm, priprato prie civilinių rūbų, bet kunigo sąmonė jame vis dar tebebuvo gyva, ir laukiamo išsivadavimo jis nerado. Iš įpročio jis vis dar te-

bekalbėdavo ražančių, dažnai tuo pačiu metu mąstydamas apie pašalinius dalykus, suklupdamas „sveikamarijose" ir paslaptyse ir kartais nežinodamas, kurią ražančiaus dalį jis kalba. Kartą per mėnesį arba ir rečiau eidavo pas kokį kapuciną ar pranciškoną išpažinties, sakydavo trafaretiškas nuodėmes, išklausydavo trafaretiškų kapucino ar pranciškono pastabų ir vėl grįždavo į kasdienį darbą ir gyvenimą.

Mišias jis laikydavo beveik kasdien, ypač pirmaisiais dvejais trejais metais. Keli Amerikos lietuviai kunigai atsiųsdavo jam dolerinių intencijų, kurios ir buvo svarbiausias jo pragyvenimo šaltinis.

Bet štai vėl patekęs į Paryžių ir gavęs apmokamą vietą atstovybėje, jis mišių daugiau nebelaikė. Ar čia nulėmė vien materialinės aplinkybės, jis ir pats to gerai nežinojo. Greičiausia, kad ne. Kasdienis darbas, naujos pramogos ir visa didžiulio miesto atmosfera nutraukė ir tuos paskutinius ryšius, kurie dar buvo jį sieję su kunigiškom pareigom. Jis žinojo, kad Paryžiuj gyvenantiem kunigam suspensos bausme uždrausta lankyti teatrus. Jis gi eidavo ne vien į teatrus, bet ir muzikholus, kur susidarydavo tokia nuotaika, kad stoti prie altoriaus jam atrodydavo nepakenčiamai koktu ir net šventvagiška. Bet vis dėlto jis nevengė nei tų vietų, nei tos nuotaikos. Jis manė, kad jam tai reikalinga kaip poetui, kaip literatui.

Jis sakydavo, kad vengiąs vien sunkiosios nuodėmės, ir, teologiškai išanalizavęs savo sąžinės kazusus, tardavosi tokios nuodėmės išvengęs. Bet ilgainiui jis pradėjo nesutarti su teologija dėl kai kurių nuodėmių sunkumo. Jam atrodė neįtikima, kad, pavyzdžiui, vieną dieną nesukalbėjęs brevijoriaus arba jį pakeitusio ražančiaus, jau būtum mirtinai nusidėjęs. Jeigu jis būtų labiau domėjęsis teologijos doktrinom ir pakontroliavęs savo tikėjimą, tai būtų pamatęs, kad ir dogmų srity jam daug kas yra svetima, keista ir nepriimtina.

Tokiu būdu, gyvendamas Paryžiuj antruosius metus, Liudas Vasaris jau buvo nusikratęs beveik visais išviršiniais ir daugeliu išvidinių kunigystės ryšių. Tačiau kunigo sąmonė jame vis dar buvo gyva ir varžydavo ne vienu atveju. Visai laisvas jis jausdavosi tik ten, kur žinodavo, kad niekas jo nepažista. Jis kartais su pamėgimu klaidžiodavo bulvarais, už-

sukdavo į kavines, lankydavo meno galerijas ir teatrus, gardžiuodamasis ta laisve, kurios jis neturėtų čia, nešiodamas sutaną. Tuomet jis būdavo giedrai nusiteikęs, pastabus ir akylus daugeleriopiem gyvenimo reiškiniam. Jis jausdavo kylančią savy energiją ir augantį pasiryžimą, nusikračius dvasiškių luomo varžtais, atsidėti vien literatūrai, pažinti žmones ir pasaulį, ruoštis kūrybai ir tik jai savo gabumus ir patyrimus sunaudoti. Nes gyvenimas, manė jis, yra didžiausia vertybė, ir neprivalo būti jokių formalinių kliūčių jį tikslingiausiai ir vaisingiausiai sunaudoti.

Bet pakakdavo pasipainioti kam nors iš saviškių, ypač mažiau pažįstamų, kurie žinojo jį esant kunigą,— ir visas jo entuziazmas ir giedri nuotaika staiga dingdavo. Jo akys prigesdavo, jis visas sustingdavo, susigūždavo į save, tapdavo atsargus ir drovus, tarsi sugautas ką blogo darant. Atvažiavusieji iš Lietuvos paprastai norėdavo patekti į *„Folies Bergères“*, *„Casino de Paris“* arba į kitą panašią vietą. Bet jeigu kuris nors jam sakydavo: „Na, kunige Liudai, nuvesk mus šį vakarą į kokią skylę pažiūrėti Paryžiaus gražuolių“,— jis išsikalbinėdavo neturįs laiko arba rasdavo kitokią priežastį atsisakyti. Pavadintas kunigu, jis staiga netekdavo geros nuotaikos ir nepalankia akim žiūrėdavo į tą, kuris jį taip pavadino.

Šitokis jo jautrumas ėjo ne iš veidmainiškumo, kaip galėjo kai kas pamanyti. Jis niekad nenorėjo atrodyti geresnis, negu iš tiesų yra, jam buvo visai nesvarbu, kas ką apie jį manys. Bet kunigui nederančiose aplinkybėse jis stačiai negalėjo pakelti kunigo vardo ir kitų nuomonės, kad jis yra dvasiškis. Jo kunigystė buvo gili, paslėpta žaizda, kurią tik jis pats mokėjo aplenkti, bet kurią skaudėjo nuo kiekvieno svetimo prisilietimo.

Dėl to kartais vienatvės ir įsimąstymo valandom jį apsemdavo klaiki nuovoka, kad jis gyvenime yra vienų vienas, kad jis džiaugtis tegali vienas, kad jis turi vengti draugų ir pažįstamų, o klaidžioti svetimųjų minioj. Būti savim jis tegali vienas arba nepažįstamųjų tarpe. Šita nuovoka sukeldavo jame visą audrą juodžiausių minčių ir jausmų. Jam atrodydavo, kad ties juo kybo kokia nepalaima, kokis prakeikimas, smerkiąs jį amžinai vienatvei, amžinam sielvartui.

Taip nusiteikęs kartais jis sėsdavo rašyti, ir tokiom valandom buvo parašyti juodžiausi jo poezijos lapai.

Štai kur glūdėjo jo vergovės šaknys — jame pačiame. Jis galėjo nutraukti visus su kunigyste jį jungusius ryšius,— kol tebuvo gyva jame kunigo sąmonė, jis vis tiek negalėjo jaustis visiškai laisvas.

Bet ar jis, gyvendamas Paryžiuj, jau buvo pasiryžęs visiškai ir galutinai mesti kunigystę? Šį klausimą jis kai kada nagrinėdavo, bet griežto atsakymo dar nerasdavo. Kartais jis manydavo, kad taip. Bet kai tik aiškiai įsivaizduodavo apostazijos aktą, o save ekskunigą, ypač Lietuvos gyvenimo aplinkybėse, pajusdavo šiurpią baimę, ir kunigiškoji sąmonė jam keldavo griežtą protesto balsą. Taip painiodamasis savy, Vasaris atsimindavo vieno draugo iš Akademijos žodžius. Jiedu kartais ginčydavosi pašaukimo klausimais, ir Vasaris pasikarščiavęs, pats savo kalba netikėdamas, sušukdavo:

— Ot, pamatysi! Jeigu tik aš kada nors įtikėsiu savo talentu, mesiu kunigystę ir būsiu vien tuo, kuo mane Dievas padarė — laisvu poetu!

Tuomet draugas atsakydavo:

— Mesi nemesi, bet laisvas, brolau, jau nebūsi. Kas kartą pakliuvo į Romos valdžią, tam išsivadavimo nėra. Tu purtinkis kaip nori, Romos dvasia vis tiek persunks tave ligi kaulų smegenų. Tu ir kape nepaliausi buvęs kunigu.

Taip ginčydamiesi, abudu prieidavo ligi kraštutinumų, tačiau dabar Vasaris ėmė įsitikinti, kad draugo žodžiuose būta daug tiesos. Kunigystės dvasia jį persunkė giliau, negu jis buvo manęs. Ir ateitis jam atrodė neaiški.

Jis važiavo į Lietuvą nežinodamas dar, kaip pasielgs, ir lūkuriuodamas, kad palankiai susidėjusios aplinkybės padės jam tą klausimą išspręsti. Lietuvoj pirmom dienom beveik niekas jo nepažino. Jam patiko, kad visi jį vadino ne kunigu, bet ponu, ir net viešbuty, kur jis paėmė kambarį, jo incognito nebuvo atidengtas, nes pasas rodė, kad jis yra vien *Dr. Phil.*

Tačiau vos tik jam pervažiavus Lietuvos sieną, kunigavimo metų atsiminimaai pabudo visose jo sielos kertelėse, ir nusimanymas, kad jis yra kunigas, ėmė stiprėti ne dienom, bet valandom. Susitikimas Virbalio stoty su pažįstamu kunigu

ir Meškėnu parodė jam, kad jo incognito truks neilgai, o prašymas atlaikyti mišias reiškė, kad kunigavimas jau iš pirmųjų žingsnių kėsinasi apkrauti jį seniai pamirštom pareigom. Tas sapnas, kurį jis atsiminęs ir dabar dar jaučia slegiantį koktumą, liudija, kad ir jo pasąmony glūdi daug dar slaptų veiksnių, kurie, netikėtai iškilę į viršų, gali sudrumsti jo gyvenimą kokiais visai nepatirtais sukrėtimais.

Bet šį momentą jis dar nenorėjo to užslenkančio sunkumo justi ir juo bent šias paskutines savo trumpų atostogų dienas temdyti. Ūmai nusikratęs visom juodom mintim, jis staigiu mostu nusviedė nuo savęs antklodę ir šoko iš lovos. Laikrodis rodė jau pusę devintos, ir, ilgiau gulėdamas, jis rizikavo negauti pusryčių.

Jis greitai nusiprausė ir, atsisėdęs prieš veidrodį, ėmė ristis kaklaraištį. Staiga kažkas pasibeldė į duris. „Tarnaitė“,— pamanė jis ir neatsisukdamas šūktelėjo:

— Prašom!

Durys atsidarė, bet tai buvo ne tarnaitė. Vyriškas, tvirtas, beveik įžūlus balsas pagarbino lotyniškai, aiškiai skirdamas žodžius:

— *Laudetur Jesus Christus!*

Tas balsas kaip spyruoklė pakėlė Vasarį iš vietos.

— *In saecula saeculorum*,— atsakė jis, atsigręždamas į nelauktą svečią.

Prieš jį stovėjo vienuolis, augalotas vyras, apie 40 metų amžiaus, kumpanosis, beveik savonaroliškų veido bruožų pranciškonas. Jis tvirtu žvilgsniu pažiūrėjo Vasariui į akis ir paklausė:

— *Reverendus dominus* Vasaris, jei man gerai nurodė kambarį?

Blogas nujautimas dilgterėjo Vasariui širdį. Jis pasiryžo laikytis šaltai ir beveik gynimosi pozicijoj.

— Taip, Vasaris,— atsakė lakoniškai.

Bet jo veidas, matyt, rodė nusistebėjimą, nes vienuolis neklausiamas ėmė aiškinti.

— Tamstai keista, iš kur aš apie sveiką sužinojau? Nesistebėk, meldžiamasis. Dalykas paprastas. Šiame viešbuty dažnai apsistoja kunigų. Mūsų bažnyčia nuo jo ne toliausia. Kai mum kartais prireikia dar vienų mišių arba šiaip kokios

dvasiškos pagalbos, mes kreipiamės čia ir beveik visuomet randame kunigą. Tiesa, tamsta civiliais, iš užsienio. Na, bet Lietuvoj nepasislėpsi, *carissime*. Viena viešbučio tarnaitė tamstą pažino. Sakė, ji esanti iš tos parapijos, kur sveikas prieš karą buvai vikaru. Ji tad man ir parodė tamstos kambarį.

— Iš tiesų, nemaniau...

— *Ergo, ad rem**. Serga pas mus vienas brolis. Liga sunki, gal ir mirs. Vakar atliko išpažintį ir visa kita. Bet šiandien vėl pareikalavo konfesarijaus — tik ne vietinio. Nė vieno mūs jis neprisileidžia. Gal čia ligonio *delirium*, o gal ir *casus conscientiae*. Kur mes rasim labiau nepažįstamą kaip tamstą? *Nonne providentia divina direxit pedes tuos ad salvandam animam fratris tui?*** — pabaigė jis iškilmingu tonu ir klausiamai žiūrėjo į Vasarį.

Šis tuo tarpu apsivilko švarką ir, nevengdamas vienuolio žvilgsnio, atsakė:

— Dovanok, tėve, šiandie — ne. *Non possum.****

Valandėlę jiedu žiūrėjo viens kitam į akis, ir Vasaris jautė, kad pranciškonas skaitė jo mintis. Daugiau aiškintis nereikėjo.

— O, tai nieko! — nusiramino vienuolis.— Aš ir užsukau čia tik pakeliui eidamas. Katedroj tikrai gausiu konfesarijų. Džiaugiuosi tamstą pažinęs. Vadinuosi tėvas Severinas. O, mes dar susitiksime. *Laudetur Jesus Christus!*

Išeidamas jis nusilenkė ir iš paniūrų dar kartą pažvelgė į Vasarį. Tai buvo, be abejo, reikšmingas pažvelgimas, einąs iš minties ir iš valios. Bet ką jis reiškė — priekaištą, įspėjimą, ironiją ar pasigailėjimą,— Vasaris nežinojo. Tik tas nejaukus įspūdis ir blogas nujautimas, kokį jis buvo pajutęs, kai pirmą sykį pamatė vienuolį, dabar dvigubai sustiprėjo. Apskritai vienuoliam Vasaris antipatijos nejautė. Nemaža jų buvo sutikęs, ypač Italijoj, ir žinojo, kad ir vienuolių tarpe yra žmonių su plačiom pažiūrom. Romoje jis pažinojo vieną pranciškoną čeką, kuris buvo matęs did-

---

* Tad prie reikalo.

** Ar ne Dievo Apvaizda vedė tavo žingsnius išganyti tavo brolio sielai? (I)

*** Negaliu (I).

miesčio teatrų beveik visas operas ir operetes. Ir per išpažintį vienuoliai dažnai būdavo švelnesni negu šiaip kunigai.

Tad tėvo Severino paliktasis įspūdis Vasariui buvo ne tik nejaukus, bet ir nesuprantamas.

IV

Kitą dieną Liudas Vasaris išvažiavo į tėviškę. Buvo antradienis, namie jis ketino pabūti tik ligi penktadienio ar šeštadienio, kad sekmadienį nereikėtų vykti į parapijos bažnyčią laikyti mišių.

Pats tėvas atvažiavo į stotį pasitikti sūnaus. Bet veltui jo akys ieškojo kunigėlio. Būtų senis jo nė nepažinęs, jeigu pats Liudas nebūtų jo prakalbinęs:

— Na, tėti, turbūt manęs ieškote?

Sumišo ir susigraudino senis Vasaris, sveikindamasis su sūnum.

— Senatvė, kunigėli... Neprimatau jau... Bet ir jūs kaip pasikeitėt!.. Tai jau turbūt dešimt metų, kaip atsiskyrėm... Dabar jau — garbė Dievui, kad leido laimingai dar pasimatyti. Visaip pamanydavom. Šiais laikais žmogaus gyvenimas kaip ant plauko kabo. Na, tai einam ir važiuoti. Motina prasilaukė.

Jis nelabai stebėjosi, pamatęs sūnų „poniškai" apsirengusį. Per rinkimus į Seimą ir į jų parapiją atvažiuodavo agituoti kunigų, kurie būdavo trumpais persirengę. Vienas taip ir mišias laikė — ir žmonėm labai negražu buvo, kad pro plačius, retus albos mezginius matė jo kelnėtas kojas.

Jiedu išėjo iš stoties, tėvas apžiūrėjo arklius, įkėlė į vežimą nedidelį sūnaus lagaminėlį, rūpestingai apdangstė jį nuo dulkių ir, kai pagaliau abudu susėdo, linksmai pavarė arklius.

— Garbė Dievui,— kalbėjo jis, dairydamasis į plonai apsiniaukusį dangų,— dienelė kelionei pasitaikė kuo geriausia. Ant lietaus neatrodo, ir saulutė nekepina. Pavakariais parsirisime... Na, tai kaip ten, kunigėli, svetimose žemėse, kur važinėjot? Rašėt, kad ir Ryme buvot, o šventą tėvą ar matėt?

Liudas pradėjo pasakoti apie Romą ir kitas vietas, bet jam labiau rūpėjo išgirsti apie savo tėviškę ir buvusius pažįstamus.

— Ką ten, tėte, svetimos žemės ir svetimi žmonės! — baigė jis savo informacijas,— geriau jūs man papasakokit, kaip praleidot karą? Sako, vokiečiai gerokai prikamavę.

Tėvui jau ir pačiam knietė kuo greičiausiai pasiguosti sūnui dėl išgyventų karo baisybių, ir jis su visom smulkmenom ėmė piešti okupacijos vargus. Dūsavo senis, jaudinosi ir net pyko, pasakodamas apie žiaurų kreishauptmaną ir klastingą amtforšterį, kurie savo rekvizicijom kone prie bado buvo privedę visą apylinkę. O paskui kiek vargo ir baimės būta dėl tų „plienčikų"! Pagaliau ir tikrų plėšikų atsiradę...

Gerą pusę kelio klausė Liudas tėvo pasakojimų apie karo vargus, tik retkarčiais įsprausdamas savo pastabas.

— Daug iškentėjom, kunigėli, bet garbė Dievui, mūsų namelius saugojo nuo didesnių nelaimių. O antai Šilainių dėdė, amžiną atilsį, negrįžo iš Rusijos. Kruvinąja, sako, miręs.

— Atsimenu. Apie tai rašėte man laiškuose.

Bet tėvas vėl iš naujo papasakojo viską, ką tik žinojo apie Šilainių dėdės mirtį.

— Prispaudė vargas kaltus ir nekaltus. Nubaudė Dievas svietą, per daug jau pasileidę buvo žmonės. Bet kad gero nė dabar nematyti.— Tokiom refleksijom baigė tėvas pasakoti karo vargus ir sparčiau pavarė arklius.

— O Klevišky, tėte, ar teko būti? Kaip gyvuoja kanauninkas Kimša? Kur dabar ponia Brazgienė, žinote, giminaitė, kur už daktaro buvo ištekėjusi. Daktarą, rodos, į karą buvo paėmę?

— Žinau... atsimenu... Klebonas dar gyvas ir sveikas... O-o!.. stiprus dar senis! Bet daktaras, amžiną atilsį, negrįžo... Per revoliuciją, sako, žuvo. O giminaitė, bus jau kokia trejetas metų, už kito ištekėjo. Kaune, sako, ir gyvenanti. Žinojau berods ir pavardę... Aukštas, sako, koks ponas. Kur neištekės? Jauna, linksma, o klebonas ir turto, sako, nemaža skyrė...

Tėvas kažką dar ir toliau pasakojo, bet Liudas jau nebeklausė. Žinia, kad Liucė ištekėjo už kito, jį labai nustebino ir net tarsi užgavo. Gyvendamas užsieniuose, jis gana

dažnai atsimindavo ponią Brazgienę. Tiesa, vikaravimo metai ir visa eilė tolimesnių įvykių buvo nutrynę sentimentinį jųdviejų pažinties pobūdį, bet vis dėlto Liucė, kaip pirmoji jo vyriškumą žadinusi moteris, jo atsiminimuose turėjo privilegijuotą vietą.

Dažnai jis mėgdavo atsiminti visas jųdviejų pažinties smulkmenas ir gyvai įsivaizduoti tą linksmą, gyvą, juodbruvę išdykėlę, jos spindinčias akis, skambų juoką ir grakštų stuomenį. Kažkoks nujautimas jam kuždėjo, kad daktaras Brazgys iš karo nebegrįš. Bet jis niekad nesisielodavo dėl Liucės likimo ir niekad nepamanydavo, kad ji dar kartą ištekės už kito. Klebonas Kimša buvo juk pakankamai turtingas aprūpinti ją ir sūnelį.

Ir štai dabar sužino, kad ji už to kito jau ištekėjusi. Liudo Vasario širdy ima kilti kaip ir koks priekaištas Liucei dėl tokio jos žingsnio. Kad ji kadaise tekėjo už Brazgio, jam atrodė visai paprasta ir net reikalinga, bet dar kartą eiti už kito reiškė lyg ir visiškai nuo jo nutolti, lyg ir išsižadėti šviesios jaunystės idilės ir jųdviejų pažinties, o gal ir visai ją pamiršti. Liucė, ištekėjusi už kažko kito, nepažįstamo, jam pačiam jau tapo neįmanoma, neprieinama, neįsivaizduojama.

Liudas Vasaris dabar patyrė, kad per tą 10 metų štai nutrūko viena svarbi gija, rišusi jį su jo jaunyste, su gimtinės vietom, atsiminimais ir išgyvenimais. Jis pasijuto nuo visų nutolęs, visiem svetimas... Juk štai ir tėvas jo stotyje nepažino... O jeigu dar matytų jo širdį, jo sąžinę... O Rainakienė? Na, ta, be abejo, nesisielojo jo netekusi. Iš akių, tai ir iš širdies... Jis buvo tikras, kad baronienė jo nė kiek neliūdėjo ir nepasigedo. Bet, keistas dalykas, jokio priekaišto jis baronienei dėl to nedarė. O ją buvo jis berods labiau įsimylėjęs negu Liucę. Vėliau, užsieniuose, savo santykius su Rainakiene jis prisimindavo giedriai, su šypsniu lūpose, su lengva ironija ir net pašaipa. Liucės gi paveikslas visuomet buvo apgobtas gilaus nuoširdumo, o kartais ir lyriškos melancholijos.

Iš lengvo sūpuojamas vežimo, jis skendėjo toliau savo jausmuose ir mintyse, jau visai nebegirdėdamas tėvo žodžių. Tėvas, ir pats pastebėjęs, kad sūnus jo nebeklauso, nutilo ir susimąstė taip pat, retkarčiais automatiškai šmėkštel-

damas ties arkliais botagu. Po tokios tylos paprastai šneka palinksta kita kryptim — rimtesne, gilesne, intymesne. Pavažiavęs geroką kelio galą tylom, tėvas pažvelgė porą kartų į sūnų, krunkštelėjo ir tarė:

— Tai kaip dabar, kunigėli, po tų visų mokslų? Vikaraut jau turbūt neisite? Klebonu geroj parapijoj būtų tinkamiausia.

Klebonu? Staiga pažadintas iš savo minčių, Liudas pajuto net apmaudą dėl tokio naivaus tėvo spėliojimo ir šiurkščiai pasipriešino:

— Ne, tėte. Į parapiją aš neisiu nei vikaru, nei juo labiau klebonu. Ne tam aš su tokiu vargu baigiau aukštąjį mokslą, kad užsikasčiau kur nors parapijoj. Gausiu tinkamesnio darbo.

— Žinoma, kaimo sermėgiam gana ir paprastų kunigų... Ir man, tiesa, andai klebonas kalbėjo, kad jus vyskupas greičiausia skirs į seminariją profesorium.

— Ne, tėte. Seminarijoj jau pakanka profesorių. Aš grįšiu į Kauną. Man siūlė gimnazijos direktoriaus vietą.

— Ar vyskupas?

— Ne, ne vyskupas... Bet vyskupas leidžia.

Dabar nepasitenkinimą savo širdy pajuto tėvas. Ilgų metų jo svajonė ir viltis buvo matyti sūnų klebonu geroj parapijoj, gražioj klebonijoj, kur būtų ir gabalas lauko, ir galvijų, ir gražių arklių, kuriais sūnus važinėtų į atlaidus į svetimas parapijas. Slapta jis puoselėjo viltį, kad senatvėj ir pats turėsiąs kampelį tokioj klebonijoj ir galėsiąs pridaboti ūkio reikalus. Ir štai dabar tos ilgametės svajonės griūva, kaip tyčia, tokią valandą, kada reiktų džiaugtis, po tiek metų sulaukus sūnaus. Ir jis dabar bandė spirtis:

— Be reikalo jum, kunigėli, tie rūpesčiai. Parapijoj ramesnis ir geresnis gyvenimas. Gimnazijos? Kas tos gimnazijos! Ne kunigo tai darbas.

Apie gimnazijas nuo senų laikų, kai dar Liudas mokėsi, senis Vasaris turėjo kuo blogiausią nuomonę. Teko jam tada porą kartų būti ir pas gimnazijos direktorių — ir ligi šiol jo atmintyje liko gyvas to direktoriaus vaizdas: piktas, plikas, resva barzdele ponėkas, apsivilkęs mėlynu su auksinėm sagom švarku, kurio skvernai keistu būdu buvo nukirpti lygiai su

liemene, o iš užpakalio tabalavosi dvišakė uodega. Ilgom plonom kojom jis žerglіojo po kambarį ir vis kalbėjo, kad Liudas turįs apsigyventi valdiškam internate. Tad ir dabar senis Vasaris nors ir žinojo, kad ir kunigai esti direktoriais, bet senos antipatijos tom pareigom ligi šiol neįstengė nugalėti. Ne kunigo tai darbas, manydavo ir sakydavo jis apie tokius direktorius.

— Kodėl ne kunigo? — nustebo Liudas.— Juk Lietuvai šiandien reikia daug mokytų žmonių. Tenka ir kunigam stoti į kitokį darbą.

— Ak ta Lietuva, Lietuva!.. — giliai atsiduso tėvas, ir didelis susirūpinimas atsispindėjo jo veide. Jis jau žinojo, kad tuo žodžiu pateisinama daug blogybių, kad ištvirkę valdininkai net girtaudami gieda „Lietuva, tėvyne mūsų". O blogis vardan Lietuvos štai ima brautis jau ir į dvasiškiją. Senis Vasaris nedrįso garsiai atvirai kunigų kritikuoti, bet jo širdy susikrovė jau nemaža neišreikštų priekaištų ir kartumo. Persirengę trumpais kunigai agituoja mitinguose, leidžiasi į ginčus ir duodasi šmeižiami visokių svieto perėjūnų, be sutanų net eina šv. mišių laikyti. O tame Kaune tai jau visai palaida bala. Esą kunigų ir atstovų, ir ministerių, apie kurių darbus jis girdėjo daug bloga tuose pačiuose mitinguose. O dabar štai ir jo paties kunigėlis sakosi eisiąs į Kauną, būsiąs gimnazijos direktorium, ir vis dėl Lietuvos...

Sūnui jis šitų minčių nepasakė, bet abudu pajuto, kad tarp jųdviejų atsistojo kažkoks nesusipratimas, kažkoks tarpusavis nepasitenkinimas ir apmaudas. Ir tėvas, ir sūnus žinojo, kad šiais klausimais vienas kito neįtikins. Tad vėl nutilo abudu, bet tas tylėjimas buvo sunkesnis už atvirą ginčą. Liudas numanė, kad reikia duoti seniui išsikalbėti ir paskui pamažu nukreipti šneką kita kryptim.

— Tai ką, tėte, nepatenkinti Lietuva? Savo valdžia vis dėlto geresnė už svetimą. Rusų žandarus jau apmiršot, bet ir vokiečiai, matot, koki buvo lupikai.

Tėvas negreitai atsakė.

— Ak, nieko... gyventi galima... mokesčiai pakeliami. Valdžia kaip valdžia. Tik kur seniau vienas sėdėjo, tai dabar trys — penki... O kai reikalą turi atlikti, tai jau gyvas galas. Ir žmonės ištvirko. Jaunimas niekais eina. Tos mados, ne-

šiosenos — vis miestiškai, brangiai, o kai reikia ką parduoti — pusdykiai atiduoki...

Ilgai skundėsi senis Vasaris naujo gyvenimo vargais. Kaip ir visi jo kartos žmonės, jis skeptiškai, su nepasitikėjimu žiūrėjo į „lietuvių valdžią" ir dėl visų negerovių tik ją vieną kaltino. Bet to kurtaus Lietuva nepasitenkinimo, kuris ruseno daug giliau negu gyvenimo negerovės, jis suformuoti ir išreikšti nemokėjo. Kad būtų mokėjęs, greičiausia būtų taip pasakęs: „Mes, senoji kaimo karta, jūsų, jaunųjų, nesuprantam ir šioj naujoj tvarkoj neprigysim. Naujas gyvenimas mūsų lūkesčius užvylė. Tikėjimas, Bažnyčia ir kunigai ima nuo mūsų tolintis ir eina tarnauti ne Dievui, bet Lietuvai. Kas ta Lietuva, aš gerai nesuprantu. Seniau maniau, kad tai mūsų kraštas, mūsų žemė, mūsų žmonės, o dabar matau, kad tai valdžios, partijos, prezidentai ir valdininkai. Jie vieni kitus verčia ir į kalėjimus sodina, o daugelis vagia, suka, kyšius ima ir skriaudžia savus žmones, vadinasi, tą pačią Lietuvą. Ir tu, sūnau, prasibastęs 10 metų svetimose žemėse, štai ketini mus senius visai pamesti ir eiti tarnauti tai naujai Lietuvai..."

Panašiais žodžiais senis Vasaris būtų reiškęs savo skundą ir nepasitenkinimą, ir joki įrodinėjimai nebūtų galėję tų jo žodžių sugriauti. Sūnus iš dalies jautė, kas dedasi tėvo širdy, bet nuoširdžiai prabilti ir jį suraminti nė jis negalėjo. Atvirkščiai. Juo labiau jam aiškėjo tėvo širdgėla, juo labiau jis jautėsi pats kaltas ir juo mažiau turėjo vilties tą širdgėlą pagydyti. Nes tam būtų reikėję pirmiausia apsivilkti sutaną, išsiskusti tonsūrą, atsisėsti parapijoj, laikyti gražius arklius ir gerą gaspadinę, sekmadieniais giedoti sumas ir šaukti iš sakyklos griausmingus pamokslus.

Liudas Vasaris jautė, kad, artėdamas į savo tėviškę, jis kartu artėja ir į tokį gyvenimo idealą. Ir jame ėmė kilti atsparumas ir noras priešintis. Savo kunigavimo pradžioj jis tokį idealą taip pat smerkė, bet remdamasis kitokiais sumetimais. Tada, jauno idealizmo polėkių valandom, jis manydavo, kad jeigu jau būti kunigu, tai kunigu asketu, apaštalu, tyliu Kristaus vynyno darbininku. Tolimesni įvykiai ir užsieny praleisti metai parodė jam, kad tokiu kunigu jis būti negali. Ne tik tokiu, bet gal ir iš viso kunigu jam sunku bus pasilikti.

Jis dabar smerkė ne vien kunigiško gyvenimo oportunizmą, bet ir mistišką kvietizmą. Jis dabar norėjo būti ne vien laisvas poetas, literatas, bet ir veiklus savo visuomenės, tautos ir valstybės narys. Viena pasiliko jame nepakeičiama: suderinti savo aspiracijas su dvasiško luomo gyvenimo formom kaip seniau, taip ir dabar jis nemokėjo.

Diena jau slinko vakarop, kai, užvažiavę ant kalnelio, jiedu pamatė gimtąjį kaimą. Galulaukėj stūksojo vienišas Aušrakalnis, kurį Liudas buvo pratęs iš tolo sekti akim dar anais laikais, grįždamas iš seminarijos. Tik dabar jis buvo matomas iš kito šono, ne niūksančių miškų, bet šviesaus horizonto fone. Godžiu žvilgsniu ėmė lukštenti Liudas Vasaris seniai matytas vietas. Visa apylinkė tarsi susmukusi žemyn, susigūžusi, tik Aušrakalnis toks pat ramus, rimtas ir net išdidus savo pakilimu lygiuose kelių kaimų laukuose. Ne, berods ne toks pat. Įgundanti keleivio akis ima pastebėti jo viršūnėje kaip ir kokių nelygumų — kepurnų ar kapčių.

— Kas ten, tėte, ant Aušrakalnio? Dirbat ar statot ką?

— Apkasai, kunigėli. Rusai per visą kalną didžiausią griovį nuvarė. Iki pat trobų, o iš kitos pusės net giraitę siekia.

Matyt jau ir trobos. Bet kas čia? Liudas jų nė nepažįsta.

— O kurgi gluosniai? — sušuko jis nustebęs. Didžiulių pilkalapių gluosnių alėjos už sodo, kuri taip puikiai puošė jų vienkiemį, kaip nebūta. Trobos barkšo kažkaip nejaukiai apnuogintos ir vakarų vėjam išstatytos.

— Germanų darbas,— pro dantis prakošia tėvas.— Antai ir beržyną sodybose kaip skuste nuskuto.

Štai jau ir jų kaimas. Seniau pagrįžusį iš seminarijos jį sveikindavo kiekvienas — didelis ir mažas. Dabar nebent kuris iš senesniųjų, suvokęs, kad Vasaris turbūt kunigą parsiveža, tingiai nusivožia kepurę. Kita karta, kiti žmonės, kurie jo, o jis jų nebepažįsta.

Jis sunkiai susivokia savo jausmų mišiny. Kas jisai savo tėviškėj? Laukiamas saviškis, svečias ar užklydęs praeivis?

Bet kieme jį pasitiko visa šeima su motina pryšaky. Visų akyse spindėjo džiaugsmo ašaros.

V

Rytojaus dieną atsikėlęs ir priėjęs prie lango, Liudas pamatė, kad motina, pasikabinusi ant tvoros, dulkina ir valo jo sutaną. Tą sutaną, kaip nereikalingą, jis paliko paskutinį kartą lankydamasis tėviškėj dar karo pradžioj. Motina, matyt, rūpestingai ją išsaugojo ir, pastebėjusi, kad kunigėlio lagaminėly kitos sutanos nėra, ėmė ją valyti. Juk reiks gi jam važiuoti į bažnyčią ir laikyti šv. mišias!

Pamačiusi, kad Liudas jau atsikėlė, ji, sutana nešina, pasiskubino į seklyčią.

— Gerai, kunigėli, kad kadaise palikote namie sutaną. Savo turbūt pamiršote įsidėti į valizėlę.

— Ne, mama, nepamiršau, bet maniau, kad nereiks. Šį kartą trumpai pas jus viešėsiu, tai į bažnyčią nebus kada nė nuvažiuoti. Bijau, kad klebonas nesutrukdytų. Šiandien apžiūrėsiu laukus, pasikalbėsime, ryt noriu pavaikščioti po girią, penktadienį gal atlankysime Murmų dėdę, o šeštadienį jau turiu būti Kaune.

Motina, išgirdus tokį planą, iš nusiminimo net rankas užlaužė:

— Vaje, kunigėli, bijau ir pasakyti. Parašėte taip vėlai laišką, kad nespėjom jum nė pranešti, kaip čia mes susitarėm. Žinodami, kad parvažiuosite, ryt dienai suprašėme visas gimines į egzekvijas už Šilainių dėdės ir visos giminės dūšias.

Liudas pajuto, kaip karšta banga perliejo jį visą, ir neslėpdamas apmaudo tarė:

— Et, mama, reikėjo jum tai daryti be mano žinios! Galgi aš turiu tokių priežasčių, kad ryt negaliu tų egzekvijų laikyti?..

— Ir aš taip sakiau,— teisinosi motina,— bet tėvas užsispyrė, ir tiek. Pirmasis, girdi, pasimatymas su laimingai grįžusiu sūnum turi būti visos giminės, gyvų ir mirusių, džiaugsmas.

Liudas matė, kaip ji nubraukė prijuoste ašaras. Daugiau jis prieštarauti nepajėgė.

— Na, nieko, mama. Kas padaryta, tai padaryta. Sutana yra — galėsime važiuoti į bažnyčią.

Jis dar nė pats nežinojo, kaip pasielgs, tik viena buvo aišku, kad priešintis tėvam, nelaikyti tų egzekvijų reikštų skaudžiausiai įžeisti ir juos, ir visus gimines. Ir kuo gi pasiteisinti?

Po pietų jis vienas išėjo į laukus, užlipo į Aušrakalnį ir, atsigulęs čiobreliais kvepiančioj jo viršūnėj, ėmė narplioti susidėjusią situaciją.

Buvo likusi dar viena maža vilties spragelė — tai pačiam atgiedoti nokturnus, o kleboną prašyti, kad atlaikytų mišias. Bet ir šita spragelė tuoj užsiraukė, kai jis sumetė, kad klebono mišios paprastai esti užpirktos, o jeigu ir nebūtų, tai kaip visa tai atrodys tėvam, svečiam ir pagaliau klebonui!

Vadinasi, teks mišias laikyti pačiam. Čia Liudas Vasaris leidosi į savo sąžinės labirintą. Pirmiausia, jau treti metai, kaip jis nebuvo išpažinties. Nepaisant jau visų kitų nuodėmių, šitos vienos pakako, kad *licite** jis negali administruoti jokio sakramento. Metus nebuvęs išpažinties kunigas ne tik sunkiai nusideda, bet faktiškai yra jau suspenduotas ir mišių laikyti negali. Taigi ryt anksti tektų eiti pas kleboną išpažinties. Bet pasiruošti išpažinčiai iš 3 metų reikėtų atlaikyti bent 3 dienų rekolekcijas, suskaityti nuodėmes, sužadinti gailestį, pasiryžt pasitaisyti, žodžiu, išspręst viso tolimesnio gyvenimo problemą ir jau nuoširdžiai stoti į pavyzdingo kunigiško gyvenimo kelią.

Ar jis, Liudas Vasaris, gali dabar, tučtuojau, tokį žingsnį padaryti? Jis bando save ir šiaip, ir taip, bet atsakymas vis vienas: ne, jis to padaryti negali. Jis žino, kad nepasiryš nei šiandien, nei per 3 dienas, nei per 3 mėnesius. Ar jis mes kunigavęs, ar taps geru kunigu, jis pasakyti nemoka. Jo vidaus gyvenime vyksta kažkokia logiška, dėsninga ir griežta evoliucija, kurios jis negali nei sustabdyti, nei pakreipti.

Bet mišias jau reikia laikyti rytoj. Išpažinties eiti jis nenori, nes tai būtų vien tuščia forma, komedija, pasak Varioko. Vadinasi, jis laikys mišias, trejus metus nebuvęs išpažinties...

Padaręs tokią baisią išvadą, Vasaris tarėsi konstatuosiąs savo širdy pasibaisėjimą, susirūpinimą, panieką sau pačiam, bet nustebo, nieko to nejausdamas. Painiava pasirodė daug

* Deramai, be nuodėmės.

lengviau išnarpliojama, negu jis buvo manęs. Kodėl? Ir štai jis padarė išvadą: kad nuo altoriaus jį stūmė ne moralinė tos painiavos ir savo pasiryžimo pusė, bet vien nenoras arba vengimas viešai prisipažinti esant kunigu, nenoras užsivilkti sutaną ir bažnytinius rūbus.

O moralinė pusė? Nejaugi jo sąžinė pasidarė tokia atbukusi, o jis pats taip suniekšėjęs, kad nedrebėdamas drįsta eiti atlikinėt didžiausią tikėjimo misteriją, nebuvęs 3 metus išpažinties. Bet ir čia jis randa raminantį atsakymą. Juk moralinis visos tos painiavos atžvilgis ir jo pasiryžimo tariamas blogumas eina ne iš prigimtinės teisės, išreikštos Dekaloge, bet iš dogmų arba iš formalinių Bažnyčios nuostatų. Kodėl būtent metus neiti išpažinties yra jau sunkioji nuodėmė, o mėnesį, pusę metų, metus be vienos dienos — dar nėra nuodėmė? Formaliniam nuostatam Vasaris jau seniai nebejautrus. Kai kuriom dogmom taip pat. Ar jis kaltas, kad jo protas ir širdis to nepriima?

— Iš esmės,— samprotauja jis,— tuos 3 metus aš gyvenau taip pat dorai kaip ankstyvesniuosius. Mišios yra Dievo garbinimo aktas, Dievo ir žmogaus, dvasios ir materijos jungimosi simbolis, kurio turinį supranta ir jaučia kiekvienas individualiai. Kodėl aš negaliu šito simbolinio akto atlikti, juoba kad ir pati Bažnyčia pripažįsta, jog objektyvi jo vertė nepareina nuo subjektyvaus mano sąžinės padėjimo. Tikintiesiem mano mišios bus atlaikytos *valide*, o man pačiam, subjektyvios mano sąžinės šviesoj, einančioj iš prigimties teisės, o ne iš formalinių nuostatų — ir *licite*.

Padaręs tokių išvadų, Liudas Vasaris palengvėjusia nuotaika nusileido nuo Aušrakalnio.

Namie po pietų jis apsivilko sutaną. Ji, nors būvo apnešiota, tiko visai gerai. Jis perėjo kelis kartus per kambarį, išėjo į kiemą,— nieko, kojos nesipainioja. Kartą įgytas įgudimas neišnyko. Tėvų veidai prašvito. Ačiū Dievui, jų kunigėlis vėl tikras kunigas!

Tėvas neslėpdamas reiškė savo pasitenkinimą:

— Na, kunigėli, dabar net akim mieliau pažiūrėjus. Ir žmonėm ne gėda pasirodyti. Bent visi mato, kad kunigas, o tai galėjo pamanyti, kad kokį šunponį parsivežė Vasaris. Nepatinka man tos vokiškos mados.

— Gana jau, gana,— draudė jį motina.— Jau kunigėlis pats žino, kur kaip pritinka,— nors ir pati buvo ne mažiau patenkinta už tėvą.

— Ar ne vis tiek, tėte,— teisinosi Liudas.— Lotyniška patarlė sako, kad ne drabužis padaro vienuolį, taigi ir kunigą. O trumpais keliauti daug patogiau.

— Nežinau,— abejojo tėvas.— Geras žmogus visada kunigą pagerbs ir jam iš kelio pasitrauks ir kitą sudraus. O poniškai apsirengę visi lygūs. Šiandien kiekvienas suskis poniškai moka...

Liudas mato, kad tėvo neįtikins, ir eina į klėtį paliktose kadaise knygose pasiieškoti, ar neras, iš kur galėtų prisiminti mišių apeigas ir tekstus, nes per kelerius metus galėjo kai ką pamiršti.

Ligi vakaro jis kartojo mišias, o atsigulęs jautė lengvą nerimastį ir dar kartą apsvarstė visą tą reikalą. Nieko nauja jis nesugalvojo, nors ilgai negalėjo užmigti, ir daug visokių minčių ir spėliojimų skrido per galvą. Sienoje įkyriai graužėsi trandis, o jo sąžinės gelmėse taip pat vos jaučiamai ėmė judėti abejonių kirminėlis, kurio negalėjo nutildyti joki samprotavimai.

Ryt rytą jis pabudo anksti ir ėmė rengtis į bažnyčią. Rengėsi tėvai, broliai ir seserys, beveik tokiu pat kruopštumu, kaip kadaise į primicijas. Visi bėgiojo, tvarkėsi ir ruošėsi, skubėdami ir vis ko nors nesuskubdami padaryti. Po egzekvijų ir ražančiaus bažnyčioje visi giminės ir kaimynai turėjo važiuoti į Vasarius pasižmonėti ir pasistiprinti. Tad ruošos ir rūpesčio buvo nemaža.

Pagaliau susitvarkė, susėdo į vežimą, ir tėvas, savo papročiu persižegnojęs, pavarė arklius. Kaimynai sekė juos akim, o kiti lydėjo ir į bažnyčią, nes visas kaimas žinojo, kas šiandien Vasariuose per šventė.

Klebonas sutiko Vasarį kaip mielą svečią. Valandėlę pasišnekučiavę, abudu nuėjo į bažnyčią. Žmonių jau buvo gana daug. Visi kviestieji, net ir iš tolimesniųjų parapijų, pasistengė atvažiuoti. Klebonas pasirūpino, kad Vasarių egzekvijos būtų iškilmingos ir puošnios. Vidury bažnyčios stovėjo aukštas juodais calūnais dengtas katafalkas. Jį puošė

sugabenti iš klebonijos fikusai, oleandrai, palergonijos ir daugybė žvakių. Visi net stebėjosi šviesų gausumu. Pamatęs tokį paruošimą ir atsilankiusiųjų daugybę, Vasaris galutinai įsitikino, kad nelaikyti tų pamaldų jam nėra galima.

Atgiedojęs nokturną, jis ėmė rengtis mišiom. Kalbėdamas preparaciją, jis stengėsi sužadinti savy gailestį už nuodėmes, bet jokio pasiryžimo ateičiai jo širdy nekilo. Vilkdamasis albą ir juodą, sidabru išsiuvinėtą arnotą, jis kiek nerimavo ir jaudinosi, ir jo pirštai truputį virpėjo, kai jis dėjo ostiją į pateną. Bet jis greit susivaldė ir, nusilenkęs kryžiui, priėjo prie altoriaus. Pradėjo mišias jau visai nurimęs, tartum tai būtų buvęs kasdienis jo darbas. Tik kalbant *„Confiteor"*, mušantis į krūtinę ir sakant žodžius *„mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa"*, jį nusmelkė mintis, kad ar tik ne šios mišios bus jo gyvenimo *maxima culpa* — visų didžiausia kaltė.

Bet toliau viskas ėjo sklandžiai. Laikydamas mišias, jis girdėjo viską, kas darėsi aplink jį bažnyčioj: klapčiukų skambučius ir atsakinėjimus, vargonų ir vargonininko balsą, žmonių šlamesį ir kosėjimą. Atsisukdamas su *„Dominus vobiscum"* ir *„Orate fratres"*, jis pamatė tėvus ir dar keletą pažįstamų veidų. Tas kontaktas su aplinkuma jį nuostabiai stiprino ir drąsino.

Tačiau kai atėjo konsekracijos ir pakylėjimo momentas ir visa bažnyčia taip nutilo, tartum ji būtų buvusi tuštutėlė, o jis vienas pasilenkęs ties ostija ir kieliku šnibždėjo galingiausius pasauly konsekracijos žodžius, jį antrąkart nusmelkė nerimastis ir baimė. Akim sekdamas savo paties keliamą į viršų kieliką, jis pajuto lengvą svaigulį ir turėjo net prisišlieti prie altoriaus. Bet tas truko tik vieną momentą. Vėliau, atsimindamas tą momentą, jis manydavo, kad tai atsitiko dėl to, jog jis buvo blogai miegojęs, nevalgęs ir, pakėlęs akis į viršų, lengvai galėjo netekti pusiausvyros.

Paskutinė svarbioji mišių vieta, Komunija, didesnio susijaudinimo jam nesukėlė. Komuniją taip pat priėmė tėvai, kai kurie giminės ir šiaip dar keletas žmonių, buvusių tą dieną išpažinties. Po mišių jis atgiedojo *„Libera"* ir nuėjo į kleboniją pusryčių, o tėvai ir giminės dar pasiliko bažnyčioj giedoti ražančiaus.

Buvo jau beveik pietūs, kai po visų pamaldų Vasariai su svečiais parvažiavo namo. Visų dėmesio centras buvo kun. Liudas. Visi džiaugėsi, matydami jį laimingai sugrįžusį, ir klausinėjo apie tolimus kraštus ir jų gyvenimą. Stebėjosi ir guodėsi, išgirdę, kad svetur dar sunkiau gyventi negu Lietuvoj.

Pagaliau, norėdamas nukreipti kalbas ir dėmesį nuo savęs, jis ėmė klausinėti, kaip jiem klojasi dabar po karo, ar jie patenkinti nauja tvarka. Liudui, pirmą kartą atsidūrusiam didesniam žmonių būry, rūpėjo pažinti jų nuomones, pažiūras ir kiek savo nepriklausomos valstybės susikūrimas yra padaręs įtakos jų protui, nusiteikimui ir viso gyvenimo apyvokai. Bet dauguma, ypač senesnieji, galvojo taip, kaip jo tėvas: Lietuva, vadinasi, vyriausybė — sau, o mes — sau.

— Dabar visa valdžia jūsų pačių priklauso,— kalbėjo Liudas.— Jūs renkate Seimą, o Seimas pastato ministerius ir patį prezidentą. Kokius išrinksite į Seimą žmones, tokia bus ir vyriausybė.

Bet kaimiečiam tas nebuvo taip aišku. Dėdė Murma tik ranka numojo:

— Apgavystė, kunigėli, daugiau nieko! Ką čia mes renkame? Mes tik partijas renkame. O partijos ant lapelių pavardes be mūsų surašo. Štai ir per pereitus rinkimus į Seimą pateko Kleviškio zakristijonas, vienas kurpius iš Naujapolio, dar, sako, kažkoks mažažemis ar naujakurys nuo Skroblų. Ar mes būtume tokius rinkę? Ką toki išmano apie valdžią?!

— Užtai tokia ir valdžia,— palaikė kitas.— Vokiečių, ot, tai buvo valdžia! Žodį pasakė, tai šventa. Nepadarysi — tai ir skūrą nulups.

— Oi, moka ir mūsiškiai skūrą lupti,— pataisė trečias.— Tau gal neteko reikalų turėti įstaigose arba vieną kitą medį nusipirkti? Pavaikščiotum kryžiaus kelius!..

Dėdė Murma išsiėmė iš burnos pypkę, nušvirkštė pro dantis seilę ir nusprendė:

— Jau kai mūsiškis įsigauna į valdžią, amen! Nėr blogesnio narado! Prieš rinkimus tai tą ūkininką į padanges kelia — ir ūkininkų kraštas, ir valstybės pagrindas, ir tautos ateitis. O nueik į įstaigą, tai kokia nors išsipusčiusi panelė striuku sijonu nosį raukia, kalbėt nenori, o koks nors ponėkas

nuzulintom alkūnėm tai dar ir aprėks tave. Kiekvieną malonės maldauki.

Vasaris norėjo ginti valdžią ir valdininkus.

— Visa tai, dėde, gal ir teisybė, bet reikia iš pradžių pakentėti. Mūsų valdininkai dar neįpratę, o dažnai ir tinkamo mokslo neturi. Palaukit nors dešimtį metų. Turėsime savo mokyklose mokytų žmonių, tada bus ir tvarka geresnė.

— Duok Dieve, kunigėli,— skeptiškai sutiko dėdė.— Bet kol kas teisybės nėra. Vieni nori kuo greičiausia pralobti, pinigų prisilupti, kiti girtauja, ulioja, treti dideliais ponais statosi, o niekas padoriai darbo dirbti nenori.

Išgirdę, kad pats Liudas ketina apsigyventi Kaune ir gauti gimnazijos direktoriaus vietą, vieni apgailestavo, kiti džiaugėsi, kad, reikalui atsitikus, būsią į ką kreiptis ir pagalbos ieškoti. Džiaugėsi ir tie, kurie ketino sūnų ar dukterį į mokslą leisti. Tie iš giminės direktoriaus tikėjosi daugiausia naudos.

Po pietų ir pavakarių, po visų kalbų, aimanų, nusiskundimų ir pasiguodimų svečiai pagaliau išsiskirstė.

Likęs vienas, Liudas Vasaris pasijuto prislėgtas ir užviltas. Pirmieji kaimo įspūdžiai nedavė jam nieko džiuginančio.

— Kaimas,— mąstė jis, vaikščiodamas po sodelį,— tebėra tamsus, egoistiškas ir inertiškas. Kolektyvinius tautos uždavinius ir pastangas jis negreit dar supras. Bet tuo pačiu metu kaimas yra pastabus ir kritiškas. Kiekvienas klaidingas vadų žingsnis kelia kaime ne vien nusivylimą, bet ir nepasitikėjimą ateitim ir atkaklų pasiryžimą priešintis. Kaimas galėjo daug nukęsti ir abejingai žiūrėti į svetimųjų, rusų ir vokiečių, darbus, bet saviesiem nieko nedovanos ir nepamirš.

Liudas Vasaris niekada nebuvo linkęs artimai bendrauti su kaimu. Dabar, po 10 metų, vos spėjęs paliesti kaimo gyvenimo pulsą, vos nugirdęs vieną kitą jo žodį, jis pamatė, kad ir dabar jis kaimui būtų svetimas, nesuprantamas. Jis pastebėjo, kad kaimo žmonės, net ir artimi giminės, dėstė jam savo nuomones nenorom, privengdami, varžydamiesi. Jei jis įrodinėdavo ką nors priešingai, jie nors sutikdavo, bet aiškiai buvo matyti, kad tik žodžiu, iš mandagumo, anaiptol ne iš pritarimo.

— Su kaimu,— manė jis,— mano reikalai baigti. Nepriklausomos tautos gyvenimas yra tokis šakotas, kad aš rasiu tinkamo savo būdui ir gabumam darbo ir kitur, o netiesiogiai būsiu gal naudingas ir tai pačiai liaudžiai.

Liudas Vasaris jautė, kad, toldamas nuo kunigo kelio, jis kartu tolsta ir nuo liaudies. Ne tik tolsta, bet tampa nusikaltėliu jos akyse. Kas kas, bet jau liaudis jį supras sunkiausiai ir gal niekad to nutolimo jam nedovanos.

Jis karčiai nusišypsojo, atsiminęs, kaip moterėlės gėrėjosi jo mišiom ir juo pačiu. Jis staiga visu žiauriu aiškumu pamatė, į kokį dviprasmišką kelią jis žengia ir koks dvilypumas bei neaiškumas ima gaubti jo veiksmus ir jo asmenį. Niekad Liudas Vasaris taip sunkiai nejautė tą dvilypumą slegiant, kaip tą vakarą. Ir anksčiau, tiesa, jis nešiojo savy disharmonijos ir skilimo pradus. Bet anksčiau jo, kaip kunigo, sakramentaliniai veiksmai niekad nebuvo diametraliai priešingi tom moralinėm normom, kurias yra nustačiusi Bažnyčia ir tikinčiųjų pritarimas. Šiandien tai atsitiko pirmą kartą, ir, norint jis teisinosi ir išsisukinėjo susidariusiom aplinkybėm ir subjektyvia sąžinės šviesa, gilumoj vis dėlto jautėsi pažemintas ir neteisus.

Ir jame vėl kilo noras išsivaduoti iš to pažeminimo, nusikratyti tuo slegiančiu sunkumu, sunaikinti tą dvilypumą, išlyginti disonansus. Jis pasiilgo teisingos kitų apie save nuomonės, vis tiek nors ta nuomonė būtų jam ir nepalankiausia.

Jis dabar aiškiai žinojo, kad šia krytim jam reikia eiti ir į šį tikslą derinti visus savo veiksmus.

Bet štai mano viena, o padarė ką kita. Jis viešai manifestavo savo kunigystę, nenorėdamas to ir net neturėdamas tam teisės.

Jo laukiamas išsivadavimas buvo dar toli.

VI

Šeštadienį, kaip buvo ketinęs, Liudas Vasaris sugrįžo į Kauną. Jau išvažiuodamas į tėviškę jis pervežė pas Indrulį savo valizas ir dabar įsikūrė viename jam pavestame kam-

bary. Iškraustęs negausią savo mantą, sutvarkęs lovą ir rašomąjį stalą, jis pasijuto aprūpintas neribotam laikui ir laisviau atsikvėpė. Jam lengvėjo krūtinėj pamąsčius, kad, atlaikęs tėviškėj egzekvijas, jis atliko sunkią pareigą ir kad dabar turbūt gana ilgai jis bus nuo tokių pareigų laisvas.

Rytojaus dieną, sekmadienį, jis mišių laikyti nėjo, bet kaip eilinis tikintysis nuvyko į Įgulą išklausyti sumos. Stovėdamas žmonėse, jis sekė pamaldų eigą, ir jam rodėsi, kad tokios religinės nuotaikos jis niekad nejausdavo, pats operuodamas prie altoriaus. Jam dar buvo malonu patirti, kad jis vis dėlto liko tikįs žmogus.

Išėjęs iš bažnyčios, jis jau buvo besukąs į namus; staiga ties pat ausim kažkieno aukštas prikimęs balsas sušuko:

— Liudas Vasaris? Gi iš kur tu?

Petras Varnėnas, jo senas pažįstamas, išvarytas kadaise iš trečio seminarijos kurso, plačiai šypsodamasis tiesė jam ranką. Vasaris žinojo, kad Varnėnas, artimiausiais po karo metais baigęs studijas, gyvena Kaune ir dėsto literatūrą universitete. Apsitvarkęs jis ketino savo buvusį draugą susirasti, tad dabar nemaža nudžiugo, jo prakalbintas.

Abu draugai pasuko Laisvės alėja, dalindamiesi atsiminimais, pirmaisiais įspūdžiais ir informacijom kiekvienas apie save. Nutrūkus kalbai, Varnėnas apžvelgė Vasarį ir, paėmęs už alkūnės, paklausė:

— Sakyk, Liudai, tik neįsižeisk: tu dar kunigauji ar ne? Atrodai, brolyti, dekadentiškai! Ir paskalų čia apie tave visokių esu girdėjęs.

— Aš toks ir esu,— nusijuokė Vasaris. Jis buvo užsivilkęs, kadangi diena buvo apsiniaukusi, platų, lietinį, nenusakomos spalvos apsiaustą, galėjusį tikti tiek vyrui, tiek moteriai.— Dekadentu mane apšaukė jūsų kritikai. Ką gi? Už tokį pavadinimą aš visai nepykstu. Nėr nieko gražiau kaip dekadentiška poezija. O dėl kunigavimo manyk kaip nori.

— Bet kaip tave vadinti: kunigu ar ponu?

Vasaris valandėlę pasvyravo.

— Žinai, drauge Petrai, prie žmonių, kurie manęs nepažįsta, kunigu nevadinki.

Pirmą sykį taip atvirai jis buvo paklaustas ir pirmą sykį taip atvirai išsižadėjo kunigystės.

Varnėnas surimtėjo.

— Aš visuomet manydavau, kad sutana ne tau. Bet, tiesą sakant, nesitikėjau, kad, sykį užsivilkęs, tu ją kada nors numestum. Ir kažin ar verta?

— Numesti ją sunkiau, negu tai gali atrodyti. O ar reikia, tai čia jau įsitikinimo, pažiūrų, palinkimų klausimas, kurio nė aš pats dar nesu galutinai išsprendęs.

— Gaila. Pradėdamas gyventi Lietuvoj, turėtum aiškiai nusistatyti, kas tu turi būti. Paskui bus sunkiau.

— Aš tai puikiai suprantu. Bet nusistatymo čia nepakanka. Čia reikia dar išgyvenimo. Reikia ne tik protu, bet ir siela, psichologiškai prie to prieiti. Vienos valios tam nepakanka.

Valandėlę jiedu ėjo tylėdami. Varnėnas, susidomėjęs Vasariu dar anuomet seminarijoj ir nuo jo atskirtas ilgos metų eilės, nepaliovė sekęs jo poezijos ir dažnai paspėliodavo, kaip pakryps buvusio draugo gyvenimas. Dabar jam buvo įdomu savo spėliojimus patikrinti.

Tuo tarpu jiedu pasuko iš Laisvės alėjos į Vienybės aikštę, įėjo į Karo muziejaus sodelį ir, radę nuošaliai suolą, atsisėdo. Varnėnas, žarstydamas lazdele smėlį, kalbėjo:

— Tai štai kaip susipainioja kartais žmogaus gyvenimas. Seminarijoj turbūt nė sapnuoti nesapnavai, kad atsidursi tokioj kryžkelėj. O aš, žinai, kartais pamanydavau. Kunigo ir poeto junginys man niekad neatrodydavo stiprus. Įdomu, kokius motyvus pats laikai svarbiausiais tokiam savo žingsniui pateisinti? Bet ar aš neįkyrus, taip tave kamantinėdamas?

— O, labai prašau! — sutiko Vasaris.— Šiais klausimais aš mėgstu padisputuoti. Pirmiausia, aš pamačiau, kad neturiu pašaukimo. Aš nesu pamaldus, mano palinkimai nesiderina su kunigo būdu. Literatūrinė kūryba, kaip aš ją suprantu ir į kokią aš esu linkęs, taip pat stumia mane nuo kunigavimo. Seniau aš maniau, kad tai ir bus svarbiausia priežastis. Bet paskui pamačiau, kad atsirado ir ideologinių spragų. O dabar imu įsitikinti, kad ir iš viso taip nusiteikusiam, taip jaučiančiam ir galvojančiam, kaip aš, pasilikti kunigu yra negalima, o gal ir nedora.

— Tai ko gi lauki?

— Psichologinį tokio žingsnio pagrindą aš tau jau nurodžiau. Bet yra kitokių dar kliūčių. Žmogus gyvenime nesi izoliuotas. Kad ir kažkoks būtum individualistas, vis tiek priklausai vienai ar kitai visuomenės grupei. Aš, pavyzdžiui, esu suaugęs su katalikais: su jų pasaulėžiūros bendraisiais bruožais, su jų visuomeniniais siekimais, pagaliau, surištas su jais plačiu asmeninių reikalų ir pažinčių tinklu. Pasiskelbdamas ekskunigu, aš turiu visa tai nutraukti ir pakibti ore. Vadinasi, ir čia reiktų keisti orientaciją. Tuo tarpu aš to negaliu.

— Toliau?

— Toliau štai kas. Aš turiu senus tėvus. Ir seniau žinojau, o prieš porą dienų dar aiškiau pamačiau, ką jiem reiškia mano kunigavimas. Jiem jau beveik tragedija, kad aš noriu gyventi ir dirbti Kaune, o ne parapijoj. Jeigu aš dabar mesčiau kunigavęs, motiną tuojau nuvaryčiau į kapus, o tėvui jei nesutrumpinčiau, tai apkartinčiau visą gyvenimo galą. Tuo tarpu aš nė to negaliu.

Varnėnas apsiniaukęs klausė šitos kalbos, o Vasariui baigus, ir visai susiraukė.

— Žinai ką, Liudai,— tarė jis nieko gera nežadančiu tonu,— nepatinki tu man su visais šitais savo išsisukinėjimais. Reikalas čia, brolyti, tiek svarbus ir taip aiškiai nepakenčiąs kompromisų, kad tu tučtuojau turi ryžtis, nepaisydamas nei visuomenės, nei pažinčių, nei tėvų, žodžiu, jokių nei materialinių, nei sentimentalinių kliūčių. Kaipgi tu gali pakęsti tokį bjaurų dvilypumą, jei jau nesakyti — hipokriziją?!

Bet Vasaris visai ramiai išklausė Varnėno žodžių ir net šyptelėjo:

— Tokių priekaištų aš iš tavęs tikėjausi. Ne tik iš tavęs, bet ir iš kiekvieno, kuriam būčiau taip atviras kaip tau. Tu ir daugelis kitų, pažinę mano vidaus konfliktus ir kovas, norėtumėt padaryti iš manęs literatūros herojų — ir tai dar klasiško stiliaus. Pamanykit tik: pašventimas, priesaikos — ir prigimties aistros; pareiga — ir asmens laimė; dorovinis žygis — ir motinos ašaros. Tad būk kietas kaip plienas — žūk arba žudyk, bet atlik savo pareigą. Klasiškas herojus literatūroje, žinoma, taip ir pasielgtų. Bet aš, matai, esu ne

herojus, tik paprasto kasdieninio gyvenimo žmogus, turįs taip pat paprastų kasdienių reikalų ir, be to, dar jautrią širdį. Jei nori, smerki.

— Aš nesmerkiu, bet kiti pasmerks. O jau silpnavaliu tai tikrai palaikys.

Vasaris, matyt, pradėjo jaudintis. Staigiu gestu jis pažėrė lazda tako žvirgždus ir sušuko:

— A, spjaut man į jų tvirtą valią!.. Pirmiausia reiktų dar žinoti, ką jie tuo vardu vadina! Siauras užsispyrėlis, kvailas bigotas, beširdis egoistas, žiaurus despotas dažnai su pasigėrėjimu vadinami stiprios valios didvyriais. Toki didvyriai, be atodairos siekdami savo tikslo, ne vieną kartą pasaulį yra maudę kraujuose ir ašarose. Mano gi idealas — humaniškumas.

— Nesiginčysiu, nes imi karščiuotis. Sutinku, kad širdis turi savo tiesą, savo logiką ir savo moralę. Esi širdies žmogus — ir proto argumentais tavęs neįtikinsi. Bet viena tau, brolau, patariu: kol formaliai dar lieki kunigų luome, elkis kaip kunigas, arba, jei nori, nedaryk to, kas kunigą žemintų. O *de internis nemo judex, nisi Deus**. Taip, rodos, pasakiau?

— *Ad evitandum scandalum?*** Žinoma, aš ir pats tai gerai suprantu... Tegu tik visi sutanuotieji ir dekoruotieji tą atmena. Dėl mano elgesio jiem rausti nereiks!

— Ima lynoti, einam namo. Kur apsigyvenai?

— Pas Indrulį. Pažįsti, advokato padėjėjas.

— Pažįstu. Matomės, bet retai. Skirtingos specialybės.

— Turi laiko? Užeikiva. Pamatysi, kaip įsikūriau.

— Galima. Indrulis tavo geras prietelis?

— Gimnazijoj draugavome. Paskui teko ir užsieny susitikti. Dabar nežinau. Gal ir susibičiuliausime.

— Abejoju.

— Kodėl?

— Sunkus jis žmogus. Smulkmeniškas, priekabus ir nenuoširdus.

---

* Vidaus, sąžinės dalykus teisia tik vienas Dievas (I).

** Išvengti papiktinimo? (I)

— Jis ir seniau buvo į tai linkęs. Na, maža bėda. Nepatiks — išeisiu. Jis, be to, vesti ketinąs. Pažįsti jo sužadėtinę?

— Kaip sužadėtinę?

— Jis sakėsi turįs sužadėtinę. Amerikietė, rodos, kokia.

Varnėnas nusijuokė:

— Na, tuo tai jis be reikalo giriasi. Yra čia tokia prašmatni amerikietė Gražulytė, apie kurią visi kavalieriai sukasi. Bet tiek ji yra Indrulio sužadėtinė, kiek ir mano.

— O-o! Spėju, kad ta gražuolė yra tikrai nepaprasta, jeigu net mokslo žmonės dėl jos varžosi! Supažindinkit. Indrulis berods jau ketino.

— Nekišk, brolyti, nagų,— juokaudamas įspėjo jį Varnėnas.— Indrulis pavydus kaip tikras jaunikis.

— Na, dėl manęs gali būti ramus. Atsimindamas tavo įspėjimą dėl elgesio, aš prie moterų nė iš tolo.

— Neužsiginki! — juokavo Varnėnas.— Pana iš tiesų kokių reta. Graži, išsilavinusi, turtinga, savarankiška ir drąsi, kaip dera amerikietei.

— Nemėgstu suvyriškėjusių moterų,— purtėsi Vasaris.

— Ji anaiptol nesuvyriškėjusi, bet moderniška moteris gera to žodžio prasme.

Vasariui jau grįžo gera nuotaika.

— Rūko? — erzino jis draugą.

— Nemačiau.

— Geria?

— Su saiku ir ne degtinę.

— Flirtuoja?

— Juokais, bent su manim.

— Žaidžia golfą ar tenisą?

— Ne, tik pianinu.

— Sentimentalu ir nebemoderniška!

— Bet virtuoziškai.

— Myli šuniuką ar katę?

— Ne, Vasari! Aš tavęs nepažįstu! Iš kur tau jumoras?

— Suintrigavai savo gražuole, štai ir viskas.

— Nesijuok! Kai pamatysi, pats įsitikinsi.

Taip juokaudami jiedu priėjo Ožeškienės gatvę ir pasikėlė į antrą vienų namų aukštą, kur buvo Indrulio butas. Šei-

mininką rado namie, visi trys susėdo jo kabinete, rūkė ir šnekučiavo. Paskui perėjo į Vasario kambarį pažiūrėti naujakurio. Varnėnas ėmė vartyti knygas ir, pamatęs ant stalo geroką pluoštą rankraščių, sušuko:

— Tuoj matyt, kad rašytojas! Vos spėjo įkelti kojų, jau rankraščiai ant stalo. Na, pavaišink mus bent kokiu poezijos pluoštu. Juk daugiau nieko neturi.

— Čia vis senienos... Nieko nauja... — gynėsi Vasaris, kišdamas rankraščius į stalčių.

— Na, tai bent painformuok mane, kaip istoriką. Ką ruoši spaudai? Ką nauja rašai?

— Bus poezijų tomas. O paskui drama, gal net dvi. Teberašau.

Varnėnas pliaukštelėjo delnais, lyg kažką sumanęs.

— Ne, brolau, šitaip neišsisuksi! Turi mum debiutuoti, parvykęs į Lietuvą. Žinai ką, ponas šeimininke? — kreipėsi jis į Indrulį,— sukviesk gerų svečių, padarysim literatūros-muzikos vakarą. Aš jau suintrigavau Vasarį mūsų pianiste, pats ją suintriguok poetu — ir mes išgirsime nuostabių dalykų.

— Hm... Ką gi?.. galima, galima... — be didelio entuziazmo pritarė Indrulis, pešiodamas ūselį.— Tik kad pas mane, matai, dabar ankštoka. Čia lova... nė vieno laisvo kambario...

— Gerai. Rinksimės pas mane,— nusprendė Varnėnas.— Pianiną aš tyčia nusinuomosiu. Ateinantį šeštadienį! Sutarta? Puiku! Na, ir likit sveiki! — Jis atsisveikino ir dideliais žingsniais, truputį sulinkęs, išsiskubino namo.

Liudas Vasaris nemėgdavo viešai skaityti savo raštų, bet šį kartą nesipriešino. Jis ir pats beveik norėjo paskaityti kam nors nusimanančiam porą scenų iš savo rašomos dramos ir pažiūrėti, kaip ji bus priimta. Tad Varnėno pasiūlymas jam pasirodė visai patogus.

Tą pačią dieną, vakare, jis jau išsitraukė savo dramą ir ėmė rinkti vietas, kurias ketino paskaityti. Reikėjo šis tas papildyti, šis tas perredaguoti. Jis dirbo ligi vėlyvos nakties: Varnėnas juokais kalbėjo, kad suintrigavo jį amerikiete, bet ir iš tiesų buvo taip. Vasaris dirbdamas visą laiką turėjo

toli, sąmonės periferijose, nuovoką, kad dirba, norėdamas gerai pasirodyti ypač tai nepažįstamajai amerikietei.

Jo vaizduotėje jau buvo apsibrėžęs ir neaiškus jos paveikslas. Nė vienai blondinei jis niekad dar nebuvo jautęs kiek gilesnės simpatijos, bet jam kažkodėl atrodė, kad ta amerikietė bus blondinė ar bent šviesiai dažytais plaukais. O antakiai būsią juodi. Ji būsianti aukšta, pailgo veido, o jai juokiantis, kairėj burnos pusėj, deja, žybčiosiąs auksinis dantis. Skambindama pianinu, ji kartas nuo karto palinksianti ties klaviatūra, ir jos šviesūs plaukai užkrisią ant kaktos. Pabaigusi skambinti, ji atsisėsianti fotely, užsimesianti koją ant kojos ir rūkysianti papirosą. Ji būsianti liesa, plokščiakrūtinė, bet kojas, pasak Indrulio, turėsianti kaip nutekintas.

Tokį amerikietės paveikslą piešė Vasariui jo vaizduotės kaprizas. Jis nebūtų galėjęs pasakyti, kad tokia būtent amerikietė jam labai patiktų, bet tokiai jis pats norėjo padaryti įspūdį, o padaręs — nė dėmesio į ją daugiau nekreipti.

Savo dramą jis rašė kitą ir dar kitą dieną. Jo direktoriavimo klausimas vis dar nebuvo išspręstas, tat laiko jis turėjo pakankamai. Bet trečiadienį jam paskambino telefonu prof. Meškėnas ir pranešė, kad vyskupas norįs su juo pasimatyti ir lauksiąs jo ketvirtadienį paskirtą valandą.

Parvažiavęs iš užsienio, Vasaris su vyskupu nebuvo matęsis dar nė karto. Jau pats mandagumas reikalavo atlankyti ekscelenciją, bet Vasaris nuo to vizito purtėsi ir atidėliojo jį diena iš dienos. Dabar atidėliojimui jau atėjo galas. Dviejų dalykų jis ypatingai bijojo: kad vyskupas lieps jam nešioti sutaną ir kad prikomandiruos jį prie kurios bažnyčios, kur jis turės kasdien laikyti mišias, klausyti išpažinčių, o jei ko gera, tai dar ir pamokslus sakyti. Jis ėjo nusistatęs ir nuo vieno, ir nuo kito gintis ligi paskutinios.

Paskirtą valandą, iš lengvo jaudindamasis, jis jau sėdėjo vyskupo priimamajame ir laukė ekscelencijos. Jis atėjo apsirengęs trumpais rūbais, rizikuodamas iš pirmo žvilgsnio nepatikti vyskupui. Bet jis tai padarė gudriu sumetimu, kad jeigu vyskupas nieko nesakys, tai jis jau visai drąsiai ir, taip sakant, legaliai galės ir toliau nešioti civilinius rūbus.

Po trumpos valandėlės tyliai virstelėjo durys, ir pasirodė ekscelencija. Vasaris pasveikino jį kunigiškai „*Laudetur Jesus Christus*“ ir pabučiavo žiedą. Vyskupas pasisodino jį kampe prie mažo staliuko ir pradėjo šneką apie užsienį, apie studijas, apie grįžimą į Lietuvą ir įspūdžius savam krašte po tiekos nebuvimo metų. Gana ilgai ekscelencija domėjosi jo išeitu mokslu ir profesoriais, kurių jam teko klausyti. Vasaris, jau visai nurimęs, tik laukė ženklo, kada jis galės atsisveikinti ir vizitą baigti, bet ekscelencija vis dar ženklo nerodė. Atvirkščiai, matyt, ruošėsi pereiti į kitas kalbos temas.

— Taip... taip... Tai tamsta sakai, kad paskutinius dvejus metus praleidai Paryžiuj. Tai tamsta galėjai ir kiek giliau pažinti prancūzų sostinės gyvenimą — ypač religinį ir moralinį jos padėjimą.

— Taip, ekscelencija... Šiek tiek... Nors tai nėra lengvas dalykas...

— Džiuginąs reiškinys, kad prancūzų inteligentija kaskart vis labiau artėja į Bažnyčią. Ar pamaldos gausiai lankomos ir inteligentų?

— Taip, ekscelencija. Tikrai gausiai... Pavyzdžiui, šv. Magdalenos bažnyčioj... — bet jis tuoj susigriebė ir pasigailėjo, kam pavyzdžiui paėmė šv. Magdalenos bažnyčią, lankomą daugiausia visokių perėjūnų — turistų.

— O tamsta pats kokioj bažnyčioj laikydavai šv. mišias? — susidomėjo vyskupas.

— Aš eidavau į šv. Tomo Akviniečio bažnyčią. Ne per toli nuo jos ir gyvenau...

Šis akiplėšiškas melas išsprūdo jam savaime, nė nepagalvojus. Jis užkaito ir susitelkė, pajutęs pavojų. Pasirodė, kad ir vyskupas yra buvęs Paryžiuj ir laikęs mišias šitoj bažnyčioj. Vasaris nutirpo, laukdamas, kad ekscelencija štai paklaus dar kokios reikšmingos detalės, iš kurios paaiškės, kad jis, Vasaris, šv. Tomo bažnyčioj nė būti nebuvo. Bet, laimei, ekscelencija tuo pasitenkino ir panorėjo sužinoti, ar jau visai baigta statyti paminklinė Šv. Širdies bažnyčia.

Vasaris galėjo čia patiekti daug žinių ir net smulkmenų, nes pačiam keletą kartų teko tą bažnyčią, kaip Paryžiaus įžymybę, rodyti atvykusiem lietuviam.

— Kur tamsta apsigyvenai Kaune? — paklausė vyskupas, matyt, jau baigdamas pašnekesį.

— Pas advokatą Indrulį. Mano senas pažįstamas.

— Hm... Būtų buvę patogiau kur prie bažnyčios, pas kurį konfratrą.

— Taip, ekscelencija... Bet neturiu čia gerų pažįstamų.

— Pas pasauliškius, matai, kunigui visokių nemalonumų gali atsitikti. O kartais ir padorumas gali nukentėti...

— Indrulis gyvena vienas ir labai rimtas vyras.

— Vis dėlto aš tamstai patarčiau pasiklausinėti pas kunigus.

— Pasistengsiu, ekscelencija,— sutiko Vasaris, džiaugdamasis, kad jam tik pataria, o ne įsako.

Jis jau subruzdo keltis, nes vizitas, jo nuomone, užtruko jau per ilgai, bet vyskupas rankos mostu jį sulaikė. Jis atsisėdo, nujausdamas, kad dabar tai jau turbūt išgirs ką nors labai nemalonaus, sutelkė visą savo atsparumą ir argumentus atremti galimiem priekaištam.

Vyskupas valandėlę tylėjo, nulenkęs galvą ir giliai susimąstęs. Paskui jis pakėlė akis, liūdnu ir net tarsi rūpestingu žvilgsniu pažiūrėjo į Vasarį ir prabilo tyliu, lėtu balsu:

— Atsisveikindamas su tamsta, aš norėjau pratarti į sveiką keletą žodžių ne vien kaip viršininkas, bet ir kaip daug vyresnis už tamstą žmogus, galima sakyti, kaip tamstos tėvas. Aš turbūt neapsiriksiu spėdamas, kad sveikas ėjai čia bent kiek nerimastaudamas, manydamas, kad aš sveiką kamantinėsiu apie gyvenimą užsieny, apie santykius, pareigų atlikimą, galbūt net pareikalausiu liudijimų, o pagaliau įsakysiu, pvz., kad ir užsivilkti sutaną arba bent nešioti *collorarium romanum**.

Po tokios įžangos vyskupas valandėlę nutilo, tarsi duodamas laiko Vasariui pasipriešinti, jeigu jis būtų klaidingai suprastas. Bet Vasaris tylėjo, nuleidęs galvą. Tad vyskupas kalbėjo toliau:

— Aš taip pat, rodos, neapsiriksiu spėdamas, kad tamsta atėjai nusistatęs dėl kai kurių punktų man nenusileisti. Aš tuos punktus apėjau labai atsargiai ne dėl to, kad aprobuočiau

* Apikaklė, užsegama užpakaly, nešiojama katalikų kunigų.

tamstos elgesį, bet nenorėdamas koi kas su tamsta pyktis. Laikas yra geriausias sielos negalavimų gydytojas. Aš tikiu, kad tamsta, pagyvenęs Lietuvoj, apsiprasi su mūsų aplinkybėm, pamažu įsitrauksi ir į Bažnyčios darbą, pats pamatysi, kur buvai suklydęs, ir savo klaidas pataisysi.

Vyskupas vėl nutilo, gal laukdamas Vasario pritarimo, bet poetas ir šį kartą tylėjo. Tik stipriai sučiauptos lūpos ir sutraukti antakiai rodė, kad jo širdy nebuvo ramu. O vyskupas, lukterėjęs valandėlę, vėl prabilo:

— Tamsta gerai nusimanai, ir aš tai pripažįstu, kad sveiko padėjimas kunigų tarpe sudaro kaip ir kokią išimtį šio luomo gyvenime. Tamsta esi poetas, turi nemenką talentą, esi įsigijęs daug gerbėjų, kurie sveikam pataikauja ir yra pasiryžę daug ką atleisti. Pažindami žmogiškąsias silpnybes, kaip *malum necessarium*, daug ką atleidžiame ir mes, Bažnyčios vyresnybė. Bet mūsų nuolaidumas neturėtų tamstos skatinti naudotis savo privilegijuota padėtimi ir toliau ta linkme eiti. Bažnyčios drausmei labai kenkia visokios išimtys ir spragos, jau nekalbant apie tikinčiųjų piktinimą ir blogą apie dvasiškius nuomonę, sudaromą dažniausiai iš išimčių.

Vasaris staiga pakėlė galvą ir buvo norėjęs jau kažką sakyti, bet vyskupas sustabdė jį rankos mostu ir tęsė toliau jau truputį pakeltu balsu:

— Aš atidžiai seku tamstos raštus, dėl to žinau, kokių vidaus kovų kartais tenka tamstai išgyventi. Bet niekad aš negalėjau sutikti, kad sveikas kada nors mestum kunigystę. Ne, to negali būti... Ne, to niekad būti negali! Tai būtų didžiausias nusikaltimas Dievui, katalikų tikėjimui, Bažnyčiai ir Lietuvai. Aš tikiu, kad tamsta, pažindamas katalikų tikėjimą, jį gerbi ir brangini. Tamsta, be abejo, taip pat gerbi ir kunigų luomą, nors leiskime, kad pats savo gabumus geriau sunaudotum kitur. Tamsta taip pat turbūt gerbi ir priesaiką Dievui, kurios aš pats buvau liudininkas, kad liksi ištikimas tikėjimui ir Bažnyčiai. Ir tamsta to visko išsižadėtum?! Dėl ko? Dėl asmens laimės? Ar tikrai tą laimę rastum? Ar neįpultum dar į didesnį nusivylimą? O jei ir rastum, tai ar ilgai ja naudotumeis? Ar ilga jaunystė? Ar ilgas gyvenimas? Pagaliau, vis tiek koki bebūtų sveiko sumetimai ir koki be-

būtų rezultatai, jie tos apostazijos negali pateisinti! Prašau pagalvoti. O dabar *vade in pace et Dominus sit tecum**.

Vasaris norėjo kalbėti. Jis visas virpėjo kaip styga, ir visas per ilgus metus pritvinkęs jame kartumas veržėsi į viršų. Kokiam tikslui ir ką jis būtų kalbėjęs, jam ir pačiam nebuvo aišku. Gal jis būtų save apkaltinęs, gal prisipažinęs, gal skundęsis, gal guodęsis, o gal prieštaravęs ir viso to išsigynęs? Bet vyskupas kalbėti neleido. Jis greitai pakilo, davė pabučiuoti žiedą, padarė kryžiaus ženklą ir išėjo iš kambario.

Vasaris sugrįžo iš vyskupo visa audra jausmų ir minčių nešinas. Pirmiausia, jis jautėsi prislėgtas ir pažemintas, kad vyskupas taip greitai ir neklaidingai jį dešifravo. Kaip menki dabar jam atrodė tie jo vingiai, kuriais jis manė save užmaskuosiąs ir prasilenksiąs su vyskupo budrumu ir jo paliepimais. Jam buvo gėda, kad jis, iš principo jau beveik pasiryžęs mesti kunigystę, ėjo pas vyskupą vis dar senu vergišku nusistatymu, kaip mokinys pas mokytoją — apgauti arba išsilenkti.

Paskui jį ėmė apmaudas, kad vyskupas, taip atvirai ir aiškiai iškėlęs klausimą, nedavė jam pasisakyti. Vyskupas, taip darydamas, pasielgė išmintingai, bevelydamas, kad Vasaris pats vienas apsvarstytų tuos žodžius ir visą situaciją, o ne prikalbėtų pasikarščiavęs tokių dalykų, dėl kurių padėjimas galėtų tik pablogėti.

Tačiau vieną strateginę klaidą padarė ir vyskupas, tai būtent, kad jis jau per aiškiai ir per giliai dešifravo Vasarį. Dabar jau Vasaris, matydamas, kad vyskupas vis tiek viską žino, ir nejausdamas reikalo jo varžytis, gali dar labiau užkietėti ir įsistiprinti jam paliktame *status quo*. Be to, vyskupas visu griežtumu iškėlė Vasariui ir apostazijos klausimą. Ligi tol Vasaris ir pamanyt bijodavo, kaip jis galėtų su ekscelencija tą klausimą diskutuoti. Dabar jau tas reikalas neatrodė jam toks baisus. Pagaliau, vyskupas argumentavo, stengėsi jį įtikinti, jį paveikti. Ir tai bene buvo didžiausia strateginė ekscelencijos klaida. Likęs vienas, Vasaris tuos argumentus svarstė, nagrinėjo ir stengėsi juos sugriauti. O kokių gi kliūčių žmogus nesugriaus, norėdamas save pateisinti ir eiti savo širdies palinkimais?

* Eik ramybėje, ir Viešpats tebūnie su tavim (I).

VII

Šeštadienio vakarą, kaip buvo sutarta, pas doc. Varnėną ėmė rinktis svečiai. Vis tai buvo žmonės, kurie domisi menu ir literatūra: „Spindulių“ žurnalo redaktorius Karklys, žinomas poetas Kalnius, dramos artistė Lapelytė, kompozitorius Aidužis, žadėjo atsilankyti taip pat ir kun. prof. Meškėnas, neminint jau advokato Indrulio ir amerikietės Gražulytės, kuri kartu su Vasariu buvo, taip sakant, programiniai to vakaro svečiai. Susirinko gerokas, apie 15 žmonių, būrys.

Liudas Vasaris tą dieną jau nuo pat ryto nerimavo, kaip čia jam pavyks pasirodyti su savo kūriniu tokiai rinktinei publikai. Dar neatvėsęs pasikalbėjimo su vyskupu įspūdis tebeslėgė jo nuotaiką ir mažino pasitikėjimą savim. Jis jautėsi ne vien sekamas, bet ir atsargiai, pamažu spraudžiamas į griežtas kunigo gyvenimo normas. Ne be reikalo vyskupas įspėjo jį nedaryti savo elgesiu išimties. Varnėnas andai tą patį jam kalbėjo. Vadinasi, į jį žiūrima vis dėlto kaip į kunigą. Tačiau nejaugi jis amžinai turi varžytis net ir savo kūrybos srity? Ir jis, dar sykį karčiai rezignuodamas, nusprendė: jis elgsis atsargiai, bet niekas neprivers jo išsižadėti to savo vidaus pasaulio, kurį jis per ilgus metus kovodamas ir blaškydamasis savy sukūrė.

Kai jis atėjo pas Varnėną, apie pusę kviestųjų rado jau susirinkusius, bet Indrulio ir Gražulytės dar nebuvo. Vieni svečiai telkėsi kampe prie sofos, kiti šnekučiavo, ramstydamiesi prie lango, bet niekas dar nebandė sėsti prie stalo, kur buvo sukrauti šalti užkandžiai, grožėjosi bonka konjako ir kukliai pūpsojo degtinės grafinėlis. Priešais, prie sienos, puošniai blizgėjo pianinas, tyčia Varnėno tam vakarui atgabentas.

Vasariui pasisveikinus ir susipažinus, valandėlę nutrauktos kalbos vėl susimezgė. Sofoj sėdėjęs redaktorius Karklys, matyt, buvo susiginčijęs su poetu Kalnium ir dabar, tęsdamas savo mintį, kalbėjo:

— Kaltinti visuomenę šiandien jau virto tokiu trafaretu, kad aš iš anksto žinau visus tamstos priekaištus. Nusiskundimų, anketų, ieškančių literatūros krizio priežasčių, pilna mūsų spauda. Kad jūs ieškote ir šaukiate, tai gerai, bet bloga,

kad visą kaltę verčiate ant piliečio ir ant valdžios pečių, o nepasižiūrite į save. Ką jūs duodate piliečiui? Ar jum rūpi visuomenės reikalai? Ar jūs einate kartu su gyvenimu? Ne, jūs skendėjate savy, jūs dūsaudami dainuojate mėnulį, žvaigždes ir savo jausmus, užuot sukrėtę tautą stipriu, aktualiu ir tikrai kūrybiniu žodžiu! Ne tokis dabar laikotarpis, ponai poetai!

Kalnius sukruto kaip įdiegtas:

— O apie ką mes rašysime? Apie šmugelninkus, kyšininkus, girtuoklius, divorsus, abortus ir aferas? Prašau parodyti, kur tas visuomenės idealizmas, kuriuo maitintųsi literatūra? Jo nėra. Ne tik jo, bet ir mažiausio susidomėjimo kultūros reikalais. Štai dėl ko ir grynoji poezija mūsų inteligentui nepasiekiama ir nemėgstama. Jis prie jos nepriaugęs.

— Tai tamsta prisipažįsti einąs visuomenės užpakaly arba ją sekąs? O aš maniau, kad poetai yra tautos vadai, skelbią jai naujus idealus ir moką visuomenę jais uždegti, jų keliais patraukti... Ypač jaunoj visuomenėj ir jaunoj valstybėj taip turėtų būti. Žvaigždėm ir švelniais jausmais tokia visuomenė niekur nesidomi.

— Ne, redaktoriau,— įsikišo Varnėnas,— nepulk jau taip be atodairos vargšo poeto. Jis sako daug tiesos. Esant visuotiniam susmukimui, sunku reikalauti iš poetų, kad jie Dievas žino kokius idealus giedotų. Jų vis tiek niekas neklausytų. Mano nuomone, tegu jie kurtų ir savo dekadentišką neoromantizmą, kad tik talentingai. Tegu bent vienas jų išsemia visas šios krypties temas, panaudoja visas poezijos priemones — ir jis lietuvių literatūros istorijoj bus žymus žmogus.

— Kalbi kaip profesionalas,— atsikirto redaktorius.— Man atrodo, kad jie nieko neišsems ir nepanaudos. Pavėluota. Šiandien reikia kažko naujo. Ko — aš nežinau, nemoku aptarti, bet reikia.

Į ginčą panoro įsikišti ir prof. Meškėnas.

— Esant visuotiniam susmukimui! — sušuko jis, išpūsdamas akis į Varnėną.— Na, kolega, kaip sau nori, aš protestuoju! Visuotinio susmukimo Lietuvoj aš nematau. Tiesa, inteligentai ir valdininkai pakrikę, sumaterialėję, bet yra gi Lietuvoj Šaulių sąjunga, yra Vilniui vaduoti sąjunga, yra

garbinga kariuomenė, yra tūkstančiai organizuoto, kuo idealiausiai nusiteikusio jaunimo, yra pagaliau Seimas ir vyriausybė!..

Iš prof. Meškėno burnos tie žodžiai skrido su geroka jumoro priemaiša. Todėl vieni atvirai juokėsi, o kiti svyravo ir svarstė, ar iš tiesų to idealizmo esama ir kur jo reiktų ieškoti.

Ginčas jau buvo iš naujo beužsimezgąs, bet trys nauji svečiai įėję nutraukė kalbas ir sumaišė kompaniją. Buvo tai Indrulis, ponia Genulienė ir viena panelė, kurios Vasaris nepažinojo. Jis tučtuojau įspėjo, kad tai tariamoji Indrulio sužadėtinė amerikietė. Kol ji supažindinama priėjo pasisveikinti, Vasaris spėjo įsitikinti, kad jo vaizduotės nupieštas amerikietės paveikslas nors nebuvo visai priešingas, bet nelabai ir panašus į štai atvykusį originalą.

Ji atrodė žemesnė už įsivaizduotąją, tiesa, blondinė, bet su žymiai tamsesniais natūralios spalvos plaukais, kurių frizavimo vingiuose mainėsi auksiniai atspalviai. Jos veido pailgumą jis buvo įspėjęs, bet išraiška, nuotaika pasirodė kita. Jis manė, kad tai bus tipiška, laisvų manierų, moderniška amerikietė, kokių matydavo Paryžiuj, o čia išvydo beveik tipišką, tik patobulintos laidos, lietuvaitę, be kaimiškų bruožų, bet ir be didmiestiškos civilizacijos šablono. Ji nebuvo nei liesa, nei plokščiakrūtinė, kaip daugelis besibastančių po Europą anglių. Kai ji, sveikindamasi su Vasariu, nusišypsojo, jis pamatė sveikų, kaip sniegas baltų dantų eilę, ir jokio auksinio danties jos burnoj nebuvo. Patiko jam ir jos vardas — Auksė. Vėliau jis sužinojo, kad Aukse ji sulietuvino savo krikščionišką Aurelijos vardą. Vasaris pamanė, kad abu tiedu vardai puikiai nusako auksinę jos plaukų atošvaistą. Vėliau tą vakarą jis pastebėjo, kad ji visai nerūko ir visos jos manieros anaiptol nėra nei koketiškos, nei kurtizaniškos. Pirmųjų šitos pažinties įspūdžių vaisius buvo tas, kad ankstyvesnysis Vasario noras užimponuoti, patikti, paskui nusigręžti ir pamiršti jam pačiam dabar pasirodė tuščias ir juokingas. Patikti jis norėjo ir dabar, bet patikti giliai ir prasmingai. Jis jau pradėjo nerimauti, kad jai patikti gal nebus lengva, o jos nuomonė dabar jam atrodė būsianti rimta ir svari.

Kai visi svečiai jau buvo susirinkę, šeimininkas suplojo delnais, prašydamas tylos.

— Aš manau, — pradėjo jis,— kad bus geriau, jei mes dar valandėlę papasninkausim ir pirmiausia atliksim programinę šio vakaro dalį. Mano mieli svečiai, be abejo, gerai pažįsta gerbiamą panelę Auksę kaip puikią pianistę; visi, bent iš vardo ir iš raštų, žinojo, o dabar ir jį patį pažino, poetą Liudą Vasarį. Jis — mano senas prietelis, bet po ilgų metų tik dabar sugrįžo į Lietuvą ir pirmą sykį dalyvauja mūsų būry. Dera tad, kad jis mus pavaišintų lauktuvėm — kokiu savo kūriniu, kurio dar mes nesame skaitę. Tinkamai nuotaikai sudaryti gal panelė Auksė malonės mum paskambinti, ką pati ras tinkamiausia šiai progai.

Panelė Auksė be tuščių atsikalbinėjimų atsisėdo prie pianino. Ką ji skambino, nei Vasaris, nei niekas kitas nežinojo. Kompozitorius Aidužis paskui sakėsi nei jis nežinąs, kas tai per gabalas. Greičiausia, spėjo jis, pianistė laisvai improvizavo iš įkvėpimo. Bet į improvizaciją tai nebuvo panašu. Auksė skambino beveik klasišku stilium, be jokios bravūros, ramiai ir tikrai. Ji sėdėjo tiesiai žiūrėdama prieš save, tarsi pro sieną, tik į jai vienai matomą erdvę, retkarčiais pažvelgdama į klaviatūrą. Jos muzika visus sužavėjo savo paprastumu ir nuoširdumu. Nuotaika iš tiesų susidarė poetiška, beveik pakili. Niekas net neplojo pianistei, nes kiekvienas jautė, kad tokį momentą gražiausia padėka, reikšmingiausias pagyrimas bus susikaupimas ir tyla.

Liudas Vasaris paskleidė ties savim popierių pluoštą ir pradėjo:

— Aš noriu supažindinti tamstas su naujausiu savo veikalu, drama, kurios paskutinių scenų dar neturiu parašęs. Būtų per didelis tamstų kantrybės bandymas skaityti visą veikalą ištisai, o atskiros scenos be konteksto ir tęsinio pasirodytų nesuprantamos. Dėl to aš ne tiek skaitysiu, kiek atpasakosiu savo dramos metmenis ir nurodysiu vyriausias situacijas, iš kurių paaiškės mano kūrinio pobūdis, idėja, prasmė.

— Mano dramos veiksmas nukeltas į gilios senovės laikus ir turi mito charakterį. Tais laikais žmonės mėgdavo dideles aistras, didelius dorovinius varžtus ir kovas su įsivaizduojamais dievais. Visa tai jie apvilkdavo poezijos rūbu, įvaizduodavo neva į realius įvykius, kurie tokiu būdu gavo gilią

simbolinę prasmę. Mano dramos mitas yra tokis. Vienoj šaly ar gentėj karaliauja jaunas valdovas, kuriam jau metas vesti žmoną ir turėti sosto įpėdinių, nes dinastijos nutrūkimas visur ir visuomet buvo laikomas dangaus nepalaima, karų ir suiručių priežastim. Vyriausias kunigas perša vieno didžiūno dukterį, tačiau jaunasis valdovas vesti žmoną delsia, nes yra pamilęs gražią vyriausio gentės globėjo dievo vaidilutę. Jo meilė virsta nenugalima aistra, ir jis, laužydamas tradiciją ir savo religijos nuostatus, paima vaidilutę iš šventovės ir ją veda.

Čia Vasaris, pasirausęs savo popieriuose, paskaitė iš pirmo veiksmo keletą scenų, kur buvo vaizduojamos šitos nuodėmingos sutuoktuvės. Klausytojam prieš akis ryškiai atsistojo valdovo maištininko vaizdas, jo ir jo šalininkų karių konfliktas su šventovės tarnautojais, vaidilutės baimė ir minios murmėjimas. Pats dangus, atrodė, grūmojo valdovui: pirmasis veiksmas baigiasi liūtimi ir audra, kuri nutraukia sutuoktuvių puotą.

— Na, žinai, tavo valdovas — drąsus vyras,— pastebėjo Varnėnas, kai Vasaris baigė skaitęs.— Bet tuo stebėtis netenka. Prieš dievus maištaujančių pasiryžėlių visais laikais būta. Nestoka jų nė literatūroj. Atsiminkite Matho ir Spendijų iš „Salambo"[13], pagrobusius deivės Tanitos šventąjį šydrą.

— Ogi mūsų Kęstutis, pagrobęs Birutę? — atsiliepė dar kažkas.— Bene apie jį čia ir rašoma?

— Ne,— pataisė Vasaris.— Man nesvarbios jokios istorinės aplinkybės. Aš imu tik mito branduolį ir jį sceniškai apdirbinėju.

— Iš tiesų scenoj čia išeitų nepaprastai įspūdinga.

O artistė Lapelytė truputį egzaltuotai sušuko:

— Ak, nuo šiol mano svajonė bus suvaidinti vaidilutę!

— Na, bet klausome toliau! — priminė Varnėnas.

Vasaris vėl ėmė pasakoti:

— Toliau, antrame veiksme, matome, kad drąsiojo valdovo ir jo žmonos laimė truko neilgai. Gema jiedviem sūnus, bet tuojau šalį ištinka visokios nelaimės: skėriai sunaikina derlių, maras žudo gyventojus — visa gentė kaltina valdovą ir jo žmoną. Pagaliau atstumtoji didžiūno duktė sukursto

savo tėvą atkeršyti jaunajam valdovui už jos paniekinimą. Didžiūnas sukelia maištą ir nuverčia jaunąjį karalių nuo sosto. Karalius su karaliene turėtų mirti, bet orakulas apreiškia, kad juos nuteisti gali tik kitas karalius, teisėtas šito įpėdinis. O įpėdinio teisės lieka jų sūnui. Iki jis užaugs, šalį valdyti ima vyriausias kunigas, piktai gardžiuodamasis viltimi, kaip būsimasis karalius teis mirti savo tėvus ir tik nuteisęs sužinos, ką nuteisė. Tuo tarpu nelaimingąjį karalių ir karalienę įmeta į kalėjimą. Prašau paklausyti scenos, kur nelaimingieji sužino savo likimą, o vyriausias kunigas ir didžiūno dukra džiūgauja dėl taip susidariusios situacijos.

Skaitant Vasariui tą sceną, klausytojus pagavo šiurpas ir baimė dėl tolimesnių įvykių. Vyriausio kunigo piktas klastingumas ir gražuolės didžiūnės žiaurumas čia pynėsi su nelaimingųjų išdidumu ir skausmu dėl sūnaus likimo.

Kai Vasaris nutilo, vėl pirmas prakalbėjo Varnėnas:

— Leisk man pastebėti, poete, kad situacija atrodo kiek dirbtinė, bet išreikšta stipriai.

Kompozitorius Aidužis, ligi šiol neprataręs nė žodžio, nusprendė:

— Iš šito veikalo būtų galima padaryti puikų libreto operai, bet ir dramai bus reikalinga muzika.

— Bravo! — sušuko poetas Kalnius.— Aidužį pagavo įkvėpimas. Sėsk prie pianino!

Indrulis pakuždom klausė panelės Auksės, ką ji apie tai mananti, bet Auksė dar savo nuomonės nesakė.

Pasinaudojęs tylos momentu, Vasaris pasakojo toliau:

— Trečias veiksmas vaizduoja įvykius po 20 metų. Nuverstojo karaliaus sūnus — dabar jau gražus jaunuolis. Vyriausias kunigas — į žemę palinkęs senis, bet jo širdis tokia pat kieta kaip ir anksčiau. Rūmuose eina ruoša jaunojo karalaičio vainikavimui, kurio metu jis pirmą kartą turės teisti keletą sunkiai nusikaltusių, o tarp jų ir savo tėvus. Bet jis to nežino, nes jam buvo sakoma, kad jo tėvai mirę, jam mažam esant. Į karūnavimo iškilmes atvyksta ir anoji didžiūno duktė, dabar jau į senatvę žengianti moteris. Ji taip pat norėjo pasidžiaugti šiurpiu teismu. Tačiau pamačiusi jaunąjį karalaitį, ji ima svyruoti. Karalaitis nuostabiai panašus į savo tėvą, kurį ji kadaise mylėjo. Jos širdy kovoja priešingi jaus-

mai. Jai pagailo karaliaus ir karalaičio. Veltui ji ieško savo širdy pagiežos — jos nebėra. Ji dabar stengiasi įtikinti vyriausiąjį kunigą pasigailėti nelaimingųjų ir nenuodinti visų mylimam karalaičiui gyvenimo. Bet kunigas pasilieka kietas kaip uola, nes teismo ir kaltininkų mirties reikalauja šalies papročiai ir įstatymai. Kitaip gresianti nauja dievų bausmė. Tuomet didžiūnė ryžtasi rizikingam žingsniui: ji pati praneša karalaičiui, kas jo laukia ir kokius nusikaltėlius jam reiks teisti. Karalaitis nustebintas, sujaudintas, prislėgtas. Didžiūnė vaizdžiom spalvom piešia jo tėvo kilnų išdidumą ir narsą, o motinos grožį. Karalaitis būtų pasiryžęs juos išgelbėti, bet jis ne veltui auklėtas vyriausio kunigo. Jis bijo dievų, jis nori būti ištikimas įstatymam ir tradicijai. Karalaičio abejonėm ir svyravimais ir baigiasi trečias veiksmas.

— Paskaityki,— tarė Indrulis.

— Pakaks. Čia ilgos scenos ir be konteksto nebus suprantamos, o fabula ir taip, rodos, aiški.

Prof. Meškėnas paprašė balso:

— Man ne visai aiškus didžiūnės elgesys. Kaip ji taip staiga atsivertė iš kerštо ir neapykantos į pasigailėjimą?

— Kodėl ne? — nustebo ponia Genulienė.— Pamačiusi tokį gražų karalaitį ir atsiminus savo meilę, ji galėjo viską pamiršti ir dovanoti.

— Atvirkščiai, ji galėjo suliepsnoti dar didesniu kerštu, kad neteko gyvenime tokios laimės.

— Atsiprašau. Moterys moka ne tik keršyti, bet ir atleisti!

— Ypač po 20 metų, kada „jau žvaigždė vilties žibėt nustojo"...[14]

Ir kiti buvo jau bepradedą juokauti, nukrypdami nuo dramos į lengvus sąmojus ir linksmas pastabas, bet šeimininkas pasiskubino grąžinti rimtį.

— Karalaičio padėtis tikrai dramatiška. Na, sakyk, kaipgi jis pasielgė: nuteisė tėvus ar išteisino?

— Ketvirtas, paskutinis veiksmas prasideda vainikavimo iškilmėm. Čia teatrališkas žiūrovų akim pamasinti vaizdas — su muzika, giesmėm ir apeigom. Jauną karalių vadina į sostą, jis gausiai apdovanoja nusipelniusius šalies žmones — pirmoj eilėj didžiūną ir jo dukterį. Paskui atveda nusikaltėlius,

ir turi prasidėti teismas. Deja, čia mano drama nutrūksta, nes pabaigos aš dar neparašiau. Aš pats svyruoju su savo karalaičiu.

— Ko čia svyruoti? — sušuko artistė.— Žinoma, išteisins.

— Moderniškas žmogus taip ir pasielgtų,— pritarė redaktorius.— Moderniškas žmogus nemėgsta tos metafiziškos painiavos, kuri kaip koks voratinklis driekiasi iš religijos, iš tradicijų ir kurią taip uoliai saugoja visų laikų ir visų tautų klerikalizmas. Na, bet šitoj dramoj vaizduojami kažkoki senovės prietarų laikai, tat kunigaikščio sprendimas gali būti ir priešingas. Dėl to dramoj turi būti aiškiau apibrėžta epocha.

Prof. Meškėnas išpūtė į redaktorių akis:

— Tamsta! Moderniškas žmogus turi ne mažiau prietarų kaip senovės žmogus, tik jo prietarai yra šimtąkart blogesni, nes eina ne iš dorovinės, ne iš antgamtinės srities, bet iš palaidumo, iš principų neturėjimo, iš mados *et cetera*. Dorovines pareigas ir sąžinės konfliktus ne pro šalį priminus ir atbukusiam moderniškam žmogui. Dėl to ir Vasario drama, jeigu ji stiprins dorovinius principus ir pareigų pajautimą, aš ją sveikinu, kitaip tegu ji geriau nesirodo! Pagrindinė mintis man dar neaiški.

— Kunige profesoriau! — taikiu tonu kreipėsi redaktorius.— Nekelkime tuščių vaidų ne į temą. Aš su tamsta tik tiek sutinku: pagrindinė mintis nė man neaiški.

— Dėl to, kad mes girdėjom tiktai fabulą, planą, o ideologija, be abejo, paryškės iš teksto,— kalbėjo Kalnius.

— Prašau balso! — staiga nuskambėjo panelės Auksės balsas.

— Prašom, prašom! — atsiliepė įvairiose vietose, ir visi sužiuro į gražiąją amerikietę.

— Dramos pabaiga nė man neaiški,— pradėjo ji,— bet jos prasmė man jau beveik suvokiama.

— Mat ką reiškia moteriška intuicija,— pastebėjo Indrulis.

— Leiskim, kad tai intuicija. Taigi man atrodo, kad dramos prasmė yra tokia: žmogaus gyvenimas nuo senų senovės yra suvaržytas daugelio nuostatų, kurie dažnai truk-

do mum pasireikšti ir veikliai išnaudoti visas savo pajėgas. Tų nuostatų prasmė dažnai mum jau nebeaiški, bet jie taip stipriai įsišaknijęs mumyse ir mūsų aplinkumoj, kad jei mes išdrįstame juos sulaužyti, tai esame priversti daug kentėti, o kartais ir žūti. Štai vaidilučių apžadai netekėti. Kokia jų prasmė? Sentimentališka? Poetiška? Jokio gera niekam iš to nėra. Tuo tarpu jaunasis karalius, pamilęs vaidilutę ir ją vedęs, jaučiasi praturtinsiąs savo gyvenimą, sau ir kitiem daugiau gero padarysiąs. Bet kai jis tą vaidilutės apžadą sulaužo, turi žūti su ja ne tik pats, bet ir ant savo sūnaus nepalaimą užtraukia. Sūnus — teisėjas, ar jis šiaip teis, ar taip, vis tiek bus nelaimingas: jei pasmerks — sielvartaus, kad pasmerkė tėvus, jei išteisins — neturės ramumo, kad nusižengė dievam. Taigi išvada aiški: raukime iš gyvenimo tokius principus, kurie, patys būdami nevaisingi, trukdo kitiem gera daryti, savo galias sunaudoti ir pasmerkia beprasmiškai kankintis.

Redaktorius net rankom suplojo:

— Bravo, bravo!.. Tą patį ir aš maniau.

Bet prof. Meškėnas agresingai plėtė akis ir raukė antakius.

— Atsiprašau! O gal man tamstos pasakytumėt, kas nustatys, kurie principai vaisingi, o kurie tušti? Sakysime, senovės vaidilučių, o šių dienų vienuolių ir kunigų skaistybės apžadai — ar jie yra tušti? Ar jie beprasmiški? Kur kriterijus? Ar tik materialinė nauda ir, pagaliau, tik šio žemės gyvenimo mastas nustato principo vaisingumą? Štai, mano ponai, kur pagrindiniai klausimai.

— Be abejo,— sutiko redaktorius.— Bet, ginčydamiesi dėl jų, mes per toli nukryptume į šalį. Grįžkime prie dramos. Po panelės Auksės kalbos ir kun. profesoriaus priekaištų dar labiau stiprėja mano nuomonė, kurią jau ir anksčiau rengiausi pasakyti. Tai būtent, kad poetas Vasaris, parašęs tokią gražią dramą, padarė klaidą, vaizduodamas kažkokios neapribotos senovės laikus ir kažkokius egzotiškus žmones, o neįkūnijo tų pačių minčių į šių dienų gyvenimo aplinkybes ir santykius. Tada mum būtų buvę daug aiškiau, ar tie principai, iš kurių kilusius konfliktus jis mum rodo, yra pozityvūs, ar ne.

— Tai pavojinga! — šūktelėjo kažkas iš kampo.

— Daug kas save pažintų,— pritarė dramos artistė.

— Ir vargšui poetui tektų nukentėti,— papildė Genulienė.

— Ypač kai jis kunigas,— vėl pastebėjo iš kampo.

„Žioplys!..“ — pamanė Vasaris. Kaip ylos įdurtas, jis atsargiai pažvelgė į panelę Auksę ir, sutikęs jos žvilgsnį, nusisuko į šalį. O Auksė kreipėsi į šeimininką:

— Ar galima?.. Aš su pono redaktoriaus nuomone ne visai norėčiau sutikti. Pagaliau tai skonio dalykas. Aš, pavyzdžiui, labai mėgstu šitą egzotišką ir neva senovišką foną, kuriame prieš mūsų akis pinasi didvyriški darbai, plazda dideli jausmai, kovoja nepažabotos aistros. Tas fonas turi daug poezijos, daug nuotaikos ir duoda poetui daugiau laisvės. Vaizduojant dabartį, viskas turėtų susmulkėti, autorius turėtų derintis prie mūsų psichikos, prie kasdienio gyvenimo aplinkumos, kuri mum taip gerai žinoma, kad kiekvienas prasilenkimas su ja ardytų iliuziją, ir mes šauktume: ne, taip negali būti! Idėjinė prasmė kai kuriais atvejais, tiesa, gal taptų akivaizdesnė, bet šioj dramoj man ji ir taip aiški. Ir ją nesunku perkelti į mūsų gyvenimo aplinkybes... Aš dar nebaigiau, bet ar ne per ilgai plepu?

— O, prašome, prašome!..

— Taigi kalbėkim atvirai. Ir šiandien mes turime, kaip pasakė profesorius, tam tikrais apžadais suvaržytų vienuolių ir kunigų. Ir šiandien juos kai kas įsimyli ir veda. Turime taip pat ir tradicijų ir įstatymų saugotojų, kurie kelia prieš tuos nusikaltėlius visuomenę, ir jei galėtų, pasielgtų su jais taip, kaip tas vyriausias šios dramos kunigas pasielgė su jaunuoju karaliumi.

— Na, šiandien už tai niekas nei į kalėjimą sodina, nei mirties bausme baudžia,— pastebėjo redaktorius.

— Ypač Lietuvoj. Ekskunigai net garbingas vietas pasiekia,— pridėjo Genulienė.

— O vis dėlto,— tęsė toliau Auksė,— ir tas dramoj vaizduojamas sūnaus teismas gali pasikartoti ir mūsų gyvenime. Leiskim, kad taip susituokusieji susilaukia sūnaus. Jo pažiūros — tradicinės, ortodoksiškos, arba gyvenimas jam klojasi labai nelaimingai. Ar jis neteis savo tėvų ir ar ne-

smerks jų — tiesa, ne kalėjimui ir mirčiai, bet paniekai, priekaištam, o gal amžinom pomirtinėm kančiom... Šita drama gali būti tokia pat žiauri, kaip ir pono Vasario sukurtoji.

Visi susimąstę valandėlę tylėjo. Pirmas prabilo prof. Meškėnas.

— Tai kokios gi išvados, panele, iš to visko?

— Išvados, pone profesoriau, pareina nuo kiekvieno mūsų įsitikinimo, pažiūrų į gyvenimą, į žmones. Čia jau bus sunku rasti vieną nuomonę.

Susirinkusieji dar ginčijosi ir toliau, bet Vasaris jau nelabai girdėjo, ką kuris sakė. Auksės žodžiai buvo jam toks nelauktas siurprizas, kad tik jie ir tebeskambėjo jam ausyse. Ir jis jautėsi laimingas, kad valandėlę visi jį tartum pamiršo ir jis nekliudomai gali dar sykį tų žodžių savy paklausyti. Tokios rimtos kalbos iš „amerikonkos" jis nesitikėjo išgirsti. Jis negalėjo nustelbti savy malonaus pasitenkinimo jausmo, kad Auksė ne tik geriausiai jį suprato, bet dar ir gynė. Be to, baigdama savo kalbą, ji komentavo jo dramą tokia prasme, kokios jis pats nebuvo norėjęs duoti. Jis rašė dėl to, kad jam pynėsi įdomios situacijos, stiprūs konfliktai, kuriuos vaizduodamas jis gali parodyti daug atviros žmogaus širdies, pasakyt daug jam rūpimų minčių ir sukurti gražių dramatinių scenų. Tiesa, toj dramoj reiškėsi jo paties protestas prieš beprasmiškus žmogaus asmenybės pančius, bet prisegti to prie šių dienų vienuolių ir kunigų jam nebuvo nė į galvą atėję. Dabar ir jis pats tą paralelę pamatė, o Auksės komentaras atrodė visai logiškas.

Tačiau Vasaris ne visai buvo patenkintas tokiu savo dramos prasmės praturtinimu ir suaktualinimu. Kilęs dėl jo veikalo ginčas pažadino jame naujų minčių, bet jis nenorėjo leistis į viešas diskusijas. Jam būtų buvę įdomiau pasikalbėti tik su viena panele Aukse. Jos nuomonė dabar jam pasirodė brangi ir reikalinga. Be to, jis džiaugėsi, kad kunigystės klausimą ji pirma taip atvirai čia iškėlė ir taip laisvai, paprastai į jį pažiūrėjo. Liudas dabar buvo dėkingas net tam „žiopliui", kuris jam dūrė kunigyste, nes, pamanė sau, bus pravarčiau išsyk atsistojus į aiškią poziciją. Pagaliau juk ir Auksė, ir visi kiti puikiai žino, kad jis — kunigas. O jeigu kuris ir nežinojo, tai netrukus vis tiek būtų sužinojęs. Vasaris

gi ne kartą buvo patyręs, kokis nemalonus konfūzas išeina, kai užmezgi pažintį *incognito*, o vėliau paaiški, jog esi kunigas.

Tuo tarpu šeimininkas pakvietė svečius užkąsti, nes daugelis jau buvo pradėję nekantriai žvalgytis į stalą. Ginčai ir kalbos nutrūko, ir kiekvienas, slinkdamasis artyn, žvalgėsi, kur ir su kuo jam atsisėsti. Vasaris ir Auksė, ar tai šeimininko manevro, ar tai jų pačių noro stumiami, pasijuto esą greta ir, nelaukdami kitų, atsisėdo. Indrulį kitame stalo gale sulaikė Lapelytė. Ten pat susėdo ir ponia Genulienė ir prof. Meškėnas. Artimiausiais Vasario kaimynais pasirodė esą žmonės, pirmą kartą čia jo matomi. Jis pasikeitė su Aukse keliais nereikšmingais sakiniais, bet sklandesnė kalba ilgai abiem nesisekė. Abu jautė, kad vienas antro varžosi, ieškojo pasakyti ką nors tinkama, kas suartintų jųdviejų mintis, bet nerado. Vasaris norėjo pagirti jos skambinimą.

— Tamsta puikiai skambini, panele Aukse. Aš net nemaniau, kad Amerikoj esama tokių muzikių, ir dar lietuvaičių.

Ji įsižeidė:

— Ar tamsta manei, kad Amerikoj vis dar laukiniai žmonės gyvena?

— Anaiptol. Bet tai daugiau technikos, pramonės, ne meno kraštas.

Bet ją kalbino kaimynas iš dešinės, ir kalba nutrūko.

Paskui jis ryžosi užmegzti pašnekesį apie savo dramą:

— Tamsta labai gerai komentavai mano veikalą. Aš nė pats nebūčiau taip pataikęs.

Ji vėl kažko pasišiaušė:

— O tamsta, be abejo, manei, kad aš nieko neišmananti apie literatūrą?

— Anaiptol. Aš tik stebiuosi, kad tamsta taip gerai įspėjai mano veikalo prasmę, net jo neskaičius.

— Taip?.. — nutęsė ji, nerodydama nė mažiausio noro toliau ta tema kalbėti.

— Tamsta net apgynei mano dramą nuo redaktoriaus priekaištų. Aš labai dėkingas tamstai, panele Aukse,— nesiliovė Vasaris.

— Hm! — patraukė ji pečiais.— Iš ko tamsta sprendi, kad aš tamstos veikalą gyniau? Aš tik sakiau savo nuomonę.

Vasaris apmaudingai nutilo ir nutarė palikti ją ramybėje.

— Pašėlus pasipūtėlė,— mąstė jis.— Bet ko ji iš manęs nori?..

Jis kalbėjosi su kitais kaimynais, bet visas jo dėmesys buvo Auksės pusėj.

Tuo pačiu metu ir pati Auksė nebuvo patenkinta savo elgesiu su poetu. Ji jautė jam nemaža simpatijos, bet kas per kaprizas pastūmėjo ją iš pat pradžių pasipriešinti tai simpatijai tokiu sau neįprastu būdu. Ligi šiol nė su vienu žmogumi ji taip šiurkščiai nebuvo pasielgusi. Ji tai jautė, ji net norėjo tai pataisyti, bet niekaip negalėjo prisiversti kreiptis į savo kaimyną šiltesniais žodžiais. Ji linksmai kažką kalbėjo į dešinę, bet ir jos visas dėmesys buvo Vasario pusėj.

Tą vakarą jiedu šito mažo nesusipratimo neišlygino. Pakilus visiem nuo stalo, Auksė atsiprašė daugiau šį vakarą skambinti negalėsianti ir paprašė Indrulio palydėti ją namo. Ligi pat namų ji buvo blogai nusiteikusi ir, Indrulio kalbinama, atsakinėjo nenorom.

Netrukus išėjo ir Vasaris. Vienintelis įspūdis, kurį jis iš vakaro nešėsi, buvo Auksė — jos muzika, jos žodžiai ir jos parodytas jam šaltumas.

Tą vakarą jiedu abudu vienas apie kitą mąstė, abudu buvo savim nepatenkinti ir abu norėjo, pirmai progai pasitaikius, tą nesusipratimą pašalinti. Taip kartais mažas neprietelingumas suriša žmones stipriau negu meilus žodis.

VIII

Liudo Vasario kandidatūra į gimnazijos direktoriaus vietą pagaliau buvo išspręsta teigiamai. Organizacijos vadovybė jį priėmė, vyskupas leido, ir švietimo ministeris patvirtino. Mokslo metų pradžios dieną draugija norėjo atšvęst kuo iškilmingiausiai. Buvo pakviesta daug katalikų darbuotojų: kunigų, profesorių, Seimo narių, ir pats švietimo ministeris pasižadėjo pasakyti kalbą. Iškilmės prasidėjo pamaldom, ir mišias teko laikyti pačiam direktoriui — Vasariui. Tą dieną jo kunigavimas buvo patvirtintas viešai, rinktinei inteligentų

publikai matant — ir nuo tos dienos mokytojai ir mokiniai jį pradėjo vadinti kunigu direktorium. Jis ir toliau tebenešiojo civiliai, bet kunigo pareigas jam tekdavo atlikinėti ir dažniau. Sekmadieniais su kapelionu pakaitom per mokinių pamaldas jis laikydavo mišias, sakydavo pamokslėlius, o kartais klausydavo ir išpažinčių.

Artinantis Kalėdom, atrodė, kad Liudas Vasaris jau yra visai naujose pareigose prigijęs. Trejetas mėnesių prašvilpė nepastebimai greit. Darbo buvo daug: tvarkyti gimnazijos reikalus, ruošti pamokas, jas atlikti, posėdžiauti. Visi kiti reikalai nusistūmė į užpakalį: nei jis baigė savo dramos, nei suredagavo poezijos rinkinio. Jis dar vis tebegyveno pas Indrulį, niekaip negalėdamas susirasti tinkamo kambario. Retkarčiais matydavosi su Varnėnu, su Stripaičiu, su prof. Meškėnu. Šiaipjau naujų pažinčių nesumezgė, niekur nebūdavo, ir pas jį niekas nesilankydavo. Jis ir kiti buvo paskendę darbingiausio laiko — rudens rūpesčiuose.

Rakštis, išsinešta iš pirmos pažinties su Aukse, jam tebeknietė širdy, bet vis nepasitaikė progos su gražiąja amerikiete antrą kartą pasikalbėti ir tą nesusipratimą išlyginti. Tiesa, matė ją iš tolo porą kartų teatre, susitiko porą kartų gatvėj, nusilenkdavo, ji maloniai atsakydavo, ir vėl viskas pasilikdavo po senovei. Tik po kiekvieno tokio pasimatymo Auksės vaizdas jam ilgai neišdildavo iš atminties, jis save sugaudavo apie ją svajojant, ir jame augo pasiryžimas šitą pažintį sustiprinti.

Tuo metu dar vienas įvykis paįvairino jo kasdieninį triūsą. Atsitiko tai netrukus po iškilmingo mokslo metų atidarymo. Buvo paskelbtas ir teatro sezono atidarymas. Turėjo eiti „Pakalnės" opera. Vasaris iš anksto apsirūpino bilietu ir tą vakarą išsirengė į teatrą. Jis jau sėdėjo garbingoj parterio eilėj ir laukė pradžios, kai pro jį prasiyrė kažkoks ponas su ponia ir atsisėdo čia pat greta — ponia prie Vasario, ponas už jos, į kairę.

Kas jie buvo toki, Vasaris nepastebėjo, nes šviesos jau buvo prigesintos. Pagaliau nė nesidomėjo. Bet iš subtilaus ponios kvepalų dvelkimo, iš jos elegantiško silueto ir iš baltos pono krūtinės iškarpos buvo galima įspėti, kad tai žmonės turtingi ir puošnūs.

Vasaris tuoj ir pamiršo apie savo kaimynus, bet, pasibaigus pirmam veiksmui, kai įžiebė šviesas, jis žvilgterėjo į kairę ir nustebęs nenorėjo tikėti savo akim. Šalia jo sėdėjo ponia Liucija Brazgienė arba moteris, nuostabiai į ją panaši. Jis matė tik jos profilį, ir tai ne visą, nes ji buvo nusikreipusi į atlydėjusį ją poną. Netrukus ji atsigręžė, dirstelėjo į Vasarį, ir jos veide taip pat atsispindėjo nusistebėjimas ir svyravimas. Bet Vasaris jau nebesvyravo.

— Ponia Liucija?.. Nejaugi tamsta?..

— Kun. Liudas?.. Štai kur siurprizas!.. Tamsta kaip iš dangaus čia nukritai... Tiesa, girdėjau, kad esi Kaune.

— Laimingą valandą pirkau bilietą, jei pataikiau šalia tamstos.

— Povilai,— kreipėsi ji į vyriškį iš kairės.— Susipažink, tai mano jaunų dienų draugas, poetas Liudas Vasaris.

— Povilas Glaudžius.

— Mano vyras,— pridėjo buvusi ponia Brazgienė.

Po kelių sakinių ponas Glaudžius atsiprašė norįs parūkyti ir pavedė savo žmoną Vasario globai.

Pasilikę dviese, jiedu klausinėjo vienas apie kitą, ir Vasaris sužinojo, kad ji jau ketvirti metai ištekėjusi, kad jos vyras turi gana stambią medžiagų gamybos įmonę, kad ji gyvenanti turtingai ir kad Vytukas jau ruošiamas į gimnaziją.

Kai pasibaigė antraktas ir užgeso šviesos, Vasaris negreit galėjo sutelkt savo dėmesį į sceną. Išdykėlė, linksmutė Liucė, kurią jis pažino Kleviškio klebonijoj prieš 15 metų, štai vėl pasirodo jam nauju pavidalu. Iš tiesų, koks skirtumas tarp Naujapolio ponios Brazgienės ir dabartinės ponios Glaudžiuvienės. Ponia Brazgienė buvo graži, bet provinciališka poniutė, sveika, atvira ir truputį linkusi nutukti. Ponia Glaudžiuvienė gi atrodė tikra miestietė: su bubikopfu, paliesėjusi, dabojanti „linijas“, naudojanti pudrą ir lūpų pieštuką, puošni ir elegantiška.

Kas liko iš buvusios Liucijos? Plaukų spalva, profilis, veido bruožai, balso tembras... Bet ji elgėsi ir kalbėjo visai kitaip. Buvusios ekspansijos ir tiesioginio nuoširdumo beveik nė pėdsako. Ji žvelgė ramiai, beveik net šaltai, kalbėjo saikingai rinkdama žodžius, juokėsi atsargiai, vengdama raukš-

lių. Lygiais puslankiais išpešioti ir nudailinti jos antakiai dabar nesikilnojo, kaip anksčiau, ir iš juodų akių nė sykio neištryško kaitri liepsnelė.

Ką yra išgyvenusi buvusi jo žavi kankintoja Liucė? Ką ji dabar savy jaučia, ką mąsto? — spėliojo Vasaris, žiūrėdamas graudžių „Pakalnės" scenų. Ar jiedu dar išskels viens antram iš širdies kokią skaidresnę jausmo žiežirbą, ar jau pasiliks šalti ligi galo?

Stebėdamasis įvykusia Liucėj atmaina, Vasaris nenorėjo dar prisipažinti, kad ponia Glaudžiuvienė jam patinka.

— Be galo pasikeitusi, bet nuostabiai graži,— nusprendė jis, kai per kitą antraktą, pavaikščiojęs su ja po fojė ir gerai prisižiūrėjęs, grįžo į savo vietą. Šviesos dar nebuvo užgesintos, ponia Liucija atsisėdusi užsidėjo koją ant kojos, tarsi tyčia rodydama kaip nutekintą, šilku aptrauktą blauzdą ir švelnų kelio apskritimą. Ne, ji tyčia nerodė, nes tai buvo trumpų suknelių mada, bet Vasaris pamanė, kad ir ponios Liucijos kuklumas taip pat bene bus pasikeitęs. Ir kažkoks aitrus smalsumas įsiskverbė į Liudo širdį patirti, kas ji per moteris, ta naujoji ponia Glaudžiuvienė.

Bet tą vakarą jis negavo su ja daugiau pakalbėti. Operai pasibaigus, ji atsisveikino, mandagiai pareiškė viltį dabar jau dažniau pasimatyti ir paprašė „prie progos", „kada nors" juos atlankyti.

Ir taip štai jau artinosi Kalėdos, o jis, paskendęs į savo darbą, ponų Glaudžių lig šiol neatlankė. Bet buvo pasiryžęs tai padaryti per šventes.

Tuo tarpu jį kamavo daugelis kitokių rūpesčių, nustūmusių toliau ir Auksės, ir Liucijos pažintis. Jo vidaus gyvenimas nėjo normalia vaga, ir jo sąžinė nebuvo rami. Šeštadieniais ar sekmadieniais, kai jis turėdavo daugiau laiko, jis daug galvodavo, svarstydavo arba šiaip pasyviai glūdėdavo, narpliodamasis savo vidaus gyvenimo painiavoj. Dabar jau jis matė, kokią didelę klaidą padarė, kai grįžo į Lietuvą aiškiai neapsisprendęs, į kurią pusę jam krypti ir kaip savo gyvenimą sutvarkyti. Ir čia pat vėl teisindamasis iškeldavo visą eilę priežasčių, dėl kurių jis negalėjo ir dabar dar negali mesti kunigavęs.

Šiaip ar taip, dabar jis klimpo į kunigavimo pareigas ir į slegiantį dvilypumą gilyn ir gilyn. Jis laikė mišias, klausė išpažinčių, dalijo Komuniją, iš vidaus, savo sąžinėj, prie tų veiksmų neprisiderindamas. Jis nėjo išpažinties, nekalbėjo brevijoriaus nė ražančiaus. Kaip anksčiau, taip ir dabar jis teisinosi pakitėjusia savo ideologija, kitokiu religijos supratimu, bet jautė, kad visi šitie sofizmai negali išvaduoti jo iš dvilypumo ir atleisti nuo pareigos išvidinį ir išviršinį savo gyvenimą ir elgesį derinti vienu kuriuo principu.

Ta pareiga dabar buvo itin griežta. Juk jis buvo katalikiškos gimnazijos direktorius, jam pavesta prižiūrėti vaikų ir jaunuolių auklėjimas. Ir jis puikiai nusimanė, kad jeigu tie, kurie pavedė jam šias pareigas, matytų, kas per žmogus jis yra savo širdy, turbūt nė vienos dienos jo toj vietoj nelaikytų. O jeigu tai žinotų jo mokiniai, kokis autoritetas jis jiem būtų?!

Ką gi daryti? Eit išpažinties ir imt kalbėt brevijorių? Bet ne. Ir dabar, po trejeto mėnesių tokio gyvenimo, jis jaučia, kad tai būtų tušti žingsniai, nauja hipokrizija.

Ir čia jis pamato dar didesnių pavojų. Galbūt, eidamas išpažinties, kalbėdamas brevijorių ir net nešiodamas sutaną, jis visiškai apgautų save ir kitus, užmigdytų savo sąžinę, įklimptų jau į tikrą gyvenimo balą ir netektų nė tų šviesių sąmonės pragiedrėjimų, kurių turi dabar. Juk jis pats gi yra matęs ir pažinęs kunigų, kurie ir išpažinties vaikščiojo, ir brevijorių kalbėjo, o tačiau gyveno nedorai. Kas iš jų išpažinties, jeigu jie nuolatos tas pačias nuodėmes daro, nė per nago juodumą nepasitaisydami ir net nesistengdami pasitaisyti. Tačiau jie, matyt, ramūs ir į jį, Vasarį, akmenim mėtytų, jeigu žinotų.

— Bet,— kužda jam kažkas sąžinėj,— tu eik išpažinties ir pasitaisyk nuoširdžiai, giliai ir galutinai. Tu nusižemink ir nemaištauk. Išsižadėk tuščios garbės, tuščių svajonių ir visų gyvenimo niekniekių. Tavo tikslas ne šiame, bet aname gyvenime!..

— O kas man duos uolumo ir apaštalavimo dvasią? — atkakliai klausia jis.— Aš jos neturiu ir niekad neturėjau. Aš Dievo niekad nemylėjau — aš jo vien bijojau. Man pasitaisyti?.. Iš ko?..

— Iš savo dvilypumo, iš melo, kuriame tu gyveni.

— Tas melas — tik formalinis. Bet iš esmės kuo aš blogesnis už kitus, kurie...

— Atsimink fariziejaus maldą,— nutraukia jį sąžinės balsas.

Tokiais svarstymais ir dialogais jis kankindavo save beveik kiekvieną laisvą valandą, artinantis Kalėdų šventėm. Ir juo jis labiau svaiginosi, norėdamas save įtikinti tokiais svarstymais, juo labiau silpnėjo jo valia pasiryžti ir ką nors veikti. Jo pareigos ir kasdieninis darbas buvo vienintelė atspirtis, kuri laikė jo pajėgas. Tie trejetas mėnesių, kunigavimo grįžimas, buvo gal sunkiausias jo gyvenimo momentas.

Vieną kartą, kai jis skendėjo savo refleksijose, atlankė jį kun. Stripaitis.

— Na, sveikas gyvas, direktoriau! — kaip paprastai gerai nusiteikęs, sveikinosi atstovas.— Atrodai velnioniškai susikrimtęs! Kas yra? Bene įsimylėjai kokią gražuolę? Žinai, mes Seime turim pasiutiškai gražią raštininkę. Visa frakcija įklimpus.

Vasaris supyko.

— Kas per noras tau visuomet niekus tauzyti ir būtinai apie moteris! Įkyrėjo.

— Aš gi juokauju. O apie ką daugiau pajuokausi, jei ne apie bobas? Nori — papasakosiu anekdotą, kaip viena ponia...

— Ne, aš rimtai prašau, atstove, liaukis.

Stripaitis surimtėjo.

— Ko gi tu kaip giltinė susisukęs? Atsimenu, ir Kalnynuose pagaudavo toki gimdymo skausmai. Nejaugi nei užsieniai, nei mokslai tavęs neišgydė?

Vasaris karčiai nusišypsojo.

— Atvirkščiai, brolau, Kalnynuose aš tik nujaučiau savo ligą, o dabar turbūt gyvenu patį krizį.

Stripaitis stipriai pešė iš papiroso dūmus ir, matyt, intensyviai galvojo.

— Atsimeni mudviejų pasikalbėjimą tą vakarą prieš mano išvažiavimą. Tada aš sirgau krizį, o tu svajojai apie tobulybes. Dabar tu sergi, o aš jau sveikas. Bet pasveiksi ir tu.

Vasaris nieko neatsakė, o Stripaitis, atsišliejęs į lovos kampą, primerkęs mažutes akytes, tyrė jo veidą. Paskui užtraukė dūmą ir kaip niekur nieko kuo ramiausiai paklausė:

— Klausyk, Liudai, tu laikai mišias?

— Laikau,— kurčiai atsiliepė Vasaris.

— Ir išpažinčių klausai?

— Retkarčiais.

— O pats ar eini?

— O tu?

— Aš einu.

— Einu ir aš.

Melavo abudu, nes nėjo nei vienas, nei antras. Stripaitis vėl užsitraukė dūmą ir staiga sukikeno smulkiu, ilgu juoku.

— Matai, koks aš svolačius — norėjau tave iškvosti, o pats pasislėpti. Liudai, juk aš neinu išpažinties. Aš manau, kad neini nė tu.

— Na, ir nėr čia ko džiaugtis,— susierzino Vasaris.

— Kaip nėr ko? Aš juk katalikų frakcijos narys, o tu — katalikų gimnazijos direktorius.

Vasarį pagavo tokis pasibjaurėjimas savim ir Stripaičiu, kad norėjo jį išvaryti pro duris, o pats eiti kur akys neša.

Bet Stripaitis kuo ramiausiai rūkė papirosą ir filosofavo toliau:

— Aš, matai, žiūriu į šituos reikalus taip: kas kam galvoj, kaip aš tikiu ir kas yra mano sąžinėj! Savo darbą dirbu — ir galas. Buvau parapijoj — vikaravau, davatkas spaviedojau, pamokslus sakiau; išrinko į Seimą — ginu Bažnyčios reikalus, pildau partijos programą, kovoju su cicilikais. Daryk ir tu taip. Direktoriauk, mokyk vaikus krikščioniškai, o tikėk ir elkis kaip nori. Tik venk *scandalisare parvulos**. Vienintelė šventa praktiška taisyklė gyvenime. Jeigu jos nesulaužysi, plaukas tau nuo galvos nenukris. Tu manai, kad mes vieni toki?

— Žinoma, apgavikų gyvenime niekad nestoka. Bet kam čia dangstytis kitais?

— Žinai ką, Liudai, man atrodo, kad mes daugelį dalykų per daug komplikuojame ir patys sau neriame kilpą ant

* Piktinti mažyčius (I).

kaklo. Ypač tu. Kokiem velniam tau graužtis?! Esi talentingas poetas, visų gerbiamas žmogus, turi neblogą vietą,— gyvenk ir norėk! Vienam markatna? Tai prisipratink kokią poniutę — kad ir tą velnią Genulienę. Juk žiūri kaip katė į lašinius! Naudokis gyvenimu, nebūk mulkis!

— Ačiū už patarimus. Aš juos girdžiu jau ne pirmą sykį ir ne iš tavęs vieno.

— Na ir puiku: juo dažniau girdėsi, juo greičiau įsitikinsi.

Stripaičio vizitas nepataisė Vasario nuotaikos. Ciniškai atviruose atstovo žodžiuose jis išgirdo tolimą savo paties minčių aidą, pamatė savo paties nors iškreiptą, bet apytikrį paveikslą, ir prieš jo akis nusitiesė klaiki tolimesnio gyvenimo perspektyva: apsiprasti, apkerpėti, nugrimzti ir uždusti.

Atstovas pasakė ir vieną didelę psichologinę tiesą: juo dažniau girdėsi, juo greičiau įsitikinsi. Nors ir kaip purtėsi Vasaris priimti Stripaičio patarimus, vis dėlto po tokių pašnekesių pačiame sielos dugne lyg kiek palengvėdavo: et, ne aš vienas tokis... gyvenimas...

Galimas daiktas, kad jeigu jis būtų bendravęs tik su Stripaičiu ir lankęsis į linksmas kompanijas, kur gerdavo, flirtuodavo ir nerūpestingai leisdavo laiką, nesisielodami jokiais sąžinės skrupulais, jis būtų su savo padėtim apsipratęs, kaip Stripaitis sakė, būtų „įsitikinęs". Bet jis nuolat susitikdavo ir su tokios nuotaikos žmonėm, kurie dažnai pradrėksdavo jo žaizdą, žadindavo jo jautrumą.

Advokatas Indrulis, pas kurį jis vis dar tebegyveno, buvo pirmeivis ir, kaip teisingai jį charakterizavo Varnėnas, žmogus gana sunkus, dažnai smulkmeniškas ir priekabingas. Dažnai jis mėgdavo ginčus tokiais klausimais, kurie iškeldavo aikštėn dvilypę Vasario poziciją; kuriais jis negalėdavo arba nenorėdavo nuoširdžiai pasisakyti, o turėdavo išsisukinėti arba stačiai meluoti.

— Po plynių tie tavo katalikai! — sušukdavo kartais Indrulis, laikraščiu nešinas įvirsdamas į Vasario kambarį.— Paklausyk, kokį įstatymo projektą patiekė Seime krikščionys demokratai! Ne, šitas klebonų ir zakristijonų režimas uždusins Lietuvoje visokią iniciatyvą, visokį laisvos minties švystelėjimą!

Jis skaitydavo laikraštį ir primygtinai klausdavo Vasario nuomonės. Jei Vasaris gindavo, jis šokdavo ginčytis, o jei pritardavo, jis nustebintas ironizuodavo:

— Ir tu taip sakai? Tu — kunigas ir katalikų gimnazijos direktorius! Tai kaip tu gali kunigauti su tokiom nuomonėm?!

Būdavo dar sunkiau, kai jis įsigeisdavo disputuoti tikėjimo ir pasaulėžiūros klausimais.

— Sakyk, Liudai, tu teologas, tai turi žinoti. Šventame Rašte yra pasakyta, kad Dievas pirma sutvėrė šviesą, o tik paskui saulę, mėnesį ir žvaigždes, o kitoj vietoj, kad Jozuė sulaikė saulę danguje. Tai jis sustabdė žemės sukimąsi, ar ką? Iš viso, kaip jūs aiškinat tokius absurdiškus prieštaravimus gamtos mokslui?

— Labai tai man galvoj? — atsikalbinėdavo Vasaris.— Aš tokiais niekniekiais nesidomiu. Tai gimnazistų darbas. Tu Šventrašty ieškok moralės ir tikėjimo, o ne gamtamokslio tiesų.

Indrulis įsižeisdavo ir ieškodavo, kaip įgnybti į skaudžiausią vietą Vasariui. Jis taip, pvz., sakydavo:

— O vis dėlto, Liudeli, ir tavy yra geroka jėzuitizmo dozė. Tu dabar, kiek aš pastebėjau, puikiai moki išsisukinėti. Gimnazijoj tu būdavai tiesmukas ir atviras vaikas. Pagadino tave tie dvasiški mokslai.

Vieną sykį tokiu būdu jiedu beveik rimtai susipyko. Indrulis pradėjo ginčą apie išpažintį, Vasaris ėmė tą sakramentą ginti, įrodinėdamas jo naudingumą ir racionalumą. Advokatas nukreipė kalbą į pačių kunigų praktiką, ir iš kai kurių jo posakių buvo galima įtarti, kad jis girdėjo aną Vasario ir Stripaičio pasikalbėjimą.

— Jūs visuomet taip,— ironiškai šypsodamasis ir pešiodamas savo barzdelę kalbėjo Indrulis.— Mokote vienaip, o darote kitaip. Netoli ieškant, antai tavo sėbras Stripaitis. Aš labai abejoju, ar jis eina išpažinties ir ar jam brangu tai, ką jis gina iš Seimo tribūnos. Be to, tai tikras nepraustaburnis ir pagyrų puodas. Įsivaizduok, sykį jis man pradėjo girtis, kad jam simpatizuojanti Auksė. Na, ar ne stuobrys!

Vasariui švystelėjo pikta mintis.

— *A propos**,— tarė jis lyg ką atsiminęs,— tu man sakei, kad Auksė tavo sužadėtinė. Juk tai taip pat buvo pasigyrimas, brol...

Indrulis užraudo ir sumišo.

— Kaip tai?.. Kodėl pasigyrimas?

— Paprastai. Aš esu tikras, kad ji niekad netekės už tavęs.

— Cha... Iš kur tas tikrumas?

— Čia jau mano paslaptis,— reikšmingai nutylėjo Vasaris.

— Na, na... — numykė Indrulis.— Tas paslaptis mes tuoj išaiškinsime.

Ginčas tą vakarą nutrūko ir jau daugiau nebesikartojo. Indrulis pasidarė sausas ir oficialus, o Vasariui paaiškėjo, kad žūt būt jis turi susirasti kambarį kitur.

Jis džiaugėsi nusikratęs vienu savo žaizdos kiršintoju, bet netrukus atsirado kiti, kuriais nusikratyti buvo daug sunkiau.

Prof. Meškėnas susirūpino Vasario likimu nuo pirmos jo parvykimo dienos. Kai Vasaris taip griežtai tuomet atsisakė atlaikyti mišias, profesoriaus įtarimai, kurių jis turėjo ir anksčiau, pasitvirtino. Buvo numanu, kad jo draugas stovi ant apostazijos krašto. Šitą nuojautą patvirtino tėvas Severinas, su kuriuo prof. Meškėnas palaikė artimą pažintį ir kuris, pirmai progai pasitaikius, papasakojo savo atsitiktinį atsilankymą pas grįžusį poetą. Tėvas Severinas buvo žmogus prityręs, daug matęs, tarėsi esąs geras psichologas ir iš žmogaus veido skaitąs kaip iš atviros knygos. Jo žodžiai apie Vasarį buvo labai griežti ir nepalankūs.

— Tai visiškai, visiškai supasaulėjęs kunigas. Jo veide nėra nė vieno dvasiškiui charakteringo bruožo. Aš jį buvau sutikęs ir mieste. Jo manieros visai pasaulietiškos. Juo reikia rimtai, labai rimtai susirūpinti.

Literatūros vakarėly pas doc. Varnėną prof. Meškėnas visai įsitikino, kad tėvas Severinas nė kiek neperdeda. Diskusijos, kurias sukėlė Vasario drama, profesoriui labai nepatiko. Jos aiškiai rodė, kad dramos turinys nėra toks, koks

* Beje.

tiktų kunigui, ir kad autoriaus galvoj yra privisę daug pavojingų minčių. Ypatingai nepatiko prof. Meškėnui Auksės kalba. Pirmiausia — tos kalbos turinys, o paskui ir tai, kad ji išėjo iš lūpų gražios panelės, kuri, be abejo, galėjo kristi į akis ir į širdį jaunam, liberališkai nusiteikusiam autoriui. Tad iš eilės prof. Meškėnas pasiskubino savo įspūdžiais ir nugąstavimais pasidalinti su tėvu Severinu.

— Ta moteris,— kalbėjo profesorius,— gali padaryti jam labai blogos įtakos. Jos pažiūros aiškiai liberališkos. Ji pastūmės jį parašyti dar pavojingesnių dalykų. Aš manau, kad ir tas jo dramos komentaras buvo gudriai mesta jam meškerė.

— O kaip jis?

— Tada nieko. Aš observavau. Prie stalo sėdėjo kartu, bet kalbėjosi labai mažai.

— Na, iš to kol kas didelių išvadų mes negalime daryti. Bet Vasarį paimk savo globon. Nežymiai, draugiškai. Reikia atsverti tas visokias netinkamas pažintis.

— Bijau, kad aš nesugebėsiu padaryti jam jokios įtakos,— susirūpino profesorius.— Esame per artimi pažįstami. Pabandyk tamsta pats su juo arčiau susipažinti.

— Laikau savo šventa pareiga.

Abu prieteliai atsisveikino, tvirtai pasiryžę ginti Vasarį nuo visokeriopų pavojų ir išsaugoti jį dvasiškojo luomo ribose.

IX

Advokatas Indrulis pažinojo Auksę Gražulytę jau visi metai, kiekvienai progai pasitaikius, reiškė jai savo simpatiją ir asistavo, kur tik galėdamas. Jis buvo giliai įsitikinęs, kad ją myli, bet jei jis būtų mokėjęs savo jausmus išnarplioti, būtų pamatęs, kad jo prisirišimas prie amerikietės ėjo daugiau iš ambicijos ir noro laimėti turtingos gražuolės ranką, negu iš tikros meilės. Auksė, tiesa, jam patiko labiau už kitas moteris, bet tik tiek, kiek buvo už kitas gražesnė ir turtingesnė. Kaip nė vienai kitai, taip nė Auksei jis nebuvo pasiryžęs ką nors paaukoti, ko nors išsižadėti.

Auksė per tą laiką gana gerai perprato savo uolaus adoratoriaus charakterį ir laikėsi atsargiai. Tiek atsargiai, kad Indrulis ligi šiol nedrįso jai savo meilę prisipažinti, bijodamas gauti neigiamą atsakymą ir viską suardyti. Jis tikėjosi laimėsiąs ištverme ir laiku.

Jausdamas, kad Auksė jo nemyli, jis darėsi atsargus, pavydus ir įtarinėjantis. Jis kreivai žiūrėjo į kiekvieną, kas tik patraukdavo Auksės dėmesį. Ir jis turėjo jautrią uoslę tučtuojau tą laimingąjį susekti. Anksčiau jis buvo suuodęs, kad Auksė susidomėjo doc. Varnėnu, ir jau buvo beimąs tą atakuoti, bet tuoj įsitikino, kad literatūros istorikas nėra pavojingas konkurentas, ir paliko jį ramybėj.

Bet per literatūros vakarėlį pas Varnėną Indruliui tuoj krito į akis Auksės susidomėjimas Vasario drama. Nebuvo abejonės, kad ta drama jai patiko ir paliko nemažą įspūdį. Nuo veikalo, samprotavo jis, susidomėjimas lengvai gali peršokti į autorių. Auksės bloga nuotaika ir išsiblaškymas po to vakarėlio Indruliui taip pat atrodė labai įtartina.

— Tiesa, Vasaris kunigas,— mąstė jis,— bet tai maža paguoda. Vest jis jos tegu ir neves, bet kiekvienas simpatijos nukrypimas, kiekvienas susidomėjimas kitu tolina ją nuo manęs. O jeigu įsiklepos kvailutė, tai po visam. Ji pasiryžus ir drąsi kaip tikra amerikietė. Mylėti gi jau laikas. Vasaris taip pat, velniai žino, kas jis per kunigas, o turi daug davinių Auksei patikti.

Kankinamas tokių minčių, Indrulis buvo tiek nekantrus ir neatsargus, kad, po poros dienų susitikęs Auksę, pats pradėjo pavojingą pasikalbėjimą:

— Na, kaip tamstai patiko mano draugas?

— Kas toks? — nesuprato Auksė.

— Na, žinoma, Liudas Vasaris.

— A, Vasaris? Puikus vyras! Galima sakyt, pirmas tokis, kurį aš Lietuvoj sutinku.

— Ak, net šitaip?! Na, na... Neįsimylėkit... Jis kunigas...

— Tai kas? Ar kunigo mylėti negalima? — Auksė buvo linksmai nusiteikus, į viską žiūrėjo nerūpestingai ir giedriai.

— Galima, bet neverta...

— Neverta?.. Dėl ko?

Indrulis susvyravo.

— Na, aišku. Pirmiausia — tai blogas tonas. O paskui — kas iš to? Jis gi vesti negali...

Auksė nustebusi pažiūrėjo į savo palydovą:

— Ponas Jonai, kas čia per kalbos? Tamsta rimtai?

— Hm... beveik...

— Na tai žinok tamsta, kad man vedybos ir ištekėjimai šiuo atveju visai nerūpi. Jeigu kuris vyras man patinka, tai patinka ne dėl to, kad jis mane gali vesti, bet dėl savo dvasinių, na, ir fizinių savybių. Rodos, visai racionalu?.. Ką?..

— Ak, vargas, kad dabar moterys vis taip racionaliai galvoja,— jau bandė juokauti Indrulis.

Auksė atsisveikino ne tik neišblaškiusi, bet dar labiau sustiprinusi nelemtą įtarimą. Indrulio širdy kilo nepasitenkinimas savo draugu, bet jis ilgai stengėsi nieko neparodyt. Auksę gi tas trumpas pasikalbėjimas privertė susimąstyti. Ji jau seniai jautė Indrulio smulkmeniškumą, pavyduliavimą, ir visa tai jau buvo pradėję jai įkyrėti. Ji tai kentė tik nenorėdama įžeisti sau palankaus ir nemaža patarnavusio žmogaus, bet dabar jau ėmė manyti, kad netrukus reikės tą klausimą išaiškinti.

Pamąstė ji ir apie Vasarį ir dar kartą pasigailėjo, kad anuomet buvo taip jam šiurkšti. Po Indrulio žodžių ji pajuto net užuojautos poetui, kuris vien dėl to, kad kunigas, štai turi kęsti visokių priekaištų ir įtarinėjimų. Ji atsiminė kai kurias skaitytas Vasario eiles, kai kurias vietas iš jo dramos, ir jai ėmė rodytis, kad tas žmogus turbūt yra labai nelaimingas. Ji panoro pažinti jį arčiau. Panelė Auksė buvo judri, užjaučianti ir greit klausanti savo širdies impulsų moteris.

Ji dar tik metus praleido Lietuvoj, bet jau spėjo visai čia prigyti ir gerai orientavosi visuose santykiuose ir klausimuose. Motinos ji neteko jau seniai, buvo vienturtė duktė, tad turtingas tėvas nepasigailėjo nieko jai išauklėti ir išmokslinti. Trejus metus ji mokėsi Lijono universitete, 1923 m. pavasarį drauge su tėvu grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. Tėvas parsivežė nemaža pinigo, dalį jo sukišo į nepelningus biznius, o už kitą dalį ryžosi Kaune pastatyti didelius namus, visai teisingai sumesdamas, kad, esant taip brangiem butam, namai greit turės apsimokėti ir duoti pelno. Tą vasarą, kai grįžo Vasaris, namai jau buvo įrengti, ir Gražulis su dukteria

juose gyveno. Visiem buvo aišku, kad namai liks ne kam kitam, bet Auksei, dėl to pretendentų ją mylėti ir vesti atsirado daugiau kaip reikia.

Galbūt pretendentų gausumas ir atbaidė Auksę nuo vedybų. Buvo jų visokių: aukštų valdininkų, kariškių, biznierių ir mokslo žmonių, jaunų ir apysenių, bet sau tinkamo Auksė nerado nė vieno. Kiekviename ji rasdavo kokią nors stambią ydą, visi jai įkyrėdavo ir nusibosdavo. Galimas daiktas, kad ji savo adoratoriam statė tokius didelius reikalavimus dėl to, kad jautėsi graži ir turtinga, ir panorėjusi visuomet galės ištekėti už tokio, kuris jai patiks. Bet patinkamo vis neatsirado.

Gana keista, kad Aurelija Gražulytė, išaugusi Amerikoj, tame biznio, kaip įprasta sakyti, ir materializmo krašte, šalia blaivaus proto ir praktiškos nuovokos turėjo dar ir romantišką sielą. Ligi 23 metų visai nemačiusi Lietuvos, ji apie ją svajodavo kaip apie tolimą pasakišką šalį, pilną burtų, paslapčių, kerėjimų ir visokių prajovų. Jos motina buvo anglė, tad galbūt, iš tėvo paveldėjusi fizinius bruožus, iš motinos paveldėjo anglosaksišką palinkimą į romantiką ir paslaptingumą. Jai grėsė didelis pavojus nutausti, bet, iš pat mažens prisirišusi labiau prie tėvo kaip prie motinos, ji Lietuvą laikė savo tėvyne, išmoko lietuviškai, bendravo su lietuviais, skaitė lietuvių spaudą, žodžiu, išaugo tikra, sąmoninga lietuvė.

Tėvas net nugąstavo dėl to jos lietuviško entuziazmo, kad, kada nors nusivylusi tikrove, ji gali pakrypti į priešingą pusę, ir dėl to kartais tyčia pesimistiškai juodai piešdavo jai Lietuvą. Bet ir tos visokios negerovės, apie kurias ji girdėjo, o paskui ir skaitė, susižavėjimo tolima tėvyne neišsklaidė. Lietuvos vargai ir skurdas ją taip pat viliojo, kaip ir jos gamta, dainos, pasakos ir lietuviški saldainiai, kurių kažkokiu būdu ji gavo paragauti.

Sugrįžusi į Lietuvą, Kaunu ji, tiesa, nusivylė, bet jau visa ko mačiusi ir Prancūzijoj, greit apsiprato, ir jos patriotizmas nė kiek nesumažėjo, tik tapo sąmoningesnis, pozityvesnis. Ji buvo nepaprastai gabi suprasti gyvenimo aplinkybėm, įeiti į svetimą padėtį ir rasti tokį tašką, iš kurio žiūrint, žmonės ir gyvenimas atrodo natūralioj šviesoj ir perspektyvoj.

Iš mažens ji buvo linkusi į meną, ypatingai gi mėgo muziką ir, nors netapo profesionalė, bet skambinti pianinu galėjo beveik tobulai. Ji ir manydavo, kad jeigu įsimylės, tai greičiausiai meno žmogų. Apie meilę ji turėjo susidariusi visą teoriją fatalistiškai idealistinio pobūdžio. Sekdama senovės mitu, ji manė, kad žmogus nešiojasi tik pusę savo sielos ir tampa tobulas tik suradęs ir pamilęs kitą, kuris turi antrąją pusę. Dėl to mylėti galima tiktai vieną kartą, o tokia meilė esanti būtina ir amžina.

Praktiškas jos protas ir pozityvus išmokslinimas vertė ją kartais šypsotis iš savęs pačios ir gerokai moderavo romantiškus jos sielos palinkimus, vis dėlto jie glūdėjo giliai pasąmony ir buvo dažnai jai pačiai nesuprantamas daugelio jos veiksmų variklis.

Po ano pasikalbėjimo su Indruliu ji Vasarį ėmė atsiminti vis dažniau ir kartais net nekantraudavo, dėl ko jo niekur nemato ir nesutinka. Ji jau buvo susirankiojus daug tų žurnalo sąsiuvinių, kuriuose rado išspausdintų jo eilių, ir visas jas uoliai skaitė. Vasario simbolika jai pasirodė suprantama ir sava, o jo eilių muzikalumas maloniai tenkino ritmui ir skambumui jautrią jos klausą.

Vieną sykį, kai atsilankė Indrulis, ji paklausė:

— Kodėl tamsta niekad neatsivedi pas mus Vasario? Mano tėvas labai norėtų su juo susipažinti.

— Ar vien tik tėvas?.. Aš matau, kad ir panelei Auksei parūpo poetas!

— Tiesa, ir man įdomu arčiau jį pažinti. Ateikite kartu kurią dieną.

— Vasaris niekur neina. Jis sakosi turįs labai daug darbo.

— Na, pavyzdžiui, šeštadieniais, kaip šiandien, ką jis daro?

— Sunku jį supaisyti. Kartais drybso rankas sunėręs, kartais mina iš kampo į kampą, net nusibosta. Jis mano senas pažįstamas, bet, pasakysiu, keistas tipas.

— Kas per išsireiškimas, ir dar apie draugą! — pasipiktino Auksė.— Kas gi jam yra? Rašo ką?

— Ne, rodos, nieko nerašo. Šiaipjau koki skausmai. Gal įsimylėjęs, cha cha...

Auksė net nustebo, pajutusi, kaip jai dilgtelėjo širdis.

— Oi, koks tamsta liežuvninkas!.. Ką gi jis galėtų įsimylėti, jei niekur neina?

— Ką aš žinau? Gal Lapelytę, gal ponią Genulienę.

— O mane negalėtų? — tarsi juokaudama klausinėjo Auksė.

Bet Indruliui pasirodė, kad ji ne be reikalo tais klausimais žaidžia, ir staiga jo nuotaika pagedo.

— Kol kas aš nemanau,— praskiedė jis pro dantis, pešiodamas barzdelę.— Be to, jis, rodos, nelabai patenkintas, kad tamsta taip iškomentavai jo dramos prasmę. Mieste jau girdėt kalba, kad kun. Vasaris parašęs dramą, kurioje, prisidengęs senove, kritikuoja vienuolių ir kunigų apžadus. O jis nori būti vyskupui ištikimas.

Tiesa, vieną panašią paskalą apie tą dramą Indrulis buvo girdėjęs, bet visa kita jis prasimanė čia pat, iš anksto net nepasiruošęs, o stačiai sekdamas kažkokiu blogos nuotaikos kaprizu ir nepagalvojęs, kas iš to gali išeiti.

— Ką tamsta sakai? — nustebo Auksė.— Jis nepatenkintas? Bijo vyskupo? Na, aš šitą dalyką turiu kuo greičiausiai išsiaiškinti!

Indrulis, supratęs, kokią kvailystę padarė, iš apmaudo taip pešiojo savo barzdelę, kad pasidarė net skaudu. Bet žodį išleidęs negrąžinsi, ir jis, norėdamas išsisukti, brido toliau:

— Aš manau, kad neverta apie tai nė kalbėti. Jis man nieko aiškaus nepasakė... Aš tai sprendžiu iš kai kurių jo išsireiškimų... Be to, jis didelis slapukas ir meisteris išsisukinėti. Neprisipažins...

Bet Auksė jau įtariamai žiūrėjo į savo gerbėją:

— Gražiai gi tamsta charakterizuoji savo prietelį!.. Man jis atrodė visai kitokis. Žinai ką, ponas Jonai?.. Ateikit kitą kartą abudu su Vasariu. Čia kažkoks nesusipratimas. Aš visai nenoriu su juo pyktis.

— Na, šito tai aš jum nepažadu. Nepriversiu gi aš jo eiti, jeigu jis nenorės.

— Ponas Jonai, aš visai rimtai sakau. Be Vasario man nesirodykit!

Indrulio akyse sužibėjo pikta ugnelė. Jis ryžosi dar vienam pavojingam žingsniui.

— Panele Aukse,— tarė jis truputį virpančiu balsu,— atvirai kalbant, jūs, rodos, esate geriau su Vasariu pažįstama, negu sakotės...

— Įdomu, iš ko tamsta spėji.

— Iš jo paties. Jis tamstos vardu pareiškė man vieną dalyką... Taip sakant, užtikrino.

— Būtent?

— Tamsta pati žinai. Labai man svarbiu, taip sakant, viso gyvenimo reikalu...

— Nieko nesuprantu. Su Vasariu aš apie tamstą nesu kalbėjus nė vieno žodžio.

Indrulis jautė, kad jo burna džiūsta, bet susilaikyti jau nebuvo galima.

— Vasaris mane užtikrino, kad tamsta niekad už manęs netekėsi...

Auksė ironiškai šyptelėjo ir patraukė pečiais.

— Ponas Jonai,— pradėjo ji, bet staiga Indrulis stvėrė ją už rankos ir maldaudamas pertraukė:

— Panele Aukse, prašau jus, dabar apie tai nė žodžio. Aš tik noriu jus paklausti, ar jūs tai sakėte Vasariui, ar ne?

— Vasariui aš to nesakiau.

— O kam kitam?

— Kam aš turėčiau tokius dalykus pasakotis? Tai būtų negražu ir net juokinga. Bet dabar aš turiu tamstai pasakyti...

— Nereikia, nereikia! — sušuko Indrulis, kaip įgeltas pašoko iš vietos, pabučiavo jos ranką ir spruko pro duris.

Grįždamas namo, jis keikė save paskutiniais žodžiais, kad velnias sukliupdė jam liežuvį, kad jis iš adatos vežimą priskaldė ir taip negarbingai melavo. Tą momentą jis giliai nekentė Vasario.

O Auksė liko nustebusi ir susimąsčiusi. Ji pajuto, kad netoliese nuo jos kažkas darosi. Tą vakarą ji ilgai nėjo gulti. Atsisėdusi savo kambary ir prislopinusi lempos šviesą marga abažuro skara, ji mintim perbėgo daugelį savo gyvenimo metų. Ją pagavo tokia nuotaika, tarsi ji rengtųsi į kokį didelį žygį, prieš kurį reikia susitelkti ir apskaičiuoti savo pajėgas. Ji jautė, tartum kažkas prie jos artinasi iš tolo, iš tolo, pamažu, atsargiai...

Ir ji laukė.

X

Kai atėjo pagaliau Kalėdos, Liudas Vasaris atsikvėpė lengviau ir nutarė tas tris savaites laisvo laiko praleisti nieku nesirūpindamas ir nesisielodamas. Jis jau buvo gavęs sau kambarį mieste, šiaip taip susitvarkęs, ir dabar gardžiavosi vėl pradėjęs gyventi savarankiškai. Su Indruliu jis atsiskyrė kaip dera seniem pažįstamiem, bet abudu jautė, kad tikro, nuoširdaus prieteliškumo jųdviejų širdyse nebeliko. Apie Auksę nė vienas jųdviejų daugiau neužsiminė, nors numanė ją būtent buvus priežastimi tos nesantarvės, kurios diegus jiedu jautė savo širdyse.

Indrulis nieko Vasariui nepasakė apie Auksės norą ją atlankyti kartu, bet Liudas ir pats buvo pasiryžęs per atostogas kaip nors su ja susitikti. O kol kas, pirmą Kalėdų dieną, jis nutarė palinkėti linksmų švenčių poniai Liucijai Glaudžiuvienei.

Penktą valandą paskambino jis prie durų, kur misinginėje lentelėje juodavo išgraviruotas parašas POVILAS GLAUDŽIUS. Jį įleido elegantiška tarnaitė ir, pasakiusi, kad ponai namie, atidarė saliono duris.

Ponia Liucija tučtuojau pasirodė iš gretimo kambario ir, jį pamačiusi, nudžiugo:

— O, kaip gerai, kad tamsta susipratai mus šiandien atlankyti! Juk tiek laiko gyveni Kaune — galėjai ir anksčiau mane atsiminti.

Taip, tai buvo Liucės žodžiai, bet juose buvo kažko ir ne jos. Liudas išsyk pasijuto nejaukiai, dar nesuvokdamas, kokį toną jam paimti — buvusio prieteliškumo ar senos pažinties oficialaus mandagumo. Jis teisinosi nežinojęs ne tik adreso, bet net nė pavardės. Į tai ji kažkaip kreivai šyptelėjo.

— Tai tiesa. Aš dažnai mainau iškabą: čia Brazgienė, čia Glaudžiuvienė, ką čia besuvaikysi.

„O, kad tai būtų mainoma tik iškaba!“ — pamąstė vienas sau Vasaris ir garsiai tarė:

— Iškaba, ponia, paprastai reiškia šiokį ar tokį turinį. Neslėpsiu, kad nuo Naujapolio laikų tamsta gerokai pasikeitei.

— Pasenau, žinoma.

— Ne, metai, matyt, neturi jokios galios paveikti tamstą. Ot, kažkaip nusiteikimas kitokis. Bet atsiprašau, kad aš taip nekukliai analizuoju ponią.

— Sveikinu! Anais laikais tamsta buvai jau per daug kuklus.

— Vadinas, ir aš pasikeičiau?

— Be abejo. Neslėpdama pasakysiu, kad į gera.

Taip kurį laiką jiedu žaidė gana banaliais žodžiais, stengdamiesi pro juos prasiskverbti ir vienas kitą pažinti. Jiem besikalbant ir bejuokaujant, įspūdis, kurį Vasaris gavo iš ponios Glaudžiuvienės teatre, sustiprėjo. Liudui atrodė, kad ponia Liucija dabar tapo didelė ponia, *mondaine*, susirūpinusi savo grožiu, linijom ir tualetais, mėgstanti linksmai pagyventi, nevengianti ir paflirtuoti. Ar ponios Liucijos sieloj yra dar kokių kilnesnių aspiracijų, kokia vaga eina jos vidaus dvasinis gyvenimas, jis tuo tarpu negalėjo suvokti.

Netrukus į salioną atėjo ir ponas Glaudžius. Vasaris jį vos pažino. Teatre ponios Liucijos vyras atrodė daug jaunesnis, paslankesnis, simpatingesnis. Dabar gi Liudas pamatė stambų, apysenį, aptukusį poną, apsirengusį tamsia eilute, kuri ne visai gražiai ant jo gulėjo. Trupučiuką per siauros kelnės, trupučiuką per platus švarkas ir trupučiuką per trumpos rankovės davė visai Glaudžiaus figūrai labai ploną, bet vis dėlto suvokiamai komišką bruožą.

Pasisveikinęs su svečiu, šeimininkas įvirto į fotelį, sukeitė kojas ir nežinia kam nei dėl ko tarė:

— Taip... taip... taip.

Ponia Liucija ironiškai dirstelėjo, o Vasaris laukė, ką jis pasakys toliau.

— Taip! — dar kartą su pasiryžimu pridėjo ponas Glaudžius.— Tai, vadinasi, šiandien Kalėdos...

— Taip, jau Kalėdos,— pritarė Vasaris, matydamas reikalą ką nors sakyti.

— Na, tai pavaišintum mus kuo nors,— kreipėsi jis į žmoną.

Ponia Liucija, nieko netarusi, išėjo į kitą kambarį.

— O tamsta, girdėjau, po užsienius važinėjai? — atsisuko jis į svečią.

— Taip, šį rudenį grįžau, taigi Lietuvoj dar beveik naujokas.

— Ir poetas?

— O, tarp kitko... Dabar aš einu gimnazijos direktoriaus pareigas.

— Gimnazijos direktoriaus!.. — ar tai stebėdamasis, ar tai paguosdamas, kažkokiu neaiškiu tonu pratęsė ponas Glaudžius.

„Bet jis gyvas idiotas“,— pamąstė Vasaris ir, norėdamas užmegzti kalbą, tarė:

— Aš nuo karo pradžios ligi šiol nesu buvęs Lietuvoj. Man dabar įdomu pažinti žmones ir gyvenimą. Aš stebiuosi, kad pas mus pradeda jau pamiršti karą.

— Taip, Lietuvoj karo kaip nebūta...

— O kaip pramonė? Yra kokių nors vilčių ilgainiui nukonkuruoti bent kai kurias užsienio prekes?

— Yra, o taip, yra.

— Amerikiečiai, rodos, įsteigė didelį medžiagų fabriką?

— Iš to nieko nebus.

— Kodėl?

— Subankrutuos.

— Kodėl?

— Neištesės.

Dar sykį klausti „kodėl“ buvo nepatogu, ir svečias ryžosi keisti temą.

— Tamsta su ponia dažnai vaikščiojat į teatrą?

— Ji dažnai, o aš tik į premjeras.

— Žinoma, tamsta turi daug darbo. Vis dėlto gražu, kad Kaune yra tokis geras teatras. Deja, aš taip pat retai galiu jį lankyti.

Ponas Glaudžius vėl nežinia kam nei dėl ko pritarė:

— Taip, taip, taip...

Laimei, tuo momentu sugrįžo į salioną ponia, nešdama padėklą su benediktinu ir saldžiais užkandžiais.

— Tuoj bus ir kavos, o kol kas gal pabandysime po stiklelį?

— Pilk,— vamptelėjo vyras.

Jis, nieko netaręs, tuoj išgėrė ligi dugno ir antrą pats prisipylė.

Ponia Liucija ir Vasaris kalbėjosi švenčių vizito temom, apie pažįstamus, teatrą, dienos įvykius, o ponas Glaudžius tik retkarčiais įterpdavo savo „taip, taip, taip"...

— Ponia, o kurgi mano krikšto sūnus? — staiga paklausė Vasaris.— Aš manau, kad jis jau dabar didelis vyras. Aš norėčiau su juo susipažinti.

— A, tai visuomet galima. Vytuk! Vytuk! — šūktelėjo ji, atsidariusi kitas duris.

Į salioną įėjo 10 metų gražus berniukas ir, nesuprasdamas, ko iš jo nori, sustojo prie durų.

— Vytuk, žinai, kas šitas ponas? — klausė motina, žvilgsniu rodydama jam Vasarį.— Tai tavo krikšto tėvas. Atsimeni, aš tau pasakodavau. Na, eik pasisveikink.

Vytukas, paduodamas ranką, brūkštelėjo koja ir kreivai dirstelėjo į poną Glaudžių.

— Matai koks vyras! — stebėjosi Vasaris.— O gal jau ir gimnazistas?

— Dar ne,— paaiškino motina,— kitąmet tai jau tikrai bus.

— Na, Vytuk, tai kaip tau sekasi mokytis? Kas geriausiai patinka?

— Gamta ir geografija,— atsakė Vytukas.— Ten daug paveikslėlių, žemėlapių. Ir aš turiu didelę žolynų ir plaštakių kolekciją.

— Parodysi man?

— Einam,— keldamasis ir traukdamas Vasarį už rankos, kvietė krikštasūnis.

Bet motina švelniai jį sudraudė:

— Na, nebūk toks greitas. Gal krikšto tėveliui neįdomios tavo kolekcijos.

— Kur nebus įdomios! — patvirtino Liudas.— Aš jas būtinai noriu pamatyti.

Tačiau Glaudžius nepalankiom akim šnairavo į savo posūnį.

— Eik į savo kambarį,— šiurkščiai sudraudė vaiką.— Nemėgstu, kai maži tarp suaugusių painiojasi.

— O, tegu dar pavieši su savo krikštatėviu,— užtarė Vasaris.— Tokio amžiaus vaikam jau naudinga pabūti ir su vyresniaisiais.

— Eik, eik į savo kambarį,— pakartojo rūstus patėvis, ir Vytukas, vėl kreivai į jį žvilgtelėjęs, išėjo.

Padavė kavos, išgėrė dar po stikliuką likerio, bet Glaudžius pasiliko vis toks pat nerangus ir paniuręs. Gerokai nustebęs Liudas žiūrėjo, kaip ponia Glaudžiuvienė rūko papirosus su tikru paryžietišku fasonu.

— Žinai ką, mielas kūme,— lyg ką atsiminus tarė ponia Liucija,— palydėk mane ryt į teatrą. Mano vyras turi bilietą, bet pasirodo, kad negalės eiti.

— Ne, negalėsiu,— patvirtino Glaudžius.

Vasaris sutiko:

— Su mielu noru, ponia, bet klausimas, ar aš gausiu bilietą. Šventės.

— O mano vyro bilietas? Duok savo bilietą.

— Taip... taip... taip... — rausdamasis piniginėj, niurnėjo ponios Liucijos vyras.— Štai. Ketvirta eilė, iš kairės, 10 litų.

Vasaris nustebęs, nors abejodamas, siekė į kišenių ieškoti dešimties litų, bet ponia sulaikė jo ranką ir įteikė bilietą. Liudas atsisveikino. Ponas Glaudžius tingiai pakilo ir palydėjo svečią ligi saliono durų.

— Tai štai kur pakliuvo vargšė Liucė,— mąstė Vasaris, žingsniuodamas namo.— Nenuostabu, jei, gyvendama su tokiu stuobriu, ji pati taip pasikeitė. Kita gal būtų sugniužusi jos vietoj, o ji, žiūrėk, pasitempė į moderniškos ponios fasoną. Na, žiūrėsim...

Rytojaus dieną ponia Glaudžiuvienė paskambino jam telefonu, kad jis ateitų anksčiau, apie 6 val.; jiedu pavalgys kartu vakarienės ir eis į teatrą. Pono Glaudžiaus nebuvo namie, tad jie vakarieniavo tik trise: ponia, Vytukas ir svečias. Ponia Liucija valgė mažai ir, tuoj pakilusi, nuėjo baigti savo tualeto, o Vytukas vedėsi krikštatėvį parodyti savo kambario ir rinkinių.

Kambariukas buvo tvarkingai laikomas, papuoštas tinkamais vaikui paveikslais ir jo paties surinkta, medinėj dėžėj po stiklu laikoma drugių kolekcija. Bet Vasariui tuoj į akis krito didokas, ties vaiko lova pakabintas daktaro Brazgio paveikslas, matyt, padidintas iš atsiųstos iš fronto fotografijos.

— Vytuk, kas čia per ponas? — tyčia paklausė jis vaiką.

— Gi mano tėvelis, argi jūs nepažįstate? — nustebo Vytukas.

— Taip, aš jį pažinojau, tik niekad nebuvau matęs kariškai apsirengusio.

— Jis kariavo su vokiečiais ir žuvo kare. O šiandien mamytė man pasakojo, kad jūs buvote su mano tėveliu geri draugai.

— Taip, taip, Vytuk, tavo tėvelis buvo labai geras žmogus,— patvirtino Liudas, ir aštrus liūdesys suspaudė jo širdį, gyvai atsiminus anuos laikus, kada jiedu su studentu Brazgiu tylom varžėsi dėl išdykėlės Liucės simpatijos, ir jis, jaunas klierikėlis Vasaris, buvo tose varžytynėse laiminguoju. Berods laiminguoju jis buvo ir dabar, nes štai ta pati Liucė kažin ar nebūt linkusi iš naujo atkreipti į jį dėmesį, o nelaimingas daktaras Brazgys jau seniai pūva šaltoje žemėje. Taip, vienas pūva, bet štai kitas Brazgys auga jo vietoj. Ano, kiek Liudui buvo žinoma, Liucė nemylėjo, o dėl šito gal ir gyvybės nesigailėtų. Anas dėl Liucės būtų šokęs į ugnį ir į vandenį, o šitas?

Ir Vasaris panoro jį pabandyti.

— Vytuk, o antrąjį savo tėvelį tu ar myli?

— Kokį antrąjį? — nesuprato vaikas.

— Tau mama gi davė dabar antrą tėvelį,— tą, kur čia gyvena.

— Poną Glaudžių?

— Taigi. Jis dabar tau tėvelis, tiesa?

— Visai jis man ne tėvelis. Aš jo nemyliu, nes jis nei manęs nemyli, nei mamytės nemyli. Ir kai aš užaugsiu, aš mamytę pas save atsiimsiu.

— Šit kaip! — nustebo Vasaris.— Kas gi tave, Vytuk, pamokė taip kalbėti?

— Niekas manęs nemokė. Aš pats girdžiu, kaip mamytė kalbasi su ponu Glaudžium.

Jaunojo Brazgiuko narsumas tryško ne tik iš jo žodžių, bet ir iš akių. Toliau vaiką kvosti ir brautis į šeimos paslaptis Liudui pasirodė nepatogu ir nepedagogiška. Bet jis nutarė viską sužinoti iš pačios ponios Liucijos.

Ji pagaliau išėjo iš savo kambario, labai gražiai pasi-

puošusi, ir Liudas, sumetęs, kad ji dabar turi jau apie 35 metus, stebėjosi jos jaunumu ir grožiu.

Išėję į gatvę, jiedu nutarė eiti pėsti, nes laiko turėjo pakankamai, o vakaras buvo nors šaltas, bet tylus ir gražus.

— Jūsų sūnus,— pradėjo Vasaris rūpima tema,— labai išmintingas berniukas ir jus labai myli. Tik man keista, kad poną Glaudžių jis taip ir vadina ponu Glaudžiumi.

— O kaip tamsta nori, kad vadintų?

— Tokiais atsitikimais antrąjį motinos vyrą vaikai paprastai tėvu vadina.

— Be reikalo. Aš manau, kad tėvo žodis vaikui turi būti taip brangus ir reikšmingas, kad juo netinka vadinti ką nors kitą.

— Aš pastebėjau, kad jūsų sūnus neprimyli pono Glaudžiaus.

— Tamsta pasidarei labai pastabus. O ar nepastebėjai, ar ponas Glaudžius labai myli mano sūnų?

— Berods nelabai...

— Na tai viskas tvarkoj,— sausai pabaigė ponia Liucija, tarsi duodama suprasti, kad toliau šis pasikalbėjimas jai būtų nemalonus.

Bet Vasaris apsimetė to nepastebėjęs ir tęsė toliau:

— Dovanokit, ponia, jei aš būsiu kiek įkyrus. Bet kaip senas jūsų pažįstamas ir ne per seniai atsiradęs Kaune, noriu tinkamai situacijoj orientuotis. Kad jūsų sutuoktuvės su ponu Glaudžium nėra laimingos, tai aišku kiekvienam, kuris bent pusvalandį praleido jūsų šeimoj, kaip aš vakar. Bet aš norėčiau žinoti, kaip tai atsitiko.

— Ak, negadink man tamsta prieš operą ūpo. Kaip aš atrodysiu šviesoj!

— Na, tai po operos?

— Stebiuosi, kad tamsta taip labai manim susidomėjai. Anksčiau, rodos, to nebūdavo... Geriau papasakok man apie naujus savo pažįstamus ir pažįstamas. Netikiu, kad taip jau vienuoliškai gyventum.

— Mano pažįstamų būrys kol kas labai dar negausus ir neįdomus. Tiesa, viena pažintim gal ir galėčiau pasigirti, bet ji dar vos tik užuomazgoj.

— Na, su kuo?

— Yra čia tokia amerikietė Auksė Gražulytė.

— A, girdėjau. Iš veido net ir pažįstu. Gražuolė.

— Ir išmintinga.

— Ir turtinga. Matai, visą himną jai sugiedojom. Gaila, kad tamsta pasipiršti jai negali. O gal jau dabar, po laiko, pakeitei savo nusistatymus? Aš kažką net esu girdėjusi, kad tamsta užsieny metei kunigavęs. Tiesa?

Vasaris dabar svyravo: būt jam nuoširdžiam ir atviram su ponia Liucija ar tenkintis miglotais posakiais?

— Užsieny, ponia, ką ten besupaisysi, kaip buvo. Bet Lietuvoj štai ir vėl atsiverčiau.

— Laikinai ar nuolatinai?

— Kaip čia poniai pasakius,— rinko žodį Vasaris.

— Ligi patogaus momento? — padėjo jam ponia Liucija.— Na ką gi? Aš tamstos nesmerkiu. Kas iš mūsų nedarome klaidų? Tik galėčiau pasigirti, kad kadaise aš ateitį teisingiau įspėjau negu tamsta.

Liudas pastebėjo, kad ponia Liucija jau nebe pirmą kartą apeliuoja į tą „kadaise" ir „anksčiau". Ką tai reiškė? Priekaištą, pasityčiojimą ar ką kita?

— Kadaise, ponia,— tarė jis rimtai,— ir tamsta buvai linksma, padykusi panelė, o šiandien didelė, puošni ponia...

— Ir tiek?.. Na, bet mesk, ponas Liudai, kalbėdamas su manim tą iškilmingą toną ir prancūzišką ceremoningumą. Atsiminę tą „kadaise", galėtume ir paprasčiau pasikalbėti.

Vasariui pasirodė, kad dabar ponios Liucijos balse suaidėjo kažkas iš seniai praėjusių laikų.

Teatre jiedu buvo gerai nusiteikę. Per antraktus dalinosi įspūdžiais, gyrė ir peikė artistus, vaikščiojo į bufetą. Liudas matė, kad ponia Liucija turi daug pažįstamų vyriškių. Daug kas ją sveikino, daug kas lydėjo akim ir, matyt, apie ją kalbėjo. Daug kas susidomėjo ir jos palydovu. Smalsuolių žvilgsniai dar kartą jų ieškodavo, kai sužinodavo, kad Glaudžiuvienės palydovas — tai poetas Vasaris; kitiem jis buvo tik kunigas Vasaris.

Ponia, pastebėjusi tą smalsumą, tarė jam pusiau juokais, pusiau rimtai:

— Teks dabar tamstai nukentėti dėl manęs. Mane daug kas laiko didele flirtininke. Kauno publika nepaprastai mėgsta

apkalbinėti. Jeigu dar sykį pasirodysi su manim, apšauks mano meilužiu.

— Ar jau buvo tokių, kur apšaukė?

— O, ir ne vienas,— juokėsi ji.— Pagyvensi ilgiau, išgirsi visokių istorijų.

— Esu pasiryžęs netikėti nė vienai,— riteriškai protestavo Vasaris.

— O, tai nesvarbu. Gali tikėti visom.

Opera tą vakarą pasibaigė gan anksti, tat ponia Liucija kvietė Vasarį užeiti pas ją išgerti stiklą arbatos. Vasaris mielai sutiko. Jis jautė, kad šį vakarą jųdviejų pažintis grąžina juodu į anuos tolimus Kleviškio laikus, nors kitokiais keliais ir kitokiom aplinkybėm. Jiedu abudu yra tapę kitoki, bet vis dėlto vienas antram nesvetimi. Abudu šitai jautė, ir abudu tuo džiaugėsi, nes vienas iš maloniausių subrendusio žmogaus jausmų yra patirti, kad pirmųjų jaunystės susižavėjimų dalyvis dar ir šiandien tau ištikimas ir mielas.

— Ponia Liucija,— kalbėjo Vasaris, sėdėdamas jos salione,— aš būčiau juokingas, jei tą ryšį, kurį jaučiu tarp mudviejų, vadinčiau meile. Bet turiu tamstai prisipažinti, kad kai sužinojau iš tėvo, jog ištekėjai dar kartą už kažko antro, pajutau širdy gilų tamstai priekaištą ir gailestį. Man tas atrodė visišku anų jaunystės dienų išsižadėjimu.

— Dėl to, kad tamsta poetas,— nusišypsojo ponia Liucija,— ir gyvenimą traktuoji truputį literatūriškai. Be to, tamstos žodžiais kalba gryniausias vyriškas egoizmas.

— Kaip egoizmas? — nustebo Liudas.

— Gi paprastai: nors aš tavęs nemylėjau, palikau vieną, nuėjau savais keliais ir dabar svajoju apie žavias amerikietes, bet tu manęs nepamiršk ir už nieko kito nedrįsk tekėti! Ar ne tiesa, ponas Liudai? Aš dabar tamstą vadinsiu ponu, gerai?

Ji tai kalbėjo pusiau juokaudama, bet Liudas sugavo jos balse ir paslėptą kartaus liūdesio stygelę. Ir jam pasidarė drovu.

— Prašau teisingai mane suprasti... — buvo bepradedąs teisintis, bet ji nutraukė:

— Nereikia, nereikia... Aš puikiai tamstą suprantu. Juk esama meilės ir esama įsimylėjimo. Tai tokis tarp mudviejų skirtumas. Aš pati galutinai tai supratau tik po mano vyro

mirties, kai reikėjo ryžtis antrą kartą tekėti. Na, bet tamsta gali būti patenkintas: ištekėdama antrą kartą, aš laimės nesugavau, ir gražių jaunystės dienų išsižadėti čia nėra priežasties.

— Vakar aš tuo įsitikinau. Ponas Glaudžius ne iš tų, kurie sukuria šeimos laimę. Bet ar nebuvo to matyti iš pat pradžių? Kam tamsta tekėjai už jo?

— Po laiko, ponas Liudai, viskas matyti. Atsimink, kad tai įvyko prieš trejus metus.

— Na, papasakokit, ponia Liucija. Man be galo įdomu patirti, kas tamstą palenkė tekėti už Glaudžiaus.

— Bet tamsta pamiršti savo arbatą. Ji visai atauš. Deja, viską išreikšti tamstai aš nesugebėsiu. Kai kurie gyvenimo momentai sunkiai duodasi atpasakojami. Kai išgyveni, viskas atrodo paprasta, nesudėtinga, o papasakosi — išeis neįtikima, su spragom, net kartais kvaila. Taip beveik ir čia. Tamsta manai, kad tai buvo kokių kovų, svyravimų, svarstymų virtinė? Nieko panašaus. Atrodė viskas labai paprasta. Įsivaizduok tamsta mano padėjimą, vyrui žuvus. Kaip gyventi? Iš dėdės? Likti klebonijoje, ir dar su vaiku? Jokio darbo aš dirbti nemoku ir nepratus. Tiesa, galėjau mokytojauti. Gal būčiau taip ir padarius, bet tuo tarpu dievai žino iš kur pasipainiojo Klevišky Glaudžius. Tai buvo dar 1920 metais. Viskas tada Lietuvoje virė, kunkuliavo. Rizika atrodė paprastas dalykas. Glaudžius tada buvo veikėjas. Važinėjo su misijom į užsienius, turėjo svarbią vietą valdžioj. Buvo tai žmogus su ateičia, nors jau nebejaunas.

— Bet vis dėlto storokas ir nepaslankus?

— O, aš tamstai nepasakosiu, kaip jis apie mane sukosi ir kaip mokėjo patikti dėdei. Bet tuomet jis tai galėjo.

— Ir „taip, taip“ nekartodavo?

— Rečiau ir į prasmę. Bet prašau nepajuokt mano vyro!.. Taigi taip ir išėjo, kad dar po pusės metų tapau ponia Glaudžiuvienė. Juk be meilės tekėti man ne pirmas kartas.

— Kaipgi taip greit viskas pasikeitė?

Ponia Liucija liūdnai nusišypsojo.

— Žinai, ponas Liudai, kad šeimoj dažnai viskas pasibaigia kartu su pirmuoju medaus mėnesiu. Kartais dar greičiau. Man taip pat tas mėnuo buvo jau gana kartus.

— Dėl ko gi?

— Matai, Glaudžius buvo senas kavalierius. Visas jo džentelmeniškumas ir rūpestingumas pasibaigė kartu su vestuvėm. Jo energijos tiem reikalam užteko tol, kol jis apsirūpino žmona. Apsirūpino — ir apsileido. O aš jam buvau reikalinga tol, kol nusibodau. O nusibodau gana greit. Ir jis grįžo prie savo senų įpročių. Be to, jis tikėjosi tuoj sulauksiąs sūnaus, kuriam galės palikti savo turtus. Bet vaikų, deja, nėra. Nusivylimas. Dėl to jis ėmė nekęst Vytuko, o iš dalies ir manęs. Štai ir viskas.

— Atleiskit, ponia Liucija, bet jis man atrodo bukaprotis.

— O ne. Praktiškiem, pinigų, prekybos reikalam jis labai gabus žmogus. Tik jau toks apsileidėlis.

— Skirkitės.

— Nėr kaip. Jis nesutinka. Vis mat šeimyna. Ir sūnaus dar laukia.

Vasaris išgėrė savo arbatą, pakilo, perėjo porą kartų per salioną, pažiūrėjo paveikslų, bet namo eiti dar nenorėjo.

— Skambinat? — paklausė, pamatęs ant fortepijono gaidų.

— O, taip. Dabar daugiau kaip anksčiau. Laiko turiu, ką beveikčiau?

— Ir nieko daugiau iš gyvenimo nelaukiat, ponia Liucija?

Ji negreit atsakė. Išsiėmė papirosą, užsirūkė, persėdo į kitą vietą patogiau ir tik tuomet prabilo:

— Ko gi man pagaliau laukti? Mano vyras, kadangi manęs nemyli, nėr per daug nė įkyrus. Esu aprūpinta. Na, o gyvenimą stengiuosi sau paįvairinti per daug nesivaržydama. Kas čia man? Greit jau pasensiu — tuomet galas.

Liudo širdis susispaudė, girdint šiuos žodžius. Liucės burnoj tokia kalba?.. Juk tai panašu į desperaciją! Ne iš gero ji taip kalba, o dar blogiau, jeigu ir daro.

— Tamsta baugini mane, ponia Liucija. Tamsta nelaimingesnė, negu aš buvau manęs.

Ji nusijuokė kažkokiu dirbtinu juoku.

— Koks tamsta keistuolis! Jei nevykusiai ištekėjusi moteris nori dar pasinaudoti gyvenimu, tamsta vadini ją nelaiminga. Tai dar kunigiška!..

— Kita gal ir ne, bet tamsta!

— Ė, visi mes iš vieno molio krėsti. Ką jau čia!

Ji nervingai sugniuždė papirosą peleninėje ir tuoj užsidegė kitą. Užsirūkė ir Vasaris. Tyla tęsėsi ilgokai.

— Fi, kokia aš šiandien pasidariau,— papurčiusi galvą, prabilo ponia Liucija.— Pripasakojau tamstai daug nereikalingų dalykų ir pati štai išglebau.

Vasaris nieko neatsakė, ir po antros pauzos vėl ji tarė:

— O žinai, ponas Liudai, kad ne Vytukas, būtų be galo sunku. Aš nežinau, ką aš daryčiau, jei ne tas vaikas. Be jo gyvenimas man nebeturi jokios prasmės.

— Ar Vytuko ateitis aprūpinta?

— Taip. Jei Glaudžius turės vaikų, Vytukas gauna lygią dalį su jais, jei neturės, jis vienintelis įpėdinis. Bet, tapęs pilnametis, jis gali įpėdinystės atsisakyti ir pareikalauti sau trečios dalies viso turto. Aš manau, kad jis šituo kada nors ir pasinaudos.

— Saugokit, ponia Liucija, savo sūnų. Jis puikus berniukas.

Ji pradėjo pasakoti apie Vytuką, tarsi norėdama įrodyti šiuos Vasario žodžius. Nuotaika atslūgo, pragiedrėjo. Turbūt ir poniai Liucijai, kaip ir visom motinom, vienintelio sūnaus meilė galėjo dar išblaškyti visus gyvenimo sunkumus.

Jis atsisveikino ir išėjo jau gana vėlyvą valandą, patenkintas šiuo vakaru ir net Glaudžium, kad jis išvažiavo ir davė progos taip greitai ir tvirtai atnaujinti su ponia Liucija seną pažintį.

XI

Ponia Liucija Glaudžiuvienė, praslinkus vieniem metam po sutuoktuvių, galutinai įsitikino, kad jos santykiai su vyru jau nebepasitaisys niekados. Ji pamatė, kad apsiriko, tikėdamasi sudaryti pakenčiamą buitį, kaip buvo sudariusi su taip pat nemylimu Brazgiu. Bet Brazgys buvo jaunas, vikrus, malonus vyriškis, kuris ją mylėjo ir buvo pasiruošęs padaryti dėl jos viską, ko tik ji panorės. Tuo tarpu Glaudžius pasi-

rodė esąs kietas egoistas, kuris po vienų metų bendro gyvenimo tik tada pasigesdavo žmonos, kai atbusdavo noras ir viltis sulaukti iš jos sūnaus.

Vis dėlto ir ponas Glaudžius turėjo kai kurių gerų savybių. Pirmiausia, žmonai jis nebuvo šykštus. Gerai ją rengdavo ir jos pačios smulkiem reikalam skyrė kas mėnuo tiek pinigų, kad jai varžytis niekados nereikėdavo. Snobiška jo, pramonininko ir stambaus komersanto, ambicija reikalavo, kad Glaudžiuvienė atrodytų kaip didelė ponia ir kad jai pavydėtų net ministerienės. Ir širdy jis buvo patenkintas, nors tuo nesigyrė, kad Liucė moka didelės ponios fasoną laikyti. Glaudžius didžiavosi, kad jo žmona atrodė aristokratė ne tik puošnumu, bet ir dvasia: buvo išsilavinus, daug skaičius, mokėjo prancūziškai ir skambino pianinu. Ponam Glaudžiam buvo atdaros durys į visus priėmimus, rautus ir faifoklokus. Visa tai Glaudžiaus interesam darė geros įtakos ir su kaupu grąžindavo išleistas žmonai lėšas.

Antra gera ponios Liucijos vyro savybė — tai kad jis nebuvo pavydus, nes juk nereta vyrų, kurie ir nemylėdami sekioja savo žmonas kaip koki cerberiai. Lengva numanyti, kad aplink gražią, puošnią, turtingą ir įdomią nepaslankaus biznieriaus žmoną tuoj susidarė visas ratas adoratorių. Nuėjus į balių, vos tik Glaudžiai įžengdavo pro duris, jau rūbinėj prisiplakdavo koks nors majoras, direktorius, partijos lyderis arba kitas koks žymus, galantiškas, dar neseno amžiaus ponas — ir tai dar ne vienas. Lydimi daugelio smalsių akių, jie eidavo į jaukų bufeto kampelį arba į kokį kinų, japonų ar indų stiliaus kambarį, kur vyras, užsakęs ko nors pavalgyt ir išgert, jau likdavo sėdėt visą vakarą, o žmona su palydovais fokstrotuodavo ir valsuodavo, tik protarpiais prisėsdama atsigaivinti vyno stiklu.

Geri pažįstami kartais ir be vyro lydėdavo ponią Liuciją į balius arba į operą. Kauno poniutės, kurios tuo tarpu nuobodžiaudavo vienos, globojamos šykščių arba pavydžių vyrų, piktindavosi ponios Glaudžiuvienės elgesiu ir skleisdavo apie ją nepadorių paskalų. Bet Glaudžius ar tai dėl to, kad jam žmona maža rūpėjo, ar tai dėl to, kad jis aklai pasitikėjo jos dorybėm, nieko įtartino jos pažintyse ir pasilinksminimuose nematė.

O ponia Liucija, gražiausią savo jaunystės laiką praleidusi gilios provincijos užkampy, dabar, patekusi į laikinosios sostinės sūkurį, pamažu ėmė gardžiuotis laisvesnio ir linksmesnio gyvenimo malonumais. Pasigardžiavusi gi tuoj sumetė, kad gyvena jau paskutinį savo amžiaus laikotarpį, kada moteris dar gali džiaugtis ir kitus džiuginti be savo didelių pastangų ir kitų pasiaukojimo. Ir ji nutarė tuo laikotarpiu pasinaudoti. Iš prigimties gyvas ir impulsyvus jos charakteris nors karo metu gerokai prigeso ir atvėso, bet vis dar liko pakankamai jautrus džiaugsmui ir nerūpestingam šypsniui. Ponia Liucija, nors ir kaip buvo prislėgta nevykusio savo šeimos gyvenimo, momentais dar būtų galėjusi žybčiot akim ir juoktis taip pat skambiai, viliojamai, kaip ir prieš 15 metų.

Bet ji turėjo jautrią stiliaus nuovoką. Ji nujautė, kad tai, kas tinka 20 metų panelei, nebetiks 35 metų moteriai, norint ji ir jaunai atrodytų. Dėl to ponia Liucija nutarė suvaldyti jaunystėj neišeikvotą temperamento išteklių, o prisiderinti prie jos amžiui ir padėjimui tinkamo stiliaus. Jos žavumas tokiu būdu dvigubai padidėjo, nes pro rafinuotas puošnios ponios manieras kiekvienas, arčiau ją pažinęs, jautė karštą širdį ir lakią sielą.

Tuo metu, kai Vasaris sutiko ponią Liuciją pirmą kartą teatre, jos širdis buvo laisva nuo bet kokio gilesnio susižavėjimo. Ponia Glaudžiuvienė to neparodė, bet iš tiesų šitas susitikimas ją stipriai nudžiugino. Apie Vasario parvykimą ji jau buvo žinojusi, apie literatūros vakarėlį, kuriame jis esą skaitęs dramą apie vienuolės ir kunigo vedybas, ji taip pat buvo girdėjusi. Dėl to dažnai pradėdavo jį atsiminti ir paspėlioti, koks jos gyvenimas būtų buvęs dabar, jei anuomet Vasaris būtų iš seminarijos išstojęs ir ją vedęs. Žinoma, jis taip pat galėjo žūti kare. Bet jeigu būtų likęs gyvas, kas jis dabar būtų? Aptiekininkas, juristas, profesorius ar žymus literatas? Ponia Liucija smalsiai laukė progos su juo susitikti ir pažiūrėti, kaip jis dabar atrodo. Juo labiau kad ir ją buvo pasiekę gandai, esą Liudas Paryžiuj kunigystę metęs.

Visai netikėtai pamačiusi jį šalia savęs teatre, ji nustebo ir nudžiugo. Buvo panašu, tarsi pats likimas po ilgų nesimatymo metų staiga susodino juodu šalia vienas kito. Ponia

Liucija savo džiaugsmą nuslėpė, bet visa širdim geidė jam patikti. Liudas atrodė jai labai pasikeitęs, suvyriškėjęs, subrendęs, savim pasitikįs. Ir kaip anuomet ją suintrigavo jauno klierikučio kuklumas ir nedrąsa, taip dabar traukė jo pasikeitimas ir vyriškumas. Ponia Liucija pajuto, kad jos širdies reikalai su Liudu dar nėra baigti.

Tačiau Vasaris tokio jausmo neturėjo. Jam buvo miela atnaujinti pažintį su pirmąja jį žavėjusia moterim, bet artimesnių ryšių su ja nesitikėjo sumegsiąs. Liucė gerai aptarė jųdviejų jausmų pobūdį, sakydama, kad ji mylėjo, o jis buvo tik įsimylėjęs. Jis pats manė, kad buvo bepradedąs mylėti, bet seminarija, jo įsišventimas kunigu, jos ištekėjimas ir jo pažintis su baroniene tos meilės pumpurą galutinai sunaikino...

Kartais, svarstydamas savo gyvenimą, jis taip pat paspėliodavo, kas būtų buvę, jeigu jis būtų iš seminarijos išstojęs ir Liucę vedęs. Ir jis manydavo, kad greičiausiai jiedu būtų sugyvenę gerai, kad jis būtų buvęs ramesnis, doresnis ir geresnis, negu kunigaudamas, bet gyvenime nieko reikšmingo greičiausiai nebūtų pasiekęs. Seminarija jau vis tiek buvo sutrukdžiusi jo mokslą, paramos jis iš niekur nesitikėjo, o karas būtų galutinai viską suardęs. Dėl to jis nelabai nė gailėjosi nesusirišęs su Liuce. Svarstydamas savo gyvenimo įvykius, paskutiniais laikais jis padarydavo išvadų, kad likimas jį veda vingiuotu keliu, kupinu abejonių, susigraužimų ir sąžinės kovų, bet kad šituo keliu eidamas jis gal pilniausiai ir vaisingiausiai pareikš savo dvasios turinį ir galų gale pasieks kokį dar jam nežinomą, bet didelį tikslą.

Galimas daiktas, kad ir susitikimas su Aukse Gražulyte taip pat buvo viena iš tų priežasčių, dėl kurių atnaujintoji pažintis su Liuce žadino tik jo smalsumą, giliau nepaliesdama širdies. Jau tą patį vakarą, parėjęs iš ponios Glaudžiuvienės, jis atsiminė ir auksaplaukę amerikietę. Analizuodamas vienos ir kitos jam padarytą įspūdį, pirmenybę jis pripažino Auksei. Tiesa, ji nebuvo gražesnė už Liucę. Atvirkščiai, fizinis brunetės Liucės tipas Vasarį traukė stipriau negu pusiau blondinės Auksės.

Tačiau amerikietėje Vasaris pajuto tą nepaprastą žavesį, tą neišaiškinamą jėgą, kurią kartais pajunta vyras,

susitikęs su kai kuriom moterim, net jų nepažindamas ir nė vieno žodžio jom į jį nepratarus. Mistikas tai pavadintų sielų giminyste, fiziologas atrankos instinkto balsu, kabaretinės nuotaikos padauža — „sexappealiu". Bet tai bus greičiausiai kokia paslaptinga žmogaus dvasios signalizacija, įspėjanti mus, kad štai pro šalį praėjo tas ar ta, kuri papildys gal įkyriausiai jaučiamą mūsų gyvenimo spragą. Dėl to dabar Vasario mintys ir jausmai nuolatos sukosi apie Auksę, ir nejučiom ji pradėjo tapti visų jo vidaus gyvenimo painiavų į išsprendimą vedamąja gija.

Vieną vakarą, jau po minėto atsilankymo pas ponią Glaudžiuvienę, kai Auksės pirmenybė Vasario nuovokoj jau buvo pripažinta, užsuko pas jį Varnėnas. Liudas pastatė kavos, ir abu draugai pradėjo filosofuoti poezijos ir gyvenimo klausimais.

— Aš pastebiu,— kalbėjo Varnėnas,— kad tavo poetinė kūryba dabar yra sustojusi kaip ir kokioj kryžkelėj. Tavo paskutinių metų eilėraščiai, o taip pat ir drama, su kuria mus tada supažindinai, be ankstyvesnio kartumo ir maištingumo, turi dar kažin kokios rezignacijos, juodo pesimizmo ir nevilties. Toliau šia kryptim nebėr kur eiti. Arba tu visai mesi rašęs, arba pradėsi ką nors nauja. Štai aš pasveikinčiau.

Vasaris patylėjęs tarė:

— Pesimistinės poezijos ligi šiol būčiau galėjęs parašyti daug daugiau, bet kas iš to? Pačiam koktu. Dėl to ir nerašau. Tu sakai — atsistojau kryžkelėj? Aš joj seniai stoviu. Tik anksčiau buvo pradžia, o dabar turbūt jau galas. Jaučiu, kad Lietuvoj aš persisversiu į vieną kurią pusę. Dabar kondensuotai dar sykį gyvenu tai, ką buvau išgyvenęs per 10 ar net 15 metų.

— Taip gerai pažįsti savo sielos mašineriją? — nusijuokė Varnėnas.

— Aš juk tapau introspekcijos specialistas.

— Tai turėtum žinoti ir kas tą persisvėrimą nulems.

— Numanau.

— Nagi?

— Koks nors netikėtas įvykis, dvasios sukrėtimas... O gal ir šiaip pasiryšiu atsidėti vien literatūros darbui. Meniškasis idealas taps vienintelių viso gyvenimo tikslu. Jeigu

aš turiu poeto prigimtį, tai kitaip nė negali būti. Meniški palinkimai ir aspiracijos turi formuoti gyvenimą, o ne atvirkščiai.

— Žinoma,— pritarė Varnėnas,— gyvenimas visada turi būti formuojamas pagal kurias nors aspiracijas ir principus. Bet, atsistojus į tam tikrą ideologinę plotmę, būtų galima paklausti, ar tokiu aukščiausiu principu yra tavo poetinės aspiracijos, ar gal jos pačios reikia subordinuoti dar aukštesniam principui, ypač jeigu jau kartą tu esi su juo susirišęs? Numanai, kad aš turiu galvoj kunigystę.

— Niekados, niekados! — sušuko Vasaris.— Vyriausias principas mano gyvenime yra tas, kuris leidžia tobuliausiai ir vaisingiausiai išnaudoti man savo pajėgas ir gabumus. Visa kita — varžtai, kuriuos saugoti netikslu ir prietaringa.

Varnėnas šyptelėjo.

— Tu dabar kalbi beveik taip, kaip panelė Auksė, komentuodama tavo dramą. Ar neužsikrėtei jos pažiūrom?

— Atsiprašau, jeigu ta pažiūra yra iškelta iš mano dramos, vadinasi, ji yra ne Auksės, bet mano. Be to, ji glūdi ne vien mano dramoj, bet ir mano gyvenime.

— Na, nepyk, plagiatu aš tavęs nekaltinu. Bet atsimink dar Meškėno priekaištą: kas išspręs, kuris gyvenimą formuojamasai principas yra vaisingas, o kuris bergždžias?

Vasaris niekinamai numojo ranka.

— Meškėnas, žinoma, turėjo galvoj metafizinius pagrindus, priesaikos amžinumą ir t. t. Kas išspręs? Gi patyrimas, praktika, vidaus eksperiencija, rezultatų akivaizdumas! Štai kas išspręs! Tapai mediku, o pamatei, kad esi mėsininkas, tai mesk gydęs, nes imsi žmones pjauti. Taip pat ir su kunigyste. Kokios čia metafizikos!

— Žinai ką, brolau,— pradėjo Varnėnas, matyt, rimtai pasirengęs priešintis,— visa tai gražu teorijoj. Bet gyvenime tokis kraštutinis individualizmas gali sukelti tikrą chaosą. Mes minsime savo pažadus, mesime pareigas, blaškysimės ir nieko gera nepadarysime. Atsimink, kad žmogus yra linkęs apsigaudinėti ir pataikauti savo silpnybėm. Ieškodamas neva gyvenimo pilnybės ir vaisingumo, jis faktiškai ieškos laikinos laimės ir smagumo. Žiūrėk, tave patį apšauks hedonistu.

— Tu man tai taikai?

— Ne, aš kalbu apskritai.

— O aš nieko apskritai nekalbu. Kiekvienas težiūrie savęs. Gyvenimo teorijos tegali būti labai reliatyvios. Kai dėl manęs, aš esu ramus. Aš esu daug mąstęs, svarstęs, daug iškentėjęs, ir mano gyvenimo rezultatai man visiškai akivaizdūs. Man tas individualizmo principas tinka.

— Vadinasi, tu esi ne tik reliatyvistas, bet ir individualistas net ir principus taikydamas?

— Be abejo. Sakai, mane apšauks hedonistu? Labai man tas rūpi, kaip mane apšauks! Pagaliau, esama visokių ir smagumų. Smagu gardžiai pavalgyt, išgert, tinginiaut, gražią moterį bučiuot — ir smagu turėt ramią sąžinę, rasti vidaus harmoniją, išspręsti paraližuojančias mūsų veikimą gyvenimo antinomijas. Kas tarp šių smagumų nemato skirtumo, tas tegul mano apie mane ką tik nori. Kas tą skirtumą mato, spręs apie mane iš mano darbų.

Varnėnas mėgdavo, kai jo draugas pakildavo į šitokį griežtą, truputį bravūrišką toną ir, rodos, štai jau pasiryždavo žengti kokį lemiamą žingsnį tom paraližuojančiom jo kūrybą antinomijom pašalinti. Todėl, kaip dažnai per tokius pasikalbėjimus, taip ir tuomet, baigdamas ginčą, tarė:

— Gerai. Leiskim, tu galvoji teisingai. Tai ko gi lauki? Daryk, kaip sakai,— ir galas. Juo greičiau, juo geriau.

Bet Vasaris skelbė ką kita:

— Ne. *Laissez faire, laissez passer**.

— Komediantas! — pyko Varnėnas.— Čia tu įrodinėji, kad meniški palinkimai ir aspiracijos turi formuoti gyvenimą, čia vėl skelbi pasyvų glūdėjimą formose, kurios, kaip pats pripažįsti, tas aspiracijas trukdo.

— Menininko gyvenime,— aiškino poetas,— viskas vyksta savaime. Prievarta čia nieko nepataisysi, o greičiau pagadinsi. Bus išgyventa — bus padaryta.

Po šitokių pasikalbėjimų Varnėnas manydavo, kad jo draugas tampa neišgydomu dialektiku, kuriam pasiryžti neleidžia visoki tie sumetimai ir svarstymai. Ir jis pradėjo galvoti apie priemones, kaip poetą iš to pasyvumo išjudinti.

---

* Tegu viskas eina savo keliu.

Tą vakarą Varnėnui rengiantis eiti namo, Vasaris, lyg ką nauja sumanęs, tarė:

— Žinai ką, Petrai? Suvesk tu mane dar kartą su amerikiete. Po to vakaro mudu išsiskyrėm nei šiaip, nei taip, ir nė karto dar negavau su ja pasikalbėti. Vienam eiti į namus nepatogu. Per menka pažintis.

— Aš taip pat retai ją matau ir į namus nevaikščioju. Na, bet apsiimu ką nors sugalvoti. Kas šiandien? Gruodžio 29? O kad taip mes sutartum kur nors drauge Naujus metus sutikti?

— Žinoma, būtų puiku.

— Gal pas Indrulį? Dabar pas jį laisviau.

— Nieku būdu! Ir kad jo visai toj kompanijoj nebūtų!

— Ak šitaip net? Iš kur toks antagonizmas?

— Manyk kaip nori! Bet sutiktuves organizuok!

— Na, pasirūpinsiu. Lik sveikas!

Draugai išsiskyrė tuo vakaru patenkinti. Vasaris džiaugėsi, kad netrukus pasimatys su Aukse, o Varnėnas — kad suorganizuos literatūros ir muzikos vakarą Naujiem metam sutikti.

XII

Rytojaus dieną Varnėnas paskambino Auksei telefonu, neva klausdamas, kaip ir kur ji ketinanti sutikti Naujuosius metus. Pasirodė, kad ji dar nieko griežtai nėra nutarusi: gal eisianti į operą, gal kur pas pažįstamus, o greičiausia sėdėsianti namie ir skambinsianti Šopeną ar Debiusi. Buvo maniusi pasikviesti ką nors pas save, bet visi tą vakarą gal būsią užimti.

— Jei taip, tai ir puiku,— nudžiugo Varnėnas.— Mudu su Vasariu tarėmės, ar nebūtų galima sudaryti mažą, bet gerą būrelį ir tą vakarą praleisti, paįvairinant muzika ir poezija. Tik klausimas, kur? Iš manęs pianiną jau išgabeno.

— Jokio klausimo čia nėra. Pas mus erdviausias butas. Mudu su tėčiu tikrai džiaugsimės tokius svečius priimti. Tai ką kviesime?

Pririnko keliolika žmonių, daugiausia tuos pačius, kurie buvo pas Varnėną. Tad sutiko ateiti ir poetas Kalnius, ir muzikas Aidužis, ir „Spindulių“ redaktorius, ir dramos artistė Lapelytė, ir dar pora panelių — žmonės vis daugiausia jauni ir tarpusavy gerai sugyveną. Senis Gražulis, numanydamas, kad jam vienam gali būti nuobodu jaunųjų būry, pasikvietė porą ir vyresnio amžiaus svečių. Kompanija turėjo būti linksma ir įvairi.

Naujųjų 1925 metų išvakarėse 9 val. Gražulių bute jau buvo šviesu, jauku ir linksma. Beveik visi svečiai jau buvo atvykę. Erdvus salionas, sujungtas su valgomuoju, skambėjo nuo kalbų ir juoko. Kompozitorius Aidužis, prisėdęs prie fortepijono, pusbalsiu arpedžijom miklino pirštus, ir šitame neprivalomam klausyti skambesių fone kiekvienas jautėsi smagiai ir jaukiai.

Varnėnas su Vasariu, kaip to vakaro sumanytojai, atėjo pirmutiniai įsitikinti, ar panelei Auksei nebus kam reikalingas jųdviejų patarnavimas. Bet viskas jau buvo numatyta iš anksto, ir šeimininkė džiaugėsi, trumpu laiku sugebėjusi tinkamai pasiruošti.

Vasaris iš namų ėjo truputį nerimaudamas, kaip jis bus tos „pasipūtėlės“ priimtas, bet iš pirmųjų žodžių pasijuto, tartum būtų buvęs senas Auksės pažįstamas.

— A, ponas Vasaris! — nudžiugo jį pamačiusi gražioji šeimininkė.— Ir tamstai ne gėda, kad per pusę metų neatėjai manęs atlankyti ir su mano tėčiu susipažinti? Jis tamstos raštais beveik taip pat susidomėjęs kaip ir aš. Ponas Petrai,— kreipėsi ji į Varnėną,— gerai, kad bent tamsta susipratai poną Vasarį mum atvesti! Na, eiva supažindinsiu su tėčiu.

Auksės tėvas buvo jau gana senyvas, bet dar tvirtas žmogus apie 60 metų, aukštas žilagalvis, veido apskritimu, nosies ir burnos linijom primenąs dukterį. Su svečiais jis sveikinosi maloniai šypsodamasis ir džentelmeniškai reikšdamas savo pasitenkinimą juos pas save priiminėti. Jis tuoj surado su Varnėnu bendrą kalbą ir, laukdamas savo kviestųjų „senių“, kurie vėlinosi, į jaunųjų tarpą nesimaišė.

Susirinkus visiem, Auksė tuoj paprašė svečius vakarienės, kad paskui liktų daugiau laiko pasilinksminti ligi Naujųjų metų sutikimo. Svečiai, triukšmingai sugužėję į valgomąjį,

trypė apie stalą, žiūrėdami korteles. Kiekvienas ieškojo savo vietos, o radęs žvilgčiojo į dešinę ir į kairę įsitikinti, kokią kaimynystę jam bus paskyrusi šeimininkė.

Liudas Vasaris nudžiugo, radęs savo vietą šalia panelės Auksės.

— Antrą kartą man tenka laimė būti tamstos kaimynu,— kalbėjo jai, atitraukdamas kėdę.— Pirmą kartą tamsta atrodei nelabai patenkinta mano kaimynyste. Bijau, kad ir šiandien nemokėsiu tamstai įtikti.

Ji linksmai nusišypsojo.

— Aš iš tiesų gailėjausi, kad tuomet man buvo užėjusi tokia bloga nuotaika. Tamsta įsivaizdavai, kad aš baisi pikčiurna.

— Jei ir ne pikčiurna, tai labai mokyta ir rūsti moteris. Na, dėl mokytumo tai aš neapsirikau, o dėl rūstumo tai šiandien pamatysim.

Taip juokaudami, jiedu vienas kitą observavo ir darė savo išvadas.

Liudas Vasaris, kalbėdamas su ja, mąstė: ji yra visai natūrali; ji nesigriebia jokių pozų ir įmantrumų; ji nekokietuoja; jos juokas atviras ir nuoširdus; ji moka išsireikšti laisvai ir nebanališkai.

O Auksė apie Vasarį mąstė: jis nėr tokis paniuręs ir užsidaręs, kaip atrodė; aš manau, kad jis man būtų visai atviras ir nuoširdus; jis savo likimu, matyt, nėra patenkintas; mudu turime kažką bendra; nesuprantu, kas mane į jį traukia?..

Per visą vakarienę jiedu daug kalbėjo juokais ir rimtai įvairiom temom, bet paslėptoji jųdviejų kalbos prasmė buvo vis ta pati: tu man patinki, aš noriu tau patikti; aš noriu, kad tu žinotum, jog man patinki; mudu vienas kitą jau gerai suprantam...

Šitą dominuojantį jųdviejų bendravimo toną jiedu abudu jautė, ir jų nuotaika darėsi dar pakilesnė. Iš jųdviejų spinduliuojantis džiaugsmas tarsi apgaubė visus susirinkusius, nes panelė Auksė nė valandėlę nepamiršo, kad ji yra namų šeimininkė, kad jos pareiga rūpintis taip pat ir kitais svečiais. Ir ji mokėjo protarpiais kiekvienam parodyti savo dėmesį, tarti gražų žodį.

Pakilę nuo stalo, svečiai pasisklaidė salione. Varnėnas buvo priminęs, ar nebūtų gera paklausyti panelės Auksės muzikos, bet ši atsisakė, numanydama, kad svečiai nori laisvės kiekvienas savaip jaustis ir linksmintis. Kažkas vėl pasodino Aidužį prie fortepijono „akompanuoti svečiam“, tas beakompanuodamas ėmė skambinti šokį, ir trejetas porų išėjo į saliono vidurį.

— Ponas Liudai,— kalbėjo Auksė, vėl radusi progos prie jo prisėsti,— tamsta visą laiką gyveni vienas, užsidaręs ir, kiek galima spėti iš tamstos raštų, paskendęs juodose mintyse. Kaip tamsta jautiesi, patekęs štai į tokį linksmą žmonių būrį, kur juokiasi, šoka, niekus tauškia ir visais rūpesčiais stengiasi nusikratyti?

— Esti visaip,— atsakė jis.— Apskritai, aš manau, kad labai maža yra žmonių, kurie patiria tikro džiaugsmo ir būva tikrai linksmi. Paprastai gi mes apsigaudinėjame: kadangi sueiname pasilinksminti, vadinasi, manykimės esą linksmi.

— Bet tamsta išvengei atsakyti į mano klausimą.

— Kaip aš jaučiuosi? Taigi nė aš nesu kokia išimtis. Prisipažinsiu tamstai, kad labai retai kada esu linksmas, ypač žmonėse.

— Kodėl ypač žmonėse? — susidomėjo Auksė.

— Būti linksmam žmonėse — reikia turėti šalia savęs labai artimą draugą. Aš manau, kad tikras džiaugsmas, tikras linksmumas kyla tik tuomet, kai mes galime dalintis savo išgyvenimais su kitu. Gal tiksliau bus pasakius — ne dalintis, bet jausti su juo išvidinį ryšį, bendrumą. O tai galima tik su labai artimu, sakysime, mylimu žmogum. Jeigu jo nėra, mes, matydami aplink save džiaugsmą, jausimės be galo nuskriausti, nes niekur nesi toks vienišas ir visų apleistas, kaip besilinksminančioj minioj. Dėl to ir man žmonėse, kurie linksminasi, dažniausiai liūdna.

Auksė išklausė šitos kalbos nepraleisdama nė vieno žodžio.

— Iš šito tamstos paaiškinimo,— atsiliepė ji,— būtų galima padaryti keletą išvadų.

— Kad tamsta įdomiai mano mintis interpretuoji, kartą aš jau esu įsitikinęs. Įdomu išgirsti tamstos išvadas ir šį kartą.

— Taigi pirmiausia tamsta prisipažįsti, kad esi maža mylėjęs ar bent dabar nieko nemyli, nes tamsta ir čia jautiesi vienišas ir liūdi.

Užuot ką atsakęs, Vasaris žiūrėjo į ją ir linksmai nusijuokė. Bet ji apsimetė rimta ir tęsė toliau:

— Antra išvada, kad tamsta bėgi nuo žmonių, o labai myli gamtą, nes ten bent nėra to kontrasto tarp savo vienumos ir linksmos minios. Su gamta galima jausti tokį pat išvidinį ryšį ir artimumą, kaip ir su mylimu žmogum.

— Visai teisingai,— pritarė Vasaris.— Bet aš matau, kad panelė Auksė daro ne tik išvadas iš mano žodžių, bet ir prisipažinimus. Esu tikras, kad ir tamsta pati panašiai jautiesi gamtoj.

— O trečia išvada,— kalbėjo ji, ir jos akys keistai sušvito,— tai kad tamsta vis dėlto ieškai meilės, nori būti mylimas — mylėti ir džiaugtis. Nes nepabėgai nei į Aleksoto kalnus, nei į Mickevičiaus slėnį, o atėjai pas mus.

Juokėsi ir Vasaris.

— Tamstos išvados visai logiškos, taigi aš jas priimu.

— Tai tamsta labai vienišas pas mus ir labai čia liūdna?

Vasaris pažiūrėjo į ją ilgu žvilgsniu ir reikšmingai pasakė:

Atėjau čia vienišas ir liūdnas,
O išeisiu laimės kupina širdim —
Ir nevengsiu pokylių klastingo džiaugsmo,
Nes nuo šiol tu būsi su manim.

— Bet tamsta vėl vengi atsakyti, deklamuodamas eiles,— sušuko ji, apsimesdama nepatenkinta.

— Panele Aukse, ta strofa dar niekad niekieno nebuvo parašyta.

Auksė užkaito, pašoko iš vietos ir, palikusi jį vieną, nuėjo prie fortepijono, kur Aidužis improvizavo kažkokią fantaziją. Vasaris nusekė ją žvilgsniu, spėliodamas, kaip suprasti jos pabėgimą. Bet ji, atsirėmusi į fortepijoną ir neva klausydama muzikos, pasiuntė jam ilgą, reikšmingą žvilgsnį, kuriame jis galėjo išskaityti daug ką, tik ne priekaištą ir pyktį. Jis buvo tikras, kad jiedu vienas antrą suprato.

Sekti paskui Auksę Liudui pasirodė netaktiška, ir jis prisėdo prie senio Gražulio, šnekučiavusio kampe su senyvu ponu. Po trumpos valandėlės prisigretino prie jų ir Auksė.

— Tėti, ponas Vasaris pas mus nuobodžiauja,— juokaudama skundėsi ji tėvui.— Nė į vieną panelę nė žiūrėt nežiūri, o pabėgo štai prie jūsų, senių.

— Ir gerai padarė,— atsikirto tėvas.— Geriau su seniais negu su neįdomiom panelėm.

— Panelės tai įdomios,— gynė jas Vasaris,— bet visos berods ir užimtos. Žiūrėkit, kiek apie jas kavalierių sukasi.

— Na, mano duktė tai jau tikrai laisva. Ji taip atbaidė visus kavalierius, kad tikriausiai turės senmerge likti,— tyčiojos tėvas.

— Ką gi, jei taip lemta, tai ir liksiu,— rezignavo Auksė.

O senyvas ponas panoro ją paguosti:

— Moterys šiais laikais nesensta, tik įdomesnės darosi.

— Dėkui, dėkui tamstai už gerą žodį,— šyptelėjo Auksė.— Esama ir vyrų, kurie taip pat apie save mano.

— Vis dėlto tamsta būk kantrus ir sudaryk jai draugystę,— kalbėjo ponas Gražulis Vasariui.— Prašom ateidinėti pas mus ir dažniau. Maža yra žmonių, kurie mus lanko.

— O, su mielu noru,— džiaugėsi Vasaris.— Aš taip nedaug turiu pažinčių Kaune.

— Matai, kaip greit susibičiuliavote! — stebėjosi Auksė.— Na, o dabar einam, aš tamstą pavaišinsiu tokiu tortu, kokio dar nesi ragavęs.

Ir, vesdamosi jį per salioną, juokavo:

— Aš tamstos posmą atsimenu ir imu jį vykdyti:

Nes nuo šiol aš būsiu su tavim...

Vasaris, prisiderindamas į toną, atsakė:

Atėjau čia vienišas ir liūdnas,
O išeisiu laimės kupina širdim.

Jau artinosi 12 valanda. Ponas Gražulis ir Auksė ruošė stiklus ir šaldė šampaną, kad Naujų metų sutikimas būtų iškilmingas ir su fasonu. Aidužis skambino triukšmingą fokstrotą ir kvietė šokančius linksmai pabaigti metų galą. Tuo

tarpu atsirado dar du, visai netikėti svečiai: ponas Indrulis su vienu savo kolega.

Auksė ir Varnėnas su Vasariu nemaža nustebo, pamatę įeinantį Indrulį. Sudarant svečių sąrašą, Varnėnas jo nepasiūlė, o Auksė taip pat nutylėjo, nes ir taip jau plito paskalos, pačio Indrulio palaikomos, kad ji už jo tekėsianti.

— Prašau atleisti, panele Aukse,— teisinosi nekviestasis,— kad aš taip nelauktai įsibraunu — ir dar ne vienas. Na, bet Naujų metų sutikimo valandą tai leistina. Pamatėm pro šalį eidami šviesą ir neiškentėm neužsukę palinkėti tamstai naujos laimės.

— O aš buvau tikra, kad tamsta sutiksi Naujus metus „Metropoly". Ten, sako, taip būva linksma! Na, prašau tolyn. Laiko turime nedaug.

Indrulis šaltai pasisveikino su Vasariu ir įsimaišė į būrį.

Tuo tarpu laikrodžio rodyklė slinko prie dvylikos, ir ponas Gražulis triukšmingai iššokdino pirmą šampano kamštį.

— Mieli svečiai! — sušuko jis,— kviečiu išgerti už laimingai baigiamus senuosius metus. Kam jie buvo laimingi, tegu pamini juos geru žodžiu, kam ne — tesidžiaugia, juos palydėdamas. Visiem į sveikatą! Mudviem gi, dukrele, rodos, nėr už ką ant jų pykti.

Jis pabučiavo dukterį, ir abu ėmė daužtis stiklais su svečiais.

Visiem ištuštinus taures, tėvas, pilstydamas šampaną, kalbėjo į dukterį:

— Man senam derėjo pabaigti senuosius metus, o tau jaunai teks pakelti tostą už Naujuosius. Pradėki, beliko viena minutė!

Kol Auksė susigriebė ką sakyti, kol nurimo svečiai, laikrodis pradėjo mušti dvylika. Tad, sugriebusi stiklą, sušuko:

— Mieli sveteliai! Šį momentą visuose žemės kraštuose tūkstančių tūkstančiai žmonių daro savo veide šypsnius, stengiasi būti linksmi, ir linki vieni kitiem kažkokios laimės. Bet retas kuris žino, kas ta laimė turėtų būti. Ne per seniai vienas iš jūsų man pasakė, kad džiaugtis ir būti laimingam minioj tegalima dalinantis savo džiaugsmu su artimu žmogum. Šį momentą minia — tai tie tūkstančių tūkstančiai! Aš ke-

liu taurę už tą artimą žmogų, kuris gal čia pat, o gal toj minioj pasiklydęs šį momentą mūsų pasigenda!

Visi ėmė ploti, o ji apsikabinusi pabučiavo savo tėvą ir ėjo susidaužti su kitais svečiais. Susitikusi su Vasariu, ji nieko nepasakė, bet jiedu suprato vienas kitą ir be žodžių. Dusliai suskambėjo įųdviejų stiklai, ir mažyčiai skaidrūs burbuliukai kaip kibirkštėlės spragsėjo į viršų.

Indrulis piktu pavydu klausė Auksės kalbos. Pavydulingo žmogaus instinktu jis įspėjo, kad Auksė čia parafrazavo ne kieno kito, tik Vasario žodžius.

— Greit gi ir susidainavo! — kalbėjo jis vienas sau,— ir dar kokiom temom! Nieko taip nekenčiu, kaip tos sentimentalios filosofijos!

Kad Auksė jo nepakvietė, jis dabar taip pat kaltę vertė Vasariui. Ir čia pat užsimanė jam įgelti. Besidaužiant stiklais, buvo aprimę juokavimai ir kalbos, ir štai susidariusioj tyloj, kai Vasaris išgėrė savo stiklą, pasigirdo pašiepiantis Indrulio balsas:

— Vasari, gi tu po dvylikos šampaną geri! Apsirijai, vyruk!.. Kas dabar už tave mišias laikys?.. Cha cha cha!..

Bet niekas daugiau nesijuokė. Visiem pasidarė taip koktu ir gėda dėl šito netaktiško pasielgimo, kad niekas nesusigriebė nė kaip čia tą bjaurų įspūdį užtušavus.

Vasaris blykstelėjo kaip ugnis ir susivaldydamas drebančiu balsu tarė:

— Dėkui tamstai, kad primeni man mano vietą, bet kitąsyk prašau nesirūpint. Savo valandas aš pats žinau.

Indrulis, susigriebęs, kad padarė netaktą, buvo beimąs tą incidentą versti juokais, bet, susitikęs piktą Auksės žvilgsnį, nebaigęs sakinio, nusisuko į šalį.

— Mano ponai! — sušuko Auksės tėvas.— Jeigu jau mes apsirijom po dvyliktos, tai bent nesipeškim, o būkim linksmi. Ponas Aiduži, malonėk mum valsiuką. Aš einu į pirmą porą!..

Ir jis iš tiesų, sučiupęs savo dukterį, leidosi valsuoti. Senio jumoras pataisė svečių nuotaiką, bet Vasaris sėdėjo paniuręs, prie nieko nepritapdamas ir nežinodamas, ką su savim veikti. Veltui Auksė žvilgčiojo į jį pro tėvo petį, jis regimai vengė jos žvilgsnio, visą savo dėmesį sukoncentravęs į rūkomo papiroso pelenus.

Pasibaigus valsui, kai kurie svečiai atsisveikino. Pakilo ir Varnėnas su Vasariu. Abudu šeimininkai — tėvas ir duktė — kvietė juodu lankytis dažniau, o Auksei turėjo pažadėti, kad per Tris Karalius lydės ją į dramos artistų ruošiamą balių.

— Ko jis prie tavęs prikibo, tas Indrulis? — klausė Varnėnas, kai jiedu išėjo į gatvę. — Aš jau nuo kurio laiko pastebėjau, kad jis į tave šnairuoja.

— Turbūt bijo, kad nepaveržčiau jam Auksės,— atvirai prisipažino Vasaris.

Bet Varnėnas nekreipė į tai dėmesio.

— Aš tave įspėjau, kad neilgai su juo bičiuliausies. Sunkus jis žmogus. O vis dėlto suuodė, kad pas Gražulius sutikimas!..

Prie kertės jiedu atsiskyrė.

Ryt rytą Vasaris atsibudo dar jausdamas širdy koktumą dėl karčios Indrulio pašaipos. Bet dabar jis nebepyko ant Indrulio. Indrulis visai išnyko iš to incidento. Pasiliko tik pats įžeidimo, pažeminimo faktas. Indrulis sakė tiesą. Indrulio lūpom kalbėjo jo, Vasario, luomo pareiga ir tyčiojos iš jo, o gal keršijo už tos pareigos paneigimą. Keršijo tokiu momentu, kada jis siekė labiausiai uždrausto kunigui vaisiaus — moteries meilės. Ir Vasaris dar kartą visa savo esme panoro išsivaduoti iš savo padėties dvilypumo, kad Indrulio pasakyta tiesa jau nebebūtų tiesa, kad toki ir panašūs žodžiai jau jo nebeliestų.

Sveikint Naujų metų jis niekur nėjo, tačiau jautė pareigą atsilankyti pas Glaudžius. Nuėjo jis paprastu vizitų metu, 12 val. Glaudžiaus, kaip ir tikėjosi, nerado namie. Bet ponia Glaudžiuvienė nebuvo viena. Salione sėdėjo du nepažįstami ponai ir, sriūbčiodami vyną, rezgė banališką salioninį flirtą ir kalbėjo poniai komplimentus. Jiem išsineš-dinus, ponia Liucija lengviau atsiduso:

— Na, ačiū Dievui! Kol ateis kiti, galiu su tamsta valandėlę pasilsėti. Na, papasakok, kur ir kaip sutikai Naujuosius metus?

Išgirdus, kad Liudas praleido vakarą pas Gražulius, ponia Liucija smalsiai išklausinėjo, kas ten buvo per svečiai, kas su kuo flirtavo, ką valgė ir ką gėrė.

— Na, tai kaip tamstai patinka Gražulytė?

— O, labai įdomi panelė,— gyrė Liudas.— Lietuvaičių maža tokių.

— Kuo gi ji taip skiriasi nuo kitų?

— Išsilavinimu, skoniu, kalba, apskritai kultūra. Kaimiško apsileidimo, sudribimo, ištižimo joje nėra nė pėdsako.

— Ir tamsta taip kalbi, pats kaimiečių vaikas? — piktinosi ponia Glaudžiuvienė.

— Deja, ir many tų kaimiškų, o gal ir tautiškų ydų yra nemaža. Bet joje nėra.

— Na, o many? — koketiškai klausė ponia Liucija.

— Tamsta juk ne iš kaimo kilus — ir auklėta ne kaime.

— Vadinasi, ir aš tobulybė, kaip ta amerikietė?

— Žinoma, kaimas turi savo, o miestas savo ydų,— pasitaisė Vasaris.

Ponia linksmai juokėsi:

— Na, tai bent atvirumas! Turbūt tik per Naujus metus taip. Oi oi oi!.. Matau, ponas Liudai, kad įsimylėsi tą tobulybę. Turėsi mane su ja supažindinti.

Pakalbėjęs dar valandėlę, jis užsimanė palinkėti Naujų metų ir savo krikštasūniui. Vytukas savo kambary iš medžio gabalų dėliojo pilį ir, pamatęs krikšto tėvą, linksmai pašoko jo pasveikint.

— Na, Vytuk, ko tu labiausiai norėtum šiais metais? — klausė jo Liudas.

Vytukas pamąstė, pažiūrėjo į savo pastatą ir rimtai atsakė:

— Aš norėčiau turėti tokią pilį ir joje su mamute apsigyventi. Ir krikšto tėvelį ten priimčiau.

Motina apkabinus karštai jį pabučiavo, o Liudas klausė dar:

— Na, o man, Vytuk, ką tu palinkėsi Naujiem metam?

Vytukas svyravo.

— Kad aš jus per mažai dar pažįstu. Aš mamutės pasiklausiu.

Sugrįžęs į salioną, Vasaris gėrėjosi vaiko protingumu. Motina gi, patenkinta sūnum ir kūmu, pasiūlė:

— Žinai ką, ponas Liudai? Tamstai, kaip krikšto tėvui,

reiktų taip pat tuo vaiku pasirūpinti. Ar negalėtum kiek prižiūrėti jo mokslą?

— Su mielu noru, ponia Liucija,— sutiko Vasaris.— Aš dabar, kaip gimnazijos direktorius, visai kompetentingas tokiais mokslo klausimais. Po švenčių ir pabandysime.

Prieškambary subirzgė skambutis, pranešdamas naują vizitą, ir Vasaris pasiskubino ponią Glaudžiuvienę atsisveikinti.

Namie jį atlankė palinkėti laimingų metų keletas gimnazijos mokytojų ir keletas mokinių tėvų. Daugiau lankytojų jis nebuvo numatęs ir tarėsi turėsiąs visą popietį laisvą.

Tačiau apie 5 val. netikėtai atėjo prof. Meškėnas su tėvu Severinu. Meškėno atsilankymas Vasario nenustebino, bet tėvas Severinas buvo tikras siurprizas. Po to netikėto susitikimo viešbuty jiedu nė karto su vienuoliu nesimatė, ir Liudas jau buvo visai jį pamiršęs.

— *Laudetur Jesus Christus,*—garsiai pagarbino tėvas Severinas.— Matau iš nustebusio veido, kad tamsta manęs nelaukei. Bet per Naujus metus dera atsiminti ir tolimus pažįstamus. Gera taip pat proga ir juos aplankyti. Ypatingai jeigu jie yra *fratres in Christo.* Na, *gratulamur tibi, omniaque prospera optamus!**

Iškilmingas vienuolio tonas tą momentą Vasariui pasirodė truputį komiškas ir susyk jį nuteikė į jumorą ir lengvą pašaipą. Jis nujautė, kad tėvas Severinas greičiausia bandys jį pazonduoti, ir nutarė apsimesti naiviai atviras ir nerūpestingas.

Prof. Meškėnas, kaip ir dera draugui, jokių ceremoningumų nesilaikė. Palinkėjo Vasariui pasisekimo, įkvėpimo, laimės, pabučiavo ir, sudribęs į fotelį, paprašė, ar neturi zelterio, nes tie vizitai jį jau gerokai nuvarginę.

Vasaris atnešė vandens, atkimšo bonką vyno, pripylė tris stiklus ir, atsisėdęs prieš Meškėną ir tėvą Severiną, paprašė išgerti.

— Geras vynas! — paragavęs pagyrė vienuolis.— Nuo Italijos laikų retai tenka paragauti gero vyno.

— Iš tiesų,— pritarė Vasaris.— Pas mus ir per mišias

---

* Sveikinam tave ir linkim viso labo! (I)

duoda tokį lašiuką, kad nė skonio nepajusi. Ot, Italijoj kad įverčia ampulą, tai vienas malonumas!

— *Ne misceamus sacra prophanis**,— rimtai pastebėjo tėvas Severinas.— O pats, *domine,* paskutiniais laikais, rodos, Paryžiuj gyvenai, šitam naujų laikų Babilone!

— Puikus miestas! — sušuko Vasaris.— *Inter nos loquendo***, paryžietės, kiek man teko matyti ar tai miuzikholuose, ar teatruose, yra grakščiausios moterys visoje Europoje.

Tėvas Severinas sutraukė antakius, o Meškėnas visu balsu nusikvatojo:

— Cha cha cha!.. Bravo!.. Ne, direktorius šiandien turbūt gerokai prisivizitavęs!.. Paryžietės vaidinasi!.. Ot juokdarys!..

Vasaris nesigynė:

— Tiesą sakant, pradėjau nuo vakar vakaro.

— Na, kurgi taip linksmai sutikai Naujuosius metus?

— A, čia pas tokį amerikietį, Gražulį. Linksma buvo kompanija.

Tėvas Severinas reikšmingai pasižiūrėjo į prof. Meškėną ir paklausė:

— Ar tai ne tas pats Gražulis, apie kurio dukterį sako, kad esanti didelė laisvamanė ir *in moribus suspecta?****

Meškėnas suprato, kad vienuolis jau kalba netaktiškai, ir pataisė:

— Na, tėve, tamstai kas nors per aštriai bus apie ją išsireiškęs. Pažįstu. Pažiūros, tiesa, ne ortodoksiškos, bet *suspecta* — ne.

— Aš sakyčiau visai atvirkščiai,— nustebo Vasaris.— Kiek aš jau girdėjau apie kai kurias čia Kauno poniutes, tai ji tikra davatkėlė. Iš tiesų gi tokios kultūringos panelės aš dar nesu sutikęs. Puiki pianistė, gera literatė, taktiška, ne liežuvininkė, na, stačiai, jeigu aš galėčiau vesti, geresnės žmonos sau nelinkėčiau.

Tėvas Severinas, netikėdamas savo ausim, rūškana mina žiūrėjo į Vasarį ir laukė, ką pasakys prof. Meškėnas.

— Na na, direktoriau, nejuokauki,— peikiamu tonu kalbėjo profesorius.— Aš, kai tave pažįstu, viską suprantu,

---

* Nemaišykime šventų dalykų su pasaulietiškais.

** Tarp mūsų kalbant.

*** Įtartinos doros (I).

broliuk, bet štai tėvas Severinas dar ir pasipiktins, jei ko gera.

— O ką gi aš netinkamo pasakiau? — nustebo Vasaris.— Aš ir iš tiesų tikiu, kad celibatas baigia atgyventi savo amžių.

— Kokiais gi argumentais tamsta savo įsitikinimą paremi? — nieko gera nežadančiu balsu paklausė tėvas Severinas, nusprendęs, kad ilgiau tylėti būtų nuodėmė.

— Bet jis nerimtai, tėve,— bandė malšinti Meškėnas.

Tačiau Vasaris brido toliau:

— Kokiais argumentais? Gi tais, kuriuos pati gamta sutvėrė mūsų kūnuose. Jeigu Dievas būtų norėjęs celibatininkų, tai būtų ir sutvėręs kokį *genus neutrum**. Bet tokį mes tik filologijoj turime. Gamtoj tokio nėra.

— *Blasphemia sapit!*** — sušuko vienuolis, ranka barkštelėjęs į stalą.— Be to, netiesa, kad gamtoj būtų tik *famelli et famellae****. Jeigu tamsta pažintum gamtamokslį, tai žinotum, kad bičių, skruzdžių, termitų ir kitų disciplinuotų vabzdžių bendruomenėse naudingiausią darbą atlieka ne tranai — patinai, bet...

— Ak, gerbiamas tėve,— nutraukė jo kalbą Vasaris,— na, ką čia mum vabzdžiai! Vabzdžiai sau, o žmonės sau! Buvo laikai, kada celibato nebuvo, ateis, kada ir vėl nebus.

— Ir tamsta lauki, kad toki laikai ateitų?

Vasaris rizikavo žengt paskutinį žingsnį:

— Tiesą pasakius, man tai maža rūpi. Jeigu norėčiau vesti, tai mesčiau kunigavęs, ir galas.

— Koks jis šiandien juokdarys! — sušuko Meškėnas.

— Tiesa, ligi šiol aš kalbėjau juokais, bet šitą sakau visai rimtai,— prisipažino Vasaris.

— *Quod avertat a te Dominus*****,— jau iš tiesų pasipiktinęs atsiduso tėvas Severinas.— Šiandien, matyt, nepavyks mum susikalbėti. Na, kunige profesoriau,— keldamasis kreipėsi jis į Meškėną,— man jau laikas namo.

— O kam taip skubintis? — tramdė juos Vasaris.— Prašau pasėdėti. Dar stiklą vyno?

---

* Bendrąją giminę (I).

** Burnojimu atsiduoda! (I)

*** Patinai ir patelės (I).

**** Ką tenukreipia nuo tavęs Viešpats (I).

Bet svečiai atsisveikino. Vasaris džiaugėsi, kad po tokio malonaus pasikalbėjimo vienuolis paliks jį ramybėj. Bet apsiriko.

Atsidūręs gatvėj, tėvas Severinas ir profesorius Meškėnas kurį laiką ėjo tylėdami. Pirmas prabilo vienuolis:

— Taip... Mano diagnozas, kurį nustačiau, pirmą kartą jį pamatęs, pasirodė visai teisingas. Jis stovi ant bedugnės krašto.

— Aš mąstau, ką visa tai reikštų,— atsakė Meškėnas.— Vienintelė viltis, kad jam užėjo koks *spiritus contradictionis**, ir jis norėjo mus tik paerzinti.

— Geras, save gerbiąs kunigas tokiem noram neleis pasireikšti, ypač girdint taip mažai pažįstamam žmogui, kaip man, ir dar vienuoliui. Matyt, jis savo opinijos visai nebrangina.

— Tai kas belieka daryti?

— Budėti. Įspėti. O jei nieko negelbės, kreiptis į ekscelenciją.

Bet Meškėnas svyravo.

— Kol kas dar nėra pakankamų motyvų. Reikia palaukti.

— Bijausi, kad paskui nebūtų per vėlu.

— Aš visuomet maniau, kad jis *debilis spiritu***, bet kad taip toli nueitų, nesitikėjau.

Abu prieteliai atsisveikino susirūpinę.

XIII

Liudo Vasario noras nerūpestingai praleisti Kalėdų šventes įvyko. Paskutinė giedri to nerūpestigumo prošvaista buvo Trijų Karalių balius, į kurį jis lydėjo panelę Auksę Gražulytę. Tai buvo jo pirmas viešas pasirodymas su moterim, kuri tiek daug nusvėrė jo gyvenime. To baliaus tradicija ir įdomi programa, kaip kasmet, taip ir tais metais, sutraukė daug

* Prieštaravimo dvasia (I).

** Silpnos dvasios (I).

rinktinės publikos iš aukštesnių Kauno visuomenės sluoksnių. Apie Auksę tuoj pradėjo suktis keletas nenuilstamų jos gerbėjų. Ji šoko kelis šokius, bet tuojau ir vėl sugrįždavo į bufetą, kur Vasaris ir dar pora bendrų pažįstamų buvo susimetę prie vieno stalelio.

Matė Vasaris iš tolo ir ponią Glaudžiuvienę su vyru, bet jų stalas buvo toks triukšmingas, taip gausiai apkrautas ir taip tirštai apsėstas, kad ir norint būtų buvę sunku prie ponios Liucijos prieiti. Ji atrodė kaip tikra baliaus karalienė, ir turbūt nė viena moteris nebūtų galėjusi elegancija su ja susilyginti. Šoko ji kiekvieną šokį ir vis su nauju šokiku, ir tokios linksmos ir žavios Liudas dar niekad jos nebuvo matęs.

Tačiau visas jo dėmesys buvo nukrypęs į Auksę. Jis jautė, kad taip pat ir ji nors šoko su kitais, tačiau jo nepamiršta. Nueidamas pažiūrėti šokių, jis kiekvieną kartą, kai Auksės pora atsisukdavo ties ta vieta, kur jis stovėjo, susitikdavo jos žvilgsnį ir šypsnį.

Šis balius tiek juodu suartino, kad, eidama namo, Auksė kalbėjo Vasariui:

— Net keista, kaip greitai mudu pasidarėm geri draugai. Iš savęs tai aš nesistebiu. Skaitydama tamstos poezijas, aš tamstą pažinau ir anksčiau, bet kaip tamsta taip greit manim pasitikėjai?

— O aš išsyk pajutau, kad panelė Auksė kažkodėl yra man labai artimas žmogus ir kad ji mane supras visai teisingai, be jokių mano pastangų aiškintis ir įrodinėti, nes mano padėjimas juk visai išimtinis.

— Be abejo,— sutiko ji.— Aš imu žmogų kaip žmogų, nepaisydama jokių aplinkybių, kurios šiandien gali būti vienokios, o ryt kitokios. Tik iškeltas iš aplinkybių žmogus parodo tikrą savo veidą.

Po trumpos pauzos Auksė, truputį abejodama, paklausė:

— Aš bijausi, kad gal dar neturiu teisės prašyti tamstos vieno paaiškinimo. Argi tamsta ligi šiol nebuvai sutikęs nė vienos moters, kuri būtų buvusi tamstai labai artima ir net mylima? Juk įvairių pažinčių tamstai nebuvo stoka.

— Aš net džiaugiuos tamstos klausimu, nes noriu, kad tamsta žinotum visą mano praeitį. Taigi dvi moterys iš tiesų

yra turėjusios man nemaža reikšmės. Pirmoji, jaudinusi mano brendimo amžių, ištekėjo, man baigiant seminariją, ir dabar dar aš su ja palaikau draugiškus santykius. Ji sakosi mane mylėjusi. Aš gi savo jausmo jai negalėčiau tiksliai aptarti. Antroji, aukštos kilmės, aristokratiška moteris, yra sukėlusi many daug ambicijos ir pasiryžimo siekti didesnių sumanymų. Ji yra pratrynusi man akis ir parodžiusi duris į platesnį pasaulį. Aš buvau ją gerokai įsimylėjęs. Dabar nuo jos skiria mane jau 10 metų tarpas. Nuo to laiko nieko apie ją negirdėjau. Kiek aš ją pažinojau, galiu spėti, kad, persiskyrusi su manim, ji manęs negailėjo nė vienos dienos.

— Vis dėlto aš manau, kad tos pažintys nebuvo tokios paprastos, kaip dabar atrodo iš tamstos žodžių?..

— Iš tikrųjų,— sutiko Liudas.— Tada buvo daug išgyventa — sielotasi ir džiaugtasi, o dabar atrodo viena pusiau vaikiška, naivi svajonė, antra gi — trumpas, vienų metų romantiškas epizodas.

Abudu nutilo ir susimąstė.

— Įdomu, kaip tamsta aptarsi po 10 metų mudviejų dabartinę pažintį, ponas Liudai? — klausė, iš šono žvelgdama į jį, panelė Auksė.

— Tai pareis nuo to, kaip ilgai ir kaip giliai sutaps mudviejų gyvenimo keliai. Man atrodo, kad po įvairių bandymų ir klaidžiojimų kryžkelėse ateina laikas, kada žmogus, save pažinęs, turi stoti į tikrąjį kelią ir atlikti savo uždavinį šioj žemėj.

Iš šito neaiškaus atsakymo Auksė suprato, kad poetas Vasaris anaiptol nevengs gilaus ir pastovaus jųdviejų kelių sutapimo, ir kad tas sutapimas turįs jam padėti savo uždavinį atlikti. Ir po tų žodžių jos širdis tartum tapo pilnesnė, ir jos pačios gyvenimas tartum įgijo kokios naujos prasmės, kurios lig šiol ji ilgėjosi ir ieškojo.

Tą naktį jiedu atsiskyrė nusimanydami, tartum būtų susirišę kokiais kilniais pažadais, kuriuos pamindami jiedu skriaustų vienas kitą.

Su tokia nuovoka pasibaigė Kalėdų šventės, ir Vasariui vėl prasidėjo kasdieninis darbas gimnazijoj. Atsiminęs ponios Liucijos prašymą, jis paėmė į savo globą Vytuką. Vaikas į mokyklą nevaikščiojo, bet turėjo mokytoją namie, kuris

jį ruošė į gimnaziją. Liudui reikėjo patikrinti, kaip atliekamos pamokos ir ar jos suderintos su gimnazijos mokslo pradžia. Vytukas kartais atbėgdavo pas jį, kartais gi jis eidavo pas Glaudžius. Vaikas pasirodė esąs gabus ir sumanus ir greit priprato prie savo naujo globėjo. Jis mėgo kalbėti ir klausinėti apie savo tėvą, kurio visai neatsiminė, ir pats pasakojo apie Kleviškį ir kanauninką Kimšą, kuris jį mylėdavęs ir lepindavęs. Kartais jis išsišnekėdavo ir apie motiną ir, dėl savo vaikiško naivumo nieko neslėpdamas, išduodavo net kai kurias jos paslaptis.

Vieną kartą jis papasakojo, kad mamytė šiandien esanti labai nervinga, kad jį be reikalo išbarusi ir net pietų nėjusi valgyti.

— Kas gi atsitiko tavo mamytei? — paklausė Vasaris.— Gal susirgo?

— Ne,— atsakė Vytukas,— vakar vakare buvo su Glaudžium susibarusi.

— Vytuk,— bandė sudrausti jį Liudas.— Man nepatinka, kad tu taip vadini savo antrąjį tėvą. Argi mamytė tave taip išmokė?

— Ne, mamytė man nieko nesakė. Bet aš žinau, kad jis man ne tėvas. Jis manęs nemyli nei mamytės nemyli.

Tuos žodžius vaikas sakė taip atkakliai, kad Vasaris nežinojo, ar stebėtis jo užsispyrimu, ar apgailestauti ponios Liucijos ir jos sūnaus likimą.

Kitą kartą Vytukas atėjo visai nelauktai, netikėtai.

— Na, kas yra, Vytuk? — klausė Vasaris.— Rodos, mudu nebuvom susitarę, kad šiandien tu mane atlankysi?

Vytukas, matyt, ir pats nebuvo patenkintas. Atsisėdęs sofoj, jis iš paniūrų pažiūrėjo į Liudą ir nenorom paaiškino:

— Pas mamą atėjo svečias, toks kapitonas Raibys, tai man ir liepė eiti pas jus.

— Šitaip... Tas kapitonas geras mamos pažįstamas? — susidomėjo Vasaris.

— Pernai jis ateidavo labai dažnai. Bet paskui mama liepė Adelei sakyti, kad jos nesą namie, kai ateis kapitonas. Šiandien jis skambino mamai telefonu. Aš girdėjau, mama atsikalbinėjo, bet paskui sutiko ir sakė, kad tai jau paskutinis kartas.

Vasaris nugalėjo savo smalsumą toliau pakamantinėti vaiką apie mamos pažintis ir lankytojus. Jau ir iš to, ką jis žinojo, galėjo padaryti kai kurių išvadų apie intymųjį ponios Liucijos gyvenimą ir įsitikinti, kad dviprasmiški jos prisipažinimai buvo teisingi.

Ponia Glaudžiuvienė pradėjo jį intriguoti kaskart vis labiau. Kartais galvodamas apie ją, jis nuoširdžiai apgailestaudavo, kad jo pirmoji simpatija, o gal ir pirmoji meilė, guvioji linksmoji Liucė štai dabar yra tapusi įtariamo elgesio ponia, apie kurią liežuvauja salionuose, esą ji turėjusi ir turinti meilužių. Vasariui buvo bjauru apie tuos meilužius ir pamanyti, ir jis juos niekino ir jų nekentė, bet, niekindamas ir nekęsdamas, kartu jiem ir pavydėjo. Šis pavydas kilo ne iš meilės, bet iš slapto noro įgyti teisių į kadaise jį mylėjusią, o ir dabar daug jam palankumo rodančią moterį. Ponios Glaudžiuvienės „prieinamumas" pamažu ėmė Vasarį jaudinti ir kurstyti.

Dabar jis dažnai atsimindavo, kaip jis kadaise, dar būdamas seminarijoj, vieną kartą galėjo Liucę pabučiuoti, o iš klierikiško kuklumo nepabučiavo, ir kaip paskui to gailėjosi, manydamas, kad jau negalės jos pabučiuoti niekad, niekad.

Dabar jau jis matė, kad tas „niekad, niekad" praėjo, pasibaigė. Jis jautė, kad jeigu tik norėtų, galėtų užmegzti su ponia Glaudžiuviene daug artimesnius santykius negu prieš keliolika metų. Bet ar jis nori? Jis sakėsi — ne, bet pagunda buvo stipri.

Prižiūrėdamas Vytuką, jis turėdavo progos lankytis pas Glaudžius ir susitikti su ponia. Beveik kas savaitė jiedu matydavosi. Jis pasilikdavo vakarienės ir prasėdėdavo visą vakarą. Glaudžius atrodė juo net patenkintas. Gimnazijos direktorius, poetas, žinomas žmogus ir dar kunigas — tegu sau! Kai jie visi kartu susėsdavo vakarienės, Glaudžius dažniausiai vartydavo laikraštį arba tylėdavo, retai kada įterpdamas savo beprasmišką „taip, taip". Po vakarienės jis eidavo į savo kabinetą, netrukus sakydavo labanakt ir Vytukas, o Vasaris pasilikdavo vienas su ponia Liucija.

Šitie vakarai tad ir rišo Liudą prie ponios Glaudžiuvienės, kurstydami jame dilginantį erotizmą ir jaudinančius įvaizdžius. Ponia Liucija jį laikė beveik namiškiu, jo nesivaržė

ir vengė rodytis tik tada, kai kosmetinė jos tualeto dalis būdavo nesutvarkyta. Šiaipjau po vakarienės, kai nelaukdavo nieko daugiau atsilankant, ji grįždavo į salioną persirengusi laisvai, su peniuaru ir kambarinėm kurpaitėm. Kai kada ji skambindavo pianinu, o jis klausydavo, sekdamas miklius jos rankų ir pirštų judesius, kai kada su kojom susirangydavo fotely arba išsitiesdavo kanapoj, ir jiedu rūkydami kalbėdavosi šiaip sau kasdieniniais klausimais.

Liudas Vasaris greit pastebėjo, kad dabartinės ponios Liucijos manieros primena jam baronienę Rainakienę, kurią jis pažinojo prieš 10 metų, vikaraudamas Kalnynų parapijoj. Didžiausias skirtumas buvo tas, kad baronienė berods buvo turiningesnė, jos pašnekesiai dažnai jaudindavo Vasario protą ir gal net jį formuodavo. Dabar gi ponia Glaudžiuvienė žavėjo, o gal, tiksliau pasakius, tik lepino jį, kaip vėlyvas vasaros žiedas, savo jau truputį blunkančiu grožiu, šiluma, komfortu.

Vasaris atsimindavo, kad ir Liucė anuomet mokėdavo sužadinti jame gilių emocijų ir svarstymų, bet dabartinė ponia Glaudžiuvienė jau nemėgo leistis į jokius svarbesnius gyvenimo klausimus. Jos buitis ir jos siela Vasariui kartais pasirodydavo kaip ir suprastėjusi, suneturtėjusi. Jis žinojo ją esant nelaimingą ir net daug kentusią, bet negalėjo save priversti gyvai atjausti ir užjaust tą ištaigingą moterį, kuri, patogiai įsisėdusi minkštam fotely, rodė jam apvalius, šilkinėm kojinėm aptrauktus kelius.

Parėjęs po tokių vakarų namo, jis kartais norėdavo ilgėtis anos Liucės, trykštančios sveikos jaunystės skaistumu, kvepiančios laukų vėju, besidžiaugiančios geltonom Aušrakalnio kačpėdėlėm. Jis norėdavo pasiilgti ir savęs paties, droviai nukreipiančio akis nuo įspėjamų pro suknelę jos krūtų ir išgyvenančio visą gamą jausmų dėl įsivaizduojamo jos pabučiavimo.

Taip, kartais jis to norėdavo, bet nieko to nei joj, nei savy neberasdavo. Galų gale jis prisipažindavo, kad dabartinė ponia Liucija dabar jam patinka labiau, negu kokia nors provinciališka skaistuolė, ir kad dabar frizuoto ponios Glaudžiuvienės bubikopfo ir suplonėjusios talijos jis nemainytų į žvilgančias storas kasas ir sveiką buvusios ponios Brazgienės

pilnumą. Dabar ir jis pats nesidrovėdamas glostė žvilgsniu ir jos kelių apskritumus, ir pro nusmukusią dekoltė įspėjamas jos krūtis.

Vadinasi, pasikeitė ne vien ponia Liucija, bet gal dar daugiau pasikeitė ir Liudas Vasaris. Ir, keistas dalykas, šis pasikeitimas dar greitesniu tempu vyko čia, Lietuvoj, nors jis ir grįžo prie kai kurių kunigavimo pareigų ir buvo suvaržytas atsakingu darbu. Tuo metu Liudas Vasaris aiškiai to nenumanė, bet iš tiesų jis jau ritosi žemyn į tą moralinį sumenkėjimą, kuriame aptingsta energija, menkėja pajėgos, smunka ambicijos ir blėsta visokis idealizmas.

Vasaris, pusę metų praleidęs Lietuvoj, jau stovėjo kely į tą dvasinio gyvenimo būklę, kurią Stripaitis puikiai buvo aptaręs vienu žodžiu „apsiprasi". Ilgainiui po metų kitų gal jis iš tiesų būtų apsipratęs laikyti mišias, atlikinėti *pro forma* išpažintis, gal jį būtų privertę nešioti „koloratką", o paskui ir sutaną. Tuo pačiu metu jis būtų apsipratęs naudotis ponios Glaudžiuvienės arba kurios nors kitos malonėm — ir viskas būtų buvę kuo puikiausia. Kunigam palankių poniučių jis jau žinojo ne vieną. Žinojo ir keletą konkrečių pavyzdžių, kurie, taip sakant, savo „garbingumu" galėjo jį vien paskatinti irtis toliau apsipratimo keliu.

Liudas Vasaris tą būklę nujautė, ėmęs atlikinėti kai kurias kunigo pareigas, jos bijojo ir vengė, bet kažin ar būtų išvengęs, jeigu ne pažintis su Aukse Gražulyte.

Tuo pačiu metu, kai jis lankydavosi į ponios Glaudžiuvienės salioną ir nuodydavosi jo erotiška pasyvia atmosfera, lygiagrečiai, tarsi kitame jo sielos klode, leido šaknis stiprėjanti Auksės pažintis ir meilė. Pirmom po Kalėdų švenčių savaitėm ponią Liuciją jis matydavo dažniau, bet užtat kiekvienas pasimatymas su Aukse praskleisdavo jam tarsi vis naujų jos sielos savybių ir sujungdavo juodu tarsi vis nauja minties ir jausmo grandine.

Vėliau pats Vasaris stebėdavosi, kaip jis galėjo, nuoširdžiai žavėdamasis Aukse ir ją pamildamas, tuo pačiu metu lankyti ponią Liuciją ir lūkuriuoti jos malonių. Matyt, jo gyvenimo dvilypumas leido jam plėtoti ir šią sunkiai suderinamą paralelę. O gal stačiai aistringoji žmogaus prigimtis, nedrįsdama dar brautis į trapias teužsimezgančios meilės

iliuzijas, ieško save patenkinti ten, kur nebėra jau jokių iliuzijų.

Gana to, kad Liudas Vasaris, jausdamas tų dviejų pažinčių priešingumus, nei poniai Liucijai nesipasakojo apie Auksę, nei Auksei apie ponią Liuciją, nors abidvi numanė, kad kiekviena iš jų turi savo kertę poeto širdy.

Auksė, sekdama amerikiečių statumu ir savo būdo paprastumu, netrukus ėmė vadinti Vasarį *tu* ir, ilgiau jo nematydama, pati jį kartais atlankydavo. Pirmą kartą, atėjusi viena, ji pusiau juokais pasiteisino:

— O, nemanyk, kad aš papratusi pas vyriškius viena vaikščioti. Tai tik tau tokią išimtį darau.

— Kodėl tik man? — klausė jis, patenkintas ta išimtim.

— Dėl to, kad tu kitokis negu visi kiti — ir aš tavęs imu jau nebesivaržyti. Juk mudu draugai, tiesa? O draugas draugą atlanko kada nori, be jokių palydovų.

— Tikra tiesa, Aukse. Aš manau, kad mudu vienas antrą jau gerai pažįstame, o dar geriau įspėjame — ir galime elgtis, kaip dera geriem draugam.

Jiedu abudu kalbėjo apie draugiškumą, o manė apie meilę. Bet to žodžio dar vengė.

Kiekvienas pasimatymas su Aukse jį nuostabiai atgaivindavo. Auksė būdavo visados gerai nusiteikusi ar bent tokia stengdavosi būti, į viską žiūrėjo optimistiškai, galvojo ir jautė tiesiogiai, sveikai, natūraliai. Jai nepatikdavo, kai Vasaris būdavo susikrimtęs, visu kuo nepatenkintas, pasyvus, apsiblausęs.

— Na, žinai,— sakydavo ji,— jei tu su šitokia mina pasirodytum Amerikoj, atkreiptum į save visų dėmesį. Vaikai tave apmėtytų pagaliais, o polismenai įtartų, kad buvai pasigėręs. Kas gi yra?

Vasariui nuo šito vaizdo jau darydavos linksmiau, bet jis dar bandydavo priešintis.

— Žinoma, tavo Amerikoj visi kaip idiotai amžinai išsišiepę, tartum gyvenime nebūtų dėl ko susirūpinti.

— Susirūpinti, be abejo, yra dėl ko,— sutikdavo Auksė,— bet kas negera, reikia taisyti, reformuoti. Kiekviena pastanga nugalėti bloga tegali kilti tik iš optimizmo. Sielvartais ir susikrimtimais niekas nieko nepataisė.

Jiedu neva ginčydavosi toliau, bet Vasaris oponuodavo tik taip sau, dėl pačio ginčo, nes ir pats gilumoj taip manydavo, kaip ji. Bet jam buvo reikalinga, kad tas mintis išreikštų kas kitas, ypač Auksė. Jos tuomet kažkaip objektyvuodavos, ryškėdavo ir tapdavo nesugriaunamai įtikinamos.

Auksė dažnai puldavo ne tik jo niaurius nusiteikimus, bet ir tą pesimizmą, ir tą rafinuotą dekadentišką simbolizmą, kuriuo buvo pagrįsta visa vėlyvesnioji jo lyrika.

— Žinai ką? — sakydavo jam amerikietė, paskaičius kokį jo eilėraštį,— tai labai gražu, stipru, įspūdinga, meniška, kūrybiška — ką nori, bet nenatūralu. Na, kas dabar, mūsų laikais, laužys sau galvą įspėti šitas metaforas, gaudys šitą miglotą prasmę ir skendės šitose nesuvokiamose nuotaikose? Prisipažink, kad nesi matęs nei šitokios gamtos, nei šitokių reginių, niekam nesi kalbėjęs tokių žodžių, o gal nepatyręs nei tokių jausmų, nei išgyvenimų.

— Žinoma, tai poetinės priemonės,— atsakydavo Vasaris.

— Priemonės — kam?

— Kaip kam? Kūrybai, poezijai, pasaulėvaizdžiui, jei nori...

Ji skeptiška grimasa klausydavo jo išvedžiojimų arba nutraukdavo:

— Niekai!.. Man atrodo, kad tos priemonės ir pasilieka priemonėm. Priemonės, priemonėm... Aš manau, kad poezijos priemone turi būti paprastas žodis su jo kasdiene prasme. O poetas turėtų matyti gamtą, daiktus, žmones tokius, kokie jie yra, kokius mes visi matom.

Šituose ginčuose nieko nauja Vasaris neišgirsdavo. Tokią kritiką jis buvo girdėjęs ir skaitęs daug geriau išreikštą ir stipriau motyvuotą. Bet, keistas dalykas, ta kitur girdėta ir skaityta kritika jo neįtikindavo, o Auksės žodžiai nejučiom jį paveikdavo. Iš tiesų gi paveikdavo ne žodžiai, bet ji pati savo asmeniu, savo artumu ir tais jausmais, kurie pamažu kerojosi abiejų širdyse.

Stiprėjant jųdviejų santykiam, Vasariui vis dažniau pasivaidendavo kažkokio naujo gyvenimo viltis, kuri jį skatino nepasiduoti, neapsiprasti esamoj būklėj, o ieškoti išsivadavimo. Jo būklė buvo daugeriopai dvilypė, komplikuota, su-

painiota, suraizgyta, slegianti ir tvanki. Tad ir kūryboje jis tegalėjo reikštis daugiaprasmiais simboliais, miglotais vaizdais ir nuotaikom. Bet pamildamas Auksę jis stiprėjo savo viduj, telkėsi į vienybę, ir jam nušvisdavo viltis, kad ir jo būklė dar gal išsipainios, kad ir jis gal dar gyvens natūraliu gyvenimu, nevengdamas rodytis kas esąs, neieškodamas nė kitur paslėptų prasmių.

Įsigalint šiai nuovokai, atėjo galas ir jo simbolistinei poezijai. Pamažu jis ėmė stebėti gamtą, atsipalaiduodamas nuo savo asmeniškų išgyvenimų, nuotaikų ir subjektyvių prasmių. Tuomet jis pamatė, kad gamta yra nuostabiai graži ir įvairi, kad ji gyvena savo atskirą gyvenimą, kurį būtų neprotinga jungti su savo paties liūdesiais ir džiaugsmais.

Įgudęs objektyvuoti gamtą ir stebėti jos reiškinius, Vasaris ėmė ieškoti taip pat objektyvių ir paprastų žodžių savo naujajai poezijai kurti. Kartais jis rasdavo jų liaudies dainoj, bet dažniau jie patys gimdavo jame, kai jis savo vaizduotėj kontempliuodavo kokį giliai į jo sielą įsmigusį reiškinį.

Kartą jis paskaitė Auksei vieną tokį paprastais žodžiais parašytą eilėraštį. Jos džiaugsmui nebuvo galo.

— Štai kur poezija! — kartojo ji kelintą kartą.— Čia ir vaikas supras, kad gražu. Natūralu, paprasta ir kartu turininga!

Tokiu būdu Auksė vis daugiau įsipindavo į visas geresniąsias jo pastangas. Iš prigimties jis buvo užsidaręs ir net su ja nenorom savo mintim ir sumanymais dalindavosi. Bet jam buvo malonu patirti, kad ji stengiasi jį įspėti, suprasti, pažinti. Jis jau nebesijausdavo vienišas atsiskyrėlis. Stiprindamas savy tą nuovoką, jis pasiryždavo Auksę galutinai sau laimėti. Kaip tai turės įvykti, kokiom formom turės nusistoti jųdviejų santykiai, jis tuomet dar nežinojo. Vis dėlto jo gyvenimas pradėjo krypti aiškiai nauja linkme.

Linkmė kitėjo, bet jis dar ne tuoj galutinai susitelkė savy ir galutinai įsitikino, kad aiškus, vienlypis ir vientisas gyvenimas pareikalaus iš jo ne tik nuosakiai derinti visus veiksmus, bet taip pat išsižadėti kai kurių malonumų ir net paaukoti kai kuriuos naujai atgijusius jaunystės atsiminimus. Čia jam reikėjo nugalėti dar keletas pavojų, kurių vienas vos nesuardė taip dar trapių jo santykių su Aukse.

XIV

Artinantis Sekminėm, kai Vasaris kartą atsilankė pas Glaudžius, ponia Liucija papasakojo vieną sumanymą.

— Per Sekmines, jei tik oras bus gražus, padarysime mažą iškylą Nemunu. Vandens kelių valdyboj aš turiu pažįstamą. Jis duos motorinę valtį, į kurią telpa apie 10 žmonių. Tamstai aš sakau tai iš anksto, kad niekur kitur nepasižadėtum. Aš noriu, kad tamsta būtinai dalyvautum. Pamatysi, bus labai smagu.

Atsisakyti nebuvo priežasties, ir Liudas sutiko. Kas ten dalyvaus toj iškyloj, jis gerai nė neišsiklausė. Pasitenkino Glaudžiuvienės žodžiais, kad būsią visi geri žmonės ir net keletas jo pažįstamų.

Porą dienų prieš Sekmines paskambino jam telefonu Auksė:

— Alio, ponas Liudai! Ką veiki per šventes? Aš turiu gerą pasiūlymą. Važiuokime automobiliu Suvalkijos plentais, grįšim per Alytų ir Birštoną. Tėvas, mudu ir dar pora pažįstamų.

Ir nežinia, kokia galia pastūmėjo jį sumeluoti:

— Deja, negalėsiu. Važiuoju šeštadienį į tėviškę. Būtinas reikalas.

Vos tik ištaręs tuos žodžius jis susigriebė, kad padarė labai kvailai ir negražiai. Juk Auksė lengvai gali sužinoti, kur jis važinės per Sekmines. Be to, meluoti ir išsisukinėti, ir dar jai, tai jau tikrai negražu. Jis peikė save ir bjaurų savo būdą, kuris jam ne sykį jau buvo tokių kvailysčių iškirtęs, bet atšaukti savo žodžius neįstengė prisiversti. Pagaliau nusiramino: greičiausia nesužinos, o jei sužinos, kaip nors pasiteisinsiu.

Kai sutartą valandą atėjęs į prieplauką jis apžvelgė susirinkusią kompaniją, vos nesukeikė iš apmaudo. Ant tiltelio sukinėjosi Indrulis, padėdamas poniom lipti į valtį. Su baltom kelnėm, mėlynu švarku jis atrodė labai elegantiškai, buvo gerai nusiteikęs ir linksmino ponias, kažką šūkaudamas ir pats garsiai juokdamasis. Nepatiko Liudui nė visa kita kompanija: pora kariškių, trys apygražės ponios ar panelės, dar kažkoks dabita — žmonės vis nepažįstami ir Vasariui visai

svetimi. Ponia Glaudžiuvienė jį supažindino, bet jis nemokėjo prisiderinti nei prie jų kalbų, nei juokų. Sėdėjo apsiblausęs, nežinodamas, ką sakyti savo kaimynei, kuri taip pat jo varžėsi ir šnairom observavo. Indrulis vos teikėsi pratarti jam porą žodžių pasisveikindamas, o paskui ignoravo, neslėpdamas savo ironiškų žvilgsnių. Ponia Liucija su vienu kariškiu ir dabita visą laiką tauškė niekus ir garsiai juokėsi be jokios priežasties. Žodžiu, visi ir viskas atrodė tartum susitarę jį erzinti ir jo nuotaiką dar labiau gadinti.

Kad Auksė dabar viską sužinos, jis nė kiek neabejojo. Nors jos santykiai su Indruliu buvo gerokai atšalę, bet pažintis tebetvėrė, ir jiedu kartais dar matydavos. Indrulis darė viską, kad vėl laimėtų turtingos amerikietės simpatiją, ir jeigu žinotų, kaip Vasarį jos akyse pažeminti, pasiskubintų tai padaryti... Indrulis, žinoma, papasakos Auksei ir apie šią ekskursiją, nepraleisdamas progos iš Liudo pasišaipyti.

Jis ir čia neiškentė neįdūręs Vasariui, prikišdamas jo greitą suartėjimą su amerikiete. Sulaukęs patogų momentą, kada visi aptilo, Indrulis nuo kito galo valties šūktelėjo:

— Kunige Liudai, aš tikrai maniau, kad tu šiandien kur nors Jiesios pakrantėse su Gražulyte poezijas skaitai. O pasirodo, tu čia?

Visi sužiuro į Vasarį. Kiti nė nežinojo, kad jis kunigas. Panelės pasmaukė žemyn savo per trumpas sukneles, dabita nuvėrė jį niekinančiu žvilgsniu. Vasaris pasijuto sėdįs kaip ant žarijų.

— Taip, aš tikrai čia,— tarė jis atsigriebęs,— ir stebiuosi, kad tu pats ne pas sužadėtinę, o plauki štai į Kačerginės mišką.

Daug kas nusijuokė, nes visi žinojo apie Indrulio tuščias pastangas vesti amerikietę. Indrulis suprato ironiją ir staiga atlyžo.

— Kas, kviečiamas ponios Glaudžiuvienės, sėdėtų pas sužadėtines, tai jau tikrai būtų nelaimingas padaras,— galantiškai dar nujuokavo.

Lygiai stuksėdamas valties motoras greitai nešė juos pavandeniui, ir didžiulis upės vanduo, skrodžiamas į dvi dalis, gurguliavo ir putojo prie vairo. Panelės užsimanė padainuoti,

vyrai jom pritarė, ir Vasario nuotaika pamažu pradėjo taisytis.

Išlipę į krantą, jie šūkaudami ir juokaudami ėjo į mišką ieškot patogios vietos „stovyklai". Kariškiai tempė lagaminą, kuriame krestelėjus skambėdavo, o siūbtelėjus skalanduodavo ir gurguliuodavo. Iš to visiem buvo be galo linksma. Indrulis nešė rankinį patefoną, o dabita ir Vasaris ponių ir panelių apsiaustus.

Radę lygią gražią vietelę po pušim, prie krūmų ir aikštelės, jie sukrovė savo mantą, ir ponia Liucija ėmėsi šeimininkės pareigų. Iš lagamino ištraukė staltiesę, keleiviškų užkandžių, bonką konjako, vyno, zelterio. Viskas buvo sutikta garsiais vyrų šūksniais ir išrikiuota ant pievelės. Indrulis jau suko patefoną, ir tuoj trys poros, išgėrę po stiklelį, jau trypė fokstrotą po pušų spygliais paslidintą šilo veją. Ponia Liucija, laikydama rimtos, aristokratiškos ponios toną, šokti ant žolės griežtai atsisakė.

Pasilikusi sėdėti su Vasariu, ji užsirūkė papirosą ir, atsišliejusi ant alkūnės, susimąsčiusiom akim klaidžiojo po medžių viršūnes, kur mėlynam danguj plaukė balti giedros debesėliai. Vasaris, išsitiesęs kniūpsčias, parėmęs ranka smakrą, ją observavo ir, rodos, įspėjo jos mintis.

— Ar atsimenat, ponia Liucija, mano kadaise išleistuves ir Aušrakalnį? — paklausė jis.— Ten taip pat šokom „Puikios rožės", „Mes ėjom", „Oi berneli berneli"... Man taip gyvai dabar tas viskas stovi akyse, kad, rodos, vakar tai buvo.

Ponios Liucės veidu nuslinko liūdesio šešėlis, ir ji truputį karčiai atsakė:

— Taip. Aš puikiai atsimenu ne vien tik Aušrakalnį, bet dar ir daug ką... Tik ar ne geriau būtų atsiminimus palikus ramybėje, jeigu jie niekam kitam nėra naudingi...

Bet Liudas nesutiko:

— Kodėl nenaudingi? Iš atsiminimų mes jaučiamės turį praeities patyrimo, galime kai ką pakartoti, kai ko išvengti.

Ponia Glaudžiuvienė ironiškai šyptelėjo.

— Ne, dėkui už paguodą. Reta kuri moteris nori jaustis turinti praeitį. O ar tamsta savo patyrimu kada pasinaudosi, aš labai abejoju.

Liudas negalėjo suprasti, dėl ko ji taip rūsčiai su juo

kalba, ir nieko neatsakė. Kiek patylėjusi pradėjo ponia Liucija:

— Kaip keista. Kada tik gyvai atsimenu anuos laikus, visuomet man pagenda ūpas. Ech, nemokėjom mes tada gyventi, Pavasarėli...

Liudo širdis stuktelėjo, o paskui, rodos, visai nustojo plakus. Jis pakeitė pozą ir atsisėdo. Pirmą sykį jis išgirdo iš Liucės šį pavadinimą, kuris anais laikais buvo kupinas neišreiškiamos jaudinančios prasmės. Jos balsas dabar, rodos, buvo tokis pat gilus, krūtininis, virpantis, lygiai kaip tuomet, kai ji atvažiavo jo kviesti į savo vestuves ir jiedu ilgai kalbėjosi vienu du.

Visa tai Liudui atrodė taip keista, kad jis nė nežinojo, kaip jam į tuos žodžius atsiliepti. Anuos laikus jis taip pat mėgo atsiminti, bet dabar, suartėjus su Aukse, tie atsiminimai jam tebuvo grynas praeities patyrimas, kurį tačiau kartoti jis nebeturėjo noro. O poniai Liucijai, jis dabar tai matė, praeitis tebepasiliko gyva, giliai širdy rusenanti — ir štai pavasario laukų vėjelis vėl ją gali įpūsti ir atgaivinti.

Pirmu momentu Vasaris nustebo ir net tarsi nusigando tos atgyjančios praeities. Bandomu žvilgsniu jo akys nuslydo per visą Glaudžiuvienės stuomenį. Ne, praeitis negali grįžti. Anų laikų Liucės nebėr. Prieš jį ant mėlyno apsiausto gulėjo visai kita moteris, kirptais frizuotais plaukais, papudruotu veidu, paraudonytom lūpom. Raudona šilkinė jos suknelė užsismaukė sulig keliais, ir saulės spinduliai ant šviesių kojinių reflektavosi žvilgančiais išilginiais bruožais, pabrėžiančiais švelnų blauzdų apvalumą. Ir šita moteris turi nemylimą vyrą, o apie ją sukasi kažkoks kapitonas Raibys ir dar velnias žino kas...

Vasaris norėjo bjaurėtis ir piktintis, o iš tiesų jis pats ėmė tos moteries geisti. Ji buvo tokia artima ir pasiekiama. Jis glostė ją užsidegusiu žvilgsniu, o nesuprato, kad tą momentą, pirmą ir vienintelį jiem iš naujo susitikus, ji buvo tikrai ta pati anų laikų Liucė, kad po miestiškų pozų kauke jos krūtinėj tikrai atgijo anų naivių jaunystės dienų ilgesys. Bet tas momentas buvo tokis trumpas!

Iš patefono dėžės tebesklido fokstroto garsai, ir nosinis balsas dainavo plokščios prasmės žodžius. Keturios poros

tebetrypė prie pušaičių ir išsikerojusio lazdynų krūmo. Ponia Liucija pasivertė ant šono, papurtė galvą, tarsi nusikratydama prislėgusiu ją liūdesiu, ir nusišypsojusi paklausė:

— Tamsta dar nešoki fokstroto?

— Ne, nešoku.

— Gaila. Su tamsta ir aš pašokčiau, nors ir šioj pievutėj.

Jis su pašaipa pažiūrėjo į šokančius.

— Čia fokstrotas — tai pasityčiojimas iš gamtos ir net jos niekinimas. Žiūrėkite, kaip išdidžiai stiebiasi į aukštį tos lieknaliemenės pušys! Pro jų žalias viršūnes mėlynas dangus su palšvais debesėliais taip glosto akis, kad net širdy miela. Jei ne tas kvailas gramofonas, girdėtum, kaip šlama vėjelis, čiulba paukščiai, toli toli Nemune suokia garlaiviai ir skamba daugybė kitokių garsų. Ne, mes nemokame elgtis, atvykę į gamtą.

— Tamsta kalbi kaip poetas,— truputį pasityčiojo ponia Glaudžiuvienė,— vis švelnių jausmų ir grožio ieškai. Bet gamtoj ne viskas vien švelnu ir gražu. Tas pats fokstrotas juk taip pat kilęs iš natūralių, vadinasi, gamtiškų žmogaus instinktų. Kodėl jo nepademonstruoti gamtos fone?

Vasaris suprato paslėptą šiuose žodžiuose cinizmą, ir jų prasmėj kvietimas pašokti fokstrotą atrodė pikantiškai dviprasmiškas.

Jis norėjo duoti jai pajust, kad suprato tą prasmę, ir taip pat su pašaipa atsakė:

— Ne, aš manau, kad tokis fokstrotas daug geriau tinka buduare arba miegamajam.

— Fi, kaip tamsta blogai manai,— piktinosi ji, bet jos tonas rodė, kad anaiptol jo nesmerkia.

Pagaliau muzika nutilo, ir pailsę fokstrotininkai suvirto aplink staltiesę. Vyrai gėrė konjaką, moterys vyną, visi triukšmavo, šūkavo ir juokėsi. Išgėrus po keletą stiklelių, linksmumas dar padidėjo. Įsidrąsinę vyriškiai, ieškodami, kaip čia patogiau atsisėdus ar atsigulus, glaudėsi prie panelių, dėliojo galvas jom ant kelių, tos gynėsi ir klykė, kol naujas šokis sukėlė visus ant kojų.

Saulei leidžiantis oras atvėso, ir ponia Glaudžiuvienė pirmoji panoro grįžti atgal. Daug kas prieštaravo ir įrodinėjo,

kad saulei nusileidus miške esą įdomiausia, bet norinčių grįžti balsai nusvėrė. Šūkavimai ir juokai nesiliovė nė valtyje. Tik ponia Liucija, įsisupus į apsiaustą, patenkinta, kad jos kaimynai, užimti kitom moterim, paliko ją ramybėj, akis įsmeigusi į gurguliuojantį paskui valtį vandenį, skendėjo savo mintyse.

Tylėjo ir Vasaris, gėrėdamasis temstančio vakaro reginiu. Priešais dangus, Nemunas ir medžiais apaugę aukšti jo krantai buvo susilieję į sunkiai išskiriamą tamsią ir šaltą plieninio atspalvio ūkaną, kurioj klaikiai žibėjo toli plaukiančio garlaivio šviesos ir aidėjo šūkavimai ir dainos. Bet užpakaly, šiaurės vakaruose, laistėsi ir žaidė visa spalvų simfonija. Raudonam danguj kybojo fantastiškos debesų pilys ir kalnai, vienur žėrėdami degančiu auksu, kitur skęsdami niauriuose šešėliuose. Nemuno vanduo žvilgėjo tūkstančiais atspalvių. Kiekviena banga, kiekvienas verpetas ir įlinkimas švietė, kaitaliojos, sūkuriavo ir derinosi į nuostabų, simetrišką, platyn einantį kelią, kuris lydėjo valtį kaip kokios milžiniškos kometos uodega. Tik krantai glūdėjo tylūs, tamsūs ir paslaptingi.

Netrukus jų valtis aplenkė garlaivį. Jiem mosavo baltom skarelėm, kepurėm, rankom ir lydėjo visokiais balsais. Kraupiai sumaurojo aprūkęs kaminas ir apiprunkštė juos smulkutėm garo dulkėm. Ilgai aidėjo garsas tamsiose pakrantėse. Pagaliau pasirodė miesto žiburiai.

Prieplaukoje buvo tiršta ir triukšminga. Grįžtantieji iš gegužinių nešėsi į miestą pakilusią nuotaiką, miškų ir laukų kvapą. Visi skubino namo. Tvanki miesto šiluma dar kybojo gatvėse.

— Mane palydės ponas Vasaris,— atsakinėjo ponia Liucija, kai vyriškiai prieš atsisveikinant siūlėsi ją palydėti.— Mudviem pakeliui.

Indrulis įtariamai pažiūrėjo primerkęs akis ir atsisveikino, nieko netardamas. Auksės atsiminimas dar kartą šmėkštelėjo Liudo galvoj, bet jis jau žingsniavo su ponia Liucija.

Prie jos buto durų Vasaris norėjo atsisveikinti, bet ji užprotestavo:

— O ne. Ką tamsta dabar darysi namie? Prašau pas mus. Dar laiko yra. Pasėdėsime, pasilsėsime.

Jis šito pakvietimo tikėjosi ir sutiko nesvyruodamas. Glaudžiaus nebuvo namie. Vytukas jau gulėjo, tad jiedu dviese pavalgė vakarienę ir perėjo į salioną.

— Ak, kaip gera čia pasėdėti po dienos karščio! Aš vis dėlto jaučiuosi pavargusi,— kalbėjo ji, atsišliedama į kanapos kampą.

Vasaris atsisėdo šalia jos fotely, pasiūlė papirosą, ir abudu užsirūkė. Tikrai, kuone visą dieną praleidus lauke, čia buvo nepaprastai jauku ir malonu. Švelni kampinės lempos šviesa spalvotais pustoniais sklido po kambarį. Visi daiktai kažkaip minkštai siekėsi per erdvę savo šešėliais, tarsi gyvendami viena nuotaika, vienu intymumu.

Vasaris ir ponia Liucija ilgokai sėdėjo tylėdami, nejausdami reikalo ką nors kalbėti, nes ir patys be žodžių jautėsi sujungti tos nuotaikingos intymios saliono tylos.

— Žinot, ponia Liucija, kas man ateina į galvą? — prabilo pagaliau Vasaris.— Kad mudviejų pažintis ir santykiai eina kažkokiais zigzagais, šuoliais ir nelogiškais prieštaravimais.

— Kaip tai? — nesuprato ji.

— Gi taip. Pirmiausia, jei aš nebūčiau buvęs klierikas, mudu nebūtume pasipažinę. Paskui, kai abudu buvome savo vietose — aš kunigavau, o tamsta buvai pavyzdinga žmona, mudviejų pažintis buvo beveik nutrūkusi. Dabar vėl, kai aš kybau tarp dangaus ir žemės, o tamsta esi nelaimingai ištekėjusi, štai mudu vėl suartėjome.

— Įdomu, ar ne tiesa,— šyptelėjo ji.— Iš to galima, toliau einant, padaryti išvadą, kad tik nusibankrutavę galutinai mudu pagaliau sutapsime.

— Išvada nelabai mus paguodžianti,— pastebėjo Vasaris.

— Dėl to nereikia taip ilgai laukti,— vėl nusišypsojo Liucija, keistai į jį pažiūrėjusi.

Vasaris pakilo, atsinešė iš kampo peleninę, nors jau viena stovėjo čia pat, ir atsisėdo ant kanapos, šalia ponios Glaudžiuvienės. Jo sąmonėj nebuvo jokios aiškios minties, bet jis jautė, kad Liucijos artumas jį svaigina ir kad jo elgesys pasprunka iš jo valios kontrolės. Visi jį jaudinusieji įjdviejų pažinties momentai, visi į jo sielos dugną nugrimzdę įvaizdžiai ir norai dabar tarsi susitelkė į vieną geismą, kuris jį

fatališkai stūmė prie moteries, kadaise pažadinusios pirmuosius jo vyriškėjimo polėkius. Liucija nesipriešino, kai jis paėmė jos ranką, dešine apkabino jos liemenį, pritraukė prie savęs ir ėmė bučiuoti jos lūpas, kaklą, krūtinę ir vėl lūpas. Tada ji pati staiga atsilošė, atsispyrė į jo krūtinę delnais, įsirėžė tartum spyruoklė ir, vėl nuogom rankom apkabinusi jo kaklą, prisispaudė prie jo lūpų įniršusiu, skaudžiu pabučiavimu.

Vėlai tą vakarą Liudas Vasaris parėjo namo, o parėjęs ne tuoj ėjo gulti. Nedegdamas šviesos, jis atsisėdo prie lango, užsirūkė papirosą ir nugrimzdo į chaotišką minčių ir jausmų sūkurį. „Tik nusibankrutavę galutinai mudu pagaliau sutapsime...“ Šitie Liucijos žodžiai, kaip kokia mefistofeliška ironijos grimasa, iš jo tyčiojos ir jį smerkė, nes tokiai išvadai jis pats juk nusakė premisas!

„Nejaugi aš galutinai nusibankrutavęs?“ — klausė pats savęs Liudas Vasaris. Berods taip. Net palikdamas šaly kunigystę, o teisdamas save kaip žmogų, jis negalėjo savo elgesio pateisinti. Juk puoselėdamas savy Auksės meilės, išsivadavimo ir naujo tiesaus gyvenimo viltis, jis štai vienu momentu tarsi visa tai sugriovė. Jis dar viena linkme pagilino savy dvilypumą, kuris jį kankino ir žudė.

Jam atrodė, kad jis paniekino ne tik tą šviesią ateitį, kurios ilgėjosi, bet ir skaisčią praeitį, kuria savotiškai didžiavosi. Buvo nenatūralu ir net tarsi nenormalu, kad jis, atminty saugodamas skaistų jaunutės išdykėlės Liucės paveikslą, štai dabar aistringai nusilenkė erotiškam, blunkančiam ponios Glaudžiuvienės žavesiui.

Jau balzgana artėjančio ryto šviesa sroveno pro langą, kai Liudas Vasaris atsigulęs užmigo, daug tą vakarą išgyvenęs ir apsvarstęs, bet nieko nenutaręs ir niekam nepasiryžęs.

XV

Rytojaus dieną jis visą laiką buvo neramus. Jis laukė, ar nesuskambės telefonas, ar neišgirs Auksės balso, ar ji neateis jo atlankyti. Jis pats dabar drovėjosi jai rodytis ir

nutarė laukti jos ženklo. Bet visą dieną nieko nesulaukė. Auksė turbūt manė, kad jis dar negrįžęs iš tėviškės. Praėjo dar viena diena — jokio ženklo. Vasaris jau pradėjo nerimauti ir kankintis įvairiais spėliojimais. Dabar jis jau pamatė, kad netekti Auksės būtų jam be galo skaudus smūgis, ir, mąstydamas apie tai, jis dešimtą kartą smerkė savo neapgalvotą melą.

Pagaliau, baigiantis savaitei, vieną popietį staiga į jo kambarį įsiveržė Auksė, visu glėbiu alyvų nešina. Ji spindėjo džiaugsmu ir laime. Iš jos trykšte tryško visa nušviečiantis jaunystės skaistumas. Visas kambarys nušvito nuo jos šviesios suknelės, baltos skrybėlaitės, spindinčio veido ir besijuokiančių akių. Vienos akimirkos pakako Vasariui įsitikinti, kad viskas klojasi gerai, ir jis pašoko jos sutikti ir pasveikinti. Ji tiesė jam alyvas, o jis išskėstom rankom apglėbė ją kartu su žiedais. Svaiginantis malonus alyvų kvapas pripildė jo krūtinę, kai jis prisilietė veidu prie rausvų garbanotų žiedų. Pro pasklidusias alyvų kekes jis matė nudžiugusias Auksės akis, jis prispaudė ją visą prie savęs ir staiga pro žiedus susitiko jos praviras nuo šypsnio lūpas. Jų pirmasis pasibučiavimas buvo giedrus, pavasaringas ir kvepiąs alyvom kaip gegužės saulėtas rytas.

— Na, štai mudu ir įsimylėję, ir prisipažinę mylį! — atvirai sušuko Auksė, padėjusi ant stalo gėles ir numesdama skrybėlaitę.

— Išėjo tarsi kokia improvizacija! — šypsodamasis kalbėjo Vasaris.— Ir gana moderniškai. Be sentimentalių žodžių, be mėnulio ir atodūsių.

— Bet alyvos buvo! — juokėsi Auksė.

— Alyvos čia suvaidino labai svarbią rolę. Kad ne jos, kas žino? Gal būtų tekę laukti sutemų ir mėnulio.

— Jeigu tu buvai taip manęs išsiilgęs, kaip aš tavęs, nebūtų reikėję.

— Štai įrodymas be alyvų ir be mėnulio! — tarė Vasaris, vėl ją priglausdamas prie savęs.

Bet ji jau surimtėjo.

— Ša! Dabar gana. Situacija paaiškėjo, ir galas!

— Aš manau, kad ne galas, bet pradžia,— nustebo Vasaris.

— Ne, kol kas galas,— tvirtino Auksė.— Šito mudu tęsti neturime. Lauksime, kas pribręs mumyse toliau.

Ji pamerkė gėles ir klausė:

— Na, kaip praleidai Sekmines? Kas gera tėviškėj?

Jam skaudžiai dilgtelėjo krūtinėj, bet jis nerūpestingu tonu atsakė:

— A, nieko nauja. Visi sveiki. Brolis vesti rengias, tai reikėjo šį tą aptarti. O tu?

— O mes labai puikiai pasivažinėjome! Nuostabiai gražių vietų yra Dzūkijoje. Aš nuolatos gailėjausi, kad tavęs kartu nebuvo. Aš neturėjau su kuo gėrėtis.

— Iš tiesų gaila ir man,— pritarė Vasaris, jausdamas didelį koktumą ir pažeminimą, kad į jos nuoširdumą ir pasitikėjimą jis atsiliepia melu ir veidmainyste.

Jai išėjus, Vasaris vėl krimtosi, kam nė dabar nepasakė tiesos. Dabar būtų buvę lengviausia išsiaiškinti, ir ji greičiausia būtų jam dovanojusi. Ir jis nežinojo, ar tai jo puikybė stūmė jį dar kartą sumeluoti, ar tai nenoras aiškintis ir teisintis, ar tai stačiai baimė turėti nesmagumų. Šiaip ar taip, jis matė, kad dabar jau įbrido į melą toliau, negu galima pasiteisinti, ir tai, kas iš pradžių atrodė visai nereikšminga smulkmena, dabar, po jųdviejų susirišimo meilės pasibučiavimu, grėsė tapti stambaus nesusipratimo priežastim.

Sekmadienį jis turėjo eiti į Glaudžius patikrinti tos savaitės Vytuko uždavinių. Jis ėjo tvirtai pasiryžęs pasisveikinti su ponia Liucija, tartum nieko nebūtų atsitikę, o atlikęs reikalą, tuojau eiti namo.

Bet vos tik jis įžengė į Glaudžių salioną, visas tas pasiryžimas nuėjo niekais. Jį pasitiko ponia Liucija ir tučtuojau pasisveikindama apkabino rankom kaklą ir, visa prisiglausdama, stipriai pabučiavo lūpas.

— Eik, greitai baik su Vytuku — aš tavęs lauksiu čia. Kol grįš Glaudžius, turime dvi valandas.

Tartum ugnies kas įpylė į Vasario gyslas. Jis žiūrėjo Vytuko uždavinius, bet nuolatos jautė savo lūpose ponios Liucijos lūpas, ir ištaigingas jos kvepalų kvapas sklaidėsi apie galvą kaip koks raganiškas kerėjimas.

Pavartęs Vytuko sąsiuvinius ir šio to jį paklausinėjęs, jis patarė vaikui eiti pabėgioti, o pats grįžo į salioną, kur

skambėjo pianino garsai. Ponia Liucija užvožė gaidas ir, pasodinusi savo svečią į sofą, pati atsisėdo greta.

— Kuo tave šiandien pavaišint, Pavasarėli? — klausė ji, paliesdama jo ranką.— Pastumk man aną dėžę, ten yra puikių cigarečių.

Vasariui kažkodėl darėsi koktu nuo to jaunystės dienų vardo, ir jis, siekdamas dėžę, prašė, pats save ironizuodamas:

— Jau geriau nevadinkit manęs Pavasarėliu, ponia Liucija. Koks jau aš dabar Pavasarėlis? Ruduo, ne Pavasarėlis.

Bet ji nesiliovė:

— O, ne! Dabar tu esi pats vasaros karštis. Toks tai tu man patinki!

Jam buvo neskanu klausyti šitų plokščių palyginimų ir tarsi gėda per atviro Liucės flirto, bet jos artumas tuoj nustelbė bent kokį nepasitenkinimą, ir jis jau nebegalėjo atsispirti jos moteriškam žavesiui.

Staiga atkaklus skambučio čirkštelėjimas prieškambary privertė abudu krūptelėti. Ponia Liucija, šoktelėjusi ties veidrodžiu, skubiai pasitaisė plaukus, o Vasaris persėdo į fotelį ir įsižiebė papirosą. Po trumpos valandėlės kambarinė Adelė pranešė, kad „du ponai iš Sekminių iškylos" norį atlankyti ponią Glaudžiuvienę.

Vasaris, traukdamas dūmą ir maigydamas papirosą, žiūrėjo į duris, kas bus per vieni tie du ponai, ir, pamatęs įeinančius, būtų bevelijęs geriau išnykti, negu čia su jais susitikti. Buvo tai Indrulis ir anas dabita, kurio pavardės Liudas nė nežinojo.

Indrulis, sveikindamasis su ponia ir bučiuodamas jai ranką, kalbėjo:

— Atsiminę pereitą sekmadienį, mudu štai su ponu Aleksandru neiškentėm šiandien ponios neatlankę ir neįsitikinę, kad esate sveika, linksma ir gerai jaučiatės. Aš matau, kad ir kun. Vasaris tuo pat tikslu čia yra atsiradęs. Net keista, kaip dažnai mudviejų keliai susitinka,— tauškė jis, atsigręždamas į Vasarį ir dviprasmiškai šypsodamasis.

Ponia Liucija, apsimesdama patenkinta, atsakinėjo tokiu pat tonu:

— Kaip malonu, kad ponai manęs nepamiršote! Per

Sekmines smagiai pasivažinėjom, tiesa? Tik štai ponas Vasaris atrodė ne visai linksmas, bent iš pradžių.

— Na, jam, kaip poetui, ir dera melancholiška išraiška,— neva teisino jį Indrulis.

Ponia paskambino Adelei duoti kavos ir pati atsiprašiusi išėjo į valgomąjį. Indrulis nulydėjo ją ciniškų pašaipos žvilgsniu ir tokia pat išraiška apžvelgė Vasarį nuo galvos ligi kojų. Liudas instinktyviai patikrino save ir, per vėlai susigriebęs, pamatė ant savo kairio peties aiškią pudros dėmę ir ilgą vingiuotą moterišką plauką.

Niekas nepaspruko iš akylaus Indrulio žvilgsnio. Jis nusijuokė ir, gudriai mirktelėjęs, kreipėsi į Vasarį, akim rodydamas pudruotą petį:

— Dievaži, Liudai, jei nebūtum kunigas, manyčiau, kad tai laimėjimų pėdsakai, kuriais gali didžiuotis... Sveikinu!

O ponas Aleksandras pridėjo, matyt, iš savo patyrimo:

— Pudra, dažytos lūpos ir miltuoti bateliai kartais pridirba velniškų nepatogumų.

Tuo tarpu duryse pasirodė ponia Glaudžiuvienė, ir ciniškos išraiškos svečių veiduose išnyko kaip nutrintos. Netrukus atsirado kavos ir likerio. Svečiai sriūbčiojo nuotaikingų skystimų, rūkė, pasakojo juokingus atsitikimus, anekdotus, įterpdami komplimentų poniai. Grįžo iš lauko ir Vytukas. Pamatęs, kad nėra Glaudžiaus, jis atėjo į saliona pasigirti savo sugauta plaštake. Indrulis, išgirdęs, kad Vasaris vaiko krikštatėvis ir mokslo kontrolierius, tarsi daug ką supratęs, reikšmingai palingavo galva ir nutęsė:

— A-a!.. Na, tai visai kas kita!.. Ir, taip sakant, suprantama...

Jie visi trys išėjo kartu, bet tuoj prie durų ir atsiskyrė. Indrulis su ponu Aleksandru nuėjo savais keliais, o Vasaris pasuko namo vienas. Dabar jis buvo jau beveik tikras, kad netrukus išgirs apie save ir Liuciją būtų ir nebūtų dalykų ir kad tos paskalos, jei ne tiesiog iš Indrulio, tai iš dešimtų lūpų, pasieks galų gale ir Auksę. Diena iš dienos jis laukė iš kur nors gando.

Pirmas atsiliepė Stripaitis. Vieną vakarą jis įsiveržė pas Vasarį užduseęs ir, vos spėjęs pasisveikinti, sušuko:

— Na, direktoriau, vyras! Girdėjau, kad pradėjai romansuoti su dviem Kauno gražuolėm: viena ponia, antra panelė. Ot, tai man bent poetas!

— Iš kurgi jau tokios tikslios informacijos? — klausė Vasaris.

— Ė, Kaune, brolyti, nepasislėpsi. Tu ties Seimu nusičiaudėk, tai Šančiuose tau „į sveikatą" atsakys. Ogi Gražulytė ir Glaudžiuvienė tai nemenkos žuvys. Oi, atsargiai, Liudeli, įkirps tau į uodegą koks meškeriotojas!

— Vis dėlto papasakok.

— Sutinku vakar Meškėną. Šnektelėjom valandėlę. Tai, ot, jis man ir sako: ar negalėtum, girdi, kaip nors įspėti tą mūs mielą Vasarį, kad jis neįsiveltų į tas istorijas. Man, sako, Indrulis pasakojo labai įtartinų dalykų. Nepatogu, sako, gimnazijos direktorius, gana žinomas poetas... Gaila, sako, žmogaus... Velnią tau gaila, manau! Pavydi, ar ką? Aš ne tik neįspėsiu, bet dar padrąsinsiu. Būk vyras ir nieko nepaisyk!

Bet Vasariui buvo koktu tos kalbos klausyti, ir jis nieko Stripaičiui nesakė.

— Pasirodo, kad ta Glaudžiuvienė tai buvusi daktarienė iš Naujapolio,— tęsė kalbą atstovas.— Buvau ir aš anais laikais šiek tiek pažįstamas. Dabartinis jos vyras gudrus spekuliantas, bestija. Turėsi nuvesti ir mane kada. O Kalnynų baronienę atsimeni? Ot, kur tai boba buvo!

— Kur ji dabar? — susidomėjo Vasaris.

— Velnias ją žino. Negrįžo po karo į Lietuvą. Dvarą išparceliavom, centre įgaliotinis sėdi.

Stripaičiui išėjus, Vasaris ilgai vaikščiojo po savo kambarį, galvodamas apie tai, kaip lengva Kaune išgarsėti ir kaip čia turi būti tvanku tiem, kurie kitus sekioja, o dėl savo kailio dreba. Viena buvo aišku, kad Indrulis pradėjo veikti ir pasirinko neblogą kelią — per prof. Meškėną.

Beveik tuo pačiu metu panašų įspėjimą Vasaris išgirdo ir iš Varnėno burnos. Tačiau literatūros istorikas tą dalyką priėmė rimčiau negu Stripaitis.

— Aš labai apgailestauju,— kalbėjo jis Vasariui,— ir man stačiai skaudu, kad ta maloni linksma panelė, kurią kadaise mačiau per tavo klierikiškas išleistuves, taip galėjo

pasikeisti. Aš ir tuomet pastebėjau, kad judu vienas prie kito limpate kaip musė prie medaus. Bet dabartinė ponia Glaudžiuvienė, žinai, tikrai neverta tavo susidomėjimo. Įsivelsi į kokią kvailą istoriją, ir paskui valkios visi ant liežuvių.

Vasarį šitokis jo draugų susirūpinimas gerokai pradėjo erzinti, ir nedaug ko trūko pastūmėti jį elgtis visai priešingai. Tad, išklausęs Varnėno kalbos, jis šiurkščiai atsakė:

— Tai ką? Bene ir pats priklausai mano globėjų būriui?

— Kam globėjų? Draugiškas pasisakymas, daugiau nieko.

— Na, dėkui... Tik aš manau, kad visa tai bergždi žodžiai. Aš ir pats nesu patenkintas savo santykiais su ponia Glaudžiuviene ir greičiausia juos nutrauksiu. Bet mano motyvai bus visai kitoki. Jūs visi norit atbaidyti mane tariamai blogu Liucijos vardu ir „istoriją" baime. O man tai neturi jokios reikšmės. Aš ją pažįstu geriau už jus visus. Aš žinau, dėl ko ji tokia tapo. Aš ją suprantu, ir man jos gaila. Mano giliu įsitikinimu, žmogaus vertę nusveria ne kuris vienas jo gyvenimo momentas, bet visas jo nueitas kelias. Ankstyvesnieji jo išgyvenimai ir kentėjimai gali pateisinti ar bent kitaip nušviesti daugelį vėlyvesniųjų nuopuolių.

— Be reikalo karščiuojiesi,— tarė Varnėnas.— Ta visa filosofija gal ir teisinga, bet kasdieniam gyvenime aukštus samprotavimus mes dažnai turime pakeisti paprastu sveiku protu, atsižvelgti į visų priimtus padoraus elgesio dėsnius ir į viešąją opiniją. Nieko nepadarysi — gyvename visuomenėj ir turime derintis prie bendro, visuotinio masto, nors jis ir nebūtų visai tobulas. Kitaip socialinis sugyvenimas nėra galimas.

— Ne. Jeigu aš būsiu įsitikinęs priešingai, aš nesiderinsiu.

Varnėnas skeptiškai nusišypsojo:

— Dovanok! Bet jeigu tai ne pasigyrimas, ne poza,— tai tušti žodžiai.

— Tu nori pasakyt, kad lig šiol aš vis dėlto prisiderindavau prie tų visuotinių normų?

— Taip.

— Nemanyk, kad tai dariau dėl pagarbos tom normom.

— O dėl ko?

— Dėl griežtų, aiškių įsitikinimų stokos.

— Aiškesnių vargu tu ir sulauksi.

— Taip. Aš per daug svarstau *pro* ir *contra*. Dėl to man reikia stipraus išorinio akstino.

Kaip paprastai, jiedu įklimpo į svarstymus ir analizes, kol Varnėnas pagaliau susigriebė:

— Tai štai kur atsidūrėm! Nuo ponios Glaudžiuvienės — etinėj psichologinėj problemoj.

— Visi keliai į Rymą veda,— pabaigė Vasaris.

Išleidęs Varnėną, jis vis dėlto susimąstė apie savo santykius su Liucija. Jis sakėsi, kad draugų įspėjimai ir viešoji nuomonė jam neturi jokios vertės, tačiau po pasikalbėjimo su Varnėnu tų santykių netinkamumas tapo jam dar akivaizdesnis, ypač kad ir pats juos smerkė. Bet pasireiškusiam sieloje blogiui nugalėti reikalinga kova. O pasiryžti ir kovoti jį galų gale paskatino Auksė Gražulytė.

Praslinkus porai dienų po Varnėno atsilankymo, paskambino jam Auksė telefonu ir prašė neatidėliojant ateiti. Ji turinti pasikalbėti labai svarbiu, juos abudu liečiančiu klausimu. Iš to Vasaris suprato, kad ji jau viską žino ir kad pasikalbėjimas bus rimtas, o gal ir lemiamas.

Priėmė jį Auksė visai paprastai, pasisveikino nuoširdžiai, ir jis pamanė, kad gal ji dar nieko nežino ir nori pasikalbėti su juo kokiu nors kitu reikalu. Bet jau iš pirmųjų jos žodžių visos tos viltys subiro.

— Aš prašiau tave ateiti,— pradėjo ji,— norėdama išsiaiškinti poros paskutinių savaičių įvykius. Po paskutinio mudviejų susitikimo aš tariuosi turinti tam teisę. Man bus lengviau, jeigu tu prisipažinsi, kad numanai, ką aš noriu pasakyti.

— Taip, Aukse, numanau,— prisipažino Vasaris.— Tu iš Indrulio ar iš ko kito būsi girdėjusi apie Sekminių ekskursiją Nemunu, o gal ir apie mano lankymąsi pas ponią Glaudžiuvienę.

— Tiesa. Dėkui, kad prisipažindamas apsaugojai mane nuo nemalonumo pačiai tuos faktus minėti. Tu turbūt supranti, kaip mane žemina ir įžeidžia tas beprasmiškas tavo melas ir apgaudinėjimas.

— Taip, Aukse. Nuo pirmo momento aš supratau, kad elgiuosi negražiai, nedžentelmeniškai. Bet pasistenk ir tu suprast mane. Aš anaiptol nesiteisinsiu, bet tik noriu pasi-

aiškinti. Dėl ko aš tau pamelavau, kad važiuoju į tėviškę, o ne su ponios Glaudžiuvienės iškyla, aš ir pats nežinau. Ji mane pakvietė anksčiau kaip tu, ir aš jau buvau jai prižadėjęs. Bet meluoti tau nebuvau ketinęs. Pamelavau savaime, kažkaip spontaniškai, tarsi tuos žodžius kas kitas būtų iš manęs išmetęs. Gal mano instinktas norėjo tuo tarpu apsaugoti mane nuo aiškinimosi, o tave nuo nemalonumo mąstyti, kad aš bastausi kažkokioj sau netinkamoj kompanijoj.

— Be reikalo,— pastebėjo Auksė.— Atvirumas pavydo many nekelia.

— Be abejo, mano egoistiškas instinktas galėjo suklysti. Bet gal sutiksi, kad nežinojimas dažnai mus apsaugoja nuo daugelio bergždžių nugąstavimų ir įtarinėjimų. Bet kartoju — aš nesiteisinu. Gal būt, kad yra many kažkoks nelemtas palinkimas užsitrenkti nežinios užsklanda net ir nuo artimiausių žmonių, nevengiant net ir melo. Jeigu tu man padėsi šitą palinkimą iš savęs išrauti, aš tau būsiu labai dėkingas.

— Po Sekminių mudu buvom jau keletą kartų susitikę, ir tu turėjai labai gerų progų tą melą atitaisyti. Tačiau tu to nepadarei ir kažin ar būtum padaręs, jeigu aš pati nebūčiau to klausimo iškėlus. Ir nekartok man apie nežinojimo geradarybes. Dviejų tarpusavio santykiuose, kai vienas nuo antro slepiasi arba nori ką paslėpti, užmesdamas šiam nežinojimo skraistę, susidaro tokia nelygybė, kuri anksčiau ar vėliau tuos santykius suardys. Vadinkime tai paprastais žodžiais: melu, nenuoširdumu, išsisukinėjimu, slapukavimu ar panašiai!

— Nesiginsiu,— sutiko Vasaris.— Pasielgiau negražiai. Bet man pačiam, manau, kad ir tau, turi rūpėti daugiau ne atskiras pasielgimas, bet jo pagrindas, priežastys, šaknys. Aš nesutinku, kad kiekvienas blogas pasielgimas eina iš žmogaus blogumo. Yra mumyse mum patiem nežinomų akstinų, kurie mus kartais visai netikėtai pastumia padaryti bloga. Aš pats suprantu, kad pereitą kartą, kai buvai pas mane užbėgusi su alyvom, turėjau tau pats viską pasisakyti. Ir tai nebūtų buvę sunku. Gal būtume abudu iš to tik pasijuokę. Tačiau aš to nepadariau. Kodėl? Dėl gėdos? Dėl išdidumo? Dėl apsileidimo? Dėl bailumo? Manau, kad ne. Nežinau pats dėl ko. Nesivertė liežuvis, ir tiek.

Bet Auksės tie žodžiai, matyt, neįtikino:

— Nepatinka man tas visas vingiuotas tavo filosofavimas,— atkirto ji.— Man atrodo, kad tu ieškai kažkokių neva slaptų gilių priežasčių paprastam dvasios silpnumui ir apsileidimui išaiškinti, norėdamas vien save pateisinti.

— Nežinau. Aš kartais noriu viena, o darau kita. Štai, eidamas dabar į tave, ketinau teisintis ir gintis, o atėjęs viską prisipažįstu. Daryk ką nori.

— Klausyk, aš tau pasakysiu, dėl ko tu pats nenorėjai man pasisakyti ir sumelavai. Dėl to, kad tu nebuvai pasiryžęs nutraukti santykius su ponia Glaudžiuviene. Ir dabar dar nesi pasiryžęs. Tiesa?

Jis valandėlę pagalvojo ir tyliai atsakė:

— Tiesa. Bet ar tai būtinai reikalinga?

— Tu ją tebemyli?

— Ne, bet ji man brangus žmogus nuo jaunų dienų.

Auksė žiūrėjo į jį labai susitelkus ir tartum paprasčiausio dalyko ramiai paklausė:

— Tu ją bučiavai po tos Sekminių iškylos?

Pirmasis Vasario minties impulsas buvo garsiai nusijuokti, apsimesti naiviai nustebusiu ir sušukti: na ką tu? Bet jis susvyravo, stabtelėjo, o pagalvojęs, dideliu valios pasiryžimu, prisipažino:

— Taip, bučiavau.

Gilus liūdesys tryško iš Auksės akių. Valandėlę patylėjusi, ji prabilo nupuolusiu balsu:

— Matai, čia reikalas jau rimtesnis, negu sumeluoti dėl Sekminių iškylos... Aš tikiuosi, kad situacija ir tau pačiam aiški ir tu pats teisingai ją įvertini. Mano garbė man neleidžia, kad tu, sakydamas mane mylįs, palaikytum meilės santykius su kita moterim. Aš dar nežinau, į kokias formas susidės mudviejų santykiai, bet aš žaisti jais nesu linkusi. Man tai gyvenimo klausimas.

Ji laukė, ką pasakys Vasaris. O Vasaris patylėjęs tarė:

— Gerai. Aš esu pasiryžęs su ponia Glaudžiuviene santykius nutraukti.

Bet šis atsakymas, matyt, nebuvo toks, kokio laukė Auksė. Jos veidas apsiniaukė dar labiau, ir ji prabilo dar tylesniu balsu:

— Bijau, kad tu esi pasiryžęs vien tik žodžiais. Tokiam pasiryžimui įvykdyti reikia kovos, pasiaukojimo ir laiko. Aš manau, kad tu nepakankamai aiškiai orientuojiesi nei savo mintyse, nei jausmuose. Aš noriu, kad save išbandytum ir sustiprėtum. Dėl to mudviem reikia skirtis, vadinasi, nebendraut ir nesimatyt ilgesnį laiką... o gal... ir niekad.

— Aukse! — sušuko Vasaris.— Kam tos komedijos? Aš gi ir be to galiu pas Glaudžiuvienę nesilankyti, jeigu tu būtinai nori!

— Jeigu tai laikai vien komedijom, tai dar blogiau. Pagaliau čia ne vien nesilankymo reikalas. Vėliau tu pats tai suprasi.

Jis nieko neatsakė. Kurį laiką juodu abudu svarstė pasakytus ir girdėtus žodžius. Vasaris surūkytu papirosu badė peleninės dugną, o Auksė automatiškai narpliojo pirštais salioninės pagalvėlės kutą.

— Gal būtų net geriau,— pagaliau tarė ji,— jeigu tu mudviejų šituos artimesnius santykius laikytum baigtais. Tuomet tau bus lengviau pažinti save ir aiškiai pakrypti į vieną kurią pusę. Tau pirmiausia reikalingas aiškumas. Kitaip tu pražudysi save ir savo gabumus.

Jis dar norėjo prieštarauti ir ginčytis, bet Auksė jį sulaikė:

— Nekalbėk veltui nereikalingų žodžių. Matai, kad aš nepykstu, nesikarščiuoju. Aš viską labai gerai apsvarsčiau. Kiek aš tave pažinau, esu tikra, kad mano pasirinktas kelias yra teisingas. Sudie, Liudai! Netrukus aš išvažiuoju visai vasarai į užsienį. Nieko iš tavęs nereikalauju. Elkis taip, tarsi manęs visai nė nebūtų.

— O tu? — sušuko Vasaris.— Nejaugi tu lengva širdimi ir net žiauriai gali skaityti man šituos dekretus? Nejaugi tu viską sukrauni ant manęs vieno, išvažiuoji, pasiryždama sutikti su visu kuo, tarsi tolimesnis mudviejų pažinties likimas tik man vienam turi rūpėti! Tai neteisinga, Aukse!

Auksė liūdnai nusišypsojo:

— Tikėk manim, kad jeigu nuo manęs pareitų mudviejų likimas, aš nepasigailėčiau jokios aukos. Bet dabar jis pareina nuo tavęs. Juk ne dėl mano kaltės kilo šis nesusipratimas.

Staiga griežtas pasiryžimas ir viltis suspindėjo Vasario veide. Jis tvirtai pažiūrėjo Auksei į akis ir, imdamas jos ranką, tarė:

— Gerai, Aukse! Tu nori mane išbandyti? — aš tai priimu. Tikiuosi, kad rudenį, kai mudu susitiksim, nebestovės tarp mudviejų jokių nesusipratimų ir šešėlių.

— Duok Dieve! — palinkėjo Auksė.

Jis pasikėlė išeiti. Šis pasikalbėjimas pakrypo tokia linkme, kokios jis visai nebuvo laukęs. Kažkas rimto ir lemiamo pakibo ties juo. Atsisveikindamas Auksę, jis jautė, kad jųdviejų santykiai išeina ne tik iš paprastos kasdienės pažinties, bet ir iš epizodinės meilės ribų.

Bet Auksės sieloj atsivėrė didelė tuštuma. Išleisdama jį pabučiavo Vasarį, tarsi paskutinį kartą jį matydama.

XVI

Kada ji išvažiavo, jis tikrai nė nežinojo. Parėjęs po to pasikalbėjimo, jis jau nesistengė nei jos pamatyti, nei su ja susitikti. Jis dabar jautėsi aprimęs ir susitelkęs, nes štai savo uždavinį jau žino ir tuoj imsis jį vykdyti. Jis jau net didžiavosi, nusimanydamas, kad tą uždavinį atliks gerai.

Bet kol kas jis nieko savo gyvenimo tvarkoj nekeitė. Baigiantis mokslo metam, reikėjo akyliau prižiūrėti Vytukas, kad išlaikytų egzaminus į gimnaziją, tad nutraukti santykius su Glaudžiais jam atrodė nepatogu. Šeštadieniais, atlikęs reikalus su Vytuku, jis pasilikdavo dar pasėdėti su ponia Liucija. Kartais jiedu išvažiuodavo automobiliu plentais toli už miesto, kartais ji pati atsilankydavo į jo butą.

Kiekvieną kartą jis būdavo nepatenkintas savim, jausdavo sąžinės graužimą, bet nieko nedarė iš tos dviprasmiškos būklės išsivaduoti. Kiekvieną kartą po pasimatymo su Liucija jis atsimindavo paskutinį pasikalbėjimą su Aukse. Tuomet lyg kokia gaivinanti srovė padvelkdavo į jo širdį, ir pasiryžimas atgydavo. Iš paskutinio pasikalbėjimo su Aukse ypač gyvai jis atsimindavo tą momentą, kada prisipažino bučiavęs ponią Glaudžiuvienę. Tuo momentu jis didžiavosi, manydamas žengęs pirmą žingsnį tiesiu keliu, kuriuo ketino eiti

Iš tiesų tai buvo ne tik gražus, bet ir reikšmingas momentas. Iš jo pradėjo Vasaris suprasti, kokios dorinančios įtakos gali turėti meilė. Ligi tol jis visą savo gyvenimą praleido vienas, savy užsidaręs, nejausdamas pareigos nė reikalo kam nors kitam duoti savo veiksmų apyskaitą arba praskleisti paslėpto savo sielos gyvenimo uždangą. Savo paties sąžinės teisme jis save dažnai smerkdavo, bet kadangi jo veiksmai liesdavo tik jį patį, viskas palikdavo tik jo viduj. Jo elgesys, nederinamas su niekieno kito reikalavimais, ir toliau vingiuodavo, lankstomas ir taisomas vien subjektyvių jo pasiaiškinimų, pasiteisinimų ir nepaisymų.

Bendraudamas su Aukse Gražulyte ir ją pamildamas, Liudas Vasaris ne kartą jau gavo patirti, kad jo elgesio vingiai esti nesuderinami su Auksės elgesiu ir jos principais, kad vienam ar kitam reikia tiestis. Tokis gi atsitiesimas ir susiderinimas nėra galimas be visiško nuoširdumo ir atvirumo. Be to, jis pamatė, kad mylimam žmogui sakyti netiesą yra taip sunku, jog tos naštos ilgai nė pakelti negalima. Ir kai yra paliesti patys bendro sugyvenimo pagrindai, tiesa visados išeis į viršų. Tokiu būdu, žmogus mylėdamas stengiasi gyventi tiesoj, visokis dvilypumas jam tampa nepakenčiamas, ir jis stiprėja savy, tiesiasi ir tobulėja.

Liudas Vasaris, prisipažindamas mylimai ir jį mylinčiai moteriai bučiavęs kitą moterį, padarė didelį meilės žygį ir pirmą atsitiesimo pastangą. Auksė pradedančios mylėti moteries jautrumu įspėjo to prisipažinimo vertę, bet ji taip pat teisingai suvokė, kad tolimesnės pastangos turės eiti ne iš jos, bet iš paties Vasario valios. Jeigu ji ir toliau būtų bandžiusi taisyti Vasario elgesį, greičiausia ji būtų jam įkyrėjusi. Jis būtų ją įtaręs, kad ji tai daranti iš smulkaus pavyduliavimo. Dabar gi, jai atsiskyrus, kai grėsė pavojus jos net visiškai netekti, jis turėjo įsitikinti, ar ji yra jam tiek brangi, kad dėl jos jis pats neverčiamas derins savo elgesį su meilės reikalavimais. Iš tiesų taip viskas ir klojosi.

Praslinkus kuriam laikui po Auksės išvažiavimo, jis pradėjo vis labiau jos pasigesti. Pirmiausia jis mėgdavo atsiminti visus jųdviejų susitikimus, pasikalbėjimus, ginčus ir juokavimus. Jis įsivaizduodavo Auksę taip gyvai, tarsi čia pat jaustų ją prie savęs. Fizinės jos savybės vaizduotėj jaudin-

davo jį labiau negu tikrovėj. Auksinis jos garbanų atspalvis, jos glostantis pažvelgimas, visa jos išvaizda, jos rankos prisilietimas ir pagaliau pabučiavimas — viskas jam dabar atrodė nepasiekiamas gėris. Jis nuoširdžiai gailėjosi, kad anksčiau per maža ja domėjosi ir džiaugėsi. Jos sielos kilnumas, širdies gerumas ir visas dvasinis jos grožis dabar vertė jį manyti, kad tobulesnės moteries savo gyvenime jis nebuvo sutikęs ir vargu ar sutiks. Tat jis nerimaudavo, negalėdamas jos matyti ir su ja bendrauti.

Jo nerimas buvo juo įkyresnis, kad jiedu atsiskyrė ne kaip geri draugai, patikrinę viens antram greitą, laimingą pasimatymą, bet kaip koki politikai, pasistatę kažkokius uždavinius, kažkokias problemas, nuo kurių išsprendimo pareisiąs tolimesnis jųdviejų sugyvenimas.

Svarstydamas visa tai, Liudas Vasaris pajusdavo kartų nepasitenkinimą ne vien savim, bet ir ponia Liucija, kad dėl jos štai jis dabar nuteistas tokiam sunkiam bandymui. Ir jis nekantriai laukė Vytuko egzaminų, nes tik jiem praėjus ketino rimtai pakalbėti su Glaudžiuviene ir tuos dviprasmiškus santykius nutraukti.

Tuo metu ponios Liucijos žavesys jo akyse ir taip jau gerokai sumenkėjo. Jo gyva vaizduotė ir meniški palinkimai reikalavo iš moteries daugiau turiningumo, didesnio atjautimo visų tų reikalų, konfliktų, problemų ir klausimų, kuriais jis gyveno. Tuo tarpu Liucija jokiom — nei individualinėm, nei tautinėm, nei literatūrinėm — problemom jau nebuvo jautri. Jųdviejų santykiai ėjo labai siaura ir monotoniška vaga, retai kada iškrypstančia iš elementariausio malonumo ribų.

Todėl galima spėti, kad jeigu Auksė ir nebūtų to klausimo taip griežtai iškėlusi, Vasario santykiai su Glaudžiuviene vis tiek anksčiau ar vėliau būtų nutrūkę. Bet tuomet tas nutrūkimas nebūtų turėjęs jam tokios dorovinės reikšmės, kokią gavo dabar. Vasaris, kovodamas su savim, išsižadėdamas Liucijos ir nusimanydamas, kad tai daro dėl Auksės, telkėsi ir stiprėjo savo dvasia, susirišdamas su ja naujais išgyvenimais.

Pagaliau Vytuko egzaminai laimingai praėjo, vaikas išlaikė į gimnaziją, ir Vasario pareiga lankytis pas Glaudžius

pasibaigė. Ponia Liucija rengėsi tuojau išvažiuoti į Palangą, o Liudas ruošėsi lemiamam atsisveikinimui, nes norėjo viską baigti aiškiai ir vienu kartu.

Vėliau jis ilgai atsimindavo tą atsisveikinimo sceną, taip pat kaip pirmąjį jųdviejų atsisveikinimą, kai Liucė prieš savo ištekėjimą, o jo subdiakonatą buvo atvažiavusi jo kviesti į savo vestuves.

Tą vakarą jis paskambino poniai Glaudžiuvienei telefonu ir įsitikinęs, kad ji laisva ir nieko daugiau nelaukia, nuėjo. Ji kaip paprastai, įsakiusi kambarinei nieko neleisti, nes jokiem svečiam „ponios nėra namie", nusivedė Vasarį į salioną. Vytukas, dar neapsipratęs su savo džiaugsmu, kad jis jau gimnazistas, nuolatos sukinėjosi aplinkui, kol pagaliau, motinos apibartas, nuėjo miegoti.

Liucija tą vakarą buvo apsivilkusi plona markizetine gėlėta suknele, kurios iškirpimas lengvai leido matyti krūtinės skyrimąsi, ir taip trumpa, kad vos galėjo pridengti kelius. Buvo šilta ir tvanku tame per dieną saulės įkaitintame salione, bet ponia uždarinėjo langus, nes gatvės triukšmo ji nemėgo labiau negu bet kokio karščio. Šviesos žiebti dar nereikėjo. Ilgi antrosios pusės birželio vakarai, kai dangus giedras, duoda pakankamai šviesos jaukiai pasėdėti meilioj kaimynystėj.

Ponia Glaudžiuvienė patogiai įsitaisė sofoje ir, rodydama šalia savęs vietą, kvietė savo svečią, kuris, žingsniuodamas po salioną, rūkė papirosą:

— Sėsk gi čia, Liudai! Nepakankamai dar prisivaikščiojai per dieną?

— Dėkoju, ponia Liucija. Šiandien baisiai karšta... O sofoje dvigubai...

— Ak, tai šitaip tu vėdiniesi, plevėsuodamas iš kampo į kampą?..

— Taip. Judindamas orą ir jum darau vėsesnę srovę.

Šitokiais pusiau ironiškais, pusiau linksmais prasitarimais jiedu dažnai pradėdavo savo vakarus, bet šį kartą Liucija susierzino:

— Iš tavęs šiandien visą vakarą plinta jau per daug vėsios srovės... Prisėsk gi pagaliau! Mane nervina šitas blaškymasis!

Jis pasitraukė fotelį ir atsisėdo. Kurį laiką abudu rūkė tylėdami.

— Aš maniau,— prabilo ponia Glaudžiuvienė,— kad mudu šį vakarą praleisime kaip seni draugai. O čia daros panašu į kažkokią sceną.

— Ponia Liucija,— pradėjo Vasaris,— šiandien aš norėjau su tamsta pasikalbėti nuoširdžiai ir rimtai.

— Tai kam dar šitos įžangos? Aš ne 20 metų sužadėtinė! Manęs nieku nenustebinsi ir nesujaudinsi.

— Tai dar geriau... Aš norėjau pasakyti, kad mudviejų santykiai, kaip jie buvo susidėję paskutiniu laiku, kelia man daug nerimasties ir nepasitenkinimo savim. Tamsta vis dėlto ištekėjusi moteris, Vytuko motina, o aš...

— Kunigas?

— Ne dėl to. Bet aš noriu sutvarkyti gyvenimą kitokiais pagrindais. Šiandien aš negaliu plačiau jum to aiškinti, bet netrukus jūs pati tai suprasite.

Liucija negreit atsakė, o kai pradėjo kalbėti, sunku buvo numanyti, ką ji iš tiesų jaučia. Jos balsas skambėjo ramiai ir lygiai.

— Šitokį mūsų romano galą aš ir buvau numačiusi, tik nemaniau, kad jis ateis taip greitai. Tiesa, aš už tamstą gal truputį vyresnė, bet dar nesu visai pasenusi. Vadinasi, čia yra įsimaišiusi kita moteris. Nori, pasakysiu net ir kas?

— Nereikia. Ir čia visai ne metų klausimas.

— Sielų bendravimo? Dvasinio turinio?.. Žinoma, šituo aš tau neužimponuosiu. Tie dešimt metų mane išsėmė ir pripratino kitaip žiūrėti į gyvenimą ir ko kito jame ieškoti,— su karčia pašaipa prisipažino ponia Glaudžiuvienė.

Vasaris nenorėjo nei jos guosti, nei jai prieštarauti.

— Esu tikras,— tarė jis,— kad jūs širdies gilumoj nepagiriat nė mano pakitėjimo. Gal būtų buvę geriau, jei mudu visai nebūtume susitikę. Jaunystės iliuzijos bent nebūtų buvę taip žiauriai sugriautos.

Bet Liucija prieštaravo:

— Anaiptol. Mudviejų susitikimu aš esu patenkinta. Dabar bent žinome, kad viskas baigta ir nėra ko gailėtis.

Šitokis realizmas Liudui nepatiko, ir jis karčiai pastebėjo:

— Nebent tai... O vis dėlto Aušrakalnio laikų man gaila ir dabar...

— Ak, liaukis tu su savo Aušrakalniu ir jo apgailestavimu! — staiga vėl susierzinus sušuko ponia Liucija.— Aš galiu pamanyti, kad tu, gailėdamasis neva tų laikų, iš tiesų taikai į mane: štai kokia tu buvai jauna, graži, linksma, dora ir skaisti, o dabar esi senstanti, pasileidusi ragana, kuri nori ir mano nekaltybę suteršti! Štai kaip aš galiu tą tavo apgailestavimą suprasti!

Vasaris susigėdo dėl savo žodžių, bet taip pat ir nustebo dėl tokio staigaus Liucijos susijaudinimo.

— Na, ką jūs čia prasimanote! — gynėsi jis.— Tokių minčių niekados man nė į galvą nebuvo atėję. Man šiaipjau malonu atsiminti pirmoji mudviejų pažintis, visa ta jaunystės idilija, ir tiek...

— O aš tuose atsiminimuose nerandu jokio malonumo. Priešingai: kartumą, nusivylimą ir neviltį!..

— Nesuprantu... — stebėjosi Vasaris.

— Ko čia nesuprasti?!. Ar tu manai — labai malonu lyginti skaisčią, gražią praeitį su juoda, murzina dabartim? Atsiminti jaunystės mintis ir svajones ir konstatuoti galutinį bankrotą? Kieno gyvenimas pakrypo taip kaip manasis, tam nėr ko džiaugtis jaunystės nekaltybėm!

Ji taip smarkiai užsitraukė papiroso dūmų, kad ėmė net kosėti, ir ašaros pasirodė jos akyse. Aprimus ji kalbėjo toliau:

— Tu žinai, Liudai, kad aš nelaiminga, bet nematai, kokis pragaras kartais siaučia many. Tu manai, kad negirdžiu, ką žmonės apie mane kalba? Aš taip pat gerai žinau, ką apie mane blevyzgoja visi tariamieji mano draugai ir prieteliai, kurių komplimentai man širdį pykina. Ech, ką jau čia!.. Neseniai, tiesa, visu tuo aš dar svaiginausi kaip kokiais narkotikais, bet dabar jau galas! Įgriso, nusibodo, pagaliau, kvaila ir juokinga!..

Ji kalbėjo taip karčiai ir atvirai, kad Liudas nebandė nei jai prieštarauti, nei jos guosti.

— Dabar tu gal suprasi, Liudai,— tęsė ji toliau,— kad tavo pažintis buvo man daugiau negu malonumas, žaislas arba išdykavimas. Aš nežinau, ką tu apie mane manai, bet esu tikra, kad manęs neniekini. Aš jaučiau, kad tu supranti

mane. Tu vienas nuo manęs nusisukęs nedarei grimasų, ir aš nė sykio nesugavau tavo veide ciniškos išraiškos. Tokiai moteriai kaip aš — tai didžiausia malonė.

Jis norėjo kalbėti ir įtikinti, kad ji be reikalo taip skaudžiai save plakanti, bet ji kalbėti nedavė.

— Gana!.. Viskas baigta!.. Tu supranti mane, aš tave... Tavęs laukia naujas gyvenimas, nauji uždaviniai. Eik ir būk laimingas!..

Bet jis nėjo. Jam atrodė, kad jis tik dabar pakankamai Liucę suprato, ir norėjo šį momentą pratęsti kaip galima ilgiau.

— Prisipažink, Liudai,— valandėlę patylėjusi, vėl kreipėsi į jį Liucija,— kad, eidamas čia, nesitikėjai taip lengvai baigt su manim reikalus?

Jis prisipažino:

— Taip. Aš nepasitikėjau savim. Ryšys, kuris mane jungia su jum, visados buvo stiprus. Manau, kad jis pasiliks toks pat ir po šio vakaro, nors mudviejų keliai ir skiriasi.

Liucija liūdnai nusišypsojo:

— Dėkui už paguodą. Bet ir žinodama tai, aš tuo ryšiu nepasinaudosiu ir jau niekad daugiau tavo kely nesipainiosiu. Mane džiugina, kad tavy dar liko kilnių pastangų. Na, žinoma, tu turi talentą, ir gyvenimas dar tau prieš akis. O man kas belieka?

— Nejaugi nieko? — norėjo ją padrąsinti Vasaris.— Su jūsų gabumais, išsilavinimu ir turtu? O visuomenės reikalai, organizacijos, labdarybės, visa plati viešoji gyvenimo sritis?

Ji garsiai nusijuokė. Pasiūlymas, matyt, jai buvo visai netikėtas.

— Ar nepanorėsi dar apauti mane mėlynom kojinėm, uždėti akinius, apginkluoti brošiūrom ir paleisti agituot už Darbo federaciją?! Fi!.. Kaip tamstai galėjo ateiti į galvą tokios komiškos mintys?

Vasaris nebandė ginčytis. Jam ir pačiam buvo aišku, kad ponia Glaudžiuvienė jokiam idėjiniam darbui nėra tikusi. Jos ateitis iš tiesų atrodė nepavydėtina.

— Vienintelis dalykas, kurs dar žadina man norą gyventi,— kalbėjo ji toliau,— tai sūnus. Dėl jo, jei reiktų,

galėčiau ir pavargti, ir kokį darbą dirbti. Jeigu jo nebūtų, jaunystei baigiantis nebėr tikslo gyventi. Ak, Liudai, nėra vykęs nė tavo gyvenimas, bet tu nežinai, kas yra gyvenimo tuštuma!

Ji tai kalbėjo taip staiga susitelkusi ir tokiu už širdies stveriančiu balsu, kad Vasariui net kraupu pasidarė, girdint iš jos lūpų tokius nevilties žodžius.

Nors jis tarėsi gerai pažįstąs ponią Glaudžiuvienę, bet iš šito pasikalbėjimo suprato, kad daug dar joj yra tokių vingių, kurių jis niekad nebuvo įspėjęs.

Atsisveikindamas Liuciją, jis jautė jai didelį dėkingumą, kad ji atsiskiria su juo be jokių priekaištų ir pašaipų, numanydama to atsiskyrimo priežastį ir taktiškai ją nutylėdama. Ponia Liucija tarsi tyčia vengė visa to, kas galėjo jį užgauti ir pažeminti. Jiedu atsisveikino taikiai, kaip geri prieteliai, pamatę, kad viens antram nieko padėti nebegali. Liudas Vasaris karštai prispaudė jos ranką prie lūpų ir paliko ją besėdinčią toj pačioj vietoj. Ji atrodė tarsi netekusi jėgų pakilti ir nusikratyti sunkiom ją apspitusiom mintim. Nedaug tereikėjo, kad Vasaris būtų pasukęs atgal, išsižadėjęs savo pasiryžimo ir pasilikęs prie jos gal vieną valandą, o gal ir visą amžių. Bet jis susivaldė, neatsigręždamas uždarė paskui save saliono duris ir netrukus jau buvo gatvėje.

Vėsus kvapus nakties oras padvelkė jam į veidą. Miestas atrodė kaip apsnūdęs, tik kitoj pusėj šaligatviu garsiai klegėdami ėjo kažkoki jaunuoliai, ir kažkur kakšėjo į grindinio akmenis pavėlavusio vežiko arklys.

Eiti namo Liudas nenorėjo. Ta šiltos nakties rimtis taip jį glostė, taip jį ramino ir traukė į save, kad jis nejučiom pasuko į šoninę gatvę, priėjo Nemuną ir per tiltą leidosi į Aleksoto pusę. Jis panoro užlipti į Linksmakalnio krantą ir pasigėrėti Kauno nakties reginiu. Iš tiesų gi jį traukė ne reginys, bet reikalas darant ką nors nekasdieniška kaip ir papuošti, kaip ir reljefiškiau išskirti šitą atsisveikinimo su Liucija momentą.

Perėjęs per tiltą, jis pasuko į dešinę ir, radęs laiptus, ėmė kopti į viršų. Iš vieno šono buvo stati atkrantė, iš kito gilus tarpeklis, kurio dugną slėpė medžių šakos, krūmai ir tamsa. Drėgna vėsuma kilo iš tarpeklio. Be galo ilgi pasirodė

Vasariui tie laiptai, kol jis pagaliau pasiekė lygumą viršuj. Čia jau buvo šviesiau ir jaukiau. Ant suolelių stūksojo susiglaudę žmogiški pavidalai, medžių tankmėj kažkas sušvilpė, kažkas pusbalsiu kalbėjosi. Toli suklykė garvežys, ir per geležinį tiltą nugriovė traukinio dundėjimas.

Vasaris susirado vietą, iš kur geriausiai buvo matyti Nemunas ir Kaunas. Giliai tamsiame šešėly skendėjo miestas. Tūkstančiai žiburių mirgėjo milžiniškame slėny. Ugniniais karoliukais nužymėtas driekėsi į tolį Ukmergės plento kaspinas. Čia po kojų, pro šakas, be jokio garso plaukia Nemuno vandenys. Ano kranto žiburiai atsispindi srovėj, laužosi, ripuliuoja ir driekiasi net ligi vidurio upės. Prieplaukoj, prie akmeninio Cimbruvkos kranto, snaudžia tylūs garlaiviai. Jų šviesiai dažyti šonai atsispindi vandeny, o atsilošę stori kaminai nyksta tamsoj ir atkrantės šešėliuose.

Prie pat vandens gunkso senutė Vytauto bažnyčia. Iš viršaus žiūrint, ji nepakyla aukščiau aplinkinių namų, jos aštuonkampis raudonas bokštas nepasiekia dangaus fono, ir ją gali išskirti tik žinodamas, kur ji yra. Bet ji apgaubta didvyriško amžiaus aureolės, ją supa legendomis virtę likimo paslaptys. Tamsoj ją suradusi akis ilgai glosto jos sunkiai įžiūrimas formas.

Pakreipęs žvilgsnį į kairę, pamatai lieknus Jėzuitų bažnyčios ir rotušės bokštus. Baltais siluetais jie kyla viršum miesto. Toliau masyviškas keturkampis bazilikos bokštas, ne kiek aukščiau pakopęs už tamsias, pro visus namus matomas tos bažnyčios sienas. Dar toliau — vien žiburiai ir juodi toliai, kuriuose akis nebeatskiria, kur baigiasi miestas, o prasideda nakties tuštuma.

Liudas Vasaris ilgai sėdėjo Linksmynės skardy, klaidžiodamas žvilgsniu po tą platų vaizdą. Jis buvo matęs daug didelių miestų, pažinęs jų gyvenimą, pajutęs nuotaiką. Kaunas, palyginant su anais, atrodė vien mažas, nuskuręs provincijos miestelis, kokį tik galima rasti mažų išteklių krašte. Tačiau dabar jis pajuto, kad ir ties Kaunu jau tiesia savo sparną ir aštrina nagus didmiestiškos civilizacijos demonas, kuriam pasotinti reikia daug nekaltų aukų, daug užviltų pastangų, daug išniekintų pasiaukojimų, apkartintų širdžių ir į dulkes subyrėjusių kilnių idealų.

Liudas Vasaris, rymodamas Linksmynės aukštumoje, tą naktį mąstė, kad viena tokia didmiestiškos civilizacijos demono auka bene bus ir Liucija Glaudžiuvienė. Tada jis pirmą kartą pajuto, kad tas demonas ir į jį patį kreipia savo ugninį žvilgsnį, ir į jo širdį tiesia svilinančius savo nagus. Jis suprato, kad jam reikia budėti, kad jam reikia nuolatos atsinaujinti ir dirbti, jeigu jis nenori tapti bedvasiu griozdu ir uždusti tvankioj, ankštoj, dulkėtoj Kauno pakalnėj.

Savyje sutelktą žvilgsnį jis nukreipė į tolimesnius padangės horizontus. Vakarų žara jau buvo perėjusi į šiaurę, pasislinkusi į rytus ir iš balzganos tapusi ugningai auksinė. Oras pasidarė perregimas. Tarsi koki pelenai krito į pažemius, o viršuj darėsi vis šviesiau, vis aiškiau. Visų bažnyčių bokštai tarsi atsiribojo vieni nuo kitų erdve, pasiskirstė atstumu, atsistojo perspektyvoje. Toli dešinėj išsinėrė šviesus Soboro kupolas, dar toliau balti Karmelitų bokštai ir aprūkę fabrikų kaminai. Vytauto kalne vos įžiūrimai užsibrėžė ažūriniai Radijo stoties stiebai.

Visas Kaunas susitelkė į slėnį, ir jau aiškiai buvo matyti anoj pusėj riba tarp Žaliakalnio šlaitų ir ryto aušroj raudonuojančio horizonto. Bet saulė dar netekėjo.

Liudas Vasaris pakilo iš savo vietos ir sparčiais žingsniais leidosi namo.

XVII

Ta vasara buvo jam kaip kokia ilga meditacija, kaip koks gilus nugrimzdimas į save. Atsiskyręs nuo žmonių ir gyvenimo, jis norėjo geriau save ištirti, sutelkti savo jėgas ir žengti lemiamą žingsnį viena ar kita kryptim. Dabar jam buvo jau visai aišku, kad šitie Lietuvoje praleisti metai, per kuriuos jis direktoriavo ir atlikinėjo kunigo pareigas, anaiptol kunigystėje jo neprigydė. Jie vien liudijo, kad kunigavimo nutraukimas užsieny ėjo ne iš apsisprendimo ir valios, bet iš pasyvaus vengimo ir baimės tokį žingsnį padaryti. Šitie Lietuvoje praleisti metai buvo tik susimezgimas su tuo momentu, kada jis paskutinį kartą laikė mišias, ir to momento

tęsinys. Bet kokis liūdnas tęsinys! Kažkoks merdėjimas, kažkoks vaiduokliškas buities dvilypumas, kurio ilgiau jis pakelti nebegali.

Dabar, jeigu tik jis norėtų, būtų geriausias momentas grįžti atgal. Į kunigo pareigas jis jau įprato ir savo elgesiu nėra dar viešai susikompromitavęs. Su Liucija santykius nutraukė, o Auksė davė jam laisvę ir viską paliko jo paties nuožiūrai. Auksė, tiesa, turėjo galvoj vien tik jo santykius su Liucija, bet jis pats žino, kad jo kunigavimas turi ne tik jam, bet ir jai dar didesnės reikšmės. Vadinasi, jam reikia apsispręsti, jis turi pareigą tai padaryti. To nepadaręs, jis nežinos, kaip elgtis su Aukse, negalės būti su ja nuoširdus. Jis abejojo, ar Auksė žino, kad jis laiko mišias, ir nugąstavo, kad kada nors to nepaklaustų. Jis gal būtų vėl sumelavęs ir davęs progą naujam nesusipratimui.

Tokių sumetimų vedamas, Liudas Vasaris nutarė atostogas praleisti Nidoje, kur esą nepaprastai ramu ir jokis Kauno pažįstamas netrukdysiąs jam svarstyti tų svarbių klausimų.

Bet prieš tai dar reikėjo atlankyti tėvus. Jie savo laiškuose melste meldė, kad jis parvažiuotų namo ir paviešėtų pas juos kaip galima ilgiau. Jie abu jau esą paliegę, ir Dievas žino, ar teksią dar kitos vasaros sulaukti. Liudas labai gerai numanė, kad sentimentali tėviškės nuotaika pakirs jam pusę jėgų ir pasiryžimo savo numatytam uždaviniui atlikti, bet nepaklausyti tėvų meldimo būtų buvę per daug žiauru ir nedora.

Suspausta širdimi jis išvyko į gimtąjį kraštą, dabar jau nepamiršęs įsidėti į lagaminėlį dar Petrapily siūdintos sutanos.

Viskas klojosi taip, kaip jis manė. Tėvai sutiko jį su džiaugsmo ašarom akyse, kitą dieną visi važiavo į bažnyčią, o grįždami tarėsi, kada kviesti gimines į egzekvijas už visos familijos dūšias. Po keleto dienų jis laikė tas egzekvijas, ir vėl, kaip pernai, visi gyrė, kad jis gražiai gieda mišias, moterėlės gėrėjosi jo pamaldumu, o tėvas apgailestavo, kad jis nė šįmet nežada grįžti iš to Kauno į parapiją.

Daugiau kaip savaitę jis praleido tėviškėj, kasdien važinėjo arba vaikščiojo į bažnyčią, klausė išpažinčių, laikė mi-

šias, sekmadienį giedojo sumą, pakrikštijo porą kūdikių. Po savaitės jis jautėsi jau beveik pripratęs prie parapijos darbo. Kalnynų laikai atrodė jam buvę ne taip jau seniai.

Visi tie veiksmai, žiūrint tikinčio žmogaus akimis, buvo baisios nuodėmės, šventvagystės. Bet Vasarį, nors jis manėsi Dievą tikįs, tai maža jaudino. Jį daugiau kankino mintis, kad jis štai dėl kokios būtenybės ar prievartos turi daryti veiksmus, kuriem nėra tikęs ir dėl kurių kiekvienas turėtų teisę apšaukti jį veidmainiu. Jis blaškėsi, pakliuvęs į voratinklį, iš kurio negali išsivaduoti. Ir stipriausi to voratinklio siūlai driekėsi iš čia, iš jo tėviškės ir iš artimiausių pasauly žmonių — iš jo tėvų.

Liudas matė, kad savo tėvam jis yra vienintelė atspara. Be jo didelė tėvų gyvenimo dalis staiga pasirodytų jiem tuščia, nebetekusi prasmės. O jeigu jis mestų kunigavęs, jie pasijustų ir patys kalti ir baisios atsakomybės prislėgti. Liudas gerai žinojo, kad jo motina dėl kiekvieno vaikų nusižengimo kaltina save. Tai ji esanti bloga, jei vaikai toki, tai ji nesugebėjusi jų tinkamai išmokyti, tai ji juos tokius pagimdžiusi, tai ji atsakysianti už tai prieš Dievą! Ji verkdavo, sielodavosi, eidavo išpažinties, ir joki įtikinėjimai negalėjo tokių minčių iš jos galvos išvaryti.

Ir dabar dažnai ji Liudui sakydavo:

— Jei ne jūs, kunigėli, aš nežinau nė kas su manim būtų. Dabar nors tuo susiraminu, kad turiu sūnų kunigą. Kai numirsiu, pasimelsite už mane, mišias šventas atlaikysite, gal pasigailės Viešpats Dievas ir manęs nusidėjėlės.

Jam šitie žodžiai durdavo kaip koks peilis į širdį. Vengdamas tolimesnės kalbos, jis eidavo kur į sodą arba į laukus, ir jam baisu darydavos, kai jis įsivaizduodavo, kas būtų su jo motina, jei jis mestų kunigystę. Didesnio skausmo turbūt jai nesugalvotų joks budelis.

Kartais gi jo širdį užliedavo pikta neapykanta visam tam, kas pastatė tokią nesusipratimo sieną tarp jo ir jo tėvų, kas įjautrino jo motinos sąžinę taip, kad ji ir savo šešėlio nusigąsdavo. Jis žinojo, kad jo motina buvo šventa moteris, kuri per visą savo gyvenimą niekam bloga nėra padariusi, kuri savo darbu, pavyzdžiu, mokymu ir maldom visas savo pajėgas išeikvojo, kad vaikai būtų išganyti. Ar gali tat jai gyvenimas

duoti bent kibirkštėlę džiaugsmo, jeigu ji pamatys, kad jis, Liudas, ištikimiausias, eina pražuvimo keliais?

Svarstydamas visa tai ir tuo pačiu metu bendraudamas su kaimo žmonėm, įsigyvendamas į jų rūpesčius, vargus ir jų tikėjimą, ypač po tokių pasikalbėjimų su motina, Vasaris pajusdavo, tarsi žemė slysta jam iš po kojų, ir visas gyvenimo centras persislenka į kitą pusę. Dideli pasiryžimai, sumanymai ir viltys užleidžia vietą bibliškam tuštybių tuštybės principui. Jį apsiaubdavo pasyvumas, negalia ir pesimizmas. Jis užsigeisdavo mesti į ugnį visas savo poezijas ir visus raštus, eiti pas vyskupą ir sakyti: skirk mane į kokius Šlavantus ar Pipirmėčius, tegu aš ten supūsiu, kaip savo klaidingo kelio auka, savo tėvų džiaugsmui, Bažnyčios labui ir Dievo garbei!

Žinoma, tai būdavo nors tuo momentu nuoširdus, bet kartu ir teatrališkas jo sielos mostas. Bet kaip artistas jaudinasi ir kenčia, įsigyvendamas į svetimus konfliktus, taip ir Vasaris dar nuoširdžiau kentė dėl savo paties viduj kylančių konfliktų.

Pagaliau, kai atėjo paskirta diena išvažiuoti, jo krūtinėj palengvėjo, kaip kokį sunkų žygį atlikus. Ir čia jis draudė ir peikė save, kad beveik džiaugiasi, palikdamas liūstančius tėvus, bet pats su jais likti juk negalėjo. Motina rūpestingom akim sekė sūnų, kai jis, vėl apsirengęs trumpais, dėjo atgal į lagaminėlį savo sutaną, ir neiškentusi paklausė:

— Kaipgi jūs tam Kaune, kunigėli, ar sutanos niekad nė nenešiojat?

— Užsivelku, mama, sekmadieniais, kai einu į bažnyčią...

— Ar tik sekmadieniais, kunigėli, mišias laikot?

— Kai kada ir šiokią dieną nueinu, bet dažniausiai nesuspėju. Reikia anksti į gimnaziją skubėti, pamokas ruošti.

— Argi ne nuodėmė nelaikyti mišių?

— Ne, ne nuodėmė. Kunigas turi pareigą tik vieną kartą per metus atlaikyti mišias. Tik už tas būtų nuodėmė.

Motina netikėjo savo ausim. Jai visuomet atrodydavo, kad tie dideli mokslai pas tuos prancūzus ir vokiečius gali suklaidinti ir kunigėlį. Dabar ji nugąstavo, kad taip turbūt ir atsitiko.

— Vajė, vajė, kunigėli, o knygose aprašo, kiek malonių Dievas suteikia už vienas mišias dūšiom, čyščiuj kenčian-

čiom. Kaip aniuolai džiaugiasi Dievą garbindami, kada devynis kartus suskambina ant *Sanctus*, o per pakylėjimą visi ant veido puola prieš Dievo Majestotą. O ant visos žemės nė vieną minutę mišios nenutrūksta. Vienur pasibaigia, kitur prasideda. Jei nors vieną minutę mišių nebūtų, Dievas sunaikintų visą pasaulį už žmonių nuodėmes. Tik mišios šventos sulaiko Dievo rūstybę.

Liudas jau nuo mažens buvo girdėjęs šitas visas teorijas ir žinojo, kad motinos neperkalbėsi ir kitaip neįtikinsi. Tat, prisiderindamas prie jos pažiūrų, ramino:

— Nieko, mama, kunigų tiek daug visos žemės parapijose, kad jų mišios niekad nenutrūks. Mum, kurie ne parapijose, ir pats vyskupas leidžia šiokiom dienom mišių nelaikyti.

Bet jis matė, kad motinos tuo nepaguodė.

Sugrįžęs į Kauną, Vasaris rengėsi tuoj išvažiuoti į Nidą, nes vasara jau buvo įpusėjusi, o jam reikėjo pasilsėti ir, pabėgus nuo žmonių, rimtai apgalvoti savo padėtį. Tuo pačiu metu jis norėjo baigt ir savo dramą.

Apie Auksę jis nieko nežinojo ir nesistengė sužinoti. Pirmiau atsiskyrimas su Liucija, o paskui viešėjimas tėviškėj buvo tarsi išstūmę gražiąją amerikietę iš jo minčių ir rūpesčių rato. Bet dabar ji vėl ėmė įsiviešpatauti Vasario galvoj ir širdy.

Nidoj jis apsigyveno nuošaliai, žvejo seklyčioj, jokio pažįstamo nesutiko, tat ištisas dienas praleisdavo pajūry, pušynėliuose arba kopose. Pirmom dienom, kai tik jis imdavo svarstyti savo kunigavimo klausimą, tėviškės atsiminimai ir visa virtinė priekaištų ir priešingybių neleisdavo jam išsipainioti iš to užburto rato, kuriame štai jau kuris laikas kankinasi. Bet pamažu jis ėmė aprimti, jo mintyse darėsi šviesiau ir krūtinėj lengvėjo. Tuo pačiu metu nejučiom blykšdamas nyko ir jo svarstymo objektas. Nebeliko jokio klausimo, jokių problemų. Jis vien norėjo gyventi, džiaugtis vasaros saule, oru, jūra, šiluma, ramybe — ir daugiau nieko.

Dažnai jis eidavo į žemutėm pušaitėm apžėlusias kopas, įsibraudavo toliau nuo tako ir, radęs saulės nukepintą aikštelę, išsitiesdavo, ruošdamasis rimtai pagalvoti, kaip jam apsispręsti, sugrįžus į Kauną. Nes tuo metu jam buvo jau pasi-

vaidinusi mintis atsisakyti nuo direktoriavimo katalikų draugijos gimnazijoj.

Tačiau nieko jis negalvodavo. Išsitiesęs ant smėlio, pirmiausia jis pajusdavo malonų pavargusio žmogaus jausmą, kada nebereikia daugiau judėti ir jausti savo paties kūno sunkumo. Paskui susidomėdavo kokiu nors gamtos gyvenimo mažmožiu: nežinomo paukščio švilpimu, didžiulėm ir mažytėm skruzdėm, ropinėjančiom čia pat ant jo patiesalo, nepaprastai ilgom pušaičių šaknim, kurios paviršium driekėsi pro jo aikštelę, arba tiesiog mėlynu dangum, į kurį žiūrėti jam niekad nenusibosdavo. Jokių sunkių klausimų jis tuomet spręsti negalėdavo.

Jeigu jis eidavo į pajūrį, į didžiuosius pušynus arba į plikąsias aukštąsias kopas, įspūdžių būdavo dar daugiau, ir narplioti savo buities klausimų jis nė čia negalėdavo. Patekęs į didelę, turtingu vasaros gyvenimu alsuojančią gamtą, jis nejučiom, savaime turėjo toj gamtoj paskęsti ir prisiderinti prie jos dėsnių. O vasaros saulėj nėra jokių rūpesčių nei klausimų, nei problemų. Yra vienas vienintelis šauksmas: gyvenk ir džiaukis gyvenimu!

Kai dangus būdavo apsiniaukęs, jis daugiau laiko praleisdavo savo seklyčioj. Jam vėl atsirado noro rašyti. Jis turėjo atsivežęs savo dramą ir išsitraukęs ją taisinėjo ir rašė toliau. Dabar ir pats aiškiau suvokdamas jos prasmę ir turėdamas savy naujų išgyvenimų, gilino veikalo turinį, ryškino charakterius, stiprino dramatinius konfliktus, dailino kalbą ir stilių. Sugrįžęs jis ketino pasiūlyti savo dramą Valstybės teatrui, ir jeigu ji būtų priimta ir pasisektų, jis beveik ryžtųsi atsisakyti nuo direktoriavimo ir visai pasitrauktų nuo kunigo pareigų. Jo galvoj vis labiau kerojosi mintis, kad tik literatūriniai laimėjimai praskins jam kelią į išsivadavimą.

Taip laiminga kryptim pradėjęs eiti Liudo Vasario atostogavimas gal ir būtų pasibaigęs be jokių stipresnių įspūdžių, jeigu jis vieną vakarą nebūtų panoręs dar kartą užkopti į didžiąsias žarstomo smėlio kopas.

Išėjo jis po vakarienės, saulei leidžiantis, ir nors pasivaikščiojimas turėjo būti ilgas, jis neabejojo, kad vakarų žara ir patekėjęs pilnatis mėnuo pakankamai aiškiai nušvies kelią ir

vaizdą. Retkarčiais jį pagaudavo nenugalimas noras pasibastyti vienam bent kiek nepaprastose aplinkybėse.

Tat leidosi jis marių pakraščiu į aukštųjų kopų apylinkę. Čia užuvėja ir jauku. Ties miesteliu visu pakraščiu plūduriuoja didelės žvejų laivės su aukštais stiebais. Kai kur jų visas miškas, kai kur keturkampės plačios burės juodais šešėliais išsiskiria iš balzgano dangaus. Vienur kitur triūsia apie tinklus žvejai ir klykia krykščia besimaudančių vaikų būriai.

Mariose keletas laivių pakeltom burėm melancholiškai plūduriuoja vakaro prieblandoj. Vėjas aprimo, ir jos vos vos čiuožia sutingusios į krantą.

Bet štai miestelis paliko užpakaly. Aplink nebedrumsčiama tyla ir sustingimas. Tik iš anapus, nuo jūros, kur raudonuoja vakarų dangus, vis dar ošia nenurimusios bangos, visą gamtą jungdamos į bendrą sutemų nuotaiką.

Didžiosios žarstomo smėlio kopos dabar jau visai nebetoli. Kaip tikri kalnai braižosi ant dangaus jų balzganos aštrios viršūnės.

Vasaris apsidairė. Iš kairės ties mariom švietė jau gerokai patekėjęs mėnuo, iš dešinės juodavo žemutėm pušaitėm nudaigintos žemesniosios kopos, o viršum jų ritmiškai mirksėjo skaidri Nidos švyturio akis.

— Iš viršaus, nuo kopų turėtų atsiskleisti nuostabus vaizdas,— pamanė Vasaris ir leidosi tolyn.

Netrukus oras padvelkė šalta drėgme, ir sausas pamario smėlis virto pažliugusia pieva. Pušaitėm apdaigintos kopos iš dešinės kilo vis aukštyn ir aukštyn, stačia siena spausdamos vis siaurėjančią pamario juostą. Pagaliau antai medeliai baigiasi, ir nuo pat vandens į viršų stačiu krantu kyla didžiulis balzgano smėlio kalnas. Mėnulio šviesoj jo viršūnė, kaip išdrožta, skiriasi iš tamsiai mėlyno dangaus.

Tačiau Liudas nutarė neiti ligi to smėlio kalno, bet lipti į viršų apdaigintom kopom vienu iš tų takų, kurie keliose vietose lygiagrečiai plačiom šviesiom juostom leidžiasi nuo pat viršūnės ligi apačios. Atsargiai perėjęs pažliugusią pievą, jis atsidūrė prie stačiai nuotakios atkalnės, tankiai, kaip šepečiu, apaugusios žmogaus dydžio pušaitėm. Platus, tarsi išskustas takas tiesiai šovė į viršų.

Vasaris pajuto nejaukų šiurpulį, kai atsistojo prie šito tako, tarp dviejų aklos tankmės sienų. Jokio balso, jokio gyvybės ženklo, tik uodų spiečius zirzė apie galvą ir nuo to zirzimo vieta atrodė dar šiurpesnė, dar negyvesnė.

Tačiau belipant aukštyn tas kraupus įspūdis giedrėjo. Reginys kaskart vis plėtėsi, šaltos drėgmės čia jau nebejautei, ir krūtinėj kilo ramaus palengvėjimo banga. Bet lipti buvo sunkoka. Kojos grimzdo į smėlį, čiuožė atgal arba kliuvo už šaknų, kurios kaip kokios ilgos miklios virvės draikėsi išilgai ir skersai taką.

Gerokai pavargęs, pasiekė Liudas Vasaris viršų. Bet takas, vis dar kildamas aukštyn, vedė į diktoką kalvą, nuo kurios, kaip galima buvo spėti, atsiskleis atviras reginys į vandenis iš abiejų šonų, į smėlio kopų viršūnes pietuose ir į žalius pušynus ir miškus apie Nidą ir tolyn į šiaurę.

Kai Vasaris pasiekė kalvos viršūnę, iš tiesų vaizdas pasirodė nepaprastas. Begaliniai toliai nyko sidabrinėse mėnesienos ūkanose. Vakaruose dar žaidė saulėlydžio spalvos. Įsisiūbavusi jūra, šviesi kaip sidabras, laistėsi ir kito šimtais atošvaistų, graži ir galinga savo begalinėj laisvėj. Ten, kažkur toli toli susiliedama su dangum, ji paveržė saulę ir sviedė į viršų ugninę pošvaistę, kuri neužges per visą trumpą vasaros naktį.

O rytuose tamsu ir nyku. Neatskirsi, kur dangus, kur marios. Visa padūmavę, paūkavę. Tik mėnulis nutiesė ilgą kelią per tylų, vos vos ripuliuojantį marių paviršių.

Liudas Vasaris stovėjo vienas aukštai viršum dvejų vandenų, įsipynęs į didingą vaizdą, ir jautė, kad jo sieloje darosi ramu ir kilnu, lyg kokioj pilnoj paslapčių šventovėj. Šviesi, džiaugsmingai audri jūra ir ūkanotos, rimčia ir liūdesiu dvelkiančios marios tiesėsi iš abiejų šonų kaip koki du simboliai, kurių prasmė slėpėsi jo paties širdy.

Buvo jau gana vėlus metas, bet jis nesulaikomai panoro eiti tolyn, į negyvuosius, vėjo žarstomus smėlynus, į didžiųjų kopų viršūnes, kurios dabar atrodė jau nelabai toli. Pušaitės tuojau pasibaigė, šen ten dar kyšojo vienas antras žilvičio krūmokšnis, skurdžiai graibstėsi kažkokių sausažolių kuokšteliai, o toliau vien smėlis ir smėlis — balzganas, sausas ir

tyras, bangelėm vėjo suripuliuotas, tarsi staiga sustingęs vandenio paviršius.

Keistas nykumas suspaudė Vasario širdį, atsidūrus šioje negyvoj smėlio jūroj. Buvo nyku, kraupu ir svajinga. O negyvas smėlio plotas traukte traukė eiti vis tolyn ir tolyn. Jis stačiai siaubė savo vienodumu, savo nykybe, savo visagalinčiu gyvybės paneigimu.

Ir Vasaris ėjo tolyn. Jis buvo lyg menkas, vos matomas šapelis šitoj negyvoj, kurčioj smėlio jūroj. Bet jis norėjo prilipti artimiausią viršūnę, kuri ir nuo čia atrodė dar gana aukšta. Jį stūmė priekin nauja pakilusios energijos banga, jam šita vėlyva kelionė dabar atrodė beveik jau paprastas reikalas — ir jeigu kur nors prieš jį būtų pasirodžiusi kokia žmogystė, jis nė kiek nebūtų nustebęs nei nusigandęs.

Bet žmogystė iš tiesų netrukus pasirodė pačioje viršūnėje, į kurią lipo Vasaris. Baltas aukštas pavidalas mėnulio šviesoj iš anapus slinko priešais. Susitikimas darėsi neišvengiamas. Netrukus Liudas jau galėjo įžiūrėti, kad tai yra moteris. Kas galėjo būti ta drąsuolė, taip vėlyvą metą ir tokiom vietom iš kažkur ateinanti?

Susitiko jiedu prie pat krašto, kur iš vieno šono smėlio kalnas stačiu skardžiu krinta į marias, o iš kito nuotakiai banguodamas leidžiasi į krūmais apaugusią lygumą jūros pakrašty.

Vasaris atsidėjęs pažvelgė į vėlyvosios nuotykių ieškotojos veidą ir nustebęs sušuko:

— Aukse, tu?

Amerikietė padavė jam ranką ir linksmai susijuokė:

— Ar ne romantiškas susitikimas?! Pažinau tave anksčiau, nes mėnulis šviečia tau į veidą. Jeigu nebūtum prakalbinęs, būčiau praėjus pro šalį kaip nepažįstama.

— Ir ne gėda taip kalbėti? — prikaišiojo jis.

— O mūsų susitarimą atsimeni? Atostogos dar nepasibaigė.

— Dabar jau pasibaigė. Tikiuosi, kad būsi manim patenkinta.

— Pažiūrėsime. Apie tai vėliau. Dabar gi palydėk mane namo.

— Ir tu nebijai taip toli nakčia vaikščioti?

— O ko man bijoti? Ar aš ne amerikietė?

Liudas klausinėjo, kaip ji pateko į Nidą. Juk buvo išvažiavusi į užsienį. Pasirodė, kad ji iš užsienio grįžo prieš savaitę ir vos prieš porą dienų atvažiavo čia į pajūrį. Kad Liudas Nidoj, ji nežinojusi.

Buvo jau po vidurnakčio, kai jiedu sugrįžo į miestelį ir atsisveikino prie jos pensiono durų, susitarę rytoj pasimatyti. Grįždamas į savo seklyčią, Liudas Vasaris džiaugėsi šiuo nepaprastu susitikimu ir mąstė, kad greičiausiai ir pati Auksė buvo jo pasiilgusi ir kad jiedu susitiko abu vienodų jausmų vedami.

Keletą dienų, kurias Auksė praleido Nidoj, jiedu daug vaikštinėjo kartu ir daug kalbėjosi žmogaus pašaukimo ir paskyrimo temom. Tik dabar jiedu viens kitą galutinai pažino ir suprato. Vasaris papasakojo jai apie savo atsiskyrimą su Liucija ir apie viešėjimą tėviškėj nieko nenuslėpdamas.

Auksė dabar prisipažino, kad ji dėl Liucijos buvo savo širdy pajutusi didelį pavydo antplūdį ir jos savigarba buvo skaudžiai įžeista. Bet ji susivaldžiusi ir visai teisingai įspėjusi, kad nesimatyti kurį laiką bus naudinga abiem.

Liudo pasipasakojimas, ką jis išgyveno tėviškėj, padarė jai gilų įspūdį. Ji, tiesa, jau seniai žinojo, kad Vasaris — kunigas. Bet tai buvo tarsi kokia grynai teoretinė žinia, be jokios praktiškos vertės. Niekad ji Vasario kunigiškai apsirengusio nematė, jokių kunigiškų kalbų iš jo negirdėjo, jo elgesys ir nuotaika taip pat nieko kunigiško neturėjo. Vasaris, tiesa, buvo kiek kitokis, negu kiti jos pažįstamieji vyriškiai, bet tas skirtumas ėjo ne iš kunigystės, manė ji, bet iš jo, kaip poeto ir žmogaus, individualinių savybių.

Dabar ji pirmą kartą pažino Vasarį kaip kunigą. Ji pamatė visus jo sąžinės vingius, valios svyravimus ir visas tas kliūtis, kurios neleido jam žengti griežto žingsnio nei viena, nei kita kryptim. Daugelis jo samprotavimų ir sąžinės konfliktų iš pradžių jai pasirodė visai svetimi, nesuvokiami, nepagrįsti, bet toliau, įėjus į jo padėjimą, supratus lig šiol jai nežinomas aplinkybes, turėjo pripažinti, kad iš tiesų taip yra.

Po ilgų kalbų ir ginčų jiedu sutarė tik vienu klausimu: kad Liudas, kol galutinai apsispręs, jokių kunigiškų pareigų bažnyčioje neatlikinės. Nesipriešino Vasaris ir antrai išvadai, kad galų gale, o gal ir netrukus, reiks jam kunigystės visai

išsižadėti. Čia jam buvo ne principo, tik takto klausimas. Bet čia jųdviejų nuomonės jau skyrėsi.

Auksė nepripažino stipriausio jo argumento — pasiaukojimo dėl tėvų laimės.

— Tarp tėvų ir vaikų,— kalbėjo ji,— amžinai buvo ir bus nesusipratimų. Aukoti tėviškos meilės sentimentui savo sąžinės ramybę, savo moralinę vertę ir stačiai jau visą gyvenimą būtų ir netikslu, ir neišmintinga, ir negera. Suaugęs žmogus pats neša visą atsakomybę už savo darbus ir turi pareigą savo gyvenimą tvarkyti taip, kaip yra įsitikinęs, o ne taip, kaip tėvai norėtų. Tėvam bus skaudu? Be abejo, tai liūdna, bet nuo pareigos joki sentimentai negali atleisti.

Kitą kartą Vasaris, naujų abejonių apsėstas, skundėsi:

— Aš bijau, kad, raudamas iš savęs kunigystę, neišraučiau ir savo talento, ir gerosios savo žmogiškumo dalies. Kunigystė įleido į mane šaknis giliau, negu aš maniau. Pavyzdžiui, štai kad ir meilė. Man be galo koktu prisipažinti mylint moterį. O jeigu reiktų tai pasakyti žodžiu, būtų dar kokčiau. Tai yra įaugę į mano būdą. Jeigu aš versiu save elgtis ir kalbėti taip, tarsi nebūčiau buvęs kunigas, aš griausiu save patį, nes atstatyti tai, ką savaip suformavo kunigystė, kažin ar dabar jau ne per vėlu? Išrovęs kunigystę, aš galiu tapti cinikas, melagis, apgavikas, žodžiu, morališkai pulti dar žemiau, negu dabar esu.

Auksę šitie žodžiai išvedė iš kantrybės.

— Mesk tu pagaliau save analizavęs! — sušuko ji nekantraudama.— Kunigystė nieko tavy nesuformavo, ir nieko tu nesugriausi, ją atmetęs. Taip svarstydamas, tu niekad nieko nepadarysi ir nepasieksi! Negana, kad lig šiol save smulkinai ir krimtai, dabar nori jau užbėgti įvykiam už akių ir išanalizuoti būsimas galimybes! Šitaip tu niekad niekam nepasiryši! Turi gi tu ko gyvenime siekti ar ne? Jei turi, tai ir siek, o jei ne, tai bergždžios tos visos mūsų kalbos!

Iš tiesų taip manė ir jis pats. Bet jam buvo reikalinga iškalbėti Auksei visas tas abejones, išgirsti jos pasipriešinimą, pamatyti, kad ir ji laiko jas menkom. Tuomet tik jis pasijusdavo nuo jų išsivadavęs.

Auksei išvažiavus, jis dar vieną savaitę praleido Nidoje. Buvo tai geriausias jo atostogų laikas. Daugelis jį varginusių

minčių išsiblaškė savaime, beklaidžiojant jam Nidos kopose ir pušynuose, besigrumiant su bangom, besikaitinant kaitrioj saulės šviesoj. Daugelis abejonių išsisklaidė besikalbant ir besiginčijant su Aukse. Jis pasijuto sustiprėjus kūną ir dvasią. Tik atsiminus tėvus juodas debesys dar aptemdindavo jo sielos padangę. Jis guodėsi bent tuo, kad tėvai gali dar ilgai nesužinoti apie jo pakitėjusią būklę.

Pakilusia energija jis pabaigė savo dramą ir parašė dar keletą eilėraščių, paprastų ir giedrių, kaip tos dienos, kurias jis dabar gyveno.

Paskutinį kartą jis ėjo į kopas tuo pačiu keliu ir iki tos pačios vietos, kur susitiko Auksę. Vakaras buvo tokis pat ramus ir giedras, taip pat žaižaravo jūra saulėlydžio atspindžiuose, tik marios juodavo kaip tamsi bedugnė, nes mėnuo nebetiesė per jas sidabru mirguliuojančios juostos.

Grįžo jis tiesiai į švyturį pušaitėm apaugusiu taku. Ugninis spindulys galingu mostu švytravo pro jo galvą tarsi koks milžiniško rato stipinas, per kelias akimirkas apibėgdamas visą horizontą.

Kitą dieną Liudas Vasaris išvažiavo į Kauną, nešinas naujom pajėgom, naujais pasiryžimais ir viltim.

XVIII

Pradedant mokslo metus, Vasario gimnazijoj vėl buvo iškilmingos pamaldos, bet pats direktorius šį kartą nei mišių nelaikė, nei pamokslo nesakė. Jam teko dėl to nemaloniai susiremti su gimnazijos kapelionu ir draugijos pirmininku, bet jis nenusileido. Direktorius, kartojo jis, neturi jokios pareigos rūpintis pamaldom; tai esąs kapeliono reikalas.

— Prašau įsivaizduoti,— kalbėjo Vasaris,— kad gimnazijos direktorium yra pasauliškis. Juk jis taip pat nei mišių nelaikytų, nei pamokslo nesakytų. Jeigu aš pernai tai dariau, tai ne iš pareigos, bet iš savo laisvos valios. Šįmet gi nedarysiu, nes man tai nepatogu. Turiu kitokių darbų. Ir prašau atsiminti, kunige kapelione, kad ne tik šiandien, bet ir iš viso

šįmet aš pamaldose nedalyvausiu. Aš griežtai nusprendžiau laikytis tik tiesioginių gimnazijos direktoriaus pareigų.

Kapelionas ir pirmininkas išėjo labai nustebę ir nepatenkinti.

— Ir daryk tu ką, žmogus, su tais poetais,— pyko pirmininkas.— Atėjo į galvą kažkokia fantazija, užsispyrė, ir neįtikinsi. Et, aš ir anksčiau numaniau, kad neišeis iš to nieko gera. Čia reikia rimtesnio žmogaus.

— Bet ar tai tik fantazija, kunige kanauninke? — abejojo kapelionas.— Čia gali būti gilesnių priežasčių. Aš bijau, ar mūsų direktorius nepradės visai emancipuotis. Jau ir prieš atostogas aš kažką esu girdėjęs... Ir elgesys, ir pažiūros ne visai tvarkoj...

— Ir tie civiliniai rūbai!.. Ne, ekscelencija daro čia didelę klaidą, kad neliepia jam ir kitiem tokiem apsivilkti sutanas.

Ilgai dar taip skundėsi viens kitam kapelionas su pirmininku, o Vasaris džiaugėsi tvirtai atsistojęs į savo užsibrėžtą kelią. Dabar jis turėjo vykdyti tokią programą: visiškai atsipalaiduoti nuo kunigo pareigų, normuoti savo elgesį ir sąžinę nebe kunigiškais, bet bendrai žmogiškais dorovingumo dėsniais ir pripratinti viešąją opiniją, kad dėl jo veiksmų nekaltintų kunigų luomo, o jį patį teistų ne kaip kunigą, bet kaip privatų civilinį asmenį.

Jis norėjo, kad visi žinotų ir suprastų, kad jis, kadaise tapdamas kunigu, padarė didelę klaidą, kad jo gabumai ir talentas nesiderina su to luomo reikalavimais ir kad dabar, pasikeitęs, jis nori savo klaidą atitaisyti ir savo gabumus vaisingai išnaudoti.

Bet kaip padaryti, kad visi tai žinotų ir suprastų, jeigu net jis pats dėl kai kurių savo gyvenimo patyrimų jaučia drovaus koktumo? Štai jam drovu prisipažinti ir pasisakyti mylint moterį. Dėl ko? Dėl to, kad jam sunku išrauti iš savęs nuovoką, kad jis kunigas. Tat kitiem, kurie nepažįsta viso jo išeito abejonių, svyravimų, kovų ir keitimosi kelio, jį suprasti ir pateisinti dar sunkiau.

O dalykas čia, rodos, tokis nepainus ir paprastas.

Auksė vieną sykį jam taip kalbėjo:

— Klausyk, tu sakais negalįs atvirai prisipažinti mylįs moterį? Aš nesuprantu dėl ko. Juk meilė tai yra kilniausias

žmonių sielų bendravimas. Aš manau, kad tik nenormalūs žmonės gali tą jausmą niekinti arba su juo slapstytis. Net ir kunigui nebūtų ko gėdintis, pamilus moterį. O jeigu kunigas grįžta į pasaulį, į gyvenimą, tai jis turėtų meile didžiuotis ir džiaugtis. Meilė būtų geriausias įrodymas, kad jo prigimtis yra išlikusi sveika ir jis yra toks, kaip ir visi žmonės.

Būti tokiam kaip visi žmonės tapo dabar Vasariui kaip ir kokiu obalsiu. Būti kaip visi, neniveliuojant savo asmenybės, neišsižadant savo individualinių savybių, bet vien nusikratant tais luominiais varžtais, į kuriuos jis buvo įsprausta, atkovojant tas prigimties teises, kuriom naudojasi visi kiti žmonės, ir išsižadant tų neva privilegijų, kurios jam buvo duotos kaip kunigui.

Pirmiausia jis buvo pasiilgęs išvidinės laisvės tikėti, mąstyti ir jausti, išsivaduojant nuo pareigų, reikalaujančių tokio tikėjimo, mąstymo ir jautimosi, kokiam jis negalėjo savęs palenkti. Liovęsis atlikinėti kunigo pareigas, jis tą dvasios laisvę ir ramybę tarėsi pasiekęs. Visa eilė kasdienių gyvenimo aplinkybių, kurios jį varžė kaip kunigą, dabar jau nebekėlė jo sąžinėj jokių neramumų, nors žmonės jį dėl to galėjo ir smerkti. Bet žmonių opinija — dalykas nepastovus, ir jis maža to paisė.

Toliau ėjo teisė mylėti moterį ir sukurti savo šeimą. Mylėti buvo jo vidaus, sielos reikalas, liečiąs dviejų žmonių santykius ir pasiliekąs siaurame asmeninių dalykų rate. Bet šeimos klausimas jau pynėsi su visuomenės interesais, ir jį išspręsti Vasariui atrodė beveik negalima. Visuomenė yra konservatyvi, o tradicija ir įstatymai jos pusėj. Visuomenė smerks ir baus kiekvieną, kas bandys esamą tvarką ir papročius paneigti.

Pačiam Vasariui šeimos klausimas kol kas nebuvo labai aktualus ir jį domino daugiau teoriniu negu praktiniu atžvilgiu. Šį klausimą jau ir anksčiau jam buvo iškėlęs vienas atsitikimas.

Kartą gausiame vienos katalikų organizacijos susirinkime žinomas ir įtakingas tos organizacijos vadas viešoj kalboj iškoneveikė vieną ekskunigą, kuris buvo vedęs žmoną ir tolimame Lietuvos užkampy ramiai darbavosi gana žymioj valstybės įstaigoj.

— Tik pažiūrėkime, kas aplink mus darosi! — šaukė oratorius.— Antai N. N. (vardas, pavardė) pavestos eiti atsakingos (tokios ir tokios) pareigos. Ar gali žmogus, išsižadėjęs savo luomo ir viešai gyvenąs konkubinate, tinkamai tas pareigas atlikti? Ir vyriausybė jį ten laiko, ir visuomenė prieš tai nereaguoja?! Mes, katalikai, turime čia pakelti savo balsą ir pareikšti griežčiausią protestą ir reikalavimą, kad toki žmonės būtų kuo greičiausiai iš valstybės įstaigų šalinami! Nei įstaigose, nei padorioj draugijoj tokiem neturi būti vietos!

Konkubinatas! Štai vienas iš tų baisių žodžių, kuriais visuomenė gėdos dėme nori pažymėti prasilenkiančius su jos nuostatais. Ką gi turėjo tas ekskunigas daryti? Keisti tikėjimą ir tuoktis legaliai? Bet tuomet jam paniekinti būtų rastas dar baisesnis žodis. Geriausia, žinoma, jam reikėjo pasilikti kunigu ir eiti pramintu keliu, daugelio garbingų pirmatakų pėdom. Tada jis būtų buvęs stiprus visuomenės ir Bažnyčios ramstis. Vasaris tokių pavyzdžių žinojo. Juk ir jam pačiam Stripaitis ne kartą taip elgtis patarinėjo.

Bet aiškiausiai ir visai konkrečiai šeimos klausimą iškėlė Auksė. Vieną vakarą jiedu sėdėjo jos salione, ir Vasaris atrodė kažko ypatingai susimąstęs ir susirūpinęs.

— Apie ką taip galvoji? — paklausė Auksė.

Jis nieko ypatingo negalvojo, bet atsakė, kas pirmiausia atėjo į galvą:

— Mąstau, kas iš mudviejų bus.

— Tas tai man patinka,— pagyrė Auksė.— Ir aš ne kartą apie tai esu mąsčiusi.

— Na ir ką?

— Nieko. Turėsime tuoktis.

Vasaris nustebęs į ją pažiūrėjo ir garsiai susijuokė. Ji įsižeidė:

— Tau iš tiesų tai atrodo juokinga?

— Gal ir nejuokinga, bet gana keista,— pasitaisė jis.

— Tu myli mane?

— Na taip.

— Ir aš tave myliu. O juk mudu ne vaikai ir ne brolis su seseria. Mudu juk žinome, kokis yra galų gale meilės tikslas. Šeima.

Bet Vasaris nenorėjo su tuo sutikti.

— Šeima tai yra vedybų, moterystės tikslas, o meilė gali būti ir be šeimos. Aš bent nematau, kokiu būdu mudu galėtume sudaryti šeimą.

— Apie tai reikia pagalvoti. Bet žinok, Liudai, kad aš mąstau apie šeimą. Kitokios vyro ir moters santykiavimo formos aš nežinau ir nepripažįstu. Jeigu tu iš principo esi nusistatęs prieš šeimą, mudviem teks skirtis.

Tai buvo pirmas rimtas tarp jųdviejų nesusipratimas. Kiekvieno užimta pozicija buvo stipri. Auksė, pamilusi Vasarį ir patyrusi esanti jo mylima, tuojau iškėlė klausimą, kas bus toliau. Likti dviprasmiškoj, neaiškioj meilužės padėty jai neleido nei įsitikinimai, nei garbė. Ji buvo jauna, sveika, graži ir turtinga ir, susirišus su mylimu žmogum, norėjo sukurti sau aiškią ir patikrintą ateitį visam amžiui. Ji Vasario kunigu jau nebelaikė, o kad jis buvo kunigas, jai tai maža rūpėjo. Susituokdami jiedu galėjo sudaryti legalią šeimą, nes Auksė, motinos anglikonės protestantės duktė, formaliai buvo protestantė.

Tačiau Vasaris mąstė visai kitaip. Tiesa, jis Auksę mylėjo ir bijojo jos netekti. Bet kam čia būtinai šeimos? Ar negali jiedu, abu laisvi būdami, laisvai ir mylėtis? Artisto, poeto siela jis jautė, kad šeimyninio gyvenimo aplinkybės būtų jam ankštos ir tvankios. Klykiantis kūdikis ir smulkūs naminiai rūpesčiai kėlė jam pasibaisėjimą. Dėl savo ateities jis nesisielojo: et, kaip nors prasiversiu! O šeima apkrautų jį pareigom iki gyvos galvos. Vaduodamasis iš vienų varžtų, jis bijojo patekti į kitus.

Pagaliau, jis nepasitikėjo savim. Auksė, žymiai už jį jaunesnė, mažiau gyvenimo prityrusi, nė kiek neabejojo, kad jiedu susituokę būtų laimingi. Ji Liudą mylėjo ir manė mylėsianti iki mirties. Vasaris gi nebuvo tikras, ar net ir Auksės meilės pakaks jam visam gyvenimui. Juk jis mylėjo Liucę, mylėjo ponią Rainakienę, o šiandien štai jau myli Auksę. Jis, tiesa, manė, kad čia tikroji jo meilė, kad gal likimas tam jį ir apsaugojo kunigystės kevale, kad galų gale suvestų su Aukse. Bet vis dėlto jis abejojo.

Gal jis taip pat vengė užsitraukti griežtą katalikų visuomenės pasmerkimą ir kerštą. Iš kunigų luomo jis gali pasitraukti nežymiai, tyliai, bet susituokdamas padarytų viešą

skandalą visam krašte. Vienas jis nebijo jokio persekiojimo nei keršto, bet su šeima būtų sunku. Pagaliau, ar jo sūnus nepasmerktų kada savo tėvų, ar neįvyktų drama, panaši į tą, kurią jis pats yra parašęs?..

Liudas Vasaris, prieš kiekvieną pasiryžimą linkęs ilgai argumentuoti ir svarstyti, dabar vėl turėjo kuo savo tą palinkimą maitinti. Auksė, pažindama tą jo būdo savybę, kantriai laukė, kol tie svarstymai išsisems, o tuo tarpu aplinkybės susiklos taip, kad jiedu pagaliau galės sudaryti bendro gyvenimo židinį.

Aplinkybės iš tiesų klojosi palankiai. Pirmiausia literatūriniai Vasario laimėjimai ugdė pasitikėjimą savim ir drąsino nieko nebojant žengt savu keliu. Sugrįžęs po atostogų į Kauną, jis įteikė Valstybės teatrui savo dramą, kuri tuoj buvo imta ruošti scenai ir pirmą kartą suvaidinta per Kalėdų šventes.

To vakaro įspūdžiai ilgą laiką pasiliko gyvi Vasario atminty. Bet ir vaisiai buvo toki, kokių jis nei laukė, nei tikėjosi.

Pakilusia nuotaika, nerimaudamas ėjo Vasaris su Aukse į premjerą. Publikos buvo pilnutėlis teatras. Daugelis šitos dramos laukė kaip kokios ypatingos sensacijos. Iš naujo buvo atgiję dar pernai paleisti gandai, kad veikalo autorius, kunigas, vaizduojąs ten kažką nepaprasta iš Romos vaidilučių ar tai iš šių dienų vienuolių gyvenimo. Laikraščiuos gi buvo rašyta, kad drama esanti labai įspūdinga, pastatymas grandioziškas, su chorais, muzika ir šokiais.

Sensacijų mėgėjai, tiesa, tuo vakaru bent kiek nusivylė, nes nepamatė nei ištvirkaujančių vestalių, nei lėbaujančių kunigų, nei jokios dekameroniškos scenos. Bet publikos didumą tą spektaklį lydėjo su tikru pasigėrėjimu. Ir veikalo turinys, ir pastatymas, ir vaidinimas jungėsi į vieną harmoningą menišką visumą, kurioj kiekvienas rado kuo patenkinti savo estetinius palinkimus. Efektų mėgėjus kelte kėlė jaunojo karaliaus sutuoktuvių puota ir karūnavimas. Čia plačios masinės scenos žėrėjo įvairiaspalvėse šviesose. Egzotiški aprėdalai, šokiai, muzika ir dainos darė tikrai karališkos prabangos įspūdį.

Bet tie, kurie buvo linkę į dramatinius konfliktus ir išvidinius išgyvenimus, labiau gėrėjosi didžiūnės aistra, kerštu

ir gailesčiu, vyriausio kunigo klasta, karaliaus, karalienės ir jų sūnaus tragišku likimu.

Teatralai sekė vaidybą, inscenizavimą, dramatinio veiksmo eigą, o literatūros mėgėjai domėjosi charakteriais, idėjiniu turiniu ir stiliaus darnumu.

Vasaris su Aukse sėdėjo vienoj iš pirmųjų parterio eilių. Savo kūriniu ir jo pastatymu scenoje jis buvo patenkintas, o Auksė tiesiog švytėjo džiaugsmu. Per antraktus daug kas iš publikos juodu sekė akim, daugelis pažįstamų juodu sveikino. Vasaris pastebėjo kun. Stripaitį, Varnėną, ponią Genulienę, kai kuriuos savo gimnazijos mokytojus ir daugelį šiaipjau pažįstamų veidų. Iš tolo pasveikino jį prof. Meškėnas, karštai ginčinęsis su „Spindulių" redaktorium. Matė jis ir ponią Liuciją su savo vyru. Ponia maloniu šypsniu atsakė į jo nusilenkimą ir, matyt, nuoširdžiai džiaugėsi jo pasisekimu.

Per antrą pertrauką, kai Vasaris su Aukse ėjo į bufetą, staiga šalia įudviejų atsirado ponas Indrulis. Pasisveikinęs su Aukse, jis stipriai paspaudė Liudui ranką ir pagyrė veikalą:

— Sveikinu, Liudai, sveikinu ir džiaugiuosi. Tavo drama scenoje atrodo net geriau, negu aš buvau tikėjęsis. Aš nesu kritikas ir trūkumų neieškau. Apskritai, man patinka. Na, panelė Auksė tai jau tikrai sužavėta. Žinoma, kai kas čia, matyt, specialiai moterim ir taikyta. Tai ką gersime? Arbatos, zelterio ar alaus? O gal vaisių paimsime? Šitos vynuogės ir apelsinai neblogai atrodo.

Niekad dar Vasaris nebuvo matęs jo tokio paslaugaus.

Auksė, neslėpdama pašaipos, stebėjosi:

— Ak, kokis tamsta šiandien geras! Na, jeigu jau nori mudviem štai su ponu Vasariu pasigerinti, pavaišinki mus zelteriu, tamsta.

Jis visą antraktą kalbėjo jai komplimentus, švelniai prikaišiojo atšalimą, apgailestavo senų gerų laikų, maldavo teisės pasilikti geru pažįstamu ir įgriso ligi gyvo kaulo.

— Aš dar nemačiau jo tokio įkyraus,— kalbėjo Auksė, grįždama į savo vietą.— Maniau, kad jau jis paliko mane ramybėje.

— Jis nuostabiai pastovus ir ištikimas,— juokėsi Vasaris.— Esu tikras, kad jis bus ką nors sugalvojęs atgrasinti tave nuo manęs.

Po trečio veiksmo publika reikalavo autoriaus, ir Vasaris turėjo pasirodyti scenoje. Jam išnešė keletą pintinių gėlių, kurių viena savo dydžiu ir turtingumu atkreipė visų dėmesį. Bet Vasaris tuo tarpu nieko nematė. Apakinanti rampos šviesa žėrė jam į veidą, už jos mirgėjo baltų krūtinių ir moteriškų tualetų mišinys ir skrido aplodismentų triukšmas. Jis nevykusiai nusilenkė į abu šonu ir tarsi nesavom kojom pasitraukė nuo scenos. Tokios pat apeigos pasikartojo ir po paskutinio veiksmo. Liudo Vasario dramos pasisekimas buvo didelis ir visų pripažintas.

Namie jis, apžiūrėjęs gėlių pintines, didžiausioje ir gražiausioje rado kortelę su vienintele raide L. Jis neabejojo, kad tai buvo gėlės nuo ponios Liucijos Glaudžiuvienės.

Kritika Vasario dramą įvertino palankiai. Katalikų kritikai išgyrė ją netgi labiau už laisvamanius ir jokių liberališkų minčių nei tendencijų jos turiny nematė. Nes autorius — juk savas žmogus! Tačiau ne viskas čia buvo taip ramu, kaip Vasariui iš pradžių atrodė.

Vieną kartą atsilankė pas jį prof. Meškėnas. Po premjeros buvo jau praėję pora savaičių, bet susidomėjimas drama dar nebuvo atslūgęs. Tat ir Meškėnas po kelių sakinių pradėjo ta tema:

— Na, Liudai, su savo drama padarei tikrą sensaciją. Sako, per kiekvieną vaidinimą teatras pilnutėlis.

— Per premjerą, mačiau, ir pats buvai. Kaipgi pačiam atrodė?

— Man, kaip profanui, apie literatūrinę tavo veikalo vertę nepatogu nė kalbėti. Apskritai pastatymas man patiko. Žinai, juk aš plačių pažiūrų žmogus. Bet, tiesą kalbant, Liudai, yra visokių nuomonių.

— Aišku,— sutiko Vasaris,— kur nebus? Nenuginčijamos tiesos — ir tos sukelia visokių nuomonių, o čia drama! Nesupaisysi!..

Bet Meškėnas, matyt, ką kita manė.

— Taip tai taip,— numykė jis.— Bet, matai, yra nuomonių ir nuomonių. Aš nesakau, kad tu turėtum dėl visų nepalankių nuomonių sielotis, bet, matai, yra nuomonių, į kurias tu turėtum atsižvelgti.

— Nagi?

— Tiesiog tau pasakysiu: *consilium vigilantiae** atkreipė į tave akį.

Vasaris susidomėjo ne juokais.

— *Consilium vigilantiae*? Erezijų rado?

— Ir dar kokių! Berods pirmoji tas erezijas iškėlė tavo dabartinė simpatija — Gražulytė. Jai ir *consilium vigilantiae* turi būti dėkingas.

— Patikėjo, kad aš, rašydamas savo dramą, turėjau galvoj vienuoles ir kunigus?

Meškėnas linktelėjo galva.

— Paralelė aiški. Bet ne tai svarbu. Svarbu, kaip tavo dramoj nušviečiama pareigos, apžadai, religija ir jos atstovai, nors jie būtų ir nekrikščioniški. Toliau žmogaus aistros, kaltės, nuodėmės ir bausmės už jas. Visa tai, brolyti, teologo kritikos neišlaiko.

— Na, prieteliau! — linksmai sušuko Vasaris,— kas gi meno veikalą kritikuoja teologijos dėsniais?

— Veikalo meniškumą — ne, bet veikalo skleidžiamas idėjas — taip. Juk ir pats žinai, kiek literatūros veikalų yra įtraukta į indeksą.

— Bet, žiūrėk, katalikų laikraščiai į padanges kelia mano dramą.

Meškėnas nusijuokė.

— Kelia, nes ji tavo. Reikia pripažinti, kad eilinis žiūrovas tavo dramos erezijų sąmoningai nė nepastebės. Tat neverta spaudoj jų nė kelti. Bet *consilium vigilantiae* turi ieškoti ir paslėptų pavojų, nes jie, kaip lėti nuodai, dažnai esti dar pražūtingesni.

— Niekai! — mostelėjo ranka Vasaris.— Jokių čia nuodų ir pavojų nėra!

O Meškėnas kalbėjo toliau:

— Be to, prikiša tau ir nusižengimą kuklumui ir padorumui. Žinai, šitie orientališki šokiai pirmame ir ketvirtame veiksme, kaip sau nori, ne visai padorūs. Juk šokėjos buvo stačiai pusnuogės. Pro tuos šydus, žinai, viskas matyti... Pagundos ėmė net ir subrendusį žmogų, o ką kalbėti apie jaunuolius!

---

* Budėjimo taryba (I).

— Bet šokių juk aš nerašiau, tai režisūros dalykas!

— A, kas ten besupaisys! Tavo veikalas — tai viskas tavo vardu eina. Tu galėjai pasipriešinti.

— Na, kas daugiau?

— Dar tau to negana? Ot juokdarys! Atsimink dar tą aplinkybę, kad tu kunigas! Tuomet viskas pasirodys dar tirštesnėj, taip sakant, šviesoj. Beje, šunim tau reikėjo į sceną eiti! Aš suprantu, kad autoriui malonu pasirodyti ir priimti ovacijas, bet, matai, kunigui nedera, ypač po tų šokių.

— Taip!.. Na, tai ką dabar man darys?

— Aš manau, kad teks tau keliaut pas vyskupą aiškintis. Nieko rimto greičiausia iš to neišeis. Daugių daugiausia gali pasiūlyti, kad kitus savo raštus duotum aprobuoti, nes to ir kanonai reikalauja. Gali dar uždrausti lankyti teatrą. Manau, tuo ir baigsis.

— Tu randi, kad tai maža?

— Žinoma, nors tai dar nebūtų bausmė, tik šioks toks suvaržymas, jis tau gali pasirodyti labai nemalonus. Bet aš manau, kad šiaušti per daug neturėtum. Disciplina, matai, mūsų luome yra reikalinga.

Vasaris, matyt, pradėjo jaudintis, bet stengėsi susivaldyti. Porą kartų jis perėjo per savo kambarį ir, sustojęs ties Meškėnu, tarė:

— Žinai, Antanai, šį kartą aš tave paprašysiu man padėti. Tu turbūt susitinki su tais tėvais iš *consilium vigilantiae*. Pasakyk jiem štai ką: visus jų priekaištus man ir mano veikalui aš laikau niekais! Aš ir toliau rašysiu, ką norėsiu ir kaip norėsiu. Į jokią aprobatą ir cenzūrą aš savo raštų neduosiu. Į teatrą vaikščiosiu kaip vaikščiojęs, nepaisydamas jokių draudimų. Ir pas vyskupą, saugodamas jo ir savo nervus, aš aiškintis neisiu. Štai ir viskas.

— Ho!.. Juokdarys!.. Tu nemanyk, kad čia juokai, broliuk!.. Aš dar tau nieko nesakiau, ką kalba apie tavo santykius su Gražulyte!.. Gausi įsakymą *sub poena suspensionis**. Atsimink, kad tu kunigas ir gimnazijos direktorius!..

— Švilpt man į visa tai!.. — staiga prapliupo Vasaris.— Įkyrėjo iki gyvo kaulo tas badymas kunigyste kiekvienam

* Grasinant suspensos bausme (I).

žingsnyje! Aš pats žinau, kad esu blogas kunigas! Aš save jau seniai suspendavau, nelaukdamas vyskupo malonės!.. O nuo direktoriavimo galiu ir rytoj atsisakyti!..

Veltui Meškėnas stengėsi raminti ir įtikinėti, kad maištauti neverta, kad viskas būsią gerai, kad lankyti teatrą jam gal neuždrausią. Vasaris, tiesa, aprimo, bet atsišliejęs į kampą sofos atkakliai tylėjo ir nerviškai glamžė ištuštintą papirosų dėžutę.

— Tai kaip, Liudai? — pakildamas išeiti, klausė profesorius.— Žadėk man, broliuk, kad tokių kvailysčių nepadarysi, o aš tau padėsiu kuo galėdamas!

— Nieko aš nežadu ir elgsiuos kaip norėsiu!.. Dėkui už gerus norus. Pagalbos, rodos, nebūsiu reikalingas.

Meškėnas atsisveikino įsižeidęs, susirūpinęs ir išsigandęs. Vasarį jis brangino ir savotiškai mylėjo. Be to, jis buvo uolus kunigų luomo garbės ir interesų gynėjas. O konfliktas su Vasariu grėsė išaugti į didelį skandalą.

Tat rytojaus dieną profesorius nuvyko pasitarti pas tėvą Severiną. Nupiešęs jam vakarykštį vizitą pas poetą, pridėjo:

— *Feci quod potui**. Dabar, tėve, tamstos eilė. Apaštalauti ir įtikinėti jūs esate specialistai. Jis jautrus žmogus. Pasistenk prabilti ne tik į jo protą, bet dar daugiau į širdį. Gal susipras.

— Laikau savo šventa pareiga,— atsakė vienuolis.— Ir, Dievo padedamas, eisiu dar kartą su juo pasikalbėti.

— Bet reikia palaukti,— įspėjo prof. Meškėnas.— Dabar momentas nepatogus.

O Vasaris po pasikalbėjimo su Meškėnu nutarė kaip galima greičiau išspausdinti savo raštus. Po kelių dienų jis susitarė su leidėju ir atidavė į spaudą dramą ir didelį poezijų rinkinį. Po mėnesio knygos pasirodė knygynų vitrinose. Baltuose popieriaus lakštuose buvo nužymėtas jo kelias į kūrybą, į šviesą, į išsivadavimą, bet šviesos ir laisvės dar nebuvo. Tie lakštai bylojo vien apie gaivalingą žmogaus širdies geismą gyventi ir siekti laimės, kuri visuomet vaide-

* Padariau ką galėjau (I).

nasi nepasiekiamuose toliuose,— ir kaip žmogus klaidžioja ūkanose ir kenčia jos ieškodamas. Visi, kurie tai skaitė, tarėsi skaitą savo nuosavos širdies istoriją. Ir visiem tai patiko.

XIX

Liudo Vasario ir Auksės Gražulytės santykiai tuo tarpu stiprėjo. Jiedu dažnai matydavos ir nevengdavo rodytis kartu viešose vietose. Eidavo į teatrą, į čiuožyklą, gražiam orui esant, vaikščiodavo už miesto ir atlankydavo vienas kitą namie. Auksės tėvas priprato prie Liudo kaip prie savo žmogaus ir džiaugėsi, kad duktė viena nenuobodžiauja. Sunku buvo numanyti, ar senis Gražulis supranta, koki jausmai jungia jo dukters ir nuolatinio svečio širdis. Niekad Auksei jis apie tai neprasitarė, nei pats Vasaris, budriai jį sekęs, jokios išvados padaryti negalėjo. Viena buvo aišku, kad Auksės tėvui Vasario kunigystė, matyt, visiškai nerūpėjo, ir jis net tarsi pamiršo, kad jo svečias — kunigas.

Bet mieste Vasario ir Gražulytės bendravimas daug kam jau krito į akis. Davatkėlės juo piktinosi ir tarp savęs negražiai kuždėjosi apie jo elgesį. Miesto poniutės liežuvavo apie juodu nebūtus daiktus. Atstumti Auksės adoratoriai, kaip Indrulis, su panieka traukė pečiais ir vadino ją „tokiu jau tipu". Neaiškios praeities ideologai, ant savo kailio patyrę visą nuodėmės bjaurumą ir dabar laikydami moterį velnio padaru, kilniais argumentais įrodinėjo Vasario nuopuolį.

Jiedu abudu visa tai matė ir girdėjo. Vieną kartą Auksė, netekusi kantrybės, skundėsi:

— Ne, šitame ankštame miestely galima užtrokšti. Tiek čia piktumo, pavydo, asmens negerbimo ir dvasios kretinizmo, kad nenorom pasigendi didmiesčio minios, kurioj nejaustum smalsių savo artimo akių ir ilgų ausų. Vargšai! Kaip jie visi klysta ir apsirinka, taip mudviem rūpindamiesi!

— Man vienintelė paguoda — tai išmintingojo posakis, kad *numerus stultorum est infinitus**,— ramino ją Vasaris.—

* Kvailių skaičius yra begalinis (I).

Dėl mudviejų vienų tai dar būtų maža nelaimė. Bet pagalvok, kad tas ankštumas žudo visokią kūrybinę iniciatyvą ir entuziazmą. Nėra žmogaus be ydų ir nuodėmių. O kai kiekvienoj kavinėj smilko dūmais ne tik tavo nuodėmes, bet ir tave visą, tai iš kur tau imsis entuziazmo, didybės ir autoriteto! Jeigu teisingas yra posakis, kad niekas ne pranašas savo tėviškėj, tai pas mus jis dešimteriopai teisingas.

— Vienintelis išganymas — užsidaryti keturiose savo buto sienose ir pro Kauno stogus matyti tik jį apsupančius krantus. Ten švaresnis oras.

— Kažin? — abejojo Vasaris.— Piktos kokio idioto paskalos blogiau kaip nuodingos dujos, pasieks tave ir už devynių spynų. Čia reikia kokio asketiško nejautrumo ar sugebėjimo laikytis savo dvasios aukštumose, kurių dūmai ir dulkės nesiekia.

Netrukus jam iš tiesų teko įsitikinti, kad keturios buto sienos nuo įkyraus įsibrovimo neapsaugoja. Tuo metu jis maža kur rodydavosi. Visą atliekamą nuo gimnazijos pareigų laiką praleisdavo namie šį tą rašinėdamas, o daugiau galvodamas apie naują veikalą, kurį ketino pradėti, sulaukęs Velykų atostogų.

Visi gerieji pažįstami kažkaip nejučiom nuo jo nutolo. Varnėnas pats sėdėjo namie darbu apsikrovęs, Meškėnas paliko jį ramybėj, Indrulis jo vengė, o Stripaitis nuolatos bastėsi po visą Lietuvą, ruošdamas susirinkimus ir mitingus, nes pavasarį turėjo būti nauji rinkimai į Seimą. Visa spauda kunkuliavo partinėm rietenom, šmeižtais ir demagogija.

Gavėnios metu, vieną šeštadienio popietį, Vasaris, grįžęs iš gimnazijos, rausėsi savo stalčiaus popieriuose, kai staiga kažkas smarkiai pasibeldė į duris, ir jis išgirdo aštrų tėvo Severino balsą:

— *Laudetur Jesus Christus!*

Liudas, bandydamas nuslėpti savo nepasitenkinimą, paprašė svečią sėsti ir, numanydamas, kad šis vizitas bus ne iš malonių jų, pasidėjo prieš save peleninę ir papirosų dėžutę.

— Atleiski, *domine*,— pradėjo sėsdamasis vienuolis,— kad nepranešęs ir visai netikėtai tamstą atlankau. Šeštadienio vakaras, sakau, laisvas laikas, gal ir ne per daug sutrukdysiu?

— O, niekis! — patvirtino Vasaris.— Aš čia senus rankraščius žiūrinėjau.

— Taip! Gavėnios metas tam ir duotas, kad mes galėtume peržiūrėti savo darbus — savo gyvenimo knygas,— iškilmingai kalbėjo tėvas Severinas, šita alegorija nevikriai sukdamas mintį į rimtas temas.

Vasaris tylėdamas laukė, ką jis pasakys toliau.

— Turbūt numanai, *domine,* kad aš atėjau ne taip sau paplepėti su tamsta, bet pasikalbėti rimtai, kaip ir dera šventam gavėnios laikui ir dvasiškų luomų žmonėm.

Liudas įsižiebė papirosą ir pritarė:

— Berods numanau. Nors tamsta kadaise ketinai atlankyti mane ir pasikalbėti lengvesnėm temom: apie studijų laikus, užsienius, Romą...

— Atsimenu. Deja, mudviejų santykiai, gerbiamasai, nėra toki, kurie leistų prieteliškas kalbas. Aš atėjau pas tamstą šaukiamas rūstaus pareigos balso.

— O, kam tas iškilmingas tonas, tėve? Pakalbėkime paprastai ir nuoširdžiai.

Vienuolis ilgai nieko neatsakė. Susinėręs rankas plačiose savo abito rankovėse, jis atsilošė sofoj ir, galvą nuleidęs ant krūtinės, kažką mąstė. Jis turbūt stengėsi įspėti, kaip būtent prabilti į šį klystantį konfratrą, kurio noras pakalbėti paprastai ir nuoširdžiai rodė jo pasitikėjimą savim. O gal tėvas Severinas susikaupęs prašė Šventosios Dvasios įkvėpimo, kaip buvo pratęs daryti kiekvieną kartą, rengdamasis skelbti Dievo žodį.

Vienuolio akyse iš tiesų staiga žybtelėjo kaip ir kokia įkvėpimo ugnis, jis kilstelėjo galvą ir, įsmeigęs į Vasarį degantį žvilgsnį, prabilo:

— Kunige! Aš vadinu tave šituo kilniu vardu gal paskutinį kartą. Tu jo nori išsižadėti — ir turbūt išsižadėsi. Bet leisk man taip pat paskutinį kartą prabilti į tavo sąžinę! Viešpats yra maloningas, ir nesuprantami Jo keliai, kuriais Jis šaukia nusidėjėlį į išganymo uostą. Jeigu aš būsiu įrankiu Dievo rankoje, šis mudviejų pasikalbėjimas nenueis niekais.

Vasaris širdy norėjo juoktis iš šito patoso, bet iš tėvo Severino veido tryško tokis susijaudinimas, kad ir jis pats jautėsi pavergiamas vienuolio jausmo ir jo žodžių.

— Kunige Vasari! — tęsė vienuolis.— Ar tu aiškiai supranti tą padėjimą, kuriame atsidūrei? Jei tu galėtum iš šalies į save pažvelgti, tu nusigąstum savo paties paveikslo! Štai kunigas — Dievui pašvęstasis, prisiekęs klusnumą ir ištikimybę Bažnyčiai, supasaulėja, išsižada savo pareigų ir piktina tikinčiuosius savo elgesiu! Kas gali būti liūdnesnio už šitą nelaimingąjį?

Deja, tai buvo trafaretiškiausi rekolekcijų ir meditacijų žodžiai, daugelį kartų Vasario girdėti. O jis laukė išgirsiąs iš vienuolio ką nors nepaprasta. Dėl to vėl atsigriebęs, dargi su pajuoka tarė:

— Graudenimais, tėve, man įspūdžio nepadarysi. Aš savo padėjimą esu apsvarstęs daugelį kartų. Mano elgesys eina iš mano pažiūrų, iš noro ir pasiryžimo. Dėl to prašau tiksliau ir aiškiau kalbėti.

Tėvas Severinas valandėlę, matyt, svyravo, bet, tuoj susivokęs, kietu balsu pradėjo puolimą:

— Tamsta keli maištą prieš Bažnyčią!

— Ne! — atsikirto Vasaris.— Aš noriu nusikratyti vien tais varžtais, kuriuos Bažnyčia man uždėjo, o kurių aš negaliu pakelti. Aš noriu būti vien tuo, kuo mane Dievas skyrė.

— A! Tamsta nori nusikratyti Bažnyčios varžtais, kad turėtum nuodėmės laisvę! Būk atviras, kunige, ir prisipažinki: tamsta keli maištą prieš Bažnyčią ne dėl idėjos, ne dėl kilnaus gyvenimo tikslo, bet dėl kūno geidulių laisvės, dėl moteries, dėl mergos!

Paskutinius žodžius jis ištarė su tokiu cinizmu ir pasibjaurėjimu, tarsi pats bijodamas susitepti. Vasaris staiga sugniuždė papirosą peleninėj ir pašoko iš vietos.

— Tėve! — sušuko jis, vos galėdamas susivaldyti.— Aš gerbiu tamstos padėtį ir gerus norus, bet tai, ką tamsta pasakei, yra bjauri nesąmonė ir šmeižtas! Aš nuo pirmųjų seminarijos metų kovoju dėl savo talento, dėl visų geresniųjų savo sielos savybių, dėl dvasios ir kūrybos laisvės, pagaliau, dėl vidaus harmonijos ir sąžinės ramybės! Jei šitoj kovoj buvo ir yra įsipynusi moteris, jei ji man padeda pažinti save ir susiorientuoti savo jausmuose ir palinkimuose, tai jūs neturit teisės sakyti, kad aš maištaująs ne dėl idėjos! Suprastinti ir subanalinti, tėve, lengva kiekvieną dalyką. Aš galėčiau pa-

sakyti, kad ir jūs mišias laikote ne dėl idėjos, bet dėl lito, ir vienuoliu esate ne dėl idėjos, bet dėl nerūpestingo duonos kąsnio. Tai būtų tiek pat teisinga, kiek ir jūsų išvada, kad aš noriu išsivaduoti dėl kūno smagybių ir moteries!

Žodžiai liejosi iš Vasario burnos kaip staiga prasiveržusi srovė. Tėvas Severinas, nelaukęs tokio atkaklaus pasipriešinimo, nustebęs klausė tos kalbos, bet nusileisti nenorėjo.

— Tamstos nuolatinis bendravimas su ta moterim visus piktina! Tamsta neteksi gero vardo ne tik kaip kunigas, bet ir kaip žmogus. Tokių laisvų santykių netoleruoja nei Bažnyčia, nei visuomenė!

Vasaris ryžosi eiti iki galo:

— Apie mano kunigystę, tėve, daugiau nekalbėkime. Šitas reikalas baigtas, ir jūs manęs neįtikinsit jokiais argumentais. O dabar prašau pasakyti, kur, kieno ir kada buvo uždrausta draugauti su moterim ir net ją mylėti? Nekalbėkit man nė apie visokius pasipiktinimus. Viena davatka per išpažintį skundėsi, kad ji pasipiktino, pamačiusi kunigą kelnes dėvint. Kvailių ir fariziejų pasipiktinimai tiek man rūpi, kiek žąsų gagenimas arba šunų lojimas! Kam nors pasmerkti reikia pirma žinoti, kas smerkiama ir už ką. Mano santykių su ta, kaip tamsta sakai, moterim niekas nežino ir neištyrė. Ir nėra priežasties man su ja slapstytis arba tos pažinties išsižadėti. Ji man reikalinga — štai ir viskas.

Tėvas Severinas jau beveik neteko vilties ką nors laimėti, bet ginčo nutraukti dar nenorėjo. Jis prikaišiojo, įrodinėjo ir graudeno, keitė argumentus ir toną, stengdamasis sudaryti efektų ir įspūdžių, kurie priešininką pavergtų. Jis matė, kad poetas kartais suabejoja, ilsta, kankinasi ir nerimauja, bet nuo savo atskalūniškos pozicijos nesitraukia. Įsigūžęs į kampą sofos, vienuolis sekiojo akim žingsniuojantį po kambarį Vasarį ir, klausydamas jo ilgų replikų, ieškojo, kur dar būtų galima jo užkietėjimą pramušti. Ir jis dar kartą pakeitė toną:

— Aš matau, *domine*, kad suklydau, manydamas sujudinti tamstos, kaip kunigo, sąžinę. Mudviem jau sunku vienas kitą suprasti, nes stovime jau ne ant to paties pagrindo. Postulatų ir principų skirtumas man dabar tapo visai aiškus.

Bet štai aš noriu stoti į tą pačią plotmę, kurioj stovi tamsta, kaip poetas. Tamsta sakai — kovoji dėl savo talento? Aš taip pat jį branginu ir noriu jį matyti kuo gražiausiai pražydusį. Ką gi jam kenkia kunigavimas, tarnystė Dievui, visokio grožio šaltiniui, *cui servire regnare est**? Ar ne kunigaudamas tamsta laimėjai poeto vardą? Ar ne kunigaudamas parašei gražiausių poezijų? Taip, kunigavimas varžo tavo jausmus ir aistringus tavo prigimties norus. Bet ar ne iš suvaržymo auga pajėgos ir įkvėpimas? Pagalvoki, gerbiamasai, ar, pabėgęs nuo altoriaus ir nuo Dievo, tu neprarasi ir Dievo dovanos — savo talento?

Štai čia buvo visos Vasarį kvaršinusios problemos šaknis, jo talento likimas, jo artistinės, poetinės prigimties reikalavimai. Jis atsisėdo į savo vietą, aprimęs įsižiebė papirosą ir vėl ėmė kalbėti:

— Ne, tėve. Per ilga būtų tamstai pasakoti visus mano išgyvenimus ir parodyti visą mano vidaus patyrimą. Bet aš tamstą užtikrinu ir prašau manim tikėti: suderinti savy poetą ir kunigą aš negaliu. Man tai yra psichologinė antinomija. Visą jūsų metafiziką aš pripažįstu, bet realiam kasdieniam gyvenime, ieškant kūrybos ir ją vykdant, veikia kiti dėsniai. Ir kunigavimas man, kaip poetui, tėra davęs tik skausmo, sielvarto, abejonių ir neramumų. Jum malonu tai skaityti, ir jūs norėtumėt, kad aš ir toliau grauždamasis ir nerimaudamas graudžias dainas dainuočiau? Ne, dėkui. Pakanka. Dabar aš gyvenime matau naudingesnio darbo, negu savo sielvartus analizuoti. Pražudysiu savo talentą? Galbūt. Geriausią savo gyvenimo dalį aš jau pražudžiau. Gali tai atsiliepti ir ateičiai. Bet tas manęs nebaugina. Prieš mane kunigystė jau pražudė ne vieną talentą. Aš pabandysiu išgelbėti nors likučius.

Tėvas Severinas be vilties nuleido galvą:

— Tat viskas baigta! *Superbia vitae*** uždengė tamstai dieviškąją šviesą. *Misereatur tui omnipotens Deus****, kurio tu išsižadi dėl nykstamų trumpo gyvenimo gėrybių.

---

* Kuriam vergauti — reiškia karaliauti (I).
** Gyvenimo puikybė (I).
*** Tepasigailie tavęs visagalis Dievas (I).

— Klysti, tėve,— atsakė Vasaris.— Dievo aš neišsižadu. Tik mano Dievas, kurį aš tikiu, nėra reikalingas jokių priesaikų ir neuždeda jokių pančių, dėl kurių reikėtų beprasmiškai kankintis ir žudyti savo gyvenimą. Jis tereikalauja, kad aš dorai gyvenčiau. Jo dešimtį įsakymų aš esu pasiryžęs saugoti visą gyvenimą.

Tėvas Severinas, pasinaudodamas šituo Dievo išpažinimu, buvo bebandąs teologiškais argumentais logiškai įrodyti Bažnyčios įkūrimą ir visų jos nuostatų bei dogmų neklaidingumą. Vasaris kurį laiką klausė jo nekantraudamas, pagaliau nutraukė:

— Be reikalo man tamsta visa tai kalbi. Aš teologiją atsimenu dar neblogai, visus tuos argumentus žinau, kai kada dar iš naujo pasiskaitau, bet visa tai man negyva raidė, abstraktinė protinė konstrukcija, labai logiška, vieninga ir graži, bet su mano vidaus pasauliu, su jo tikrove, su realiais mano išgyvenimais nesusisiekianti. Tai tarsi gražus paveikslas arba stebuklinga Montsalvato[15] pilis, kurion įeiti man tiltų nėra.

Gilus rūpestis apniaukė tėvo Severino veidą ir suvagojo raukšlėm kaktą. Jis vėl nuleido ant krūtinės galvą ir susimąstė. Reikėjo ryžtis nusileist ligi paskutinio kompromiso. Ir vienuolis, pagaliau, matyt, pasiryžęs, vėl ėmė kalbėti:

— Gerai. Tamsta sakaisi tikįs Dievą, garbė Jam ir už tai! Aš esu tikras, kad tamstos sieloj yra dar daug gyvų su Juo ryšių, bent kokių religinių jausmų ir užsilikusių įpročių. Yra taip pat ryšių ir su dvasišku luomu. Visi žino, kad tamsta kunigas. Dėl to aš prašau tamstos — pasilikti šitame *status quo*. Tas nedaug pareikalaus iš tamstos. Pakaks būti atsargesniam viešai, žmonėse — ir niekas tamstos daugiau nebekliudys. Gali net neatlikinėti kunigo pareigų, bet, dėl Dievo, nedaryk viešos apostazijos akto! Laikas, mielasai, viską pataisys ir atstatys visus tiltus. Ateis senatvė, niekais pasirodys visi tie kūrybos lobiai, kurių siekdamas dabar keli maištą prieš Dievą. Išvydęs savo gyvenimo galą, *in die illa tremenda**, tu pats išsižadėsi visų savo paklydimų ir mušdamasis į krūtinę tarsi: *Mea maxima culpa! Miserere mei Deus se-*

* Aną baisią dieną (I).

*cundum magnam misericordiam tuam!** Nedaryk tat, mielas kunige Vasari, apostazijos akto!

Vienuolis, be abejo, kalbėjo nuoširdžiai, ir Vasaris gerai suprato, kokis didelis buvo tėvo Severino noras jį išsaugoti kunigų luome, jeigu jis pasiūlė net šitokį kompromisą. Be abejo, šito kompromiso prasmė buvo visai kitokia, negu kadaise praloto Girvydo „griešink, bet neapostazuok" arba Stripaičio „nekišk nosies į mano reikalus". Tėvas Severinas manė, kad kunigystės likučiai Vasario sieloj laikui bėgant atgis, išsikeros, ir, Dievo malonės padedamas, jis vėl atsistos į tikrą kelią.

Bet Vasaris nenorėjo priimti jokių kompromisų. Besiginčydamas su vienuoliu, jis jautėsi stiprėjąs savo pozicijoj. Jo laukiamas išsivadavimas buvo jau nebetoli. Kiekvienas gi kompromisas ir nusileidimas nugramzdintų jį vėl atgal į chaosą, dvilypumą, abejonių ir sielvartavimų kančias. Tat jis priešinosi iki galo:

— Negaliu. Aš dar tiek esu doras žmogus, kad veidmainiauti nenoriu. Aš gerbiu aukštą kunigų luomo idėją ir savim nenoriu dauginti skaičiaus tų, kurie ją žemina. Reikia būti arba geru kunigu, arba visai juo nebūti. Aš noriu pagaliau atvirai gyventi taip, kaip tikiu ir mąstau. Jeigu savo gyvenimo pabaigoj pamatysiu, kad klydau, iš tiesų mušiuosi į krūtinę ir sakysiu: *Mea maxima culpa!* Tuomet, tėve, bus nuoširdus mano gailestis ir atsivertimas. O glūdėdamas dviprasmiškam kompromise, galutinai sumenkėčiau ir niekingai žūčiau.

Tėvas Severinas nuleidęs galvą klausė tų žodžių, ir, matyt, sunkios mintys jį slėgė. Tylėjo abudu. Buvo jau beveik visai tamsu. Vasaris įžiebė elektrą, ir žiauri šviesa, ūmai užliejusi visą kambarį, išblaškė tą sunkų susikaupimą, kuris laikė apgaubęs šeimininką ir jo rūstų svečią.

Toliau tęsti tą ginčą jau nė vienas nebenorėjo. Abu staiga pasijuto nesmagiai ir vengė vienas kito žvilgsnio. Tėvas Severinas staiga neteko pasitikėjimo savim ir jau beveik gailėjosi padaręs šį žygį. Vasariui gi buvo koktu, kad jis taip atvirai, kone žiauriai išdėjo vienuoliui savo mintis. Jis ieškojo,

* Mano didžiausia kaltė! Pasigailėk manęs, Dieve, dėl tavo didelio gailestingumo!

ką čia dabar pasakius, kas tiktų po tų visų kalbų ir padėtų kaip nors sklandžiau tą sceną baigti. Jis atsiminė turįs savo spintelėj nuo užgavėnių atlikusio vyno bonką ir nepagalvojęs pasiūlė:

— Gal išgersim, tėve, po gurkšnį vyno? Ir gerklės išdžiūvo nuo tų kalbų.

Bet tėvas Severinas pakratė galvą:

— Dėkui. Negersiu. Metas namo. Prašau atleisti, kad sutrukdžiau tamstai brangaus laiko. Bet maniau turįs pareigą.

— O, tai menkniekis. Šiandien šeštadienio vakaras. Aš kartais mėgstu padisputuoti tokiais klausimais.

— Disputai naudingi, kai atskleidžia tiesą, nušviečia protą ir paskatina valią geriem pasiryžimam,— keldamasis iš savo vietos, kalbėjo vienuolis. Jis, barškindamas didžiuliu ražančium, pasitaisė savo juostą ir, susinėręs rankovėse rankas, nusilenkdamas atsisveikino: — *Laudetur Jesus Christus!*

Vasaris atidarė jam duris, ir jis, nepadavęs rankos, dar sykį nusilenkė ir išnyko tamsoje.

XX

Ginčydamasis su tėvu Severinu, Vasaris savo kunigavimo klausimą apsprendė aiškiau ir griežčiau, negu tuo tarpu būtų norėjęs. Dėl to jau dabar reikėjo atsisakyti nuo direktoriavimo katalikų gimnazijoj, nelaukiant, kol taip padaryti pasiūlys pati draugijos valdyba.

Direktoriaus vietos Vasaris labai nebrangino. Pedagogo darbui jis nebuvo linkęs, o administratoriaus — dar mažiau. Gimnazija jam atimdavo beveik visą laiką, nukamuodavo ir išsemdavo pajėgas, o pasitenkinimo iš to neturėjo jokio. Jis prisiversdamas iš paskutiniųjų stengėsi gerai atlikti savo pareigas, nes kaip literatūros srity, taip ir čia, tik atsistojęs į tinkamą aukštumą jautėsi turėsiąs teisę perreformuoti savo gyvenimą. Jo darbu visi buvo patenkinti — ir tai buvo vienintelis atlyginimas už visas jo pastangas.

Direktoriavimas tačiau davė jam tiek lėšų, kad jis galėjo visai nesirūpinti jokiais kitais pragyvenimo šaltiniais. Bet ir metęs gimnaziją jis tikėjosi kaip nors išsiversiąs. Jo dramos vaidinimus publika lankė, jo knygas pirko, jo straipsniai būtų mielai spausdinami kiekviename žurnale ir laikrašty. Užsieny jis buvo papratęs tenkintis mažu kuo, pasitenkins ir dabar.

Po poros dienų jis parašė atsistatydinimo prašymą. Atsakyta jam negreit ir neaiškiai. Klausimas esąs galutinai neišspręstas, o kol kas valdyba prašanti direktorių eiti savo pareigas ligi kitų mokslo metų.

Laikai tuomet buvo neramūs. Gegužės mėnesį turėjo įvykti rinkimai į naują Seimą, dėl to visi inteligentai iš paskutiniųjų darbavosi visuomeninėj dirvoj. Kiekvienam bažnytkaimy reikėjo padaryti mitingą, organizuoti propagandą, rasti ištikimų žmonių. Opozicija iš kairės varė pašėlusią agitaciją. Spaudoj nesivaržyta dėl etikos, mitinguose vieni kitų oratorius versdavo nuo bačkų, vydavo akmenim, vienur kitur įvykdavo net kruvinų muštynių. Visoki partijų agitatoriai, mokytojai, studentai ir net moksleiviai nardė po kaimus, dalindami atsišaukimus, proklamacijas, brošiūras ir gyvu žodžiu gaudydami balsuotojus.

Centre, partijų komitetuose, kunkuliavo nervinga ruoša dieną ir naktį. Reikėjo sustatinėti sąrašus, rašyti atsišaukimus ir brošiūras, gaminti plakatus. Visos spaustuvės malė be pertraukos, išmesdamos šimtus tūkstančių lapų su visokiais žemiškos ir dangiškos laimės pažadais. Arši kova ėjo visais frontais.

Nenuostabu tad, kad Liudas Vasaris, nors turėjo atkaklių priešų draugijos valdyboj, buvo paliktas direktoriaus vietoj iki kitų metų, o privačiai prašyte prašomas neatsisakinėti nuo to darbo ir nedaryti draugijai keblumų.

Velykų atostogų metu jis vėl laisviau atsikvėpė, rašė naują veikalą ir rado laiko atlankyti keletą pažįstamų.

Pirmą Velykų dieną jis nutarė palinkėti linksmų švenčių ir poniai Glaudžiuvienei. Po ano minėtino išsiskyrimo jųdviejų pažintis nenutrūko. Jiedu suprato viens kito padėtį. Pyktis su ponia Liucija jis neturėjo nei noro, nei priežasties, o ji buvo jau tiek subrendusi ir nusimananti moteris, kad

kerštauti jam nė nemanė. Ji keletą kartų matė Liudą su Aukse, smalsiai juodu apžvelgdavo, liūdnai nusišypsodavo, bet, jau galutinai rezignavusi dėl savo pačios laimės, įsimylėjusiem pagiežos savo širdy nekurstydavo. Juk jos gyvenimas buvo jau baigtas, o Vasario dar tik pradėtas... Su Aukse ji vis dar nesusipažino, bet dabar jau nelabai nė norėjo. Auksė gi jos privengė kaip išdidžios ponios, nors iš Liudo žinojo visą jos nepavydėtiną istoriją.

Vytukas, įstojęs į valdžios gimnaziją, mokėsi gerai ir Vasario globos jau nebuvo reikalingas, bet retkarčiais atsimindavo savo krikšto tėvą atlankyti. Buvo atbėgęs jis ir Velykų šeštadienį pasigirti ir pasipasakoti, kokį stalą ruošianti mamytė, Teklė ir Adelė.

— Vidury stalo stovės kaip bokštas aukštas baumkuchenas. Vienam gale bus keptas kalakutas, o kitam paršiukas, įsikandęs dantyse obuolį. Ant tortų Teklė padarė po cukrinę rožę, o Adelė ant vieno parašė „Aleliuja", o ant kito — „Sveiki sulaukę Šventų Velykų". Yra ir vienas toks pyragas, panašus į ežį. Šiandien priešpiet dažėm kiaušinius, o aš dabar parėjęs išskutinėsiu vieną mamytei, vieną jum ir vieną sau. Ateisite rytoj?

— Gerai, Vytuk, ateisiu. Per Velykas visi vaikščioja į svečius.

Prisikėlimo pamaldų jis išklausė Įguloj. Kaip kasmet per dideles šventes, taip ir tuomet jam buvo liūdna ir graudu stebėti tas simbolines apeigas, klausyti giesmių, vargonų ir orkestro garsų ir jausti tūkstantinės minios šventadienišką nuotaiką.

Pirmą Velykų dieną jis ketino atlankyti tik Glaudžius ir Gražulius.

Ponios Liucijos valgomajam jis jau rado keletą vizitininkų, kurie trypinėjo aplink stalą, rinkdamiesi gardesnių kąsnių ir užpildami juos įvairiom šermukšninėm ir slyvinėm.

Pasisveikinęs su ponia Liucija ir Vytuku, Vasaris turėjo „palaikyti kompaniją" prie stalo. Vizitininkai, šveisdami kalakutą ir paršiuką, nesivaržydami pilstė patys sau stiklelius ir tuštino juos, linkėdami poniai sveikatos ir linksmų Velykų švenčių. Pagaliau tie išsinešdino. Iš prieškambario dar buvo girdėti jų balsai, renkantis paltus ir skrybėles.

— Kas tai per vieni? — klausė Vasaris ponios Liucijos.

— Manai, kad aš pažįstu?.. Turbūt koki Glaudžiaus sėbrai ar gal tarnautojai. Vizitininkų šiandien nestoka. Dabar dar tik pradžia, o jau liežuvių nesuvaldo. O kur dar galas? Bus tokių, kad nors bėk. Vargas šiandien namų šeimininkėm, ypač kurių vyrai kokie viršininkai, direktoriai ar įmonių savininkai.

Nespėjo jiedu pasikeisti keliais sakiniais, jau prieškambary subirzgė skambutis, ir trys karininkai, zirzėdami pentinais, pasirodė tarpdury. Šitie, matyt, jau buvo geri ponios Liucijos pažįstami. Visi jie puikiai atrodė, galantiškai sveikinosi, linkėjo linksmų Velykų, o pradėję ragauti gėrimus ir užkandžius, mokėjo girti šeimininkę ir kalbėti jai komplimentus. Ponia Liucija atgijo ir palinksmėjo. Vasaris matė, kad šitie vizitininkai jai vaišinti smagu ir malonu. Netrukus jis atsisveikino.

Išeidamas jis veltui tramdė savy apmaudą, kad negalėjo ilgiau pabūti vienu du su ponia Liucija. Nejaugi, manė jis, net ir dabar jos flirtas su kitais keltų many pavydą ir nerimastį?

Pas Gražulius jis visai netikėtai rado atstovą Stripaitį. Buvo dar ir daugiau svečių. Visus atstovas linksmino, pasakodamas įvairius atsitikimus mitinguose.

Auksė vaišino Liudą savo ruošto velykinio stalo gardumynais ir klausinėjo, kaip jis praleido pirmą savo atostogų savaitę ir ką manąs daryti antrąją. Išgirdęs tai, Stripaitis prisigretino prie įdviejų.

— Liudai, rytdienai nepasižadėk niekur,— kalbėjo jis Vasariui.— Važiuojam rytoj į Kalnynus. Atlankysime savo seną rezidenciją ir padarysime mitingą. Ten mūsų pozicijos dar gana silpnos. Turiu ministerio automobilį, paimsime kokį pūdą literatūros, plakatų,— ė, duosime garo cicilikam!

Stripaičio „garą“ Vasaris pažino dar anais laikais, prieš karą, o dabar atstovas atrodė dar labiau įsismarkavęs. Todėl Vasaris nenorėjo pakliūti į kokį nemalonų skandalą.

— Pamatyti Kalnynus iš tiesų būtų įdomu. Bet mitinge, atstove, kaip nori, aš nedalyvausiu. Nežinau, ką aš galėčiau pasakyti, užsilipęs kur ant tvoros ar ant vežimo.

— Įsivaizduoju! — juokėsi Auksė.— Bet norėčiau išgirs-

ti, kaip tu dėstytum krikščionių demokratų programą, o griautum socializmą!

— Nieko jūs neišmanot apie mitingus, jei taip kalbat,— suniekino autoritetingai Stripaitis.— Jeigu mes ten imtume dėstyti partijų programas, nieko nelaimėtume. Programos visų geros, o mitinge reikia įtikinti, kad tik mano vieno gera. Jūs manot, kad kvaila kaimo boba arba mužikas supras, jeigu jam išmintingai kalbėsi? Reikia ciciliką kaip velnią numalevot, kad jis baudžiavą grąžins, bolševikam parduos, kunigus žudys, bažnyčias griaus, pas rabiną tuoktis varys, o mes žemės duosim, mokesčius panaikinsim, miškus kirst leisim, darbininkam 4 valandų darbo dieną įvesim, tuomet, jeigu kokis velnias po tavęs nepakalbės dar gražiau, gali tikėtis, kad balsuos už tavo partiją. O, mitingas — tai menas! Kartais vienu vykusiu žodžiu sutriuškini priešininką! Reikia pažinti žmonių psichologija.

Čia į kalbą įsimaišė pats Gražulis ir kiti svečiai. Vieni tokius mitingus smerkė, kiti gynė. Nuo mitingų kalba nukrypo į Seimą ir politiką. Pasirodė, kad daugelis svečių buvo opozicijos šalininkai, ir Stripaitis vos galėjo gintis nuo įvairių priekaištų.

Išėjo jiedu abudu su Vasariu. Atstovas susirūpinęs kalbėjo:

— Kur tik pasisuk, visur opozicija įsigalėjus. Blogi reiškiniai! Šį kartą galim ir prabirbinti rinkimus. Na, pažiūrėsim!..

Jiedu susitarė, kad rytoj 8 val. Stripaitis atvažiuos paimti Vasario, ir jau norėjo atsisveikinti, bet atstovas staiga atsiminė, kad jam dar reikia nueiti pas dailininką Degutį, kuris dirbo plakatus ir juos turėjo iš litografijos paimti.

— Einam kartu,— pasisiūlė Vasaris.— Gal ten ir daugiau ką įdomaus pamatysime.

Degutis buvo dar jaunas, neseniai mokyklą baigęs dailininkas, mažai žinomas, gyveno gana menkai, tat, prasidėjus rinkimų agitacijai, uždarbiavo piešdamas plakatus. Stripaitis laikė jį savu žmogum, aukštai vertino jo darbą ir visai frakcijai piršo, kad reikia esą sušelpti talentą. Tat užsakymų Degutis turėjo apsčiai ir iš krikščionių demokratų, ir iš Ūkininkų sąjungos, ir iš Darbo federacijos. Fantaziją jis turėjo lakią ir mokėjo ryškiai atvaizduoti kiekvienos partijos agitacinius obalsius.

— Na, ponas teplioriau, gatavi plakatai? — klausė, vos spėjęs pasisveikinti, kun. atstovas.— Rodyk šen! Jei bus blogi, primušiu!

Degutis, vikrus vyrukas, ištraukė iš palovės rutulį popierių ir vieną išskleidė ant sienos.

— Prašom, ponas atstove! Štai jūsų plakatas! Ar gali būti kas nors vaizdingesnio? Kaimo žmogų tai geriau įtikins negu dešimt brošiūrų.

Plakatas buvo dvilypis. Vienoj pusėj liepsnojo bažnyčia. Raudoni ugnies liežuviai kilo sulig bokštais. Žmonės verkdami bėgo iš šventoriaus. Rinkoj ant kartuvių kabojo kunigas, o arčiau prie kelio apžėlęs bolševikas kirviu kapojo kryžių. Apačioj stovėjo ryškus parašas: taip bus, jei balsuosit už tokius ir tokius numerius... Kita pusė vaizdavo saulės spindulių apsuptą bažnyčią. Kunigas ant šventoriaus mokė vaikučius, o keliu nenulaikomais eržilais gražiose bričkose važiavo ir pėsti ėjo žmonės, visi poniškai apsirengę. Dar buvo matyti raudonais stogais nauji ūkininko trobesiai, gražių galvijų banda ir puikių javų laukas. Apačioje parašas skelbė, kad taip bus, jei balsuosi už tokius ir tokius krikščioniškus numerius.

Stripaitis kritiko žvilgsniu tyrinėjo plakatą, šį bei tą pastebėdamas:

— Taip... Apskritai nieko sau... Idėjų yra... Mintis aiški, spalvos ryškios. Tik jau kunigą, brač, be reikalo čia pakabinai ant to stulpo! Nei šis, nei tas... Na, bet žmonėm gal ir patiks, tai yra — sukels baimės. O šitam, kur kryžių kerta, reikėjo ant juostos parašyti: cicilikas!

— Supras ir taip, ponas atstove. Dar geriau, jei žmonės patys ima ieškoti detalių prasmės. Labiau susidomi,— aiškino Degutis.

— Gerai, vyras! — pagyrė jį atstovas.— Suvyniok man atskirai kelias dešimtis. Rytoj aštuntą užvažiuosiu paimti. O čia dar ką turi? — susidomėjo, pamatęs kampe kitą rutulį.

— A, niekis, ponas atstove! Popiergaliai, eskizai Darbo federacijai... — gynėsi Degutis.

Bet Stripaitis panoro pasigėrėti ir federacijos plakatu.

— A, įdomu, įdomu!.. Pažiūrėsime, koks gražus gyvenimas laukia darbo žmonių, jei rinkimus laimės federantai.

Jis ištiesė vieną lapą ir nustebęs net išsižiojo. Plakatas vaizdavo bauginančią sceną. Ponas, pasikinkęs į žagrę nudriskusį valstietį, arė juo lauką, o storas klebonas ėjo greta, užsimojęs su botagu. Toliau buvo matyti puikūs dvaro rūmai ir sodas, kuriame puotavo išsipustę ponai ir ponios, o iš kito šono — pakrypusi lūšna ir verkianti moteris su mažu vaiku.

Apačioje parašas baugino: valstieti! šitaip bus Lietuvoj, jei balsuosi už tokius ir tokius klerikalų sąrašus. Kas nori laisvės ir žemės, renka tik tuos ir tuos numerius.

— Na, ar ne velnias! — sušuko Stripaitis, čiupdamas piešėją už pakarpos.— Mes jam pinigus mokam, remiam, manėm, kad jis mūsų žmogus, o jis čia ir opozicijai prieš mus visokį šlamštą tapnoja!

— Ponas atstove! Visos mano simpatijos jūsų pusėj! — gynėsi Degutis.— Jūsų plakatas meniškas ir, svarbiausia, dvilypis: neigiamas ir teigiamas! O čia kas? Iš tiesų šlamštas — ir vien tik neigiamas...

— Kaip aš tau duosiu neigiamai ir teigiamai į sprandą, tai tu žinosi, kas yra dviem ponam tarnauti! — ne juokais supyko Stripaitis.

Degutis, žinodamas atstovo stačiokiškumą, nelabai nė įsižeidė.

— Atsiprašau, ponas atstove! Aš savo įsitikinimais ir pasaulėžiūra esu jūsų žmogus, bet kaip menininkas stoviu aukščiau už visokias partijas. Jeigu man užsako padaryti plakatą ir jūsų priešai, aš negaliu atsisakyti. To iš manęs reikalauja meniška, profesinė indiferencija.

— Už litą dūšią parduotum, štai kokia tavo indiferencija! Špygą tu gausi iš manęs kitąsyk, ne užsakymą,— prigrasė išeidamas atstovas.

Vasarį ta scena gerokai palinksmino. Atsisveikinęs Stripaitį, jis šypsodamasis nužingsniavo namo.

Antrą Velykų dieną, kaip buvo sutarta, 8 valandą jiedu geru automobiliu jau švilpė iš Kauno. Prie kojų gulėjo plakatai ir gerokas ryšulys literatūros, kuria pakeliui reikėjo aprūpinti keletą bažnytkaimių.

Vasaris, nujausdamas, kad Stripaičio mitingavimas Kalnynuose gali pasibaigti katastrofiškai, bandė dar jį įspėti:

— Žinai ką, atstove? Ar nebūtų geriau pasitenkinti vien plakatais ir literatūra? Juk, tiesą sakant, su Kalnynais nekaip atsiskyrėte.

Bet Stripaitis nė klausyt nenorėjo:

— Et, nieko tu neišmanai, direktoriau! Per 10 metų daug kas pasikeitė. Pagaliau, jei iš vyrų atsiras visokių, tai moterys tikrai balsuos už tą, ką aš liepsiu. Tik reikia paagituoti. Pamatysi, viskas eis kaip iš botago!

Kai jie pasiekė Kalnynus, jau baigėsi mišparai. Abu keliauninkai pro automobilio langą smalsiai žiūrinėjo seniai matytas vietas. Bažnyčia, sprogdinant bokštą, pasirodo, liko nesunaikinta ir dabar jau buvo šiaip taip atremontuota. Bažnytkaimy atmainų maža. Antai matyt tas pats vikariatas, kur Vasaris su Stripaičiu buvo toki artimi kaimynai. Dabar abudu žiūri į tas gonkas, į tuos langus. Atsiminimai kaip koks sūkurys neša juodu atgal, prieš 10 metų. Rodos, taip neseniai visa tai buvo.

Stripaitis liepia šoferiui važiuoti prie klebonijos. Rinkoj gana daug žmonių. Visi seka akim automobilį ir numano, kad atvažiavo agitatoriai.

Naują Kalnynų kleboną Vasaris matė pirmą kartą, bet Stripaitis jau buvo su juo pažįstamas ir iš anksto pranešęs apie šį atsilankymą. Viskas buvo paruošta ir net iš sakyklos per pamokslą paskelbta, kad atvyks iš Kauno Seimo atstovas nurodyti, už ką katalikai turi balsuoti, rinkdami naują Seimą.

Klebono ištikimi padėjėjai tuoj paėmė spaudinius paskleisti žmonėse, o plakatus išlipdyti matomose vietose. Tuo tarpu gi, kol mišparai pasibaigs, klebonas pakvietė svečius pasistiprinti.

Platūno įpėdinis buvo dar, galima sakyti, jaunas kunigas, apie 40 metų amžiaus, skaistus, raudonas, vikrus ir kalbus. Jis labai mėgo politikuoti, partijos reikalai gulėjo jam ant širdies, ir jis taip kamantinėjo Stripaitį, kad šiam net įgriso.

— Pakaks! — griežtai pareiškė atstovas.— Duok nors paėsti! Kas iš tavo politikavimo, jei opozicija ant sprando lipa!

Vasaris klausinėjo apie buvusį kleboną Platūną, kuris mirė baigiantis karui. Pasirodė, kad karo pradžioj sunaikintas klebono ūkis taip ir neatsitiesė. Rusai apkasais sudarkė ir ištrempė dar nenuvalytus laukus, bėgdami kareiviai pa-

grobė geresniuosius arklius, paskui vokiečiai rekvizavo galvijus ir šiaip spaudė, nes Platūnas sugyventi su okupantais nemokėjęs. Karą dar šiaip taip išvargo, bet jau geresnių laikų nesulaukė. Mirė širdies liga. Kun. Ramutis gavo pagaliau kleboniją, bet apie jį nieko negirdėti.

Klausinėjo Vasaris ir apie baroną Rainakį, bet čia klebonas tikslių žinių neturėjo. Iš dvaro užvaizdo jis girdėjęs, kad baronas Rusijoj miręs, o baronienė gyvenanti Lenkijoj. Buvo ketinusi grįžti į Lietuvą, bet kai dvarą valdžia nusavino, matyt, ir sumanymai pasikeitę.

Dar jiem bešnekučiuojant atbėgo užduseęs zakristijonas ir pranešė, kad mitingas jau prasidėjo. Kalbąs kažkoks socialdemokratas. Visi subruzdo, tartum kovos ženklą išgirdę. Stripaitis su zakristijonu, nelaukdami kitų, išsiskubino pirmieji. Klebonas teisinosi — jam esą nepatogu lįsti į patį mitingą, jis pažiūrėsiąs nuo šventoriaus, ir tik jei atstovui būsią riestai, bėgsiąs į pagalbą. Klebonui sudaryti draugystę panoro ir Vasaris. Grįžęs po mišparų vikaras ketino eiti į žmones replikom „iš vietos" palaikyti minioj tinkamą nuotaiką, o reikalui esant ir pačiam viešai prabilti.

Klebonas ir Vasaris, pasilypėję ant akmenų prie šventoriaus tvoros, puikiausiai matė visą mitingo vaizdą. Vidury rinkos kaip susimetusių bičių spiečius knibždėjo žmonių minia. Prie telegrafo stulpo, ant vežimėlio pasilypėjęs, oratorius, skerėčiodamas rankom, visa gerkle šaukė prakalbą. Oras buvo tylus, ir jo skardus balsas aidėjo po visą rinką ir šventorių.

— Taigi, per paskutiniuosius metus mes galėjom puikiai įsitikinti, kur veda Lietuvą šeškomas! — rėkė agitatorius.— Krašto viduj suktybės, kyšiai, valstybės lėšų eikvojimas, darbo žmonių priespauda ir pataikavimas ponam, o užsienių politikoj derybos su lenkais! Šeškomui negaila prarasto Vilniaus! Šeškomas nusiuntė delegaciją į Kopenhagą, į Lugano, į šiltus kraštus, kur, puikiuose palociuose puotaudami, jie derasi su lenkais parduoti ne tik Vilnių, bet ir visą Lietuvą!

— Kas tas šeškomas? — suriko iš minios.

— Šeškomas tai krikščionys demokratai, Ūkininkų sąjunga ir Darbo federacija! Tai jų toks komitetas, kuris lig šiol valdė Lietuvą.

— Kodėl šeškomas? — klausė kitas.

— Nes jie kaip šeškai, sulindę į savo olas, grobsto žmonių turtą ir nuodina Lietuvos orą bjauria klerikalizmo dvasia.

Kai kurie garsiai juokėsi, kiti, matyt, oratoriaus šalininkai, ėmė rėkti „šalin šeškomą!“ Bet staiga kun. Stripaičio balsas nustelbė visus kitus. Vasaris su klebonu pamatė ir jį patį, jau nusiyrusį toli nuo krašto, į didžiausią minios susigrūdimą, tiesiog prieš kalbėtoją. Rudas atstovo paltas, šviesiai pilka skrybėlė ir aukštas ūgis skyrė jį iš visų kitų.

— Ei, vyreli! Tu ne taip aiškini! — rėkė atstovas.— Šeškomas dėl to, kad nori visus šeškus bolševikus, kaip tu, iš Lietuvos išrūkinti! Šeškomas, nes visiem šeškam uodegas kerpa! Kraustykis nuo vežimo! Duok man pakalbėti. Aš ir tau uodegą įskelsiu!..

Galinga juoko ir pritariančių šūkavimų banga persirito per minią. Žmonės pajuto, kad tas naujas „aratelis“ turi aštresnį liežuvį, ir jau iš anksto gardžiavosi prasidėjusiu susirėmimu. Bet kalbėtojas suprato pavojų ir nenorėjo pasiduoti. Ieškodamas akim savo oponento, jis tęsė vis tuo pačiu tonu:

— Aš matau, kad ir čia yra vienas iš šeškomo! Greičiausia koks nors krikdemų pakalikas. Vyrai, nesiduokite mulkinami! Neklausykite gražių pažadų! Nutilkit!.. Leiskit man baigti!

Bet klausytojai jau norėjo išgirsti naują kalbėtoją. Vieni dar šūkavo „šalin šeškomą, šalin krikdemus“, bet kiti reikalavo duoti žodį šeškomo gynėjui. Tuo tarpu Stripaitis prasistūmė iki vežimėlio ir, nieko nelaukdamas, lipo kalbėti. Bet socialistas trauktis nenorėjo.

— Atsipraašau!.. Kas per kiaulystė! — rėkė jis.— Aš mitingą atidariau!.. Aš dar nebaigiau! Tamsta, jei nori kalbėti, gali pasirinkti sau kitą vietą!

Tačiau Stripaitis, pakniūpstom įsiritęs į vežimėlį, besitiesdamas užkliudė socialdemokratą, ir tas, netekęs pusiausvyros, nuriedėjo klausytojam ant galvų. Vėl juoko ir klyksmo banga persirito per minią.

— Vyrai! — griausmingai sušuko Stripaitis.— Jūs čia girdėjote kalbant vieną iš tų, kurie svajoja paversti Lietuvą komunistų bolševikų rojum. Paklausykite, aš jum pasakysiu, ko nori visokio plauko socialistai ir kiti sovietų Rusijos bernai!

— Nereikia!.. Girdėjom!.. Senos pasakos!.. Papasakok mum apie šeškomą ir krikdemus!.. — rėkė iš visų pusių. Daugiausia triukšmavo nuversto kalbėtojo šalininkai.

Užlipus Stripaičiui ant vežimėlio ir ėmus kalbėti, daugelis iš vyresniųjų jį pažino. Žinia, kad čia kalba Seimo atstovas, buvusis Kalnynų vikaras, ūmai pasklido minioj. To tik ir reikėjo oponentam. Nespėjo kalbėtojas šiaip taip apraminti triukšmą ir keliais vykusiais atsikirtimais sudomint klausytojus, kaip iš užpakalio vėl pasipylė šūkavimai, grūmojimai ir jau stačiai keiksmai. Nuversto agitatoriaus šalininkai, matyt, susibūrė į vieną vietą ir nusprendė žūtbūt mitingą suardyti.

— Šeškomo agentas!.. Pipirninkas!.. Kur padėjai sutaną?.. Žiūrėk, keinės smunka!.. Mušeika!.. Atsilygink pirma už pajus!..

Toki šauksmai kaskart vis įžūliau sklido iš užpakalio. Veltui atstovas aštrino liežuvį ir svaidėsi į savo priešininkus lygiai tokio pat svorio replikom, jo pozicija jau matomai silpnėjo. Rimtesnieji ūkininkai ir bailios moterys, pamatę, kad mitingas gali pasibaigti peštynėm, traukėsi į šalį. Stripaičio šalininkai buvo pakrikę ir nebe taip drąsūs, oponentai gi pasiryžę visam kam.

Tuo tarpu iš Vingilo alinės išsigrūdo būrys įkaušusių bernų ir taip pat prisijungė prie triukšmadarių. Užpakaliniam grūdantis pirmyn, aplink vežimėlį prasidėjo spūstis ir nerimastis. Vieni norėjo pasiirti arčiau, kiti negalėjo prasimušti atgal. Jau vienur kitur pasigirdo išgąsdintų arba suspaustų moterų klyksmai. Oponentai ir triukšmadariai jau apgulė vežimėlį iš visų šonų. Staiga kažkas kilstelėjo dyselį į viršų, kiti atrėmė pečiais rungus, vežimėlis atsistojo piestu, ir atstovas Stripaitis per kitą galą nuriedėjo žemyn.

Čia jam į pagalbą pasiskubino kun. vikaras, zakristijonas, keletas ištikimesnių ūkininkų ir nustūmė mušeikas atgal. Dabar prasidėjo karšti ginčai mažom kuopelėm, bet mitingas jau buvo suardytas. Vieni dar klausė ginčų, bet kiti jau taip sau šnekučiavosi, juokavo arba ėjo žiūrėti naujai išlipdytų plakatų.

Vasaris su klebonu, matydami, kad jau viskas baigta, nulipo nuo akmenų ir patraukė atgal į kleboniją. Bet klebono

dar laukė krikštas, tat Vasaris vienas leidosi keliu tolyn pažiūrėti, kaip dabar atrodo Kalnynų dvaras.

Priėjęs artyn, jis vos galėjo tikėti savo akim: dvaras nebuvo panašus į tą, kurį jis paliko prieš 11 metų. Didžiulė liepų alėja buvo iškirsta. Aikštelės, kurioje jis kadaise sėdėdavo su baroniene, neliko nė žymės. Visas parkas buvo sunaikintas, išgriautas, išknaisiotas. Dvaro rūmai riogsojo apleisti, su išdaužytais langais, su išlupinėtom durim. Vietoj oranžerijos jis pamatė didžiulę gelžgalių ir stiklų krūvą. Veranda, kurioj jis paskutinį vakarą sėdėjo su Rainakiais ir ponia Sokolina, klausydamas tolimo armotų griausmo, dabar buvo jau visai supuvusi, sugniužusi.

Matydamas šituos griuvėsius, Vasaris mąstė, kaip čia dabar atrodytų ir ką jaustų ponia baronienė. Ar jos epikūriškas optimizmas neapsiniauktų to liūdno reginio akivaizdoj? Ar ji ir šiose aplinkybėse mokėtų pasiimti savo smagumo ir džiaugsmo dalį? Jei taip, tai jis buvo pasiryžęs pripažinti, kad ponia baronienė yra ne tik laimingiausias, bet ir išmintingiausias žmogus pasauly.

O gal ir ji pati per tą laiką virto tokiu pat griuvėsiu, kaip ir jos dvaras? Pamąstęs apie tai, Liudas Vasaris pajuto savo širdy tarsi kokį palengvėjimą, kad ponia baronienė negrįžo ir jau turbūt niekad nebegrįš. Jis būtų bijojęs ją šioje vietoje sutikti.

Jis leidosi pro dvarą keliu tolyn pažiūrėti apylinkės. Pasilypėjęs ant kalnelio, jis pamatė gerai pažįstamus dvaro laukus nuo šilelio ir ežerėlio vienoj pusėj ligi pat miško kitoj. Bet ir čia reginys dabar buvo kitoks. Visas dvaro laukas buvo išmargintas naujakurių trobelių — mažučių, menkų, ant greitųjų sustatinėtų ir dar nespėjusių prisidengti medžių paunksme. Reginys atrodė skurdus, tačiau ir įspūdingas savo naujumu ir kontrastu su netolima šios vietos praeitim.

Čia Vasaris gyviausiai pajuto naujosios Lietuvos nuotaiką ir kelią į ateitį. Tos menkos naujakurių trobelės reiškė didelį tautinį darbą ir didelį laimėjimą. Senas, romantiškas, svetimas dvaras štai virsta sutrūnėjusiais griuvėsiais, o jo vietoj kalasi iš žemės jaunučiai silpni diegeliai, nešdami naują, savą gyvybę.

Vasaris, kontempliuodamas tą reginį, jaučia, kad ir jo

paties asmeniškasis vidaus gyvenimas yra sukrėstas čia matomų atmainų. Juk tas dvaras kadaise buvo mielas jo sentimentų, jo emocijų židinys. Jaunosios Lietuvos reforma sugriovė jį kaip archaišką senų laikų liekaną. Naujoj Lietuvoj kiekvienas turi kurti naują gyvenimą.

Parėjęs į kleboniją, jis rado Stripaitį jau grįžusį iš mitingo. Atstovas neatrodė labai nusiminęs po savo nepasisekimo.

— Mitingas tai kaip geras proferansas,— kalbėjo jis.— Vienur laimi, kitur pralaimi, žiūrint koki partneriai. Kalnynuose, tiesa, ir maža buvo šansų laimėti. Gerai Vasaris sakė. Na, bet esti ir blogiau! Vienoj vietoj aš turėjau bėgti atsišaudydamas iš revolverio, vyruti! Taip buvo karšta! Nieko! Literatūra ir plakatai gal dar pataisys mūsų reikalus.

Ilgai netrukdami, jiedu išsirengė atgal. Rinkoje dar stovinėjo keletas įsikarščiavusių kaimo politikų.

Prie telegrafo stulpo riogsojo vežimėlis su nulaužtu dyseliu.

XXI

Tuo metu Liudo Vasario gyvenimas buvo jau tiek nusistojęs, kad daugelio jį kvaršinusių klausimų daugiau nebeliko. Jis buvo pasiryžęs į dvasiškojo luomo pareigas nebegrįžti, direktoriavimą mesti ir verstis vien rašytojo darbu. Visa kita atrodė antraeilės reikšmės dalykai. Maža turėdamas reikalų su viešom organizacijom, jis nesirūpino aptarti nė visuomeninės savo pozicijos. Nors ir metęs kunigauti, jis vis dar laikėsi bendrųjų krikščioniškosios pasaulėžiūros nuostatų, o visuomeninis ir politinis katalikų veikimas Lietuvoj jį domino kaip kažkas sava, artima.

Dėl nenusisekusio mitingo Kalnynuose jis labiau sielojosi negu pats Stripaitis, nors kunigų politikavimą smerkė, jų metodam nepritarė ir klerikalizmo įsigalėjimo bijojo. Jis numanė, kad katalikų visuomenės nariu pasilikti negalės, bet kur pagaliau pritaps, jam dar nebuvo aišku. Jam atrodė, kad tai yra ateities klausimai, tuo tarpu neaktualūs ir nesvarbūs.

Liko dar kai kurių neaiškumų ir pasaulėžiūros srity. Kartais jis samprotaudavo taip: kunigystę aš mesiu, bet liksiu tikįs krikščionis; daugelis formalinių katalikybės nuostatų man nėra priimtini, o net ir kai kurie dogmų dalykai atrodo abejotini, bet apskritai krikščionybė ir pagrindinės katalikų tikėjimo tiesos man ir toliau pasiliks šventos, neliečiamos.

Tokiu būdu iš krikščionybės ir katalikybės jis norėjo sau išsižvejoti tai, kas tinka jo prigimčiai, į ką gyvai atsiliepia jo širdis ir protas. Jis norėjo susikonstruoti kaip ir kokią subjektyvią religiją, nes visa katalikybės sistema jam atrodė negyva protinė konstrukcija arba nepasiekiama pilis, į kurią tiltų nebėr, kaip jis buvo išsireiškęs, disputuodamas su tėvu Severinu. Bet ir tokią religiją susidaryti liko dar ateities uždavinys.

Tuo tarpu gi jis praktikavo kai kuriuos net antraeilius, kaip jam atrodė, katalikų religijos dėsnius. Pavyzdžiui, sekmadieniais jis eidavo klausyti mišių, ir jei kada tos pareigos neatlikdavo, jausdavo sąžinės priekaištą. O laužydamas kitus svarbesnius tos pačios religijos nuostatus, jis smerkiančio sąžinės balso *negirdėjo*.

Visa tai liudijo, kad Liudo Vasario vidaus gyvenimas nors buvo jau gerokai nusistojęs, bet vis dar nelaisvas nuo prieštaravimų, neaiškumų ir abejonių. Tie prieštaravimai ir neaiškumai iš dalies kilo gal ne tiek dėl sąmoningo apsisprendimo stokos, kiek dėl visai iracionalių, nesuvokiamų priežasčių arba tiesiog iš įpratimo kai kuriuos religijos veiksmus atlikinėti. Net ir tokios religinės praktikos, kurių nebekartoti jis ryžosi visai griežtai, kaip, pvz., mišių laikymas, sakramentų teikimas, matyt, dar giliai buvo jame įsišaknijęs, nes ir dabar dar kartais drumsdavo jo sielą, jei ne tikrovėj, tai bent sapnuose. Dažnai jis sapnuodavo tokius sapnus, kuriuose kaip magiškam veidrody atsispindėdavo visa tai, kas glūdėjo jo pasąmonio gelmėse. Jo sapno fantazija dažnai suplakdavo praeitį ir dabartį į vieną fantasmagorišką vaizdą, kurio prasmė buvo pernelyg aiški.

Vienas tokis fantasmagoriškas praeities vaizdų ir įspūdžių antplūdis jį buvo apsiaubęs tučtuojau po tos kelionės į Kalnynus. Grįžo tuomet jiedu su Stripaičiu jau gana vėlai,

ir nors atstovas kvietė direktorių pas save išmesti po burnelę po visų vargų ir nepasisekimų, Vasaris atsisakė ir nusiskubino namo.

Atgulęs į lovą, jis jautė visame kūne malonų nuovargį. Ausyse dūzgė motoro ūžimas, o per galvą skrido matyti vaizdai, žmonės, minčių ir kalbų nuotrupos, dabarties įspūdžiai ir praeities atsiminimai. Po valandėlės jis užmigo giliu, bet neramiu miegu.

Rodėsi jam, kad jis įeina į Kalnynų bažnyčią, rengiasi laikyti mišias ir jau nori žengti prie altoriaus, bet klebonas Platūnas pastoja jam kelią ir rūsčiai sako:

— Tamsta trejus metus nebuvai išpažinties!.. Cha cha cha!..

Tuo pačiu metu jam pasirodo, kad juokiasi jau ne Platūnas, bet lyg kapelionas Laibys, lyg prof. Meškėnas... staiga kažkas trinktelėja, ir jis mato griūvantį Kalnynų bažnyčios bokštą...

Jis apsiverčia ant kito šono ir pasijunta esąs seminarijos koplyčioj. Didelės iškilmės. Ant altoriaus dega daugybė žvakių. Kvepia smilkalai. Visi klierikai, apsivilkę baltom kamžom, klūpo prieš altorių, o vyskupas eina per vidurį ir dalina Komuniją. Jis gi, Liudas Vasaris, čia pat guli lovoj, ir jam neapsakomai gėda dėl tokio savo apsileidimo. Staiga atsiranda ponia Glaudžiuvienė, apkabina jį nuogom rankom ir bučiuoja į lūpas...

Jis tarsi kalną jaučia ant savo krūtinės, neramiai blaškosi lovoje, bet bjaurus sapnas jo nepaleidžia. Dabar jam rodos, kad jis laiko kažkokius egzaminus. Prie komisijos stalo sėdi vyskupas, tėvas Severinas ir nežinia kaip ten pakliuvusi ponia Rainakienė. Jis stovi prieš juos apsirengęs civiliniais rūbais, o teologijos profesorius, trypdamas aplinkui, grasina pirštu ir vis kartoja:

— *Osculavi Caiam!.. Nu?.. Pytaj, pytaj, pytaj!..*

Pagaliau jis pabudo, ilgai negalėjo užmigti ir visą rytojaus dieną jautė koktumą ir gėdą dėl tų nelemtų savo sapno fantazijų.

Panašūs sapnai tą pavasarį kamavo jį ne kartą. Jam buvo keista, kad tokiu metu, kada jis tarėsi tvirtai žengiąs išsivadavimo keliu, kada jautėsi nurimęs ir išblaškęs daugelį

sunkiausių abejonių, štai jame dar knibžda kažkoki nesąmoningi jo išgyvenimų ir rūpesčių šešėliai.

Pabudęs jis ieškodavo psichologinės ir fiziologinės tokių sapnų priežasties ir mokėdavo ją išaiškinti. Jis nebuvo prietaringas, jokios antgamtinės pranašiškos prasmės tiem sapnam nedavė ir dėl jų savo pasiryžimų keisti nežadėjo. Tačiau jis susimąstydavo, ir pasitikėjimas savim tokiais momentais jame silpnėdavo. Jis nugąstaudavo, kad gal nesugebės iš savo sielos su šaknim išrauti visų tų svyravimų, abejonių ir susikrimtimų, kurių priežastim laikė kunigavimą. Jis manydavo, kad jo sieloj gal dar glūdi tokių pradų, kurie ilgainiui gali vėl jį pasukti kokia nauja, šiandien visai neįspėjama kryptim. Juk įsišvęsdamas kunigu ar jis būtų patikėjęs, jei kas būtų išpranašavęs jo dabarties būklę?

Jeigu Liudas Vasaris būtų buvęs vienas, galimas daiktas, kad jį vėl būtų apnikusios visokios abejonės ir baimės. Bet dabar šalia savęs jis jautė moterį, kuri ne tik gerai jį pažino ir suprato, bet ir mylėjo. Auksė budriai sekė jo išgyvenimus ir visados jautriai atsiliepdavo į visus jo rūpesčius. Ji gerai suprato, kokį dvasinės krizės momentą gyvena Vasaris. Ji žiūrėjo į jį kaip į sveikstantį ligonį, kuris savo ligos antpuoliuose reikalingas paramos, užuojautos ir šviesių vilčių.

Kartą, kai Vasaris pasipasakojo jai savo nugąstavimus dėl ateities, ji nerūpestingai numojo ranka ir sušuko:

— Niekai! Aš esu tikra, kad viskas klosis kuo puikiausiai. Tu ir dabar jau gerokai pasikeitei, palyginti su pereitais metais. Tu tapai veiklesnis, linksmesnis, blaiviau žiūrįs į gyvenimą, ir šitos pesimizmo atakos pasikartoja vis rečiau. Tai mane džiugina. Bet tau reikia vengti dar vieno dalyko.

— Ko gi?

— Rūpintis ateitim.

— Tai visai ypatingas patarimas,— nusijuokė Vasaris.— Visi išmintingi žmonės lig šiol sakydavo, kad mes viską turime daryti atsižvelgdami į ateitį, nes tokiu būdu mes galį išvengti didelių klaidų.

— Bet tu — ne! — spyrėsi Auksė.— Rūpestis dėl ateities tau sukelia visokių šmėklų ir hipotezių, kurios tau trukdo veikti. Sykį pasiryžęs, tu turi ne spėlioti, kas bus, bet dirbti, kad būtų taip, kaip nori. Aš manau, kad šitokis yra tikro lai-

mėjimo dėsnis. Dabartis savaime kuria ateitį. Jeigu mes visi norėtume numatyti, įspėti ateitį ir pagal ją formuoti dabartį, mes rizikuotume žiauriai apsirikti: prasilenkti su ateitim ir nieko gera neduoti dabarčiai.

Vasaris matė, kad ši Auksės mintis nėra kokia nenuginčijama aksioma, bet vienas iš daugelio praktiškai teoretiškos išminties variantų, kuriais mes, kiekvienas savaip samprotaudami, audžiame savo gyvenimo filosofiją. Auksės variantai jam patikdavo, ir nors kartais jis ginčydavosi ir kritikuodavo jos mintis, bet gilesnio nesutarimo svarbiaisiais klausimais nerasdavo.

Auksė, tuo metu jau gerai pažinusi Vasario charakterį, matė visas jo ydas ir silpnybes, išmoko jas nukęsti ir iš dalies prie jų prisiderinti. Liudas tai matė ir, jausdamasis jai už tai dėkingas, stengėsi saugotis visko, kas galėtų ją užgauti. Tokiu būdu jųdviejų meilė kaskart vis labiau tapo darniu minčių, jausmų ir elgesių akordu, kuris abudu kėlė ir abiejų gyvenimą turtino.

Bet pagrindinis, svarbiausias Auksės klausimas — kas bus toliau? — vis dar tebeliko neišspręstas. Kiek kartų ji bandė apie tai kalbėti, Vasaris visados kreipdavo kalbą į šalį arba pasilikdavo prie ankstyvesnio savo nusistatymo: šeimos jis nenorėjo. Jam vis dar atrodė būsią kažkaip gražiau, kilniau, nenusileidus į šeimos gyvenimo prozą; jis bijojo naujų ryšių, jis nepasitikėjo savim, o iš dalies vengė ir visuomenės pasmerkimo. Tačiau jis pats matė, kad čia jo pozicija gana silpna. Jis juk žinojo, kokis yra galutinis gamtinis meilės tikslas, ir kad būtų naivu apsigaudinėti idealistinėm svajonėm. Gyvenimo tikrovė kiekvienu momentu grės jas išblaškyti. Dėl to ir ginčai su Aukse pasibaigdavo dažniausiai jo pralaimėjimu. Iš principo jis turėdavo sutikti, kad vienintelis doras ir natūralus jųdviejų santykių finalas turėtų būti šeima, o dabartinė būklė yra tik tam tikras kompromisas dėl aplinkybių, dėl taktikos arba dėl kokių kitokių pašalinių sumetimų.

Atėjus Sekminėm, Vasaris priminė Auksei pernykštį nesusipratimą ir kvietė ją eit pasivaikščioti kur nors po Kauno apylinkes. Auksė mielai sutiko, ir tą dieną jiedu ilgai vaikščiojo Fredos šlaituose, kalbėdamiesi apie rimtus ir nerimtus

dalykus. Pagaliau atsidūrę prie Napoleono kalno, panoro užkopti į viršų pasigėrėt puikiu Nemuno ir miesto reginiu. Bet tokia jau, matyt, buvo tos dienos nuotaika, kad Vasaris, apžvelgęs tą reto grožio vaizdą, vėl pradėjo aktualiausia sau ir jai tema.

— Tu žinai,— kalbėjo jis,— kad viena iš svarbiausių priežasčių, dėl kurių aš metu kunigavęs, yra mano kūrybos, mano talento likimas. Ar tau neatrodo, kad šeimyna gali tiek pat mano kūrybai kenkti, kiek ir kunigavimas, tik, žinoma, kitokiais atžvilgiais? Juk yra žmonių, kurie mano, kad poezijos kūryba ir šeimos gyvenimas yra stačiai iš principo nesuderinami dalykai.

— Tu tuo tiki? — paklausė Auksė.

— Netikiu, bet aš noriu paklausyti, kaip tu tokią teoriją sukritikuotum.

— Labai paprastai. Praktika, istorija tos teorijos nepatvirtina. Tu pats žinai, kad yra buvę daug poetų ir šiaip rašytojų, kurie ir vedę labai gerai rašė. Iš vedusių ir nevedusių kūrybos jokio dėsnio suformuluoti turbūt negalėtum. Tik viena aišku: moteris visų kūrybai yra daug nulėmusi.

— Bet ta moteris dažniausiai nebuvo žmona.

— Tu nori pasakyti, kad tai būdavo meilužė? Iš dalies taip, nors biografai, istorikai ir kritikai nemaža čia yra primelavę. Bet tavęs šitas klausimas neliečia. Aš nemanau, kad tu svajotum apie pakrikusį gyvenimą ir meilužes!

— Mes kalbame apie principą.

— Taigi aš pripažįstu tik meilės, bet ne meilužių principą. Šeimos gi aš visai su kūryba nesieju. Tie, kurie sako, kad poetas negalįs vesti, yra egzaltuoti pseudoromantikai arba seni maniakai, kurie moterį laiko ne žmogum, bet kokia ragana ar įkūnyta velnio pagunda. Toki moteries bijo, bet kartu jos ir nori. Jų liguista vaizduotė kupina visokių Kleopatrų, Ksantipų, Mesalinų, Kobrų, čigonių, kabaretų šokėjų, ir jie kliedi visokias nesąmones apie jų mylavimus ir gundymus. Švari meilė jiem nesuprantama ir nepasiekiama.

Vasaris gėrėjosi užkaitusiu Auksės veidu, jos akių spindėjimu ir griežta, tikslia jos kalba. Jis dabar jau nenorėjo ginčytis, nes ir jo paties mintys plaukė ta pačia kryptim. Tat pritardamas jis tęsė toliau:

— Iš tiesų. Turbūt apie nieką nėra tiek daug prikalbėta ir prirašyta nesąmonių, kaip apie moterį. Vieniem ji velnias, kitiem angelas, ir tik maža kas laiko ją žmogum. Bet pripažink, Aukse, kad iš dalies ir pati moteris kalta, kad taip su ja elgiamasi. Mūsų laikų moteris per daug nori pati žaisti gyvenimu ir būti žaislu vyrų rankose. Aš tavim pasitikiu ir dėl tavęs vienos atleidžiu visom moterim jų tuštumą ir dažną savęs niekinimą. Bet jeigu ir tavim nusivilčiau, gal ir pats tapčiau tokiu senu maniaku, apie kurį kalbėjai.

Auksė pažiūrėjo į jį nušvitusiu žvilgsniu ir nusijuokė.

— O, nekrauk ant manęs visų moterų likimo! Jeigu aš ir būčiau bloga, tai yra dar daug ir gerų. O ir blogosios gal ne tiek yra blogos, kiek nelaimingos. Nereikia jų niekinti.

Vasaris staiga, lyg kokio įkvėpimo pagautas, sušuko:

— Kaip aš galėčiau niekinti moterį, turėdamas motiną moterį? Ir visi mes, ką mes galime bloga pasakyti apie savo motinas? O jų yra ir bus tūkstančių tūkstančiai! Aš manau, kad motinystė galų gale išperka visas moteries nuodėmes.

— O tu bijaisi net ir su manim sukurti šeimą!

— Ak, Aukse, juk tai visai kas kita! — spyrėsi Vasaris.— Tu gi žinai priežastis.

— Aš tau neprikaišioju ir neverčiu mane vesti, bet duok man tavo priežastis panagrinėti. Pirmiausia, jeigu meti kunigystę, tai be jokių abejonių turi teisę gyventi kaip kiekvienas kitas doras žmogus. Visuomenės smerkimas tau nėra baisus nei pavojingas. Ne visi nė smerks. Kiti pakalbės ir nutils. Tavo talentui jokis pavojus negresia. Jokio suvaržymo ir skurdo tau kęsti nereikės. Aš esu pakankamai turtinga, o tu pakankamai gabus. Mūsų gyvenimas bus visa ko pilnas. Tau nereiks sielvartauti vienatvėj ir blaškytis po svetimus kampus. Tu turėsi jaukų namų židinį ir galėsi dirbti savo mėgstamą darbą niekieno netrukdomas, o mano mylimas ir saugojamas. Netikėk, kad graužimasis, skurdas ir vienatvė paskatins tave dideliem darbam. Gali atsitikti visai atvirkščiai. Su tavo jautrumu, įspūdingumu ir išdidumu gali tave palaužti pirmas didesnis nepasisekimas. Prisipažink, kad tu nesi linkęs grumtis su gyvenimo priešingybėm, pavyzdžiui, kad ir dėl duonos kąsnio.

Vasaris žarstė lazdos galu prie savo kojų žemę, matyt, svarstydamas Auksės žodžius. Pagaliau atsiliepė:

— Aš bijau, kad šeimos gyvenimo komfortas neužmuštų many noro dirbti, kad neužmigdytų fantazijos ir neužgesintų entuziazmo. Čia svarbiausias pavojus!

— Ak, kaip tu visko bijai! — sušuko nekantraudama Auksė.— Tu matai šimtus pavojų iš visų pusių ir bijai pajudėti iš vietos! Laimei, aš manau, kad tu ne tiek bijai, kiek mėgsti įsivaizduoti visokių kliūčių ir narpliotis visokiuose galimumuose. Jei neišsigydysi iš šitos savo ligos, aš tave pamesiu.

— Na, nepyk Aukse,— kalbėjo Liudas, imdamas jos ranką.— Aš pripažįstu, kad tu sakai teisybę, ir iš principo sutinku su tavo išvedžiojimais, bet dabar dar per anksti apie tai kalbėti. Aš nepakenčiu jokių staigių šuolių. Mano gyvenimas turi eiti evoliucijos keliu. Aš dar nežinau, kaip pasijusiu, kai būsiu visiškai laisvas.

Auksė buvo patenkinta, kad jis bent iš principo su ja sutinka. Ji galėjo laukti ir tikėtis. Be šitos vilties jos meilė atrodė neturinti prasmės, o gyvenimas tikslo.

Parėjusi po to pasivaikščiojimo namo ir pasilikusi viena, ji dar kartą ilgai svarstė visus tuos klausimus. Ji nė kiek neabejojo mylinti Vasarį ir mylėsianti tik jį vieną per visą gyvenimą. Ji spėjo įsitikinti, kad jųdviejų būdai sutinka ir kad jųdviejų reikalai nėra viens kitam svetimi. Ji buvo įsitikinusi, kad jųdviejų gyvenimas būtų gražus ir laimingas. Bet Vasaris svyravo. Dėl to ji jautė visą atsakomybę krintant ant savęs. Tad ar ji yra pasirengusi tą atsakomybę imti?

Be to, ji žinojo, kad, tuokdamasi su Vasariu, ji taip pat užsitraukia vienos visuomenės dalies neapykantą ir panieką. Kiti ją kaltins žemu ir smulkiu miesčioniškumu, blogu tonu, gyvenimo proza, kad ji suviliojusi kunigą, o poetą paskandinusi į kasdieniškumo šiukšles ir nuplėšusi nuo jo galvos kilnumo vainiką.

Kai tokius priekaištus keldavo Vasaris, ji mokėdavo iškalbingai ir įtikinamai juos išsklaidyti. Bet kai abejonės apnikdavo ją pačią, ji turėdavo sutelkti visas savo pajėgas, įžiebti visą savo optimizmą jom nugalėti. Tokiom valandom ji vengdavo net ir Vasario, nes bijojo, kad, užuot ją sustiprinęs, jis pats pasiduos pesimizmui. Vienas iš jųdviejų turėjo būti nepalaužiamai stiprus, kurstyti šviesias viltis ir stovėti jų sargyboje. Auksė manė, kad šita pareiga yra jai tekusi.

Kaip kiekvieną kartą, taip ir tą vakarą savo apmąstymus ji baigė vis ta pačia išvada: ji Vasarį myli, jaučiasi jo mylima, ir jokio kitokio kelio jai nebėra; ji turinti sutelkti visas pajėgas bendros laimės židiniui sukurti; tuo ji padarysianti daug gera ir pačiam Vasariui; ne, ji nebijanti imti visos atsakomybės ant savęs vienos!

Taip pasiryžusi, ji nutarė čia pat pasisakyti tėvui, kad viskas būtų galutinai aišku ir pabaigta. Jos meilė Vasariui buvo vienintelė paslaptis, kurios ji nebuvo dar tėvui pasakiusi, bet seniai jau matė reikalą tai padaryti. Ji nebuvo tikra, ar jis palankiai priims tą žinią, bet ir didelio pasipriešinimo nelaukė. Tėvas ja pasitikėjo ir beveik visuomet sutikdavo su jos norais ir nuomonėm. Pagaliau, jei iš pradžių ir priešintųsi, tai ji neabejojo, kad po trumpesnės ar ilgesnės kovos jis vis tiek nusileis. Dukters laimė Gražuliui buvo svarbiausias gyvenimo tikslas.

Tėvą ji rado kabinete, skaitantį anglišką laikraštį ir rūkantį cigarą. Ji atsisėdo prieš jį interesanto fotely ir be jokios įžangos pradėjo:

— Tėti, aš turiu tau pranešti nepaprastą naujieną: aš myliu vieną žmogų.

Gražulis apsimetė nesupratęs.

— Kas gi čia per naujiena, Aukse? Jei tu myli tik vieną žmogų, tai, be abejo, mane. Aš tai seniai žinau.

— O, žinoma, žinoma! — juokėsi Auksė.— Bet aš tave taip seniai myliu, kad buvau apie tai ir pamiršusi! Na, tai pasakysiu tau, kad dabar jau myliu du!

— Ir dabar nelabai tu mane nustebinai. Aš seniai supratau, kad tos poezijos ir muzikos veltui nepasibaigs, ir stebėjausi, kad tu man nieko nesakai.

— Ak, tėti, čia, matai, yra viena tokia aplinkybė... Tu pats supranti. Man pačiai dar ne viskas aišku, o jam taip pat.

Tėvas padėjo laikraštį, rengdamasis rimtai kalbai.

— Tai negerai, Aukse. Jokių neaiškumų čia neturi būti. Judu abudu esate subrendę ir mokyti — spręskite patys. Vasaris man patinka, ir aš jam kliūčių nedarysiu. Tu nesi katalikė, tad formaliai sutuoktuvės gali būti teisėtos. Bet jeigu jis nenori, tu neturėtum žudyti savo jaunystės, ir aš tam pasipriešinsiu. Jokių laisvų meilių aš nepripažįstu.

— Aš taip pat. Bet jo išsižadėti negaliu ir už nieko kito aš netekėsiu. Toki faktai ir principai, tėti. Kol kas man buvo svarbiausia tavo sutikimas, o visa kita — ateities reikalai.

— Aš tavim pasitikiu, Aukse,— atsakė tėvas, bent kiek iškilmingai nuteikdamas balsą.— Tu žinai, kaip man rūpi tavo laimė ir ateitis. Tikiuosi, kad šitų rūpesčių tu man neapsunkinsi.

Duktė pabučiavo tėvą, dėkinga, kad jis taip blaiviai pažiūrėjo į šį klausimą. Ji džiaugėsi išvengusi nereikalingų kalbų, įrodinėjimų ir sentimentalumų.

Netrukus po to, kaip tyčia, atsilankė advokatas Indrulis, iš anksto pranešęs turįs pasikalbėti labai rimtu reikalu. Auksė su juo retkarčiais susitikdavo, o paskutiniu laiku jis buvo vėl pradėjęs uoliai tokių susitikimų ieškoti. Atėjo jis šventadieniškai apsitaisęs, ir iš jo veido Auksė matė, kad jis yra iškilmingai nusiteikęs ir net susijaudinęs. Jis kalbėjo apie šį ir apie tą, kėlėsi ir vėl sėdo, rūkė ir nesurūkęs gniuždė peleninėj papirosus, bet vis, matyt, negalėjo prisiversti pasakyti, kas jam guli ant širdies. O Auksė, apsimesdama to nematanti, kaip niekur nieko kalbino jį ir klausinėjo apie paprasčiausius dalykus.

Pagaliau, norėdama tą pašnekesį baigti, priminė:

— Bet tamsta norėjai šiandien man kažką nepaprasto papasakoti? Aš seniai degu nekantraudama, kas tai būtų.

— Panelė Auksė paskutiniais laikais kalba su manim vis tokiu pašiepiančiu tonu, kad aš visai pamečiau orientaciją ir nežinau nė kaip čia pradėjus...

— Tai mane net stebina. Mudu esame toki geri pažįstami, kad galime ir pajuokauti, ir rimtai pakalbėti. Kuo gi tamsta taip susirūpinęs?

Indrulis padėjo papirosą ir, reikšmingai žiūrėdamas jai į akis, klausė:

— Panele Aukse, ar tamsta labai manęs nekenti?

— Tamstos nekęsti?! Už ką gi?..— sušuko nustebusi Auksė.

— Aš to esu vertas. Tamsta pažinai mane kaip egoistą, piktą pašaipininką ir gal net intrigantą. Bet prašau tikėti, kad aš nesu tokis blogas, kaip dažnai atrodau...

— Tikiu norom, bet kam ta išpažintis?

— Panele Aukse, aš manau, nelabai nustebinsiu tamstą prisipažindamas, kad myliu jus.

— Taip, tamsta vaidinai įsimylėjusio rolę, bet ar tikrai mane myli, drįstu abejoti.

Indrulis net iš vietos pašoko ir gniaužydamas rankas sušuko:

— Tamsta abejoji?! Panele Aukse! Tarkite tik vieną žodį — ir aš jūsų visą amžių! Man būtų didžiausia, neapsakoma laimė vadinti jus savo žmona!

Auksė net nusijuokė, tai girdėdama.

— O, aš jau seniai žinau, kad tamsta nori mane vesti. Bet moteris vedama nebūtinai iš meilės, ponas Indruli.

— Tamsta įžeidi mane, panele Aukse! Aš niekad nedaviau progos įtarti, esą norįs tamstą vesti dėl turto. Aš tuo bjauriuosi!

— Prašau dovanoti. Aš tik sakau, kad noras vesti kyla nebūtinai iš meilės. Jeigu tamsta sakaisi mylįs mane, juo geriau. Deja, atsilyginti tamstai tuo pačiu aš negaliu. Aš labai aukštai vertinu tamstos asmenį, bet mylėti tamstą negaliu. Mudviejų keliai griežtai skiriasi.

Indrulis apsiniaukė kaip debesys ir nusiminęs klausė:

— Ar tamsta nepalieki man jokio vilties žiburėlio, panele Aukse?

— Nė mažiausio, ponas Indruli.

— Bet matyti tamstą bent retkarčiais paliekate man teisę, panele Aukse?

— Argi aš galiu reikalauti, kad tamsta, mane pamatęs, užsimerktum? Kam tokis tonas, ponas Indruli? Aš esu iš tamstos patyrusi daug palankumo, tikiuosi, kad tamsta taip pat neturi priežasties ant manęs pykti. Likime ir toliau geri pažįstami.

Indrulis išėjo dūsaudamas ir darydamas liūdną veidą, bet iš tiesų jautė didelį palengvėjimą, kad pagaliau viskas baigta ir sąžinė nuraminta. Jis buvo jau nužiūrėjęs kitą turtingą paną.

Rytojaus dieną Auksė papasakojo Vasariui, kaip Indrulis jai piršosi ir atgailavo už savo nuodėmes.

Abudu pasijuokė iš tokio garsių „sužieduotuvių“ finalo.

XXII

Tais metais Liudas Vasaris laukė atostogų, svajodamas daugiau nebegrįžti nei į direktoriaus, nei į pedagogo darbą, o pabandyti gyventi, kaip ir dera rašytojui, vien iš plunksnos. Jis žinojo, kad tai bus rizikingas bandymas. Literatūros būklė Lietuvoje negalėjo džiuginti nė didžiausio optimisto. Inteligentija lietuviškų knygų nepirko ir neskaitė, spauda nesidomėjo. Rašytojo pajamos buvo netikros, nepastovios ir vargu ar galėjo sudaryti pragyvenimui reikalingų lėšų. Bet netikėtas Vasario dramos ir knygų pasisekimas tuo metu sukėlė jame daug vilčių, ir jis be baimės žiūrėjo į savo literatūriško gyvenimo rytojų.

Tuo tarpu nauji, visai nenumatyti įvykiai ilgam laikui pripildė jo širdį liūdesio, gedulo ir net klaikios mistiškos baimės.

Vieną kartą, kai jis įsigilinęs rašė naują, neseniai pradėtą veikalą, staigus telefono skambutis privertė jį net krūptelėti. Paėmęs triūbelę, jis nustebo, išgirdęs ponios Liucijos Glaudžiuvienės balsą:

— Allo, ponas Liudas?.. Būk tamsta toks geras ir neatidėliodamas ateiki pas mus. Vytukas sunkiai serga. Klajoja ir šaukia tamstą. Aš labai bijausi, kad neatsitiktų kas nors bloga.

Vasaris, nelaukęs nė minutės, išėjo. Iš Liucijos balso jis suprato, kad reikalas rimtas. Jau ir anksčiau kažkoks kraupus nujautimas suspausdavo jo širdį, kai jis pamąstydavo, kas yra tas vaikas buvusios ponios Brazgienės gyvenime.

Nuvykęs jis rado ponią Liuciją prie sūnaus lovos. Vaikas degė kaip ugny, sunkiai alsavo ir blaškėsi, matyt, nenuvokdamas, kas aplink jį dedasi. Motina ir slaugytoja darė viską, kas buvo gydytojo įsakyta. Iš kelių išgąstingų, pakuždom tartų sakinių Liudas suprato vaiko ligą ir jam gresiantį pavojų. Vytukas su keliais klasės draugais bėgiojęs ir žaidęs sviediniu Nemuno pakrantėse. Jis labai sušilęs ir pavirtęs po medžiu pavėsy pasilsėti. Žemė buvusi drėgna, jis peršalęs ir gavęs plaučių uždegimą. O jo krūtinė visuomet buvusi silpna.

Atsisėdęs prie vaiko lovos, Liudas paėmė jo ranką. Vytukas atmerkė akis, matyt, pažino savo krikšto tėvą ir pabandė net nusišypsoti.

— Vytuk, kas gi tau, vargšeli? Toks smarkus buvai vyras... Na, bet tu tuoj pasveiksi ir vėl ateisi pas mane į svečius,— kalbino jį Vasaris, nepaleisdamas rankos.

Bet Vytukas nieko neatsakė. Netrukus jis ėmė blaškytis lovoj, ir su dideliu vargu pavyko jis vėl nuraminti. Gretimam kambary suaidėjo sunkūs žingsniai, ir ponas Glaudžius pasirodė duryse. Trumpai žvilgtelėjęs į ligonį, jis prašneko šiurkščiu balsu, nežinia į ką kreipdamasis:

— Taip... Vadinasi, serga... Sutikau daktarą. Sako, maža vilties. Aš, tokis būdamas, taip pat sirgau plaučių uždegimu. O tačiau pasveikau. Nieko, praeis... O vis tai dėl išdykumo ir lepinimo... taip...

Ponia Liucija pažiūrėjo į savo vyrą tokiu baimės, neapykantos ir paniekos žvilgsniu, kad tas tik patraukė pečiais ir, nieko daugiau netaręs, išsinešdino iš kambario.

Vaikui galutinai aprimus, motina išsikvietė Vasarį į saliona ir prašė dar valandėlę pabūti.

— Ak, tamsta neįsivaizduoji, ką aš per tas dvi dienas išgyvenau,— skundėsi ji Liudui, bejėgiškai atsisėdus į sofą.— Pereitą naktį vaikui buvo taip bloga, kad išbudėjau prie jo nė akių nesudėjusi. Ak, aš bijau ir pamąstyti, kas būtų, jeigu jo netekčiau. Girdėjai, ką Glaudžius sakė?

— Per daug nesisielok, ponia Liucija,— su užuojauta ramino ją Vasaris.— Augančio vaiko organizmas paprastai nugali net ir mirties pavojus. Pirmas mano įspūdis, pamačius Vytuką, buvo geresnis, negu aš buvau laukęs. Pamatysite, ryt jam bus jau lengviau. Pirmas įspūdis manęs neapgauna.

Tie paprasčiausi raminimo žodžiai poniai Liucijai dabar atrodė meilesni už visus jos gyvenime girdėtus pagyrimus ir komplimentus. Dėkingom akim ji pažiūrėjo į Vasarį, kurio pirmą įspūdį ji dabar labiau vertino negu geriausio gydytojo diagnozą.

Kalbėdamas su ja, Vasaris matė, kad ji iš tiesų buvo labai pasikeitus. Rūpestis, be miego praleista naktis, pagaliau kosmetikos priemonių pamiršimas susyk pasendino ją kokiu dešimtmečiu. Dabar ji tapo tikrai Vytuko motina, ponia Brazgienė. Visas jos koketiškas pikantiškumas žuvo, ir Vasaris pajuto savo širdy jai gilaus prietelingumo jausmą. Jis vėl ją ramino ir įtikinėjo, kad Vytukui ryt jau būsią geriau, patarė

jai eiti pasilsėti ir pats atsisveikino, pažadėjęs ryt vėl atlankyti ligonį.

Deja, Vytuko sveikata negerėjo. Rytojaus dieną Vasaris rado jį taip pat karščiuojantį ir besiblaškantį kaip ir vakar, o iš slaugytojos žodžių galėjo spėti, kad padėtis bene bus dar pablogėjusi. Šį kartą ponia Liucija ne taip jau lengvai davėsi raminama. Ji klausė Vasario žodžių, paslaptom įtardama, ar tik jis, viena sakydamas, nemano ką kita, ir kartas nuo karto klaiki išgąstis ir siaubas atsispindėdavo jos akyse.

— Aš bijau, kad Dievas gali mane nubausti,— kalbėjo ji, apimta mistiškos baimės.— Aš visą laiką buvau nedora moteris. Aš nusidėjau didžiam motinystės pašaukimui. Bet už ką gi jis, nekaltas, turėtų mirti?

Liudas, klausydamas ponios Liucijos aimanų, mąstė, kaip kartais žmonių jutimas ir galvojimas, vis tiek, ar jie būtų prasti kaimiečiai, ar rafinuoti inteligentai, sutampa kai kuriose elementarinėse formulose. Ir jis, guosdamas ponią Glaudžiuvienę, kartojo beveik tuos pačius žodžius, kuriais ramindavo ir savo motiną.

— Ponia Liucija, jūs visai be reikalo bauginatės Dievu. Argi jūs iš tiesų manote, kad Dievas — tai koks kerštaujantis despotas, kuris, norėdamas bausti arba keršyti, žudys jūsų sūnų? Jūs nesikankinkit, beprasmiškai save kaltindama, bet geriau sutelkit savo pajėgas, nesiduokit parblokšti nelaimei, jeigu jau ji iš tiesų įvyktų.

Bet ponia Liucija, kaip ir kiekviena dėl mylimo sūnaus kenčianti motina, jautėsi esanti surišta su juo visa savo esme ir galinti nusverti jo likimą savo pasiaukojimu.

— Ak, jei jis pasveiktų, aš mesčiau viską, viską! — kalbėjo ji virpančiu iš susijaudinimo balsu.— Aš išsižadėčiau visų pažinčių, visų linksmybių ir būčiau vien tik jo motina, jo saugotoja ir auklėtoja. Bet jeigu jis numirtų, ak, aš nežinau, kas su manim atsitiktų... Ne, aš to smūgio neišgyvenčiau!..

Ji užsidengė rankom veidą, ir šaltas šiurpulys nukrėtė ją visą.

Vasaris paliko ją apsikniaubusią prie Vytuko lovos. Parėjęs namo, tą vakarą jis nieko negalėjo dirbti.

Kitą dieną jis negalėjo atlankyti mažojo ligonio, bet, pasiteiravęs telefonu, sužinojo, kad jo sveikata kiek pagerėjusi.

Ponia Liucija, pati priėjusi prie telefono, dėkojo Liudui už rūpestingumą ir užuojautą ir apgailestavo, kad jis negali ateiti ir savo akim įsitikinti, kaip Vytukas dabar jau lengviau jaučiąsis. Visą dieną Vasaris džiaugėsi šia naujiena ir guldamas vakare mąstė, kokių lauktuvių jis nuneš rytoj sveikstančiam krikšto sūnui.

Bet ryt rytą anksti jį pažadino telefono skambutis. Šiurkštus pono Glaudžiaus balsas trumpai pranešė, kad Vytukas nakčia miręs. Ponia Liucija gi prašanti, kad Vasaris ją atlankytų.

Šita žinia supurtė Liudą ligi širdies gilumos. Jis tučtuojau nusiskubino į Glaudžius. Eidamas dar tuščiom miesto gatvėm, jis kartais lyg ir suabejodavo, ar jam Glaudžiaus balsas neprisisapnavo, ar čia neįvyko kokio nelemto nesusipratimo ir ar jo nepasitiks Vytukas pagyvėjusiu sveikstančiu žvilgsniu, o ponia Liucija nudžiugusiu laimingu nusišypsojimu. Bet jis gerai žinojo, kad visos tos viltys — niekai, kad Vytukas, jau amžinai atšalęs, guli savo lovelėj, o ponia Liucija... Ką daro ponia Liucija? Šitas klausimas vėl nuverdavo jį visą, ir jis greitino žingsnius, norėdamas kuo greičiausiai įsitikinti, kas ten yra pasidarę tame paslaptingame Glaudžių bute.

Įleido jį išsigandusi, užverktom akim Adelė ir atidarė duris į salioną. Ponas Glaudžius pusbalsiu kalbėjosi su gydytoju, kuris, pamatęs Vasarį, pasitraukė prie lango.

— Taip... vadinasi, numirė vaikas,— tarė šeimininkas, tiesdamas Liudui ranką.— Gerai, kad tamsta atvykai. Pati iš proto eina. Tamsta, kaip senas prietelis, paveik ją ir atitrauk nuo to vaiko. Negaliu pakęsti namuose tokių scenų.

Vasaris, netaręs jam nė žodžio, priėjo prie Vytuko kambario ir atsargiai atidarė duris. Langas buvo pusiau užtiestas, ir šėma ryto šviesa vos leido įžiūrėti, kas darosi viduj. Lovoje gulėjo Vytukas, o šalia, pusiau klūpodama, pusiau sėdėdama, atsišliejusi į kėdę ir apsikniaubusi ant lovos krašto, tūnojo ponia Liucija. Veidą ji laikė paslėpusi rankose, ir Liudui pasirodė, kad ji apalpusi. Tuo pačiu momentu dar jam krito į akis nepaprastai baltas vaiko veidas ir taip pat baltos, viršuj antklodės ištiestos ir draugėn sujungtos jo rankos.

Tas mirties paveikslas ir ta baugi tyla padarė Vasariui tokį įspūdį, kad jis ilgai negalėjo pasiryžti, kas jam daryti.

Pagaliau jis prisiartino ir palietė Liucijos petį. Ji krūptelėjo, pakėlė galvą ir išsyk, matyt, nesuprato, kas čia ko iš jos nori.

Vasaris pamatė, kad jos veidas buvo taip pat baltas kaip jos sūnaus, o užverktose akyse klaidžiojo negeros karščio liepsnelės.

Liudas paėmė jos abi rankas ir, pristūmęs kėdę, prašė:

— Sėskite, ponia Liucija... Šitaip negalima... Jum dabar reiks daug pajėgų, tvirtumo... Sėskite gi čia, ponia Liucija.

Ji paklausė ir, visai netekusi galios, nusileido į kėdę, o Vasaris, pasitraukęs kitą, atsisėdo šalia jos. Gana ilgai ji sėdėjo taip nejudėdama, pasidėjusi rankas ant kelių ir sustingusį žvilgsnį nukreipusi į sūnaus veidą. Atrodė, tarsi ji ilsėtųsi po kokio didelio neišspręsto uždavinio, kuriam išspręsti jai nebeliko pajėgų nei vilties. Bet štai didelė skaidri ašara nuriedėjo per jos skruostą ir smulkiais lašeliais subyrėjo ant kelių. Jokis judesys neparodė, ar ponia Liucija jaučia savo skausmą. O ašaros riedėjo jau per abu skruostu, tylios, spindinčios, vilgydamos jos kelius ir rankas.

Vasaris žiūrėjo į tą nebylią, verkiančią statulą ir pats negalėjo sulaikyti ašarų. Jis net nesusivokė, kaip ilgai jiedu taip išsėdėjo.

Pagaliau ponia Liucija aprimo. Iš lėto ji nusišluostė ašaras, pakilo, pabučiavo sūnų į kaktą, uždengė jo veidą ir, atsikreipusi į Vasarį, vos girdimai tarė:

— Dabar palikim jį... Palydėk mane į mano kambarį.

Savo kambary ji atsisėdo į kušetę ir parodė Vasariui vietą priešais.

— Štai aš ir viena,— prabilo ji tyliai, lyg pati sau kalbėdama.— Ak, jei kas man išaiškintų, dėl ko jis mirė, būtų man daug daug lengviau tas smūgis pakelti.

— Juk priežastis aiški, ponia Liucija,— atsakė Vasaris, bijodamas, kad ji vėl neimtų kaltinti save.— Jis gi peršalo ir gavo plaučių uždegimą. Prigimties dėsniai žiaurūs, negailestingi, o žmogaus organizmas silpnas. Juk kiek žmonių žūva pačiame amžiaus stiprume.

Bet ponia Liucija manė ką kita.

— Ne, nekalbėk tamsta šitaip!.. Nejaugi žmogaus gyvenimas, jo ir kitų laimė pareitų nuo negyvų gamtos dėsnių, nuo

atsitiktinių priepuolių? Tai būtų per daug žiauru. Tas peršalimas juk nepakankama priežastis, tai tik pretekstas, priemonė mum kažką nuslėpti, mūsų budrumui užmigdyti. Bet kam to reikia, kokia to prasmė?

Vasaris nieko neatsakė, tarsi ir pats laukdamas atsakymo iš kažko trečio, nežinomo. Po valandėlės tylos ponia Liucija kalbėjo toliau:

— Akli prigimties dėsniai tegu sau veiktų negyvoj arba neprotingoj gamtoj, bet mes, kurie mąstome ir kenčiame, juk turėtume teisę žinoti, dėl ko ir kam?

Liudas Vasaris manė, kad gamtos dėsniai nėra nei akli, nei neprotingi. Bet jis žinojo, kad nebūtų prasmės ginčytis su mirusio Vytuko motina, kurios skausmo dydis buvo neproporcionalus tos katastrofos priežasties menkumui. Skausmas turi savo filosofiją ir savo argumentus — ir bergždžias darbas būtų griauti juos šaltais įrodinėjimais.

O ponia Liucija kalbėjo toliau:

— Gal jo gyvenimas būtų buvęs sunkus, nelaimingas? Gal mirtis apsaugojo jį nuo kokios nežinomos ateities katastrofos? Bet tuomet kam jis gimė ir kam gi aš turiu kentėti, to nežinodama? O jeigu jis mirė kaip bausmė už mano blogą gyvenimą, tai kuo gi jis čia kaltas? Juk mane buvo galima nubausti ir kitaip, neatimant jo, nekalto, gyvybės.

Vasaris bandė ją nuraminti, bandė nukreipti jos mintis į kitus dalykus, bet ji nuolatos grįžo vis į tą patį klausimą: kodėl Vytukas mirė, kam jo mirtis buvo reikalinga, kokia jos prasmė, ir ar ji, motina, nėra čia kalta... Vasaris ėmė net nugąstauti, ar ne kokia *idée fixe* įstrigo poniai Liucijai į galvą, ir kad panašūs samprotavimai gali labiau ją palaužti negu skausmas dėl sūnaus mirties.

Jis norėjo jau atsisveikinti ir eiti namo, bet ponia Liucija išsigandusi sustvėrė jo ranką.

— Ak, nepalik manęs vienos, kunige Liudai! Niekas čia manęs nesupranta, niekam aš nereikalinga. Aš bijausi Glaudžiaus... Ne! aš jo nekenčiu! — staiga sušuko ji, suraukusi antakius.— Tas vaikas jam buvo kaip krislas aky. Per tuos kelerius metus mano sūnus neišgirdo iš jo nė vieno gero žodžio. Ar ne baisu pamąsčius, kad mano vyras džiaugiasi dėl mano sūnaus mirties?

Atrodė, tarsi Glaudžiaus prisiminimas ir staiga prasiveržusi jam neapykanta grąžino poniai Liucijai jėgas. Jos akys pagyvėjo, rausvumas nudažė jos veidus, ir pirmąsyk ji sąmoningai apsižvalgė aplink save. Ji pakilo nuo kušetės, priėjusi atidarė langą ir porą kartų visa krūtine patraukė į save gaivinantį birželio rytmečio orą. Gatvėj buvo jau judru ir triukšminga.

Ji vėl uždarė langą ir staiga pasijuto esanti be galo nuvargusi. Ji pasiėmė nuo lovos priegalvę ir grįžo į kušetę.

— Tamsta eik pas Glaudžių ir padėk jam atlikti, kas reikia. Mane apėmė toks silpnumas, kad aš vos laikausi.

Glaudžių Vasaris rado kabinete beredaguojantį pranešimą laikraštin apie a. a. Vytauto Brazgio mirtį. Matyt, jau ilgokai ponas Glaudžius tą rašto uždavinį sprendė, nes lapas skersai ir išilgai marguliavo visokiais išbraukimais ir taisymais, o pranešimas vis dar nebuvo pakankamai sklandus. Vasaris padėjo jam tą darbą baigti, ir ponas Glaudžius lengviau atsikvėpė.

— Taip, taip,— tarė jis, dar kartą perskaitęs galutinę redakciją.— Neblogas buvo vaikas... Na, bet ką padarysi?.. Geriausi gydytojai gydė... Matyt, jau taip reikėjo... Anksčiau, vėliau — visi ten būsime... Taip!.. Tai gal tamsta ir į redakciją malonėtum? Man tiek čia dabar visokių rūpesčių...

— Gerai, nunešiu,— sutiko Vasaris. Be to, jis dar apsiėmė susitarti su kunigu dėl laidotuvių ir telegrafuoti kanauninkui Kimšai.

Išeidamas jis matė, kaip Teklė ir Adelė kraustė kambarį, kuriame turėjo būti pašarvotas Vytukas.

Rytojaus dieną, šeštą valandą po pietų, jaunojo Vytauto Brazgio kūną lydėjo į bažnyčią. Susirinko daug ponios Liucijos ir pono Glaudžiaus giminių ir pažįstamų. Visa gimnazija, kurioj mokėsi Vytukas, dalyvavo gedulingoj eisenoj. Pats kanauninkas Kimša vedė į Karmelitus laidotuvių procesiją. Paskui karstą, Glaudžiaus prilaikoma, ėjo ponia Liucija. Čia pat būrely giminių ir artimesniųjų pažįstamų žingsniavo ir Liudas Vasaris. Jam rodėsi, kad Liucijos skausmas būtų tyresnis ir lengviau pakeliamas, jei šalia jos neitų, apsimesdamas ją globojąs, tas brutalus beširdis žmogus, kuriam piktas likimo kaprizas leido vadintis jos vyru.

Ryt rytą buvo gedulingos pamaldos, kurias laikė kanauninkas Kimša. Jis lydėjo Vytuką ir į kapus. Atsistojęs ant duobės krašto, jis tarė graudų atsisveikinimo žodį. Kalbėjo dar Vytuko klasės auklėtojas. Visi gailėjosi per anksti negailestingai mirties pakirsto Vytauto Brazgio, nes jis buvęs pavyzdingas mokinys, geras draugas ir mylįs savo tėvus sūnus. Net ponas Glaudžius rado reikalinga pridėti prie akių nosinę.

Daugelis atlydėjusių, vieni smalsiai, kiti su užuojauta, žiūrėjo į motiną. Bet ponia Liucija laikėsi herojiškai. Visa jos išvaizda reiškė didelį skausmą, bet nė viena ašara neišriedėjo iš jos sausai degančių akių. Nė viena aimana neišskrido iš kietai sučiauptų lūpų. Kai kas dėl to piktinosi ir vadino ją beširde motina.

Kai kapas jau buvo supiltas ir atlydėjusių būrys užtraukė „Viešpaties angelas", ji pasisuko atgal. Ponas Glaudžius, prilaikydamas ją už alkūnės, ėjo kartu. Prie kapinių vartų jiedu sėdo į automobilį ir nuvažiavo.

Kitą dieną Vasaris nuėjo atlankyti ponios Liucijos. Bet Adelė pranešė, kad ponia negalinti jo priimti. Ji apgailestaujanti ir atsiprašanti, bet esanti ne visai sveika. Iš Adelės jis sužinojo, kad ponia užsidariusi savo kambary, nenorinti nieko matyti, neįsileidusi net nė pono Glaudžiaus. Tik vienas kanauninkas Kimša ilgai pas ponią užtrukęs, ir abudu daug kalbėję.

Tą pačią dieną vakare jis matėsi ir su kanauninku Kimša. Senis atrodė labai susirūpinęs ir net piktas.

— Nesuprantu, nieko nesuprantu, kas su ja darosi,— skundėsi jis Vasariui.— Aš žinau, kaip skaudu motinai netekti vienintelio vaiko. Bet ir skausmas turi savo ribas. Ne, čia kažkas yra. Ji įsikalė sau į galvą nebūtų dalykų. Vadinau važiuoti pas mane, į Kleviškį — atsisakė. Pridabok ją, kunige Liudai. Kadaise ji tave labai mielai matydavo. O gera ji buvo mergaitė.

Jis atsisveikino Vasarį kaip širdingą prietelį, dar kartą priminęs, kad pridabotų Liucę.

XXIII

Po sūnaus laidotuvių ponia Liucija įkrito į keistą apatiją ir pasyvumą. Ji niekur nesirodė ir nieko nepriiminėjo. Išgirdusi skambutį prie durų, skubiai eidavo į savo kambarį, bijodama, kad netyčia kas jos neužkluptų. Ištisom valandom ji išsėdėdavo fotely nieko neveikdama, nieku nesidomėdama. Atrodė, kad ji užmiršo net ir savo mirusį sūnų: nė karto neatlankė jo kapo, su nieku apie jį nekalbėjo ir buvo labai nepatenkinta, jei kas nors iš namiškių apie jį užsimindavo.

Savo vyro ji aiškiai vengdavo. Pirmą po laidotuvių savaitę ji ir valgydavo viena savo kambary. Paskui pietų eidavo į valgomąjį, bet nei į savo vyrą, nei į tarnaitę dažniausiai nepratardavo nė žodžio. Iš šalies stebint, net kraupu darydavos nuo tos amžinos tylos. Tarnaitės bijodavo garsiai kalbėtis, varstyti duris, barškinti indais. Net ir svetimas žmogus, pirmąsyk patekęs į Glaudžių butą, pajusdavo keistą nejaukumą.

Vasaris, rengdamasis važiuoti atostogų, sumanė dar vieną kartą ponią Liuciją atlankyti. Įleistas į prieškambarį, jis pats, nepaisydamas Adelės nugąstavimų, priėjo prie ponios kambario, pasibeldė ir pravėrė duris. Ponia Liucija sėdėjo prie lango giliame fotely ir, priglaudusi galvą prie atramos, žiūrėjo į tolį. Virstelėjus durim, ji tarsi nusigandusi pažvelgė į ateinantį. Sumišimas ir nepasitenkinimas atsispindėjo jos veide. Ji nepakilo iš savo vietos, neištiesė svečiui rankos, bet klausiamai laukė, ką tas pasakys.

Vasaris, įspėtas Adelės nekalbėti apie Vytuką, pajuto reikalą pasiteisinti:

— Atleiskit, ponia Liucija, kad taip netikėtai pas jus įsibraunu. Rengiuosi ilgesniam laikui palikti Kauną, tat, pro šalį eidamas, ir užsukau jum sudie pasakyti.

— Prašau sėsti,— kažkokiu pailsusiu, tingiu balsu pratarė ponia Glaudžiuvienė.

Net šiurpu pasidarė Vasariui nuo to balso. Jis pasitraukė iš kampo kėdę ir atsisėdo, ieškodamas, kaip čia pradėjus kalbą tokiose aplinkybėse.

— O jūs niekur nesirengiat išvažiuoti vasarai? — atsargiai paklausė.

— Ne, niekur...

— Dėl ko gi? Jum būtų labai naudinga pakeisti vietą. Išvažiuotumėt kur nors toliau, į užsienį.

Ji tylėjo, tarsi visai būtų negirdėjusi tų žodžių. Tai buvo nepakenčiama. Vasaris, rizikuodamas mandagumu, nutarė kaip nors ją iš to pasyvumo ir apatijos išjudinti. Tegu ji supyks, tegu ji lieps man išeiti, manė jis, vis dėlto tai bus geriau, negu šitas baisus merdėjimas.

— Ponia Liucija,— pradėjo jis,— aš noriu prabilti į jus kaip senas prietelis. Kanauninkas Kimša išvažiuodamas prašė mane jus atlankyti, ir aš jam tai prižadėjau. Dabar aš turėsiu jam pranešti, kad jūs sergate, kad jūs stačiai pati save žudote, ponia Liucija!

Šitie žodžiai taip paveikė ponią Glaudžiuvienę, kad Vasaris net nustebo. Staiga atgijusiu žvilgsniu ji aštriai pažvelgė į savo svečią, tarsi norėdama įsitikinti, ar jis neslepia kokios įtartinos minties ir ar negresia iš jo kokis pavojus.

— Ar mano... dėdė... nieko nekalbėjo tamstai apie mane?

— Jis prašė, kad aš tamstą pridabočiau.

— Daugiau nieko? — klausė ji, vis neatitraukdama tardančio žvilgsnio.

— Nieko, ką gi daugiau!.. Žinoma, jis neprašė manęs tamstą sekti, ir aš to niekad nedarysiu... Bet jei galėčiau kuo nors jum padėti, visuomet pasiryžęs patarnauti — atvirai, prieteliškai.

Tačiau ponios Liucijos susidomėjimas jau praėjo. Prigesusiom akim ji žiūrėjo į tolį ir paskutinių savo svečio žodžių tarsi nė negirdėjo.

Vasaris bandė dar kartą jos sustingimą supurtinti.

— Ponia Liucija, mane stačiai stebina šitokis staigus jūsų atsparumo palūžimas. Jūs, kuri visą laiką buvote kupina pajėgų, energijos ir gyvybės! Juk pusė gyvenimo dar prieš jus! Jūs esate dar jauna ir graži. Nesmerkite gi savęs beprasmiškai merdėti. Jūs galite dar susikurti sau šviesią ir gražią ateitį. Pagaliau, jeigu jau tuščia būtų kalbėti apie laimę, tai gyvenimas dar gali būti vertingas ir kitais atžvilgiais. Reikia tik paimti save į rankas ir nusikratyti šituo skausmu ir sustingimu.

Iš nervingo ponios Liucijos pirštų judesio Liudas suprato, kad ji ima nerimauti, ir nutilo.

— Ak, aš visa tai puikiai suprantu, ką tamsta kalbi, ir

pritariu tam,— atsakė ji,— bet, deja, visa tai ne man. Kad tamsta žinotum visą mano gyvenimą, gal pats kitaip manytum. Daugiau aš nieko negaliu pasakyti. Aš dėkoju už tamstos rūpestį ir siūlomą pagalbą, bet kol kas nieko man nereikia.

Vasaris suprato, kad ilgiau čia pasilikti būtų netaktiška ir įžūlu, tat atsisveikino ir išėjo.

Kai jis papasakojo Auksei apie šį atsilankymą, ji labai stebėjosi tokia keista ponios Glaudžiuvienės būkle.

— Aš bijau, kad ji gali nusižudyti,— nugąstavo Auksė.

— Na, tai jau būtų per daug! — sušuko Vasaris.— Maža yra motinų, kurios žudosi dėl vaiko mirties.

— Ne vien dėl vaiko. Gali būti ir kitokių priežasčių. Netekdama sūnaus, ji gal neteko vienintelės atramos gyvenime.

Liudas atsiminė, kad tą patį sakydavo ir ponia Liucija, dar Vytukui esant gyvam. Ir jį nupurtė pasibaisėjimo šiurpulys, pamanius, kad Liucija gali nusižudyti.

Prieš važiuodamas į Palangą, kaip pernai, taip ir šiemet porai dienų jis nuvyko į tėviškę, nujausdamas, tarsi paskutinį kartą lankytųsi savo gimtinėj. Jis jau iš anksto žinojo, kaip sutiks jį tėvai, kaip norės organizuoti egzekvijas ir kaip bus nepatenkinti, šį kartą jam griežtai nuo tų pamaldų atsisakius ir taip trumpai namie paviešėjus.

Iš tiesų viskas vyko taip, kaip jis numatė. Bet jis panoro važiuoti dar į Kleviškį atlankyti kanauninko Kimšos ir pasikalbėti apie ponią Liuciją. Seniui, be abejo, būsią įdomu išgirsti naujienų apie seserėčią iš žmogaus, neseniai ją mačiusio.

Neapsiriko. Kan. Kimša, vos spėjęs pasisveikinti, ėmė klausinėti:

— Seniai iš Kauno?.. Prieš porą dienų, sakai?.. Liucę matei?.. Na, tai pasakok, kaip ji dabar?..

Vasaris pasakojo, o kanauninkas klausė, nepraleisdamas nė vieno žodžio.

— Ji visuomet būdavo jautri... O! ji giliai jausdavo...— kalbėjo jis, Vasariui nutilus.— Ji buvo linksma, vikri, išdykėlė, padauža, nes aš ją per daug lepindavau. Bet sielą ji turi gilią. Pats žinai... Kuo visa tai baigsis, kaip manai?

— Aš manau, kad ji nusiramins, ir viskas bus gerai. Nėr tokio skausmo, kurio laikas nepagydytų. Tik be reikalo taip ilgai kankinasi. Ji dar visai jauna ir graži moteris.

— Dieve duok, Dieve duok,— nušvito kanauninkas.— Na, einam išgersim arbatos.

Vaišindamas savo svečią arbata su romu, senis vėl ėmė kalbėti apie Liucę. Bet dabar Vasariui pasirodė, tarsi kanauninkas kažką nutyli, kas tačiau, matyt, labiausiai jam rūpi.

— Aš bijau, kad ji kremtasi ne vien dėl sūnaus, bet gal ir dėl ko kito... Gal dėl viso savo gyvenimo ji kremtasi... Atsitinka, kad žmogus imi pats savęs nekęsti... Klausyk, ar ji nieko tau nepasakė, kas būtų tave nustebinę? — staiga paklausė jis, neramiai žiūrėdamas į Vasarį.

— Ne, nieko. Aš iš jos išgavau vos keletą žodžių.

— O apie mane ji nieko tau nekalbėjo?

— Ne, nieko.

— Na, papasakok, kaip ji ten gyvena su tuo Glaudžium. Sakyk viską, ką pats matei ir iš kitų girdėjai. Nieko neslėpki!

Buvo aišku, kad senis yra labai susirūpinęs Liucės likimu, tat Liudas pasakojo atsargiai, kartu jį ramindamas ir paguosdamas.

— Padariau klaidą, didelę klaidą, patardamas jai tekėti už to stuobrio,— apgailestavo kanauninkas.— Tai sakai, apie mane ji nieko nekalbėjo?

— Ne, nieko. Aš bent neprisimenu tuo tarpu.

— Na, tai ir dėkui Dievui...— atsikvėpė senelis.— O tu pats kaip manai? Ar geras aš jai buvau dėdė? Mylėjau ją? Rūpinausi? Nenuskriaudžiau kuo?

— O, kunige kanauninke! Jūs buvot jai kaip tikras tėvas. Duok Dieve kiekvienam tokį globėją.

Vasariui pasirodė, kad kanauninkas ima jaudintis: per daug pilasi į arbatą romo, ilgiau negu reikia atsidėjęs maišo šaukšteliu, kartoja tuos pačius klausimus ir iš viso ima kalbėti kažkaip keistai.

— Taip, taip... mylėjau ją kaip tėvas... Lepinau... Gera buvo mergaitė... linksma, vikri, tikra padauža... Bet širdį turėjo jautrią... Giliai jausdavo... Pats žinai... Dėl to ir nelaiminga. Brazgio nemylėjo, bet tas buvo geras žmogus — priprato. O Glaudžius — stuobris. Pražudys ją... Visai pražudys...

Liudas, observuodamas kanauninką, net stebėjosi, kad per Vytuko laidotuves senis atrodė dar visai stiprus ir ener-

giškas, o dabar jau taip pasenęs, išvargęs ir suglebęs. Liucės nelaimė, matyt, ir jam atsiliepė labai skaudžiai.

— Atsiimkit ją pas save, kunige kanauninke,— patarė, norėdamas jį paguosti.

— Ir aš taip maniau. Bet neina. Nenori. Didelė ponia tapo... Supyko net... Ak, ta jaunystė, jaunystė!.. Kokių tik kvailysčių žmogus nepridarai!

Liudas nesuprato, kokią jaunystę kanauninkas bara: savo, Liucės ar apskritai kiekvieno žmogaus. Jis tylėdamas baigė gerti savo arbatą, o senis vis dar dūsavo, minėjo Liucės gilų jautrumą ir pyko ant stuobrio Glaudžiaus.

Vasariui pakilus važiuoti namo, kanauninkas, lydėdamas jį, kalbėjo:

— Sugrįžęs į Kauną, atlankyk ją ir pasakyk, kad aš labai, labai ja rūpinuosi, kad aš ją myliu, noriu jai laimės ir kad ji man viską, viską atleistų...

Vasaris pažadėjo tai padaryti ir, atsisveikinęs susigraudinusį kanauninką, išvažiavo namo.

Parvykęs į Kauną, kitą dieną jis nuėjo į Glaudžius. Adelė atidarė jam duris ir spėjo painformuoti, kad ponia atrodo jau kiek aprimusi ir greičiausia priims jį salione. Iš tiesų po valandėlės ponia Liucija pasirodė. Ji buvo apsirengusi visai juodai, be jokių papuošimų, nefrizuotais plaukais, neparaudonytom lūpom, išblyškus ir sumenkus. Ji nebeatrodė jau taip skausmo parblokšta, kaip aną kartą, bet buvo labai rimta, beveik rūsti. Kaip ir kokį kilnumo bruožą įspaudė į jos veidą ir visą išvaizdą tie vos pastebimai suartėję antakiai, tos suplonėjusios lūpų linijos ir tie paprasti juodi rūbai.

Vasaris su pagarba jai nusilenkė, o ji padavė jam ranką, mostu paprašė sėsti ir pati nusileido į fotelį.

— Aš vakar grįžau iš tėviškės, ponia,— pradėjo Vasaris.— Mačiausi ir su kanauninku Kimša. Jis prašė, kad aš jus atlankyčiau ir įteikčiau jo linkėjimus. Jis labai susirūpinęs jum...

— Dėkui tamstai. Kaip laikosi kanauninkas?

— Neslėpsiu nuo jūsų, kad atrodo gerokai nuvargęs. Bet šiaip sveikas ir dar stiprus. Prašė parašyti jam apie jus.

O gal, ponia Liucija, pati jam porą žodžių pabrėžtumėt? Be galo nudžiugintumėt senuką. Jis labai jus myli.

Bet ji susitelkus, tarsi ką svarstydama, žiūrėjo prieš save į langą ir nieko neatsakė.

— Kaip jūs dabar jaučiatės, ponia Liucija? — klausė Vasaris, norėdamas nutraukti tą tylą.

— Nieko... Pradedu apsiprasti. Juk pasauly niekas pagaliau nepasikeitė. O aš viena ką gi reiškiu visam gyvenime?..

Vasaris ne visai suprato, ką ponia Liucija norėjo tais žodžiais pasakyti.

— Taip,— pritarė jis, abejodamas, ar nebūtų buvę geriau jos mintį nuneigti.— Atskiro žmogaus skausmas regimam pasauly gal ir nedaug nusveria, bet aukštesnėj tvarkoj niekas nežūva. Ten — individų pasaulis, ir atskiro žmogaus vertė ten neišnyksta kasdienėj minioj.

Ponios Liucijos antakiai dar labiau susislinko draugėn, ir per vidurį įsibrėžė stačia, plona raukšlė. Ji pakreipė akis tiesiog į Liudą, o jos žvilgsnis buvo šaltas ir kietas.

— O aš įsitikinau, kad nėra jokios aukštesnės tvarkos,— tarė ji, aštriai pabrėždama žodžius.— Atskiras žmogus yra toks menkas krislas, kad apie jį nė mąstyti neverta. Nei mirtis, nei skausmas, nei niekas kitas neturi jokios reikšmės tam, kuris pajėgia nugalėti gyvulišką gyvybės instinktą. Tik tas instinktas laiko mus pririšęs prie gyvenimo ir ugdo visokias iliuzijas dėl individo reikšmės ir aukštesnės tvarkos. Viskas niekai!..

— Jūsų lūpom dar kalba skausmas. Aš tikiuosi, kad tas gyvybės instinktas netrukus nugalės jumyse visokius mirties šešėlius ir grąžins jus vėl gyvenimui. To aš jum ir linkiu, ponia Liucija, išvykdamas atostogų.

Jos lūpos kryptelėjo kaip ir į kokį ironijos ar paniekos šyptelėjimą, ir ji atsakė, iš reto sverdama žodžius:

— Tokiu būdu tamsta linki man labai blogo dalyko. Jeigu many atbus gyvybės instinktas ir gundys dar kartą ieškoti gyvenime laimės, aš jį užgniaušiu savy, nesivaržydama nei priemonėm, nei vaisiais.

Nejauku pasidarė Vasariui nuo šitų žodžių, nes jis matė, kad Liucija yra pasiryžus viskam.

Jis atsisveikino ponią Glaudžiuvienę, apgailestaudamas, kad ilgesnį laiką turės ją pamesti iš akių.

Po poros dienų Vasaris išvažiavo į Palangą. Nerūpestingas kurorto gyvenimas pamažu stūmė atgal visus liūdnus įspūdžius, atsivežtus iš tėviškės ir iš Kauno.

Jis susitiko Varnėną, keletą savo gimnazijos mokytojų ir daugiau pažįstamų. Kopose maudynių metu jie sudarydavo savo atskirą koloniją, kepindavosi saulėj, sportuodavo, juokaudavo ir visu būriu šūkaudami virsdavo į bangas.

Vieną kartą Vasaris susitiko čia ir kun. Stripaitį, kurio jau seniai nebuvo matęs. Po pralaimėtų rinkimų buvusis atstovas atsisakė eiti į parapiją, bet nutarė važiuoti į Ameriką rinkti aukų katalikų akcijai ir įstaigom. O prieš tai atvyko štai į Palangą pasilsėti ir pataisyti nervus.

— Pekliškai įgriso tie visi mitingai! — skundėsi jis Vasariui.— Rinkimus prabirbinom, ką padarysi! Katalikam, žinoma, didelis smūgis. Bet aš pats, žinai, net džiaugiuosi, kad nepatekau vėl į Seimą. Išvažiuosiu į Ameriką, pamatysiu pasaulio, parinksiu aukų, na, ir pačiam bus ne pro šalį vieną kitą dolerį susitaupius. Iš ten niekas tuščiom negrįžta. O čia kas?.. Visą amžių ubagas...

Liudas linkėjo jam gero pasisekimo...

Palangoj vasarojo ir Auksė su savo tėvu. Vasaris dažnai su jais matydavos, o su Aukse ilgai vaikščiodavo pajūriu ir gėrėdavos nuostabiais saulėlydžiais, kokius galima matyti tik šituose Lietuvos krantą plaunančiuose vandenyse.

Per vieną tokį pasivaikščiojimą Vasaris ėmė kalbėti apie ponią Glaudžiuvienę. Jis papasakojo Auksei, ką matė ir girdėjo, atsilankęs pas Liuciją, ir neslėpė savo susirūpinimo jos likimu.

Auksė pritarė jo spėliojimam, bet neiškentus pastebėjo:

— Vis dėlto, Liudai, ta moteris turi dar daug vietos tavo širdy. Jei aš būčiau pavydi, turėčiau teisę tau prikaišioti.

Vasaris nesigynė:

— Tiesa, Aukse. Ir tu supranti, dėl ko taip yra. Bet aš tau pasakysiu vieną dalyką, kuris tave turbūt nustebins. Man atrodo, kad Liucija yra fatališkai įsipynusi į mano gyvenimą ir kad nuo jos pareina mudviejų abiejų tolimesnis likimas.

Auksė iš tiesų nustebo ir net su baime pažiūrėjo į Vasarį.

— Čia dar kas per paslaptis?..

— Ne paslaptis, bet nežinau nė kaip pasakyti: nuojauta, likimas ar kas kita. Kol Liucija buvo laiminga ar bent tokia atrodė, man ji visai nė nerūpėjo. Bet dabar ji, kaip koks šešėlis, nuolatos stovi tarp manęs ir tavęs. Ji tarsi kužda man, kad aš neturiu teisės mylėti kitą moterį ir kad mano laimė visuomet bus apkartinta jos nelaimių.

— Šitą aš suprantu,— gyvai susidomėjusi atsiliepė Auksė.— Tikrai mylėti žmogui lemta tik vieną kartą gyvenime. Jeigu Liucija buvo pamilusi tokia meile, be tavęs ji negali būti laiminga. Dėl to tu taip gyvai ir atjauti jos likimą.

— Bet kuo gi aš čia kaltas? Juk ta tikroji vienintelė meilė — tai mudviejų, Aukse!

Auksė staiga apsiniaukė ir liūdnai nusišypsojo.

— Mano — taip, bet tavo — aš nežinau, Liudai, kuri ta tikroji meilė. Gal judu su Liuce prasilenkėt, gal ji, o gal tu esi iš tų nelaimingųjų, kuriem nėra lemta pataikyti į savo kelią. Tuomet, žinoma, ir mano likimas nepavydėtinas.

Tokia meilės filosofija Vasariui atrodė naivi, bet jis džiaugėsi, kad Auksė ja tenkinas ir nekaltina jo nepastovumu, pasikeitimu, svyravimu ir kitokiais mylinčios moteries priekaištais. Jis žinojo tik viena: kad Auksę myli, o ponios Liucijos gailisi; bet po Vytuko mirties dažnai jaučia į save atkreiptą ledinį jo motinos žvilgsnį ir negali nusikratyti kraupia nuojauta, tarsi tas žvilgsnis būtų kupinas kokios ypatingos, įspėjančios reikšmės.

Bet čia, vasaros poilsy, kam kelti tuos šešėlius?

Vasaris paėmė Auksės ranką ir nerūpestingai sušuko:

— Ė, kaip ten bebūtų, Aukse, dabar dar sielotis tuo neverta. Ponia Glaudžiuvienė tokia stipri moteris, kad netrukus atsities po savo nelaimių, o aplink mus gyvenimas įdomus ir pasaulis gražus.

Jiedu ėjo pačiu jūros pakraščiu, kietai nuskalauta smėlio juosta, ir lėkštos tingios bangos beveik siekė jų pėdas.

— Žiūrėk, kaip įdomiai leidžiasi saulė! — rodė sustodama Auksė.— Jau tuoj tuoj pasieks jūros kraštą. Dangus raudonas kaip žarija, o jūra tamsiai mėlyna ir šalta kaip plienas.

— Bet pažvelki į kairę ties tuo debesiu! Jo žemutinis kraštas tartum paauksuotas, o viršus balzganai, melancholingai pablyškęs. Jūra ties juo man atrodo gražiausia. Kiek spalvų ir nuotaikos!

— Bet žiūrėki — saulė! Ji jau pasiekė vandenį. Oi, kokia keista! Pailga!.. Tartum kokia didžiulė kriaušė, kotu į jūrą įstatyta! O antai burė — toli toli!.. Matai?.. Čia iš dešinės.

— Matau. Gal žvejai, o gal šiaip kokia linksma kompanija. Vėjo beveik nėra, jūra aprimo, bet bangos toliau nuo kranto dar gerokai juos supa.

— O saulutės jau tik pats kraščiukas bekyšo.

— Nuo Birutės kalno dar būtų visa matyti.

— Štai ir nebėr. Labanakt, saulyte! — šūktelėjo Auksė, grakščiai mojuodama jai ranka.

Bet buvo dar visai šviesu. Visu pajūriu išsimėtę būriais ir porom vaikštinėjo žmonės.

Juosva burė atrodė vis toj pačioj vietoj.

Ant tilto dainavo jaunimas.

XXIV

Baigiantis rugpjūčiui, Liudas Vasaris grįžo iš Palangos į Kauną. Jo atsistatydinimas nuo direktoriaus pareigų buvo priimtas, ir dabar jis pradėjo naują literato profesionalo gyvenimą. Tolimesnė ateitis jam nebuvo dar aiški, bet jis, sekdamas Auksės patarimu, stengėsi ja nė nesirūpinti. Medžiaginės aplinkybės, pragyvenimo šaltinis kol kas jo nebaugino. Jis turėjo truputį santaupų. Jo knygos ir drama tebedavė šiokių tokių pajamų, pora redakcijų ketino mokėti honorarą už straipsnius, pagaliau, jis buvo jau įpusėjęs naują dramą, kuri, jo manymu, pasiseks ne blogiau kaip pirmoji.

Moraliai dabar jis jautėsi tarsi išsivadavęs nuo kokio slogučio. Jam nereikia po keletą valandų kas dieną sėdėti triukšmingoj gimnazijoj, rūpintis visokiais reikalais ir dėstyti pamokas, kurios jį nukamuodavo labiau negu bet koks kitas darbas. Kaip daugelis kontempliatyvaus būdo žmonių, jis nebuvo linkęs bendrauti su kitais, sakyti savo mintis, juoba kalbėti apie visai jam neįdomius dalykus. Būdavo dienų, kada jis kaip

didžiausios laimės troško nematyti jokio žmogaus ir netarti nė vieno žodžio. Bet jam reikėjo eiti į gimnaziją, spręsti visokius mokytojų ir mokinių nesusipratimus, dėstyti pamokas ir kalbėti, kalbėti, kalbėti!.. Jo pamokos dažnai būdavo nuolatinis savęs terorizavimas, minčių ir žodžių graibstymas, kad neįkristų į juodą tylėjimo bedugnę. Po tokios pamokos jis jausdavosi prislėgtas, pažemintas ir jau visą dieną negalėdavo nusikratyti ta bjauria savo negalės savijauta.

Dabar visa tai baigta, ir priverstinio kalbėjimo kardas nebekybo ties jo galva. Dabar jis gali rūpintis tik tuo, kas jam reikalinga, mąstyti tik tai, kas jam įdomu, ir savo mintis dėstyti ne atsitiktinai sutvarstytais žodžiais, bet užbaigtais, ritmiškais sakiniais. Jo mąstymas buvo susijęs su rašymu, vienas kitą skatino ir ugdė.

Pagaliau štai ima kūnytis jo ilgametė svajonė — būti vien rašytoju. Sugrįžęs po atostogų į Kauną, jis savo literatūrišku gyvenimu džiaugėsi ir didžiavosi. Atlankęs Varnėną, jis linksmai juokavo:

— Ė, profesoriau! Kaip aš tau užjaučiu ir nepavydžiu tavo profesoriškos garbės! Tu turėsi ištisą valandą, o gal ir dvi kalbėti apie kokį nors menkavertį rašytojėlį arba iš mažų reiškinių pūsti dideles problemas. Aš tai bent pusę pamokos galėdavau mokinius klausinėti — ir tai įgrisdavo ligi gyvo kaulo. O kalbėti dvi valandas? Ne, tai pasiutimas!

Taip pat ir Auksei jis gyrėsi, kad dabar jaučiąsis kaip atgimęs ir tuoj imsiąs vykdyti savo literatūrinius sumanymus.

Nei Varnėnas, nei Auksė negriovė jo vilčių ir nešaldė entuziazmo, nors ir vienas, ir kitas bijojo, kad žiauri tikrovė nepaverstų niekais visų tų sumanymų.

Sugrįžęs į Kauną, Liudas Vasaris tuojau norėjo sužinoti ką nors ir apie ponią Glaudžiuvienę. Tačiau niekas iš jo pažįstamų jokių žinių apie ją neturėjo. Tad vieną popietį jis pats pasiryžo ją atlankyti. Duris atidarė Adelė ir pranešė, kad nei ponios, nei pono nesą namie. Vasaris gero pažįstamo teisėm įėjo į salioną ir ėmė klausinėti kambarinę, kaip ponia praleidusi vasarą ir ar pagyvėjusi kiek nuo to laiko, kai jis paskutinį kartą buvo ją matęs.

Pasirodė, kad ponios Liucijos nusiteikime daug kas pakitę. Porą savaičių ji dar vis liūdėjusi, iš namų žingsnio ne-

žengusi ir niekam nesirodžiusi. Paskui vieną kartą išvažiavusi į Birštoną, o ją parlydėjęs namo, jau gana vėlai, kapitonas Raibys. Kitą dieną ponia atrodžiusi gyvesnė, pati per pusryčius prakalbėjusi ir paklaususi, ar labai ji per tą laiką paseno ir ar juoda suknelė jai tinkanti prie veido. Paskui kapitonas Raibys atsilankydavęs ir dažniau. Sėdėdavęs gana ilgai, o kartais abu išvažiuodavę visai dienai. Vieną kartą ponia smarkiai susiginčinus su ponu Glaudžium. Adelė sakėsi, kad jai net buvę baugu dėl to ginčo, nors žodžių ji gerai ir negirdėjusi. Dabar štai jau visa savaitė ponios nėra namie. O ponas užvakar keliom dienom išvažiavęs į Klaipėdą.

— O, nėra čia gero po Vytuko mirties,— skundėsi Adelė, baigdama savo pasakojimą.— Dievas žino, kuo visa tai baigsis.

Bet Vasarį visos tos žinios nuteikė optimistiškai. Tą pačią dieną, nuėjęs pas Gražulius ir papasakojęs, ką girdėjo iš Glaudžių kambarinės, jis taip samprotavo:

— Svarbiausia, kad ponia Liucija nusikratė ta apatija ir nusiminimu, kuris ją galėjo pastūmėti net ir nusižudyti. Tas kapitonas Raibys, matyt, nepaprastai moka raminti nusiminusias moteris... Jeigu ji susikivirčino su Glaudžium ir abudu kažkur išdūmė, tai čia kvepia skyrybom. Nieko geresnio aš jai nė nelinkėčiau.

Tačiau Auksė ne visai norėjo su tuo sutikti.

— Iš tavo pasakojimų,— kalbėjo ji,— aš įsivaizdavau, kad Glaudžiuvienė giliai jaučianti ir su charakteriu moteris. Staigūs pasikeitimai tokiem žmonėm dažnai nelemia nieko gera.

— Kokis yra tas pasikeitimas, mes tikrai dar nežinome. Tiesa, Liucija — giliai jaučianti moteris, bet gyvybės instinktas, noras gyventi joje taip pat labai stiprus. Aš manau, kad tas ją ir išgelbės.

Vasaris, taip kalbėdamas, norėjo save įtikinti, kad Liucija galų gale vėl kaip nors susitaikins su gyvenimu ir nebestovės kaip koks neišaiškinamas priekaištas tarp jo ir Auksės. Dabar jau jis nepavydėjo nei kapitonui Raibiui, nekaltino nei ponios Liucijos lengvabūdiškumu ir per greitu savo nelaimės pamiršimu. Tik kai jis atsimindavo aną vakarą, kaip juodu atsiskyrė ir su kokiu pasibjaurėjimu Liucija kalbėjo apie

tuos savo adoratorius, blogas nujautimas vėl suspausdavo jo širdį. Ir jis nekantriai laukė naujų žinių.

Taip praėjo beveik visas mėnuo, ir Liudas Vasaris, įsigilinęs į savo darbus, jau buvo bepradedąs apmiršti ponios Glaudžiuvienės reikalus. Bet vieną rytą sučirškus telefono skambučiui, jis paėmė triūbelę ir nustebęs išgirdo ponios Liucijos balsą.

— Ponas Liudai,— kalbėjo ji,— aš noriu tamstai priminti vieną tamstos pasižadėjimą ir juo pasinaudoti. Kadaise, mane ramindamas, sakei, kad jei bus reikalas, visuomet esi pasiryžęs man padėti. Štai dabar tokis reikalas atsirado, ir aš prašau tamstos pagalbos — vienintelį ir paskutinį kartą. Prižadi?

— Be abejo. Kas gi per reikalas, ponia Liucija?

— Aštuntą valandą būk tamsta pas mane. Aš turėsiu svečių. Noriu būtinai, kad tamsta dalyvautum.

Šis kvietimas Vasarį labai nustebino. Kas per svečiai ir vaišės bus pas ponią Liuciją, nepraslinkus nė pusei metų po taip skaudžiai išgyventos sūnaus mirties? Kiek jis galėjo spėti iš Liucijos balso, ji anaiptol nebuvo nusiteikusi linksmai tą vakarą praleisti.

Lygiai aštuntą valandą jis skambinosi prie Glaudžių buto durų.

— Na, Adele, kas čia šiandien pas jus per iškilmės? — vilkdamasis apsiaustą, klausinėjo jis kambarinę.

Bet Adelė žiūrėjo nustebusiom, išgąsdintom akim, matyt, nė pati nesuvokdama, kas čia darosi. Ir dabar prasidėjo Vasariui tos nakties mįslė, kurios jis niekad negalėjo tinkamai sau išaiškinti.

Įžengęs į saliona, jis pamatė, kad nė vieno svečio dar nėra. Ponia Liucija iškilmingai sėdėjo sofoje ir, matyt, laukė. Ji buvo apsirengusi juodai, bet labai puošniai: auskarai, žiedai, batelių sagtukės blizgėjo gausioj elektros šviesoj. Nuogos rankos, gilus krūtinės iškirpimas ir šviesios kojinės žiauriu kontrastu skyrėsi iš gedulingo šydrinės suknelės juodumo. Taip skaisčiai paraudonytų Liucijos lūpų, taip baltai nupudruoto veido ir papieštų blakstienų Liudas dar niekad nebuvo pastebėjęs.

Išsyk pasijutęs nejaukiai, Vasaris žengė gilyn, o ponia Liucija ištiesė jam ranką ir pasisodino prieš save fotely. Vasaris apsižvalgė. Salione stovėjo keletas stalelių, apkrautų užkandžiais ir stikleliais. Pro atdaras duris jis pamatė, kad ir valgomajam stalas taip pat paruoštas vaišėm. Tat, neslėpdamas savo nusistebėjimo, jis kreipėsi į ponią:

— Kaip matau, čia panašu į didelį pokylį, ponia Liucija. Kas gi per priežastis tokios nepaprastos šventės?

Ponia Liucija ironiškai, karčiai nusišypsojo.

— Tamsta juk pats pranašavai, kad gyvybės instinktas manyje toks stiprus, jog nugalės visus skausmus ir nusiminimus. Štai ir nugalėjo. Gyvenimas trumpas, ponas Liudai, reikia atsilyginti už gedulose praleistą laiką.

Iš jos balso Vasaris suprato ją kalbant nenuoširdžiai, bet, prislėgtas nejaukaus įspūdžio, jis jau nenorėjo nieko daugiau klausinėti ir laukė, kas bus toliau.

Netrukus gatvėj suūžė automobilis ir sustojo prie durų. Prieškambary subirzgė skambutis ir sušneko daugelis balsų. Į salioną klegėdami įsibrovė dvi moterys ir keturi vyriškiai, iš kurių Vasaris pažinojo tik vieną kapitoną Raibį. Ponia Liucija nesijudino iš vietos, tad visi prieidami su ja sveikinosi ir būriavosi aplinkui.

Dvi moterys buvo jaunos ir gražios, bet jų elgesys Vasariui pasirodė gana keistas. Paspaudę ranką šeimininkei, jos, poros vyriškių lydimos, apsišvaistė aplinkui, apžiūrėjo visus stalus ir, susisėdę kitam kampe, užsirūkė papirosus. Šeimininkė, matyt, visai jom nerūpėjo, ir jos jautėsi čia kaip kokiam restorane ar hotely.

Kapitonas Raibys, prisėdęs prie ponios Glaudžiuvienės, ėmė pasakoti, kaip jis rinko kompaniją, ir Vasariui paaiškėjo, kad daugelį šio vakaro svečių ji matys pirmą kartą.

— Juk svarbiausia, kad būtų linksma, ponia,— teisinosi kapitonas,— kad vyrai nebūtų liurbiai ir ištižėliai, o damos — pasipūtėlės, na, ir per daug dorovingos... Šitos dvi — perėjusios per ugnį ir vandenį, bet toną išlaikys,— juokėsi jis, patenkintas tokia rekomendacija.

Tuo tarpu prie durų privažiavo antras automobilis, ir po valandėlės trys moterys ir du vyriškiai įėjo į salioną. Jie

negreit susiprato, kuri čia namų šeimininkė ir pasisveikinę pakriko apie stalelius.

— Na, tai vaišink juos, ponas kapitone,— kreipėsi ponia Liucija į Raibį.— Laikas greitai bėga — linksminkimės!

Kapitonas pasiskelbė įgaliotas rūpintis ponios šeimininkės svečiais ir ėmė sukinėtis, pildydamas stiklelius ir skatindamas sustingusius.

Ėjo vis dar naujų svečių, atvyko ir gerų ponios Liucijos pažįstamų. Valgomajam šalia konjako ir ponios užpiltinių nežinia iš kur atsirado ir paprastos degtinės. Jau garsiai skambėjo moterų juokas, ir kalbos darėsi kaskart traškesnės.

Vasaris su augančiu koktumu ir jau tiesiog su pasipiktinimu žiūrėjo į tą puotą, kuri netrukus grėsė virsti palaida orgija. Jis negalėjo atsistebėti tokiu netaktišku Liucijos pasielgimu ir taip staiga įvykusia joje atmaina. Tat, radęs progą, jis kreipėsi į ją, gana karčiai atsiprašydamas:

— Aš matau, ponia, kad nemokėsiu prisiderinti prie jūsų šio vakaro svečių, dėl to ir noriu jus atsisveikinti. Aš čia visai nereikalingas!

Bet ponia Liucija pažiūrėjo į jį keistu žvilgsniu ir, nerviškai sučiupusi jo ranką, kalbėjo:

— Ne, tu išeisi iš čia paskutinis! Šito patarnavimo tu man negali atsakyti! Tu nori palikti mane vieną su tais žmonėm? Rytoj tu viską suprasi. Juk ir kanauninkas Kimša prašė tavęs, kad mane prižiūrėtum!.. Sėsk čia — aš netrukus sugrįšiu.

Ji nuėjo toliau, o jis atsisėdo kampe, pasitraukė stiklą vyno ir, nekreipdamas dėmesio į kai kurių damų siunčiamus jam šypsnius, apsiniaukęs žiūrėjo, kas čia bus toliau.

Netrukus ėmė skambinti fokstrotą, stalelius išstūmė į valgomąjį, ir kelios poros išėjo šokti. Vasaris nustebęs pamatė, kad išėjo šokti ir ponia Liucija su vienu pažįstamu jam kariškiu. Jiedu šoko su didele aistra, beveik su įnirtimu, sukdamiesi ir kitus stumdydami į šalis. Daug kas pasitraukė į pasienius, daug kas pakilo nuo stalelių ir, susigrūdę valgomojo duryse, žiūrėjo į tą nepaprastą porą.

Staiga baltas Liucijos veidas išbalo dar labiau, žvilgsnis nebeteko gyvybės, ir visi jos judesiai pasidarė automatiškai sustingę, nors ir tikslūs. Vasariui, kuris nenuleido nuo jos

akių, pasirodė, kad ji netenka sąmonės. Kapitonas Raibys prasistūmė iš valgomojo stiklu vyno nešinas, bet tuo tarpu ji atsigavo, dar porą kartų padarė ratą aplink salioną ir, sustabdžiusi savo šokėją, atsisėdo šalia Vasario. Kažkas ėmė ploti, Raibys atsiskubino su vyno taure, kurią ji godžiai išgėrė neatsikvėpdama. Nauji fokstroto garsai triukšmingai užliejo trumpą tylos momentą, naujos poros užplūdo salioną, ir ponia Liucija paliovė būti bendro susidomėjimo centru. Ji paprašė papiroso, užsirūkė ir, atsisukusi į Vasarį, su kažkokia žiauria išraiška akyse prabilo:

— Liudai, tu labai piktiniesi mano elgesiu?

Vasaris patraukė pečiais.

— Ponia Liucija, aš jau išmokau nesipiktinti ir nesmerkti to, ko aš nesuprantu. Man visa tai atrodo labai keista ir neišaiškinama.

— Tu manai, aš pamiršau, kad prieš keturis mėnesius čia gulėjo mano sūnaus lavonas?

— Dėl to aš ir nemoku išaiškinti viso to, ką čia matau.

— Išaiškinti!.. Cha cha!.. Daug ko ir tuomet tu man nemokėjai išaiškinti! Tu pats visą gyvenimą aiškiniesi ir negali išsiaiškinti!.. Ak, Liudai, nelaimingiausias tas, kurs nori viską išaiškinti!.. Aš pavydžiu bepročiam, kuriem turbūt viskas aišku ir kurių elgesio niekas nesistengia išaiškinti. Mudu buvome labai protingi savo jaunystėje, Liudai, bet šiandien išgerkime už beprotybę!

Ir, staiga pašokusi iš vietos, ji visu balsu sušuko:

— Ponai! Geniališka mintis! Laimingiausi žmonės pasauly — tai bepročiai, nes jiem viskas aišku ir niekas jų veiksmų neaiškina! Aš kviečiu išgerti už beprotybę, ponai!

Ji savo stiklu taip sutrenkė Vasario stiklą, kad pusė išsiliejo ant žemės, o likučius ji užsivertė sau į burną, demonstratyviai atsilošdama ir iškeldama ranką.

Sunku ir įsivaizduoti, kas pasidarė po tų žodžių! Apygirčius svečius pagavo neapsakomas entuziazmas ir jau tiesiog pasiutimas. Gerti už beprotybę ir dar turint prieš akis tokį tragiškai viliojantį beprotybės pavyzdį! Vadinasi, viskas leista, viskas pateisinta! Vyrai rėkė ir šūkavo, moterys spiegė ir klykė, tikras beprotiškas chaosas apsiaubė tą klaikią ponios Glaudžiuvienės puotą.

Staiga pianistas su dideliu triukšmu pradėjo kažkokį keistą negirdėtą šokį. Kapoti garsai, staugdami ir pjaudamiesi, vertėsi iš atidengtos fortepijono dėžės, ir atrodė, kad stygos trūks, neišlaikę to pasiutiško ritmo.

Dvi damos, tos, kurios pirmiau buvo atvažiavusios su keturiais kavalieriais, prasiskverbė į vidurį saliono ir, iškėlę rankas, ėmė pliaukšėti į taktą ir trypti kojom.

— Ponai, vietos! — šūktelėjo vienas frakuotas.— Bus demonstruojamas naujas šokis, moderniškas kankanas! Prašom atgal! Du ratai aplinkui! Pirmas juda į dešinę, antras į kairę!.. Kiekvienam laisva fantazija! Pradedam!.. Viens, du, trys!

Abi šokėjos leidosi improvizuoti tą ekstravagantišką kankaną, kartas nuo karto atsismaukdamos sukneles ir aukštai kilnodamos kojas. Du ratai aplinkui sukosi į priešingas puses, ir visi lenktyniavo nevaržomais gestais, pozom ir mimikom.

Ponia Liucija ir Liudas Vasaris, visų palikti ir pamiršti, vienu du žiūrėjo į tą makabrišką klaikų šokį. Vasarį ėmė baimė, kad Liucija, kokios staigios užgaidos pastūmėta, vėl neiškirstų netikėto siurprizo, bet ji ramiai stovėjo, atsišliejusi į sofos kampą, ir atkari panieka tryško iš jos akių. Ji, smarkiai užsitraukdama, rūkė papirosą, retkarčiais atgerdama vyno gurkšnį. Pagaliau jai, matyt, nusibodo žiūrėti į pusgirčius dūkstančius žmones, ji atsisėdo į sofą ir parodė Vasariui vietą šalia savęs.

— Pasėdėkim čia, Liudai, kol tie bepročiai šėlsta. Aš šį momentą jaučiuosi nurimusi ir galiu suvaikyti savo mintis. O tai ne visuomet pavyksta paskutiniais laikais. O Viešpatie! Koks keistas ir bjaurus padaras — žmogus! Ar aš būčiau kada nors patikėjusi, jei man būtų sakę, kad po Vytuko mirties jo motina bastysis su svetimais žmonėm, kels orgijas ir šoks fokstrotus? Sakyk, Liudai, iš kur tai many?

— Iš skausmo, ponia Liucija,— atsakė Vasaris.

Ji liūdnai nusišypsojo.

— Geras tu, Liudai, žmogus, jei sakai, kad iš skausmo, o ne iš pasileidimo. Kiekvienas iš šitų bepročių yra įsitikinęs, kad aš bjauri, ištvirkusi moteris. Vienas Raibys dar mane pažįsta, bet ir tas širdies gilumoj niekina. Antai kaip jis siunta, jausdamas ant savo kaklo nuogą tos gražuolės ranką!

Esu tikra, kad dabar aš jam visai ne galvoj... Šlykštynė, viskas šlykštynė!

Tokis jos atvirumas buvo žiaurus ligi skausmo. Minėti sūnaus mirtį šio vakaro aplinkybėse, įsisąmoninti visą savo pažeminimą ir gėdą, skaityti momentus riedant į bedugnę, iš kurios nebėr išsigelbėjimo,— ne, tai buvo desperacija, kurioj didžiausia niekšybė ir karžygiškas žygis, blogis ir gėris, mirtis ir gyvenimas nebetenka visų skirtingumo požymių. Ir jeigu Vasaris būtų aiškiau tai supratęs, jis būtų pamatęs, kokis pavojus kybo ties ponios Liucijos galva. Bet tada jis to nesuprato.

Pasiutiškas kankanas dūko toliau, o ponia Liucija, pernėrus savo ranką pro Vasario alkūnę, atmetė galvą į užpakalinę sofos atramą ir, primerkusi akis, kalbėjo:

— Kai pamatysi kanauninką Kimšą, apie šį vakarą smulkiai jam nepasakok. Sakyk, kad Liucė buvo pasikvietusi keletą pažįstamų, kad jie buvo pradėję išdykauti, bet Liucės vis tiek nepralinksmino. Pasakyk, kad kalbėjom ir apie jį, kad aš labai gerai jį minėjusi, kad jis man buvo kaip tėvas ir aš jį mylėjau kaip tėvą. Ar ne tiesa, Liudai, juk geras buvo mano dėdė?

— Labai geras. Tik aš bijau, kad negreit jį pamatysiu. Geriau būtų, jei tamsta pati parašytum jam porą žodžių.

— O aš manau, kad tu greit jį pamatysi. Aš nujaučiu, kad netrukus jis atvažiuos į Kauną. Deja, aš negalėsiu su juo pasimatyti.

Visa tai Liucija kalbėjo visai paprastai, ir Vasaris, tik vėliau atsiminęs, suprato baisią tų žodžių prasmę. Bet tuomet manė, kad ji rengiasi vėl kur išvažiuoti, dėl to ir sukvietė tiek svečių, tarsi norėdama parodyti, kad ji nėra sentimentali ir kad sūnaus mirtis jos nepalaužė.

Ji vėl nugėrė vyno gurkšnį ir kalbėjo toliau:

— Taip gyvenimas eina ratu, kaip tas beprotiškas šokis — vienų į vieną pusę, kitų į kitą... Beje, sakyk, Liudai, ar tu iš tiesų myli Auksę Gražulytę?

Klausimas buvo toks netikėtas, kad Vasaris net sukruto ir, tarsi nesupratęs, žiūrėjo į ponią Liuciją.

— Gali man prisipažinti visai nuoširdžiai,— tęsė ji.— Aš neįsižeisiu. Juk net ir aš mylėjau ne vieną tave. Kodėl

tu, mane pamiršęs, negalėtum pamilti skaisčios, išmintingos mergaitės? Bet vis dėlto mudu esame prieteliai ir aš noriu, kad toki pasiliktume amžinai.

— Taip, ponia Liucija, aš ją myliu,— prisipažino Vasaris.

— Labiau negu mane anais laikais?

Pro fortepijono garsus jis vos nugirdo tą klausimą.

— Kaip jum pasakius?.. Anais laikais tarp jūsų ir manęs stovėjo seminarijos mūrai, sutana, jaunuolio neprityrimas, o dabar tarp manęs ir jos niekas nebestovi. Viskas pašalinta, sugriauta.

— Nejaugi viskas? — klausė Liucija, ir Vasariui pasirodė, tartum jos balse suvirpėjo piktos pašaipos tonas.— O jeigu aš imčiau ir atsistočiau tarp judviejų? Ne pavydu, ne intrigom, ne gyvenimiškai, bet iš anapus, kaip vaiduoklis, kaip šmėkla, kurią tu nuolatos jaustum prie savęs. Leiskim, aš nusižudau ir mirdama taip užsikeikiu: jis manęs nemylėjo gyvos, tai tegu gi pamilsta mirusią ir tegu jis neranda laimės su kita, žinodamas, kad aš jį mylėjau, o manęs jau nebėr amžinai! Juk tiesa, Liudai, būna tokių atsitikimų, kai mes tik tada pasigendame kokio dalyko, kai esame negrąžinamai jo netekę.

Šiurpu pasidarė Vasariui nuo tų žodžių. Juk Liucija kalbėjo visai tą patį, ką jis paskutiniais laikais ne kartą jausdavo ir mąstydavo. Nejaugi iš tiesų būtų susimezgęs tarp jųdviejų kokis paslaptingas ryšys, kuris, jai mirus, dar labiau sustiprėtų? Bet nežinia kas, gal apsigynimo instinktas, kaip tyčia dabar vertė Vasarį netikėti, kad Liucija galėtų nusižudyti. Juk ji dabar kalbėjo visai paprastai ir sąmoningai jį baugindama! Jeigu ji ketintų nusižudyti, apie tai nekalbėtų, manė Liudas.

Jis apžvelgė tą gausiai šviesos aplietą salioną, kuriame nebuvo jokio šešėlio, ir jam atrodė, kad mirtis čia visai nėra nė galima. Svečiai dabar jau ramiai šoko tango, kiti, pailsę, sėdėjo prie stalelių valgomajam, valgė, gėrė, rūkė, šnekučiavo.

Tat Vasaris, visai nurimęs, pusiau juokais sušuko:

— Oi, negąsdinkit manęs, ponia Liucija! Aš nesu labai

prietaringas, bet vaiduoklių bijausi! Tiesą sakant, jūs gal ir neišsigąsčiau. Juk jūs vis dėlto būtumėt labai graži šmėkla.

Ponia Liucija sutraukė antakius ir prikando lūpas.

— Kuri dabar valanda? — paklausė, staigiai atitraukdama ranką.

— Penkiolika minučių po trečios,— atsakė Vasaris, pažiūrėjęs į laikrodį.

— Dėkui. Laikas, kad svečiai pradėtų skirstytis namo.

Ji, nieko daugiau netarusi, pakilo ir nuėjo į valgomąjį.

Vasaris matė, kad ji dėl kažko įsižeidė, bet dėl ko, nesuprato.

Jis dabar jau būtų galėjęs eiti namo, bet nėjo, tarsi dar ko lūkuriuodamas. Jam atrodė, kad čia dabar turi atsitikti koks ekstravagantiškas išsišokimas ar skandalas. Bet laikas bėgo, o viskas buvo ramu. Vieni dar šoko, kiti ginčinosi ir filosofavo, dar kiti, susigrūdę ant sofų arba suvirtę ant kilimo, flirtavo ir glamonėjosi su damom, kurios nebesivaržė nei pozų, nei kalbų.

Ponia Liucija ėjo iš vieno kambario į kitą, šen ten prisėsdama, bet buvo matyti, kad ji jau nuobodžiauja ir nekantrauja. Raukšlė tarp sutrauktų antakių nebenyko, sučiauptos lūpos dar kada ne kada iškrypdavo į dirbtinį šypsnį, bet žvilgsnis buvo aštrus ir rūstus. Atrodė, kad ponia Liucija yra pasiryžusi ką nors išbarti ir tik laukia patogaus momento.

Pagaliau apie penktą svečiai pradėjo skirstytis. Abidvi šokėjos ir keturi vyriškiai išvažiavo pirmieji. Tuojau salionas ėmė sparčiai tuštėti. Ponia Liucija nieko netramdė ilgiau pasilikti.

Liudas Vasaris, atsiminęs jos norą, laukė atsisveikinti paskutinis. Tuščia ir klaiku atrodė staiga ištuštėjusių kambarių netvarkoj. Jis priėjo prie ponios Liucijos ir nusilenkdamas tarė:

— Labanakt, ponia. Aš, rodos, nenorėdamas jus pajuokavęs įžeidžiau. Prašau atleisti. Tokiose aplinkybėse sunku kontroliuoti savo mintis.

Ji, nieko netardama, ištiesė jam ranką. Staigaus impulso pastūmėtas, jis prispaudė ją prie lūpų, o Liucija, kaip kadaise,

apkabino jo kaklą ir pabučiavo. Jis jautė, kad jos veidas ir lūpos buvo vėsios.

Vėliau Vasaris su dideliu koktumu ir gėda atsimindavo, kaip tą naktį, grįždamas namo, jis smerkė ponią Liuciją ir beveik iš jos tyčiojosi, įtardamas, kad ji norinti atnaujinti su juo senus santykius ir vėl įtraukti jį į savo blunkančių žavesių tinklą.

XXV

Jis parėjo namo apie 6 val., tuoj atsigulė, bet miegojo neramiai. Per jo galvą skrido chaotiškos tos nakties išgyvenimų nuotrupos, ausyse skambėjo muzikos garsai, girti šūkavimai, ponios Liucijos žodžiai. Visa tai kartais nugrimzdavo, nutoldavo, bet po valandėlės vėl užliedavo kaip kokia fantasmagoriškų vaizdų ir neseniai patirtų įspūdžių banga.

Po kurio laiko jam pasirodė, tarsi jis visai pabudo ir nieko nemąstydamas žiūri, kaip ryto šviesa, prasiskverbdama pro lango užuolaidas, driekiasi per kambario lubas ir stačiais ruožais atsimuša priešingoj sienoj. Ir staiga jis mato, kad pro tuos ruožus, kaip pro kokią uždangą, įeina ponia Liucija ir tyliai žengia prie jo lovos. Jis aiškiai įžiūri, kad ji yra apsivilkusi su ta pačia juoda šydrine suknele, kad jos ausyse švytruoja tie patys auskarai ir kad jos veidas yra labai išbalęs. Ji prisiartina prie jo lovos, valandėlę pastovi, paskui pasisuka ir išnyksta pro kitą sieną.

Vasaris, siaubo apimtas, pašoko iš lovos ir niekaip negalėjo įsitikinti, kas čia buvo: sapnas, haliucinacija ar koks paslaptingas telepatiškas regėjimas. Visame kūne jis jautė dar sustingimą ir nuovargį, rytas buvo šaltas ir apsiniaukęs, tat, neilgai galvojęs, jis vėl atgulė į lovą ir šį kartą užmigo giliu miegu.

Pažadino jį smarkus, pakartojamas beldimas į duris. Atidaręs jis pamatė išsigandusią, uždususią Adelę, ir baisi mintis kaip žaibas nušvietė viską.

— Ar ponia?! — sušuko jis, nesusigriebdamas nė kaip klausti.

— Taip... ponia... O Viešpatie!.. Skubinkit, ponas, greičiau!..

— Kas taip?.. Ką ponia?.. Sakyk gi tamsta pagaliau!..

— Numirė!.. Ponia numirė!.. O Viešpatie!.. Skubinkit, ponas, greičiau!..

Vasaris pajuto veide šaltį, automatiškai pertraukė delnu per kaktą ir, tarsi sugniuždytas nepakeliamos naštos, atsisėdo ant lovos. Paskui dar paklausė, ar pašauktas gydytojas ir ar pranešta ponui Glaudžiui, kuris buvo išvykęs į Klaipėdą. Viskas buvo padaryta. Adelė išėjo, ir Vasaris ėmė paskubom rengtis.

Kai jis nuvyko į Glaudžių butą, salione rado tą patį gydytoją, kurį matė čia ir po Vytuko mirties.

— Kas jai, ponas daktare? — trumpai paklausė.

— Širdis,— nenorom atsakė daktaras.— Paskutiniais laikais ji turėjo iškentėti daug moralinių ir fizinių negalavimų... Nenormalus gyvenimas. Jai reikėjo poilsio, ramybės, o čia, matai tamsta, tokia naktis — nepakėlė...

Jiedu įėjo į Liucės kambarį, ir Vasaris pamatė ją išsitiesusią ant kanapos, aukštielninką, jau aptvarkytą, su sudėtom ant krūtinės rankom. Ji buvo apsirengusi vis tais pačiais rūbais, su šviesiom kojinėm, spindinčiais bateliais, su auskarais ausyse ir žiedais ant pirštų. Jos veidas buvo baltas kaip popierius, bet išraiška nepaprasta ir baisi. Liucijos burna buvo prasižiojusi, veidai įdubę, lūpos pakrypę į vieną šalį, ir akių vokai nevisiškai užvožti. Gal dėl nušvietimo ir ypatingai krentančių šešėlių, o gal ir savaime tie bruožai susidėjo į kažkokį klaikų šypsnį, į kažkokią reikšmingą, bet neįspėjamą grimasą.

Vasaris negalėjo atitraukti akių nuo to dar neseniai gražaus, o dabar taip negailestingai mirties iškreipto veido ir momentais pajusdavo tokį siaubą, kad beveik akys temdavo ir plaukai šiaušdavos ant galvos. Prisiversdamas didele valios pastanga, jis priėjo prie Liucijos lavono ir, tarsi amžinai ją atsisveikindamas, palietė jos išbalusias rankas. Keistą šaltį jis pajuto savo delne ir skubiai atsitraukė atgal.

Salione jis vėl kreipėsi į gydytoją:

— Daktare, sakykit, argi ji iš tiesų mirė natūralia mirtim?

Gydytojas patraukė pečiais.

— Žinoma! Kaipgi kitaip?.. Širdis... Jau seniai skųsdavosi... Nenormalus gyvenimas.

Bet Vasaris klausė kankinamas abejonės. Jam rodės, kad tokią išraišką tegali turėti nusižudėlis, paskutinę valandą iškentėjęs visą fizinių ir moralinių kančių pragarą, paniekinęs gyvenimą ir žiauriai iš jo, o gal ir savęs paties, pasityčiojęs.

Jis išėjo į valgomąjį, pasišaukė Adelę ir pradėjo klausinėti, kas ir kaip rado ponią negyvą. Pasirodė, kad pirmoji nelaimę pastebėjo pati Adelė. Išsiskirsčius svečiam, ponia dar kurį laiką vaikštinėjo po kambarius, paskui, pasiėmusi į savo miegamąjį stiklą vyno, liepė eiti tarnaitėm gulti. Adelė su Tekle tuoj atsigulusios ir užmigusios. Adelė pabudusi apie dešimtą valandą, apsirengusi ir ėmusi tvarkyti salioną. Įėjusi į valgomąjį, pro durų apačią ji pastebėjusi, kad ponios kambary tebežibanti elektra. Ji atsargiai prasivėrusi duris, norėdama šviesą užgesinti. Bet staiga pamačiusi, kad ponia guli ne lovoj, bet ant kušetės. Ji tuoj pajutusi nelaimę, nes ponia gulėjo labai persikreipusi ir viena ranka beveik siekė grindis. Adelė, įsitikinusi, kad ponia negyva, ėmusi balsu šaukti ir tuoj atsivedusi Teklę. Jodvi aptvarkiusios ponią ir surinkusios stiklo šukes, nes vyno taurė buvo numesta ant žemės ir sudužusi. Adelė tuoj šokusi skambinti daktarui, bet telefono triūbelę radusi nukabintą, ir stotis neatsiliepusi. Tada ji pati nubėgusi ir daktarą parsivedusi. Daktaras, apžiūrėjęs ponią, pasakė, kad ji mirusi širdies liga. Dar jis liepęs gerai nuplauti grindis toj vietoj, kur buvo sudužęs stiklas. Paskui Adelė telegrafavusi ponui ir nubėgusi pranešti jam, Vasariui.

Išklausęs to Adelės pasakojimo, Liudas jau beveik neabejojo, kad Liucija nusinuodijo, o gydytojas, kaip geras namų prietelis, norėdamas apsaugoti velionę ir jos vyrą nuo nereikalingų kalbų, pramanė širdies ataką.

Tuo tarpu atvyko keletas Glaudžiaus artimųjų, kurie ėmė rūpintis tolimesne ruoša, ir Vasaris, pasijutęs čia nereikalingas, išėjo.

Dabar jis jautė tik vieną pareigą — pranešti baisią žinią kanauninkui Kimšai. Jis nuėjo į paštą, suredagavo telegramą ir sugrįžo namo. Juk ką jis galėjo daryti dabar visai jam svetimame pono Glaudžiaus bute? Namie jis stengėsi su visom smulkmenom atsiminti Liuciją nuo to momento, kada vakar,

įžengęs į salioną, pamatė ją puošniai apsirengusią ir belaukiančią svečių.

Dabar jos mirties, o greičiausia nusižudymo, akivaizdoj visas vakarykštis Liucijos elgesys ir kiekviena smulkmena nušvito aiškia ir žiauria prasme. Vasaris stebėjosi, apgailestavo ir kaltino save, kaip jis galėjo nesuprasti ir neįspėti šuoliais besiartinančios katastrofos. Tie nepaprasti svečiai, tas Liucijos nuotaikos kitėjimas, tas tostas už beprotybę ir pagaliau tas reikšmingas pašnekesys makabriško šokio metu — visa tai buvo pasiruošimas ir gana aiškios aliuzijos į baisų pasiryžimą numirti.

Po pietų Vasaris nusiskubino pas Gražulius. Auksė nusigandusi klausė tų nepaprastų naujienų. Ji taip pat linko manyti, kad Glaudžiuvienė mirė ne širdies liga, bet nusinuodijo. Liudas nutylėjo, kaip Liucija grasino jam pomirtine meile ir kaip ji šį rytą jam pasivaidino, galbūt savo mirties valandą. Bet ir pati Auksė, prisiminusi ankstyvesnius Vasario nugąstavimus, numanė, kaip dabar sukrėtė poetą ta klaiki jį giliai mylėjusios moteries mirtis.

Baigęs pasakoti tos nakties ir ryto įvykius, Vasaris niūriai nutilo, pasitraukė į save, klausiamas atsakinėjo nenorom ir į jokias kalbas nesileido. Auksė, atidžiai jį observavusi, nė karto nesugavo, kaip būdavo visuomet, jo glostančio žvilgsnio, kuris išlygindavo visus nesusipratimus ir papildydavo visus nuslėpimus ir nutylėjimus. Dabar dvelkė iš jo lyg kokis šaltis, lyg kokios svetimos dvasios pūstelėjimas, kurio neišaiškinsi nei nuovargiu, nei didžiausia nelaime, nei skausmu. Ir kai Vasaris, lyg ko varžydamasis, atsisveikino ir išėjo, pirmą kartą nyki nerimastis sukruto jos širdy.

O jis, sugrįžęs į savo kambarį, vaikščiojo iš kampo į kampą, sėdinėjo ir vėl vaikščiojo, tarsi ką giliai mąstydamas, bet jokios aiškios minties nebuvo jo galvoj. Visą jo sąmonę ir esmę pavergė vienintelė idėja — kad Liucės, jį mylėjusios, keleriopu pavidalu jam gyvenime apsireiškusios, štai nebėra. Kaip didžiausia antinomija nebetilpo jo galvoj mintis, kad ta graži moteris, kurios vėsių lūpų pabučiavimą jis ir dabar dar tebejaučia, guli atšalusi su baisia priverstinės mirties grimasa veide.

Šeštą valandą atėjo laiškanešys ir įteikė jam laišką. Vasaris pažiūrėjo į voką ir nutirpo: jis pažino Liucijos raštą. Drebančiais pirštais jis išvyniojo popieriaus lapą ir pažiūrėjo į parašą. Taip, Liucija. Jis sėdo prie stalo ir ėmė godžiai skaityti.

Įsivaizduoju tavo nustebimą, brangus Liudai, kai tu paimsi šį laišką į rankas. Tuomet viskas jau bus įvykę, tu būsi sujaudintas, o gal pasipiktinęs ta beprotybe, o aš... Kur būsiu tuomet aš?.. Na, bet negraudinsiu tavęs jokiais sentimentaliais žodžiais. Aš dabar mąstau labai aiškiai ir blaiviai ir noriu, kad paskutinis mano laiškas liudytų apie mane geriau negu daugelis mano pasielgimų, ypač šiom dienom.

Neseniai kalbėjau su tavim telefonu ir žinau, kad šį vakarą tu ateisi. Tik dabar kilo many noras parašyti tau laišką, kurį tu gausi jau po mano mirties. Laišką aš įmesiu vakare, nusižudysiu, kai išsiskirstys svečiai, atsisveikinus su tavim, vėliausia apie 8 val. ryto, o laišką tu gausi tą pačią dieną, bet, žinoma, vėliau.

Kodėl aš tau rašau? Tu, kaip poetas, gal pamanysi, kad dėl efekto, dėl nepaprasto įspūdžio. Pamanyk tik! Nusižudėlės laiškas! Kaip ir kokia dviejų pasaulių jungtis, nuo šermeninės lentos ištiesta ranka... Bet ne. Visa tai man nerūpi, ir jus, gyvuosius, stebinti nepaprastumu aš dabar visai nenoriu. Rašau tau, kaip senam prieteliui, kaip seniai mylėtam ir dabar dar tebemylimam žmogui. Aš noriu tau dar kartą padėkoti už tai, kad tu mane supratai ir iš manęs nesityčiojai, kaip daugelis kitų mano garbintojų, ir man nemelavai, neva mane mylįs.

Ir štai dar dėl ko. Svarstydama savo mirties aplinkybes, aš imu bijoti, kad laisvas mano pasitraukimas iš gyvenimo gali būti nuslėptas. Aš numatau, kad mūsų gydytojas, į kurį, be abejo, pirmiausia bus šauktasi, norėdamas apsaugoti mane nuo paskalų, o Glaudžių nuo nemalonumų, sugalvos kokią nekaltą mano staigios mirties priežastį. Man, žinoma, tai maža rūpėtų, bet, nežinau kodėl, būtinai noriu, kad tu žinotum, kaip aš mirštu, ir niekad dėl to neabejotum. Aš noriu, kad mano mirtis tau nebūtų apgaubta jokiu melu, jokiais veidmainiškais aiškinimais. Apie 8 ar 7 val. ryt ryto aš paimsiu stiklą raudono vyno, nueisiu į savo kambarį, įsipil-

siu nuodų ir, atsigulusi ant kušetės, išgersiu. Aš turiu patikimų nuodų, kurie veikia beveik momentaliai. Šautis aš nenoriu: triukšmas, kraujas, be to, niekad nesi tikra, ar gerai pataikysi.

Šį vakarą tu, be abejo, stebėsiesi iš mano svečių, iš vaišių ir iš manęs pačios. Čia jau aš tau nieko neišaiškinsiu. Manyk kaip nori. Ar aš pagaliau žinau? Gal aš panūdau atsiskirti su savo gyvenimu tokiu momentu, kada dar kartą pamatysiu visą jo tuštumą, o gal susigundžiau efektu, teatrališka scena? Pamanyk tik! Nešiodama gedulą po sūnaus mirties, visą naktį praūžė girtoj kompanijoj, o išleidus svečius nusinuodijo!.. Kodėl vieną kartą gyvenime nepadaryt sau tokio malonumo? Daug kas laikė mane turtinga išdidžia ponia, o maža kas, gal niekas, nežinojo, kad savo širdy aš jausdavausi nuskriausta, pažeminta, paniekinta ir ujama kaip laukinė katė... Kodėl tad paskutinę valandą nepadaryti man tokio karališko mosto?

Bet aš imu jau karščiuotis, o buvau ketinusi rašyti šaltai ir protingai. Ką tau dar pasakyti? Tikiuosi, tu viską ir šiaip suprasi, nors ir ne viską žinai, kas nušviestų mano mirties priežastis. O jų ne viena. Abejoju, ar pasakyt tau vieną paslaptį. Po sūnaus mirties sužinojau, kad mano dėdė — tai mano tėvas!.. Iš tiesų, kaip kokioj komedijoj... Mane ramindamas, jis pats prisipažino. Vargšas senelis, kaip jis apsiriko! Po visų katastrofų štai tau, Liuce, paguoda: esi kanauninko duktė! Žinoma, aš jo nesmerkiu ir ne dėl to žudausi... Bet žinai, Liudai, šita, galima sakyti, smulkmena parodė man, kad mano gyvenimas jau nuo pat pradžios buvo vienas didelis nesusipratimas. Ta smulkmena galutinai sunarpliojo visas mano minčių gijas, ir nebežinau, nuo ko reiktų pradėti. Aš neturėjau teisės gimti, tai kam dar čia graibstytis ir stengtis ko nors nusitverti? Tačiau prisipažinsiu tau, kad jo, to dėdės-tėvo, man be galo gaila, ir aš esu didelė egoistė, suduodama jam tokį smūgį. Bet kas jam pagaliau būtų per džiaugsmas iš manęs tokios?

Ima mane pagunda parašyti tau dar keletą šiltų, nuoširdžių žodžių, kaip paskutinį savo atsisveikinimą ir savo palikimą. Žodžių, kurie įstrigtų tau į širdį, ir tu mane minėtum ilgai, ilgai. Et, bet kam čia! Juk kas mum beliko bendra?

Keliolika gyvenimo valandų. Neverta! Aš pati žinau, kaip trumpai gyvieji mini mirusius. Pagaliau, šį vakarą mudu dar pasimatysime. Gal aš tau ką ir pasakysiu — gera ar bloga, nežinau.

Štai mano laiškas ir baigtas. Sudie, Liudai, šįkart amžinai.

Liucija

Negreit Vasaris atsitraukė nuo to laiško. Perskaitė jį keletą kartų ir vis dar gaudė akim atskirus sakinius, atskirus žodžius. Tai štai kokia buvo Liucija! — stebėjosi jis, bet kokia ji buvo — aptarti neįstengė. Tas laiškas, nors desperatiškas ir žiaurus, jį tarsi nuramino, tarsi paguodė ir sustiprino. Jis pamatė, kad Liucija turėjo kaip ir kokią savo mirties programą, buvo pasiryžusi ją įvykdyti — ir įvykdė. Kiekvienas atliktas uždavinys, nors jis būtų ir kraupiausias, duoda mum savotiško pasitenkinimo momentą. Tat ir Liudas Vasaris, pajutęs savo širdy atoslūgį, padėjo laišką, apsirengė ir išėjo į miestą. Jam parūpo pažiūrėti, kas dedasi prie Glaudžių buto, ar Liucija jau pašarvota ir ar jau eina žmonės lankyti nabašninkės.

Taip. Šaligatvis prie tų namų jau buvo nubarstytas eglių šakelėm, gatvėj stovėjo du juodi automobiliai, o pro duris ten ir atgal vaikščiojo žmonės. Iš nugirstų žodžių jis suprato, kad lankymas jau prasidėjęs. Kartu su kitais, nežymiai, jis įėjo pro duris, kur tiek kartų buvo sutinkamas kaip lauktas svečias. Šį kartą niekas jo nepasitiko.

Salione, aukštai iškelta, ąžuoliniam karste gulėjo Liucija. Vakar toj pačioj vietoj ir tuo pačiu metu ji laukė svečių. Dabar aplink ją aukštose žvakidėse degė daug vaško žvakių, ir jų aitrus kvapas sklaidėsi ore. Daug žalumynų ir gėlių gelsvoj žvakių šviesoj ir juodame uždangalų fone gedulingai puošė aukštą Liucijos guolį.

Sunku buvo pamatyti jos veidas. Pro palmių lapus, pro plazdančias žvakių liepsneles pasirodydavo kartais jos kakta ir vėl išnykdavo šešėly. Nė karto Vasaris nepamatė jos burnos. Bet kai jis atsimindavo tą pašaipišką lūpų iškrypimą, kurio nusigando šį rytą, jam rodės, kad ji tyčia slepia savo veidą į balto muslino pluoštą.

Moterėlės klaupės, žegnojos ir meldėsi, giliai, reikšmingai atsidūsėdamos, ponios ir ponai giliai lenkėsi karstui ir stojo pasieniais susitelkimo pozose. Vieni su pasibaisėjimu žiūrėjo į mirusią, kiti stiebės ant pirštų, norėdami paskutinį kartą pamatyti visam mieste buvusią garsią gražuolę. Šį kartą mirties laimėjimas baugino kiekvieną.

Nusilenkęs karstui, išėjo Liudas Vasaris į gatvę. Didelė nerimastis spaudė jo širdį. Liucija, beveik jau mirdama, dar kartą pasisakė jį mylinti, ir jis galvojo apie tą meilę. Keista galvoti apie meilę, visokios gyvybės šaltinį, mirties akivaizdoj. Sakoma, kad meilė esanti stipresnė už mirtį. Kas gi liko iš Liucijos meilės, jai mirus?

Rytojaus dieną, 4 val. po pietų, Liuciją Glaudžiuvienę tuo pačiu keliu, kaip ir jos sūnų, lydėjo į bažnyčią. Daug žmonių ėjo paskui karstą, dar daugiau stovėjo šaligatviuose. Laidotuvių giesmės ir maršo garsai graudžiai aidėjo aprimusioj gatvėj. Vasaris, prisijungęs prie palydovų būrio, matė daugelį Liucijos pažįstamų, matė ir poną Glaudžių, sunkiai žingsniuojantį su nuleista galva.

Bet palydovų būry ėjo ir kanauninkas Kimša. Tik vienas Vasaris suprato, dėl ko senelis neapsivilko kamžos, neužsidėjo juodos kapos ir pats nevedė savo augintinės paskutiniu šios žemės keliu. Ėjo kanauninkas sunkiai sulinkęs ir žemai nuleidęs galvą, ir buvo matyti, kaip skaudžiai jį slegia ilgo gyvenimo našta.

Kitą dieną 9 valandą buvo iškilmingos laidotuvių pamaldos, bet ne kanauninkas Kimša jas laikė. Apsikniaubęs, veidą paslėpęs delnuose, jis sėdėjo presbiterijos suole ir nė Evangelijai neatsistojo. Už seniai atgailotas jaunystės nuodėmes jis kentė bausmę ir taip pat negalėjo suprasti, dėl ko jis gyvas, o mirė ji, niekuo nekalta.

Kai Liuciją palaidojo ir visi, pareigą atlikę, skubinosi savais keliais, Vasaris netyčia pasijuto greta kanauninko Kimšos.

— Kunige kanauninke,— prakalbino jį,— leiskit tarti jum gilios mano užuojautos žodį. Liucijos mirtis ne tik jum, jos globėjui, bet ir mum, jos pažįstamiem, buvo netikėtas ir skaudus smūgis. Nelaiminga Brazgių šeima!

Prakalbintasis išsigandusiom akim pažiūrėjo į Vasarį, tarsi nesuprasdamas, kas čia ko iš jo nori. Pagaliau susigriebė:

— A, tai tu... Buvai palydėti?.. Na, ką gi... Tokia Dievo valia... Štai mane seną laiko, o ją jauną pašaukė. O kaltas juk aš!..

— Kokia čia jūs kaltė, kunige kanauninke! Niekas čia nekaltas. Nebent Glaudžius.

— Vienas Dievas mane teis už mano didžiausią kaltę,— iškilmingai tarė kanauninkas.— O kaltas čia ir tu — bet ir tai gal dėl manęs.

— Nesuprantu, kas čia mūsų per kaltė.

— Juk mačiau, kad mergaitė įsimylėjus tave. Reikėjo man tave atimti iš seminarijos ir padaryt kitokiu žmogum. O dabar kas ir tu per kunigas? Būtų viskas kitaip pakrypę.

Nieko į tai neatsakė Vasaris, tik prisiminė, kad jį myli Auksė. Bet tas prisiminimas jo širdies nesušildė.

Kanauninkas Kimša dar paklausinėjo apie paskutines Liucijos gyvenimo dienas, bet į smulkmenas nesileido. Sunku buvo numanyti, ar jam kyla kokia abejonė, kaip iš tiesų mirė jo duktė. Nieko jis neprasitarė nei apie širdies ataką, nei stebėjosi jos staigia mirtim.

Vasaris atsisveikino jį nujausdamas, kad daugiau turbūt nebeteks jiem pasimatyti. Sulinkęs po sunkia gyvenimo našta, kanauninkas Kimša nužingsniavo stoties kryptim.

O Liudas Vasaris grįžo namo pro ištuštėjusį ir dabar jam visai svetimą Glaudžiaus namą. Visi langai buvo atdaryti, Teklė daužė balkone kilimus, o kiemsargis šlavė nuo šaligatvio sumintas eglių šakeles.

XXVI

Palydėjęs Liuciją į kapus, Liudas Vasaris pasijuto ir pats baigęs vieną savo gyvenimo tarpą. Juk mirė moteris, kuri kadaise jam, nieko nežinančiam, nieko nepatyrusiam, naiviam klierikui, pirmoji pažadino širdį audringiem jausmam ir pirmoji iškėlė didelį gyvenimo klausimą. Nuo to laiko štai ligi šiol jis blaškėsi, svyravo ir kankinosi, ieško-

damas išsivadavimo iš tų varžtų, kurie naikino jo asmenybę ir kūrybą. Per tą gana ilgą metų eilę Liucija jį mylėjo, nors jųdviejų gyvenimo keliai, susikryžiavę tik trumpais momentais, ėjo priešingom kryptim: jo — į išsivadavimą, jos gi — į mirtį.

Dabar, kai Liucijos nebėr, Liudas Vasaris pajuto aplink save ir savy šaltą nebylią tuštumą. Liucijos nusižudymas ir jos pomirtinis laiškas tarsi praskleidė kokią uždangą, už kurios slėpės daug nuostabių dalykų, bet dabar jau nieko to nebeliko. Visa tai buvo buvę: Liucija buvo jį mylėjusi, ji buvo daug klydusi ir klaidžiojusi, ji buvo daug kentusi, ji buvo buvusi nepaprasta pasiryžėlė. Mąstydamas apie Liuciją kaip apie buvusią ir amžinai išnykusią, Vasaris atsimindavo jos žodžius, kad mes tik tada ko nors pasigendame, kai esame negrąžinamai to netekę.

Taip jis dabar pasigesdavo Liucijos. Gal ne tiek jos pačios, kiek tos savo sielos būklės, tos ramybės, kurią suardė jos nusižudymas. Liucijos mirtis sukėlė jame kaip ir kokią baimę, tarsi jis iš tiesų būtų kaltas dėl tos katastrofos. Juk jeigu jis būtų mokėjęs prieiti prie Liucijos kaip geras prietelis, tinkamai ją supratęs ir įspėjęs, gal nelaimė nebūtų įvykusi.

Be to, jis dabar žinojo, kad Liucija tik jį vieną giliai mylėjo, nuo jųdviejų pirmosios pažinties ligi pat galo. Ir paskutinis jųdviejų suartėjimas pereitais metais dabar gavo visai kitokios reikšmės: tai buvo ne išdykusios aistros smaguriavimas, bet mylinčios moteries širdies reikalas.

Tat jį vargino dabar klausimas, ar jis turi teisę mylėti kitą moterį ir ieškoti gyvenime laimės, tartum nieko nebūtų atsitikę. Dabar jis matė, kad kunigavimas atskyrė jį nuo pirmosios jį mylėjusios moteries ir galbūt ją pražudė. Jis kunigavimu baigia nusikratyti, bet pirmoji klaida vis tiek lieka nebepataisoma. Tad ar nepakibo ties juo kokia nepalaima, kuri drums kiekvieną šviesesnę jo gyvenimo valandą ir keršys ne tik jam, bet ir tai, su kuria jis bandytų savo likimą surišti?

Taip tat susiformulavo dabar Vasary ankstyvesnė jo nuojauta, dar esant Liucijai gyvai, kad jos nelaimės stoja tarp jo ir Auksės. Taip pat ir Liucijos žodžiai, kad ji kaip vai-

duoklis jį sekiosianti ir po mirties priversianti save pamilti, dabar tarsi realizavosi tais gedulo ir liūdesio dienų sielvartais. Iš tiesų gi tai buvo paskutiniai jo baigiamojo laikotarpio išgyvenimai ir aidai, kurie Liucijos nusižudymo sukrėstoj jo sieloj dar kartą sujudo išgąstingom abejonėm ir grasinančiais vaizdais. Čia dar kartą prabilo tas seminarijos disciplinoj išauklėtas baugštus jautrumas, kuris kadaise versdavo jį tūnėti tuščioj apytamsėj koplyčioj, Kalnynuose sielotis dėl baronienės pažinties ir užsieniuose — dėl savo vienatvės.

Liudo Vasario gedulo mintys po Liucijos mirties buvo ne tik liūdėjimas, netekus artimo žmogaus, bet ir paskutinis jo kunigiškos sąmonės balsas.

Tuo tarpu aplinkui gyvenimas bėgo paprasta vaga, tartum iš tiesų nieko nebūtų atsitikę. Net ir artimieji Vasario pažįstami nenuvokė, kas darėsi jo širdy. Su Varnėnu jis kartais susitikdavo, bet apie tai nieko nekalbėdavo, Stripaitis buvo jau Amerikoj, su Meškėnu matydavos tik iš tolo.

Atlankydavo Liudas kartais Gražulius, bet intymesnių kalbų su Aukse vengdavo. Jis dabar norėjo vienų vienas išgyventi skaudų Liucijos mirties palikimą.

Auksė numanė, koki rūpesčiai slegia Liudą. Ji matė, kad tas dvelkiąs iš jo šaltis, kurį ji pajuto tuoj po Liucijos mirties, neleidžia nė jai prie jo prisiartinti ir padėti jam tuos rūpesčius išsklaidyti. Ją, tiesa, ėmė nerimastis, matant, kokį sunkų bandymą ir pavojų turi pakelti jųdviejų meilė, bet, antraip vertus, ji tikėjosi iš to bandymo ir daug gera. Pažindama Vasarį, ji matė, kad Liucijos meilė tebeglūdi jo širdies gilumoj ir kad jis pats gerai nesusivokdavo savo jausmuose, kai sakydavo mylįs vien tik ją, Auksę. Dabar, Liucijai mirus, turi atsitikti viena iš dviejų: arba jis, išgyvenęs savo skausmą, visa širdžia pakryps į Auksę, arba įsitikins, kad Auksės nemyli ir niekad nemylėjo. Tat ji pasitraukė, pasiryžusi laukti šiokio ar tokio pakitėjimo ženklų.

Praslinkus porai mėnesių po Liucijos mirties, svarbūs vieši įvykiai sukrėtė visą Lietuvos gyvenimą ir pasuko jį nauja kryptim. Gruodžio 17 d. perversmą daugelis sveikino su entuziazmu, bet kitų veidai niaukėsi rūpesčiu ir baime dėl krašto likimo. Liudas Vasaris, tada pirmą kartą pakirdęs iš savo sustingimo, domiai ėmė sekti naujų reiškinių pradžią,

ir jam atrodė, kad tautinė sąmonė ir kūryba žengia į naują laimėjimų kelią. Jis, kaip ir daugelis tų dienų optimistų, tikėjosi, kad lietuvio dvasia pagaliau išsivaduos iš siaurų dešinės ir kairės varžtų, kad staiga sukilęs kūrybos viesulas nupūs visokias šiukšles ir dulkes nuo aprembėjusios, apatiškos visuomenės, ir lietuviškas žodis, lietuviškas menas kartu su valstybės darbu statys tautos kultūros rūmą. Ir jis mąstydavo, kad, prasidėjus šiam laikotarpiui, turi prasidėti ir naujas jo gyvenimo tarpas.

Taip nusiteikęs jis praleido Kalėdų šventes ir uoliai ėmėsi plunksnos. Jis norėjo greitai baigti naują dramą, kuri turėjo pažymėti ir naują jo kūrybos laikotarpį — krypimą į realų gyvenimą, į aktualius tautos ir visuomenės reikalus. Svarbūs viešieji įvykiai ir jo paties darbas pakreipė jo mintis nauja linkme ir tarsi naujos gyvybės įdiegė į jo sielą. Liucijos atsiminimas jau nebekėlė jame nerimasties ir blogų nujautimų. Jis jau galėjo ramiai apie tą katastrofą galvoti ir blaiviai jos priežastis vertinti.

Praėjus pusei metų po Liucijos mirties, pavasarį, drama jau buvo baigta. Lengviau atsikvėpęs po šito darbo, jis dažniau galėjo lankytis pas Gražulius, klausytis Auksės muzikos ir plačiau išsikalbėti apie daugelį naujų reikalų ir klausimų.

Auksė jau nuo kurio laiko su džiaugsmu ėmė pastebėti, kad Liudo nusiteikime įvyko žymių atmainų. Visos tos nerimastys, kurias buvo sukėlusi Liucijos mirtis, atrodė jau išgyventos. Jis dabar nė karto apie tai nekalbėjo, jame nebuvo jaučiama to šalčio ir užsidarymo, ir jo žvilgsny Auksė vėl pradėjo išskaityti tai, ko nepasakydavo jo žodžiai. Jųdviejų bendravimas tapo vėl toks pat artimas ir nuoširdus kaip anksčiau, bet lemiamo klausimo, kas bus toliau, Liudas vis dar, matyt, vengė.

Vieną kartą jis, atėjęs į Gražulius, išsitraukė iš kišeniaus lapą popieriaus ir, rodydamas Auksei, kalbėjo:

— Žiūrėk, Aukse, tai dekretas, smerkiąs mane, mano elgesį ir mano raštus. Šitas popieriaus lapas prieš mane — tai kaip Rubikonas prieš Cezarį. Peržengus jį, kelio atgal nebelieka. Cezaris svyravo, bet vis dėlto peržengė ir laimėjo. O man kaip pasielgti?

Nors Vasaris kalbėjo juokaudamas, bet Auksė matė, kad

reikalas čia turbūt rimtas. Tačiau, tęsdama Cezario istoriją, juokavo ir pati:

— Legenda sako, kad svyruojantį Cezarį peržengti Rubikoną padrąsinusi kažkokia šviesi būtybė, gal jo mūza. Pripažink tą rolę man. Parodyk, kas tai per raštas?

— Raštas čia, Aukse, lotyniškas,— aiškino Vasaris, skleisdamas lapą ant stalo.— Jau vien dėl to tu negali man atlikti Cezario mūzos rolės, kad per menkai moki lotynų kalbą.

— Na, pakaks su Cezariu, į kurį tu visai nepanašus! Kas ir ką čia tau rašo?

— Tai yra raštas iš vyskupo kurijos. Liepia man apsivilkti sutaną, apsigyventi prie bažnyčios, atlikti rekolekcijas, kalbėti brevijorių, laikyti mišias, nevaikščioti į teatrą ir savo raštus duoti dvasinei cenzūrai. Kaip manai, ar tai ne per maža?

— Rimtai?.. Tu nejuokauji?.. — nustebusi klausė Auksė.

— Nė kiek. Tiesą pasakius, aš jau seniai tokio rašto laukiau.

— Na, aš niekados nemaniau, kad Bažnyčios vyresnybė būtų toki siauri žmonės!

— Kodėl siauri? — nesutiko Vasaris.— Tie reikalavimai yra visai racionalūs. Jeigu aš būčiau ketinęs likti kunigų luome, ir be įsakymo būčiau juos įvykdęs. Paprasta gyvenimo logika to reikalauja.

Bet Auksė stebėjosi:

— Duot kontroliuoti savo raštus ir nevaikščioti į teatrą šiais laikais? Kas gi čia per logika?

— Žinoma! Kunigų luomas turi būti aiškus ir disciplinuotas, jeigu jis nori būti stiprus ir gyvenimą valdyti. O jis to nori. Dvasinė vyresnybė turėtų tučtuojau imti nagan kiekvieną, kas pradeda krypti iš luomo vėžių. O kas jau iškrypo arba nenori laikytis jo dėsnių, prašom — tam laisvas kelias! Deja, vyresnybė taip nesielgia. Ji per dažnai toleruoja įvairius kompromisus ir nusižengimus Bažnyčios dėsniam, jei kitais atžvilgiais jai tai yra naudinga. O tuos, kurie aiškiai ir atvirai nori pasitraukti iš netinkamo sau luomo, persekioja ir smerkia. Čia tai nesusipratimas, siaurumas ir fanatizmas! Aš niekad nieko nesakysiu prieš vidujinę luomo santvarką ir griežtus reikalavimus tiem, kurie nori jame pasilikti, bet nu-

tariau priešintis ir, reikalui esant, kovoti dėl teisių tų, kurie iš jo išstoja. Mūsų amžiuj tolerancija turėtų būti ne išmalda, ne malonė, ne kompromisas, bet teisė ir pareiga. Visi esame žmonės!

Bet Auksė į tokią griežtą jo kalbą atsakė skeptiškai šypsodamasi:

— Gera dabar tau taip protauti ir pritarinėti dvasiškių luomo reikalavimam, kuomet pats esi jau beveik išsivadavęs iš to luomo varžtų. Bet atsimink apie kitus, kurie nėra taip laimingi kaip tu ir negali pasekti tavo pėdom. Jie norom nenorom pasiliks kunigų luome ligi mirties. Štai tiem reikia, kad kunigavimo našta taptų lengvesnė.

— Taigi tik dėl jų, Aukse, ir reikia reformos! Tegul būna jiem atviras kelias į gyvenimą ir į kitokį naudingą darbą. Tegul kunigauti pasilieka tik tie, kurie to nori ir tam tinka. Tokiem kunigavimo našta nėra sunki, ir jokių lengvatų nė laisvių jie nereikalauja.

— Tebūnie! — sutiko Auksė, nenorėdama ilgiau ginčytis.— Baikim tas diskusijas. Nori? — paskambinsiu tau porą Čiurlionio preliudijų.

Bet Vasaris norėjo dar kažką pasakyti, kas jam gulėjo ant širdies.

— Palauk, Aukse, aš tavo muziką labai mėgstu, bet šiandie man svarbi, lemiama diena. Pasikalbėkime dar valandėlę. Aš noriu, kad tu mane visai gerai suprastum.

Jis perėjo porą kartų per salioną, o Auksė, staiga nerimasties apimta, laukė, ką jis dar pasakys.

— Iš tavo žodžių, Aukse,— pradėjo Liudas,— aš matau, kad tu mane laikai dabar beveik jau atbaigtu žmogum, kuriam viskas aišku, kurio klaidžiojimai ir kovos jau pasibaigė, o belieka vien ramiai atsisėdus rašyti dramas ir poezijas. Dėl to tu vadini mane laimingu, kuriam kiti gali pavydėti...

— Na, nestvarstyk mano žodžių! Taip gerai aš apie tave nemanau.

— Bet vis dėlto... Tu ir kiekvienas, kuris taip manytų, smarkiai klystų, Aukse. Aš dabar įsitikinau, kad kas aš bebūčiau, abejojimų, vidaus kovų ir kentėjimų vis tiek neišvengsiu. Pagaliau, ar reikia nuo jų bėgti? Aš manau, kad

ne. Be vidaus kovų ir kentėjimų nėra kūrybos. Tik nuolatos degdamas ir atsinaujindamas meno žmogus gali kūrybiškai save pareikšti.

— Tai reikėjo pasilikti kunigu. Būtum galėjęs kankintis visą amžių!

— Ne, tai visai kas kita, Aukse! Būdamas kunigu aš kovojau ir kentėjau, jausdamasis esąs ne savo vietoj, dėl savo vidaus disharmonijos — ir tai buvo egoistiškas skausmas, savęs narpliojimas ir analizavimas. Išsivadavęs aš turėsiu kovoti dėl principų, dėl gyvenimo teisių ir santvarkos, o gal stačiai ir dėl duonos kąsnio... Bet aš manau, kad tai bus prasmingesnė kova ne tik man, bet ir kitiem.

— Taip, Liudai,— pritarė Auksė.— Dėl viso to kovoti reikia. Tik aš manau, kad tu tą kovą įsivaizduoji per daug niauriai ir net tragiškai.

— Taip, aš esu pasiryžęs viskam! Kelias, į kurį aš stoju, bus sunkus, bet trauktis iš jo neketinu. Jei netesėsiu, beliks pasekti Liucijos pėdom.

— Na, ką dar tu čia šneki! — net pasipurčius protestavo Auksė.— Žinok, kad tik tas laimi, kas neabejoja laimėsiąs ir apie jokias katastrofas nemano.

— Aš tai kalbu dėl to, Aukse, kad noriu tavęs paklausti, ar tu būtum pasirengusi eiti su manim net ir tokiu keliu, kur lauktų mudviejų skurdas, neapykanta, panieka, persekiojimai ir net katastrofa?

Didelio pasiryžimo jausmas sukilo Auksės krūtinėj. Tvirtai žiūrėdama Vasariui į akis, atsakė:

— Taip, Liudai. Su tavim aš nesvyruodama sutikčiau eiti net ir tokiu keliu.

Abudu nutilo, bet gerai vienas kitą suprato ir be tolimesnių pasiaiškinimų.

— Na, tai paskambink Čiurlionio preliudijas,— paprašė Vasaris, paėmęs Auksę už rankos ir vesdamas ją prie fortepijono.

Išėjęs iš Gražulių, jis panoro dar kiek pasivaikščioti, nes diena buvo pavasariškai viliojanti, šilta ir graži. Jis perėjo Laisvės alėją, pasuko į Vytauto prospektą ir netrukus pasijuto esąs ties kapinėm.

Vešliai susprogę žaliavo medžiai ir krūmai, kvepėjo

žiedai, čiulbėjo šakose paukščiai. Kapinės atrodė kaip koks smagus, gyvybės kupinas sodas.

Vasaris žengė pro vartelius gilyn, pasuko į kairę ir po valandėlės sustojo ties Liucijos Glaudžiuvienės kapu. Gražus marmurinis kryžius ir pilka granito lenta puošė amžino Liucijos poilsio vietą. Kaip ugnis žėrėjo auksinės raidės saulės spinduliuose.

Nuleidęs galvą parymojo Vasaris prie geležinių kapo grotų ir atsitraukdamas pamanė, kad geltonos Aušrakalnio kačpėdėlės, kurias taip mėgo Liucija, gerai tiktų prie tų auksinių raidžių ir pilko granito...

Parėjęs namo, jis atsisėdo prie stalo ir, atsilošęs kėdėje, ilgai mąstė.

Jis perbėgo mintim visą savo gyvenimą nuo pačių pirmųjų kūdikystės atsiminimų: kaip jis išsigando skrendančių padange debesėlių, kaip nuo Aušrakalnio žiūrėdavo į giraitę, kurioje veisės gyvatės, o anoj pusėj spindėjo šviesūs rūmai, ir kaip naktigonyse miško tamsoj jį žavėdavo tėvo sukurtas laužas.

Paskui Šešupės krantuose jis traukia revoliucines pirmos gegužės dainas ir seminarijos koplyčioj klauso monotoniško dvasios tėvo balso. Katedros Nepažįstamoji ir Liucė — ir pirmosios mišios, ak, tokios varginančios ir klaidžios!..

Jis pakyla nuo stalo ir ilgai žingsniuoja po kambarį.

Kalnynų gyvenimas su visom smulkmenom slenka per jo galvą. Baronienės viliojantis juokas ir nerūpestingos kalbos dabar tik liūdną šypsnį iššaukia jo veide. Vargšė baronienė!..

Toliau jo atsiminimai jau šuoliais skrenda vieni pro kitus, vis artėdami, vis skubėdami, kol pagaliau vienam momente susitelkia visa dabartis. Kaip koki voratinklio siūlai į visas puses dar driekiasi jo paskutinių metų išgyvenimai ir rūpesčiai. Bet jie jau tirpsta toly, jie jau blanksta ir žūva naujai užplūstančioj išsivadavimo šviesoj.

Vasaris sėda prie stalo, pasitiesia prieš save lotynišką kurijos raštą, ima popieriaus lapą ir stambiom raidėm pradeda rašyti:

NN vyskupystės kurijai Liudo Vasario

PAREIŠKIMAS

PRIEDAI

IV
Į ŠVIESIĄ BUITĮ

[„Altorių šešėly“ ketvirtosios dalies fragmentas]

19** m. gegužės 17 d. mirė geriausias mano draugas Liudas Vasaris. Poeto literatūriniam palikimui sutvarkyti buvo sudaryta komisija, į kurią patekau ir aš. Man buvo pavesta susipažinti su velionies archyvu ir rankraščiais. Tuoj po laidotuvių ėmiausi darbo. Medžiagos pasirodė daug: laiškų, dienoraščių, paskaitų, pranešimų ir kalbų, niekur nespausdintų, švariai mašinėle perrašytų eilėraščių, pora dramų.

Mano dėmesį ypačiai patraukė storas, didelio formato, kietais viršeliais sąsiuvinis, kurio pirmajame puslapy stambiomis raidėmis buvo užrašyta antraštė „Į šviesią buitį“. Pavartęs sąsiuvinį, tuojau supratau, kad čia esama autobiografinio pobūdžio veikalo, pusiau dienoraščio, pusiau atsiminimų, nušviečiančių paskutinįjį poeto gyvenimo laikotarpį.

Bevartydamas ir beskaitinėdamas kitus rankraščius, aptikau pluoštą vienos jaunos moteries — ir man gerai pažįstamos — laiškų ir Vasario žmonos dienoraščio nuotrupų. Kai visus tuos rašinius perskaičiau, pamačiau, kad jie vienas kitą nuostabiai papildo ir sudaro gana darnią visumą — įdomų psichologinį romaną iš Liudo Vasario gyvenimo.

Šitas radinys mane labai nudžiugino. Aš pats kadaise esu parašęs romaną „Altorių šešėly“, kuriame panaudojau nemaža medžiagos iš savo draugo išgyvenimų. Romanas liko kaip ir nebaigtas. Tiesa, Liudas Vasaris, kaip jis romane pavaizduotas, išsiveržia iš „altorių šešėlio“, bet pats jis taip ir lieka savo gyvenimo vidury tarsi kokioj kryžkelėj. Mane, tikiuosi, kad ir daugelį romano skaitytojų, domino tolimesnis Vasario likimas, ar jo išsivadavimas buvo pilnutinis, į kokius buities horizontus tas išsivadavimas atidarė jam kelią, ar, vaizdingiau kalbant, besileidžiant jo gyvenimo saulei, tirštėjant ir ilgėjant visų daiktų šešėliams, taip pat ir pailgėjęs

„altorių šešėlis“ nekrito skersai jo gyvenimo tako ir neaptemdė tų buities viršūnių, į kurias jis nuo pat jaunų dienų veržėsi.

Šias mintis aš ne kartą esu jam dėstęs, prisipažindamas, kad noriu rašyti ketvirtąją romano „Altorių šešėly“ dalį. Jis kantriai išklausydavo mano išvedžiojimų, bet kuo griežčiausiai drausdavo dar kartą liesti jo gyvenimo temą literatūroje. Jis buvo labai nepatenkintas ir pirmomis romano dalimis ir ilgai ant manęs pyko, kam aš jį padariau literatūriniu personažu, net ir pavardę mažai tepakeitęs. (Tikrosios jo pavardės aš nė čia nesakysiu.)

Mudviejų pasikalbėjimai dažniausiai vykdavo jo bute, Antakalny, iš kur atsidarydavo puikus vaizdas į miestą ir Neries pakrantes. Vasaris mėgdavo tysoti aukštielninkas plačioje sofoje, rūkydamas cigaretę, o aš įsikurdavau fotely jo kojūgalyje, vartydavau žurnalą arbą kokį meno albumą, kokių jis daug turėjo, gėrėdavausi matomu pro langą vaizdu ir stengdavausi įtraukti savo draugą į atviresnį pokalbį.

Ne visuomet man tai pavykdavo. Vasaris buvo nekalbus, užsidaręs, į mano klausimus atsakydavo trumpai, pats jokios žodingesnės temos nepradėdavo, ginčų vengdavo. Mudu dažnai tylėdavom, pasikeisdami viena kita nereikšminga pastaba. Aš prie to buvau pripratęs, manęs ta tyla nevaržydavo.

Kartais aš išsivadindavau jį pasivaikščioti kur nors į Vilnelės atkrantes, Gedimino kalną arba Belmontą. Jis, nors vyresnis, pasirodydavo už mane ištvermingesnis, trypdavo žvaliai, rankas susimetęs už nugaros, truputį pasidavęs į priekį ir nuleidęs galvą, ypačiai jei būdavo susimąstęs. Esant gražiam orui, jis eidavo vienplaukis, ir vėjelis taršydavo jo gerokai paširmėjusius, bet dar vešlius, ilgus plaukus. Jis mėgdavo eiti greitai, ir aš vos suspėdavau kulniuoti greta jo savo skaudamomis kojomis, lazdute pasiramsčiuodamas.

Susiradę tinkamą vietelę užuvėjoj, sėsdavom ant žolės arba ant akmens ir kurį laiką gėrėdavomės nuostabia Vilniaus panorama. Mudviejų pasivaikščiojimai dažniausiai įvykdavo apie pavakarę. Miestas skendėdavo pilkšvai melsvose ūkanose ir šešėliuose. Po mūsų kojomis, žemai, šnarėjo Vilnelė, vinguriavo Bernardinų sodo takai, toliau iš rusvų senoviškų stogų mišinio kilo į viršų Bernardinų, Šv. Onos, Šv.

Mykolo bokštai, dar toliau į kairę ir į dešinę tirštėjančiose ūkanose dunksojo miestas su kitais bokštais, iškilusiais viršum papilkavusios stogų jūros.

Jausdamasis apgaubtas ir sujungtas su savo draugu bendros nuotaikos, aš bandydavau prasiskverbti giliau į jo sielą, į jo vidaus pasaulį.

— Tavo gyvenimas, Liudai,— sykį pradėjau aš,— kaip šitas miesto vaizdas. Iš tolo ir iš aukšto žiūrint daug jame pilkumos, ūkanų, bet žiūrėk, kiek nuostabių spindinčių viršūnių prasimuša iš tų ūkanų. O ir ūkanose rastum daug įdomių dalykų. Tavo gyvenimas nėra turtingas nepaprastų įvykių, nuotykių, bet savo viduje tu esi išgyvenęs daug klaidžiojimų, vingių ir širdies neramumų.

— Taip, brolau, išgyventa nemaža,— sutiko jis.

— Bet pagaliau tu radai savo kelią. Tu nurimai, įsitvirtinai gyvenime, jautiesi pasiekęs savo tikslą.

— Tu taip manai?..

— Visi taip mano, kurie tave pažįsta.

Jis karčiai šyptelėjo.

— Visi taip mano, kurie manęs nepažįsta. Keista, kad ir tu prie tokių priklausai.

Prisipažinsiu, kad aš ne visiškai taip maniau. Aš tokiu būdu norėjau vien paskatinti jį atviriau pasisakyti.

— Matau, kad tave kažkas slegia. Tu man nepasipasakosi atviriau, kas tave kankina?

— Gal kada vėliau. Dabar dar ne laikas.

Nieko jis man nepasipasakojo nė vėliau. Ir niekad, deja, savo širdies nei man, nei kam kitam jis jau nebeatvers. Jo jau nebėra. Ilgainiui aš pats daug ką pastebėjau ir supratau. Bet neužbėgsiu įvykiams už akių. Jei mano draugas nutilo amžinai, tai tegul prabyla jo mintimis ir jausmais šie jo palikti lapai.

...Man sukako 60 metų. Tokios sukaktys rašytojui paprastai veltui nepraeina. Nepraėjo nė man. Draugai ir gerbėjai — tikrieji ir apsimetėliai — suruošė viešą iškilmingą minėjimą su kalbomis, sveikinimais, linkėjimais, dovanėlėmis. Turėjau kalbėti ir aš — atsakyti, dėkoti. Viso to neminėsiu. Nesvarbu, ką man sakė nė ką aš sakiau. Įdomesnio turinio,

gilesnės prasmės tokiais atvejais būva nedaug. O vis dėlto kažkas širdy paliesta, kažkas pakilnota — ir štai lig šiol negaliu nurimti. Praeitis prabyla, ir dabartis jai atsiliepia. Praeity mestas grūdas išaugo į didelį augalą, pražydo ir mezga vaisių. Seniai jau užmezgė. Baigia nokti ir greitai nukris. 60 metų!

Tačiau širdis ne dėl to nerimsta. Praeitis ir dabartis mano gyvenimo vieno etapo riboj — senatvės riboj — susitinka kaip draugai ir priešai, susilieja kartu saldžiame ir karčiame pasibučiavime. Praeitis sako: ką tu padarei su visu tuo, ką aš tau daviau? Dabartis atsako: tu man davei skausmo ir sielvarto gemalus; jie vešliai suklestėjo, džiaukis! Praeitis nenusileidžia: aš tau daviau jautrią sielą, laisvės troškulį, priespaudos neapykantą ir poeto talentą; kaip tu visa tai sunaudojai?

Bet liaukimės alegorizavę! Sausomis alegorijomis, proto sąvokomis neišreikšiu to sudėtingo psichinės būsenos komplekso, kuris reiškiasi manyje mano gyvenimo saulėlydžio metu.

Saulėlydžius mėgau nuo pat jaunystės. Gėrėdavausi jais nuo savo tėviškės kalnelio, sekdavau besileidžiančią saulę pro siaurą niūrių seminarijos mūrų langą, mačiau ją Alpių viršūnėse, lydėjau ją nuo Palangos kopų, beskęstančią į tylų Baltijos jūros horizontą.

Nesibaidau nė savo gyvenimo saulėlydžio. Jei jo neaptemdys iš mano paties sielos kylančios ūkanos, jis gali būti gražus ir didingas. Jį gali papuošti naujos, tik saulėlydžiais matomos ugnys ir temstančiame zenite beįsižiebiančios žvaigždės.

Ne veltui aš nugąstauju sutemose kylančių ūkanų. Ir ne vien ūkanų. Pro ūkanas ir ūkanose kartais susidaro keisti, vaiduokliški pavidalai, kurie primena kažką tolima, kas turėjo būti palaidota užmirštyje, kas turėjo išnykti iš sąmonės amžinai, negrįžtamai. Iš sąmonės tarsi išnyko, o pasąmony kažkur giliai liko. Ir štai tos ūkanos kaip kokie opiumo dūmai kartais suknibžda tais keistais, vaiduokliškais pavidalais. Tik opiumo fantasmagorijos, sako, malonios, dangiškos, o manosios — šiurpiai niūrios, slegiančios, siaubingais sapnais kamuojančios.

Visa tai, ką aš čia rašau ir rašysiu — išgyvenimai bei nuotaikos — liečia ir lies tą mano gyvenimo laikotarpį, kuris prasidėjo po įvykių, aprašytų Putino romano „Altorių šešėly" trečioje dalyje. Romanas baigiasi, kaip aš sėdau rašyti pareiškimo vyskupui, atsisakydamas kunigystės.

Pareiškimą aš parašiau, iš luomo išstojau. Kategoriškas, lemiamas šio žingsnio patvirtinimas buvo mano vedybos su Aukse.

Neaprašinėsiu, kokių atgarsių tas žingsnis sukėlė visuomenėje, kokį įspūdį padarė mano šeimai — tėvams, broliams, seserims ir giminėms,— ir kiek sielvarto man dėl to teko išgyventi. Tai būtų per daug asmeniški, nors smalsiam skaitytojui gal ir įdomūs atsiminimai. Tačiau vargu ar jie turėtų platesnės, bendrinamosios reikšmės, o aš vis dėlto noriu, kad mano gyvenimo vykę ar nevykę žingsniai, mano paties aprarašyti, atskleistų kažkokius buities dėsnius, kuriems žmogus noroms nenoroms paklusdamas, pildai savo uždavinį žemėje. Aš esu įsitikinęs, kad kiekvienas žmogus tokį uždavinį, paskirtį turi. Turiu savo paskirtį ir aš. Kitaip — beprasmiška būtų gyventi, beprasmiška kentėti, beprasmiška klaidžioti kryžkeliais,— ir jau ne vien beprasmiška, bet stačiai nusikalstama būti kitų skausmo priežastimi, kaip aš esu buvęs ne vieną kartą. O, kad aš savo tą paskirtį rasčiau! Kad ją suvokčiau bent savo gyvenimo kelio pabaigoje! Kad ją išskaityčiau savo gyvenimo faktuose, jausmuose, mintyse — visame tame, ką noriu šiuose lapuose atskleisti.

Kad aš nutraukiau ryšius su dvasininkų luomu ir Bažnyčia, niekad nesigailėjau ir nesigailiu. Jokio sąžinės graužimo dėl to nejaučiau. Atrodo, kad čia viskas baigta, ir jokie praeities fantomai negalėtų drumsti mano sielos. O tačiau drumsčia. Drumsčia rafinuotai, subtiliai, tokiais kaltinančiais, priekaištingais vaizdais, kokių negalėtų sugalvoti pikčiausias mano kaltintojas, įžvalgiausias bažnytinio tribunolo prokuroras. Jei jis tyli dienos saulei šviečiant, man budint, sąmoningą gyvenimą gyvenant, tai prabyla nakties glūdumoj, per miegus ir sapnus darydamas mane dalyviu tokių scenų, statydamas į tokias situacijas, kad aš pabundu plakančia širdžia, prakaito išmuštas, o kartais šaukdamas iš pasibjaurėjimo ir norėdamas nusikratyti krūtinę užgulusia našta. Tokie sapnai dažniausiai

rodo mane kaip nusikaltėlį kunigą, šventvagiškai administruojantį sakramentus, užmirštantį mišių ritualą arba jame suklydusį ir besipainiojantį visos bažnyčios ir klero akivaizdoje. Detaliau viso to neaprašinėsiu. Man pačiam koktu tai prisiminti, nors jokių išvadų iš to nedarau.

Ne, išvadas reikia daryti. Išvados savaime peršasi, kai palyginu, kaip mano pasąmonis reaguoja, tiksliau sakant, nereaguoja į kitus faktus, išgyvenimus. Mesdamas kunigavimą, vesdamas žmoną, aš suteikiau begalinio skausmo savo tėvams. Apie tai aš dažnai galvoju, ir ši žaizda ligi šiol neužgyja mano širdy. Tačiau dėl to niekados jokių priekaištingų sapnų nesapnavau. Mano sąžinė dėl to man nekeršija. Kartais susapnuoju motiną arba tėvą — giedrius, palankiai man nusiteikusius, mane mylinčius. Tėvas mano sapnuose pasirodo dargi giedresnis, negu būdavo gyvenime. Kasdienėj buity, darbuose, kurie sunkiai jį slėgdavo ir kuriuos beveik vienas nudirbdavo, jis dažnai būdavo piktas, paniuręs, išvargęs. Sapnuose — niekados.

Abudu tėvai buvo labai religingi ir mane taip auklėjo. Tas religinio auklėjimo griežtumas apkartindavo man ne vieną jaunystės momentą. O tačiau ne jis, bet seminarinis auklėjimas giliau įsiskverbė į mano sielą, visam gyvenimui paliko neišdildomų nuosėdų.

Vadinasi, ir tai pirmoji išvada, seminarinio auklėjimo sistema, pagrįsta iš dalies vis naujų emocijų žadinimu, iš dalies negyva rutina, taip giliai įsiėda į širdį, į sąžinę, kad palieka pėdsakus visam gyvenimui.

Antroji išvada, kuria aš kartais kratausi, tai kad aš vis dėlto turbūt turiu kažkokio, gal iš tėvų paveldėto polinkio į mistiką, į sąžinės jautrumą ir į perdėtą savęs analizavimą bei apsikaltinimą dėl visai menkų, beveik nė dėmesio nevertų dalykų.

Šitas nesveikas mano polinkis man darė ir tebedaro nemaža žalos, mažindamas mano ryžtingumą, priversdamas svyruoti tais atvejais, kur reikalingas greitas sprendimas ir veiksmas. Tas polinkis varžė ir tebevaržo ir mano emocinį gyvenimą. Man drovu kalbėti apie meilę, išreikšti savo jausmus moteriai. Juk meilė moteriai seminarijos auklėjimo sistemoj buvo vaizduojama kaip nuodėmingas jausmas. Visa ta

teologinė realių ar įsivaizduojamų santykių su moterimi kazuistika taip apipainiojo kaip kokiais voratinkliais mano širdį, kad aš jau beveik netekau gryno jausmo suvokimo: ar aš tikrai myliu, ar tik noriu mylėti, ar vien įsivaizduoju mylįs.

Taip buvo santykiuos ir su mano žmona. Ji mane pamilo nuoširdžiai ir pastoviai. O aš ją? Kad nepastoviai, parodė tolimesnis gyvenimas. Bet ar nuoširdžiai iš pat pradžių? Štai klausimas, į kurį man sunku atsakyti. Žinau, kad jai nemelavau ir neveidmainiavau. Apie meilę, jausmus mudu nedaug kalbėdavom. Aš tos temos vengdavau. Taip ir sakydavau, kad man drovu apie tai kalbėti. Pasiūlymą tuoktis padarė ji, o ne aš. Mudu buvome draugavę jau apie penketą metų, sutardavome, apsipratome, jokių aštresnių prieštaravimų tarp mudviejų nebuvo kilę. Jai pasiūlius tuoktis, aš sutikau, tiesa, ne iš karto, bet po kai kurių svyravimų, kuriuos pagaliau nugalėjau.

Pasiryžimą ją vesti nulėmė ne vien tai, kad aš savo įsitikinimais ir visa siela jau buvau atitrūkęs nuo Bažnyčios, bet ir mano tuometinės pažiūros į pilnutinį žmogiškąjį gyvenimą. Viengungio buitis man atrodė nėra pilna to dvasinio turinio, kuris privalomas visapusiškai išsivysčiusiai asmenybei. Aš maniau — ir turėjau tam pavyzdžių,— kad viengungio moralė yra dažnai pakrikusi, ydinga, o viengungio menininko emocinis gyvenimas, patirtis, santykiai su žmonėmis, žodžiu, didelė dalis viso to, kas maitina jo kūrybą, jam arba neprieinama, arba suluošinta, sumenkinta, ribota. Be to, vedybomis aš norėjau galutinai ir griežtai pasitraukti iš luomo ir užkirsti kelią visokiems bandymams mane į jį grąžinti.

Šį pastarąjį tikslą aš iš tiesų pasiekiau, bet dėl aukščiau išdėstytų samprotavimų turiu čia pat, įvykiams užbėgdamas už akių, pasakyti, kad berods apsirikau. Tolimesni mano gyvenimo įvykiai parodė, kad mano stichija, kurioje galėjo suklestėti mano kaip žmogaus ir kaip poeto menininko asmenybė ir kūrybiniai sugebėjimai — tai vienatvė laisvėje ir laisvė vienatvėje.

Kad skaitytojui būtų aiškūs tie tolimesni mano gyvenimo įvykiai ir atrodytų logiškos jų pasėkos, turiu čia atitaisyti tai, ką primelavo Putinas apie Auksę trečioje „Altorių šešėly" dalyje. Mano draugas, naudodamasis beletristo teise ir turbūt

norėdamas suklaidinti smalsuolius, visur ieškančius autentiškos tikrovės, Auksės paveikslą nutapė netikrą, išidealizuotą. Tokia Auksė nesiderina su vėlyvesniaisiais mudviejų gyvenimo įvykiais, tiek daug sielvarto suteikusiais man ir jai.

Ji nebuvo, kaip rašo Putinas, nei amerikietė, nei muzikė, nei jos tėvas turėjo mieste namus. Ji buvo paprasto kaimo mergaitė, valstiečių tėvų duktė, studentė humanitarė, vidutinių gabumų, su praktišku protu, stipria valia. Šitoj vietoj nenoriu aš jos detaliau charakterizuoti. Jos gerieji privalumai ir neigiamos būdo savybės paaiškės iš tolimesnės mūsų gyvenimo eigos, kurią aš pasiryžau atvirai aprašyti. Ne vienu atveju darysiu tai skaudama širdimi, tačiau teisybės jausmo vedamas.

Mudviejų gyvenimas iš pat pradžių ėmė tekėti ramia vaga. Ilgus metus jokių rimtesnių nesutarimų tarp mudviejų nekilo. Ji buvo ištikima, mane mylinti žmona, aš, nors didele meile jai neliepsnojau, bet šiltas draugiškumo jausmas sėkmingai pavadavo meilės reikalą. Materialiu atžvilgiu mūsų gyvenimas buvo aprūpintas gerai, o tai [sudaro] tvirčiausią taikaus sugyvenimo pagrindą šeimoms, kurių jausminiai ryšiai nėra labai stiprūs. Vargas, skurdas, nepritekliai yra šeimos tvirtumo bandymas. Mums tokio bandymo nereikėjo patirti.

Tik dabar, po daugelio metų, kai atsigręžęs į praeitį pažiūriu, ką aš nudirbau ir ką galėjau nudirbti, mano sieloje kyla kartus nepasitenkinimo jausmas. Visuomenei, tautai aš daviau per maža. Dėl ko? Kas kaltas? Kaltas pirmiausia aš, bet gal ne mažiau kalta ir mano tų metų gyvenimo draugė.

Aš esu lėto, gana pasyvaus būdo. Ambicingumo manyje nedaug. Man stoka veiklumą ir kūrybą skatinančių akstinų. Reikia, kad kas iš šalies mane žadintų, ragintų, baksnotų. Tiesa, aš dirbau nelengvą darbą universitete. Laiko ir jėgų kūrybai likdavo ne tiek jau daug. Tačiau ar darbą universitete aš nelaikiau savo kūrybinio neveiklumo pateisinimu ir savęs apgaudinėjimu? Taip iš tiesų ir buvo. Koks bebūtų buvęs tas darbas, atliekamo laiko nuo jo likdavo pakankamai. Ne laiko, bet kūrybinio entuziazmo stoka žudė beužsimezgančius naujų sumanymų, temų, siužetų gemalus.

Mano žmona manęs neskatino, bet man pataikavo. Ji tenkinosi tuo, ką aš buvau pasiekęs. Naujų kūrybos galimybių,

platesnių horizontų ji man nebandė atskleisti. Ji jų nepasigedo ir neieškojo.

Ieškoti naujų horizontų neskatino nei visa to laiko mane supanti visuomeninė, nei kultūrinė aplinka. Tai buvo buržuazijos bei miesčionijos augimo ir įsitvirtinimo metai. Didžiausios tiek valstybės tarnautojų, tiek pramonininkų, tiek laisvųjų profesijų žmonių pastangos buvo nukreiptos į turtą, į prabangą. Butų stoka skatino statytis namus. Aukštos butų kainos viliojo statytis didelius namus ne pagal pajamas. Reikėjo jas papildyti kyšiais, sukčiavimiais, valstybės iždo grobstymais. Kultūros reikalai tokiems žmonėms nerūpėjo.

Valdžią buvo pagrobę tautininkai — nedidelė partija, neturinti krašte pasitikėjimo. Valdė ji diktatoriškai, be demokratinės parlamentinės kontrolės, kariškių klikos remiama. Vyriausybės sferose, biurokratijoje šaknijosi korupcija. Menkystos ėmė pūstis ir vaidinti žymias asmenybes. Kultūros stoką reikėjo pridengti išviršiniu blizgesiu. Rautais ir baliais būdavo atžymimos tautinės šventės, žymiosios sukaktuvės, valdžios žmonių vardinės, Naujieji metai. Daug rašalo ir tulžies jau ir anais laikais išlieta dėl visų tų negerovių, dėl lietuvių literatūros ir meno krizės, dėl kultūros smukimo. Būta ir tada žmonių, kurie kritiškai žiūrėjo į gyvenimą, teisingai jį vertino, ieškojo išeities.

Deja, aš jųjų tarpe nebuvau.

[*Vilnius, 1958, gegužės pirmosios dienos*]

„ALTORIŲ ŠEŠĖLY“ TREČIOSIOS DALIES PIRMOJO SKYRIAUS PIRMINIS VARIANTAS

Kun. prof. Naudžius ruošėsi priimti svečių. Ruošėsi jis rūpestingai ir noromis, nes svečius mėgo ir pats buvo didelis amatorius gerai pavalgyti ir išgerti.

Stalas buvo ištiestas salione, nes kun. profesorius dėl butų stokos laikinojoj sostinėj turėjo tik du kambariu. Tarnaitė Barbė dėliojo lėkštes ir užkandžius, o pats šeimininkas pilstė į karafkėles keleriopą užpiltinę valstybinę, po lašelį ragaudamas patikrinti jos skoniui. Prof. Naudžiaus užpiltinės buvo garsios visame Kaune, bet žinovai ypatingai vertino šermukšninę, kurios sekreto sakėsi nežinąs nė pats profesorius, nes gaunąs jos iš provincijos. Fasono dėlei vidurį stalo puošė bonka „Martelio“, o spintoj liko dar pora bonkų vyno poniom, jei kartais jos užsimanytų nuo stipresnių gėralų atsisakinėti.

Užkandžiai, kuriuos baigė dėlioti Barbė, buvo taip pat gausūs ir įvairūs, kaip ir gėralai. Be keleriopai sudarytos silkės, kumpio ir kitų paprastesnių valgių, profesorius parūpino dar visokių delikatesų: rūkyto liežuvio, konservų, sibiriško juodo kaviaro, majonezo, karnišonų ir kitokių apetitą žadinančių prieskonių. Jeigu spręsti iš profesoriaus stalo, gyvenimas Lietuvoj tuo metu turėjo būti lengvas ir karo padarytos žaizdos jau apgijusios.

Iš tiesų, nusiskųsti gyvenimu kun. Naudžius neturėjo jokio pagrindo. Dėstė jis universitete nepirmaeilės svarbos teologiškus dalykus, algą ėmė didoką, jokių ypatingų rūpesčių neturėjo, o ir viešojo gyvenimo aplinkybės kėlė optimistišką nuotaiką. Valdė tuomet Lietuvą trečiojo Seimo pastatyta krikščioniška vyriausybė, ir patys kunigai turėjo daug žymių vietų valstybės aparate. Prof. Naudžius, tiesa, vyriausybei tiesiogiai nepriklausė, bet vis dėlto, valdant saviem žmonėm, gyvenimas atrodė giedresnis ir savo paties asmuo saugesnis. Buvo iš to net ir šiokių tokių patogumų. Prireiks tau, pav.,

nuvažiuoti į Alytų, Marijampolę ar Uteną, paskambinai kuriam ministeriui, ir atsiųs tau puikią mašiną — tik sėsk ir važinėk nors visą dieną, o kartais ir parą. Arba šiaip koks reikalas valdžios įstaigoj, valdant saviesiem, visai kas kita.

Dėl to prof. Naudžius, kai tik kviesdavosi pas save didesnį būrį svečių, visados prašydavo atsilankyti ir vieną kitą įtakingesnį Seimo[16] atstovą arba net ir ministerį. Visi pas jį mielai lankydavosi, nes žinojo, kad kompanija bus šilta, o išgert ir pavalgyt — ligi valios.

Kai užkandžiai ir gėralai jau buvo sudėlioti į stalą, kun. profesorius ėmė skirstyti korteles, kur kuriam svečiui sėdėti. Pakviestųjų buvo 15 žmonių, ir tinkamai juos susodinti atrodė nemenkas uždavinys.

— Gale stalo pasodinsiu ponią direktorienę,— samprotavo profesorius,— o iš šalių duosiu jai Meškėną ir Genulį. Ji išgerti mėgsta, tai bent turės gerus kompanionus... Čia tegu sės direktorius, iš dešinės panelė Valė, o *vis-à-vis* kanauninkas... Taip... Vasaris?.. Na, tą pastūmėsim kiek toliau... draugas, neužsigaus. Ot čia... bus linksmiau. Kokią čia jam davus kaimynę?.. Panelę Gumbytę?.. ne, ta tiks prie kapitono, o Vasariui duosiu ponią Genulienę, tai bent su temperamentu moteris. O priešais pasodinsiu docentą Indrulį — seni pažįstami.

Taip prof. darbavosi geroką pusvalandį, kol pagaliau visi svečiai buvo išskirstyti ir aprūpinti gerais kaimynais ir kaimynėmis. Dirstelėjęs į laikrodį, prof. pamatė, kad jau liko tik pusė valandos laiko, ir šoko rengtis. Tuo metu prašmatnesnieji kunigai dėvėjo trumpais rūbais, bet prof. Naudžius pasiliko ištikimas sutanai. Tik retais atsitikimais, kai tekdavo kada vasarą su maža kompanija išvažiuoti motoriniu laiveliu į mišką arba vakare nueiti į „Versalį", jis apsivilkdavo trumpais. Bet apsivilkęs trumpais jis jausdavosi be galo suvaržytas ir vis bijodavo, ar nepamiršo užsisegioti visas reikalingas tualeto sagas ir ar nekrinta kaklaraikštis, nes, pats nemokėdamas jo pasirišti, nešiodavo pirktinį gatavai sumegztą ir prisegamą prie apikaklės sagos.

Vos spėjo profesorius apsirengti ir susitvarkyti, tuoj subirzgė durų skambutis — atėjo pirmieji svečiai. Buvo tai kan. Šilainis ir Seimo narys kun. Stripaitis.

— Ak, bijok Dievo, profesoriau,— sušuko kanauninkas, pamatęs didžiulį stalą,— tu čia rengiesi iškelti puotą pusei Kauno! Na, o kas per okazija šitokio conviviumo? Sukaktuvės kokios, ar ką?

— Ho ho ho...— patenkintas juokėsi profesorius.— Semestro inauguracija, kanauninke. Per atostogas buvom pakrikę, išsiblaškę, dabar reikia vėl susitelkti ir bendromis pajėgomis žengti pirmyn!.. Bet prašau sėstis.

Tuom tarpu kun. Stripaitis apžiūrinėjo stale korteles, iš anksto ieškodamas savo vietos, domėdamasis, koki svečiai pakviesti ir kas su kuo sėdės.

— Žiūrėkite, Vasaris! — staiga sušuko atstovas.— O tas iš kur čia atsirado? Prieš karą vienoj parapijoj buvom.

— O jis mano draugas iš Akademijos. Neseniai grįžo iš užsienio su doktoratu. Ilgokai kai kur bastėsi,— paaiškino profesorius.

— Nesitikėjau, nesitikėjau...

Tuom tarpu vėl subirzgė skambutis. Atėjo naujų svečių. Nespėjo juos šeimininkas susodinti, jau duryse pasirodė ponia direktorienė, lydima kapitono, o paskui juos spraudėsi Genulis su žmona. Netrukus profesoriaus salione ėmė darytis ankštoka. Tad ponios įsiveržė į miegamąjį, kur jom buvo patogiau sutvarkyti šukuosenas ir tualetus.

Jau buvo susirinkę beveik visi svečiai, kai į kambarį įžengė jaunas vyriškis, kurį pamatę šeimininkas ir kun. Stripaitis puolė pasitikti išskėstomis rankomis.

— Na, štai jis pagaliau, mūsų europietis! — sušuko šeimininkas sveikindamasis.— Einam, supažindinsiu su gražiausiomis Kauno poniomis. Tik nevesk jų iš kelio savo prancūziškomis manieromis!..

Bet Stripaitis nustūmė profesorių į šalį ir pats apglobė naują svečią, karštai sveikindamas ir bučiuodamas.

— Na, brolyti, nesitikėjau, nesitikėjau!.. Juk taip seniai nesimatėm. Nuo Kalnynų laikų jau visa 10 metų prariedėjo. Na, bet atrodai puikiai. Tikras europietis. Tik jau šėrė velniai turbūt pasiutusiai blogai,— pridėjo jis, įsižiūrėjęs į liesą svečio veidą.

O svečias apžvelgė buvusio Kalnynų vikaro figūrą ir šypsodamasis pastebėjo:

— Bet ir pats, kaip matau, gerokai sueuropėjęs. Vos ir pažinau.

Stripaitis iš tiesų atrodė gana juokingas su savo neprosuotomis kelinėmis, apsitempusiu apie storą liemenį švarkeliu ir kreivai paristu blogo skonio kaklaraiščiu. Jis vis taip pat trumpai mašinėle kirpo plaukus ir ant jo sprando tebesirangė dvi sutanos apikaklės subrauktos garankštys.

Tuo tarpu ponios smalsiai apžiūrinėjo atvykusįjį. Buvo tai vidutinio ūgio, gerai apsirengęs apie 30 metų ponas, blondinas į viršų suvertais ilgokais plaukais, kurie darė jį panašų į artistą, literatą ar šiaipjau meno žmogų. Šį panašumą dar labiau didino pablyškęs liesokas veidas, sukauptas įdubusių akių žvilgsnis ir tiesi, bent kiek žemyn palinkusi nosis, charakteringa svajingo, savy užsidariusio būdo žmonėms.

— Kas šitas ponas? — paklausė ponia Genulienė savo kaimyno.

— Tai kun. Vasaris, ponia. Patinka jis tamstai?

— Ak, koki jūs greiti su tais patikimais! Duok tamsta pirma bent susipažinti. Na, bet į kunigą tai jau visai nepanašus,— pastebėjo ji, įsižiūrėjusi į dryžą Vasario kaklaraištį.

Vasaris tuo tarpu jau spėjo pasisveikinti su artimiausiais profesoriaus svečiais ir žengė gilyn, o šeimininkas pristatė jį visiems vienu kartu:

— Poetas Vasaris!.. Visa kita jūs patys žinote. Rašo jis gerai, o ar moka gerai išgerti, tai mes tuoj pamatysime.

Vasario pavardę daugelis svečių jau žinojo ir anksčiau, kai kurie buvo skaitę ir jo poezijų, tad susipažinimas ėjo sklandžiai, su komplimentais ir literatūrinių minčių pasikeitimais.

— Aš tamstos vienas eiles dar prieš karą mokėjau. Buvau tada dar visai maža mergaitė. Aš jas ir dabar atsimenu, „Jaunimo idealas“,— gyrėsi viena jau pagyvenusi panelė.

— Kam gi tamsta atsimeni tokias blogas eiles? — šiurkščiai sudraudė ją autorius, pabijojęs, kad ji neimtų tų eilių deklamuoti.— Yra gi daug geresnių eilėraščių ir mano, ir kitų poetų.

— Apie tamstą aš nekalbėsiu,— įsikišo vienas ponas.— Bet šiaipjau nėr gero Lietuvoje poeto. Gal dar Maironis. O jaunieji gyvi niekai, atsiprašant! Aš esu poezijos mėgėjas,

gerbiamieji. Aš Puškiną ir dabar tebeskaitau. Ir štai vieną sykį nueinu į knygyną ir sakau: duokit man geriausios lietuviškos poezijos! Privertė visą krūvą plonyčių knygpalaikių. Skaitau vieną, skaitau kitą — visas perverčiau — ir nusispjovęs išėjau. Nieko nesupratau!

Pakalbėti apie literatūrą ryžosi ir ponas Genulis.

— O kas dabar rašo daugiausia poezijų? — retoriškai paklausė jis, slinkdamasis artyn.— Gimnazistai ir studentai! Tiesa, rašydavom ir mes patys, kai buvom tokiam amžiuj, bet knygų leisti neišdrįsdavom. Per daug jau šiandien tų poetėlių, per daug.

— Na jau neperdėk, meldžiamasai! — užginčino ponia Genulienė, sumetusi, kad poetų ujimas gali būti Vasariui nemalonus.— Rašo ir vyresnieji: Maironis, Gira, Faustas Kirša, Putinas, nekalbant jau apie čia esamąjį,— ji žavingai nusišypsojo Vasariui.

— Taigi kad tie jaunikliai vyresniuosius užrėkia. Pagaliau, kur čia žmogus, ne literatas būdamas, atskirsi, kuriai kartai kuris priklauso! — pasiteisino Genulis.

— Ponai per daug jau niekinat jaunuosius,— atsiliepė Vasaris.— Literatūroj kaskart atsiranda naujų tendencijų, krypčių, kurias ir atstovauja jaunieji. Jie bus įdomūs, tik reikia suvokti jų pagrindai, jų estetika.

— O Puškino poezija štai ir po 100 metų įdomi ir graži. Rašykit kaip Puškinas, ir jum skaitytojų niekados netrūks!

— Bet tamsta! Tuomet nebūtų jokios pažangos. Kur nėra pažangos, ten mirtis. Poezijos stilių kitėjimas, evoliucija yra reikalingas ir būtinas dalykas. Šiandien poetas negali taip rašyti, kaip buvo rašoma prieš 100 metų!

— Niekai! — sušuko vienas kunigas.— Tu pats pamatysi, kad šita naujybių ir keistybių manija greit pasibaigs. Visi ims rašyti suprantamai ir paprastai. Rebusam spręsti moderniškam žmogui nebus nė laiko.

— Galbūt,— sutiko Vasaris.— Bet tai įvyks tik evoliucijos, o ne grįžimo keliu. Šių dienų įmantrumai ir rebusai gal tik ruošia dirvą moderniškam, kaip sveikas sakai, paprastumui.

Puškino gerbėjas jau žiojosi kažką sakyti, bet šeimininkas sudaužė jam per petį ir sušuko:

— Ša! Ginčas baigtas! Poezijomis žmogus gyvas nebūsi. Prašau prie stalo. Kai apmarinsim kirminą, tuomet ir poezijos bus ne pro šalį.

Svečiai, vieni, tuoj paklausę profesoriaus kvietimo, slinko aplink stalą, ieškodami savo vietų, kiti dar nuošaliai šnekėjosi ir juokavo. Bet netrukus susėdo ir paskutiniai. Pats profesorius visiem pripilstė po pirmąjį stiklelį ir tuoj paskatino išgerti. Ponia direktorienė pirmoji davė pavyzdį ir išmetė savąjį iki dugno. Vienur kitur pasigirdo pasigėrėjimo balsas, bet kalbos dar nesimezgė. Daugiausia kalbėjo pats prof. Naudžius. Jis, kaip įgudęs šeimininkas, papildydamas stiklelius, kartu mesdavo ir vieną kitą sakinį, kuris dažniausiai ir būdavo vaisinga tolimesnio pašnekesio tema.

— Ponia direktoriene,— kalbėjo profesorius, pildamas jai šermukšninės,— kas per panelė buvo vakar su tamsta operoj? Aš pastebėjau, kad ponas Genulis žiūrėjo ne tiek į sceną, kiek į tamstos ložę.

Čia Meškėnas reikšmingai krestelėjo galva:

— Tamsta neklysti, profesoriau, tik Genulis žiūrėjo ne į panelę, bet į ponią direktorienę...

— Nereikia, latre, žmona išgirs! — draudė jį Genulis.

Po flirtiškų pasierzinimų čia užsimezgė kalba apie teatrą ir artistus. O profesorius, pildamas kanauninko *vis-à-vis* p-lei Valei, juokavo:

— Ot, panelę Valę tai aš myliu! Ji taip panaši į bernioką su savo trumpu sijonėliu ir bubikopfu, kad aš ją be grieko net pabučiuoti galėčiau... Kaip manai, kunige kanauninke?

— Ė, profesoriau,— užuot kanauninko atsiliepė pulkininkas.— Bubikopfas — nežinau, bet trumpas sijonėlis tai jau tikras moteriškumo įrodymas. Panelės Valės kojytės...

Panelė Valė turėjo smailą liežuvėlį atsikirsti, ir čia kilo aštrus ginčas dėl madų.

— Na, atstove, laikykis! — sušuko profesorius, pildamas kun. Stripaičiui konjako.— Tavo dienos baigiasi. Į kitą Seimą gal nepakliūsi, brolyti. Duos jums cicilikai!

— Kas? Cicilikai?! Jerunda, profesoriau! Liaudis dar mūsų pusėj!.. Žinoma, padirbėt ir paagituot reiks!

Čia kalba ėmė suktis apie Seimą, Kabineto krizį ir politiką.

Dabar šeimininkas priėjo prie Vasario ir ponios Genulienės.

— Vasari! — tarė jis išmetinėjimo kupinu balsu.— Sėdi šalia gražiausios Kauno ponios ir atrodai lyg mietą prarijęs. Ir dar poetas, po galų! Ponia, išjudink jį! Jis, vargšas, dar naujokas mūsų padangėj.

Vasaris, tiesa, daugiau observavo visą tą draugiją, negu domėjosi gražiąja savo kaimyne. Vos prieš keletą dienų grįžęs iš užsienių, jis dabar pirmą sykį turėjo progą arčiau susipažinti su lietuvių inteligentijos atstovais. Profesoriaus pastabos paskatintas, jis pasikreipė į ponią Genulienę:

— Ponia man atleisite mano išsiblaškymą. Aš iš tiesų čia naujokas ir daugelį šių svečių matau pirmą kartą.

— Tamsta ilgai buvai užsieny?

— Beveik nuo karo pradžios.

— Ak, kaip aš tamstai pavydžiu! Ten gyvenimas turbūt labai įdomus!

— Šiais laikais, ponia, gyvenimas visur įdomus.

— Tik ne pas mus... Ak, kaip aš nemėgstu šitos Kauno skylės!..

Reikšdama nepasitenkinimą Kaunu, ji atsilošė kėdėje, nes žinojo, kad tokioj pozoj jos biusto linijos gauna viliojančio grakštumo.

— Tamsta labai nuobodžiauji Kaune? — paklausė Vasaris.

— Nežmoniškai!

Dviprasmiškas šypsnys nuskrido Vasario veidu. Neslėpdamas ironijos, jis dar labiau atsigręžė į ponią ir nuleidęs balsą paklausė:

— Tamsta žinai, ką tokiais atvejais daro užsienio ponios?

— Ką gi? — suvirpėjo ponia Genulienė.

— Įsitaiso meilužį...

— Viešpatie! Ir tamsta man tai patari? — nenuoširdžiai pasipiktinusi sušuko gražioji ponia.

— Anaiptol, ponia! Aš apskritai niekam nieko nepatarinėju. Aš tik sakau, kaip yra.

Jis nutarė kalbėdamas su Genuliene žodžių nerinkti, nes buvo tikras, kad šitos nusidažiusios pikantiškos poniutės nieku

nepapikţinsi. Jiedu susidaužė stikleliais ir išgėrė, sustiprindami pirmąją pažintį.

Prof. Naudžius iš kitos stalo pusės juodu observavo ir, susitikęs Vasario žvilgsnį, pritardamas pamerkė akimi ir krestelėjo galva. Jis džiaugėsi, kad jo draugas užsieny padarė tokią didelę pažangą: tapo ne tik žymiu poetu, bet ir maloniu draugystės žmogumi. Stebėjosi ir kun. Stripaitis, niekaip negalėdamas prie dabartinio Vasario priderinti buvusio Kalnynų vikaro vaizdo.

Dabar jau visų svečių nuotaika buvo pakilusi. Kiekvienas kam nors ką nors sakė. Kalbų mišiny, lėkščių, šakučių ir peilių barškėjime kartas nuo karto prasimušdavo atskiri sakiniai, atskiri žodžiai.

— O man Lia Mara! Koks temperamentas, ponia! Uch!.. — šaukė Genulis, kai kalba buvo nukrypusi nuo teatro į kiną.

— Cha cha cha!.. ponas pulkininke, kaip ne gėda!..— prasiveržė panelės Valės balsas.

— Liaudininkai? Niekados! Žiūrėk tamsta...

— Kas sakė sveiks!?

— *Prosit!..* Ū-uch!..

O Meškėnas atsilošė kėdėj ir, užvertęs akis į palubę, užtraukė:

Gerkim po stikliuką, gerkim po stikliuką
Iš to mažo buteliuko...

Panelė Valė, pulkininkas ir kanauninkas jam pritarė, ir visos kalbos žuvo linksmame refrene:

O Zuzana, o Zuzan-na,
Koks gyvenimas gražus!

— Tamsta nedainuoji? — paklausė ponia Genulienė Vasario.

— Prie stalo kažkaip nepriprasta, ponia...

— Tai dėl to, kad tamsta dar per mažai išgėrei...

Ji pripylė jam konjako, ir jis pajuto prie savęs jos šlaunies ir kelio šilumą.

Po vakarienės Barbė ėmė nešioti kavą, o šeimininkas pilstyti krupniką. Į pabaigą vakarienės bent kiek aptingę svečiai sujudo ir pagyvėjo. Vieni, kavos puodeliais nešini, ėjo

prie profesoriaus rašomojo, kiti susimetė kampe ant sofos, treti persigrupavę liko prie valgomojo stalo. Gaivinosi kava, gurkšnojo krupniką, flirtavo, ginčijosi. Kažkas pasiūlė sužaisti partiją „muškos". Ponia Genulienė, didelė kortų mėgėja, pirmoji sėdo prie stalelio, užsirūkė papirosą ir ėmė maišyti kortas.

Vasaris, prof. Indrulis ir kun. Stripaitis atsidūrė šeimininko miegamajame ir suvirto ant lovos. Indrulis kadaise gimnazijos laikais buvo geras Vasario draugas. Dabar abudu buvo pasiryžę atnaujinti senus draugiškus ryšius.

— Žiūrėk, į profesorius pakliuvai [*neišskaitomas žodis*],— stebėjosi Vasaris.— Na, bet tu ir anais laikais jau turėjai galvą.

— O tau nereikėjo lig šiol bastytis po užsienius,— kalbėjo Indrulis.— Būtum ir pats į profesorius pakliuvęs. Bedėstytum kokią teologiją ar kitokį šventą mokslą. Kuo tu blogesnis štai kad ir už Meškėną?

Vasaris garsiai nusijuokė:

— Aš — teologiją?..— bet staiga susilaikė, paėmė savo stiklelį ir užsivertė ligi dugno.

— Velniškai atsimainęs,— observuodamas jį, vis dar stebėjosi kun. Stripaitis.

— Atsimainęs?.. Galbūt... Juk aš ir mano karta esame dviejų epochų žmonės. Aš žengiau į gyvenimą pačiu persilaužimo momentu. Prieš karą aš nespėjau surembėti to laikotarpio formose. O paskui daug kas atsimainė. Taip sukrėtė, kad daug kas dulkėmis virto.

— Nefilosofuok! — nutraukė Stripaitis.— Geriau papasakok, kur tu basteisi tiek laiko?

— Ar ne vis tiek! Pažinojai mane vienokį, dabar matai kitokį. Bet kaszin? — suabejojo jis pats.— Iš esmės gal aš nė nepasikeičiau. Anais laikais jūs manęs iš viso nepažinojot. Gal ir aš pats nepažinojau. Tik kartais nujausdavau. Kas tuomet buvo paslėpta, dabar iškilo į viršų. Per tą eilę metų aš pats save suradau. Štai kas yra!..

— Velnią tu suradai! — skeptiškai sumykė Stripaitis.— Išsipagiriosi, apsimausi sutaną, atsisėsi parapijoj ir būsi koks buvęs...

— Nu ne!..— jis sutraukė antakius, piktai pažiūrėjo į

Stripaitį ir nerviškai nubraukė nuo kaktos neklusnių savo garbanų pluoštą.— Į parapiją aš neisiu.

— Kiek laiko, kaip tu kunigas? — susidomėjo prof. Indrulis.

— Kiek laiko?.. Palauk... Dvylika metų,— pabrėždamas žodžius, atsakė Vasaris. Jo balse skambėjo nusistebėjimas ir gailesis, kad tiek daug ir taip greitai prabėgo gražiausių jaunystės metų.

Aptilo visi trys, sriubčiodami kavą ir klausydamiesi, kas dedasi pirmame kambary. Pro atdaras miegamojo duris jiem buvo matyti saliono kampas, kur buvo susitelkę reikšmingiausi svečiai. Vidury sofos sėdėjo ponia direktorienė, šalia jos Meškėnas, o ant kilimo, prisikrovę priegalvėlių, tvarsėsi Genulis, [*neišskaitomas žodis*] panelė Valė.

Vasaris dirstelėjo į laikrodį. Buvo jau 12 val., bet namo niekas dar neketino eiti. Palikęs Indrulį ir Stripaitį, jis [*keli neišskaitomi žodžiai*]. Kažkas užsuko patefoną. Dvi poros išėjo šokti fokstrotą, stumdydamosi tarp stalų, ir vos [*keli neišskaitomi žodžiai*].

— Sėsk tamsta prie manęs. Tai atneš laimę. Baisiai nesiseka. Žiūrėk, kiek pralošiau.

Ji atkakliai rūkė, gėrė zelterį ir, rodos, visą dėmesį buvo sutelkusi į kortas.

— Mesk, ponia,— pasiūlė Vasaris.— Šiandien, matyt, nelaiminga tamstos diena.

— Palauk, baigsiu partiją.

Pasibaigus partijai, ji sumokėjo praloštus pinigus ir atsikėlė nuo stalo.

— Na, tai kur dabar tamsta mane vesi?

Juodu atsisėdo už valgomojo stalo, iš kur geriausia buvo matyti visas kambarys, ir ponia ėmė informuoti Vasarį apie kai kurias čia esamųjų svečių intymaus gyvenimo paslaptis. Pasirodė, kad direktorienė esanti rusė, kad Meškėno žmona pabėgusi su vienu užsienių atstovybės valdininku, kad pulkininkas nori skirtis su savąja ir vesti panelę Valę, kuri nors negraži, bet turinti pašėlišką temperamentą. Vargas tam vyriškiui, kuris pakliūvąs į jos pinkles.

Vasaris, rūkydamas papirosą, išsiblaškęs klausė šitų pletkų. Ponia Genulienė, be abejo, buvo gražiausia iš visų čia

esančių moterų. Su ja pasėdėti buvo malonu, bet leistis į atviresnes kalbas Vasaris vengė.

— Tamsta atsilankysi pas mus, tiesa? — staiga paklausė ji, pavaigusi kažkokį pasakojimą.

— O, su mielu noru, ponia!.. Tik nežinau, kaip aš čia dar susitvarkysiu Kaune.

Ji pasakė savo adresą ir valandas, kada paprastai esti namie.

Netrukus užgrojo naują fokstrotą. Genulis pakvietė šokti ponią direktorienę, o Meškėnas išvedė ponią Genulienę. Tuo pačiu metu prof. Naudžius atsisėdo į jos vietą. Jis buvo žymiai susirūpinęs ar kuo nepatenkintas.

[Toliau — tekstas iš antrojo skyriaus, pradedant sakiniu:
— Klausyk Liudai, ar po dvylikos tu nieko negėrei?
(žr. šio tomo 482 p.)]

1. Petrapilio Dvasinės Akademijos studentas. 1915 m.

2. Gimtoji sodyba Pilotiškiuose

3. Memorialinė lenta. Skulp. L. Žuklys

4. Tėvai ir giminės. Pilotiškiai, 1920 m. I eilėje — Tėvas Juozas (1) ir motina Magdalena (3) Mykolaičiai

5. Aušrakalnis

6. Seinų Dvasinė seminarija

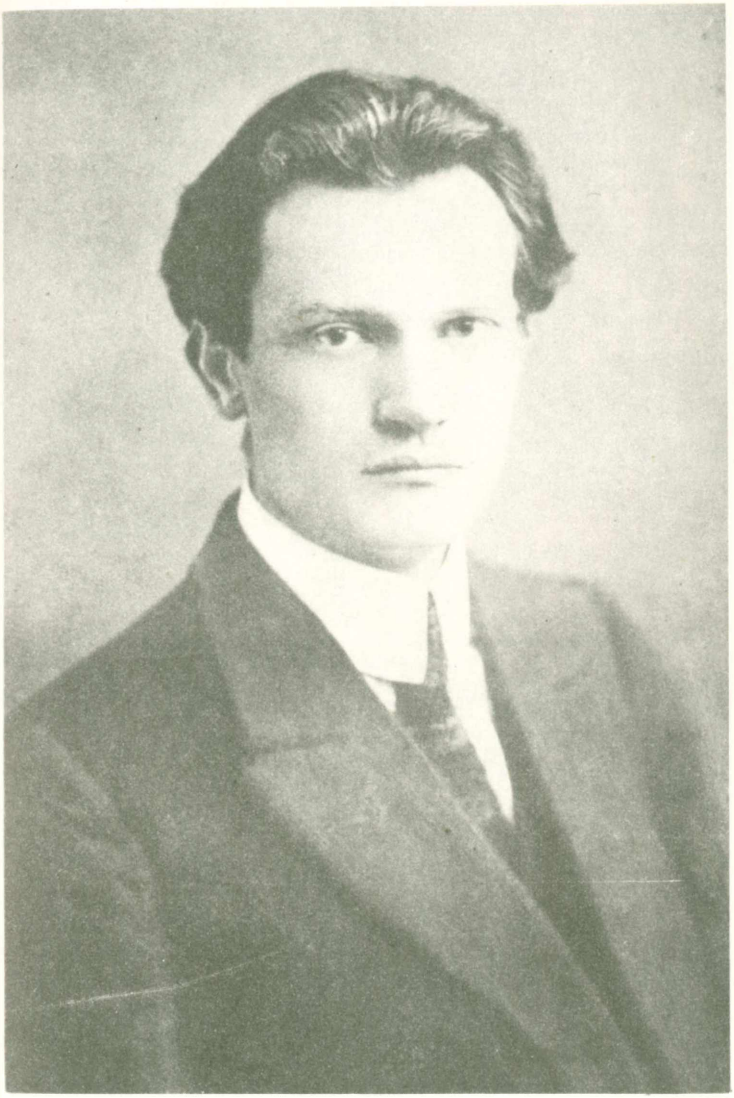

7. Friburgo universiteto studentas. 1919 m.

8. Friburgo universiteto Studentų koplyčia

9. Friburgo universitete apie 1919 m. Sėdi — St. Šalkauskis (1), stovi — V. Mykolaitis-Putinas, Iz. Tamošaitis, K. Pakštas

10. Studentų iškyla prie Iverdono pilies apie 1921 metus

11. Ekskursija Paryžiuje. Versalis, 1922 m.

12. Kaune apie 1926 metus

13. Palangoje apie 1925 metus

14. V. Mykolaitis-Putinas 1933 m.

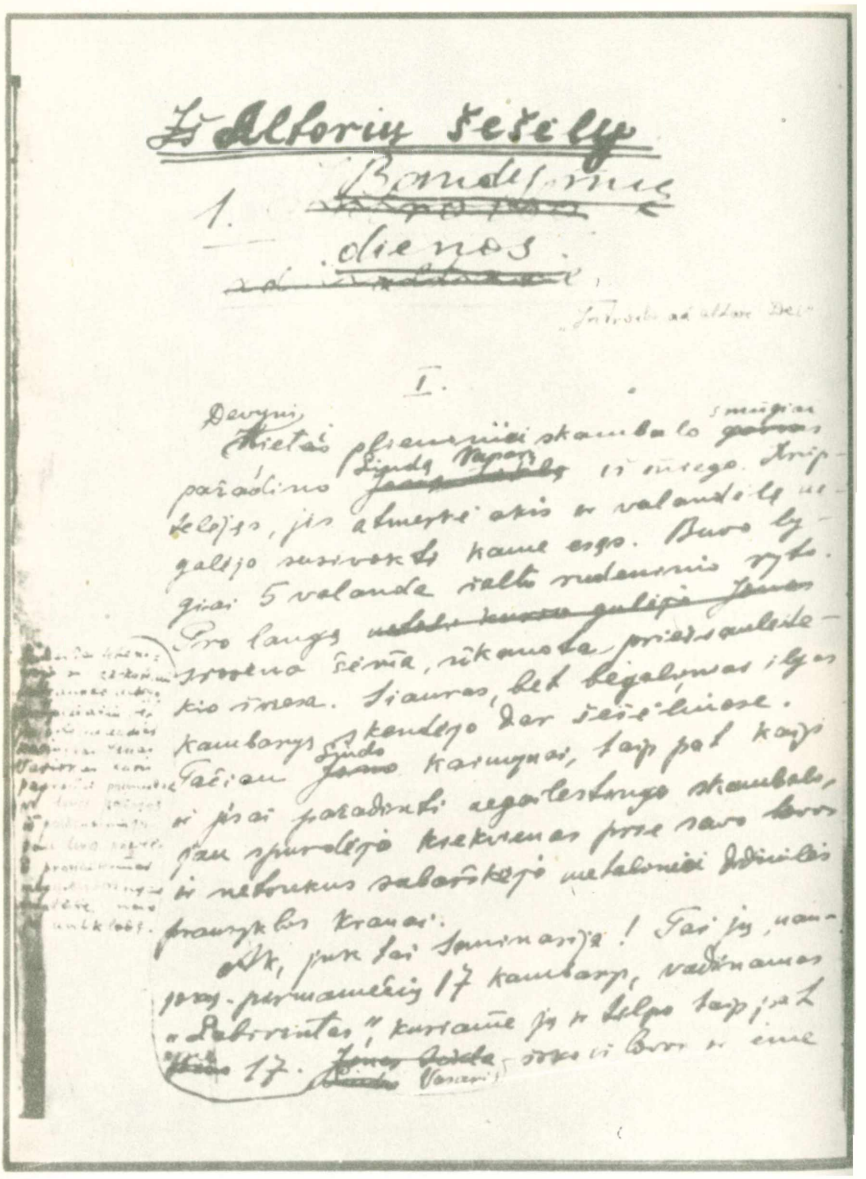

15. „Altorių šešėly“ autografas

16. Nicoje 1931 m.

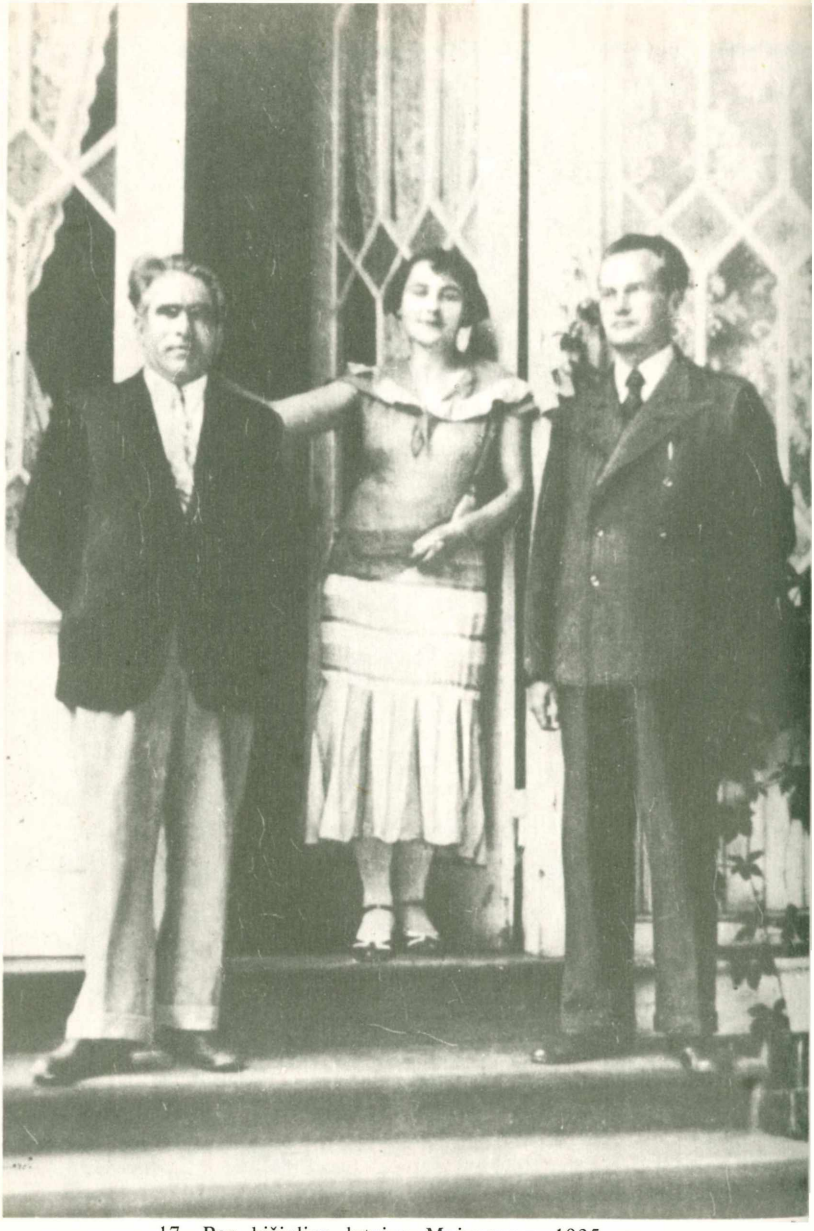

17. Pas bičiulius latvius Majuoruose 1935 m.

18. Lietuvių rašytojų draugijos nario pažymėjimas

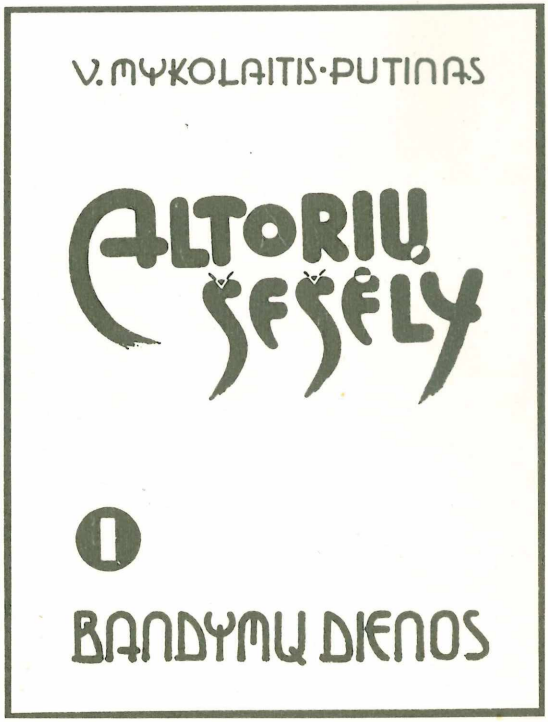

19. „Altorių šešėly" pirmojo leidimo viršelis

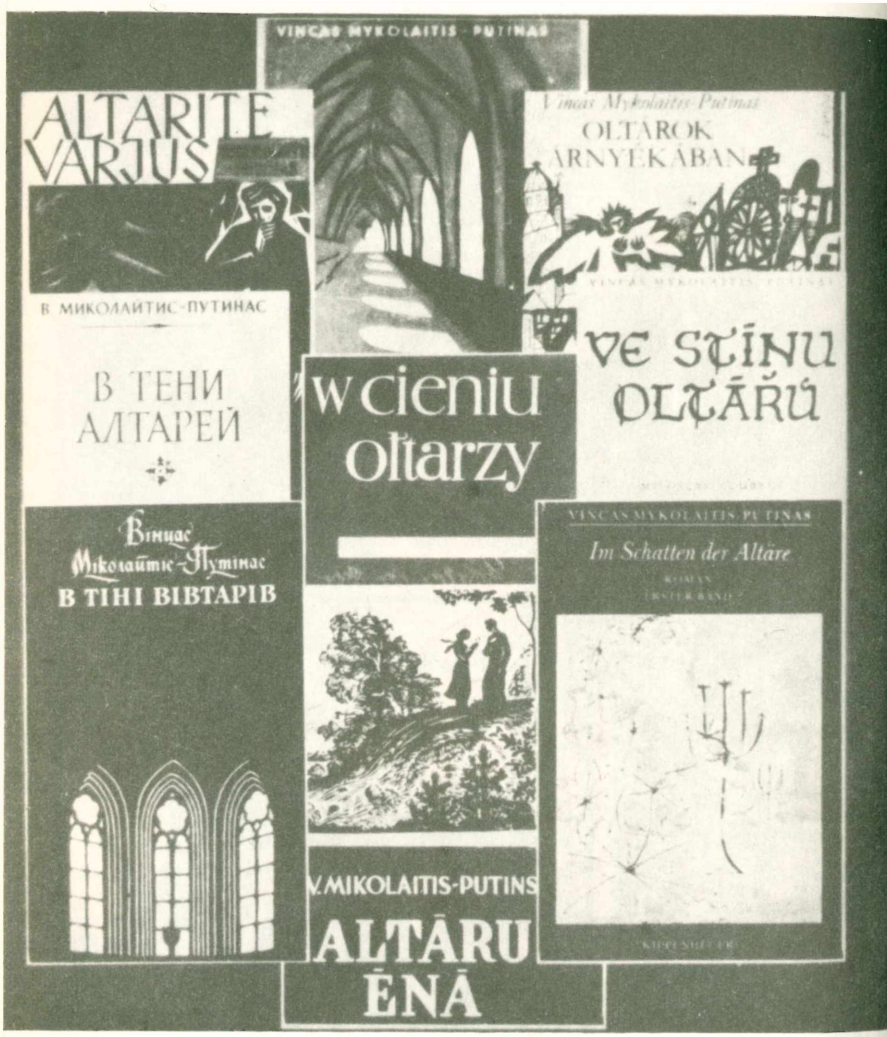

20. „Altorių šešėly“ romano vertimų viršeliai

KOMENTARAI

SANTRUMPOS

KNYGOS

AŠ32-33	— *Mykolaitis Putinas V.* Altorių šešėly.— K., 1932—1933.— T. 1—3.
AŠ46	— *Mykolaitis-Putinas V.* Altorių šešėly.— K., 1946.—T. 1—3.
AŠ49	— *Mykolaitis-Putinas V.* Altorių šešėly.—V., 1949.
AŠ54	— *Mykolaitis-Putinas V.* Altorių šešėly.—V., 1954.
R10	— *Mykolaitis-Putinas V.* Raštai.— V., 1959—1969.—T. 1—10.

Romėniškas skaitmuo prie „Raštų" santrumpos rodo tomą.

ARCHYVAI

LVMA	— Lietuvos valstybinis meno archyvas
LLTIR	— Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraščių skyrius
MBR	— Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius
VUBR	— Vilniaus universiteto Mokslinės bibliotekos rankraščių skyrius.

*

IK aar	— Irenos Kostkevičiūtės asmeninis archyvas. Vilnius
JB aar	— Juozo Bulavo asmeninis archyvas. Vilnius
RB aar	— Romanos Brogienės asmeninis archyvas. Vilnius

I. IŠ „ALTORIŲ ŠEŠĖLY" KŪRIMO ISTORIJOS

Atsakydamas į žurnalo „Kultūra" anketą „Kaip jūs rašote?" (1934), V. Mykolaitis-Putinas yra nurodęs ir vieną kitą momentą iš romano „Altorių šešėly" kūrimo istorijos: „Altorių šešėly" tema ar bent jos dalis, konfliktas tarp kunigo ir poeto, kilo many jau prieš keliolika metų, bet apie patį veikalą konkrečiai pradėjau mąstyti gal tik vieneri metai prieš imdamasis jį rašyti" (R10—VIII, p. 46). Taigi kūrinio sumanymas kristalizavosi iš lėto, ir šio proceso atšvaitų galima pastebėti iš tiesų „jau prieš keliolika metų".

Romano temą, jo problematiką, kaip pažymėjo ir pats rašytojas („kilo many"), pirmiausia formavo paties V. Mykolaičio-Putino dvasiniai išgyvenimai bei prieštaravimai.

Baigęs keturias Marijampolės gimnazijos klases, 1909 m. V. Mykolaitis įstojo į Seinų kunigų seminariją. Vėliau „Atsiminimuose" jis nurodė: „Religinis momentas čia vaidino mažiausią vaidmenį. Mane skatino ne religiniai, bet tautiniai ir literatūriniai sumetimai" (R10—VII, p. 385). Vadinasi, jau pats stojimas į kunigų seminariją jaunojo V. Mykolaičio sieloje suponavo savotiškai dualistinę nuostatą — jis vylėsi ateityje galėsiąs derinti pastoracinį darbą su kūrybiniu.

Tačiau gana greitai tokią jo nuostatą gyvenimas ėmė koreguoti. Artimam kunigų seminarijos bičiuliui I. Česaičiui 1914 m. sausio 4 d. laiške klierikas V. Mykolaitis rašė: „Vis dažniau mąstau apie savo ateitį. Kartais inpuolu kuone į nusiminimą. Norėtųsi spiaut ant visų idealų! Kartais vėl, rodos, viską pamynęs, į nieką neatsižvelgiant, eisiu, kur mane širdis traukia, bet vėl abejoju, ar nepritruks man drąsos ir jėgų. Galų gale pavedu save aplinkybėms. Eisiu, kur jos mane nuves. Iš savo pusės per daug nesislepiu, nors pasirodyt, kas esu, dar neišdrįstu" (R10—X, p. 627).

Kitame laiške I. Česaičiui maždaug po pusmečio (1914 m. birželio 28 d.) V. Mykolaitis taip apibūdino tuometinę savo būseną: „Žinau, kad mano gyvenimas bus nuolatinė kova ir kančia. Aš netikiu į laimę. Kovos ir kančių nebijau. Bijau tik dviejų dalykų: 1) netekti jėgų ir kristi į šlykštų gyvenimo purvyną, kaip daugelis yra kritę, ir 2) sužeisti kitų, ypač mane mylinčių, širdis. Turiu prieš akis du gyvenimo kelius. Jeigu eisiu vienu, gresia pirmasis pavojus, jeigu pasuksiu į antrą, atsitiks tas, ko labiausia bijausi. Šiandien man rodosi, kad būčiau vienų vienas pasaulyje, apleistas, be užuojautos, be paguodos, niekieno nemylimas, man lengviau būtų, negu kad nūn yra" (R10—X, p. 633).

„Viskas susipynė, susivėlė,— rašė jis iš Švedijos jau 1918 m. sausio 21 d. tam pačiam jaunystės draugui I. Česaičiui.— Tik viena man aišku — ne tuo keliu mano nueita. Gal pameni, gal pastebėjai — jau kadaise jaučiau tai, bet dabar šimtąsyk esu įsitikinęs. /.../ Kartais ateina beprotiška mintis: visa sutraukyt, sumindžiot, dūmais paleisti — ir iš naujo pradėti — vien savo sielos balso klausant. Per vėlu, per vėlu. /.../ Ir kad tik ryžčiausi į vieną pusę

svirti, apgalėčiau priešingosios sunkenybes. Bet kad nesiryžtu, ir nenoriu pasiryžti — va kur visas tragizmas“ (R10—X, p. 636—637).

Dar atviriau V. Mykolaitis-Putinas guodėsi J. Tumui: „Mielu noru nusikratyčiau ne tik sutoną, bet ir viską, kas su ja surišta. Kiek jau aš dėl to prisikamavęs! Kartais norėčiau visa mesti ir būti vien kunigu, geru kunigu. Tik nėra pajėgų, nėra patraukimo. O einant tolyn literato, dailininko, laikraštininko arba visuomenininko keliu — kam man kunigystės? Tiek to. Dabar jau per vėlu. Kaip gyvenimas stums, taip eisiu“ (laiškas J. Tumui iš Šveicarijos 1918 m. kovo 3 d., R10—X, p. 645). Po gerų trejų metų, 1921 m. birželio 4 d., vėlgi iš Šveicarijos tam pačiam J. Tumui: „Poetą ir kunigą gal kas ir gali savy sutalpinti,— aš negaliu. Tai šimtą kartų esu ne tik pergalvojęs, bet ir pergyvenęs ir pajautęs ligi pat širdies dugno. Reiktų rinktis ar viena, ar antra. Rinkčiausi, jei įtikėčiau savo pajėgomis ar vienoj, ar kitoj srity. Bet, tur būt, jau neįtikėsiu ir liksiu šlitinėti tarp dviejų savo gyvenimo alternatuvų“ (R10—X, p. 657).

Tokia dualistinė savijauta, skaudžiai išgyvenama kolizija tarp pašaukimo ir pareigos ženklino ilgą V. Mykolaičio-Putino gyvenimo tarpsnį, kaip vėliau jis yra prisipažinęs, „skatino visą gamą vidinių būsenų ir emocijų: atkaklumą, maištavimą, o kartais rezignaciją, dažniau laisvės ilgesį“ („Įvado žodis kūrybos vakarui“, 1962 m. vasario 22 d., R10—X, p. 610).

Tuometiniai V. Mykolaičio-Putino išgyvenimai, jo nusiteikimų permainingumas bei svyravimai negalėjo nepalikti tam tikrų pėdsakų literatūrinėje veikloje. „1927 m. išleidau eilėraščių rinkinį „Tarp dviejų aušrų“,— rašė jis „Autobiografijos vietoje“,— kuriame, kaip manau, atsispindėjo ir mano jaunystės pabaigos ir savarankiško gyvenimo pradžios kai kurios nuotaikos. Tada aš buvau jau pajutęs aštrių prieštaravimų savyje ir aplinkoje. Jie vertė gilintis į save, analizuoti, maištauti, kartais žadino šviesių vilčių ir polėkių, kartais gramzdino į nusiminimą“ (R10—VII, p. 271).

To laikotarpio V. Mykolaičio-Putino eilėraščių lyrinio herojaus būsenos, ieškojimai bei konfliktai ne vienu aspektu yra artimi vidinei Liudo Vasario dramai, jo maištui dėl dvasinės, kūrybinės laisvės. Tatai vėliau yra pripažinęs ir pats rašytojas (žr. R10—X, p. 610), ir gausūs jo kūrybos tyrinėtojai.

Suprantama, kad ir to meto V. Mykolaičio-Putino novelėse, dramos kūriniuose, pradėto romano „Svetimos kaltės“ fragmentuose („Židinys“, 1928, Nr. 1, 2, 4, I—XV skyriai) buvo gyvos jį kamavusios žmogaus prigimties prieštaringumo, individo poelgių, jo dvasinės laisvės problemos. Čia jis narpliojo meno kūrybos ir žmogaus prigimties santykius, teigė, kad kūrybinė žmogaus galia turinti skleistis nevaržomai, natūraliai. Ne vienas šių kūrinių puslapis jau tada rodė autoriaus polinkį ir gebėjimą analizuoti vidinį žmogaus pasaulį — visa jėga tatai pasireiškė romane „Altorių šešėly“. Tačiau šie universalieji V. Mykolaičio-Putino prozos ir dramos veikalų problematikos aspektai, pasak J. Lankučio, čia iškyla autoriui dar nesiryžtant kūrinių atviriau grįsti „savo paties išgyvenimų medžiaga“, akivaizdžiau nesaistant veikėjų paveikslų su savo biografija, rūpimas problemas gvildenant „sąlygiškesne forma, užšifruotai“[1].

[1] *Lankutis J.* Vinco Mykolaičio-Putino kūryba.— V., 1986.— P. 142.

Tuo tarpu trečiojo dešimtmečio straipsniuose ir recenzijose V. Mykolaitis-Putinas jau konkrečiau svarstė tada jam taip rūpėjusius pašaukimo, kunigavimo, ekskunigo klausimus, glaudžiai siejo juos su ontologine laisvės sąvoka. Bene svarbiausią būsimojo romano idėją — žmogaus vidinės laisvės, jo laisvo pasirinkimo kurti idėją — rašytojas suformulavo dar 1921—1922 m., straipsnyje „Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė" kalbėdamas apie tautos būtį: „jeigu tauta iš tiesų bus sukūrusi savo meną, kuris yra jos kultūros žiedas, ji tuo pačiu jau bus tvirta ir kalaviju iškovoti sau išorės laisvę, nes vidujinę dvasios laisvę ji bus anksčiau įgijusi: dvasios vergijoj menas nekuriama"[2].

Ekskunigo likimas tuometinėje lietuvių literatūroje buvo vaizduojamas ne vieno rašytojo, tačiau, V. Mykolaičio-Putino nuomone,— gana paviršutiniškai, nesuvokus „iškunigėjimo skaudulio" viso sudėtingumo. Recenzijoje apie P. Vaičiūno dramą „Nuodėmingas angelas" jis rašė: „autoriaus noras paliesti „iškunigėjimo" skaudulį nuėjo niekais. Ir ne tik kad nuėjo niekais, bet sukelia dar kažkokį neskanų koktumo įspūdį ne dėl Chichi, kaip ekskunigo, bet dėl autoriaus pasirinktos tokios netinkamos ir šiam reikalui, ir dramos sceniškumui priemonės. Iškunigėjimas anaiptol ne farso vertas reiškinys. Jis eina kartu su daugelio mūsų gabių žmonių ir talentų likimu. Jo priežastys anaiptol ne vynas ir moterys, bet pirmiausia nenormalios mūsų kunigijos kilmės ir auklėjimo aplinkybės. Rastume čia ir turtingos psichologinės medžiagos. Deja, p. Vaičiūnas problemą farsiškai išsprendė"[3].

Platesnio požiūrio ir įsigilinimo į kunigo pašaukimo, jo likimo problematiką V. Mykolaitis-Putinas pasigedo ir nagrinėdamas A. Vienuolio kūrybą, tiksliau — jo apsakymus „Paskutinė vietelė" ir „Užžėlusiu taku". Šių klausimų „autorius, žinoma, ne tik plačiau nenušvietė, bet tinkamai nė neiškėlė. Jis tik davė porą daugiau ar mažiau skandalingų epizodų ir tiek. Tuom tarpu šis dalykas kuomažiausiai tinka epizodiniams vaizdams, nes jie be plataus motyvavimo ir įsigilinimo į visokeriopas aplinkybes ir priežastis visados atrodys arba tendenciniai, arba stačiai pikantiškai dekameroniški rašiniai. Ir čia jeigu Vienuolis šitą slidžią temą būtų traktavęs su visu atsidėjimu, kad būtų panaudojęs ne tik išviršinę faktinąją medžiagą, bet įsileidęs ir į tamsius psichologinius „nepašaukto" kunigo dvasios labirintus, tai mes jį dėl šitos temos ėmimo visai nekaltintume. Tada mes gal būtume radę jo kūriny ne vieno gabaus ir talentingo žmogaus žuvimo tragediją ir tos tragedijos paslaptis. /.../ aš manau, kad ir Vienuolis, ir kiekvienas kitas pripažins, kad ta problema pinasi apie opią visuomenės gyvenimo žaizdą, kuri skaudina ir masina giliausias žmogaus buities šaknis; kad šita žaizda reikia gydyti, vadinasi, bent rimtai ir nuoširdžiai apie ją kalbėti ir rašyti"[4].

---

[2] *Mykolaitis V.* Grožio ir meno kuriamosios dailės reikšmė // Logos.— 1922.— P. 56.

[3] *Mykolaitis V.* Petras Vaičiūnas. Nuodėmingas angelas // Židinys.— 1927.— Nr. 12.— P. 243.

[4] *Mykolaitis V.* A. Vienuolis-Žukauskas // Židinys.— 1929.— Nr. 1.— P. 133—134.

Dėl religinių motyvų karikatūrinimo ir šaržavimo V. Mykolaitis-Putinas priekaištavo A. Vienuoliui ir analizuodamas jo romaną „Prieš dieną"[5].

Ir, regis, jau visai betarpiškai svarstymus apie pašaukimą, kūrybą ir kunigystę su savo paties gyvenimo patirtimi V. Mykolaitis-Putinas siejo 1929 m. straipsnyje „Šviesioji Vaižganto kūryba": „Kunigystė, tiesa, anais laikais padarydavo tiek gera, kad palikdavo kunigą savo žmonių tarpe, apsaugodavo nuo grėsusio pasauliniam inteligentui nutautimo, mišrios šeimos ir dvasinio pakrikimo, bet talentui, be abejo, kenkdavo ir tebekenkia ligi šiolei. Visų pirma, seminarijos auklėjimas nei Vaižgantui, nei niekam kitam ne tik nedavė jokio literatūrinio išsilavinimo, bet griežtai apribota lektūra, pedagoginėmis moralizuojančiomis tendencijomis ir pamokslininkišku patosu dažnai gadindavo ir tą patį įgimtą skonį. Toliau, dvasinio auklėjimo diegte diegiamas nusižeminimas ir kuklumas anaiptol nežadina kūrybinės iniciatyvos. Nusižeminimo įsakymas, baimė pasikelti į puikybę jautrų jaunuolį idealistą verčia išsižadėti drąsių svajonių, plačių užsimojimų ir sumanymų,— be to jo minties ir jausmo gyvenimas toks siauras! Mediuoki tik savo menkystę, manyk, kad tu esi visų paskutinis ir nedrįsk kėsintis pasaulinės garbės vainiko. Emocinio gyvenimo susiaurinimas ypač žalingai turi atsiliepti kiekvieno talento augimui. Dvasinės seminarijos auklėtiniui ir vėliau jaunam kunigui nuodėmės grasa užginti žmoniškiausi ir kūrybiniu atžvilgiu vaisingiausi meilės jausmai. O kiek dėl to tampa bergždžiai išeikvotų psichinių ir fizinių pajėgų titaniškoj kovoj prieš savo pačio prigimtį! Reikia nepaprastai gajos širdies, didelių dvasios išteklių, kad po viso to būtų dar pakankamai gyvos vaizduotės, emocijos ir entuziazmo kūrybiškai menu save pareikšti" (R10—X, p. 534—535).

Šiame kontekste galima paminėti ir V. Mykolaičio-Putino straipsnį „Visuomeninis Maironio kūrybos pagrindas", kuriame šalia įvairaus pobūdžio samprotavimų bei kūrinių analizės kalbama ir apie „konfliktą tarp poetinių savo sielos polėkių-išgyvenimų ir dvasiškojo luomo idealų bei normų", apie tai, „kaip poetas kunigas įgunda priimti gyvenimą ir pasaulį moralinio idealo šviesoj"[6].

Visi šie, taip pat ir čia nepaminėtieji V. Mykolaičio-Putino kūrybinio gyvenimo faktai, jo, tuometinio žymaus meno teoretiko, veikla rodo, kad jis, jaunystėje patyręs katalikiškosios filosofijos poveikį, vėliau tolo nuo jos, teigė autonomišką pasaulietinės kultūros modelį[7].

Tokią V. Mykolaičio-Putino pažiūrų evoliuciją liudija ir jo perėjimas dirbti iš Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto į Humanitarinių mokslų fakultetą. 1929 m. birželio 15 d. pareiškime Teologijos-filosofijos fakulteto tarybai jis rašė: „Šitas mano žingsnis, paruoštas kelerių metų svyravimo ir svarstymo, dabar yra griežtas ir galutinis. Padariau aš jį

[5] Ten pat.— Nr. 3.— P. 228.

[6] Skynimai.— 1932.— Nr. 1.— P. 31.

[7] Plačiau apie V. Mykolaičio-Putino filosofines bei estetines pažiūras žr. *Kostkevičiūtė I.* Poeto ir mąstytojo keliu // *Mykolaitis-Putinas V.* Raštai. Estetika.— V., 1989.— P. 5—41.

ne tiek dėl vieno ar antro fakulteto pasirinkimo, kiek dėl kitokių veiksnių, kurie turi lemiančios įtakos ir reikšmės į visą mano literatūrinį darbą, į kurį esu pasiryžęs grįžti" (R10—X, p. 684).

Minėtinas čia ir V. Mykolaičio-Putino atsisveikinimas 1932 m. su „Židinio" redaktoriaus kėde.

Vadinasi, prieigos prie „Altorių šešėly" V. Mykolaičiui-Putinui ryškėjo jau senokai. Į visą šią problematiką rašytojas žiūrėjo su jam būdingu rimtumu ir atsakomybe, matė čia ne tiek asmeninį kazusą, kiek — ir pirmiausia — skaudų visuomeninį reiškinį, kurio gvildenimą literatūros kūrinyje įsivaizdavo kaip visapusišką, psichologiškai subtilią ir argumentuotą analizę, sukuriančią „blaivaus realumo vaizdą".

*

Pats romano „Altorių šešėly" tekstas buvo parašytas per gana trumpą laiką. 1931 m. V. Mykolaitis-Putinas, tuo metu profesoriavęs Kauno universitet‹ Humanitarinių mokslų fakultete, dekano V. Krėvės-Mickevičiaus rūpesčiu gavo rudens semestrą atostogų sveikatai pataisyti ir išvyko į Vakarų Europą. „Atlankiau Ženevą, Paryžių ir apsistojau Nicoje, kurortiniame mieste prie Viduržemio jūros,— rašė jis vėliau „Autobiografijos vietoje".— Susiradau nuošalų gražioje vietoje pensioną ir praleidau tris ramiausius, o gal ir kūrybingiausius savo gyvenime mėnesius. Gyvenau vienas, niekas man nerūpėjo, nė aš niekam nerūpėjau. Per tuos tris mėnesius [1931m. rugsėjis— gruodis — *R.B.*] parašiau keletą eilėraščių, „Altorių šešėly" pirmąjį tomą[8] ir pradėjau antrąjį" (R10—VII, p. 274). O 1931 m. spalio 17 d. laiške iš Nicos V. Krėvei-Mickevičiui V. Mykolaitis-Putinas lyg tarp kitko kukliai tepaminėjo: „Šiaipjau šį tą studijuoju, šį tą rašinėju" (R10—X, p. 689).

„7 meno dienų" kronikoje 1932 m. sausio 22 d. pranešama, kad „Grįžo iš užsienių prof. Mykolaitis-Putinas"[9].

Pirmasis „Altorių šešėly" perskaitė V. Krėvė-Mickevičius. „Autobiografijos vietoje" V. Mykolaitis-Putinas prisiminė: „Jis pirmas labai teigiamai atsiliepė apie šį romaną, dar rankraštyje jį paskaitęs, skatino pirmąjį tomą tuojau išleisti ir toliau rašyti" (R10—VII, p. 272).

1932 m. vasario 7 d. pasikalbėjime su J. Keliuočiu V. Mykolaitis-Putinas yra pasakojęs: „Dabar jį taisau ir gal netrukus atiduosiu spausdinti. Jis vadinsis „Introibo ad altare". Tai lyg ir pirmoji dalis sumanytos romanų trilogijos. Jos pagrindinės mintys man buvo aktualios jau daugiau kaip 10 metų. Mano veikale bus liečiamos trys problemos: 1) kunigo pašaukimo, 2) poezijos kūrybos ir kunigavimo santykiavimo ir 3) ex-kunigo. Šias tris problemas rutulioti, ar bent pastatyti esu pasiryžęs trijuose romanuose. Pirmasis, kaip žinote, jau parašytas, o kitiems dviem užmesti jau apmatai.

---

[8] Savo straipsniuose ir interviu V. Mykolaitis-Putinas yra dvejopai įvardijęs atskiras „Altorių šešėly" knygas: *tomais* ir *dalimis*. AŠ32—33 yra *dalys*, taigi cituojant, suprantama, toks įvairavimas neišvengiamas; šiaipjau laikomasi mūsų literatūros moksle įsigalėjusio termino *dalys*.

[9] 7 meno dienos.—1932.— Nr. 77.

Pirmajam romanui parašyti panaudojau kunigų seminarijos gyvenimo medžiagą. /.../ dalykas jautrus, nes paliečiami kunigų luomo reikalai. Bet drąsina mane tas nusimanymas, kad rašau tikrai nuoširdžiai, nenorėdamas nei kritikuoti, nei užgaulioti, nei idealizuoti, bet vien kai ką parodyti, daugių daugiausia — paaiškinti. Man, kaip literatūros žmogui, ypač įdomus poeto ir kunigo, kitaip sakant, poetavimo ir kunigavimo santykis. Jis yra aktualus ir mūsų literatūroj. Dėl to mano veikale bus liečiami ir kūrybos psichologijos, ir literatūrinės estetikos bei kritikos klausimai. Poeto ir kunigo santykiavimą aš statau ne į metafizinę, bet į psichologinę plotmę ir tai ne teorijoj, bet konkretinėse gyvenimo aplinkybėse.— Tokiu pat būdu aš žiūriu ir į ekskunigo problemą. Nukunigėjimas, mano giliu įsitikinimu, dažnai esti psichologinė būtenybė. Šį klausimą aš smulkiau paliesiu tik trečiame tome"[10].

Kitame interviu V. Mykolaitis-Putinas nurodė: „Jau dešimt metų renku medžiagą knygai, kurią dabar rašau. Tai turi būti trilogija. Ją maniau pavadinti „Altorių šešėly", tačiau galutinai dėl pavadinimo dar nesu nusistatęs. Pirmoji trilogijos dalis jau parašyta, bet manau ją spausdinti tiktai rudenį[11], kada baigsiu antrąją trilogijos dalį, o gal net dar vėliau, kada visa trilogija bus parašyta. /.../ Pačiam kūriniui bus sveikiau, jei jis kiek pagulės ir turėsiu progos jį dar kartą peržiūrėti, o svarbiausia bijau, kad pasirodžius pirmajai trilogijos daliai, kritikų recenzijos gali atimti man norą baigti kitas dalis rašyti. /.../ Ne kritikų bijau, bet tos aplinkumos, kuri susidaro aplink autorių, jo knygai pasirodžius. /.../ Tai yra toji nelegališkoji kritika, kuri daugiau veikia už sąžiningų literatūros kritikų recenzijas"[12].

Tame pat interviu V. Mykolaitis-Putinas nusakė ir savo rašymo būdą: „Kad sklandžiau vyktų darbas, išsidirbau net darbo metodą. Nusistačiau, kad tomis dienomis, kada universitete neturiu paskaitų, parašyčiau po penkis puslapius. Tos normos visą laiką prisilaikau. Tuo būdu manau savo trilogijos antrąją dalį baigti per vasaros atostogas, o trečiąją dalį iki šių metų galo"[13].

Nors dėl ligos ir ne taip greitai, kaip autorius tikėjosi, antroji „Altorių šešėly" dalis buvo parašyta Kaune 1932 m. kovo—spalio mėnesiais, o trečiosios rašymas nusitęsė į 1933-iuosius. „Altorių šešėly" antrosios dalies fragmentų buvo paskelbta periodinėje spaudoje (žr. „Lietuvos studentas", 1932, Nr. 17; „Skynimai", 1933, sausis). Romaną išleido „Sakalo" bendrovė Kaune, spausdino „Šviesos" spaustuvė, apipavidalino dailininkas A. Kučas.

A. Kniūkštos pateiktame ir A. Žirgulio nurašydintame „Sakalo" leidinių sąraše nurodyta, kad „Altorių šešėly" išėjo: I t.— 1932 m. spalio 1 d., II t.— 1933 m. kovo 29 d., III t.— 1933 m. lapkričio 30 d. (LVMA F 188, ap. 1, b. 221, l. 15, 17, 19). Knygose tiražas nenurodytas. Šių eilučių auto-

---

[10] *Keliuotis J.* Pasikalbėjimas su prof. V. Mykolaičiu-Putinu // Naujoji romuva.— 1932.— Nr. 6.— P. 123—124.

[11] Vadinasi, 1932 m. vasario 14 d., Nr. 78, „7 meno dienų" informacija — „Rašytojas V. Putinas-Mykolaitis parašė romaną „Introibo ad altare Dei". Pirmoji dalis romano jau atiduota spaudai" — yra netiksli.

[12] *H. B.* [Henrikas Blazas] Altorių šešėly. Įspūdžiai aplankius rašytoją prof. V. Mykolaitį-Putiną // Naujas žodis.— 1932.— Nr. 10.— P. 183.

[13] Ten pat.

rei žinomuose šaltiniuose pateikiami skirtingi duomenys: 1) „Bibliografijos žiniose", 1932, Nr. 6; 1933, Nr. 6 — po 4000 egz., 2) A. Žirgulio straipsnyje „Knygų leidėjo pastogėje" — I kn. 5000 egz., II, III kn.— po 4500 egz. (LVMA F 188, ap. 1, b. 223, l. 9).

Pasak Mokslų Akademijos bibliotekos direktoriaus pavaduotojo A. Ivaškevičiaus, kuris tuo metu dirbo „Spaudos fonde", „Altorių šešėly" V. Mykolaitis-Putinas pirma atnešė į „Spaudos fondą". Jo vadovas B. Žygelis pabūgo, kad buvusio kunigo knyga gali nepatikti Katalikų Bažnyčios vyresnybei, ir atsisakė ją spausdinti. Mielai tatai sutiko padaryti „Sakalas" (leidėjas A. Kniūkšta). Knyga turėjo didžiulę paklausą, ir „Spaudos fondas" vėliau apgailestavo praradęs gerą pelną (iš pasikalbėjimo su A. Ivaškevičium 1991 m. gegužės 8 d.— RB aar).

Kiek kitokią versiją yra pateikęs A. Žirgulys savo straipsnyje apie „Sakalo" direktorių A. Kniūkštą „Knygų leidėjo pastogėje": „Spaudos fondas" V. Mykolaičiui-Putinui aiškino, kad be reikalo jis prasidėjęs su „Sakalu" ir pažadėjęs jam „Altorių šešėly" rankraštį. Ką tas Kniūkšta turįs? Tik dviratį ir šunį. Iš ko jis honorarą mokėsiąs? „Spaudos fondas" mokėtų kur kas daugiau. Putinas minėjo konkurentų viliones, kurios jį smagiai nuteikė, bet nusistatymo nepakeitė: jam „Sakalas" buvo artimesnė leidykla ir jai davė išleisti ne tą vieną romaną" (LVMA F 188, ap. 1, b. 223, l. 5).

O apie honorarą „Altorių šešėly" autoriui minėtojo straipsnio apie A. Kniūkštą paties A. Žirgulio išbrauktoje mašinraščio pastraipoje rašoma: „Taikant didžiausią honorarinį tarifą, V. Mykolaičiui-Putinui sumokėta 17 500 lt." (ten pat, l. 10).

V. Mykolaitis-Putinas vėliau, 1957 m., leidinyje „Tarybų Lietuvos rašytojai" paskelbtame straipsnyje „Autobiografijos vietoje" yra lyg ir paaiškinęs tą nepaprastą „Altorių šešėly" rašymo spartą: „Aš nė šiandien nemokėčiau tiksliai pasakyti, koks buvo mano tikslas, imantis tokios pavojingos anais laikais temos. Rodos, nė neturėjau jokio aiškaus tikslo. Stačiai sprogdino krūtinę, kas prisirinko per ilgus metus. Turėjau tai išlieti, pasakyti. Išliejus pasidarė lengviau" (R10—VII, p. 274).

Kartu V. Mykolaitis-Putinas čia aiškiai nurodo ir vieną būdingųjų šio romano bruožų — autobiografiškumą, apie kurį yra užsiminęs ir minėtame pasikalbėjime su J. Keliuočiu: „Kadangi jo [romano — *R. B.*] pagrindinės idėjos man labai artimos, iš dalies mano pačio išgyventos, tai dar kas vyriausį jo personažą laikys pačiu autoriu. Autobiografinių pradų nevengiau, nes norėjau būti kuoarčiausia tikrovės. Vis dėl to klaidinga būtų mano veikalą aiškinti siaurai autobiografiškai. Ir vyriausias jo veikėjas, nežiūrint keleriopų sutapimų, nėra autoriaus kopija. Antroj ir trečioj daly jis dar labiau nutolsta nuo autoriaus. Kurdamas personažus, savo patyrimą naudojau kaip medžiagą, lygiomis su pas kitus pastebėtais reiškiniais. O fabulai sudaryti negalima buvo apseiti ir be grynai vaizduotės sukurto elemento. Žodžiu, nevengiau savo paties patyrimo, bet jį panaudojau kaip tolimą, žalią medžiagą"[14].

Kiek vėliau V. Mykolaitis-Putinas apgailestavo, kad, rašydamas „Altorių šešėly", nebegalėjo pasinaudoti savo dienoraščiu: „Žinote, ko man labiau-

[14] *Keliuotis J.* Pasikalbėjimas su prof. V. Mykolaičiu-Putinu // Naujoji romuva.—1932.— Nr. 6.— P. 124.

sia gaila: savo dienoraščio. Nuo 1907 m. iki pat 1914 m. aš jį rašiau, siunčiau paskum iš Šveicarijos į Lietuvą [1922 m., kai iš Friburgo grįžo į Lietuvą — *R. B.*], tačiau jis vietoj Kauno pateko Varšuvon. Dar ir kitų rankraščių žuvo lenkuose ir jie man nieko nesugrąžino. /.../ jei aš būčiau numatęs, kad tą kūrinį rašysiu, būčiau geriau pasiruošęs. Nenumačiau"[15].

„Altorių šešėly" autobiografiškumą (šalia romano tikslo, jame sukurto pasaulio santykio su tikrove ir kt. dalykų) plačiai ir principingai autorius yra aptaręs ir savo garsiajame straipsnyje „Liudo Vasario draugai ir priešai"[16].

Pasikalbėjime su J. Keliuočiu V. Mykolaitis-Putinas apibūdino Liudo Vasario paveikslą, tokį esminį visam kūriniui suprasti: „Fabulos atžvilgiu šis romanas nebus per daug įvairus, nes seminarijos fonas ir vyriausiojo personažo charakteris neleido man sukurti sudėtingesnę, įvykiais turtingesnę fabulą. Nenorėdamas, kad tai būtų tik aprašymas, vis dėlto sukūriau ir šiokią tokią fabulą. Vyriausias personažas — Liūdas Vasaris. Jis tos moksleivių kartos atstovas, kurią gimnazijos suole užklupo 1905 metų revoliucija. Jis, būdamas per daug jautrios sielos jaunuolis, norėdamas apsaugoti savo tikėjimą ir idealizmą, trokšdamas būti kuo naudingiausiu savo tėvynei, viliojamas spindinčių pavyzdžių (kaip Maironis) ir pats svajodamas apie literatūrinį veikimą, nutraukia gimnazijos mokslą ir stoja į kunigų seminariją. Tai darydamas Liūdas Vasaris neturi tinkamo supratimo apie vyriausiąjį kunigo uždavinį ir kunigiško charakterio bruožus. Jis taip pat dar per jaunas, kad galėtų susivokti ir dėl savo pačio palinkimų ir gabumų. Jis stoja į seminariją viliojamas svetimų kunigystei idealų. Seminarijoj ima reikštis jo charakterio individualiniai bruožai ir poetinis jo talentas. Mano uždavinys parodyti, kaip seminarijos gyvenimas ir auklėjimas ima veikti jauną poetą Vasarį, kokių jam kyla kliūčių ir abejonių ir kaip jis, jas nugalėdamas ir apsigaudamas savo idealizmu, tampa kunigu, neturėdamas pašaukimo"[17].

Savo nuomonę dėl „Altorių šešėly" prototipų V. Mykolaitis-Putinas yra išdėstęs atsakyme į minėtąją „Kultūros" anketą: „Altorių šešėly" prototipų iš gyvenimo yra labai maža, daugiausia gal pirmajame tome,— ir tai, tiesą sakant, ne personažai, bet tik aplinkumos bruožai, geriausiu atveju statistai, arba dar informacinė, reportažinė medžiaga. Žinau, kad daug kas nenorės manim tikėti, bet geros valios skaitytojus užtikrinu, kad nei Liucė, nei baronienė, nei Auksė, nei Vasaris, nei Platūnas, nei Stripaitis, nei Kimša, nei Ramutis, nei Glaudžius nėra iš gyvenimo paimti žmonės. Juos kurdamas, aš neturėjau galvoj nei vieno gyvo modelio, nei vieno savo pažįstamo. Prisipažinsiu, kad tik vienas iš čia suminėtųjų išėjo panašus į du mano pažįstamus. Kai dėl kitų, tai aš ir dabar nežinau, kas galėtų būti jų prototipais. Iš viso aš esu įsitikinęs, kad gyvą, įtikinamą personažą rašytojui yra lengviau sukurti laisvai iš savo fantazijos, vaduojantis gyvenimo patyrimu, negu nukopijuoti iš savo pažįstamų būrio" (R10—VIII, p. 47—48).

---

[15] *Mrc.* [Jonas Marcinkevičius] Ar patinka pačiam Putinui romanas „Altorių šešėly"? // Diena.—1934.— Nr. 1.— P. 3.

[16] Literatūros naujienos.— 1934.— Nr. 1.— P. 3.

[17] *Keliuotis J.* Pasikalbėjimas su prof. V. Mykolaičiu-Putinu // Naujoji romuva.—1932.— Nr. 6.— P. 124.

Romano pirmosios dalies kai kurių personažų prototipus V. Mykolaitis-Putinas yra nurodęs 1962 m. pradėtuose rašyti „Atsiminimuose“: „seminarijos regensas (rektorius) prelatas Blaževičius romane Valeškevičius, viceregensas (inspektorius) Jalbrzykovskis romane Mazurkovskis“ (R10—VII, p. 387), klierikai Jonas „Reitelaitis vadinamas Jonelaičiu, o P. Gerulis — Varnėnu“ (ten pat, p. 391).

Tačiau apskritai „Altorių šešėly“ kūrimas V. Mykolaičiui-Putinui buvo anaiptol ne betarpiškos savo patirties reprodukavimas, juo labiau ne tiek racionaliai suplanuotas, detaliai aiškus darbas, kiek sponfaniškas, intuityviai besiklostantis kūrybinis vyksmas, kreipiamas tik pačių bendrųjų, esminių kūrinio idėjinių ir meninių tikslų. Tatai labai esmingai yra išdėstęs pats rašytojas atsakyme į „Kultūros“ anketą: „Rašydamas ilgesnį dalyką, galvoju apie tai guldamas ir keldamas. Kiekvienas naujas epizodas, naujas skyrius turi būti kurį laiką sąmonėj išnešiotas ir tik paskui jau rašomas. Dažniausiai nepradedu naujo skyriaus, jeigu neturiu galvoj apmetęs vieno arba dviejų tolimesniųjų. Smulkaus veikalo plano nedarau. Iš anksto žinau, tik kuo knyga baigsis, porą svarbesnių personažų, bendriausią veiksmo liniją ir šiaip dar porą scenų iš vidurio. Visa kita ateina berašant. „Altorių šešėly“ net tokie svarbūs personažai, kaip Liucė ir baronienė, iš anksto nebuvo numatyti. Liucės charakteris ir vaidmuo nusistojo po trumpo svyravimo, baronienės išsyk, nuo pirmo jos pasirodymo. Trečiosios dalies Auksė buvo numatyta iš anksto, bet ji, deja, išėjo daug mažiau ryški, negu pirmosios dvi. Trečiojoj daly berašant gerokai pasikeitė ir sumenkėjo iš anksto numatytas vienuolio Severino vaidmuo. Iš pradžių buvau manęs, kad jųdviejų santykiai su Vasariu bus daug artimesni. Vienuolis, vieną žiemos vakarą bediskutuodamas, turėjo taip paveikti Vasarį, kad šis būtų įmetęs į ugnį savo dramą ir ją sunaikinęs. Aš labai ryškiai turėjau šią sceną prieš akis, bet paskui pamažu ji pradėjo blukti ir visai neteko reikšmės. Neiškenčiau į „Altorių šešėly“ neįspraudęs kelių puslapių iš vieno jau senokai pradėto romano, prie kurio daugiau nebegrįšiu“ (R10—VIII, p. 51—52).

Į reporterio klausimą „Ar patinka pačiam Putinui romanas „Altorių šešėly“? autorius atsakė: „Ar bent vienas rašytojas buvo savo kūriniu galutinai patenkintas? Taip ir aš. Gal galėjau ir geriau parašyti, bet kągi. Norai begaliniai. Jau suspėjau gauti keletą laiškų iš provincijos, kurie mane sveikina. Rašo kažkokie nepažįstami žmonės... Vadinasi, skaito. Ir Kaune, kaip paprastai, nors skolina išvilkę [iš viens? — *R. B.*] kito, bet skaito. Tuo ir esu patenkintas!“[18]

Romanas „Altorių šešėly“ iš tiesų tapo bene labiausiai skaitoma lietuvių rašytojo knyga, dėl jos tuoj pat ėmė kryžiuotis kontroversinės literatūros vertintojų nuomonės; 1934—1935 m. J. Gintauto slapyvardžiu pasirodė vyskupo J. Staugaičio trijų tomų romanas-antitezė „Tiesiu keliu“. V. Mykolaičio-Putino kūrinys turėjo neabejotino poveikio visos mūsų literatūros raidai, per praėjusį gerą pusšimtį metų nuo pasirodymo jį išsamiai yra aptarę literatūros kritikai bei istorikai.

---

[18] *Mrc.* Ar patinka pačiam Putinui romanas „Altorių šešėly“? // Diena.— 1934.— Nr. 1.— P. 3.

II. „ALTORIŲ ŠEŠĖLY" RANKRAŠČIAI

Kaip pažymi A. Žirgulys, „Altorių šešėly" autografą „autorius turėjo kaip perrašydinti mašinėle[19] ir leidyklai galėjo įteikti mašinraštinį tekstą. Rankraštinis tekstas buvo padėtas Rašliavos muziejuje (prie Humanit. m. fakulteto). Galėjo jį autorius laikyti ir asmeniniame archyve, tik tada rankraštis kažin ar būtų išlikęs, kaip neišliko kiti rankraščiai, karo meto suirutėje palikti rašytojo bute"[20]. Šiuo metu visų trijų „Altorių šešėly" dalių rankraštis saugomas VUBR.

I dalis (VUBR E 222) rašyta ant vienos neliniuoto balto popieriaus lapo pusės juodu rašalu, 26,5 x 21 cm, įrišta, viršeliai kieti, pradžioje sumaišyti puslapiai: p. 1 — romano tekstas, p. 2 — „Autoriaus žodžio" antras puslapis, p. 3 — „Autoriaus žodžio" trečias puslapis, p. 4 — „Autoriaus žodžio" pirmas puslapis, toliau — vėl romano tekstas. Iš viso yra 297 lapai. Pirminis viso kūrinio pavadinimas rankraštyje buvo „Iš altorių šešėlio", paskui jis ištaisytas į „Altorių šešėly". Pirminis pirmosios dalies pavadinimas buvo „Introibo ad altare", kuris užbrauktas ir viršuje užrašyta „Bandymų dienos", o kaip motto puslapio šone įrašyta „Introibo ad altare Dei". „Autoriaus žodis" rašytas kita plunksna negu I dalies pradžia, yra keli taisymai pieštuku, keli žodžių nukėlimai į kitą vietą (rašalu).

Priešpaskutinės „Autoriaus žodžio" pastraipos AŠ32-33 nėra:

„Pagaliau autorius nori pridėti dar vieną pastabą. Jis numato, kad daugelis skaitytojų norės aiškinti vyriausią šio veikalo veikėją dėl kai kurių visai aiškių sutapimų, kaipo pačio autoriaus projekciją. Autorius nesigina, kad sutapimų ir panašumų iš tiesų yra. Jis jų tyčiomis nevengė, norėdamas pasilikti kuo arčiausiai prie gyvenimo tikrovės. Tačiau klystų kas manytų, kad čia autorius nupiešė tiktai savo *alter ego*. Ne, jisai į savo patyrimus žiūrėjo tik kaip į žalią medžiagą ir panaudojo juos lygiomis su kituose ir kitur pastebėtais dalykais. Nežiūrint tūleriopų sutapimų ir panašumų, jo veikalo herojus mąsto ir veikia kitaip, negu pats autorius panašiose aplinkybėse būtų tai daręs. Savaime suprantama, kad ir vaizduotės sukurtas elementas, be kurio negali apsieiti jokis, kad ir arčiausia prie gyvenimo tikrovės stovįs beletristikos kūrinys, negali būti įskaitytas autoriaus biografijon."

Nėra knygoje ir pabaigoje pieštuku prirašytos pastraipos: „Kai kurie šių knygų skaitytojai be abejo įspės kai kuriuos čia aprašytus faktus ir žmones. *Tegu jie nesistebi ir nekaltina autoriaus, kad jis ir čia su gyvenimo daviniais* elgėsi laisvai; žmones ir faktus jis derino tokia tvarka, kokia jam atrodė geriausia tinkanti beletristikos kūriniui".

II dalis (VUBR E 223) rašyta ant vienos neliniuoto balto popieriaus lapo pusės juodu rašalu, 29x22,5 cm, įrišta, viršeliai kieti; įrišant sumaišyti tekstai: pirmieji keturi lapai yra iš antrosios romano dalies, likusieji — iš trečiosios. Iš viso čia įrišta 229 lapai. Pirminis antrosios romano dalies

---

[19] Tatai darė su rašytoju drauge tada gyvenusi jo sesuo Magdalena Mykolaitytė; žr. *Mykolaitytė-Slavėnienė M.* Putinas mano atsiminimuose.— Londonas, 1977.— P. 304, 407.

[20] *Žirgulys A.* Tekstologijos bruožai.— V., 1989.— P. 60—61.

pavadinimas — „Kunigas Misereatur“ (lot. *misereatur — tepasigaili*; kadangi čia rašoma iš didžiosios raidės, tai tikriausiai yra Liudo Vasario pravardė), jis užbrauktas ir žemiau užrašyta: „Eina gyvenimas“.

III dalis (VUBR E 224) rašyta ant vienos neliniuoto balto popieriaus lapo pusės juodu rašalu, 29x22,5 cm, įrišta, viršeliai kieti. Iš viso čia įrišta 185 lapai. Įrišant sumaišyti tekstai: pirmieji keturi lapai yra iš trečiosios romano dalies, likusieji — iš antrosios, yra sumaišytų puslapių, ant kai kurių lapų rašyta abiejose pusėse. Trečiosios kūrinio dalies pavadinimas išlikęs nekeistas — „Išsivadavimas“.

V. Mykolaitis-Putinas yra nurodęs: „Rašau iš lėto, bet braukyti nemėgstu. Mano juodraščiai gana švarūs“ (R10—VIII, p. 51); „Rašau plunksna, paskui, kai visas veikalas jau parašytas, papildau spragas, šiek tiek taisau stilių“ (ten pat, p. 53).

Tai patvirtina ir „Altorių šešėly“ rankraštis — esama daugybės visiškai tvarkingai, be jokios pataisos parašytų puslapių; kai kur, gana retai, paredaguota kalba, stilius (pvz.: *kalnas, kalnelis→Aušrakalnis; regensas→rektorius; viceregensas→inspektorius; atlaidai bus grandioziški→...nepaprasti; jeigu nebūtų gėdijęsis savo tėvo→...varžęsis...; nežinodavo nė ką jam už tokias „nuodėmes“ sakyti→...kokią jam atgailą už tokias „nuodėmes“ užduoti; klebono veidas jau degė pykčiu→klebonas piktai žvilgtelėjo į „apaštalą“; riba tarp gėrio ir blogio→...tarp nuodėmės ir nenuodėmės* ir pan.). Paraštėse arba ant priklijuotų lapelių yra kita plunksna rašytų įtarpų (pvz.: patikslinta seminarijos gyvenimo detalės, liturginiai dalykai, įrašyta cituojamų eilėraščių posmų ir pan.). Tekste yra ženklų, rodančių pastraipos pradžią. Apskritai romano rankraštis iš tiesų sudaro įspūdį, kad kūrinys, pasak A. Žirgulio, autoriaus buvo „ilgai nešiotas ir iškentėtas vidinėse kovose, per trumpą laiką tiesiog liete išsiliejęs, be didesnio parengiamojo darbo, be gausesnių juodraščių ir variantų“[21].

Tiesa, minėtame atsakyme į „Kultūros“ anketą V. Mykolaitis-Putinas prisimena: „ilgokai svyravau, kaip pradėti aniąją „Altorių šešėly“ dalį, o trečiosios dalies pirmąjį skyrių teko rašyti du kartus“ (R10—VIII, p. 52). Iš rankraščio nematyti tų svyravimų, rašant antrosios dalies pradžią, o trečiosios dalies pirmojo skyriaus pirminis variantas (nebaigtas) yra išlikęs (VUBR E 224, E 223). Tai — lyg koks trečiojo dešimtmečio Kauno inteligentijos buitinis ir kultūrinis portretas. Iš užsienio grįžęs Liudas Vasaris čia iš karto vaizduojamas jau Kaune, besisvečiuojantis pas prof. Naudžių (vėliau jis pavadinamas Meškėnu). (Beje, įdomu, kad kai kurių kūrinio personažų vardai ar pavardės iš pradžių yra buvę kitokie, pvz., Liudas Vasaris atsiranda tik pirmosios dalies 5-ame puslapyje, iki tol — Jonas Sėkla; Kūkalis paskui „perkrikštijamas“ į Varioką, Balanda — į Kasaitį, Platokas, Plačiūnas — į Platūną, Striupaitis — į Stripaitį, Ruginis, Kvietinis ir Naudžius — į Meškėną, Glaudelis į Glaudžių ir kt.) Šis trečiosios dalies pirmojo skyriaus variantas šiame leidime pateikiamas kaip priedas.

---

[21] *Žirgulys A.* Dėl V. Mykolaičio-Putino romano „Altorių šešėly“ teksto tvarkymo [mašinraštis].— V., 1985.— P. 25.— „Vagos“ leidyklos archyvas.

Nerealizuota romane liko „pozityvaus kunigo" linija, apie kurią tėra autoriaus samprotavimų: „trečiame tome aš buvau norėjęs išvesti visai gerą, pozityvų kunigą ir nušviesti keletą pozityvių kunigystės atžvilgių. Bet niekaip aš jam negalėjau rasti romane deramos vietos. Ir iš tiesų konstruktyviniu atžvilgiu jis būtų nepateisinamas, ypač trečioj romano daly" (R10—VIII, p. 50).

„Altorių šešėly" rankraštį V. Mykolaitis-Putinas yra šiek tiek trumpinęs. Čia pateikiame ilgėlesnius epizodus, kurie, rankraštyje išbraukti, į spausdintą knygą nepateko; jie dabar atskleidžia vieną kitą autoriaus meninių ieškojimų aspektą, autoredagavimo tendenciją (aiškumo dėlei nurodyti šio tomo puslapiai):

p. 24

1. I d., II skyriaus pabaiga, po sakinio „Būdavo dar pora ir lietuvių kalbos pamokų": *Antrame kurse, šalia tų pačių dalykų, prisidėdavo dar filosofija. Išeidavo jie berods logiką ir ontologiją iš lotyniško vadovėlio, menkai jį tesuprasdami. Trečiame kurse eidavo kitas to vadovėlio dalis: psichologiją, etiką, kosmologiją ir teodicėją. Čia jau pradėdavo eiti ir choralinės teologijos kursą. Ketvirtame kurse pradėdavo Dogmatinę teologiją, Šventąjį Raštą ir Kanonų teises. Šitiems visiems dalykams, su kai kuriais papildymais, buvo skiriamas penktas ir šeštas kursas.*

p. 152

2. I d., XVII sk., po sakinio „Jis jau buvo linkęs įtarti kiekvieną nepažįstamą, kad tas jo vengia arba nori juo nusikratyti": *Atvažiavę į Kauną, belaukdami Vilniškio traukinio, jie apžiūrinėjo miestą, kurio didžiausia įdomybė buvo statomi ant kalno „Saulės" namai.*

p. 153

3. I d., XVII sk., po frazės „vienam nedoram katalikui atėmęs regėjimą dėl to, kad jis, pažiūrėjęs į paveikslą, nusijuokė": *Klierikas Vasaris klūpojo sugraudinta širdimi, jausdamas savo menkystę, bet šį kartą nei dėl to liūs damas, nei ką nors apgailestaudamas.*

p. 154

4. I d., XVII sk., po frazės „karščiavosi net ir flegmatikas Kasaitis". *O Vasaris, atsiminęs kadaise girdėtus Brazgio žodžius, susijaudinęs pridėjo:*

— Kaip sau norit, mūsų luomas yra padaręs lietuvių tautai neatlyginamą skriaudą ir kaszin, ar įstengs kada ją atitaisyti.

Bet Jonelaitis tokis didelis pesimistas nebuvo:

— Kodėl ne? Iš dalies jau ir atitaisė. Atsimink Daukšą, Širvydą, Valančių, Maironį, neminint daugelio kitų. Šiandien visa jaunoji kunigijos karta, mąstė jis vienas sau, dirba eilinį pareiginį darbą. Bet kol kas ir ji ne tik negali atitaisyti savo pirmtakūnų padarytos lietuvių tautai skriaudos, bet nepajėgia nė atsverti kitos kunigijos dalies, kuri dar ir šiandien varo nutautinimo darbą.

p. 173

5. I d., XX sk., po frazės „nė viena proga nebuvo praleista jam išbarti, prikišti jo nepasisekimam ir tariamam jo menkumui": *Iš dalies turbūt dėl to nepasitikėjimas savim taip giliai įsišaknijo Vasario charaktery. Užtat ėmė bujoti pasyvus svajingumas. Užsidaręs savy Liudas Vasaris buvo ir drąsus, ir sumanus, ir išmintingas, bet kai tik reikdavo veiksmu ir iniciatyva tai parodyti, jam būdavo stoka pasiryžimo ir pasitikėjimo, ir jis liūdnai rezignuodavo: tai ne man... aš tam per menkas, nieko iš to neišeis...*

p. 264

6. II d., III sk., po frazės „juodos mintys nustelbė visą jo susirūpinimą dėl tų laidotuvių ir pamokslo": *Visa tai buvo smulkūs šios dienos reikalai, o tuom tarpu jo dvasioj pradėjo megztis kai kokia užuomazga, kuri išsivyščiusi turės reikšmės galbūt visam jo gyvenimui.*

p. 318

7. II d., IX sk., po frazės „vos nugalėjęs norą trinktelt durimis taip, kad net langai sudrebėtų": *Kun. Vasaris jau keletą kartų buvo pastebėjęs, su kokiu impetu* [lot.— veržimasis, jėga, aistra, įkarštis] *išsineršia iš jo ilgai slopinamas pyktis arba ilgai kraunamas širdy nepasitenkinimas ir kartumas. Jis buvo tylus, lėtas ir kantrus, bet turėjo tą ypatybę, kad patirti įspūdžiai, užgauliojimai ir kitoki gyvenimiški jausmai krovėsi jame lyg kokiame akumuliatoriuj, kol galų gale pasiekę ribos, sprogdavo ir prasiveržDavo sunkiai suvaldoma jėga.*

p. 404

8. II d., paskutinė XVII sk. pastraipa:

Kun. Ramutis buvo labai geras žmogus ir pavyzdingas kunigas, bet menkas psichologas. Jis Vasario charakterio neįspėjo. Iš pradžių jis džiaugėsi savo įtakos laimėjimu ir lenkė Vasarį į pavyzdingo kunigo normas vis didesniu uolumu. Bet jis nežinojo, kad jaunesnis jo kolega turėjo spyruoklės ypatybes: kuo labiau ją lenksi, tuo daugiau joje atsiras jėgos spirtis ir atsitiesti.

p. 547

9. III d., X sk., po pirmosios pastraipos, kuri baigiasi žodžiais „jautė savo širdyje": *Indrulis, kaip ir visi pavydūs žmonės, kreivai žiūrėdavo į kiekvieną, kas tik patraukdavo Auksės dėmesį. Per aną literatūros vakarėlį jis matė, kad Vasario drama gražiajai amerikietei padarė nemažo įspūdžio, o nuo veikalo susidomėjimas lengvai peršoka į autorių. Auksės bloga nuotaika ir išsiblaškymas po to vakarėlio Indruliui atrodė labai įtartini. Po keletos dienų jis buvo tiek nekantrus ir neatsargus, kad* [tekstas nutrūksta].

p. 660

10. III d., XXI sk., po frazės „kažkoki nesąmoningi jo išgyvenimų ir rūpesčių šešėliai" [puslapio pradžioj — sakinio tąsa]: *esąs seminarijos koplyčioj. Didelės iškilmės. Ant altoriaus dega daugybė žvakių. Kvepia*

smilkalai. Visi klierikai, apsivilkę baltomis kamžomis, klūpo eilėmis, o vyskupas eina per vidurį ir dalina komuniją. Jis gi, Liudas Vasaris, guli lovoj, ir jam neapsakomai koktu dėl tokio savo apsileidimo. Jis pabudo tebejausdamas tą patį koktumą. Kartais jis susapnuodavo seminarijos egzaminus, kurių metu jis atsakinėja visokias nesąmones ir herezijas, kartais pasijusdavo klierikų būry pats vienas apsirengęs civiliniais rūbais, o kartais sapnuodavo, kad dalyvauja pamaldose arba pats laiko mišias, suklysdamas, kreipdamas kitų į save dėmesį, jausdamas gėdą ir pažeminimą...

Į knygą nepateko ir keletas rankraštyje neišbrauktų vietų, taip pat buvo prirašyta teksto, kurio rankraštyje nebuvo — tatai autorius padarė, matyt, mašinraštyje arba skiltyse.

Čia, suprantama, tėra nurodytos tik kai kurios romano „Altorių šešėly" rankraščio ypatybės. Išsamiau jį paanalizuoti — ateities literatūrologų rūpestis.

Po daugelio metų V. Mykolaičio-Putino kūrybiniuose planuose atsirado ir ketvirtoji „Altorių šešėly" dalis. Straipsnyje „Poezijos ir dailiosios prozos keliu" 1958 m. jis rašė: „tolimoje perspektyvoje vaidenasi man ir romano „Altorių šešėly" IV dalis. Skaitytojas jaučia, kad šis romanas dar nėra baigtas. Kaip bepakryptų šių sumanymų vykdymas, viena tegaliu pasakyti — iš realistinio kelio, teisingo tikrovės vaizdavimo, aš neiškrypsiu" (R10—VIII, p. 401).

Ne „tolimoje perspektyvoje", o tų pat metų balandžio pabaigoje ir gegužės pirmosiomis dienomis (I. Kostkevičiūtės liudijimu) V. Mykolaitis-Putinas iš tikrųjų jau buvo pradėjęs ketvirtąją „Altorių šešėly" dalį, pavadintą „Į šviesią buitį". Parkeriu per kalkę jis parašė 23 liniuoto sąsiuvinio puslapius, 20,5×16,5 cm. Rankraščio originalo iki šiol rasti nepavyko. Tėra išlikusi per kalkę rašytoji kopija [22] (IK aar), kuria ir pasinaudota šiam leidimui: „Altorių šešėly" ketvirtosios dalies „Į šviesią buitį" pradžia čia dedama kaip priedas.

Ketvirtosios „Altorių šešėly" dalies V. Mykolaitis-Putinas toliau nebetęsė, nors sumanymo ir neatsisakė. Antai 1958 m. lapkričio 12 d. spaudai rašytame pasisakyme apie savo kūrybinį darbą šią romano dalį jis taip apibūdino: „Tai būtų psichologinis romanas. Jame būtų vaizduojami Vasario paskutiniojo gyvenimo etapo išgyvenimai bei prieštaravimai pakitusioje buitinėje ir socialinėje aplinkoje" (LLTIR F 59—234). Po gero pusmečio, 1959 m. birželio 25 dienos laiške seseriai M. Mykolaitytei-Slavėnienei rašytojas taip pat kalba apie šį savo sumanymą: „Noriu dar parašyti „Alt. š." IV dalį. Joje tilptų viso vingiuoto mano gyvenimo sintezė, apibendrinimas. Ši dalis, kurią parašyti labai norėčiau, viešumon išeitų tik po mano mirties" (R10—X, p. 718). Šiam rašytojo užmojui sesuo labai pritarė, skatino imtis darbo, tačiau autorius buvo lydimas įvairių abejonių, susijusių su jo paties ir apskritai visuomenine to meto situacija. 1960 m. sausio 4 d. laiške seseriai jis rašė: „Alt. šešėly" IV tomas — tai šakėmis ant vandens rašytas suma-

[22] Per kalkę rašytas teksto antrasis egzempliorius, A. Žirgulio nuomone, „laikytinas k o p i j a" (žr. *Žirgulys A.* Tekstologijos bruožai.— P. 63).

nymas. Labai norėčiau jį įvykdyti, tačiau ir labai abejoju, ar suspėsiu, ar sugebėsiu“[23]. Deja, prie pradėto „Altorių šešėly“ IV dalies rankraščio V. Mykolaitis-Putinas taip ir nebegrįžo[24].

Yra dar išlikęs fragmentiškas „Altorių šešėly“ mašinraštis „Suredaguoto ir autoriaus peržiūrėto egz. perrašyti puslapiai“, kurį 1969 m. balandžio mėn. A. Žirgulys, V. Mykolaičio-Putino redaktorius, perdavė LLTIR (F 59—806, 79 p.— puslapiai iš įvairių romano vietų). Tai A. Žirgulio redaguotas tekstas, kurį R10 leidimui vietomis yra taisinėjęs ir pats autorius.

Taigi rankraštines „Altorių šešėly“ archyvalijas sudaro trijų dalių rankraštis (VUBR), ketvirtosios dalies pradžios autorinė kopija (IK aar) ir fragmentiškas mašinraštis (LLTIR).

III. „ALTORIŲ ŠEŠĖLY“ LEIDIMAI

Lietuvos Respublikoje „Altorių šešėly“ buvo išleistas vieną kartą (1932—1933).

Palyginus romano pirmojo leidimo tekstą su rankraščiu, paaiškėjo, kad jie nėra visai identiški ir kalbos bei stiliaus atžvilgiu (apie išbrauktas ir prirašytas vietas žr. komentarų II skyr.). „Sakalui“ įteiktąjį romano mašinraštį, o gal ir skiltis, autorius redagavo. Iš taisymų matyti, kad jis ieškojo tinkamesnių žodžių, gyvesnių pasakymų, pvz.: *nuduoti (= apsimesti), išmetinėti (= prikaišioti), pas mane yra (= aš turiu), papildyti nuodėmę (= nusidėti), sueiti į pažintį (= susipažinti), po ilgų mąstymų ir svarstymų (= ilgai svarstęs ir mąstęs)* ir pan. Autorius mažino tarmybių (*būtai, galėtai, sušvistai, jiemdviem, kaszin, apielinkė, visumet, kelinės, trukšmas* ir kt.), nors šitai darė gana nenuosekliai (keliolika taisytų atvejų, keli netaisyti), tik vargu ar taip elgėsi stiliaus sumetimais, greičiau — taisė neatidžiai (net pakeisti veikėjų vardai rankraštyje nebuvo nuosekliai ištaisyti).

Su gana retomis išimtimis rankraštyje buvęs pilnos galūnės daugiskaitos naudininkas knygoje bemaž visur sutrumpintas, pvz.: *klierikams (= klierikam), jums (= jum)* ir pan. Įdomu, kad A. Žirguliui autorius vėliau prisipažinęs, jog tokia nepilna forma jam „rėžia akį“.

Autorius rūpinosi romano kalbos taisyklingumu — taisė morfologijos klaidas, pvz.: *dasiirti (= prisiirti), dasigauti (= įsigauti), dasiprotėti (= susiprotėti, sumesti, susivokti)* ir pan. Apmažino barbarizmų: *divonas (= kilimas), grubijonas (= storžievis), zerkolinės (= veidrodinės), guzikai (= sagos), neprosuotos kelnės (= nelygintos k.), pantaplis (= kurpaitė), boti (= paisyti), bujoti (= klestėti, keroti)* ir kt. Šiek tiek apmažinta ir tarptautinių žodžių, pvz.: *atmosfera (= nuotaika), transponuoti (= perkelti), protestavo (= prieštaravo)* ir kt.

---

[23] Vinco Mykolaičio-Putino laiškai Australijon sesei Magdalenai Slavėnienei ir jos šeimai.— Canberra, 1971.— P. 33.

[24] „Altorių šešėly“ IV d. pradžios fragmentas paskelbtas: *Kostkevičiūtė I.* „Altorių šešėly“ ir jo vertimų kontekstas // Pergalė.— 1983.— Nr. 1.

Nors V. Mykolaitis-Putinas „Altorių šešėly" kalbą pirmajam leidimui taisė ir ne visai nuosekliai ir paliko nemaža kalbos įvairavimo atvejų, vis dėlto autoredagavimo kryptis aiški — orientacija į bendrinę kalbą. Į šią tendenciją vėliau atsižvelgė ir A. Žirgulys, nors, reikia pripažinti, ne visur nuosekliai (tai pasakytina pirmiausia apie barbarizmų redagavimą. Beje, dėl barbarizmų: tuos, kuriuos pataisė A. Žirgulys, o autorius aprobavo, Redakcinė komisija ir leidykla šiame leidime palieka neredaguotus. Tokia nuostata šių eilučių autorei atrodo nepriimtina, nes čia, mano nuomone, nepaisoma V. Mykolaičio-Putino valios).

Antrąjį romano leidimą trimis knygomis parengė Valstybinė grožinės literatūros leidykla 1946 m. (pasirašyta spaudai: I d.— 1946.VII.20, II d.— 1946.IX.23, III d.— 1946.X.10; atsak. redaktorius P. Ulevičius, dailininkas P. Rauduvė; I d. tiražas 10 000 egz., II, III d.— po 10 200 egz.). Kūrinys išėjo be pirmojo leidimo „Autoriaus žodžio", III dalies epigrafo, nuorodų (I ir II d.) apie parašymo vietą bei laiką, kupiūruotas. Tuometinis Valstybinės grožinės literatūros leidyklos vyriausiasis redaktorius V. Drazdauskas „tenkinosi šiaip jau nedideliu kiekiu kupiūrų ir mažais pataisymais, manydamas, kad vėliau ir tas negausus įsikišimas atkris ir romanas eis autentiška forma. Tegul tik dar jo nematę skaitytojai su juo apsipranta, tegu susigyvena su romanu, su Putino vardu. Laikinas negausus kišimasis į autoriaus tekstą rėmėsi taktiniais, o ne principiniais sumetimais"[25]. Šiuo leidimu prasidėjo vėlesnių romano leidimų kupiūravimo istorija.

Trečiasis „Altorių šešėly" leidimas Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje buvo parengtas taip pat V. Drazdausko iniciatyva. Jis pasirūpino, kad įžanginį žodį parašytų B. Pranskus. 1949 m. balandžio 7 d. spaudai buvo pasirašytas „Altorių šešėly" vientomis, kuris ir buvo išspausdintas „Raidės" spaustuvėje Kaune (atsak. redaktorius A. Žukauskas[26], dailininkas P. Rauduvė, tiražas 9000 egz.). Tuo metu leidyklos vyriausiojo redaktoriaus pareigas iš pašalinto V. Drazdausko perėmė A. Žukauskas, kuris prie knygos parengimo nebuvo prisidėjęs (ji buvo jau išspausdinta), o jo, kaip atsakingojo redaktoriaus, pavardė buvo įrašyta tik pagal pareigybę (iš pasikalbėjimo su A. Žukausku 1986 m. gruodžio 21 d. Vilniuje, RB aar). Tuo metu leidykloje dirbusio E. Matuzevičiaus liudijimu (iš pasikalbėjimo su E. Matuzevičium 1987 m. vasario 18 d. Vilniuje, RB aar), A. Žukauskas pristabdęs keleto knygų platinimą, norėdamas pats nuodugniau su jomis susipažinti. Tarp tokių knygų buvo ir romanas „Altorių šešėly". Jo išleidimą tada ypač sukomplikavo ir visa tuometinė kūrybinio gyvenimo atmosfera, susiklosčiusi Tarybų Sąjungoje po VKP(b) CK 1946 m. rugpjūčio 14 d. nutarimo „Apie žurnalus „Zvezda" ir „Leningrad",— imta idėjiniu požiūriu nuodugniau tikrinti ir svarstyti spaudai rengiamus leidinius, direktyviškai kištis į kūrybos procesą, iš tarybinės literatūros eliminuoti arba kupiūruoti kai kurių autorių kūrinius ir pan. B. Pranskaus parašytoji įžanga

---

[25] *Žirgulys A.* Tekstologijos bruožai.— P. 233.

[26] Faktiškasis, nors knygoje ir nenurodytas, šio leidimo redaktorius buvo A. Žirgulys (žr. *Žirgulys A.* Literatūros keliuose.— V., 1976.— P. 72; t. p. *Žirgulys A.* Tekstologijos bruožai.— P. 233).

naujajam V. Mykolaičio-Putino romano „Altorių šešėly" leidimui direktyviniams to meto organams pasirodė nepakankamo idėjinio lygio, o V. Mykolaitis-Putinas „nepakankamai aiškiai demaskavęs kunigiją. Autoriui buvo pasiūlyta prirašyti apie dešimt eilučių romano teksto. Tai padaryti autorius nesutiko" (iš minėto pokalbio su A. Žukausku). Pasak J. Bulavo, tuo metu artimai bendravusio su rašytoju, V. Mykolaitis-Putinas nebuvo linkęs pažanginti kūrinio, nes buvo įsitikinęs, kad „jo pagrindinis veikėjas Liudas Vasaris parodytas pozityviu", „jis išreiškęs protestą prieš dvasinės seminarijos auklėjimo sistemą ir kunigų luomo nuostatus, varžančius laisvai pasireikšti asmenybei ir talentui", romane „buvo kritiškai pavaizduoti kai kurie buržuazinės visuomenės buities reiškiniai"[27].

„Altorių šešėly" 1949 m. leidimas buvo sulaikytas. Kaip pažymi A. Žirgulys, „kas buvo to sulaikymo iniciatoriai, šiandien neaišku, ir kažin ar paaiškės ateityje"[28]. Tiražas buvo sunaikintas, išliko nedaug knygų. Išliko ir tas egzempliorius, kurį tuometinis leidyklos redakcijos vedėjas A. Varkulevičius vėliau perdavė žinomam mūsų spaudos istorikui L. Gudaičiui[29]. Šis egzempliorius įdomus tuo, kad atspindi leidėjų pastangas išgelbėti knygą. Kaip prisimena A. Žirgulys, „1950—1951 m. buvo bandoma perdirbti B. Pranskaus straipsnį. Savo pataisų pasiūlė K. Korsakas, A. Žukauskas, J. Karosas ir CK sekretorius Vl. Niunka. Redakcijos vedėjas A. Varkulevičius sudarė tų pataisų suvestinę, kuri buvo svarstoma posėdy leidykloje (dalyvavo A. Žukauskas, A. Varkulevičius, K. Korsakas, J. Karosas, V. Mykolaitis-Putinas, B. Pranskus)"[30].

Savo pastabose, datuotose 1949 m. vasario 9 d., K. Korsakas B. Pranskaus straipsnį įvertino kaip „teisingą ir visumoj priimtiną", nors labai kritiškai atsiliepė apie jo kalbą ir siūlė stipriau akcentuoti romano antiklerikalinę reikšmę, o svarbiausia — iš esmės pakeisti B. Pranskaus pateiktąją Vasario koncepciją: Vasarį reikią „vertinti kritiškiau", „marksistiniu požiūriu" (LVMA F 23, ap. 2, b. 1140). B. Pranskaus pataisytojo straipsnio mašinraščio (LVMA F 23, ap. 2, b. 1729) paraštėse yra pastabų A. Žukausko ranka — jos „kietesnės" nei K. Korsako. Pvz.: ties B. Pranskaus teiginiu, kad „Vasaris yra pirmiausia gyvas, paprastas, jaunas žmogus su savo gyvenimo „istorija", įrašyta: „dekadentinis buržuazijos atstovas"; ties samprotavimais apie Vasario vidinius prieštaravimus: „Reikia daugiau Vasario kritikos lygiai kaip ir „A. Š." autoriaus kritikos"; ties teiginiais apie romaną kaip „aukštos vertės meno kūrinį", „ryškiausią psichologinio romano pavyzdį lietuvių literatūroje", teiktiną „ir šių dienų skaitytojui" — sudėlioti dideli klaustukai... A. Žirgulio minimoje pataisų suvestinėje pageidaujama (!?), kad

---

[27] J. Bulavo pasisakymas V. Mykolaičio-Putino 95-ųjų gimimo metinių minėjime Vilniaus mokslininkų rūmuose (Verkiai) 1988 m. sausio 6 d. [mašinraštis].— P. 3.— JB aar.

[28] *Žirgulys A.* Tekstologijos bruožai.— P. 234. Dabar šios akcijos iniciatoriai aiškėja — apie tai žr. *Kostkevičiūtė I.* Pasipriešinimo fenomenas Putino lyrikoje // Metai.—1991.— Nr. 1.

[29] Ten pat.— P. 235.

[30] Ten pat.

B. Pranskus paliestų: „1) katalikų dvasininkijos klasinę esmę ir jos reakcingąjį kelią: a) buržuazinio režimo metu Lietuvoje, b) fašistinės okupacijos metais (1941—1944), c) ir pokariniame laikotarpyje; 2) Iškelti „Altorių šešėlyje" autoriaus padarytus nenuoseklumus, t. y. a) nurodyti, kad autorius padarė klaidą, apsiribodamas tik kunigijos apeigų demaskavimu, bet nepasisakė romane prieš dievo skelbimą, krikščionybės reakcingumą, b) nurodyti, kad Vasario išsižadėjimas kunigo pareigų nėra susijęs su darbininkų kova ar revoliuciniais įvykiais, o priešingai — su buržuazine ideologija, dekadentizmu ir pan. 3) Išvadoje būtina parodyti krikščionybės išdavikišką, ardomą veiklą, jos aktyvumą naujo karo kurstyme bei paklusnumą JAV agresyviai politikai. Paliesti bei demaskuoti Vatikaną bei jo įtaką" (ten pat).

Minėtame išlikusiame egzemplioriuje B. Pranskaus ranka taisyta įvadinio straipsnio tekstas (trūksta ilgesnių papildymų lapeliuose), tituliniame lape ankstesnė išleidimo data — 1949 m.— ranka ištaisyta į 1950 m. Tačiau šių patvarkymų nepakako. Tada buvo pasiūlyta pratarmę rašyti pačiam autoriui, bet V. Mykolaitis-Putinas atsisakė, motyvuodamas, pasak A. Žirgulio, „kad visokių kalbų, anonimų, net grasinimų susilaukęs pirmam leidimui išėjus, nenorįs dabar sukelti naujos pykčio ir įtūžimo bangos, taigi dėl to pratarmės nerašysiąs"[31]. 1949 m. parengtas ir išspausdintas romano leidimas taip ir nepasirodė iš viso.

Kad „Altorių šešėly" vis dėlto pasiektų skaitytoją, po kurio laiko, 1953 m., buvo imta vėl rūpintis romaną išleisti. J. Bulavas, tuometinis LTSR MA Ekonomikos instituto direktorius, kurį su V. Mykolaičiu-Putinu siejo bičiuliška kaimynystė, asmeniškai kreipėsi į CK sekretorių V. Niunką ir apsiėmė tarpininkauti, pasikalbėti su rašytoju. J. Bulavas paskatinęs ir įtikinęs jį parašyti naujajam leidimui pratarmę[32]. Tačiau ir dabar rašytojas negalėjo išvengti kompromisų. Operuodamas to laikotarpio literatūros mokslui būdingomis vulgaraus sociologizavimo kategorijomis bei įsigalėjusiais štampais, autorius parašė pratarmę, kurioje, deja, gerokai sumenkino savo romano vertę. Pateikiame tos pratarmės tekstą:

Dvidešimt metų praėjo, kai pasirodė romanas „Altorių šešėly". Didžiulių pasikeitimų ir poslinkių įvyko Lietuvos gyvenime per tą dvidešimt metų. Liaudies išsivadavimas iš fašistinio režimo, tarybinės santvarkos atkūrimas bei Lietuvos įsijungimas į Tarybų Sąjungą, didysis Tėvynės karas, Tarybų Lietuvos išvadavimas iš hitlerinės okupacijos, krašto atstatymas, kolūkinės santvarkos pergalė kaime — štai svarbesnieji etapai toje įvykių eigoje, kuri iš pagrindų pakeitė Lietuvos gyvenimą. Anų laikų tikrovė daug kuo šiandien jau nebesuprantama, svetima ir nepriimtina tarybiniam žmogui.

Tą pat reiktų pasakyti ir apie literatūros kūrinį, vaizduojantį anų laikų tikrovę ir vertinantį ją ne marksistiniu tarybiniu požiūriu. Toks kūrinys iš dalies ir yra romanas „Altorių šešėly". Jame vaizduojami kai kurie platesnėms skaitytojų masėms mažai žinomi kunigų gyvenimo atžvilgiai, jame keliama nemaža klausimų, kurie dar ir šiandien būtų ne tik įdomūs ir aktualūs, bet ir reikalingi, jei būtų teisingai nušviesti ir išspręsti. Bet anais

[31] Ten pat.

[32] J. Bulavo pasisakymas...— P. 4.

laikais aš to padaryti nesugebėjau ir negalėjau. Savo veikalą rašiau vadovaudamasis klaidinga idealistine pažiūra, kad galį būti ir gerų kunigų, jei tik jie bus atitikę savo „pašaukimą", nesivers netinkančia tam „pašaukimui" veikla ir elgsis pagal bažnyčios nuostatus. Tuo tarpu romane reikėjo spręsti klausimas iš esmės: ar iš viso dvasininkų luomas yra gyvenime pateisinamas bei priimtinas — ir atsakymas į šį klausimą turėjo būti neigiamas.

Vyriausiasis romano veikėjas Liudas Vasaris tiek tegali būti laikomas pozityviu personažu, kiek išreiškia protestą prieš dvasinės seminarijos auklėjimą ir kunigų luomo nuostatus, varžančius laisvai, visapusiškai pasireikšti asmenybei ir talentui. Tačiau Liudo Vasario asmeny ir jo samprotavimuose bei išgyvenimuose yra nemaža ir neigiamų bei reakcinių bruožų: jo, apskritai paėmus, idealistinė pasaulėžiūra, jo individualistiniai dekadentiniai polinkiai, jo nutolimas nuo liaudies ir, kaip to pasekmė, visa eilė kitų jo charakterio, veiklos bei kūrybos nenuosakumų ir ydų.

Vis dėlto, nepaisant šių esminių trūkumų, romane „Altorių šešėly" atsispindi nemaža būdingų kunigų gyvenimo bruožų, kurie vieni daugiau, kiti mažiau parodo dvasininkų vartojamas priemones klerikalizmui stiprinti.

Be to, šis romanas turi ir kai kurios pažintinės vertės. Romanas supažindina skaitytoją su seminarinio auklėjimo sistema, žalojančia žmogaus asmenybę bei talentą ir, antra vertus, praskleidžia būdingas kunigo veiklos aplinkybes, stumiančias jį, iš vienos pusės, į intelektualinį bei moralinį nuskurdimą, iš antros — į užsisklendimą egoistinių interesų kiaute. Visa tai gali padėti skaitytojui įžvelgti uždarą ir stropiai nuo pašaliečio akių saugotą kunigijos gyvenimo sritį. Romane praskleistas ir kiek platesnis visuomeninio gyvenimo akiratis, ypač klerikalinių partijų veikla ir, apskritai, kai kurie lietuvių buržuazijos buities bruožai, rodą tos klasės reakcingumą bei išsigimimą antrajame ir trečiajame šio amžiaus dešimtmetyje.

Šiandien nors ir matau, kad mano veikale yra daug stambių trūkumų ir klaidų, nors ir mano paties pažiūros romane liečiamais klausimais yra pasikeitusios ir dabar, vadovaudamasis marksistine pasaulėžiūra, aš kitaip tuos klausimus nušviesčiau ir spręsčiau, bet, laikydamas teisingą esant mūsų kritikoje išreikštą nusistatymą, kad netikslu būtų senieji veikalai perdirbinėti bei pažanginti, leidžiu romaną „Altorių šešėly" be esminių pataisų, vien nežymiai šį bei tą paredagavęs.

Tikiuosi, kad tarybinė literatūros kritika teisingai parodys, kas mano veikale yra priimtina ar atmestina šių dienų Tarybų Lietuvos skaitytojui.

V. Mykolaitis-Putinas

Vilnius,
1954.I.3.

J. Bulavas šią pratarmę įteikė LKP CK, ji pasirodė priimtina, išleisti romaną kliūčių nebebuvo. 1954 m. gegužės 4 d. „Altorių šešėly" buvo pasirašytas spaudai ir viena knyga išėjo tais pačiais metais (Valstybinė grožinės literatūros leidykla, redaktorius A. Žirgulys, dailininkas A. Kučas, tiražas 12 000 egz., spaudė „Raidės" spaustuvė Kaune).

„Suderintas" su autoriaus pratarme buvo ir romano tekstas: dalis AŠ54

kupiūrų sutampa su AŠ46 kupiūromis, dalis jų atstatyta, o dalis teksto vietų, kurios buvo AŠ49, kupiūruota naujai. Čia taip pat nėra AŠ32—33 „Autoriaus žodžio" ir jau visų trijų dalių epigrafų, taip pat pirmosios bei antrosios dalių nuorodų apie kūrinio rašymo vietą ir laiką. Eliminavus iš teksto kai kurias Liudo Vasario refleksijas pašaukimo bei kūrybos klausimais, supaprastinus jo išgyvenimus, taip pat atsisakius kai kurių autorinių apibendrinimų bei religinių apeigų aprašymo, kai kuriuos vaizduojamam laikotarpiui būdingus žodžius ar pasakymus pakeitus neutraliais arba tendencingai ideologizuotais, buvo išleistas lyg ir adaptuotas „Altorių šešėly" variantas, atitikęs tuometinę, asmenybės kulto sąlygoms būdingą koncepciją, pagal kurią idėjinė ir filosofinė romano prasmė buvo susiaurinta, traktuojant kūrinį kaip vien antiklerikalinį.

Taigi AŠ54 į mūsų literatūros istoriją įeina kaip knyga, patyrusi pragaištingą stalininės ideologijos slėgį. Ne kartą vėliau buvo pasigirdę balsų, priekaištaujančių autoriui dėl kompromisinės šio leidimo pratarmės ir teksto adaptavimo. Čia vėlgi dera atkreipti dėmesį į A. Žirgulio samprotavimus: „Iš tikrųjų ne ką kitaip Putinas tada galėjo daryti. Pasisakė maždaug taip, kaip iš jo buvo reikalauta prieš kelerius metus ir prieš ką jis tada spyrėsi. Bet Putino nenuolaidumas galėjo ir ėmė kelti įtarimų dėl jo pozicijos akademiniame ir literatūriniame gyvenime. /.../ Putinas surentė dabar sūrią tarybišką pratarmę: nieko savo nedavęs, surikiavo vien gatavus oficialius štampus. Ar tai neturi rodyti, kad ši pratarmė yra ne jo, bet oficialių sluoksnių išmintis, ankstesnėm romano aptarimo progom jam buvusi dėstoma. Prievartai nusilenkdamas, Putinas siekė ramybės tolesniam savo darbui, norėjo apsiginti nuo puolimų ir įtarinėjimų, nuraminti puolančiuosius. /.../ Ir tikrai šis žingsnis praskaidrino literatūrinę atmosferą aplink Putiną"[33]. Formuojant R10, „Altorių šešėly" į juos pateko, pasak A. Žirgulio, „be jokio skausmo /.../. Dabar romanas buvo atiduotas spaudon pirmiausia („Raštų" III, IV ir V tomai), nes pirmieji du tomai dar nespėta parengti. Atiduotas kiek pakaitaliotas vienatomio tekstas (vieną kitą iškupiūruotą vietą grąžinus), kuriame autoriaus anksčiau daryta daug kupiūrų ir cenzūriniais, ir autocenzūriniais sumetimais. Dabar sunku viena nuo kito atskirti"[34]. Kalbiškai minimaliai paredaguotas AŠ54 tekstas ir buvo išspausdintas R10 (III, IV, V t., 1959, redaktorius A. Žirgulys, dailininkas V. Bačėnas, 10 000 egz.). Visuose vėlesniuose romano leidimuose (1967, 1971, 1979, 1983, 1988) buvo kartojamas R10 tekstas.

1951 m. „Altorių šešėly" viena knyga buvo išleista VFR, Memingene (tiražas nenurodytas). Knygos gale pateiktas „Altorių šešėly" garbės prenumeratorių ir lietuviškos spaudos rėmėjų tremtyje sąrašas. Tarp 213 to sąrašo pozicijų — ir tokie mūsų kultūros veikėjai, kaip V. Alantas, S. Santvaras, A. Gustaitis, J. Aistis, P. Augius, M. Katiliškis, Z. Ivinskis ir kt. P. 633 išspausdintas leidėjo (be pavardės) paaiškinimas:

Ši „Altorių šešėly" romano laida yra atspausdinta ištisai iš pirmosios laidos, nedarant kokių nors pakeitimų.

---

[33] *Žirgulys A.* Tekstologijos bruožai.— P. 236, 237.

[34] Ten pat.— P. 241.

Tėra įneštos tokios pataisos: 1) žodis „kokietė" keistas į „koketė"; 2) „bufietas" keistas į „bufetas", 3) „sigaretė" keistas į „cigaretė".

„Altorių šešėly" viena knyga taip pat išleido literatūros mėgėjų būrelis Čikagoje 1955 m. (leidėjas H. Ragauskas).

Dėl romano kalbos ketvirtajame dešimtmetyje tarp J. Balčikonio, P. Skardžiaus ir E. Viskantos buvo užsimezgusi polemika („Gimtoji kalba", 1935 — sąs. 3, 8, 10; 1936 — sąs. 1—2; „Židinys", 1935 — Nr. 8—9; „Vairas", 1935 — Nr. 7—8, 12; 1936 — Nr. 1), kurioje išryškėjo dvi tendencijos: J. Balčikonis ir P. Skardžius priekaištavo autoriui dėl kai kurių svetimybių ir netaisyklingų pasakymų, o E. Viskanta buvo linkęs daug ką pateisinti meniniais sumetimais. 1949 m. A. Žirguliui imantis redaguoti „Altorių šešėly", savo požiūrį į šią polemiką V. Mykolaitis-Putinas taip nusakė: „ir vieni, ir kiti iš dalies teisingi, bet ir vieni, ir kiti vietomis perdeda. Tiesa yra vidury tarp besiginčijančių pusių"[35].

„Altorių šešėly" leidimų (1949, 1954, 1959) kalbą A. Žirgulys ir redagavo, ieškodamas tos „vidury esančios tiesos", laikydamasis „liberalesnės taisymų linijos"[36]. Daugelis taisytų dalykų apibūdinta jo knygose „Literatūros keliuose", „Prie redaktoriaus stalo" ir „Tekstologijos bruožai", kiti akivaizdūs romano redaguoto mašinraščio fragmentuose (LLTIR F 59—806).

Pradedant leisti šiuos V. Mykolaičio-Putino „Raštus" buvo numatyta, kad romaną „Altorių šešėly" parengs A. Žirgulys. Autentikos labui jis buvo linkęs atsisakyti beveik visų ankstesnių autoriaus kalbos taisymų. Mirtis nutraukė A. Žirgulio triūsą...

IV. „ALTORIŲ ŠEŠĖLY" VERTIMAI

Verčiant romaną į kitas kalbas, buvo naudojamasi AŠ32—33 (I d.), AŠ54 ir R10—III—V. Iki šiol jis yra išverstas į šias kalbas: lenkų (1938 — I t., vertė A. Paškevičius; 1959 — I t., vertė A. Lau-Gniadovska), rusų (1958, 1960, 1964, 1979, 1986, vertė S. Aksionova ir Z. Fedorova), čekų (1959, vertė M. Koubelė), latvių (1961, du leidimai, vertė A. Sukovskis[37]), estų

---

[35] *Žirgulys A.* Literatūros keliuose.— P. 73.

[36] Ten pat.

[37] Versdamas romaną, A. Sukovskis pasigedo trečiosios dalies epizodo, vaizduojančio Liudo Vasario viešnagę tėviškėje. Straipsnyje „Literatūrų draugystė" vertėjas rašė: „Per vieną pokalbį pasiteiravau, ar rašytojas sutiktų, jei latviškajame vertime romano trečiosios dalies pabaigos skyriuje būtų įdėti tie keli puslapiai teksto, kurie buvo pirmajame romano leidime, o vėlesniuose leidimuose buvo išbraukti. Atsimenu rašytojo žodžius, jog išbraukęs juos asmeniniais sumetimais, bet jis neprieštaraująs, jei latviškajame vertime ta vieta būtų atstatyta. Taip ir padariau" (Literatūros panorama '77.— V., 1978.— P. 229).

(1964, vertė A. Erleman ir M. Loodus), vengrų (1976, vertė L. Marazas), ukrainiečių (1985, vertė N. Neporožnia), vokiečių (1987, vertė I. Breving). „Altorių šešėly" į italų kalbą versti yra pradėjęs G. Mikelinis[38].

V. DĖL „ALTORIŲ ŠEŠĖLY" EKRANIZAVIMO, INSCENIZAVIMO IR ILIUSTRAVIMO

Yra buvęs ne vienas sumanymas „Altorių šešėly" ekranizuoti bei inscenizuoti. Kaip nurodo I. Kostkevičiūtė, „rašytojas ne kartą yra pabrėžęs, kad „Altorių šešėly" esmę sudaraš ne veiksminis, siužetinis pradas, anot jo, gana elementarus, bet lyrinis, refleksinis kūrinio podirvis, be kurio sunyktų visas romano prasmingumas. Dėl to autorius buvo griežtai nusistatęs prieš bet kokius šio kūrinio variantus ar scenoje, ar kino filme, galinčius pažeisti, nuskurdinti jo poetinio mąstymo dimensijas: jis galįs egzistuoti tik šitaip parašyta romano forma"[39]. Skaitytojai N. Kotenko iš Jurbarko raj. Girdžių mokyklos V. Mykolaitis-Putinas 1960 m. kovo 14 d. laiške rašė: „Jus domina scenarijus kino filmui pagal „Altorių šešėly". Šis klausimas buvo svarstomas ir mūsų kino studijoje. Aš pats į tokį scenarijų žiūriu skeptiškai. Nuogąstauju, kad neišeitų kažkokia grubi schema, kurioje nebeliktų vietos tam, kas romane geriausia" (LLTIR F 59—343).

Dėl romano inscenizavimo V. Mykolaitis-Putinas yra pasisakęs itin kategoriškai: „kol aš naudojuosi autoriaus teisėmis, esu griežtai nusistatęs niekam neleisti romano „Altorių šešėly" inscenizuoti" (1960 m. rugpjūčio 9 d. laiškas Kapsuko dramos teatro direktoriui, LLTIR F 59—848).

Dėl „Altorių šešėly" iliustravimo V. Mykolaitis-Putinas taip pat buvo pareiškęs tvirtą nuomonę. Tatai paliudyta Grožinės literatūros leidyklos direktoriaus J. Čekio atsiminimuose apie rašytoją: „1954 metais leidžiant „Altorių šešėly" vienoje knygoje, autoriui pasiūlėme, kad jo romaną pailiustruotų jo paties pasirinktas dailininkas Antanas Kučas. Iliustruoti romaną autorius nesutiko. Teapsiribota tekste tik viena atsklandėle prie pirmosios inicialinės raidės" (LVMA F 496, ap. 1, b. 27, l. 2).

1966 m. Lietuvoje viešėjo JAV gyvenąs dailininkas P. Lapė, siūlęsis leidyklai iliustruoti „Altorių šešėly". Autoriaus nuomonė buvo nepasikeitusi: „Kam suvedžioti žmogų. Iliustruojant konkrečias romano situacijas nesunku nukrypti į banalumą. Dėl tų pačių priežasčių aš nenoriu, kad mano romanas būtų perdirbamas į kito žanro meno kūrinį. O iliustruoti abstrakčiomis puošybinėmis iliustracijomis turbūt neverta" (ten pat, l. 10). Beje, 1988 m. „Vaga" išleido „Altorių šešėly" su A. Kučo iliustracijomis.

---

[38] „Altorių šešėly" vertimų istorija, romano recepcija kitose šalyse, V. Mykolaičio-Putino požiūris į visa tai aptarta: *Kostkevičiūtė I.* „Altorių šešėly" ir jo vertimų kontekstas // Pergalė.— 1983.— Nr. 1.

[39] Ten pat.— P. 128.

VI. REALIJŲ PAAIŠKINIMAI

[1] Autorius romane nenurodo tikslesnės kunigų seminarijos vietos, tačiau iš vėlesnių jo paliudijimų yra žinoma, kad turėta galvoje Seinų kunigų seminarija, kurioje jis mokėsi 1909—1915 m. Seinai — šiaurės rytų Lenkijos miestas, jame visais laikais yra gyvenę nemaža lietuvių. Kunigų seminarija čia veikė 1826—1915 m. ir 1918—1919 m. Dalis jos auklėtinių ir kai kurie profesoriai dalyvavo lietuvių visuomeninėje bei kultūrinėje veikloje. 1905 m. buvo įsteigta lietuviškos spaudos leidimo bendrovė, kurios spaustuvėje iki Pirmojo pasaulinio karo buvo išleisti keli šimtai lietuviškų spaudinių. 1919 m. (iki rugpjūčio) Seinai priklausė Lietuvos Respublikai, vėliau ne kartą ėjo iš rankų į rankas, 1920 m. rugpjūčio 31 d. juos užėmė lenkai.

[2] *„Draugija"* — literatūros, mokslo ir politikos žurnalas, ėjęs kas mėnuo 1907—1915, 1919—1923 ir kas dvi savaites 1937—1940 m. Kaune, leido Šv. Kazimiero draugija. Išėjo 213 nr. Iki 1938 m. redagavo A. Jakštas, vėliau — N. Raštutis. Tai buvo katalikiškos orientacijos žurnalas, tačiau tarp jo bendradarbių buvo ir pasauliečių inteligentų bei liberaliau nusiteikusių kunigų, o svarbiausia — žurnalas buvo atviras kultūros bei mokslo reikalams ir kaip tik todėl seminarijos vadovų galėjo būti laikomas bedievišku. Įdomu, kad ir V. Mykolaitis-Putinas yra nurodęs, jog „Draugijos" redaktorius A. Jakštas, šis „kietas ortodoksas, asketas, katalikybės, dogmų saugotojas" jo atžvilgiu buvęs „tolerantiškas ir atlaidus. Jis dėjo į „Draugiją" tokius mano eilėraščius, kaip „Disonansai", „Juodas kryžius" ir kitus, kurie nesiderino su seminaristui privalomu religingumu ir askeze" (R10—X, p. 611).

[3] *Petras Skarga* (1536—1612) — kontrreformacijos veikėjas, pirmasis Vilniaus universiteto rektorius; jo veikalas „Šventųjų gyvenimai" („Żywoty swiętych...") buvo labai populiarus, išleistas daugelį kartų dviem, šešiais ar dvylika tomų Varšuvoje, Krokuvoje, Vilniuje, Peterburge ir kt.

[4] *„Kłosy"* („Varpos") — populiarus iliustruotas lenkų literatūros, mokslo ir meno savaitraštis, ėjęs 1865—1890 m. Varšuvoje.

[5] *„Tygodnik ilustrowany"* — iliustruotas literatūros, meno ir visuomeninis savaitraštis, ėjęs 1859—1939 m. Varšuvoje.

[6] *Dovydas* (XI a. pab.— apie 950 m. pr. m. e.) — Izraelio ir Judėjos karalius, suvienijęs abi šias valstybes. Žydų mitologijoje vaizduojamas didvyriu, nugalėjusiu Galijotą. Dvasios tėvas, priminęs Vasariui Dovydo pavyzdį, turėjo galvoje jo svetimoteriavimą su Betsabėja ir Urijo, tragiškas to pasekmes ir Dovydo atgailavimą.

[7] Tai — katalikiškos krypties spauda: *„Viltis"* — laikraštis, ėjęs 1907—1915 m. Vilniuje; *„Šaltinis"* — savaitraštis, ėjęs 1906—1914 m. Seinuose, 1915 m. Vilniuje ir 1926—1940 m. Marijampolėje.

[8] Čia cituojami Maironio eilėraščio „Skausmo balsas" 1-mas, 3-čias ir 6-tas posmai.

[9] *„Apie Kristaus sekimą"* — Tomo Kempiečio (Thomas à Kempis, apie 1380—1471), vokiečių religinio rašytojo, knyga „De imitatione Christi" (1418); autorius propagavo asketizmą, nuolankumą, ragino gyventi kaip Kristus. Pasirodė per 2000 jos leidimų. Lietuvių kalba šios knygos vertimų (A. Savickio, M. Valančiaus ir kt.) yra išėję 1772, 1828, 1830, 1852, 1875, 1861, 1898 m. ir kt.

[10] *„Vadovas"* — mėnesinis katalikų laikraštis, ėjęs 1908—1914 m. Seinuose.

[11] *„Lietuvos ūkininkas"* — liberalinis savaitraštis, ėjęs 1905—1915 m. ir 1918 m. Vilniuje, 1919—1940 m. Kaune.

[12] *Trapistai* — pagal La Trapo (La Trappe) abatijos Normandijoje pavadinimą — katalikų vienuolių ordinas, įkurtas 1664 m. kaip cistersų, katalikų vienuolių ordino, įkurto 1098 m. Prancūzijoje, šaka; laikosi griežtos regulos, reikalaujančios nuolat tylėti, sunkiai dirbti, pasninkauti.

[13] *Matho ir Spendijus* — G. Flobero (1821—1880) romano „Salambo" personažai.

[14] A. Vienažindžio (1841—1892) eilėraščio „Daina" pirmoji eilutė.

[15] Pagal viduramžių legendą — tai neprieinama, riterių saugoma pilis ant Montsalvato kalno, kurioje paslėpta stebuklinga taurė (gralis); iš jos Paskutinę vakarienę valgęs Kristus (pagal kitą legendą — į tą taurę buvęs surinktas nukryžiuoto Kristaus kraujas). Montsalvato pavadinimas sietinas su prancūzų *mont souvage* (laukinis kalnas) arba su lotynų *mons salvationis* (išganymo, gerovės kalnas). Montsalvatu viduramžiais buvo laikomas Katalonijoje esantis kalnas Monseratas, ant kurio 887 m aukštyje nuo 880 metų stovėjo benediktinų vienuolynas, turėjęs stebuklingą Dievo motinos paveikslą, biblioteką ir muziejų.

[16] *Seimo* — rankraštyje yra *teismo*. Tai, atrodo, autoriaus riktas, nes kalbama tik apie Seimo atstovus.

ROMANA BROGIENĖ

REDAKCINĖS PASTABOS

Romano „Altorių šešėly" tekstas šiam leidiniui parengtas laikantis Redakcinės komisijos nuostatos, išsakytos šių „Raštų" pirmojo tomo „Pratarmėje": „grąžinti visiems „Raštuose" skelbiamiems tekstams pirminį autentišką pavidalą, atskirti autoriaus taisymus nuo konjunktūrinės pokario metų redaktūros, pašalinti jos pėdsakus šiame leidinyje" (p. 6). Už tokią nuostatą nuo pat „Raštų" rengimo pradžios pirmiausia tvirtai pasisakė buvęs dešimttomio redaktorius A. Žirgulys, ne kartą Redakcinės komisijos posėdžiuose pabrėžęs, jog atsisakąs beveik visų savo taisymų. Tokį jo nusiteikimą lėmė anaiptol ne perdėtas kuklumas, o vis didėjanti jo, kaip tekstologo, patirtis ir blaivus kritiškas žvilgsnis tiek į savo paties įdėtą darbą (atspindintį šeštojo dešimtmečio kalbos kultūros lygį), tiek į praėjusių dešimtmečių tarybinės leidybos praktiką (knygos šeimininkas — ne autorius, o leidykla). Redakcinei komisijai pateiktose pastabose „Dėl V. Mykolaičio-Putino romano „Altorių šešėly" teksto tvarkymo" (1985.V.5—23, 27 p.) A. Žirgulys, išsamiai aptaręs „priverstinę teksto evoliuciją", nurodo racionaliausią išeitį: pagrindiniu tekstu laikyti ne „Raštų" dešimttomio, o pirmojo leidimo tekstą, „nes jis yra istoriškiausias tiek Putino, tiek ano meto visuomeninio gyvenimo raidoj, etapinis Putino kūrybos tekstas /.../. Šis tekstas, ilgai nešiotas ir iškentėtas vidinėse kovose, per trumpą laiką tiesiog liete išsiliejęs, be didesnio parengiamojo darbo, be gausesnių juodraščių ir variantų, turi daug gyvų emocijų, daug betarpiškumo, kurio kituose leidimuose nebėra. /.../ Turiniu ir forma iki detalių, iki stiliaus ir kalbos jis yra a u t o r i n i s, a u t e n t i š k a s, geriausiai išreiškia autoriaus valią ir kūrybines intencijas" (p. 25; pabrėžta autoriaus). Dar išsamiau ir kategoriškiau ta pati išvada išdėstoma paskutiniajame, reikšmingiausiame A. Žirgulio darbe — knygoje „Tekstologijos bruožai", kurią jau po autoriaus mirties išleido „Mokslo" leidykla (1989):

„Kartkartėmis literatūrinėje periferijoje /.../ girdimas nepagrįstas noras (o gal pagrįstas tikrosios padėties nepažinimu) V. Mykolaičio-Putino romane išlaikyti vėlesniuose leidimuose apgadintą ir be protingo pagrindo iškarpytą tekstą; dar daugiau: nežinia ką gelbstint — munduro ar negrabiai prikišusių rankas asmenų prie teksto (redaktorių ir kt.) aureolę, norima daryti šį tekstą tradiciniu, nors tai nesiderina nei su neribojama pagarba žymiojo klasiko vardui, nei su priederme rodyti pilną jo garsaus kūrinio tekstą, nei su noru (ir nutarimu) išleisti pilnavertį mokslinį jo „Raštų" leidimą. /.../ Tokiame romano leidime tekstas turi būti reprodukuotas tiksliausia, autentiškiausia forma (be kupiūrų ir perdirbinėjimų). Autentiškiausias ir kartu kūrybiškiausias tekstas, nekliudomai išplaukęs iš autoriaus valios, turintis didelę biografinę ir literatūrinę-istorinę reikšmę, suvaidinęs išskirtinį vaidmenį lietuvių literatūrinių stilių istorijoje (intelektualinio stiliaus pavyzdys beletristikoje!), yra pirmo leidimo („Sakalas",

1932—1933 m.) tekstas. Jis v i e n i n t e l i s tegali būti laikomas pagrindiniu tekstu „Altorių šešėly" moksliniam leidimui. Kito racionalaus sprendimo čia negali būti. /.../

Neteisinga yra dogmatizuoti iš viso paskutinio leidimo principą, nekreipiant dėmesio į to leidimo visuomeninę ir literatūrinę atmosferą, į leidimo vietą kūrinio istorijoje ir kūrinio (leidimo) reikšmę autoriaus kūrybos raidoje. Paskutinio leidimo teksto dogmatizavimas — tai mechaninė formalistinė pažiūra, kuri neturi šiuo atveju nieko bendro su autoriaus valia" (p. 75—76).

Nėra abejonės, kad tokią išvadą A. Žirguliui padėjo padaryti ne tik turtinga leidybinio darbo patirtis, bet ir žymiausių tekstologų studijos. Antai D. Lichačiovas savo „Tekstologijoje" (*Лихачев Д.* Текстология.— Л.: Наука, 1983), aptardamas „autoriaus valios" problemą, įspėja: „autoriaus valia — sudėtingas reiškinys, turįs savo istoriją — kūrybinę ir nekūrybinę; greta autoriaus valios egzistuoja ir autoriaus bevališkumas", kurį nulemia ne tik konkrečios istorinės aplinkybės, visuomeninė-politinė atmosfera, bet ir grynai psichologinės priežastys: juo daugiau laiko praeina nuo kūrinio parašymo, juo silpnesnis autoriaus dėmesys (интерес) jam, ypač jei tas kūrinys jau ne sykį išleistas pakartotinai. Vienu atveju autorius gali atlaidžiai numoti ranka į „uolaus" redaktoriaus taisymus, kitu atveju — ir pats, redaktorių ar kitų patarėjų siūlymu, šį bei tą pakeisti, tačiau abiem atvejais tai yra pirminio teksto, kaip literatūros raidos dokumento, darkymas ir neišreiškia autoriaus valios, geriausiai įsikūnijusios pačiame kūrybos procese. Ko verti tokie teksto pešiojimai, akivaizdžiai iliustruoja p a t i e s a u t o r i a u s taisymai A. Žirgulio suredaguoto romano „Altorių šešėly" mašinraštyje (LLTIR F 59—806): vykdydamas redaktoriaus prašymą „Gal vertėtų apmažinti *turėti* ir *būti*" (įrašytą mašinraščio paraštėje), autorius frazę „jos klierikams *turėdavo* didžiulės reikšmės" ištaiso į „jų reikšmė klierikams *būdavo* labai didelė", o frazę „pirmamečiams svarbiausias *būdavo* /.../ formarijus" pakeičia „didžiausią reikšmę *turėdavo* /.../ formarijus" (mašinraščio p. 17, 18; atitinka šio tomo p. 21, 22). Ne autoriaus valią rodo ir jo paties ranka žodžio „Amerikoj" pakeitimas į „užsieniuose" (p. 96), „amerikietes" — į „atsibastėles" (p. 111) bei kiti konjunktūriniai taisymai. Abejonių kelia ir, atrodytų, gana motyvuotos pataisos — tarptautinio žodžio pakeitimas lietuvišku ar tarminės lyties — literatūrine. „Tasai kūrybiškas daugkartinis stiliaus šlifavimas, nors ir pagrįstas gerais norais jį tobulinti, veda tiesiog į stichinę nelaimę: juk šitaip galima nejučiom iš naujo perrašyti visą mūsų literatūros istoriją, ištrinti jos istorinį savitumą,— teigia tekstologė S. Timina.— Prarasdama istoriškai charakteringus stiliaus klodus /.../, literatūra praranda tarytum vidinę raidos spyruoklę, praranda estetinių struktūrų ir sluoksnių kokybinius rodiklius, pagal kuriuos galima spręsti apie jos raidos dinamiką, genetines literatūros metodo ištakas, tipologines savybes bei ypatumus" (min. veik., p. 587).

Būtent istoriškumo principas ir lėmė, kad šiam moksliniam „Raštų" leidimui pasirinktas pirminis romano tekstas, kaip neginčijamas literatūros faktas. Bet kokios spėlionės, kuriems redaktorių taisymams autorius t i k r a i pritaręs, kuriems ne,— tuščias ir nedėkingas darbas, juoba kad net ir už-

fiksuoti paliudijimai yra permainingi ir prieštaringi. Dar beprasmiškesnės spėlionės (deja, su jomis susiduriama), ką autorius t i k r a i taisytų dabar, jei pats rengtų savo „Raštus". D a b a r yra XX amžiaus pabaiga, o romanas parašytas toli gražu jam neįpusėjus. D a b a r autorius būtų šimtametis senolis, o romaną jis kūrė neturėdamas nė keturiasdešimties.

*

Čia spausdinamas romano tekstas nėra mechaniškas pirmojo leidimo pakartojimas. Visų pirma todėl, kad ir jame būta nemaža riktų, kurių vėliau neištaisė nė pats autorius, tačiau kurie akivaizdūs, lyginant pirmosios publikacijos tekstą su rankraščiu (VUBR E 222—224). Veikiausiai autorius išspausdinto teksto su rankraščiu nė nelygino, o skaitydamas arba praleido pro akis rinkėjo apsirikimus, arba numojo ranka „į tokias smulkmenas", juoba kad antrajam leidimui romaną rengė jau kiti „knygos šeimininkai" ir kėlė kur kas didesnius reikalavimus negu žodžio tikslumas ar aiškumas. Dabar ryžtasi ištaisyti rinkėjo (ar mašininkės) riktus tais atvejais, kai rankraščio variantas tiksliau atspindi situaciją arba labiau išryškina sakinio prasmę. Didesnius taisymus aiškumo dėlei galima suskirstyti į tokias grupes (prieš pavyzdžius nurodyti šio tomo puslapiai):

1. Įterpti pirmojoje publikacijoje praleisti žodžiai (kursyvas)
p. 105: Vasaris vėliau pavydėdavo sau anų laikų *sugebėjimo* tenkintis ir žavėtis tais plonučiais šviesos spindulėliais;
p. 289: Galbūt tas pelnas eina į apyvartos kapitalą, bet *kodėl* kunigėlis Stripaitis nieko mum nesako, prie nieko neprileidžia? Štai ir Borvikis *valdybos* narys, o ką jis žino?
p. 361: Toliau jiedu apžiūrinėjo puikias gėles, kurios augo prašmatniai sudarytose klombose *ir* kokių jis niekad dar nebuvo matęs.

2. Ištaisytos leksikos klaidos (taisymai apskliausti)
p. 24: Nebūdavo jam (= tam) laiko;
p. 134: mokomės teologijoj (= teodicėjoj);
p. 151: iš pietų (= pievų) jau pradėjo kilti balzganas rūkas;
p. 210: Sunkiausias (= sukilusias) abejones ir baimes jis suspėjo vėl persvarstyti, ir jos nuslūgo;
p. 218: Ar jis nežus (= neuždus) many kaip žvakė be oro?
p. 357: Skaitydamas tas sielvartingas „Preliudijas", jis rado jausmų (= posmų) /.../.

3. Ištaisytos morfologijos klaidos
p. 65: Taip, dėde, galėjo (= galėjai) kalbėti prieš kokią 10 metų;
p. 71: Būdavo kartojamas vaizdingas vienas (= vieno) Bažnyčios Tėvo palyginimas;
p. 97: Ot, eisim (= eisiu), ir tiek!
p. 113: A, tamsta dar gyvas? /.../ O aš maniau, kad jau tamsta susibaigei (= nusibaigei) besimelsdamas.
p. 204: Toliau tas pasigailėjimas augo ir sąmonėje (= sąmonėjo);
p. 215: Nurimęs jis laukė rytojaus — svarbiausios jo gyvenimo likimo (= likimui) dienos.

p. 269: Kun. Stripaitis neseniai buvo atėjęs iš krautuvės suraminti (= nuraminti) klebono dėl kviečių kainų;
p. 274: Jei pamatysiu, kad galėsiu (= galiu), tai padėsiu;
p. 279: arba tavo siela atitinka kunigystės tikslą ir tu liksi geru kunigu ligi galo, arba neatitinki (= neatitinka) — ir tu pasuksi atgal;
p. 284: Dar seminarijoj būdamas jis įsižiūrėjo Katedroj pamaldų metu vieną moterį, kurią jis apgaubė visais idealiais (= idealaus), abstraktaus, simbolinio moteriškumo bruožais.
p. 288: Na, bet nebijok (= nebijokit), ne kasdien nė aš valysiu.
p. 295: Tai jau labai atsiprašau (= atsiprašom), kunigėli;
p. 299: Et, /.../ žmogus vis pasilieka (= pasilieki) žmogumi, tačiau žinok, kur ir kaip elgtis.
p. 306: Taip, skaistybė dėl susiturėjimo yra kilni, bet tai yra tokia pat dovana, kaip geniališkumas, talentas, žodžiu, tai, ko surekrutuotai jaunuolių miniai atmesti (= antmesti) negalima.
p. 329: Į susirinkimą ateisiu. Bet renkamas į valdybas (= valdybą) neapsiimsiu jokiu būdu.
p. 330: Tai jau pats žinai (= žinot), dvasiškas tėve.
p. 343: Ponia turi (= turit) teisę vadinti mane nevykusiu sielų ganytoju, ir galbūt neklystate.
p. 396: Nepažįstamosios, kurią jis /.../ matydavo Katedroj per pamaldas, bet niekad nežinojo (= nesužinojo), kas ji buvo.
p. 423: Jam netikdavo (= nepatikdavo);
p. 441: Viešpatie, kas per svaigingas (= svaiginąs) kaleidoskopas!
p. 454: neiškentė nepasidalinęs su kunigu savo rūpesčių (= rūpesčiu);
p. 485: kunigiškai (= kunigiška) jo dvasia pradėjo blėsti;
p. 490: Staiga kažkas pasibeldė į duris. „Tarnaitė",— pamanė jis ir atsisukdamas (= neatsisukdamas) šūktelėjo: — Prašom!
p. 556: O, aš tamstai papasakosiu (= nepasakosiu), kaip jis apie mane sukosi ir kaip mokėjo patikti dėdei.
p. 622: ji paveržė saulę ir sviedė į viršų ugninę prošvaistę (= pošvaistę), kuri neužges per visą trumpą vasaros naktį;
Tik mėnulis nutiesė ilgą kelią per tylų, vos vos ripuojantį (= ripuliuojantį) marių paviršių.
p. 626: Tik atsiminus tėvus juodas debesys dar aptemdavo (= aptemdindavo) jo sielos padangę.
p. 673: Per tuos kelerius metus mano sūnus neišgirsdavo (= neišgirdo) iš jo nė vieno gero žodžio.
p. 674: Glaudžiaus priminimas (= prisiminimas) ir staiga prasiveržusi jam neapykanta grąžino poniai Liucijai jėgas.

Čia neišvardyti tie atvejai, kai ištaisytos aiškios pirmojo leidimo klaidos (širdį sugniužė = *sugniaužė*, p. 183; nuotaikos = *nuotakios* atkalnės, p. 259; paskutiniausiais = *paskutiniaisiais* metais, p. 375, ir kt.). Kita vertus, ištaisyti anaiptol ne visi neatitikimai: tais atvejais, kai rankraščio ir pirmojo leidimo formos lygiavertės, čia paliktos pastarosios; gali būti, kad autorius dar taisė spaustuvinį mašinraštį ir pats pakeitė kokį žodį ar išbraukė, vengdamas pasikartojimo, kaip antai:

p. 103: Leiskime, kad (rnkr. *seminarijoj*) nėra tautinio klausimo;
p. 288: Geriau jau pasišnekėtume (rnkr. = *pasišnekėkime*) čia po liepom;
p. 327: dvaras turėjo didoką (rnkr. = *diktoką*) biblioteką;
p. 332: Tu pamąstyk ir, ką atsimeni (rnkr. = *atsiminsi*), sakyk;
p. 344: jis jautė, kad iš ten (rnkr. = *iš čia*) sau pagalbos nesulauks;
p. 367: Iš jo /.../ veido švietė didelis savim pasitikėjimas (rnkr. = *pasitenkinimas*);
p. 393: Žmonėm tas pagarbus klebono dėmesys (rnkr. *baronienei*) labai patikdavo;
p. 657: daugelio jį kvaršinusių klausimų daugiau nebeliko (rnkr. = *nebekilo*).

Panašių didesnių ar mažesnių neatitikimų tarp rankraščio ir pirmojo leidimo tekstų esama ir daugiau (užkalbintasis — rnkr. *užkalbintasai*, šniurkštėjimas — *šniurkšėjimas*, nenumatė — *nenumanė*, rąstų — *rąsto*, gailesčiu — *gailesiu* ir kt.), įvairuoja *nė* ir *nei*, *tad* ir *tat* vartojimas abiejuose tekstuose. Kaip minėta, tokiais atvejais laikytasi pirmojo leidimo teksto.

Rengiant šį tomą, remtasi dar vienu šaltiniu — 1954 m. romano leidimo egzemplioriumi, kurį autorius dedikavo I. Kostkevičiūtei (IK aar) ir kuriame yra trys jo paties pataisos (nurodyti minėtojo egzemplioriaus ir greta šio tomo puslapiai):
p. 87, 95: buvo ir geroka paniekos dozė (= buvo ir kiek paniekos);
p. 102, 111: čia koncentravosi (= telkėsi) visas jo proto ir širdies gyvenimas;
p. 260, 272: Kambarį puošė /.../ pora švento turinio paveikslų (= pora šventų paveikslų).

Pastarąjį dešimtmetį lietuvių knygų leidyboje iš esmės įsigalėjo racionali tradicija palikimo leidiniuose išsaugoti autentišką leksiką. Tokio principo laikytasi ir šiame leidinyje. Nuosekliai ištaisyta tik pora semantinių svetimybių — *prisistatyti sau* (= įsivaizduoti) bei *rastis* (= būti), kurių vartojimas įvairavo ir autentiškuose tekstuose. Sintaksė ir morfologija taisyta minimaliai. Atsižvelgiant į dešimttomio redagavimo tendenciją, taisytos netaisyklingos konstrukcijos *jei* ir *kad* su bendratimi, atskiri valdymo (priklausyti į ką = kam), linksnių (vietininko) bei prielinksnių (daugiausia *ant*) vartojimo klaidos; slaviškas priešdėlis *da-* pakeistas lietuvišku *su-* (dasiprotėti = susiprotėti). Tačiau tais atvejais, kai manytina, kad personažų kalbos suliteratūrinimas pakenktų frazės natūralumui ar pažeistų jos sukurtą meninį vaizdą, palikta autentiška vartosena.

Paminėtinas ir vienas daugiau techniškas taisymas: santrumpa *pav.*, kaip ir dešimttomyje, visur pakeista *pvz.*, o tiesioginėje kalboje čia įrašytas nesutrumpintas žodis *pavyzdžiui*.

Rašyba ir skyryba ištaisyta pagal dabartines normas, tačiau ir šiuo atveju atsižvelgta į ano meto tradiciją bei autoriaus kalbos intonaciją.

V. ŠATKUVIENĖ

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Įklija tomo pradžioje: V. Mykolaitis-Putinas apie 1932 metus

1. Petrapilio Dvasinės Akademijos studentas. 1915 m.
2. Gimtoji sodyba Pilotiškiuose
3. Memorialinė lenta. Skulp. L. Žuklys
4. Tėvai ir giminės. Pilotiškiai, 1920 m. Fotografuota V. Mykolaičio-Putino. I eilėje: tėvas Juozas Mykolaitis, Marė Garbiūtė-Gumauskienė (motinos sesuo), motina Magdalena Garbiūtė-Mykolaitienė, Antosė Skuminiūtė-Garbuvienė (motinos brolio Jurgio žmona); II eilėje: Makauskas (kaimynas), Marcinkevičius (tėvo sesers vyras), Gumauskas (motinos sesers vyras), Motiejus Garbus (motinos brolis), Grimalauskas (kaimynas), Jurgis Garbus (motinos brolis)
5. Aušrakalnis
6. Seinų Dvasinė seminarija
7. Friburgo universiteto studentas. 1919 m.
8. Friburgo universiteto Studentų kopyčia
9. Friburgo universitete apie 1919 metus. Sėdi — St. Šalkauskis (1), stovi — V. Mykolaitis-Putinas, Iz. Tamošaitis, K. Pakštas
10. Studentų iškyla prie Iverdono pilies apie 1921 metus. I eilėje: L. Čepulis, V. Mykolaitis-Putinas, O. Petrauskaitė; II eilėje: M. Ambraziejutė, M. Andziulytė, Kl. Ruginis, kun. K. Matulaitis, U. Urnėžiūtė
11. Ekskursija Paryžiuje. Versalis, 1922 m. I eilėje — V. Mykolaitis-Putinas (2); II eilėje — Kl. Ruginis (1), U. Urnėžiūtė (2), A. Vilimas (3), K. Žilinskas (5), L. Čepulis (6)
12. Kaune apie 1926 metus. I eilėje (iš kairės): J. Jodeškaitė, O. Lorentaitė; II eilėje: V. Mykolaitis-Putinas, Dauknienė, E. Kvedaraitė (Mykolaitienė), inž. Lorentas, Ang. Asevičiūtė; III eilėje: Ign. Skrupskelis, Salomėja Nėris, J. Kubilius
13. Palangoje apie 1925 metus. I eilėje: M. Morkelis, O. Cvirkaitė-Lozoraitienė, V. Mykolaitis-Putinas, Žilinskaitė (mokytoja); II eilėje: Antanaitis (Jurbarko gimnazijos direktorius), R. Bieliūnaitė (Slapšienė)
14. V. Mykolaitis-Putinas 1933 m. Fotoateljė „Zinaida", Kaunas
15. „Altorių šešėly" autografas. VUBR
16. Nicoje 1931 m.
17. Pas bičiulius latvius Majuoruose 1935.VII.13. Dirigentas Prūsis ir E. Prusė-Andinia
18. Lietuvių rašytojų draugijos nario pažymėjimas. 1940 m.
19. „Altorių šešėly" pirmojo leidimo viršelis
20. „Altorių šešėly" romano vertimų viršeliai

Nuotraukos — iš LVMA, LLTIR, V. Mykolaičio-Putino memorialinio buto-muziejaus ir I. Kostkevičiūtės asmeninio archyvo. Iliustracijas parengė *I. Kostkevičiūtė*. Reprodukcijas darė *V. Valius*

TURINYS

ALTORIŲ ŠEŠĖLY

Autoriaus žodis 7
I. Bandymų dienos 10
II. Eina gyvenimas 244
III. Išsivadavimas 470

PRIEDAI

Į šviesią buitį *(IV dalies fragmentas)* 713
III dalies I skyriaus pirminis variantas 722

Romana Brogienė. KOMENTARAI
Santrumpos 734
I. Iš „Altorių šešėly" kūrimo istorijos 735
II. „Altorių šešėly" rankraščiai 743
III. „Altorių šešėly" leidimai 748
IV. „Altorių šešėly" vertimai 753
V. Dėl „Altorių šešėly" ekranizavimo, inscenizavimo ir iliustravimo 753
VI. Realijų paaiškinimai 754
Redakcinės pastabos 759
Iliustracijų sąrašas 764

MYKOLAITIS-PUTINAS VINCAS

RAŠTAI, t. 4
Romanas „Altorių šešėly"

Redaktorė *V. Šatkuvienė*
Dailininkas *V. Valius*
Meninis redaktorius *K. Tumasonis*
Techninis redaktorius *G. Vinciūnas*
Korektorė *A. Stanaitytė*

Duota rinkti 1990 12 12. Pasirašyta spaudai 1991 08 30. S. L. Nr. 257. Leidinys 12588. Formatas 84×108/32. Popierius spaudos Nr. 1. Garnitūra „Taims", 10 punktų. Fotorinkimas. Iškilioji spauda. 40,32 + 0,95 įkl. sąl. sp. l. 42,08 sąl. spalv. atsp. 45,49 apsk. leid. l. Tiražas 40 000 egz. Užsakymas 2245. Kaina sutartinė

„Vagos" leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50
Spausdino „Spindulio" spaustuvė, 233000 Kaunas, Gedimino 10

Mykolaitis-Putinas V.

Mi-156 Raštai: 13 t. / Red. komis.: Justinas Marcinkevičius (pirm.) ir kt.; [Įž. str. „V. Mykolaičio-Putino meninis pasaulis", t. 1, p. 7—32, J. Lankučio].— V.: Vaga, 1989 —.

T. 4: Altorių šešėly: Romanas.— 1991.— 762, [3] p., [9] iliustr. lap.—

ISBN 5-415-00280-4

Šiame tome spausdinamas didžiausias rašytojo kūrinys — trijų dalių romanas „Altorių šešėly". Pirmąkart daugiau kaip po pusės šimtmečio skelbiamas autentiškas pirmojo leidimo (1932—1933) tekstas.

4702390201—043
M ——————— 93—90 UDK 888.2-31
M852(08)—92